

સ્તાક ૨૧ મું

જાન્યુઆરી-૧૯૪૬

અંક ૧ લેા

એકવીસમા વર્ષારંભે

—ત્રીસ્થાનેથી

“પુસ્તકાલય” આજે વીસ વર્ષ વટાવી એકવીસમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. ગુજરાતી સાહિત્યમાં એક માસિકને માટે એ એક ગૌરવનો વિષય ગણાય. કારણ, આપણા સાહિત્યક્ષેત્રમાં સાહિત્યના, તેમજ પછી આપણા આસ વિષયને લગતા માસિકને માટે વીસ વર્ષ વીતાવવાં એ કસોટીરૂપ લેખાય છે.

ગુજરાતી વાઙ્મયમાં સાહિત્યને લગતું એક પ્રતિષ્ઠિત માસિક સ્વ મહુભાઈ કાંટાવાળાએ ચલાવ્યું, અને તે તેમની હયાતી બાદ અસ્ત પામ્યું. ત્યારપછી અને તે પહેલાં પંથુ, સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં સાહિત્યસેવાને ચોતાના, ક્ષેત્રરૂપે નજર સમક્ષ રાખીને ‘કેટલાક’ સામયિકો ઉદ્ભવ્યા, ટશુમશુ આદ્યાં—ચાલે છે અને કેટલાક અવસાન પામી ગયાં. એટલે; આપણા સંલોગમાં, જ્યાં જનતાના મોટા ભાગનો વાચનરસ કેવળ નવલકથાઓ પાછળ જ વહેતો હોય ત્યાં સાહિત્યના, અને તેમજ પછી, કેવળ પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિની પ્રચાર, વિકાસ અને માર્ગદર્શન માટે પ્રયત્ન કરતા આ માસિકનું વીસ વર્ષનું એકધારું જીવન, એને માટે ગૌરવનો વિષય છે.

એને આ પ્રમાણે એકધારું તદુરસ્ત જીવન બક્ષવામાં આવ્યું એકજ વ્યક્તિ કે સંસ્થાનો કાળો હોત તો કદાચ “પુસ્તકાલય” આજે છે એ સ્થિતિએ ન પંથુ હોત. પરંતુ એને અભ્યારની સગીન સ્થિતિ પર લાવી ટકાવવા—નભાવવામાં અન્ય વ્યક્તિ—સંસ્થાઓનો કાળો પંથુ નાનોસૂનો નથી.

પુસ્તકાલય ખાતા તરફથી, એના સૂચના, સંકર્ષલેણ, બહારોતો, વટહુકમો માટે “પુસ્તકાલય” રાખ્યના સઘળાં પુસ્તકાલયોમાં જતું ન હોત, તેમ જ પુસ્તકોને લગતી પ્રકાશકો તરફથી એને મળતી બહારોતોનો આવજના જેટલો સંકલન ન હોત અને, એને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને લગતા તેમ જ પ્રવર્તમાન સાહિત્યને લગતા લેખો આપનાર સંસ્થાઓનો સારો સંકલન ન હોત તો “પુસ્તકાલય”ની આવજની આર્થિક સગીન સ્થિતિ કદાચ ન પંથુ હોત એ માટે, એના સ્થાપક સ્વ મોતીલાલ સાહેબનો, પુસ્તકાલય ખાતાનો અધિકારી સાહેબોનો તેમ જ કાચી—પાકી સાહિત્યસામગ્રી

પીરસાવા છતાં તેને પોતાના ખારલેયી કદી જાકરો નહિ સંભળાવનાર રાજ્યનાં તેમ જ રાજ્ય જાહારના પુસ્તકાલયોના મંત્રી-અધ્યક્ષોનો પણ તેની આ સ્થિતિમાં વિશિષ્ટ ધાળો છે. એ માટે અમે અહીં એ સૌનો વિનમ્રતાવે ઋણસ્વીકાર કરીએ છીએ.

વીતેલાં વીસ વર્ષના ગાળામાં, ગુજરાતી સાહિત્યનાં અન્ય સામયિકોને વેઠવી પડે છે તેવી અનેક મુશ્કેલીઓનો મામનો એને પણ ઠરવો પડ્યો છે.

એનો પ્રથમ ઉદ્ભવ ત્રિમાસિકરૂપે થયો અને તે પછી એ માસિકમાં પરિવૃત્તિ. એ દરમિયાન, એને આર્થિક જોટ પણ સહન કરવી પડી છે, એ જોટનો બોજ માથે છતાં એણે એની મજલ ચાકુ રાખી હતી અને ઇશ્વરકૃપાએ એ જોટ પુરાઈ જઈને એના નામે સારી લેવી રકમ હાલ જમા છે.

આ સ્થળે માત્ર આર્થિક વિચારણા જ કરીએ એ યોગ્ય નહિ લેખાય. એમાં, શરૂઆતમાં તો, વડોદરા રાજ્યના વીસ વર્ષો પૂર્વે અસ્તિત્વ ધરાવતા અને નવાં સ્થપાતા પુસ્તકાલયોને માર્ગદર્શક લેખો અપાતા. ત્યારપછી સ્વ. શ્રી. મોતીભાઈ સાહેબની ધગશ અને પ્રેરણાથી જેમ જેમ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ વિદ્યાસ પામતી ગઈ તેમ તેમ “પુસ્તકાલય” માસિકનું કાર્યક્ષેત્ર પણ વિસ્તાર પામતું ગયું, અને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ વિષયક લેખો ઉપરાંત, ગુજરાતી સાહિત્યનાં અદ્યતન પુસ્તકો-સામયિકોનો પરિચય પણ અપાવો શરૂ થયો. ઉપરાંત, અવારનવાર રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળની પ્રચારાત્મક કામગીરીની નોંધો અને પરિષદોના હેવાલો પણ અપાતા.

આ પ્રમાણે, માત્ર આપણા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિવિષયક સામગ્રી આપીને એસી રહો આવે તેમ નહોતું. ધારણ, એના વાચકો પુસ્તકાલયોના મંત્રી-અધ્યક્ષો ઉપરાંત, ઇતર જનતાને એ ઓછું આકર્ષતું હશે, આમ લાગવાથી, છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષો થયાં, એમાં સામયિક હોલન વિભાગ ખાસ શરૂ કરવામાં આવ્યો અને પરિણામે, પુસ્તકાલયોના મંત્રી-અધ્યક્ષ લાઈએ ઉપરાંત પુસ્તકાલયોમાં આવતો વાચકવર્ગ પણ એને વાંચવા આકર્ષાયો અને આને એમાં પસંદગી પામતા લેખોનો જે સંગ્રહ આવે છે તે માટે અવારનવાર અમારા તરફ પ્રસન્ન સાપત્રો આવે જાય છે.

આ સિવાય, “પુસ્તકાલય” વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ ઉપરાંત, ગુજરાત અને હિંદુસ્તાનની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું વાહક ગને એ જોવાની એના અંચાલ-કોની મહેન્ટા પણ પાર પડી છે. આણંદ અને અમદાવાદ સુદામે મળેલ ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદે પણ એને પોતાના સુખપત્રરૂપે સ્વીકાર્યું છે. આથી એનું કાર્યક્ષેત્ર વિસ્તૃત બનના આને એ શ્રી. ગુજરાતમા જ્યાં જ્યાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ મૂતું રૂપ લેતી જાય છે ત્યાં ત્યાં એનો આદર થઈ ગયો છે.

વીસ વર્ષો દરમિયાન ટંબુમણ ચાલીને કે દોટ મૂળને, ગમે તેમ કરીને, એણે-આપણે પ્રગતિનું આ માત્ર વિદ્યગદર્શન છે.

એણે વીતાવેલાં વીસ વર્ષોના અનુભવ બાદ, એ સમસ્ત ગુજરાતના ક્ષેત્રમાં પોતાનો કાળો વિશેષપણે અર્પવા આગળ વધે છે.

હવે પ્રિ. હિંદમા કેંબ્રિસ સંસ્કાર અધિકાર પર આવવાના શુકનો સંલગ્ન છે ત્યારે, આ લોકલદ્રે પ્રવૃત્તિનો, વડોદરા રાજ્યની જેમ, પ્રિ. ગુજરાતના ગામેગામ, ત્યાં શાળા ત્યાં પુસ્તકાલયનું સૂત્ર અપનાવાશે ત્યારે, સમસ્ત ગુજરાતની પાગરેલી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની સેવાનો લાભ એને મળશે.

આગામી વર્ષમાં અમે અમારુ એ સ્વપ્ન સફળ થતું જોઈ રહ્યા છીએ. અને ત્યારે વડોદરાને આંગણે અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદનું અધિવેશન આવે છે ત્યારે તો એનો પણ લાભ ગુજરાતને મળશે, એ નિશંક છે.

“પુસ્તકાલય” હવેના વર્ષોમાં ઉત્તરોત્તર પ્રગતિસાધક થતું રહેો એ જ પરમનિયંતા પ્રત્યે અભ્યર્થના.

અતે, વીતેલાં વર્ષોમાં “પુસ્તકાલય”ને એના સ્વેચ્છકો તરફથી, તેમા પણ ખાસ કરીને શ્રી. છોટાલાલ કામદારનો અને પુસ્તકપ્રકાશકોનો જાહેરાત તેમ જ પરિચય માટે પુસ્તકો મોકલવાનો જે સહકાર મળતો રહ્યો છે તે બદલ એ સૌનો અહીં આભાર માની પુનઃચ દરિ. ૐ મંગલમ્ ।

ફૂલ અને કાંટા

[ફૂલની સુવાસ અને કાંટાનો ડખ બંનેના સંમિશ્રણમાથી ઉદ્ભવતો વિષાદ કેટલો મીઠો હોય છે તે આ ફૂલ કાંટા નથી સમજાવતા ?]

“ રે ફૂલ ! સવારના જન્મ અને રાત્રે મૃત્યુ ! એ તારુ જીવન ! હા, હા, કેવું સુંદર ! કેવું ભવ્ય ! હું એવું જીવન વાચું છું, ” એ મારા પ્રિય ફૂલને કહ્યું

“ માત્ર એક દિવસમા મનુષ્યહૃદયમા પ્રેમ-સુધા ફેલાવવાની શક્તિઓ તારામા કેળવ અને પછી તને મારા જેવું જ સુંદર જીવન મળવા પામશે, ” આમ કહી ફૂલ હસ્યુ અને તુર્ત જ ખરી ગયું

‘હાસ્ય એ ધિક્કારનો ધ્વનિ છે’ એમ તત્ત્વવેત્તાઓનું માનવું છે, ત્યારે ‘આસુ એ પ્રેમનું પ્રતીક છે’ એમ કવિઓનું કહેવું છે

પ્રેમી, પામ્ય અને કવિ, એ ત્રણ કલ્પનાભૂમિમા ધૂમનારા છે એમ જગત કહે છે તે કાણ જાહેર કરશે ?

બિખારી અને એક અમલદાર વચ્ચે મને એટલો જ ફરક દેખાય છે કે પહેલો આજીવનપૂર્વક બીખ માગે છે, ત્યારે બીજો જોર-જુલમથી બીખ મેળવે છે.

કોઇની ખામી જોઈ તેને એ કહેવાની ઇચ્છા થાય તો એક વાર તુર્તજ પોતામા રહેલી ખામીઓ તરફ આંખો દબિટપાત કરવો. એટલે બીજની ખામી જણાવવાનો ઇચ્છા નાશ પામશે (“ બે ધા મોજ ” માંથી)

—મીતુ દેસાઈ

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું

★સાબળવા પ્રમાણે હેન્નિ લ્યુક્સ આખા જગતમાં પોતાનો વિસ્તાર ફેલાવી, પ્રખ્યાત અમેરિકન સામયિક 'ટાઇમ'ની પાસે ખડોમાં સ્થાનિક આવૃત્તિ ઠાઠવાના છે.

જુદા જુદા ખડોની રાજધાનીમાં મુખ્ય ઑફિસ રાખી 'ટાઇમ'ને જગતના પાંચ વિભાગમાં છાપવાની યોજના છે. યુરોપમાં લંડન, આફ્રિકામાં કેરો, હિંદ તથા ચીન માટે કલકત્તા, ઑસ્ટ્રેલેશિયા તથા ધી પેસિફિક માટે સિડની અને લેટિન અમેરિકા માટે બુએનોસએયર્સે ઑફિસો ખોલવાની છે.

★મુદ્દરાત અનંદ ઘણા પુસ્તકોના લેખક છે 'ધી અનન્યેબલ', 'ધી ફૂલી', 'ધી વિલેજ', 'સોડ' એન્ડ ધી સિક્કલ' એ તેમના જાણીતા પુસ્તકો છે. પોતાના પુસ્તકોના વેચાણના તે કિમકિમ વગાડતા નથી. તેમના પુસ્તક 'ધી અનન્યેબલ'ની પેગ્ગિન આવૃત્તિની એક લાખ એ શી હજાર નકલો ખપી ગઈ છે. તેમના બધા પુસ્તકોનું રશિયન ભાષામાં ભાષાતર કરવામાં આવ્યું છે અને તેની ત્યાં એક સરસ પુસ્તકાલયઆવૃત્તિ પણ કાઢવામાં આવી છે.

★આપણે ત્યાં ગુજગતી ભાષામાં સર્વસમૃદ્ધ (એન્સાઇક્લોપીડિયાની ખાત્રી છે, તે ક્યારે પુરાશે તે અત્યારે કહી શકાય તેમ નથી. વર્ષો પહેલાં એક પારસી ગૃહસ્થે અમુક ભાગોમાં 'જ્ઞાનચક્ર' પ્રગટ કરેલ, પરંતુ અત્યારે તો તે અપ્રાપ્ય છે એવું શ્રી કેતકરે 'જ્ઞાનકોશ' ના ભાગો પ્રગટ કર્યા હતા.

ઉપરની પરિસ્થિતિમાં શ્રી ચૌડે મહારાજની પ્રેરણાથી ગાયને લગતો જ્ઞાનકોશ રચવાની યોજના થાય તે ખરેખર અભિનંદનને પાત્ર છે. આ 'જોજ્ઞાનકોશ'ના ત્રણ ભાગ થશે અને ડબલ કોલન સાઇઝના ૫,૦૦૦ પાનાના પાંચ ભાગોમાં વહેંચાઈ જશે. આ મહાન કથમાં ગાય સંબંધી પ્રાચીન તથા અર્વાચીન, પૌર્વાત્ય તથા પાશ્ચિમાત્ય, ધાર્મિક અને ઐતિહાસિક, આર્થિક તથા ઔદ્યોગિક, વૈજ્ઞાનિક તથા રાજકીય, સાંસ્કૃતિક તથા સામાજિક, દ્રુકમાં, જ્ઞાનની બધી શાખાઓનો સમાવેશ થશે. આવો જનનવગ સંબંધી જ્ઞાનકોશ હજુ ઠાંધપણુ ગળે યુરોપમાં પ્રગટ થયેલ નથી. આ પુસ્તક નૈધારે થશે ત્યારે સાહિત્યનો એક અપ્રતિમ તથા ખૂબ ઉપયોગી કથ જનશે અને અત્યંત ઉપયોગી આકરમ થઈ પડશે.

આ પુસ્તકનું હિંદી ભાષામાં તથા અંગ્રેજી અને હિંદી બીજી પણ ભાષાઓમાં ભાષાતર પ્રગટ કરવામાં બે લાખ રૂપિયાથી વધારે ખર્ચ થશે. અને તે માટે જાણીતા આગેવાનોએ મદદ માટે અપીલ બહાર પાડી છે.

★હોલીવૂડની જાણીતી ફિલ્મ સ્ટાર ચર્ની ટેપન હવે લેખિકા બની છે. તેણે પોતાનું જીવન-જ્વાલત 'માઇ યંગ લાઇફ' (My Young Life)ના નામથી તૈયાર કર્યું છે. અમેરિકામાં આ પુસ્તક ખૂબ ખપવા લાગ્યું છે.

★જગતમાં સૌથી નાનામાં નાનું પુસ્તક અંગ્રેજ સાઈન્ટ આલ્ફ્રેડ હાઉમેને તૈયાર કર્યું છે. એક ચોરસમીના ફૂલ મા ભાગ જેવડું છે, અને તે દીવાસળીના માથા જેટલું મોટું છે.

★સોવિયેટ યુનિયનમાં અતિ અગત્યનું ખૂબ વેચાણ કરાવતું પુસ્તક ‘ શોટ’ હિટ્લરે ઓફ ધ ક્રામ્યુનિસ્ટ પાર્ટી’ છે સાત વર્ષ પહેલાં આ પુસ્તક પ્રગટ થયું હતું અત્યાર સુધીમાં તેની ૨,૦૬,૬૭,૫૬૦ નકલો પ્રગટ કરવામાં આવી છે.

★જો બ્રિટિશ સરકાર ઇજ્જતમાં ન્યુસપ્રિન્ટ આપાત કરવા માટે આવરક સમય ન કરી આપે તો જન-ન્યુઆર્ગે ૧૯૪૬થી ઇજ્જતમાં વર્તમાનપત્રો તથા માસિકોને બંધ કરવાની ફરજ પડશે.

ઇજ્જતનો ક્વોટા વર્ષે પાંચ હજાર ટન કાગળનો છે આ ક્વોટા દેશની જરૂરિયાત જોતા પૂરતો નથી. આ વર્ષે તો રટીમગની મુશ્કેલીને અંગે તે પણ ઇજ્જતને મળ્યો નથી.

★હિંદના બનાવો વિષે જન્મતને સ પૂર્ણ રીતે માહિતગાર રાખવાની આવશ્યકતા લાગતા લડનમાં (૨૪-૨૫ મ્યુઝિયમ રટીટ, ક્વેટ્યુ. સી ૧) કેટલાક હિંદીઓએ ‘ ન્યુ ઇન્ડિયન પબ્લીશીંગ કંપની’ના નામથી એક પ્રકાશનસંસ્થાની સ્થાપના કરી છે જાણીતા લેખક તથા અર્થશાસ્ત્રી ડૉ. એન. અમુની પણ એના સ્થાપક છે હિંદી સુધારા તથા સંસ્કૃતિના વિવિધ વિભાગો સબધી હિંદી લેખકોએ તૈયાર કરેલ પુસ્તકોની હસ્તપ્રતો આ સંસ્થાને મોકલવાથી પ્રકાશન સબધી સરથા વિચાર કરશે.

★કવંકતાના ‘પ્રજ્ઞા ભારતી’ એ શ્રી રવીન્દ્રનાથ ટાગોર વિષે ગોઠવેલ ભાષણોની હારમાળાના એક ભાષણમાં શ્રી. કાલિદાસ નાગે જણાવ્યું હતું કે, કવિના બધાળા ભાષામાં ઉપાયેન પુસ્તકોનું વેચાણ ૧૯૩૬માં ૨૯,૦૦૦ રૂ. નું હતું તેટલેથી વધીને ૧૯૪૪ માં ત્રણ લાખ રૂપિયાનું થયું હતું, છતાં રવીન્દ્રનાથના સાહિત્યનો અભ્યાસ ખૂબ ધીમો મરો હતો.

★અંગાળની બહાર બહુ જ થોડા લોકોને ખબર હશે કે અખિલ હિંદ કળાકાર તરીકે વિખ્યાતિ પામેલ શ્રી અવનીન્દ્રનાથ ટાગોર પ્રખ્યાત સાહિત્યકાર છે ખાસ કરીને કુમાર-સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં તેમનું કાર્ય વિસ્તાર પામેલું છે. શ્રી અવનીન્દ્રનાથના ઉપમા જન્મદિન મહોત્સવપ્રસંગે કવંકતાના પ્રખ્યાત લેખકોએ જ નહિ પરંતુ યુવક તથા યુવતીઓ તરફથી પણ તેમને માનપત્ર આપવામાં આવ્યું હતું.

★કવંકતા વિશ્વવિદ્યાલયે ૧૯૪૫ નો ‘ જગતતાગિણી ચંદ્રક ’ કવિ કાઝી નઝરુલ હુસૈનને આપ્યો છે.

★રવીન્દ્રનાથ ટાગોરના પુસ્તકોના અભ્યાસની અભિવૃદ્ધિ માટે, કવંકતાના કોલેજ-રકવેગના ટાગોર ગ્રંટી સર્કલે માસિક ૭૫ રૂ. ની બે શિખવૃત્તિઓ જાહેર કરી છે આમાની એક કવંકતાની પ્રેસીડેન્સી કોલેજના પ્રાધ્યાપક ખુદીશમ દાસ એમ. એ ને આપવામાં આવી છે તથા બીજી માટે અરજીઓ માગવામાં આવી છે.

★કાકા કલેલકરના આઠમા જન્મદિવસે તેમને અભિનંદનપ્રથમ આપવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. પ્રા. ઉમાશંકર જોષી તથા પ્રા. અર્નતરાય રાવળે આ કામ ઉપાડી લીધું છે.

★ધારવાડના કણીટક વિદ્યાવર્ધક સંઘે, પ્રાચીનકાળથી શરૂ કરી અત્યાર સુધીના કણીટકનો ઇતિહાસ સાત ભાગોમાં તૈયાર કરવાની મેજન્યા કરી છે તેની જનરલ કમિટીમાં ધણી વિદ્વાનોનો સમાવેશ છે.

સસ્તું સાહિત્ય કાર્યાલયની બે પ્રશંસનીય પ્રવૃત્તિઓ

(૧)

પ્રાંત સ્મરણીય સ્વ. બિહુ અખંડાનદજીએ સ્થાપેલ સસ્તું સાહિત્ય વર્ષિક કાર્યાલય અતિ સરતી કિંમતે લોકોને પુસ્તકો આપવાનું કાર્ય વર્ષોથી બજાવી રહેલી છે. તે કાર્યાલય દ્વારા ચાલતી 'વિવિધ અંશમાળા' ચાલુ સંવત ૨૦૦૨ માં વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે.

x

x

x

પૂ. સ્વામીજીના સ્વર્નવાસ પછી શ્રી. મનુ સુબેદારના પ્રમુખપણા હેઠળ દ્રશી મંડળે સ્વામીજીની પ્રવૃત્તિઓ ચાલુ રાખી છે એટલું જ નહિ પરંતુ તે પ્રવૃત્તિને વિસ્તૃત પણ બનાવી છે, તેમની બે પ્રવૃત્તિઓની જનતાને જાણ કરવા આ લેખ લખાયો છે.

આપણે ત્યાં એવા લખા મનુષ્યો હશે કે જેઓ શાળાનો અભ્યાસ પૂર્ણ કર્યો પછી, વાચનનો વિશેષ પરિચય ન રહેવાથી તેમનું જ્ઞાન કટાઈ ગયું હોય મહાસભા પ્રધાન મંડળ ન્યારે સત્તા પર હવું ત્યારે પ્રૌઢ શિક્ષણની યોજના સંબંધી થોડો સમય ઉત્સાહ દેખાવા લાગ્યો હતો અને તે વખતે (આ દિગામાં) ગણ્યાં ગાઠ્યા પુસ્તકો પણ બહાર પડ્યાં હતા, પરંતુ તે હિતસાહ અદ્યપણી નીવડ્યો અને તેનું કઈ સગીન પરિણામ આવ્યું નહિ.

આવા લોકો વાંચી અને સમજી શકે તેવા હેતુથી કાર્યાલયે 'સર્વોપયોગી સાહિત્ય શ્રેણી' શ્રી. સોપાનના સંપાદકપણા હેઠળ શરૂ કરી છે. આ શ્રેણીના ૧૮ પુસ્તકોનું લવા-જમ રૂ. ૧૦) રાખવામાં આવ્યું છે. દરેક પુસ્તકની છુટક કિંમત દસ આના છે, જે સર્વ ક્ષેત્રને યોગ્ય તેવી છે. અત્યાર સુધીમાં બહાર પડેલ આ શ્રેણીનાં પુસ્તકોના નામ તથા દરેક પરિચય નીચે આપેલ છે.

પ્રકાશનાં પગલાં દરેક ધર્મમાં ધર્મકથાઓનું સ્થાન હમેશ માટે જીવું રહેલું છે. પરંતુ તે સીધા બોધ આપનાર હોય તે નવી અસર લોકો પર થતી નથી. વાર્તાઓના પ્રજ્ઞાકેશમાં વાર્તાને અતે 'આ વાર્તામાંથી બેવડો બોધ' અપ્રાપ્તિના પુસ્તકોમાં આપવામાં આવેલો હતો પ્રજ્ઞાખરા વાચકો તેલો ભાગ છેડી દઈને આમળ ખીજ વાર્તા જ નાખ્યાનું શરૂ કરી દેતા.

આ પુસ્તિકામાં ૧૪ ધર્મકથાઓ આપવામાં આવેલ છે. શ્રી. કરસનદાસ માણેક જેવા સિદ્ધહરત લેખકના હાથે લખાયેલ આ બધી વાર્તાઓ સુવાચ્ય બની છે. દરેક વાર્તાના મથાને એક ચિત્ર આપવામાં આવેલ છે. વિવિધ ધર્મોને લગતી આ વાર્તાઓ છે.

રાખની હગલી આ પુસ્તકમાં આપણાં સમાજમાં ઠેરઠેર જેવામાં આવતાં પાંચ પ્રસંગચિત્રો આપવામાં આવ્યા છે. સરળ ભાષામાં લખાયેલા આ પાંચે પ્રસંગ ચિત્રો હૃદયગમ છે.

હાલ્યતરેગ મધુની હાસ્યલેખક શ્રી. જ્યોતીન્દ્ર દેવી આ કૃતિ તેમના '૨૫ -

તરગ 'ના પાચ ભાષાભાષી ચૂંટીને તૈયાર કરવામાં આવી છે. પ્રસંગને અનુકૂળ તેમાં ૬ કટાક્ષચિત્રો પણ આપવામાં આવ્યા છે. પુસ્તકમાં પસંદ કરેલ તેર વિષયો-બધા-આપણને જરૂર હસાવે તેવા છે.

જીવનની કળા જીવન ધસધોરે નથી પણ એક કળા છે, તે મિહાતની પ્રતીતિ આપણામાંથી બહુ થોડાને જ થઈ હશે. જીવન કંઈ રીતે ઊંચ રીતે જીવી શકાય તે માટે અંગ્રેજીમાં ઘણા પુસ્તકો છે, પણ ગુજરાતી ભાષામાં નહિવત્ હોય. આ પુસ્તકથી એક સારી ખોટ પૂરી પડે છે, જીવન સંજ્ઞતાથી જીવવા માટે આવશ્યક જાણતો આ પુસ્તકમાં બતાવવામાં આવી છે.

જગતમાં બાળવાળે જેવું : આ લેખના લેખકના આ પુસ્તકમાં વિશ્વની વિચિત્રતાનો અનુભવ કરાવવા ઉપરાંત, સામાન્ય જ્ઞાનની માહિતી તથા તે વિષેના પ્રશ્નો અને ઉત્તરો આપવામાં આવ્યા છે.

જીવનપરિવર્તન શ્રી સોપાનની દરિજાપ્રમત્તની ચર્ચા કરતી જે વાર્તા 'પ્રાયશ્ચિત' ના નામે પ્રગટ થઈ છે તથા જે છાપતા, કહે છે કે, ખીના ગોઠવનાર પણ રડ્યા હતા તે વાર્તાને સંક્ષિપ્ત રૂપમાં શ્રી. સોપાને જ મૂકી છે. પ્રસંગો સાચા બનેલા છે તે આ વાર્તાની વિશિષ્ટતા છે.

ઇતિહાસને અજવાળે શ્રી ઇન્દ્ર વસાવડા કૃત આ પુસ્તકમાં વેદના વારાથી માંડીને નાનકડા જઠારીરના સમય સુધીના દર ઐતિહાસિક પ્રસંગો વાર્તાના રૂપમાં આપવામાં આવ્યા છે.

ગામડું બોલે છે શ્રી સુનીલાલ મડિયા કૃત આ પુસ્તકમાં ગામડાના રથાનો, તથા વસ્તુઓ આત્મકથાના રૂપમાં બધી હકીકત કહે છે. ઉપરાંત, ગામડામાં વસનારાઓના થોડાં રેખાચિત્રો પણ આપવામાં આવ્યા છે.

ચૃદ્ધજીવનની કળા જેમ જીવન જીવવા માટે કળાની જરૂર છે તેમ ચૃદ્ધજીવનને સુખી તથા શાંતિમય બનાવવામાં કળાની જરૂર છે. ધરતી અદર હોય બ્યક્તિનો સ્વભાવ બરાબર ન હોય ત્યારે તેને કેવી રીતે અપનાવી લેવી તે તથા ચૃદ્ધજીવનમાં આત્મશોભન, શિક્ષણ કંઈ રીતે મળે છે તથા ચૃદ્ધજીવન સુખી કરવા રોની જરૂર છે તે બધું આ પુસ્તકમાં સરળ ભાવામાં સમજાવેલ છે.

ચૃદ્ધજીવનનાં દરથો : આપણા સમાજમાં ઠેર ઠેર નજરે પડતાં દરથો પૈકી અગિયાર દરથોને શ્રી કુમુદએન શેઠે આ પુસ્તકમાં રજૂ કર્યા છે. આ દરથો સાચા હોવાની લેખિકા બહેને ખાતરી આપી ન હોત તો પણ જે માણસ આંખ ઉઘાડી રાખીને સમાજમાં રહે છે તેને આ સાચા જ લાગત.

મારો ભારત દેશ શ્રી. કાલિદાસ પરીએ આ પુસ્તકમાં આપણા દેશના અમના જેવા જેવા રથજાતુ વર્ણન આપેલ છે. પરદેશીના સ્થળોથી જ મુગ્ધ બનનારાઓ

જે એક વખત હિંદુ પર્વટન કરી આવે તો તેઓ અહીંનાં રથજોથી જ મુગ્ધ બની જશે. લેખકની ભાષા વાચકના મન ઉપર તે રથજોની કબજતા ખડી કરે છે.

આરોગ્યસાધના જાણીતા બહુશ્રુત લેખક શ્રી. કુમરશી સંપટે શરીર તથા આરોગ્ય સમઘે મુખ્ય હકીકતો, અનારોગ્યના કારણો ઉપરાંત ખોરાક તથા વસ્ત્રો સમઘી હકીકત, આરોગ્ય જાળવવાના નિયમો તથા નિસર્ગોપચાર વિષે ઠીક માહિતી આ પુસ્તકમાં આપી છે. આ માળાના છ પુસ્તકો હજુ બહાર પડવાનાં બાકી છે, તે ફેબ્રુઆરીમાં પ્રગટ થશે.

(૨)

કાર્યાલયે બીજી શરૂ કરેલ શ્રેણી ' આમસાહિત્ય પ્રયાવલિ ' છે. ૩-૪ આનાની કિંમતે લોકોપયોગી લોકભોગ્ય પુસ્તિકાઓ આપવાની આ યોજના છે. આ લેખકને વર્ષો થયા લાગ્યું છે અને તેણે લેખો દ્વારા અનેક વાર વ્યક્ત કર્યું છે કે સ્ટેશનો પર જે ચાર આનાની કિંમતથી માડીને આઠ બાર આનાના નકામા પુસ્તકો લોકો ખરીદ કરે છે તેને બદલે આવાં હિતકારક પુસ્તકો મળતા હોય તે ઇચ્છનીય છે. મુદ્દકાળના ભાવેની અસર આ પુસ્તિકાની કિંમત પર પણ થઈ છે. પરંતુ બંધિધર્મ આવી પુસ્તિકાઓ એક જ આનાની કિંમતે વેચાય તેમ આપણે ઇચ્છીએ અને સાથોસાથ તે સમય નજીક આવે તેમ પણ ઇચ્છીએ.

જેસલ અને તોરણ તથા જાલધર અને ઘૂંઘા રત્ન રાજવી કલાપીના લખેલ આ તથા બીજી પુસ્તિકા રૂપે પ્રગટ થયેલ મેનાવતી અને ગોપીચંદ તથા ભટ્ટાચાર્ય અને વિક્રમ એમ ચાર સવાદો વર્ષો પહેલાં આ સરચાએ પ્રસિદ્ધ કરેલ ' કાશ્મીરનો પ્રવાસ ' તથા કલાપીના સંવાદોમાં પ્રગટ થયા હતા તે પુસ્તક તો વર્ષોથી અપ્રાપ્ય છે એટલે તે પૈકી આ સવાદોનું પુનર્મુદ્રણ કરી દ્રુટીઓએ મહાન સેવા બજાવી છે. આ પુસ્તિકાઓ છે તો નાની, પણ તેમા દર્શાવેલ વિચારો મજબૂત તથા હૃદયસ્પર્શી છે.

શ્રી ગીતાસ કંલન શ્રી રમણ મહર્ષિએ ગીતાના ૭૦૦ શ્લોકોમાંથી ૪૨ શ્લોકો પસંદ કર્યા છે. આ શ્લોકોની પસંદગી એવા પ્રકારની છે કે જેથી ' મોતાનું ' હાર્દ સમજી શકાય આ શ્લોકોનો સમજાટાટી અનુવાદ શ્રી. મયરવાળાનો તથા ગુજરાતી અનુવાદ મહાત્મજીનો આપેલો છે આમ સોનું અને સુગંધનો સુયોગ સધાયો છે આ ઉપરાંત યોગવાસિષ્ઠ, વિવેકચૂડામણિ તથા શિવાનંદ લહરિ-દરેકમાંથી-દશ શ્લોકો અનુવાદ સહિત આપવામાં આવ્યા છે.

મનને અચાત રહેવા ઇચ્છતા એક સતતની આ વાણી વાચકને નૈતિક બળ આપવામાં મદદરૂપ થઈ પડે તેવી છે.

વિચારસૂર્યોદય, ધ્યાન અને જ્ઞાન સ્વામીથી માધવતીર્થની લખેલ આ બે પુસ્તિકાઓ આત્મતત્ત્વ જોળખવાને પથે પડેલ જિજ્ઞાસુઓને ખૂબ ઉપયોગી થઈ પડે તેવી છે.

ઉચ્ચ જીવન ડૉ. હરિપ્રસાદ દેસાઈએ લખેલ આ પુસ્તિકામાં ઉચ્ચ જીવન ગાળવાની ઇચ્છા રાખનારાઓ માટે અઘવાડિક કાર્યક્રમ જતાવવામાં આવ્યો છે. ડૉક્ટર સાહેબ પ્રસ્તાવનામાં જણાવે છે તેમ, યાજ્ઞીસ (હવે તો તેથી પણ વધારે) વર્ષોથી આ પુસ્તિકાની પદ્ધતિએ તેમણે મનન, આત્મનિરીક્ષણ તથા ઉપાસના કર્યા છે, એટલું જ નહિ પરંતુ તેથી તેમને કાયદો પણ થયો છે.

ભગવાન યુદ્ધ • શ્રી પુરાતન શ્રુતે લખેન આ પુસ્તિકામાં ભગવાન શુદ્ધતા ઉપદેશો પ્રશ્નોત્તરરૂપમાં આપવામાં આવ્યા છે

ઉત્તરગીતા : પાંડવ કૌરવ યુદ્ધમાં શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનને ગીતાનો ઉપદેશ કર્યો હતો, પણ પાંડવથી અર્જુનને આ ઉપદેશનું વિશ્વરસ્ય થતા આત્મતત્ત્વની પિછાન કરવા અર્જુન શ્રી કૃષ્ણને ફરીથી પૂછ્યાં કરે છે તેના જવાબમાં આ ‘ઉત્તર-ગીતા’નો ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે મૂળ સંસ્કૃત શ્લોકો તથા તેનું ભાષાતર આપવામાં આવ્યું છે

અણ્ણોજ્ઞે તથા નવું રેલવે સ્ટેશન—અણ્ણીતા લેખક શ્રી યુનીલાલ વર્ધમાન શાહની ઉપથી વાતોની આ ત્રીજી આવૃત્તિ છે ‘અણ્ણોજ્ઞે’માં કામી એકપના પ્રશ્નની વાત છે તથા ‘નવું રેલવે સ્ટેશન’માં શહેરના સપર્કથી ગામડા કેના પાપમાત્ર થાય છે તેનો તાદૃશ ચિતાર આપવામાં આવ્યો છે

શ્રી સોપાને લખેલ ‘અતરની વ્યથા’ની પાંચે વાતો ‘જીવનનો મર્મ’ ‘નવજવાન’ ‘અહિંસાનું રહસ્ય’ ‘એ વૃદ્ધ પુરુષ’ તથા ‘આશાને અજનાણે’ નામથી જુદી જુદી પુસ્તિકાઓ પ્રગટ કરવામાં આવી છે. દરેક પુસ્તિકામાં સુખ્ય પાત્ર પોતાની અતરની વ્યથાનું વર્ણન આપે છે સસાંઘ્રી રાજકીયોના જીવનના સાચા પ્રસંગો પરથી તૈયાર કરવામાં આવેલ આ કથાઓ, એક વાર પુસ્તિકા હાથમાં લીધા પછી પૂરૂં કરતા પડેના ન છોડવી પડે તેવી રસમય છે

શ્રીમંતોનો સડો આપણા શ્રીમંત સમાજની રિયલિટી આબેદુજ વર્ણન શ્રી ધર્મિર ધોળકિયાએ મનહર હદમાં, આ પુસ્તિકામાં કર્યું છે.

શ્રીમદશકંઠરાચાર્ય શ્રી. પુરાતન શ્રુતે લખેન આ પુસ્તિકામાં જગદ્ગુરુ શ્રી શકરાચાર્યનું દેહ જીવનવૃત્તાત આપેલું છે

જે અધ્યાત્મી ગીતા હુકામાં ગીતાનો પાઠ કરનારાઓ માટે શ્રી. બક્તિયોગ તથા પુરુષોત્તમયોગ શબ્દશબ્દના અર્થ સહિત આપવામાં આવેલ છે

ઘોષળઠામરણમ્ નિત્યપાઠ માટે જુદા જુદા દેવોની સ્તુતિ સંસ્કૃત શ્લોકો તથા અર્થ સહિત આપવામાં આવી છે.

બાળકોના વિવેકાનંદ શ્રીરામકૃષ્ણ સમિતિએ પ્રગટ કરેલ પુસ્તિકાની આ પાંચમી આવૃત્તિ છે આ પુસ્તિકા વિશે અગાઉ આ પાના પર લખાઈ ગયેલ છે

આ બન્ને શ્રેણીઓને સારા લેખકોનો સહકાર ગળ્યો છે. બન્નેમાં લોકોપયોગી પુસ્તકો વિશેષ પ્રમાણમાં પ્રગટ થાય તેમ આપણે ઇચ્છીએ

—છારાલાલ માનસિંગ કામદાર

● અમે આ અગાઉ એક વાર “પુસ્તકલય”માં લખી ગયા છીએ અને ફરી વાર પણ તપવાની તક લઈએ છીએ, કે આ લેખના પહેલા વિભાગમાં સર્વોપયોગી સાહિત્યશ્રેણીમાં જે પુસ્તકો પ્રગટ થયા છે તેની ભાષા અને શૈલી, જનતાના જેવજને હૃદયને લખાઈ છે તે વર્ષને સમજવી સુગમ પડે તેવી નથી, એવા અમારો નમ્ર મત છે આશા રાખીએ, જનસપર્કસાધક એવા લેખકોના સહકારપૂર્વક લોકભાષામાં આ શ્રેણીનાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરાશે તે જનતા પર સરવાળો મદદાન ઉપકાર થશે —ત્રી

કલાપી : એક અભ્યાસદષ્ટિ

(ગતિકથી માલ આ અંકે સંપૂર્ણ)

૮-કલાપીની ગઝલો

એની (કલાપીની) ગઝલોથી બહુતી વીણાનું બીજું સચોટ દૃષ્ટાંત એની ગઝલો પૂરું પાડે છે. ગઝલ પણ આપણી ઓળણીસમી સદીના ફારસી ઉર્દૂ અભ્યાસે આપેલી સાહિત્યસિદ્ધિ છે. કલાપીના 'કાન્ત' સરખા બીજા મિત્ર મણિલાલ નશુભાઈ તથા બાલાશકર અને દેરાસરીનો ગઝલરચનાના શુર્જર સ્વીકારમાં સરસ કાવ્યો છે બહુ જ નવાઈ ઉપજાવે એવું લાગે છતાં એ સત્ય છે કે ઘણાનિઘ તરીકે ઓળખાપણા મણિલાલ નશુભાઈ યાવની ગઝલોના એક આવ ઉત્પાદક હતા. અને કલાપીએ કાન્ત કરતા જેમ વધારે પ્રમાણમાં અને ઘણા સારા ખડકાળો આપ્યાં, નરસિંહરાવ કરતા જેમ વધારે પ્રમાણમાં અને ઘણી જાગ્રી પ્રતિભા આત્મલક્ષી ગેય કાવ્યો આપ્યાં, તેમ મણિલાલ, બાલાશકર, દેરાસરી કરતાં પણ વધારે પ્રમાણમાં અને ઉચ્ચ કક્ષાની ગઝલો કલાપીએ શુર્જર સાહિત્યને અર્પી છે. કલાપીના ઊર્મિલ માનસને ગઝલનું ઉચ્ચારવાહન બહુ જ અનુકૂળ આવી ગયું છે.

સૂરી ચિંતને ગઝલને આર્થ ચિંતનની પણ બહુ જ પાસે લાવી મૂકી છે. છતાં હિંદી-ઉર્દૂ અખાન સિવાય હિંદની બીજી કાંઈ ભાષાએ ગઝલને સ્વીકારી હોય તો તે માત્ર શુજરાતી ભાષાએ, શુજરાતીની એ માહકતા પણ ધ્યાન ખેંચે એવી છે, અને એ કાવ્ય-પ્રકારને શુર્જર ભાષામાં ચિત્ત કરવા કલાપીએ કરેલો પ્રયત્ન એને બહુ જ યશસ્વી રચાન આપે એમ છે.

કલાપી આમ અનુકરણ કરનાર, અતાનુગતિક ચાલનાર સાહિત્યપડછાપો ન હોતા. કલાપી એક બલ્લ્ય પ્રયોગશીલ સાહિત્યકાર હોતા, જેના હાથમાં સદૃજ આવી ચડેલું સાહિત્ય-સ્વરૂપ સુવર્ણ બનીતે જ બહાર આવતું હતું પ્રેમ, દુઃખ, મૃત્યુ, નિરાશા, કુરબાની અને એકતાભરી સમાધિ એ ગઝલને એકે ચડાવતા ભાવ છે. કલાપીનું માનસ આવા ભાવોના પડો સંપૂર્ણપણે પાડે એવું કામળ અને વિશુદ્ધ હતું. એટલે જ આપણા માન્ય ગઝલ-કારોમાં કલાપીનું સ્થાન ગોખરે છે.

કલાપીની ગઝલો વિષે મારા 'જીવન અને સાહિત્ય' નામના ગ્રંથમાં વિસ્તૃત વિવેચન મેં કર્યું છે. એમાં દર્શાવેલો મારો અંતિમ મત અને ટાંકુ છું.

“ ગઝલ એક વિશિષ્ટ કવિતાપ્રકાર છે. ઉગ્રબતી ઊર્મિઓનું ગઝલ મુંદર વાહન છે. કલાપીની ગઝલોમાં પ્રાયશઃ ભૂમિકાની ભૂલો દેખાઈ આવે છે, છતાં ઊર્મિ અને કલ્પનાની વિશુદ્ધિ અને વિવિધતા તે બહુ ઝડપથી સાધે જતા હોતા, એ પણ આપણને સદૃજ દેખાઈ આવે છે નાનુક શુજાર, અસલ પ્રેમવેદના, પરિતાપ, મૃત્યુ અને વિરાગની અનેક લક્ષ્મી તેની ગઝલોમાં વેરાવળી પડી છે, અને કેટલીક ગઝલો તો શુજરાતી કવિતાને રીપાવે એવી લક્ષ્મી પ્રતિભી છે. ” કૃષ્ણી હાથ 'ના' અર્થે ઉદ્ભૂત ! અર્થે બેગમ ! 'ના' સંજોગોનોથી પોતાની કવિતાનું મંગલાચરણ કરતો કવિ વિવિધ લાગણીઓની પરિક્ષા કરતો શાવ રસના સાગરમાં 'આપની યાદી'માં વિરામ પામે છે !

ગરબ કેવા રાતે રસને ઝીની શકે છે તેનો 'આપની યાદી' ઉત્કૃષ્ટ નમૂનો છે. રસિકતા અને રિશસૂક્ષ્મ, આસ્તિકપણું અને ભાવના ઉડયન તથા ભાવની વિપુલતા ભેગાં રહી શકે, એટલું જ નહિ, એટપ્રીત બની જાય, અને વિશુદ્ધ, રાણતી છતાં સ્વયમભરી વેખરીમાં ભેતરે ત્યારે કવિતા બહુ હૃદય કક્ષાએ પહોંચી જાય છે. રાતે રસમાં એવી હૃદય કક્ષાએ પહોંચતી કવિતાના લક્ષ્મી નમૂનાઓમાં આપણે 'આપની યાદી'ને જરૂર ગણાવી શકીશું... એ અપૂર્વ ગરબના ચરણો એક ખરા પ્રેમીની, એક ખરા ફરીરની, એક ખરા સતતની વાણી છે એમ આપણને લાગ્યા વગર રહેતું નથી. એ ગરબમાં વિરામ પામતી વાણીમાં ગુજરાતી ભાષાને બહુ જ હૃદય ધ્યાન અપાવે એવી કવિતા હતી એ વાણીનો વિરામકાળ છબીસ વર્ષે ન આવતાં વધુ લગાવે હોત તો ગુજર સહિત્ય હજી કેટલું વધારે સમૃદ્ધિવાન બનત એ વિચાર કાબરસિકો પાડે હજીયે પુકાર કરાવે છે કે

“આંસુ મહીયે આંખથી યાદી હરે છે આપની”

૯-હમીરજી ગોહેલ-મહાકાવ્યનો પ્રયત્ન ?

‘હમીરજી ગોહેલ’ ની રચનાને આપણે કયું નામ આપીશું ? એ વિશિષ્ટ રચના છે. એને અમુક ખાનામાં ગોઠવી દેવાય એમ નથી કાવ્યનાં આપણે ગમે એટલા ખાના ધરીએ તો ય તે સર્વદા બધેએસતા આવે જ નહિ. કાવ્યના રૂપ, આકાર, પ્રકાર બદલાતા જાય છે, મિશ્રિત બનતા જાય છે, નવા રચાય છે. તાનકડા ‘મુક્તકો’ ઓળખાઈ આવે છે; પરંતુ પેપું સુપ્રસિદ્ધ ‘વિધવા બ્લેન બાબાને’ અથવા Prophetic-વાવિ સૂચન કરતું ‘જન્મદિવસ’ નામનું કાવ્ય કયો ચિહ્ન ચોડ્યે ઓળખાશે ? સ્વાનુભવ, આત્મતક્ષી કાવ્ય ? Lyric-પરનિકાવ્ય ? ખંડકાવ્ય ? એમ તો ધણાય કાવ્યો ખંડકાવ્ય બની જશે. જ્યારે આપણે ખંડ-કાવ્યમાં કોઈ પ્રસંગ કે વાર્તાનું બીજ મામતા છતાં ટૂંકા કાવ્યને ખંડકાવ્ય કહીએ છીએ. હજી એવાં કાવ્યો માટેના સાચા નામ જડયા નથી, છતાં એ કાવ્યો તો છે જ.

ગુજરાતીમાં વાર્તા ઉપર અવલબન કરી રહેલા કાવ્યોને આખ્યાન અગર વાર્તા કહેવાનો જૂનો વ્યાસ હતો. પ્રેમાનંદનું ‘નળાખ્યાન’ કે ‘ઉપાદેશ’ એ આખ્યાન અને સામળી ‘મદનમોહન’ એક વાર્તા

આખ્યાનની મબીરતા ‘હમીરજી ગોહેલ’માં છે, વાર્તાની ઉદગ કલ્પના એમાં નથી-એ કે વાર્તારસ એમાં ગહેશે છે.

એથી પ્રાચીન વસ્તુ જોવા જઈએ તો જૈન કવિઓના રાસા અને હિંદુ કવિઓના પ્રબંધ આપણી સમક્ષ રજૂ થાય છે

સરકૃત ભાષાના પુરાણો અને મહાકાવ્યોને સ્પષ્ટ બધારણ હોય છે.

ફારસી ‘શાહનામું’ પણ મહાકાવ્ય તરીકે અમુક રચનામાં ગોઠવાઈ ગયું છે અને પશ્ચિમના Epos-મહાકાવ્યો-ધર્તીકડ, ઓડીમી, પેરેડાઈઝ લૅન્ડ-પણ વિશિષ્ટ કથની રચના માટે છે

મહાકાવ્ય કરતાં વધારે સિદ્ધિત રચનાવાળી Romance-રોમાન્સની રચનામાં પણ

એક વાર્તાસૂત્રને પકડીને તેના ઉપર વિવિધ કાવ્યરચનાઓ-નર્ણન, સવાદ, ચિંતન, ગીત પૂરાવાનામા આવે છે. મહાકાવ્યની શાસ્ત્રીય વિશુદ્ધિ અને કડક રેખાઓ હળવી કરી વસ્તુને લોકભોગ્ય, લોકપ્રિય બનાવનાનો ઉદ્દેશ આ Romanસેની રચનામા દેખાઈ આવે છે, જે રચના સાથે આપણી વાર્તા કવિતા-શામળભટ્ટની રચના સરખી-જે જેન રાસા આકૃતિ વધારે મળતા આવે છે.

કાવ્યવાર્તા અને મહાકાવ્ય એ બંને સાહિત્યસ્વરૂપો વચ્ચે કુનિયાના સર્વ સારિત્યોમા આપ-લે ચાલ્યા જ કરે છે, અને એ બંને સ્વરૂપો એક બીજાની નજીક આવવા મંથન કર્યો જ કરે છે. આખ્યાન પણ એવો જ એક મધ્યપ્રયત્ન કહી શકાય મહાકાવ્યને લોક-ભોગ્ય બનાવવાની વૃત્તિ અને લોકમાન્ય બનેલી વાર્તાને મહાકાવ્યની પ્રતિષ્ઠાએ પહોંચાડનાની વૃત્તિ એ સાહિત્યજગતની બહુ સૂક્ષ્મ પણ બહુ જ પ્રયત્ન પ્રવૃત્તિ છે, અને ગુજરાતી સાહિત્યે પણ તેનો આઠો અનુભવ કર્યો છે. ગુજરાતી ભાષાને મહાકાવ્ય આપવાની ઇચ્છા કવિ નર્મદથી-એટલે ગુર્જર સાહિત્યના પ્રથમ વર્તમાન જાગૃતિસમયથી-શરૂ થઈ છે. પરંતુ વચમા ગણનો પ્રભાવ ધણો વધી જવાથી મહાપ્રસંગને, મહાવાર્તાને 'કવિતા' ક્રતા ગણમા ઉતારવાની સગવડ મળી ગઈ અને મહાકાવ્ય તરફથી દષ્ટિ ખસી જઈ મહાકથાઓ, નવલ કથાઓ તરફ સાહિત્યે એક વીધો, એટલે ગુજરાતને મહાકાવ્યની રચનાનો મોઢ પટી ગયો.

છતાં મહાકાવ્યની રચનાના બેત્રણ પ્રયત્નો થયા, તેમા કલાપીનું રચાન છે. નર્મદ, દોલતરામ કેપારામ પડયા, ભીમરાવ દીવેડીયા અને ન્હાનાલાનના પ્રયત્નો લગભગ ઇતિહાસ કહી શકાય એમાં કલાપીને ઉમેરવાની જરૂર ઉભી થાય છે. કલાપીનું 'સાહિત્યમા મહત્ત્વ સમજવા માટે કલાપીના 'દમીરજી ગોહેલ' કાવ્યને સમજવું જરૂરી છે નર્મદ, કલાપી, દોલતરામ, ભીમરાવ અને ન્હાનાલાન, એ પાંચે વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓએ આ પ્રયત્નો કર્યો તે સફળ છે કે અસફળ એની ચર્ચા અત્રે જરૂરની નથી પોતાની કવિતાને જ કવિતા કહેતા અચકાતો સંજ્ઞાન કલાપી એટલેા ધમડરહિત હોતો કે તેણે ધારીને વિચારપૂર્વક મહાકાવ્ય લખ્યું હોત તેા પણ તે એને મહાકાવ્યની મોટાછતરી છાપ આપતા સક્રોચ પામત સાહિત્યમા પણ જ્યારે ધમડ, તામસ, ગુડાગીરી અને ગર્વ પ્રવેશ પામે છે ત્યારે કલાપીની સૌમ્ય, વિનયી, સક્રોચ સેનતી સંજ્ઞાનતાભરી 'હમિ યાદ આવ્યા કરે છે સાચું સાહિત્ય સાહિત્ય-કારના લેશ પણ પ્રયત્ન વિના, તેના અવસાન પછી પણ કેમ જીવતું રહે છે તેનો સારો બોધપાઠ કલાપીનું સાહિત્ય આપે છે. કલાપીનો વિનય, કલાપીનો સક્રોચ, કલાપીની નમ્રતા એ સાહિત્યકારોએ નિત્ય નજરમા રાખવા જેવા છે. કલાપીએ લખેલું 'દમીરજી ગોહેલ'નું કાવ્ય નોધમા ખડકાવ્ય અને છેલ્લી પ્રસ્તાવનામા મહાકાવ્ય તરીકે ઉલ્લેખ પામ્યું છે દમીરજી ગોહેલના યુ જીવનને કલાપી ચાર સર્ગો જ આપી શક્યા એ અધૂરું કાવ્ય છે છતાં એનો ઉદાર અને આખી કહેણીનો પ્રકાર એને મહાકાવ્યની નજીક લેઈ જાય એમ છે. રફાટની Lady of the Lakeની નવલકવિતા ઉપર દમીરજી ગોહેલના કાવ્યનો આકાર ભલે રચાયો હોય. આકાર અને વીજાના પ્રારંભ સંબોધન સિવાય રફાટની બીજી કશી જ અસર કલાપી ઉપર પડી નથી ગુણભાર ભરેલા એ કાવ્યમા રજપૂત અને બીન સંસ્કૃતિના સમન્વયી રસભરી પ્રેમકથા ઉપગત, એમા વીગરસશામન પ્રસંગો પણ એવું નિરૂપણ,

પામ્યા છે કે રુદન અને નિઃશ્વાસના શોષીન ગણાતા કલાપીને વીરરસની કવિતા ગ્યવાની અશક્તિના આરોપમાથી સદતર ઉગારી લીધો છે. દેશાભિમાની કવિતા ન લખે તે કવિ જ નહિ, એવી એક માન્યતા ' હમીરજી ગોહેલ ' બહાર પડ્યો ન હતો ત્યાં સુધી કલાપીને પ્રેમ, ક્રુષ્ણ, દદા અને હાથપુકારના કવિ તરીકે માનવા લલચાવતી હતી, જે કે

‘ ભલે કૂકે કૂકે થવન તમ બનાલા સળગતી !
ભલે વટોળોની ગગન પડમાં ધૂળ ઉડતી !

અગર

હું જાઉં છું, હું જાઉં છું, ત્યાં આવશે કોઈ નહીં !
સો સો દીવાલો બાધતાં ત્યાં ફાવશે કોઈ નહીં !

જેવા ઉચ્ચારણ પામતી કવિતા વીરરસને આકાંગ ન આપી શકે એમ મનાય જ નહિ તો પણ ‘ હમીરજી ગોહેલ ’ લખીને કલાપીએ શૌર્યકથનની શક્તિ સાખીત કરી આપી છે

આમ ‘ હમીરજી ગોહેલ ’ મહાકાવ્યનો ખડ છે, મહાકાવ્ય તરીકે રસવેત્તાઓ-રસશાસ્ત્રીઓ-તેને સ્થાન ન આપે તોય તે એક રસભરેલો પ્રબંધ છે, જેની જોડ વર્તમાન યુગ્મર સાહિત્યમા તો નથી જ, અને કલાપી નાનકડા ખડકાવ્યો કે ઘેતછાભરી ગઝલો દેકનાર, સમયાનુકૂળ કવિતા જોડનાર કવિપડછાવો નહિ પરંતુ કથાવિધાનનું કૌશલ્ય સાધ્યે જતો ઝડપથી મહાકવિનું સ્થાન મેળવી લેવાની શક્તિ ધરાવતો આજનમ કવિ હતો, એટલું પૂરવાર કગતો એ મંથ છે એમ તો જરૂર કહેવું પડશે.

૧૦—કલાપી પ્રગતિશીલ ખરો ?

‘ હમીરજી ગોહેલ ’ની કે બીજી કોઈ પણ કલાપીકૃતિની વિગતવાર ચર્ચા અને ચર્ચ શકે નહિ તેવી ચર્ચાઓ થઈ ગઈ છે અને હજી પણ અભ્યાસીઓ વધારે ચર્ચા કરે એવા કવિતારસ કલાપીના કેકારવમા ગ્હો છે. નવા વાદ પણ આપણા વિવેચનોમા ઊભા થયા છે અને યશો, તેમ જ એ વાદ સાહિત્ય તથા સાહિત્યકારોને પણ કસોટીએ ચડાવ્યા કરશે વાસ્તવવાદને નામે વનમત થતી એક ભાવના, પ્રગતિશીલતાને નામે જાખી ઝોળખાતી એક ભાવના આજે જુદી જ દષ્ટિએ સાહિત્યને તોળવા મથે છે. એ દષ્ટિ પણ

‘ રહેવા દે, રહેવા દે, આ સહાર યુવાન તું !
ઘટે ના ફૂરતા આવી ! વિશ્વ આશ્રમ સતતું. ’

રમનીયતી અહો ! વિશ્વબાગમાં !
શીતળ છાંયડો ત્યાં મને હતો !

જેવા ઉદ્દારો ભરેલી કવિતામાં, તેમ જ

જે ઇશક ના તો શુ ખુદા ? આલમ કરી તોયે ભલે !
જે ઇશક ના તો શું જહા ? એને ખુદાએ શું કરે ?

તથા

પ્રહ્લાંડ આ તો ગૃહ સાતત્ય છે,
આધાર સહુને સહુનો રહ્યો ત્યાં,
લે છે સહુ કે સહુને ઈ કે,
આભાર સહુનો સહુ ઉપરે છે.

જેવી ભાવનામાં, તથા

અહો, કે' ખે'આણે તુજ ઉદરમાં આયરી રહ્યાં,
વલોવાતા ગોળા ગણતરી વિનાના ધૂમી રહ્યા,
ક્યો એ કે કેશો અગણિત ફરીને લય થયે,
હતા જે સ્થાને ત્યાં ફરી નવ અડયાવા ન અડયે.

જેવી વિજ્ઞાનવલોવતી પંક્તિઓમાં વાસ્તવતા કે પ્રગતિશીલતા-પૂરી નહિ તો આછી અધૂરી-
જેવાની ઉદારતા દર્શાવી શકશે એમ લાગે છે. અલખતા, આજની પ્રગતિશીલતાને પ્રિય એવા
વર્ગવિરોધ તેણે તીવ્ર બનાવ્યા નથી. વર્ગવિરોધ એ તેના યુગની વાસ્તવતા કે પ્રગતિશીલતા
ન હતી.

હૃદય વૌંધી આરંભાર ભિતરી નય એવી અનેકાનેક પંક્તિઓ કલાપીએ આપી છે.
વાસ્તવતા એ પણ એક સાપેક્ષ ભાવના છે; આજની વાસ્તવતા નહિ જ હોય. પ્રગતિ પણ
એવો જ શબ્દ છે, આજ જેને આપણે પ્રગતિશીલતા કહીએ છીએ તે આવતી કાલના
પ્રગતિશીલોને ભ્રમ પણ લાગે. માનવીને વધારે સ્વોદ્દેષણે માનવતાનું દર્શન કરાવે એ પ્રત્યેક
યુગનો વાસ્તવવાદ માનવી હોય ત્યાંથી એક ડગલું આગળ વધે એવી વૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિ
પ્રેરનાર જે કાર્ષ્ણ્ય હોય તે જે તે સમયની પ્રગતિશીલતા. કલાપીએ એના યુગના પ્રગતિશીલ
બળોને ગ્રીત્યાં છે, પોષ્યાં છે, વધાર્યાં છે. કલાપીએ ગુજરાતી સાહિત્યને એક ડગલું નહિ,
એક કરતા વધારે ડગલા આગળ બરાબ્યાં છે. ગુજરાતનો માનવતાને, સહૃદયતાને, સરકારને
એણે વિશુદ્ધ બનાવ્યા છે. વાસ્તવવાદ કે પ્રગતિશીલતા એથી બીજું શું વધારે માગે ?

કલાપીની કવિતા શું સમગ્રપણે સર્વોત્તમ સુંદર છે ? કલાના શું એમાં ઉત્તમોત્તમ
નમૂના છે ? એના કરતા ગુજરાતી સાહિત્યમાં વધારે ઉન્નત કવિતા નથી શું ? આપણે
કલાપીને સમજતી વખતે એને સાહિત્યના અગડમાં ઉતારી નથી કે સાહિત્યકારોની ઘોડદોડ
સર્જનથી કે જેમાં શતો જીતવાના ક્રમ આપવા પડે. કશી પણ સરખામણીના ઉદ્દેશ વગર,
કોઈ પણ કવિને અવગણ્યા વગર મારો નમ્ર મત તો એ થાય છે જ કે ખામીઓના ભાન
સાથે પણ ઓગણીસમી અને આજ સુધીની વીસમી સદીના કેક માન્ય કવિઓ થયા તેમાં
નહાનાલાલ અને કલાપીનો જોડ જડવી અશક્ય છે, અને તો જડતી નથી. કલાપીની કવિતામાં
ખામી નથી, એમ કહેવું એ વાસ્તવિક નથી. છતાં 'કાન્ત', ત્રિભુવન પ્રેમશકર-‘મરતકવિ’,
'સલિન', 'સાગર', 'સ્નેહજ્યોતિ' એ સર્વેએ કલાપીને અંજલિ આપી છે. કલાપીને
અંજલિ એટલે કલાપીની કવિતાને અંજલિ અન્ય અનેક સાક્ષરો, વિદેશકોએ તેની
કવિતાની ચર્ચા કરવામાં માન ગણ્યું છે સાહિત્ય પરિષદોમાં ભરાયે જ કલાપીની કવિતામાં

ઉજ્જેખ થયા વગર રહ્યો હોય. સાહિત્ય સમાજોમા તો કલાપી સબધે વ્યાખ્યાનો હોય જ હોય. આજ સુધી કાવ્યોના સમહમા કલાપીના કાવ્યોને માનભર્યું પ્રશસ્ત સ્થાન મળે છે, મુનિવર્સિટીના અભ્યાસક્રમમા અને પાઠ્ય પુસ્તકોમા કલાપી વગર ચલાવી લેવાનું હોય એમ દેખાતું નથી. કવિ તરીકે કલાપીનું મહત્ત્વ આના કગ્તા કથી વધારે યશસ્વી રીતે રવીકારાય ?

અભ્યાસની દષ્ટિ બાજુએ મૂકીએ. શોખની દષ્ટિએ પણ કેકારવ નેટલો વચાય છે એટલો ખીન્ને કોઇ કાવ્યમય વચાતો હોય તો તે જાહેર થવાની જરૂર છે. કેકારવ નેટલો લોકપ્રિય કાવ્યસમહ ખીન્ને થયો જાણ્યો નથી હરો તોય એક-એ

એટલું તો સ્વચ્છ એમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે વિદ્વાન અને શોખીન બને વર્ગમા માન્ય થયેલો ' કેકારવ ', ખાખીઓ હરો છતા, કોઇ એવું હિચ્ચ કવિતાલક્ષણ ધરાવતો કાવ્યમય છે કે હજી પચાસ પચાસ વર્ષો એ રવ સમ્યાને થયા છતા હજી એનો પડોય ગુજરાતને મન જૂતો થયો નથી

અભ્યાસદષ્ટિ કદાચ કહેશે કે,

(૧) કલાપીના કાવ્યો બધા ય સારા નથી છે કોઇ ખીન્ને કવિ જેને માટે આપણે એમ કહી શકીશું ?

(૨) કલાપીના કાવ્યો કલાની સફાઇ પામ્યા નથી, કલાપી પેતે જ તે વસ્તુ સ્વીકારે છે. આપણે પણ કહી શકીશું કે કલાપીએ કુદરતદીધી કલા ઉપર સદજ મનુષ્યકૃત સફાઇ કરી દીધી હોત તો ધણા કાવ્યોની ચમક ઓર વધી જાત, નિરર્થક લખાયલા કાવ્યો ટૂંકા જતી શકત, ટૂંકા કાવ્યોને સદજ પ્રસજ બનાવી શકાયા હોત, કેટકેટલા ચરણો બાદ યથ શક્યા હોત, કેટકેટલી અસ્પષ્ટતાને કાર કિનારી ચોડી વધારે સ્પાળા અને સ્પષ્ટ બનાવી શકાઇ હોત.

(૩) કલાપીની ભિમિમાં સયમ ઓછો છે, પ્રેમ-કામ-સ્વચ્છંદ તરફ તે લેઇ જાય છે. ભિમિમાં સયમ હોય ખરો ? પ્રેમ કામના તફાવત ઉપર માનવી છેવટ નિર્ણય ઉપર આવ્યો છે શું ?

(૪) Majorstio-મવ્ય કવિતા કલાપીની છે એમ લાગતું નથી. 'ખિદવમગળ'ની ચરચાત વાચી છે ? 'વેરામ્ય' નામક કવિતા જોઇ ? બજ્યનાની હથોટી તો કલાપીને આવી જ છે

આ સર્વ ટીકાની સામે જવાબમાં મૂકી શકાય એવા કષ્ટક કાવ્યો કલાપીએ લખ્યા છે. સ્પષ્ટિસૌદર્યે તેને સગ્સ કવિતા આપી છે 'કુદરત અને મનુષ્ય', 'મનુષ્ય અને કુદરત', 'એક વેળીને'

નિરાશામાંથી કેટલીએ અણુધારી Majorstio-મવ્ય કવિતા તેણે મેળવી છે 'વિષપાન', 'વિષધા ખહેન ખાખાને', 'ત્યામ', 'પ્રજ્વલ થવા કહેતા મિત્રને', 'પરવાયો'.

કરુણ પ્રસજો તો કલાપીના શબ્દોમા એવી કવિતા મૂકતા કે તે આજ પણ વાયનારની આંખને ભીંજવે એમ છે 'પુત્રીમરણથી હસતો પિતા', 'એક ધા', 'મૃત પુત્રી લાલ્લાની છખી દષ્ટિથી ખેસવતા'.

પ્રેમનાં ખીત કલાપી જેવી મન્તીથી સ્વાભાવિકયણે માય છે તેવી મરતી અને સ્વાભા

વિકપણ' બહુ ઓછી પ્રેમકવિતામાં હશે—અને એ પ્રેમ-કવિતાનાં તો કલાપીએ ઘોષ વડાવ્યા છે 'જ્વરમા પ્રિયને', 'પ્રિયા કવિતાને', 'પ્રેમની મૂર્તિપૂન', 'સુકાની શબ્દ', 'રમૂતિ ચિત્ર', 'સુખન વિખવ'.

એની કદપના પણ એટલે કવિત્વમય બની ગયે છે 'આકાશને', 'ઋણ', 'એક આગીઆને', 'ભવિષ્યના કવિને', 'પુનરુદ્ધા', 'બાલક', 'દિલને દિલોસો'.

એની જામિ' ભવ્ય ચિત્રનો તરફ પણ કવિતાને વાળે છે. 'મતભેદ', 'જન્મદિવસ', 'હમારી પિછાન', 'ભાવના અને વિશ્વ', 'જીવનદાનિ', 'નવો સૈકો' આપની યાદી.

એનાં ખડકાંવ્યોમાં એ બધાં જ તત્ત્વો જરૂર બધાં છે. હમીરજી ગોહેલનું મહા-કાવ્ય જ કલાપીના એ લગભગ બધા કાવ્યલક્ષણોનો સંગ્રહ છે એમ કહીએ તો ચારે કલાપીની ખામીઓ છે; પરંતુ 'ખામીઓ' કરતાં ખુબી વધારે છે. અભ્યાસદષ્ટિ ન્યારે ખામીઓ શોધવા મથે ત્યારે તે જરૂર શોધવા દેવી કલાપીની કહેવાતી કે કદપાતી ખામીઓ આપણે જોઈ તેમનો વિચાર પણ કરી બધા. એની કવિતા અણીશુદ્ધ નથી એ પણ સાચું. છતાં એના જેવી હૃદયદ્રાવક બીજી કયી કવિતા ગુજરાતીમાં છે ? કલાપીમાં ન હતાં એવા કેટલાક તત્ત્વો સમયાનુસાર કવિતામાં પ્રવેશ પામતા હશે, અમર કલાપીએ ભાર ન મૂક્યો હોય એવા કેટલાક લક્ષણો ઉપર આજની કવિતા ભાર મૂકતી હશે. પરંતુ સમય-કાળ સફુંને જ પ્રતિહાસ બનાવી મૂકે છે, એકલા કલાપીને નહિ.

૧૧—કેકારવની ભવ્ય સમાપ્તિ

અને એ રોમાન્સક માનવીની—એ કરુણતા વધોવતા કવિની રોમાન્સક કથની અને રડાવતી કવિતામાં ખામી નિહાળતી વખતે આપણે એક કૂર સત્ય કેમ ભૂંડી જઈએ છીએ કે એ માનવી અને એ કવિતા બંને એક પરસ્પરીની જ પરિપાક છે ? છવ્વીસ વર્ષે જીવનખેલ સમેટી લેનાર કલાપીની કવિતા સામે છવ્વીસ વર્ષ અંદરની ઉમરની વયમા લખાયેલી બીજા કોઈ પણ કવિની કવિતા મૂકી સરખામણી કદી કરી છે ?

એવી Apology ની, એવા બચાવની, નાની ઉંમરની દલીલની પણ કલાપીની નરદેહમાં જરૂર નથી જેવી છે એવી એની કવિતા અને જેવી છે એવી એની જીવનકથની ગુજરાતની રોમાન્સક મિલકત છે, ગુજરાતી સાહિત્યની સમૃદ્ધિ છે, ગુજરાતી માનસને એક ભૂમિકા બિંદે ચડાવતી સંસ્કારલક્ષી છે. એના જ પત્રોમાં એનું જીવન એણે પ્રમાણિકપણે કથ્યું છે એની કવિતામાંથી જ દિલસપ્તી, એની ભાવના, એનાં સ્વપ્ન અને એની નિરાશાની કથની ગોઠવી શકાય એમ છે. એણે તો સને ૧૮૯૬ થી કદી રાખ્યું હતું કે

નથી નથી મુજ તત્ત્વો વિશ્વથી મેળ લેતાં,
હૃદય મમ ઘડાયું અન્ય કો વિશ્વ માટે !

ખીજે વર્ષે—એના માત્ર ત્રેવીસમા વર્ષે એ પોતાને જ પૂછે છે

ત્રેવીસ વર્ષ મહીં સ્વપ્ન અનેક વીત્યા,
વીતી, અનેક હૃબનીય સુરમ્પશ ત્યાં,

શુ તેટલો જ ઇતિહાસ હશે અમારો ?

શુ હજાણ કાળની મળી ખસ એટલી જ ?

મૃત્યુના પડધા ઘેરા અને છે, અને કવિતાનો પ્રવાહ પણ ઘટે, ઘેરો, બલવાન અને કલામય બનતો જ જાય છે અનુભવોની, લાગણીઓની, પ્રયોગોની ઘટમાળ ક્યાં જ કરે છે છતાં એવીસ વર્ષમાં તો કલાપીનું હૃદય જીવનમગ્ની ભિર્મિઓ શમાતી જમતની પાર નોંધા કરે છે, અને એક અતુભવી વૃદ્ધની અદાથી કહે છે

‘ બાદ્યા ગઈ જ, ગત યૌવન છે થયું, ને

મૃત્યુ તણાય પડધા ધ્રવણે સુષુપ્તા !

તોયે રહે તરસમાં મગ્તો અપેયો—

ને પિજરા હૃદયને ક્ષિયાદ રાવી. ’

ગમે કાષ્ટ એમ માની કતારોને અન્યાય કરે કે મૃત્યુ નિહાળતો એ કવિ માત્ર રોતલ, મારો, થાકેતો, મૃત્યુમાં વિશ્રામ શોધતો કાપર માનવી હતો ! એ પ્રયોગશીલ સૂરી તો

‘ પેદા થયો છ, દૂઢવા તુને સનમ ! ’

કહી મૃત્યુને પણ પ્રયોગની એક ભૂમિકા મળીને જ ચાને છે

‘ મૃત્યુ તો અતુલવે સુખથી લે ’

કહેનારો એ મહાન ગુજરાતી પ્રેમી-સ્નેહી તો મોતને પણ મહેકીલ માને છે. એનો સિદ્ધાંત મોતની પરંપરાને પણ આત્માની વિકાસશ્રેણી ગણે છે !

‘ આત્મા અધિપતિ મધુષ અનન્તતાનો,

આત્મા અમીઝરણના રસનો વિહારી,

આત્મા ગણે નહિ જ તે યુગને-સણોને,

ક્યા દેશકાળ ? સઘળે જ વસન્ત લભી ! ’

છવીસમું વર્ષ ઝડપથી આવતું હતું પ્રેમ અને નીતિના એ ચાણુમાં સદૈવ એ ચાતું હૃદય પ્રેમમાં સર્વ નીતિનો સમાવેશ થઈ જાય છે એવો એક ખડુ જ સાચો અનુભવ બે વર્ષ માત્ર સ્થિરતાથી કરી શક્યું ! શોભના સાથેનું કલાપીનું લગ્ન માત્ર બે જ વર્ષ ગળ્યું ! અને ‘ અનન્ત યુગનો તગ્નાર યોગી ’ છવીસ વર્ષ યનામાં તો માત્ર ‘ યાદી ’ બની ગયો !

છવીસ વર્ષમાંથી વખાઈ છવીસ કે છેતાળીસ થવા હોત તો ? મળી છે તેના કગ્તાં ફેટલી વધારે, ફેટલી વધારે ભવ્ય, ફેટલી વધારે કલામય કવિતા ગુજરાતી સાહિત્ય પામ્યું હોત !

કુ ખમય કલ્પનાને બાતુએ મૂકીએ. છે એટલી પણ કલાપીસર્જન સમૃદ્ધિ કયા ઓછી થયતી છે ?

સભવ છે કે વધો, યુગો વીત્યે કલાપીની કવિતા વચાની ઓછી પણ થાય, એ પણ એક વિકાસક્રમ છે. એણે ગુજરાતઅર્થાત્ મગધકાલન વધારીને ગુજરાત આગળ વધી રહે તો એણે અપેલાં સરકારતત્ત્વો મણાવવાની જરૂર ન પણ રહે, અને એવી પણ મિતિ

આવે કે કેકારવ માત્ર અભ્યાસીએનો ઇતિહાસગ્રંથ જ બની જાય. તોય શું ? કલાપીએ આપણે માટે આસ્વાસન પણ મૂક્યું છે:

ભૂલી જવાતી છે બધી લાખો કિતાબો સામટી,
જેયું ન જેયું છે અને જો એક યાદી આપની.

‘ અયે ઉલ્કત ’ અયે બેગમ ! ‘ થી રૂઝ થતો કેકારવ ’ આપની યાદી ‘ મા સમાપ્તિ પામ્યો. છવીસ વર્ષની જીવનરમત ! છ આઠ વર્ષની કાવ્યરમત ! ‘ કેકારવ ’ ના પડખા હજી શમ્યા નથી. એ સાચી સૂરાવલિના પડખા શમતા હજી ઘણી વાર લાગશે !—શમશે તો ય ! ત્યારે પણ ‘ કલાપી ’ ભુલાશે નહિ. એની કવિતા કરતા એ વધારે મોટા માનવી !

કલાપીએ માત્ર કવિતા લખી નથી. એ કવિતા જીવ્યો છે !

એણે ટૂંકા જીવનની ક્ષણે ક્ષણમાંથી રસ પીધો છે !

પરંતુ માત્ર રસ પીનારા તો સ્વાર્થી કહેવાય !

કલાપીએ તો રસ હું ટાળ્યો છે !

કલાપી તો રાજા હતો, નહિ ? એવું નામ સૂરસિંહ, ખરું ?

સૂરસિંહ એ જ ‘ સૂરતાની વાડી ’ નો આપણો ચિર જીવી કલાપી !

એણે એક બાદશાહની ઉદારતાથી રસહંકાર કરી છે ! (સ પૂર્ણ)

રમણલાલ વસંતલાલ કેસાઈ

ઉત્તમ બક્ષીસ

શુનને ક્ષમા આપી શકો એ ઉત્તમ છે; વિરોધી આમળ સહિષ્ણુ બની શકો તે ઉત્તમ છે, મિત્રને દીન આપી શકો તે ઉત્તમ છે, તમારા બાળકને સુદૃષ્ટાત આપી શકો તે ઉત્તમ છે, પિતાને સન્માની શકો તે ઉત્તમ છે, માતા તમારા સુવર્તનથી ગૌરવ લઇ શકે તે ઉત્તમ છે, તમારી જાતને સ્વમાન વડે રક્ષી શકો તે ઉત્તમ છે અને સૌ પ્રત્યે દયા-સહાનુભૂતિ રાખી શકો તે ઉત્તમ છે “ યુગાન્તર ”

ચીની બોધવચનો

★ માણસ શું હતો એ કરતા તે શું છે એ પર ધ્યાન આપો.

★ ગમે તેવા ઉચા સ્થાનની પણ નીચેથી ચડ્યાત થાય છે

★ બધી ક્ષણના સ્વાદથી આખા ક્ષણની સમજ પડી જાય છે. દુનિયાની બધી ચીજ વસ્તુઓ સબધર્મા એમ જ સમજવું

★ અગત વાતો, અહીં બોલા મિત્રોમા પરિણામ પામે છે

“ યુગાન્તર ”

પુણ્યતીર્થનો પ્રવાસી

તા. ૧-૨-'૪૩ ના રોજ ૨૫. મોતીલાલ સાહેબની પુણ્યતિથિ આવે છે. એ પ્રસંગે, વસોના એક ગૃહસ્થ પાસેથી સાબળેલો આ ગ્રંથાત્મક પ્રસંગ ૨૫ મોહનની જીવનકૌશલની મુલાકાતો પરિચય આપવા અહીં લેખકના પોતાના શબ્દો ઉતાર્યા છે.

આ પુણ્યતિથિ પ્રસંગે અમને પ્રાપ્ત થયેલો ૨૫ મોહનનો આ જીવનપ્રસંગ "પુસ્તકાલય"ના વાચકોની સેવામાં નમ્રભાવે રજૂ કરી એ પુણ્યાત્મકને એમની આગામી સવત્સરી પ્રસંગે અમારી નમ્ર શ્રદ્ધાજલિષ્ટે અર્પણ કરીએ છીએ.

—ત ત્રી.

સ્ટેશન પર ખાડી આવી. તેમાંથી ટોપોગ્રાફ મુસાફરો બહાર નીકળવા ઉતાવળા થઈ રહ્યા હતા એમની, વહેલા ઘેર પહોંચી જવાની તાવાવલી અંગે હતી કારણ, રાત વધી જતી હતી, અધારુ એના સામ્રાજ્યને વધુ ને વધુ આસપાસના વાતાવરણને આવરી લેવા મથતું હતું. તમરાના અવાજ રથને રથેથી રાતની નીરવતાનો ભંગ કરતા હતા, રેશન પર આવી પહોંચેલી રેલ્વે ટ્રેનના ઊતારૂઓએ રેશનની આસપાસ ફેલાઈ જના સામ્રાજ્યને વ્યાપક બનાવી દીધું.

ટ્રેનમાંથી ઊતરેલા સઘળા મુસાફરો ઝંટઝટ સામાન ઊઠાવી મામ તરફ હાઈકૌર જઈ રહ્યા હતા માત્ર એક મુસાફર, જેની પાસે એની એક થેલી સિવાય બીજો કંઈ સામાન ન હતો, તે આસ્તેથી ટ્રેનમાંથી ઊતર્યો અને પોતાને ક્યા જવું છે તેનો જાણે વિચાર કરતો હોય તેમ થોભ્યો થોડી વાર થોભીને એણે પછી મામનો રસ્તો લીધો.

* *

શિયાળાની રાતનો ૧૧ વાગ્યાનો વખત હતો સૌ લોકો પહેલા પ્રકરની મધુર નિદ્રાને ખોળે પોહતા હતા. ત્યાં આ અજણ્યા મુસાફરે એક મહોત્તાના ધરના બારણા ખખડાવ્યા.

"રામભાઈ ! ઉઘાડજો, રામભાઈ ! બારણું ઉઘાડજો."

ધરમાંથી એક આઠમીએ પોતાના ધરના દ્વાર ખટખટાવતા આ મુસાફરને ધમકાવ્યો.

"ચાલો જ અહીંથી, અહીં રાત્રે આવ્યો છે, કોઈ ભામટા બટકેજ નવો, અહીં તો કોઈ રામભાઈ નથી."

મુસાફર વર્ષોથી જહોરે હતો બોવવામાં જંગ લહેકો થતો અને વખબોવખત વિનાકરણ હસી પડતો પેના મકાનમાંથી એને શું કહ્યું તે એ કંઈ સમજ્યો નહિ.

એને જવાબ દે કે કંઈ પૂછે તે પહેલાં તો બારણા બંધ થઈ ગયા અને એ મુસાફરે બીજા મકાનના બારણા ખખડાવ્યા અહીં તો એના અવાજનો કંઈ જવાબ ન આવ્યો, ન બારણું ઉઘડ્યું ન ઠાંપણે કંઈ ઉતર આવ્યો. આમ એ અજાણ્યો મુસાફર એ ગામના મહોલને મહોલને ફર્યો. પરંતુ ક્યાપથી એને ગતવાસા મોટેનું સ્થળ ન જડ્યું આખરે નિરાશ થયો.

પરંતુ એ તો યાત્રાએ નીકળ્યો હતો, પુણ્ય ધામની યાત્રાએ નીકળ્યો હતો; એ એમ નિર્ગમ થઈ એનો પ્રયત્ન છોડી દે તેવો નહોતો. અને એ ગામની પરિક્રમાને અંતે એને એનું સ્થાન મળી ગયું. જે રામભાઈને એ શોધતો હતો એ રામભાઈના ઘેર જ એ જઈ ચડ્યો. રામભાઈએ પોતાને ત્યાં અત્યારે ઠાંઈ અતિથિ આવ્યો જણી બારણું ઉઘાડ્યું, મુસાફરને બેસાડ્યો, રવાગતવચનો કહ્યાં અને વાતચીત કરી પેલા મુસાફરે પોતાને કાનડું કાસ્યું છે તે જણાવી દીધું અને સંજાથી વાતોલાપ શરૂ થયો.

“ હું અહીં એ પવિત્ર આત્માની આ પુણ્યભૂમિની યાત્રાએ આવ્યો છું ” મુસાફરે રામભાઈને જણાવ્યું. રામભાઈ આવા સાદા વસ્ત્રો પરિધાન કરેલા અને કાન તથા વાચાની ખામીવાળા આદમીનો સામે થઈબર જોઈ ગયા. તેમને થયું રખેને ઠાંઈ આવી ભાવનીની વાતો કરી કંઈ કામ કાઢો જવા આવ્યો. હોય તેમણે સધળી વાતચીત સવારે નિર્ગમ કરીશું, ક્ષી એ યાત્રીને ગામના છાત્રાલયમા રાતવાસો આપ્યો. ‘ પોતા પામે કંઈ જોખમ તો નથી ને ? ’ એમ પશુ પૂછ્યું અને હોય તો પોતાને રાતબર ગામી મૂકવા આપવા જણાવ્યું. જવાબમા એણે કહ્યું.

“ આ પુણ્યભૂમિમાં જોખમ સાચવવા માટે પ્રયત્ન કરવો પડે એવી મને કંપના જ નથી આવતી. એ મહાન આત્માની રજાથી પવિત્ર થયેલી આ ભૂમિમાં ચોરી-ચખારીનો મને સંશય જ નથી આવતો. એ બાબત મારી ફિકર ન કરશે. ”

ભાવનાભરી આ માળુસની આરી વાતો, એના દેખાવ, એના મહેરાઈને લીધે વાત-ગીતો કવચિત્ કવચિત્ વહેતા દોર-એ મધ્યથી રામભાઈની ચંકાને ઉત્તેજન મળતું ગયું. જતા પોતાનું નામ વળને મોડી રાત્રે પોતાને ત્યાં આવનાર અતિથિને એમણે રાતવાસો આપ્યો.

* * *

ગા. પી. તા. ૧૧મી, ૧૯૧૬ થયું. પેના યાત્રીએ પ્રાત કાર્ય પરાયણ પડી આરાપાસ નજર ફેરવી. શાન્ત વાતાવરણમા એણે એક ભવ્ય વિદ્યાયાળા જોઈ, છાત્રાલય-છાત્રાવાસ જોયો, વ્યાખ્યાનશાળા અને નવી ગુજરાતી શાળાનું નિરીક્ષણ કર્યું, બાલશાળામા ગેલ કરતા રમતાં નાના નાના બાલકો જોયા. આ બધું જોઈ પેલા યાત્રીની આજમા અત્યુ આવ્યા ઠાંઈ ન જણે-જુએ તેમ એણે એ લૂછવા એ બાળકો પ્રત્યે એનો પ્રેમ હીમગઈ આવ્યો. એણે દસ રૂપિયાની નોટ પોતાના મનવામાથી કાઢી એ બાળશાળાના આચાર્યના હાથમાં મૂકી અને સંજાપૂર્વક સમગ્રનું.

“ આમાથી આ બાળકોને મારા વળી દૂધ પાળે ”

ગામડિયા જેવા જનતા અને સામાન્ય પદેરવેશના આ આદમીના મનવામાથી

આમ અચાનક સરકતી આ દસ રૂપિયાની નોટ એમની પાસે જાગેના ગમભાઈને આશ્ચર્યમુગ્ધ કર્યા એમણે જોયું તો એ યાત્રી પાસે દસ દસ રૂપિયાની નોટોની થોકડી હતી.

ગમભાઈને કુતુહલ થયું

“ આવા માદા સીધા અને પોતાની સાથે કંઈ જ સાધન વિનાના આ જણાતા આદમી પામે આટલી નોટો ! ” અને માત્ર અસ્પષ્ટાળના આ શાળાદર્શનને અતે આમ દસ રૂપિયાની નોટ આ જાળકે માટે વાપરે છે, એ કેાથ હશે ? ” અને એમણે અત્યાર સુધી જેનું નામ પણ પૂછ્યું નહોતું તેને પ્રશ્ન કર્યો

“ આપનું નામ ? ”

“ મારું નામ હું આપને જાતી વખતે જણાવીશ ”

“ આપને આ ભૂમિ પ્રત્યે આટલો અતુરગ શાથી ? ”

“ આ ભૂમિમા થઈ ગયેલા એક મહાન આત્માના જીવનચરિત્ર, મારા પગ, જેની એક રેખા પણ ન જુસાય તેવી-ચિરજીવ-છાપ પાડી છે મારા દરેક કાર્ય વખતે એના પુનિત ચરિત્રને હું યાદ કરું છું. એને લગતું જે કંઈ સાહિત્ય મળે તે હું ગમે ત્યાંથી મેળવીને વાચું છું. ”

“ આપને એમની સાથે કંઈ પરિચય ? ”

“ હા, હું કાને બહેરો મને કોઈ નોકરી પર રાખતું નહિ આ વિરલ વ્યક્તિએ મને વીસ રૂપિયાની નોકરી અપાવવા પ્રયત્ન કરેલો. મારી પાસે ગુજગતી પુસ્તકોનો પરિચય લખાવવાની વ્યવસ્થા કરેલી મારું નસીબ મને મુબઈ લઈ ગયું મે ત્યાં રહી ધંધો કર્યો, કમાયો, ઠીક ઠીક ધનપ્રાપ્તિ કરી હવે હું મારા અતરાત્રાની શાન્તિ અર્થે આ પુનિત તીર્થધામની યાત્રાએ આવ્યો છું. ” કહેતા કહેતા એ યાત્રી ગળગળો થઈ ગયો

“ હવે તો આપનું નામ જણાવો ? ” ગમભાઈએ ફરીવાર નામ મેળવવા પ્રયત્ન કર્યો

અને એણે પોતાનું નામ આપ્યું. “ માધવભાઈ કાલિદાસ. ”

એટલું કહી એણે એ પવિત્ર ભૂમિ પર એ પુણ્યત્રાના સરમરણોને તાળ કરાવતા એ મહાન આત્માના સ્મારકને મનોમન પ્રણામ કર્યા અને રોજનનો રસ્તો લીધો

***

વાચક ! આ યાત્રીનું નામ માત્ર તે જાણ્યું.

આટલું જાણીને સહજ પ્રશ્ન થશે, કે આ પ્રસંગ ક્યાનો ?

એ પ્રસંગ સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબના વતન વસોનો

એ ગમભાઈ, આજે સ્વ. સાહેબની એ પુણ્યભૂમિમા એમનું અધુરું કામ હાથ ધરી વિકસાવનાર ત્યાની કેળવણી સંસ્થાના મંત્રી અને વ. રા. પુસ્તકાલય મંડળના મંત્રી શ્રી. રામભાઈ કા. પટેલ

— ‘ અજ્ઞાત ’

સાચે જ, હીનાવસ્થામા જેનો કોઈ હાથ પકડતું નહોતું તેનો હાથ સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબે પકડ્યો. વિધિના બળે એ આદમી પૈમાપાત્ર બન્યો અને એને એ સાહેબના

[સાંધક પૃ ૨૩૦ છે]

પોલેન્ડના પ્રોફે૦ મિચાલાસ્કી*

[આ દેશ લેખમાં હું એક રસપ્રદ વ્યક્તિનો પરિચય આપવા ચાહું છું. એમને હું વોસોભા મળ્યો હતો. એમનું નામ પ્રોફે. મિચાલાસ્કી એમણે પોતાનું આખું જીવન સંસ્કૃત ભાષા ને ભારતીય સાહિત્યનો અભ્યાસ કરવામાં ગાળ્યું છે તેઓ આપણા ભારતવર્ષના જનરા પ્રેમી છે.]

પ્રોફે મિચાલાસ્કીનો જન્મ ઇ સ ૧૮૮૧ માં પોલેન્ડમાં થયો હતો. વિએનામાં પ્રોફે લિઓપોલ્ડ વ૦ સ્કોદર (Leopold V. Schroder)ના હાથ હેઠળ (૧૯૦૫-૧૧) ને ગોટ્ટિન્ગન (Göttingen) માં પ્રોફે ઓલ્ડનબર્ગ (Oldenburg) ના હાથ હેઠળ (૧૯૧૪) એમણે સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કર્યો પોલેન્ડની સ્વતંત્ર સરકારના વોસો-વોલ્ના-ઝેકીનીકા (Warsaw-Wolna-Wgzeoniak) વિશ્વવિદ્યાલયમાં એમણે સંસ્કૃત ભાષા અને તેના સાહિત્ય ઉપર ડૅટલાય વરસો લગી વ્યાખ્યાનો આપ્યા. ૧૯૨૦ માં સ્વયં-સેવક બનીને બોલ્શેવિક સામેની લડાઈમાં અપલાવ્યું તે પછી તેઓ જીવન સાહિત્યિક અને શાસ્ત્રીય અભ્યાસ પાછળ વ્યતીત કરી રહ્યા છે

ઇ સ ૧૯૨૩ માં, ડૅટલાક પોલેન્ડના પૌર્વાત્ય સંસ્કૃતિના અભ્યાસકોનો સાથ સાધીને, એમણે 'વોસો સાયન્ડિશીક સોસાયટી' માં પૌર્વાત્ય સંસ્કૃતિનો ખાસ વિભાગ સ્થાપ્યો છે

પ્રોફે. મિચેલાસ્કીએ ભારત અને ભારતીય સંસ્કૃતિવિષયક ઘણા પુસ્તકો 'પોલિશ' ભાષામાં લખ્યા છે એમાંના કેટલાંક નીચે મુજબ છે.—

(૧) ભગવદ્ગીતા (૧૯૧૨), દ્વિતીય આવૃત્તિ ('૨૦), તૃતીય આવૃત્તિ ('૨૧)

(૨) ઉપનિષદો (પસંદગીના) ૧૯૧૩, દ્વિતીય આવૃત્તિ ('૨૨)

(૩) શ્રી રામચરિત (રામાયણનો એક કાંડ) ૧૯૨૦

(૪) ધર્મપદ (અનુવાદ) ૧૯૨૪

(૫) ઋગ્વેદની ૪૦ ઋચાઓ, ૧૯૧૪

(૬) આત્મબોધ

(૭) ભગવદ્ગીતા (મૂળ સંસ્કૃત, પ્રવેશક ને ટીકા સાથે) મદ્રાકાવ્ય ' ઓડિસી ' પ્રખ્યાત ગ્રીક મદ્રાકવિ હોમરના (Odysseus)ની પોલિશ આવૃત્તિમાં પ્રોફે. મિચેલાસ્કીએ ' ઓડિસી 'ને (આપણા) રામાયણના સંબંધોની ચર્ચા કરી છે, ને, મદ્રાકવિ હોમરના શાસ્ત્રીય અભ્યાસ નાનું રામાયણના અભ્યાસની આવશ્યકતા સૂચવી છે

* સુમાય બાણના ' Through Congress Eyes ' (' મદ્રાસભાની નજરે ') એ નામના નિબંધસંગ્રહના પ્રથમ ઉપાધી.

પાછલાં ઠેટલાક વર્ષોથી તેઓ પોલેન્ડના સર્વસંગ્રહ-(વિશ્વદર્શન) પાછળ મગ્યા છે, અને એમણે ભારતીય ભાષાઓ, ભારતીય સાહિત્ય, ભારતીય ભૂગોળ, ભારતીય ઇતિહાસ ઈતિ વિવિધો ઉપર લેખો લખ્યા છે. હિંદ વિશેના એક મોટા લેખને છેડે-પરિશિષ્ટમાં-ઠેટલાક ચિત્રો ને એક વિવિધરંગી નકશો મૂક્યા છે

૪ સ. ૧૯૨૪ માં એમણે વોર્સોમાં હિંદનાં મદાકાળ્યો ઉપર વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું ૧૯૩૫ માં, પોલેન્ડની રાટરી કલ્પળની વોર્સોની શાળામાં હિંદની સામાન્ય સમાવેશના કરતું વ્યાખ્યાન આપ્યું

છેલ્લા થોડાક વરસથી એમણે હિંદ વિશેના પુસ્તકોનું એક પુસ્તકાલય ઊભું કરવા માડ્યું છે. અત્યારે, સરકૃત ભાષાના અને પ્રાચીન અર્વાચીન ભારતીય સાહિત્યના મળીને ૨,૦૦૦ પુસ્તકો એ પુસ્તકાલયમાં એકઠા થયા છે

પ્રોફે મિચાલાસ્કીએ મારી ભાવભીની મહેમાનગીરી કરી. એક મોટા ખાણમાં મને નોતર્યો, ને છૂટા પડતી વેળાની દક્ષિણમાં પોતાના પ્રસિદ્ધ થએલા તમામ પુસ્તકોનું પારસલ આપ્યું !

એવા એક, પોલેન્ડના જ, પ્રોફે. સ્ટેસિઆક (Stasiak) કરીને પણ છે એમણે ભારતીય સાહિત્ય ને ભારતીય ફિલસૂફી ઉપર સમગ્ર યુરોપમાં અગત્યના ટેન્ડોમાં વ્યાખ્યાનો આપ્યા છે.

આમ, પોલેન્ડ ને હિંદના સારકૃતિક સંબંધોની ભૂમિકા ઊભી થઈ જ છે આપણે અહીં કોઈકે આ કામ ઉપાડી લેવું જોઈએ *

“ શિવમ સુન્દરમ ” (અનુવાદક)

[૫ રીતુ ચાલ]

સરકારની ફેરમે સુચાસિત કરતાં એની યાત્રાભાવના જાગૃત થઈ, અને એણે સાચી યાત્રા કરી *

સ્વ પૂ. મોતીભાઈ સાહેબે નાની મોટી અનેક છાનો મદદથી આ પ્રકારના ઠેટલાપને મદદ કરી જનહિતના કાર્યોની લગની લગાડી છે. તે કહેતા “ માફ કામ સૂતાને બેઠા કરવાનું, બેઠેલાને ઉભા કરવાનું અને ઉભેલાને ઠોડતા કરવાનું છે ” અને આવા દાખલા જોઈ તેમણે તેમનું એ કામ જીવનમાં સિદ્ધ કર્યું છે એમ ખાતરી થાય છે અને તેથી જ જીવનને અતે તેઓ પૂર્ણ સ્વસ્થતાથી જોવી શક્યા “ મારા જીવનથી મને પરમ સંતોષ છે જીવનના કાર્યોની સફળતામાં મને સગા વહાલા ને મિત્રો તરફથી પૂર્ણ સહકાર મળ્યો છે તે સૌનો હું આભાર માનું છું ” મૃત્યુની પથારીએ જીવનની છેલ્લી ઘડીએ આવા શબ્દો, ઉચ્ચારવાનું સદ્ભાગ્ય બધાને મળે!

* મુબમમાં પોલેન્ડના સાહિત્યના અધ્યાસને લગતું મહત્ત્વ ઠેટલાક વરસોથી ઊભું થયું છે અનુવાદક.

* સ્વ મોતીભાઈ સાહેબે આ શૃદ્ધચને વાર્તાઓનાં પુસ્તકોના પરિચય લખવાનું કામ સોંપેલું અને તેના અંદામાં ૩૩૦ નું ઇનામ આપેલું તે કામ એ ભાઈ આજે સારી રીતે પ્રાપ્ત કરતા તેમણે વાર્તાઓના પુસ્તકોના પરિચય લખાવવા માટે ૨૧ ૨૫૧) પુ. સ. સ. મહત્ત્વે મોકલી આપ્યા છે

લેખકો ! ' નગદ નાણું ' આપો.

સ્વભાવથી હું કલમ અને ટેબલને વરસો છું અને એ સ્વભાવ ઈર્ષાળુ પત્ની જેવો છે એટલે બંને ત્યાં સુધી સમૃદ્ધ પાસે જવાનું ટાળું છું. આમ એકલપથી હોવાનો દાવો કરૂં છું તોયે છેલ્લા ૨૪-૨૫ વર્ષોથી મિત્રોની દૂધ પણ સારી પેઠે અનુભવતો રહ્યો છું. એટલે થયું કે મારે તમને જોવા જોઈએ, જે મથનો તમને સતાવે છે, જે વિચારો તમને અડગાવે છે તે મારે જાણવા જોઈએ. આજની તમારી ચર્ચા સામળી અને મને લાગ્યું કે મારો ૨૪-૨૫ વર્ષનો અનુભવ તમારી આગળ મૂકી દઉં. એ અનુભવ ઠાંધ પ્રતિભાશીલ સાહિત્યકારનો અનુભવ નથી, પણ જેણે મહેનત કરી કરીને આવડ્યું તેવું લખ્યું છે તેવા એક normal માણસનો અનુભવ, છે.

આપવીતી

૧૯૨૦ ની સાલમા ૭૦ રૂપિયાના પગારથી ' સૌરાષ્ટ્ર ' મા હું કામ કરવાને ગયેતો તે પહેલા કલકત્તામા એલ્યુમિનિયમની પેટ્રીમા સાડાત્રણ વર્ષ નોકરી કરેલી ત્યાંથી થોડી મૂંઝી લઈ આવેલો. પેટ્રીનું કામકાજ મને આવડતું નહોતું એમ નહોતું. આજે તે વખતના મારી હરોળના માણસો જે કમાય છે તે જોતાં હું ચે મહિને દહારે હજાર ખારસો પાડતો હોત પણ મારો સ્વભાવ ત્યાં રહેવાની ના પાડતો હતો. એલ્યુમિનિયમનો ધંધો એ મારા ક્ષેત્ર નહોતું. એ ધંધો છોડીને મેં ઠાંધ મોટા ભોગ આપ્યો નથી હું ત્યાં કરીને રહી શક્યો જ નહિ.

પણ ૨૪ વર્ષે હું નોકરીમાંથી મુક્ત થયો ત્યારે મને કેટલો પગાર મળતો હતો તે ખતર છે ? દોઢસો રૂપિયા પેલા ૭૦ ના ૮૫ થયા, ૧૧૫ થયા દરમ્યાન લખલખ કર્યું, કાયા ખૂળ કરી, પ્રવાસો કર્યા, પાળા આવીને લખ્યું. પેપરનું કામ કર્યું, વી પી ને સરનામા સુદ્ધા કર્યા પુસ્તકો પણ ખૂળ લખ્યાં મારા ભેટપુસ્તકોને લોકોમા સારો અદર મળ્યો, ખપ્યા પણ ખૂળ પણ મારે મહોલતો થઈ નહિ વળી લડતો આવતા ગ્રેસનું કામ મદ પડે ત્યારે વીસ-ચાળીસનો દરમાયો મળતો ' જ-મમૂમિ ' મા જોડાયો ત્યારે સવાસોનો પગાર માડ્યો હતો તે પાછળથી દોઢસો થઈને પોણા બસે લગી પહોંચ્યો ' ફૂલછાખ ' મા એક દોઢ, અઢી માણસો હોય એ રિયલિટમાં પણ કામ કર્યું છે.

૧૯૩૦નું વર્ષ આવ્યું પહેલી વાર મેટ્રિકના ગણપદ સમ્રાટમા મારી એક નાની કૃતિ લેવામા આવી તે પહેલા મુનશી જેવાના આખા ને આખા પુસ્તકો મુકરર થતા હતા. મુખ્ય યુનિવર્સિટીએ ત્યારે ડાપીરાઈટ નહિ રાખેલા. એટલે એ સમ્રાટ આપનાર એમ. સી. કાહારીને મારા પ્રકાશક-અમૃતલાલ શેઠ તે વખતે પ્રકાશક-લખીને ૩૫ પૈ મેળવ્યા અમે તો ત્યારે જોડમા હતા બહાર નીકળ્યા ત્યારે ઠાંધએ આમાર સુદ્ધા નહિ માનેલો આજે તમે તમારી આગળ એક ' મોટા લેખક ' ઉમેલો જોતા હશે, પણ એનું આ વીતક સાંભળો ટૂંક યુનિયનની વાત પછી કરજો.

મેઘાણીનું તો પેટ મોટું છે ?

૧૯૩૫ માં યુનિવર્સિટીએ મહાપદ્મસન્નિધિમાં મારો લેખ મહત્ત્વે લેવાને મારી મજૂરી માગી, મેં ' કલમ-કિતાબ 'માં એની સામે જે લેખ લખ્યો તેથી મુરખી કૃષ્ણવાવ ઝવેરીને માફું લાગ્યું મેં લખેલું કે વિદ્યાર્થીઓની પરીક્ષામાંથી તમે હજારોની આવક કરો છો ને અમારી પાસે મહત્ત્વે લેખ શેના માગો છો ? અમને કેમ કશું નથી આપતા ? દોરનો, તમારા ઘોડાની લગામ જરા ખેંચી રાખજો, સુનશી સરખાએ મને કહ્યું કે મેઘાણી ! જી હોડી દે, મજૂરી આપ, ને તે કહ્યું છે તે પર વિચાર આવી રહ્યો છે, તે પછી સમઘમા લેવાતા લેખ દીઠ પચીસ રૂપિયા મળતા થયા.

નવરાતરનું ટાણું આવતું હતું એક રાસસન્નિધિના પ્રકાગઢે ગણાસર મારા પદરેક રાસ તફડાવ્યા વાત બહાર આવી મેં નોટિસ આપી. બીજી આવૃત્તિ વખતે કૃતિ દીઠ ત્રણ રૂપિયા એક લેખકને અપાયા મું નરસિંહરાવભાઈને પણ ત્રણ જ મળેલા પણ હું બ્યારે દીકાએ લખતો ત્યારે લેખકમિત્રો ખીખતા ને કહેતા કે, મેઘાણીનું તો પેટ મોટું છે ! અને મિત્રો, હું શું માગતો હતો ? લેખ દીઠ માત્ર પાંચ જ રૂપિયા ! આપણે લેખકો ને કવિઓ તો ઋષિમુનિઓ ને સંતોના વારસદારો ! આપણાથી તે પૈસા મળતા હશે ?

વળતર સ્થૂળનું માગીએ છીએ.

પણ ભાઈઓ, લડવામાં ત્યારે હું એકસો હતો. આજે મોટો આનંદ તો એ અનુભવ છું કે તમે એ સવાલ પર જોર દાખવી રહ્યા છો. ' સેવા ' ' સેવા ' સાબળીને તો કાન બહેરા થઈ ગયા છે અગે લખીએ છીએ એ જ સેવા નથી ? અગે તો જે કાગળ પર શાહીથી લખીએ છીએ, જે વખત આપીએ છીએ, જે પરસેવા ઉતારીએ છીએ એ રથૂળ વસ્તુઓનું મહેનતાણું માગીએ છીએ તમે વડીતોને અરધા કવાકમાં પાયસો રૂપિયા આપી દો છો ને અમને ' સેવા ' કરવાનું કહો છો ?

હું માનું છું કે એક વ્યવસાયરૂપે લેખન ટકી શકે ને છતાં વ્યવસાયની પ્રામાણિકતા, પવિત્રતા ને ઝોરવ એ જાળવી શકે ને સામાન્ય વસ્તુઓના ધંધાઓમાં પ્રામાણિકતા ને ઝોરવ હોય તો આ તો વિચારની, ભાવના સ્વચ્છની સૃષ્ટિની વસ્તુ છે આપણું વિચારધન એ તો અદરની કસ્તૂરી છે. એની કિંમત કોઈ આપી શકવાનું નથી પુરસ્કાર તો આવી માનણીનો પ્રશ્ન છે.

ગુજરાતને માળ ન દેશો

પણ જેવી છે તેવી પગિશ્ચિતિનોય વિચાર તો કરવો ને ? આપણે supply અને demand ના કાયદાને તો કબૂલ કરવો ને ? પ્રકાશક આપણે ઘેર કૃતિ લેવા નથી આવતો, એને ઘેર સામા આપવા જઈએ છીએ એ તો હકીકત છે ને ? ભાઈઓ, આપણો પ્રદેશ એ રાજ્યોના વેચાતા માલનો નથી. હીરા, કસ્તૂરી, અત્તરને કું ગળામળરમાં ખપાવવા જઈએ ને ન ખપે તેથી કોની સામે ફરિયાદ કરવી ? ઉમાશંકરના ' સાપના ભારા ' કેમ ઝટ ઝટ ન વેચાયા ? નાનાં નાટકો હજી લોકપ્રિય નથી થયા તેથી કઈ નહિ આજે નહિ તો કાને વેચા-

શે. નવલિકાનું ખજાર છે, નવલકયાનું ખજાર છે પણ નિખપને હજી રાહ જોવી પડશે કાવ્ય આજે અપત્ર નથી તો ધીરજ ધરો. કહો કે હું નિખનદ માટે ગાઈશ, આરાધના માટે ગાઈશ, સહધર્મીઓ માટે ગાઈશ. પણ મારી ખુમારીમા મસ્ત રહીશ પ્રકાશકો માટે પુરતક લેતા નથી ને વાચકો અપાવતા નથી એવી ફરિયાદ ના કરશો કેમકે તમારી કક્ષા ઈચ્છી છે, તમારે રાહ જોવાની છે, રોજ હિંમતે ચુન્નગતને ગાળ દેશો નહિ. ચુન્નરાત કોણ છે ? તમે ને હું એને જે બનાવીએ છીએ તે જ કળિયો જ કરેવો હોય તો ગાળ દર્દી શકો છો, પણ આખરે તો જે છે તેની સાથે પાના પડ્યા છે

આજે તો Struggle છે રાજકારણ, ધર્મકારણ, સમાજકારણ અને Struggle છે તો સાહિત્ય તે કઈ વાડીને મૂલો કે બધું O. K. માગી શકે ? તોય એક માણસ એવો ખતલો, જે પ્રતિભાશાળી હતો છતાં પરખાયા વિના આત્મો ગયો હોય.

નગદ નાણું આપો.

એવી સરયાઓ પણ છે જેણે સેવાનો આડખર કગતા કરતા લેખકોને નીચાવી ખાધા છે ધધાદારી પ્રકાશકો તેમ કરે તો પછી નવાઈ શું ? આ પણ એક કંટાળો છે, પણ તમે રાણીછાપનો રૂપિયો-નગદ નાણું ખતાવો એટલે પ્રકાશકો તમને શોધતા ધેર આવશે. બીજું, એમ પણ નહિ માનતા કે પ્રકાશકો બહુ ખાટી ગયા છે કયા પ્રકાશકોને ધેર મોટર છે ? મિલમાલિકો મજૂરોનું જેવું શોષણ કરે છે તેવું કંટાળાળો શોષણ તો લેખકોનું નથી જ થતું ને ? તમે ઇંગ્લેન્ડની વાતો કરી પણ આપણી તો દુનિયાજ મૂળે નાની છે. ગૂર્જર અંશરતનવાળા થયુનારને મેં હજી સગી આખે રેકડી ખેંચતા જોયા છે ને હજી પણ ખાપકાની કુશન રાજમાર્ગ પર મેડા પરથી નીચે નથી આવી શકી છતાં પરિસ્થિતિ લેખક અને પ્રકાશક બંનેને માટે સુધરતી આવે છે તો આપણે હજી વધારે સુધારીએ.

એ કેમ સુધારશે ? જડતાનો પ્રદેશ છોડી ભાવનાના આ પ્રદેશમા હું આવ્યો છું અર્થ ને ખુમારી સહિત આવ્યો છું, એવી મનમા ખાતરી દશે તો જ આગળ વધારો તમારામાથી, કેટલાએ સાધના કરી છે ? કેટલા ચાતનાઓમાથી, અગ્નિકુંડેમાથી બહાર નીકળ્યા છો ? તમારામા સત્વશીલતા કેટલી ? એને વધારવા શી મહેનત લીધી ? તમારૂં પાથેય શું છે ? બર્લાંદમી, ખાતા વિના પ્રવાસે નીકળવું છે ? કયા કયા અથતુ તમને રટણ છે ? કયા ઉચ્ચ તત્ત્વો તમે સઘયો છે ? લેખકનું જીવન જો સ્વીકારવું જ છે, જિંદગીના ૧૫-૨૦-૨૫ વર્ષ એને આપવા જ છે તો પ્રકાશક તમારી કૃતિ નથી લેતા એ વિચાર પછી કરો. એ ક્યારે લે ? આજે લખો એટલે કાલે જ લે ? ચા માટે ? યાદ રાખો કે જેઓ બહાર આવી ગયા છે તેમનામા કઈક એવું નગદ હતું તેથી જ એ પહેલે ધડાકે આગળ આવી ગયા હતા.

માથું ફાડીને લોહી કાઢવાનો વ્યવસાય

પણ હોય તમારો નથી, દોષ અમારો છે. અમે મોટેરાઓ તમને વારીએ, અમારી

યધને પણ તેમણે ઉગતા લેખકોને સારું દિલથી કહેવું - માખણ ન લગાડવું. હું ' સૌરા-
'ષ્ટ્ર'મા જોડાયો ત્યારે એ કૃતિઓ લખને ગયો હતો કેમ પણ દિવસ મેં મારો કૃતિ બીજને
ખતાવ્યા વિના છાપવા મોકલી નથી. મારા કંપોઝીટરને મશીનિયરનો અભિપ્રાય પણ હું
ખાનગી રીતે પૂછતો રહ્યો છું.

તમે ટ્રેડ યુનિયન કે પ્રકાશન સંસ્થાઓ ચલાવી શકો એ માટેની જૂમિકા તૈયાર
યર્ષ છે શું ? હું નથી માનતો. " વિના પુરસ્કાર લેખ નવ આપુ હું ઠાઈને " એ પકિત
બ. ક ઠાકોરે છેક ૩૪ ની સાલમા લખી હતી એમના પુસ્તકો કેમ ખપતા નથી ? એ
પ્રયોગશુવનમાં બેઠા છે માટે.

અને શું લેખકને માત્ર પૈસા જ ગુમાવવાના હોય છે ? કુટુંબજીવનના ઘણા મુદ્દાઓ
અનુભવો પણ એને ગુમાવવા પડે છે પ્રિયતમાના બોળામા માથું મૂકીને ન્દાનાવાલના
કાવ્યો લનકારનાનો એના જીવનમા કુરસદ નથી હોતી બાપ, ભાઈ, બહેન, મિત્રો એને
વેદિયો કહે છે, પત્નીને બહેનપણીઓ હસે છે, પત્નીને પણ લાગે છે કે આને પરણીને કશું
સુખ ન પામી અને તો ય એ વ્યવહારકુશળ બની શકતોજ નથી આ જોણુ છે ? પણ
શુભરાત નાનું છે એ એની અનિર્વાચ્ય મર્યાદા છે એ મોટું થાય ત્યાં સુધી ધીરજ ધરવાની
છે આ કુખ જોણુ હોય તેમ પાણુ રાષ્ટ્રભાષાનું આક્રમણ શરૂ થયું છે એટલે આજના
સંજોગમા તો એણે માથું ફેડીને લોહી કાઢવાનું છે મુનાયમ સમજડોના સુયોગ કોઈને વારસામાં
મળતો નથી ઠાઈને એ મળ્યો હોય તો મળ્યો હોય બાકી, મોટે ભાગે તો દુયોગ
જ છે છતાં આજની સ્થિતિમા જે મુશ્કેલી પડે છે તેને ગુલામી ન માનશો એ તો કસોટી
છે, ઘડતરનો યોગ છે x

શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી

મિત્ર !

તમારો મિત્ર એટલે તમારી જરૂરિયાતોની પ્રાપ્તિ એ તમારું ક્ષેત્ર છે, જેમા તમે
પ્રેમથી વાવો છો અને કૃતમતાથી લણો છો અને એ તમારું બોજનગૃહ અને તમારું
તાપણુ છે. કેમ કે, તમે એની પાસે જૂખ બાગવા આવો છો. અને એની પાસે હાકને
શોધો છો અને મિત્રતાની મધુરતામા હાસ્ય બળવા દેજો અને આનંદનો સહભોગ કરજો.
આવી ઝીણી ઝીણી બાબતોનો ઝાકળમા હૃદયનું પ્રભાત થાય છે અને તેને તાજગી પ્રાપ્ત
થાય છે જ્યારે તમારો મિત્ર પોતાનું મન તમારી આગળ ખુલ્લું કરે છે, ત્યારે તમારા
મનમા આવેલા 'ન'કારની તમને બીક લાગતી નથી, અને તમારો 'હ'કાર કહેતા
અચકાતા નથી.

ખસિલ જિંદગાન

* અમદાવાદ ખાતે મળેલ લેખકમિલનના બીજા આધેશન પ્રસંગે આપેલુ હૃદયોધન.

એક માનક મહાલ પ્રચારકતું પ્રેરણાત્મક નિવેદન

પુસ્તકાલયોની વર્તમાન સ્થિતિ

આપણા પુસ્તકાલયો હજી પ્રાથમિક દશામાં છે. કોઈ પણ કોર્પોરેશન આપણે મુખ્ય બે વિભાગમાં વહેલી શકીએ. (૧) પ્રચાર અને (૨) કાયમી શિસ્તબદ્ધ સંસ્થા. દા ત. ખાદીનો પ્રચાર કરવા અ. ભા. ચરખા સંઘે ખાદીધારી અને ઇતર લોકસમુદાયને અત્યાર સુધી ખાદી વેચાણપદ્ધતિથી આપી હતી. આજે 'સંઘને લાગ્યું કે હવે ખાદીની જરૂરીયાત લોકોને સમજાઈ જવી જોઈએ અને જો જરૂરીયાત સમજાઈ હોય તો ખાદીધારીઓએ કાતવું જોઈએ, સ્વાવલંબી બનવું જોઈએ, આથી તેમણે ખાદી ખરીદનારાઓ માટે સુતર આપી ખાદી ખરીદવા આટ મૂકી

એ પ્રમાણે આપણા પુસ્તકાલયો પ્રચારની દૃષ્ટિએ પૂરતો વિકાસ પામ્યા છે પરંતુ હવે તે ખીલ તબક્કામાં પ્રવેશવા જોઈએ-ઉપયોગની દૃષ્ટિએ વિકાસ પામવા જોઈએ પ્રચારની દૃષ્ટિએ પુસ્તકાલયો રાજ્યભરમાં ફેલાયાં છે, અને 'શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય' એ સૂત્રનો પૂરેપૂરો અમલ થયો છે અને તે અંગે વડોદરા રાજ્ય હિંદુભરમાં પ્રસિદ્ધિ પામ્યું છે પરંતુ પુસ્તકાલયો કેવળ પુસ્તક આલય જ બની ન રહે તેની કાળજી તો કોઈ ગણમાઠાયા પુસ્તકાલયોમાં જ રખાતી હશે, કે ત્યાં મંત્રી અથવા અંતર્યામી અથવા બંને નૂતન યુગની ભાવનાઓ ઝીલવા પ્રયત્ન કરતા હશે અને ત્યાં જ પુસ્તકાલયો ઋણર્તા જનમેતા સરસ્વતી-મંદિરો બન્યાં હશે

હિંદુસ્તાન ગામડાઓમાં વસે છે અને તેથી વડોદરા રાજ્યનો પ્રજનો મોટો ભાગ પણ ગામડાઓમાં વસે છે આથી રાજ્યના પુસ્તકાલયો પૈકી વધુ સંખ્યા ગ્રામ પુસ્તકાલયોની છે. તેનો વહીવટ કરનાર ગ્રામ શાળાના પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો જ હોય છે. તેમને પુસ્તકાલયનું કામ શાળાના કામ અંગેનું જ સમજી કરવાનું હોય છે પરંતુ મારે કુખ સાથે કહેવું પડે છે કે આજે કેટલાક અપવાદ સિવાય શિક્ષકો પુસ્તકાલયો તરફ ઉપેક્ષા દાખવે છે.

શિક્ષકો જે દેશનું ધડતર કરનાર, પ્રજામાં પ્રાચુની પ્રતિષ્ઠા કરનાર, સરસ્વતીના પરમ ઉપાસક અને નમ સેવક છે તે જ જો 'જીવંત સરસ્વતી મંદિરો' તરફ ઉપેક્ષા દાખવશે તો તે કામ કોણ કરશે? જુ સરસ્વતીની ઉપાસના કરવા કારકુનો વકીલો, ડોક્ટરો કે અન્ય ધંધાધારીઓ આવશે? જગતમાં સરસ્વતીનો કોઈ પ્રથમ પ્રતિનિધિ હોય તો તે શિક્ષક જ છે. અને તેનું કર્તવ્ય તથા હિત ઠેરઠેર સરસ્વતીભક્તો પેદા કરી સરસ્વતીનો પ્રવાહ ઉત્તરોત્તર વિશેષ પ્રમાણમાં ફેલાવવામાં જ છે જો શિક્ષકોનું લક્ષ્યિંદુ લક્ષ્મીભક્તો પેદા કરવા તરફ વળશે તો આજના કરતા પણ બધાંકર ચાતનાઓ શિક્ષકસમાજ માટે છે.

શિક્ષકના માનાપમાન, એનો સમાજમાં અને રાજ્યમાં દરજ્જો એ પ્રજાની, રાજ્યની સરકારસમુદ્ધિમાં સમાયેલા છે પ્રજા જેટલી વહેલી સરકારવિશ્વસિત બનશે તેથી બમણી અપૂર્વા શિક્ષક પોતાનું પ્રાચીન સ્થાન-સમાજના નેતા-દૃષ્ટિ અને મોવડી તરીકેનું પ્રાપ્ત કરશે

માટે મારી પ્રથમ વિનિ ને છે કે જે શિક્ષક લાઇઓ આજે પુસ્તકાલયો તરફ
૨૮]

ઉપેક્ષાવૃત્તિ સેવતા હોય તેઓ પરમાર્થ માટે પુસ્તકાલયોતું કામ તન મનના ઉત્સાહથી ન કરે તો છેવટે પોતાના સ્વાર્થ માટે અવસ્ય કરે. પોતાના ભવિષ્યના સ્વાર્થ તરફ ઉદાસીનતા કેળવનાર તો કોઈ વિરલાઓ જ હોય !

પુસ્તકાલયોની કેટલીક ખામીઓ

આપણા પુસ્તકાલયોની કેટલીક આમળ પડતી ખામીઓના વિચાર કરતા પ્રથમ ખામી 'સારા પુસ્તકોનો અભાવ' એ જણાય છે. આપણા પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકોના ઢગ ખડકાયા હોય છે, પણ સ્થાનિક પ્રજાના ઉપયોગને યોગ્ય તો આમળાને વેટે ગણી શકાય તેટલા જ પુસ્તકો નીકળે. આતુ મુખ્ય કારણ પુસ્તકપસંદગીમાં સર્વદેશીય દષ્ટિબિંદુ રાખવાને બદલે સંકુચિત દષ્ટિબિંદુથી-પુસ્તકપસંદગી કરનારના જ દષ્ટિબિંદુથી-પુસ્તકપસંદગી કરવામાં આવે છે તે છે. પરંતુ પુસ્તકપસંદગી એવી રીતે થવી જોઈએ કે પુસ્તકો કેવળ વિદ્યોગ્ય ન બની રહેતા સમાજનો દરક થરનો માણસ પણ વાચી અને સમજી શકે. આ માટે આપણે હવેથી સ્થાનિક પ્રજાને અનુકૂળ એવા પુસ્તકો જ પસંદ કરવા તરફ વિશેષ દષ્ટિ રાખવી જોઈએ. સદ્ભાષ્યની વાત છે કે આપણા સાહિત્યકારો અને પ્રકાશનસંસ્થાઓનું લક્ષ્ય પણ તે તરફ ખેંચાયું છે અને તેઓ આ પ્રશ્નની યથાર્થતા સમજી શોકોગ્ય સાહિત્યના સર્જન અને પ્રકાશન તરફ નજર રાખે છે.

પુસ્તકપસંદગીમાં આપણે બાળકો અને બહેનોને તો જાણે ભૂલી જ નહીં છીએ. આપણા પુસ્તકાલયોમાં બાલસાહિત્યની ઉણપ છે. પરંતુ મારે કહેવું જોઈએ કે વાચકો પૈકી મોટા ભાગની-બાળકોની ઉપેક્ષા કરવામાં આપણે બાળકોને અને પુસ્તકાલયને બંનેને બારેમા બારે પ્રમાણમાં તુકસાન કરીએ છીએ. નાનપણમાં પહેલા સરકારો કદી પણ જુસાતા નથી, આથી જો આપણે બાળકોને બાલ્યવયમાં જ પુસ્તકાલયમાં આવતાં અને વાચતા નહિ કરીએ તો મોટપણે તો તેઓ કદી પણ પુસ્તકાલયમાં નહિ આવે કારણ કે તેમને તે ટેવ પડેલી હશે નહિ. વળી તેમની સમક્ષ મોટપણે 'પૈસો મારો પરમેશ્વર' એ જ આદર્શ હશે. માટે તેમના ઊગતા સરકારખીજમાં સરસ્વતી-પ્રેમની ભાવનાનું સિંચન કરી દેવું જોઈએ તેમને પુસ્તકાલયમાં આવતા અને વાચતાં કરી દેવા જોઈએ, આજે તો જાતભરના રાષ્ટ્રનેતાઓ પોતાના દેશના ધડતર અંગે પ્રજામાં પાડવા જોઈતા સરકારોની શરૂઆત બાળકો ઉપરથી જ કરે છે કારણ કે તેમના મગજ ઉપર તે વખતે કોઈ જાતના સરકારની છાપ હોતી નથી; તેથી બાળકોને પોતાના આદર્શ સુજળ બનાવી શકાય છે અને આપવા જોઈતા સરકારો આપી શકાય છે.

આજે 'આપણી મુખ્ય અડચણ' પૂરતી તોકમદદનો અભાવ' એ છે. કારણ કે શોફેને હજી પુસ્તકાલયની જરૂરિયાત સમજાઈ નથી અને હવે કોઈ વ્યક્તિ તે સમજાવવા જાય તો તેમાં ૧૦૦% સફળતા નહિ પણ મળે કારણ કે આજે તેમના માનસસંસ્કારમાં શ્રીનું પ્રાધાન્ય સ્થપાઈ ચકું છે અને જ્યારે તેમના સરકારનું ધડતર થયું ત્યારે કોઈએ સરસ્વતી ઉપાસનાનું મહત્ત્વ સમજાવવા તરફી વીધી નહોતી તેથી આપણો આ મુખ્ય મુશ્કેલી નિવા

રવા વર્તમાન સમાજની સાથોસાથ બાવી સમાજમાં પણ પુસ્તકાલયની જરૂરિયાતનો પ્રચાર કરવો જોઈશે અને તેથી વર્તમાનની સાથોસાથ બવિષ્યમાં પણ પુસ્તકાલયના કાર્યકરોને સારા પ્રમાણમાં સફળતા મળશે. કારણ કે બાવી સમાજ ન્યારે વર્તમાનનું સ્થાન લેશે ત્યારે તેના મગજમાં પુસ્તકાલયનું મહત્ત્વ અકાર્ષિ ચૂકયું હશે અને તે કાળના સમાજનો સરકાર બવિષ્યની પેઢીને આનુવંશિક સંસ્કાર તરીકે મળશે. આમ કાર્યકર્તાઓનું કાર્ય ઉત્તરોત્તર સહેલું બનતું જાય આ બાબત એક જ દૃષ્ટાંતથી સહેલાઈથી સમજી શકાય કે, જે સ્થળે ઉત્સાહી અને આદર્શ શિક્ષકે કામ કર્યું હોય છે તે સ્થળે બીજા શિક્ષકોને પાછળથી સમગ્ર સહાનુભૂતિ અને સહકાર ઉત્તમ પ્રકારે મળે છે. આથી આપણે બાળકોને તેમના બધા માટે પુસ્તકાલયમાં આવતા ના કરીએ તો પુસ્તકાલયના બધા માટે તો જરૂર પુસ્તકાલયમાં આવતા અને વાચતા કરી દઈએ પૂરતી લોકમદદ લીધી કરવામાં આવતા અતરણો સહાને માટે દૂર કરવા બાળકોને આપણે કદી ન જૂનવા જોઈએ.

પુસ્તકો અંગેના બીજા મુદ્દા જેવા કે ક્ષણભૂમિ સાહિત્ય, વર્તમાનપત્રો, સામયિકો પાછળ ઓછું ખર્ચ કરવું જોઈએ કારણ કે તેની ચિરંજીવિતા અલ્પ સમયને માટે જ હોય છે.

ઉત્તમ પુસ્તકપસંદગીને મુકાબલે પુસ્તકાલયનો પ્રચાર વાચકોની સંખ્યા વધારવી, પુસ્તકોનો ફેલાવો કરવો, પુસ્તકાલયમાં લોકોને રસ લેતા કરવા વગેરે તમામ મુદ્દા ઓછું બની જાય છે. કારણ કે જે પુસ્તકાલયમાં ઉત્તમ પુસ્તકો હશે ત્યાં બાળકો હોશભેર પુસ્તકો વાચવાના અને તેમની મારફત પુસ્તકો ઘેરઘેર પહોંચી પોતાની મેળે જ પોતાનો ફેલાવો બાળકો પોતાનાં બાઈમહેન, બા, બાપા, બધામાં જ કરી લેશે કારણ કે સર્ગ પુસ્તકો કોને આકર્ષતા નથી ? અને આકર્ષણ સાથે રસ, પ્રચાર વગેરે પ્રશ્નો આપોઆપ ઉઠેલાઈ જ જાય આ પ્રમાણે જો આપણે ફક્ત એક જ મુદ્દા ઉપર-ઉત્તમ પ્રકારના લોકભોજ્ય પુસ્તકોની પસંદગી પૂરતી વિચારણાપૂર્વક ધ્યાન આપીએ તો આપણી ધણી ધણી મૂંઝવણોનો અંત આવે અને પુસ્તકાલયની અનેક સમસ્યાઓનો ઉકેલ આવી શકે.

પુસ્તકાલયોની ખામીઓમાં બીજી મુખ્ય ખામી ' દફતરી અન્યવસ્થા 'ની છે. પુસ્તકાલય એક લોકસંસ્થા, -જાહેરસંસ્થા છે તેનું દફતર ખાતાના ઠરવા ધોરણે વ્યવસ્થિત અને દીવા જેવું રપટ્ટ હોવું જોઈએ. પુસ્તકાલયનું દફતર જે ઠાઈ જેવા માગે, કાર્યકરની હાજરી યા ગેરહાજરીમાં જોના માગે તો પણ જે બાબત જેવા માગે તે પડતી નજરે જ દેખાઈ આવે તેટલું રપટ્ટ હોવું જોઈએ.

પુસ્તકાલયના પાછલા દફતરના તથા કમી કરવા અને દરરાજ કરવા લાયક પુસ્તકોના હા ખડકવાને બદલે તેને નિયમિત સમયે કમી કરાવી હરરાજ કરી ઉધળને કાયમને માટે દેશવડો આપી ફિમતી પુસ્તકોની થતી ખરાબી અટકાવવી જોઈએ.

દફતરી વ્યવસ્થા સબધમાં મારે ટુંકાણમાં એટલું જ કહેવાનું છે કે-સાર્વજનિક સંસ્થાઓની સદરતા તેમની વ્યવસ્થાશક્તિમાં જ સમાજેલી છે.

પુસ્તકાલયોની આ બે મુખ્ય ખામીઓ સિવાય બીજી ઘણી ઉણપો ગણવાની શકાય પણ મારી માન્યતા પ્રમાણે તે બધાનો સમાવેશ ' પુસ્તક પસંદગીની ખામી ' એ મુદ્દામાં જ

યંઈ જાય છે, અને ઈતર ઉણુપો તેની પેટાનાખનો હોવાથી, પુસ્તકાલયની ઉણુપ દૂર થતાંની સાથે જ તે દૂર થવાની શક્યતાઓ છે. તેથી વિનિતરભયે તેની ચચો અને છોડી દીધી છે.

પુસ્તકાલયોની ખામીઓનાં કારણો

આપણા પુસ્તકાલયોમાં આજે જે સુખ્ય ઉણુપો દેખાઈ આવે છે તેનું સુખ્ય કારણ તો પુસ્તકાલયના કાર્યકર્તાઓમાં ' પુસ્તકાલયના વહીવટી જ્ઞાનો અભાવ ' હોય તે જ છે. શિક્ષકને પુસ્તકાલયના કામકાજ અંગે આવશ્યક શિક્ષણ મેળવણું રચે મળતું નથી. રાજ્ય પુ મંડળ પ્રથપાતો માટે તાલિમ વગેરે ઉધારે છે, પણ પુસ્તકાલયોની સખ્યાના પ્રમાણમાં તેની વ્યાપકતા મુદ્દતે નથી. શિક્ષકોને તાલીમ આપનાર અધ્યાપન પાઠશાળામાં પણ પુસ્તકાલયશિક્ષણને બિલકુલ મહત્ત્વ અપાતું નથી. પાઠશાળાના પ્રથમ વર્ષમાં શિક્ષણાનુભવ શાળામાં પાઠશાળાના સમય પાઠ વાર્ષિક પાઠ્યકે વ્યાખ્યાન આપવામાં આવે છે પરંતુ તે વખતે વિદ્યાર્થી શિક્ષકોનું લક્ષ્યનિદુ કેવળ પરીક્ષા પસાર કરવાની દષ્ટિએ અભ્યાસ કરવાનું હોય છે તેથી આ વિષયના માર્કસ નહિ હોવાથી જવલ્લેજ મેષ વિદ્યાર્થી તે તરફ લક્ષ આપે છે અને વિશેષમાં તેઓ જે સમાજમાંથી આવે છે તેમાંથી તેમને પુસ્તકાલયની જરૂરિયાત-તેના વહીવટી જ્ઞાનની આવશ્યકતા વિષે કઈ ખ્યાલ મળેતો હોતો નથી તેથી આ વ્યાખ્યાનોમાં વ્યાખ્યાતા અને શ્રોતાઓ કે જેમની સખ્યા વિદ્યાર્થીશિક્ષકોની કુલ સખ્યા પૈકી થોડાક જ ભાગ હાજર રહે છે તે બનેલો સમય બરબાદ જાય છે.

સહકારી મંડળોએતુ કામકાજ શિક્ષકોને ગામડાઓમાં જઈ જવલ્લેજ કરવાનું હોય છે અને તે શાળા અંગેનું ગણતું નથી. તે વિષય શીખવવા પાઠશાળામાં કલાકોના કલાકો બમાડી વ્યાખ્યાનો અને નિયમે ગોખાવવામાં આવે છે પરીક્ષામાં તે સબધી પ્રશ્ન પણ પૂછવામાં આવે છે, જ્યારે પુસ્તકાલયનું કામ શિક્ષકોને ગામડામાં જઈ ફરજિયાત અને શાળા અંગેનું ગણી કરવાનું હોય છે તેના શિક્ષણને છાટો પણ આપવામાં આવતો નથી અને એક પણ કલાક લેવામાં આવતો નથી, તો પરીક્ષામાં તો આ વિષયને સ્થાન જ કયાથી હોય ? જરૂરિયાતોને કારે મૂકી નિરપયોગી બાળતોનું શિક્ષણ આપવામાં મહત્ત્વ ધરાવતી વર્તમાન શિક્ષણપદ્ધતિની આ પણ એક વિશેષ બિલિહારી જ છે ના !

મારું મતજ્ય તો એ જ છે કે —“ જો કે, મહારાજ સાહેબ અને સ્વ અમીન સાહેબના સ્વર્ગસ્થ આત્માઓને શાંતિ અર્પવી હોય અને હાલના રાજ્યપિતા શ્રીમત પ્રતાપસિંહરાવની યશકલગીને વધુ ઉજ્જવળ બનાવવી હોય તો પુસ્તકાલયનું વહીવટી જ્ઞાન શિક્ષકોને પ્રથમ તકે મળવું જોઈએ ”

આ જ્ઞાન માટે ઉત્તમ અને અનુકૂળ સમય અધ્યાપન પાઠશાળામાં શિક્ષકોને તાલીમ અપાય છે તે સમય છે ત્યાં તાલીમ માટે રાજ્યજનમાંથી શિક્ષકો એકઠા થાય છે અને તેમાંનો મોટો ભાગ ગામડામાં જ જવાનો હોય છે તથા યુવાન તરીકે તેમને જ કાળે પુસ્તકાલયનું કામ આપવાનું હોય છે તેમને માથે આવી મહત્ત્વની જવાબદારી આવી પડે

તે પહેલા જ તેમને જેમ શિક્ષક તરીકેના ધૃતર જ્ઞાનની તાલીમ અપાય છે તેમ પુસ્તકાલયના વહીવટી જ્ઞાનની તાલીમ અપાવી જોઈએ.

આ વિષયના આવશ્યક જ્ઞાન માટે મે. રા. રા. પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબ હિ મે. પટેલ દ્વારા 'સાવજનિક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું એકીકરણ' એ પુસ્તકની યોજના કરી શકાય પરંતુ તેની કિંમત રૂ. સામાન્ય હોવાથી તથા તેમા પુસ્તકાલયો અંગેની વિનૂત ચર્ચા હોવાથી શિક્ષકોને પોતાના અભ્યાસમા વધુપડતું બારણ ન થઈ જાય તે માટે સદર પુસ્તકનું સક્ષિપ્તિકરણ કરવામાં આવે અને તેની કિંમત પુસ્તકના ખર્ચ જેટલી જ રાખી સરતામા સગી કિંમતે વિદ્યાર્થીઓને અપાવું જોઈએ વિદ્યાર્થીઓએ તે ફરજિયાત ખરીદવું જોઈએ. કારણ કે તે ધૃતર પુસ્તકોની માફક ભવિષ્યમા નિરુપયોગી થવાનું નથી બદકે, તે શિક્ષકજીવનમા પણ સહાને માટે વફાદાર સાથી તરીકે મદદકર્તા થઈ પડશે.

ઉપરોક્ત પુસ્તકના શિક્ષણ માટે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં અતિથય રસવૃત્તિ ધરાવનાર અધ્યાપકની અથવા પુસ્તકાલય ખાતાના બાહોશ અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમા રસ ધરાવનાર વ્યક્તિની તે સમય પૂરતી નિમજૂક કરી શકાય. શિક્ષણદાતાઓએ કદી ભૂલવું ન જોઈએ કે 'વર્તમાન સમયમા પુસ્તકાલયો એ શિક્ષણસંસ્થાઓ જેટલા જ મદદસ્વના ડેજવર્ણીના અંગ છે તેનો સચાસક કેવળ વેક કરનાર ન હોવો જોઈએ, પરંતુ તે અલગત જ્ઞાનથી સરકારી થયેલા હોવો જોઈએ.

દું ધારું છું કે આથી પુસ્તકાલયોની સ્થિતિમાં પ્રબળ પરિવર્તન થશે, અને પુસ્તકાલયો સતોષકારક પ્રગતિ કરી શકશે આશા છે કે પુસ્તકાલય ખાતાના મે. રા. રા. વ્યવસ્થાપક સાહેબ અને અધ્યાપન પાઠશાળાના મે. ગ. રા. મુખ્ય અધ્યાપક સાહેબ આ બાબતમાં ઘટતા પગલા શેશે અને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના રચાપકો અને વર્તમાન પોષકોની યશદીપિકાને વધુ પ્રકાશિત બનાવશે.

મે અહીં જે મુદ્દાઓ ચર્ચ્યા છે તે સંપૂર્ણ છે એમ કહેવાનો મારો દાવો નથી. છતાં મને આજનાં પુસ્તકાલયોનો પ્રશ્ન જે રીતે સમજાયો છે તે રીતે રજૂ કરવા નય પ્રયાસ થયો છે તેમાં ઉણપો હોય, વિચારની ત્રુટિઓ હોય તે પ્રતિ આપ સીએ અને પુસ્તકાલય ખાતાએ લક્ષ્ય બેચી વિશેષ માર્ગદર્શન કરવું જોઈએ.

આશા છે કે પુસ્તકાલય ખાતુ અને ગભ્ય પુસ્તકાલય મંડળ આ નિવેદનમા જે

બાબતો રજૂ કરી છે તેની ત્રુટિઓની પૂર્તિ કરી અપનાવવા જેવી બાબતો યકમ તેટલી વેગાસર અમલમા મૂકશે, એટલું કદી વિરમું છું.

૧. હાર્યકિલોલ—લેખક, 'નકીર', પ્રકાશક, વસત લુકડેપો, રાજકોટ, ૧૯૪૫
૧લી આવૃત્તિ; કાલિન ૧૬ પેજ ૫ ૮૦, પૂઠું કાચું કાર્ડબોર્ડનું; કિ ૦-૧૨-૦

આ પુસ્તક વસંત પ્રકાશનમાળાનું બીજું પ્રકાશન હોય તેમા (૧) વિધિનો લેખ, (૨) એક નહિ પણ એકવીસ, (૩) વફોનો બાઈ, (૪) ઇન્ટરવ્યુ, (૫) પરણી આબો, (૬) નો એકમિશન, (૭) ઠેરના ઠેર, (૮) શામળ મેતા, (૯) પલટાતા રંગ, (૧૦) લ ગોટિયો બાઈબલ અને (૧૧) મારા ક્ષમા—નામના ૧૧ કાવડી કલમે લખાયલા હાર્યકિલોલ સધરાયલા છે. એ લેખોનું વસ્તુ માનવસમાજના ચાલુ જીવનપ્રસંગોને સ્પર્શતું હોવાથી નવરાશને વખતે પુસ્તક વાચવાથી ધડીભરનો આનંદ મળવા સાથે આકર્ષકતા બોધ પણ મળી રહે એવું આ પ્રકાશન છે

૨ નવરાત્ની:નોંધ—લેખક, પ્રકાશક, ઉપર પ્રમાણે; ૧૯૪૫ ૧લી આવૃત્તિ; પૃ. ૬૭, પૂઠું કાચું કાર્ડબોર્ડનું, સચિત્ર; કિ ૧-૮-૦.

આ પ્રકાશનમા પણ ઉપર નિર્દિષ્ટ શૈલિએ સામાજિક જીવનપ્રસંગોની આસપાસ ૧૪ રમુજ નોંધો ગૂંથવામા આવી છે એ વાચતાં નાની નાની વાર્તાઓ વાચતા હોય એવો આનંદ આવે છે

ના.

૩. (૧) આદર્શ વાચનમાળા પ્રવેશપોથી, (૨) લેખન પ્રવેશપોથી ક્રમ ૧, (૩) લેખન પ્રવેશપોથી ક્રમ ૨, (૪) ગણિત પ્રવેશપોથી, (૫) સર્જક દેશીહિસાબ-ચોજક, રતિલાલ રા. અધ્ધુ, પ્રકાશક ઉપેન્દ્ર આર. અધ્ધુ, ૨૩ ભગવાનનગર, પો. આનંદનગર, સરખેજ રોડ, અમદાવાદ; પૃષ્ઠ અનુક્રમે ૪૬, ૩૨, ૩૨, ૩૨, ૩૨ કાલિન સોળ પેજ, પૂકા, કાગળના, કિ. અનુક્રમે ૦-૪-૬, ૦-૩-૬, ૦-૩-૬, ૦-૩-૬, ૦-૩-૦

પહેલી ચોપડી બાળકોને મૂળાકૃતિ તથા બાગબીવાજી વાચન શીખવવાનો બાળપોથી છે. આ બાળપોથી સ્વ ગિજુભાઈએ 'ભાષાશિક્ષણ'મા બતાવેલી રીતે લખાયેલી છે આપણે ત્યાં નૂતન વાચનમાળાની તથા શ્રી પ્રતાપ વાચનમાળાની બાળપોથીઓ પણ એ જ રીતે લખાયેલી છે એક દરે ચોપડી સારી છે

બીજી તથા ત્રીજી ચોપડીઓ અનુક્રમે બાળવર્ગ અને પહેલા ધોરણના બાળકોને લેખને માર્ગે દોરવા માટે ચોખ્ખેની છે એમા ચિત્રોમા લીટા દોરવા જણાવ્યું છે, પરંતુ ચિત્રોમાનાં ઘણા હાફટોન છે તથા નાના છે, એટલે એમા લીટા પૂરવા કાંઈ તેમ નથી એ ચિત્રોમા ૨૪ પૂરવા યા માટે જણાવ્યું છે તે ખાસ સમજાતું નથી. લખવા માટે લીટીઓ પૂરતી લખાઈની ઘણી જગ્યાએ નથી વળી એવડી લીટીને બદલે તેવડી લીટીઓ ઘણી જગ્યાએ દોરેલી છે, એથી ખાસ કંઈ અર્થ સરતો લાગતો નથી.

ચોથી તથા પાંચમી ચોપડીઓ ગણિતને લગતી છે ચોથી ચોપડી બાળવર્ગને લગતી છે, પાંચમી ચોપડી આગળના ધોરણો માટે છે જમ્મરમા વેચાતી સામાન્ય દેશી દિસાગની ચોપડીઓ કરતા આ ચોપડીઓ સારી છે

મી. અધ્વર્યુની બાલશિક્ષણને લગતી આ ચોપડીઓ ઉત્તેજનને પાત્ર છે

૨૧, સો. પટેલ

૪. જન્મટીપ—લેખક. શ્રી. ઇશ્વર પેટલીકર, આણંદ, પ્રકાશક લોક પ્રકાશન લિમિટેડ, પ્રમુખ ધ્રુ પ્રેસ, રેવડી બજાર, અમદાવાદ, સન ૧૯૪૪, કાઉન ૧૬ પેજ કદનાં પૃષ્ઠ ૨૧૬+૧૪; સમિત કવર પેજ સહિત બોર્ડ પૃષ્ઠ, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

ગુજરાતમા ધારાળા, પાટણરાડિયા છંદ એક કોમો છે આ કોમની વસતી મુખ્યત્વે સાબર, મહી અને વાતક કાંઠાના કિનારે વિશેષ છે આ કોમ કેટલેક અંશે અગ્નિ છતા વટવાળી અને ટેકીથી તેમજ સાદસભરી શત્રુની અને બદાદુર છે. સામાન્ય પ્રસંગોમાંથી પણ તેમને એક બીજા સાથે વેર-ઝેર બધાતા વાર નથી લાગતી, અને એ વેર-ઝેર વધીને એટલા તો ભયંકર બને છે કે જેના પરિણામે ખૂન થઈ જાય છે અને એમાંથી બાબર દેવા જેવા બહારવટીઆ કોઇ કોઇ વખત નીપજે છે, વા કોઇ જેલમા જન્મટીપ જેવી લાથી શિક્ષાએ પણ જાય છે.

' જન્મટીપ 'ની વાર્તાના પાત્રો આ સૃષ્ટિના છે. એમાં બીગો અને ચંદા એ બે મુખ્ય પાત્રો હોઇને તે બેઉ લગ્નથી જોડાયલા છે. ચંદા ખૂબ શક્તિ અને ભાવનાશાળી પણ ટેકીથી સ્ત્રી છે ગામનો એક બદમાશ માણસ ચંદાની મરકરી કરી, તેનું અપમાન કરે છે. ચંદા એ સહન નથી કરી શકતી, અને પોતાના ધણી બીમાને લગ્ન વખતની શરત ધારે દેવડાવી, બધા સુધી એનો બદલો ન લેવાય ત્યાં સુધી પિયર ગ્રેવાની પોતાની ટેક સભળાવી, તે પિયર ચાલી જાય છે તે પછી બીગો બધારે મરકરી કરનારનું ખૂન કરી જેલમા જાય છે અને જન્મટીપની શિક્ષા પામે છે ત્યારે ચંદા પિયરથી વગર તેણે તુરત સાસરે આવી પોતાનું ઘર સભાળે છે અને પોતાના સાસુ, દિયર, નણંદ વગેરેને ખૂબ પ્રેમથી જતન કરી પાળે છે અને એક પુરુષ માફક ઘરનું નાવ ચલાવે છે વાર્તાનું પ્રધાન વસ્તુ આ છે. મૂળ પાત્રોની સાથે સંબંધમાં આવતા બીજા પાત્રો પણ ફોજદાર, વાણિયો, પટેલીઆઓ વગેરેને પણ આ વાર્તામાં કલાપૂર્વક વળી લઈ તેમની આસિયતનું ખુબીમયુ આલેખન કર્યું છે અને એ રીતે આ વાર્તા રસમય અને આકર્ષક બની છે.

લોકજાનીમા અને આડળગ ગદિત સાની શૈલીએ લખાયતી આ વાર્તા, પુસ્તકાલયો વસાવે

૫. ઉપમા—લેખક શ્રી બાલુભાઈ વેલ, પ્રકાશક બાગની સાહિત્ય મથ, શ્રીમાળી સોસાઇટી અમદાવાદ, સન ૧૯૪૫, કાઉન ૧૬ પેજ કદના પૃષ્ઠ ૨૬૨, સમિત કવર પેજ સહિત બોર્ડ પૃષ્ઠ, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

' ઉપમા ' એ સગ્કારી પતિ-પત્નીનો જીવનકાંદ દર્શાવતી રસમય વાર્તા છે. માનવીની મદરવાકાક્ષાઓ જેમ જેમ વધે છે, તેમ તેમ બીજા બાળુ તેના ગૃહજીવનનો નિર્દોષ આનંદ અને જીવનની મિહાશ અદરેય યતા જાય છે એ આ વાર્તાનું વસ્તુ છે, આ

વાર્તાના પાત્રો પૈકી ઉપમા એક સ્ત્રીપાત્ર હોઈને સુરેશ એ ઉપમાનો પતિ, છે. એઓ બંને અત્રેજી શિક્ષણ પામેલ અને સગ્કારી છે. સામાન્ય રીતિમાં રહીને જી એ. સુધી બંધુલ મા વચરના સુરેશને ઉપમા જેવી સરકારી અને આર્થિકની સાચી ભાવનાવાળી નારી મળતા, સુરેશનું ગૃહજીવન દોષી ઉઠે છે અનેમા સ્વમાનભર્યું જીવન જીવવાની તમન્ના છે. કોઈનું પણ ખોટું દબાણ ન વેઠવાની અને ગમે તેને સ્પષ્ટપણે જ સત્ય હોય તે સુણાની દેવાની તેમનામાં તાકાત છે એ સુરેશમાં જ્યારે મોટાઈ અને પૈસા મેળવવાની લાલસા જાગે છે, અને એની પાછળ એ રાત અને દિવસ દોડાદોડી કરી પાર વગરનો થઈ ઉઠાવે છે ત્યારે એના ગૃહજીવનનો આનંદ ઓરસનો જાય છે, ઉપમા ભુલાતી જાય છે. સ્વમાન અને કોઈના દોષમાં નહિ જીવવાની તેની નીતિ વિસારે પાડે છે ઉપમાની અનેક પ્રકારની સમજાવટ છતાં એ શાશ્વત સત્ય સુરેશને ગળે નથી જતગતુ પરિણામે જ્યારે ઉપમા પિયરમાં ગુજરી જાય છે ત્યારે સુરેશને એ સત્ય સમજાય છે અને એ મિથ્યામોહની પાછળ દોડતો અટકે છે.

‘અ-દ્રષ્ટા’

૬ ઉર્દૂ લિપિ શિક્ષિકા - લેખકો દસગજ જૈન, ગિરિનાજ કિશોર, પ્રકાશક નવજીવન મુદ્રણાલય, અમદાવાદ આવૃત્તિ બીજી, કાઉન કદની, પૃષ્ઠ ૧૧૨, સાદું હાથ-બનાવટના ઢાંગળનું પૂરું, મૂલ્ય બાર આના.

આ ચોપડીની પહેલી આવૃત્તિ સન ૧૯૪૨ મા બહાર પડેલી એમાં હિંદુસ્તાની માધ્યમ ગળેલી હિંદુસ્તાની-નાગરી ઉર્દૂ લિપિ શિખવાની પહેલ ગુજરાતે કરી છે આ દૃષ્ટિ ખ્યાલમાં રાખી આ આવૃત્તિનું માધ્યમ ગુજરાતી રાખવામાં આવ્યું છે, દરરોજ એક કલાક અભ્યાસ કરવાથી એક માસમાં સામાન્ય માણસ પુસ્તક પૂરું કરી શકે બીજા પુસ્તકો, ઉર્દૂ લિપિ શિખવા માટેના બહાર પડ્યા છે પરંતુ તેમાં ટાઇપ તથા રચના આવી સુદર નથી આ પુસ્તકની રચના પ્રત્યક્ષ પદ્ધતિ (Direct method) થી કરવામાં આવી હોત તો લિપિ શિખતા વધુ સરળતા યાત

દરેક ગણપ્રેમીએ પ્રાતિય બાવા ઉપરાત રાષ્ટ્રભાષા-નાગરી ઉર્દૂ લિપિવાળી શીખી લેવી જોઈએ. નાગરી તો ગુજરાતી બંધુલ સૌ કોઈ જાણે છે ઉર્દૂ લિપિ આ પુસ્તક મારફત શીખી શકાશે દરેક શિક્ષકે પોતાના પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તક વસાવા જેવું છે

વિપ્રસાદ

૭ હાથીનું નાક, ચિત્રલેખા, સંગીતશાસ્ત્રી, ત્રણ દીકરા, અંધેરી નગરી, સોનાકુમારી, બિહલીબાઈ, ચકલીનાં ઇર્ષા, બીકણુ સસલી, ઈન્દુબાલા - સંપાંક શ્રી. નાગદાસ પંડે, ચિત્રકર શ્રી. જગમોહન મિસ્ત્રી, પ્રકાશક. બાનવિનોદ કાર્યાલય, ૧૪૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨. દરેકનું મૂલ્ય ૦-૬-૦

બાળકોને અક્ષરગ્ઝન મળ્યા પછી એ આગળ વાંચવા ઇતેગર રહે છે, અને વખતોવખત જાણીએ છીએ તેમ જ્યાંથી જ પણ મોગ અક્ષરે છપાયેનું મળી આવે તે વાંચે છે એવાં ઇતેગર યાગદા માટેનું નિર્ધિષ વાચન સગળ આવમોગ્ય ભાષામાં આ

પુસ્તકો પૂરું પાડે છે દરેક પુસ્તકમાં ગમ્મતભરી અને ઠેટલીક તેા હાસ્યભરપૂર વાર્તાઓ છે. પુસ્તકમાં દરેક પાને શ્રી જગમોહન મિસ્ત્રીના જે તે વાર્તાના પ્રસંગને અનુરૂપ ચિત્રો પણ આપેના છે. મોટા અક્ષરે છપાયેલા આ પુસ્તકો પુસ્તકાલયમાં આવતા નવા વાચતાં શીખેતાં બાળકો માટે અવશ્ય વસાવી દેવાય, દરેકનું મૂલ્ય છ આના હોખને આવા રંગબેરંગી ચિત્રોયુક્ત સ્વચ્છ વાચન સરજી જ લેખાય

મ. પ્ર. વ્યાસ

સામયિકો

‘રેખા’—(કોંગ્રેસ મણિમહોત્સવ અંક-૧૯૪૫) સપાદક શ્રી જયતિ દલાલ, રેખા-ગતિ કાર્યોલય, ભદ્ર, અમદાવાદ વાર્ષિક લવાજમ રૂા ૪-૦-૦૦

છેલ્લા ૬-૭ વર્ષો થયા “રેખા”એ આપણા માસિકોમાં અગ્રહરોળ પ્રાપ્ત કરી છે. એમાં આવતા લેખો, નોંધો, વાર્તાઓ, અને કટાક્ષચિત્રો ખાસ વિશિષ્ટ અને ધ્યેયલક્ષી હોય છે. અને એની એ વિશિષ્ટતાથી એ આપણા વિચારશીલ વાચકોમાં વચાતા માસિક-તરીકે તરી આવે છે

‘રેખા’નો જાન્યુઆરી ‘૪૬ નો અંક ખાસ કોંગ્રેસ મણિમહોત્સવ અંક તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો છે. એમાં યુગરતના રાજદારી ક્ષેત્રના આમલી હરોળના કાર્યકરોના, કોંગ્રેસની સેવાઓ અને એની ઐતિહાસિકતાને વાચક સમક્ષ રજૂ કરતા વિચારણીય લેખો આપેલા છે. ઉપરાંત, એમાંના સખ્યામધ કટાક્ષચિત્રો આજના રાજકારણને મૂર્ત સ્વરૂપે દર્શાવવામાં ફીકે ફાળો આપે છે. આ વિવિધ સાહિત્યસામગ્રી યુગ્મર વાચકજનતા સમક્ષ રજૂ કરવા માટે ભાષ જયન્તિ દલાલ અને શ્રી ચંદ્રશેખરે અમારા અભિનંદન

‘કલ્યાણ’ ગો-અંક—સપાદક શ્રી. હનુમાનપ્રસાદ પોદ્દાર, મીતા પ્રેસ, ગોરખપુર. છેલ્લા વીસ વર્ષો થયા “કલ્યાણ” તરફથી વિવિધ વિષય પર દર વર્ષે એક દળદાર ખાસ અંક પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે. એ બધા જ અંકો કંઈ ને કંઈ જે તે વિષયની વિશિષ્ટતાઓ આપતા હોય છે.

આ વર્ષે, એનો ગો-અંક પ્રસિદ્ધ કરાયો છે. એમાં ગોરાગ્ર અને ગાયોની આર્થિક, સામાજિક, અને આરોગ્યવિષયક દષ્ટિએ ઉપયોગિતા દર્શાવતા લેખો અપાયા છે ગો-વિજ્ઞાનમાં રસ ધરાવનાર સૌ કોઈને એ એક ઉપયોગી આકરમથનો મરજ સારે તેવો છે

“કલ્યાણ”ના પ્રાદેશને એ ભેટ મળે છે.

ક્રિકેટ—સપાદકો શ્રી નાયાલાલ દલ અને શ્રી. કૃષ્ણલાલ શાહ; પ્રકાશક સંદેશ પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ મૂલ્ય રૂા સવા

આને રાધેરોમાં અને કસ્ટાઓમાં ક્રિકેટની રમત ખૂબ લોકપ્રિય થતી જાય છે, અને આપણી જૂની રમતો છુટાતી જાય છે. આ લોકપ્રિય બનતી જતી રમતના ભારતના અમમુય ખેલાડીઓની રમત, તેમને પરિચય અને તેના અન્ય અંગોને લગતી માહિતીઓ લેખો આ ખાસ અંકમાં સમઢવામાં આવ્યા છે. અમદાવાદ ખાને, મહ તા. ૩૦, ૩૧ ડિસેમ્બર અને જાન્યુઆરી ૧૯૪૬ ના રોજ રમાયેલી મેચનાં ટાકણે આ પ્રકાશન પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું

કવિસંપ્રદ ન્હાનાલાલનો અક્ષરવાસ

ગુજરાતના કવિસંપ્રદ સંસ્કારમૂર્તિ શ્રી ન્હાનાલાલનું ગર્જ તા. ૬ મીના રોજ ૭૦ વર્ષની વયે અવસાન થયું છે

સ્વર્ગસ્થને ગુજરાતમા કાણુ નથી ઓળખતું ? ગુજરાતી શાળામા બહુતા બાળકોથી લઈને ઉચ્ચાતિઉચ્ચ કક્ષાના વિદ્વાન સાક્ષરો સોના એ પરિચિત હતા ગુજરાતી શાળામા નિત્ય પ્રાર્થનારૂપે ગવાતું “ પ્રભો અંતર્ધામી ” વાળું પ્રાર્થનાગીત આજ અનેક છાત્રાવાસોમા આજે પ્રાર્થનારૂપે ગવાય છે.

એવા ગુજરાતના પનોતા મહાકવિનું અવસાન એ ગુર્જરજનતાને બારે ખોટરૂપ નીવડશે.

એઓઝીએ ગુર્જર સાહિત્યને આપેરો ફાળો નાનોમનો નથી. લગભગ સોની સખ્યામા એમણે સર્જેલા સર્જનોથી આપણી ગુર્જરમિરા સમૃદ્ધ થઈ છે એ પૈકીના પોણેસો ઉપરાત તે મુદ્રિત થઈ પ્રસિદ્ધ થઈ ગયેલા છે. જાણી તો, સ્વર્ગસ્થના ઉત્તરાધિકારીઓ પ્રસિદ્ધ કરે ત્યારે.

સ્વર્ગસ્થે કાવ્યો, મહાકાવ્યો, અને નાટકો રચ્યા છે એમાથી અનેક ઉદાત્ત ભાવનાઓ, એમની આર્ષવાણી અને ભાવિદર્શન આપણને મળે છે. એ બધાનો પરિચય અહીં આપવો અશ્યને નીવડે

એમનાં બ્યાખ્યાનો એમના શ્રોતાઓને ડોવાવતા, એમના કાવ્યો એના વાચકોને રસોદ્વાસ સાથુવાને આદુનાદ અનુભવાવતા, આજે પણ આપણા ચિરંજીવ સાહિત્યનું બિરુદ પામેલ છે

કવિશ્રી પોતાને કોઈ વ્યક્તિના નહિ, કોઈ પ્રદેશના કે રાજ્યના જ નહિ પરંતુ સમગ્ર ગુજરાતની સંપત્તિરૂપ લેખતા અને તે પ્રમાણે જામ સાહેબ જેવાને, જ્યારે તેમણે તેમને ૧૯૪૦મા ખીજવાર બોલાવેલા ત્યારે કહેનું કે

‘ રાજીતામુ આપ્યા પછી સવા કરોડે ગુજરાતીઓ મ્હારા શેઠ. સૌને પૂછવાનો અધિકાર, કે ત્હારો વખત તું કેમ ગાળ છ જામનગરના પાચેક લાખ એ સવા કરોડની બહાર નથી એચાર માસનું દામ હોય ને બોલાવશે ત્હારે આવીશ મૃત્યુથી ખીજીએ એ ક્ષત્રિય નહિ; ગરીબીથી ખીજીએ એ બ્રાહ્મણ નહિ ’

એમનું સાહિત્ય બાજુ પર મૂકીએ, તોપણ એઓત્રાની સંગ્રહસાધના અનુપમ હતી જાણે અંતિમ આશિષવચન ઉચ્ચારતા હોય તેમ હમણા જ, અમદાવાદ ખાતે એમના સન્માન

સમારભ પ્રસંગે ઉદ્દ્યોગધેતા વચનો તેઓશ્રીના વિદાયવચનો હોય તેમ આજના અશ્વહાષ્ટ્ય જગતને અશ્વહાષ્ટ્ય જનાવનાના આશીર્વાચન જેવા લાગે છે

પાકટ વચે તેઓશ્રીનું અવસાન થયું છે, છતાં કેાઈ આશાસ્પદ યુવાનના અવસાન સરખો આઘાત સાહિત્યજગત અનુભવશે પોતાને અવારનવાર મળતા અશ્વહાષ્ટ્ય હવે એને નહિ મળે

પ્રભુ સ્વર્ગસ્થના આત્માને પરમશાંતિ બક્ષો.

લાહોરમાં પુસ્તક મહોત્સવ

લાહોર ખાતે હિંદી પુસ્તક સઘ (India Book League) તરફથી ગઈ તા ૧૩-૧૧-૪૫ ના રોજ એક પુસ્તક મહોત્સવ ઉજવાયો હતો તેની ઉદ્ઘાટનવિધિ વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક શ્રી વાકનીસ સાહેબે કરી હતી

ચાર દિવસના આ ઉત્સવપ્રસંગે સંખ્યાબંધ પુસ્તકરસિકો શિક્ષણશાસ્ત્રીઓ, પત્રકારો અને રાજદ્વારીઓ હાજર હતા આ પ્રસંગે એક પુસ્તકપ્રદર્શન પણ યોજવામાં આવ્યું હતું, જેમાં હજારેક નમુનાઓ મુકાયા હતા.

અમેરિકામાં આના વાર્ષિક મહોત્સવો ઉજવવાની પરિપાટી છે આપણે ત્યાં પણ પ્રાતે પ્રાતે આના ઉત્સવો ઉજવાય એ અત્યંત ઇચ્છનીય છે આપણે ત્યાં ઉજવાતી વસંત પંચમી-પુસ્તકાલયપર્વણી-એ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરે તો પણ એ સારા મહોત્સવરૂપમાં પરિણમે

* *

કલાપી સમારક અર્થ

લાડી (કાઠિયાવાડ)ના રાવજીવી કવિ એ કલાપીનું કવન આજે આપણા સાહિત્યનો ચિરંજીવ કાવ્યવારસો છે એના પર વિવિધ દૃષ્ટિએ ભિન્ન ભિન્ન સાક્ષરો, કવિઓ, વિવેચકોએ સમાલોચના-વિવેચનો કરેલા છે એ બધાનું એક ગ્રંથમાં આકેવન થાય એ ઇચ્છવા યોગ્ય હોઈને, સ્વર્ગસ્થના પાટનગરમાં અસ્તિત્વ ધરાવતા શુન્ન સાહિત્ય બજાર તરફથી “ કલાપી સમારક અર્થ ” તૈયાર કરવાની પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવામાં આવી છે. આપણે ઇચ્છીએ, આ સમારકમ અર્થ એ વિરલ વ્યક્તિને લગતી સાવંદેશિક માહિતીથી ભરપૂર બને.

એ અકામાં પોતાનું વિવેચન, કાવ્ય, સરસ્વતી કે ચિત્રાકન મોકલી આપવા લેખકો-ચિત્રકારોને સરનાના સંચાલકોએ જાહેર આમંત્રણ પાઠવ્યું છે.

*

“ વૈદ્યકલ્પતરુ ” માસિકનો સુવર્ણજયંતિ મહોત્સવ

ઉપર્યુકત માસિકનો પચાસ વર્ષોન્ત સુવર્ણ મહોત્સવ અમદાવાદ મુકામે મહાલક્ષ્મી સોસાયટીના શ્રીમાળા ખેડિંગ દાઉસમાં તા ૨૬-૧૨-૪૫ ના રોજ યોજાયો હતો

ગુજરાતમાં આયુર્વેદવિજ્ઞાનનો પ્રચાર કરનાર માસિક તરીકે, અમારા જાણીતા મુજમ, આ માસિક પ્રથમ હતું અને છેલ્લા પચાસ વર્ષો દરમિયાન આ માસિકે એ દિલામાં જાળવેલી સેવા આયુર્વેદવિજ્ઞાનમાં મહત્વની છે. અમે એ માસિકને તે દીરક મહોત્સવ ઉજવના બાગ્યશાળી નીચડો એવી શુભેચ્છા પાઠવીએ છીએ.

મહેસાણા પ્રાંત પુ. મંડળ તરફથી શિષ્ટ વાચનપરીક્ષા

ઉપર્યુક્ત મંડળ તરફથી બાળકો માટેની શિષ્ટ વાચન પરીક્ષા માટે શ્રી ચક્ર શાહ કૃત “ જળુલુ જોધએ ” પુસ્તક પસંદ કરાણ છે સદર પ્રાંતના મહાલ મંડળોએ પોતાને જોષ્ટી પ્રતો માટે પ્રાંત મંડળના મંત્રી સાથે એ બાબત પત્રવ્યવહાર કરવાનું એ મંડળના મંત્રી જણાવે છે

વ. રા. પુ મંડળ

ઉમેદવારી નોંધાવો —ગતાકામા પ્રસિદ્ધ થયેલી જાહેરાત ન. ૨ અને ૩ નો મજકુર બાનમા લખેને પ્રમાણપત્ર માટેની તેમ જ શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાઓ માટે ઉમેદવારી ઝટપટ નોંધાવી લેવાની ઇચ્છુક ઉમેદવારોને બતામણુ કરીએ છીએ

જરૂર ઊજવજો —ચાલુ સાતનો પર્વછીદિન ગળ્યના પાચે પ્રતિમા ઠેર ઠેર બિલટભેર ઉજનાય એ તરફ પુસ્તકાલયના કાર્યકરો જરૂર લક્ષ આપે કાર્યક્રમની રૂપરેખા માટે જુઓ આ જ અકામા પુસ્તકાલયપર્વછી વાળો લખ

પુસ્તકાલયોને મદદ

પરી ચ કે. સા પુ. પેટલાઈને ત્યાના જ વતની શ્રી ઉપેન્દ્ર કરુણાશકર ત્રિવેદી તરફથી રૂ. ૫૦૧) તેમના પિતાશ્રીના રમરણાર્થે

સા પુ એકલા (તા પાટણ) ને રૂ. ૫) ખત્રી મોહનલાલ જોયરદાસ-વસુ- (તા પાલનપુર) તરફથી

સા. પુ શિનોરને ૩૦-૦-૦ શ્રી ભગવતરાવ જમનાથરાવ જાંબેકર તરફથી શ્રી બાળાસાહેબના લગ્નપ્રસંગે રૂ. ૧૫-૦-૦ શ્રી. નાગેશ્વરરાવ રામજી કવલીકર તરફથી તેમની પુત્રીના લગ્નપ્રસંગે

સા પુ તરકતલાય (તા અમરેલી) ને ત્યાના વતની અને શિક્ષક, જેઓ પટણા તરફ શિક્ષક તરીકે ગયા છે તેમણે રૂ. ૧૦-૦-૦ પોતે ત્યા રહે ત્યા સુધી દરસાવ આપવા જણાવ્યું છે

નવીન ફાલ

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય-અમદાવાદ તરફથી

(૧) ત્રેગલક્ષ કવિ જયદેવ—લેખક શ્રી જયસિંજી, મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦

બાલવિનોદ કાર્યાલય-મુંબઈનાં પુસ્તકો

(૨) હાથીલુ નાક, (૩) ચિત્રલેખા, (૪) સગીતશાસ્ત્રી, (૫) ત્રણ દીકરા, (૬) અધેરી નગરી, (૭) સોનાકૃમારી, (૮) બિહલીબાઈ, (૯) ચકલીનાં ઇડાં, (૧૦) બીકણુ સસલી, (૧૧) ઈન્દુબાલા—(નવી આવૃત્તિ) દરેકના સપાદક શ્રી. નાગરદાસ પટેલ, મૂલ્ય ૦-૬-૦ દરેકના.

પુસ્તકાલય પર્વણી

પ્રગતિકલ્યાણની શુભ ભાવનાથી પ્રેરાઈને થીમત સરકારે શરૂ કરેલી અને પોષેલી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના ફળસ્વરૂપ હયાતિમા આવેલી જે તે રચણની પુસ્તકાલય સરકાર તરફ જનતાને આકર્ષવા, કલ્યાણકારી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની ઉપયોગિતા જનહૃદયમાં ઠસાવી રચાનિક સંસ્થાને પોષવાની ફરજનું આમજનતાને બાન કરાવવા તથા પુસ્તકાલયમાના સાહિત્ય-સાધનોનો અને તેમની વ્યવસ્થા અને વહીવટનો આમજનોને ખ્યાલ આપવાના સફલેશથી વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે મહાસુદી પાચમ-વસતપંચમીને પવિત્ર દિવસે, પુસ્તકાલયપર્વણી ઉજવવાનો શિરરતો ઉદ્ધતા ચોદ વર્ષથી પાડેલો છે.

તદનુસાર ચાલુ સાલે એ પવિત્ર પર્વણી તા ૬-૨-૪૬ ને શુક્રવારે આવે છે તો પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના સેવકો અને ભક્તોએ તારીખ ધ્યાનમાં રાખીને સાદો રીતે છતાં એ પુણ્યપર્વણીને છાજતું વાતાવરણ જમાવીને બિનખર્ચાળ વિવિધ કાર્યક્રમોથી ઉજવવાની તૈયારીઓ તત્કાળ કરવા માટે કાર્યક્રમોનું દિશાસૂચન તો ગત વર્ષેના પર્વણી અહેવાલો પુસ્તકાલય માસિકમાં છપાયા છે તે પરથી મળી શકે એમ છે. છતાં તત્કાળ ઉપયોગનો દષ્ટિએ નીચેની રૂપરેખા ધ્યાનમાં લેના ભવામણ કરીએ છીએ—

- ૧ પુસ્તકાલયના રચણને સ્વચ્છ ને સુવ્યવસ્થિત કરીને ધન-પતાકાથી શણગારવું.
- ૨ શક્ય હોય તો ગામના વિવિધ નાકા તથા મુખ્ય માર્ગો વચ્ચે પુસ્તકાલય સૂચના બોર્ડો કે કાપડી તોરણો લટકાવવા.
- ૩ ઉત્સાહ હોય તેમણે પુસ્તકાલયના સાહિત્ય-સાધનો તેમ જ ગ્રામ ઉલોગોના પ્રદર્શન ગોઠવવા.
- ૪ ખપોરના સમયમાં સ્ત્રી-બાળકો માટે અનુકૂળ રચણોએ છતાંયદા સમ્મેલનો બરવા, અને તેમાં સ્ત્રીઓએ સ્થાપ, રમત-ગમતના સાધનો, ચિત્રપોથીઓ, વાતાકથન વગેરે દ્વારા તેમનું મનરંજન કરવું.
- ૫ સાંજે ૫ થી ૬ ના અરસામાં જાહેર સભા રાખી તેમાં રચાનિક પુસ્તકાલયની પ્રગતિ સખધી ટૂંકી હકીકત અને વાર્ષિક હિસાબ રજૂ કરવા ઉપરાંત સભાધણ, સંવાદ, રાસ-ગરબા, તેમ જ બાળકોની રમત-ગમત પૈકી હરકોઈ એકે યા વધુ કાર્યક્રમ અનુકૂળતા પ્રમાણે રાખવો.
- ૭ રાતના બજનમંડળી, હરિકીર્તન, વ્યાખ્યાન, મેનિક લેન્ટર્ન વગેરે પૈકી હરકોઈ કાર્યક્રમ સવડ પ્રમાણે રાખી શકાય પુસ્તકાલયના મઠાને રોશની કરવી હોય તો કરાખ આમવાચક મંડળોના મંત્રીઓને વિનંતિ કે આ દિવસે મંડળના સભ્યોની સભા ખાસ રખાય અને રચાનિક પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને ખીતવવા તથા વાચનવેગ વધારવાના માર્ગ ચર્ચાય, વિચારાય તેમ વાચક મંડળની સભાસદસખ્યામાં વૃદ્ધિ કરવાનો પ્રયત્ન કરાય.

ઉપર પ્રમાણે અનુકૂળતા પ્રમાણે કાર્યક્રમ નક્કી કરી તે પાર પાડવા ઘટતી તૈયારી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના ભક્તો અને કાર્યકરો આજથી જ કરવા માટે, ખીજો કોઈ કાર્યક્રમ ઉજવવાને અશકત એના પુસ્તકાલયોના કાર્યકરો પણ આ પર્વણીદિન નિમિત્તે પોતાના પુસ્તકાલયની સાફસૂરી-અંદરથી તેમજ બહારથી-કરવા જેટલો ઉત્સાહ તો જરૂર જરૂર હાખવે. અને એટલું જ કહીની ખજાર આ તરફ અવસ્ય મોકલાવી આપે.

પર્વણીઉત્સવના અહેવાલ જાણુ તેમ જ પ્રસિદ્ધિ માટે આ તરફથી જરૂર મોકલી અપાય.

ના. નં ચોકરી.

સહમત્રી,

વ. રા. પુ. મંડળ.

આમાયિક દોહન

બ્રાહ્મણ ! પાછો બ્રાહ્મણ થા !

શાસ્ત્રો કહે છે કે વર્ણમાત્રનો શુરુ છે બ્રાહ્મણ. વસિષ્ઠ, અગસ્ત્ય, દ્રોણાચાર્ય, સાદીપતિ, સોદેહિસ, પ્લેટો, એરિસ્ટોટલ, સેન્ટ પીટર, સેન્ટ બ્નાડ, એસીસીના સેન્ટ ક્રાન્સિસ, ફિરદોસી ને રૂમી, કેન્ટ, હેમલ ને માર્ટિનો. અને એમનાથી વે અતિમહાન જગત્પ્રાહ્મણો ઝરથુષ્ટ્ર, મૂસા નબી ને મુશ્ત ખ્રિસ્ત, રામકૃષ્ણ ને બુદ્ધ ને પયગમ્બરોએ માનવવશને ધર્મમાર્ગ દાખવ્યા. વિશ્વામિત્રે ત્રિષ્ટુપ દીધો, વાલ્મીકિએ અનુષ્ટુપ દીધો; પત્તજલિએ યોગશાસ્ત્ર અર્ધ્યું, પાણિનિએ ભાષાશાસ્ત્ર આપ્યું, વ્યાસે મહાભારતનો શબ્દ-સાગર અર્પ્યો. કલિદાસ, માણુ ને બાણુ થયા મહાકાવ્યના પ્રણેતા વિજયનગરના રાજમંત્રી બધુઓ સાયણુ ને માધવ-એકે વેદાર્ય કીધા, બીજાએ શકરદિગ્વિજય કીધો, અને આપણા નાનકડા શુજરાતે એમની નાનકડી આવૃત્તિઓ થઈ સુદામાજી, નરસિંહ ને પ્રેમાનંદ, શામળ ને દયારામ, દલપત ને ગોવર્ધન, અમરજી દિવાન ને ગોકુતજી ઝાલા, ગંગા ઓઝા ને અંકુ ભટ્ટજી, નંડિયાદના દિવેદીઓ, પાટણ જામનગરના ત્રિવેદીઓ, સરખેજ-કપડવણુજના ચતુર્વેદીઓ થયા અમદાવાદના એક બ્રાહ્મણ વૈશ્યધર્મે વળ્યા, અને અમદાવાદના આભમા ૯૦ ભૂંગળાં પ્રગટી નીકળ્યા બ્રાહ્મણ પગલા માટે, પાછળ ત્યા ફૂલવાડીઓ ઊગે

૧૯૩૦ મા સ્વ. મહારાજ જામ રણજિતે બીજી વારકો બોલાવ્યો કે ' આવ, તો યોગ્ય નોકરી આપું ' ઉત્તર વાળ્યો કે ' રાજનામ્ આપ્યા પછી સવા કરોડે શુજરાતીઓ મારા શેઠ, સોને પૂછવાનો અધિકાર, કે તારો વખત તુ કેમ ગળે છે જામનગરના પાએક લખ એ સવાકરોડની બહાર નથી બેચાર માસતુ કામ હેણ ને બોલાવશે ત્યારે આવીશ. મૃત્યુથી બીએ એ ક્ષત્રિય નહિ, ગરીબીથી બીએ એ બ્રાહ્મણ નહિ '

સો ટચના બે પરમ બ્રાહ્મણેએ મને ધડ્યો કવોશ્વર દલપતરામે ને ગુરુવર્ય કાશીરામે એમણે મારા બ્રાહ્મણત્વને ધડ્યું, મારા બ્રાહ્મણત્વે મને ધડ્યો. છેલ્લી પાએક સદીથી Literary Recluse-સાહિત્યસંન્યાસીના ધર્મ પાણુ છુ ને બ્રાહ્મણત્વને સેવુ છુ

બે ત્રણેક વર્ષો કસોટીના વીત્યા. એટલુ મેં ન પરીક્ષે ? પછી બ્રાહ્મણને ત્રેરણા પ્રગટી; પદ્માસન વાળુ; સરસ્વતીની ઉપાસના આદરી બાવીસ કલાક ધરમા, ને બે કલાક સન્નિ દરવાના, એમ સાહિત્યસંન્યાસ આદર્યો માનવું હોય તો માનજો, પૂર્વાશ્રમના પમારથી સરસ્વતીએ બમણુ દીધુ. શ્રદ્ધા હોય તે આચરજો, અદ્ધરશ સાચો છે

અનન્યાશ્રિત્યન્તો માં વે ક્ષના પર્યુપાસતે ।

તેષા નિત્યામિયુક્તાનાં યોગક્ષેમં ચહામ્યહમ્ ॥

અહં ચહામિ એ છે શ્રીહરિનો ત્રિકાળનો દેહ

શકગાયાર્થનું બિરુદ છે જગતગુરુ. બ્રાહ્મણ ! પાછો જગદ્ગુરુ થા દયાનન્દોને, વિવેકાનન્દોને, રામતીર્થોને-ભારતના નવબ્રહ્મવિરોને પૃથ્વીમા પાઠવો, પૃથ્વી બ્રાહ્મણત્વભૂખી છે. Plain Living ને High Thinking જગત-જનતા ભૂખી છે અત્યારે પૃથ્વીપ્રવર્તતા અબ્રહ્મણ્યનું અબ્રહ્મણ્ય બ્રાહ્મણ વિના કેા કરશે ? વિષ્ણુ ભગવાન જગતને પોષે છે. વૈષ્ણવ વિષ્ણુનો ને બ્રાહ્મણ બ્રહ્મનો નિમિત્ત થશે સિકન્દરને ધડ્યો હતો એરિટોટલે, કૌરવપાડવોને ધડ્યા હતા દ્રોણાચાર્યે, શ્રીકૃષ્ણને ધડ્યા સાદીપનિએ; શ્રીગમને ધડ્યા હતા વસિષ્ઠે અને વિશ્વામિત્રે.

આપણી ચોર્થાંસી ન્યાતો નિરનિરાળા ચોર્થાંસી પાઠે ચે જમે છે, એક પાઠે ચે જમે છે. વર્ણુ શાસ્ત્રીય છે, ગ્રાંતિઓ ઐતિહાસિક છે, ભૌગોલિક છે. બ્રાહ્મણ સહુ બ્રાહ્મણ થાવ જગત બ્રાહ્મણભૂખ્યું છે, પૃથ્વી નવબ્રાહ્મણને પોકારે છે ગુણીજનો ગુણને પૂછે. જનોઈ તો હુનાણાને, સુધારને છે, ગરોડાને છે ભમે ભમે પણ ભમરો નહિ, કહે જનોઈ, પણ બ્રાહ્મણ નહિ; એને તો વરત કહે છે રહેટિયો જગત નવબ્રાહ્મણ માગે છે બ્રાહ્મણના ઉદ્ધાર વિના, નવબ્રાહ્મણના અવતાર વિના જગતના અબ્રહ્મણ્યનો ઉદ્ધાર નથી. નવવાસ્તીકિ, નવધમ્મ, નવબુદ્ધ, નવકૃષ્ણની જગત વાટ જુએ છે. નવશ્રુતિ, નવરશ્રુતિ, નવભાગ્યની, નવગૃહો, નવઉપનિષદો નવબ્રાહ્મણ વિના કેાણુ લખશે ? નવસહજનન્દ, નવદયાનન્દ, નવવિવેકાનન્દ, નવરામતીર્થ, ભારતના નવબ્રહ્મધિએને પૃથ્વીના ચોખૂટમા પાઠવો ભારત જગતનો બ્રાહ્મણદેશ છે.

સંસારદેશે બ્રાહ્મણગુણે બ્રાહ્મણ અમરદે છે. સહુ વર્ણોમા તેમ બ્રાહ્મણવર્ણુર્મા, આજ વર્ણુધર્મસિદ્ધિ એાછો છે આજનો વૈસ્ય ભામાશાહ નથી, ને આજનો ક્ષત્રિય પ્રતાપ નથી. એ શબ્દોચ્ચાર આજે આપણી વારતવતા નથી, આદર્શભાવના છે બ્રાહ્મણ છે પરબ્રહ્મનો પુત્ર ને વારસદાર *

—મહાકવિ ન્હાનાલાલ

જનતા જનાર્દન

સાજકર કુદ એકાદહરીને દિવસ એવા એકાદશી અથવા 'ગીતાજયંતી'ને નામે ધણે રથજે ઉજવાય છે અને એ જીવવણીમા ગીતાના પારાયણ, ગીતાના માહાત્મ્ય વિષે પ્રવચનો વગેરે કાર્યક્રમ રાખરાખા આવે છે. ગીતાને અનેક માહાત્માઓએ, સાધુ પુરુષોએ, વિદ્વાનોએ અને પડિતોએ જુદી જુદી દષ્ટિએ જોઈ છે. એના પર અનેક દીકાઓ થઈ છે, વિવેચનો થયાં છે, ભાષ્યો રચાયા છે, અને હજી આજે પણ જુદી જુદી દષ્ટિએ ગીતામાથી નવા નવા અર્થો નીકળતા જાય છે આમ ગીતા સનાતન છે અને નિત્યસજીવની મત્ર આપનારી છે.

“ ક્ષણે ક્ષણે યત્રથતામુપૈતિ તદૈવ રૂપમ્ રમણીયતાયા । ”

એ સરકૃતનું ચરણ કોઈને પણ સપૂર્ણ રીતે બધ એસતુ આનંદ હોય તો ગીતાને છે એમ મને લાગે છે ગીતાનું આવું માહાત્મ્ય છે

* અમદાવાદમાં ચોર્થાંસી જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણો તરફથી કવિ સમ્રાટના જન્મવાર્ષિકા સન્માન સમારંભ પ્રસંગે ઉચ્ચારેલા આશીર્વાદ

અને તો એ આમ કેમ ? આવો સજ્જનીમત્ર શિષ્યનારી ગીતાને પૂજનારો દેશ આજે પરાધીન દશા કેમ ભોગવે છે ? લાખો ને કરોડો ધરમા માતાનું પૂજન થાય છે, એ લાખો ને કરોડો ધરમાના નાના મોટા માણસો ગીતાનું પારાયણ કરે છે, ગીતાનો નિત્યપાઠ કરે છે અને ગીતાધર્મને અનુસરે છે એમ કહેવાય છે અને એમ છતાં એ માનવીઓની આવી અવદશા કેમ થાય છે ? લાખો ને કરોડો માનવીઓ ઉન્નતિને પથે જવાને બદલે અધોગતિએ કેમ પહોંચે છે ? લાખો ને કરોડો માનવીઓ પશુપત્ત જીવન કેમ ગુજારે છે ? લાખો ને કરોડોના હૈયામાંથી રોહ ને મમતાના અમૃતઝરણાને બદલે દ્રેષ ને મત્સરનો લાવારસ કેમ વળા કરે છે ?

હૈયુ વસોવી નાખે એવો પ્રશ્ન છે ગીતાને આપણે બરાબ સમજ્યા જ નથી એમ તો ન હોય ? ગીતાનું પૂજન એ માત્ર રથૂળપૂજન તો ન હોય ? ગીતાનો નિત્યપાઠ ને ગીતાનું પારાયણ એ મત્ર યંનત્ તો ન હોય ? આ પ્રશ્નો પણ વિચારવા જેવા છે.

શ્રી સાને ગુરુજી મહારાષ્ટ્રના એક પ્રખ્યાત લેખક અને ચિંતનકાર છે ગીતાના અને વાસ્તીય સંસ્કૃતિના પરમ ભક્ત છે એમણે ગીતાના અદાર અધ્યાયો પર એક નાનકડી પુસ્તિકા લખી છે ગીતાજયંતી પ્રસંગે એમાના એક અધ્યાયને ગુજરાતી વાચકો આગળ રજૂ કરવાની ઇચ્છા થાય છે. એઓ કહે છે

ગીતાનો નવમો અધ્યાય અતિ પવિત્ર છે. ગમાના બધા જ પ્રવાહ પવિત્ર છે એમ છતાં હરદાર, કાશી, અને પ્રયાગને વધારે મહત્ત્વ આપવામાં આવે છે એ પ્રમાણે ગીતાના અદારે અધ્યાય પવિત્ર જ છે, પરંતુ એમાં પણ નવમો, બારમો, પદરમો વગેરે અધ્યાય વધારે પવિત્ર છે નવમા અધ્યાયનો જપ કરતા કરતા અનેકે સમાધિ લીની, સત્ત્વ રાનેશ્વર નવમો અધ્યાય બોલતા બોલતા જ સમાધિરથ થયા હતા એમ કહે છે

આ અધ્યાયને એટલું બધું મહત્ત્વ આપવાનું શું કારણ હશે ? કારણ કે આ અધ્યાયમાં માનવીને પ્રત્યક્ષ ધર્મનું જ્ઞાન મળે છે માનવી સરળ રીતે જેને જીવનમાં ઉતારી શકે એવા સુક્ષ્મ માર્ગનું દર્શન આપે થાય છે એ કરવા માટે પડિતાઇની કે વિદ્વાતાની જરૂર પડતી નથી, એ આવરવા માટે દ્રબ્ધની જરૂર પડતી નથી શુદ્ધ અને સર્વજ્ઞ ભક્તિ, માનવી, માનવી માત્રમાં પરમાત્માનો અંશ છે એ શ્રદ્ધાપૂર્વક આચરવાના રોજના જીવનઅવહારનો ધર્મ એમાં સમજાવ્યો છે ગીરુજી કહે છે “અર્જુન ! જે કંઈ કર્મ કરે તે ઈશ્વરને અર્પણ કરવાની વૃત્તિથી કર ” અને અર્થ એ છે કે આપણે જે જે કામો કરીએ છીએ તેનો જનતા સાથે સબંધ હોય છે તે કાર્યોનું પરિણામ જનતાને મળે છે જેની જેની સાથે આપણા કર્મનો સંબંધ હોય તેને તેને ઈશ્વરનો અંશ માનવો એટલે જ ‘ ઈશ્વરને અર્પણ કરવું ’ એ અર્થ છે.

સાચો ભક્ત પોતાના કાર્યો આવી જ દૃષ્ટિથી કરે છે મહારાષ્ટ્રમાં ગોરા કુંભા નામનો એક મોટો ભક્ત થઈ ગયો છે એ કુંભારનો ધધો કરતો ને માટના બનાવતો પણ માટલા બનાવવામાં એ એવો તદ્દનીન યુદ્ધ જતો કે આશુમાળ્યની દુનિયાનું પણ બળે એને વિશ્વભરણ થતું. જનતાને માટલા આપવા છે, જનતા એ ઈશ્વરનું જ રૂપ છે, એટલે એને

ઉત્તમ પ્રકારના માટલા આપવા જોઈએ, એ ભાવનાથી એ માટલા બનાવતો. એક માણસ માટલું ખરીદે તો તે માટલું તેની પેઢીએ સુધી ચાલે એવું મજબૂત ને સુંદર હોવું જોઈએ એમ એને લાગતું. માટી ખૂંદતા ખૂંદતા એ બાન બૂલી જતો અને માટી ખૂંદ્યો જ ગહેતો કર્મની આવી એકતાનતાને લીધે એક વાર એનું નાનું બાળક રમતું રમતું લા આવી પહોંચેલું તે પણ માટી સાથે પગ નીચે છુદાઈ ગયું તેનું એને બાન નહોતું રહ્યું, એમ કહે છે ।

*

સંત કબીર વણકર હતો. તે પણ આજ ભાવથી કપડા તૈયાર કરતો. મારો ભગવાન કપડા ખરીદવા આવશે, એને સુંદર કાપડ આપવું જોઈએ, એ ભાવનાથી એ ખૂબ કાળજી-પૂર્વક વસ્ત્રો વણતો.

આ રીતે સર્વત્ર ઈશ્વરનું દર્શન કરવાનું છે. એને શોધવા માટે દૂર જવાની જરૂર નથી એ આપણી આસપાસ સર્વત્ર વસે છે આપણે કાશી ને રામેશ્વર વગેરે સ્થળોએ દોડ્યા દોડ્યા જઈએ છીએ તો દેવ ત્યાં જ છે ને બાકી બધે સ્થળે શું સમજાન છે એમ ? સંત એકનાથનો પુત્ર કાવડ લઈને રામેશ્વરને તર્પણ કરવા જતો હતો. પરંતુ એકનાથે એ પાણી નેક તરસ્યા તરફડતા ગધેડાને પાઈ દીધું. છોકરો કોધે ભરાયો. પણ રાતે સ્વપ્નમાં તેને રામેશ્વરનું દર્શન થયું. સ્વપ્નમાં રામેશ્વર બાણે તેને કહે છે. “ અરે ! ગધેડાને પાણે પાણી મને મળ્યું છે, તું શોક ન કર ”

ટાઈટલાયે આવી જ એક સુંદર વાત લખી છે. એ મિત્રો યાત્રાએ જતા હતા. રસ્તામાં એક મિત્રે એક ગામમાં એક દુકાન જોયો અને આ જોઈને તેણે યાત્રાએ જવાનું માઢી વાળી પોતાની પાસેના પૈસાથી અનેક દુકાનપીડિતોને બચાવ્યા અને પૈસા થઈ ગયા એટલે પોતાને ગામ પાછો આવ્યો બીજા મિત્ર યાત્રાના સ્થાને ગયો ત્યારે તેણે દેવમૂર્તિ પાસે પોતાના પેના મિત્રને એટલે જોયો દુકાનપીડિતોની સેવા આ રીતે દેવને પહોંચી ગઈ.

આમ આપણે ન્યા દષ્ટિ કરીએ ત્યા ઈશ્વર વસે છે. પણ આપણે આધળા છીએ. ભગવાન જોઈપૂર્વક કહે છે “ હું સર્વત્ર વિચરું છું, અણ-અણમાં મારો વાસ છે, છતાં તને મૂઠને મારું દર્શન થતું નથી, ” આપણે જાણે પૂછીએ છીએ, ધર્યને પૂછીએ છીએ, જૂત-ત્રેતને પૂછીએ છીએ, પરંતુ માનવીમાં વસતો દેવ આપણને દેખાતો નથી । આપણને ચાર મોઢાનો ને આઠ હાથવાળો દેવ જોઈતો હોય છે. માણસરૂપે આપણી બાજુમાં જોયો દેવ આપણને દેખાતો નથી. એની સાથે આપણે લડીએ છીએ, એને ગુલામ બનાવીએ છીએ, એની કનલ કરીએ છીએ અને એવા કર્મો કરીને ઈશ્વરની ભક્તિ-પૂજા કરવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ । ભગવાનને આ જોઈને નવાઈ લાગે છે, એને ખેદ થાય છે. એ કહે છે “ માણસમાં વસતા દેવને પહેલો જો. એ બોલતો, ચાલતો દેવ છે. એને શું હું ખું છે એની તપાસ કર ને તે એને આપ એટલે મારી જ પૂજા થશે ધર્યની દેવમૂર્તિ-આને શું શું ગમે છે એ પણ આપણે જ નક્કી કરી નાખ્યું છે મણપતિને લાડું, રણછોાઈને માખણ, વગેરે; પરંતુ માનવીને શું જોઈએ છે, એ જાના વિના તરફડી રહ્યો છે એની

ચિંતા કોણ કરે છે ? આપણી આસપાસ બે હાથવાળો. માણસરૂપી દેવ ઊભો છે. એના પેટમાં અન્ન નથી, શરીર પર વસ્ત્ર નથી. એની પૂજા કોણ કરશે ? એની પૂજા કરવા માટે કોણ ઢોહી આવશે ?

પરમેશ્વરની પ્રદક્ષિણા કરવાનો રિવાજ છે એક પ્રદક્ષિણા પૂરી થાય કે દેવનું રૂપ મીટ માંડીને નિરખવાનું. આમ કંવાથી દેવનું સ્વરૂપ અતરમાં ઠસી જાય છે એમ કહે છે પરંતુ એ દેવ કયા છે ? લાખો ગામડાઓમાં આ દેવ તરફડતો ઊભો છે. એ ગામડાઓની પ્રદક્ષિણા કરીએ તો ત્યાંના દરિદ્રનાગયણોનું સ્વરૂપ ધ્યાનમાં આવશે તેમની શી દશા છે, તેનું સાચું યાન થશે અને તેમની સેવા કરવાની ઇચ્છા થશે

આવો આ ભક્તિધર્મ છે પ્રત્યક્ષ ધર્મ-નગદ્ધર્મ-તે આતુ નામ આપણા રોજના જીવનવ્યવહાર સાથે જોનો સબધ છે તે ધર્મ આ છે. આપણા બાકુઓની સેવા કરો. એ સેવાથી તેમના કરમાયેલા ચહેરા પ્રકૃતિવત્ થશે, અને એ જોઈને તમને સતોષ અને આનંદની પ્રાપ્તિ થશે આપણી આસપાસ વસતા માનવીઓ ઈશ્વરના અસ્વરૂપ છે એમ માનીને બધા ઠામો કરીએ તો તે કામો કેટલા સુદર થાય ? તે ઠરોમાં એક પ્રકારનું તેજ આવશે. બધા વર્ષો પૂર્વે ઠલકતામાં એક મહારાષ્ટ્રીય સંન્યાસિની થઈ ગઈ તે એક કન્યાશાળા ચલાવતી હતી એક વાર સ્વામી વિવેકાનંદ તે બાંહેને મળવા અને શાળા જોવા માટે ગયા હતા તેમણે પૂછ્યું “ કેમ આવે છે ? ” સંન્યાસિનીએ કહ્યું “આ દેવોની સેવા કરું છું.” સંન્યાસિની શાળાની બાળાઓ તરફ પ્રેમ અને આદરથી જોતી હતી શિષ્યમાં પણ દેવ વસે છે, તે ઢોહ ને પર્યંતર છે એમ તે નહોતી માનતી

એક વાર હું ઢોઈ એક ચહેરામાં ગયો હતો ત્યાં ગવર્નર આવવાના હતા. રસ્તાઓની અને ગટરોની સાફસૂકી ચાલતી હતી કેવું નવાઈ જેવું ? ગવર્નરના આવતા પહેલાં શું ત્યાં માણસો નહોતાં રહેતા ? રોજબરોજ રહેનારા માણસોને આ સફાઈની જરૂર હતી કે એક દિવસ આવનાર ગવર્નરને ? પરંતુ સુધરાઈના સભાસદોને ગવર્નર દેવ લાગ્યો ? બાકીના પચાસ હજાર માણસોના જાનની કે આરોગ્યની જાણે કશી કિંમત જ નહિ ? એક-એક માનવીનો સુખ-સગવડની, તેનો અન્નવસ્ત્રનો, તેનો રહેઠાણની કાળજી ગંજવી જોઈએ એવો ધર્મ આ નવમો અધ્યાય શીખવે છે સર્વત્ર પરમેશ્વરને જો, અને તારા કર્મ-મય ક્રોધથી તેની પૂજા કર એવો સંદેશ એમાં છે

અને જે સર્વત્ર પરમેશ્વરને જોશે તે કેને મુશ્કેલ માનશે ? તે કેને નીચ ને હલકો માનશે ? તે કેને અદ્વૈત કહીને દૂર રાખશે ? યાનેશ્વર કહે છે “ મારા ભક્તને જાતિભેદ દેખાતો જ નથી; એને સર્વત્ર મનુષ્ય પરમાત્માનું જ દર્શન થાય છે. ”

મીતા આવો ધર્મ શીખવે છે એ માત્ર સુખપાઠથી કે પારાયણથી આચરી નથી ચકાતો. એને પ્રત્યક્ષ કર્મમાં ઉતારવો પડે છે એ ઘરે ત્યારે માનવજાત સુખી થશે *

—જ્યોત્સ્નાબેન શુક્લ

કાકા સાહેબ કાલેલકર

ગુજરાતની કેટલીક સાહિત્યમંદિરાઓ દ્વારા આક્રમણમાં તા. ૬-૧૦ માં એ જોમનો પદ્ધિપૂર્તિ મહોત્સવ ઉજવ્યો છે, તે જાણીતા સાહિત્યકાર અને અભ્યાસી કાકા કાલેલકરની રાષ્ટ્રભક્તિ, 'કુદરત' કલા અને સાહિત્યભક્તિ સહી 'શિશુજી અને સાહિત્ય'ના તત્ત્વો થી મગનભાષીની મુખવિચિત્ર કલમે મગદ થયેલા પરિચય આ નીચે રજૂ કર્યો છે.

૧

વીસેક વર્ષ પરની વાત છે કાકા સાહેબ 'નવજીવન'નું કામ ત્યારે સમાજતા હતા, કેમકે આધીજી જેલમાં હતા તત્ત્વો તરીકે નામ જીમનનું રહેતું, પણ કામ મુખ્યત્વે કાકાસાહેબ દ્વારા પછી તે જોમમાં મળેતા તે અરસામાં એક વૃદ્ધને મને પૂછેનું, " આ કાકા કાલેલકર તમારા કાકા છે તે મોટી પાકટ ઉમરના માણસ હશે. તેમના કરેલ વિચારપૂર્ણ લખાણ પરથી એમ લાગે છે " અને એવી જ કલ્પના તે જ અરસામાં એક મોટા ગુજરાતી સાક્ષરે પણ કરી હતી, એમ મેં સાંભળ્યું છે.

આજે અમદાવાદની સાહિત્ય સભા કાકાની પદ્ધિપૂર્તિ જીજ્ઞાસે છે ત્યારે એ મને વાદ આવે છે અને તે પ્રસંગે દુઃખ માનુ છું, કેટલાકને એકો જીલ્લો લાગણી થશે " હે ! કાકા સાહેબને ૬૦ વર્ષ થયા " માણસની ઉમર વિશે, કાળે કાળે, નવી નવી ભાવના થાય છે

સામાન્યપણે પણ આવું નથી હોતું ! નાનપણમાં બાળકને વધતા જતા વર્ષોનો ભાગ નથી માનતો મોટા યુવાની તેને સહેજ છુટ્ટા હોય છે ત્યારે તેને જીવવણીની બુદ્ધિ અને તનમનાટ એની મેળે હોય છે તેથી વર્ષો વધવાનો આનંદ લાગે છે પણ વર્ષો વધ્યા પછી આપેલ માણની વય પાગ કર્યો પછી ! ત્યારે વર્ષોનો ભાગના યા જાણે મગતા દર્શો ! મને લાગે છે જેની જેની ભાવના અને જીવન તેમ તેને વ્યક્તિગત યત્ન દર્શો આ તો પોતાને થતા બાળની વાત થઈ પરંતુ પરિચિત માણસની ઉમર જાણત આપણને કેટલીક વાર નવાઈ લાગે છે સાહિત્ય સભાએ કાકાની ઉમર મને ન કહે જોત તો થયુંને ખબર ન હોત કે, કાકા 'વન' પાર કરી જીવનની 'સાડી'માં આ ડિમેન્શનની ૧ લીધી પ્રવેશ કરે છે

૨

પદ્ધિપૂર્તિનો આ સમાજનું વિચારમોહન ત્યારે એક ચર્ચા કાન ઉપર આવી કે, સાહિત્ય સભા ને ગુજરાતી ભાષાના એક મહાગાદીયની સાડી ઉજવે, તો તેણે ગુજરાતી સાક્ષરની વિશેષ કરીને ડિમેન્શન જેલમાં આ ને તે ન કરવાની હોય તો કાકાની જયંતી પણ ન કરવી જોઈએ

ન્યાય તો એથી ઊંચુ જ બતાવે છે કાકા સાહેબ મૂળે મદારાબૂતના છે એ તો અને એ પરથી જો વિચાર કરાતો હોય તો તો એમ થાય કે, એ પરપ્રાતની સેવાની કદર કરવી એ ગુજરાતની એક સ્વતંત્ર દરજ્જા છે. તેને ધરના બીજાઓની ઉગ્રવશીના પદ્ધતિમાં ન મૂકી શકાય કાકાને પરપ્રાતના મનો તો એમનું ઝગણ અદા કરવામાં ધરના લોકોની 'સાફી' તો સવાન કેવી રીતે આડે આવી શકે ? એટલે જો સાહિત્ય સભાએ ઉપલા પ્રશ્નનો આ રીતે વિચાર કરીને પોતાનો દરાવ કર્યો હોય, તો એને માટે એ વિશેષ ધન્યવાદને પાત્ર અને છે.

અમે એમના સાથીઓ તો કાકાને પરપ્રાતીય માત્રી જ શક્તા નથી એઓ તો ગાંધીજીના આશ્રમવાસી છે આશ્રમવાસીઓના એ એક બાકુ છે અને તેઓ માટે પ્રાતીયતા કે દેશની પણ સીમા ગાંધીજીએ કઢી માત્રી કે મનાતી નથી મારે માટે કહું તો, હું તો ૪ સ ૧૯૨૧ થી, આશ્રમની કાકાની શાળાના જમાનાનો, એમનો એક મદદનીશ અને સાથી છું આજે પણ એમણે જ શરૂ કરેલું કામ વિદ્યાપીઠમાં કરી રહ્યો છું. આમ અમારી નિકટતા એવી છે કે માસિકના તબીબી જવાબદારી મારે માથે ન હોત, તો આ લખુ છું તે હું ભાગ્યે જ લખત.

૩

આટલા વર્ષોના એ બધા સહકાર્ય અને સહજીવનનો વિચાર કરું છું ત્યારે મને લાગે છે કે, ગુજરાતના અનેક લોકોની વિચારમુદ્રિમાં કાકા અત્યંતપણે પણ બેઠેલા છે. કાકાએ એક જમાનામાં ગુજરાતના વાચક-વિચારક લોકોના ચિત્તમાં પ્રવેશ અને આવકાર મેળવ્યો છે શરીરને માધનાર અત્ત પચી ગયા બા જોમ તે જુદું નામધારી રહેતું-રેહી શકતું નથી, ન ગહેવામાં જ તેની કૃતાર્થતા છે, તે જ પ્રમાણે આપણા મનના ખોરાકનું ય છે. અને સાહિત્ય એ મનનો ખોરાક છે એ ખોરાક પૂરો પાડવામાં કાકા સાહેબ ગુજરાત પર 'અટલક દબા છે' એટલા બધા કે, એક મિત્રે સંસુ કહ્યું કે, હાઈડ્રોક્લના આરંભથી માંડીને એમ એ સુધી આજ કાકા વંચાય છે, એવી વિવિધ અને વિપુલ સામગ્રી એમણે ગુજરાતને ચરણે ધરી છે ગુજરાતને કાકાની આ ભેટ ધન્ય કરે છે. તેના સાહિત્યના ઇતિહાસમાં એ વડે કાકા અમર ગ્યાન પામ્યા છે

પણ કાકાને મન આ લેખનકાર્ય ગીણુ છે પોતાને સાક્ષર કે સાહિત્યકાર કોઈ કહે એ એમને બોધ પસંદ છે અધ્યયન-અધ્યાપનને તેમણે પોતાનું જીવન માન્યું છે, અને જાહેર વ્યુ છે, અને રાષ્ટ્રીય કેળવણીકારનું મિશ્ન એમને પડેલું પસંદ છે. અને એ તરીકે એમણે ૧૯૨૦-૩૦ ની નવજીવાન પેઢીનું માનસ ધડવામાં જે ફાળો આપ્યો છે એ ગુજગાનના ત્યાગના જીવનને ધડવામાં અદ્વિતીય દત્તો આ વસ્તુ સાહિત્યના ઇતિહાસ કરતા આપણા તે દસકાના પ્રગતીય ઇતિહાસમાં જે અકાષ છે તે વધારે મોટી, કાચમી અને જીવનપ્રદ છે. ગુજરાતે કાકાને એ વર્ષોમાં ઓળખ્યા અને એ ઓળખ ગુજરાત ભૂદયુ નથી-ભૂધી શકે એમ નથી શરૂમાં મે' જે કથાપ્રસંગ ઉત્તરેખ્યો છે, તે આ જ દમકાનો છે, એ વાચકને યાદ દેવાનું તે જ જમાનામાં ગુજરાતે પોતાની રાજકીય પરિપન્ના પણ એમને પ્રમુખ વર્ષો

હતા ગુજરાતના ગૃહીય જીવનના ઉદયકાળના એ દસકામા કાકા સાહેબે આવો ફાળો આપ્યો છે

૪

પરંતુ કોઈ સાહિત્ય-વિદ્યાસી પૂછશે, કે કાકા સાહિત્યકાર કેમ થયા ? તેમણે ' ઓતરાતી દીવાલો ', ' હિમાલયનો પ્રવાસ ', ' રમરણપાત્રા ', ' જીવનનો આનંદ ' જેવા પુસ્તકો કેમ લખ્યા ? તે તો એમનો નિષ્કામ આનંદ વ્યક્ત કરતી નથી સર્જનની કલા કૃતિઓ છે. એમા એ કોઈ રાષ્ટ્રનિર્માણના પ્રશ્ને હવ કરવાને કારણે લખતા નથી. ગાંધીજીએ ' આત્મકથા ' લખી તે એક ' સત્યના પ્રયોગ ' તરીકે, જરૂરી લાગ્યું ત્યારે, પોતાના કામને દિસાળે. કાકાએ આ રીતે પણ લખ્યું છે એ ખરું; પરંતુ કેટલુંક લખાણ નરી સર્જકતાની આંતર ભૂમિતું છે, એવું શું ?

આ પ્રશ્ન સાચો જ ઊઠી શકે એવો છે, એ સમજવા જેવોય છે. અને મને લાગે છે, એમાંથી કાકાના વ્યક્તિત્વનું અને એમની સેવાની ખાસિયતનું પણ સ્વરૂપ ઠીક સમજાય એમ છે વાચક યાદ કરે કે, ઉપરના પુસ્તકો ધણે ભાગે ૧૯૨૦-૩૦ ના જ દસકાનાં છે અને કાકાએ ' હિમાલયનો પ્રવાસ ' આશ્રમની સાળાના પોતાના વિદ્યાર્થીઓ માટે અને તેમના હસ્તલિખિતમા લખવા માડેલા. તેની સાહિત્યિક ખૂશબો સુધનાર કોઈ 'મધપૂડા'માંથી તેને બહાર કાઢ્યો. મેં અમર મથના રહના કેટલાક પ્રકરણો ૧૯૧૬ના અરસામાં ' વસત ' માં ધણું કરીને વાંચ્યાનું યાદ આવે છે ત્યારે મને થયેલું કે, મરાઠી માતૃભાષાવાળો એક માણસ કેવી મધુર ગુજરાતી લખે છે !

આમ જ કાકાના ધણા લખાણો અગે છે. પોતાના કાર્યને અગે લખવા તે પ્રેરાયા છે, અને એમનું કામ એટલે કેળવણી. એ આજન્મ કેળવણીકાર છે, સકલપૂર્વક એ એવા થયા છે ને પોતાને ધડવા મથ્યા છે પણ એમનો કેળવણીનો અર્થ નહીં ભણાવી આપવું એ નથી કાકાની કેળવણીની વ્યાખ્યા અતિ વ્યાપક છે એને તે એક દર્શનની ઉદારતાએ લઈ જાય છે.

પરંતુ બી અને મનુષ્ય સૌ સૃષ્ટિમાં વિચરે છે. પરંતુ મનુષ્યપ્રાણીને માટે અન્યથે એવું કહી શકાય કે, તે આ વિશ્વમા આવીને કેળવાય છે-વિકસે છે, મને કમને, જાણ્યે અજાણ્યે, ધાર્યે ન ધાર્યે, આપોઆપ-માનવ જોપરી પરમેશ્વરે એવી બનાવી છે કે તેને જ લક્ષને, ને પ્રકૃતિ અને સમાજમા રહેવા અને વિચરવા માટે પણ કેળવાય છે શરીર આહારથી મોટું થાય છે તેમ જ માનવચિત્ત પણ તેના આહાર મેળવીને ધડાય છે અને પોષાય છે. આપણે ન જાણીએ છતાં, ચિત્ત આસપાસના જીવનમાંથી પોતાનો જોરાક ચૂસી લક્ષને પોતાની ભૂખને ભાગે છે. આથી જ એની કેળવણી સાંધી શકાય જ છે આપણે જે સદા હયાત શિક્ષણ-ધણ, તે કાકાના કેળવણીદર્શનનો પાયો ગણાય. એ અર્થમા એ એક જીવનદર્શન થયું. અને કાકા કેળવણીને આ દષ્ટિએ સમજે છે.

અને આ દર્શનને એ કલા દ્વારા ભજવે છે. સ્વભાવે કાકા સાહેબ કાવ્યપ્રધાન-કલાત્મા છે. તકે અને છુદ્દિની ચિંતિસા તે એની આઝામા રહીને કરે છે. એ દિલચૂક

નથી, એની પદ્ધતિથી કદાચ એ અકળાતા હોય એ વિચારિ નથી, એની ઝીણવટ એમને ગમે પણ એની રીત એમની નથી એ સમજાનકાર નથી; એ સમજાન વગર કામ ન ચાલે એ એમને ક્યૂન છે પણ તેને માટે જોઈએ એટલું પરવડીપણ એમના કલાત્માને કદાચ રુચતું જ ન હોય જો કે, જીવન અંગે આ બધાને શું કહેવાતું છે, એ તે વચ્ચે સમજવા માટે છે, કેળવણીકાર તરીકે તેને પોતે છોડી ન શકે પરંતુ તેમની વિભૂતિ કલાત્મક છે તેની પોતાની સદગત દૃષ્ટિએ એ પોતાનું કામ કરે છે. આથી લખે છે તો ગદ્યરૂપે, પણ તેનો ગુણ પદ્યનો-કાવ્યનો હોય છે, તેથી જ કદાચ કાકાનું સાહિત્ય-સાધન ટૂંકા નિમિષ છે, અને નિમિષમાં પણ નાની નિમિષિકા જેવા ફરરા, કે જે પોતપોતાના બ્યક્તિત્વ સાથે એમાં બિનજો છે વર્ણના આકાશને કે પ્રકૃતિના કોઈ દરમિયાને જોઈ એમ પણ ન કહી શકાય કે આ રંગ કે રેખા આમ કેમ છે અને તેમ કેમ નથી તે છે તે છે, તે તેમાં સમપ્રતાથી એકતા આવે છે, તે જોવી હોય તો જુઓ કાકાની શૈલી કાષ્ટક આ જાતની છે તેમાં તર્ક કે વિજ્ઞાનનું પૃથક્કણ ન હોય. એ કાકાની શૈલી નથી મૂળથી એ એવા ઘડાયા હોય એમ લાગે છે પ્રવાસ એટલે પ્રકૃતિ અને સમાજ એ જેનું વિલામ દિરે કાકાએ પોતાના ઘડતરનું ઘણું કામ આ વિલામ દિરમાં કર્યું છે

આવી પ્રકૃતિવાળો માણસ જે કહે (એટલે કે લખે પણ) તે આપોઆપ સાહિત્ય-ગુણી બને કાકાના લખાણો (અને તેમાં પત્રો ભારે મોટા જગ્યામાં છે) આથી સહેજે સાહિત્ય બને છે શબ્દકલા એમની સદગત સિદ્ધિ છે

૫

પરંતુ આ તો એમની શૈલી કે સાધનની જાણ વાત થઈ એ દ્વારા તે જે વસ્તુની બકિન રહે છે, તે એમનો રાષ્ટ્રપ્રેમ અને દેશના પ્રેમને માટેની ઊંડી તમન્ના છે આ વસ્તુએ કાકાના પ્રવાસી જીવનને એકસૂત્ર કડ્યું છે, પાર વિનાની પ્રવાસ-ચિંતણ-સામગ્રીને પચાવવાને માટે એણે એમને પૂરતો તેજ અગ્નિ આપેલો છે. તે વિના એ સામગ્રી અચર્ચુ જ કરે.

જેવું સર્જન તેવું જીવન જીવો.

જે માણસ કીર્તિ, વિચાર અને આચારમાં પોતાની વાણી પ્રમાણે નથી વર્તતો તે માણસ ગમે તેવું સાહિત્ય સર્જે પણ તે જનતાને આદર્શ રૂપ ગણાય નહિ એ વાણી પાછળ તપશ્ચર્યો અને શુદ્ધતા હોય તોજ તે આદર્શરૂપ બની શકે છે. સુદ્રણકલાના જન્મ સુધી જે સાહિત્ય બહાર પડ્યું તેમાંનું નવલકથાનું સાહિત્ય દેશને દોરવણીરૂપ બની આગળ લઈ જઈ શકે તેવું નથી આ સાહિત્ય, જમણમાના પાપક જેવું છે પણ માત્ર પાપક બાવાથી ચાલી શકે નહિ. સાથે સાથે પૌષ્ટિક ખોરાકની પણ જરૂર રહે છે જ એજ પ્રમાણે સાહિત્યમાં નિર્ભજતા જાળવવી, એ અતિ અગત્યનું છે સાહિત્યનું સર્જન રજન માટેજ માત્ર ન હોય જોઈએ પરંતુ રાષ્ટ્રધડતરની દૃષ્ટિ પર હોય જોઈએ કાકાસાહેબનું સર્જન એ પ્રકારનું છે એ સરલ છે-ચિન્તનરૂપ છે. એની પાછળ તપશ્ચર્યો અને ત્યાગ છે

દાદાસાહેબ માવલદર

કાકા સાહેબ કેશિસની જોડે ઇ. સ. ૧૮૮૫ ના ડિસેમ્બરમાં જન્મ્યા અને તેમનું માનસ-ધાતર આ સદીના પહેલા દસકામાં પૂનામાં થયું. પૂના પોતાના વિદ્યા-વ્યાસ અને માટે તો આજેય જાણીતું છે પરંતુ તે દસકામાં તે ગોખતે અને ટિળકની કર્મભૂમિ હતું. અંગમંગના જઠાદ દિવસે એ હતા સ્વદેશી રાષ્ટ્રવાદનો ઉદયકાળ એ દતો કાકા એ રંગે પૂરા ગયા. અને એ રંગ એવો પાકો છે કે, આજ સુધી રાષ્ટ્રીય વક્તવ્ય રહેથી એ લડતના તાપથી પણ એ ખડો નથી, બલકે ખીંચ્યો છે કાકા જો મૂળ સાક્ષર કે સાહિત્ય-કાર જ હોત, તો ક્યારનાએ એમાંથી પરવરી મચા હોત. પરંતુ એમની મૂળ પ્રેરણા શિક્ષણ દ્વારા રાષ્ટ્રસેવા હોવાથી જ આજ સુધી એમાં તે અડીખમ ઊભા છે.

અને એમનો આ રાષ્ટ્રપ્રેમ એક ધર્મ જેવો જીવનમાં જડાયેલો છે. જીવનમાં ધાર્મિકતાની નિષ્ઠાને વારસો એમને માતાપિતા પાસેથી મળ્યો લાગે છે એની ગળથુથી મને લાગે છે, એમને શ્રી. અરવિંદ બાણના રાષ્ટ્રવાદી અધ્યાત્મવાદથી મળી હોય કવિ દિલસૂઝ આજ વર્ષોથી અધ્યાત્મમાં દટાઈ ગયા; કાકા છઠ્ઠે તો ૫ એટલે સુધી જઈ ન શકે. કદાચ લાલાજી અને ખાસ કરીને લોકમાન્યના વિદ્યાનિષ્ઠ રંગેશપ્રેમ અને સરકૃતિભક્તિ તથા કર્મયોગે એનો દેહ ધડોયો હોય, કદાચ રવીન્દ્રનાથની કાવ્યશક્તિએ એમાં મધુરતા આપી હોય અને એવા કયા કયા પ્રવાહો એ ધમ દહિના નિર્માણમાં મળ્યા હશે, એ રસિક અભ્યાસ એમના કોઈ જીવન-અભ્યાસીએ કરવા જેવો મણાય અહીં એટલું બસ છે કે, કાકાની બાવનાસૃષ્ટિમાં રાષ્ટ્ર એક દેવતા બનેલો છે. (જુઓ એમનો 'રંગેશધર્મ' નિબંધ)

અને આ એમની બાવના પ્રાચીન આર્ય સંસ્કૃતિના પાયા ઉપર ઊભી છે આપણા રાષ્ટ્રધર્મની હિમાલય એ મૂળ સરકારભૂમિ પર આ સદીના પ્રારંભમાં રચાઈ, હિંદના ઇતિહાસમાં એ ભૂમિકા ઉપર બે મગધા ચણાયા છે એક ઈરનામો અને બીજા અંગ્રેજ. કાકાના લખાણમાં પહેલા અને છેલ્લા વિષે સારી પેઠે વિવરણ આવે છે વચ્ચેના એમાં 'આપોઆપ આવી ગયો પરંતુ એનું વિશેષ ચિંતન મનન આણું હોય એમ મારા ઉપર લાગે છે, તેનો ભાવ જ એમાં નથી એમ એ પરથી માનવાનું નથી કાકાનું મુખ્ય ચિંતન મનન આર્યવિદ્યાએનું છે અને એ દ્વારા એમણે અર્ચાચીનને નિદાગવા માણવા અને નિરૂપવા પ્રયત્ન કર્યો છે અને માનવજાતની પ્રાચીનમાં પ્રાચીન એ સરકારસમૃદ્ધિમાં ગમતા છતાં કાકાસાહેબ એને અર્ચાચીનતાનો પરભાષામાં ગજુ કરે છે એ એમના ચિંતનની વિશેષતા છે (અભ્યાસી આને માટે ખાસ કરીને, એમનું 'લોકજીવન' અને 'ગીતાનું સમાજચત્ર' જુઓ)

રાષ્ટ્રીય શિક્ષણની સેવામાં એ સતતની અને આર્યસમાજ બેઉ ગુરુકુલો જોઈ આવ્યા છે બેઉ તરફ એમને અતુલ આકર્ષણ છે કેમકે બેઉ તરફ તેમને અચૂક ધનની નિદા દેખાય છે. પરંતુ અર્ચાચીનતાનો દૃષ્ટિએ તે આગ્રહ કોઈ કાકાને સધરી ન શકે.

સાધુઓના સમાગમમાં ફરીને આવવા એ ફરતા તોડિશિષ્યોને પણ તે જુઓ છે એમની શક્તિ અને સારકૃતિ કે મિતલને એ ન્યાય આપે છે, એટલું સુધી કે 'દિમાસપના પ્રવાસ'ના વાચક મુજાતો હોય કે લેખક એમને પસંદ કરે છે કે વખોડે છે ' પણ જૂના રૂપનો સંન્યાસ એમને અપનાવી તો ન શક્યો એ ઉદાહરણ છે.

• રામકૃષ્ણ મિશન પશુ એમણે જોયું છે, તે કદાચ એમને ગમે રામકૃષ્ણ-વિવેકાનંદ આદિએ એમની આરિયકતાને સતેજ કરી હોય. અગ્રેજી બાણુનું અને કોષ્ટ ગૂઢ તત્ત્વમા શ્રદ્ધા ટકવી કે કશી ત્યાગપરાયણ જીવનનિષ્ઠા બાધવી એ ખનવુ આજે તો મુશ્કેલ લાગે છે એમાથી વિવેકાનંદ જેવા પાર તરી ગયા. એથી અનેક નવજીવાનોમા શ્રદ્ધાનો પ્રવેશ થયો હશે વળી રામકૃષ્ણ મિશનમા નવી ઢગનો સેવાપરાયણ સન્યાસ યોગવામા આવ્યો, એથી કદાચ કાકાને એ પ્રત્યે ખાસ અતુરાગ હોય પરંતુ એમાયે એમનો આત્મા ધર કરતો નથી.

તે શાંતિનિકેતન પશુ જાય છે, એ કાવ્ય અને કલાત્મક ધામ કાકાના રાષ્ટ્રપ્રેમી કલાત્માને પુરા ખેંચી નથી શેતું પશુ ત્યા એમને ૧૯૧૫મા ગાંધીજી મળે છે, અને એમનામા એમને ધર જડે છે, એ ધરમા કાકાને ઉપરના બધાની સમન્વિતતા જેવા મળે છે, એમાં એ તૃપ્તતા માણી શકે છે કારણ, ગાંધીજીમા આપણો રાષ્ટ્રધર્મ તેના આર્યધર્મના પાયાથી માઢીને બધા મજનાઓને જ્ઞાનપૂર્વક આનરી લઇને મૂર્તિમત થયો છે, એથી જ એ ધર્મે હિંદના સર્વ ખૂણેથી ને સૌ સ્વભાવના સોઢાને પોતાથી રચ્યા છે, અને એનો પ્રકાશ બહાર જગતમા પશુ પડ્યો છે કાકાના પ્રવાસી જીવે એમા છેવટે પોતાની ખોળતું વસ્તુ જોતુ છે. અવતારી પુરુષની આપ્તતામા એમને શ્રદ્ધા છે. આતું અધિષ્ઠાન એમને ગાંધીજીમા મળ્યું છે.

કાકા સાહેબ પોતાને વિષે કહે છે કે, મહારાષ્ટ્રના પહાડો જેવો ખડખડો માણસ હું તો છું, સમાજમા બમતા મને આવડતુ નથી કલાકીય સ્વભાવમા એક પ્રકારની એકલધૂનતા, અમુક નિઃશ્વર્મી મંત્રી હોય છે કાકાનું ઉપરનું કહેતુ કદાચ એતુ પર્થીય-વાક્ય હોય. આવા સ્વભાવને માટે એમ લાગે છે કે, તેની જોડેના બ્યવહારમાં ગેરસમજ સમજ પેદા કરવી, એ કદાચ એની સાથે લખાયથી વસ્તુ હશે. એવી વસ્તુ કાકાના જાહેર-જીવનમાં જેવા મળશે

પરંતુ, ઇતિહાસ આવી આગતુકતા જેવા નથી યોજતો. તેની નજર તો, કાવ્ય-પુરુષ છેવટે પ્રસાદરૂપે શું અર્પે છે એની ઉપર હોય છે ત્યાં આગળ ખાડાખાડવા અને ખુણા-ખાચરા વગેરે પોતાનું સ્થાન પામી જઈ એક સુસ્તિષ્ઠ ને પ્રસન્ન મૂર્તિ ખની રહે છે આથી જ કાલ વિકરાળ છતા મમલમૂર્તિ છે

ઇતિહાસ કહે છે કે કાકાએ ગુજરાતમા ગાંધીજીએ આદરેલા યુગકાર્યમા અને તેના નવસર્જનમા અગ્રગણ ભાગ ભજવ્યો છે, અને 'અમર' દેહે તેની ભાવામા એ અંકાઈ ચૂક્યો છે એમા જીવનની અને આઝાદીની સાચી ભક્તિ અને કેળવણીનું કાવ્યમી રસાયણ રેડવાનો જામત સકલ સેવાયેતા જીવ્યાં છે એને કાળ પશુ ન હણી શકે, રાષ્ટ્રદેવની આરાધનાતું એ સાહિત્ય આપવાને માટે ગુજરાત કાકાનું હમેશતુ ઝાણી રહેશે. ભારત અને ભારતીની સેવામા કાકાસાહેબ ઘણું જીવો *

—શ્રી મગનલાલ દેસાઈ

સર્જકનાં મનોમંથન

સમર્થ સર્જકોના-સાહિત્યના ક્ષેત્રના, કળાના ક્ષેત્રના, વિલચૂરીના ક્ષેત્રના કે ગમે તે જાતના સર્જક તે બંને હો-જીવનદર્શનનો એક અણુમેડામેડી દષ્ટિ ટોતરોયના 'એકરાર' ઉપર નજર નાખતા અને સાપડી છે અને પછી એ દષ્ટિએ અન્ય સાહિત્યસપ્તાઓના જીવન પર નજર નાખવાનો મે પ્રયત્ન કર્યો છે એ પ્રયત્નને પરિણામે સપ્તાના મનોજીવન વિષે મનોવૈજ્ઞાનિક અભ્યાસમાં અતિ-ઉપયોગી એવું મંશોધનકાર્ય થઈ શકે પણ એ દષ્ટિ વિષે આ ટૂંકી નોંધ આ લેખ દ્વારા કરવાનો આશય તો એટલો જ છે કે અધિકારી વિવેચકો તેમ જ વૈજ્ઞાનિકો આ દિશામાં નજર નાખતા યાજ ગુજરાતી સાહિત્યમાં નર્મદના જીવનમાંથી આવી માહિતી ઘણી મળે એવું છે તેનાથી આગળના સર્જકો માટે તો માત્ર તેમના સાહિત્યમાં પડેલા તેમના મનો-પ્રતિબિંબ ઉપર જ આધાર રાખવાનો ગ્રંથ છે. આ લેખમાં હું એમને નથી ગપરાંતો અર્થ તો હું અર્વાચીન જગત-સાહિત્યના ગણ્ય મદર્શિ-ઓના જીવન વિષે જ આ દષ્ટિએ નિરૂપણ-ને તે જે ખૂણ ટૂંકું-કરવાનો છું ટોલરોય, ટાગોર ને રોમાં રોયા વિશે આ નિરૂપણ છે એ ત્રણથી આગળ એક પગનું માડીએ તો મેક્સીમ ગોર્કી આવી જાય અને જીન્ને ડમતે એતેક્સી ટોલરોય ડરટોવરકો રોનોપોલ ને ઇલીયા એડેમચુર્ગ આવી જાય. એ પછીનું પગનું ઇતિહાસે હજી માડ્યું નથી એ મંડાગે ત્યારે સત્ય-શિવ-સુદર એવી નવી ને ઉન્નત કલાના માનવી દર્શન કરશે.

ટોલરોયનો મંથનકાળ

ટોલરોય જ્યારે પચાસ વર્ષનો થયો ત્યારે તેના જીવનમાં મથન ચાલતા માડ્યું તેને લાગવા માડ્યું, કે જીવન જાણે ચળી ગયું છે જીવને જીવવાની દિશા તેને દેખાતી નહિ થઈ. એટલે તેણે રખડપટ્ટી થઈ કરી રસવિહોણા હસરડા જેવી જિંદગી ત્યારે તેને નામતી દત્તી સમય ગયો તેમ તેમ તો આવા મથનકાળ વધારે ને વધારે આવવા લાગ્યા એ જ એતું સદાયે સ્વરૂપ આવા વખતે તેની સામે એક જ પ્રકારના સવાનો આવતા આ જીવન શા માટે-કઈ સિદ્ધિની સાધના કાળે ?

એક એક દિવસ તેને વિનાશની ખાડ તરફ ધકેલેલી ગ્લો હતો પણ તો જે થોભી શકાય એમ તો હતું જ નહિ સામે મૃત્યુ ને વિનાશ હતા તો જે તેની સામે આશ્વ-મૌન્ય મણી થઈ શકતા ન હતા. મોઢ અપગણિત તાકાત તેને જીવનથી દૂર ને દૂર દડસેલી રહી હતી જીવનથી દૂર ને દૂર નામતો છતાં તે જાણે તેમાંથી કઈ સિદ્ધિની આશા મેલી રહી હતો અને આ નહુ મથન એવા કાળે યદુ દનુ, જ્યારે વ્યવહારના જીવનમાં તેને મોઢ સુખની કામના ન હતી.

ટોલરોયનો આ મથન-ગળ દનો ત્યારે ગોર્કી તેને મળતો દતો ત્યારે તેણે ટોલરોયના જવાબના ઈર્ગન ઈર્ગન પોતા ડી વ મરિકામાં નોંધ કરી દતી જાણે ટોલરોયના મની ઈર્ગન 'વાળે 'એકરાર'માં જે જીવનમાં ટોલરોયને દાયે વખાનું હતું તે ડી જી તેના પડેલા ઈર્ગન સમયે ઉત્તરોચ ગયેલી હાય.

મયનમાથી માર્ગ કાઢવા ટોલગેયે જ્ઞાનનેા માર્ગ લીધેા જ્યાથી મજે ત્યાથી જ્ઞાન-પ્રાપ્તિનેા તેણે બીજા પ્રયત્ન આપ્યો પણ પુસ્તકના પોથામાથી તેને માર્ગ ન સાપડ્યો. શ્રદ્ધાના માર્ગે જવામા તેા નકરંનેા જ ત્યાગ મગ્ગે જરૂરી છે એમ તેને લાગ્યું અવિનાશ અને નાશવત વચ્ચેના સબધના અવાજના ઉઠેલ વિના જ્ઞાનનેા માર્ગ તેા નિષ્કળ લાગનેા હતો.

એટલે એ એવા નિર્ણય ઉપર આગ્યેા કે મૃત્યુથી વિનાશને ન માપવું હોય તેા પરમાત્મા જેડે એકાકાર યજ્ઞ જલુ જરૂરી છે અને પગિણામે તેણે નિર્ણય કર્યો કે જ્ઞાનના એ માર્ગ છે-એક માર્ગ તકરંનેા અને બીજે શ્રદ્ધાનેા.

ટોલગેય હતો તેા દુન્યવી માનવી તત્ત્વજ્ઞાનના સવાતેમા તેને ગ્સ હતો જ નહિ પણ આ અનુભવે તેને ક્રાશી દીધેા અધ્યાત્મવિદ્યામા જીવનના જેને વ્યવહારના વાસ્તવનેા ટોનગેય એક જ ઝાટકે બની ગયેા અધ્યાત્મવાદી.

રોલાંતુ આત્મમથન

રેમા રોવાનેા પણ આવા જ સ્વરૂપનેા અનુભવ હતો. ૧૮૮૨ થી ૧૮૮૪ ના એ વર્ષમા એ પારિસમા વિદ્યાર્થી હતો ત્યારે તેને ત્રીન આત્મ-મયનમાથી પસાર થવું પડ્યું હતું. તેના 'જીવન સમાગ્રા'મા એ કહે છે " રૂચી ત્રાસગાથી એ આત્મ-પરીક્ષા હતી કે કણે કણે આપત્તિનેા ભય ' જહાગથી લેછએ તેા તેા જીવનમા રેાષ પગિવર્તન થયું જણાતું ન હતું' માર્ગ હૃદયમા નિગચા જ નિગચા ' તળિયુ ન દેખાય એવી હાડી મળી ' રેાષને ન દેખાય તેમ અધકારના પિચાએ ત્યા દેખાતા હતા હુ એ હાડી ખાડમા જીતરી ગયેા "

આ મયનનુ રેાષ કારણ દેખાતુ ન હતુ અકસ્માત જ એક દિવમે આ મયનનેા અત આવી ગયેા રેાવા ત્યારે રૂચીનેાકા વાયનેા હતો એ વાયતા વાયતા આ વાક્ય આગ્યું " સમગ્ર ગીતે વિશ્વના તાલ જેડે તાલ પુરાનના યાવ " આ એક જ વાક્યે જીવનમાથી નિગચાને ધોચી દીધી

કવિવર રાજોરની મનોદામના

દવે રાજોર તમ્ક દષ્ટિ કરેા પહેના વિશ્વબુદ્ધ પહેલા એક રૂચે ટોલગેય અને રેમા રેાતાની જેમ જ તેમને પણ મયનમાથી પસાર થવું પડ્યું હતું એ મયનના સાક્ષી દીનજયુ દતા અને ગુરુદેવે પોતે પણ એ મયનની નોધ આમ લીધી છે

" કષ્ટ આકાશા બગેલી મનોદયા છે પણ એ આકાશાની સાથે વેદના પણ પાગવાર છે. સત્યની સમીપ શુદ્ધ સ્વરૂપે પકોચવાની મારી મનામમના હતી અ વ્યમાથી જણે હુ પસાર થાઉ છુ મને ખાતરી છે કે મૃત્યુને માર્ગે જ મારે પસાર થવાનુ છે મને વેદના કાય છે એ જ્ઞાની દગે એ તેા માત્ર પરમાત્મા જ જણુનેા દગે "

ચેડા કાળે આ મયન દયાઈ ગયું.

સવામ એ છે કે આ મથનનાં મૂળ કયા છે? બાવિના બપથો કે વિનાશના બપથો ત્રાસ પામે એવી કુળી માડીમાથી આવા મહાન સર્જકો પડાતા નથી.

એટલે તેના મૂળ કયાય ખીજે જ શોધવાના રહે છે જે ત્રણની આપણે અહીં વાત કરી છે એ ત્રણે કળાકાર છે. કળાકારે જિંદગી જોડે એકાકાર-અથા વિના પાલવે જ કેમ પણ નિસર્ગ જોડે એકાકાર થવા માટે તો તેણે સ્વરૂપ સમજવું જરૂરી બને. કણે કણે સૌન્દર્યનું સ્વરૂપ પલટાય છે તેમ એ સૌન્દર્યના દ્રષ્ટા જે તેના સમજદાર કળાકારનું સ્વરૂપ પણ પલટવું ધટે. આવી પલટાતી ક્રિયામાં બ્યારે ક્રાંતિકારી કાળ આવે ત્યારે મથન આવે જ. અને એ મથન કયા તો કળાકારને પાછો ધકેલેલી દે-જે ટાંગારને વિષે બન્યું ને તેથી પ્રાચીન ઉપનિષદની ક્ષિણમુખીના એ આજના પ્રતિનિધિ બન્યા, કયા તો એ તેમને પાપા-માથી જ વિખુટા પાડી દે-જેમ ટોપરટોપ વિષે બન્યું ને તેથી તે અધ્યાત્મવાદની તરફ સૃષ્ટિમાં હિંચા માડયો, અથવા તો એ તેને વ્યવહાર જોરે એકતામાં લેતા બનાવી દે ને વાસ્તવવાદી કળાકાર બનાવી દે-જેમ અશત રામારોતા વિષે બન્યું ને તેથી તેની જીવના-ભિમુખ દષ્ટિ સ્પષ્ટ. “ અશત. ” એટલા માટે કે રામા રાલા પણ નાકર જૂમિ ઉપર પૂરપૂરા પગ માડતો તે તેના જીવનની રાત પડતી હતી ત્યારે જ થયો હતો.

રખીનોઝાના જે વિધાને રાલાને જીવન આપ્યું એ વિધાનમાં જે અરુષ્ટ એવા “ વિશ્વ ” શબ્દને બદલે “ જગત અને જીવન ” એ શબ્દો હોત તો કદાચ રામા રાલા વધારે બળવાન વાસ્તવવાદી બન્યો હોત પણ તેને માટે કાળ હજી પાક્યો જ ન હતો ને તેથી એ ત્યાં અટક્યો. આમજ પચકું તો ગોડોં માંડવાનો હતો. (“ યુગાન્તર ” માંથી)

ખંડો ખસી રહ્યા છે ?

હિંદ મરકારના ખાણ ખાતાના સલાહકાર મી. ડી. એન. વાડિયાએ એક પ્રવચન દરમ્યાન જણાવ્યું હતું કે પૃથ્વીની તળની મજબુતાઈ અને નમગાઈના કારણે પર્વતો ખસી રહ્યા છે. પૃથ્વીના ગોળાના ૭૦ ટકા ભાગમાં પાણી છે. પૃથ્વીનું ૫૩ ૭૦ માઇલ જેટલું જાડું છે અને તે હિમાલયનું વજન હાંચકી રીતે તેમ છે; પણ સતત દમાણને લીધે તે નમે છે હિમાલયના વજનને લીધે દિલ્હીની નીચેના અને પગજ તથા રજપૂતાનાની વચ્ચેના વિસ્તારમાં ૧૫૦૦ શીટ ઊંડુ પોલાણ થયું છે પણ નદીઓએ આણેલા કાપને લીધે આ પોતાણ ધીમે ધીમે પુરાણ બન્યું છે. પર્વતોની દારમાણાઓ પોતાની ગતિએ સાથે છે પગજમાના મીઠાના પહાડોએ મેદાન પર ૨૦ માઇલની ઝુસારી કરી છે. હિંદનું પડતર મુખ્યત્વે હિમાચલ નદિ પણ આરિસાથી બહુચિસ્તાન સુધીના સંપદ ખડો અમર તો અતર્જત પહાડો પર રચાયેલું છે. જર્મન વૈજ્ઞાનિક વેન્જરને ટાકી મી. વાડિયાએ જણાવ્યું હતું કે અમાઉ તમામ ખંડો એકબીજા સાથે જોડાયેલા હતા અને આ ખંડો દર સો વર્ષે ૪૦-૫૦ મિટર એકબીજાથી ખસી રહ્યા છે.

આમક જાહેરખબરો

‘ ગુજરાત સમાચાર ’ મા ‘ ઓટોમન ’ નામની દવાની જાહેરખબર થોડા વખતથી આવે છે. આ દવા “ વીટામીન ટોનિક ” છે એવું એમાં જણાવ્યું છે. જાહેરખબરને મથાળે લખ્યું છે “ ૨૪ કલાકમાં તમે યુવાન થઈ શકો છો ” આ ઉપરાંત પણ ખીજા ધણા બેઠ્ઠા દાવા કરવામાં આવ્યા છે દા. ત. “.. .. અને વૃદ્ધ માણસોને કુદરતી નવા દાંતો આવે છે ..” આ નાની વયથી ઓટોમનના વપરાશથી જિંદગીના અત સુધી યુવાનીની સુંદરતા મેળવી શકે છે..... ઓટોમન એક વખત ગ્લાસ ટમ્બલરમાં લાખો વખત મૂકેલું અને તે ગ્લાસ ટમ્બલર અભંગ બની ગયું અને તેના ઉપર મજબૂત ધા કરવાથી તેના ટુકડા થયેલ નહિ. ”

આવી ગેરરસે દોરવાની જાહેરખબરોથી ભોળા માણસો છેતરાઈ જાય છે અને એમના પૈસાનું પાણી ચાંચ જાય છે એથી લોકહિતનો દષ્ટિએ એ આવરણ છે કે જાણકાર માણસોએ પ્રગટે સવેળા ચેતવણી સભવ છે કે કાયદાની ઠાંઠ બાંકીમાં આથી સપડાઈ જવાય, પરંતુ એટલું જોખમ ખેડીને પણ આવી ચેતવણી આપવાની જરૂર છે

પ્રથમ પહેલું તો એ જ કે એવું કોઈ વાઈટમીન કે વાઈટમીન-સનું મિશ્રણ નથી, જે લેવાથી ૨૪ કલાકમાં કોઈ યુવાન થઈ શકે અહીં વિસ્તારભય વડોરી લખીને પણ એક શુદ્ધો રપષ્ટ કરો દેવો જોઈએ કે વાઈટમીન-સ એ ટોનિક દવા પણ નથી તેમ ધુણિકારક ખોરાક પણ નથી આપણા ખોરાકનો શરીરમાં યથાર્થ ઉપયોગ થાય અને એમાંથી શરીરના ઘટક તત્ત્વો બધાય એ જ વાઈટમીનનું કાર્ય છે. જરાક લોકભાષામાં કહેવું હોય તો કહી શકાય કે શરીરરૂપી ઘર બાંધવા માટે જે સામાન જોઈએ તે તો ખોરાકમાંથી જ મળે છે, વાઈટમીન-સ તો માત્ર કડિયાનું જ કામ કરે છે શરીરમાં અમુક વાઈટમીન ધરી જાય અગર ખોરાકમાંથી એ વાઈટમીન મળે નહિ તો શરીરસ્વાસ્થ્ય ખગડે છે અને રોગ પણ થાય છે એ હકીકત છે; પરંતુ શરીરસ્વાસ્થ્ય માટે ઇષ્ટ હોય તે પ્રમાણથી વધારે પ્રમાણમાં વાઈટમીન-સ લેવાથી શરીરને કોઈપણ પ્રકારનો ફાયદો થતો નથી, એ નિવિવાદ વાત છે.

આપણે માની લઈએ કે ‘ ઓટોમન ’ માં વાઈટમીન-સ ઉપરાંત કોઈ એવું ગુપ્ત તત્ત્વ છે, જેનાથી આવા આશ્ચર્યકારક પરિણામ આવે છે પરંતુ પ્રજાએ જાણવું જોઈએ કે ઇન્ડિયન એમેરિકાની પ્રતિષ્ઠિત કંપનીઓ કોઈ દિવસ પોતાની દવાઓના નુસખા અમર ફેમ્બુલા ગુપ્ત રાખતી નથી, આવી કંપનીઓ તો બનતા સુધી જાહેર છાપાઓમાં પોતાની જાહેરખબર પણ આપતી નથી એ ખરૂં છે કે કોઈ વેપારી આવી જાહેરખબર છપાવે અમર પોતાની બનાવટનું મિશ્રણ ગુપ્ત રાખે એથી એ દવા ખરીદનાર છેતરાય છે જ, એમ ન કહી શકાય. પરંતુ દવાના તત્ત્વો ગુપ્ત હોય અને બહુ આશ્ચર્યજનક દાવા કરવામાં આવતા હોય, ત્યારે સામાન્ય જુદિશાળી માણસ વિચારમાં તો પડે જ

અભંગ બની ગયેલા ગ્લાસ ટમ્બલર વિષે તો શું કહેવું ? એ જ આશા રાખીએ કે

ઠાઠ ધનસુખતાલ કે જ્યોતીન્દ્ર એ જાહેરખખર વાગી એક સરસ વાત લખી કાઢે. ઠાઠ ટોનિક લેનાથી આપણા જઠર ને આતંગડા અમગ કાચ જેવા થઇ જાય તો એવી નક્કર અક્કડ અજનળીઓમા જે ખોરાક નાખીએ તે એવો ને એવો જ ખીજે છેડે નીકળે પગિણામે રમશાનનો જ રસ્તો લેવો પડે

જાહેરખખરમા છેવટે ગેગન્ડી આપી છે “ અમારી આ ચમત્કારી દવાને સાયન્ડીસ્ટ અગર મેડીકલ મેન અગર જાહેર જનતામાથી ઠાઠ પથુ શખસ, ખીનઅકસાર પૂરવાર કરશે તેને ૫૦૦ પાઉન્ડનુ રોકડ ઇનામ આપવામા આવશે ” પથુ મૃગજળથી તરસ ઊપાતી નથી ને સસવાના લિંગડાથી ઠાઠને મરાતું નથી, એવું સામીત કરવાની જરૂર છે ખરી ? પુગવો તો તેણે આપનાનો છે, જે એવો દાવો કરે છે કે મૃગજળથી તૃષા છીપી શકે છે ! ઇંગ્લેન્ડમા અને હિંદુસ્તાનમા અનેક મોટી ઇસ્પતાનો છે, જ્યાં અનેક દવાઓના અખતરા થાય છે અને એની કાર્યસાધકતાની કસોટી થાય છે પેનિસિલિનની કાર્યસાધકતા માટે જાહેરખખરે છાપવી પડી નહોતી કે મોટા ઇનામો કાઢવા પડ્યા નહોતાં જે કે પતી પાયસો પાઉન્ડનુ ઇનામ આપી શકે તે આવી પાયસો બાટલીઓ ઇંગ્લેન્ડની મેડિકલ રિસર્ચ કાઉન્સિલને જ શુ કરવા ન આપે ? વળુન પ્રમાણેના ગુણુ ધરાવતું અદ્દશુત ટોનિક અત્યારે તો ઠાઠ પથુ દેશની સગકાર ખરીદી લે અને અંગ્રેજ સગકાર જેવી ચઠાર સગકાર આવુ રહસ્ય ખીજ દેશના દાયમા પથુ ન જવા દે ! પરંતુ “ એટોગન લેમે રેટરીઝ (ઇગ્નાડ) ” એવુ જે નામ છે, તેમાનુ ઇચ્છડ ખરેખર લાહોરમા તો નદિ હોય એવી પથુ શકા મનમા બેસી જાય છે *

—કાન્તિલાલ

સાપ કાંચળી કેમ ઉતારે છે ?

સાપ અને તેની માદક પેરે ચાનનાગ વર્ગના કેટલાક પ્રાણીઓ તથા જતુઓ સુદ્ધ એમના શરીરની નરમ ચામડી સાથે જોડાએલુ ઉપયુ પડ વખત જતા ઉતારી નાખે છે નીચના કરતા ઉપરનુ એ પડ બીગડાવાળુ અને પ્રમાણમા ઠણુ હોય છે, અને એ લાણુ દૃઢ ન થઇ શકતુ ટોળને એનું એ જ ચણુ રહે તો તે તે પ્રાણીઓનો શરીરવિકાસ અટકી પડે તેમાયે સાપની કાચળી તો સજમ બીતરે છે અને આપણા લોહા તે સધરતા લોહાને બળીવાર ગારુડીઓ પામેથી વેચાતી મળે છે સાપ જ્યારે કાંચળી ઉતારવાનો થાય ત્યારે તેની ચામડીનુ એ ઉપનુ પડ પડેનવડેનુ એના માથા પરથી તરડાય છે, આખી કાચળીથી મુકન થતાં સાપને કેટલાક નિવમ લાગે છે, કારણ કે આંખ નહકતુ પડ તેના આર્થા મળમાથી છૂડું પડતા વખત તાણે છે આ દગમિયાન સાપની નજર પજુ ઝાળી જતી જાય છે, પરંતુ કાચળી બીતરી થયા પછી તે પાઝો તેજ જતી જાય છે

મારા દેશવટાનાં એકવીસ વર્ષ

રાજી મહેન્દ્રપ્રતાપ

યુક્તપ્રાંતની મુરસાન રિયાસતના રાજા ધનશ્યામસિંહજીને ત્યા, ઇ. ૧૮૮૬ ની પહેલી ડિસેમ્બરે મારે જન્મ થયો હું એમનો ત્રીજો પુત્ર

આમ, મોમાં સોનાના ચમચા સાથે જન્મ્યો અને એશઆરામ, ઉચ્ચ શિક્ષણ, ધન-જન, માન-સન્માન ઉપરાંત સુદર જીવનસદયરી પણ મળી, છતાં મને માનસિક તૃપ્તિ કે આનંદ નહોતો મારા દેશની અબજ અને અવશ જનતા તથા તેની અસીમ મરીબી અને નગ્નતા જોઈને મારું હૃદય ઉદાસીથી ભરેલું રહેતું મને થતું કે શું મારા દેશની આ નિરીદ જનતા પ્રત્યે મારું કોઈ કર્તવ્ય નથી ? હું ખ અને દર્દના આ સમૂહ વચ્ચે માગ આ હાસ-વિલાસ યોગ્ય છે ? ઇ. ૧૯૦૮મા હું ગભીરતાપૂર્વક વિચારતો થઈ ગયો કે મારી પાસેની આ બધી જમીન-જાયદાત અને ધનસંપત્તિ મારે માટે બ્યર્થ છે. મારા ને માન પરિવાર માટે એક નાની માસિક રકમ લઈને એ બધું મારા દેશવાસીઓને અર્પણું કરી મારી જાતને તેમની સાથે આત્મસાત્ કરીશ તો જ મને સુખ થશે પરંતુ વારસાકાયદા અનુસાર મારી અરધી જ સંપત્તિ ઉપર મારો અધિકાર હતો, ને અરધી ઉપર મારાં સંતાનોનો. આથી મેં મારી અરધી સંપત્તિ-જેમા અનેક ગામ અને મકાનો હતા તે-જનાર્પણ કરીને ઘૃન્દાવનમા 'પ્રેમ મહાવિદ્યાલય' નામની એક ઔદ્યોગિક શિક્ષણસંસ્થાનો પાડી નાખ્યો. માનવપ્રેમની વેદી પર એ મારી તુલ્ય મેટ હતી. એ સરથા આજ પણ ચાલી રહી છે.

૧૯૧૪મા યુરોપીય મહાયુદ્ધ શરૂ થયું ત્યારે મેં 'વિચાર્યું', કે આ તકનો લાભ લઈને આપણી કામ પરથી છિટનની ગુલામીનું ધોસર કેમ ફેંકી ન દઈએ ? અમ પાંત્રીસ કરોડ દેશવાસીઓને માટે એ એક બારે શરમની વાત છે કે એક મહાન અને સમૃદ્ધ દેશના અધિવાસી હોવા છતાં અમે પારકાના ગુનામ છોએ મેં 'વિચાર્યું' કે જો જર્મની મદદ કરે તો અમે છિટનની ગુલામીથી છૂટી શકીએ મિત્રો સાથે ખૂબ ચર્ચા પછી મારે પહેલા યુરોપ જઈને યુદ્ધની પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ કરવો એમ ઠ્યું અને હું યુરોપ જવા બિપડ્યો.

સ્વદેશના પહોંચતા મને બર્લિનની બારતીય સમિતિ દ્વારા જર્મન સરકારનો આમત્રણપત્ર મળ્યો એ લઈને હું જર્મની ગયો અને ફેસરે પ્રણા આદરથી મને મુલાકાત આપી જર્મનીના પરદેશખાતાના માણસો સાથે મારે લાંબી વાતચિત થઈ. અતે એમ ઠ્યું કે મારે હિંદ-જર્મન-તુર્કી મિશનની સાથે અધ્યાનિરતાન જવું માગ મિત્રો અને સાથીઓની જોડે પહેલા હું ઈન્સ્ટીટ્યુટોપ ગયો. ત્યાં તુર્કી સુલતાન મને બહુ પ્રેમથી મળ્યા મેં અન્વ પાશા, તાલત પાશા વગેરે સાથે લાંબો વખત વાતો કરી અને હિંદ વિષેનું તેમનું દષ્ટિબિંદુ સમજ્યો પછી બમદાદ થઈને ધરાન પાર ઠ્યું. આખી સફર ગાડી અને ધોડા ઉપર જ કરો. જોયા પર્વતો પાર કરી ૧૯૧૫ની બીજી ઓક્ટોબરે અમે કાબુલ પહોંચ્યા અમારા

ધરતી એ હતો કે અધ્યાનિસ્તાન હિંદમાં અંગ્રેજો સામે યુદ્ધ જાહેર કરે અધ્યાનિસ્તાનના અમીર અમારા મિત્ર તરફ બહુ માયાળુ હતા, પરંતુ એનું પોતાની પરિસ્થિતિ વિચારીને અંગ્રેજો સાથે યુદ્ધ જાહેર કરવાનું સુનામિત્ર ન માન્યું. વળી એમણે એમ પણ કહ્યું કે તુર્કી અને જર્મની સાથે પોતાને કોઈ સંબંધ નથી. હું ૧૯૧૮ના ફેબ્રુઆરી સુધી અધ્યાનિસ્તાનમાં રોકાયો. વચ્ચે હું બદખ્શા અને વાખાનના ઘાટ તથા દુનિયાની છત ગણાતા પામીર પ્રદેશની સફર કરી આવ્યો.

૪. ૧૯૧૮ની શરૂઆતમાં રશિયન ક્રાન્તિના ખખરો એમોંગ વીજળાવેગે પ્રસરી રહ્યા. ક્રાન્તિની આ નવી દળમાં મને પણ મારા દેશને માટે આશાનું કિરણ દેખાયું. એટલે ૧૯૧૮ના માર્ચની શરૂઆતમાં હું રશિયા જવા જીવડ્યો. પેટ્રોગ્રાડ જઈને સૌ પહેલાં હું લીજો દ્રોટ્સ્કીને મળ્યો, અને પછી બીજા નેતાઓ સાથે વાતો કરીને મેં એમના ક્રાન્તિકારી સમૂહને અભ્યાસ કર્યો કરોડોની જનતાના એ સુકિતપ્રવાસને જોઈ મારું મન શ્રદ્ધા અને આદરથી ભરાઈ મથુ. હું એવા દિવસનું સ્વપ્ન જોવા લાગ્યો, જે દહાડે મારો ધર્મશાળી દેશ એની જ મારફત આજસ મરડીને ઊભો થાય.

રશિયાથી હું જર્મની જવા જીવડ્યો. બોલ્શેવિક સરકારે મને જર્મન સીમામાં સુધી પહોંચવાની પૂરી સમજૂતી કરી આપી. હું ફરી એક વાર કૈસરને મળ્યો અને અધ્યાન અમીરે તેના પત્રના જવાબમાં લખેલા કામળ તેને આપ્યો. જર્મનીથી ફરી હું તુર્કી ગયો અને ફરીથી બે વાર ત્યાંના મુલતાનને મળ્યો. તેમને પણ અધ્યાન અમીરને તેમના પરને જવાબ મેં આપ્યો.

જર્મની અને યુરોપના બીજા દેશોના માંગ આ વખતના પ્રવાસમાં મેં એક વાત રપટ જોઈ લીધી કે એશિયાના પૂર્વીય દેશો બાબતમાં બ્રિટિશ સોમ્પ્રાન્યવાદીઓના વિચાર જોડલા પતિત અને કલુષિત છે તેથી કંઈ આજી પતિત કે કલુષિત જર્મની વગેરે દેશોના વિચાર દ્વિદ, ચીન આદિ દેશો માટે નથી. યુરોપના નાનાંમોટા બધાં જ રાજ્યો એશિયા અને આફ્રિકાના દેશોને પોતાની સામ્રાજ્યવાદી હિંમ્મત સાધીને અને પોતાના ઉદ્યોગવાદી વિસ્તાર તથા શોષકટૃતિનું ક્ષેત્ર સમજે છે. જે બોલ્શેવિક નેતાઓ સાથે માર વાતચિત થઈ તે પણ એશિયાઈ દેશોને માટે યુરોપીય મુદ્દાને સંપર્ક 'કલ્યાણકારી જ સમજતા હતા. યુરોપી રાષ્ટ્રોની આ જે મનોવૃત્તિ મેં નિકટથી જોઈ લીધી એથી હું એક નિશ્ચય પર તો આવી જ ગયો કે માનવકલ્યાણને માટે ત્યાં સુધી એક વિશ્વસઘની રચાવના ન થાય ત્યાં સુધી આ યુદ્ધ અને આ કટુતા ચાલુ જ રહેવાના છે. એ વિશ્વ-સઘમાં દરેક રાષ્ટ્ર અને દરેક જાતિને સમાન અધિકાર હશે, ઉદ્યોગ અને ઉત્પાદનની દરેક રાષ્ટ્રને સરખી સગળતા હશે અને ગણરાષ્ટ્ર તથા મનુષ્ય-મનુષ્ય વચ્ચેની શોષણવૃત્તિ નાબૂદ કરીને એ બધાના આધ્યાત્મિક નિયંત્રણ માટે પ્રેમધર્મનો પ્રચાર કરવો પડશે. આપણા સામ્રાજ્યિક ધર્મોમાં આપણે બધા પાઠ શીખવ્યા છે, પણ પ્રેમનો પાઠ નથી શીખવ્યો. ત્યાં સુધી મનુષ્ય પોતાની પ્રત્યેક ક્રિયાને માનવપ્રેમની સમાવનાઓની દૃષ્ટિથી જોતો નહિ થાય ત્યાં સુધી દુનિયાને સુધારવાના તેના સુખસ્વપ્નો નિર્ગર્થ છે. આથી મેં રાજનૈતિક કાર્યક્રમ બધો અટકાવી દઈને પ્રેમધર્મ અને વિશ્વમુક્તિનો પ્રચાર કરવાનો નિશ્ચય કર્યો અને તેને માટે જુલાઈ ૧૯૧૮ના દિવસે બેન્ડ બનાવી કામ શરૂ કર્યું. ૧૯૧૮ના ડિસેમ્બરની આ વાત

પણ હું ઝાઝો વખત આ કામ ચાલુ રાખી ન શક્યો. યુરોપના દેશો એ વેળા ક્રાન્તિના ઝોલા પર ખૂનતા હતા લગભગ દરેક દેશમાં ક્રાન્તિની લહેરો રહી રહીને બઠતી હતી હું થોડા દિવસ સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ ગયો ત્યાં સમાચાર જાણ્યા કે અફઘાનિસ્તાનના અમીરનું ખૂન થયું છે અને તેનો ત્રીજો પુત્ર અમાનુદનાખાં ગાદીએ આવ્યો છે આ ખબર સાંભળીને હું જર્મની ગયો ત્યાં મને માલૂમ પડ્યું કે તરત અફઘાનિસ્તાન જવા જીવડ્યો. કોઇ વાર થોડાગાડી, કોઇ વાર ટ્રેન તો કદિક વિમાન માર્ગે સફર કર્તો હું મોરકો પહોંચ્યો ત્યાં લેનિનને મળી એશિયાના દેશો વિષે વિસ્તારથી વાતો કરી ત્યાંથી બાગાબાગ ઇ. સ. ૧૯૧૯ ના ડિસેમ્બરની ૧૨ મીએ હું અફઘાનિસ્તાન પહોંચ્યો પણ ત્યાં તો યુદ્ધ પૂરું થઇ ગયું હતું અંગ્રેજોએ અફઘાનિસ્તાનનું સ્વાતંત્ર્ય કબ્જી લીધું હતું, અને અફઘાનોને પોતાનું જોઇવું મળ્યા મધ્ય હોવાથી હિંદને ખાતર પડેાશી બ્રિટિશ ગળ્ય સાથે દુસ્મનાવટ ચાલુ રાખવાનું એમને કોઇ ડારણુ ન હતું

અફઘાનિસ્તાનના નવા રાજા અમાનુદલાખાન સાથે મારે માઠી મિત્રાચારી હતી એટલે હું બીજી વાર ત્યાં ગયો ત્યારે તેમણે મારા પ્રતિ બહુ સારો ભાવ બતાવ્યો અને અફઘાન સરકાર તરફથી મને એક સ્વેચ્છા મિશન સાથે ચીન, તિબેટ, જપાન આદિ દેશોમાં જવાનો આગ્રહ કર્યો એ હું ન ટાળી શક્યો. મિશનની સાથે એક અફઘાન અફસર હતા અમે પામીર થઇને શકુરધાન મધ્યા એ ચીનનું સરહદી શહેર છે અને ત્યાં આમળ હિંદ, રશિયા, અફઘાનિસ્તાન અને ચીન એ ચારે દેશોની સીમાઓ કેન્દ્રિત થાય છે કાશ્ગરના બ્રિટિશ કૉન્સલ જનરલે મારા પર હરેક પ્રકારના આરોપો મૂક્યા અને મારી સફરમાં ડમલે ને પગલે હરકતો બીબી કરવાનો કેશિય કરી એનું અનુમાન એ હતું કે અફઘાન યુદ્ધનો કતોરકતો હું હતો. ચીના લોકો મારા પ્રત્યે ઉદાર હતા. તેમની મારા તરફ બહુ સહાનુભૂતિ હતી, પરંતુ અંગ્રેજોના વિરોધને કારણે મને કોઈ સહાય કરવાને અસમર્થ હતા. મેં ચીનના સરહદી અફસરોને અફઘાનના સાહનો ખરીતો સોંપી દીધી અને અફઘાનિસ્તાન પાછો આવ્યો આ દરમ્યાન, તિબેટ જવાની પ્રવાનગી તથા સફરમાં સરહદી મળવા સાદુ હું ચીની સરકાર સાથે સ્વચ્છરહત કર્તો ગયો હતો મજિલ્લાએ ૧૯૨૦ માં હું ફરીયા જીવડ્યો અને પામીર પહોંચીને તિબેટ ન રસ્તો લીધો આ વખતે બ્રિટિશ અધિકારીઓએ મને મરેતો કે જીવના પકડવા માટે ચક્ર તરફથી એટલિયન મોકલી એ હુકમી તમામ આન્તરરાષ્ટ્રીય નિયમોનું કલ્પન કરીને ચીનમાં ધૂસી આવી. પરંતુ ચીનાઓએ મને વખતસર સાવધાન કરી દીધો હતો, અને મારા સહમાર્ગે એક રશિયન એટલિયન ત્રાસકંદ જઈ રહી હતી તેમણે મારી વિનંતિયા મને પોતાના તગ્ધાયુમાં લઇ લીધો અંગ્રેજ કમાન્ડર નિરાશ થઇ હાત કચકચાવતો રહી ગયો, કેમકે રશિયનોને છેડવાનો તેની હિંમત ન હતી. અમે કાશ્ગર થઇને પામોરના તમામ શિખરો પાર કર્યા

હવે અફઘાનિસ્તાનમાં મારા મિશનનો કોઈ જરૂરત રહેતો ન હોવાથી હું પાછો યુરોપ ગયો. પરંતુ થોડા દિવસ બાદ ફરી હું એક રાજનૈતિક મિશન પર હમરી સરકારના પાસપોર્ટથી મેક્સિકો થઇ જપાન ને ચીન પહોંચ્યો જપાન એક શક્તિશાળી મહત્વાકાંક્ષી એશિયાઈ રાષ્ટ્ર છે પરંતુ બ્રિટિશ સામ્રાજ્યશાહી તેને ચડાવીને એક તરફ ચીનને

દયાવવાની ચેષ્ટા કરે છે, અને બીજી બાજુ રશિયાની વિરુદ્ધ પ્રોત્સાહન આપે છે. બ્રિટિશની આ કૃત નીતિ જપાનીઓને સમજાવવાનો એ પ્રયત્ન કર્યો. સમજદાર જપાનીઓ મારી સાથે સહમત હતા, પણ સરકારી તબક્કા પર બ્રિટિશ કૃત નીતિઓનો અસર હતી. હું મનમાં ને મનમાં વિચારતો હતો કે એક દિવસ આ નીતિને માટે બ્રિટને પાછા પાછ કરીને વ્યાજ ચૂકવવું પડશે ચીનમાં એ જોયું કે મધ્યમવર્ગ પોતાના સકારને સમજી ગયો હતો, પરંતુ ચીની જનતા તો હજી પણ ભારતીય જનવર્ગની માફક નીરવ અને નિશ્ચેષ્ટ પડેલી હતી. આ બંને દેશોની કેટલીક આગળ પડતી વ્યક્તિઓ આગળ એ એશિયાઈ દેશોના પરસ્પરના પ્રીતિસબંધને કાયમ કરવાની યોજના મૂકી. એ સમજાવ્યું કે એશિયાઈ દેશોની જવાબદારી એવી છે, એક બાજુથી એણે પોતાની યુવામી અને શોષણ મિટાવવાના છે, અને બીજી બાજુએ માનવપ્રેમ અને વિશ્વમધુરતા એશિયાઈ આદર્શો પર એવી નવી વિશ્વવ્યવસ્થાની રચના કરવાની છે, જેમાં ઔદ્યોગિક શોષણ રાજનૈતિક યુક્તિઓના સંસ્કાર આક્રમણો કોઈ રીતે નાશનિશાન ન રહે અનેક જપાની મિત્રોએ મને સલાહ આપી કે હું જપાનને માફ કેન્દ્ર બનાવીને એક એવી શાન્તિસેનાનું સંગઠન કરું કે જે ભગવાન શુદ્ધ અને ધૃત્યુદ્ધિસ્તના નિર્દેશો આદર્શો પર પ્રેમ ને શાન્તિમય માર્ગે સંસારની યુદ્ધવ્રત જનતાને જીતી શકે.

૪. ૧૯૨૨ના ઉનાળામાં હું પેર્સિંગથી ઊપડી ઉર્ગો, સાઇમીરિયા અને મોરકો યાત્રા કરી એક વાર કાણુન ગયો, અને ૧૯૨૫ સુધી ત્યાં રહ્યો. અહીં એ જે અધિકારી સરકારી કામેમાં સહકાર આપ્યો તેના બદલામાં શાહ અમાનુદયાએ મને સરકાર તરફથી દસ હજાર રૂપિયા મારા ખર્ચ માટે આપ્યા. કાણુનમાં પણ હું ધર્મ, રાજનૈતિક અને સમાજવિષયક મારા વિચારોનો પ્રચાર કરતો રહ્યો. લોકોમાં એક મોટી ગેરસમજૂતી છે કે અધિકારો ખૂલી અને ઝનૂની હોય છે. ખરી વાત તો આથી તદ્દન ઊલટી છે તેઓ સ્વભાવમાં બાળક જેટલા સરસ, નિશ્ચયમાં પોલાદ જેટલા કઠોર ને બ્યવહારમાં ધણી મિલનસાર હોય છે. મારા ધાર્મિક અને સારકૃતિક સમન્વયના વિચારો તેઓ મહુ ખમાયો સામજીકતા. મારા 'મઠકબે ઇશક' ઉપર તેઓ મુગ્ધ હતા. સેકડો અધિકારો મારા એ પ્રેમધર્મના અનુયાયી થયા હતા.

અધિકારિસ્તાનથી ફરી હું યુરોપ ગયો. ગયા મહાયુદ્ધની આશાઓ બધી વ્યર્થ સાબિત થઈ હતી. ડુનિયાએ તેમાંથી એક પણ બોધપાઠ નહોતો લીધો. આથી રહીરહીને મારી એ બાવના દૃઢ થતી જતી હતી કે ડુનિયાને પ્રેમની ધણી જરૂર છે ફરો અભ્યંતરોનાં કાગખાનાં ઊભા થવા માડ્યા હતા, પણ અંધો કાષ્ટ પીડિત માનવતાના કુખ યોગા જ ટળવાના હતા. યુરોપના વિવિધ દેશોમાં બારણે બારણે બેઠકોને હું મારા આ વિચારોનો પ્રચાર કરવા લાગ્યો.

આજે હું માનવતાની રાહમાં પ્રેમનાં ગીત ગાનારો એક અદના કઠોર છું. મારા જીવનનો ઉદ્દેશ માનવમાત્રની સેવા છે. મારો દૃષ્ટિએ ડુનિયા એક બૃહદ કુટુંબ છે, વિવિધ દેશો એ કુટુંબના સભ્યો. એ તો શું આ કુટુંબ એક સમિલિત કુટુંબ ન, થઈ શકે. બાઈબલના ઉપર આ કુટુંબના મૂળ શું મજબૂત ન થઈ શકે. શું પ્રેમના શસ્ત્ર અને

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું

★ કલકત્તાના ગિયોર્ટમાં જન્માવવા મુજબ, શ્રી નારાયણ મેનને, સુભાષચાલુએ પૂર્વ એશિયામાં કરેલ ભાષણો તથા નિવેદનોનો સંગ્રહ પુસ્તક આકારે મદાર પડ્યો છે. પુસ્તકનું નામ, ' ઓન ટુ દિલ્લી ' (On to Delhi) છે અને તે બાકાકમા પ્રગટ થયું છે.

પ્રસ્તાવનામાં શ્રી. મેનને જણાવે છે કે, હું એક વસ્તુ તલ્લન રચણ કરવા માગુ છું. સુભાષચંદ્રબોઝ તથા તેમના ત્રીસબાળ અનુયાયીઓ ઠોઠ પછુ જાતના સાહીનાદના મિત્ર નથી. જે આર્થિક પ્રયાથી સુકીલર શ્રીમતે લાખે ગરીબ મજૂરો તથા ખેડૂતોને શાપી તથા લૂદી રલા છે તે પ્રયાનો જગત પરથી જડમૂળથી નાશ થવે. જોખએ અને તેને સ્થાને સમાનતા, ન્યાય તથા પ્રજાસાસન પર રચાયેલ નૂતન વિશ્વરચનાની સ્થાપના થવી જોખએ

★ નિરક્ષરતા સામે મોટામાં મોટી જોલાઃ મેકિસકોમાં ચાલી રહી છે મેકિસકોના દરેક રહેવાસીએ તેને પસંદ હોય યા ન હોય તોપણ ૧૯૪૬ ની આખર સુધીમાં લખર્તા પાયતા શીખી જવું જોખશે, કેમકે ત્યાર પછી અશિક્ષિતતાને ગુનેા મળ્યો. કાયદો પસાર કરવામાં આવશે અને નવી જોલાદની પાછળ ૧૯૪૬ પછી અશિક્ષિતો પાસેથી નાગરિક હક્કો ખૂચવી લેવાનું દબાણ રહેલું છે

આ અજવળના પરિણામની અહજુતતા જોખને હરકોખને ઈધી થાય તેમ છે. ' એક વ્યક્તિએ એક વ્યક્તિને શીખવવાનું સત્ર ચાલુ થયું છે. એક કરોડ વીસ લાખ મેકિસકોને તેણે લાખવેઅશિક્ષિતોને શીખવવાના છે

કેળવણી ખાતાના મંત્રી તથા આ યોજના પર સીધી દેખરેખ રાખનાર સેનેટર જોખમ રેરિસ બોડેટને આ સમૂહયોજનાના પરિણામ સખધે દંદ નિશ્ચયી છે. દેશના દર દરના બાગોમાં પુસ્તકો લખ જવા માટે તેણે ખચ્ચરોની ગાડીઓ બાડે કરી હતી. એરોપ્લેન, આમગાડી તથા બસ મારફત તેણે એક કરોડ પુસ્તકોને દેલાવો કર્યો હતો રાટરી અને સ્ત્રીઓની કલમ જેવી શહેરની સરચાઓ આ યોજનાને ફળીશ્રૂત કરવા પોતાનો ફાળો આપી રહેલ છે ગૃહિણીઓ તથા કધાદારીઓ પોતાના નોકરોને શીખવી રલા છે આ યોજનાના વિધાતા પ્રમુખ એવિત ડેમાકો પોતે એક સુવક મડળાને શિક્ષણ આપે છે રેડિયો સ્ટેશનો દરરોજ શિક્ષકોને શિક્ષણની અસરકારક પદ્ધતિ શીખવે છે.

મેક્સિકોની આ હીલચાલ પરથી હિંદે ખડો લેવાનો છે. અશિક્ષિતતાનો ડાઘ ખૂંસવાની રીત તાત્કાલિક રીતે મેક્સિકોએ આપણને બતાવી છે. હિંદમા ૮૦ ટકાથી વધારે વસ્તી નિરક્ષર છે

★ ન્યુસ રિવ્યુઝ 'ના જણાવવા મુજબ ક્રાંસ વર્તમાનપત્રોની સાફસૂરીની રાહ જોઈ રહ્યું છે તે દરમિયાન યુદ્ધ પહેલાંની ડેટલીક અનિષ્ટ પ્રથા કાલી કૂલી રહી છે.

નાઝી સત્તા દરમિયાન જનરલ ચાલ્સ' દ્વોલ તથા તેની રાષ્ટ્રીય મુક્તિ કમિટીએ ફેરોને ધણા વચનો આપ્યા હતા તે પૈકી એક છાપખાનાની સાફસૂરીનું હતું.

પણ તે વચન હજુ સ્વપ્ન જ રહ્યાનું ગમે મહિને જણાયું છે. એકલા પેરિસમાં જ સવારના ૩૫ પત્રો હતા, તે પૈકી ફોઇનો ફેલાવો ૪૫૦,૦૦૦ થી વધારે નહોતો. ડેટલાઈનો ફેલાવો માત્ર ૨૦,૦૦૦ હતો. આવું એક પત્ર છાપેલી નકલોના માત્ર ૩૦ ટકાનું જ વેચાણ કરતું હતું. ખીજા વર્તમાનપત્રની ૪૦ ટકા નકલો પાછી આવતી હતી આ પત્ર શરૂ કરવામા ૬,૦૦૦,૦૦૦ ફ્રાંકનું ખર્ચ થયું હતું. આની અસલ્ય નુકસાનીમા ફોઇ પણ પત્ર ચાલી શકે નહિ

ચાલતી આવતી અનિષ્ટ પ્રથામા યુદ્ધ પછી એકનો વધારો થયો છે. ધણા વર્તમાનપત્રો પોતાને મળતો 'ન્યુસપ્રિન્ટ' કાગળ કાળાખજરમા વેચતા હતા. ક્રાંસમા નવા નીકળતાં પત્રો શરૂઆતથી ઓછામા ઓછો ૧૯૦,૦૦૦ નો ફેલાવો ધારી લે છે. ખરેખર ખાતાનું ફેચ પ્રધાન મંડળ ૧૨ ટકા માઈનની (ન વેચાયેલ નકલો) છૂટ આપે છે. જો પાછી આવતી નકલો આ આકાંક્ષાથી વધી જાય તો તે પત્રના ન્યુસપ્રિન્ટના દિરસા પર કાપ મુકાય છે. અને વધતો કાગળ, નકલો પાછી ન આવતી હોય અથવા ઓછા પ્રમાણમાં આવતી હોય તે પત્રોને આપવામા આવે છે

★ બંગાળી ભાષા બોલતી સ્ત્રીઓમાં સાહિત્યવિષયક પ્રવૃત્તિઓને ઉત્તેજન આપવા માટે પ્રવાસી બંગ સાહિત્ય સમેનન તરફથી રૂ. ૧૦૦)ના પારિતોષિકની જાહેરાત કરવામાં આવી છે નિબંધનો વિષય 'હિંદી સંસ્કૃતિ પર બંગાળીનો પ્રભાવ' હતો શ્રી. રાજેન્દ્ર-મોહન ટાગોરે પોતાની પુત્રી બંગાળી કવયિત્રી શ્રીમતી લીલાદેવીના સ્મરણાર્થે આ નિબંધ લેખિકા થોડા હતા *

★ નવી દિલ્હીની હિંદી સાહિત્ય સભાએ 'હિંદી પત્રિકા' નામે ત્રિમાસિક શરૂ કરવાનું નક્કી કર્યું છે તેમા હિંદી સાહિત્ય તથા તેના વિષયક વિષે લેખો આવશે તંત્રી તરીકે શ્રી કમત્તવર (કન્વર કિશોર શેઠ) કામ કરશે. *

★ મદામદોષાધ્યાય ગણમદાદુર જનનાયકસાદ 'ભાનુ' નું ૮૭ વર્ષની પાકટ વયે વિદાયપુર ખાતે અવસાન થયું છે મધ્ય પ્રાંતના તે જૂના સાહિત્યક, પ્રખ્યાત લેખક તથા હિંદના હિંદ્ય ક્રેડિટના કવિ હતા તેમણે હિંદી કાવ્યનો સમગ્ર અભ્યાસ કર્યો હતો તેમના બે પુસ્તકો '૭૯-પ્રભાકર' તથા 'કાવ્ય-પ્રભાકર' ખૂબ જાણીતા છે. *

★ મહાપ્રથમ સાહિત્યની ૧૯૪૫ ની નોંધ લેતા, શ્રી. આર. નારાયણ પાણિકરે ચાર મથોમા પૂર્ણ કરેલો મહાપ્રથમ ભાષાનો ઇતિહાસ ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે હિંદના સાહિત્યમાં આ મધ્ય અનુસમ છે પ્રાચીનકાળથી માંડીને અત્યાર સુધીની મહાપ્રથમ સાહિત્યની પ્રગતિની તેમા નોંધ લેવામાં આવી છે *

* આ નિશાનીવાળી નોંધો ધી ઇન્ડિઅન પી. ઇ. એન. વપરથી લીધી છે.

★મલાયલમ ભાષાનું બીજું અમત્યનું પ્રકાશન 'સાહિત્ય પચાનન'ની જીવનકથા છે. શ્રી. પી. કે. નારાયણુ આ નામથી જાણીતા છે. લગભગ આઠીસ વર્ષો સુધી તેમણે મલાયલમ સાહિત્યમાં અમત્યનો ફાળો આપ્યો છે. આવી જીવનકથા મલાયલમ ભાષામાં વિરલ છે. હિંદની બીજી ભાષાઓમાં પણ આમળીના વેદા પર મણી શકાય તેટલી જ મળી શકે છે. *

★મલાયલમ પત્રકારિત્વમાં પુસ્તકની સમાલોચનાની વિશિષ્ટ પદ્ધતિ ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે. 'સમલોચન' 'કેરાલી' તથા અખિલ કેરાલા સાહિત્ય સંઘના ત્રિમાસિકમાં છેલ્લામાં છેલ્લા પ્રકાશનોની સમાલોચના નિયમિતપણે લેવાય છે. 'માતૃભૂમિ'ની અઠવાડિક આદૃત્તિમાં પણ સમાલોચનાની કટાર ખુલ્લી મૂકવામાં આવી છે. સાહિત્યવિષયક પ્રમાણ-ભૂત માસિકોમાં પોતાનાં પ્રકાશનોની અમત્ય પ્રકાશકો હજી સુધી સમજ્યા નથી તત્ત્રીજોએ પણ વાચકો પ્રત્યેની પોતાનો આ પ્રકારનો જોખમદારી પર હમણા જ મબીર ધ્યાન આપ્યું છે. *

★આપ્રાની ભારતીય વિદ્યા પ્રયાગ સમિતિએ આપ્રા ખાતે સરકારમાન્ય 'સંસ્કૃત વિશ્વ-વિદ્યાલય'ની સ્થાપના કરવાનું નક્કી કર્યું છે. આ દિશામાં પ્રાથમિક પગલા તરીકે તા. ૧૬ થી ૧૮ નવેમ્બર સુધી અખિલ હિંદ સંસ્કૃત કેળવણી પરિષદ બોલાવવામાં આવી હતી. પ્રમુખસ્થાને શ્રી કનૈયાલ મુનશી હતા. *

★હિંદુ મહાધિકારીએ લાંબા સમયથી લોભાના પ્રશ્નો પ્રત્યે બેદરકાર હતા. હવે તેઓનું લક્ષ્ય તે પ્રત્યે ખેંચાયું છે અને તેઓ પોતાની આગેવાની પુનઃ પ્રાપ્ત કરતા થયા છે. આમાં શ્રી લા. શ્રી સુષમિલીયા જ્ઞાન સંબંધ પરમહંસ સ્વામીજીનનો સમાવેશ થાય છે. તેમણે તાજેતરમાં જૈન સાહિત્ય પર પુસ્તિકાઓની પ્રમટ કરવાની શરૂઆત કરી છે. અગ્રે વર્ષે તેમણે મહત્વનાં પ્રાચીન પુસ્તકોનું જાહેર જનતા માટે ખુલ્લું મૂક્યું છે. પ્રાચીન તથા અર્વાચીન ૨,૫૦૦ પુસ્તકોની યાદી પણ તાજેતરમાં પ્રમટ કરવામાં આવી છે. *

★ન્યુ ઇન્ડિયા બુક લીમિટ્ડના આગ્રય હેડ્ડન 'અખિલ હિંદ પુસ્તક મહોત્સવ' લાંબો ખાતે ૧૩મી નવેમ્બરે શ્રી. ટી. ડી. વાકનિસે ખુલ્લો મૂક્યો હતો. આવા પ્રકારનો મહોત્સવ હિંદમાં પહેલો હતો અને તે ચાર દિવસ સુધી ચાલ્યો હતો. કેળવણીકારો, પત્રકારો, રાજનીતિજ્ઞો તેમ જ લેખકો સહિત ઘણા પુસ્તકપ્રેમીઓએ તેમાં હાજરી આપી હતી. *

આ મહોત્સવની નોંધ લેતા 'હિંદુ' પત્રે કેટલાક સત્યો પગ માર મૂક્યો છે. એક તો હિંદી પુસ્તકોનો બાજુ દેખાતો આકર્ષક હોતો નથી. પ્રકાશકોનું એસેમ્બલીએશન સ્થાપવાની તથા હિંદી લેખકોના હકોના રક્ષણ માટે મંડળ સ્થાપવાની મિ. ઇ. એમ. ફોર્સ્ટની સૂચનાને તે પત્ર ટેકા આપે છે. ભવિષ્યમાં દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં આવા મહોત્સવો ઉજવાય એમ આપણે ઇચ્છીએ. *

★નવી દિલ્લીની હરજીવન દાલમિયા પુરસ્કાર સમિતિએ વર્ષના શ્રેષ્ઠ હિંદી પુસ્તક માટે લખનોના ડૉ. દીનદયાળ શુક્તાને રૂ. ૨,૧૦૦ નું પારિતોષિક આપ્યું છે. ૧૯૪૬ માટેનો વિષય 'દર્શનપ્રથમ' છે. *

—છાતાલાલ મનસિંગ કામદાર

ન્હાનાલાલે દિવંગતે

‘ ઊડા અધારેથી પ્રભુ પરમ તેજે તુ લઇ જા,
મહામૃત્યુમાધી અમૃત સમીપે નાથ લઇ જા. ’ (ન્હાનાલાલ)

અને વિગ્લ કાન્તદર્શનથી પરમતેજ તરફ દોરનાર જ્યોતિ તે કવિ ગુજરાને એક એવો જ્યોતિર્ધર ગુમાઓ છે દરિદ્ર એવા ગુજરાતી સાહિત્યનું દારિદ્ર દિટાડનાર ન્હાનાલાલ છે, મર્યાદામા જ વિકસી રહેન ગુજરાતી સાહિત્યમા અમર્યોદિત પ્રતિભા ન્હાનાલાલની છે.

ન્હાનાલાલ પ્રત્યેક મહાકવિની પેઠે પ્રયોગવીર હતા તેમની પહેલા પશ્ચિમ અને પૂર્વની સંસ્કૃતિ વચ્ચે ગુજરાતે ઓલા ખાતું હતું. પશ્ચિમની આજ નાખતી સંસ્કૃતિનો પ્રવાહ ગુજરાતને આદર્શતો, પૂર્વની સંસ્કૃતિ પર અગામની તમિસા છવાઇ હતી. પડિતયુગ બનેતો સમન્વય કરવા યત્ન કરતો હતો, તે વખતે ‘ અન્ય સંસ્કૃતિના તો ભારતે દિવ્યોજ્યા છે પારણા ’ કહી ન્હાનાલાલે જાણે કે ભારતીય સંસ્કૃતિનું વિશદ ઔરવ્યુક્ત દર્શન કરાવવાનું સ્વીકાર્યું. અને વર્ષોના અખડ સાહિત્યસર્જનમા તે અસાધારણ સામર્થ્યથી કરાવ્યું. એ દર્શનનું તાદ્ય ભવ્ય આવિષ્કરણ સહેજે આદર્શ સાહિત્ય સર્જાવે, તે કૃતિઓ. ‘ ભાવના પ્રધાન ’ જ થાય. તેમની પ્રતિભાને હંદનું બંધન કૃત્રિમ ને સાકડું બાર્યું, ને તેમણે ભાવના અનિયમિત સ્પંદનો જગાવતી ડાહ્યસૈથી અપનાવી અમૃતપૂર્વ કવિતા પ્રગટાવી. તેમની ભાષા કેઇ અનેગ ઔરવ્યથી દીપી ઊઠતી, સંસ્કૃતપ્રધાન હતી, છતાં ‘બાપ્શાહનામા’ માં ફારસી પણ, આમેઝમ વાતાવરણ સર્જે એટલી છટાથી તેમણે વાપરી છે, તેમની કૃતિઓમા અહીં તહીં અમરૂ રહેલા અનેક સૂત્રો તો હેવામા રમી રહેતા ‘ પરણુવુ એટલે પ્રણતામા પગલા માડવા ’ ‘ દેહલગ્નની વિધવાને પુનર્લગ્નસમ્યુ પ્રુણ નથી, પ્રેમલગ્નની વિધવાને પુનર્લગ્નસમ્યુ પાપ નથી ’ ‘ આત્મા ઓળખે તે વર ને ના ઓળખે તે પગ ’ જેવા તો અનેક સૂત્રો સાહિત્યમાં જતા અંશૂપાત કરનારને પણ પરિચિત હશે

પણ તેમની કૃતિનું પ્રધાન લક્ષણ તો છે તેમણે નિરૂપેના વિવિધ આદર્શો તેમનો બગ્નનો આદર્શ તો જાણીતો છે

‘ કુમાર ને તો ઠરમાવાનું,
પછી હોય શું પુરુષ
કે શું સુહરીની વેલ
લગ્ન પ્રાણવિકાસનું તત છે,
સ્વર્ગપંથનું પગથિયું છે,
માનવબાલનો ધર્ય માર્ગ છે.
પરણુવુ તે તો પ્રણતામાં પગલા માડવા.
પતિએ પત્નીમત લેવું;
ને પત્નીએ પતિમત લેવું,
એવી પરસ્પરની પુણ્ય પ્રતિજ્ઞા ને લગ્ન

પુરુષસુહરીની જે તેજકલાઓ
અન્યોન્યને ચણુગારે ને શોભાવે
આત્માનાં ઓજસ ને શરીરનાં સૌંદર્ય
વિલસાવે ને વિદસાવે.
અધારાની ગુફાઓમા અખડ અજવાળે.
સસારમા રનેહના સ્વર્ગ સરન્તવે.
એકથીજાની સદ્લતા સધાવે
અને દૃશ્યાણુપથની પ્રેરણાઓ સમાં
પરસ્પરને પ્રણતામા પ્રેરે
એ લગ્નવ્રતની મહાદીપ્તા

સયમયુક્ત આત્મલગ્ન ને વિશુદ્ધ એવા પ્રેમલગ્નના તો તે પરમ ઉપાસક હતા. તેમનો રાજવીઓનો આદર્શ દેખાય છે ' રાજર્ષિ' હારત ' ' અકબર ચાહ ' ' જહાંગીર-નૂરજહાન ' વ મા આર્માં આદર્શ રાજા દેવો વિચારક, ધર્મ ને ન્યાયને જ શુવન સમજનારો હોવો જોઈએ, ગ્રામના વિવિધ ધર્મોનો સમન્વય સાધનારો હોવો જોઈએ, તે દર્શાવ્યું છે ઉપરાત, તેમણે રજૂ કરેલ ત્યાગનો આદર્શ તો એ છે અર્થે તેમની પ્રત્યેક કૃતિઓમાં આદેખાયો છે તો કર્મયોગમાં રત રહેવા, માનવીને શિરે જે અનેક કર્તવ્ય છે તેમાંથી મ્યુત ન થવા દેવા કોઈ ને કોઈ જોગણુ તો હ મેશ જામત રાખે જ છે. અને ક્યારેક તો અગમનિગમના તરવો પણ કવિશ્રી આપણી દષ્ટિ સમક્ષ હ્રમ્યજ અભ્યાસપૂર્વક ખડા કરે છે તેમણે સ્થળ ને કાળની ત્રીક નાટકોની મર્મીદા, ઉપરાત સર્વત્ર પ્રચલિત એવી ક્રિયાની એકામતા (Unity of time place and action) પણ જતી કરી; ને કેવળ ભાવની એકામતાવાળું ' વિશ્વગીતા ' નાટક લખ્યું તેમણે સર્વોત્તમ ગણેલી શકાય તેવું એ પુસ્તક છે, ને તેમાં એ હિન્દુ ધર્મનો ન્હાનાલાલનો જોડો અભ્યાસ, ને તેમાંથી રહસ્ય તારવવાનું વિરલ સામર્થ્ય જોઈ શકાય છે. ગુજરાતી કવિતાનું એ સર્વોન્નત શુભ છે.

એજ પ્રમાણે ગણસાહિત્યના પુનર્જીવનનું કાર્ય તો કયું ન્હાનાલાલે જ તેમના ' નાના નાના રાસ 'નું અતુલ બાધાપ્રભુત્વ, સંગીત નિર્ઝરેતુ લયમાધુર્ય, ને અનેરી હલકયુક્ત મનમાં રમી રહે તેવું શબ્દસારથ્ય, તેમના રાસોને લોકપ્રિય બનાવે છે, ને તેની પાછળ રહેલી ભાવનાને સમગ્ર રીતે રજૂ કરે છે ' હળવે હાથે તે નાથ મહિડા વસોવજો ', ' ખમ્મા વીરાને જવું ખારણે ', ' કાળની ખજરીના અંજુકાર ', ' દુનિયાને દશ દેતી વાસળી વાગી ' વગેરે તો અત્યંત લોકપ્રિય છે પરંતુ તથા એ વિશેષ ' ભિમિંગીત ' નામને સાર્થક કરે તેવા ભિમિકાવ્યો એ તો ન્હાનાલાલની વિરલ સિદ્ધિ છે તેમના ' વિહંગરાજ તરસ્યા ઉઠે રે ', ' ફૂલડા કટારી ', ' પારકા કેમ કીધા ? ', ' વિરાટનો દિંડોળો ', ' ધૂમકેતુનું ગીત ', ' વિલાસની શોભા ', ' લહરિયા સાગરમાં ન સમાય ' વગેરે તો સુવર્ણોક્તે લખવા જેવા છે, તેમાંનું કોઈકે તો કવિશ્રીની કવિતારીતિના વિરાધી નરસિંહરાવ જેવા ગુજરાતના ' સ્થિતપ્રોદ વિવેચકે પણ પ્રદીપ્ત છે ત્યારે કવિશ્રીના ' પિતૃતપશ્ચુ ', ' ગુજરાતનો તપસ્વી ' વગેરે તો ગુજરાતનું અંમોલ્ય ધન છે.

તેમના અર્ધી સદીના સાહિત્યજીવનમાં જે રીતે વિપુલ સર્જન કરી મોઝેક પુસ્તકો લખ્યા છે, એ રીતે જ શુણ્વન્તાએ ઉત્કૃષ્ટ ને વામન પ્રતિભાવાળા ગુજરાતને વિરાટનું દર્શન કરાવે તેવું ઉદાત્ત સાહિત્ય આપી, મહાકવિ પ્રેમાનંદ પછી ન્હાનાલાલ જ મહાકવિ પદને પાત્ર લખી છે. મહાકાવ્યોની આપણી વર્ષોની ઝંખના પૂરી તો ન્હાનાલાલ જ પાડી શકે. અસારે કાળમળે એમનું ' હરિસહિત્ય 'નું મહાકાવ્ય અધૂરું મૂકીને જ તેઓ અવસાન પામ્યા છે.

ન્યારે ગુજરાતમાં સમગ્ર જગતસાહિત્યની વાત તો ખાજુએ રહી, આતરપ્રાતીય સાહિત્યની કક્ષાએ પહોંચે એવી પ્રતિભા પશુ અપ્યાગોઠયા સાહિત્યકારની જ છે, ત્યારે જગતના અંમર, વિરાટાન્ગવત પ્રતિભાયુક્ત કવિરત્નો-કાલિદાસ ને બાણ, શેક્સપીયર ને મિલ્ટન, ગેટ ને શેલી, વગેરેની પકિતમાં નામ છતાં નિશ્ચિત રચાને ન્હાનાલાલનું જ, ગુજરાતનું તો તે એક અને અદિતીય રત્ન છે. અને એ સ્વયં જાન્યંત્ર્યમાન રત્નને

કાળની છાયાઓ શી અસર કરવાની છે ? એમની દૃષ્ટિનું જગત માત્ર ગુજરાતમાં જ નહોતું સમાતું, માત્ર ભારતવર્ષમાં જ નહોતું આવી જતું, અરે આ પાર્થિવ સૃષ્ટિ પણ તેમને સાંકડી પડતી, તેમની દૃષ્ટિ તો જોતી 'અલ્પમહાનના મહારાસ', તેમનો આત્મા તો ધૂમી રહેતો. અનંત વિસ્તરતા વિશ્વમાં, તેને મૃત્યુ શું કરી શકે ? એ તો અમર હતો, અમર છે, ને અમર રહેશે કમલાખ્ય છે માત્ર ગુજરાતનું કે એ રતનનું દર્શન બધે થયું; તેની પ્રત્યક્ષ પ્રેરણા ને અરબસિત વહી રહેલ સાહિત્યનાદનો પ્રવાહ અટક્યો. ગુજરાત 'રતનવિહોણ થયું, ફરી ત્યાં અધકારના ક્યામ ઓળાઓ - પથરાયા. અને એ 'હાં અધારેથી...પૂરમ તેને' પ્રભુ કોણ જાણે ક્યારે લાઈ જશે ? ગુજરાતને એક વિરાટઆત્માની ને અનન્યપ્રતિભાશાળી કવિની ખોટ પડી છે તેમના અનેકમણા મહાન આત્માને શાંતિ આપવાની પ્રાર્થના કરવાની પણ આપણી કેટલી ઓછી પાત્રતા લેખાય ? જાણીતો શ્લોક જરા ફેરવીને મૂકીએ તો

મ્હાનાલાલે લિખગતે નિરાલમ્બા સરસ્વતી ।

—મુકુંદરાય પડયા ખી. એ. (બોનસ')

પ્રકીર્ણ ઠાવ્યપંક્તિઓ*

ઠોકરો પર ઠોકરો છં કેટલી વાગી મને,
વાગી નથી ઠોકર હજી જે માર્ગદર્શક હોય છે,
રોક ના ઉડતું નિરંતર કલ્પના પંખી, કવિ !
પાંખ એની તીવ્રવેગી બોમ-સ્પર્શક હોય છે.

ગ્રા. ચિમનલાલ વ્યાસ

ત્યારથી અંતરની લાપા વાંચતાં શીખ્યો છું હું,
જેનું યુસ્તક જોઈ છું મારું કથાનક હોય છે,
એક કૃતિ સમ છે જગત સાહિત્યમાં માનવજીવન,
મિત્ર વાંચક હોય છે, શત્રુ વિવેચક હોય છે.

'ગની'

સાર એનો ચો હશે તે હું કહી શકતો નથી,
પણ જીવનની વાતોનું મૌત શીર્ષક હોય છે.
મારી મિલકત કલ્પનાઓ, લાવનાઓ, ભિન્નિઓ,
મારી નિર્ધનતાનું ધન પણ મારે લાયક હોય છે

'અમીન' આઝાદ

* મુશ્કેલી પડે તો કોઈપણ મેધાવૃત્તિના પ્રયુક્તપદે મહેલા મહાગુજરાત અથવા મહાગાંધીના પ્રભાવોમાં જાયેલી.

સંસ્કારસાધક પુસ્તકાલયો

(૧) પુસ્તકાલય એ જીવનપર્યંતનું શિક્ષણસાધન છે. એના મૂળભૂત સિદ્ધાંત તરીકે સ્વીકારાય છે કે, જીવન એક વિદ્યાપીઠ છે, જે વિદ્યાપીઠનો સ્નાતક પદવીની પરવા કરતો નથી.

(૨) આ પુસ્તકાલયો એટલી સંખ્યામાં અને એટલા વિસ્તારમાં ચોક્કસ છે કે જ્યાં હરકેઈ વ્યક્તિ પુસ્તકો પ્રાપ્ત કરવાનો જન્મસિદ્ધ હક્ક લોગવી શકે છે.

(૩) પુસ્તકાલયો જ્યારે એક સાક્ષીના અંકેડાની માફક સહકારથી કાર્ય કરતાં હોય છે ત્યારે તે વ્યક્તિગત કે એકહથ્થુ કારોબાર કરતાં વિશેષ સેવા બબલે છે.

(૪) મનુષ્યને સુખી અને સંતુષ્ટ જીવન જીવવાના ધ્યેય પર લઈ જવા માટે પુસ્તકાલય એક ઉત્તમ સાધન છે. શરત માત્ર એટલી જ કે, ગ્રંથપાલો અને ગ્રંથાલયોના સંચાલકોએ જનતાના જીવનધનકારને પિછાનવા જોઈએ.

(૫) પુસ્તકાલયો એ એક પ્રકારના શિક્ષણકેન્દ્રો છે અને તે મનુષ્યનો માનસિક વિકાસ સાધવામાં સહાયરૂપ નીવડી શકે, જેમકે—

અ પુસ્તકાલયમાં વાર્તાલાપો, વ્યાખ્યાનો, ચર્ચાસભાઓ અને અભ્યાસવર્ગો ચાલવી શકાય,

બ પ્રદર્શનો ચોજી શકાય,

ક પુસ્તકાલયો પ્રત્યે જનતાને આકર્ષવા માટે પત્રિકાઓ પ્રસિદ્ધ કરી ભીંતપત્રો ચોટી આમલગાવે આકર્ષી શકાય.

ઢ બહુઈ જ્ઞાનસના દેખાવો, જોલતી ફિલ્મો, યાજી વાજી, રેડીઓ વગેરે સાધનો પણ લોકાકર્ષણ માટે સાધનરૂપ ગણી શકાય ઉપરાંત

દ ત્યા સ્થાનિક સમાચાર સ્થા પછુ સ્થાપી શકાય.

પુસ્તકાલયની કાર્યપદ્ધતિ

પદ્ધતિ	કેવી ?	રીત
૧ પસંદગી.	પુસ્તકાલયની આર્થિક કરકસર- પૂર્વકે વાચકને ઉત્તમ પુસ્તકો મળે	અવલોકનો અને સામયિકતાના પુસ્તકપરિચયો, સૂચિપત્રો, વાચકોનાં વિવિધ સૂચનો, અને પુસ્તકપસંદગી સમિ- તિના નિર્ણયો સ્વીકારીને
૨ નવા પુસ્તકો- નો હિંગો.	પુસ્તકસંગ્રહનો વધારો કરવા	પુસ્તકો ખરીદીને, તેનો બદલો કરીને, બેટ મેળવીને
૩ ખાતરી	રખેને પુસ્તક અધુરું, પાના ફાડેલું નુકસાન પામેલું ન હોય	પુસ્તકના માનાં ફેરવી તપાસી ખાતરી કરવી.
૪ દાખલ કરવા.	પુસ્તકાલયના નોંધપત્રકો સંપૂર્ણ રાખવા	નામવારી-વિષયવારીના ખાના પૂરીને
૫ સિક્કા કરવા લેખલ લગા ડવા	એને પુસ્તકાલયની માલિકી પૂર- વાર કરવા	પુસ્તક પર તખ્તી ચોઢીને, કે કોથળી લગાડીને એના પર નિયત કરેલા પૂઠક પર ક્રમાંક નાખવા
૬ વિષયવારી	પુસ્તકના વિષયને લગતી માહિતી આપવા	પુસ્તકમાત્રુ લખાણ, એની પ્રસ્તા- વના, અનુક્રમણિકા વગેરે વાંચીને અન્ય પુસ્તકાલયોના સૂચિપત્રો જોઈ જમને.
૭ લેખકવારી	પુસ્તક તરફથી હાથ આવે તે માટે	પુસ્તકના લેખકનું નામ, પુસ્તકનું નામ, વિષય નોંધીને
૮ મુક્તદાર પદ્ધતિ.	વાચકો સહેલાઈથી જોઈ શકે તે માટે	અમરાઈ પર પુસ્તકો એવી રીતે ગોઠવવા કે જેથી વાચક તેને સહેલાઈથી તેનો વર્ગક્રમાંક જોઈ શકે.
૯ નોંધવહી	પુસ્તકોની આપ-લેની નોંધ માટે.	પત્રકદ્વારા અથવા કાર્ડપદ્ધતિથી.
૧૦ પુસ્તકોની ફરીથી બધાઈ.	પુસ્તકના નવજીવન માટે	પુસ્તકો બાધનાગ પાસે બધા વીને.
૧૧ રદ કરાવીને	અલગ પુસ્તકો રહે તે માટે જૂનાં પુસ્તકો ફાડી જમ, અથવા અધુરું થઈ જમ કે સમય બદારના થઈ જમ કે ખોવાઈ જમ તે માટે, યા તો પ્રતિ- બંધિત હોય	નોંધપત્રકોમાંથી તે છેકી નાખીને

•સાંસ્કૃતિક વિકાસની શાળા

માનવને જેમ જૂખ લાગે છે, અને કેવી છત્તાંથી એ યાજમા મૂકવા આવ પદાર્થો લેવાની છત્તા કરે છે, તેમ આ માનવીના મગજમાં પણ કંઈક આવા જ પ્રકારની ક્રિયા થાય છે. એના મગજમાં એક પ્રકારના માનસિક યોદ્ધાકની જરૂરિયાત હોય છે. એ જૂખને સતોષવા માટે પુસ્તકાનયો-ગ્રાનપ્રચારના મદિરા પુલ્લા ન મૂકવા હોય ! એની એ માનસિક જૂખ સતોષવા પુસ્તકાલયના નાનકડા મકાનમાં અનેક પદાર્થો તૈયાર મૂકેલા છે એને મનમાં ગમે તે પદાર્થ લઈને એની જૂખ સતોષી શકે છે. પુસ્તકાલયમાં આવેલા એ નાનકડા કચાટોમાં જગતની મોટામાં મોટી વસ્તુઓ સમાયલી છે એમાં રવિબાણુ કે ચન્દ્રમાણુ, હોમર કે હસિયક અમર નર્મદ કે ન્હાનાનાતના અમર આત્માઓ ગહેલા છે. સાગરે જગતના સવેદનો અહીં જ છે. કવાકો અને કલાકોની તપશ્ચર્યા બાદ કવિતાદેવીની અમૃતનાણી અહીં જ એકઠી થયેલી છે ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય આમાં જ ભેઠેલા છે સમાજજીવનનું કંઈક સાચું પ્રતિબિંબ પણ અહીંઆ જ બાળાએ હીએ એક રીતે કદ્દ તેા જીવનની એ શાળા છે. એના કચાટોમાં જૂતકાળના અણુમૂડા અનુભવોનો બહાર એકઠો કરો ગાળ્યો છે આપણા વિચારકો અને તત્ત્વજ્ઞાનીઓના ભુદ્ધિકૌશલ્યનો રસ અનેક સ્ત્રીપુરુષ અહીં એકત્ર કરી શકે છે. પ્રાચીન તેમ જ અર્વાચીન સંસ્કૃતિનું સાચું પ્રતિબિંબ પુસ્તકાનય જ છે

આપણા રાજ્યમાં આ પ્રવૃત્તિનું મહાણુ એક નુદર દષ્ટિથી શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું કરજિયાત ફેળવણીનો કાયદો પસાર થયો એથી તેા ફક્ત બાળ-ફેળવણીના પ્રશ્નનો નિકાન આવી ગયો, પરંતુ જે 'પ્રોલેટર' હતો-જે હવે શાળામાં શિક્ષણ લેવા માટે કંઈક અસક્ત હતો-એવા એ પ્રોલેટરના સાર્વત્રિક વિકાસ માટે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ શરૂ થઈ હતી આને આપણે ત્યાં સમૃદ્ધ-વિકાસ (Mass culture) માટે અનેક દિશામાં પ્રવલો થઈ ગયા છે, ત્યારે ત્યાં માટે આપણે પુસ્તકાલયને એ મટિનું એક અમલનું અંગ ન ગણીએ ? સાચે જ, એ સમૃદ્ધના સાર્વત્રિક વિકાસ માટેની શાળા છે. સમાજનાં ભવવા અમર નીચવા થરના ભેદ સિવાય ગમે તે સ્ત્રી અમર પુરુષ એનો એકસરખો લાભ પોતાના સાર્વત્રિક વિકાસ માટે લઈ શકે છે જગતના એકેએક માનવીની એ ફરજ છે કે પોતાને માટે જગતનું સામાન્ય ગ્રાન શીખી લેવું જરૂરી છે, ' અને માટે જ પુસ્તકાનયો એમને સદાનંજૂત બની શકે છે

રાજકીય નવૃત્તિ લાવવા આને અનેક પડો તરફથી પ્રવલો થવા લાગ્યા છે પુસ્તકાલય એમના વિચારોનો સામાન્ય જનતામાં સદેતાઈથી પ્રચાર કરી શકે છે. ગ્રાનપ્રચારના નિર્જીવ બાસતા પુસ્તકાલયના એ મકાનમાં, આપણને એક જીવનો જાગતો સદાનો સાથી મળી આવે છે જીવનની ડાહ પળ મુરકેલી લઈને, પુસ્તકાલયમાં દોડી જાવ એ જરૂર તમને એક સુંદર અને સાર્વત્રિક જગત આપશે એ જરૂર તમારા મનનું સમાધાન કરશે સાથેસાથ આને આપણે સમાજ જે વિનાશની ઊડી ખીણ તરફ પૂરવેગમાં ધસી રહ્યો છે, જે એનો અટકાવ કરવો હોય, વિકાસના પથ તરફ અભિમુખ કરવો હોય તેા એ સમાજની દિશા-પથ કરી, એ પુસ્તકાલય તરફ વાળવો પડશે ગ્રાનપ્રચારના મદિરાની ઠેર ઠેર રથાપના કરવી પડશે સાચે જ દેશના અનેક પ્રશ્નોની ચાવી પુસ્તકાલય જ છે

માને આ પ્રવૃત્તિમાં વડોદરા મેળવે છે દેશમાં દરેકેર આ પ્રવૃત્તિ અસ્તિત્વમાં આવી છે. કરાચીનું વિશાળ પુસ્તકાલય, કલકત્તાનું ચિકેટોરિયા મેમોરિયલ, મુંબઈનું યુનિવર્સિટી પુસ્તકાલય, અને વડોદરાનું મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય-એ આપણા દેશના સુદર અને અભ્યાસપૂર્ણ મંદાલયો વચ્ચેનાં આવેલું ' સ્વિટ્ઝરલેન્ડ મ્યુઝિયમ ' એ જગતનું એક અગ્રેષ્ઠ પુસ્તકાલય છે. દેશનો દરેક આત્મી સુશિક્ષિત બને, એ માટે અમેરિકા વિગેરે દેશોમાં અનેક સુદર અને અપૂર્વ યોજનાઓ ધરાવતા આવેલી છે એ જ કારણે આને જગતના ખીળ દેશો કરતા, એમનો વિકાસ સારા પ્રમાણમાં થયેલો છે. '

સામાન્ય રીતે પુસ્તકાલયમાં અનેક વિભાગો હોય છે-આળ પુસ્તકાલય, મહિલા પુસ્તકાલય અને પુરુષ પુસ્તકાલય સાથેસાથ દરેક પુસ્તકાલયમાં એક વાચનલય (Reading Room) પણ હોવું જોઈએ. આ વિભાગમાં દરેક સામયિકો અને વર્તમાનપત્ર રાખવામાં આવે છે. આ પ્રવૃત્તિને સમાજમાં ઓતપ્રોત કરવા માટે ' વાચનાલય ' એક અમત્યનું અંગ છે. એના હળવા વાચનરૂંડે જ માણસ ગંભીર વાચન તરફ દોરાયો. ' દરતાં પુસ્તકાલય ' ની યોજનાને પણ મધ્યસ્થ પુસ્તકાલય તરફથી વિસ્તૃત પાયા પર સુઠવી જોઈએ. મામડું એ રાષ્ટ્રનું અણ છે એ અણનું કાળજીપૂર્વક જતન કરીશું' તો રાષ્ટ્રની પ્રગતિ યશઃ એટલે કે દિલ્લા સાત લાખ મામડામાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ પૂરજોશમાં પ્રવર્તમાન હોવી જોઈએ. અત્યાગતા સંજોગો પ્રમાણે દરેક મામડા એક વાચનાલય હોવું જરૂરી છે પુસ્તકોના લાભ ' દરતાં પુસ્તકાલય ' ની યોજનાથી લઈ શકે છે

કોઈ એક ખાસ વિષયના નિષ્ણાત થવા માટે આપણે આર્થિક ધોળુ એટલું બધું જીત્યું નથી કે એ વિષયને લગતા કિંમતી પુસ્તકો આપણે વસાવી શકીએ. એ માટે પુસ્તકાલય જાહેર જનતાના ઉપયોગ માટે એવા પુસ્તકો વસાવી શકે છે કેટલીક વાર તો એમ બને કે પૈસાદાર માણસો પણ બધા જ પુસ્તકો ન ખરીદી શકે હસ્તલિખિત મથો અને ધણા અપ્રાપ્ય મથો પુસ્તકાલયમાં મળી આવે છે આ મથો સંશોધનના વિદ્યાર્થીને માટે પણ જ અમત્યના છે. દરેક વિષયના બધા જ પુસ્તકોની એક સંપૂર્ણ Catalogue પુસ્તકાલયોમાં રાખવામાં આવેલી હોય છે. Reference Books અને Encyclopedias જેના અમૂલ્ય મથો વિષયની માહિતી પૂરી પાડે છે આ પુસ્તકો વાચકને પોતાને ત્યાં ન જ લઈ જવા દેવામાં આવે. એનો અભ્યાસ ત્યાં જ કરી શકાય. આ કારણે લીધે પુસ્તકાલયનું મહાન ચહેરના ધોધાટ અમર ગીચ વસ્તીવાળા લતાઓ દૂર રહેવું જરૂરી છે, જેથી સંપૂર્ણ શાંતિમાં અધ્યયન કરી શકાય.

આને વડોદરાને આપણે ' અખિત હિન્દ પુસ્તકાલય પરિષદ ' બરાવ છે હમણા જ પુલકાંતી દાવાનળ શાંત થયો છે એ સુદનાં ૭ ૭ કારમાં વર્ષોએ આ પ્રવૃત્તિને સખત શક્તિ લગાવ્યો છે. સાગણે પુરોપના ધણાએ પુસ્તકાલયો ભગ્નોભૂત બન્યા છે. એ સમય દરમ્યાન આપણા પુસ્તકાલયો નિષ્ક્રિય સ્થિતિમાં પડી રહ્યાં છે સાથેસાથ ' પેપર કન્ટ્રીલ એની પ્રગતિને રોકે છે હવે સ્થિતિ પલટાઈ છે. હવે પુનર્જનનાનો સમય આવી લાગ્યો છે. એ માટે હવે દરેક પુસ્તકાલયને હટ જનાવવા તૈયાર રહેવું પડશે. આ વિચારો અઝીનુવ હકે પ્રમુખરચનાથી જીવ્યાથી છે. આ ઉપરથી આપણને એના મૂલ્યાકન સમજશે જેમ જેમ એની વિશાળતા પર વિચારીશું, તેમ તેમ એની વધુ મદનતા સમજાતી જશે. એટલે જ હવે પુસ્તકાલયને આપણી આત્માની મઝીલ તરફ જનતાને દોરવા વિશાળ પાયા પર મૂકવા તૈયાર રહેવું જોઈએ

—રમણલાલ દારકાદાસ

શ્રીમંત શુભરામ સાહેબ પુસ્તકાલય પ્રદર્શનનું નિરીક્ષણ કરે છે.

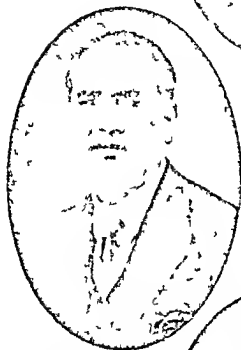

૪ હિ પુસ્તકાલય પરિપક્વે સફળ
રીતે પાર પાડવામા એમને
અત્રભાગ દેતો
૧૧. જ્યોતીન્દ્ર મહેતા સાહેબ
(૧ સ વિગ્રાહિકારી)

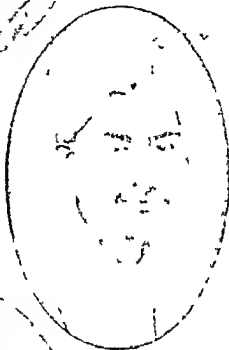
અખિલ હિંદ
પુ પુનિવદને
સંકળતાક્ષરી ગીતે
પાર ઉતાગના
આગેવાન
કાર્યકરે

પુ ખાતાના વ્યવસ્થાપક
શ્રી ગ્ય. દિ
વાકનીમ માહેજ

નાયક વિદ્યાપિઠારી
દા. જા. ચિ
લેલે માહેજ

સમૃદ્ધ પુસ્તક વચના
વ્યવસ્થાપક
દા. ભટ્ટાચાર્ય

પુ ખાતાના માલ વ્યવસ્થાપક શ્રી હમીદભાઈ તાહેજ

શ્રાધ્ધાંજલિ

સ્વ. મોતીભાઈ ન. અમીન સા.ની
સંવત્સરી નિમિત્તે યોજાયેલું
અને વસોમાં ગવાયેલું
પ્રસસ્તિ કાવ્ય

સ્વ. શ્રી. મોતીભાઈ સાહેબ

ધન્ય ગુજરાતને, ધન્ય એ ગામને,
જ્યાં નિપજ્યા મોતી-ભાઈ.
સાગરમાં મોતી ફેટલા છુપાયા હશે ?
મોજા દોડ્યાં પેલાં છીંપલા અગાડી.
—ધન્ય ગુજરાતને

સાત વર્ષોથી અમ વચ્ચે નથી શું ?
પણ અમર એ દિવડો દેખાય,
'પુસ્તકાલય-પિતા' 'શિક્ષક ગરવો',
ગોકળિયો સરદારનો ને ગોપાળદાસ,
—ધન્ય ગુજરાતને

મોન્ટેસોરી-બીજ વાવ્યાં ને લણ્યાં,
અમર થયું મહાગુજરાત,
નવી ગુજરાતી શાળા-સ્કૂલના પાયા,
અર્થો અલાવતાં થયાં છાત્રાલય ખાસ
—ધન્ય ગુજરાતને

બાગ ઠેળવણીનો મે'કી રહ્યો છે,
અહા ! વિરડા બ્યાયામની પાસ,
'હા' 'ના' વચ્ચે હેતે કહું છું,
'સાહેબ' મરજદી ખાસ.
ધન્ય ગુજરાતને, ધન્ય એ ગામને,
જ્યાં નિપજ્યા મોતી-ભાઈ

x

x

x

ગાદીએ વીરા ધણુ વસે છે, પણ વસે મન-મદિર માહી,
મશરૂની ગાદીએ હેતે બેઠા છે-અમીન મોતીભાઈ,
યશગાથાની ધળ ફરકી છે, સદ્વિચાર-તિલક તાણી,
રાતદિવસ એની પ્રસાદની-ઘટડી રણકી રહી છે ભારી

—મૂલદેવ પંડ્યા

૧. કલાપીનો કેકારવ—(નવી આરુત્તિ) લેખક રવ. રાજવી કવિ કલાપી, પ્રકાશક કલાપી સ્મારક સમિતિ તરફથી પુસ્તકાલય સદાશક સદકારી મંડળ લિ. વડોદરા. ૩૩૦ આઠ પેઢ કદના પૃષ્ઠ ૬૮૮, સચિત્ર કવર જેકેટ સહિત પાકુ સળગ છોટા પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. સાત

આ ગ્રંથનો પરિચય આપવાની બાબે જ આવશ્યકતા છે. છેલ્લાં પચાસ વર્ષો થયા જે કાવ્યરસે કાવ્યગસિકોને રસારવાદ આપ્યા કયો છે, અને પચાસ વર્ષો વીત્યા છતાં જેનો કાવ્યરસ નવો ને નવો-નવો તાજે જ હોય તેમ લાગે છે તે મહાગ્રંથ ઘણો વખત થયા મળતો ન હતો, તે આ નવી આરુત્તિ પ્રસિદ્ધ થતા દવે સર્વસુલભ થાય છે. ગુર્જર સાહિત્યમાં એ ખોટ એના કાવ્યગસિકોને ખૂચતી હતી, આજે એ ખોટ પૂરી પાડવા માટે પ્રકાશકોને ધન્યવાદ

રવ રાજવી કવિ કલાપીના કાવ્યો આ ગ્રંથમાં અપાવા ઉપરાંત, રવ સાગરે આ કાવ્યોનો પરિચય આપતો જે સમગ્રૂત આગલી આરુત્તિમાં અપાયેલી તે પણ. છપાઇ હોઇને, આ આરુત્તિપ્રસંગે એમાં એક વિશિષ્ટ વિવેચનનો પણ ઉમેરો થયો છે. રવ. કલાપીની કાવ્યોને ઝોળખાવતા અન્ય લેખો ઉપરાંત, આ આરુત્તિમાં આપણા સાહિત્યના અમગદ્ય સાક્ષર (અને વિવેચક પણ) શ્રી રમણદાસ દેસાઇની, એ કાવ્યમયની વિસ્તૃત વિવેચના પણ ઉમેરાઇ છે અત્યાર સુધીમાં આ ગ્રંથ પર થયેલા વિવેચનો કરતાં નવી જ દષ્ટિ રજૂ કરતું આ વિવેચન, “કલાપી એક અભ્યાસ દષ્ટિ”માં અપાયુ છે. કલાપીના અભ્યાસીઓને એ ખૂબ માર્ગદર્શક વર્ષ પડે તેવું હોઇને એ કાવ્યસાહિત્યના અભ્યાસીઓને ઠીક ઉપયોગી નીવડે તેવું છે ઉપરાંત, ‘કલાપી રનેલી કે કવિ’ની ‘તુલનાત્મક નોંધ અને નિશ્ચય વાચવા યોગ્ય છે જ્યારે, કલાપીના સર્જનો પરત્વે જોડેલ નીતિ-અનીતિના વાદની પણ શ્રી રમણદાસને ઠીક મીઠાસા કરી છે

વર્ષો થયા અલબ્ધ હતો તે આ કાવ્યમય સૌ ઠીક વસાવે

૨. મોટી બહેન—લેખકો ગવ ગિજુભાઈ અને શ્રી જુગતરામ દવે, પ્રકાશક શ્રી સોમાભાઈ કિશાભાઈ પટેલ, મુ. સુબાવ, (આજુદ વાળે) કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૧૨૮+૮, સચિત્ર સાફ પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. એક

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠની પ્રાથમિક શિક્ષણસંસ્થાઓના પ્રાથમિક વાચન માટે નાનીમોટી ચાલણમાડી લેખકોએ આપી હતી અને તેના વડે નાના કીમતા બાળકો અક્ષરગદાન પ્રાપ્ત કરવામાં ઉત્સાહ પણ દાખવતાં. તે પછીના ક્રમિક વાચન માટે લેખકોએ આ “મોટી બહેન” લખેલું એમાં અક્ષરગદાન પ્રાપ્ત કરી આગળ વાંચનાં કીમતવાનો પ્રયત્ન કરતાં બાળકો

સહેવાઈથી વાચી શકે તેવા સરળ પાઠો આપ્યા છે અને એક મોટી બહેનની વાર્તા સાબળ-વનિ બાળકો લલચાવે તેમ, આ “ મોટી બહેન ” માની બાલભોજ્ય વાર્તાઓ નવા વાચતા શીખેલા બાળકો જરૂર હોસે હોસે વાચે તેવી છે આ નવી આવૃત્તિ હવે મળતી થઈ હોઈને દરેક પુસ્તકાલય પોતાને ત્યાં વધુ સંખ્યામાં પણ વસાવીને બાળકોમા વિરોધ વચાવવા પ્રયત્ન કરે.

૩. ઊડતાં પાન—એમકા પ્રા વિજયરાય ક વૈદ્ય, પ્રકાશક પદ્માન પ્રકાશન, વડોદરા કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૧૧૬, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ ૨-૪-૦. ૧૯૪૫

આપણા સાહિત્યના વિખ્યાત વિવેચક ‘માનસી’કાર શ્રી. વિજયરાયે, તખલ્લુસથી અને સ્વનામે લખેલ ૨૦ નિબંધિકાઓનો આ સંગ્રહ છે એમાની પહેલી અને છેલ્લી બે નવીન જ હોઈને બાકીની વખતોવખત તેમણે સામયિકોના પૃષ્ઠો પર અવતારેલી કૃતિઓ આમા સંક્રાંત છે

શ્રી. વિજયરાય એક હિન્દુ ઠાટીના વિવેચક હોવા ઉપરાંત, એક માર્મિક કટાક્ષભેષક પણ છે, અને તેમણે “વિનોદકાન્ત”ના તખલ્લુસથી કેટલાક સામયિકોમા આમાની કૃતિઓ આપેલી

આ સંગ્રહમા અપાયેલા આ લેખો, હિન્દુ શિક્ષણ, પત્રકારત્વ, તેમ જ સ્વગૃહજીવનના દરથોને ઉઠાવી અહીં તેમની કલમે જીવત સ્વરૂપ આપ્યું છે પુસ્તકના વીસેય પ્રકરણોમાના બધા ખરા આપણા એ માન્ય વિવેચનકારના જીવનપ્રસંગોની આછી ઝાંખી જીવનરેખા આપે છે આમ માર્મિકતાપૂર્વક પોતાના જીવનપ્રસંગો આપવાની કલાથી આ પ્રસંગકથાઓ આર જ દીપી જોઈ છે. સાહિત્યસેવીઓ અને સાહિત્યક્ષેત્રમા શ્રી વિજયરાયના સર્જનોમા રસ ધરાવનાર સૌને એમની જીવનકિતામના કહી શકાય તેવા આ પૃષ્ઠો જરૂર રસપ્રદ નીવડશે.

ગુર્જર સાહિત્યકારની આ જીવનસંસ્થિતાના વહેણો જોવા-જાણવા માટે પુસ્તકાલયોના મુત્રી-અથવાપો પોતાને ત્યાં આવતા સાહિત્યરસિકો માટે વસાવી લે પૃષ્ઠસંખ્યાના પ્રમાણમા કિંમત જરા વધુ પડતી લાગે તેવી છે

૪. લઘુયોગવાસિષ્ઠ—અનુવાદક શ્રી ભોગીન્દ્રરાય નાનાનાન વૈદ્ય, કચ્છ-માડવી, પ્રકાશક સસ્તુ સાહિત્ય વ કાર્યોલય, ભદ્ર, અમદાવાદ કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૫૨૮, કાર્ડ બોર્ડના પૂંઠા સહિત, મૂલ્ય રૂ ૧૯૪૫

વેદાંતના એ મહાન ગ્રંથનું આ સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ ‘૭ મૂળ સરૂત’ મથના ૩૨૦૦૦ શ્લોકોમાથી આખાય મથના સગરૂપ એવા ૬૦૦૦ શ્લોકોની તારવણી કરી ગરમીરના અમિનદ નામના પડિતે કરેલા સંક્ષિપ્તીકરણનો આ ગુજરાતી અનુવાદ છે અધ્યાત્મગાનના નિગામો, જેઓ આત્મગાનમાં જોડો રસ ધરાવતા હોય તેઓએ માટે આ ગ્રંથ ઉપયોગી છે એમા આવતા આખ્યાનો-ઉપાખ્યાનો સામાન્ય જીવિના માનવમગજમા મહામુશ્કેલીએ જીતે તેવા હોય છે પરંતુ એ વિષયના તત્ત્વપૂર્ણ અભ્યાસોએને એ અતિ આદેશયક મળ્યા છે. એવા આત્મમાર્ગના ઉપાસકોને મોટા મહાગ્રંથનું આનંદન ન લેવું હોય તો તેના સારરૂપ આ ગ્રંથ ઉપયોગી ભોમિયાઈ નીવડે તેમ છે અધ્યાત્મનિગામો માટે પુસ્તકાલયોમા સુખે વસાવાય સાથે સાથે, શ્રી ગોપાનંદાસ જીનામહાશયે સંપાદન કરેલ અને નવજીવન કાર્યોલય દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલ શ્રી યોગવાસિષ્ઠ પણ એના અભ્યાસોના તુલનાત્મક અભ્યાસ માટે વસાવી લેવા યોગ્ય છે

૫ શ્રીમદ્ શકરાચાર્ય—લેખક શ્રી. પુરાતન જ. છુચ, પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે પુસ્તકે આકાષેષ કદના પૃષ્ઠ ૪૮, સાદુ સચિત્ર પૃષ્ઠ, મૂલ્ય ૦-૪-૦

ભાગવતવર્ષમાં શાકર મત પ્રચારક આદ્યશુર-જગદ્ગુરુ શકરાચાર્યનું જીવનચરિત્ર આ નાનકડી પુસ્તિકામાં આપવામાં આવ્યું છે. જગદ્ગુરુ શકરાચાર્યના જીવનને લગતા જુદા જુદા મંથો આપણે ત્યાં પ્રસિદ્ધ થયા છે, પરંતુ આમજનતા અને તેમાં પણ આમજનતા સરળતાપૂર્વક વાંચી સમજી શકે તેવા અર્થ જ છે આ નાની પુસ્તિકા એણે બણેલાલોદો પણ વાંચી સમજી શકે તેવી લોકભાષામાં રજૂ થયેલી હોઈને એ મહાન ધર્મપ્રચારકના જીવનને જાણવામાં ઉપયોગી નિવડે તેવી છે. એમાં તેમના બાલ્યજીવનથી લઈને વિવિધ વસ્તુ કરતાં કરતા થયેલા વાદવિવાદોનું પણ ટૂંક નિરૂપણ છે. એમની આસપાસ શુદ્ધાયેલી ઇત્સીક કપોલકસ્પિત દંતકથાઓથી આ સર્જન ૫૨ જણાય છે.

આમપુસ્તકાલયે પોતાને ત્યાં અવસ્ય વસાવી લે, અને તેનો બહોળો પ્રચાર કરે.

૬. માર્કો ભારત દેશ—લેખક શ્રી. કાન્તિલાલ હ. પરીખ, પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે કાઠિન કદના પૃષ્ઠ ૧૩૬, સચિત્ર આટ્ પેપરનું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦, ૧૯૪૫.

સરથા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતી સર્વોપયોગી સાહિત્યશ્રેણીનું આ ૧૧ મું પુસ્તક છે. લેખકે, એમાં ભારતના જોવા જેવાં મુખ્ય મુખ્ય નગરો, જલધોધો, ગુફાઓ, અને ઐતિકા સિંક ઇમારતોનું એમની વિશિષ્ટ ગૈરીએ દર્શન કરાવ્યું છે. એ રચનાના વર્ણનોમાં લેખકે, એમની ભારતની પ્રાચીન ભવ્યતાની ભાવના જાણે મૂર્ત કરી દેખાડવા પ્રયત્ન કર્યો છે ઉપરાંત લેખનશૈલી પણ કવિત્વભર્યા બદની હોઈને વાચવી ગમે તેવી છે.

પ્રવાસવર્ણનને લગતા આપણે ત્યાં આમજીને વેટે જણાય તેટલા લખાતાં પુસ્તકોમાં આ એક ઠીક ઉમેરો કરે છે. આમજનતાને પણ વાચનું ગમે તેવું આ વર્ણનાત્મક પ્રવાસ-પુસ્તક દરેક પુસ્તકાલય વસાવી લે અને ભારતની પ્રાચીન ભવ્યતાનો પોતાના વાચકોને અભ્યાસે પણ ખ્યાલ આપવા પ્રયત્ન કરે

૭. શ્રી વિચારસાગર—મહાત્મા શ્રી નિમલદાસજી કૃત ગ્રંથનો અનુવાદ. અનુવાદક સ્વ. છોટાલાલ નગેરામ ખટ્ટ, પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે કેમી આકાષેષ પૃષ્ઠ ૩૬૬, સાદુ પૃષ્ઠ, મૂલ્ય ૩ અડી ૧૯૪૫

વિચારસાગર એ નેદાતવિષયનો અજ્ઞાસગ્રંથ છે મહાત્મા નિમલદાસે રચેલા મંથનો આ ગુજરાતી અનુવાદ સ્વ. સાદર શ્રી. છોટાલાલ ન. ખટ્ટે કરેલો તે છે અનુવાદકે આ ગ્રંથને શુદ્ધ જ્ઞાન સરખો કલો હોવાનું તેમની પ્રત્તાનના પરથી સમજાય છે. એ સંબંધે તેઓ કહે છે

“ આ ગ્રંથ શાસ્ત્રીય ક્રિયાઓથી ભરપૂર દોષથી x x x ગુરુની સદાપતા વિના તે સમજી શકાતું નથી, માટે જેમ અને તેમ એમાના વિષયો નેદાન્તારિભાષાથી અનન્ય અને નેદાન્તના સરકાર વિનાના પણ જગવાપદા અધિકારીઓ સદેવથી સમજી શકે એવી તેની રચના કરના મને હજી થઈ આવવડી અનુજ્ઞતા પ્રાપ્ત થતા તેનું સરસ ગુજગતી ભાષાન્તર કરવાનો પ્રયાસ મેં આપ્યો હતો ”

ઉપરના શબ્દો પરથી સમજાય છે કે, આ ગ્રંથ મને તેવા વાચકના હાથમાં જ પડતા તેનો શુ ઉપયોગ થાય તે બાબે જ કદી શકાય. અને એટલે જ, સ્વ. સ્વામી શ્રી

અખંડાન દહની હયાતીમાં અનેકોની માગણી છતાં તેમણે એ પ્રસિદ્ધ કથો ન હતો માત્ર અધિકારી વર્ગ ન એનો ગુરુગમ વડે ઉપયોગ સાધી શકે એ જોતા, આ અંથ એના પાત્ર અધિકારીના હાથમાં જાય એ, આ પુસ્તક વસાવનાર અથવા કાળજી રાખવી ધરે

૮. હિંદની આર્થિક પુનર્ધટના—લેખક શ્રી મુશિલાલ એચ. શાહ, એમ એ, પ્રકાશક સદેશ પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૭૨, સાદુ પૂઠ, મૂલ્ય ૧-૦-૦ ૧૯૪૫.

અર્થશાસ્ત્ર—આકાશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરનારા આપણે ત્યાં જુજ માણસો છે, અને તે પણ માત્ર વિદ્વાન અર્થશાસ્ત્રીઓ જ તેનો અભ્યાસ કરે છે, જ્યારે આમજનતા આવા આર્થિક પ્રશ્નોમાં અત્યંત અલ્પ રસ ધરાવે છે આમજનતા, આર્થિક પ્રશ્નોમાં રસ ધરાવતી યાય એ હિંદીથી ઉપર્યુક્ત સંસ્થાએ શરૂ કરેલી આર્થિક અથમાળાનું આ યોગ્ય પુસ્તક છે.

યુદ્ધ પૂરુ થયા પછી, યુદ્ધમાં પડેલા અને તેની અસર નીચે આવી ગયેલા તેમ જ ધતર દેશોએ પણ, યુદ્ધોત્તર પુનર્ધટનાના પ્રશ્નોને હાથ ધરવા માડ્યા છે, અને હિંદના અર્થશાસ્ત્રીઓએ પણ એ દિશામાં પોતાના પ્રયત્નો ચાલુ કર્યા છે પરિણામે જુદા જુદા અર્થનિષ્ણાતો તરફથી બિન્ન બિન્ન યોજનાઓ બહાર પાડવામાં આવી હતી. તેમાં ખાસ કરીને મુબઇ યોજના, જે આપણા દેશના ઔદ્યોગિક નેતાઓએ ધરી હતી તે તેમ જ પ્રો અગવાલની યોજનાએ દેશનેતાઓનું ખાસ ધ્યાન દોર્યું હતું

આ પુસ્તકના લેખકે, આપણે ત્યાં બહાર પડેલ યુદ્ધોત્તર પુનર્ધટનાઓની વિવિધ યોજનાઓનો સમન્વય કરતું દોહન આ પુસ્તકમાં આપ્યું છે અર્થશાસ્ત્રના શુષ્ક વિષયને લેખક કેટલેક દરજ્જે વાચનીય બનાવી શક્યા હોયને સામાન્ય માણસને પણ તેમાંના તરવેા જાણવા આકર્ષાય તેવી રીતે આ પુસ્તક રજૂ કરાયું છે

આને જ્યારે આર્થિક પુનર્ધટનાનો પ્રશ્ન, દેશનેતાઓની ઝેરણુ પર છે ત્યારે, સઘળા યોજનાઓના સમન્વયરૂપ આ પુસ્તક કીક વિચારસામગ્રી આપી જાય છે

૯ નેતાજી—સપાદક શ્રી પ્રહલાદ ષલ્લમદ, પ્રકાશક કદ ઉપર પ્રમાણે. સચિત્ર કવર જેકેટ સહિત પાકું પૂઠ, મૂલ્ય રૂ. ૩-૪-૦. ૧૯૪૬

નેતાજી શ્રી સુભાષ બોઝની છેલ્લી જન્મજયંતિ પ્રસંગે, આ પ્રકાશન પ્રસિદ્ધ કરાયું છે એમાં, એના સપાદકે, નેતાજી હિંદમાંથી અદસ્ય થયા ત્યારથી લઈને આઝાદ હિંદ સેનાના સેનાપતિઓના ખટલાના ચુકાદા સુધીની તવારીખી સંકલના કરી છે.

સુભાષ બાણુએ, આઝાદ હિંદ સેના કેવા ત્યાગ અને ભારે બલિદાનપૂર્વક બિભી કરી હતી, ભાગતની યુક્તિની તમન્નાની એનામાં કેટલી ઊંડી જડ હતી અને એને ખાતર તેઓએ શુ શુ કર્યું તેનો, વર્તમાનપત્રોને પાને પ્રસિદ્ધ થયેલ ઇતિહાસ અહીં અથાકારે રજૂ કર્યો છે. આ પુસ્તકને ભાવિ ઇતિહાસકાર માટેની, આઝાદ હિંદ સેનાની કમખદ તવારીખરૂપે લેખી શકાય સમાચારો વચાઇ ગયા પછી નિરુપયોગી થઇ જતા વર્તમાનપત્રમાના આ કિંમતી દસ્તાવેજને આમ ચિરંજીવરૂપે રજૂ કરવા માટે એના સપાદક-પ્રકાશકને અભિનંદન

૧૦. રચનાત્મક કાર્યક્રમ-તેનું રહસ્ય અને સ્થાન—(ત્રીજી આવૃત્તિ) લેખક મોહનદાસ કરમચંદ ગાધી; પ્રકાશક નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૪૪, સાદું પૂઠ, મૂલ્ય ૦-૪-૦

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ વડોદરાનાં પ્રકાશનો

૧ કલાપીના કેકારવ—લેખક રવ. રાજવી કવિ કલાપી, મૂલ્ય રૂ. સાત.

૨ દીનબંધુ—હિંદી પરથી પ્રયોજક શ્રી રસલભાઈ નં વડોદરા; મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

સંદેશ પ્રકાશન મંદિર-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

૩ નેતાજી—સપાદક શ્રી. પ્રદુલાદ બક્ષભટ્ટ, મૂલ્ય રૂ. ૩-૪-૦

૪ હિંદની આર્થિક પુનર્ધારના—લેખક શ્રી મણિવાલ એચ શાહ, એમ. એ. મૂલ્ય રૂ. એક

વોરા એન્ડ કંપની-મુંબઈનાં પુસ્તકો

૫ શાંધીજીના સમાગમમાં—સપાદક ચત્રચક્ર પ્રાણ્યકર શુક્લ; મૂલ્ય રૂ. અડી

૬ મૂગા સેવક—લેખક ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય રૂ. દોઢ.

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

૭ બહેનોને—મૂળ લેખિકા શ્રી અમૃતકૌર, અનુ. શ્રી. કરીમભાઈ વોરા, મૂલ્ય ૦-૬-૦

૮ રચનાત્મક કાર્યક્રમ—લેખક મોહનદાસ કરમચંદ માધી, મૂલ્ય ૦-૩-૦

સસ્તુ સાહિત્ય વ. કાર્યાલય-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

૯ શ્રી વિચારસાગર—મહાત્મા શ્રી નિશ્વલદાસજી ફૂલ, અનુવાદક રવ. છોટાલાલ નરસેરામ ભટ્ટ, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

૧૦ મારો ભારત દેશ—લેખક શ્રી કાન્તિલાલ દ પરીખ, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

૧૧ શ્રીમદ્ રા'કરાચાચ'—લેખક શ્રી. પુગતન ઝ. જુય, મૂલ્ય ૦-૩-૦

૧૨ ખોરાકના ગુણદોષ—(આયુર્વેદની દષ્ટિએ) લેખક ડૉ. રસિકલાલ જેઠાલાલ પગેખ, મૂલ્ય ૦-૬-૦

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

૧૩ મીકાન્ત—(ભા. ૧-૨)-(નવી આવૃત્તિ) મૂળલેખક. ચંદ્રમાણ, અનુવાદક શ્રી ગમણલાલ સોની; મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦

૧૪ પરિષ્કૃતા—(નવી આવૃત્તિ) મૂળલેખક ઉપર પ્રમાણે અનુવાદક શ્રી. નગીનદાસ પારેખ; મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૧૫ સમર્પણની કથાઓ—(ત્રીજી આવૃત્તિ) મૂળલેખક રવીન્દ્રનાથ ટાગોર, ભાષાતરકાર નરસિંહભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

૧૬ રાજમુગર—(ત્રીજી આવૃત્તિ) લેખક શ્રી. ધૂમકેતુ, મૂલ્ય રૂ. ૧૫

૧૭ ક્લેકાં તનનાં ને મનનાં—મૂળ સગાહક વાસુદેવ વિનાયક જોષી, અનુ
શાન્તાબહેન મનુભાઈ દેસાઈ, મૂલ્ય રૂ ૨-૦-૦

અન્ય પ્રકાશકો તરફનાં પુસ્તકો

૧૮ તથોવન—લેખક શ્રી. સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ, પ્રકાશક ગાડીવ સાહિત્ય
મંદિર, મુરત. મૂલ્ય રૂ ૪-૮-૦

૧૯ સાહિત્યનો તપસ્વી—રચયિતા-દેવીભાઈ ગણુભાઈ ખારોટ, જૂનાગઢ, મૂલ્ય
વખુ નથી

૨૦ મોટી બહેન (નવી આવૃત્તિ) લેખકો: સ્વ ગિજુભાઈ અને જુગતરામ દવે,
પ્રકાશક સોમાભાઈ કિશાભાઈ પટેલ, સુણાવ, આણંદ થઈને મૂલ્ય રૂ ૧-૦-૦

૨૧ પ્રણયરાત્રિ—લેખક શ્રી. ધર્મચંદ્ર ર જુદ, પ્રકાશક મુર્જર સાહિત્ય બગાર,
લાડી મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

[૫૪૭ પાન આશ]

ગાંધીજીએ દર્શાવેલા રચનાત્મક કાર્યક્રમના સુદાઓની સમજૂત અને રહસ્ય દર્શાવતી
આ પુસ્તિકાની ત્રીજી આવૃત્તિ છે એનો પરિચય અગાઉ અપાઈ ચેલો છે ને પણ
પુસ્તકાલયોમા હજી એ ન વસાવાયું હોય તેઓ સત્વર વસાવી લે

૧૧. બહેનોને—મૂળલેખિકા શ્રી અમૃત કૌર; અનુવાદક શ્રી. કરીમભાઈ વોરા;
પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે, મૂલ્ય ૦-૬-૦, ૧૯૪૬

સ્ત્રીસેવાના ક્ષેત્રમા શ્રી. અમૃત કૌરનું વિશિષ્ટ સ્થાન છે તેમણે, સ્ત્રીઓને
સામાજિક કાર્યોમા રસ લેતી કરવાને પ્રયત્નો કર્યો છે, અને એ સેવાકાર્ય દ્વારા મેળવેલા
અનુભવોમાંથી સ્ત્રીસેવા કરનાર માટે માર્ગદર્શક સૂચનો આ નાનકડા પુસ્તકમાં આપ્યાં છે.
એ ક્ષેત્રમા કામ કરનાર દરેકણને એ ઉપયોગી નીવડે તેવા છે. ચહેરી બહેનો તેમ જ
આમ બહેનોના પ્રશ્નો પણ ભિન્નભિન્ન હોઈને તેને લગતા પ્રશ્નોમા લોકમાનસ જાગૃત
કરવામાં મદદરૂપ થાય તેવા સૂચનોની આ પુસ્તિકા સૌ પુસ્તકાલયો સુખે વસાવે

વચવાની છે

અત્યાચે લગલગ અપ્રાપ્ય થઈ પડેલી

‘ નવજીવન ’ની ફાઈલ

પુસ્તક ૧-૧૩

કિંમત તથા વિગતમાટે હોદ આનાની ટિકિટ સાથે નીચેના સંરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર બી. એ.

વાંકાનેર (કાઠિયાવાડ)

અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય

અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદનું ૭ મું અધિવેશન વડોદરા ખાતે તા. ૨૬ મીને શનિવારે સવારે નવ વાગે ન્યાયમંદિરનાં હોલમાં મળ્યું હતું. તેની ઉદ્ઘાટનક્રિયા શ્રી. સૌ. મહારાણી શાતાદેવી બાઈ સાહેબના શુભ હસ્તે થઈ હતી.

માનવ ત હાજરી

પરિષદમાં થામત સૌ. મહારાણી સાહેબ, ને ના. દીવાન સાહેબ, તથા ઉચ્ચ અમલદારો, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવતા સુશિક્ષિત શૃદ્ધચો અને સન્નારીઓ, સ્વાગત સમિતિના સભ્યો તથા અદારના દિલ્હરમાંથી આવેલા પુસ્તકાલયોના ૧૩૦ પ્રતિનિધિઓની હાજરી ધ્યાન ખેંચતી હતી હોલ પ્રેક્ષકાલ્પી ચિત્રકર બરાણે હતો.

શ્રી સૌ. મહારાણી સાહેબ, ને ના. દીવાન સાહેબ, પત્નિદના પ્રમુખ ઓન. સર અકીબુલ હક, અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદના ગત વર્ષના પ્રમુખ દી બ. રમનાથન વગેરે પદાર્થો સ્વાગતપ્રમુખ ને મોતીલાલ દેસાઈ, વિદ્યાધિકારી ને ડૉ. મહેતા, તથા મંત્રીઓ શ્રી. વાઘનીસ, શ્રી. રામભાઈ પટેલ અને શ્રી. ઉમેશભાઈ પટેલ વગેરે આવકાર આપ્યો હતો એક વગેરે વ્યવસ્થા સારી રાખી હતી.

શ્રી. સૌ. મહારાણી સાહેબનું ઉદ્ઘાટન બાપણ

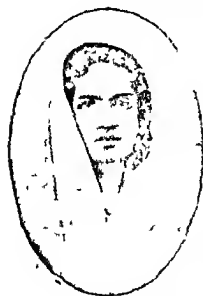
પ્રાર્થના-સ્વાગતગીત

કાર્યક્રમના આરંભમાં કન્યાઓએ પ્રાર્થના સ્વરૂપમાં પઢેલે રચેલું 'નમસ્તુ નમસ્તુ પગલ પુરાણમ્' એ બહારતવન તથા કવિ સુદરલાલ પરીખ દ્વારા રચેલું 'સ્વજનને જોતા નયન ભીંજાય, સ્વાગત થા દેવાય' એ સ્વાગતગીત મંજુર કરે ગયા હતા.

પછી શ્રી સૌ. મહારાણી શાતાદેવી બાઈ સાહેબે અધિવેશન ખુલ્લું ચૂકતા નીચે પ્રમાણે બાપણ અંગ્રેજીમાં કર્યું હતું.

અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદના ૭ મા અધિવેશનનું ઉદ્ઘાટન કરવા અને આવેલા આમ ન જુને દુ માન સમગ્ર છુ અમારે ત્યાં વડોદરામાં સંખ્યાનંધ જુની જુદી અખિલ હિંદ પરિષદો બરાણેલી છે, પરંતુ આ પહેલો જ પ્રસંગ છે, ન્યારે અમને જાણીતા ગ્રંથપાત્રો અને પુસ્તકાલયો મિત્રોને આવકાર આપવાનો આનંદ ઉપજે છે.

પરિષદના સ્થાપનાની પસંદગી આપની મુદોતર પ્રથમ પસંદગી અમારા

શ્રી. સૌ. મહારાણી શાતાદેવી બાઈ સાહેબ
[શ્રી "અષ્ટાવલોકન"ના સૌજન્યથી]

પરિષદનું ૭મું અધિવેશન :: :: ::

ઉપર ભિતરી તેથી અમને વિશેષ આનંદ થાય છે. પુનર્ધટનાની ધણી યોજનાઓ અમલમાં મૂકવાનો સમય હવે આવી પહોંચ્યો છે હું ખાતરીથી મારું છું કે અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય મંડળ પાસે પણ તેની પોતાની પુનર્ધટનાની યોજના છે. પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની પહેલ અમે કરી છે અને આપની પરિષદ વ્યવહાર પરિણામ લાવશે તો ખચિત તેનું કાર્ય અમને ધણું આનંદ-દાયી અને અભિમાનજનક થશે.

વાઝમય અને
પુસ્તકાલયનો
સંબંધ

તાજેતરમાં

જ મને વાઝમય પરિ-
ષદનું ઉદ્ઘાટન કરે-
વાનું માન મળ્યું

હતું. સાહિત્યવિષયક અને પુસ્તકાલય સંબંધી કાર્ય એ બંને વચ્ચે હું ઘણો નિકટનો સંબંધ જોઉં છું વસ્તુતઃ બંને પ્રવૃત્તિ એકબીજાની પૂરક છે. વિદ્વાન સાક્ષરો સાહિત્ય રચે છે અને અથપાશે તેનો સમજ અને પ્રચાર કરે છે બીજા બાજુએ અથપાતો એવી સરચાઓ નિર્માણે છે, જે પડિતજનોને પ્રાચીન જ્ઞાનના બજાર તરીકે અને અવોચીન જ્ઞાનના શક્તિમદ્ તરીકે ઉપયોગી છે. સમાજને એ ઉભયની જરૂર છે, અને તે બંને પ્રગતિ કરે અને બૌદ્ધિક જીવનની ઉચ્ચ કક્ષા જળવાઈ રહે તે જોવામાં સમાજને રસ છે

વડોદરા મારે આશા અને શ્રદ્ધા

હિંદમાં ખીળાં રચેલાં કરતાં ઘણા વખત આગમચથી વડોદરાએ પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થિત પ્રવૃત્તિ શરૂ કરેલી, પણ પહેલ કરવા માત્રથી જ જો તે પોતાને કૃતકૃત્ય માનીને બેસી રહે તો મારા વડોદરાને ખોટા સ્વરૂપમાં સમજી શકે એમ જ કહેવાશે કેાઈપણ કાર્ય ખીળ કરી શકે તે કરતા વધારે સારી રીતે કરી બતાવવામાં વડોદરાને શ્રદ્ધા છે. મને આશા છે કે આ પરિષદ અમારા પ્રયત્નોમાં સહાય કરશે

મને આશા અને વિશ્વાસ છે કે જોન મિ. અગ્રીજીલ હકકના નેતૃત્વ નીચે આપ હજારોથી વધારે અને વડોદરાનો નિવાસ સુખરૂપ બનાવશે. એટલું કહી આ પરિષદ ખુલ્લી મુકાવથી જાહેર કરતા મને ઘણો આનંદ થાય છે.

દેવાગત પ્રમુખ રાજપ્રિય મોતીલાલ દેસાઈનું આપણું

આપ સર્વને અખિવ દિદ પુસ્તકાલયના ૭ મા અધિવેશનમા દાર્દિક આવકાગ આપતા મને મોટું માન ઉપજે છે હું જાણું છું કે આપને જે વસ્તુ વડોદરામા લાવી છે તે અમારા દાર્દિક ગ્વાગતની ખાતરી નહિ, પણ શ્રીમત સગદારે વડોદરાને દિદના પુસ્તકાલયોનું ધર બતાવે છે તે પવિત્ર બાવના છે દુરથી શ્રમ લાંબને પધારેલા મહેમાનોના સહૃદય આતિથ્ય માટે અમારા શક્તિ અને સાધનોને અનુસરીને બનતું કયું છે, વિશ્વસર્જનના પ્રાચીન તત્ત્વજ્ઞોના શબ્દોમા વડોદરાનું વર્ણન દિદના પુસ્તકાલયોની આવશ્યકિત તરીકે થયું છે તેમા કોઈને ગદા કે વિવાદ થાય તેવું નથી હું એ વર્ણનમા એક મુદ્દાનો વધારો કરીશ અને તે વાત નિર્વિવાદ છે કે, શ્રી ગાયકવાડનું રાજકુળ તમામ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની આવશ્યકિત છે.

દે. શ્રી. સયાજીરાવની પ્રણાલિકા

તેમના પ્રતાપી વારસ હાવના આપણા શ્રી. મહારાજ સાહેબે માત્ર નિભાવી રાખવા કરતા વિશેષ કયું છે શ્રીમતના અગત પુસ્તકાલયમાથી મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયને પુસ્તકોની વારવાર ઉદાર બહિસો મળતી રહી છે શ્રી. સૌ મદાણી શાતાદેવી બાઈ સાહેબ જેમણે પરિપક્વ ઉદ્ધાટન કરીને આપણને માન આપ્યું છે તેઓ પણ પુસ્તકોનો શોખ ધરાવે છે અને સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોની અગત્યતામા માનનારા છે તેથીજ તેઓ શ્રીમતે નવસારી મહિલા પુસ્તકાલય સાથે પેતાનું નામ જોડવા દેવાની પરવાનગી આપી છે.

પુસ્તકાલયની મફત સવક

રાજ્યની પ્રજાને પૂરી પાડીને વડોદરાએ દિદના ગાળ્યોમા જ નહિ પણ દિદના પ્રાતોમા પણ અપૂર્વ માનનું ગ્વાન પ્રાપ્ત કયું છે તેથી આજળ વર્ષીને કહીએ તો વડોદરાએ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના વિસ્તાર અને સગીનતામા ઇત્તાડ અને અમેરિકાનું રથાન મેળવ્યું છે ગાળ્યોમા આ હજાર ચો માઇનનો આખો વિસ્તાર પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોથી અક્તિ થયેલો છે તેની સખ્યા ૧૪ હજારથી વધુ છે અને તેનું પ્રમાણ દરેક ૧૭ ચો માઇને એક પુસ્તકાલયનું આવે છે સચોજિત પ્રગતે પણ નજીકના જાવિશ્વમા એની જ સવકો પ્રાપ્ત થશે એવી આશા છે આ ઉપરાંત ગામડાઓમા દરતી સુમારે ૪૦૦ પુસ્તકાલય પેગીઓની યોજના પણ થઈ છે

પુસ્તકાલયો સ્વતંત્ર પ્રગતીય સંસ્થા

પુસ્તકાલયવિકાસનો ઇતિદાસ ટૂંકમા આપી, ગણ્યા પુ કે વડોદરા રાજ્યમા પુસ્તકાલયો પ્રગતીય સંસ્થાઓ છે પ્રતિવર્ષ તેના સંચોમાથી ન્ય સગિતિઓ ચુટાય છે અને તે તેનાં ધારાધોળ્યા ધડે છે, અદાગવડો કરે ૬ અને ખર્ચના માર્ગો અને સાધનો નક્કી કરે છે પુસ્તકો અને વર્તમાનપત્રોની પમદગી કરાની તેમને સંપૂર્ણ ફ્રટ છે

ખાનુ અને પચાપતો ૨/૪ મદદ આપે છે, છતા તેના સચાતનમા દખલગીરી ફોતી નથી જેમ એક સ્વતંત્ર માણસને પણ પેતાનું ખૂન કરવાનો અધિકાર કાયદાથી મળ્યો નથી, તેમ આ ૦૧ સગિતિઓને સરચાઓને માગે નાખવા સિવાય બીજું બધું કરવાની

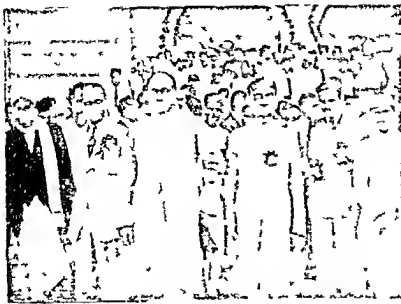
છૂટ છે. આ સ્વાયત્ત શાસનને લીધે પુસ્તકાલયો બહાર જીવનમાં વિગ્ધ લોકપ્રિયતા મોઝવે છે' ગાળ પ્રગ્ન વચ્ચેના દિવસની એકતાનું ઉત્તમ સાધન માર્ગજનિક પુસ્તકાલયો પૂર પાડે છે. રાજ્ય પુસ્તકાલય સહકારી મંડળમાં દિલ્હી-મુસ્લીમ અને પારસી, તેમ જ સરકારી અમલદારો અને પ્રગ્નમંડળના આગેવાનો, શહેરીઓ અને ગ્રામ્યજનો, સ્ત્રી-પુરુષો અને યુવાનો બધા હોઈ, એ બધાથી પુસ્તકાલય સરઘા સાક્ષરોનું સાચુ પ્રગ્નસત્તાક તત્ત્વ બની છે બાળશિક્ષણને પણ આપણા પુસ્તકાલય ધણુ મદદરૂપ આપે છે શાળાઓ અને કોલેજોમાં મેળવેલા જ્ઞાનને જીવનભર ચાલુ રાખવાનું સાધન પુસ્તકાલય છે પણ દિલ્હીમાં હજી તેવી ગિચ્છિતિ નથી દર સો માણસોએ એક વાંચી શકે છે ફરજિયાત વયમાં સગીન અક્ષરજ્ઞાન મળવું જોઈએ અને તે માટે વડોદરામાં શાળાશિક્ષણની પૂર્તિ તરીકે પુસ્તકાલય સરઘાની યોજના થઈ છે બાળકોને પુસ્તકાલય માટે અભિરુચિ થાય તે માટે આપણે પ્રયાસ કરીએ છીએ

ઉત્કર્ષની પ્રવૃત્તિઓના પાયા તરીકે આપણા પુસ્તકાલય કામ કરે છે. ઠેળવણી મનુષ્યને જીવનસત્રામ માટે તૈયાર કરે છે દિલ્હીમાં જીવનના વાસ્તવવાદ અને ઠેળવણી વચ્ચેનો સબધ છુટાછેડાનો કહેવામાં આવે છે એ વિચ્છેદની પોંછી પુસ્તકાલયના શિક્ષણ ઉપર ન લાગે તે માટે પુસ્તકાલય વ્યવસ્થાપકોને સરકાર બહાર આરોગ્ય વગેરે ઉત્કર્ષની પ્રવૃત્તિઓમાં ફાળો આપી શકે તેવી રીતે તાતીમ આપવી જોઈએ આવી બહાર દિવસની પ્રવૃત્તિઓનું કેન્દ્ર પુસ્તકાલય અને તે માટે ઉત્તેજન આપનામાં આવે છે તેથી ધણી સરઘાઓએ જ્ઞાન અને શિક્ષણપ્રચાર ઉપર વૈષ્ણીય મદદ, વ્યાયામ પ્રવૃત્તિ, એતી સાથે સબધ ધરાવતા ગ્રામ્ય ઉલોગો વગેરે પ્રવૃત્તિઓ કરે છે એ વ્યાપક ઉત્કર્ષના યોજનક તરીકે-વર્તમાન સ્થિતિના સર્જક તરીકે એ ખાતે સ્વ મોતીલાલ અમીનની સેવાઓ જાણીતી છે

આપના વિચારોને આ સિદ્ધાંતો ફેટલા માફક આવશે તે કુ નથી જાણતો, પણ આપના વિચારશીલ કરાવો અમારા રાજ્યમાં અમલમાં મૂકવામાં બધેએસતા યાપ તેવા થશે તો એથી અમને ધણો આનંદ થશે એટલું કહીને આપને ફરીથી આનંદગ આપી પરિપાત્ર કાર્યમાં સફળતા ઇચ્છું છું

પ્રમુખ માટે દરબારત

પ્રમુખરઘાન માટે II દરબારત વધી ની દાજી નામેગ આપેએ મુકતા જણાવ્યું કે આજના પ્રગતિયુગમાં દરેક પ્રગ્નએ પાડોશની સરઘ્તિ-ગિચ્છિતિ જાણવાની આતુરતા કુદરતી છે તે પૂરી પાડવા પુસ્તકાલય એક મદદરૂપનું સાધન હોઈ કે શ્રી સયાજીરાવે પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિની પહેલ કરેલી તે ફતેહમદ થઈ છે એ કાર્યમાં વડોદરાએ સ્વ કુડાનકર જેવા નિષ્ઠાત પૂરા પાડ્યા દતા. અને તેઓ મનાસમાં મળેની પહેલી દિવસ પુસ્તકાલય પરિપદના પ્રમુખ હતા. તેથી અહીં પરિપદને આમ ત્રણ અપયુ છે તે યોગ્ય હોઈ, પરિપદ II સયાજીન માટે આ પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા સર અઝીજુન દક્ક જેઓ બમાળના કારોબારી સબધ અને કમકતા યુની ના વાઈસ એન્સેર હતા અને દાવ ના વાઈસરોયના વેપાર ઉલોગ ખાતાના

કારોનારી સભ્ય છે,
તેઓને પ્રમુખસ્થાન
લેવા વિનંતિ કરું છું.

કોલ્ડાપુરના
લોકપ્રિય નવનકશા-
કાર શ્રી. દરેકે
અનુમોદન આપ્યા
બાદ ના. મરે દક્ષ
સાહેબે પ્રમુખસ્થાન
સ્વીકાર્યું હતું.

ફૂલહાર-બેજ
સત્કાર

પછી સ્વા-
મતાધ્યક્ષ મે મોતી-
લાલ દેસાઈએ શ્રી,
સી મહારાણી સામે

અધિવેશનના વરાયેલા પ્રમુખ શ્રી અમીનુલ હક
રવા પ્રમુખ રાજપ્રિય મોતીલાલ દેસાઈ અને
પુ ખાતાના અવરવાપક શ્રી વાઠનીસ સા સાથે
ફૂલહાર સત્કાર કરી, પ્રમુખશ્રીને ફૂલહાર કરી પ્રમુખપદનો ચક્ર અર્પણ કયો હતો.

અધિવેશનના વરાયેલા પ્રમુખશ્રીનું ભાષણ

ના. સર અમીનુલ હકે પ્રમુખસ્થાનેથી ભાષણ આપતા પ્રમુખપદના માન માટે
આભાર માની જણાવ્યું કે, પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થિત પ્રવૃત્તિની પહેલ કરવાનું માન વડોદરાને
ધટે છે તેવી જ રીતે વડોદરાએ બીજી જગવણી તેમ જ સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓની પણ પહેલ
કરી છે વડોદરા ભાષા અને સંસ્કૃતિના અભ્યાસનું કેન્દ્ર બન્યું છે અને હિંદમાં પ્રાચીન-
તિનું પણ આઈ કેન્દ્ર બનશે એવી આશા છે.

દશક પહેલાંની યાદ

દસ વર્ષ ઉપર દુ અહીં આવેલો ત્યારે તમારી શાળાઓ અને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો
અભ્યાસ કરેલો. અને મને ધણુ જાણવા-છીંજવાનું મળેલું શહેરની નજીકના ગ્રામડાઓની
મુલાકાત લઈ જગવણી અને જ્ઞાનપ્રચારની પ્રવૃત્તિ જોઈ હતી તે પછી આજ અખિલ હિંદ
પુસ્તકાલય પરિષદ વડોદરામાં ભરાઈ છે તેથી મને આનંદ થાય છે તેથી હિંદની પુસ્તકાલય-
પ્રવૃત્તિના રસિકો અને કાર્યકર્તાઓને લાભ થશે એમ માનું છું.

વિશ્વભ્રમમાં રાષ્ટ્રોની અયોગમણ સાક્ષી રહી છે યુદ્ધના પરિણામે જનતાને અનેક કષ્ટ-
મુશ્કેલીઓ સહન કરવી પડી છે. આપણા દેશમાં પણ ગ્રિમિત કષ્ટમય છે દેશ ગરીબ છે,
ગ્રામ્ય જનતાનો મોટો ભાગ અશિક્ષિત અજ્ઞાન છે અને તેને લીધે તેને બીજાઓ કરતાં
વધુ કષ્ટ વેઠવું પડ્યું છે અને પડે છે એ જાણના પોને અનુભવેલું ગરીબ દારૂનું

દયાળનક દષ્ટાંત આપતા જણાવ્યું કે, કારકુને કામમા જૂલ કરેલી, અમનદારે તેને કપડાં આપ્યો તેને પૂછ્યું ત્યારે કહ્યું કે શું કરૂં, તથા વર્ષથી પૂરૂં ખાવા મળ્યું નથી અને શક્તિ ક્ષીણ થઇ ગઇ છે. આવી સ્થિતિ છે. હવે યુદ્ધ પૂરૂં થયું છે, પણ હજી આર્થિક મુશ્કેલી ઓછી થઇ નથી.

પુનર્વંટનાનો સમય ચરૂ થયો છે અને તેના કાર્યક્રમમા પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ પણ એક મહત્વનો પ્રશ્ન છે.

હાલ આ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ સ્થગિત થઇ છે, કાગળોની અછત ઓટલી છે કે પુસ્તક-પ્રકાશનની મુશ્કેલી ઊભી થઇ છે તેથી જ્ઞાનપ્રત્યાગ્ની મતિ શિથિલ થઇ પડી છે. સામાજિક સાથે કેળવણીના સુધારા માટે શાળાપયોગી પુસ્તકો સાધનોના વિસ્તરેની જરૂર છે અને શાળાનો અભ્યાસ છોડ્યા પછી જ્ઞાન માટે સારા પુસ્તકાલયોની ખાસ જરૂર છે શ્રી વડોદરા સરકારે એ દિશામા ધ્યાન દેવું અને કરે છે, તેમા સુધગમ્મઓ, પચાસતો વગેરે મદદ અને સહકાર આપે છે આ જાધા પ્રવૃત્તિકાર્યમાં આ પરિષદ દ્વારા વડોદરાની પ્રવૃત્તિથી માર્ગ-દર્શન સલાહ અને પ્રોત્સાહન મળે એવી શૂચનાઓ યશો એવી મને આશા છે.

પુસ્તકાલયો તરફ ઉપેક્ષા

જગાળના કેળવણી ખાતાના પ્રધાન તરીકે મેં સેકડો શાળાઓની મુલાકાત જગાળમા તેમ જ દિંદના અન્ય સ્થળોએ લીધી હતી શાળાઓમા પુસ્તકાલયો હોય છે પણ શાળાના મકાનો અને સાધનસામગ્રી માટે ધ્યાન અપાય છે તેટલું પુસ્તકાલય પ્રત્યે અપાતું નથી તે જોઇને ખરેખર ખેદ થાય છે.

નવાં સારા ઉપયોગી પુસ્તકો

શાળાના પુસ્તકાલયો માટે ચોપડીઓ વિવિધ અને સમૃદ્ધ જોઇએ. ઇતિહાસ, ભૂગોળ, વિજ્ઞાન, સામાજિક વગેરે વિષયોમા પાઠ્યપુસ્તકો સિવાય થોડા જ પુસ્તકો સાગ હોય છે શાળા પુસ્તકાલય માટે પુસ્તકો સાદાં સગળ ભાષામા લખાવાં અને પ્રસિદ્ધ થવાં જોઇએ અને તે મામડે મામડે પહોંચાડવાં જોઇએ મેં જાત અનુભવથી જગાળમા જોયું છે કે પુસ્તકો ગ્રામ્યમા હોય છે તેમા ગ્રામ્ય જનતાને રસ પડે છે, વાચે છે એ ખરૂં. પણ તેમાં વિવિધતા ઘણી ઓછી હોય છે. શાળાઓ તેમજ ગામડાઓ માટે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો યોગ્ય દિશામાં અને યોગ્ય રીતે વિસ્તાર કરવાનો પ્રયત્ન ખાસ વિચારણામા લેવા જોવો છે.

કિ મતી પુસ્તકો પસ્તી ને પડીકાં બાધવામાં !

કેટલીક કચેરીઓ તથા શાળાઓમા પુસ્તકો હોય છે. પણ તેની સભાળ કે રક્ષણ માટે નફરત બતાવવામા આવે છે એક મોટા શહેરનો અનુભવ કહું. મેં એક દુકાનની મુલાકાત લીધી, તેમા જૂના પુસ્તકોનો ઢગલો પડેલો હતો. દુકાનદાર તેના પાનાં ફાડી પડીકા બાધવામા ઉપજોગ કરતો દેખાયો. મેં જાત જોયું તો એ ત્રણે સો વર્ષ ઉપરના જૂના અને ઉપયોગી હતા. મેં પૂછ્યું કે, આ ત્રણ અર્ધી કપાથી આવ્યા ? તેણે કહ્યું કે કોલેજના

પુસ્તકાલયમાથી જૂની ચોપડીઓ પસ્ટીમા કાઢી નાખી તેની સાથે આ પુસ્તક આપ્યા છે !
પુસ્તકોની આવી સ્થિતિ ન થવી જોઈએ

રેફરન્સ પુસ્તકો

આવા પુસ્તકો હાલના પુસ્તકાલયોમા ઘણા ઓછા હોય છે, તેનું કારણ નાણાની મરકેલી જણાવાય છે. બગાળની ધારાસભાએ પણ એ માટે બજેટ ઓછું કરી નાખેલું તેમ ન થવું જોઈએ. હિંદની પ્રગતિ અને જગત માટે પુસ્તકાલયપ્રચારનો ખૂબ જરૂર છે

હિંદના હસ્તલિખિત ગ્રંથોની નકલ બહારથી મેળવો

હવે યુદ્ધ પૂછી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ પણ પુનર્ઘટના માગે છે તે કાર્યમા એક વાત ધ્યાનમા લેવા જેવી છે, કે આપણા પ્રાચીન સાહિત્યના કિમતી હસ્તલિખિત ગ્રંથો હિંદ બહાર પ્રદર્શનોમા પડેલા છે તે અસલ લાવી ન શકાય, પણ તેની ફોટો નકલો કરાવી લાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ તે માટે ખર્ચ જોઈએ તે માટે સાધન ઊભું કરવું જોઈએ સરકાર તેમા ધણીય મદદ કરી શકે વડોદરા પણ આ માટે ધણું કરી શકે,

વડોદરાની પ્રવૃત્તિથી લાભ

વડોદરાએ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ ઘણા સારા પાયા ઉપર મૂકેલી છે અને એ બાબતમા હિંદમા વડોદરાએ અગ્રસ્થાન મેળવ્યું છે અને હિંદના પુસ્તકાલયોની પરિષદ પોતાને ત્યાં બેલાવી છે, તેથી તેનો લાભ વડોદરા તેમ જ બહારની પ્રવૃત્તિને મળશે એમ હું 'હૃદય' છું.

શુભેચ્છાના સંદેશા

તે પછી મંત્રી શ્રી વાકનીસ સાહેબે બહારથી આવેલા શુભેચ્છા અને સંકળતાના સંદેશા રજૂ કર્યા હતા, જેમા ઓન. શ્રી એમ. આર જયકર, ઓન. રમીકર શ્રી. સાવતર, ઓન શ્રી. જે. પી. શીરારતન, મુખ્યાલના સાચ રડા પ્રધાન શ્રી ખેર, શ્રીમતી લીનાવતી મુનશી, સેક્રેટરી વીમાની મયકના ગિ. ડબલ્યુ. ડકન, ઓન સર. કનલુલ હાલ્ડી, શ્રી દીવાન ગમનલાલ, દી. બ. ત્રિવેદી, શ્રી પ્રાણનાથ દેવકરણનાથ, શ્રી ગજરત પ્રતાપરાય મહેતા, શ્રી લાયબ્રેરી એસો. 11 મી હેડીકાર, અને અમેરિકન લા એસો ચિકાગોવાળા શ્રી કાર્યમોહન વગેરેના મુખ્ય હતા

આભારદર્શન

પછી મે વાકનીસ સાહેબે શ્રી સૌ મહારાણી સાહેબનો ઉદ્ઘાટન માટે પધારવા બદલ તથા પ્રમુખપદાન સ્વીકારા બદલ સર અઝીજુનનો તેમ જ પધારેલા ગ્રંથપાત્રો અને પ્રતિનિધિઓ વગેરે સર્વનો આભાર માન્યો હતો

પ્રમુખશ્રી સર અઝીજુલ હકે પણ શ્રી સૌ મહારાણી સાહેબનો અખિત હિંદ પરિષદ ઉદ્ઘાટન કરવા માટે આભાર માન્યો હતો

પછી રાજગીતના સંગ્રહો નચ્ચે ઉદ્ઘાટનસમારંભ વિસર્જન થયો હતો

પુસ્તકાલય પ્રદર્શનનું ને. ના. દીવાન સાહેબ

સર મિતરના શુભ હસ્તે ઉદ્ઘાટન

અખિલ દિવસ પુસ્તકાલય પરિવહના અન્ને ભરાયેલા અધિવેશન અંગે તા. ૨૫ મીને શુક્રવારે સાંજે મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના હોતમાં પુસ્તકાલય પ્રદર્શન ને ના. દિવાન સાહેબ સર પ્રિન્સેન્દ્ર મિત્રના શુભ હસ્તે ખુલ્લું મૂકવાનો સુદર સમારભ યોજાયો હતો. મોટા અમનદારો, બહાદુરી આવેલા કેટલાક પ્રતિનિધિઓ તથા અહીંના નાણીતા આમંત્રિત ગૃહસ્થો અને સન્નાગીઓની હાજરીથી હોન ચિકાગ ભર્યો હતો.

પ્રો. સી. વી. જોશીનું નિવેદન-વિનંતિ

રાજ્યના દરેક ખાતાના અધિકારી પ્રો. સી. વી. જોશીએ ના. સર મિતરને પ્રદર્શન ખુલ્લું મૂકવા વિનંતિ કરતા પ્રદર્શનની યોજનામાં તેનો હેતુ અને લાભ જાણી પ્રદર્શન, ગોઠવેના જુદા જુદા વિભાગો અને તેના જોવા લાયક નમુનાઓ-ખરોડા લાયકેરી વિભાગ, બાળવિભાગ, ફરતા પુસ્તકાલયોના વિભાગ, ગ્રંથપાલની પદ્ધતિનો વિભાગ, વર્તમાન પુસ્તકાલયવિભાગ, જૂના ક્ષીણ અષ્ટ મથેના ગ્રંથો, તેની ફરતી, પાકા કાચા કાડ કાપક અને મામડાના પૂઠાનો વિભાગ, નકશાઓ, ચિત્રો ના. દીવાન સા. સર મિતરે બેટ આપેલા હિંદના સામૃતિક અસ્મિતાના વાગ્સાનો નકશો, અષ્ટ નાયકો માટે શ્રેષ્ઠ પુસ્તકો, જ્યોત્સિની માઈક્રોફિલ્મ નકલ વગેરે જોવા લાયક નમુનાઓ સમઘમાં સુરેખ સક્ષિપ્ત માહિતી આપી આ સુદર પ્રદર્શન ખુલ્લું મૂકવા ના. દીવાન સાહેબને વિનંતિ કરી હતી.

ને ના. દીવાન સાહેબ

સર પ્રિન્સેન્દ્ર મિત્ર

["સયાજી વિજય" ના સૌજન્યથી]

ના. દીવાન સાહેબનું લાપણ

ના. દીવાન સાહેબે પ્રદર્શન ખુલ્લું મૂકતા આનંદ અને આભાર દર્શાવી જણાવ્યું કે, જે અત્યાર આગમ્ય વિવિધ પ્રદર્શનો જોવા છે, પણ આપુ પુસ્તકાલય પ્રદર્શન તો આજ પહેલી જ વાર જોવાની તક મળી છે અને તો એ જ આશ્ચર્ય લાગે છે કે પુસ્તકાલયનું પ્રદર્શન હોવા દરેક ખરું પણ પ્રો. જોશીએ આપેલી માહિતી ઉપરથી જણાય છે કે આ પ્રદર્શન ધણી ઉપયોગી અને સપ્રદ છે તેમાં મૂકેલા વિવિધ નમુનાઓ આપણે માટે ખાસ ખ્યાન એવે તેવા જોવા યોગ્ય યજ્ઞ પડે એમ હું માનું છું.

પુસ્તકાલય સળધી માહિતી મને પોતાને ધણી થોડી છે, પણ એક પુસ્તકાલય સાથે

ને ના દીવાન સાદેખ પુસ્તકાલય પ્રદર્શન હૃદયાર્પન સમારંભમાં પરિણમે તે એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યા હતા કે ઉચ્છુ કડીખધ પ્રદેશમાં પુસ્તકોના કુરમન સૂચનો તાપ છે આયણી સામાન્ય માન્યતા એવી છે કે જ્યારે ચોપડી બીની કે ભેજવાળી હોય ત્યારે તેને તડકામાં મૂકી સૂકવવી જોઈએ. પણ આપણને એ ખચર નથી હોતી કે સૂર્યના કેટલાક કિરણો એવા હોય છે કે જે કાગળના તત્ત્વોને ખાળી નાશ કરે છે. અમેરિકન નિષ્ણતોએ એવા યત્રની શોધ કરી છે કે જેનો નિદાન પુસ્તકોને અસર કરે છે. એવાં કિરણોને કાંપી નાખવામાં આવે છે તેઓ માત્ર અમુક જાતના કિરણોને જ પુસ્તકાલયમાં પ્રવેશ કરવા દે છે સૂર્યના નુકસાનકર્તા કિરણોને કાંપી નાખનારા એક જાતના આસ્માની કાચની તેઓએ શોધ કરી છે

ખરડ કાગળોનું રક્ષણ

ખીજે મુદ્દો એ છે કે જે પુસ્તકાલય સુધે હું જોગયો હતો તેમાં નુકસાન પામેલી ચોપડીઓની જળવણીનો પ્રશ્ન ઊભો થયો કેટલીક ચોપડીઓ ધણી કિમતી હતી અને ભાવિ પ્રજા માટે ખાસ જાળવી રાખવા જેવી હતી આ પુસ્તકોના કાગળ ખરડ થઈ જતા ત્યારે કકડા થઈ જતા તે માટે અમેરિકન ઇલાજ એવો છે કે એવા ખરડ કાગળને પાતળા રેશમી કાપડના બે કકડા વચ્ચે મૂકવા આથી કાગળને નુકસાન થતું નથી અને લાંબા વખત સુધી જળવાય છે

ત્રીજો મુદ્દો પુસ્તકોને જીવાતપ્રતિ-હિતથી રક્ષણ આપવાનો છે તેથી કાગળો અને પુસ્તકોમાં કાણા પડી ધણું નુકસાન પેડાયે છે અને કીમતી પુસ્તકો નાશ પામે છે. આ જીવાતનો નાશ શી રીતે કરવો અને તેને પુસ્તકોમાં જીતરતી શી રીતે અટકાવવી એ પ્રશ્ન છે.

આગળ વધેલું અમેરિકા

પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થાનો પ્રશ્ન અમેરિકામાં એક શાસ્ત્ર અને કળાનો ગ્રંથ થયો છે.

આપણે ત્યાં પુસ્તકોની જાળવણી માટે, તેના ગ્લેસ માટે તથા દુરસ્તી માટે, જુદી જુદી પદ્ધતિના અગત્યના સચિત્ર સાધનો અને રીતો બતાવનાર આ પહેલું પુસ્તકાલય પ્રદર્શન છે. મિ. જ્વેશી કહે છે કે, કેવીએઆઈએ પ્રાચીન કાળથી છેલ્લે આજ સુધીના વિકાસક્રમ જોવાનું સાવન પ્રદર્શનમાં આપણને જોવા મળશે અને પોતાને પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા, પુસ્તકોનું ગ્લેસ વગેરે બાબતમાં વિશેષ જ્ઞાન નથી, પણ આપનામાના ધણીની પેઠે હું પણ અત્રે જે પ્રદર્શન ખુલ્લું મૂકું છું તેમાંથી ધણી અગત્યની બાબતો જોવાની આશા રાખું છું.

ઉદ્ઘાટનવિધિ નિરીક્ષણ

પછી ના. દીવાન સાહેબે પડદો ખસેડી પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકાવતું જાહેર કરી, ના લેડી ખીતર અને માનવત મંડળી સાથે અદર પધારતા પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક શ્રી. વાકનીસ સાહેબે તેઓશ્રીને કૃતજ્ઞ સત્કાર કરી, પ્રદર્શનમાં સાથે ફરી દરેક વિભાગ અને નમુનાઓ બતાવી દરેકને લગતી માહિતી આપતા ના દીવાન સાહેબ ખુશ થયા હતા. બહારથી આવેલા પ્રતિનિધિઓએ પણ પ્રદર્શન ખૂબ રસપૂર્વક જોઈ સફળ પ્રદર્શન માટે અભિનંદન પ્રગ્લ્હી સમાગમ વિસર્જન થયો હતો.

પુસ્તકાલય પ્રદર્શનમાં શું શું હતું ?

તા. ૨૫ મી મુકવારે સાંજે ૫-૩૦ વાગે ઉપયુક્ત પ્રદર્શનની ઉદ્ઘાટનવિધિ ના દીવાન સર હિન્દ મિત્ર સા. ના હસ્તે સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીમાં થઈ હતી. પ્રદર્શન હોલમાં પ્રવેશ કરતા જ, ચાર બાજુની ભીતિએ ટાંગેલ સુદૃઢ કલાત્મક ચિત્રાવળી નિરીક્ષકની દૃષ્ટિને અત્રેના કલાભવનની કલાતો ખ્યાલ આપતી હતી. પુસ્તકો અને પુસ્તકાલયોના વિવિધ અંગોને અવસ્થિત વિભાગ-મા સુંદર રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા, જેમાં નીચેના દરેકો આકર્ષક અને અભ્યાસજન્ય હોઈ જુદા જ તરી આપતા હતા.

(૧) વડોદરા

પુસ્તકાલય વિભાગ,

(૨) બાલ વિભાગ,

(૩) ફરતુ પુસ્તકા-

લય, (૪) આપુ પુ-

સ્તકાલય પદ્ધતિ,

શ્રી સી મદારાણી સાહેબ પુસ્તકાલય પ્રદર્શનનું અવલોકન કરે છે.

(૫) આધુનિક ગ્રંથપાલ પદ્ધતિ, (૬) તા. દીવાન સાહેબે પુસ્તકાલયને આપેલ હિંદના સામ્કારિક વારસાનો તખ્તો, (૭) અધ વાચક માટેના પુસ્તકો (Braille Books), (૮) જય હિંદની 'માઇક્રો ફિલ્મ્સ' પ્રત

આ ઉપરાંત જ્યારે કાગળોની શોધ થઈ ન હતી તે વખતથી અત્યાર સુધીના લખાણના વિવિધ સાધનો, સારા મુદ્રણકાર્ય માટે જરૂરી તરવો, પુસ્તકોની બાંધણીમાં વપરાતા વિવિધ સાધનો, પુસ્તકોને વાચકો કેવી રીતે ખરાબે કરે છે તે અને નુકસાન પામેલા પુસ્તકોના હુણોદ્ધારની રીતો, પ્રતિષ્ઠાસ પન્ન સિદ્ધહરત લેખકોની જીવન્ત કૃતિઓ, ઓરિએન્ટલ ઇન્ટરટ્યુટ તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલ વિવિધ પ્રકારના લખાણના સુદર નમુનાઓ, રેકર્ડ્સ બુક્સ, અમદાવાદના મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજીની હસ્તલિખિત પ્રતો, વગેરેની વાનગી ધણી જ સુદર રીતે રજૂ કરવામાં આવી હતી કે જે તેના અભ્યાસીને રસપ્રદ નીવડે તેવી હતી

આ ઉપરાંત નીચેના તખ્તાઓ વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના વિકાસનો સચોટ અને સંક્ષિપ્ત ખ્યાલ આપતા હતા —

- (૧) વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ.
- (૨) પુસ્તકો તેનો ફેલાવો અને વાચકોના આકાંક્ષા.
- (૩) પુસ્તકાલયના અદાબના રેકૉર્ડોગ્રામ્સ
- (૪) શિક્ષણના આકાંક્ષા સૂચવતો તખ્તો

પુસ્તકાલય અંગેના ઉપરના પ્રદર્શિત થયેલા નમુનાઓ જોતાં વડોદરા રાજ્યે આ દિશામાં કેવી ગૌરવયુક્ત પ્રગતિ કરી છે તેનો સહેજે ખ્યાલ આવી શકે તેમ છે આ રાજ્યમાં આશરે ૧૫૦૦ પુસ્તકાલયો છે અને પ્રત્યેક પાંચ હજારની વસ્તીવાળા ગામમાં પુસ્તકાલય ખોલવાની શ્રી સરકારની યોજના ખરેખર પ્રથમનીય અને આવકારદાયક છે. પુસ્તકાલયો એ જ્ઞાનની પરબ છે એટલે કોઈ પણ રાજ્યની પ્રગતિની સાચી પ્રતીતિ તો તે રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ ઉપરથી જ થાય છે શ્રીમત સરકાર આવા પ્રકારના પ્રદર્શનો અને પરિવહો થોડા આ પ્રવૃત્તિને પ્રોત્સાહન આપે છે તે જ તેઓશ્રીની રાજ્યવિકાસ માટેની ઊંચી તમન્ના વ્યક્ત કરે છે.

અખિલ ભારતવર્ષીય પુસ્તકાલય પરિષદનાં સંસ્મરણા

(તા. ૨૫, ૨૬ અને ૨૭ જાન્યુઆરી ૧૯૪૬)

વડોદરા રાજ્યની પ્રજા ધણી વર્ષોથી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના લાભ સમજતી થઈ ગઈ છે. વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ, અને વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ-એ બે સરથાઓ વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલય ખાતાની સહાયથી અને જુદા જુદા પ્રાન્તના પ્રજાકીય આગેવાનોની મદદથી અને દિશામાં પુસ્તકાલયને લગતા પ્રમુખીય કાર્યોને અંગે સારી પ્રગતિ સાધી શકી છે

* આ વર્ષે સમસ્ત ભગતખડી પુસ્તકાલય પરિષદ વડોદરામાં મળી હતી તે પરિષદની કાર્યરેખા જાણવાની વૃત્તિ વડોદરા ગાંધીની પ્રગ્નને હોય જ એ સ્વાભાવિક છે એ પરિષદના કાર્યને અહેવાલ વર્તમાનપત્રોમાં પ્રકટ થઈ ચૂકે છે હોવાથી ઘણા લોકોએ ને વાંચી લીધો હશે પરંતુ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં જીજ્ઞાસુથી રસ હોનાર ભાઈઓ અને બહેનો માટે થોડી ખ્યાન એ ચતી ખીના ગૂઢ કરવાની દૃષ્ટિથી આ ટૂંકો લેખ લખાયો છે.

આ પરિષદનાં કાર્યોમાં ધ્યાન એ ચતા મુખ્ય કાર્યો છે હતા

(૧) પુસ્તકાલય પ્રદર્શન અને તે ખુલ્લું મૂકવાનો સમાગમ

(૨) પુસ્તકાલય પરિષદની પહેલા દિવસની બેઠકનું ઉદ્ઘાટન, અને તેને અગ્રે શ્રીમત મહારાણી શ્રી શાન્તાદેવી સાહેબનું ભાષણ, સત્કાર સમિતિના પ્રમુખનું ભાષણ અને પુસ્તકાલય પરિષદના પ્રમુખ શ્રી હકકનું ભાષણ

(૩) પરિષદમાં ચર્ચાઓ અને પસાર થયેલા કાર્યો

(૪) પરિષદમાં વચાચેલા નિમંત્રણો અને તેને અગ્રે થયેલી ચર્ચા

(૫) પ્રતિનિધિઓને ખતાવરામાં આવેલી-અમેરિકાના પુસ્તકાલયમાં ચાલતા કામકાજનો ખ્યાલ આપનારી સિનેમા ફિલ્મ, તથા છાણી અને રણોડી ગાગોની પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિનું પ્રત્યક્ષ દર્શન પ્રતિનિધિઓને આપવાના હેતુથી મોળયેલ ગામડાનું પર્યટન

(૬) વડોદરાની સરકારિતાનો ખ્યાન જુદા જુદા ધ્વજાકામાંથી આવેલા પ્રતિનિધિઓને બરાબર મળે એ હેતુથી વડોદરા શહેરની સંસ્થાઓની મુલાકાત અને ન્યાયમંદિરના હોલમાં યોજવામાં આવેલ ભરખા અને સંગીતનો કાર્યક્રમ

પ્રદર્શન—પ્રદર્શન ખુલ્લું મૂકતા નેક નામદાર દીવાન સર મિતર સાહેબે ટૂંક ભાષણ કર્યું હતું તે પરથી સ્પષ્ટ જણાયું હતું કે, એઓ સાહેબને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ છે અને તેથી પુસ્તકાલયના પ્રશ્નો એઓથી પાસે મૂકવામાં આવશે તો જરૂર તેઓથી તેમાં ઊંડા ઊતરી શકશે. જેમ સર વી. ટી. કૃષ્ણમાયારી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને વેગ આપવા અને રાજ્યમાં સંસ્કારિતાનું ઊંડાણ વધારવા સ્વ મોતીભાઈ અમીન સાહેબને મદદ કરતા હતા તેમ જો સર મિતર સાહેબને વડોદરા રાજ્યની પ્રગ્નની ઉન્નતિની ચાવી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના કયા વિભાગમાં રહેતી છે તે કોઈ ખરે પ્રગ્નમેવક સમજાવશે તો આશા રહે છે કે આ દીવાન સાહેબ તરફથી પણ બેઠકો ત્વરિત સહકાર મળશે એવી આશા રાખી શકાય તેમ છે

પ્રદર્શનને અગ્રે પુરાતત્ત્વ ખાતાના અધિકારી શ્રીયુત ગદે તરફથી છપાવીને લેખ વહેંચવામાં આવ્યો હતો. વડોદરા રાજ્યમાં પાટણના જૈનમંદિરોમાં સચવાઈ રહેલા કીમતી દસ્તલિખિત પુસ્તકો કેમ લખાયા, કયા સાધનોથી લખાયા, કેમ સચવાયા-વગેરે પ્રશ્નો સબધી માહિતી આપનાર એ લેખ બહારના મહેમાનોને ખુબ ઉપયોગી નીવડે એવો હતો

પ્રદર્શનમાં જોવા જેવું ઘણું જ હતું. પરંતુ વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયના કાર્ય કરનારાને અને સરકારપ્રેમી જનોને ખાસ જોવા જેવું—સુદમ અક્ષર દોરોપ્રાકૃતી ફિલ્મ

ઉપર છાપેલું એક આખું પુસ્તક-હવું. અમેરિકામાં તે એવા અનેક કીમતી પુસ્તકો સમઢી રાખવામાં આવે છે.

પુસ્તકાલય પરિષદની ઉદ્ઘાટનવિધિ-વડોદરામાં હમેશાં અને છે તેમ, પહેલાં દિવસની બેઠકમાં બહુ મોટી હાજરી હતી શ્રીમત મહારાણી સાહેબને હસ્તે એ બેઠકનું ઉદ્ઘાટન થયું તે બહુ ગભીરતાપૂર્વક થયું હતું એ સમયે ઘણા સરકારી જનોને સ્વ સર સયાજીરામ મહારાજ સાહેબ સાહસી આવ્યા હતા અને જેમ ઓરિએન્ટલ ઈન્ડિયન સોસાયટી ઉદ્ઘાટન કરતાં એઓશ્રીએ જગતને પણ કંઈક નવું કહેવાનું હોય એવું બાબત કહ્યું હતું તેમ આ સમયે એઓશ્રી હાજર હોત તો જગત આગળ આ પ્રસંગે તેઓશ્રી પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિની પોતાના મનમાં દોરેલી છબી આબેહૂમ મૂકી શક્યા હોત એટલું તો લાગ્યું જ કે વડોદરા રાજ્યે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ માટે જે કંઈ છે તેનો સાચો ખ્યાલ આ અખિલ ભારતવર્ષીય પુસ્તકાલય પરિષદમાં-કદી પ્રત્યક્ષ પ્રદર્શનથી અને એકાદ "સોવેનર" પુસ્તિકાથી અપાયો હશે, પણ જાહેર સંમેલનની વેળા પરથી તો ન જ અપાયો.

પરિષદના પ્રમુખનું બાબતુ યોગ્ય રૂપે રજૂ થયું થતું સમસ્ત હિંદુસ્તાનની નિરક્ષરતા દૂર કરવા માટે નાની નાની પુસ્તિકા મધ્યસ્થ મઝળ તરફથી તૈયાર થાય અને હિન્દની બધી ભાષામાં તે પ્રકટ થાય-એ વિચાર એમના બાબતુમાંથી ઉપાડી લેવા જેવો છે.

પરિષદના ઠરાવો-પ્રમુખશ્રી પોને એટલા મોટા માણસ છે કે તેમને આવી પરિષદની બધી બેઠકમાં પ્રમુખપદે બેસીને દોરવણી આપવાની કુરસદ જ હતી નહિ, તેથી પહેલે દિવસે અહીં બે ઠરાવો પોતાની હાજરીમાં પસાર કરાવી તેઓ સાહિત્ય પરિષદની દોરવણી કીધુંત રંગનાથનને સોપી ચાલતા થયા હતા. વડોદરા રાજ્યની પ્રગ્નને આવા પ્રકારની રીતભાત ગમે જ નહિ વડોદરા રાજ્યની પહેલી પુસ્તકાલય પરિષદ ગણુદેવીમાં ભરવામાં આવી હતી. પરિષદના પ્રમુખ સ્વ શ્રી, મદુભાઈ કાટાવાળાની પુત્રી પરિષદની બેઠકને દિવસે જ ગુજરી ગઈ હતી છતાં એ સાચા શિરત-ઉપાસક શ્રી. મદુભાઈ પોતાના કાર્ય પરથી જરા પણ ખરચા નહોતા.

જે જે ઠરાવો પસાર થયા હતા-તે વડોદરા રાજ્યની પ્રગ્નને માટે બહુ જ પ્રાથમિક લાગે તેવા હતા. પચ્ચીસ વરસ પહેલાં જે ઠરાવો વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પરિષદની બેઠકમાં ચર્ચાતા હતા તે આજે સમસ્ત ભરતખંડની પુસ્તકાલય પરિષદે ચર્ચવાના હોય છે.

પાતિક સરકારે, વડી સરકારને, અને દેશી રાજ્યોને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ માટે રસત ખાતા જિભા કરવાની બલામજુના ઠરાવો, અને પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ કથી પદ્ધતિથી કરવું તેને લગતા ઠરાવો તથા યુનિવર્સિટીમાં પુસ્તકાલયશાસ્ત્રનું શિક્ષણ આપવાની સજડ કરી આપવાના ઠરાવો-સિવાય ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવો કોઈ ઠરાવ આ પરિષદમાં ચર્ચાયો નહોતો.

પરિષદમાં વચાચેલા નિબંધો-અમેરિકાના પુસ્તકાલયના કાર્યની પૂર્વજોજના કવી હોય છે તે વિષે એક અમેરિકન બાઈ પ્રતિનિધિએ નિબંધ વાચ્યો હતો મરાઠી સાહિત્યની કૃતિઓમાં હેલા પચ્ચીસ વર્ષમાં કેવી રીતે પચટો આવ્યા છે તે દર્શાવનાર નિબંધ

પણ વાચનીય હતો. સરોધન દષ્ટિવાળાને ઉપયોગી થાય તેવા પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ કેવું હોવું જોઈએ-કયું પદ્ધતિનું વર્ગીકરણ શાન્તિનિકેતન સરથાના પુસ્તકાલયમાં અનુકૂળ પડી ગયું છે-વગેરે જાણતી ચર્ચા કરનાર નિમ્નવો રજૂ થયા હતા, એક ચર્ચામાં મથપાલ કેવી લાયકાત ધરાવનાર હોવો જોઈએ એ પ્રશ્ન હાથ પર ધરવામાં આવ્યો હતો. ઘણો સમય એ ચર્ચામાં ગયો હતો આ પરિષદમાં પંજાબ, યુ પી, બંગાલ, બિહાર, મદ્રાસ, મહારાષ્ટ્ર, સિન્ધ, રજપૂતાના, નિઝામ, હૈદરાબાદ અને સીકીમ-જેવા વિભાગમાંથી પ્રતિનિધિઓ આવ્યા હતા પરંતુ કોઈ ચર્ચા વિષા અને સંસ્કારના વિષય આદોલનો ઊભા કરી સભાને મુગ્ધ બનાવે એવી ચર્ચા નહોતી બનવા જોગ છે કે, વિદ્વાન પ્રતિનિધિ વિનયપૂર્વક મુગ્ધ ન ગણા હોય અને, મોટે ભાગે મોટા પુસ્તકાલયના મથપાન ન પ્રતિનિધિ તરીકે આવ્યા હશે તેથી વિદ્વાતાનું વાતાવરણ આ પરિષદમાં જામી શક્યું ન હોય.

પ્રતિનિધિઓને બતાવવામાં આવેલી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ—પ્રતાપ ટાંકીઝના રામડપના પડદા ઉપર અમેરિકાના યોશિઝનમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ કેવા સ્વરૂપમાં ચાલે છે તેની દિશ્મ બતાવવામાં આવી હતી. બધા પ્રેક્ષકોએ ઉચ્ચારવું પડ્યું હતું—‘ અદ્ભુત ! અદ્ભુત ! ’ કથા ‘ કયા અમેરિકા અને કયા હિન્દુસ્તાન ’— પુસ્તકાલયના ભવ્ય મકાન, ભવ્ય પુસ્તક ભંડાર, ભવ્ય વાચનશુદ્ધ, અને અદ્યતન વિજ્ઞાનની કરામતોનો લાભ લઈ કામ કરવાની ઝડપી રીત સૌ પાસેથી પ્રશંસાના શબ્દો માગી લેતી હતી. મારા જેવા ઘણા પ્રેક્ષકોને એમ લાગ્યું કે કોઈ રાજ્ય મહારાજ્ય, અને કોઈ કલુસ લક્ષ્મીપતિઓ અને કોઈ સાંકડા વિચારના રાજદારી અમલદારો આ દિશ્મનું ચિત્ર નિહાળે અને પોતાના લોક-કલ્યાણના વિચારો ને પ્રમાણે કંઈક સુધારે તો કેવું માર.

છાણી અને રણોલી મામડાની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિથી વડોદરા ગાંધીના મામડામાં થતું કામ પ્રતિનિધિઓના જોવામાં આવ્યું રણોલીમાં પટેલના ખેતરમાં ઉધીઆની મિજબાની મોટા પાપા ઉપર ખસે અડીસો માણુઓને આપવામાં આવી તે વખતે ખીજા ઇનાકાના મહેમાનોને ગુજરાતની મામડાની સરકારનો આજો ખ્યાલ આવ્યો હતો. છાણી ગામે જીન બડાગના કેટલાક મથો પ્રતિનિધિઓએ જોયા એ પણ એક રીતે સાર થયું હતું.

રંજનકાર્યની સંસ્કારિતા—તા ૨૭ મીની રાત્રે ન્યાયમંદિરના દીવાનખાનામાં “ ન્યોર્થિ મડગની ” કન્યાઓએ ગરમા અને ગાસ માંડ બતાવ્યા અને વડોદરા રાજ્યના દરબારી મથેશ મડળે સગીત અને વાદનો કાર્યક્રમ રજૂ કર્યો ગુજરાતમાં લોકો કયા પ્રકારે સિદ્ધતાપૂર્વક મનોરંજનના ઉત્સવ ઉજવે છે એ જોઈ ઘણા પરબ્રાન્તીય પ્રેક્ષકોએ પોતાના દેશના મનોરંજનની રીતો સાથે ગુજરાતની રીતની સરખામણી અવસ્ય કરી હશે ન.

કુરકેલીઓવાળા સંજોગમાં આવી મોટી પરિષદ વડોદરામાં ભગવામાં કાર્યકરોએ કેવડી મોટી ખુબેશ ઉઠાવી હતી તેની કલ્પના સૌ કરી શકશે. ‘ ખરેખર ’ આનું કામ વડોદરાએ કરી બતાવી વડોદરાનું વડપણ બજાવી ગણ્યું એ હરખની વાત છે.

મુંબઈની પી પલ્સ ફ્રી રિડિંગ રૂમ અને લાયબ્રેરીના શતાબ્દી મહોત્સવ

સદરહુ લાયબ્રેરીની સ્થાપના સો વર્ષ પૂર્વે એટલે તા ૬ ફ્રી ફેબ્રુઆરી ૧૮૪૬ ના દિને મુંબઈમાં થઈ હતી તેની શતાબ્દી મુજબના ના. ગવર્નર સર જોન કોલવિલના પ્રમુખપદે મળે તા ૬ ફ્રી ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૬ ના દિને ઉજવવામાં આવી હતી. પ્રારંભમાં દિ બ ફ્રેન્ડ્સ લાઇબ્રેરી મોહનલાલ ઝવેરીએ સરસ્થા તરફથી ના. ગવર્નરને આવકાર આપી પ્રમુખપદ સ્વીકારવા વિનંતિ કરી સો વર્ષ અને તે પૂર્વે છપાવ્યા તેમ જ હસ્તલિખિત પુસ્તકોના પ્રદર્શનની ઉદ્ઘાટતક્રિયા કરવા માટે પ્રાથમિક બાપણુ કર્યું હતું.

ના ગવર્નરે પોતાના બાપણુમાં જણાવ્યું કે, લાયબ્રેરી જેવી સરસ્થા પોતાની એકધારી સેવા જનસમાજને એકસરખી રીતે આપતા શતાબ્દી ઉજવે એ પ્રસંગ ધણે મહત્વનો અને ઓરખાયો છે. ડૉ. જોન્સને જ્ઞાનની બે પ્રકારની વ્યાખ્યા આપી છે. એક તો એ કે 'અમુક વિષયનું જ્ઞાન આપણને હોય જ છે અને બીજું એ કે તદ્વિપક્ષ સૂચના આપણને કામચલાઉ રીતે મેળવવાની હોય છે' અને તેવાં સાધનો લાયબ્રેરીઓ દ્વારા જ મેળવી શકાય છે શિક્ષણ બંને પ્રકારનું જ્ઞાન આપે છે. લાયબ્રેરી પ્રાથમિક શિક્ષણનું સાધન નહિ પરંતુ શિક્ષિત મનુષ્યના જ્ઞાનમાં ઉચ્ચ શિક્ષણનો વિકાસ કરવા માટે મુખ્ય સાધન છે મુખ્ય અને મુખ્ય પ્રાત્નમાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોના ફેલાવા માટે અવકાશ છે. અને તે થાય તો પણ અદ્યતન શિક્ષિત વર્ગ જ તેનો ઉપયોગ કરી ચક્રો વિપ્રત ઉપયોગ થવા માટે પ્રાથમિક શિક્ષણના પ્રશ્નો ઉકેલ આપણને પહેલાં કરવો પડે, અને તેમ કરવા માટે હિંદના ફરેક સ્ત્રીપુરુષે અક્ષરજ્ઞાન મેળવી લેખન અને વાચનમાં લાપકાત મેળવવાની આવશ્યકતા છે, જેમ થવાથી લાયબ્રેરીનો ઉપયોગ આજે જેટલા પ્રમાણમાં થાય છે તેથી વિશેષ થતો રહેશે પશ્ચિમના દેશો પણ એની સાક્ષી આપે છે.

ઝોગણીસમી સદી અસ્ત થવાના કાળમાં વિશ્વશિક્ષણ અમલમાં આવ્યું ત્યારે લાયબ્રેરીની જરૂરીયાત જણાઈ આવી હતી મુંબઈ રાજ્યમાં ઉચ્ચ શિક્ષણ નાસ્ત કરેલા શિક્ષકોની સંખ્યા જોકે મોટી છે ખરી, છતાં પણ તે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં મુદ્દારોવધારો કરવા લાયબ્રેરીઓની આવશ્યકતા છે.

આ પિપલ્સ ફ્રી રીડિંગ રૂમ અને લાયબ્રેરીએ પણ પુસ્તકોના સંગ્રહ અને તેમનાથી આ શ્રેણીના લોકોએ મેળવેલા જ્ઞાનથી તેમની સરકારિતામાં કિમતી વધારો કરી સારી મેલા બનતી છે, એ એનો ઇતિહાસ જોતાં જોખણ જણાઈ આવે છ લાયબ્રેરીની શતાબ્દી પણ વિન્યોત્સવવાળા વર્ષમાં ઉજવાય છે તે પણ ખુશ થવા જેવું છે.

ના. ગવર્નરે ત્યાર બાદ પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથો અને છપાવ્યા પુસ્તકોનું બારીક અવલોકન કરી સતોપ વ્યક્ત કર્યો હતો, અને બીજી શતાબ્દી ઉજવતી વેળાએ પ્રજામાં વધુ જ્ઞાનનો ફેલાવો થાય એ હેતુથી અને સરસ્થાનો વિકાસ થાય એમ ઇચ્છી રૂઝડીઓને તેમના કાર્ય બદલ અભિનંદન આપ્યું હતું.

વડોદરાને આંગણે મળેલી અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદ

અગાઉથી જાહેર થયા મુજબ, વડોદરાને આગણે ગઇ તા ૨૬, ૨૭, ૨૮ ના રોજ અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય પરિષદનું સત્તમ અધિવેશન મળી ગયું. એના વચાવેલા પ્રમુખ હિંદી સરકારના વેપારખાતાના સભ્ય અને ના વાઇસરોયની કારોબારીના સભ્ય સર અઝીઝુલ હક તેમની અનેક શોકાણો છતાં ખાસ પધાર્યા હતા ઉપરાત, દેવભરમાથી સખ્યાબધ પ્રતિનિધિઓએ પણ હાજરી આપી હતી.

અ હિંદવ્યાપી સંસ્થાના સ્વાગતની પૂરતી તૈયારી રચાનિક સ્વાગતસમિતિએ કરી હતી. અને આ સરકારગ્રેરક પ્રવૃત્તિમા નવીન પ્રાણ પૂગવાની આશા આ અધિવેશન પાસે એ ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરનારાઓએ રાખી હતી.

સ્વાગતપ્રમુખ રાજપ્રિય શ્રી મેલીલાલ દેસાઈએ એઓશ્રીના સ્વાગતવ્યાખ્યાનમાં, વડોદરા રાજ્યની ફાળીફૂલી અને હિંદના અન્ય પ્રદેશોને ગ્રંથજ્ઞપ નીવડેલી પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિનો, અધિવેશનમાં પધારેલા પ્રતિનિધિઓને ખ્યાત આપ્યો હતો, ન્યારે એ પગિયદનો ઉદ્ધાટનવિધિ કરનાર શ્રી. સૌ. મદારાણી સાહેબે એઓશ્રીના વ્યાખ્યાનમાં, વાઙમય અને પુસ્તકાલયના સમન્વયનો સીધો રાહ સૂચવ્યો હતો; ત્યારે, ને ના દીવાન સાહેબે, આ અધિવેશન અંગે ચોગચેલા પુસ્તકાલય પ્રદર્શન અંગે પોતાના અંગત અનુભવોનું ખ્યાન આપી પુસ્તકોની ઠાળણ અને સરક્ષણ અંગેના પોતાના મતપાતે દર્શાવેલા અનુભવો આપ્યા હતા.

આ ઉપરાત અધિવેશનના વચાવેલા પ્રમુખ સર અઝીઝુલ હકે પોતે કલકત્તા યુનિવર્સિટીમાં એન્સેનર હતા ત્યારના સ્વાનુભવો વર્ણવી પસ્તીમાં કેવા કેના અપ્રાપ્ય પુસ્તકો પણ, અગાનતાના કારણે, કરિયાણાવાળા કે એવ-અમરાત્રાગાને ત્યાં જાય છે તેવું કટુણ ખ્યાન રજૂ કર્યું હતું ઉપરાત, તેઓના વ્યાખ્યાનનો અમત્યનો એક મુદ્દો આ ક્ષેત્રમાં કામ કરનાર સૌ ઠાહને ધ્યાન પર લેવા જેવો જણાયો હતો અને તે એ કે, આપણા દેશમાંથી પરદેશ લઇ જવામાં આવેલા અસખ્ય પુસ્તકોના જ્ઞાનભંડારને આપણા દેશમાં પાછા લઇ આવવાને લમની ગ્રેરણનો હતો.

એમ કહેવાય છે કે, આપણા દેશમાંથી અનેક પ્રવાસીઓ વિપુલ સખ્યામાં, આપણે એ પ્રાચીન ધન એક મા ખીજ રૂપે અર્દાથી તેમના દેશમાં લઇ ગયા છે અને તેમાંથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને અવનવી શોધખોળો કરી છે આ કહેતી જો સાચી હોય તો એ દિશામાં, આપણા આ જ્ઞાનવાંકોએ પોતાના પ્રયત્નો આધુ કરી દેવાનો વખત આવી ગયો છે

પસાર થયેલા દરાવો તરફ નજર કરતાં જણાય છે કે, પરિપદે એ હિં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગ આપવા માટે અને યુદ્ધોત્તર પુનર્ધર્ટનાના ક્ષેત્રમાં આ પ્રવૃત્તિનો સમાવેશ નથી કરાયો તે તરફ હિં સરકારનું ધ્યાન ખેંચવાનો અને હવે પછી મળનાર આંતરરાષ્ટ્રીય પુસ્તકાલય પરિષદમાં હિંના પ્રતિનિધિને મોકલવાની બધામણને લગતા પસાર થયા હતા. બાકીના દરાવો ઔપચારિક હોઈને આભારદર્શનના હતા.

આ અધિવેશન પરત્વે વિહંગાવલોકન કરતા જણાય છે કે, એની પાછળ શક્તિ અને અર્થનો જે વ્યય થયો તેની તુલનામાં આપણે એ હિં પુસ્તકાલય પરિષદ પાસેથી કેટલું તુલનાત્મક પરિણામ પ્રાપ્ત કર્યું ? એ પ્રશ્ન પૂછીએ છીએ ત્યારે બહુ જ ઓછા ટકા પરિણામ જણાય છે બાકી, આ કાર્યકર્તાઓને મળના-હજવાનો અને પરરપગના વિચાર-વિનિયમનો જે લાભ મળ્યો તે તો અમૂલ્ય જ લેખાય.

એકંદરે, આ અધિવેશન વડોદરાના આ દિશાના પ્રયત્નોમાંથી, એના પ્રતિનિધિઓને તો કંઈક આપણે જ એ નિર્વિવાદ છે હમેશ બનતું આવ્યું છે તેમ, એ પ્રતિનિધિઓ વડોદરામાંથી કંઈક વિશિષ્ટ સરકારસામગ્રી પ્રાપ્ત કરીને જશે, અને વડોદરા પોતાના એ અખૂટ સંસ્કારવારસામાંથી જેટલું લેવાય તેટલું લેવાની સૌ કાંઈને જે તક આપે છે તેથી એની એ ઉદાર નીતિને વધુ પ્રોત્સાહન કીર્તિ પ્રાપ્ત થશે.

* *

શોકજનક અવસાન

કંડા (તા વિસનગર)ના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના મંત્રી શ્રી જોષ્ઠતારામ મળનયાય રાવળનું તારીખ ૨૨-૧૨-૪૫ ના રોજ અવસાન થયું છે સ્વર્ગસ્થ કાર્યદક્ષ અને કર્તવ્ય પરાયણ હતા પુસ્તકાલયનું કામ ખત અને ઉત્સાહથી કરતા હતા પુસ્તકાલયનું સ્વતંત્ર મકાન કરવા માટે તેઓશ્રીએ તનમનથી મહેનત કરી હતી સ્વર્ગસ્થ થતા અને સાદુ જીવન ગુજારતા હતા તેમના માનમાં ગાગમાં હડતાય પડી હતી. તેઓશ્રી વિધવા, ચાર પુત્રો, ચાર પુત્રીઓ તેમની પાછળ વિલાપ કરતા મૂકી ગયા છે પ્રજા તેમના આત્માને શાંતિ આપે

* *

મંત્રીની કદર

સા પુ. વાલમ (તા વિસતગર)ના પ્રતિવાન કાર્યથી ખુશ થતા ત્યાંના શેઠ મુવચંદ-ભાઈ લક્ષ્મભાઈ પટેલ જેઓ આ સંગ્યાના પ્રમુખ છે તેમના તરફથી મંત્રી શ્રી ઉમિવાશકર લક્ષ્મીરામને હાથે બાધવાનું ધડીઆળ રૂા ૪૧)ની કિંમતનું-(લગાઇ પહેલાની) શ્રીમતના જન્મોત્સવપ્રસંગે ભેટ આપ્યું છે

* *

શ્રી. મહારાણી શાન્તાદેવી મહિલા પુસ્તકાલય-નવસારીમાં મેળાવડો

ઉપર્યુક્ત પુસ્તકાલયમાં તા ૩-૧-૪૬ ના રોજ શ્રી આયમાય દાણની દોરવણી હેઠળ શ્રી. સયાજીરાવ હીરકમહોત્સવ દિન તથા તા ૧૫-૧-૪૬ ના રોજ શ્રીમત પ્રતાપસિંહ

મહારાજનો જન્મોત્સવ ઉજવાયા હતા. એ પ્રસંગે અનુક્રમે ગાયન-ગરબા અને બાળકોને પાર્થી અપાઈ હતી, જ્યારે તા ૧૫ મીના રોજ પ્રાત સુખા સાહેબના પ્રમુખપદે એક શાનદાર બેળાવડો પણ યોજાયો હતો.

આ પ્રસંગે પુસ્તકાલયના મકાનને યજ્ઞમારવામાં આવ્યું હતું, તથા શ્રી સૌ. મહા-રાણી શાન્તિદેવી સા ની તરવીરને ફૂલકાર કરવામાં આવ્યા હતા. બાળકોના સંવાદનો પણ કાર્યક્રમ યોજાયો હતો.

* *

પુસ્તકાલયોને મદદ

સા. પુ. પીપળી (તા. કોડીનાર) ને ૫) ગ. એલનભાઈ હમીરભાઈ તરફથી

સા. પુ. વાલમ (તા. વીસનગર) ને ૧૫) શ્રી નાગભાઈ નરસિંહભાઈ પટેલ, ૧૧) શ્રી નારાયણભાઈ જોગભાઈ પટેલ, ૧૧) શ્રી હેમાભાઈ માધાભાઈ પટેલ, ૧૧) શ્રી બાણુભાઈ ઉકાભાઈ હરિજન, ૧૧) શ્રી આલજી મગન હરિજન, ૧૧) શ્રી નારાયણભાઈ રૂપનાથ પટેલ, ૧૧) શ્રી નિર્ભયરામ કાશીરામ દવે, ૭) શ્રી પ્રભુદાસ નરસિંહભાઈ પટેલ, ૫) શ્રી વિક્રમભાઈ મણિલાલ શાહ, ૫) શ્રી. કાતિલાલ ભોમીલાલ રાવળ, ૫) શ્રી. મૂલચંદ અમારામ પટેલ, ૫) શ્રી માધવજી પીતાબજી હરિજન, ૫) શ્રી ડાહ્યાભાઈ ભવાન હરિજન, ૫) શ્રી. બેચરભાઈ બાનચંદ હરિજન, ૫) શ્રી જયતિલાલ અમીન તરફથી

પર્વણી અહેવાલો — પુસ્તકાલય પર્વણીદિન સાજાનુવાજ ધણુ ગ્રંથોએ ઉજવાયો હતો. એ બાનતના અહેવાલો હજી જેમણે ન મોકલી આપ્યા હોય તેમને તત્કાળ તેમ કરી દેવાની વિનંતિ, અહેવાલો રાજ્ય પુ મડળના મંત્રીને શિરનામે મોકલી આપવા

* *

જયપુરમાં શ્રી. પ્રતાપરાય મહેતાની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ

જયપુર ગાંધીમાં મહાઅમાલ્ય સર મીરજી ધરમાઈની પ્રેરણાથી અમરેલીવાળા શ્રી. રાજરત્ન પ્રતાપરાય મહેતાએ પુસ્તકાલયયોજના શરૂ કરી હતી તે ગાંધી માન્ય કરી છે. મામડાએમાં અઢાર અને કરબાએમાં ૧૭ નવા પુસ્તકાલયો, જયપુરમાં ૭ નવા વાચનાલયો અને એક બાલ પુસ્તકાલય સ્થપાયું છે બાન પુસ્તકાલયને અપાયેલી જગા ત્રણ મહિનામાં હુકી પડવા માડી છે અને બે મોટા હોલ વધારવાનું નક્કી થયું છે. વડોદરા ગાંધીની જેમ જયપુરે પણ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ અપનાવી લીધી છે

પસાર થયેલા ઠરાવો તમ્મ નજર કરતાં જણાય છે કે, પરિપદે એ હિં પુસ્તકાલય, પ્રવૃત્તિને વેગ આપના માટે અને યુદ્ધોત્તર પુનર્ધટનાના ક્ષેત્રમાં આ પ્રવૃત્તિનો સમાવેશ નથી કરાયો તે તમ્મ હિં સરકારનું ધ્યાન ખેંચવાનો અને હવે પછી મળનાર આંતરરાષ્ટ્રીય પુસ્તકાલય પરિષદમાં હિં દેના પ્રતિનિધિને મોકલવાની બક્ષામણીને લગતા પસાર થયા હતા. બાકીના ઠરાવો ઔપચારિક હોઈને આભારદર્શનના હતા.

આ અધિવેશન પરત્વે વિહંગાવલોકન કરતા જણાય છે કે, એની પાછળ શક્તિ અને અર્થનો જે વ્યય થયો તેની તુલનામાં આપણે એ હિં પુસ્તકાલય પરિષદ પાસેથી કેટલું તુલનાત્મક પરિણામ પ્રાપ્ત કર્યું ? એ પ્રશ્ન પૂછીએ છીએ ત્યારે બહુ જ ઓછા ટકા પરિણામ જણાય છે બાકી, આ કાર્યકર્તાઓને મળવા-હળવાનો અને પરસ્પરના વિચાર-વિનિયમનો જે લાભ મળ્યો તે તો અમૂલ્ય જ લેખાય.

એક દરે, આ અધિવેશન વડોદરાના આ દિશાના પ્રયત્નોમાંથી, એના પ્રતિનિધિઓને તો કંઈક આપશે જ એ નિર્વિવાદ છે હમેશાં બનતું આવ્યું છે તેમ, એ પ્રતિનિધિઓ વડોદરામાંથી કંઈક વિશિષ્ટ સરકારસામગ્રી પ્રાપ્ત કરીને જશે, અને વડોદરા પોતાના એ અખૂટ સરકારવારસામાંથી જેટલું લેવાય તેટલું લેવાની સૌ કોઈને જે તક આપે છે તેથી એની એ ઉદાર નીતિને વધુ પ્રોત્સાહન મળીને પ્રાપ્ત થશે.

***

શૌકજનક અવસાન

કઠા (તા વિસનગર)ના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના મંત્રી શ્રી જ્યોતારામ મનમલાલ રાવળનું તારીખ ૨૨-૧૨-૪૫ ના રોજ અવસાન થયું છે સ્વર્ગસ્થ કાર્યદક્ષ અને કર્તવ્ય પરાયણ હતા પુસ્તકાલયનું કામ ખત અને ઉત્સાહથી કરતા હતા પુસ્તકાલયનું સ્વતંત્ર મકાન કરવા માટે તેઓશ્રીએ તનમનથી મહેનત કરી હતી. સ્વર્ગસ્થ શાંત અને સાદું જીવન ગુજરતા હતા તેમના માનમાં ગામમાં હડતાવ પડી હતી. તેઓશ્રી વિધવા, ચાર પુત્રો, ચાર પુત્રીઓ તેમની પાછળ વિદ્યાપ કરતા મૂકી ગયા છે. પ્રજા તેમના આત્માને શાંતિ આપે.

***

મંત્રીની કદર

સા. પુ. વાલમ (તા વિસતગર)ના પ્રતિવાન કાર્યથી ખુશ થતા ત્યાના શેઠ મુનમલ દે-બાઈ લક્ષ્મીબાઈ પટેલ જેઓ આ સંસ્થાના પ્રમુખ છે તેમના તરફથી મંત્રી શ્રી. ઉમિયાચર લક્ષ્મીરામને હાથે બાધવાનું ધરીઆજ રા. ૪૧)ની કિમતનું-(લગભગ પહેલાની) શ્રીમતના જન્મોત્સવપ્રસંગે ભેટ આપ્યું છે.

***

શ્રી. મહારાણી શાન્તાદેવી મહિલા પુસ્તકાલય-નવસારીમાં મેળાવડો

ઉપરુક્ત પુસ્તકાલયમાં તા. ૨-૧-૪૬ ના રોજ શ્રી બાપમાય દાણી દોરવણી હેઠળ શ્રી. સયાશ્રાવ હીરકમહોત્સવ દિન તથા તા. ૧૫-૧-૪૬ ના રોજ શ્રીમત પ્રતાપસિંહ

મહાગાનનો જન્મોત્સવ ઉજવાયા હતા એ પ્રસંગે અનુક્રમે ગાયન-ગરબા અને બાળકોને પાઠો અપાઈ હતી, બ્યારે તા. ૧૫ મીના રોજ પ્રાતઃ સુખા સાહેબના પ્રમુખપદે એક શાનદાર મેળાવડો પણ યોજાયો હતો.

આ પ્રસંગે પુસ્તકાલયના સકાનને રાજ્યગારવામાં આવ્યું હતું, તથા શ્રી સૌ. મહા-રાણી શાન્તિદેવી સા તી તરસીરને દૂધદાર કરવામાં આવ્યા હતા બાળકોના સવારનો પણ કાર્યક્રમ યોજાયો હતો.

* *

પુસ્તકાલયોને મદદ

..ઓ.

ગા. પુ. પીપળી (તા મોરીતાર) ને ૫) રા એમવજી" અનુવાદ છે કારણ કે છેલ્લા

સા પુ. વાલમ (તા વીસનગર) ને ૧૫) શ્રી . અર્થ જ એ કે પદાય થી છટો ન ૧૧) શ્રી નારાયણભાઈ બેરાભાઈ પટેલ, ૧૧) શ્રી નામને મળે જાતર કેમ છે ? જાણુ કે તે બાણભાઈ ઉકાભાઈ હરિજન, ૧૧) શ્રી આવજી તેમ ઉપજમુ-ઉપજમુ, ફેલણ-ફેલાવુ, રૂધનાથ પટેલ, ૧૧) શ્રી નિર્લંકારામ કાશીરામ તરનો રવભાવ જ છે એવો એનો રવભાવ ૫) શ્રી વિહનભાઈ મણિયાન શાહ, ૫) શ્રી ત.

મંજારામ પટેલ, ૫) શ્રી માધવજી પીતાબાનવજીવન, ધતર જીવન કે જડ સુદિ-સૌ કાષ ૫) શ્રી બેનરભાઈ બાલચંદ્ર હરિજન, ૧ ઉત્પત્તિ-રિયતિ-ગ્રનયના આક્રમા આલ્યા કરે છે, એ

છ. આ ચક્ર કાષ હેતુથી ચાનતું હોય, તો તે હેતુ વિશે પર્વાણી અહેવાલો નજીતા નથી અને હેતુ ન જાણના હોવાથી, તે વિશે કલ્પના કરો. એ બાળતના અહેવાલો સ્વભાવજ છે, એમ કહેવું વધારે યોગ્ય છે

દેવાની વિરુદ્ધિ, અને જન્મે છે, જીવે છે અને મરે છે જીવન દરમિયાન તેઓ સમાજો અને

ઉપજાવે છે, વિસ્તારે છે અને સકલે છે, અથવા તેના ઉત્પત્તિ-વિસ્તાર અને

નિમિત્ત થાય છે છેવટે તેઓ જાતે થે સકેનાઈ જાય છે આમ અનેક વાર બની

જયપુરમાં તેહાસમાં સામંજ્ય છે તે પરથી " ધાત્રીનો બળદ સો ગાઉ ચાને તોયે જ્યા ને

એવું બધી વાર લાગે છે. અને તેથી આ મધી ઘડમાળની આખર નતનજ શુ છે

જન ઉઠ્યા કરે છે તેના ઉત્તરરૂપે નિશ્ચિત જ્ઞાન તો મળતું નથી, કેવળ કાષક

રાજવત્, ઉત્પન્ન થાય છે તેથી કેટલાકને તાત્કાલિક સમાધાન બને થાય

મામણજીવેટનું સમાધાન થતું નથી, કારણ કેવટનું સમાધાન કલ્પનામાં ની, અનુભવનિહ

અને જ્ઞેમા છે અને તેની સકયતા ન હોય તો વગુના નભાવ તથા તે સમાધાનના નિયમોને

કંઠીણી તેમાથી જીવનને ઘડનાના નિયમો ગ્રાધવામાં છે

અર્થ બધકિત પોતે જન્મને નોતરીને લાગતો નથી નિદાન એમ કહ્યોતું એને રમણ

જો તે આપજીને અજુમાગુ મળ્યું જે અને કતા, કનચિત જ કાષ ગરજીને નોતરવા

ધ્રુવે છે કેટલાક ક્ષણિક આવેશમા ભયે તેમ કરે, પણ વહ્યાખરા માથુસો તો અનિચ્છાએ જ મરે છે

એક જમાનામા હમર-એ હમર કે તેથી યે વધુ વર્ષનું સામાન્ય આવરદા હતું, એમ પુરાણોમા છે વાતો ખરી હશે એમ મની લક્ષ્યે, તોયે તેનોયે અત તે આવ્યો જ પાય હમર વર્ષ જીવનારા પણ વધારે જીવવાની ઇચ્છા નહિ ધરાવતા હોય એમ ખાતરી નથી કેટલાકને ધનની કદી તૃપ્તિ થતી નથી પણ અમુક હદ પછી તેથી સતુષ્ટ થતા પણ મળશે. પણ વધારે આવરદાના વર્ષો ન ઇચ્છનારા થોડા હોય છે.

અણુમાગી મળેલી ચીજને છોડવી ન મળે તો તે મનભાવતી બંધિસ જ લાગે છે એમ કહેવું જોઈએ ત્યારે જીવન શું કામ છે, એ પ્રશ્ન જ અપ્રસ્તુત છે એ તમને મળે છે એટલું ખસ છે. ન ગમતું હોય તો તેને છોડી દેવાનો માર્ગ સૌને માટે ખુલ્લો છે

પણ જીવન મળે છે, તેથી તે સદાયે ગ્હે એમ પણ બનવાનું નથી કેટલાક ચિરંજીવ છે, એમ ક્યાઓ કહે છે, પણ આપણે કદી તેમને મળ્યા નથી કે કોઈને મળેલાની વિશ્વાસ લાયક સાબિતી નથી. આ વાચનાગ્રમાથી કોઈ ચિરંજીવ રહેવાની ઉમેદ મેરતો હશે કે મ તે શકા જ છે. એટલે આ અણુમાગી બેટ પાડી છોડવી પડવાની જ છે, એમ માનીને ચાનીએ. રોમ કે ધસારો * કે હિંસાથી નહિ, તો કોઈક અકસ્માતથી યે તેને છોડ્યે જ છૂટકો છે. જે ધરતી પર આપણે વિભા છીએ, તે જ નારા પામશે, તો પછી આપણી પોતાની શી વાત ?

વધારેમા વધારે માણસ એટલી ગાંધબોળ કરી રાંઠે કે રોમ, ધસારો કે હિંસાથી મરણ ન આવે એ સિદ્ધિ હજી સૌને માટે સુલભ થઈ નથી બિલકુલ, મનુષ્ય જે રીતે જીવ જીવે છે તે જણે રોમ, ધસારો તથા બોગ્ગેને પડોચાડવાનો જ તેનો ઉદ્દેશ હોય તેવી રીતનું છે.

ખર પૂજતા, 'જીવનનો અર્થ શું' એ સવાલનો કાન્પનિક ખુનાસો મેળવવાના ક્ષા મારવા કરતા, જે એક માર્ગ આપણી પામે ખુલ્લો છે તે જ ખેડીએ એ વધારે મહત્વનું છે. ને એ કે આ અણુમાગી બેટનું આપણે સ્વસ્થ તપાસીએ, તેના અચળ કે ચળ નિયમે જાણીએ, અને તેનો વધારેમા વધારે તથા સાગમા સારો ઉપયોગ, તથા તે બેટને છેદી કાણ સુધી ખો તેટલી તાણ અને નવા જેવી ગાંધવાનો પ્રયાસ કરીએ.

જીવનને નવી વહેલી ચાદ નાથે સગમાનીને કમીર કહે છે

મો ચાદર સુર-નર યુનિ ઝોઢી,
ઝોઢી કે મેટી ઢિની ચદરિયા,
દાસ છીંગ જતનસે ઝોઢી,
ત્યો ઢી ત્યાં મરિ દીની ચદરિયા.

* ઇસવજીને કીધે ધસારો રાંઠ હાથપૂર્વક વાપર્યો છે વચના પરિભાષણ ધસારો નિયમાનુસાર ક્ષાય અનિવાર્ય પણ દોષ તે ઇસવજીની જગ્યાએ બુદ્ધિમદો, તે કપરાન અનિબન, અચ્છંદ, નિયમહીન જીવન જોડેને કીધે એ ને વચે કાન્પન વડી જગ તે ધસારો

માણસ બુદ્ધિમાન હોવાનો ફાકો રાખે છે, પણ એ ફાકો તો એ વર્ષનું બાળક દીવાસળીની પેટી મળવામા રાખવાનો અને તેને સળગાવતા આવડવાનો ફાકો રાખે, તેના બેવે છે દીવાસળીની પેટી તેની પાસે છે, અને તેને એ સળગાવતા આવડે છે તે કરતા વધારે મહત્વની વસ્તુ દીવાસળીનો ઉપયોગ કયા કરવો તેનો વિવેક તેને છે કે નહિ તે છે, તેમ માણસ બુદ્ધિ ધરાવે એટલે કે તરેહ તરેહની વૈજ્ઞાનિક માહિતી અને યુક્તિઓ ગળે અને શોધી શકે છે, તે કરતા તેનો કેવો ઉપયોગ કરવો તે આવડવું તે વધારે મહત્વનું છે.

આજે આપણને આપણી પોતાની પ્રગતિ પ્રત્યે અહો-અહો થઈ રહ્યું છે જોતજોતામા કેટલું વિજ્ઞાન ખેડ્યું છે, અને ઝપાટામધ, ખેડાતુ બધું છે. '૫૬૭ મિનિટમા સૃષ્ટિમા ભયંકર ઉલ્કાપાત મચાવી શકાય તેટલે સુધી વિજ્ઞાનનો વિકાસ થશે એના બાણકારાં વાગે છે. પુરાણોએ ભગવાનનો મહિમા ગાતા રહ્યું છે કે "તેની ભૂકૃતિના વિલાસમાત્રથી બ્રહ્માડોનો પ્રવય થાય છે." આ સિદ્ધિ તો આજે માણસના હાથમા આવવા લાગી છે. ચંદ્ર અને ઋગળ, અને ગુરુ તથા શનિ સાથે એ વૈજ્ઞાનિક સપર્ક સાધવાની કળા તે શોધી કાઢશે એવી એને ઉમેદ આવી છે બોમ્બસિદ્ધિ અને રોગનાં પણ અનેક ઇલાજો શોધાઈ રહ્યા છે હિસા કરવાના અને તેની સામે જયવાના પણ નના નવા માર્ગો ખોળાય છે.

પણ રોગ ધસારો અને હિસાને જીવનમાં સ્થાન જ ન મળે, ન પોતાને લાગે ન બીજાને પહોંચે, એવી જાતના જીવનના નિયમોને શોધવા અને તેને અનુકૂળ સંસ્કૃતિને પીધવવાની બુદ્ધિ હજી શોધાઈ નથી.

જીવન શું કામ મળ્યું છે, પણ જીવન સાથે જીવતા રહેવાની વાસના પણ મળેલી છે એટલું જ અનુભવપૂર્વક જાણીએ છીએ એમ પણ કહી શકાય કે માનવ-જીવનની અભિલાષા સાથે આજમા આજા પાય બીજા તરફ પણ અનુભવમા આવે છે, તે, જિજ્ઞાસા, કલ્પનાશીલતા, સર્જકતા, સંકલ્પ અને શ્રદ્ધામય આશા. પ્રાણીમાત્રને અણમાયા મળેલા જીવન સાથે, મનુષ્યને આ વધારાની ભેટ છે. એ પણ અણમાગી ભેટ છે, અને શું કામ છે તે ચોક્કસપણે કહી શકતા નથી. એટલે એ મનુષ્યત્વના સ્વભાવજૂત અંગ છે એટલું જ કહી શકાય.

જીવનની જેમ જ આ અણમાગી મૂઠી પણ રચૂળપણે અનત નથી. એ સર્વે ખપી જાય છે. આથી, એનો અર્થ અને પ્રયોજન શોધવા કરતા, એ ખપી જાય તે પહેલા તેનો સાગમા સારો ઉપયોગ કરી લેવાનું અને વધારેમા વધારે સતોષ આપનારો નફો તેમાંથી મેળવી લેવાનું હઠાપણ ખોળવું, તેને અનુકૂળ સંજોગો નિર્માણ કરવા, અને જાને તો તેનો ખીજાઓને પણ માર્ગ દેખાડવો એ મહત્વનું છે.

એટલું તો નક્કી કહી શકાય કે આ પાંચ પ્રકારની શક્તિઓને અનિયંત્રિતપણે વહેલી મૂકવી એ માનવસુખશાંતિ કે સમાધાનનો ઉપાય નથી જ એટલે સમય તો જોઈશે જ

આજની બેઠક મોઘવારીમા શુદ્ધ ધી જીને પોસાય એમ છે જ નહિ તેને માટે પણ વેળેબધ ધીની બધામણ કરવાની જરૂર નથી એને માટે તલતુ કે મગફળાનું તેલ આપણે ત્યાં છે જ. આ બંને તેલ વેળેબધ ધીથી સસ્તા છે અને આરોગ્યદષ્ટિએ કામ રીતે ઊતરતા નથી કોપરેલ કે કપાસિયાના તેલની તો વાસથી-પણ કદાચ વાપરનારનું મન પાણુ પડે, પરંતુ મગફળા કે તલના તેલ સામે તો એ વાધો પણ ટકી શકે એમ નથી.

આમ વેળેબધ ધીની વપરાશને કામ પણ રીતે ઉત્તેજન આપવાનું પ્રમુખ આરોગ્યની દષ્ટિએ ઇષ્ટ નથી

—ડૉ. કાન્તિલાલ

(“ જ્યોતિષ” માંથી)

પગથિયું

હું એક પગથિયું છું આ જગતમાં મનુષ્યોને ગહેવાને ઘર હોય છે તે ઘરને જુદા જુદા ભાગ હોય છે-દિવાનખાના, શયનખડો, રસોડા, જમવાના અને નાદવાના ખડો વગેરે ઘર નાના પણ હોય અને મોટા પણ હોય, ઝૂપડીઓ હોય અને મહેલાતો પણ હોય નાના મકાનોમાં કે ઝૂપડીમાં જુદા જુદા ખડો સભવ કર્યાથી ? ત્યાં તો એક જ ખડ હોય, જેમાં રાધવાની, જમવાની, સ્વાખેસવાની સગવડ કરી લેવી પડે છે. મુંબઈ જેવા શહેરોમાં વસ્તીનો એ શી ટકા ભાગ એક ઓરડીમાં જ રહે છે કુટુંબમાં આઠ દસ માણસો હોય અને તેઓ બે ઓરડીમાં રહેતા હોય એવા તો અસંખ્ય દાખલા છે. જરાતંગ સારી સ્થિતિવાળા કુટુંબો ચારપાય ઓરડાના ખડોમાં રહે છે અને કોઈ કોઈ કુટુંબ નવદસ ઓરડાના બગવામાં પણ ગહે છે હાકરાઓને-યુવકયુવતીઓને-વાયવાની જગ્યા બેઠકો, કપડા પહેરવાની જગ્યા બેઠકો, વાળ હોળવાની જગ્યા બેઠકો, પણ એક કે બે ઓરડીમાં જીવન માળતા કુટુંબોને ગહેકાણુના અર્થશાસ્ત્રના બધા નિયમો શીખી લેવા પડે છે. આવા સાંકડા રથોમાં રહીને કામ કેટલા યુવક-યુવતીઓ બી એ, એમ એ, નો ડીમીઓ લે છે, જ્યારે કુશાહે મકાનમાં રહેનાર કુટુંબોના યુવક-યુવતીઓ રથજસ કાચને લાકડાને પોતાનાથી અભ્યાસ યમ રાકતો નથી એમ બતાવું કાઢવાને હિમત ધરાવે છે.

મકાન મોટા હોય કે નાના હોય, મહેલાતો હોય કે ઝૂપડીઓ હોય પણ પગથિયા તો બધાને બેઠકો છે નાના મકાનોને કદાચ એક જ પગથિયું ચાલી ગહે અને ઘણી વાર તો એક પથરો કે ઇંટ ચૂંવાથી પણ કામ ચાલે મહેલોમાં તો આરસના વિશાળ દાદર હોય છે અને સુરોભિત અને સુદૃઢ પગથિયાની પરંપરા હોય છે.

એક મહેલ જેવા દેખાતા મકાનનું હું એક પગથિયું હતું, તેના ઉપર ચડીને લોહી ઉપર જતા-પહેતે માણે, બીજે માણે, ઠંઠ ટેરેસ સુધી જતા બેઠકો માળ ઉપર જવું એ મુશ્કેલ ન હતું, પણ એમ જતી વેળા પગથિયા ઉપર ચડતે જ જવાતું હતું. પગથિયાને તિરકારથી જોવાતું હતું. લોહીને ઉપર જવાની આકાંક્ષા હતી. તેમનું ચાલત તો બધાં જ પગથિયું પગથિયા ફૂલીને કિપ જત, અને કેટલાક એમ ફૂટતા પણ ખરા પગથિયા વાપરવા

ન પડે એટલા માટે કેટલાક વિદ્વાનો ઉપયોગ પશુ કરતા, પણ એવાએને પણ મારો ઉપયોગ ક્યાં સિવાય છૂટકો ન હતો. કાટણ કે હું તો મકાનના આગલા ભાગનું જ પગથિયું હતું મારા ઉપર હજવેથી પગ મુકાતા તેમ સખનાઈથી પણ મુકાતા લોકોને પગથિયા માટે શા ગ્રેમ હોઈ શકે ? એમણે ઉપર ચડવાને એ તો માત્ર સાધન હતું ઉપર ચડ્યા પછી એઓ પગથિયા પ્રત્યે નજર પણ નાખતા નહિ. પગથિયાને જિમ્મી હોય એવું પણ એમની કલ્પનામાં કંઈ રીતે આવી શકે ?

ઉદ્યોગોના કારખાના હોય છે વેપાર માટે જમાનાથી ચાલી આવતી પેઢીઓ હોય છે. આધુનિક યોજના અને કાયદા અનુસાર ગયાયેલ વેપારી ઝેંક-ન્ટ સ્ટેંક ક પનીઓ, બેઠો, વીમાક પનીઓ અને વહાણવટાની ક પનીઓ હોય છે. કરોડો અને અજબોના વેપાર લેખાય છે અને તેટલી ઉચ્ચપાયત યાય છે, આવી ક પનીઓ મોટા મોટા બંધ મકાનોમાં હોય છે અને તેમના માલિકો, મેનેજરો અને મોટા મોટા અમલદારો પણ મારા ઉપર ચઢને એ મકાનમાં પ્રવેશે છે. મારે બીજી જરૂર નથી, પણ જરૂર છે માત્ર શાંત અને મીઠા બેનની, જગતના રનેહની, જે મકાનનું હું પગથિયું છું, તેના હેતબર્થી સ્વીકારની. પણ આટલું જ જગત આપવાને તૈયાર નથી એ તો જેમ ટ્રેન પાટા ઉપરથી ઝડપથી ચાલી જાય છે, તેમ મારા ઉપરથી ચાલી જાય છે એમને ઉપર ચડવું છે ઉપર ચડવામાં એમને લાભ છે. મારો ઉપયોગ ફક્ત ઉપર ચડવા પૂરતો જ છે. હું છું તો માત્ર મકાનનું પગથિયું, પણ પ્રશ્ન એ મને પણ નિરીક્ષણની શક્તિ અર્પેલ છે, જે સેકડો ઓપુરુષો આ પગથિયાને ઉપયોગ કરે છે, તેઓમાંના ધણીખરા પોતે પણ પગથિયારૂપે જ હોય છે જેમ લોકો મારો ઉપયોગ કરીને ઉપરે માગે જાય છે, તેમ તેમ તેમની મગજશક્તિ, તેમની વફાદારી, કસા અને ફિલ-સૂઝીનું જ્ઞાન, અર્થશાસ્ત્રની ઉસ્તાદી વગેરેનો ઉપયોગ કરીને અન્ય મનુષ્યો જગતની જહોજલાથીની સીડી ઉપર ચડે છે જેમ સીમેન્ટ ડોક્ટોર, પૅથર અને આરમતા મકાનોમાં ઉપર જવું હોય તો મારો ઉપયોગ-ગરીબ બિચારાં પગથિયાનો ઉપયોગ-માનવીઓ કરે છે તેમ દેશના રાજદારી ક્ષેત્રમાં આગળ વધવું હોય, વેપારઉદ્યોગમાં પડી લાખો રૂપિયા કમાવા હોય, પ્રતાપી કાર્યકર્તાઓ તરીકે નામના મેળવવી હોય તો માનવીઓને પગથિયા ગણીને તેમનો ઉપયોગ ક્યાં સિવાય છૂટકો નથી અને એવડે !-જેમ મકાનમાં ચડી રહ્યા પડી ચડેલા માણસો પગથિયાને બૂલી જાય છે તેમ જગતના જગો છૂટ્યા પછી, આઝાદીની સીડી ચડ્યા ઢેડે જીતનાર અને આઝાદ થનાર માનવીઓ એવા કેમનસીમ માનવીઓને પણ બૂલી જાય છે જેમ અસલના સમયમાં એક વખતનો શુનામ હમેશનો શુલામ રહેતો, તેમ આવા પગથિયા પણ કાયમતા પગથિયા જ રહે છે જે જાયા સ્થાન, જોગી પદવી લાખ્ખોની કમાણી પગથિયાના આત્મજલથી, મહેનતથી, શ્રદ્ધાથી પેવા ઉપર યડેલા માનવીઓને પ્રાપ્ત થાય છે, તેના ઉપર આ પગથિયાનો હક્ક નથી

આના અનેક વિચારોના તરંગ મને ભેટે છે અને પાછા ધીમે ધીમે શમી જાય છે. તો માત્ર પગથિયું-આવા વિચારતરંગો કરવાનો પણ મને હક્ક છે ખરો ?

“ ન્યાયવિધર ” ગાથા)

—જયંતુખલાલ મહેતા

વ્યવસ્થિત અન્યવસ્થા

‘ માફ ધોતિય ક્યાં મૂક્યું છે ? ’

મારા મિત્રને ત્યાં હું એક સવારે જઈ ચડ્યો ત્યાં પેલા બાઈ કમરે હુવાલ વોટી નાહવાની ઔરહીમાથી નીકળીને ધોતિયાની શોધખોળ કરવા મંડી પડ્યા હતા.

‘ ધરમા કોઈ વાતનું ઠેકાણું જ નથી. ’

‘ જાનું ઠેકાણું ને શી વાત ? ’ મને વસ્તુસ્થિતિની ઝાંખી ચપ્પ હતી, છતાંયે વધુ સ્પષ્ટ સમજવા આ પ્રશ્ન પૂછ્યો.

‘ આ તે ધર છે કે ધર્મશાળા ? કોઈ વાતનું ઠેકાણુંય નથી ચોક્કસ ઠેકાણે કોઈ વસ્તુ મૂકવાનું કોઈ શીખ્યા નથી. ’

‘ તમે જ જ્યાંની ત્યાં વસ્તુ મૂક્યા કરો છો તેનું તો કોઈ કહેતું જ નથી. ’ કણક બાધતા બાધતા મારા મિત્રપત્ની રસોડાની બહાર આવ્યા અને તેમણે પણ શોધખોળ ચલાવવા માંડી.

ઐટલામાં નિશાબે જતી નાની સુરેખા આવીને કહેવા લાગી, ‘ બા, મારી પેન્સિલ કોઈએ લીધી છે ? ’

‘ લે પેન્સિલ ’ કહીને મિત્રપત્નીએ તેને એક ધબ્બો લગાવી દીધો. નાના ને મોટા બધા જ આ ધરમા તો સરખા બબડાટ ફફડાટ કરતા મિત્રપત્ની આજુ ધર શોધી વળ્યા અને ખાટલાની નીચેથી ધોતિય કાઢી આપીને કહ્યું હતો.

‘ ખાટલા નીચે કોણે નાખ્યું હતું ? મારા મિત્રે ધુધવાતા ધુધવાતાં પૂછ્યું. ’

‘ તમારું જ ઠેકાણું નથી અને પાછા પૂછો છો કે કોણે નાખ્યું હતું ? ધોતિયાની અંત્રી કરવાને માટે તમે ખાટલા નીચે દબાવ્યું હતું તેય જૂલી અપા ? ’

‘ હા, ’ ચાલ આવ્યું હોય તેમ કહ્યું ‘ પણ નીચે ક્યાંથી આવ્યું ? ’

‘ આ ધરમા ઉપરથી નીચે ને નીચેથી ઉપર આવતા વસ્તુઓને વાર નથી થતી, સમજ્યા ? મારી તો દાળ ઉભરાઈ ચાલી ’ કહી મિત્રપત્ની રસોડા તરફ વળ્યા.

‘ થોડી વાર ચક્રને સુરેશ આવ્યા. ’ મોટાભાઈ, મારો એક ચપલ નથી જડતી. ’

‘ જો મારા મનવામાં ’ મિત્રે કટાક્ષ કયો અને બિચારો સુરેશ તો મોટા ભાઈના મનવા ફરોળવા મડી પડ્યો.

ઐટલી જુદી નથી ? અલ્યા મનવામાં તે કોઈ ચપલ મૂકતું દરો બાપ દિકરાને શિશુ આપવા નીકળ્યા છે. ’ મિત્રપત્નીએ કહ્યું.

‘ ચાલો હું જઈશ ત્યારે ’ મને યધુ કે હવે જવું જોઈએ, કારણ કે આને આ ધરમા કોઈનું મગજ ઠેગણે નથી.

‘ કેમ શું ઉતાવળ છે ? ’ મારા મિત્રે કહ્યું ‘ તમારા ઢોહના મગજનું આજે ઢેકાણું નથી ’ મેં રપટ વાત કરી દીધી

‘ અરે અહીં તો રોજનું એવું છે. અરે બપોલી, લે તો જરા રટવ સળગાવી દે અને પ્રસાદ ભાષ માટે જરા ચાહ મૂકી દે. ’

બપોલીએ આવીને રટવ સળગાવવા માડ્યો. રટવ બરાબર સળગતો ન હતો. મિત્ર-પત્નીએ કહ્યું, ‘ પીન કરવાની જરૂર છે, એટલી સમજ પડતી નથી ? ’ બપોલીએ પીન શોધવા માટે આમ તેમ ઘણી શોધ કરી, પણ પીન હાથ ન ચડી તેણે ગભરાતા ગભરાતા પૂછ્યું, ‘ પીન ક્યા છે ? ’

‘ મારા માથા પર. તે કાલે ક્યા મૂકી હતી ? ’

‘ અહીં ’ તેણે રૂમસ ચહેરે જવાબ આપ્યો

‘ તો ધરતી ગળી ગઈ ? ’ મિત્રપત્ની તાડુક્યાં.

મારાથી ન રહેવાયું ‘ આ બધામા વાક તમારો છે. તમે ઢોહ વ્યવસ્થિત નથી. જીવનમાં વ્યવસ્થા તમે ઉતારી નથી અને રોજ અવ્યવસ્થા પાછળ સમય અને શક્તિ વેડફો છો. ’

‘ અને જુઓ, મેં રસોઈનું અને કામની વહેચણીનું સમયપત્રક બનાવ્યું છે. પરંતુ ઢોહ અમલ કરે તો ને ? ’ મારા મિત્રે રહીઓ આપવાનો પ્રયાસ કર્યો.

મેં સમયપત્રક હાથમા લીધું અને વાંચતા વાચતા પૂછ્યું ‘ તમે રોજ છ વાગે ઉઠો છો ? ’

‘ ના ’ જવાબ મળ્યો

‘ ત્યારે બધા છ વાગે કંઈ રીતે ઉઠે ? વ્યવસ્થા અને શિસ્ત કુટમ કરવાથી જ અમલી બનતા નથી તમારે ખુદ પણ તેને કામકાજ કરવા અને અસરકારક કરવા વ્યવસ્થિત થવું જોઈએ અત્યાર સુધી તમે સિદ્ધાન્તો યોજ્યા ક્યાં છે પરંતુ એમાંના એકે તમારા જીવનમાં તમે ઉતારવાનો પ્રયાસ કર્યો નથી પણ પરિણામ સાફ ક્યાંથી આવે ? ’

આજ ગામના બીજા-એક મિત્રનો દાખલો આપતા જણાવ્યું, ‘ કે સુરેશભાઈ રોજ સવારે છ વાગે ઉઠે છે, પોતાના બધા જ કાર્યક્રમો નિયમિત રીતે કરે છે અને પોતાની નાનામાં નાની વસ્તુઓ રાખવા માટે જગ્યા નક્કી કરી રાખે છે તેની આખે પાટા બાંધી દંડએ અને કહીએ કે ‘ કોતર લાવો ’, ‘ પેન્સિલ લાવો ’ તો તે તરત જ લાવી આપશે. એક ઓરડામાં બેઠા બેઠા પણ બીજા ઓરડામા વસ્તુ કંઈ જગ્યાએ હશે તેની તેને બપોર હોય છે આમાં, રમંજુશક્તિનો પ્રભાવ નથી પરંતુ સવાલ સુટેવનો છે. ’

ઘેર ઘેર અવ્યવસ્થાના ચૂલા

‘ આજકાલ લગભગ બધા જ ઘરોમા અવ્યવસ્થા નજરે પડે છે ઢોહ વસ્તુનું ઢેકાણું નહિ, ઢોહ વસ્તુ એકી તડાકે હાથ ન આવે, જાણે કે અવ્યવસ્થાએ વ્યવસ્થિત રીતે

દરેક ઘરનો કબજો લઇ લીધો હોય તેમ લાગે છે. અહીં કર્નાલ ક્ષિત્રોન આગ્યા હતા. તેમણે જનતાને શિસ્ત અને વ્યવસ્થા માટે શિખામણ આપી હતી. પરંતુ તેથી કશો જ અર્થ ખાસ સરે એમ મને નથી લાગતું આપણી ઔદિસોમા પણ જોઈએ તો વસ્તુઓ અવ્યવસ્થિત હોય છે. કામના કાગળ એકી તડાકે હાથ આવતા નથી એવી બહુ જ ઓછી ઔદિસો હશે કે જ્યાં સ પૂર્ણ વ્યવસ્થિત કાર્ય થતું હશે

આપણા ગૃહની ગળથુપીમાંથી જ જે વ્યવસ્થા ધડાય તો જ આપણા વ્યવસાયી કે જાહેર જીવનમાં વ્યવસ્થા આવે, બાકી તો જાહેર જીવનમાં કદી કદી દેખાતી વ્યવસ્થા ગૃહ જીવનમાં કે જીવનવ્યવસાયમાં જે નજરે ન પડે તો તે તો હાથીના દાંતના જેવું જ થઈ કહેવાય ધરમાં મેલા કપડા ચાલે અને બહાર નીકળીએ ત્યારે સ્વચ્છ ધોયલા કપડા પહેરવા એ જાતની નીતિ થઈ.

વ્યવસ્થા-જીવનના ઘડતરનું અગત્યનું અંગ

વ્યવસ્થાને જીવનના સમગ્ર અંગ-ઉપાંગો સાથે સાકળવાની જરૂર છે અને નાનપણથી જ જીવનના ઘડતરમાં એ જિતવું હોય તો જ વધુ વ્યાપક સ્વરૂપ પકડી શકે. જીવનના ઘડતરમાં અને ચારિત્રના ચણતરમાં નિયમિતતા અને વ્યવસ્થા એ જે વસ્તુઓ મોખરાના સ્થાનને શોભાવે છે. નિશાળમાં જતા બાળકોના સરાસરી પુસ્તકો કે તેમની નોંધપોથીઓ જોશો તો લાગશે કે તે કેટલી અવ્યવસ્થિત છે ? નોંધપોથીના પાનાઓ ઉચલાવતા નજરે પડશે કે ભૂગોળની નોટમાં કોઈ જગ્યાએ ઇતિહાસ અને ઇતિહાસની નોટમાં કોઈ જગ્યાએ ગણિત નજરે પડશે તેને એ નોંધપોથીમાંથી અમુક વસ્તુ ક્યા છે તે પૂછશો તો બધી જ નોંધપોથીના ઢગલા કરશે અને એકેએક પાનું ઉઘવાવીને તેને શોધવા પ્રયત્ન કરશે

અવ્યવસ્થા ગુલામીનો સહપાન્ય

બ્રિટિશ સરકારના રાજ્યમાં વ્યવસ્થા છે, પરંતુ એ આપણી ગુલામીને જકડી રાખવાને માટેની વ્યવસ્થા છે. તેવી જ રીતે આપણું ગૃહોમાં વ્યવસ્થા છે પરંતુ તે અવ્યવસ્થાને પકડી રાખવા પૂરતી જ અવ્યવસ્થા અને ગુલામી એ જે શબ્દો એકબીજાના રૂપક પૂરતા જ અહીં મૂકવામાં નથી આવ્યા પરંતુ તેઓ અને સહપાન્યી છે એટલા માટે એ સહ પાન્યીની જુગલજોડી તોડવાનું પાપ કાણુ કરે એમ સમજીને જ સમાજે એના તરફ આખા આડા કાન કર્યા છે, ખરૂંને ?

‘ આમ હાથ ઉઘા નીચા કરીને બાપણુ હાકો છો તે જરા ખ્યાન રાખજો, નહિ તો ટેબલ પર પડેલો ચહાનો ખાનો વ્યવસ્થાની વાતોમાં અવ્યવસ્થિત થઈ જશે. ’ મારા મિત્ર-પત્નીએ ટકોર કરી અને મેં ટેબલ ઉપર મૂકેલા કપને હાથમાં લીધો અને ફૂંકેટવું બહુ ઓલી મયો તેનો વિચાર કરવા લાગ્યા

જમીનને ફળદ્રુપ બનાવનાર અળસિયું

કુદરત અને ચીજો અને પ્રાણીઓની મદદ લઈને એક પડતર જમીન ઉપર હળગ વર્ષામાં-એક ઇંચ ફળદ્રુપ જમીનનું પડ બાધવાને સાફ કુદરતને એકલે હાથે હળગે વર્ષા ચાય. સુધરેલા દેશોમાં આને સાફ પ્રયોગો થઈ રહ્યા છે અને ત્યાં અમુક ખાતર, અમુક ઝાડ પાન અને જીવંતોની મારફતે ખગડેલી જમીનને વહેંચી સુધારવા અને પાછી ફળદ્રુપ કરવા પ્રયત્ન ચાલે છે અને તેમના આ પ્રયત્નમાં અળસિયા નામનો લાભો કીડો તેમને ધણો મદદગાર નીવડ્યો છે. આવા ઉપકારી અળસિયાનું અને તેના કાર્યનું વર્ણન ખેતી કે બાગ-મગીયા જેમને પ્રિય હોય તેમણે જાણવાની જરૂર છે એ વાત તેઓ જાણે તો જમીન સુધારવાને માટે બળદ અને ખાતર કરતાં વધારે જરૂર આ નાના સરખા કીડાની છે, એમ તેમની ખાતરી થશે અને એ કીડા ઉછેરવામાં તેઓ રસ લેતા થશે.

અળસિયા આટલા બધા ઉપયોગી છે એ સમજવા સારાંજણ પ્રયોગો કરવા, પોતાના વાડા કે વાડી કે ખેતરની સાદી જમીન થોડીક લેવી અને તેને બે કુડામાં ભરવી. એક કુડામાં થોડાક અળસિયા મૂકવા અને બીજાને એમને એમ રાખવું. તે બન્નેમાં સરખું ખાતર પણ મૂકવું ત્રીજા કુડામાં ખેતરો કે બાગની વાડ પાસે અળસિયાની અવાર પડી હોય તે ઉઠાવી લાવીને તેને ભરવી, પછી તે ત્રણે કુડામાં એક જ જાતની ચીજ વાવવી. પ્રયોગો સારા જ ચીજો જલદીથી ચાય તે વાવવી તેમને સરખું પાણી વગેરે આપવું અને ત્રણેના પાકનો ઉતાર જોવો. સારી જમીન કગતા અળસિયાવાળા કુડામાં લગભગ ત્રણગણ અને પેલી અધારવાળા કુડામાં લગભગ પાંચગણું વધુ ધણેજ જણાશે, આનું કારણ તો સ્પષ્ટ છે અળસિયાવાળા કુડામાં એવો કષ્ટક નવો બોગક આવ્યો કે જેથી તેમાંના પાક વધ્યો. આવો જ પુષ્કળ બોરાક પેલા અળસિયાની અધારવાળા કુડામાં હોવો જોઈએ, કુડા ન લેવાં હોય તો જમીનના બે નાના કુડાઓ લઈ તેમાં સરખું ખાતર નાખો અને એકમાં વધારામાં અળસિયાની અધાર નાખો. બન્ને કુડામાં જીવર કે બીડા એવું ૬૦ દિવસમાં થતું વૃદ્ધ વાવો. તેમાંના પાકની તોષ રાખો એટલે લાગશે કે અળસિયાની અધારમાં કષ્ટક એવા તરવો છે કે જેથી તેનાવાળી જમીનનો પાક વધારે ચાય છે. આટલી ખાતરી થયા બાદ આ અળસિયાની મદદ કેવી રીતે લેવી એ સવાલ ઉત્પન્ન થાય છે અળસિયાનું વર્ણન, તેની ગહેણી કહેણી, તેનો બોગક વગેરે ઉપર પાશ્ચાત્ય દેશોમાં તો પુસ્તકો લખાય છે, ત્યારે આપણે અહીં આ જીવંતી રસાયણની પ્રયોગશાળાની અવગણના જ થઈ છે આથીએ વધારે તો બગલાઓના માલિકો પોતાના બાગમાં આ કીડાઓની અધાર જોઈને સુગમ છે પણ ખરા અને તેઓ બાગને બધેથી વળાવી જુડાવીને એવી અધાર કઢાડી પણ ન આવે છે.

અળસિયા જમીનમાં રહે છે અને ચોમાસામાં જમીન પોચી થાય ત્યારે દર પાડીને ઉપર આવે છે પછાથી ન્યા સુધી ઝાકળ પડ્યા કરે અને તેથી જમીન પોચી રહે ત્યાં સુધી તે સવારે જમીનમાંથી બહાર આવશે તેને કાઢી અડકવા જાય કે તેના દર પાસેની જમીન કાઢપણુ કારણથી સહેજ પણ ફૂળે તો તે તરત પાછા દરમાં સતાઈ જશે, તેનાથી

ખૂબ જૂખર દવા ખમાતી નથી તેની ચામડી વણી સુવાળી છે અને તેથી તેનું રક્ષણ થતું નથી અને તેના શરીરમાંનું પાણી આવી હવા હોય ત્યાં એકદમ સુકાઈ જાય છે અને તે મરી જાય છે. તેના શરીર પર સહેજ ચીકણું પદાર્થ હોય છે, જેથી તેને પકડતા તે કાથમાંથી લપસી જાય છે, પણ આ પદાર્થ તેના શરીરના રક્ષણ માટે બસ નથી તેનાથી રેતાળ પ્રદેશમાં જીવી શકતું નથી, કારણ કે ત્યાં જોઈતો ખોરાક અને બેજ એને મળતા નથી તેનો આગસો ભાગ અણીવાળો છે અને પોત્તી જમીનને તે તે ભાગ વડે કેળીને બહાર લાવે છે, પણ જો જમીન કઠણ હોય તો તેવી જમીનને તે ખાઈ જાય છે. તે જમીનને પોતાના લાખા આતરડાંથી પસાર કરે છે અને પછી તેને અધાર તરીકે બહાર કઢાડે છે ચોમાસામાં તમે આવી અળસિયાની અધારની અનેક ઢગલીઓ જમીન ઉપર જોશો. આવો નાનો કીડો કઠણ જમીનમાંથી એવી મુલાયમ અધાર ઠેવી રીતે કરતો હશે, તેના ધણી વિચાર પણ કરતા નથી તો પછી તેની અધારમાં શા ઉત્તમ ગુણો છે તેનો તો ઠાણ વિચાર કરે ?

તે શુ ખાય છે તે જાણવા જેવું છે તમારા ખેતરમાં કે બાગમાં ફરતી વખતે તમે ખારીકાથી જોશો તો ઠાણક વખત નાના કાણાની પામે સડવા માટેવા પાદડા જોશો, તે વળેલાં અને તે કણામાં પેટેલા હશે આ પાદડાને અળસિયા પોતાના દરમાં લઈ જઈને ખાય છે તે એવા પાદડા, એકવાડ આ કે ઠોળીનો નકામો કચરો, શાકભાજીની છાલ અને દાડા વગેરે ચીજોને ખાઈ જાય છે તેવો કચરો તમે ખેતરની વાડ પાસે નાખી આવો તો તે થોડા દહાડામાં ત્યાંથી જતો રહેશે. જો જમીનને સહેજ ખોતરીને તેમાં તેને દાટો તો તે કચરો બહાર પડ્યો નહિ રહે અને તે અળસિયા માટે ખૂબ મટોડી, જમીનમાં રહેલા ક્ષારો તથા આ ચીજોને ખાઈ જાય છે જેમ કેટલાક પક્ષીઓ કીણા કાકરા ગળે છે અને તેમની મદદથી ગળા ગયેલું અનાજ પેટમાં દળીને જૂકડો કરે છે, તેમ આ અળસિયા રેતીના કણોને ગળે છે અને તે કણોની મદદથી તે આ મટોડી વગેરેને દળીને તેમનો જૂકડો કરે છે. તે જૂકડાની સાથે તેમના શરીરમાંની મૃત્તિઓમાંથી ઝરેલા રસો તથા ઉપયોગી જુગુઓ પણ ભળે છે. એમાંથી તેમને જોઈતું પોષણ લઈ લીધા બાદ બાકીનો બધો ભાગ વિષ્ટાદિપે તે દરની બહાર કાઢે છે આ વિષ્ટામાંથી જૂકો થયેલી સુવાળી ઉપરની ફળદ્રુપ જમીન બને છે. આ જમીનમાં ઝાડ અને વનસ્પતિને જોઈતા બધા તત્ત્વો ગળાઉં રૂપે હોય છે પૃથ્વીના પટમાં આવા મહાન રસાયણશાસ્ત્રીઓ જેવા લાખો કીડાઓ રહે છે અને તેઓ જમીનને ફળદ્રુપ રાખવા પ્રયત્ન કરે છે જમીન સારી હોય અને ત્યાં તે કીડાને માટે જોઈતા ખોરાક અને બેજ હોય, તો એક એકરે લગભગ ૨૫ લાખ અળસિયા ત્યાં હોઈ શકે આ બધા અળસિયાનું વજન ૧૪૦૦ રતલ થાય, અથવા બગદની એક જોડ કરતા તેમનું વજન વધારે થાય આટલા બધા કીડા તો ઠાણક જ જમીનમાં હોય, પણ એકરે ૨૫ થી ૫૦ હજાર કીડા હોય એવી વાડીઓ તો ઘણી બની શકે, અને તેટલા કીડા દર વર્ષે ૫૬૦ મજૂ સારી પોષણવાળી મટોડી બનાવશે. એ તો ત્યાં ગમતો જોતો છે. આટલું જાણ્યા પછી જે બાગના માલિકો પોતાના બાગમાંથી પાદડા, ઝાંખળાં વગેરે ખરી પડેલી અને સડી શકે એવી ચીજો વળાવીને બહાર ફેંકાવી દે અને તેમને જમીનમાં દટાવી ન દે તો ત્યાંના અળ-

• સિયાને જૂએ મારે છે, અને તેમની ઉમદા કાર્યશક્તિનો તે લાભ નેતા નથી તેઓ માલ્લીઓ ભરી બહાનું કીમતી ખાતર લાવીને નાખે છે, પણ જે સાથે સાથે આવા કીડાઓની મદદથી દર એકરે જે તેઓ ધારે તે ૧૬-૧૭ ગાંધી સૌથી ઉત્તમ ખાતર બનાવવાની પોતાની જમીનને ઉમદા પ્રકારની બનાવી શકે તેમજે તેો ફક્ત એક જ કામ કરવાનું છે વાડીમાં ખાતરા વગેરેનો પડતો કચરો અને તેમના ધરમાં પડેલા શાકભાજી અનાજ વગેરેનો કચરો કઢોવવાની પોતાની વાડીના જુદા જુદા બાગોમાં તેમને દટાવવો અને ત્યાં ભેજ રખાવવો, એટલે આ કુદરતી રસાયણશાસ્ત્રીઓ સુદર ફળદ્રુપ જમીન બનાવશે.

—હરરાય અમુલખરાય દેસાઈ

“ જનાબ ” અને “ શ્રીમાન્ ”

“ હિંદુ-પાણી ” અને “ મુસલમાન-પાણી, ” “ હિંદુ સ્ત્રી ” અને “ મુસલમાન-સ્ત્રી ” વગેરેના આજકાલ આપણા નેતાઓ વારંવાર નિષેધ કરી રહ્યા છે. એ કીક છે એ બેદ નાખ્યું થવા જ નેહ્યું. પરંતુ, સાથે સાથે એક બીજી જાતનો અને અધિક ખરાબ બેદબાવ ખુદ આપણે જ-એટલે શહેરોના, ડોંગ્રેસના અને શિક્ષિત લોકોએ-આ ૨૫-૩૦ વર્ષોમાં નવો જ પેદા કર્યો છે, તે તરફ હું ખ્યાન દોરવા માગુ છું તે આપણા આદરભાવના શબ્દો અને તેની ફળશ્રુતિની ખાખત છે

મને રમજી છે ત્યાંસુધી વીસમી સદીના આરંભમાં જુદા જુદા પ્રાંતોમાં કોઈક વ્યક્તિનું માનપૂર્વક નામ હોવા સાફ, જનાબ, ગ, રા (રાજ્યમાન રાજ્યશ્રી), મિ (મિસ્ટર), મહાશય વગેરે શબ્દ બોનાતા હતા કોઈ કોઈ નામની પાછળ ‘જી’ અથવા ‘સાહેબ’ શબ્દ જોડવામાં આવતો હતો. એના વપરાશ વખતે તે વ્યક્તિની જાતિ-જાતિ કે ધર્મનો કોઈ પણ પ્રકારનો વિચાર કરવામાં નહોતો આવતો જનાબ ભગવાનદાસ સાહેબ અને મહાશય મહમ્મદઅલી, મિ શ્રીનિવાસન અને ગ, ગ જમાન સાહેબ કોઈ પણ વિશેષજી મને તે નામની સાથે બેધડક જોડતા હતા સન ૧૯૨૦ સુધી અમદાવાદના શિષ્ટ લોકો માધીજીને ‘ માધી સાહેબ ’ કહેતા હતા અને મહારાષ્ટ્રમાં તાત્યાસાહેબ, નાનાસાહેબ, બાપુ સાહેબ વગેરે કહેવાતો ગિવાજ હતો અને તે માનપ્રદ મનાતું હતું ‘ મિસ્ટર ’નો પણ વિનાસકાંચ ઉપયોગ થતો દેનો, અને અંગ્રેજીમાં તે એનો જ વપરાશ થતો હતો

પછી તેો દેશમાં રાષ્ટ્રીય જાગૃતિનો જુઓળ ચડ્યો. તેજે બે રૂપ લીધા એક અંગ્રેજ વિરોધીનું અને બીજું પોતપોતાની જાતની પુરાણી રસબોના અને સંસ્કૃતિના મર્વની ‘વૃદ્ધિ’ અંગ્રેજીના વિરોધમાં આપણે મિ, રા ગ. આદિ અંગ્રેજ ભાષા અને રાજની પ્રતિષ્ઠા વધારનારા શબ્દોને આપણે છોડવાનો આરંભ કર્યો આ નવી જાગૃતિનું સ્વરૂપ જે એટલું જ ગંધુ હોત તેો સંભવ છે કે આપણે ‘મહાશય’ અથવા ‘જનાબ’ એ જનાતામાં વિશેષ જાણીતા બે શબ્દોથી જ કામ ચલાવી લેત, અને કોઈ પણ જાતના બેદબાવ વિના

કોઇ પણ શખ્મના નામની સાથે જોડી દેત પણ માથે સાથે પોતપોતાની પ્રાચીન સમૃતિનું અભિમાન પણ જાગી ઊઠેલું, એટલે આપણે માત્ર માનવીઓની જનિ-જાતિની નહિ, પણ શબ્દોના બાપ-દાદાઓની પણ તપાસ કરવા લાગ્યા, અને તેમને પણ ધર્મની માથે સાંકળવા લાગ્યા કેટલાક સમય સુધી કોઇ પણ જાતના બેદરબાર વિના 'શ્રી' સહુ કોઇના નામ આગળ મુકાવા લાગ્યો અગ્રેજીમાં પણ એ દાખલ થઇ ગયો પણ 'મિસ્ટર'ની સાથે 'જનાબ' પણ પીછેહઠ કરતો થયો, અને આ સરફત 'શ્રીમાન' શબ્દે ધ્યાન જમાવી લીધું. તેમાં હિંદુ-મુસ્લિમ ભાવની મધ ઊભી, મુસલમાનો નાગજન થવા લાગ્યા ગુજરાતમાં 'જનાબ' શબ્દ ઘણો પરિચિત ન હતો, બદલે મુસલમાનોને કહ્યું વિશેષણ પ્રિય છે તેની જ આપણને પૂરી ખબર ન હતી મુસલમાન બાઇઓના નામ આગળ એમને પ્રિય હોય તેવું વિશેષણ લખાડવાના હેતુથી, એક પછી એક કેટલાએક શબ્દો કાઢવામાં આવ્યા છેવટનો પસંદગી તરીકે હમણાં હમણાં 'જનાબ' શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે

આ તરફ કેટલાક હિંદુ શ્રીમાનો, સાહેબ શબ્દ તરફ નફરત બતાવવા લાગ્યા કેટલાક વર્ષ પહેલાં જોયો તાત્પર્યસાહેબ, અબ્દુલ્લાસાહેબ વગેરે કહેવડાવવામાં પોતાની ઇજ્જત સમજતા હતા, તેઓ તાત્પર્યાર, અપણાગત કહેવા-કહેવડાવવાનો આગ્રહ કરવા લાગ્યા. 'હિંદુ પાણી' અને 'મુસલમાન પાણી'ની સમજડ હોના છતાં પણ, એમાં શક નથી કે વર્તમાન જમાનામાં હોટલોને કારણે ખાવા પીવામાં રપૃથારપૃથવની મૂગ ઓઝી થઇ ગઇ છે, પણ વિદ્વાનોના અને રાજકીય નેતાઓના કાગળે શબ્દોના રપૃથારપૃથવની મૂગ વધી ગઇ છે

જે વાત માનસુઅક શબ્દ જોડવા સબધે થઇ, તેવી જ સ્થિતિ વર્તનના શબ્દ અને રીતોના સબધમાં થઇ, પણ હિંદુઓમાં મિન્ન મિન્ન પથોમાં પોતપોતાના અનેક પ્રકારના વર્તનના શબ્દો અને ક્રિયાઓ પ્રચલિત છે રામ રામ, જય રામજી, જય ગોપાલ, જય શ્રીકૃષ્ણ, જુહાર, નમસ્તે, પાયેનામણ વગેરે જાતજાતના શબ્દોથી અને રીતોથી પોતાના અધર્મોઓ, અજનો અને નાનામોટાઓનો સત્કાર કરે છે. પણ, વીસમી સદીના આગલમાં એવું ન હતું કે કોઇ હિંદુ 'સનામ' કહેતા કે કરતા ડગમગનો હોળ ગઢીય જાગૃતિના પગિણામરૂપ જય ગોપાલ, જયગમજી વગેરે શુદ્ધ સાપ્રદાયિક શબ્દોનો ઉપયોગ થતો આવ્યો, તેમજ ધ્યાન વન્દે, વન્દે માતરમ, નમસ્તે, પ્રણામ વગેરે શબ્દોએ લીધું. જેમ 'સલામ' શબ્દનો અર્થગા કોઇ મજબૂબી વાત નથી, તેમ એ શબ્દોમાં પણ કોઇ ધાર્મિક વાત નથી તેમ છતાં તેમાં જે સરફત-અત્થીની પ્રતિ જોવા થઇ ગયો કેટલાક હિંદુઓ સલામ તરફ ધુણા કરવા લાગ્યા, અને કેટલાક મુસલમાનો વન્દે, નમસ્તે તરફ હમણાં વળી 'જયહિંદ'ની નવી દેશન ચર થઇ છે. છતાં, 'કોઇપણ શબ્દ કાઢવામાં આવે, તો પણ હિંદુ-પાણી અને મુસલમાન-પાણીની માફક તેના મા-બાપ સરફત છે કે અગમી-કારમી, એ વાત મદત્તની જની ભેડી છે.

હિંદુ-પાણી અને મુસલમાન-પાણીનો ભેદ એ સારી વાત તો નથી, તો પણ, જે

ખોડુ લાગતું નહિ ઊલટું, પુરાણી રીતોને જાણનાર મુસલમાન એવી આશા જ નહોતો રાખતો તે તો જાણતો હોય છે કે હિંદુ લોકો માત્ર હિંદુ-પાણી અને ધીનહિંદુ પાણીનો જ બેઠ નથી કરના, પણ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વાણિયા, યદના પાણીનો બેઠ બરદાસ કરી સેવાની પણ તેને આજ્ઞ પડી ગઈ છે. પણ, કશ્વના કરો કે એ મુસલમાન સજ્જન હિંદુને કહે કે, “ આવો જનામ, સનામ-અતેકુમ, બેનો સાહેબ શુ કુકમ છે ? ” અને પેલો હિંદુ તેમને કહે કે, “ જી, વહિ કુ તો અસલ હિંદુ છું. મને જનામ, સાહેમ, સનામ કહીને મારી સરકૃતિને બગાડશે ના ” તો જરૂર તેમને માકુ લાગશે તે જ રીતે બે ઢાઢ મુસલમાનને “ શ્રીમાન, મહાશય પ્રણામ ” કહેવાથી અપમાન લાગતું હોય તો તે પણ ખોડુ જ છે.

આમ છતાં પણ ગયા ૨૫-૩૦ વર્ષોમા આ નવી યુગાઈ પેદા થઈ ગઈ છે. આદર-સત્કારના શબ્દો અને રીતોમા બે પ્રકાર હોવા તેને જ કુ' તો ખરાબ માતુ છું ' હિંદુ-ચા ' અને ' મુસલમાન-ચા 'થી પણ ' શ્રીમાન હિંદુ નમરને ' અને ' જનામ, મુસ્લિમ સાહેમ, સનામ 'નો બેઠ તેથી વધારે જુરી ચીજ છે. સફ્ટને માટે આદર અને વંદનાના એક જ શબ્દો અને રિવાજો પર આપણે આવવું જોઈએ, નિદાન એટલું તો થવું જોઈએ કે ગમે ને એક આદમી શ્રીમાન અને નમરનેની આજ્ઞ પાડી લે, ગમે તો જનામ અને સનામની, માત્ર એના ઉપયોગમા ઢાઢ પ્રકારનો બેઠવાન ન ગમે હિંદુ, મુસલમાન, અંગ્રેજ, પારસી, શિખ, સૌને સાર ઢાઢપણુ રીતોના ઉપયોગ કરવામા તેણે કે સામાવાળાએ સંકેત મોનવો ન જોઈએ અથવા તો માકુ લગાડવું ન જોઈએ. જે રીતે પોશાકમા ધોનિયુ અને પાયજામો, તથા ઢોટ અને અચકન એ બે પ્રકારના રિવાજ છે, અને હિંદુ મુસલમાન સૌમા તેનો એકસરખો વપરાય છે, તેવો જ પ્રકાર આને પણ ગણવેા ઘટે.

પરંતુ એ તરફથી તો આપણે યાતિપક્તિ તોડવાની વાતો કરીએ છીએ, અને બીજી તરફથી શબ્દોની પણ યાતિ-જાતિ જોવાનો ધર્મો સર કરીએ છીએ હિંદુઓને માટે એક લિપિ, મુસ્લિમોને સાર બીજી હિંદુઓને માટે સરકૃતિયા ભાષા, મુસલમાનોને માટે આરબી-ફારસી, હિંદુઓને સાર બે હાથના પ્રણામ અને મુસલમાનો માટે એક હાથની સનામ-એ જો આપણે વિચાર કરીએ તો બિનકુન બેઠ્ઠી અને અકનચ વાત છે.

છતાં પણ આજ આપણી એવી મનોદશા છે કે, “ શ્રીમાન રાવ, નમરને ” કહે તો હિંદુઓની જિત થાય છે, અને “ જનામ, સાહેમ સનામ ” કહે તો મુસ્લિમોની, નાંગરી શીએ તો હિંદુઓની, ઉર્દૂ શીએ તો મુસલમાનોની ચા માટે હિંદુઓ જીતી જાય અને શા સાર મુસલમાનો જિતી જાય ? જન્ને હારી જાય તો વાધો નહિ પણ ઢાઢ એકની જિત બીજાથી હરજિજ સદન થતી નથી ! હિંદુઓ વધુ સખ્યામા હોવા છતાં પણ, મુસલમાનોથી શા માટે તેઓ હારે ? અને મુસલમાન ઓછા છે તેટલા માટે તેઓ હિંદુઓથી શા માટે દયાઈ જાય ?

પડશે, પછી તે ગિવાજ બહેને માત્ર “ બાર્નિંગ ” અને “ પાર્સિંગ ” તથા “ ક્રિસ્ટિયન યાઓ ” એટલે જ હોય

જો જનાન-સલામથી હિંદુનું હિંદુપણ અને ‘શ્રીમાન-વન્દે’થી મુસ્લિમનું ઇસ્લામી-પણું ઘટી જવું હોય, તો તે હિંદુપણ અને મુસ્લિમપણ બન્ને નકામી વસ્તુઓ છે, એક તબવાને યોગ્ય છે

“ તગ્ગ ન હિંદુ પાર્સિયા, તગ્ગ ન મૂસલમાન,
 હોએ જુલે ગહતે, ગાલિબ સયા ગૈતાન. ”
 (નાનક)

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા

મૂલ્યના નં. ૧૬ અને ૧૯૪૫-૪૬

વિષય

અમદાવાદથી “ હરિજનપ્રધુ ” સાપ્તાહિક દરે પ્રસિદ્ધ થતા માંડ્યું છે પાઠજના વર્ષનું જે જે પુસ્તકાલયોનું સવાજમ ત્યા જમા હશે તેમને તો એ મળવા માંડ્યું જ હશે આમ છતાં, કેટલાક પુસ્તકાલયો જે અગાઉ તેના માદક ન હોય અને આજુ વર્ષથી શરૂ કરાવવા હમ્મિયા હોય તેમને એ સાપ્તાહિક, પુસ્તકો ખાતેથી વર્ગદેર કરવા સગવડ કરી આપવા તજવીજ થશે. સખમ, જે પુસ્તકાલયો પોતાના જાહેરમાથી સદર સાપ્તાહિક મેળવવા હમ્મિયા દરો તેમણે આ તરફ ધુનત લખી જાણાવવું

વડોદરા,
 તા. ૧૮-૨-૪૧ }

ઉ. મો ખેલ
 મદદ અવગણાવક

પુસ્તક ૨૧ હું

માર્ચ-૧૯૪૬

અંક ૩ બે

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું

★ મોરારીના રાજકીય સાહિત્યના રાજ્ય પ્રકાશન મંદિરે મુદ્દને અર્થે અટકી પડેલ પ્રકાશન-કાર્યની શરૂઆત કરી છે. લેનિનના પુસ્તકોના સમઢની ચાલીસ ભાગોની ચોથી આવૃત્તિની તૈયારી ચાલી રહી છે. લેનિનના ચૂટી કાઢવામા આવેલ પુસ્તકોના પહેલા છ 'ભાગોની પાચ લાખ નકલો પ્રગટ કરવામા આવશે. લેનિનના જુદા જુદા પુસ્તકો પશુ મોટી સખ્યામા બહાર પાડવામા આવશે ચાલુ વર્ષમા એકઢરે લેનિનના પુસ્તકોની ૬૬૦ લાખ ૩૦ હજાર નકલો પ્રગટ કરવામા આવશે

★ છિટનના કાસિરટવાટીઓએ સસેક્સમા પેટસવર્થ ખાતે સત્તરમી સઢીના 'કિંગ્ડમ હાઉસ તરીકે ઓળખાતા ગૃહમા 'હિટલર પથ'ની રચાપના કરી છે. તેઓ વર્તમાનપત્ર 'કાંઢવાંની ચોખ્ખા કરી રહ્યા છે તેનું નામ 'કિંગ્ડમ હેર'ડ' રાખવામા આવશે અને તેનું ધ્યેય હિટલર પથનો પ્રચાર કરવાનું રહેશે, કે હિટલર તો જગતમાધી દુષ્ટતાનો નાશ કરવા મોકલાયેલ દેવી વિભૂતિ હતા

★ આગ્રહકવિ જહોન મિલ્ટનના 'પેરેડાઈઝ લોસ્ટ'ની પ્રથમ આવૃત્તિની મનઢઢન ખાંતે ૬૨૨૭ થતા ૧,૬૦૦ ડોનાર ઉપજ્યા છે.

★ એક જાણીતી બ્રિટિશ પ્રકાશનસંસ્થાના અમણી મિ વૉલ્ટર જી. હેરપે સીડનીમા તાજેતરમાં જણાવ્યું હતું કે બ્રિટનમા કામઢારોની તગીને પરિણામે બ્રિટિશ બજારે માટે જોઈતાં પુસ્તકો ઓરિટ્રેલિયામાં છપાઈ રહ્યા છે

તેણે જણાવ્યું હતું, "વાન લતના 'જીવનચરિત્રો'નું પુસ્તક પહેલવહેલા ઇંગ્લાંડમાં છાપીને અમેરિકામા મોકલવામા આવ્યું હતું, પરંતુ તાજેતરમાં તે ઓસ્ટ્રેલિયામા છપાઈ બંધાઈને ઇંગ્લાંડ મોકલવામા આવેલ છે.

બ્રિટનના પ્રકાશકોની એસોસિએશનના પ્રતિનિધિ તરીકે મિ હેરપે ઓસ્ટ્રેલિયા ગયા હતા તેણે જણાવ્યું હતું કે 'પ્રકાશકોનો હેતુ જન્મે દેશમા છપાતાં પુસ્તકોનો

વિનિમય થાય તે છે. અંગ્રેજી પ્રકાશનસંસ્થાઓ ઍરસ્ટ્રેલિયન લેખકો તથા પ્રકાશકોને ભોગે ઍરસ્ટ્રેલિયામાં પુસ્તક વેચાણનો મુખ્ય મેળવવા છૂપી ગોઠવણ ચલાવી રહેલ છે તેવું સૂચન તદ્દન ખોટું છે.

પ્રકાશકના માત્ર વડા પ્રધાન મિ. ચર્ચિલ અત્યારે ખૂબ જ કામમાં છે, તે પોતાનો સમયો સમય 'યુદ્ધનો ઇતિહાસ' લખવામાં તથા તેને અંગેની પ્રાથમિક તૈયારીઓમાં ગાળી રહ્યા છે, આખા પુસ્તકની બે ભાગમાં પ્રકટ કરવાની રૂબરૂ તૈયાર થઈ મંદ્ર છે અને પહેલો ભાગ લગભગ પૂરો થવા આવ્યો છે.

અમેરિકન પ્રકાશકોએ તે પુસ્તક માટે ખૂબ લખવાવાર્નારો માગણીઓ મૂકી છે. પણ હવે ચોક્કસપણે જાણી શકાય છે કે પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ તો બ્રિટિશ પ્રકાશન-સંસ્થા માર્કેટ પ્રગટ કરવાનો મિ ચર્ચિલનો નિશ્ચય છે. આ નિશ્ચયને અંગે ૫૦,૦૦૦ પૌડ કે તેથી વધારે નુકસાન ખમવું પડશે.

એકલા એકાદ વર્ષમાં સાહિત્યજગતમાં એક વિશિષ્ટ પ્રકારનો વિકાસ એ થયો છે કે પુસ્તક ખરીદ કરતી જનતાનો ઝડપી વિસ્તાર વધ્યો છે, બગાણમાં વાચકોની સંખ્યા હમેશા મોટા પ્રમાણમાં રહે છે, પણ ખરીદ કરનાર વર્ગ નાનો છે. લેખકોને બદલો ન આપવા માટે ત્રીજો તથા પ્રકાશકો અવારનવાર આ બહાનું આગળ ધરે છે. પુસ્તકખરીદની માગ વધતા જતો રોકાઈ અપાટખંધ ખપી રહ્યો છે, એટલું જ નહિ, વધુ નવા પ્રકાશનો-નવવિકાસમંદો તથા નિબંધો-પણ જલદીથી ઉપડી જાય છે આ પ્રકારનાં પુસ્તકો અગાઉ ન ખપતા વર્ગમાં આવતા હતા. ખરેખર, આર્થિક રિયલિટી એટલી બધી સુધરી ગઈ છે કે એક લેખકે તાજેતરમાં કહ્યું તેમ પોતાનાં પુસ્તકોની છાપેચ યાદીની પણ કિંમત રાખવાનું સમય ખમ્યું છે.

લેખકોને પુરરકાર આપવાનો નિયમ થઈ પડ્યો છે અને એનું પ્રમાણ પણ ઊંચું ગયું છે થોડા સમય પહેલાં નવલિકાની કિંમત પાંચ રૂપિયા ગણવામાં આવતી હતી. અત્યારે આ દર વધીને રૂ. ૨૦ સુધી પહોંચ્યો છે જ્યારે પૂર્ણ (નવરાત્ર)ના દિવસોમાં બધા સામયિકો ખાસ અંક કાઢે છે અને બેટપુસ્તકો પ્રગટ થાય છે ત્યારે આ દર ખૂબ ઊંચે પહોંચી જાય છે આ વર્ષે એક લેખકને નવી નવલકથા એક વખત છાપવા આપવા માટે એક હજાર રૂપિયા મળ્યાનું કહેવાય છે કાવ્યની હજુ પૂરી કિંમત થતી નથી અને તે માટે નામની કિંમત જ આપવામાં આવે છે.

કમભાગ્યે હજુ કેટલાક જાણીતા સામયિકોમાંના કેટલાકે રાષ્ટ્રનો સાહિત્યજીવનમાં અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો હોય છે લેખકોને કશુંયે આપતા નથી વસ્તુતઃ પૈસા પ્રત્યે તદ્દન હુલ્લંહ કરનાર બગાળા લેખકોની સંખ્યા બહુ ઓછી હોવાથી, આ સામયિકો નવા જિમ્તા લેખકો પર આધાર રાખે છે. આ લેખકો, પોતાના લેખનો અસુક અમગણ્ય સામયિક રેવીકાર કર્યો છે તેથી એટલા સતુષ્ટ થાય છે કે ખાસ કરીને આઠ લીટીના ઠાવ્યમાંથી ચાર લીટી કાઢી નાખવામાં આવે તો પણ તેઓ વિરોધ ઉઠાવવાની હિંમત કરતા નથી. પરિણામે આ સામયિકોની ગુણવત્તા ખૂબ ઘટી છે.

આ બધું ઠીક છે, પરંતુ ચિત્રની બીજી બાજુ પણ છે, લખાણનું સારી રીતે વેચાણ થતું હોય છે પણ ખરા પ્રખ્યાત લેખકોને શરદાદેવીની સેવા કરવાને બદલે પરસેવો ઉતારી રળી લેવાનું પ્રયોજન બહુ છે. પત્રકારિત્વ અને સાહિત્ય વચ્ચે અહીં ભેદ રખાવો જોઈએ.

★ બંગાળ વિશ્વવિદ્યાલય, ૧૯૪૬ નું લીલા સાહિત્યવિષયક પારિતોષિક આપવાની ગોઠવણ કરી રહેત છે. આ પારિતોષિક રૂ. ૧૦૦) નું છે અને બંગાળી કુટુંબની જે ઓએ બંગાળી સાહિત્યમાં શ્રેષ્ઠ ફાળો આપ્યો હોય તેને તે આપવાનું છે.

★ આપણે બધા સર જહુનાય સરકારને સાહિત્ય કરતા ઇતિહાસલેખક તરીકે વધારે જાણીએ છીએ પરંતુ શાંતિનિકેતનના ભૂતપૂર્વ વિદ્યાર્થીઓનો તાજેતરમાં મળેલી સભામાં તે પ્રમુખ હતા ત્યારે જણાય કે બકિમચાન્દ્રના બંગાળી પુસ્તકોના સમઢની તેમણે લખેલ પ્રસ્તાવના વિદ્વાતભરી ગણાય છે. વળી રવીન્દ્રનાથ ટાગોરના કેટલાક પુસ્તકોનું પહેલવહેલા અંગ્રેજી ભાષાતર કરનારાઓ પૈકી તે એક હતા.

★ થોડા વખતમાં બંગાળી સાહિત્યે ત્રણ સાત લેખકો ગુમાવ્યા છે. શ્રી. રત્નનીકાંત ગુહાએ મૂળ ક્રીક ભાષામાંથી બંગાળી ભાષામાં સોફ્ટીસ પર વિદ્વાતભર્યો મથ લખ્યો હતો. 'લોકાંતર'ના લેખક શ્રી સુરેન્દ્રનાથ મિત્ર તથા કેટલીક નવલકથાના લેખક શ્રી ગિરીશચંદ્ર નાગ.

★ મધ્યપ્રાંત અને વરાહનું હિંદી સાહિત્ય સંમેલન, વિવાસપુરની આર્ટ્સ કોનેજના પ્રિન્સિપાલ ડૉ. બી. પી. મિશ્રના પ્રમુખપદ હેઠળ નામપુરમાં યુનિવર્સિટી કોન્વોકેશન હોતમાં તા. ૨૪ ડિસેમ્બરે મળ્યું હતું. સંમેલનની ઉદ્ઘાટનક્રિયા શ્રી ચિન્મજાન બિષાણીએ કરી હતી.

★ કાનડા સાહિત્ય પરિષદનું ૨૯મું સંમેલન જાણીતા કાનડા નાટ્યલેખક શ્રી કેલાસના પ્રમુખપદ હેઠળ મદ્રાસમાં ૨૬ ડિસેમ્બરે મળ્યું હતું. એની ઉદ્ઘાટનક્રિયા શ્રી. રાજગોપાલાચારીએ કરી હતી.

★ મિથિલાના મહારાજાધિરાજ તાજેતરમાં પોતાની કોમાશ (દ્વિતીય વર્ગ) વિધિ કરવા મગાશેની ગયા ત્યારે 'અકાર' તથા 'સતદલ'ના વિખ્યાત લેખક પદ્મિત કાશીકાંત મિશ્ર 'મધુષે' મહારાજાધિરાજને પોતાનું કાવ્ય 'કોમાશ-ગીતા' અર્પણ કર્યું હતું. તેમને ૫૦૦) રૂાનું પારિતોષિક આપવામાં આવ્યું હતું. ૫. ત્રિભોકનાથ મિશ્રજીને પણ રૂ. ૨૦૦નું પારિતોષિક આપવામાં આવ્યું હતું.

★ ગોઆમાં એક નવું મૈથિલી પુસ્તકાલય સ્થાપવામાં આવ્યું છે. બીજું એક પુસ્તકાલય પટણામાં, કવિ તથા પત્રકાર સ્વ બાણ ભુવનેશ્વરસિંહ 'ભુવન'ના સ્મરણાર્થે જાન્યુઆરીમાં શરૂ કરવામાં આવ્યું છે.

★ લહેરિયા સરખના પુસ્તક બહારે શ્રી યોગાનંદ જ્ઞાના તંત્રીપદ હેઠળ શરૂ કરેલ નવલિકા માસિકનો પહેલો અંક 'જનકીવિવાહ' પચમીના દિવસે બહાર પડશે તેમાં અમમણ્ય મૈથિલી નવલિકાકારોની નવ વાર્તાઓ આવશે.

★ પટણા પ્રમુદ્ધ મૈથિલ સમાજનો ગ્રેા ઉમાનાથ જ્ઞાના તંત્રીપદ હેઠળ મિથિલા ૧૯૫૦ લેખોનો પહેલો ભાગ પ્રગટ થયો છે. તેને વર્ષના શ્રેષ્ઠ પ્રકાગન તરીકે ગણી શકાય તેમ છે. તેમાં

આધુનિક મૈથિલીના વીસ આશરે લેખકોના કાવ્યો, નિબંધો તથા ઉચ્ચ કક્ષાની નવલ્લિ-કાવ્યો આપવામાં આવી છે.

★કોચીનના મહારાજના એ શીમા જન્મદિને મદ્રાસ યુનિવર્સિટીમાં સંસ્કૃત ખાતાના ઉપરી અધિકારી ડૉ. સી. કુંહન રાજને ‘ગવેષતિલક’નો ખિતામ આપવામાં આવ્યો હતો તેમની સાહિત્યસેના એવી વિવિધ પ્રકારની છે કે તેમને એક અભ્યાસગ્રંથ બેટ આપવાની ફેટલાક વખત થયા તૈયારીઓ આવી રહી છે. આ ગ્રંથના લેખકોમાં હિંદ, અમેરિકા તથા યુરોપના વિદ્વાનોનો સમાવેશ થાય છે પુસ્તકનું મુદ્રણ લગભગ પૂરું થવા આવ્યું છે અને સમારંભવિધિ ફેબ્રુઆરીમાં મદ્રાસમાં થઈ ગયેલ હશે.

★પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસલેખક રાવમહાદુર ગોવિંદ સરદેસાઈ આજે એકાદશી વર્ષની ઉંમરે પણ તેવા જ પ્રવૃત્તિશીલ છે. પોતાના જીવનભરના અભ્યાસ તથા ચિંતનનું ફળ તેમણે અગ્રેજ ભાષામાં તૈયાર કરેલ ‘મરાઠા લોકોનો નૂતન ઇતિહાસ’માં આપ્યું છે. આ ગ્રંથનો પહેલો ભાગ બે મહિનામાં બહાર પડશે, બીજા ભાગની છાપખાના માટેની તકલ તૈયાર છે અને ત્રીજો ભાગ લગભગ તૈયાર થવા આવ્યો છે. તાજેતરમાં ધૂળિયાના રાજવાડે ઐતિહાસિક મંડળે તેમને માનપત્ર આપ્યું હતું અને તેમના નામ તથા ખિતામ-માર્તંડ-કોતરાવીને સોનાનો ચાદ આપ્યો હતો. સુબ્બ હાઇકોર્ટના વડા જજ સર લિયોનાર્ડ રોડન પ્રમુખપદે હતા.

★અમેરિકાના યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં સૌથી સાત અખબાર કયુ ? એ પ્રશ્નના જવાબરૂપે મત-ગણતરીમાં, છેલ્લા ત્રણ વર્ષથી ‘ન્યુ યૉર્ક ટાઇમ્સ’નું નામ આવે છે. તેની રવિવારની આવૃત્તિમાં આખા જમતમાં બનતા બધા બનાવોના સમાચાર પ્રગટ થાય છે અને તે ૧૦૦ પાનાનો નીકળે છે.

★૪ સ. ૧૯૪૫ નું સાહિત્યનું તોખેલ પારિતોષિક લેટિન-અમેરિકન સ્ટ્રી ગેલ્લિએલો મિત્રાલને આપવાની હમણા જ જાહેરાત કરવામાં આવી છે તેનો જન્મ ચિલિમાં થયો હતો તથા તે શાળા ભણાવતી હતી અને સ્વીડન તેને દક્ષિણ અમેરિકાની ‘સેલ્મા લેગરલોફ’ (Selma Lagerlof) ગણતું હતું.

૫૬૨ વર્ષની નાની વયે દુસિયાગોટાઇ પ્રાથમિક શાળાની શિક્ષિકા થઇ. ૧૯૦૪ થી ૧૯૧૪ સુધી-૬૨ વર્ષો પર્થત-તેણે કન્યારાણીમાં કામ કર્યું. ત્યાર પછી માત્ર દક્ષિણ અમેરિકામાં જ બની શકે તેવા બનાવે તેનો જીવનકાળ બદલાવી નાખ્યો. મધ્યયુગના પ્રતીકરૂપ કાવ્યના મુસાવરો તથા ચતા હતા. સાન્શિયાગોમાં થયેલ આવા એક સમારંભમાં તેને સર્વોત્કૃષ્ટ ધનામ-સુવર્ણચંદ્રક મળ્યું તે એટલી ચરમાળ હતી કે જાહેરમાં નિર્ણય સ્વીકારવાનો તેનામાં હિંમત ન હોઇ તે પોતાના કાવ્યનું વાચન સાંભળવા તથા ન્યાયાધીશોનો નિર્ણય સાંભળવા લોકોના ટોળામાં છુપાઈ ગઇ. તેને ધનામ અપાવનારા ત્રણ કાવ્યો ‘ચતુરો પ્વનિત’ (Somnath) હતા. તે સમયે તેની ઉંમર ૨૫ વર્ષની હતી ગેલ્લિએલો ‘મિત્રાલ’ લેખિકા તરીકેનું તેનું તખ્તપુસ હતું.

૪ સ. ૧૯૨૨ માં ન્યુ યૉર્ક શહેરના ડોનમિયા વિશ્વવિદ્યાલયના ડૉ. ફ્રેડરિક ઓનીએ તેના કાવ્યોને ગ્રંથરથ કરવાનો માગણી કરી આ કાંઈ રીતે બન્યું તે વિશે

ડૉ. ઓનીસ જણાવે છે કે ' રપેનનાં પત્રોમાંથી પુનર્મુદ્રિત થયેલા કેટલાક કાવ્યો મે વર્તમાનપત્રોમાં વાંચ્યા અને એ કાવ્યો વાંચીને બીજાઓને યાદ તેમ મને પણ થયું ' કે આ એક મહાન નવી કવયિત્રી છે. મે તેના ઉપર ' ઇન્ડિટ્ટયુટો દ લા એસ્પાનાસ ' મા બાપ્તિસ્ટ આપ્તિ અને તેના કેટલાક કાવ્યોનું વાંચન કર્યું. શ્રીતાઓ મુખ્યત્વે શિક્ષકો હતા તેમનો ઉત્સાહ સત્વર ઊભરાઈ આવ્યો. તેમના પોતાના ધંધામાં પડેલ એક શિક્ષક મહાન કવિ હતા. તેઓએ તેનાં કાવ્યો કયા મળી શકશે તેમ પૂછ્યું. હું તો તેમને થોડી કાપલીઓ જ આપી શક્યો મે તેમને જણાવ્યું કે જો તમારે પુસ્તકરૂપે કાવ્યો જોઈતાં હોય તો છાપકામ પૂરતા પૈસા થાય તેટલી નકલો તમારે ખરીદવી પડશે ' ખૂબ, મે મિસ મેસ્લાને પત્ર લખતા તેની પાસે જ કાવ્યો હતા તે તેણે મોકલી આપ્યાં. ' આ મથે બે દશકા પછી તેને નોબેલ પારિતોષિક અપાવ્યું

માડ્રિડમાં તેનો બીજો મંથ ' ટર્નુરા ' (Ternura) છપાયો. તેમા બાળકો માટેના થોડા કાવ્યો હતા.

જે દેશ તથા બાપામા થોડી જ સ્ત્રીઓ જાહેરમા બોલી શકે છે તેવે સ્થળે તે હમેશા તોફાનનું કેન્દ્ર બની હતી. તેના પહેલા પ્રેમકાવ્યમા તેના પ્રેમિકના આત્મઘાતની હકીકત આવતી હતી, જેથી જૂના વિચાર ધરાવનારાઓને આઘાત લાગ્યો. તેના ધાર્મિક કાવ્યોની અશ્રદ્ધાણુ ભાષા માટે ચુસ્ત વિચાર ધરાવનારાઓ તેના પર ઉખાડી પડ્યા. તેના રાજકીય વિચારો પણ જનતાને પસંદ નહોતા. ૧૯૩૮ મા ત્રીજું પુસ્તક ' તાલા ' પ્રગટ કરતાં તેણે જણાવ્યું કે ' જનતાના ચારે ખૂણે પડેલા રપેનના બાળકોને મારે બીજું કશું આપવાનું ન હોવાથી હું આ આપુ છું ' આ પુસ્તક આર્જેન્ટિનામા વિક્ટોરિયા ઓફિસેએ છાપ્યું હતું અને તેના ત્રેયાણુના પૈસામાંથી રપેનના આત્મહત્યાના બાળક અનાથોને મદદ કરવાની હતી. ક્રાંતીના અનુયાયીઓને આ ન મળ્યું અને ફરીથી તેના પર હુમલા ચલા લાગ્યા.

તેણે ઘણું ખરું લખાણ વિપાદને અંગે લખાયું છે. નાની ઉંમરે પ્રેમિકનો આપઘાત, પોતાના પ્રિય બન્નીજનો આપઘાત, ક્રાંતીના ભોગ યજ્ઞ પડેલાઓનો-ખાસ કરીને બાળકોનો-સ્વીકાર કરવાની પોતાના દેશની ના-આ બધા કરુણાજનક બનાવોનો તેના જીવનદૃષ્ટાંતલેખોમાં નિર્દેશ કરે છે.

તેણે પ્રગટ થયેલ સાહિત્ય બહુ થોડું-માત્ર ત્રણ જ મંથો-છે. ૧૯૨૨ મા ન્યુયોર્કમાં પ્રગટ થયેલ ' ડેસોલેશન ' માડ્રિડમા ૧૯૨૪ મા પ્રગટ થયેલ ' ટર્નુરા ' અને ૧૯૩૮ મા લુએનેસએસમાં પ્રગટ થયેલ ' સલા ' આ ઉપરાંત માત્ર કેળવણી માટે તેણે મેક્સિકોમાં ૧૯૨૮ માં પ્રગટ કરેલ એક પુસ્તકમા તેનાં થોડા કાવ્યોનો સમાવેશ થાય છે.

તેના કાવ્યોનો ફ્રેચ, જર્મન, સ્વીડીશ, તથા ઇટાલિયન ભાષામા અનુવાદ થયો છે-અંગ્રેજીમા તેના થોડાક કાવ્યો કાવ્યસંગ્રહરૂપે પ્રગટ થયાં છે

—છાટાલાલ માનસિંગ-કામદાર

અંદો વડે ભારતનું અખંડત્વ

આજના કાર્યનો પ્રારંભ કરતા પહેલા અત્યારે મારા અત્તરમાં ઉભરાતી આનંદ અને કૃતગ્રાંભની લાગણી વ્યક્ત કરવા હું આપની રજા લઉં છું. પુસ્તકપર્વણીના ઉદ્ઘાટન-કાર્ય માટે ભારતીય પુસ્તક સંઘના કાર્યવાહકોએ મને આમંત્રણનું જે માન આપ્યું છે તેમનો હું અત કરણપૂર્વક આભાર માનું છું. આ કાર્ય માટે મારા કરતા વિશેષ યોગ્યતા ધરાવનાર વ્યક્તિ તેઓ લાહોર અગર તેની સમીપના પ્રદેશમાંથી, મેળવી શક્યા હોત એમ હું સારી પેઠે સમજું છું. છતાં દેશની બાવિ પ્રજાના ઘડતરમાં પુસ્તકોને વધારે મહત્ત્વનું સ્થાન આપવાની પહેલ કરનાર દેશી રાજ્યને વન્દના કરવામાં વડોદરા જેવા દૂરના પ્રદેશ પર તેમણે દષ્ટિ લંબાવી હોય એમ હું માનું છું. પ્રામ અને તાલુકા પુસ્તકાલયો દ્વારા પુસ્તકોનો બહોળો પ્રચાર કરવામાં વડોદરા રાજ્યના પ્રજાનો સારી પેઠે ગણીતા છે, તેનો ઉત્તેજ કરવાની જરૂર નથી ઉત્તેજ કરવાની જરૂર છે એના માટે કે પુસ્તક ઉત્પાદનના બહુ ગણીતા નહિ પણ કમી મહત્ત્વના નહિ એવા કાર્યમાં પણ વડોદરા ખાસ પ્રવૃત્તિશીલ છે; અને છેલ્લા ચાળીસ વર્ષથી પુસ્તકોનું ઉત્પાદન અને પ્રચાર એ બે ધ્યેયોને હરમત કળા, વડોદરા મધી રહ્યું છે લાહોરે પણ એ જ ક્ષેત્રમાં, એ જ ધ્યેયોને પ્રાપ્ત કરવા પગલાં માડ્યા હોય એમ ગણાય છે. ચક્રિલ્લુની રમતની પેઠે જેમ પહેલાં દોડેલો, સાથી, પોતાના પશુના, સાથીને રમતની દોડમાં સામેય કરવા આગળ કરે તેવી રીતે હું પણ હાલમાં જ સ્વયંચાના ભારતીય પુસ્તક સંઘે યોજાતા પુસ્તકપર્વણીના ઉદ્ઘાટનકાર્યનું આગ્રજી સ્વીકારીને આવ્યા છું.

ભારતીય પુસ્તક સંઘ એ આપણા દેશનું પ્રથમ પુસ્તક મંડળ છે, એ સર્વથા સાચું છે. પહેલા પુસ્તક સમાજ અને પુસ્તક મંડળો જેટલા હતાં, પણ તેમનો હેતુ સાર્વજનિક વૃદ્ધિને નહિ પણ વ્યાપારી હોતો તેમને આગળ લાવનાર પુસ્તક વિજ્ઞતાઓ, પ્રકાશકો અને વર્તમાન-પત્રોના વ્યવસ્થાપકો પણ કંઈ નહાં ખોટને જ જેવા થયા હોતેજ હતા. ભારતીય પુસ્તક સંઘ આવી વ્યાપારી વૃત્તિથી અલગ છે, તેનો ઉદ્દેશ પુસ્તકવાચનનો જેમ અને તેમ વિસ્તૃત પ્રચાર થાય એવો છે માણસને કુશળ કારીગર અને કુશળ કારીગરને સંપૂર્ણ માણસ બનાવે એ સૂત્રને સમર્થન આપે એવા પુસ્તકોની તરફદારી આ સંઘ તરફથી થનાર છે કાર્યક્ષમતાની સાર્વજનિક અસર બહુ જાણી છે તેમ જ દેશની સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિની, પ્રવૃત્તિમાં પણ એ જીવન રેડનારો છે આ કાર્યક્ષમતા તે શું છે અને રાષ્ટ્રપ્રવૃત્તિમાં પુસ્તકસંઘ તેને કેવી રીતે મદદરૂપ બનાવી શકે એ માટે આજનું વક્તવ્ય છે આ પુસ્તક સંઘની ઉત્પત્તિ પશ્ચિમના એક દેશમાં કેવી રીતે થઈ તે હું આપને દૂકમાં ગણાવું કે ?

ખરેખર જેતાં પુસ્તકસંઘ એ રશિયન વિચારકોના પ્રજ્વલનનું ફળ છે સોવિયેટ સરકારે પહેલાં સખ્યાગ્રંથ સમાજોપકાગર અખતગ કરવા માડ્યાં. તેમાં સામુદાયિક ખેતી અને વિસ્તૃત ઉદ્યોગોકરણ એ બે ગણીતા હતા. આ પ્રયોગોની સફળતાનો આધાર સમાન વિચારપ્રણાલી અને સમાનકૃતિ ઉપર ખાસ કરીને હતો. આ સમાન વિચારપ્રણાલીના સમુદાય એ બે રાષ્ટ્રની વિચારમાળા તરીકે નિશ્ચિત થયો. જન્મતામાં આ વિચારતત્ત્વનો એપ, ધીમે ધીમે પ્રેરકાવા લાગ્યો જેઓ તેનાથી વિરુદ્ધ થઈ તેને ફગાવી દેવા માગતા હતા તેમને

“ હિંમ્બાન વાલ્ટાઇન ” નો પુસ્તક “ આલિટ ઓફ ધી નાઇટ ” માં જણાવેલા દીવેલ પૈકીના દેવાના કે કાકડાથી ડામવાના કાયદારક અને મારક પ્રયોગોથી સાફ કરવામા આવ્યા. આવા વારવાર ચલા પ્રયોગોના પરિણામે રશિયામાં છેવટે સમાન વિચારશ્રેણી અને સમાનકૃતિવાળા ઓપુરુષોનો એક સમુદાય રોપ રહ્યો.

રશિયાના આ વિચારતત્ત્વની સિદ્ધિના પ્રયોગો ઇટલી, જર્મની અને જાપાનમાં પણ ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં ચલા કરવામા આવ્યા. અને પરિણામે એ દેશોમાં પણ વિચારો અને કાર્યોનું આ બંધકર સરખાપણું સ્થપાતા મનુષ્યો ધનવત્ પૂતળાં જેવા બની ગયા.

ગ્રેટબ્રિટન અને યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ જેવા લોકશાહી દેશો પણ આ ચમત્કારિક પ્રયોગને સચિન્ત હૃદયે નિહાળવા લાગ્યા. તેઓ અમાનુષી પ્રયોગથી ખરેખર કંપી જીક્યા, પણ જનસમૂહની વિચારકૃતિની સમાન રેખા પરની સ્થિતિ જોઈ તેમને આનંદ જ થયો. લોકશાહી તત્ત્વની રીતે જો આ વિચારસામ્ય પ્રાપ્ત થયું હોય તો તે ખરેખર ઉપયોગી છે એમ તેમને લાગ્યું. જનતાના માનસને ચરીરખળથી ખળભળાવવા કરતા તે સ્વતંત્ર જુદિખળથી ધારેલી સ્થિતિએ પહોંચે એવા કોઈ ખળનો ઉપયોગ તેમને દિલકારક લાગ્યો. આ ખળ તે લશ્કરી સિધ્ધાંતો કે તેમની બંધુકની ગોળાઓનું નહિ, પણ સ્વતંત્ર વિચારના લેખકો અને નિર્માણ રીતે પ્રકાશિત થયેલા પુસ્તકોનું હોયું જોઈએ, એવું તેમણે જાણી લેવું. લંડનની “ જુક સોસાયટી ” અને ન્યુયૉર્કની “ જુક ઓફ ધી મન્ય કન્ઝર્ન ” ની છેલ્લા વીસ વર્ષથી થયેલી સ્થાપના એ જાણ્યે કે અજાણ્યે બાવિ યુગખળના પ્રતિબિંબરૂપે હતી, અને જનતાને એક ખીલ સાથે સાકળી લેવાની પુસ્તકોમાં અજબ શક્તિ છે એ તેણે પારખી કાઢ્યું હતું. બે વાચકોથી વચ્ચાત એક પુસ્તક એ બે વાચકો વચ્ચે મેત્રી જન્માવનાર બનેલું. આ સિદ્ધાન્તના વિસ્તાર વડે ધણાંયે વાંચકોં સંખ્યાબંધ પુસ્તકો તેમને સ્વેચ્છાએ સમાનકક્ષાના મંડળમાં જોડતાં અને તેમને તે મંડળની દરેક અક્ષિતના મનોભાવ અને જુદિના સમભાગી બનાવતા. સને ૧૯૦૦ ના અરસામાં લેખકસંઘ નામની આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થા સ્થપાઈ તેને રાષ્ટ્રસંઘની સંસ્થા કરતા પણ ધણે ઠેકાણેથી હાર્દિક ટેકો મળ્યો. પુસ્તકો એકલા એક જ રાષ્ટ્રમાં સાર્વજનિક એકતાની સ્થાપના કરનાર નહિ પણ પરરાષ્ટ્રોમાં એલચી ખાતલ્યા કામ કરનાર વ્યક્તિઓથી પણ અધિષ્ઠાતા પોતાના રાષ્ટ્રની વકીલાન કરનાર સુસંગૃહ એલચી તરીકે લેખાતા એલચીઓની અદલાખદલીની માફક યુગ પરત્વે પુસ્તકરૂપી એલચીઓની પણ અદલાખદલીની જરૂર જણાવા લાગી. આ પ્રમાણે ઇંગ્લેન્ડ, ફ્રાન્સ અને ગણિયાની પ્રકાશનસંસ્થાઓ વચ્ચે પોતાની પ્રકાશનસંસ્થાઓના મહત્ત્વના પુસ્તકોની આપ-વે માટે કરારો પણ થયા છે. ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરિકા વચ્ચે પુસ્તકોની અવજવર માટે એ બેક દેશો સાવધાન રહે છે અત્યારની લોકશાહીના શસ્ત્રાગારમાં પુસ્તકો એ વિશ્વસનીય અને કિમતી શસ્ત્રો બની ગયા છે. નિરર્થકપણે સાહિત્યિક માહિતી આપતા આ સાર્વજનિક સંઘોએ પણ ધણાખરા દેશોના સાહિત્યક્ષેત્રમાં પુસ્તકી રીતે મહત્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું છે.

આ સાર્વજનિક મંડળોની પ્રવૃત્તિઓની યથાપ્રાર્થિયો રાષ્ટ્રાન્નતિ સાધક અને પશ્ચદિત રક્ષક સાધનની જેમને જરૂર હતી તેવા જુદા જુદા પક્ષોના અગ્રેસરોનું ધ્યાન ખેંચાય

દૂતેમાં નવાઈ નથી. આના પરિણામે ઇંગ્લેન્ડમાં “ ધી લેટ લુક કવન, ” “ ધી રાઇટ લુક કવન ” અને “ ધી નેશનલ લુક કવન ” જેવાં ગાજકીય પુસ્તક મંડળેા જન્મ્યાં થીમં કેટલાક વ્યાપારી-નકાથી કે પોતાના અમુક વિભાગીય હિતના ઉત્કર્ષની લાલચથી આકર્ષાયા. આના પરિણામે પરદેશમાં “ ધી સાયન્ટીફીક લુક કવન, ” “ ધી ટ્રાવેલ લુક કવન ” અને “ ધી કાઇમ કલન ”ની સરચાઓ અસ્તિત્વમાં આવી. અને હિન્દુસ્તાનમાં તારાપોર-વાળાની “ યુનિવર્સલ લુક કલન ” ટાઇમ્સ ઓફ ઇન્ડીયા અને રોટ્સમેનની “ હોમ લાઇબ્રેરી ” એ સરચાઓ ઉદ્ભવી આ બધી સરચાઓએ સાર્વત્રિક પુસ્તકસમાજની પ્રથાનુ અનુકરણ કર્યું અને દરેક મહિને એક પુસ્તક-પત્રિકા પ્રસિદ્ધ કરી, પસંદગીનું પહેલું પુસ્તક અચારમાં મૂકવાનું શરૂ કર્યું. પહેલા, જે અકાસકોના ખોટા બજારમાં અને જાહેરાતો કહેવાતી તે અત્યારે તટસ્થ અને નિઃસ્વાર્થ પુસ્તકવસોકન તરીકે લેખાય છે. પહેલાં જ્યારે પ્રકાશકો જનતાના વાચનની રૂપરેખા દોરવા માગતા ત્યારે પોતાના માણસોને અમુક વિષયને લગતા અને અમુક પદ્ધતિના પુસ્તકોની યોજના તૈયાર કરવા કહેતા. પછી “ હોમ યુનિવર્સિટી લાઇબ્રેરી, ” “ એનીમેન્સ લાઇબ્રેરી ” અને “ ધી લાઇબ્રેરી ઓફ મોડર્ન લુક્સ ” વગેરે સરચાઓની માફક આવા પુસ્તકો નાખીયા લેખકો પાસે લખાવાતા. હવે તો આ જાતના પુસ્તકોનું ઉત્પાદન અને વાચનશક્તિનું કાર્ય પુસ્તક મંડળોએ ઉપાડી લીધું છે.

પોતાના દેશની જનતાને સાર્વત્રિક સમરેખા પર લાવી મૂકનાર પાશ્ચાત્ય લોકશાહીનો આ અમતકાર ખરેખર ઉત્તેજનદાયક હોઇ ભારતીય પુસ્તક સંધે તે જતો કરવો જોઇએ નહિ હિન્દુસ્તાનમાં આ સાર્વત્રિક સમતા અતિ જરૂરી હોઇ તે વગરવિત્તે સાધવી જોઇએ. જે તે આ પ્રમાણે તાત્કાલિક નહિ સંધાય તો જે દેશના છેલ્લા દોઢસો વર્ષથી ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં ભાગલા પાડવાની ક્રિયા ચાલુ છે તેના અનેક ભાગલા પડી જઇ તે સદંતર છિન્નવિચ્છિન્ન થઇ જશે આ ભાગલા તે બાપાના, ન્યાતના, જાતના, ધર્મના, લિપિના, વસતિના વગેરે અનેક જાતના ગણી શકાય જે ભારતીય પુસ્તકસંધ સાર્વત્રિક એકતા સાધવા માટે જૂમિકા તૈયાર કરશે તો તે કાટકૂટના ચીરા જૂસી શકશે, સમગ્ર દેશને સમકક્ષા પર લાવી શકશે, અને જેઓ ભારતને અખંડ બનાવવા અને તેની જન્મસિદ્ધ સ્વતંત્રતા મેળવવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે તેમને મદદરૂપ થઇ પડશે.

ઇચ્છિત ધ્યેય પ્રાપ્ત કરવામાં સર્વોત્તમ સાધનોની ગોઠવણી કરવા માટે ભારતીય પુસ્તક સંધના ઉત્પાદકો દરેકની પ્રયત્ન સાને પાત્ર છે. આ ધ્યેયપ્રાપ્તિના માર્ગને અવરોધનારા વિધો જેવા તેવા નથી. તેમાંના હું એક બે જણાવીશ. હિન્દુસ્તાનમાં પુસ્તકોએ નથી અને વાચકોએ નથી. શિક્ષિતોની સખ્યા દશ ટકાથીએ ઓછી છે અને દેશી બાયામાં નાટક, નવલકથા વગેરેથી ભિન્ન સાહિત્યના પ્રસિદ્ધ યતા પુસ્તકોની સખ્યા દસવીસ જેટલી જૂજ ગણતરીની છે. ભારતીય સંધે પુસ્તકોના ઉત્પાદન અને વાચનને ઉત્તેજન આપવું પડશે જે કે આ બાબતમાં થયું ખોટું તો છે જ. પુસ્તકો નથી માટે વાચકો નથી અને વાચકો નથી માટે પુસ્તકો નથી. પુસ્તકો અને વાચકો સિવાય ભારતીય પુસ્તકસંધ પાત્રો અને પ્રેક્ષકો સિવાયની રંગજૂમિ જેવો થઇ રહે અથોના ઉત્પાદન અને તેના વાપર માટે શુદ્ધિમતોની આ મોટી અડચણ છે. તેવી જ રીતે વળી પુસ્તકોના ઉત્પાદનના સાધનો માટે થયું બીજું

ત્રાસજનક ઉપાધિઓ છે. આપણે છાપકામનાં ચત્રો, ખીખા માટેની ધાતુ, કાગળો, પુસ્તક, બાધણીનું કાપડ વગેરે બહારથી આવે તેના પર આધાર રાખવો પડે છે પુસ્તકોમાં ઓવતાં ચિત્રોની કલા પણ વિકસાવવાનો હજી ખાકી છે પરદેશના, “ રૂઝ ”, “ રીપર ”, “ લાઇફ ” જેવા સામયિકોના પાનાને શોભાવે છે એવા રંગીન ચિત્રો, ફોટોગ્રાફો વગેરે તો આપણે મન હજી રવન જેવા અને આકાશરૂપ છે. આપણા પુસ્તકોના રક્ષણ માટે જોષતા સાધનો પણ આપણી પાસે નથી. જેવા કે વાતાવરણનિયમનયત્ર, અંતરિક્ષાનિયંત્ર, અને ઉષ્ણ, જન્ય કે સૂર્યના તાપથી આપણા કિંમતી પુસ્તકોને બચાવી શકાય એવા રાસાયણિક પદાર્થ પણ આપણે મેળવી શક્યા નથી.

આ બધા વિધોથી આપણે નાનીપાસ થવાની જરૂર નથી વાસ્તવિક રીતે જમીન કહે છે તેમ, જેમ વિદ્યો મોટા તેમ તેને પાર કરવાનો યથા પણ મોટો. આપણે પણ પુસ્તકોત્પાદન કરવામાં રહેલી અશક્યતાએને દૂર કરવી જોઈએ મારી માન્યતા પ્રમાણે હિન્દમાં પુસ્તકો નિર્માણ થતા નથી, કારણ, લોકોના મનમાં જે બાળનું ખેદ બૂઝ-બરાબર ગયું છે. એક તો ફક્ત અંગ્રેજી ભાષાના જ પુસ્તકો લખી શકે એ, અને ખીજું નવલકથા, નાટક અને કવિતા સિવાયનું ખીજું કોઈ વિષય ઉપરનું લેખન સાહિત્ય જ નથી તે. આ બંને માન્યતાઓ મારા જેવા આપના આ નમ્ર સેવક કરતા વિશેષ ગુણજોને હાથે ફગારી શકાય તેમ છે અને ભારતીય પુસ્તક સદા તે સારી રીતે કરી શકે તેમ છે. હિન્દુસ્તાનમાં કેવળ અંગ્રેજી બહેલાઓ ભારતીય પુનર્જીવનના શત્રુઓ છે, તેઓ પોતાના દેશની પરંપરાગત સંસ્કૃતિથી વિમુખ છે તેમ જ પરજીવ સંસ્કૃતિને પણ ઝીલી શકવા જેટલી તાકાત તેઓ કેળવી શક્યા નથી. તેઓ પોતાના દેશમન્દુઓ સમગ્ર શક્તિ નથી તેવી બાબતો ખોલે છે અને લખે છે મહાયુદ્ધના કપરા દિવસોમાં જ્યારે આપણને દરેક બાબતમાં કરકસર કરવા સૂચવવામાં આવતું ત્યારે એક સૂત્ર “ વિનળીની બચત કરો ” એવું પણ બહાર પડ્યું હતું. એક કલેક્ટર પોતાની ફેરણીમાં એક જગાએ મુકામ કરીને રહ્યા હતા ત્યારે તે રહેઠાણની પાછળની ઝોસરી પડની વીજળીની બત્તી આખી રાત બળતી રહી હતી તેમણે ગામજોડોને “ વીજળીની બચત કરો ” એ સૂત્રની માહિતી છે કે નહિ એ વિષે પૂછ્યું, અને તેમનું ખ્યાન જાહેરાતના પાટીયા પર ત્રણ બાબતો લખેલા સૂત્ર તરફ ખેંચ્યું. લોકોને તેમણે પૂછ્યું “ વિનળીની બચત કરો ” એ નથી સમજી શકતા કે સુખીએ જવાબ આપ્યો, કે, “ ના ” કારણ કે “ વિનળીની બચત કરો ” એ ઉપરથી તેમણે શું કરવું તેની જ, તેને બચત નહોતી તેની સમજમાં હતું કે, પોતાની પાસેની વધારેની સિલક જેમ પોચા માસ્તરને સેવિંગ સર્ટિફિકેટ ખરીદવા અપાય છે તેવી રીતે આ વિનળીના તાર પણ કાપીને ઇલેક્ટ્રીકલ એનજીનિયરને તો આપનાના નહિ હોય ? આ સામળી કલેક્ટરને હસવું આવ્યું અને તેમણે કહ્યું કે એનો અર્થ એવો છે કે “ જ્યારે તમે ઘરમાં ન હો ત્યારે વિનળીનો દીવો બળતો ન રાખો ” જો આવો સ્પષ્ટ અર્થ થતો હોય તો પછી સરકારે “ વિનળી બગાડશો નહિ ” એમ કેમ ન લખાવ્યું ? કારણ એમ હતું કે કલેક્ટરનો હેડક્લાર્ક આપણે ઉપર કહ્યું તેવા અંગ્રેજી જ બહેલા અર્થાત અંગ્રેજી ચબ્દાઈને વગગી રહેનારો અતોષ્ટસ્તોતોષ્ટ જેવો અર્ધજીવ હતો વળી આપણે નવલિકાઓ, નિબંધો, નવ થાઓ અને કવિ ન લખી લેખકો ન હતા.

દરેક માણસ પુસ્તક લખી શકે છે અંગ્રેજી બાબા જાહનગર પ્રદેશોમા છેદનાં પાંચ વર્ષમાં છ આઝના ગાડીવાન અને પીરસણિયાની અત્મકથાઓ પુસ્તકવિદેતાઓની દુકાનોમાં અપ્રસ્થાન ભોગવતી હતી અત્યારે આપણા હિન્દીઓ ગવર્નરની, સરકારી, દરિયાઈ, હવાઈ, મુશ્કી, વ્યાપારઉદ્યોગ વગેરે ખાતાઓમાં મોટી મોટી પામરીઓ પર નિયુક્ત થયેલ છે. જે આ મહાશયોને પોતાના સંતાનુભવો કાગળ પર તેમની સ્વેચ્છાએ એનો કોઈ પ્રયત્ન કરવામા આવે તો દેશજીવ ગૌરવ વધારનાર અને જનતાને સુશિક્ષણ આપનાર કેટલેક ખુબ આશ્ચર્યકારક જ્વલત સાહિત્ય ઉદ્ભવે. ભારતીય સહ તેમને આવા સાહિત્યના વિપુલ વાયનની ખાતરી આપી શકે તેવી જ રીતે વખતોવખત પુસ્તકનિર્માણ માટે જોઈતી સામગ્રીઓનું પ્રદર્શન ભરતી આગળપડતા ઉદ્યોગપતિ કે કારીગરોની સ્પર્ધાને, આ સામગ્રી ઉત્પન્ન કરવા ઉત્તેજિત કરે તો આપણને જોઈતું સાહિત્ય થોડા વખતમાં જરૂર તૈયાર થાય વિદ્યોથી ગભરાવામા આપણું કર્તવ્ય નથી. વાદળા બસે કાળા ઘેરા થાય ખબર બિધ્યની પ્રજા આપણે માટે “ આ તેમનો અપૂર્વ સમય હતો ” એવું બોલે એવા ધનભર ધરા માટે આપણે કમર કસવી જોઈએ. *

—અ. દિ. વાકનીસ

શ્રી પાર્વતીબાઈ હિન્દુ લાયબ્રેરીનો ઇ. સ. ૧૯૪૫ની સાલનો અહેવાલ

મળકુર સરથા મુબારકમા છેલ્લા ૧૦ વર્ષ થયા નિયમિત રીતે આવે છે જેમા ઇંગ્લીશ, ગુજરાતી, હિંદી એમ ત્રણેય ભાષામા મળતે કુલે ૫૦૦૦) પાંચ હજાર પુસ્તકો છે પુસ્તકો વિનાશવાજને માત્ર રૂ. ૫) પાંચ રૂપિયા ડિપોઝીટના લઈ ઘેર લઈ જવા દેવામા આવે છે આ રીતે પુસ્તકાલય તથા વાચનાલયનો લાભ જનતા તરફથી બહોળા પ્રમાણમા લેવામા આવે છે રાજના સામયિકોના વાચકોની સંખ્યા સરેરાશ ૩૦૦ માણસોની હોય છે આમ સને ૧૯૪૫ વર્ષ દરમિયાન દૈનિકો, સાપ્તાહિકો, પાક્ષિકો, માસિકોના વાચનનો લાભ કુલે ૧૦૬૫૦૦ માણસોએ લીધો હતો તેમ જ પુસ્તકાલય વિભાગમા દરરોજ ૧૦૦ એકસો પુસ્તકો ધસ્યુ થાય છે ૧૯૪૫ના પુરા થતા વર્ષ દરમિયાન ૧૯૫૬૬ (જનરલ રજી નંબર મુજબ) પુસ્તકો વાચનના ઉપયોગમા આવ્યાં હતા.

હાલ સરથામા નીચે મુજબ પત્રો નિયમિત રીતે આવે છે અને પ્રતિદિન જનતામા કો વાચનાલય આ પુસ્તકાલયનો લાભ અપાય છે ૨૩ માસિકો, ૩ પાક્ષિકો, ૧૨ સાપ્તાહિકો, ૬ દૈનિકો એ મુજબ ૪૪ પત્રો આવે છે.

સરથાના મત્રીની સાહિત્યક્ષેત્રમા રસ લેતા વિદ્વાન સાધ બહેનોને વિરૂપિત છે સરથામા જાતે આવી જઈ પોતા તરફથી ચોગ્ય સલાહ સૂચના આપી સરકાર આપે.

● લાહોર ખાતે મળેલ હિંદુ પુસ્તક સંપત્તિ દફતારન પ્રસંગે આપેલું બાબમાન

સ્વ. મો. ન. અમીન સ્મારક અધ્યાપન મંદિર

સ્વ. શ્રી. મોતીભાઈ સા. ના અવસાન બાદ તેઓની યાદગીરી કાયમ રહે તે માટે, એક સ્મારક ફંડ ઊભું કરવામાં આવ્યું હતું. એ ફંડની રકમમાંથી, તેઓ જીવનપર્યંત જે અવૃત્તિમાં તનમય રહ્યા હતા તે જ અવૃત્તિ ઊભી કરવામાં આવી છે અને તેના પરિણામે, આજુકાલે સ્વ. મો. ન. અમીન સ્મારક અધ્યાપન મંદિર ચાલુ કરવામાં આવ્યું છે એની સ્થાપનાને એક વર્ષ પૂરું થયું છે તે સંસ્થાના પ્રથમ વાર્ષિકોત્સવ પ્રસંગે, એ અધ્યાપનમંદિરની અવૃત્તિનું વિહંગદર્શન આ નીચે આપ્યું છે. તે પરથી વાચક, એ અધ્યાપન મંદિરે સાધેલી પ્રગતિને જોઈ શકશે. —ત્રી

સ્મારક—સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબે દરેલી પ્રજાની અનેકવિધ સેવાઓ અને તેની પાછળ રહેલી લોકકલ્યાણની પવિત્ર ભાવનાનું સ્મરણ ચરોતર અને ગુજરાતની પ્રજા સમક્ષ કાયમ માટે રહે તે હેતુથી સફળતાથી ભાવનાને અનુરૂપ સ્મારક ઊભું કરવા પૂ. સરદાર સાહેબના પ્રમુખપદે એક સ્મારક સમિતિ રચાઈ હતી એ સ્મારક સમિતિના પ્રયાસે લગભગ રૂ. ૫૦૦૦૦ જેટલી રકમ એકઠી થઈ એટલે સ્મારકની યોજના વિચારવા લાગી સન ૧૯૪૨ ના જાન્યુઆરી માસમાં બારડોલી મુકામે પૂ. સરદાર સાહેબના પ્રમુખપદે મળેલી સ્મારક સમિતિની સમાજે પ્રાથમિક શિક્ષકોની ટ્રેઈનિંગ કેટેજ કાઢવા અંગે યોજના રજૂ કરવા એક પેટાસમિતિ નીમી. એ પેટાસમિતિના અહેવાલ રજૂ થયો ન થયો સા તો ૧૯૪૨ ના જોમરદની રાજકીય આંધી આવી અને પરિણામે સ્મારકની યોજનાને જામથી સ્વરૂપ આપવાનું જોગ બે પડ્યું.

અધ્યાપન મંદિર—પરિસ્થિતિ સુધરતા મથે વર્ષે એ પ્રશ્ન હાથ ધરાયો અને પૂ. સરદાર સાહેબની સમિતિ ગણતાં એ કામને આગળ ધપાવવાનું નક્કી થયું સ્મારકના નાણા ઉપયુક્ત સરકારી માટે પૂરતાં ન હોવાથી સરકારની જવાબદારી કોણ ઉપાડે એ પ્રશ્ન થયો. ચરોતર એન્જીનેયરન સોસાયટીએ સફળતાને પોતાની એક અજલિએ નાણાકીય જવાબદારી વહોરી સ્મારક અંગેનું અધ્યાપન મંદિર ચલાવવાનું માથે લીધું અને ઉત્તર વિભાગના એન્જીનેયરન ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી. ઘાટેના સહાય અને સહકાર મળતા સ્મારકના કાર્યને મૂર્તિમત કરવાનું નક્કી થયું. પરિણામે “મોતીભાઈ અમીન પ્રાથમિક શિક્ષક અધ્યાપન મંદિર”ની ઉદ્ઘાટનક્રિયા મુખ્ય પ્રાંતની ઉપથી ધારાસભાના પ્રમુખ માનનીય શ્રી. મનજીદાસ પંડ્યાસાના વરદ હસ્તે તા. ૧૧ જુન ૧૯૪૫ના રોજ કરવામાં આવી.

અધ્યાસક્રમ—સરદાર અધ્યાપન મંદિરને મુખ્ય સરકારના ફેળવણી ખાતાએ માન્ય રાખ્યું છે અને પોતાના શિક્ષકોને પણ તાલીમ માટે મોકલ્યા છે. અધ્યાપન મંદિરના પ્રથમ વર્ષના ચાલીસ ઉમેદવાર શિક્ષકોને એક વર્ષ ચાલે છે આવતી સાલે બીજા વર્ષને એક વર્ષ ઉપડતા અધ્યાપન મંદિરમાં તાલિમ લેતા શિક્ષકોની સંખ્યા ૮૦ થશે મકાનોની સમગ્ર થતા વધુ શિક્ષકોની તાલિમ માટે જોગવાઈ થઈ શકશે અને એ દિશામાં અવકાશ

પણ ધણે છે. આજે પણ મુબાઈ ડેળવણી ખાતા ઉપરાંત, ખાતા, ઇડર, વાસદા વગેરે દેશી રાજ્યો પોતાના શિક્ષકો માટે અનામત જગ્યા રાખવા ઉત્સુક છે અને તે અંગે ખત વ્યવહાર પણ ચલાવી રહ્યા છે.

આ અધ્યાપન મંદિરમાં સરકારી ડેળવણી ખાતાએ નક્કી કરેલા બે વર્ષના અભ્યાસક્રમ ઉપરાંત પ્રાથમિક શિક્ષક ગ્રામડાના સર્વેશીય વિકાસ અને પ્રવૃત્તિઓનું કેન્દ્ર બને એ દૃષ્ટિથી પ્રતિષ્ઠિ લોકસેવકો અને ડેળવણીકારોનો સમાગમ અને પ્રવચન, પર્થન, રાષ્ટ્રીય પર્વ, જમતી વગેરેની ઉજવણી, હિન્દુસ્તાની-નાગરી અને ઉર્દૂ બંને લિપિનાળી, ચિત્રકલા, બ્યાયામ વગેરેનું આયોજન કરવામાં આવે છે અને તે ઉપર ખાસ લક્ષ અપાય છે. પરિણામે આઠ ગાસના આ ટૂંકા ગાળામાં ૪૦માંથી ૨૪ શિક્ષકોએ હિન્દુસ્તાનીની પરીક્ષાઓ આપી છે, ૬ ચિત્રકલાની પરીક્ષામાં બેઠા છે તેમાંથી ૪ સફળ થયા છે, જ્યારે ૬ ગાધર્વ મહાવિદ્યાલયની સંગીતની પરીક્ષાઓમાં બેસવાના છે. એક દરે ઉમેદનાર શિક્ષકોની આ પ્રગતિથી અમને સંતોષ થયો છે એટલું જ નહિ પણ ઉત્તર વિભાગના એમ્પુ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી ધાટેએ તેમની તપાસણી અહેવાલમાં તેની સુદર શબ્દોમાં તારીફ કરી છે.

અધ્યાપન મંદિરની જરૂરિયાતો—અધ્યાપન મંદિરનો વર્ગ આજે તો સડકે માકડે દા ન હાઇરફૂલના મકાનમાં બેસે છે આવતી સાથે બીજે વર્ગ ખુલશે એટલે એ મુશ્કેલી વધશે તાલિમ હેઠળના શિક્ષકોના છાત્રાલય માટે સ્વતંત્ર મકાન નથી આર્થસમાજના શાકાના મકાનમાં હાન તો જોગવાઈ કરી છે, પણ બીજા વર્ષના ઉમેદવારો આવતાંએ પ્રશ્ન 'મુકવતો બનશે. મુદ્દજન્ય મુશ્કેલ પરિસ્થિતિને લક્ષમાં લઇને અગવડ સગવડ વેઠીને હાલ દુરત આ સંરચા નભાવી રહેલ છે, પણ એ બોલે લાભો સમય ખેચાય નહિ એમાં સરચા અને વિદ્યાર્થીઓ બનેતો વિકાસ અટકે અને આપણુ આરબેનું કાર્ય લક્ષ્યસિદ્ધિ ન કરી શકે આ અંગેની સરચાની અનિવાર્ય જરૂર નીચે પ્રમાણે છે —

૧ અધ્યાપન મંદિરનું મકાન રૂ. ૫૦૦૦૦)

૨ છાત્રાલયનું મકાન રૂ. ૫૦૦૦૦)

વિનિતિ—સ્મારકની આખી ચે રકમનું ટ્રસ્ટ કરો તેનું બ્યાજ જ ડેમેન્ડના નિર્માવ ખર્ચેમાં પ્રતિવર્ષ વાપરવાનું સ્મારક સમિતિએ નક્કી કર્યું છે એટલે અધ્યાપન મંદિરનાં મકાનો માટે જનતાનો નાણાકીય સહકાર અનિવાર્ય છે. સોસાયટીને જ્યારે જ્યારે નાણાની બીડ પડી છે ત્યારે જનતાએ ઉદાર દિલે મદદ કરી સોસાયટીના ડેળવણીકાર્યના પરિત્ર પ્રયાસને સતત વેગ આપ્યો છે આજે અધ્યાપન મંદિર માટે અમે અમારો હાંથ આપ જોની આગળ લખાવીએ છીએ સ્વ મોતીબાઇ સાહેબના આહ્વાને, તેમના કાર્યના પોષકો અને સૌ ભાઈમહેનોને અમારી નમ્ર વિરુદ્ધિ છે કે અમારી ટહેયનો સુંદર જવાબ વાળી અમને અમારા કામમાં વેગ અને ઉત્સાહ આપે

ફરીથી એક વાર અમે જણાવી લઈએ, કે ડેળવણીના કાર્યકર્તાઓ સાથે ઉલ્લેખ લાવવા માટે પાયામાંથી ફેરફાર કરી સગીન કાર્ય શરૂ કરવું જોઈએ. પ્રાથમિક, શિક્ષણને માટે

[સંધિય સાંજેના પૃષ્ઠને ઉઠ]

નવજીવન પ્રકાશન મંદિરનાં પુસ્તકો

૧ માનવ અર્થશાસ્ત્ર—લેખક શ્રી. નરહરિ દ્વારકાદાસ પરીખ, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૨ મહેરિયા—સંપાદક શ્રી. વિક્રમદાસ કેઠારી, મૂલ્ય ૦-૪-૦

ઝોન. ઝોમ. ઠક્કરની કું. સુંબઘનાં પુસ્તકો

૩ પરાક્રમી લીંગમપિતા—લેખક શ્રી ડાહ્યાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા, મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૪ કુમારકથાઓ—લેખક અને પ્રકાશક. શ્રી. રમણલાલ સોની, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

૫ શુભ વન—મૂળ લેખક કવિવર સ્વીન્દનાથ ટાગોર; અનુવાદક શ્રી. રમણલાલ સોની, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

૬ બુદ્ધિનો બાદશાહ—લેખક શ્રી. “ પ્રકાશ ” રાવળ, મૂલ્ય રૂ. ૨-૪-૦

નવયુગ પુસ્તક ભંડાર રાજકોટનાં પુસ્તકો

૭ પૂર્વજોના પાપે—લેખક શ્રી ગુણવતરાય આચાર્ય, મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

૮ ગામને ઝાંપે—લેખક શ્રી. દેવશંકર મહેતા, મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

સસ્તુ સાહિત્ય વ. કાર્યાલય અમદાવાદનાં પુસ્તકો

૯ વિવેક ચૂડામણિ—અનુવાદક શાસ્ત્રી દેવશંકર દવે, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

૧૦ એકદશ ઉપનિષદો—સંપાદક શ્રી મનુ સુખેદર, મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦

૧૧ ભગવાનનાં છોરુ—લેખક શ્રી. પુરાતન જીવ, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

૧૨ સંત કબીર—લેખક ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય ૦-૩-૦

૧૩ આરોગ્ય સાધના—લેખક શ્રી. કુમરસી ધરમસી સંપટ, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

૧૪ બજવાન બને—અનુ શ્રી નાજુકલાન ન ચોકસી, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

૧૫ ખોરાકના ગુણદોષ—લેખક ડૉ. રસિકલાલ જેઠાવાળ પરીખ, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

[સામેના પૃષ્ઠનું ચાલુ]

શિક્ષકોને તૈયાર કરનારા અધ્યાપન મંદિરનું સ્થાપન એ આવું જ પાયાના ચણતરનું કામ છે. આ રીતે ચાલુ ફેળવણીના દૃઢ પ્રશ્ન ઉઠેવાય એવા અમારા શ્રદ્ધા અને આશા દિન-પ્રતિદિન વધતા જાય છે એ ઉદ્દેશ માટે અમારો ઉત્સાહ અને ઉમ્મમ આતુ રાખવા આપ સૌનો મુખ્યત્વે નાણાકીય સહકાર માગીએ છીએ.

ફેળવણીના આ રચનાત્મક કાર્યમાં આપ સૌના સૂચના, સલાહ ને સહકાર અવશ્ય મળશે, એવી આશા છે.

રાવજીલાલ ચતુરભાઈ પટેલ

[૧૨૭]

૬૩૦ ' તાજેતરના વર્ષોમાં, ઑસ્ટ્રેલિયન પોકેટ લાઇબ્રેરીમાં પુસ્તકો પ્રગટ કરવાની પ્રકાશકો સાથે ગોઠવણ કરી છે. ઑસ્ટ્રેલિયન પુસ્તકોમાંથી પચીસ પસંદ કરેલા પુસ્તકોની સસ્તી આવૃત્તિઓ તેમાં નીકળી છે. *

★અમેરિકાના યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં એક સરસ અખતરો થઈ રહ્યો છે. ફક્ત ત્રીસ વર્ષની યુવાવસ્થામાં મૃત્યુ પામેલ ટોમસ વુલ્ફની નવલકથાઓમાંથી 'સ ગીતમય ગઘ' પસંદ કરીને જર્જાન. એસ બાર્નેસે તેને પદ્યનું સ્વરૂપ આપ્યું છે અને તે ટોમસ વુલ્ફના કાવ્યો તરીકે પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. ' એ સ્પેન ' ' એલીફ ' ' એડાર ' ૧૬૬ પાનાનું પુસ્તક છે. આ પુસ્તક પરથી ૧૭૮૮ માં વૉરન હેરિંગ્સની તપાસ વખતે શેરીડનના બાપણ સંબંધે બર્કે દાક્ષને જે શબ્દો કહ્યા હતા તે યાદ આવે છે, આજ ખરી શેલી-પદ્ય અને ગદ્ય વચ્ચેની શૈલી અને બંને કરતા વધારે સારી. *

★શ્રી કરુણાનિધાન બદોપાધ્યાય અત્યારે બંગાળના કવિઓમાં વૃદ્ધ મધ્યમ છે તેમની ઉંમર અડસઠ વર્ષની છે. જન-યુઆરીના પહેલા અઠવાડિયામાં કલકત્તાના ભેખકોએ તેમના માનમાં સમારંભ ગોઠવ્યો હતો તે વખતે કવિને માનપત્ર, રૂા ૧૦૦૧ ની થેલી, એક ધોતિયુ તથા ટરસરની ચાદર ભેટ આપવામાં આવ્યા હતા અખિલ હિંદ રેડિયોએ આ કાર્યક્રમને ' બ્રાહ્મચાર્ય ' કયો હતો. *

★પ્રવાસી બંગીય સાહિત્ય સંમેલનની વાર્ષિક બેઠક આ વર્ષે ભારત ખાતે મળી હતી, શાંતિ-નિષેધનવાળા પડિત ક્ષિતિગોહન સેન સામાન્ય પ્રમુખ તથા શ્રી. વિશ્વેશ્વરપણ બદોપાધ્યાય સાહિત્ય વિભાગના પ્રમુખ હતા પડિત ક્ષિતિગોહન સેને હિંદમાં આવી રહેલા નવયુગમાં સંગઠિત કાર્ય કરવા પર ભાર મૂક્યો હતો તેમના કહેવા પ્રમાણે હજુ ધણું સંશોધનકાર્ય બાકી રહ્યું છે, શબ્દકોષો તથા સર્વસંગ્રહો રચવાના છે અને ખીણ ભાષાઓમાંથી બંગાળીમાં અનુવાદ કરવાના છે. સરકુત ગ્રંથોના સંતોષકારક કહી શકાય તેવા ભાષાંતરો આગળના વેદે મળી શકાય તેટલા છે અને તે પણ અપ્રાપ્ય છે. કખીર, મીરાખાઈ, રવિદાસ અને શીખ ગુરુઓ તથા ખીજ ધણાના પુસ્તકો બંગાળી જનતાને આપવાના છે.

સંમેલનનું આકર્ષક તરન બંગાળી વર્તમાનપત્રો તથા સામયિકોનું ખીજું પ્રદર્શન હતું. પહેલું પ્રદર્શન કાનપુર ખાતે શ્રી. તુષારકાંતિ ધોષના પ્રમુખપણા હેઠળ બરવામાં આવ્યું હતું *

★મહાન બંગાળી લેખક સ્વ અક્ષયચંદ્ર સરકારના જન્મની શતવર્ષી હોવા ઉપર આ બંગાળમાં ઠેકઠેકાણે ઉજવવામાં આવી હતી ચિન્મુરતી જાહેર સભામાં પ્રમુખપદેથી બાપણ આપતા શ્રી. હેમેન્દ્રપ્રસાદ ધોષે જણાવ્યું હતું કે ' અક્ષયચંદ્ર સરકાર બકિમચંદ્ર ચેટરજીના સાહિત્યવાદોના હેઠના શિક્ષક હતા તેમણે એકપનો સંદેશ ફેલાવ્યો હતો. ' *

★કલકત્તાની લેડી બ્રેબોર્ન કોલેજના તત્ત્વજ્ઞાન ખાતાના અમણી શ્રીમતી રામા ચોધરીને તાજેતરમાં બંગાળની રાયવ ઓશિયાટિક સોસાયટીના ફેલો તરીકે ચૂંટી કાઢવામાં આવ્યા છે. તત્ત્વજ્ઞાનની નિર્વાહ શાખા પર નેમણે સંખ્યાબંધ પ્રમાણભૂત પુસ્તકો લખ્યા છે.

સોસાયટીએ આ પુસ્તકો ત્રણ ભાગમાં પ્રગટ કર્યાં છે સોસાયટીના ફેરો તરીકે ચુંટાનાર તે પ્રથમ મહિલા છે.*

★શરતચંદ્ર એટરજી સ્મારક કમિટીના મંત્રી થી. ઉમાપ્રસાદ મુકરજીએ કલકત્તામાં બરાલેન એક જાહેર સભામાં જણાવ્યું હતું કે 'અત્યાર સુધીમાં રૂ. ૨૬,૦૦૦ મેળા થયા છે, પણ થોડા સમયમાં પચાસ હજાર રૂપિયા પૂરા થતા તે રકમ કલકત્તા યુનિવર્સિટીને સોંપી દેવામાં આવશે તેમાંથી બંગાળી સાહિત્ય પર બાયબોની હારમાળા ગોઠવવાની છે અને શ્રેષ્ઠ બંગાળી નવલકથાના લેખકને દર ત્રણ વર્ષે રોકડ રકમનું ઇનામ અપાશે.*

★યુનરાતી સાહિત્યમાં, મુ'બહની મોડર્ન રૂઝના પ્રિન્સિપાલ થી. રમણ એન વકીનવું નામ જાણીતું છે યુનરાતીમાં પુસ્તકો લખવા ઉપરાંત તેમણે અંગ્રેજીમાં 'ટુ યુરોપા' (To Europe) નામે કાવ્યત્રય પ્રગટ કર્યો છે, અને તેની પ્રાય આવૃત્તિઓ થઈ છે એ તે ત્રય કેટલો લોકપ્રિય બન્યો છે તે બતાવે છે *

★સ્વ. દયારામ ગીકુમવત્તુ નામ, સિંધના સાહિત્યમાં હવે આગળ આવવા લાગ્યું છે તેમના જીવનકાળ દરમિયાન એમના સાહિત્યવિષયક કાર્ય પર ખાસ ધ્યાન ખેંચાયું નહોતું આપ-ણામાંના ખૂબ જ ઓછાને ખબર હતી કે દયારામ ઘણી ભાષાઓ જાણતા હતા સરકૃત-માંથી ઉદ્ભવ પામેલી બધી દ્વિતી ભાષાઓ તે શીખ્યા હતા પર્શિયન તથા અરેબિકના તે મોટા વિદ્વાન હતા અંગ્રેજી, ગ્રીક, લેટિન તથા ફ્રેંચના તે તજ્જ હતા સિંધીના તે તે અત્યંત વિદ્વાન હતા. તેમનું ખાસ પુસ્તક 'મનો-ચાલુક' હતું *

તામિલ ભાષામાં પુસ્તકો તથા પત્રોની સતત માગ રહ્યા કરી છે. તામિલ લેખકો તથા પ્રકાશકોએ પરિસ્થિતિને પહોંચી જળવા માડ્યું છે મિલાપોરની એલાયન્સ કંપનીએ નવલિ-કાના સખ્યાબંધ પુસ્તકો બહાર પાડ્યા છે, અને તેના સારો ઉપાડ થઈ રહ્યો છે. શાસ્ત્રીરત્ન થેતિયુર મુદ્રણપદ્ય-શાસ્ત્રીગણે સુવાચ્ય તામિલમાં 'અયોધ્યા કાંડ'ના બે ભાગ બહાર પાડ્યા છે શ્રી સત્યભૂતિના પુત્રી પર લખાયેન પત્રોનો તામિલમાં અનુવાદ થયો છે, તથા કેટલાક અમેરિકન અને અંગ્રેજી નાટકોનો પણ અનુવાદ થયો છે *

★પ્રખ્યાત ઉર્દૂ કવિ તથા વૈયાકરણી મૌલાના અબ્દુલ ખારીઅશીનું લખ્નો ખાતે અવસાન થયું છે. તેમના પુસ્તકોમાં ઉર્દૂ કાવ્યરચના, ધાલિબના કાવ્ય પર ટીકા તથા ઉર્દૂ કહેવતોના કોશનો સમાવેશ થાય છે.*

★બાઇબલના અભ્યાસ પાછળ ખૂબ મહેનત લેનાર ડૉ હોર્ને પોતાની ડુગસદના સમયમાં એવી ગણતરી કરી છે કે બાઇબલના જૂના અને નવા કરારોનાં સત્તાવાર ભાષાતરમાં ૩,૫૬૬,૪૮૦ અક્ષરો છે ખીજ એક વિદ્વાને તે સખ્તો ૩,૫૮૬,૪૮૬ હોવાની ગણતરી કરી છે આ આકડો અને તે હોય પણ તેમાં ઘણા મુદ્રણદોષો હોવાનો સંભવ છે કેટલાક મુદ્રણદોષો નિર્દોષ હોય છે તે કેટલાક એવા ચમકાવે તેવા હોય છે કે તે આવૃત્તિઓ મુદ્રણદોષોના નામથી જ ઓળખાવા માંડી છે. આ મુદ્રણદોષોને અગે કેટલીયે વાર અર્થમાં પરિવર્તન થઈ ગયું છે.

—છાટાલાલ માનસિંગ કામદાર

* નિયાતીવાળી નોંધો ઇન્ડિયન પી ઇ. એન પરથી લીધી છે.

જાહેર પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકપસંદગીના સિદ્ધાંતો

ચોક્કસ આદર્શ

કોષપથ સરઘાની શરુઆત ચોક્કસ આદર્શને લઈને થાય છે યુનિવર્સિટીએ નિયત કરેલ ધારાધોરણો હેઠળ પરીક્ષા આપવા માટે વિદ્યાર્થીઓને તૈયાર કરવા સ્થાપન કરેલ શાળા અથવા કોલેજના સભ્યોમાં આ સત્ય સાચુ છે માત્ર “વાચવા માટે કંઈક” પૂરુ પાડવા માટે જ પુસ્તકાલય હોવુ ન જોઈએ. પરંતુ અમુક આદર્શને પહોંચી વળવા ચોક્કસ યોજના મુજબ પુસ્તકાલય બંધાવુ જોઈએ.

પુસ્તકોની પદ્ધતિસર પસંદગી તથા પુસ્તકોનો વ્યાંતર્ષબંધ

“ન્યુયૉર્ક લાઇબ્રેરીઝ” ના ૧૯૧૪ ના મે માસના અંકમાં મિસિસ એસ. સી. ફેર્યાખ્દક લખે છે કે “પુસ્તકાલય ન હોવા છતાં એક મકાન પુસ્તકોથી ભરી શકાય. જેમ એક મકાનમાં લાકડાના કડકા એ મકાન નથી, માત્ર ફર્નિચર એ કંઈ મુલ્યવસ્તિત શુદ્ધ નથી, તેવી રીતે પુસ્તકોનો સંગ્રહ એ પુસ્તકાલય નથી ગમે તેના નાના પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકોની પદ્ધતિસર પસંદગી થયેલ હોવી જોઈએ કોષક યોજના ઉપર તેવુ બંધારણ થવું જોઈએ અને તે યોજનાને અનુકૂળ થાય તેવી બધી સામગ્રી ભેગી કરવી જોઈએ. ધર બાંધવામાં આપણે તે જ સિદ્ધાંતનો ઉપયોગ કરીએ છીએ નાના ધરની માફક નાના પુસ્તકાલયની યોજના બહુ સાદી હોય છે પરંતુ તેથી તેવુ મહત્ત્વ ઓછુ થવુ નથી.

તપ્તુ હેતુઓ

પુસ્તકોના સંગ્રહ એવી દૃષ્ટિથી થવો જોઈએ કે જેથી તે કેટલાક મનુષ્યોને પ્રેરણા, માહિતી અથવા આનંદ આપવામાં ખરેખર ઉપયોગી થઈ પડે શક્ય હોય તે એકથી વધારે રીતે પણ તે ઉપયોગી થાય.

માત્ર જાહેર વલણ જ જોવુ ન જોઈએ.

જાહેરગ્રંથાલય વલણ અથવા માત્ર માગણી ઉપર જ પુસ્તક ખરીદવામાં બાર દેવાવો ન જોઈએ સમાજની એક જાહેર સરઘા તરીકે, પોતાના આદર્શમાંથી અપુત ન થઈ જવાય તે માટે પુસ્તકાલયે સભાળ રાખવી જોઈએ. આનંદ માટે પુસ્તકોનો સંગ્રહ થાય ત્યારે આ અપુતિ માટે ખાસ બંધ રહે છે આનંદના બદાને અથવા વ્યક્તિગત લાગવગના બદાના હેઠળ જનસમાજની વૃત્તિને અધમ માર્ગે દોરી જનારા કેટલાયે ચિયરિયા પુસ્તકો પુસ્તકાલયમાં ધૂસી જાય છે

નિયમ તરીકે દિદી વિદ્યાર્થી ગણીર છે

દિદી ઝેનવણી ખાતાવાળા મિ. એલ. ટિ. વૉટ્કિન્સ કહે છે તેમ, “સમાન ઉમરના છગ્રાડના વિદ્યાર્થી કરતા દિદી વિદ્યાર્થી વધારે ગંભીર છે દિદી વિદ્યાર્થી માટેવુ આ સત્ય દિદીએને સામાન્યતઃ લાગુ પડે છે

લલિતકળા વિનોદ ઉત્પન્ન કરે છે

ખરેખરી ઉચ્ચ દક્ષાની નવનકયા ઉપરાંત લલિત કળાના મધોનો અભ્યાસ પણ

તાજગી આપે છે. આપણા લોકોનું-ધરની સ્ત્રીઓનું' પણ-ધ્યાન નવલકથા પ્રત્યેથી એ સી લઈ લક્ષિતકળાના પ્રયો તરફ આકર્ષવાનો કદાચ આ ચોક્કસ સમય છે. આપી કાવ્ય અને આનંદની જનેતા કદપનાને પણ ઉચ્ચ ઉડ્ડનનો અવકાશ મળશે વ્યક્તિગત વાચકને માટે કેટલીયે વાર એવું બને છે કે તેના શોખના વિષયને જો જુદા રૂપમા આપવામાં આવે તો તેને તાજગી મળશે તે પણ યાદ રાખવું જોઈએ.

વિષયાંતરથી તાજગી મળે છે

ઉચ્ચ શુદ્ધિશાળી તથા મહેનતુ પુરુષો હમેશા કહેતા આવ્યા છે કે જ્યારે મનજને આરામની જરૂર હોય છે ત્યારે થોડા જોડા રસવાળા વિષયની ખદલીથી પણ સારો આરામ મળે છે

આરામ એ લક્ષ્યબિંદુ નથી.

આવો આરામનો અભ્યાસ એ વિદ્યાર્થીનું લક્ષ્યબિંદુ હોવું નથી જેવી રીતે શાળામા તંદુરસ્તી પ્રત્યે લક્ષ અપાવા ઉપરાત આરામનો વખત બીજા અભ્યાસ માટે રસ ઉત્પન્ન કરવા વારતે ચોગ્યતે હોય છે, તેમ નવલકથા અથવા બીજા દળવા સાહિત્યનું વાચકથી બીજું નક્કર ખામતોથી બરેતા પુસ્તકોના વાચન માટે વિદ્યાર્થી તૈયાર થવો જોઈએ જે માણસે નવલકથાના સેકડો પુસ્તકો વાંચ્યા હોય છતાં જે જગતમા તે રહે છે તે વિષે તમને કંઈ કહી શકે નહિ અથવા એકાદ પુસ્તક અથવા કદપનાથી તેનામાં પ્રેરણા ઉત્પન્ન ન થાય અથવા તે જગતને એક પણ નવો મઠ આપી ન શકે તેણે આટલા બધા પુસ્તકો વાંચ્યા ન વાંચ્યા સર્વ સંગ્રહ છે.

પુસ્તકાલયનું કાર્ય

મિસિસ ફેર્યાન્ટસ પોતાના લેખમા કહે છે કે પુસ્તકાલયનું કાર્ય, લોકોના પુસ્તકો તેમની દૃષ્ટિ સમક્ષ લાવીને મનુષ્યજીવનનો વિકાસ તથા ઉચ્ચતા સાધવાનું છે. 'લાઇબ્રેરી પ્રાઇમર'મા મિ જે સી ડના કહે છે કે પુસ્તકાલયનું કાર્ય (૧) લોકોને ડાહ્યા બનાવવાનું (૨) બહા થવા તેમને ઉત્તેજન આપવાનું અને (૩) સુખી થવા તેમને મદદ કરવાનું છે બીજા ઉપયોગી બળો.

જે લોકો પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ કરે છે તેમને તો પુસ્તકાલય લાભ કરે જ, એટલું જ નહિ પરંતુ જાહેર અથવા ખાનગી જીવનમા તે લોકોના સહવાસમા આવનારાઓના સમુદાયને પણ તે લાભ કરે છે માટે પુસ્તકો મેળવવાનો નિર્ણય કરવામા ફક્ત સભ્યો હોય તેટલા જ નહિ પરંતુ બની શકે તો બધા લોકોનો મત મેળવવો જોઈએ ઘેર વાચનારાઓની 'સમવક માટે પુસ્તકાલયના અન્ય વાચકોના હિતનો ભોગ અપાવો જોઈએ નહિ.

સ્થાનિક હિત

જેની વચ્ચે પુસ્તકલય આવેલ હોય તે જાતિ, ધર્માદારો અને ધાર્મિક પંથના લોકોની દૃષ્ટિએ વિષયની ઉપયોગિતાનો વિચાર કરવો ઘટે છે પુસ્તકપસંદગી કેટલેક દરજ્જે, દરેક જાતિ, ધર્મો, રાજકીય ગત અને ધાર્મિક માન્યતા પણ લક્ષમાં નેવાય એ ધ્યેયનીય છે

લોકલોચ્ય સાહિત્ય પહેલું-૬ ધાદારી પછી

બારે કિંમતના ધધાને લગતાં અથવા ખાસ વિષયના પુસ્તકો ખરીદવાનો તમારા બજેટમાં સમાસ કરતા પહેલાં લોકલોચ્ય સાહિત્યનાં પુસ્તકો પહેલાં ખરીદ કરજો.

કોઈપણ વિષયપર ઐષ્ઠ લેખકના ઐષ્ઠ પુસ્તકો જ ખસંદ કરજો

અમુક લેખકનું અમુક પુસ્તક સાફ ન હોવા છતાં ફક્ત સપુટ (Spot) પૂરા કરવા ખાતર પુસ્તક ખરીદ ન કરતા. અત્યંત, તમારે તે પુસ્તકની જરૂર હોય તો જીતી વાત છે. તમારા સમાજનો બરાબર અભ્યાસ કરી તેમની માનણી સાથે ખરી જરૂરીઆતને સૂક્ષ્મતાથી સરખાવી જોજો. વ્યક્તિગત સૂચનાનો સાબાર સ્વીકાર કરજો, પરંતુ તેને અનુસરવામાં તમારો વિવેક-શક્તિ વાપરજો.

અથપાલ

જેવી રીતે કાપડિયો પોતાના ધરાકને ક્યુ કાપડ અમશે તે માટે ઝીણવટભરી ચીવટ રાખે છે, તેવી રીતે અથપાલે પોતાના વાચકોની જરૂરીઆત જાણવાની જરૂર છે. જ્ઞાતિ તથા પેદાશાતિનું, ધાર્મિક, રાષ્ટ્રીય અને કોમી જ્ઞાન તથા સહેજ દુઃશિયારી, પુસ્તકોના વર્ગ પાડવા તથા પાઠી બનાવવાના કાર્ય કરતા અથપાલમાં વધારે જરૂરી છે વર્ગ પાડનાર કાર્ય તો તે બાબતના તજજ્ઞને અથવા બાહુલી માણસને પણ સોંપી શકાય જે કાર્ય માટે તેને શક્તિમાં આવેલ છે તે સેવાનુ તેને સર્વદેશીય દૃષ્ટિબિદ્યુથી જ્ઞાન ન હોય તો પુસ્તકાલયને લગતું જ્ઞાન તેને સારો અથપાલ બનાવી શકશે નહિ.

હિંદી પુસ્તકાલયોની ખાસ વિશિષ્ટતા

હિંદી લોકોને ખાસ રસ પડે તેવા પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવા બધા હિંદી પુસ્તકાલયોએ કાળજી રાખવી જોઈએ. ઇતિહાસ, પ્રવાસ, હિંદુસ્તાન ખડતુ, તેના દેશો તથા પ્રાંતો, અને રાજ્યો તેમ જ રાજ્યોના સાહિત્ય પાછળ પુષ્કળ પૈસા ખર્ચવા જોઈએ, બકારના વિદેશીઓ જે દૃષ્ટિબિદ્યુથી જનતામાં પ્રભુ તરીકે હિંદુ રચાન શુ છે તે પણ વાચકવર્ગના ખ્યાનપર લાવવું જોઈએ. હિંદી સંસ્કૃતિના ગ્રંથો, જુદા જુદા લેખોમાં હિંદુ કાર્ય, ઇતિહાસ, તથા લોક-ગીતોના ગ્રંથો પણ ખરા હિંદી પુસ્તકાલયમાં જમે તે ખર્ચે ખરીદાવા જોઈએ 'આ સંબંધમાં આપણું એક આશયિક 'હૈન' (Hain) મુદ્રાલેખ પ્રયોગનરૂપે આપવો ઠીક પડશે —

પ્રશ્ન—હિંદી વિદ્યાર્થીઓ પોતાનો માતૃપ્રેમ કઈ રીતે વધારી શકે ?

ઉત્તર—તેઓ તીચેનો રીતે તેમ કરી શકશે

- (૧) હિંદ અને હિંદી સંસ્કૃતિનું તેમનું જ્ઞાન વધારીને.
- (૨) પોતાના મામ, શહેર અથવા પ્રાંત માટે એક જથ્થે કંઈ ઉપયોગી કાર્ય કરીને.
- (૩) આત્મભોગ આપીને પણ સ્વદેશી ઉદ્યોગ તથા સાહસને ઉત્તેજન આપીને.
- (૪) હિંદી માનસની રચનાત્મક વિદ્યાના વિકાસને ઉત્તેજન આપવા માટે હિંદી કેળવણીની અને તેના જેવી બીજી દિલચાલોને ઉત્તેજન આપીને *

છાટાસાલ માનસિંગ કામદાર

ચેગ્વિન ગ્રંથમાળાની પ્રગતિ

[અગ્રેષ્ઠ પુસ્તકોથી પરિચિત ડૉર્સ પશુ વાચક ચેગ્વિન ગ્રંથમાળાથી અત્યંત નહિ હોય. યુદ્ધ પહેલાં માત્ર ૭ આનાની કિંમતે દરેક વિષયનાં ગ્રંથક પુસ્તકો આ માળામાં પ્રસિદ્ધ થતાં હતાં, અને હજુ થોડી વધારે કિંમતે પ્રસિદ્ધ થયે નય છે. તેની પ્રગતિ વિષેનો આ લેખ સામાન્ય વાચકને તથા વિશિષ્ટપણે પ્રકાશકોને હપયોગી થઈ પડે તેવો છે]

દ્વિતીય વર્ષ પહેલાં પોતે શરૂ કરેલ પ્રકાશનસાહસ માટે એકલન લેખન પાસે મોટી નવી યોજનાઓ છે.

ઈ. સ. ૧૯૩૫ માં બોડલીહેડની જૂની સ્થપાયેલ પ્રકાશનસંસ્થા પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવવા ધમપછાડા મારી રહી હતી ઇ સ ૧૮૯૦ માં તે સંસ્થાએ ' યક્ષો બુક્ ' પ્રખેટ કરી તે તે સમયના સાહિત્યજગતનું મધ્યવર્તી કેન્દ્ર હતું. ત્યાર પછી તેની પડતીની શરૂઆત થઈ. ૧૯૩૫ માં થોડા વર્ષ પહેલાં નિમાયેલ ધામલિયા ડિરેક્ટર એકલન લેખને નિર્ણય કર્યો કે આભાથી ઉગરવાનો એક જ રસ્તો સસ્તા પુસ્તકોની બજારને કસી જોવાનો હતો તેને પોતાને ખાતરી થઈ ચૂકી હતી કે એ દિશામાં હજુ ધણે અવકાશ હતો.

મુશ્કેલીઓનો આરોવારો નહોતો, પુસ્તકવિક્રેતાઓને ટેકા નહોતો અથવા તેઓ ખુશ્મી રીતે વિરોધી હતા લેનના સાથી ડિરેક્ટરો તેને પ્રોત્સાહન આપે તેમ નહોતા. તેઓએ કહ્યું ' તમે બીજી કોઈ બાબત હાથમાં લો ' બોડલીહેડ પર આવી પડેલ આર્થિક કટોકટીમાંથી જામવા માટે લેખને તેમની શિખામણ વખતસર માની. પોતાની સાથે તેણે તેના બે ભાઈઓ રિચર્ડ અને જોહાનને લીધા ફક્ત એકસો (હજુ સુધી તે રકમ વધારવામાં આવી નથી,) પૌંડની મૂડી લઈને લડનની મહાન પોર્ટલેન્ડ શેરીમાં ' આવેલા ટ્રિનિટી-ચર્ચ'નું ન વપરાતું ભોપર બાડે રાખ્યું, ' ત્યાં કચરો તથા દેવળના સંગીત વચ્ચે તેઓએ કામળના પૂકાવાળા વિવિધ રંગનાં ચેગ્વિન પુસ્તકો પેક કર્યાં ' આ પુસ્તકો બ્રિટિશ પ્રકાશનમાં ક્રાંતિ લાવનારા હતાં.

શરૂઆતના ઓર્ડરો નાના હતા. ખીર્તા ખીર્તા વૃદ્ધસ્વર્થે પોતાના બહારની વિશાળ હારમાળા માટે એક ઝુસનો ઓર્ડર આપ્યો હતો સેફ્ટિન્જે તે તથા પશુ ઓછી સંખ્યામાં ખરીદી કરી હતી આખા દેશના ઓર્ડરોનો સરવાળો ૭,૦૦૦ નો હતો. લેખને ધક્કેતા હોય પહેલાં ઓર્ડરોના પુસ્તકો મોકલ્યા પોતાના પહેલા દશ ચેગ્વિન પુસ્તકો અપાવવા માટે તેણે એક જૂની મોટંગમાં બ્રિટનનો પ્રવાસ ખેડ્યો હતો.

ખીજા દિવસ (શનિવાર)થી ઓર્ડરો ઝપાટામુઘ આવવા લાગ્યા સોમવારે તે વૃદ્ધસ્વર્થે ૮૦,૦૦૦ નો ઓર્ડર આપ્યો. લેખને સાવચેતીપૂર્વક બંધાવ્યા વિના રાખી મૂકેલ ૨૦,૦૦૦ નકલોને ઝપાટામુઘ આધી તૈયાર કરાવી દીધી. પરંતુ હવે સફળતા માટે સદેહ રહ્યો નહોતો પ્રાથમિક યોજનામાં ભાઈઓએ એક પુસ્તકની ૧૭,૫૦૦ નકલોનાં ઓછામાં ઓછા વેચાણની આશા રાખી હતી ત્રણ વર્ષમાં તે તેઓ ૫૦,૦૦૦ થી ઓછો આંકડો સ્વીકારવા માટે તૈયાર નહોતા અને તે પશુ પહેલી આવૃત્તિ માટે.

જનતા મુગ્ધ બની ગઇ. બિટનના પ્રકાશનના ઇતિહાસમા સરતા પ્રકાશનનું હમેશ માટે રથાન છે, પણ પેંગ્વિન (એક સમાલોચકના કહેવા પ્રમાણે ' નવી ટાકણી જેવી તેજસ્વી)ની વાત જુદી હતી. તેમનું છાપકામ સ્વચ્છ, બાધણી મજબૂત તથા દેખાવ સુંદર હતો. તેમને કંઈ મયોદા દેખાતી નહોતી અને હજુ દેખાતી નથી પુનર્મુદ્રણથી શરૂઆત કરીને તે માળામા ખાસ લખાયેલ નવા પુસ્તકોનો સમાવેશ થતા માણે છે

૧૯૩૮ માં ' વિશિષ્ટ ' માળાની શરૂઆત થતા પ્રકાશકોએ વિરતૃત વેચાણની રૂપરેખા દોરી. આ માળામા પહેલું પ્રકાશન, એડગર મોરરનું ' જર્મની પુટસ ધ કલ્ક એક ' (જર્મનો ઇડિયાળને પાછી મૂકે છે) અગાઉ પ્રગટ થઇ ગયેલ પુસ્તકની સુધારા વધારાવાળી આવૃત્તિ હતી પરંતુ ૧૯૩૮ ના ફેબ્રુઆરીમાં બે તદ્દન નવા પુસ્તકો જ. ટી ગેરેટનું ' મુસોલિનીનું રોમન સામ્રાજ્ય ' તથા ' બેક મેઇલ ઓર વૉર '—પ્રગટ થયાં.

પાછળનાં પ્રકાશનોએ ત્વરિત પ્રકાશનોમા રેકર્ડ કર્યો એતન લેઇન પેરિસમા મથકારની સાથે બપોરનું ભોજન લેવા એરોપ્લેનમા ગયો અને તે જ રાત્રે બિટન પાસે આવ્યો જાન્યુઆરીના ખીજા અઠવાડિયામા મળેલ લખાણનું અંગ્રેજી ભાષાતર કરાવી ફેબ્રુઆરીના ખીજા અઠવાડિયામા ' વિશિષ્ટ ટ્રેડી 'મા તે પ્રગટ કરવામા આવ્યું. જ મહિના પછી ટ્રેડી આવૃત્તિ પ્રગટ થઇ ત્યારે તેની એક લાખ ઉપરાત નકસો ખપી ગઇ હતી. ત્યારબાદ વિશિષ્ટ માળામા પ્રગટ થયેલ ૧૫૦ પુસ્તકોમા આજુ બનાવોથી માલીને ઓપેરા તથા સસલાની હિછેર સુધીના બધા વિષયોનો સમાવેશ થઇ ગય છે.

૧૯૩૯ માં લેઇન પ્રકાશનનો ઇતિહાસ સંભળ્યો. તેણે એક કરોડ પેંગ્વિનનું વેચાણ કર્યું, છાપેલ દર બે નકલ દીઠ એક નકલ પરદેશ ખાતે જતી હતી ૧૯૪૦ ના એપ્રિલ મહિનામા જ સાડાખાર લાખ નકસો ખપી હતી લેઇને વિનયપૂર્વક જાણાણું કે આ આંકડો બ્યક્તિગત વેચાણને અંગે જ નથી પરંતુ કિંમતમા વધારો થવાના બનથી વિકેતાઓ જાણ્યાબંધ ખરીદ કરે/છે તેને ઘણે અંશે આભારી છે 'કાગળ તથા ઉત્પાદનનું ખર્ચ' ૧૪ પૌડથી વધીને ૩૫ પૌડ થતા એક હરીફ બ્રિટિશ સરકારે કિંમતમા એક પેનીનો વધારો કર્યો હતો. પુસ્તકવિકેતાઓને ભય હતો કે પેંગ્વિનનું પણ તેમ થશે

૧૯૩૭ માં લેઇને હિંમત કરીને લડન છોડી દીધું અને મિડલ સેક્સમા હાર્મન્ડઝ-વર્થ ખાતે જઇ ત્યાં એક કારખાનું બાંધ્યું. તે અત્યારે બાય રસ્તા પર આગળ પડતું દેખાય છે બોખમારાની શરૂઆત પહેલાં આવા ગામમાથી પ્રકાશન કરવું તે કાળવ્યુત્ક્રમ ગણાતો હતો, સ્વાનગી વિભાગ તથા ગોદામ લડન બહાર સારામા સારા રથે આવેલા હતાં પરંતુ શહેરમા સચાલનવિભાગ હોવાનું અમત્યનું ધારવામા આવતું હતું

લેઇને જેમ ખીજા ચાલતી આવતી પ્રયાની અવગણના કરી હતી, તેમ આની પણ અવગણના કરી, ત્રણે ભાષાઓ અત્યાર સુધી કુવારા હતા તેઓએ નજીકની કોલ્ડન નદીના કાંઠા પર આવેલ મોટું વિશાળ ' એડવર્ડ્સ' ખરીદ કર્યું.

તેઓએ અંદર અંદર કામની વહેચણી કરી લીધી હતી. ૪૩ વર્ષની ઉંમરનો એલન મુખ્ય તત્તી તથા વ્યવસ્થાપક હતો ૪૦ વર્ષની ઉંમરનો રિચર્ડ પૈસા સંબધી વ્યવસ્થા

સમાળોતો હતો. જહોન લેઇન કુ ગિયાર તથા સદળ વેચાણ વિભાગ સમાળોતો. યુદ્ધની શરૂઆત થતાં તે નીકાદગમા જોડાયો ત્યાં સુધી તે વહેંચણીનું કામ સમાળોતો હતો. ૧૯૪૨ ના નવેમ્બરમાં ઉત્તરઆફ્રિકામાં મિત્રદળોના ઉતરાણ દરમિયાન તે માર્યો ગયો.

જનતાને માત્ર આનંદ આપવાથી એવન લેઇનને સતોષ થયો નહિ તેણે આસમાની પૂઠાવાળી, અપ્ખાત, ફેળવણીવિષયક ' પેલિકન ' માળાની શરૂઆત કરી. તેની શરૂઆત જ બનાર્ડ શૉની ' ઇન્ટેલીજન્ટ યુમન્સ ગાઇડ 'થી થઇ તેના મૂળ ૭૦,૦૦૦ શબ્દોમાં શૉએ ૧૧,૦૦૦ શબ્દોની પૂર્તિ ઉમેરી આજે આ માળામાં ફિલ્મ તથા સાહિત્યથી માડીને દરેક વિષયનો સમાવેશ થાય છે

થોડા સમય પહેલાં લેઇન બાઇઓએ જુએનોસએસ તથા રિયો ડી જેનેરોમાં ' ચેગ્વિન ડીપો ' ખોલ્યા છે ત્યાં અગ્રેજ પ્રકાશનો રપેનિય તથા પોર્ટુગીઝ ભાષામાં એકીસાથે છપાય છે એકન લેઇન કહે છે કે ' સસ્તા પુસ્તકો માટે ઘણી ભાષાઓમાં હજુ અવકાશ છે અમે તો હજુ એકસપણે બોયતળિયે છીએ ' તેના હાર્મ્લઝર્વર્થના કારખાનામાંથી દર મહિને ચેગ્વિનની દશ લાખથી વધારે નકલો કાઢવાની તે આશા ધરાવે છે

દશ વર્ષના અનુભવે લેઇનની મૂળ માન્યતા સાચી પડી છે કે સસ્તા પુસ્તકોથી સામાન્ય પુસ્તકોના વેચાણ પર કાપ પડતો નથી પ્રકાશનનું બાવિ નિરાશાજનક હોવા છતાં ચેગ્વિને પુસ્તકવેચાણમાં કંઈ ખામી પાડ્યો નહિ, પણ તે સમાજના બધા થરો ન્યાં એક વખતે પુસ્તકો ખર્ચાળ મોજશોખ ગણાતા ત્યાં પહોંચી વળ્યો

યુદ્ધે ચેગ્વિનમાળાને અચાનક ઝડપી લીધી નહોતી ૧૯૩૯ માં તેમની પાસે પચાસ લાખ પુસ્તકોનો જથ્થો હતો બીજા પ્રકાશકો ન્યારે પ્રગટ કરેલ પુસ્તકો પર પણ કાપ મૂકતા હતાં ત્યાં લેઇન પોતાની પ્રવૃત્તિ કેમ વધાર્યો જતો હતો તે આથી સમજાય છે.

તેણે કરેલ વિસ્તારમાં નીચેની બાળોતોનો સમાવેશ થાય છે. ' ફિગ ચેગ્વિન ' (અધુન લખાણ અને અધોમાં રંગીન તથા સાર્દા ચિત્રો), ' પરીન પુસ્તકો (યુવાનો માટેના ચેગ્વિન ચિત્રો, તથા વાર્તાઓ), ' ચેગ્વિન પેરેડ ' (વાર્તાઓ, કાવ્યો, ભૂત-ભૂલામણી વગેરેનો ત્રિમાસિક સંગ્રહ) ' ચેગ્વિન ન્યુ રાઈટીંગ (આધુનિક લખાણોનો ત્રિમાસિક સંગ્રહ) ' મોડર્ન પેઇન્ટર્સ ' (આધુનિક ચિત્રકારોના રંગીન તથા સાર્દા ચિત્રો)

લેઇનની માન્યતાની સામિતી એ વાતમાં મળી રહે છે કે ચેગ્વિનમાં પહેલી વખત પ્રગટ થયેલ પુસ્તકોની વધારે કિંમતની આવૃત્તિ કઢાવવા માટે બીજા પ્રકાશકો રાજી હોય છે આ રીતે પુનર્મુદ્રણની યોજના અનળી થઇ ગઇ છે

હવે પછાતા થોડા વર્ષો સુધી સસ્તા પુસ્તકો માટે ગ્રાહકોની પડાપડી થવા સંભવ છે પણ ચેગ્વિન તે પડાપડીને પહોંચી વળશે તેઓની નિકાસની વ્યવસ્થા ઉચ્ચ કક્ષાએ પહોંચી ગઇ છે. સમયને અનુકૂળ થઇ જવાની તથા નવીન શરૂઆત કરવાનો તેમનો રેકર્ડ જણીતો છે. તેમની અમેરિકન ઍલિસ, દરિયાપારના દેશોમાં તેઓ શુ કરવા ધારે છે તેના પ્રતીકરૂપ છે

૨૫. મો. ન. અમીન પ્રાથમિક શિક્ષક અધ્યાપન મંદિરના

પ્રથમ વાર્ષિકોત્સવના પ્રમુખપદેથી

શ્રી. બાળાસાહેબ પેરનું વ્યાખ્યાન

૨૫ મોતીલાલના સ્મારકમાં શરૂ કરેલા આ અધ્યાપન મંદિરના ઉદ્ઘાટન માટે શ્રી. દાદા સાહેબ આવલ કરે મને આગ્રહ કરેલો, પણ ત્યારે શ્રી. મોરારજીભાઈ જેલમા હતા, એટલે એમની હાજરી વિનાના ગૂઝરતમાં આવતા મને એવેની રહેતી એટલે એ ક્રિયા શ્રી. પંડવાસાએ કરી. આજે હું અધ્યાપન મંદિરનો મુલાકાતે આવી શક્યો તેથી મને આનંદ થાય છે.

મોતીલાલ આજેયે જીવતા છે

મોતીલાલ આજેયે જીવતા છે ન્યાસુધી કેળવણીનું આ પવિત્ર ઝરણું અહીં વહા કરશે ત્યાં સુધી એમની રમૂતિ કાયમ રહેશે આપણા પૂર્વજો જ્ઞાન અને કેળવણીની અમૂલ્ય સમૃદ્ધતા હતા અને એટલે જ માનતા કે જ્ઞાન જેવી પવિત્ર ચીજ બીજા કોઈ નથી અને જ્ઞાનની એ ઉપાસના જરૂરી રહે તે માટે સમાજમાં એક અલગ વર્ગ પણ જાઓ કયો હતો અધ્યયન અને અધ્યાપન, ધનન અને યાજન એ સતત ચાલતા અને ચાલતાં રહેલા જોષએ, દુનિયાની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ માટે એની જરૂર છે.

શિક્ષકો અને કષોતવૃત્તિ

સત્યની ઉપાસના કરનારને ન રાગનો ડર હોવો જોઈએ, ન દ્રવ્યનો લોભ, ' સ્થિતિશ્ચ સામ્રાજ્યે હિંદનો નાશ કયો છે ' એ સત્ય રજૂ કરતા શિક્ષકને ડર રહેતો હોય કે મનપે-કટર માફ પ્રભોશન અટકાવશે તો એ સત્યની ઉપાસના ન કરી શકે. સત્યના પૂજારીને પ્રભુ સિવાય બીજા કોઈના ડર હોઈ શકે નહિ પૈસા, ભોગ, આરામ, માન, અકરામતી પાછળ પડનારથી સત્યની પૂજા ન થઈ શકે, વિદ્યાની ઉપાસના ન થઈ શકે, અને એટલે આપણા પ્રાચીન આચાર્યોએ જીવનનિર્વાહ માટે ' શિક્ષાનો ભાગ ' ગ્રાહ્યો હતો એ શિક્ષા ભાગતા પણ તેણે કેટલી ? હા માસ ચાલે એટલી નહિ એમને માટે તો ' અરવસ્તનવૃત્તિ ' હતી-આવૃત્તી કાવ માટે પણ સચય નહિ. તેટલું જ લેા જેટલું ચાજ માટે જરૂરી હોય. આ ' કષોતવૃત્તિ ' તેમની સૌથી મોટી વૃત્તિ હતી

આપણે શિક્ષણનું ધ્યેય ચૂક્યા છીએ

શ્રી. આલેકઝેર હિંદની પ્રાચીન કેળવણી ઉપર એક પુસ્તક લખ્યું છે તેમાં જપાન આવે છે, કે ત્યારે હિંદમાં એક જ રચણે હજારોની સંખ્યામાં શિષ્યો અને આચાર્યો રહેતા. ઉપર જણાવેલી ' કષોતવૃત્તિ ' રાખતા અને અધ્યયન-અધ્યાપન કરતા તેમાં માત્ર હિંદના જ ઉપાસકો ન હતા, પણ ચીન, જપાનથી પણ આવતા તો આજે આપણી દશા આવી કેવી કે આપણે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ બદલે કરાવી-સકતા નથી ? કારણ એ જ છે કે આપણે જીવનની કળા ભૂલી ગયા છીએ, શિક્ષણનું ધ્યેય ચૂકી ગયા છીએ

દુનિયાદ્રી આ કર્મભૂમિમાં આથી દરેક કામ કરવાનું છે. ને તે પણ જિન્દગીભર. ન હિં કશિદ્ શ્વનમ્ અપિ જાન્તિ તિષ્ઠત્યર્કમ્કમ્ । એટલે આપણે ભાગે આવેલું કામ સર્વથી શ્રેષ્ઠ રીતે ફેમ કરવું તેનો વિચાર કરવો જોઈએ અને એમાં જ જીવનની કળા

સમાયેલી છે આપણું જીવન એ 'કામ' નું છે, 'કામ' મોટું છે. એમ નહિ થાય તો આત્મા હિંદી માફક સડી જશે આધ્યાત્મિક વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાનું કેટલાકને માટે મુશ્કેલ છે પણ જીવનસારથ્ય માટે જ્ઞાન તો દરેકે પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. અને એ જ્ઞાન-પ્રાપ્તિ-શિક્ષણ-જનમથી મરણ સુધી ચાલે છે આપણે આટલું સમજી લેવાની જરૂર છે

બાળકની શક્તિઓનું શિક્ષણમાં સ્થાન

ડૉ. જોન્સન પાસે એક સમયે એક માતા પોતાના ચાર વર્ષના બાળકને લઈ આવી કહેવા લાગી 'આ બાળક તમારા જેવો વિદ્વાન થાય એવી મારી ક્યા છે. તો એનું શિક્ષણ હું ક્યારે શરૂ કરું ?' ડૉક્ટરે જવાબ આપ્યો "ચાર વર્ષ તો વીતી ગયાં. બાળકના જીવનના પ્રથમ આઠ વર્ષમાં તે જે શીખે છે, જે સ્વભાવ નિર્માણ થાય છે તેના પછીથી કાઝી ફેર પડતો નથી આ વાત ઉપર આપણે પૂરું લક્ષ આપ્યું નથી. માનસ-શાસ્ત્રે આપણને બતાવ્યું છે કે બાળકની શક્તિઓના સંપૂર્ણ વિકાસ માટે બાળકનામા થતું આ શરૂઆતનું પરિવર્તન ખાસ લક્ષમાં લેવું જોઈએ.

ક્યારે વિચારો પણ અગ્રેજીમાં આવે છે.

અંગ્રેજોએ હિંદમાં આ બધી વાત કોરે મૂકી છે, કારણ કે તેમનો ઇગરો એ નહોતો કે હિંદ જ્ઞાની થાય અને એ દ્વારા સ્વતંત્ર થાય. સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે એમણે તો એમના તુમારોમાં એ વાત રખડ કરી છે કે હિંદના ગાંધીવડમાં મદદ કરનાર, અંગ્રેજ બળુનાર માણસો ઉત્પન્ન કરવા તેમણે આ પદ્ધતિનું નિર્માણ કરેલું છે અને વાત એમ ગોઠવી કે હિંદની સંસ્કૃતિ પછાત છે એટલે અંગ્રેજોના બધા સરકાર તેમના ઉપર પડે. પરિણામ પણ એવું જ આવ્યું કે આપણે મનથી તો અંગ્રેજ જ બન્યા, શરીરથી જ હિંદી રહ્યા કેટલાક તો એવા છે કે જેમને મગજમાં વિચાર જ અંગ્રેજીમાં આવે છે તો પછી માતૃભાષાનું તો સ્થાન જ ક્યા રહે ? આટલા જ માટે પૂ મહાત્માજી માતૃભાષાના શિક્ષણ ઉપર ખાર મૂકે છે અને તેને રચનાત્મક કાર્યક્રમનું એક અંગ ગણે છે. અને આજે ય મદ્રાસમાં એ તાગીત તેયુગમાં બોલવા પ્રયત્ન કરે છે

હિંદમાં શિક્ષિતોના કેટલા ટકા ?

જ્ઞાન માટે દરેક ભાષા જાણવાની છૂટ હોઈ શકે, પણ અંગ્રેજોએ તો આપણને આપણી ભાષા, સંસ્કૃતિ બધુંયે છુટાવ્યું અને બણેલાઓની એક નવી જમાત પેદા થઈ, એટલું જ નહિ પણ ફેળવાયેનાઓની બ્યાખ્યા પણ બદલાઈ ગઈ ફેળવાયેના એટલે અંગ્રેજી લખી વાંચી જાણનાર એવું થઈ ગયું એટલે ઈંગ્લેન્ડ જઈ આવેલ અને સાફ અંગ્રેજી બોલનાર વધુ ફેળવાયેલ ત્યા જઈ મોટર ચલાવવાનું કે હળમતનું શીખી આવે તો પણ તે "England-returnd" કહેવાય તેનાં જખરભાવ પણ વધારે. આ છે અંગ્રેજી શિક્ષણ-પદ્ધતિનું પરિણામ અને એટલે જ માતૃભાષાનો વિકાસ એ રચનાત્મક કાર્યક્રમનું અંગ છે. આજે યે માધ્યમિક અને ઉચ્ચ ફેળવણીની વાત જતા દૃષ્ટએ તો પણ પ્રાથમિક શિક્ષણ કેટલાને મળ્યું છે ? લખવા વાંચવાનું જાણનાર કેટલા ? અંગતબીની વાત છે કે લખી વાંચી જાણનાર ખડેનો ૨૩% છે ભાઈઓ ૧૦% સુગઈમાં હાન ૨૪% પ્રમાણ છે પણ તે પ્રગતીય પ્રધાનમંડળ પગીથી-એટલે ૧૯૩૭ પછીના છેલ્લા દાયકામાં, મુખ્ય અને જમાજમાં ૧૧% પ્રમાણ વધ્યું. ગાંધી તો સરકારી ગતિ દર વર્ષે ૧૦% વધારાની હતી.

માત્ર સખવા વાયવાનું જલણુ તેને ગ્રાનટફિ ન કહી શકાય છતાં એ આટલું જ જલણુનાર આટલા ઓછા છે તો માધ્યમિક અને ઉચ્ચ કેળવણી લેનારની તો વાત જ શી ? બસો વર્ષે આટલી પ્રગતિ થાય તો તો સપ્તર્થ અક્ષરગ્રાન-૧૦૦% માટે પાચસો વર્ષે રાહ લેતી જ પડે, એ ન પાવવે તો કેળવણીની નવી પદ્ધતિ, નવો રસ્તો શોધવો જ પડશે

સંશોધનનો અભાવ શાથી ?

આજની યુનિવર્સિટીમાં અગ્રેજી બાબાના ગ્રાન પાઠળ બધી રકિત ખચોય છે તો એ આપણને સરવાળે મળે છે શું ? આજ સુધીમાં સંશોધન કરનાર બ્યક્તિઓના નામ તો આગળોએને વેઠે ગણાય એટલા જ છે

આટલા બધા સંશોધનના અભાવનું કારણ ઠવે સમજાયુ છે, કે પાસડી ભાષા દ્વારા શિક્ષણ અપાય તેનું એ જ પરિણામ હોય એટલે જ માતૃભાષા દ્વારા બધું જ શિક્ષણ અપાયુ જોઈએ એ યશે તો જ આપણે આગળ વધીશું ' Filtration theory ' તો નિષ્ફળ નીવડેલી જ છે. ઉપરના યરનું ગ્રાન નીચલામાં જવું જ નથી, એ આપણે અનુભવ છે કારણ કે એમને જ મળતું હોય તો બીજાને આપે ને ? આપણને અગ્રેજીનો એવો તો પાસ લાગ્યો છે કે સખરા વાયવાનું બધું જ અગ્રેજીમાં ચાતે છે. એ તો પૂ. મદાત્માજના પ્રતાપ છે કે આને દુ. આપ સૌની સમક્ષ દિ-કુરતાનીમાં બાપણ કઈ છું.

શિક્ષણનો ઇતરે.

આને તો શિક્ષણ અમલદારોનો ઇતરે યજ પડ્યો છે. શી નદિ તો શિક્ષણ નદિ, શિક્ષણનો અધિકાર નદિ એ વાત કૈવી ? સાચી રીતે તો જેનામાં જે શક્તિ હોય તે શક્તિનો સપ્તર્થ વિકાસ કરવો એ શિક્ષણનું ખ્યેય હોય તો જ ચમારનો છોકરો રાંકરાચાપ ખે. શિક્ષણમાં પણ લોકશાહીનો એ જ રીતે ફેલાવો થવો જોઈએ, પણ આને તો રેડને કાળ એટલું જ શીખવાનું ચાતે છે અને સાચો રીતે સહેલી ચોળે યુરેન બો છે.

આપણી મૂળ ભાષા.

સંસ્કૃત આપણે માટે આસાન હોય કાણ કે આપણી એ મૂળભાષા છે પણ એના રૂપ અને શીખવવાની રીતે તેને કદાચુ જનાવી ચૂક્યુ છે અને પરિણામે બાળકો એટલા જોદિલ બને છે કે શાળાએ જતા તેને ગ્વાનિ ઉપજે છે. અને કેટલીક વખત તો તેને જિયજોને સર્ધ જવા પડે છે. શિક્ષક ચાર ગાળકેને ઘેર શોકતે જે પત્ર પકડી તેને ઉચકી ત્રાય છે બાળકની તો આ એવી ઉમર છે કે જ્યારે બેલણુ કૂદણુ એ એને માટે કુરતી છે એ જ એની પ્રવૃત્તિ હોઈ શો, પણ આપણે તો એમની એ કૂર જેવી રૂતિને કાળી નાખીએ છીએ નવપૂર્વક અદ્યપનાવી વાળી ચૂપચાપ બેસણુ એને માટે સદેન નથી 'પરિણામે આપણા શિક્ષણનો પ્રચાર યતો નથી કારણ કે આ શિક્ષણ તેને જીવન નદિ. પોતાનો માર્ગ જનાવે છે.

પેટ મારેનું શિક્ષણ.

છોકરો મેટ્રિક થાય એટલે પેટ મેગ બગવુ તે પ્રગ્ન તેને ઉદભવે છે. પૈમા ન લેય એટલે ઘરમાં તો જવાપ ની રીતે ? કોને તમા વ્વય તો પણ બી એ થાય એટલે રાગિતો પ્રપ્ત તો ખડો થાય જ છે. રવત ત્રતા ને નુદિન ને જાતે દિગ્બા પનાવલ જાન આપે છે અને આપણે ઉધે રમે-અવો પદ્ય ચદી ચવા છીએ આજના આપણા મેટ્રિક, બી એ, યજીય કે ગાકટ મોદનેયે પગવા બનથી, અને કેટલાક તો પરિણામે માજ નેકાર નદિ

પણ સ્થાનિમાન વગરના ઇવજ બની જાય છે રેગનીંગનો આજ તો આમાર માનવો રહ્યો કે બેકારને પણ નોકરી મળી, પણ આખરી ઉદ્દેશ માટે પદ્ધતિમા પદ્ધતો લાવવો જ નોંધશે આપણુ કામ કુશળતાથી, કૌશલ્યતાથી કરવાનું શીખવવું તેનું નામ સાચું શિક્ષણ એ કામ વધુ અનાજ ઉગાડવાનું હોય કે મકાન ગાંધવાનું. શિક્ષણને જીવન સાથે સીધો સંબંધ હોવો જ નોંધજો અને એટલે જ વધોશિક્ષણની અગત્યતા છે કાંઈને કાંઈ પ્રવૃત્તિ દ્વારા શિક્ષણ અપાવું નોંધજો કંઈક ને કંઈ સર્જનાત્મક હોવું નોંધજો.

બાળકોની સર્જકશક્તિનો વિકાસ સાધો

બાળક સર્જક બનવો નોંધજો. એવું યશ તારે બાળો કોશે કોશે દોડતા દોડતા શાળામા જશે હમણા જ આવી એક શાળાની મુલાકાતે હું મયો હતો છોકરા-છોકરીઓ મેથીની બાજુ વાવતા હતા ત્યાં એક લાન કીડો આવ્યો બાળકે પ્રશ્ન પૂછતા શિક્ષકે જવાબ આપ્યો કે એ તો આપણો દોસ્ત છે અને પછી બીજા પાન ઉપરના છોડ વિનાશક ચૂંદમ જતુઓને તે કેવો ખાઈ જાય છે, અને એ રોતે છોડનું રક્ષણ કરનાર એટલે દોસ્ત છે એવું બતાવ્યું અને સાથે જ જણાવ્યું કે એક સેકડમા એક જતુ એ ખાઈ જાય છે તો એક કલાકમા કેટલા ખાય ? બાળકો ઝટ મળ્યા લાગી ગયા અને એ થયું મણિતનું શિક્ષણ, આવું સાચું તો અધ્યયન અને અધ્યાપન બંને રસપ્રદ બને

બાળકનો પ્રરજાહારતા શિક્ષક

અને જ્ઞાન આપનારી તાકાત તો શિક્ષકમા પણ ક્યા છે ? બાળક પોતાની તાકાતે જ શીખે છે શુરુ જડ બાળકોને કશું શીખવી શકતા નથી " વિતયતિ ગુરુ પ્રાદો વિષાં ચર્યય તથા જન્ટે " વગેરે જ્ઞાની થનાની શક્તિમા નથી શિક્ષક વધારો કરી શકતા નથી કે ઘટાડો કરી શકતા નથી પેટી બનાવવાનું શક્ય છે પણ ઝાડ બનાવી શકાશે ખરું ? શિક્ષકનું કામ તો શીખીને મદદ કરવાનું છે એના માર્ગમા રહેલી સુરેલીઓ દૂર કરવાનું છે,

સાઈન્ટ સાહેબે શિક્ષણની એક નવી યોજના રૂ. ૩૦૦) કરોડના ખર્ચે યોજી છે, એમા મુળપ્ર પ્રાંતને દ્વાલે ૧૬ કરોડ આવે છે ૧૬ કરોડની કુલ આવક હોય તો ૧૬ કરોડ કેળવણીની પાછળ કેમ ખર્ચો શકાય ? અને એટલે જ આપણે માટે સાચી પદ્ધતિ વધો શિક્ષણ જ છે

માનવીનું શિક્ષણ દરેક અવસ્થામા ચાલવું નોંધજો જન્મથી મૃત્યુ સુધી તેનું શિક્ષણ ચાલે આજ સમય શિક્ષણ કહેવાય વર્ગ યોજના આવું શિક્ષણ આપવા માગે છે, અને એમા નીચે પ્રમાણે વર્ગીકરણ કરેલું છે.

પાયાની કેળવણી

ઉમર ૩ થી ૭ પૂર્વ પ્રાથમિક, ૭ થી ૧૪ પ્રાથમિક, ૧૪ થી ૧૯ માધ્યમિક, ૧૮ થી ઉપર પ્રૌઢશિક્ષણ

આજ સુધી શિક્ષણશાસ્ત્રીઓ વધોશિક્ષણને હમી ગાંઠતા હતા, હવે એનો સ્વીકાર થવા લાગ્યો છે પ્રયોગની ભૂમિથી આપણે અભ્યાસની ભૂમિકા પર પહોંચવાનું છે હું આગા ગાંધી ' છું ' કે આવું કામ અહીં યજે સ્વ માતીલાલજી પોતાનું સાફ, જીવન કેળવણીના પ્રચાર પાછળ અર્પ્યું છે, અને ખાઈ-પીને પુસ્તકાલયકર્ષી પરબો

[સાવધ ૫. ૧૪૩ને છેડે]

કવિ ન્હાનાલાલની કૃતિઓમાંના માર્મિક મૌકિતકો.

સાહિત્યકાર સમાજને ઘડે છે, એ વાત અર્વાચીન ગુજરાતમાં મહાકવિ ન્હાનાલાલે સફળતાપૂર્વક સિદ્ધ કરી બતાવી છે. ઇ સ ૧૯૦૪ થી ઇ સ ૧૯૪૫ સુધીની સાહિત્યો-પાસના ન્હાનાલાલે પોતાના ઉદ્ધાર માટે જેટલે અંશે ફળદાયી બતાવી છે તેના કરતાં વધારે ફળદાયી બતાવી છે ગુજરાતી સમાજની વિચારસુધિને ઉન્નત બનાવવામાં.

ન્હાનાલાલની કૈટલીક અણુગમની રીતોને આગળ કરી એમનાં સાહિત્યકાર્યને પણ અણુગમતા બનાવવાની થેલી ઇચ્છાવાળા વાગ્દલાલ મણેલા જનમંડળને પણ અણુઅણુએ ન્હાનાલાલના ચટકદાર સ્ત્રાવમક વિચારમૌકિતક પર મોહિત થવું પડ્યું છે આટલો અધી વિરોધ વહેરાંને પણ પોતાનું ગમ્યુ કાર્ય ન્હાનાલાલ ક્યેં જ મવા. અને છેવટે ગુજરાતમાં એક નવો સાહિત્ય-પંથ એમણે ઊભો કર્યો, આજે તો સૌ કોઈ કહે છે કે ન્હાનાલાલની કૃતિઓ અણુમૂલ્ય છે, માર્ગદર્શક છે. પ્રકાશ-પ્રેરણા આપનાર છે, યુગજીવનની સાચી છાપથી વિશ્લેષિત છે. (શુ પાપાયરજીની કે શુ પુરુષાયરજીની ?)

જો કોઈ મોટા વિશ્લેષ સાહિત્યમુદ્ધિમાં નહિ જાય તો ન્હાનાલાલે ગુજરાતના સાહિત્ય-બાગમાં મહેકાવેલા વિચારમૌકિતકથી પરાગવંતા પુષ્પો ગુજરાતની મેરકારી જનતાની હૃદય ઉપરથી ઝટ ખસશે નહિ બલકે કૈટલાક તો કહેવત જેવાં દંડતર બની જશે અને કાળાન્તરે એ મૌકિતકને ઘાટ આપનાર હોંપનું નામ પણ કદાચ સુલાઇ જશે-તો પણ તે માર્મિક વાક્યો અને વાક્યગુચ્છ વિસરાશે નહિ. જેમને એ મૌકિતકોની કુમાર અનુભવથી હોય, તેનું પાણી તામી જોવું હોય તેમણે ન્હાનાલાલના કાવ્યમયો, નિબંધમયો, વ્યાખ્યાનો, અને નવન-કથઓ આ વરસમાં વાંચી જવાની અને બલામણુ કરીએ છીએ.

જે પુસ્તકાલયમાં ન્હાનાલાલના પુસ્તકો ન હોય તે પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપકોએ અવશ્ય આ વરસે ન્હાનાલાલના પુસ્તકો પુસ્તકાલયમાં વસાવી લેવા ધટે છે જેમની પાસે પૈસો છે, અને સતકાર્યમાં એ પૈસો ખર્ચાય એવી જેમની ઇચ્છા છે તેમણે આ વરસે ન્હાનાલાલનાં પુસ્તકોની લ્હાણી સમાજમાં કરી ન્હાનાલાલનું શ્રાદ્ધ યોગ્ય રીતે ઉજવવું ધટે છે.

થોડા માર્મિક વિચારમૌકિતક-ન્હાનાલાલની સાહિત્યવાદીમાથી ચૂંટીને અર્ધી વાનગીરૂપે ઉતાયો છે

૧

સુખદાને શોભા રે સુલલ છે
હઃખડાંના ઉત્તુ રે ગહન છે
માણના ગહન-સુલલ આદેશ—

હઃખ સુખ આવે રે તે રહેજે

૨

ઓ અદ્ભુત દેશની બાળ રમરીને વીગસની
સૌરાષ્ટ્ર તણી સતાર ! પધારો શાવવની.
૧૪૪]

૩

માડી મનનો મહેલ, જીવના સિંહાસનઠરી,
પધરાવી અલભેલ સ્વામીને સત્કારજો.

૩

સન્ધ્યા સમે અવનીના પટ ફેાડી ફેાડી
જેવી ફૂટે તિમિરની વિશુ મોજમાળા
તેવા સરોવર તણા તટ તોડી તેાડી
તોફાની મસ્ત જલના ઉછળે ઉછાળા.

૪

થુએ ફૂલની પાઢી, ખૂએ ચન્દ્રની ધાર
સ્નેહીનાં સંભારણાં—

એવાં એવાં ખૂએ દીલ મોઝાર રે.

૫

એકાકીમત સ્મૃતિકારેએ સ્થાપ્યા તે
માનવીના હૃદયધાનમાંથી કાઢા નીકળ્યા,
કુલાશ્રમે ધોવા, રઘોળી પૂરવા,
સસાર સોહવવા, પ્રભુતા પમરવા.

૬

નિદ્રાએટલે અર્ધમૃત્યુ, અને અર્ધસમાધિ
ને પ્રભાતે પ્રભાતે પાછા સજીવન.

૭

રાજપ્રવૃત્તિની સાખડીએ ચક્રનારને
નથી વિલાસ-સ્વાર્થ માટેની નવરાશ
કે વિરક્તિ માટેની અશ્રદ્ધા વા અવગણના.

૮

ગુલશનના ગુલ વેચવે પાપ
ગન્ધવતીની ગન્ધ પાંદડીના
રૂપા ને સોના કરવે પાપ,
તો આત્મધેતુના દ્વંધમાખણનાં
મૂલ મૂલવવેય પાપ હો !

૯

સસારીઓને સુખસિદ્ધિથી સતોષ નથી
સમૃદ્ધિના પ્રદર્શનની તૃષ્ણા છે
બેચીને લે તો તો સૌ શણગારાય.

૧૦

મનુષ્ય એટલેજ અવધિ, મયોદા.

૧૧

દેહમાં મોહ ભૂલ્યો નરક વાસે
આત્માનો અમીર સ્વર્ગનો સામન્ત થાય.

૧૨

ખાળકનો મનુષ્ય, અને મનુષ્યનો દેવ.
સૌ માનવદિગ્જના એ બે પ્રદાન-મ.
પૃથ્વીમાના કલ્યાણકારી એ પુનર્જન્મ.

૧૩

હુ ખમાયે દેવનાં દર્શન છે.
હુ ખનાયે સજન વિકાસમા સ્થાન છે.

૧૪

પુરુષાર્થ પર છે તે પ્રારબ્ધ અંક.

૧૫

અભિલાષ તો ઊંડા હોય સૌના, પુત્રી !
સંકલ્પમાં માયા બન્ધન છે
પણ પરમાર્થના પુણ્ય તે છોડવે છે.

૧૬

રાત્ર્ય ચલાવવાં અઘરાં છે
પણ એથીયે અઘરાં
એડવાં રાજકુટુંબમાંનાં રાજતંત્ર.

૧૭

કાલોદધિના તરંગો ઉપર
જીદગી એટલે કલ્યાણ-યાત્રા.

૧૮

સૌન્દર્ય શોભે છે શીલથી
ને ચીવન શોભે છે સચમ વડે,

૧૯

વડાં પાથર્યા આલના પત્ર કાળા
લખી તેજના શબ્દથી મત્રમાળા
દિશા કાલ દોરે ગુથ્યા સૌ ખજોજો
મહાગ્રન્થ ગ્રહાડનો ગ્રહ બોલે.

૨૦

જેવો અહાર એવા ઉદ્ગાર
હિ સાના અગ્નિમા હિમ ક્યાથી ?

૨૧

ઉગ્યા હુ ખનાં ઝાડ એ પાને પાને પ્રેમ છે.
પડયા વિતકના પ્હાડ
એ પથ્થર પથ્થરમાં પ્રભુ.

૨૨

સ્થળના રસને ડેખું મારે
પ્રેમધર્મ હંદયે પાજે,
ગીલ સન્તોષમા શૂરાપૂરા
હકબોલે, સત પથ ચાલે.

૨૩

મત્ય તેનો મુદ્રામત્ર છે,
તપ તેનું કવચ છે,
ગ્રહચર્યનો તેનો ધ્વજ છે,
અખૂટ ક્ષમાજલ તેને કમડલે છે
સહનશીલતાની તેની ત્વચા છે,
સનાતન યોગીકુલનો યોગવારસ,
રાગદેવના ઝંઝાનિલથી પર,
ભારતનો વર્તમાન મહાશુર
એ તો ગુજગતનો તપસ્વી
મહાત્મા મોહનદાસ ગાંધી.

(સ) કલ્યાણરાય નથુલાલ જોષી

[સાપ્ત ૫ ૧૪૩ તુ]

તેમણે બધાવી. ત્રથોના સગ્રહ કર્મ પુસ્તકાલય ન હોય અને એટલેથી જ
અન્યો હોવા છતાં ઠકરની કાં, કે હુકાન એ પુસ્તકાલય ન કહેવાય. એની પાછ-
ળની ભાવના અને કામ જુદા પ્રકારના છે અહીં પણ એવું જ કામ ચાપ અને શિક્ષણની
નવી નવી યોજનાઓ અને રીતિઓની અજમાયશ ચાપ એમ હુ ખરુ હુ

ભારે જવાબદારીનું કામ

આપણે અહીં પ્રાચીન સમયમા નાનદાની વિદ્યાપીઠ હતી અને હજારોની સંખ્યામા
અધ્યયન ચાનતુ આજે તે ગિયતિ લુપ્ત થઇ છે અને એટલે સાગ શિક્ષકો તૈયાર કરવાની
એક ભાગે જરૂરિયાત આપણે પૂરી કરવાની છે તમે જધા કેષ્ક સિદ્ધાંતો શીખજો અને એ
રીતે મોતીભાઇનુ સાચુ સમારક ઊભુ કરજો કારણ કે તેઓની જવાબદારી ધણી ભારે છે
એ જવાબદારી ઉપાડી એ અધ્યાપન મંદિરનો વિકાસ કરે સેવકોનુ નિર્માણ કરે અને
કામ આગળ વધારે અને એક વખત નાલદાનું સર્જન અહીં કરે

આપ સર્વેની પ્રગતિથી મને સતોષ થયો છે. આપનુ કામ જોઇ આનંદ થયો છે.
અને એ કામને આગળ ધપાવવા અને તેની ઉણપો પૂરી લેવા આગ્રહ કરું છું જાનનો
પ્રત્યાર માફ કામ છે. એ કામનો આજે મોઢો મળ્યો તે માટે આપ સર્વેનો આભાર માનુ છું

શ્રી બાળાસાહેબ ખેર

ફરતા પુસ્તકાલયની પ્રેરણા

સુરતના જાણીતા મૂક સેવક અને વાચનપ્રચાર માટે અત્યંત સીલ રહેનાર શ્રી. હયાશ હર શુકલે, શરૂ કરવા ધારેલી ફરતા પુસ્તકાલયની યોજનાના અચારની રૂપરેખા અહીં રજૂ કરે છે.

સુને ૧૯૧૯ ના ઑગસ્ટની ૨૮ મી તારીખે સેવામંડળ-સુરતની સ્થાપના થઈ અને તેના સચાવનકાર્યમાં હું જોડાયો એટલે ગાળાના કાર્ય ઉપરની કાંઈ પણ મારી જાહેર પ્રવૃત્તિ સેવા મંડળથી બિન્ન રહી નહિ એટલે મારા સમાજસેવાના જે અનુભવો છે તે સેવામંડળ દ્વારા કરેલા કાર્યોથી જ થએલા છે

સેવામંડળ સ્થાપન થયું ત્યારે પ્રથમ તો દર અઠવાડિયે જાહેર વ્યાખ્યાનો આપવાની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરેલી, પણ તે સાથે ફરતા પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિ ખીણ પ્રવૃત્તિઓ ફરતા વધારે સહેલાઈથી હાથ ધરી શકાય તેવી હતી એમ જણાયું આથી બે પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવામાં ક્યો ક્યો બાબતો વિચારવા જેવી છે તે વિચારી જોયું.

ગુજરાતમાં એ પ્રવૃત્તિ હાખલ કરનાર અને તેના અઠમ અભ્યાસી શ્રીયુત મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીન (વડોદરા સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક) હતા તેમની સાથે આ સંબંધમાં પત્ર દ્વારા ચર્ચા કરી અને જરૂરી માહિતી મેળવી

ફરતું પુસ્તકાલય ચલાવનારે નીચેની દહીકત ધ્યાનમાં રાખવી એમ તેમણે જણાવ્યું.

(૧) લોકોની નાના કપાટના આકારની પેટીઓ, ફરવામાં મુશ્કેલ ન પડે તેવી તૈયાર કરાવવી.

(૨) દરેક કપાટમાં આચરે ત્રીસથી ચાળીસ પુસ્તક રહે તેવી સગવડ રાખવી જોઈએ.

(૩) દરેક કપાટમાં પુસ્તકની ગોઠવણ પણ વિવેકશ્રુદ્ધિથી કરવી હાખતાતરીકે થોડાંક જીવનચરિત્રો, થોડાંક સામાજિક નવલકથાઓ, થોડાંક કાવ્યો, થોડાંક ધાર્મિક અને નૈતિક પુસ્તકો, થોડાંક સ્ત્રીઉપયોગી, થોડાંક બાળોપયોગી, થોડાંક નિર્દોષ હાર્દયજનક પુસ્તકો વગેરે પ્રકારના સિલકમાં હોય તે પુસ્તકોમાંથી મૂકવા. દૂકમાં, કાંઈ પણ કપાટમાં એક જ ભતના પુસ્તકો ભરવા નહિ, પણ વિવિધ વિષયના ગોઠવવાનું ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું

(૪) જે ગૃહસ્થને ત્યાં એ પુસ્તકાલયની પેટી મૂકવી હોય તે ગૃહસ્થના પૂર્વદેશક એક પત્ર કે પાટિયુ સીતરીને મૂકવું તે તેમાં “ ફરતું મૂકત પુસ્તકાલય ” જોહા બે કલાકનો સમય જણાવવો, જે જોહને પુસ્તકોનયનો લાભ લેતવમ અને વૈરાગ્ય પડે કે ક્યારે પુસ્તક લેવા આવવું

જે ગૃહસ્થને ત્યાં પેટી મૂકવી હોય તે ગૃહસ્થની અનુકૂળતા પાક બનરે છે પ્રેમના સમય નોંધવો

(૫) એક પેટી એક ગૃહસ્થને ત્યાં બે કે ત્રણ મહિ

આમ કરવાનું કારણ એ કે ૪૦ જેટલા પુસ્તકો તે

અને પછી નવા પુસ્તકો ભેવાની ધ્વજા થાય તેથી નવી પેટી ત્યાં આવે તો વાચનારનામાં વાચવાનો ઉત્સાહ પેદા થયો હોય તે મરી ન જાય.

(૬) પુસ્તકો વાચવા લાજનાર સાટે થોડા નિયમો નક્કી કરી દીધાની રાખવા. જેમકે-
(૧) પુસ્તકો સાચવીને રાખના, (૨) ગુમ કરના કે બેદરકારીથી વાચનારે પુસ્તકનો કિંમત ભરી આપવી પડશે, (૩) પુસ્તક વાચીને પંદર દિવસે પાછું આપી જવું. તેટલી મુદતમાં ન વંચાયું હોય તો ફરીથી નોંધાવવું, પણ પંદર દિવસથી વધારે મુદત વાચનારે પોતાને ત્યાં પુસ્તક રાખવું નહિ વગેરે હવે જણાવેલી સૂચનાઓ ધ્યાનમાં લઈ અમે સેવામાં તરફથી પ્રથમ આઠ પેટીઓ તૈયાર કરના વિચાર્યું અને ગ્રીમુત મોતીમાંથી અમીન પાસેથી જ પેટી નમૂના તરીકે વેચાતી મળાવી. તે આવી, અને એવી જાતની બીજી પેટીઓ અહીં તૈયાર કરાવી.

આરભ કરવો હતો અને પૈસા પૂરતા ન હતા તેથી મિત્રવર્ગમાંથી આ કાર્યને માટે પુસ્તકોનું ઉવરાણું કયું અને કામચલાઉ કાર્ય થઈ શકે તેટલાં પુસ્તકો મળ્યા, અને તેને નિયમ મુજબ ગોઠવ્યા.

ફરતુ પુસ્તકાલય કાઢવામાં અમને મુખ્ય હેતુ એ જણાયેલો હતો કે સામાન્ય રીતે બજેલી બહેનો પોતે પુસ્તકાલયોમાં જઈને પુસ્તકો વાચવા લાવે એ બનવું મુશ્કેલ હતું, જ્યારે પોતાના જ મહેલમાં એક સેવાભાવી ગૃહરથને ત્યાં ફરતુ પુસ્તકાલય હોય તો ત્યાંથી એ ગૃહરથનાં પત્ની જ પુસ્તક આપતા હોય તો તેમની પાસે જઈને વાચવા માટે પુસ્તક લેવું એ તેમને મન સહેલું થઈ પડે તેવું હતું.

ખાફી, સામાન્ય રીતે ઘરકામથી પરવારી બહેનો ઓટલે એકઠી મળી એકબીજાની બોલી વાતો કે ટીકાઓ કરે ને કેવળ રાગદોષ કેળવ્યા કરે તેના કરતાં મારા પુસ્તકો વાંચે ને વિચારે તો તેમાંથી કંઈક તો જરૂર લાભ મેળવી શકે અને જે આમ બહેનોમાં અમુક અરો પણ સારા વિચારો ફેલાય તો બાવિ પ્રબળે તેનો લાભ જરૂર મળે.

આ શુભ હેતુથી ફરતા પુસ્તકાલયનો યોજના ધડીને તેને અમલમાં મૂકવા અમે તત્પર થયા અને ગહેરના જુદા જુદા લતામાં ઉત્સાહી સેવામાંનાં લાઘવો જણાયા તેમને ત્યાં તૈયાર કરેલી ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીઓ અમે મૂકી.

આરંભનાં માફક શરૂઆત તો અમને મુદર લાગી, પણ છ-આઠ મહિના જતા એક રેહ-રખનબ થયો. આરંભમાં જ્યાં વણે ઉત્સાહ દેખાયો હતો ત્યાં સૌથી વધારે બેદરકારી રીતે મોતીમાંથી બહાર તેને લઈને તેઓએ ત્યાંથી ફરતા પુસ્તકાલયની પેટીમાંનાં થોડા પુસ્તક એ જવાબદારી ઉપાડી અમને પાછું મળી શક્યું નહિ પુસ્તક નોંધીને આપવાની ચોપડી કામ આગળ વધારે અને 'વાચનનો ગોળ ખિનવવાને અમાગમાના એક વધારેપડતા ઉદાર

આપ સર્વેની પ્રગતિપ્રબળે અમે પેટીઓ મૂકી પણ તેમની પામેથી જવાબદારીનું અને એ કામને આગળ ધપાવવી પુસ્તકો પાછા મેળવવામાં મુશ્કેલી પડી આ મુશીબત બેઠને પ્રચાર, માર્ગ કામ છે, એ કામનો અમે ચર્ચા કરી તેમાં નેમણે જે જરૂરી બાબતો તરફ અમારું

(૧) જે ગૃહસ્થ પોતાને ત્યાં ફરતા પુસ્તકાલયની પેટી રાખવા ખુશી હોય તેમની પાસેથી અરજી માગવી ને તેમાં પેટી ને તેમાંના જથ્થા પુસ્તકોની પૂરેપૂરી જવાબદારી સ્વીકારવા પોતે ખુશી છે એમ જણાવવા કહેવું, એટલું જ નહિ, પણ પુસ્તકની પેટી આપતી વખતે જવાબદારીનું લખાણ લખાતી લેવું. આ રીતની છાપેલી અરજીનો નમૂનો પણ તેમણે અમને આપ્યો હતો.

(૨) આ સાથે પેટી રાખનાર બાંધને સત્તા આપવી કે પુસ્તક વાચવા આપતી વખતે તેમને જણાય તો પુસ્તકની કિંમત જોટથી અનામત રકમ તે વાચનાર પાસેથી લઈ શકે એટલે ખીનથી શુભ થયેલા પુસ્તકના પૈસા પેટી રાખનારને બરવાનો પ્રસન્ન ન આવે.

આ બે નિયમો અમને જરૂરી જણાયા, પણ તે નિયમો અમલમાં મૂક્યા પછી તે નિયમને અધીન રહીને ફરતા પુસ્તકાલયની પેટી લઈ જનાર ગૃહસ્થો ઘણા ઓછા મળ્યા. અને તેમાં કેટલાક ગૃહસ્થ એવા જ મળ્યા કે પોતાનું મોટું કુટુંબ હોય તો, ને પાસેના એક-બે જાણીતા જ ઘર તેનો લાભ લે છતાં અમે તે ઉદારનાથી સ્વીકાર્યું.

આ પુસ્તકાલયને ખીનવાને સરવૃ સાહિત્ય વર્ગ કે કાર્યોલયના સરથાપક બિંદુ અખડાનંદે પોતાને ત્યાં છપાવેલા દરેક પુસ્તકની નકલ આ કાર્ય માટે સેવામંડળને ભેટ આપી અને બીજી કેટલીક પુસ્તકપ્રકાશનની યોજનાઓના વાર્ષિક ગ્રાહક બનીને નવા પુસ્તકો મળ્યા કરે એવી વ્યવસ્થા કરી છતાં પુસ્તકોની પેટીઓ રાખનાર ગૃહસ્થોના અભાવે આ યોજના સુરતમાં તો ફતેહમદ રીતે ચાલી નહિ કેટલાક ગૃહસ્થો નવલકથાઓના પુસ્તકોની પેટીની માગણી કરતા, પણ માત્ર કાલ્પનિક નવલકથાઓ જ આપવી એ અમારું ખોય ન હતું અમે તો પેટીઓમાં વિવિધ પ્રકારના પુસ્તકો મૂકવાના મનને વળગી રહ્યા હતા.

આ યોજના સુરતમાં સફળ નીરડી નથી, છતાં એ યોજના સુદર છે, જરૂરી છે, ને નવા સકથ હોય ત્યાં ઓછા ખર્ચે સારી રીતે ચાલી શકે તેવી છે, એમ હજી મને દેખાયા કરે છે અમારા કાર્યમાં કેટલીક ભૂલો હોય છે કેટલીક સાચી ને ઉત્સાહી સેવાભાવી વ્યક્તિઓની પેટીઓ રાખવામાં પૂરતી મદદ ન મળી તે પણ કારણ હશે અમે તેમ દો, પણ સુરતમાં તેમાં સફળતા ન મળી પણ બીજે તેવું જ થાય એમ માનવાને કારણ નથી *

— દયાશંકર લાલશંકર શુક્લ

— મને આટલી વાતથી ખેદ થાય છે, કે ગાંધી સદ્ગુણ કેળવતા નથી, જ્ઞાનને સ્પષ્ટ કરતા નથી, લોકો ધર્મની વાત સાંભળે છે પણ આચરતા નથી, લોકોમાં અવગુણ છે, પણ સુધારવા કશું કરતા નથી

એક પુરુષ કોઈ વસ્તુના પક્ષમાં કે કોઈ વસ્તુની વિરુદ્ધમાં ગાંડ વાળી લેતો નથી, જે સાચું હોય છે તેને અનુસરે છે

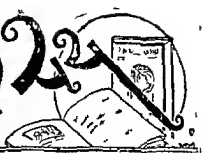
— કૅન્ફ્યુશિયસ

“ મારા હૃદયમાં હું ખેડ કરું છું વિવેક ગાંડી દળ, સચમ અને પૈરાગ્ય મારા ખેલ; પ્રેમ, જ્ઞાન, અદિ સાં એના બી હું વાવું છું ચતુર્દિસ કાળે રાખું છું, ચિંતા કરું છું, પચાત્તાપના પાણી સિંચું છું, અને ભરપૂર પાક લીનરે છે પ્રેમના વિચારના ધાન્ય હું જગતને વહેંચી આપું છું મારા કોડારો આપવા માટે સદાય સમર થઈ રહે છે, આપવાથી ખાલી થવાને બદલે ઊઘટા સરાતા જ નવું છે આવી છે મારી દેવપરની ખેતી ”

— ગોતમ બુદ્ધ

* “ શાંતિ ” ના એક અઠવાળી

પુસ્તકપરિચય

૧. આરામખુરશીએથી—લેખક શ્રી ધનસુખલાલ કૃ ગહેતા, પ્રકાશક જીવન સાહિત્ય મંદિર, રાવપુરા, વડોદરા, કાઢિન કદના પૃષ્ઠ ૨૪૦+૮, સચિત્ર આઝાદન સહિત પાકું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય રૂ. ૩-૪-૦, ૧૯૪૫.

શ્રી. ધનસુખલાલ મહેતા આપણા સાહિત્યના એક અગ્રણ્ય હાસ્યલેખક છે તેમ તેઓ આપણા વિવેચકોમાં પણ વિશિષ્ટ સ્થાન ધરાવે છે. એમણે અનારનવાર વાર્તાસાહિત્ય તેમ જ હળવા હાસ્યયુક્ત કેટલીક નિબંધિકાઓ પણ લખી છે. આ પુસ્તક એમના ૨૮ વિવેચનલેખોનો સંગ્રહ છે.

આ સંગ્રહમાં આપણે લેખકના ૨૮ વિવેચનલેખો પૈકી પહેલાં પાંચ વિવેચનો યુગ-રાહના ગણ્યમાન્ય ચિત્રકારો શ્રી. કનુ દેસાઈ અને રસિકલાલ પરીખના ચિત્રસંપ્રદાના ચિત્રોનો અવલોકનાત્મક પરિચય આપી, તે પછીના ૬ થી ૮માં બે અભિનયપ્રયોગોના નૃત્યાભિનયનું લેખકે અવલોકન આપ્યું છે, ત્યારે ૯ અને ૧૦માં એમની વિશિષ્ટ શૈલીએ જીવનચિત્રોનું દર્શન કરાવ્યું છે તે પછીના બધા જ લેખોમાં લેખકે આપણા અગ્રગણ્ય વાર્તાકારો અને નવલનવેશોના વિશિષ્ટ સર્જનોનો વિવેચનયુક્ત પરિચય આપ્યો છે.

આ બધા જ લેખોમાં લેખકની વિવેચનશક્તિ અને સુરુચિપ્રેરક 'લેખનશૈલી' સ્વયં સ્વયં જોવા મળે છે. અને કેટલેક સ્થળે એમની માર્મિકતા પણ અછતી નથી રહેતી.

આપણા સાહિત્યમાં વિવેચનસાહિત્ય હજી પૂરેપૂરું અસ્થિત નથી મળતું તેવું પ્રસંગે આ પુસ્તકોના પરિચયલેખો અને કલાવિવેચનોનો સંગ્રહ દરેક પુસ્તકાલય અને વ્યક્તિ આવકારશે.

૨. કુમાર સાથે જીવનચર્ચા—લેખક શ્રી. સોપાન, પ્રકાશક, કદ, ઉપર પ્રમાણે. સાદા પૃષ્ઠ, મૂલ્ય રૂ. ૦-૬-૦. ૧૯૪૫.

શ્રી સોપાન સામાજિક પ્રશ્નોની છણાવટ કરનાર જાણીતા લેખક છે. એમણે આપણા સમાજને લગતા વિવિધ વિષયોને રપર્ટાજ અને તેની છણાવટ કરતા લેખો અને પુસ્તકો લખ્યા છે. આ પુસ્તકમાં, એમણે જીવન જીવવાની રાશ્ત્રાત કરતા કુમારને એના જીવનપ્રયેય અને એ જીવન જીવવામાં આવતા ક્રમિક તબક્કાઓ અને મુશ્કેલીઓનું નિરૂપણ કરી ક્રમિક આદર્શની રજૂઆત કરી છે.

હજી આપણા કુમારો, લેખકે આ પુસ્તકમાં નિરૂપ્યું છે તેમ, જીવનનો મર્મ સમજવાની જિજ્ઞાસા ડેળવતા યવા નથી. પરંતુ સભવ છે, આના પુસ્તકોના વાચનથી કદાચ તેમનામાં એ જિજ્ઞાસાવૃત્તિ જાગે એટલે દરજગે પણ આ પુસ્તકની ઉપયોગિતા સ્વીકારી લેવાય.

૩. કુમાર સાથે લગ્નચર્ચા—લેખક-પ્રકાશક કદ, પૃષ્ઠ ઉપર પ્રમાણે. પૃષ્ઠ ૬૪, મૂલ્ય ૦-૬-૦ ૧૯૪૫

આગા પુસ્તકમાં લેખકે કુમાર સાથે જીવનચર્ચાની છણાવટ આપી છે, ત્યારે આ પુસ્તકમાં એમણે કુમાર સાથે લગ્નચર્ચા કરી છે.

• લગ્નજમય પાકવા અગાઉ કુમાર એના લગ્ન સંબંધે વિચાર કરતો થયો હોય તેને લેખક, એક સિધ્ધને ગુરુ મહારાજ જે રીતે ઉપદેશ આપે છે તેવો કષ્ટક ઉપદેશ લેખકે પરણવાના પરણવાના વિચાર કરતા કુમારને આપ્યો છે.

જીવન જીવવાની અને લગ્ન કરવા કે નહિ અને કરવા તો શા માટે, જેવી કન્યા સાથે અને છતર પૂર્વાપર સંબંધોની વિચારણા કરવા જેટલી તત્ત્વરપર્ણી તીવ્ર શુદ્ધિ આપણા કુમારોમા લેખકે કહી છે તેટલી હજી સેકંડે એકાદ ટકામા મળી આવે તો મળી આવે, બાકી, લેખક કહે છે તેમ, સહેરી જીવન જીવનારાઓમાથી એવા વાદવિવાદ કરનારા કેટલાક કુમારો નીકળી આવે ખરા, જ્યારે સેકંડે ગામડામા વસતા કુમારોના પ્રશ્નને લેખકે આ પુસ્તકમા મોજી ગણ્યો છે એ જોયનીય છે.

• માત્ર કલ્પનાકુમાર સાથેની આ સંવાદાત્મક ચર્ચા આપણા કુમારોને કેટલે દરજ્જે ઉપયોગી નીવડે તે તો એ કુમાર વાચકની વિચારશક્તિ પર અવનમે છે.

૪. સારોદ્ધાર-પ્રથમ ખંડ—લેખક ડૉ. શિવપ્રસાદ કુશળજી ત્રિવેદી, પ્રકાશક આર. આર. શેઠની કંપની, પ્રિન્સેસ રોડ, મુબમ્બઈ ૨. કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૯૦૫૮, સચિત્ર સાદું પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦ ૧૯૪૬

આ પુસ્તકના લેખક શ્રી શિવપ્રસાદ ત્રિવેદી “ કિશોર ” માસિકના વાચકોને પરિચિત છે. “ કિશોર ” માસિકમા એમણે ‘ સારોદ્ધાર ’ શીર્ષક હેઠળ આપેલા તેમ જ છતર વૈજ્ઞાનિક લેખો મળી ૩૮ ટૂંકા પણ જાણવા જેવા લેખો આ પુસ્તકમા રજૂ થયાં છે. આપણા કિશોરોની નિત્યવાચન ભૂખને કેટલેક અંશે સંતોષે તેવા આ સમૃદ્ધમાના લેખો છે.

કિશોર વાચકો પ્રણે બાગે નવલિકા-નવલો વાચવા તરફ જ વિશેષ આકર્ષાય છે, પરંતુ તેમના જ્ઞાનમાં ઉમેરો કરે તેવા સાહિત્ય તરફ જવલ્લે જ આકર્ષાય છે એવા વાર્તાશાખીન કિશોર વાચકોના હાથમા આવા વિવિધ વિષયને લગતું જ્ઞાન આપતા ટૂંકા લેખો મુકાય તો તેમના જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ થઈ થઈ ક્રમે ક્રમે નવું નવું જાણવાની તેમની જિજ્ઞાસા વધશે.

લેખો ટૂંકા અને સરળ હોઈને કિશોરો રસપૂર્વક વાંચે તેવા છે હિજગતા વાચકોના હાથમાં આ પુસ્તક મૂકવા માટે પુસ્તકાલયોમા સુખે વસાવી લેવાય.

૫. શુકંતારક—લેખક શ્રી. વિજયરાય ઠ. વૈદ્ય, પ્રકાશક ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી, અમદાવાદ કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૧૭૮૫૧૦, સાદું સચિત્ર પૂઠું, મૂલ્ય રૂ ૨-૦-૦

માનસીકાર શ્રી વિજયરાય પોતે જ એક વિવેચનકાર હોઈને એમના પૂર્વે થઈ ગયેલા મધ્યયુગના ગુજરાતી વિવેચક સ્વ. નવવરામની જીવનરેખા એમના હાથે તૈયાર કરાઈ છે. એક ચિત્રકારની અદ્યાર્થો ન્યા ન્યા જે રેખાઓ અને રમપૂરણી યોગ્ય લાગી ત્યાં તેમણે એ આલેખવિવેચકના જીવનચિત્રને રમપૂરિત કરી આપણી સમક્ષ રજૂ કર્યું છે.

આપણા સાક્ષરો-સાહિત્યકારોના જીવનચરિત્રો અવારનવાર મળે છે, પરંતુ એ માન જોખા રૂપ જ, પરંતુ આવી ભવ્ય રગર્ભરી કવચયુક્ત જીવનચિત્ર કૃતિ તો શ્રી વિજયરાય જેવા ચિતારાની પિછીથી કવચિત જ પ્રાપ્ત થાય છે. જીવનચરિત્ર હમેશા મુખ્યત્વે પ્રસંગો અને વિશિષ્ટ બનાવોની સંકલનાથી તૈયાર કરાય છે, પરંતુ જો તેનો લેખક એક ચિત્રકારની અદ્યાર્થો તૈયાર કરે તો એ એ જીવનચિત્ર જોનારને આહ્વાદજનક અને પ્રેરક પણ નીવડે હ.

આ જીવનચિત્રમાથી પણ આપણને તત્કાલીન સંસ્કૃતિ અને શિક્ષણવિષયક તેમ જ સાહિત્યની પરિસ્થિતિનો અચ્છો ખ્યાલ મળે છે, અને એ જમાનામાં વિદ્યાવ્યાસગ કેટલો હોતો તે પણ જાણી શકાય છે.

મધ્યયુગી સાક્ષર નવવંશમાંની જીવનકથાનું આ પુસ્તક દરેક પુસ્તકાલયમાં વસાવી લેવાય. ગુ વ સોસાઇટીના નોંધાયેલા પુસ્તકાલયોને તો એ અનસ્ય મળશે જ

૬. વૃત્તવિવેચન—લેખક શ્રી રમેશનાથ ગૌતમ, પ્રકાશક શ્રીવાલ ૨. શેઠ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૪૩૦+૧૮, સચિત્ર આસ્વાદન સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂા ૨-૦-૦.

આપણે ત્યાં હમણાં હમણાં વર્તમાનપત્રોનો ઠીક વિકાસ સધાતો ચાલ્યો છે અને અખબારોના આકર્ષણો પણ નિત્ય નૂતન દષ્ટિએ વધતા જાય છે એ વર્તમાનપત્રોની સળગ ઇતિહાસકથા સરખું આ પુસ્તક આવકારદાયક છે

લેખકે, પ્રાચીનકાળના વૃત્તવિવેચનથી લઈને આજના છાપાળવા ગજબિયા સુધીનું તલસ્પર્શી નિરૂપણ આ પુસ્તકમાં આપ્યું છે

વર્તમાનપત્ર વિષે અભ્યાસ કરનારાઓ માટે તેમ જ તેના તજજ્ઞ બનવા માગનાર માટે આ પુસ્તક ઠીક સામગ્રી આપી જાય છે. દેશ-વિદેશના વર્તમાનપત્રો તેમ જ ગુજરાત-બૃહદ્-ગુજરાતના વર્તમાનપત્રો-સામયિકોને લગતી માહિતી આ પુસ્તકમાં ભરપૂર ભરી છે.

પત્રકારત્વના પદ્ધતિસરના શિક્ષણનો યુગ આપણે ત્યાં હજી આવ્યો નથી, પરંતુ એ યુગ આવશે સારે આવા પુસ્તકો જરૂર ઉપયોગી નીવડવાના તેમ છતાં વૃત્તપત્રનો વ્યવસાય સ્વીકારનાર માટે આમાં વિપુલ સામગ્રી એકઠી કરાઈ છે

૭. ઇતિહાસની કેડી—લેખક શ્રી ભોગીલાલ જ સાહેસરા, પ્રકાશક પદ્માન પ્રકાશન, વડોદરા. કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૨૯૦+૮=૨૯૮, સચિત્ર આસ્વાદન સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂા ૪-૮-૦ ૧૯૪૫

શ્રી. સાહેસરા ગુજરાતના ઇતિહાસસંશોધકોમાંના એક છે. એમણે જુદા જુદા સામયિકોમાં અવારનવાર લખેલા સંખ્યાબધ લેખોમાંથી ગુજરાતની ઐતિહાસિક સંસ્કૃતિ અને પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષાને લગતા ૧૪ લેખો આ પુસ્તકમાં સંગ્રહવામાં આવ્યા છે. લેખકની પુરાતત્ત્વ-વેપણીની ઝીણવટભરી તલસ્પર્શી શોધખોળના પરિણામરૂપ આ લેખો, ગુજરાતના મધ્યયુગી ઇતિહાસ પર ઠીક પ્રકાશ આપે તેવા છે

મૂળે ગુજરાતનો પ્રમાણભૂત ઇતિહાસ આપણને અદ્ય પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ છે ત્યારે, અને એ અદ્યપ્રાપ્ત સામગ્રીનો આગળીને વેઠે ગણાય તેટલા સંશોધકો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે ત્યારે, એ અદ્યધનમાં આ પુસ્તકમાંના ઐતિહાસિક લેખો ગુજરાતનો ઇતિહાસ આપવામાં સારો ફાળો આપે છે

ગુજરાતનો ઇતિહાસ જાણવાને ઉત્સુક વાચકોને પ્રાચીન ગુજરાતની સંસ્કૃતિ અને તત્કાલીન વિકાસનો સારો ખ્યાલ આ લેખોમાંથી મળશે. ઉપરાંત, તત્કાલીન રથજોના નામ નિર્દેશો આજના ગુજરાતના રથજોને ઓળખવામાં મદદરૂપ થઈ પડે તેવી અપાયેલી સૂચિ પણ ઇતિહાસજિજ્ઞાસુને ઉપયોગી નીવડે. તેવી છે, ત્યાર પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષાના

ઝૂબ્યાસીઓને પણ વિવિધ અવ્યસનીય બાબત મળી આવશે ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતું આ પ્રકાશન દરેક પુસ્તકાલયમાં અવરય હોવું ઘટે

૮ પરિહાસ—લેખક ૨૧ પ્રો. નવનગમ જી. ત્રિવેદી, પ્રકાશક. યુગધર્મ કાર્યાલય, પ્રિન્સેસ રોડ, મુમ્બઈ ૨ પ્રાપ્તિસ્થાન આદર્શ પુસ્તક ભંડાર, ભદ્ર, અમદાવાદ કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૧૫૬+૧૬, પાકુ પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮૦ ૧૯૪૫

૨૧ નવનગમ ત્રિવેદી આપણા સાહિત્યના એક ઠાવકા કટાક્ષલેખક છે એમણે આ અઘાઉ લખેલા આના કટાક્ષલેખોનો એક સંગ્રહ “કેતકીના પુષ્પો” દ્વારા આપ્યો હતો. આ “પરિહાસ”માં તેના નામને અનુરૂપ એવા એકવીસ લેખોનો સંગ્રહ છે એમાં એમણે ભિન્ન ભિન્ન વિષયો પર પોતાની મામિક-લાક્ષણિક ઢબે હાસ્ય વેરતી કવચે નર્મ કટાક્ષ આપ્યો છે લેખકને વરેલી હાસ્યનિબ્ધિતી કલા રચે રચે જોના મળે છે આપણે ત્યાં ગણ્યાગાંઠ્યા હાસ્યકટાક્ષના પુસ્તકોમાં આ ઉગેરો આનંદકારક છે પુસ્તકાલયો, આવા નિર્દોષ હાસ્યભર્યા કટાક્ષપુસ્તકને અવરય વસાવે

મ. પ્ર. વ્યાસ

સામયિકો

ચિન્નમય જગત—કેંગ્રેસ હીરકમહોત્સવ વિશેષાંક—સપાદક તુળજીશંકર શૌરીશંકર યાત્રિક, પ્રકાશક ચિન્નશાળા પ્રેસ, પૂના મૂલ્ય રૂ. દોઢ

છેલ્લા ત્રણ દાયકાથી પ્રસિદ્ધ યુગ આ સામયિક એની સ્વીકૃત નીતિ અનુસાર ગુજરાતી સાહિત્યમાં પોતાનો ફાળો નોંધાવતું આવ્યું છે દર વર્ષે એના તરફથી માર્ચ અથવા આસ અથવા તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય છે. આ વર્ષે, હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો હીરકમહોત્સવ ઉજવાયો તેને અનુવક્ષીને આ કેંગ્રેસ હીરકમહોત્સવ વિશેષાંક પ્રસિદ્ધ કરાયો છે

આખા ૫ અંકમાં, મહાસભાના યદ્ય મયેતા પ્રમુખો, નેતાઓ અને કાર્યકર્તાઓ તેમજ તેમના કાર્યોને લગતી માહિતી અપાઈ હોઈને કેટલેક દરજ્જે મહાસભાના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ સરખો આ અંક તૈયાર થયો છે

રથલેખ્યને અજ્ઞેતા રાજદ્વાગી કટાક્ષચિત્રો હિંદના જુદા જુદા તબક્કાના રાજકારણનો અચ્છો ખ્યાલ આપી જાય છે

ત્રણ દાયકાના આ સામયિકને અમારા અભિનંદન.

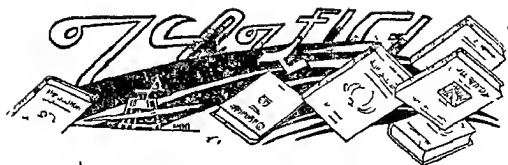
“ગીતાધર્મ”ના શ્રી સદ્ગુરુગાથાંક—પ્રકાશક ગીતાધર્મ કાર્યાલય, સાક્ષી-વિનાયક, કાલી કાઉન આઠ પેજ પૃષ્ઠ ૫૩૦, બોર્ડ પરીનું પાકુ પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૫-૦-૦

સ્વામી શ્રી વિદ્વાનદજી દ્વારા પ્રસિદ્ધ ચતા “ગીતાધર્મ” માસિકમાં આધ્યાત્મિક તત્ત્વજ્ઞાનને લગતા લેખો વખતોવખત પ્રસિદ્ધ થાય છે

આ ખાસ વિશેષાંકમાં સ્વામીશ્રી વિદ્વાનદજીનું જીવનવૃત્તાંત અપાયું હોઈને એઓશ્રી પ્રત્યે ભક્તિભાવ ધરાવનાર અને તેઓના ગીતાપ્રચાર કાર્યના પ્રશંસકોને તેઓશ્રીનું, તેમણે સ્થાપન કરેલ ગીતામંદિરપ્રદિપ સુધીના તબક્કાઓનું જીવન આમાથી જાણવા મળશે

એક જીવનચરિત્રના પુસ્તકરૂપે પણ આ ખાસ અંક પુસ્તકાલયોમાં સુખે વસાવાય

મ. પ્ર. વ્યાસ

ગુજરાત વર્તમાનસુલર સોસાયટી-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

- ૧ શુક્રતારક—લેખક શ્રી વિજયરામ ક વૈલ, મૂલ્ય રૂા ૨-૦-૦.
- ૨ ઝાંશીની રાણી લક્ષ્મીબાઇ—લેખક શ્રી ગોવિંદરાવ પાકુરંગ ભાગવત, મૂલ્ય રૂા ૨-૦-૦.
- ૩ ગુજરાતીઓએ લખેલા ફારસી ગ્રંથો—લેખક ડી બી શી. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી, મૂલ્ય રૂા ૧-૦-૦
- ૪ લાલજી, ઉદ્ધવ અને લીમ—લેખક શ્રી. રામલાલ સુનીલાલ મોદી, મૂલ્ય રૂા ૦-૧૪-૦.

આર. આર. શેઠની કંપની-મુંબઈનાં પુસ્તકો

- ૫ ત્રિપુટી—લેખક શ્રી. ગોવિંદભાઈ રા અમીન, મૂલ્ય રૂા ૨-૮-૦
- ૬ સારોદ્ધાર (પ્રથમ ખંડ)—લેખક શ્રી. શિવપ્રસાદ કુશળજી ત્રિવેદી, મૂલ્ય રૂા ૦-૧૨-૦

અન્ય પ્રકાશકો તરફનાં પુસ્તકો

- ૭ દત્તરાક્ષાવિધાન—લેખક વૈલભૂષણ કિંગોરદાસ ભાગીરથ ગુપ્તા, પ્રકાશક સરસ્વતી પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર, મૂલ્ય રૂા ૨-૪-૦
- ૮ અણુત્ત રહસ્ય—લેખક સ્વામી શ્રી. માધવતીર્થ, પ્રકાશક ધી સંદેશ લિ. સારંગપુર, અમદાવાદ. મૂલ્ય રૂા ૧-૦-૦

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

પૂગારદાર પ્રાત પ્રચારક રા. હનનભાઈ મથુરભાઈ પટેલ માહે માર્ય માસમા નીચેનાં સ્થળોની સુલાકાત લઈ ત્યાની પુસ્તકાલય વા વાચનાલયોની સગ્યાઓ તપાસી છે, અને દફતરી કામની અવ્યવસ્થા દૂર કરી તથા વર્ગીકરણ, વાચનપ્રચાર વધારવા સબધી કામગીરી બગ્ગવી તત્સબધી જરૂરી સૂચના-સમજૂત આપી છે, તેમ જ પુસ્તકાલય વગરના શાગાવાળાં મામોએ પુસ્તકાલય ખોલવા સબધી આવશ્યક પ્રચારકાર્ય કર્યું છે—

કરજણ મહાલમાં—(૧) રોરોદ (૨) ઝોઝ (૩) હેલવાડા (૪) મીઆગામ
(સપ્તિષ્ઠ સામેના પૃષ્ઠને ઠેર)

સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિનાં વહેણ

ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરફથી દરવર્ષે અપાતો રણજિતરામ સુવર્ણચંદ્રક આ વર્ષે, જાણીતા ઐતિહાસિક નવલકથાકાર શ્રી. શુભવતરાય આચાર્યને આપવાનું ઠરાવાયું છે.

*

ગુજરાત સાહિત્ય સભા અમદાવાદ અને વડોદરા સાહિત્ય સભા તરફથી જાણીત નાટ્યકાર શ્રી મૂળશંકર મૂલાણીના સન્માનસમારંભો ઉજવાયા વડોદરામાં ગઇ તા. ૭મીના રોજ સન્માનસમારંભ પ્રસંગના એક વક્તા શ્રી. વિશ્વનાથ ભટ્ટ એ સમારંભમાં પ્રવચન કરતા એકાગ્ર થઇ જતા તેમનું હૃદય બધ પડતા અનસાન થયું. સુદૃઢ એક સારા લેખક હોવા ઉપરાંત નાટ્યશાસ્ત્રના પણ સારા જ્ઞાતા હતા

*

અમદાવાદ પુસ્તકાલય સમેલનનું એક અધિવેશન ગઇ તા ૧૪ મીના રોજ અમદાવાદમાં માડવીની પોળમાં, અમદાવાદ શહેર સુધરાઇના પ્રમુખ શ્રી મણિલાલ ચતુરભાઇ શાહને પ્રમુખપદે મળ્યું હતું. આ પ્રસંગે એક પુસ્તક પ્રદર્શન પણ સુધરાઇ સ ચાલિત શેઠ મા જે. પુસ્તકાલયમાં યોજાયું હતું

*

સસ્તુ સાહિત્યવર્ધક કાર્યાલયને શ્રી. મનુ સુબેદારે મુખ્યમંત્રી મરીન લાઇન્સપરનું રૂ. ૩૦ હજારનું ભાડું આવતું પોતાનું મકાન ભેટ આપ્યું છે સ્તુત્ય

*

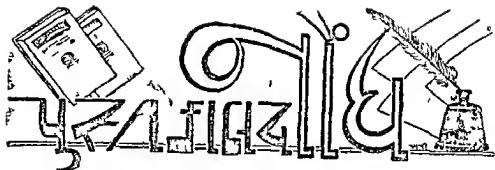
મુખ્ય ખાતે લેખક મિત્રનના આશ્રય હેઠળ શ્રી. મેઘાણીનો વાર્તાલાપ યોજાયો હતો. તેમાં શ્રી મેઘાણીએ લોકસાહિત્ય અને સાહિત્યકારની વ્યાખ્યાને લગતુ વિવેચન કર્યું હતું.

(સાપ્ત સામેના પૃષ્ઠનું)

(૫) કરખડી, માવલી મહાલમાં (૬) લીમડાપુરા કામગીરી દિ ૧૨. શિક્ષક હજતાલને કારણે સદર માસમાં વિશેષ કામગીરી થઇ શકી નથી.

તપાસણી દરમ્યાન પ્રચારકે જે જે ખાખીઓ દર્શાવી હોય તે વેળાસર સુધારી લેવા તથા જે સૂચના-સમજૂત આપી હોય તેનો યોગ્ય અમલ કરવા જે તે મંત્રી બાઇઓને ખાસ બવામથુ છે

ના નં. ચેઠસી
સદમંત્રી વ રા પુ મંડળ

ગયા અંકની “ પુસ્તકાલય ” પૂર્તિ અને લેખકો

ગયા અંક સાથે, અમદાવાદ ખાતે મળનાર અમદાવાદ પુસ્તકાલય સંમેલન પ્રસંગે પ્રકટ કરવાના ૫૦૦, ૧૦૦૦ અને ૧૫૦૦ રૂા ની કિંમતમાં ક્યા ક્યા પુસ્તકો ખરીદી શકાય તેનું માર્ગસૂચન કરતી સૂચિ, અમદાવાદના શેઠ માણિકલાલ જેઠાભાઈ સા પુસ્તકાલયના મથપાલ, શ્રી કિરુભાઈ દેસાઈએ તૈયાર કરી મોકલેલી તે પ્રસિદ્ધ કરાઈ હતી.

આ યાદી જોનાર કેટલાક લેખક બધુઓ એ યાદીમાં તેમના પુસ્તકો સમાયેલા નહિ જોતા અમને મોઢો દુપડો પરાણ કે પ્રત્યક્ષ રીતે આપવા પ્રેરાયા છે

“ પુસ્તકાલય ”ની પૂર્તિરૂપે એ યાદી પ્રસિદ્ધ થઈ હોઈને અમે એની અવગણના કરતા નથી, તેમ છતાં એટલું નમ્ર નિવેદન તો કરવું આવશ્યક છે કે, આવી યાદીઓમાં દરેક લેખકના પુસ્તકો સમાવી શકાય તે અગત્ય હોય અને તેમાં પશુ, આજના યુગના અને આયમેલા યુગના લેખકોના પુસ્તકોની યાદી આપવા જતા ધણા લેખકોના સર્જનો રહી જવા પામે એ સંભવિત છે.

એથી કોઈપણ લેખકને તેમના પુસ્તકની ગુણવત્તા કે ઊતરતી કક્ષાના ગણવાનો પ્રયત્ન હરગીજ નથી, એ તેઓ કૃપા કરીને ખાતરીપૂર્વક માની લે

કોઈ પુસ્તક આ યાદીમાં સમાવવામાં આવ્યું કે ન આવ્યું હોય છતાં જે તે પુસ્તકની ઉપયોગિતા અને ગુણવત્તા મત્રી મથપાલોની નજર સામે પરંપરાએ પહોંચી વિના ભાગ્યેજ રહે છે અને વહેંચેમોઢે એ ઉત્તમ પુસ્તકો જે તે પુસ્તકાલયમાં અવશ્ય રચાન પામે જ છે

આ યાદી તો માત્ર પુસ્તકાલયોના મત્રી-મથપાલોને કંઈક માર્ગદર્શન કરાવવા પૂતી જ પ્રસિદ્ધ કરાઈ છે, કે જોથી તેમાંથી વા અન્ય સાધનો વડે કોઈપણ પુસ્તકાલયને પોતાને જોઈતા પુસ્તકો પસંદ કરવાની સરળતા થાય જો કે એ યાદી તૈયાર કરવાના સંપૂર્ણ યશભાગો તો શ્રી કિરુભાઈ જ છે.

અતે, સૌ લેખક ભાઈબહેનોને વિનંતિ છે કે એ યાદીમાં પોતાના પુસ્તક અપાવા રહી ગયા હોય તો તેનો વૃથા દોષારોપ અમારા પર ન ઉતારે

* * *

પુસ્તકાલયોને મદદ

ધન્ડુમતી સા પુ મેઘી (કરજણ)ને ૧૦) મેઘીના પરેલ મોતીભાઈ નાથાલાઈની પુત્રીના લગ્નપ્રસંગે ૧૫) એસલામના પા દયાળભાઈ ઈશ્વરભાઈ તરફથી

પુસ્તકાલય પર્વણી

પ્રજ્ઞેપકારક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો સદેશ ઘેરઘેર પહોચતો કરી ભણેલી જનતાનો વાચનરસ જાગ્રત કરવાના તથા પુસ્તકાન્યપ્રવૃત્તિની ઉપયોગિતા જનહૃદયમાં ઠસાવી રથાનિક સરથાને પોષવાની ફરજતુ જ્ઞાન આમજનતાના દિલમાં પ્રમટાવવાના શુભાશયથી, વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે, હરસાલ વસત પંચમીને દિવસે, પુસ્તકાલય પર્વણી ઉજવવાનો શિરસ્તો પાડ્યો છે તદ્દનુસાર રાજ્યના અનેક પુસ્તકાલયો એ દિન પુસ્તકાલયોની સાદ્સુષી ને શણગાર, પ્રભાતફેરી વા સરખસો, પુસ્તકપ્રદર્શન, વાચનશ્રવણના વર્ગો, વાતીકથન, ભજન મંડળીઓ, જાહેર સભા, ગરબા સવાદ ને ઇતર મનરંજનના કાર્યક્રમો, રાશની વગેરે પૈકી સવડ પડતા વિધવિધ કાર્યક્રમોથી ઉત્સાહભેર ઉજવે છે

આજુ સાથે પણ એ પર્વણી દિન તા ૧-૨-૪૬ ને શુક્રવારે રાજ્યના અનેક પુસ્તકાલયોએ ઉજવ્યો હતો પૈકી જેમના અહેવાલ અમારા તરફ આવ્યા છે તેમની જરૂર જોશી નોંધ આ નીચે પ્રગટ કરીએ છીએ.

મહાપુરા તા. વડોદરા—સાદ્સુષી, શણગાર, પુસ્તકપૂજન, ઇશસ્તુતિ, ગરબાના કાર્યક્રમ પછી જોગા મજેલા લોકોને પુસ્તકોના વાચન દ્વારા જ્ઞાનપ્રગતિ સખધી બોધ કરવામાં આવ્યો, ગોળ-ધાણા વહેચાયા

કંડારી તા. કુરજણુ—આતરબાલ સફાઈ ને સ્વચ્છતા કરવામાં આવી, પુસ્તકોના કબાઢ પણ સાફ કરી પુસ્તકોને નવેસર વિષયાનુક્રમમાં ગોઠવ્યા કન્યાઓ માનદત મામમાં ઘેરઘેર વાચી ચકતી સ્ત્રીઓને પુસ્તકો પહોચડાવ્યા લગભગ સોએક જેટલા પુસ્તકો ઇસ્યુ થયા રાત્રે ભજનમંડળીની રમઝટ

શિનોર—પુસ્તકાલય મકાનની અદર તેમ જાહારથી સફાઈ ને શણગાર. સવારમાં સરખસ કાઢી તે દ્વારા પ્રચારકામ કરાયુ. દાન મેળવવા પેટીઓ ફેરવાઈ જેમાં રૂ. ૧૨૮-૫-૦ તુ ચુત્તદાન મળ્યુ. સાજના હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્તર શ્રીયુત નિર્મળચંદ્ર કે દેસાઈના પ્રમુખપદે જાહેરસભા રખાઈ, જેમાં પ્રાસંગિક પ્રવચનો, ઉપરાંત અગ્રેજી ચાળાના વિદ્યાર્થીઓએ “પુસ્તકાલય”ના વિષય પર લખેલા નિબંધો બદલ ઇનામ વહેવી આપવામાં આવ્યા બાળકોને મીઠાઈ માટે રૂ. ૫) તથા વિદ્યાર્થી મંડળને રૂ. ૧૧) શ્રીયુત ભાઈ રામપ્રસાદભાઈ તરફથી મળ્યા રાત્રે રાશની કરવામાં આવી.

કનોડા તા. ચાણુરમા - આતરબાલ સાદ્સુષી ને શણગાર જીકી ગયેલા બાળકોની ટૂંકડીઓ બાધી વાચન પ્રચાર માટે પ્રયત્ન કરાયો સ્ત્રીઓને ઘેર બેઠા પુસ્તકો પૂરા પડ્યાં,

વાલમ તા. શિનોર—સાદ્સુષીને શણગાર. શ્રીમતની છપ્પિ સાથેતુ સરખસ ગામભરમાં ફરી વળી સાડા દશને શુભારે જાહેર સભામાં ફેરવાઈ ગયુ પ્રમુખ શેઠશ્રી લક્ષ્મીભાઈએ રાજ્યવજવદનની ક્રિયા કરાવ્યા બાદ મંત્રીએ પુસ્તકાલયનું નિવેદન વાચી સંભળાવ્યું. ને વક્તાઓએ પ્રાસંગિક વિવેચનો કર્યા ખજૂર વહેચાયાં.

ગલુદણુ તા. દહેગામ—પુસ્તકો તથા ઉપરકરોની સાદ્સુષી. પુસ્તકોની વિષયવારી ક્રમે ફેરગોઠવણી, બાળકો તેમ કિશોરોને સ્વ મોતીભાઈ સાહેબના જીવનસુવાસની માહિતી આપવામાં આવી ઉપલા ધોરણના બાળકોએ પોતે,વાચેલા પુસ્તકોનો સાર મામ કહી સંભળાવ્યો, બામ સાહિત્યના વિવિધ વિષયના પ્રકાશનો સખધી ઉપયોગી માહિતી આપી

તે વાચનાની ભલામણ કરવામાં આવી. ગ્રામવાચક મંડળના સભ્યોનું ધંધાપદું સંચાલન ગણવામાં આવ્યું. આમસેવા કરવાની ધમશવાળાને ઉપયોગી થઈ પડે એવા વાચનની ચર્ચા ઉપરાંત ગ્રામજનતાનો વાચનરસ ખીલવવાની યોજનાઓ વિચારવામાં આવી હરિજન ભાઈઓ સાથે વાર્તાલાપ ગોઠવી તેમની અભણતા દૂર કરવા સારું શિક્ષણની તથા ભણેનાઓને પુસ્તકો આપવાની ગોઠવણ કરાઈ.

ઝોરણા તા કામરેજી—ધર્મ વાવટાનો શંભુભાઈ, સવારે શ્રીમત મહારાજ સાહેબની છબિ અને ભગવાન જંડા સથેનું સરઘસ બધે ધૂમી વજ્યુ થી. ગ્યુછોડભાઈ એપાળજી તરફથી બાળકોને દૂધ પાવામાં આવ્યું તથા કેળા વહેચવામાં આવ્યા. રાત્રે શ્રીયુત દયારામ યારાના પ્રમુખસ્થાને જાહેરસભા ઘડી, જેમાં મરળા-સવાદ ઉપરાંત પ્રાસંગિક વિવેચનો થયા. આદ, રા. ૨૫) થી. કાલાભાઈ પટેલ ઝોરગામરાળા તરફથી અને રા. ૧૦) રા. માધવભાઈ ભક્તિભાઈ ઝોરગામરાળા તરફથી મળેલ ભેટની જાહેરાત કરવામાં આવી.

ધાંટવડ તા કોડીનાર—શ્રીમતની છબિ સાથેનું પાનખી સરઘસ આખા ગામમાં ફરી વજ્યુ બાળકો વિવિધ વિષયના પુસ્તકો હાથમાં રાખી પુસ્તકપ્રચારના સૂત્રો ઉચ્ચારતા હતા તથા મીઠે સૂરે ગાયનો લવકારના દત્તા રા. ૩૦)ની ભેટ ગ. ધૂળાભાઈ શાહ તરફથી ૨૫ પત્નીના રમરણાર્થે મળી.

મેટ—આતસાહિત્ય તથા ગૃહઉલ્લેખના નમૂનાઓનું પ્રદર્શન ગોઠવ્યું. ઉત્તમ નમૂનાઓ બદલ આઠ ભેનોને ધનામ અપાયા સવાગના ભાગમાં સરસ્વતી દેવીના ફોટા સહિતનું સરઘસ પ્રચારાર્થે ગામમાં ધૂમ્યુ બપોર પછી મંદિરાઓનું સંમેલન સૌ ગજરાએન જોડીના પ્રમુખસ્થાને રખાયુ, જેમાં મરળા-સવાદો ઉપરાંત પ્રાસંગિક વિવેચનો થયા. સાંજે મહાવ-કરી થી ચતુર્ભુજ દો. ભટ્ટ સા. ના પ્રમુખપદે જાહેર સભામાં પ્રાસંગિક પ્રવચનો થયા.

ના. ન. ચોકસી

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

જાહેરાત નં. ૫ / ૪૫-૪૬

ગિર વાચનની ૨૪ મી પરીક્ષા સંબંધમાં

હિસેબર અકમાની જાહેરાત અન્વયે મજકુર ૨૪ મી પરીક્ષા માટે (૧) ઇન્ડિયન શિક્ષણ તથા (૨) ઉર્ધ્વધર્મ જીવન, એ પુસ્તકો નખૂદ થયેના. પરંતુ ઉર્ધ્વધર્મ જીવન એ પુસ્તકની નકલો સુપ્રાપ્ય નહિ હોવાથી ઇન્ડિયન શિક્ષણ એ એક જ પુસ્તકની પરીક્ષા લેવાનું રાખ્યું છે તેની લાગતા વળગતા સર્વેએ નોંધ લેવા કૃપા કરવી.

પુસ્તકના અભાવે કે બીજા કોઈ કારણે પણ પરીક્ષા માટેની અગત્યની પણ પૂરતા પ્રમાણમાં આવી નથી એટલે અગાઉ જાહેર થયા પ્રમાણે પરીક્ષા એપ્રિલની ૨૮ મી તારીખને બદલે જુનની ૯ મીએ લેવાનું ઠગવ્યું છે.

આશા રાખવામાં આવે છે કે ઘણા ભાઈઓ આ પરીક્ષાનો લાભ ઉઠાવવાની તત્પરતા દાખવશે. બાળકોના શિક્ષણ અને સરકારકાર્યોના વિવિધ પ્રયોગોની માહિતી ધરાવતું “ ઇન્ડિયન શિક્ષણ ” એ પુસ્તક તે રાજ્યના લગભગ, એકેએક પુસ્તકાલયમાં છે એટલે પુસ્તકને અભાવે પરીક્ષા નહિ આપી શકવાપણ તે કોઈને માટે પણ ન રહી શકે. શિક્ષક માત્ર આ પરીક્ષાનો લાભ લે એમ ઇચ્છવામાં આવે છે.

ના. નં. ચોકસી

સહમતી.

સામાજિક દૌરુજન

મહત્તા કોને કહેવી ?

આપણામાં મહત્તા વિષે એક ખોટો ખ્યાલ છે. દુનિયામાં જેની નામના ચારે દિશામાં ફેલાઈ ગઈ, જેણે કંઈક નવીન શોધ કરી, જેણે કંઈક પરાક્રમ કરી ખતાવ્યું તેને માથે આપણે મહત્તાની મહોર મારી દઈએ છીએ. મોટા માણસોની જીવનકથામાં આપણે હંમેશા ચમત્કાર આનુભવીએ છીએ અજ્ઞયગ્રી પમાડે એવી જીવિ, સાગર જેવું હૃદય, કે અપ્રતિયોગ્ય શક્તિ લઈને જ એ સૌ અનતરતા હોય છે એના મહામાનવ માટે એમ જ કહેવાય છે કે એ તો બધા જીવો માટીના ધડેલા. એમની ખોપરીના તત્તુ જીવો રીતે વણાઈલા. માત્ર મુઠ્ઠીભર ભાગ્યશાળીઓ જ આવે વારસો લઈને દુનિયામાં અવતરી શકે.

ને વાત કાંઈ ખોટી પણ નથી. પારણામાંથી જ મોમાં આગળા નખાવી દે એવા લક્ષણ ધરાવતા પુત્રો જન્મે છે, થોડા જ કાળમાં અજ્ઞય પ્રગટ કરે છે અને છેવટ જગતના કીર્તિશિખરે ચપટી બળવતા ચડી જાય છે. વાત સાવ સાચી છે પણ એ જ કાંઈ માણસની ખરી મહત્તાનું માપદંડ નથી. માણસ કેટલો મહાન છે એ તેની નિમિત્તવેગી ઝડપ કરતાં એ કદ દિશામાં, કેના સંલોગમાં, કયા સાધનોથી આગળ વધે છે એ જોવામાં આવે છે. એટલે, ત્યારથી આવી અસાધારણ શક્તિ ધરાવતા મનુષ્યો પર જ આમ મહત્તાની છાપ મૂકવામાં આવી ત્યારથી સ્વાભાવિક વિકાસ સાધતા માણસ પર મોટો ફટકો દુનિયાની કદરની દૃષ્ટિએ પડ્યો.

આપણી દૃષ્ટિ હંમેશા જગમગાટભર્યા પ્રકાશ બણી એ ચાપ છે ત્રીસ વરસની જામતી જુવાનીમાં જીવનના મોખરા સર કરનારાઓ આગળ મામડાગામનો એ શી વરસ થયા પોતાના ગામનું નૂર ટકાવી રાખવા મથતો કોઈ મહેતાજી કે પગી જુલાઈ જશે મહત્તા કાર્યક્ષેત્રની વિશાળતામાં જ સમાઈ જાય છે. કોઈ ઉચ્ચ ધ્યેય (જે નામ એને ધણી વાર આપવામાં આવે છે તે) માં જ એની પૂર્ણાકૃતિ ચાપ છે એમ માનવું એ દૃષ્ટિભ્રમ છે.

જે મહાન જીવન બીજાને પોતાની તરફ ખેંચી પોતાના જેવા બનવાની પ્રેરણા ન આપી કેવળ અહોભાવ ઉત્પન્ન કરાવી શકે-દેવરયાન પ્રાપ્ત કરી શકે એ અમે તેટલું ચમત્કારિક છતાં સમદરયાનની એક અજ્ઞયગ્રીભરી વસ્તુ કરતાં તેનું મૂલ્ય જરા વે વધારે નથી. અપવાદમાં બળવા કરતાં માણસાઈનું ધોરણ ઊંચું રાખી, પોતાના આદર્શ માટે લડતો-ઝગડતો, પડતો-આપડતો ને એમ છતાં જિભો યઈ આગળ વધતો માનવી માણસની સાચી પ્રેરણામૂર્તિ બની શકે મહત્તા વિજયને સિંહાસને ચડી બેસવામાં નથી, પ્રયત્નમાં છે-સતત અને સાચા દિલનો પ્રયત્ન અને એ મેળવીશું ત્યારે સઘળું આપણે મેળવી શકીશું સાચી મહત્તાની કૃતિ ત્યારે આપણા હાથમાં આવશે આપણા ધરના જ બાગકને આપણે સાગ સરકાર આપી શકીએ, આપણા નોકરચાકર કે પડોશી સાથે આપણે એક દિલનો પ્રેમ વણી શકીએ,

એક નાના સગ્ગા સધને કે આપણા મામૂલી ગણાતા માગડાને આપણે ઇવનખજી દેવરૂ
“નાવી રાખીએ તો એ પણ નોખેન પ્રાપ્ત મેળવવા જેવું જ મદાન કાર્ય છે, એ સમજ-
વાની જરૂર છે.

આપણા ઇવનખા આવતી ખરી મદતાને આપણે કુલનક ગણી દસી કાઢીએ હોય,
ને જેમના પગ પ્રતિમા ને અદ્ભુત મેધાના ટોળ ચડાવવામા આવ્યા છે તેમના પગ તળાસના
બકિનમૂઠ ખનીને નિરર્થક બેઠા રહીએ છીએ. આના જેવી આત્મચંચના-પોતાની જ દૂર
મરકરી-ખીજ કમ હોય શકે ?

આપણે સૌ જ મદાન થવા સર્જ્યા છીએ મદતા કોઈ અદ્ભુત દેહની પરી બની
પાખો ફેડાવતી નથી આવતી, પણ આપણા હાથમા જ એ છે આપણે ફરી શકીએ એવું
પણ છે જે માણસ માગમા શક્તિ નથી, કહી રડવા બેસે છે એ તેના સર્જનદાર ઈશ્વરને
દુ ખ પડેચાડવા સિવાય બીજું કશું નથી કરતો. આપણી મદતાના માર્ગે કદાચ ભોળાની
તાળીઓના અવાજ નહિ હોય, કોઈ ચિરંજીવ મદાકાવ્યના શ્લોક નહિ હોય, કોઈ જન-
વિજેતાના યશસ્વી ઘોડાના ડાખના નહિ હોય, પણ એક સાચા માનવીના હૃદયનું મૌનવન
દશે, આત્મનિષ્ઠા દશે ને આપણે જે ધરતી પર ઊભા રહ્યા છીએ તેનું શક્તિ પ્રમાણે, મૂક
મને કથાણુ કર્યાની સતોપરેખા દશે

(“ કુમાર ” ગાથી)

— ‘ પૂર્ણિમાયન મિત્ર ’

ગ્રામ-પુનર્ચના

અણ્ણોએ આપણને સૌને જાગૃત કર્યો છે. મદાન વિનાશક શક્તિ તરીકે એ વિજ્ઞાનની
વસ્તુ છે, એ વાત સમજાઈ ગઈ છે પરંતુ જે એને સર્જે છે એના કરતા એ વધુ મદાન
નથી એટલે કે વ્યક્તિ કરતા વિજ્ઞાન વધારે મદાન નથી એટલા માટે આપણે સામાજિક
રચનામાં એવા ફેરફાર કરવા જોઈએ કે જેથી દરેક વ્યક્તિમા ગદેય સુદર અચોત વધુ ને
વધુ વિકાસ થાય તો જ અણ્ણોગમ હતા-આપણે એક સુખી સ્વચ્છ શાંત દુનિયા જોઈ
શકીએ આ વસ્તુસ્થિતિ શક્ય બનાવવા માટે ગ્રામ-પુનર્ચના એ અત્યારની દુનિ
યાનો મદાન પ્રશ્ન છે

ઔદ્યોગિક શહેરના વિકાસની પાછળ દુનિયા આધારિત ફરી રહી હતી વધુ ઉત્તોજ,
વધુ ઉત્પાદન, વધુ વ્યાપાર, વધુ પ્રગતિ-અને એ સપ્પાના પશ્ચિમાશ્રમે વધુ સુધ-એ એક
વખતનો દુનિયાનો કાર્યક્રમ હતો. આજે એમા પચોટા આવ્યા છે-એ પચોટા આવેલાં ન
હેવાને દોર તે એને આવ્યા વિના છડેલા નથી ઔદ્યોગિક શહેરને બદલે-શહેરનાં તમામ
સાધન ને સાધના ધાતુનારા, પામેપ સેના નાનકડા મામજુદો ગ્યાય ને એ મામજુદો શહે-
રની સમગ્ર ધગવના પતા શહેરી ઇવનખાં કુપ્રિત અગે ન ધગવે, એ દરે પંચીની
મામગ્યતાનું પ્રધાન ભાગ ને-એ અત્યારે શહેરો-મોખા શહેરો કઠીર નેતાં અપમ ને
શક્તિદીન જે ગામડાં, માદા પડેલાં કુલ ગરીબ નેતાં અગ્રકન ને અપ છે. શહેરો પોતાની
મેદ માની સમર્થા નથી. ગામડાં પોતાની મેદ નેતાં શાંતા નથી શહેરો માં પમાળ નજરે

યડે છે, ગામડામા કુચની મળે છે શહેરોમા ભપકો ને વિવાસ છે, ગામડામા ધૂળ, અપગતા, તૃષ્ણા, અને ઈર્ષી છે આમજીવનની પુનર્ગચના કરનારો એની ખેતી અને ખેતીને લગતા સામાન્ય ઉદ્યોગો-અને એ તમામ ઉદ્યોગોનું વિજ્ઞાનીકરણ, એના ઉપર જેટલું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે, તેટલું જ એ આમને નવીન બનાવી શકશે. ગામડાઓમા તમે કોષ્ટ પશુ વાતનો કપાટાબધ પ્રચાર કરી શકો. કેવળ એટલા પ્રચારમાત્રથી ગામડા સરજી શકાતાં નથી એને માટે તો આપણી પ્રાચીન પરંપરાના તલસ્પર્શી અભ્યાસની ને એ પરંપરાના સદશને તો સમજીને રાખી લેનાની શક્તિ હિત્વન કરવી જોઈએ એ શક્તિને જામત કરવા માટે અનારના તમામ સાધનો પણ ઓછા પડશે કારણ કે શક્તિ ત્યાં છે પણ એના ઉપર જે યર ખાઝ્યા છે તે ઉખેડના જતા-મૂળતત્ત્વો પણ, અણુધડ આમસેવકને હાથે કે અણુવડ રાજકીય પ્રચારકને હાથે, બીખડી જવાનો ને એ રીતે સર્જનાત્મક ગચના કરતા તો વધારે વિનાશ થવાનો સંભવ છે. એવું પણ બને કે અત્યારે આ વસ્તુ ન જ સમજાય, છતાં સમય જતાં એનું કટું પરિણામ તો ત્યાં દેખાય એટલા માટે ખરી અગત્ય તો એ છે કે એ આખા કાર્યક્રમને અસત કુશળતાથી, વૈજ્ઞાનિક રીતે, આર્થિક રીતે, સામાજિક રીતે ને ધાર્મિક રીતે પણ, અભ્યાસના વિષય તરીકે ને કૂરમા કૂર ટીકાએ। સામેથી માગીને પણ, દિવસોના દિવસો સુધી સતત પરિશ્રમ કરીને ધડવાનો પ્રયત્ન થવો જોઈએ. ઉદાહરણતરીકે ગામડામા કોષ્ટ પણ દિવસ આધુનિક શિક્ષણ લીધેના કારકુનો ' બેઠાંગ 'નો પ્રશ્ન ઉઠેથી નહિ શકે એને માટે તો દરેક ગામડામા પરંપરાથી જે વ્યાજ ખાનારો માણસ બેઠો છે-ને જે માણસે છેદના થોડા વર્ષોમા ગામડાને ઉત્તમ ક્યાં છે-એ જ માણસને અથવા એવા માણસને ધીરજ અને શાંતિથી, પ્રેમથી, બને તો ધાર્મિક વાતાવરણ સરજાવીને ને શક્ય તેટલા રાજકીય બધનો ધડીને પણ-એના કાર્યક્રમમા નવું રૂપ અપનાવી લેવા સમજાવવો પડશે જે પ્રશ્નો ગામડામા હતા જ નહિ-એવા નવા પ્રશ્નો પણ આવશે આ સંઘળા પ્રશ્નોને છણવા માટે સાહિત્ય, રાજકારણ, સિનેમા, રેડિયો, પ્રદર્શન, મેળાવડા, શિક્ષણ, પુસ્તકપ્રવૃત્તિ ને બીજી અનેક વસ્તુઓ કચી પડશે. એ આખા કાર્યક્રમને અમુક વર્ષોમા ને અમુક પ્રદેશમા વહેચી લેવો પડશે. અને તે છતાં અસંખ્ય માણસો આ આખા કાર્યક્રમને સમજવાનો ને એ કાર્યક્રમને સફળ બનાવવા માટે પોતાની તમામ શક્તિનો વ્યય કરવાનો સકલ્પ ન કરે, ત્યાં સુધી એ સફળ ન જ થાય એવું પણ બને કે કેટલાક કાર્યક્રમો તો કેવળ સેવાભાવી વ્યક્તિઓ જ કરી શકે એમા રાજસત્તા-પછી તે ગમે તેના હાથમાં હોય-અપલ કરે એ અસંભવ ગણાવી જોઈએ પ્રૌદશિકણનો કાર્યક્રમ એવો છે અંગ્રેજોએ શિક્ષણને રાજસત્તાનું ગુનામીપદ આપ્યું પણ સાચી રાજસત્તાએ, જેમ ન્યાયમા તેમ શિક્ષણમા, માથું મારવું યોગ્ય નથી કોષ્ટ પણ ' ગમરાજ ' પ્રૌદશિકણનો પ્રયોગ કરતા, પોતાના ગામડામા સાચું રામરાજ થી રીતે આવી શકે એ સંયત્તવવાનું જોખમ નહિ વડેરે. એ તો એટલું જ છત્તે કે અત્યાર સુધી એની પ્રજા અમણુ હતી ને અણુધડ રીતે એને નમતી હવે એ અક્ષરજ્ઞાન ભરે મેળવે, પણ એ સત્તાને નમતી ભજતી તો ગદે જ એ પ્રૌદશિકણમા કોષ્ટ દિવસ એમ કહી ન શકે કે " રાજા ખરામ હોય તો એને સિદ્ધાસન ઉપરથી ઉઠાડી મૂકવાનો પ્રજાને હક્ક છે " આ દષ્ટિએ જેના પ્રૌદશિકણના વર્ગો ચનાવનારી રાજસત્તા એ નવીન ગચનાના કાયદમમા હરણેષ કરે છે એમ જ કહેવાય. એનો

હેતુ બલે ગમે તેટલો સારો હોય તો પણ એ સારો ગહેવા વિષેની કુશકા અરથાને નથી. ઔદશિકણ્ય એ લોકસેવકોનો જ પ્રશ્ન રહેવો જોઈએ.

ગ્રામપુનરંચનામાં શિક્ષણ, આરોગ્ય, ઉદ્યોગીકરણ અને વસ્તુઓની વૈજ્ઞાનિક સમજ-એ મુખ્ય અંગો થઈ શકે. એનું રચનાત્મક અંગ આપણા સમાજને અનુરૂપ એવું જ રહેવું જોઈએ અને જે સામાજિક દોષોને ઘીધે પ્રગતિ અટકે છે તે તમામ દોષોને, કુશળ વૈદ કરે છે તેમ, નિવાર કરીને, કકડે વડે કાઢી નાખવા માટે, વાતાવરણની સમગ્ર ઉપર ધણો આધાર ગખવો ઘટે અને માટે તો નિલ ને નૈમિત્તિક એવી વ્યવહાર અનેક રચનાઓ કરવી પડે.

આપણે વિશેષ કાષ્ટ નહિ તો આટલું તો કરીએ. ગ્રામપુનરંચનાનો પ્રશ્ન આવે તે પહેલાં ગામડાના તમામે તમામ પ્રશ્નોનો એક સમૂહ તો કરીએ એ પ્રશ્નોનો સમૂહ જ બતાવી આપશે કે આપણી ઊંચામાં ઊંચી શક્તિઓ પણ-હજી તો ગામડાના પ્રશ્નો સમજવામાં જ-અણુધડ ને અવ્યવહારુ જણાશે એ વખતે જ ખબર પડશે કે આપણા અત્યારના શિક્ષણે એક એવો તો મહાન સમુદ્ધ-આપણી ઔદશિક એકતામાં પણ સંન્યો છે કે આપણે સૌ પોતપોતાના બેટમાં રહી શકીએ એવા આજા ને કહ્યા બની ગયા છીએ.

જનતાજનાઈનને સમજવા માટે આપણે પહેલો પ્રયત્ન નહિ હોય તો આવા રાજકીય વાતાવરણમાં જે અનિવાર્ય પરિણામ આવે તે એ જ આવવાનું કે જનતાને સમજવાનો પ્રયત્ન ન કરતા, સૌ એને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરશે અને એના જેવી ગ્રામ પુનરંચનાની ખીણ કાષ્ટ પણ અણુધડ શરૂઆત નહિ હોય.

આપણે આપણી નવી સર્જિતિના ધ્વજ ગ્રામ-પુનરંચનામાં મોજારે રાખવા માગીએ છીએ એ કુદરતી જ છે, પણ આપણી પોતાની સર્જિતિની શ્રેષ્ઠતાનો દાવો આપણે સિદ્ધ કરવો હોય તો આપણે એ કેવળ નિષ્ક્રિયતાને આધારે સિદ્ધ કરી જ ન શકીએ. આપણે પણ વિજ્ઞાનને અપનાવીએ છીએ-માત્ર એ વિજ્ઞાનને જગતી જરૂરિયાતોનું દાસ બનાવવામાં આવ્યું, એવું દાસત્વ એને ન મળે એ જોવાનું કામ આપણે કરવાનું છે આપણી સર્જિતિનો આટલો જ દાવો હોઈ શકે જૂનવાણી તમામ સાધનોનો ઉપયોગ-એટલે ગ્રામ-પુનરંચના, એવી અણુધડ ને એકપક્ષી સમજ આપણને યુગમળની સામે ટકવાનું પણ સામર્થ્ય નહિ આપે. આપણે-આપણા નાનામાં નાના ગામડે પણ નવી દૃષ્ટિની તાલીમ લેવી જ રહી એ પોતાના બાપદાદાના હજી જેવી તેવી જ રીતે દજ વાપર્યો કરે અને તમામ વૈજ્ઞાનિક મદદનો ઇનકાર કરીને પોતાનું સત્ત્વ જાળવી શકે, એવી મોઢક જણાતી સાગી રીતથી, ગામડું પુનરંચના પામશે એ ખ્યાલ અવૈજ્ઞાનિક ને અણુધડ છે. ગ્રામપુનરંચના માટે તમામ આધુનિક સાધનો વાપરવા જ પડશે એ આધુનિક સાધનો સરજવા માટેની વૈજ્ઞાનિક મનોદૃષ્ટિ પણ ગામડાએ ડેજવવી પડશે અને વિજ્ઞાનનો તિરસ્કાર કરવાથી જ ધાગ રચો શકીએ એ મનોદૃષ્ટા છોડી દેવી પડશે જૂના ખ્યાલો ઉપર નહિ, તેમ જ નવા ખ્યાલોના ચોપટિયા અનુકરણમાં નહિ-એવી એક સમન્વયી પૂર્વજૂનિકા ગચવાનો સમય હવે આવ્યો છે. તો જ ગ્રામ-પુનરંચના રાષ્ટ્ર જાનમે

મહારાષ્ટ્રનું કાશ્મીર-ગોવા

મહારાષ્ટ્રની સુદૂર દક્ષિણે, અગ્ની સમુદ્રને કિનારે આવેલા પોર્ટુગીઝ સરકારના હિંદુસ્તાની સંસ્થાન ગોવામાં પ્રવેશતા વેત જ ભાષા, વાતાવરણ, અધિકારીઓના પોષાક, નામના પાટિયા આદિ ઉપરથી આપણે ઠાંઈ નના જ શાસનાધિકારવાળા પ્રદેશમાં આવી પહોંચ્યા છીએ એ સમજતા જરીયે વાર લાગતી નથી.

ગોવા ત્યાંના કુદરતી સૌન્દર્યને માટે પ્રસિદ્ધ છે. દક્ષિણોત્તર ૬૫ માઈલ અને પૂર્વ-પશ્ચિમ ૩૭ માઈલના આ નાના પ્રદેશને નિસર્ગદેવતાએ સુન્દરતા અને રમણીયતા છૂટે હાથે પ્રદાન કરી છે. પશ્ચિમઘાટના ઊંચા ઊંચા પહાડ પોતાના શિર ઉન્નત રાખી સામેના વિશાળ અરબી સમુદ્ર બહી સ્નેહભાવે જોઈ રહે છે, વચ્ચે વચ્ચે વહેતા નાના નિર્ભંજ ઝરણા આસપાસની શોભાને ક્યાંક અધિક મનોહર બનાવી મૂકે છે. જ્યાં ત્યાં નારિયેળ, સોપારી, તાડ, કાજુ, ખજૂર, આખા ઇલાદિ ફળજાડ એટલા પ્રમાણમાં છે કે સરકારી આવકનું આ એક ખાસ સાધન થઈ પડેલ છે. અહીં પશ્ચિમવાટ અને અરબી સમુદ્ર વચ્ચેનું અંતર વધુમાં વધુ ૩૦-૩૫ માઈલ છે. ક્યાંક ક્યાંક નાની નાની કુગરમાળ સમુદ્રની અંદર પણ ધૂસી ગઈ છે. નજીકના પહાડોમાંથી નીકળી ચારખાચ નદીઓ પોતાની અનેક ધારાઓ વિખેરતી સમુદ્રને જઈ મળે છે. પોતાની સખીઓ સાથે પિયેરથી નીકળેલી આ જલકન્યાઓ સાગરને મળવાના ઉત્સાહમાં આખા ય ગોવાને પોતાના આનંદ ઉદનાસમાં સમ્મિલિત કરી લે છે. એક ગામથી બીજા ગામ જતા એકાદ બે વાર તો હોડીમાં બેસવું જ પડે સમુદ્રતટ, અસખ્ય નિર્ઝરણા, અને લીલાકુળર વૃક્ષો, વેલીઓથી ખચિત પહાડો આ બધા પરસ્પર નિકટ આવી જતા આ નાનો અમથો પ્રદેશ અનુપમ સુદર બની ગયો છે. રુક્ષ અને પહાડી પ્રદેશમાં વસતા મગઠાઓએ પાડોશના નિસર્ગગ્રમ્ય ગોવાને મહારાષ્ટ્રનું કાશ્મીર કહી હોય તો એમાં નવાઈયે શી ?

પૂનાથી ધારવાડ-કુળથી જતા રસ્તામાં લોહા રોડન આવે છે. ગોવા જવા માટે અહીંથી ગાડી બદલવી પડે છે. એમ એસ એમ, રેલવેની આ શાખા ઠેઠ મુરગાવ બદર સુધી પહોંચી ગઈ છે. આખા ગોવામાં આ એક માત્ર રેલવે માર્ગ છે, જેની લંબાઈ ગોવા રાજ્યના વિસ્તાર બીતરે તો માત્ર ૫૦ માઈલ જ છે. બાકીના પ્રદેશમાં મોટર, રટીમોટર કે હોડીમાં જવું પડે છે. ગોવા જવા માટે મુળપથી બોટ પણ મળે છે. લોહાથી નીકળીને કેસલરોક રોડન બ્રિટિશ સીમાનું છેલ્લું રોડન આડી પ્લેટફોર્મ પર પહોંચતા જ કરંટમ અધિકારીઓ બધા ડબ્બાને તાળા લગાવી દે અને પ્રત્યેક મુસાફરનો સામાન તપાસાય. એમની દૃષ્ટિએ જે ચીજો વાધાબરેલી લાગે એ ત્યાં રાખી લેવામાં આવે. ઠારુ કાપડ, ઓમોફોન રેકર્ડ્ઝ, લખેલા પત્રો, ન વપરાયેલી વસ્તુઓ આદિ બ્રિટિશ સીમા બહાર લઈ જવાની મનાઈ છે. શ. ૧૦૦) થી વધારે રકમ લઈ જવાની ય ઠોકને છૂટ નહિ. પ્લેટફોર્મ પર કેટલાય મોટા મોટા ટેબલ રાખેલાં હોય છે. આના ઉપર જ બધી વસ્તુઓ તપાસ માટે મુકવામાં આવે છે. એટલે જોનારને ઘડીજાર તો નાનાશા પ્રદર્શનનો જ ખ્યાન આવે. ઓમોફોન, ડામોનિયમ અને બીજા વાજિંત્રો વાગના હોય એટલે મુસાફરને પૂરવું મનોરંજન

પણ સહેજે મળી રહે છે. કર્ટમની આકરી તપાસથી કોઈને નાહક હેગન પરવાન થવું પડે છે, તો કેટલાકને વળી એમાંથી જ રમૂજ પણ સાપડી જાય છે.

કેસલરોક વટાવ્યા બાદ ગાડી ઢોળાવે ઊતરતી આવે છે અહીંથી દસ માઈનને અંતરે ખીજી મોટું રોશન કોનેમ છે, જે ૧૩૦૦ ફીટ નીચાણમાં છે. સમુદ્રની સપાટીથી આની ઊંચાઈ માત્ર ૨૪૮ ફીટ છે કોનેમ જતા ગોવાનું પ્રાકૃતિક સૌન્દર્ય જોવા મળે છે એક કોર આકાશ સાથે રખડો કરતા ઉન્નત ગિરિશૃંગો, તો ખીજી કોર આખે અધાગ આવે એટલી ઊંડી ખીજો. પહાડોની આસપાસ ગોળાકારે ઘૂમતી, પહાડી પૂતો ઝોળગતી, અધારાં ખોળા વીંધતી ગાડી આગળ ને આગળ વધે જાય છે ક્યારેક દૂર સુદૂરમાં મહે-રામણની શ્વેત આભા નજરે પડે છે તો ક્યારેક વળી કાળમોઢ શિલાઓ દષ્ટિ આવરી લે છે. અડધોએક માઈલ વટાવીને ગાડી દૂધસાગર રોશને પહોંચે છે અહીં કંઈક પડ્યા કરતું હોવાનો નિનાદ કાનમાં ગુંજ્યા જ કરે છે આ રોશન છોડતાં જ ગાડી એક અધારી સુરંગમાં થઈને બહાર નીકળે છે અને ડાખી બાજુએ પાસે જ દૂધસાગરનો વિખ્યાત અને મનોહર જળધોધ નજરે પડે છે. અહીં લગભગ ૨૦૦ મીટરની ઊંચાઈએથી પાણી પડે છે આ પ્રચંડ સ્રોત આટલી ઊંચાઈએથી પડવાને કારણે દૂધ જેવો સફેદ અને ફેનિલ દેખાય છે, આથી જ એનું નામ દૂધસાગર પડ્યું છે સૃષ્ટિના આ હૃદય-સ્રોતને આખો ભરીને જોઈએ ન જોઈએ ત્યાં તો ગાડી ખીજી સુરંગમાં ઘૂસીને નિગરા કરી દે છે. મનમાં થાય છે કે મનુષ્યની યાત્રિક સરકૂતિએ નિર્સર્ગનું દર્શન કરાવવાનું શ્રેય અવશ્ય દીધું, પરંતુ એની સાથે સવાદિતા સાધતા રોક્યા ય ખરા નિર્સર્ગની અખંડ અને અશ્વમ્ય સર્કૂતિને પારખવાની રસિકતા માનવની નાશકારી કૃત્રિમ સર્કૂતિમાં ક્યા છે ? ગાડી આગળ ને આગળ વધે જાય છે નાજિયેર, તાડ, સોપારી આદિ વૃક્ષો નીચેની ધાટીઓમાં દૂર સુધી ફેલાયેલા દેખાય છે આ ઉપવનોમાં વહેલી નાની નાની નદીઓ નાના નાના મજવાઓને સ્વચ્છ દિવાલો કરવા દે છે પાણીની સપાટી પર પડતા હવેસાના થપ્થપ્ અવાજ અને માછી-મારોનાં પ્રાણીશૃલોક્ષ ગીતના મરત સ્વર જગતના એક છેડાથી ખીજી છેડા સુધી ગુણ રહે છે અહીં થોભી જઈને પ્રકૃતિની અનુપમ શોભા નીરખવા આખો વ્યાકુળ બની જાય છે, પરંતુ આડીને દુરસદ જ ક્યા છે ? એ તો પોતાની તેજ ઝડપે પ્રકૃતિમાંતાની ગાદી સૌને દૂર ખેંચી લઈ જાય છે અને આખરે પોર્ટુગાલ સરકારના કોલેમ રોશને પહોંચે જ જાય છે

અહીં પોર્ટુગાલ સરકારની કર્ટમ ઓફિસ છે કેસલ રોકવાળું નાટક અહીં ફરી એક વાર જળવાય છે ગળ્યમાં કોઈપણ પ્રકારના રોગ ઘુસવા ન પામે એ માટે સરકાર પૂરતી તકેદારી રાખે છે. મુસાફરોને ડોક્ટરી તપાસના બોગ થવું પડે છે આ તપાસ પણ કોઈ બારે અતોખા ઢગની છે એજન્ટથી માંડીને ગાર્ડના ડબ્બા સુધી માત્ર બારી કને બેઠેલા મુસાફરોની નાડ જોઈને સરકારી ડોક્ટર એક આટામાં તપાસ કરી લે છે. અહીંથી અગ્રેજીનું પ્રબુત સમાપ્ત થાય છે અધિકારીઓની પોર્ટુગીઝ ભાષા કાને પડે છે સામાન્ય લોકો કોકણીમાં બોલે છે કોનેમથી આગળ આશરે ૩૮ માઈન ઉપર મુરગાવ બંદર રેલવેનું ટર્મિનસ છે

• કવકતા મુખના સહેનાણીઓને ગોવા શહેર જોઈ નિરાશા જ સાપડે. અહીં વારકો દા ગામા, પછમ કે તોવા ગોવા, અને મડગાવ આટલા જ શહેરો છે, જેમની વસ્તી ૨૫-૩૦ હજારથી વધુ નહિ હોય. ગોવાનું આકર્ષણ એના શહેરોમાં નહિ પરંતુ પ્રકૃતિની ગોદમાં વસેલા નાના નાના ગામડાઓમાં વિશેષ છે. હુવારી નદીના મુખ ઉપર વસેલું વારકો દા ગામા સુંદર શહેર અને બંદર છે મુગાવ જતી ટ્રેન અહીં ચક્રને આગળ જાય છે આવનની સુવિધાને લીધે વિદેશ સાથેના વેપારનું આ પ્રધાન કેન્દ્ર બની ગયું છે. વારકોમાં જૂનો કિલ્લો છે, જેના ઉપરથી આસપાસની શાલા સુંદર દેખાય છે.

પછી ગોવાની રાજધાની છે. અહીંથી ૫-૬ માઈલ છેટે પ્રાચીન રાજધાની છે, જે ૧૭૬૯ માં પોર્તુગીસે લીધે ઉત્ખન થઈ ગઈ હતી ત્યારથી પોર્ટુગીસ સરકારે પછીને રાજધાની બનાવી દીધું અહીં ગવર્નરની ઓફિસ અને સેક્રેટરીએટ છે. રાજધાની હોવાથી એ શિક્ષિત સમાજનું કેન્દ્ર બની ગયેલ છે શહેરની વચ્ચેથી એક કૂચા પર વિશ્વવિદ્યાલય છે-જેનું નામ છે 'અફોસ દ અન્યુકર્ક સેટ્રલ સિસેવ' નિયાળોમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને માટે મેટ્રિકની પરીક્ષા સુધી પોર્ટુગીઝ, ફ્રેન્ચ, લેટિન અને અંગ્રેજીનું જ્ઞાન અનિવાર્ય કરી દીધું છે.

અહીંથી પાંચ ૭ માઈલ દૂર પુરાણ ગોવા છે, જે પ્રાચીન કાળમાં રાજધાનીનું શહેર હતું. ઇ. સ. ૧૫૧૦ માં આજ જ્ઞાન ઉપર પહેલવહેલા અલગુબર્ક પોતાની ફોજ સાથે આક્રમણ કર્યું હતું પ્રાચીનકાળમાં એની આખાઈ ત્રણ-ચાર લાખની હતી અને પોર્ટુગીઝ સિસેવ નગરથી આ કોઈ વાતે ઊતરતું નોંતું આજ એ તદ્દન વેરાન થઈ ગયું છે ત્રણચાર ભવ્ય ગિરમધર અને પાદરીઓની વસ્તી સિવાય અહીં ખીજું કશું નથી. ગિરમધર અવસ્ય જોવા જોવા છે આખાના એકમા પ્રખ્યાત સેન્ટ એલિઝબેથનું મૃત શરીર સોના-ચાંદીના પટારામાં રાખ્યું છે

મડગાવ રેલ્વે સ્ટેશન છે અહીં નાના નાના સુંદર બંગલા છે એક રીતે હિંદુઓનું પ્રધાન કેન્દ્ર કહી શકાય.

ગોવની કૂચ વસ્તી દસ લાખથી વધારે નથી એમાં અધકાએરા ઇસાઈ અને ખ્રીસ્તીના હિંદુ છે મુસલમાનોની સંખ્યા માંડ આડેક હજાર હશે ગોવાવાસીઓને ચાર વર્ષમાં વહેંચવામાં આવ્યા છે (૧) 'કાગ્લીસ' અથવા અહીં આવીને રચાયે રહેતા યુરોપીય લોકો, (૨) 'નિસ્તીસ' અર્થાત્ યુરોપીય અને હિંદુસ્તાનીઓની મિશ્ર સતતિ, (૩) 'કાનારી' એટલે ઇસાઈ બનાવાયેના-વટલાયેના-લોક, અને (૪) 'જેતિવ' એટલે હિંદુ સરકારી ઓફિસો અને મોટા મોટા હોદ્દા 'કાસ્તીસ' અને 'નિસ્તીસ' લોકોની નિમણૂક કરવામાં એમના પછી 'કાનારી' લોકો બરતી કરવામાં આવે છે હિંદુ-મુસલમાનોના તો અહીં આવે નથી પૂછાતા.

આખા ગોવામાં ઇસાઈઓનો ભારે ઠાઠ છે સત્તા અને સંખ્યાના બંને એમની ધાક જાણી ગઈ છે. ઇસાઈઓની આટલી મોટી સંખ્યા હોવાનાં કેટલાય કારણો છે, જે જાણવા માટે ઇતિહાસના કાળા પાના ઉઘનાવવા પડશે મુસલમાનો દ્વારા હિંદુઓ ઉપર કરવામાં

આવેલા અત્યાચારો તો બધા લોકો જાણે છે પરંતુ ગોવાના પાદરીઓ અને ઇસાઇ ધર્મ-પ્રચારકોનો ઇતિહાસ સદેહ ચામડીવાળા સગદિલ ગોરાઓ દ્વારા થયેના અત્યાચારોનો રાક્ષી છે. ધર્મપ્રચારને નામે આ લોકોએ હિંદુસ્તાનના આ ખૂણામાં ઓછી અમાનુષિકતા નથી વર્તીવી એ કંરુણ કહાણી વાચતા દિલ પીગળી જાય છે. હિંદુ દેવતાઓ અને તહેવારોની ઘુમ્મતા બતાવવા માટે આજે પણ અહીં બમ ચિત્રો બતાવાય છે અને દેવતાઓના વેશ વાટેવાટે ફેવવામાં આવે છે.-જે કે આ પ્રવૃત્તિ દહાડેદિવસે ઓછી થતી જાય છે ખરી

ઇસાઇઓની રહેણીકરણી, ખાનપાન, પોશાક આદિ બધુય યુરોપીય ઢંગનું છે. જે કે બજેવાગણેલા લોકો પોર્ટુગીઝ અને અંગ્રેજી ભાષામાં અધિકાધિક વ્યવહાર કરવા લાગ્યા છે છતાં ય આમજનતાની ભાષા કોકણી જ છે આ બદલ એમને ગર્વ પણ છે. આમ તો આખા ગોવાની ભાષા કોકણી છે અને સામૃત્તિક ભાષા મરાડી મનાય છે પરંતુ ઇસાઇ લોકોની ભાષાનિષ્ઠામાં ભારે રસાકસી છે. તેઓ પોર્ટુગીઝ કે ફ્રેન્ચને સાર્વત્રિક, અને કોકણીને માતૃભાષા માને છે એમની દષ્ટિએ મરાડી માત્ર હિંદુઓની ભાષા છે. આ કારણને લીધે પોર્ટુગીઝ ગોવાની નિયાજોમાં મરાડી ભાષાનું શિક્ષણ ફરજિયાત નથી. શિક્ષણનું માધ્યમ પોર્ટુગીઝ અને ફ્રેન્ચ છે ઇસાઇઓના લાપાસ બધી ભાવ અને મનોવૃત્તિ પ્રત્યેક વાતમાં પ્રગટ થાય છે. એમના ગીતોની ભાષા કોકણી અને તર્જ યુરોપીય ઢંગની હોય છે કોકણી લખવા માટે તેઓ નાગરીને રથાને રોમન નિપિનો ઉપયોગ કરે છે કોઈ ઇસાઇને દૂરથી ગાતો સાંભળ્યો તો એમ જ લાગે કે કોઈ યુરોપીય ગાઇ રહ્યો છે પાસે પહોંચતા ભાષા અને તર્જનો અજબ સંગમ જોવા મળે છે. તહેવારોના દિવસોમાં આ લોકો રસ્તાના મોટા મોટા ચબૂતરા ઉપર પશ્ચિમી ઢંગના નાચ (બોલ) નાચતા દેખાય છે રંગ અને ભાષા સિવાયની બધી બાબતમાં તેઓ પાશ્ચાત્ય બની ગયા છે.

મધ્યમ કદ, દુબળા પાતળા, સીધુ નાક, મોટી મોટી સતેજ આંખો, કાળા-શામળા, હસમુખા અને આનંદી ગોવાના લોકો સુદરતા અને કલા-પ્રિયતાને માટે પ્રસિદ્ધ છે, પ્રકૃતિની મનોહારિતા અને સાદાઇ એમના વ્યવહારમાં પણ પ્રતિબિંબિત થાય છે પાશ્ચાત્ય ઢંગનું પાકશાસ્ત્ર, યુરોપીય સંગીત અને વાદનકલા, દરજીકામ, ચામડાની વસ્તુઓ ઇત્યાદિને માટે ગોવાવાસીઓ ખ્યાતનામ છે. યુરોપીયોને ત્યાં રસોઇયા અને સંગીતશિક્ષક ધણુ ખરું આ આ લોકો જ મળશે આ કળાઓમાં ગોવાનું નામ યુરોપમાં પણ સુપ્રસિદ્ધ છે

હિંદુસ્તાની સંગીતના બજીકારોની પણ અહીં અહત નથી કેટલાક વર્ષો પહેલાં સુધી અહીં દેવદાસીઓની પ્રથા પ્રચલિત હતી, જેમાં દીકરોએ દેવતાની સેવામાં અર્પણ કરવી એ પુણ્ય મનાતું હતું. અવિદાહિત ઝીંને મદિરોમાં ભગવાનની સેવામાં એમને આખું જીવન વીતાવવું પડતું ભગવાનના ચરણોમાં કાળજના દુકડા રાખનારની ધાર્મિક અધશ્રદ્ધા સમાજના તથા કહેવાતા શિષ્ટોની વાસના, આવી સ્ત્રીઓની વધતી જતી સખ્યા અને શરીરની પ્રાકૃતિક પુકાર-આ બધાનું આખરી પરિણામ આ જ આજુ કે દેવદાસીઓએ સંગીત-નૃત્યનો ધધો અપનાવીને ધનિકોના આશ્રય લીધો આ પ્રથા બધ પડયે ઠીક સમય વહી ગયો છે, છતાં અહીં દેવદાસીઓની સતતિથી અલગ સમાજ જનો ગયો છે. આ 'ગાયક' સમાજના નામથી પ્રખ્યાત છે દક્ષિણના કેટલાય સારા સારા ફનાકારો આ જ સમાજના છે.

અહીંના લોકોનો મુખ્ય યોગક ભાત અને માછી છે ચોખા પૂરતા પ્રમાણમાં બગે છે. આમ તો રખી અને ખરીફ બને પાક લણાય છે. આ સિવાય બટાટા કંદ, તરબૂચ અને કાદાની પશુ ખેતી થાય છે. ગોવાખરમા સોપારી, નારિયેળ, કેરી, કાન્ડૂ અને અખ-રોટની અછત નથી. દર વર્ષે પાચ કરોડથી વધુ નારિયેળ અને દોઢ કરોડથી વધુ કેરી ગોવાથી નિકાસ કરવામાં આવે છે. સમુદ્રના પાણીથી મીઠું પણ બને છે દરવર્ષે આશરે દોઢ કરોડ મણ મીઠું બહાર મોકલવામાં આવે છે ગોવાના હાફક (આદ્કાઓ) ખાસ મશહૂર છે.

ગોવામાં હિંદુઓના કેટલાંક મંદિરો જેવા જેવા છે, જેમાં સૌથી પ્રસિદ્ધ મંદિર, રામનાથ, શાંતાદુર્ગ આદિ છે *

—મોહન ઠક્કર

કેટલાક વિદેશી લેખકોની વિચિત્રતાઓ

શેક્સપીયરને કીર્તિ અને મોટાઇ મેળવવા રમઝૂમિ એ યોગ્ય વાહન લાગ્યું. પ્રથમ તો તેને નાટકશાળામાં જેવા આવનાર પ્રેક્ષકોના ઘોડા સલાજવાનું કામ મળ્યું. તેમાં તેણે એટલી બધી ચાલાકી બતાવી કે તેને દાગપાળ બનાવવામાં ત્યાં તે નટો અને પ્રેક્ષકોના માથાંતો ચપ્પ પડ્યો પછી તે પોતે રમઝૂમિનો નટ અને નાટ્યકાર બની ગયો

પ્રસિદ્ધ પદ્યાર્થશાસ્ત્રી ‘બ્લેન્ડ’ ને સવારના બહુ મોડા ઉઠવાની ટેવ હતી. આથી તેના બાહોશ નોકરે તેને વહેલા ઉઠવાની ટેવ પડાવી આથી બ્લેન્ડને ઘણું દાયદો થયો. ઘરીરમાં રૂતિ આવી અને સાહિત્ય સંબંધી વિચારો ઝટપટ આવવા લાગ્યા એક પુસ્તકમાં બ્લેન્ડ લખે છે “જે મારા નોકરે-એસેફ-પ્રભાતમાં પથારીત્યાગ કરવાની ટેવ ન પાડી હોત તો હું આને વાચકો સમક્ષ પદ્યાર્થશાસ્ત્ર વિષેના મારા પુસ્તકો રજૂ કરી શક્યો ન હોત.”

‘કવિ બ્લુમ્સ ફિલ્ડ’ રચેલી કવિતા “દાર્મ્સ બોય” (ખેડૂતનો છોકરો), બીજા મોઝીઓની સાથે જોડા સીવતા સીવતા કાગળ ઉપર એક પછી અક્ષર પાડ્યા સિવાય બનાવી, તપાસી અને છેવટે સુધારી હતી મોઝી કવિ બ્લુમ્સ ફિલ્ડ કાવ્ય મોટે જ રચી શકતો. જે કાગળ વખતે કવિતામાં વધુ શબ્દો ઉમેરવાની જરૂર લાગે તો જોડા ઉપર લખી લેતો

‘સર વેલ્ટર રૅફટ’ને રાત્રે એક વાગ્યે ઘોડા ઉપર દરવા જવાનો ને રાત્રિના દસ્યોનું નિરીક્ષણ કરવાનો ખારે શોખ હતો. રોકેટલેન્ડની પોલિસે રાત્રિના ઘણી વાર તેને ચોર કે ઝાકુ પારીને પકડેલો પણ ખરો.

જોન મિલ્ટન જ્યારે કાવ્ય રચવા બેસતો, ત્યારે પોતાના મગજમાં કવિતા રચવાનો જુસ્સો પેદા કરવા માટે પ્રથમ એકાદ સંગીતશાસ્ત્રી પાસે ગાયન માંખળવા બેસતો. તેની પાસે કેટલાક વિખ્યાત સંગીતકારો પણ હતા

શેલીને હોડીમાં બેસીને દરવા જવાનો ખારે શોખ હતો. તેને તેના એક સાહિત્યપ્રેમી મિત્રે પૂછ્યું કે ‘તમારા જેવી સુદર કવિતાઓ ગ્યવા માટે શું કરવું?’ શેલીએ ઉત્તર આપ્યો કે, ‘અવગત, હોડીમાં બેસીને દરવા જવું, તેથી તમારા મનમાં કિવતા કરવાના વિચારો ભગાઇ જશે.’

(“યુગાન્તર” માધી)

* શ્રી ઓ પ્ર. નેનેના હિંદી લેખને આધારે “કિસોર” માધી

સમ્રાટ અકબરની વિદેશ નીતિ

આજના વિજ્ઞાન-યુગમાં એક દેશ બીજા દેશ સાથે રાજકીય યા કેાઇ પણ પ્રકારનો સંબંધ રાખે તે તેને માટે સાવ સહેલું છે, પરંતુ હિંદુ તો જૂતકાળમાં પણ આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધથી સંકળાએલું હતું આની પ્રતીતિ, સમ્રાટ અકબરની વિદેશનીતિના વિદેશવાલોકનની વિગતોમાં જેમ જેમ લીડા ઊતરશું તેમ તેમ વધુ ને વધુ થતી જશે.

અકબરના આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવહારનો આરંભ કરીએ એક આશ્ચર્ય-ઘટનાથી. એ વખતની ઇસ્લામી રાણી ઇલિઝાબેથને એટલી પણ ચોક્કસ ખબર નહોતી કે સમ્રાટ અકબર ગુજરાતનો બાદશાહ હતો કે પછી સમગ્ર હિંદનો સમ્રાટ ? આ હતી તે આશ્ચર્યઘટના.

આ રાણીએ ૧૫૮૪ માં અકબર પર એક પત્ર પાઠવ્યો હતો. આ પત્ર ન્યુમેરી, લીડઝરોટારી અને શીય નામક ખ્રિસ્તિયો લખને આવેલા. આ પત્રમાં રાણી તરફથી અકબરને, નમ્રતાપૂર્વક એવી વિનવણી કરાઇ હતી કે સમ્રાટ અકબર પોતાની પ્રજા સાથે સુવર્તન દાખવે પત્રમાં આના બદલામાં પ્રત્યુપકારરૂં વચન પણ આપવામાં આવ્યું હતું.

આ પત્ર-સંદેશવાહકોમાંના એક મિ. લીડઝે તો અકબરના દરબારમાં નોકરી પણ સ્વીકારી લીધી, જ્યારે મી. શીયે હિંદના પ્રવાસનો વૃત્તાંત આલેખ્યો છે. આ પછી ૧૨ ફેબ્રુ ૧૫૮૬ માં લડનથી નીકળેલ મિ. મીલ્ટેનહાડ નામે સંદેશવાહક પાંચ ત્રણે હિંદ આવી પહોંચ્યો અને સમ્રાટ અકબરને તેણે ૨૬ ઘોડા બેઠ આપ્યા. આ વખતે સમ્રાટના મંત્રીઓ સમક્ષ તેણે નિવેદન કર્યું હતું કે ઇલિઝાબેથ રાણી સમ્રાટ અકબરની મિત્રતા ચાહે છે અને તેમના સામ્રાજ્યમાં પોર્ટુગીઝના જેવા જ વ્યાપાર અધિકારો ચાહે છે.

“ ઇલિઝાબેથ રાણીએ બેઠ અને દૂત મોકલાવવા, ” ખસ માત્ર આટલી જ શરતે પોતાના સામ્રાજ્યના સમુદ્રતટ પરની અંગ્રેજોની માગણી અકબરે મંજૂર કરી. ઇંગ્લાંડ જેવા દૂર આવેલા દેશમાં પોતાની લાગવગ પ્રતિષ્ઠા વધારવાનો હેતુ, આ મંજૂરી પાછળ સમ્રાટનો હતો.

*

ઇસ્ટ ઇન્ડીઆ કંપનીનો જન્મ

આ તો થઇ અંગ્રેજોના વ્યાપારહેતુપ્રેરિત આગમનની અને ઇસ્ટ ઇન્ડીઆ કંપનીની સ્થાપનાની પૂર્વજૂમિકા. આ પછી સને ૧૬૦૦ની છેલ્લી તારીખે આ કંપની હિંદ સાથે વેપાર કરવાની સત્તા સાથે રચવાઇ. ઉપરાંત ૧૬૦૨ માં રથપાએલી સમકાલીન બીજી સરકાર તે હોલાડની યુનાઇટેડ ઇસ્ટ ઇન્ડીઆ પરંતુ અકબરના જીવનકાળ પર્વત સામ્રાજ્ય સાથે કાંઇ રીતે સંકળાઇ નહોતી, જ્યારે પોર્ટુગીઝો તો, સમુદ્રતટે વેપાર કરતા કરતા ત્યાં ક્રમશઃ એટલા જાગી પડ્યા હતા કે કેટલીક તટવર્તી જૂમિના એ લોકો શાસક થયા હતા. આ તો શુ, સમ્રાટના રાજ્યારોહણ અગાડિના દાયકામાં તો તેઓએ, ગુજરાતના સુલ્તાનને દયાવી ત્યાના કેપ્રોમાં ઇસાઇ ધર્મનું પ્રચારકાર્ય સુદ્ધાંત શરૂ કરી દીધું હતું.

પરંતુ અકબરની કૃતિલ નીતિના કારણે અકબરયુગ પછી એમના પતનનો પ્રારંભ

યથ ચૂક્યો હતો. અકબરનો એ તો મહત્ત્વાકાંક્ષા જ હતી કે દક્ષિણના સુલતાનનો પરાબલ કરીને આ ઇસાઇઓની સાન ઠેકાણે લાવવી. આ માટે તે પોતાના પ્રતિનિધિને મોટે ભાગે તો, પોર્ટુગલ મોકલતો અને તેની દ્વારા પોર્ટુગાલની સાપત્તિક-લશ્કરી શક્તિની તપાસ કરી લેતો.

કુશળ રાજનૈતિક

અકબર કુશળ રાજનૈતિક હતો. હૃદયગત ભાવોને તે છુપાવી શકતો. વટોલીના કહેવા મુજબ તે પોતાના હૃદયભાવો અથવા વિશ્વાસ અને ધાર્મિક વિષયોને ઠીક ઠીક જણાવતો તે કદી તક આપતો નહિ. બધી વાતોમાં અકબરે એમ જ કહ્યું હતું કેળીતો તો તે ખૂબ સાચો અને નિશ્ચય હતો, પરંતુ વસ્તુત એના શબ્દો ને કામોમાં ભિન્નતા હતી.

એ પણ નિસંદેહ છે કે, આ નીતિને કારણે જ એને સફળતા સાપડી હતી, જેમાનું એક દષ્ટાંત આ રજુ.

પોતાનો એક દૂત ગોવા મોકલી ત્યાંથી જીસસના શિષ્ય-પાદરીને દિલ્લી લેડાવ્યો. આ સદેશમાં ધર્મની આગમાં તે રાજપ્રકરણી રમત રચ્યો હતો. પોર્ટુગાલવાસીઓ તો ખિયારા સમ્રાટને આથી 'ઇસાઇ' બનાવી રાજકીય હાવપેચ રમવાના સ્વપ્ના સેવી રહ્યા હતા ત્રણ ત્રણ વાર આવા પ્રયાસ અકબરે કરેલો, એટલું જ નહિ પણ એ ધર્મશુરુઓને સારી પેઠે સન્માનતો પણ ખરો, પણ પરિણામે ન તો સમ્રાટનો પોર્ટુગાલવાસીઓને પરાજિત કરવાનો ઉદ્દેશ ખરૂં આગ્યો કે ન તો ઇસાઓનો અકબરને ધાર્મિક હીક્ષા આપવાનો સમ્રાટનો નિમંત્રણ પછી.....

૧૫૮૦ની આ વાત છે એક વાર આ પાદરીઓ સમ્રાટના નિમંત્રણને માન આપી દિલ્લી આવવા નીકળી પડ્યા હતા આજ સમયે સમ્રાટે કુતુહલોનખાનને પોર્ટુગાલ કબ્જેના બંદો પર ચડાઇ કરવા મોકલ્યો ૧૮૫૨માં તેણે દમણ તથા દોવ પર આક્રમણ કરવાના અસફળ પ્રયાસો કર્યા આ સમાચાર જાણી ધર્મશુરુઓએ અકબરને હરિયાદ કરતા તેણે પોતાના અફસરોના આ કાર્ય માટે પશ્ચાત્તાપ પ્રકટ કર્યો અને કસમ ખામને તે વિષે પોતાને જાણ ન હોવાની ખાહેધરી આપી

પરંતુ આ પછી ઝપડો જવાય પત્યો નહિ. પોર્ટુગીઝો તો પોતાને સમુદ્ર-પ્રદેશના સ્વામી ગણતા હતા અને મલ્લા-મદીના જતા સામ્રાજ્યના જહાજો એમની રાજ સિવાય શેમકુશળ પસાર થઇ શકતા નહિ દેશના ઇતર પ્રદેશ પરના વિજય અને આધિપત્યને કારણે ત્યાર પછી દુરસદ નહિ મેળવી શકે અકબર, હિદમાના પોર્ટુગીઝ અફસરો પ્વસ કરી શક્યો નહિ.

*

યુરોપ-આફ્રિકા મુઘીનો વેપાર

આથી વધુ સબધ સમ્રાટ અકબર યુરોપ સાથે નહોતો ધરાવતો મધ્ય એશિયામાંના પોતાના પૂર્વજોના રાજ્યો હતવાની એના મનની ઇચ્છા તો મનમાં જ રહી અઇ. એને કાર્યમાં પરિણત કરવાના અવસરને અંજાવે, આમ બનેલું ક્રાન્સ, ટર્કો વગેરે દેશો સાથે

શિક્ષકોની વિરુદ્ધ પોતાના અધિકારોનું સરક્ષણ કરવાને માટે વિદ્યાર્થી-સંગઠન કરવાનું મન થાય છે ।

નિષ્ઠા જાણે ગુલામોનો શુભ હોય એમ લાગે છે. જે ઠામ આપખુદ સુલતાનની માફક વર્તે છે તેને નિષ્ઠા આપોઆપ મળે છે, અને જે મિત્રની માફક વર્તવા જાય છે તેનો ઠામ ભાવ પૂછતુ નથી ।

પણ આજનો શિક્ષક કહે છે, “ ગુલામોનો શુરુ થવા કરતા બળવાખોરોનો મિત્ર થવાનું મને વધારે પસંદ છે અને સ્વતંત્રતાની મહત્તા તેમને ગળે ઉતારીએ છીએ તેથી જ તો અમારા વિદ્યાર્થીઓ બંડ કરે છે. શુરુની વિદ્યા શુરુને ફળે એમાં કશું જ ખોટું નથી. તેને એવી ખાતરી હોય છે કે, દરેક ધર્મસંસ્થાપક, પેગંબર, જન્મદાત્રી માતા તેમ જ જ્ઞાન અને તેજસ્વિતા આપનારો શિક્ષક-એ અધાની કદર તેમના મરણ પછી જ થવાની હોય છે ।

૨—ઈન્સપેક્ટર-નિરીક્ષક

અગાઉ શિક્ષકો વિદ્યાર્થીઓના શિકારી હતા પ્રભુથી એ સહન થયું નહિ તેથી તેણે ‘શિક્ષકોના શિકારી’ઓ નિર્મોણ કર્યો આ નવા પ્રાણીનું નામ છે નિરીક્ષક ।

પરીક્ષક જેમ વિદ્યાર્થીઓને શુ આવડે છે તે ન જોતા શું ન આવડવાનો સભવ છે તે જોઈને અચૂક અધરા અને કિષ્ટ પ્રશ્નો પૂછે છે અને છોકરાની કતલ કરવામાં આનંદ માને છે, તે જ પ્રમાણે નિરીક્ષકો, શિક્ષકો ડેટલી મહેનત લે છે, ડેટલા શિષ્યવત્સલ છે, તેમની જ્ઞાનનિષ્ઠા ડેટલી છે, એ જોવાને બદલે તેમ જ જ્ઞાનમાં પાછળ પડેલા શિક્ષકોને પોતાના બહોળા જ્ઞાનનો લાભ આપવાને બદલે, શિક્ષક જ્યારે મારો હોય અથવા પોતાની જૂદા માતાને મળવા ગયો હોય, તે જ દિવસે અચૂક ડુલીસાની જેમ ‘અય અદ મો’ એમ કહેતો આવીને હાજર થાય છે, અને શેરાપોથીમાં જાણે ફાંસીની જ સજા ફરમાવતો હોય એટલી ગભીરતાથી શિક્ષકનો શુનો તેમાં નોંધી રાખે છે.

શિક્ષક છોકરાઓને જેમ મારે છે તેમ પ્રેમથી તેમને પોતાની પાસે ખેંચે છે. છોકરાઓને પ્રસંગવશાત્ વડે છે, તેમ જ ભણાવવામાં તત્લીન પણ યાય છે. મોડા આવવા માટે છોકરાઓને કલાક કલાક સુધી જાભા કરે છે તેમ જ માઆપ છોકરાઓના તદ્દન નાનપણમાં લગ્ન કરાવતા હોય તો છોકરાઓ વતી વચ્ચે પડીને તેમનું રક્ષણ પણ કરે છે જ્યારે નિરીક્ષક તો કેવળ કસાઈની માફક અથવા ઠામ મારાની માફક માત્ર શિકાર જ કરે છે,

એક ભાઈએ મને પૂછ્યું, “ નિરીક્ષક એટલે શું ? ” મેં કહ્યું, “ નિરીક્ષક એટલે શિક્ષકોનું પાપ । ” શિક્ષકો જે પોતાનો ધર્મ સમજાવે અને પોતાની ફરજ બિનચૂક પાર પાડશે, તો આટલો મોટો પગલ અને આમતેમ મોડધામ કરવા માટે મોટરો આપીને આટલા નિરીક્ષકો નીમવાની જરૂર નહિ પડે. નિરીક્ષકોને કારણે જેટલો પૈસો ખર્ચ થાય છે, તે બધો શિક્ષકોમાં વહેંચી આપવામાં આવે, તો શિક્ષકો કર્તવ્યનિષ્ઠ થવાની બાબતે આપણે કે ?

શિક્ષકોનું જ પાપ નિરીક્ષકનું રૂપ ધારણ કરીને તેમને કનડે છે, તેને ઠામ શુ કરે ?

(મરાઠી ‘ વનશોભા ’ પ્રસ્તિષ્ઠાભાષી)

—કાકાસાહેબ કાલેલકર

પૂર્વપ્રાથમિક શિક્ષણ

‘ યુનિવર્સિટીના આ ડેવલોપમેન્ટ હોલમાં ઉચ્ચ શિક્ષણ માટેની ડિગ્રીઓ લેવા સારું એકઠા થવાનો ગિવાજ હોય છે. એ સ્થળે આજે આપણે તફાવત નાના બાળકોના શિક્ષણનો વિચાર કરવા એકત્ર થયા છીએ તે મુખ્ય યુનિવર્સિટીના ઇતિહાસમાં પ્રથમ દાખલો છે, અને એ એક શુભ ચિહ્ન પણ છે. પૂર્વપ્રાથમિક શિક્ષણનું મહત્ત્વ આપણે સમજવા લાગ્યા છીએ એની એ નિશાની છે. પૂર્વપ્રાથમિક શિક્ષણનો પ્રશ્ન એ એક અતિ વિકટ પ્રશ્ન છે. આપણા દેશમાં અઢી કરોડ નાના બાળકો છે તેમાંથી ફક્ત ૨૫ લાખ શહેરોમાં વસે છે, બાકીના સવાળે કરોડ ગામડાઓમાં રહે છે તેમના શિક્ષણનો પ્રશ્ન આપણે ઉકેલવાનો છે.

પૂર્વપ્રાથમિક શિક્ષણનું પ્રથમ તત્ત્વ ખાનપાન, શૌચસ્નાન વગેરે છે, નાનું બાળક દોઢ વરસનું થાય છે ત્યારે ફક્ત ‘ હા ’ ને ‘ ના ’ એટલા એ જ શબ્દ બોલ્યા કરે છે છતાં એ વખતે એ પોતાનું ભાષાશિક્ષણ તૈયાર કરતું હોય છે ઉપરાંત રમત, સંગીત, ફળફૂલ મારફત કુદરતનું ગાન તે મેળવે છે.

અઢી કરોડનો પ્રશ્ન

અઢી કરોડ બાળકો માટે આપણે શું કરશું ? એમને સુદર મકાન, ડિમટી સાધનો, સુશિક્ષિત શિક્ષકો કેવી રીતે પૂરા પાડી શકીશું ? એ એક કાયડો છે.

પણ મેં ભંગીવાડામાં પૂર્વપ્રાથમિક શિક્ષણનો પ્રયોગ થતો જોયો છે અને મને આનંદ થયો છે. કેટલાક ગામડાઓમાં એવા પ્રયોગ ચાલતો જોયો છે અને મને આશા બધાઈ છે.

ગામડામાં નાના બાળકોને તેમના માઆપ કામે મોકલે છે. ગામડિયો પોતે શિક્ષણનું તત્ત્વ સારી રીતે સમજે છે. તે પોતાના ધધામાં શિક્ષણ આપે છે. ગામડાંના બાળકને ચોપડી વાચવા કરતા પોતાના નાના ભાઈને રાખવો કે બકરી ચારવા જ્યુ એ વધારે અગત્યનું લાગે છે શ્રમ એ આપણા જીવનનું સાચું રહસ્ય છે એમાં કંઈપણી અને વિકાસ રહેલા છે. ઉત્પાદક, ઉપયોગી પરિવ્રમ એ જ જીવનનું શિક્ષણ છે. પૂર્વપ્રાથમિક શિક્ષણમાં આ વસ્તુ રહેલી છે મહાત્મા ગાંધીજીની વર્ધાઓજનામાં એ વસ્તુ રહેલી છે એને ત્રણ વિભાગમાં આ રીતે ગણાવી શકાય —

(૧) ઉદ્યોગ દ્વારા શિક્ષણ

(૨) માતૃભાષા દ્વારા શિક્ષણ

(૩) સ્વાવલંબી શિક્ષણ

મારા સાત વર્ષના અવલોકનથી મને ખાતરી થઈ છે કે આપણી પાસે કરોડો રૂપિયા નહિ હોય તોપણ આપણે આ પ્રશ્નનો ઉકેલ લાવી શકશું.

ગર્ભાધાનથી શિક્ષણ

પ્રાચીન કાળમાં ગર્ભાધાનથી શિક્ષણની શરૂઆત થતી સગર્ભા સ્ત્રીના ઓરડામાં કેવાં ચિત્રો રાખવા તેની પણ કાળજી રાખવામાં આવતી જન્મ પછી ત્રણ વર્ષ સુધી

માતાની પાસેથી બાળકને શિક્ષણ મળે છે ત્યાર પછીના શિક્ષણનો કામ આપણે નીચે પ્રમાણે ગોઠવી શકીએ —

- (૧) પૂર્વપ્રાથમિક ૩ થી ૭ વર્ષ સુધી
- (૨) પ્રાથમિક શિક્ષણ ૭ થી ૧૪ વર્ષ સુધી
- (૩) માધ્યમિક શિક્ષણ ૧૪ થી ૧૮ વર્ષ સુધી
- (૪) પ્રૌઢ શિક્ષણ ૧૮ થી મૃત્યુ પર્વત

આપણા દેશમાં સ્વચ્છતાથી આપણે શરૂઆત કરવી પડશે. કયા થૂંકવું, કયાં પેશાબ કરવો એની પણ આપણને ખબર નથી, એ દેશમાં ચોપડીઓનું શિક્ષણ નકાસું છે મેં એક આમડામાં બાલવાડી જોઈ હતી તે અત્યારે મારો નગર સામે તરે છે. નાની છત્રી જેવી ઝૂપડી હતી; એમાં એક ચરીસો ને કાસડી હતી મોટી હોકરી નાની બહેનના વાળ ઓળતી હતી. ઝૂપડીમાં મળનો ઓળાપો કયો હતો બાળકો આનંદથી નાચતા હતા. એ જોઈને મને ખાતરી થઈ કે આમડામાં પૂર્વપ્રાથમિક ઠેળવણીનું કામ ચાલી શકશે.

સાર્વત્રિક કેમ થઈ શકે ?

આપણી સામે પ્રશ્ન એ છે કે આ ઠેળવણી સાર્વત્રિક કેમ થઈ શકે ? જ્યાં માતાને ખાવાનું મળતું નથી, બાપને મળતું નથી, ૪૧ ટકાને પેટપૂરતું મળતું નથી, ત્યાં શિક્ષણનો વિચાર કરનારે ખોરાકનો વિચાર કરવો પડે છે જો આપ કેમ વધારવી એ પ્રશ્ન આવે એટલે દૂધનો પ્રશ્ન આવવાનો જ. એને માટે સરકાર પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે, લોકોએ પ્રયોગ કરવાની જરૂર છે દૂધ ન મળે ત્યાં બોયશિમ વાટીને આપવી એમ પ્રયોગ ચાલુ કરવા.

x

x

x

માતા એ કુદરતી શિક્ષક છે.

પૂર્વપ્રાથમિક શિક્ષણની શાળામાં તો સ્ત્રીશિક્ષક જ જોઈએ. એમાં પુરુષો શું કરે ? આજકાલ સ્ત્રીઓ બહુ શેડતા, મોટર ચલાવતાં, વહીલાત કરતા શીખે છે, પણ એ એમનું કુદરતી કાર્ય નથી કુદરતે તેમને સોપેલ મહાન ને પવિત્ર કામ તો બાલશિક્ષણ એ જ છે માતા જેવો કુદરતે નિર્મોણ કરેલો શિક્ષક બાળકોને કયાથી મળે ? મહારાષ્ટ્રની બહેનો સુશિક્ષિત છે તેમાં પરણેલી, કુમારિકા, વિધવા કે જુદા ગમે તે હોય, જેમને અવકાશ હોય— પૈસાને માટે કામ કરવાની જરૂર હોય, તેમને માટે બાલશિક્ષણ એ કુદરતી ક્ષેત્ર છે. બાલ-શિક્ષણના મહાન ક્ષેત્રમાં લક્ષ્યાવધિ બહેનોની જરૂર છે સત્તાન ન હોય તેવી બહેનોને માટે અનેક બાળકો તેની માતૃત્વની ભાવના પૂરી કરશે.*

શ્રી. બાળાસાહેબ ખેર

* નૂતન બાલશિક્ષણસંબંધના મહારાષ્ટ્ર નિમાગ અને મુબાઈ શાખા તરફથી ડા. ૧૮ મી નવેમ્બર-૧૯૪૬ ના રોજ મળેલ સંમેલનના દૃષ્ટાંટનપ્રસંગે આપેલ પ્રવચન

પુસ્તકો માટે થોડા વધારે પૈસા ખર્ચો.

આપણે જે પુસ્તકો વાંચીએ છીએ તે પૈકી કેટલા ખર્ચ કરીએ છીએ ? દિ દિમાં એક તો વાચકવર્ગ જ બહુ મર્યાદિત છે અને તે પૈકી ભાગ્યે જ ૨૦ ટકા પુસ્તકો તથા માસિકો માટે પૈસા ખર્ચતો દુરો જાળના ખીમચોએ ખરીદેલ પુસ્તકો વાંચે છે અથવા તો જાહેર પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયો પર આધાર રાખે છે.

પુસ્તકાલય અગર વાચનાલયનો હેતુ, વ્યક્તિઓની પુસ્તકખરીદીને દાખી દેવાનો નથી. કેટલાયે પુસ્તકો ભારે કિંમતને કારણે સધળા લોકો ખરીદી શકે તેમ હોતું નથી પુસ્તકાલયનો એક હેતુ વાચક જનતાને આના પુસ્તકો મેળવી આપવાનો છે. વળી વાચવાની ઇચ્છા યાંય તેના બધા પુસ્તકો એક વ્યક્તિ ખરીદી શકે નહિ પુસ્તકાલય એક વ્યક્તિને બધા જોઈતા પુસ્તકો પૂરા પાડે છે. વાચનાલય અગર પુસ્તકાલયના અસ્તિત્વનો ખોટો અર્થ કહવામાં આવે છે કે વ્યક્તિઓનું પુસ્તકો, તથા માસિકો પાછળનું ખર્ચ બચાવવું, આને અગે આપણા છાપખાના, વર્તમાનપત્રો, માસિકો તથા પુસ્તકોની પ્રગતિ ધીમી પડી અછ છે દિસાજ ચોખ્ખો રાખવામાં તત્પર હોય તેના પ્રકાશકો પણ આપણા દેશમાં વિરન છે બધા લેખકો એટલા શ્રીમત હોતા નથી કે પોતાની મહેનતનો બદલો મેળવવા માટે તેઓ વર્ષો સુધી રાહ જોઈ શકે લેખનપ્રવૃત્તિમાં પડેલ મહેનત તથા તે પાછળ ખર્ચાંયેના પૈસાનો બદલો મેળવવાનો મુશ્કેલીને અગે કેટલાયે લેખકોએ પોતાના પુસ્તકો પ્રગટ કરવાનો વિચાર સદાને માટે માઠી વાળેન છે જે વાચકસામ્રાજ્ય લેખકોને પૈસા આપવાની આવૃત્તિ ન દર્શાવે તો પ્રકાશકો શું કરે ?

1

એક માણસ વર્તમાનપત્ર અથવા માસિકનું લવાજમ ભરે અને ધણી વાંચે તે તો આપણી નજર સમક્ષનું હમેશનું દ્રશ્ય છે શહેરમાં ગામડાં કરતાં માથા દીઠ આવક વધારે હોય છે. ત્યાં પણ ધણી માણસો દૈનિક પત્ર મંજાવતા હોતા નથી લવાજમ ભરીને મંજાવનાર માણસને પાડોશના માણસો વાચવા આવીને અથવા છાપુ ઘેર લઈ જવા માટે સતાવતા જોવામાં આવે છે. વાચવા માગી જનારાઓ લવાજમ ન ભરી શકે તેવા હોતા નથી તેમાંના ધણીની આવક તો લવાજમ ભારનારના જેટલી-કેટલીક વખત વધારે પણ હોય છે; પરંતુ તેઓ જાનો શકે તેટલા પૈસા જયાંયના મતના હોય છે કેટલાક તો એવા હોય છે કે માલકે અગર તેના ધરના માણસોએ છાપુ વાચ્યું છે કે કેમ તેની પણ દરકાર કરતા નથી ફેરિયો અથવા ટપાલનો પટાવાળો માલકને ત્યાં છાપુ નાખી જાય કે તરત જ ભાઈ સાહેબ માલકને ઘેર પહોંચી જાય છે અને દસતા દસતા ' જગા છાપુ જોઈ લઉ ' તેમ કહે છે.

બધારે મદ્રાસ ખાતે યતું હતું ત્યારે જાજીતા તેમજ શ્રી મી આર ગેતન દક્ષિણ-દિલ્લા એક મોટા શહેરમાં હતા ધણી નીચતા સરકારને અમલદારોનું તે શહેર આરોગ્યધામ છે અને ધણી પોતાનું મેળ શુદ્ધ ત્યાં પૂરું કરે છે ત્યાં ભાગ્યે જ અર્ધો કાન અધિકારીઓ છાપા મંજાવતા હતા ખીમચો કંઈપણ કંઈ વિના દિવસો વીનાવી રહ્યા હતા કેટલાક તો એવા બપ સેવી રહ્યા હતા કે વર્તમાનપત્રોના સ્વત વાચનથી તેઓ આધવા ઘણ જગે કેટલાક ૧૮૦]

તો તેમના પૌત્ર-પૌત્રીઓના હારથમા જ સર્વસ્વ માની બેઠા હતા અને બહારના જગતમા શું બની રહ્યું છે તેમની તેમને કશીયે પડી નહોતી, કેમકે તેમની ઇચ્છા બહારના જગત સાથે સંબંધ નધારવાની નહોતી કેટલાકનું એમ કહેવું હતું કે ‘છાપામા શું આવે છે ? જગતમા જે સત્ય છે તે બધું ક્યારનું કહેવાઇ મધ્ય છે આપણા વખતમા જે બની રહ્યું છે તેના કરતા વધારે વિચિત્ર બીજું કંઈ હોઈ શકે નહિ. આપણા જુદોના આ હુદ્દિબ્રશને સિતેર વર્ષના ચર્ચિત્ર અથવા રુઝવેદ જોવાની પ્રવૃત્તિ સાથે સરખાવી જુઓ.

આ તો વર્તમાનપત્રો તથા માસિકોની વાત થઈ પુસ્તકો સંબંધી ધણાનું એવું કહેવું છે કે પુસ્તકો તો વિદ્યાર્થીઓ જ ખરીદ કરે અને તેનો અભ્યાસ કરે મને ધણા ગ્રેજ્યુએટો મળ્યા છે. તેમાના કેટલાયે કોલેજ છોડ્યા પછી પુસ્તકમા શું છે તે કદી જોયું નહિ હોય ગ્રેજ્યુએટ થયા પછી તેઓ ઓફિસમા નોકરી કરે છે અને શી થોડી બદલી મેળવવા માટે અને ઉપરીઓને ગજી રાખવા માટે તેઓ દદ ઉપગત કામ કરે છે અને પુસ્તક વાંચવાની દરકાર કરતા નથી, ત્યાં પછી ખરીદવાની તો વાત જ શી ! આગળ નિર્દેશ કરેલા ગૃહસ્થોની માફક કેટલાક એમ ધારે છે કે ‘આ જગતમા અભ્યાસ કરવાનો હતો તે બધો થઇ ગયો છે અને દવે કંઈ વાચવાનું રહેતું નથી.’ બહુ જ થોડા ટકા પુસ્તકો ખરીદ કરે છે, પણ તેમાના ધણાખરા વાતાંના અથવા ડિટેક્ટીવ નવનકથાના પુસ્તકો વાંચે છે, મનન કરવા થોડું પુસ્તકો નહિ

ઈનક, જપાન અથવા અમેરિકા જેવા દેશોમા વર્તમાનપત્રો તથા માસિકોની લાખો નકતો છાપવામા આવે છે ત્યારે હિંદમા દશહજારનો ફેલાવો હોય તેવા પત્રોની સખ્યા આગળના ટેરવા પર ગણી શકાય તેટલી છે પુસ્તકોની પણ એક હજાર કરતા બાંધે જ વધારે નકસો છાપવામા આવતી હશે.

આપણા દેશના યુરો તથા યુવતીઓની આ અપેક્ષાવૃત્તિ, દેશની પ્રગતિમા મહાન અતરાયરૂપ છે. એથી મનુષ્ય મદ તથા વધતા જતા જ્ઞાનથી અપરિચિત્ત રહ્યું છે યુવક તથા યુવતીઓ દેશની દૈનિક પ્રગતિ સાથે રહી શકતા નથી પુસ્તકો તથા માસિકો પ્રત્યેની દુર્લક્ષને અંગે ઉત્પન્ન થતી ગ્રેજ્યુઆના અભાવે તેમનામા નૂતન વિચારો તથા કલ્પના આવતા નથી જે યુવાન લોકો રાષ્ટ્રનું હિત કરવા તત્પર હોય તો આપણા યુવકો તથા યુવતીઓએ ‘વાચન તથા મનન કરવા જોઇએ

આ વાત સાચી છે કે આપણામાથી ધણાની પુસ્તકો તથા માસિકો ખરીદવાની શક્તિ હોતી નથી અને તેથી પુસ્તકો તથા માસિકો તેમને મન મોજશોખ જ ગણાય પણ જેઓ પુસ્તકો ખરીદી શકે તેમનું શું ? ખરીદ કરી શકે તે પૈસા બહુ જ થોડા તે દિશામા ધનનો વ્યય કરે છે

લેખકો તથા ટ્રેડકારોની સ્થિતિ પણ બહુ દયાજનક છે પુસ્તકો અથવા માસિકોની સારી ખપતના અભાવે પ્રકાશકો લેખકોને સારા પૈસા આપી શકતા નથી વસ્તુતઃ લેખકોને પૈસા આપતા હોય તો માસિકોની સખ્યા હિંદમા બહુ જૂજ છે બીજા દેશોમા બીજી

શહીદ પત્રકારો

યુરોપની પ્રજાઓ ઉપર હિટલરે લાદેલી શુભાગી સામેના યુદ્ધનું એક અતિ પ્રકરણ ભૂમર્જના છાપખાનાઓ શાહીથી તથા ગતથી લખી રહ્યા છે

સ્વતંત્ર મતદર્શનને લાભેપણે છે ત્યાં સુધી આપણા સમયનું પત્રકારિત્વ, હવે દરબજે પહેાંચ્યું છે કે, કોઈ પણ વિજેતા તેનો નાશ કરી શકે નહિ અને પુરુષો સ્ત્રીઓ તે માટે લડવાને અને છેવટે મરણ પામવાને પણ તૈયાર થાય છે.

યુરોપના નાઝી શુભાગી હેઠળના પ્રદેશોમાં અત્યારે તેમ જ બની રહ્યું છે પોતાના જાતિભાઈઓ માટે સત્ય પ્રગટ કરવા માટે તેઓ ન માની શકાય તેવી મુશ્કેલીમાં કામ કરી રહ્યા છે અને તેમના જીવન પર ભય ઝંખૂંથી રહ્યો છે

તંત્રીઓ, મુદકો, વહે ચણી કરનારાઓ પૂરેપૂરી રીતે જાણે છે કે ગેસ્ટાપોના હાથે પકડાવું એટલે ચોક્કસ પાતના તથા લગભગ ચોક્કસ મૃત્યુ

અને છતાં દિનપ્રતિદિન, દર બહવાડિયે, દર મહિને આ બહાદુર દેશભક્તો ભૂમર્જ પત્રો, હજારોની સંખ્યામાં પ્રગટ કરીને વહેવે છે -

તેઓ લાખો દલિત શોદોના માનસિક વલણને જાળવી રાખે છે, નાઝી પ્રચારકાર્યનો સામનો કરે છે, તથા વિજેતાની સામે યવની બ્યવસ્થા કરે છે

ધમકી, દેહાતંત્ર, શાસી, સામુદાયિક વેર તથા જાનસંતોષે તે નામવાદને અટકાવે નથી એક શહેરમાં પત્રને બધ કરવામાં આવે તો તે સત્વ જીવ ગહેગમાંથી પ્રગટ થાય છે

હોતેડમાં એક ડચમેને (વલદાએ) એક અગત્યના છૂપા પત્રની રચાવના કરી અને તે ચલાવ્યું હતું તેણે તાજેતરમાં ન્યુયૉર્કની મુલાકાતે આવતા પોતાના કમનસીબ સાથીઓને ખજાં કુ ખોલો ચિતાર આપ્યો હતો

એક મુદક પાસેથી ખબર કઢાવતા માટે ગેસ્ટાપોના એજન્ટોએ તેના પગ પાણીના ટબમાં મુકાવ્યા પછી પાણીને ઉછળતાબિંદુ સુધી ગરમ કરવામાં આવ્યું.

આ ભૂમર્જના પ્રકાશનો તમે જુઓ તો તેની અદ્ભુત જ્ઞાનનાથી તમે છક થઈ જાઓ. ભૂમર્જમાનું કદાચ સૌથી મહાન પત્ર 'લા લિયે એલજી' (સ્વતંત્ર બેલ્જિયમ),

તંત્રી તથા પ્રકાશન વિભાગનું સીરનાયુ, ઇસેલસના જર્નલ નરકમાં પણ મળ્યું આવે છે

મગરબીથી તથા મરડાટમાં તે પોતાના પહેલા પાના પર નીચે પ્રમાણે છાપે છે, તંત્રીવિભાગ તથા કામકાજ માટેની ઓફિસ, ઓળેર ફેફડો માંડર દુર ૧ પોસ્ટ કુ

ટ્રેન, ઇસલસ જુદાજુદા દેશોના ભૂમર્જ વર્તમાનપત્રો વિશે આ નીચે થોડી ટૂંકી હકીકત આપવામાં આવી છે.

બેલ્જિયમમાં લગભગ ૧૫૦ છૂપા વર્તમાનપત્રો પ્રગટ કરવામાં આવે છે ઘણાં ખરા ફ્રેન્ચ ભાષામાં પ્રગટ કરવામાં આવે છે, પરંતુ ફેટલાક 'ફૂમિશ' ભાષામાં પણ પ્રગટ થાય છે. બેલ્જિયમની સ્ત્રીઓ નાટિયુ પત્ર જન્ને લાપાઓમાં પ્રગટ કરવામાં આવે છે તેનો ફેલાવો ૬,૦૦૦ નકલોનો છે

આમા મુખ્ય પત્રો નીચે મુજબ છે ' લ બેલ્ગ, ' લ વોલ્ગ બેલ્ગસ, ' લ પ્યુપસ, ' બેલ્ગનિંગ, ' લ પેસન, ' લ ડ્રેપોલ્ગ ' તેમની કિંમત પહેલા પાના પર છાપેલી હોય છે ૫૦ સેન્ટાઇમથી માંડીને એક ક્રાન્કની કિંમતે હોય છે ' લ વિગ્ને બેલ્ગસ ' તો શુ કિંમત આપવી તે આલક પર છોડે છે.

બેલ્ગનિંગમની હિંમત, પ્રમાણિકતા તથા હારપરસથી સનસનારી અનુભવ્યા સિવાય તમે ' લ લિગ્ને બેલ્ગસ ' નો એક પણ અક વાંચી શકો નહિ. મારી પાસે બે અકોની શબ્દશે ઉતારેલી નકલો છે એકના ચાર પાના છે, બીજાના આઠ

એકના મુખપૃષ્ઠ પર હિટલરનું સરસ રીતે આતેખાયેલું ભયંકર દૃશ્યચિત્ર છે તે એક ' ટેક ' ઉપર બેઠો છે, ચિત્રનું મથાણું ' નૂતન અવ્યવસ્થાનો ઉત્પાદક ' છે

મુખ્ય પૃષ્ઠના માકોના ભાગમા તત્તોનોષ છે તેમા લોકોને સમજાવવામા આવ્યા છે કે, યુદ્ધે મિત્રરાજ્યોની તરફેણમા વજણ લીધું છે, અને દુસ્મનનો બહાદુરીથી કામનો કરો.

અદરના પાનામા જર્મનોએ હેલ્તામા હેલ્તા લીધેન ભોગ-સ્વદેશ ભક્તનો ફેટોમોડ હોય છે. ખૂબ જ ખાનગી જર્મન દસ્તાવેજોના ફેટોમોડો છૂટથી છપાઇ રહ્યા છે.

ખૂબ જ મદસ્તની ટૂંકી ખખરો સખ્યાખધ હોય છે, એક અકમા નીચે પ્રમાણે ખખર હતા —

" શુરુવારે કેટલીક સ્ત્રીઓએ ઇસેલ્સના મધ્યધિભાગમા દેખાવો કર્યા હતા અને ખૂંસપાસથી પસાર થતા જર્મન અધિકારીઓને છૂટથી ધોખી નાખ્યા હતા "

" એક સ્ત્રિવિદ્ય એરોપ્લેનને બેસો નજીક પગણે ઊતરવાની ફરજ પડી હતી, તેમાના એક ઉતારાને નાસી જવા માટે મદદ કરવામા આવી હતી ખીજો મગયો હતો. વસ્તીએ તેની દક્ષનક્રિયા ધામધૂમથી કરી પ્રુપો નીચે એક મોટો ગજરો હતો તેમા તમારો આભાર તેમ લખેલ હતું "

—છાટાલાલ માનસિંગ કામદાર

[પૃષ્ઠ ૧૮૧નું ચાલુ]

પકિતના લેખકો પોતાના લખાણ દ્વારા અટળક ધન ભેંશુ કરે છે ત્યારે પોતાના લખાણો પર જ નિર્ભર હોય તેવા લેખકો તથા અધિકારો હિંદમા બાળે જ પોતાનું ગુજરાન ચલાવી શકે છે. આ સળધમા પ્રાતિક ભાષાઓના લેખકોને ખૂબ સહેલું પડે છે. પરિણામે પ્રાતિક ભાષાના સાહિત્યની પ્રગતિ થબી ગઇ છે અલગત, કેટલીક પ્રાતિક ભાષાઓના સાહિત્યને નૂતન જીવન મળ્યું છે, પણ પ્રગતિ બહુ સતોષકારક ગણી શકાય તેવી નથી

આપણી પ્રાતિક ભાષાઓ સુધરે અને તેમા જોમ આવે તેવી આપણી ઇચ્છા હોય, અને આપણી ભાષાનું સાહિત્ય પ્રગતિશીલ વિચારોની સાથોસાથ પગલા બરે તેમ આપણે ઇચ્છતા હેલ્થએ તો આપણે વધારે પ્રમાણમા પુસ્તકો ખરીદવા જોઇએ તેથી માત્ર આપણા મનુ સમૃદ્ધ થશે એટલું જ નહિ પરંતુ આડકતરી રીતે લેખકો તથા અધિકારોને પણ પૈસા મળશે વાયક જનતા આ અપીલ પર થોડુલણુ ધ્યાન આપશે ખરી ?

—છાટાલાલ માનસિંગ કામદાર

વાચનતરંગ :

લિધનું જીવન : (એક જીવનદર્શન)

“ આ પુસ્તકના લેખક જેવા વિદ્વાન વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી છે, તેવા જ સૂક્ષ્મ વિચારક ક્રાંતિ સત્યના નિવાસ છે આધુનિક કવિ અને તત્ત્વજ્ઞીઓના એ પ્રથમ પંક્તિમાના એક પુરવેા એમણે લિધનના જીવનનો અભ્યાસ કેવળ જનુઆરના કુતૂદથી નથી કર્યો, પણ એ હા એમણે જીવન વિશે, આત્મા વિશે, પરમાત્મા વિશે તેમ જ લિધનના જીવન પૃથ્વી મનુષ્યજીવન માટે સ્વીકારવા લેઈતા બોલ વિશે પુષ્કળ વિચાર કરી એ વિચારોને રસાળ ટેનીમા આ પુસ્તકમા મૂક્યા છે ”

પુસ્તકના વસ્તુ વિશે, શ્રી ડિગ્રાજ્ઞાનભાઈ (અનુવાદક)ની, આટલી સ્પષ્ટતા સમજ્યા પછી, હવે આપણે લિધનના જીવનમાં, પ્રથક પ્રથક લેગણના ભેદમણકાને, એક સળંગ સૂત્ર દોગમા પરાવીએ અને તો આપણને સમજશે, કે લિધન, વિદુસ્તાનને તો એટલું ચિર-પરિચિત જ હતું છે, કે તેના ઉપર કે દગનો થોડાવણો ખ્યાલ તો આપણને રાજના સામુદાય જીવનમાથી જ મળી ગયેતો. જેવામા આવે છે આમ લિધન આપણી આટલી પરિચિત, આટલી પડોશણ હોવા છતાં, કુખની વાત તો એ છે, કે તેના જીવનમાં, નિગતર આવી ગયેલા, પરિપૂર્ણ સ્વાર્પણ અને અખડ આત્મદાનના યત્નની જાણ સરખી પણ આપણે આજ મુઠી વચિત રહ્યા છીએ અને ત્યાં જાણથી જ વચિત છીએ ત્યાં સારમદણની ભૂમિકાના હુકમમની તો આજા જ રી ? પરિણામે અમણ કે આધ્યાત્મ, કેાઈ ભણેતો, ચોપડીની લીટી પર આમળી મુદાવી, સખેતો ઉચ્ચાર કરાવે, અને તે જેમ પોતાની પાસે, ખાતરી કરવાના કથા સાધનને અભાવે, માત્ર વિશ્વાસથી, તે પ્રમાણે જ હા એ હા ભણે; લગભગ તેમ જ, આવી જામતોમા આપણે પણ પશ્ચિમાત્મ સરોધકોને હાથે લખાવવા પુસ્તકો માત્રથી જ સંતોષ વાળવાનો ગ્યો છે. આવી આપણી ગરમાવનારી સ્થિતિ છે ।

અખડ ચાલતા આ જીવનયત્નમાં, પોતાનો યશસ્વી ફાળો નોધાવનાર એક વર્ગ મનુરોનો છે એમના લિગ, પાખો ને આખોની, સમાજહિત માટેના જત્નમાં આકૃતિ અપા-યની હોય છે, નગરના સર્વશ્રમભર્યા કામોનો લાગ તેમના જ ઉપર હોય છે, ‘ તેઓ નગરના ડોહારી, ખેડૂત, ખેલનારા-કડિવા, મિલ્કી, સુથાર, માળી, ગસાયનશાસ્ત્રી, દાઈ, આથા, ડાણુ ’-નકુમા સમસ્ત ‘ લિધન સમાજનું સામુદાયિક ઉદર ને આતરદાં ’ પણ તેઓજ છે

પણ, હવે આપણે, ગજરાણી કે જેને પ્રગ્ન નિર્માણ કરવાની બધી જ મહેનત, એક ગયોરસ કોટડીમા જન્મકેરી રહીને જ, ઉઠાવવી પડે છે, તે તરફ વળીએ આ ગજરાણીથી જેના સ્ત્રી આળકામાથી, બિધન સમાજ, પોતાની ઇચ્છાનુસાર, મજૂરો, સૈનિકો, રાજકુવર કુવરી ધડી શકે, એવી ગૂઢ શક્તિ તેનામા રહેલી છે ઉપરાંત, એક એવો વર્ગ અનામત પવામા આવે છે, કે જેમાથી જરૂર પ્રમાણે, ગમે તે વર્ણ, ગમે ત્યારે નીપજવી શકાય તે તરીકે, જ્યારે વીરતાભરી લડાઈ લડી તેવાની હોય છે, ત્યારે સૈનિકોની સંખ્યા અતિ ઓછી વધી પડેલી જેવામા આવે છે, તેા બિધનનમરતુ બગાણ સમારવા માટે કે પડી ગમેતા ઝાડોના કોહવાણુ માટે મજૂરોની સંખ્યા અસંખ્ય બની જાય છે. વળી જ્યારે મૂળની રિયતિ પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે વધી પડેલી સંખ્યા આપોઆપ ભૂખે રીતપ્રથને મરી જાય છે આ કાર્ય કોષ્ટક દિવ્ય સંકેતથી ચતુ લાગે છે આ ઉપરથી ગણતરીની બાબતમા, બિધન સમાજ કેટલો ચોક્કસ છે, તે સ્પષ્ટ સમજાય છે આ ગજરાણી વિનાહ વખતે સગા સુદર હોય છે, પણ પછી ધીમે ધીમે રાણી તદ્દન કંદૂષી બનતી જાય છે, છતાં, રાગનો પ્રેમ તેના પર આમરણાત એટલો બધો જરૂર રહે છે, કે જે કોઈ તેના જનાના પગ હુમલો કરે, તેા તે નારી જઈને પોતાનો જન અચાવવા કરતા, રાણીને પડખે રહી, આખરી જગ એને છે ને જે હુમલો કરનાર નિર્દય જ હોય તેા છેવટે, રાણીના જાડા દેહને ચોટી જઈ, પોતે પણ મરણ જ પામે છે. ' સૌ દર્શના નાશ પામ્યા પછી પણ પોતાની અધોગતા માટે પ્રેમ અને વફાદારીનું આ કેવું અદ્ભુત દષ્ટાંત છે ! '

ચોથો ને છેવટનો વર્ણ, સૂર્યના પ્રકાશથી ચે વચિત એના કારાવાસી, તરુણ કુવર-કુવરીઓનો છે આ વરકન્યાના ટોળા, લગ્નવડીની રાહ જોતા, કામવિકારના આનંદમય સ્વપ્નોમા મસ્ત બનીને, કામધધા વિના ઓરડે ઓરડે ભટકે છે ઉનાળાને અંતે ને ચોમાસુ બેસંતા આ ધડી આવી પહોંચે છે, ને સેકડો વરકન્યાના ટોળેટોળા બિધનનગરની ટો તથા ચીરામાથી બદાર નીકળા ખુદનામા ઉડવા માડે છે હજી પૂર ઉડ્યાયે નથી ત્યાં જોય પર પટકાઈ પડે છે, ને પોતાના તૂટેલા અંગથી જમીનને ઢાકી વિનાશ નોતરે છે. મસ, ઉત્સવ પૂરો થયો ! કામે દગો દધ યમના પાશમા સર્વને સોપી દીધા ! બિધનના વનનની અતૃપ્ત ને વિનાશકારી આ રીતિ ખરે જ અકળ છે

નિયમોનું પાલન અને અહાયર્થ-ધાર્મિક મંડોનો એ ત્રણ મહાન મતો રાષ્ટ્રમાં અદ્ધરંશ પળાય છે. અહાયર્થ પાનન માટે તો બિધધ (રાજ-રાણી સિવાય) પોતાની તમામ જાતને સ્વેચ્છાથી નપુ સક કરે છે પણ, માનવ સમાજમાં હજુ કોઈ એવો યોગી કે તપસ્વી પાક્યો છે ખરો કે જોણે, આ ઉપગત પોતાના શિષ્યો પાસે સદાયે અધિકારમાં રહેવાના અને સૂરદાસ જનાનાના મત સેવગ્ધ્યા હોય ? " લાખે એકાદ વીર' કે સત ઉપજવનાગ માનવસમાજને માટે આ વીરો કે સતોત્રું જીવન એ શુ જેવી તેવી ચેતના છે ?

પણ હુ ખની વાત તો એ છે કે જે હકીકત જેવા સ્વરૂપમાં હોય તેવા સ્વરૂપમાં જ તેને સમજી લઈ તેને અનુરૂપ થવાનું તો આપણે તીખ્યા જ નથી અને તેથી તો, આપણુ ' ઝીણી રાષ્ટ્રના દાણા જેવડું મગજ ' શિખરે ચડી અનેક પ્રકારની કલ્પના કરી જાડે છે એક જ માતાપિતામાથી જુદી જુદી જાતના કુવરકુવરીઓ, સૈનિકો વગેરે કેવી રીતે નીપજવી શકાય છે ? વળી એક જ માતાપિતામાથી ઉત્પન્ન થયેલા આ ત્રણ જુદા જુદા વર્ગોની શરીરરચના, સ્વભાવ, દેવ, કાર્ય વગેરે પણ એકબીજાથી એવા બિન્ન હોય છે કે વશગત વાગ્યો કે નૈસર્ગિક પ્રેરણાનું આપણુ આજ સુધીનું જ્ઞાન નહિ જેવું, બદકે જુદું માલમ પડે છે ગણતરોની બાનતમાં પણ બિધધની શક્તિ અચ્ચો પમાડનારી નીવડી છે. ઉપરાત, એક મહરવનો પ્રશ્ન તો એની ઇશ્વરીય જ્ઞાનશક્તિનો છે. બારીકમાં બારીક કરોઈના શરીર પર આખ, કાન, નાકના ચિહ્નો જેવામાં આવ્યા નથી ને છતાય નવાઈની વાત તો એ છે કે જમીનની અદર રહેવા છતા, જમીનની ઉપર પડેલા ઝાડની જાણ તેને વિના વિલભે થઈ શકે છે, એક જગ્યાએ લખાણ થતા સમસ્ત બિધધનગરમાં વીજળાવેગે ખખર પહોચી જાય છે, તથા અધિકાર અને પ્રકાશ પણ તે પારખી શકતી જાણવામાં આવી છે

આ બધુ શાથી બને છે ? એ શક્તિ કોને આધીન છે ? આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર, પ્રચુત પુસ્તકના લેખક શ્રી મેટગર્લોક, પરમેશ્વર છે એમ બનતા સુધી સ્વીકાર્યો વિના શોધવા પ્રયત્નો કરે છે, પણ આખરે તો તેઓ પણ એ ગૂઢ શક્તિને " રાષ્ટ્રાત્મા ' ' કુલદેવતા ' વગેરે કલ્પના કરીને સમજાવે છે. " કોઈ એ શક્તિને ' વિશ્વવ્યાપક ચૈતન્ય ' (બ્રહ્મા) કહે છે, તો કોઈ ' અનાદિસિદ્ધ મેળ ' પણ કહે છે આપણને ચાહે તો આપણે ' દેવ ', ' પરમેશ્વર ', ' નિયતા ', ' આદિકર્તા ', કે ' સર્વકારણોના અનાદિ મૂળ કારણ ' કહીએ કે તે બધાને આધીન કહીએ સમજીને મન બધાનો અર્થ એક જ થાય છે, અણુ-સમજીને બધે જ ગોટાળો થાય છે " જડ દેહાભિમાનને અને પોતાની અગત વાસનાઓને

શ્રી. મેઘાણીની બે વિશિષ્ટ કૃતિઓ

(૧) રંગ છે ખારોટ : (૨) માણસાઈના દીવા

સાહિત્ય એટલે માનવમાનસનું પ્રતિબિંબ જે સાહિત્યકૃતિમાં માનવમાનસનું અપાર વૈવિધ્ય-તેના ગમ્મા અણુગમ્મા, ઉપગ્ના ઠોડાર પડ નીચે વહેતું નિર્મળ પ્રેમઝરણુ હ્રમદ્ભૂ રીતે રજૂ થયા હોય તે સાહિત્યકૃતિ સર્વ કાળે વાચકોનું ચિત્ત કમળે કરી શકે છે

લોકજીવનના આશ્લ અભ્યાસી તરીકે શ્રી મેઘાણી સુપ્રતિષ્ઠિત છે જેને નીચલા ચરના લોકો કહેવામાં આવે છે તે લોકોમાં મેઘાણી ક્યો છે કાઠિયાવાડની જૂની પ્રેમ-શોર્પની કથાઓ સાંભળી રંગદર્શી શૈલીમાં 'રસધાર'માં રજૂ કરી શક્યા છે તેનું કારણ એ છે કે તેમણે આ વાતાવરણ આત્મસાન કર્યું છે તેમની આ કલા તેમના અન્ય પ્રયોમાં પણ જણાઈ આવે છે વેરાનમાં, પલકારા, પ્રતિમાઓ વગેરે નવલિકાખંડો વાંચતાં આપણે ઠાઠ અમળી ભૂમિમાં વિહાર કરીએ છીએ એવું આપણને જરા પણ ન લાગે. એ જ રીતે રવીન્દ્રવીણા કે યુગવદનાની પ્રધાન કૃતિઓ-જેની ગુણવત્તાને અંગે તેમની ગણતરી રાષ્ટ્ર-શાપ્તમાં થઈ ગઈ, એટલી બધી સદજ રીતે લખાએલ છે કે શ્રી મેઘાણી પોતે જાહેર ન કરે તો આ પરબાષાની કૃતિ છે એની મધ પણ આપણને ન આવે નવલકથાના ક્ષેત્રમાં પણ તેમણે આવી જ શક્તિ દાખવી છે અપરાધી, સત્યની શોધમાં, બીડેલા દાર (પૂર્વાધ)-માત્ર ઊત્તરાર્ધમાં પરબાષાની મંધ આવી જાય છે-આના સફળ ઉદાહરણો છે આ જ રીતે નાટ્યક્ષેત્રે તેમણે દ્વિજેન્દ્ર રોયને આત્મસાત કરી યુજ્જંગિગમાં 'ગણે પ્રતાપ' અને 'શાહજહા' જેવા નાટકો આપ્યા છે અને નવલિકાક્ષેત્રે 'મેઘાણીની નવલિકાઓ,' કે નવલક્ષેત્રે 'વેવીરાળ,' અને 'તુલસીક્યારો' જેવી નવલકથાઓ ન આપી હોત તો ગૂજરાત એમ જ માની લેત કે મેઘાણીભાઈમાં સર્ગ-શક્તિ નથી, વાર્તા-ઓળિયુ બીજેથી મળે તો જ પોતે એમાં પ્રાણ પૂરી શકે છે આ વૃત્તિ ખરાબ છે એવું કાંઈ નથી શેક્સ-પિયર કે કાળીદાસે પણ વસ્તુ તો મેળવ્યું જ છે અને પ્રાણ જ પોતે પૂર્યો છે. પણ આ જમાનામાં તો મૌલિકતા માટે આગ્રહ રખાય છે વેવીરાળ અને તુલસીક્યારોની સફળતા માની લીધા પછી ય એટલું તો કળન કરવું પડશે કે મેઘાણીભાઈને ખોખામાં પ્રાણ પૂરવા ખૂમ ફાવે છે રસધારના પાંચ ભાગ, સોગડી બદારવટીઆ, દાદાજીની વાતો, ડોશીમાની વાતો, અને અર્ધો બે વાર્તામગ્ગો રસદર્શન માટે સ્વીકાર્યો છે તે 'રંગ છે ખારોટ' અને 'માણસાઈના દીવા' આ કથનની પૂર્તિ કરે છે.

આ બંને વાર્તાસમૂહોના રચના-કાળ લિન્ન બિન્ન છે 'રંગ છે ખારોટ'માં વિક્રમ ને ખાપરો, પ્રજાત ચાવડો, પરકાષપ્રવેશ વગેરેમાં પરદુ ખલ જણા વિક્રમની સાદસિક કથાઓ છે, તો ગાપુ બાનાઓ, ચાગ ચાર દરિયાપીરની દીકરી, વગેરેમાં દેવદેવીઓ, કામણ વગેરેમાં ગ્રહા ધગવતો મધ્યયુગનો લોકસમૂહ રજૂ થયો છે નાગ અને બામણ કે બેરિયો અને જુજિયો તો આ જમાનાનો પણ બહુ સારી નવલિકાઓ મણી શકાય પરંતુ આ બધી વાર્તાઓ વાચતી વખતે વાચકે એક વસ્તુ સ્વીકારી લેવાની હોય છે કે પણ, પક્ષી બધા

શ્રવત પાત્રો છે, મનુષ્યમા પગકાયાપ્રવેશ કરવાની કે મનુષ્યમાથી પોપટ બનાવી દેવાની જમીન, જળ કે આરમાનમાં વિચરવાનો શક્તિ છે આ હકીકત ન માની લેવામાં આવે ત્યાં સુધી વાર્તાસ આણી શકાય નહિ ' ખાનિયો, ' માત્ર પોથીજ્ઞાન નહિ પણ રક્ષમ-નિરીક્ષણ શક્તિ જ જગતમાં વધુ કામ આવે છે તેનું સાફ દૃષ્ટાંત છે ' ચંદન-મેણુગિરી ' અને ' જનમનો જોગી ' તે પદ્યમાં વિશેષ છે

આ વાર્તાઓ, મેઘાણી પોતાના વિદ્વાત્યુક્ત પ્રવેશકમાં લખે છે તેમ, દેશ દેશ એક યા બીજા સ્વરૂપમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેનું motto પ્રસંગ પરિવર્તનના કિમિયાઓ, પક્ષીઓની બોલીથી વાર્તા વિકાસ, બકરા જેવા પાત્રથી વાર્તાવેગમાં આવતો અણુધાયો પલટો (ચાર સાર) વગેરે તત્ત્વો બમાળ, બિહાર વગેરેની વાર્તાઓમાં છે-એટલું જ નહિ પણ યુરોપિયન વાર્તાસાહિત્યમાં પણ આજ તત્ત્વોનું અસ્તિત્વ છે તે મેઘાણી દર્શાવે છે.

માનવસમાજના બાલ્યકાલનો આ વાર્તાઓ છે; જ્યારે લેખનસામગ્રી નહોતી ત્યારે વશપરપરા છૂંદાંજે જળવાઈ રહેલી આ વાર્તાઓમાં બોતાતી બાપાનો લહેકો વધારે હોય છે એ લહેકો મેઘાણીએ લેખનમાં પેણુ જળવી રાખ્યો છે એ જ એમની સિદ્ધિ છે. વાર્તાઓ વાચતી વખતે, ઊતાવળે વાચશો તો તરત જ લહેરમાં સરી પડાશે, અને આપણી આખ સમક્ષ ભેટ બાધીને ખડે! થઈ ગયેલ બારોટ દેખાશે આમાં જ સમઠના નામનું સાર્થકય છે લેખિત સ્વરૂપે આ લહેકો જળવી રાખવા માટે આપણને કહેવાનું મન થઈ જાય છે ' રંગ છે મેઘાણી ' ' પણ આવી રસપ્રદ વાર્તામાં ' કાઠીકુળ ' જેવી શુદ્ધ વશાવળા શ્રી મેઘાણીએ શામાટે બેળવી દીધી હશે એ સમજાવું નથી

' માણસાઈના દીવા ' આથી તદ્દન જુદા પ્રકારનું પુસ્તક છે, ' રંગ છે બારોટ ' માત્ર કવિપત વાર્તાઓ છે, તો આ સમઠમાં રજૂ થયેલ પ્રસંગો તો ખરેખર હકીકત છે Truth is stranger than fiction એ સૂત્ર અહીં પ્રમાણ થાય છે જૂની વાર્તાઓમાં-રંગ છે બારોટમાં જ આપણે વાચીએ છીએ કે વિક્રમ રાગને ખખર પડે કે દૂદીઓ રાક્ષસ કોષને પીડે છે, તો તે તરત જ દૂદીઓને મારીને તેને શગળે આવેલાને બચાવે છૂટકો કરવાનો આ ' માણસાઈના દીવા 'માં પણ આપણને આ જમાનાનો એક વિક્રમચીત્ર પુરુષનો પરિચય થાય છે

આ પુરુષને ન્યા ન્યા દુખ દેખાય છે ત્યાં દુખવિમોચન માટે દોડી જાય છે પાટણનાડીઓની ફાગદારી ફાગદારી જોઈ તે કંઈ છે ને વડોદરા-વટાદરાની દડમગ્નતો શરૂ કરી છેવટે તે ત્રાસમાંથી પોતાના યજ્ઞમાનેને યુક્ત કરે છે. શોકસાહિત્યનો વિક્રમ તો ઊણુપાનડીમાં ઊડી ચકતો, વડની બખોનમાં બેસી તેને ઊડાડી ચકતો, બીજાની કાયામાં પ્રવેશ કરી ચકતો, બાવનવીં ને ચોસઠ જોગણી તેને ફાગદગજુર હતા, ત્યારે આ વિક્રમને તો પગમાં પગરખા પહેરવાની પણ આખડી છે એક વખત ખાલું, ને પછે ચાથીને જલું એ એનું શ્રવનવ્રત છે દેડીયા-વેગતો વિરોધ કરવા બાગેલાઓમાં ગયેન આ પુરુષ કોમી ફાગદાઓના ગ્રેમથી તેમનામાં જ દટાઈ જાય છે તેમના આનવાઈ જતા માણસાઈના દીવા ફરી સને જ કરે છે, જે જુવાનોની જિંદગી બરમાદ થઈ ગઈ હોત તેને

પોતાના 'તીન-પ્રેમ'થી બચાવે છે-સરકારમાં રજૂ કરીને નામદારિયા જેવા બહારવટીઆના વાસમાં નિર્ભયતાથી જીવે કહે છે કે તને બહારવટું શિખડાવવા આગ્યો છું ધન્ય છે તેની હિંમતને સેવાનો દેખાવ કરનાર બીજો માણસ હોત તો જાનથી જાત તેને બદલે આ મહારાજ તેમનામાં જ બળી જાય છે, તેમને પોતાના સ્વજન ગણે છે ચોરી ન પકડાઈ તો આપણી આમર જાય, વેરો આપીએ તો આપણું નાક કપાય, બહારવટીઓ શરણે ન આવે ને ન પકડાય તો ગામને માથે કહેણી રહી જાય વગેરે વગેરે. તળપદી હિંકમતોથી, પ્રેમથી તે પોતાનું કાર્ય સાધે છે અને માટે 'આપણી ન્યાતની ઇજ્જત' " "કોણ ચોર ! કોણ શાહુકાર ! " "મારા સ્વજનો" વગેરે પ્રસંગો જુઓ.

"હરાયું ઢોર", "અમલદારની હિંમત" અને "ઇનજાર"—આ ત્રણ પ્રસંગોમાં કોઈ અજગ રમણીય કથા છે મહારાજ બેઠા છે દરબાર ગોપાળદાસ સાથે જોધિયુ ખાવા ત્યાં ખજાર પડે છે ખોડીઆના પરાક્રમની આ ખોડીઓ મહારાજ પાસે રજૂ થાય છે, તે લોકઅપમાં પુરાય છે તે વખતે 'હરાયું ઢોર'માં નાસી જતો વર્ણવેલ કાવીકાવાળા ખોડીઆને પકડી આપુ તેમ આ ખોડીઓ કહે છે મહારાજ અમનદારને આ ખૂનના અપરાધીને પોતાની સાથે મોકલવા વિનવે છે, ખૂન મનોમથન પડી અમનદાર ખોડીઆને છૂટો કરે છે પણ બીજો ખોડીઓ છટકી ગયો હોય છે, મહારાજ આ ખોડીઆને તેની મગજ પડે ત્યાં શોધ માટે જવા દે છે, ને છેવટે તેને એની બેરી પાસે પણ જવા દે છે સવારે અમતદાર આ બધા કરેલીને પણ આ પાય છે. આ પ્રસંગમાં જે તાક્ષાવેની અને ઇતેજરી રજૂ થયા છે તે અદ્ભુત છે. પ્રસંગપ્રસંગે રામાચક છે, શુ યશે ? શુ યશે ? ની પ્રસ્તાવથી પાત્રોની આંક વાચકોના હૈયામાં પણ રમી ગઈ છે કેવી સુદર સાહિત્યકૃતિ માણસાઇના દીવાની જ્યોત કેવી જનલંત છે ખોડીઆને નામી જવાની સપૂર્ણ તક હતી છતાં ન નાસી ગયો ગુન્હેબાર મનાતી કામોની કેવી માનવતા.

'નમું નમું તરકગના પતિને' પણ એવો જ કલાત્મક પ્રસંગ છે કૂતો બધા કર ચોગ છે, તે મહારાજને પોતાને ત્યાં આવવા વિનવે છે મહારાજને તો સવ સમાન છે મહારાજ કૂલા પાસેથી ચોરીની ફિલસૂરી સાબળે છે જરા લગાણુ તો યશે પણ આ ફિલસૂરી તો આખી જ ઉતારીએ મહારાજે કૂતને કહ્યું —

'હે કૂલા વાવેયા ! મને તો આશ્ચર્ય થાય છે, કે એવું તે કયું પુણ્ય તમે કયું દશે કે જેને પ્રતાપે તમારે આ બે બેરીઓ, ત્રણ દીકરા, આ દીકરાની વહુઓ, આ ખેતરા, આ બેસો ને આ બધી સુખસાહેબી મળી છે !'

'મે તો મહારાજ !' કૂલાએ જરાયે દોગાઇ વગર શુદ્ધ સાચે ભાવે જવામ દીધો 'કોઇ પરબી સામે એકી આબે જોયું નથી અને મે તો જે આગળે આવ્યું તેને રાંટનો આલ્યો છે.'

યડીમગ તો મહારાજ સ્તબ્ધ બન્યા પાપપુણ્યનું શાસ્ત્ર એમના અંત કરણમાં અટવાઈ રહ્યું પછી એમણે કહ્યું

‘ ફોનદાર કહે છે કે તમે તો કૂવા, આજ લગીમા બે હજાર ચોરીઓ કરી છે, તે પાપ નહિ ? ’

‘ હશે મહારાજ ! ’ કૂવાએ આ બે હજારના આકડા પર મર્મ કરતા કહ્યું.
‘ ફોનદારે મણી દશે મે તો કંઈ સરવાળો સાચ્યો નથી પણ મહારાજ ! ચોરી કરવી એ તે કાંઈ પાપ છે. ’

‘ પાપ નહિ ? ’

‘ ના મહારાજ તમે જ વિચારી જુઓ તમારેય બે આખો છે, મારે પણ બે આખો છે છતાં તમારી પોતાની મૂકેલી જે ચોજ તમે પોતે ધોલે દા’ડે સૂરજના અજ વાળામા ન દેખો તે અમે બાળીએ, એ શુ અમર્યુ’ હશે ! એનું કંઈ રહસ્ય નહિ હોય ? ’

‘ શુ રહસ્ય ? ’

‘ રહસ્ય એ, કે લક્ષ્મી અમને ધાપોકાર કરે છે. ’

‘ હે ! ’ મહારાજ સતેજ બન્યા કશીક તત્વાલોચના ચાલુ થઈ લાગી

‘ હા મહારાજ ! પારકા ઘરમાં પરાણે એકઠી વધેલી અને બંધાઈ મથેલી લક્ષ્મી અમને પોકારે છે-એને પહોળી થવું છે જ્યારે એ ધાપોકાર કરે છે, ત્યારે અમને આપોઆપ આધેથી પણ સંભળાય છે, અને ત્યારે અમાર મન અદગ્ધી અનાજ દે છે, કે કૂલિમ્ ! જાહ, હોંડ અમે લઈને લક્ષ્મીને છોડાવીએ છીએ એમથી કંઈક મુખીને જાય, કંઈક ફોનદારને, કંઈક મોટા ફોનદારને, અને અમને તો બાપજી ! માત્ર કાટામ મામણ રહે છે. ’

ચોરીની જેવી સુદર દિવસથી કૂવા એક જગ્યાએ પાછો કેમ કમો તેની હકીકત કહે છે આવા સ્પષ્ટ એકરાર કરનાર કૂવાને મહારાજ શિખામણનો એક શબ્દ પણ કહેતા નથી અને ક્ષત્તેન્નેમ્યો નમ્ર । તસ્કરેમ્યો નમ્ર । તસ્કરાણાં પતત્યે નમ્ર । આ શ્લોક યાદ કરે છે અને આ કૂવાનો છોકરો વર્ષો પછી જેવમા મળે છે ત્યારે મિત્રપુત્રને મળતા હોય તેવી લામણી મહારાજ અનુભવે છે જેવી મહાનુભાવતા । આ પાટણવાડિયાઓ એમના પગ પૂજે અને એમનામા ચમત્કારની શક્તિ મનાવે એમા શી નવાઈ ।

ચોગી લૂટ કરનારાઓના સતાનોની તે જેવી કાળજી રાખે છે તે માટે ‘ શનિયાનો છોકરો ’ જુઓ. શનિયાના છોકરાને મોટું ઝુગડું થયલું પણ દવાદાર કરોની આ લોકોમા ત્રેવડ કપાથી હોય મહારાજ એને અડધો મણુ ચોખ્ખા અપાવી, નડિયાદ લઈ જાય છે મોઢ દિવસ ગાડીમા ન બેઠેલા શનિયા દિગમ્ભદ થઈ જાય છે છોકરાની નેને કાંઈ પડી નથી તે પોતે જ છોકરું બની જાય છે. આ પ્રસંગ દ્વારા આ પાટણવાડિયાઓની ગરીબાઈ, તેમનું અજ્ઞાન અને નિરાધારતા જેવા અજબ રીતે વ્યક્ત થાય છે મહારાજ સિવાય આવા છનિયાઓનો અને તેમના ગડગૂમડવાળા છોકરાનો ભાવ પૂછનાર કોણ હોય ? કુખ હોય ત્યાં તો વિક્રમ જ દોડે ને ?

આ પુસ્તકમા શુન્દેગારો છે, ઝરીઓ છે, તેમ અક્ષર પણ ન બપુયા હોવા છતાં સંતપ્તરૂપના લક્ષણ ધરાવતા માણસો પણ છે ‘ જ દુ ઉ વાણુ દેણુ છુ ’ ના ભગત અને જી’બા અને ઇચ્છાયા પતિ માટે જેમ તેવા પ્રેમ હોવા છતાં એના ઘરે પોતીસ ગડતી દે, એને મારે, જેયમાં પૂરે એ ન બેઈ રાકાય એટલે જી’બા પતિગૃહે જતી નથી અને

હેવટે-પતિ જુદો રહેતા તૈયાર થાય છે ત્યારે તે સુખમય મૃદુર્ગ્યજીવન ગાળી શકે છે બીજાને ત્યાં જડતી અને માર છે જીવ્યાને ત્યાં ખાટના દિવસકા અને પ્રેમ છે આ પ્રસંગ વાચતા વાચતા વાચકને થાય કે આની બાળાઓ બધેય હોય તો !

આ બધા પ્રસંગોમા મહાગજની નિરભિમાનતા તરી આવે છે તેમણે યશની છત્તા કરી નથી કીર્તિની છત્તા કરી નથી, એક ટક ખીચડી ખાઈ આ મહીકાઠાના ગામડા-ઓમા પરફુ ખા ભાગવા ચાલ્યા જ ક્યું છે પાટણનાડિયાઓ એમને અવતારી પુરુષ ગણે છે. (જુઓ ' પાય દિવસની જગમ વિદ્યાપીઠ 'મા પૃ ૨૩૧) કાંધરાડી ગામના લોકોને તેમણે પાણી ઉપર ચાલીને બચાવ્યા એમ કહે છે મહાગજ કહે છે " આતુ કારણ છે તીવ્ર પ્રેમ " આ તીવ્ર પ્રેમને અંગે જ ગાંધીજીને ગમે કે ન ગમે પણ એક ભગત તેમને કૃષ્ણના અવતાર ગણી પૂને છે -મ દિગ્ પણુ બાધ્યુ છે એ હકીકત પત્રોમા હમણા જ આની છે ને ? આતુ કારણુ પણ તીવ્ર પ્રેમ જ ને ? અને આ પુસ્તકનો મધ્યવર્તી સૂર ગણો તો તે પણ તીવ્ર પ્રેમ જ છે ને ?

શ્રી. મેઘાણી કહે છે કે આ તો દસ્તાવેજી ગ્રંથ છે. એમા પોતાની કલ્પનાના રંગ ક્યાંય બેગેયો નથી આમ છતાં આ પુસ્તક વાચતા કોઈ અધૌકિક આનંદ આવે છે - 'રસધાર'ના વાચનથી પણ ચડે એવો મહાશય જે વાતો કરી, તેમા પોતાની જાતને જરા પણ સડોવ્યા વગર-અનેક રચણે સુદૃઢ મતપ્રદર્શન કરવાની તક મળે ત્યાં પણ તે તક જવા દઈ, સુદૃઢ નવલિકારવરૂપે આ પ્રસંગો આપણી સમક્ષ ગૂઢ કર્યા છે પ્રથમ વાર્તાનો જ ઉપાડ જુઓ વાચકની આખ સમક્ષ બચકર વાતાવરણ ખડુ કરનાની કેવી અજગ શક્તિ !

આ ગ્રંથની શુભમતા માટે તો કાકા સાહેબનો અભિપ્રાય ટાકવો ઉચિત ગણાશે

" કાઠિયાવાડના ગયા જમાનાના મડવીરો અને ચારણોની જીવનકથાઓ અને લોકકાવ્યોનો સમ્રહ કરી ગુજરાતી ભાષામા એ રોમાચક જીવનમૂલ્યોને આનાદ રીતે ચિત્રિત કરનાર શ્રી. જવેરચંદ મેઘાણીએ આ પુસ્તકમા અદ્ભુત સયમ વાપર્યો છે અને આ ચોપડીમા શ્રી રવિશંકર મહારાજની જ ભાષા અને ગ્રેપી વાપરીને મહીકાઠાના જીવનવીરોના જીવનમૂલ્યો કલા છે, અને એ મૂલ્યોમા મૌનિક ફેરફાર કરવા મયનાગ સરકૃતિવીર શ્રી રવિશંકર મહારાજ પોતાનું જીવન કેમ નીચોવ્યું છે એનું જીવન ચિત્ર આપણને આપ્યું છે મને તો લાગે છે કે આ ગ્રંથમા શ્રી. જવેરચંદ મેઘાણીની અદ્ભુતગમ્ય સાહિત્યરસી, સયમના ઓપના કારણે સોળે કળાએ પ્રગટે છે આ ચોપડી વાચતા મેઘાણીની સયમસમર્થ શૈલીએ માગ પર જે સ્પર્શ કરી છે તે બીજી મોઢ પણ ભાષાની ચોપડીએ ભાગ્યે જ કરી હશે હું આશા રાખુ છું કે ' માણસાઈના દીવા 'ના અનુવાદો દેશપ્રદેશની અનેક ભાષાઓમા યશ ને સરકૃતિવીર રવિશંકરના પુરુષાર્થનો આ દસ્તાવેજી માનવકોટિના સાદિત્યમા પોતાનું આભાવિક સ્થાન લેશે "

હેવટે શ્રી કાકા સાહેબ કહે છે " શ્રી મેઘાણીએ ગૂઢ કરેલી મહીકાઠાની આ જીવનકથાઓમા રનાન કરીને તીર્થરનાનની ધન્યતા હું અનુભવુ છું. આશા રાખુ છું કે વાચકોને પણ એ જ અનુભવ થશે "

એ જ અનુભવ થયો છે, કાકા સાહેબ !

લોકસાહિત્યની મહત્તા

દરેક શિક્ષિત માનવીને કદને કદ સાહિત્ય ગમે છે. કોઈને ટૂંકી વાર્તા, કોઈને નવનકથા, કોઈને જીવનચરિત્ર, કોઈને ઇતિહાસ, કોઈને નાટ્ય, હાસ્ય કે કાવ્યસાહિત્ય એમ સાહિત્યના એકાદ અથવા તરફ અભિરુચિ હોય છે. કોઈ નવરાશને વખતે, કોઈ ઉદ્દેશ કે શોકને વખતે તો કોઈ ગાનિતને વખતે સાહિત્યનો રસરવાદ ચાખવાનો પ્રયત્ન આદરે છે; અને સાહિત્યમાથી કોઈ નવરાશનો આનંદ, કોઈ ઉદ્દેશમાં શાન્તિ અને કોઈ રચાણા આનંદ મેળવે છે. આમ સાહિત્ય વિષયે ચડેલા જીવનમાં, અશાન્ત નીરસ જીવનમાં કે કટાવેલા શુષ્ક જીવનમાં નવે! પ્રાણ પૂરે છે.

આ દષ્ટિએ વિચારતા લોકસાહિત્ય જૂદું તરી આવે છે. તે દરેક માનવીને ઓછે વયે અશે આકર્ષે છે-તે કદને કદ કારણે ગમે છે, તેમાં સાહિત્યના વિવિધ અંગોનો ઓછાવત્તા અશે-સમાવેશ થયો હોય છે. એથી તે દરેકને આકર્ષવા સમર્થ બને છે.

વળી લોકસાહિત્યમાથી અત્યાસી તરવેનો નાશ થયો હોય છે, અને લોકહૃદયને રપર્ગતુ તત્ત્વ તેમાં સમઢાયેલ હોઈ દરેક માનવહૃદયને રપર્શી શકે છે. પ્રાચીન લોકસાહિત્ય કેટલાક શતકો વીત્યા છતાં પણ એવો ને એવો જ આનંદ આપે છે. લોકમાનસનો સૂક્ષ્મ અવ્યાસી લોકમાનસને અનુસરી લોકસાહિત્ય રજૂ કરે તો તે સાહિત્ય આદરણીય અને એ નિર્વિવાદ છે અને લોકો તે સાહિત્યમાથી પોતાના જીવનને અનુકૂળ ભાવે, લાગણીઓ-કે કલ્પનાઓ સાથે સમન્વય સાધી આનંદ પ્રાપ્ત કરે છે, આ કારણે લોકસાહિત્યકાર લોકસમૂહના હૃદય જીતી શકે છે અને અન્ય સાહિત્યકારો કરતા વિશેષ મહત્તા પ્રાપ્ત કરે છે. શ્રી. મેઘાણી જેવાનું લોકસાહિત્ય આજ કારણે વિશેષ આદર પામ્યું હશે ને.

સાહિત્યનો રસારવાદ મુખ્યત્વે શિક્ષિત સમાજ લઈ શકે છે, પરંતુ લોકસાહિત્યનો રસારવાદ અશિક્ષિતસમાજ પણ કંઠપકડે ચાખી શકે છે. માણુમટની કથાઓ, દાદાજીની વાર્તા, ખારોટ કે ગઢવીની વાર્તાઓ, ગરવી ગૂજરાતચોના રાસ, ગીતો કે ગરબા ઇત્યાદિ કંઠપકડે મેળવેલું એક પ્રકારનું લોકસાહિત્ય જ છે અને એ તેની મહત્તા છે.

લોકસાહિત્ય કેટલું હૃદયસ્પર્શી છે તે જોવું હોય તો, એકાદ ડાયરામાં ન્યાં ખારોટ કે ગઢવી લોકસાહિત્યની વાર્તા એમની વિશિષ્ટ હલક સાથે કહી રહ્યા હોય, એ વખતે હાજરી આપી જીએ. 'ઔતવર્ગ' બાન જૂલી આરસના પૂતળાની જેમ તે સાહિત્ય ઝીલી ગઈ હોય તે વખતનો આનંદ અનેરો જણાશે ન્યાં દાડિયારાસ ચાલી ગયા હોય ત્યાં હાજરી આપી જીએ. 'તે તમને કેવું આકર્ષણ કરે છે તે સમજાશે. ગુજરાત લાખા કાળથી આવ્યા ડાયરા-ઓથી પરિચિત છે એટલે વધુ વિવેચન અરજાને છે.

હાલમાં નિરક્ષરતા ટાળવા સઘળી જે પ્રૌઢ શિક્ષણ આપવાના અને ગામડે ગામડે પુસ્તકાલય સ્થાપવાના પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે, તેમાં જો લોકસાહિત્ય અને લોકસાહિત્યકારની સહાય લેવામાં આવે તો અત્ય સમયમાં વધુ લાભ ઉઠાવી શકાય તેમ છે, પ્રૌઢોને જો લોક-

[સાપ્ત સપ્તેમ્બર ૫૪૫૫]

વડોદરા અને એની કેટલીક વિશિષ્ટતાઓ

વડોદરા રાજ્યનો વિસ્તાર એટલો બધો છૂટો હવાયો છે કે એ સમગ્ર ગુજરાતને આવરી લે છે તેમા પ્રકટતા અને અને પ્રસરતા સામાજિક, આર્થિક અને સરકારલક્ષી આદર્શોનો છાપ સમગ્ર ગુજરાતના સામુદિક જીવન ઉપર પડ્યા વગર રહેતી નથી. વડોદરાની પ્રખ્યાત સમાજસુધારણા તથા કેળવણીની ઝૂંબેશોનો રંગ આખા ગુજરાતને ચઢનો રહેલો છે આ કારણે ગુજરાતને બહુબુ હોય, સમજવુ હોય તો તેવા સરકાર કેન્દ્ર સમા વડોદરાની પ્રગતિ બહુવી આવશ્યક છે.

ઇતિહાસ ગૂજરાતનો ઇતિહાસ ચાવડા અને સોલંકી વંશ પછી કરણ વાઘેલાને અદ્વાદીન ખીલજના સરદાર મેનેક કાફરે દરાવી પાટણ લીધુ ત્યારથી મુસલમાની રાજસત્તા અમદાવાદમા હતી તે ઔરંગઝેબના મરણુ સુધી ઇ સ ૧૭૦૭ પછી પેશ્વાઓનું જોર વધતા લીધી પડી, અને દામાજીરાવ ગાયકવાડે ગુજરાત ઉપર હુમલો કરી મુગલ સત્તા તોડી. તેમના ભત્રિજા પિલાજીરાવે ૧૭૨૩ મા સોનગઢ જીત્યુ અને તેના પુત્ર દામાજીરાવ ખીજાએ ૧૭૩૪ મા વડોદરા જીત્યુ

સ્થળ ઇ સ ૮૧૨ ના એક તામ્રપત્રમા એ સ્થળે જે નગર હતું તેનું નામ 'અંદનવતી' હતું, પછી તે નામ બદલાઇ 'વડોદર' પડ્યુ અને હાનમા ન્યા માડવી છે ત્યા શહેરની મધ્યમા મોટા વડ હતો એટલે તેનું નામ વટધરા અને તે ઉપરથી હાલનું નામ વડોદરા પડ્યુ હોય એમ માનવામા આવે છે

ઇ. સ ૧૮૧૮ મા ન્યારે અંગ્રેજોએ પેશ્વાને દરાવી તેના તાબાનો મુલક લેવા માડ્યો ત્યારે ગુજરાતના મુખ્યા ગાયકવાડ સાથે ચરતો કરી હાલનું જે વડોદરાનું મન્ય છે તે તે વખતના ગાયકવાડને કબજે સોંપાયુ. વડોદરાની આદી ઉપર પહેલા ખીજા સયાજીરાવ, અણ્ણપતરાવ, ખડેરાવ ગાયકવાડ રાજકર્તા થયા, પણ ત્રીજા સયાજીરાવ જે ઇ. સ. ૧૮૭૫ થી ઇ સ. ૧૯૩૬ સુધી રાજ્યકર્તા તરીકે ૬૪ વરસ સુધી રહ્યા તેમનો યુગ વડોદરાના ઇતિહાસમા સુવર્ણયુગ લેખી ચકાય એમ છે.

વિસ્તાર વડોદરા રાજ્યનો વિસ્તાર ૮૧૬૫ ચોરસ માઇલ છે હમણા નાના

[સામેના પૃષ્ઠનું ચાલુ]

સાહિત્યના પાઠો દ્વારા શિક્ષણ આપવામા આવે તો તેઓ રસપૂર્વક શિક્ષણ લઈ શકે કારણ કેળીતુ છે, બાલમાનસ અને પ્રૌઢમાનસનો તફાવત વળી ગામડે ગામડે પુસ્તકાલયો સ્થપાતા જાય છે, પરંતુ તેનો લાભ જોઈએ તેવો લઈ શકાતો નથી, કારણ પ્રામજનતામા સાહિત્ય તરફ અભિરુચિ ઓછી કેળવાઈ હોય છે અને તેથી પુસ્તકોનો વપરાશ ઓછો હોય છે. એટલા માટે જે ગમડાઓમા કેઈ સારા લોકસાહિત્યકર્તા દ્વારા સાહિત્ય પ્રત્યે અભિરુચિ કેળવવામા આવે તો લોકો સાહિત્યાભિમુખ બની વિશેષ લાભ ઉઠાવી શકે તેમા શકા નથી, પરંતુ એ બનવુ કદાચ અસંભવિત છે એટલે તેનું વિવરણ પણ શા ખપતુ !

માધવ મો. ચાવડા

ગાંધીની સંયોજનની યોજના પ્રમાણે ખીખ ૨૫૦ સંસ્થાનેને જોડી દેવામાં આવી છે એ નવો જોડાયેલો પ્રદેશ લગભગ ૫૦૫૦૦ સમયોરસ માઈલનો છે.

વસ્તી સને ૧૯૪૧ ના વરસની લીધેની ગણતરી પ્રમાણે ૧૪ લાખ ૭૨ હજાર પુરૂષો અને ૧૩ લાખ ૮૨ સ્ત્રીઓ મળી ૨૮ લાખ ૫૪ હજારની વસ્તી છે નવા જોડાયેલા રાજ્યોની વસ્તી ૫ લાખ ૨૬ હજારની છે. પ્રત્યેક ચોરસમાઈલે વસ્તી ૩૪૬ માણસની થાય જેમાં દર હજાર પુરૂષે સ્ત્રીઓનું પ્રમાણ ૯૩૮ જેટલું થાય અને ૮૬-૮ હિંદુ, ૭-૮ ટકા મુસલમાન અને બાકીના જૈન, ખ્રિસ્તી અને પાગસીઓનો સમાવેશ થાય છે

ભણતર બહેલા ૬ લાખ ૫૨ હજાર, તેમાં પુરૂષો ૪ લાખ ૮૨ હજાર છે અને સ્ત્રીઓ ૧ લાખ ૭૦ હજાર છે

એટલે ૬૦ વર્ષ પુરૂષે એક બહેલો અને દર આઠ સ્ત્રીએ એક સ્ત્રી બહેલી એમ ગણાય છે. ગાંધીની કુલ વસ્તીનો ૬૪ ટકા જેટલો ભાગ ખેતીમાં રોકાયેલો છે

રાજ્યમાં શહેરો તથા કરળા, ૬૪ છે અને ગામડાની સંખ્યા ૨૮૯૬ ની છે.

ખેડૂતોની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવા રાજ્યમાં ૧૩૦૦ સહકારી મંડળીઓ છે.

ખેતી સુધારવા માટે કૃષિ ગ્રામીણિકારી ખાતું રાખવામાં આવ્યું છે જે ખેતીને લગતી શોધખોળ, સત્તાહ અને માર્ગદર્શન કરે છે

આર્થિક સ્થિતિ સુધારવા માટે ખેતી ઉપરાંત આમલોગનાં કેન્દ્રો ખોલી તેને ઉત્તેજન અપાય છે

લોકોની જીવિ ખીલે તે માટે કેળવણી ફરજિયાત કરી છે અને ન્યા ન્યાં શાળા હોય તો ત્યાં પુસ્તકાલય રચાયું છે

શારીરિક સ્થિતિ સુધારે તે માટે શારીરિક શિક્ષણ ફરજિયાત-કર્યું છે

સમાજસુધારા માટે અલગલગે માટે ખૂબ ધ્યાન આપ્યું છે લગ્નના, વિધવાઓ માટે અને વારસા હક્કો માટે કાયદા કરી જૂના રિવાજો તુકસાત કરતા હોય તે કાઢ્યા છે.

રાજ્યમાં વેપાર ઉદ્યોગ વધે તે માટે આર્થિક મદદ આપી કારખાના ખોલવાની સનહ કરી છે.

પ્રાથમિક શિક્ષણ પૂરું કરી જેને આગળ જવું હોય તેને માટે હાઈસ્કૂલો, કોલેજો, સાયન્સ કોલેજ, કલામંડા, વિજ્ઞાનમૂલો ખોલી, તેમજ પરદેશ જવા માટે રોકાવરશીપો આપી લોકોને અભ્યાસ માટે ઉત્તેજન અપાયું છે

લોકો ગજતત્ર સમજે તે માટે ગ્રામ પચાયત, ગ્રાન્ત પચાયનો અને ધારાસભાઓ રચાઈ છે

લોકોને ન્યાય બરાબર મળે તે માટે કારાખારી એટલે વહીવટી અને ન્યાયખાતા જુદા પાડી દીધા છે.

લોકોમાં સાહિત્યનો ગોખ વધે તે માટે સાહિત્યના પુસ્તકો રચાયા છે

• મોઢામા સંગીતનો શોખ વધે તે માટે સંગીત કોલેજ ચાલુ કરી છે

મોઢામા ચિત્રનો શોખ વધે તે માટે સમદર્યાન રાખ્યું છે

મોઢામા શોધખોળ કરવાની જિજ્ઞાસા રહે તે માટે પુરાતત્ત્વમંદિર ખોલ્યું છે

મોઢાનો વ્યવહાર સુગમ થઈ પડે તે માટે ટેલિફોન શરૂ કર્યો છે. રેલવે લાઇનનો વિસ્તાર ૭૨૩ માઇલનો છે અને રસ્તાઓનો વિસ્તાર ૧૭૧૧ માઇલનો છે જે હિંદુસ્થાનમાં વિસ્તારના પ્રમાણમાં વધારેમાં વધારે કહેવાય

ગામડાનો વિકાસ થતોજ રહે તે માટે વાર્ષિક ૭ લાખ રૂપિયાનું ઉત્પન્ન થાય એવી બે કરોડની રકમ આમોદ્દાર માટે કાઢવામાં આવી છે

પાણીની સવડ માટે ધર ઉપયોગ માટે વોર્ટર વર્ક્સ અને ખેતરો માટે પંચોંગ મશીનોનો પ્રચાર પ્રુક્ષણ કરવામાં આવ્યો છે.

સાહિત્ય, સંગીત અને કલાને ઉત્તેજન આપવા માટે ગાંધી તરફથી પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે.

શોધખોળને માટે જૂના સ્થળોનું ખોદકામ શરૂ કર્યું છે

જૂના મકાનોની સાચવણી કરવામાં આવે છે અને નવા સુદર રીતે બાંધવામાં આવે છે.

વડોદરામાં મકાનો જેવા જેવા લક્ષ્મીવિવાસ મહેલ, મકરપુરા રાજમહેલ, વડોદરા કોલેજ, ન્યાયમંદિર. વડોદરામાં ઉદ્યોગશૃંગારી શ્રી સપાઈવિહાર મંદિર, કલાભવન, શ્રી સપાઈ હીરક મહોત્સવ મૃદઉદ્યોગ અને કૃષિક્ષેત્ર

વડોદરામાં સંસ્થાઓ-કેળવણીની કોલેજ, કારેલીનાગનું આર્યકન્યા વિદ્યાલય, સંગીત શાળા, સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી શ્રીઅધ્યાપન પાઠશાળા.

વડોદરામાં નકલની દૃષ્ટિએ જેવા જેવા (૧) કીર્તિ મંદિરમાં ' જગા અવતરણ ' અને ' મીરાબાઈ ', (૨) કામાડી બાગમાં ચિત્રમઝડ, (૩) રાજમહેલનું સિદ્ધાર, (૪) રાજમહેલમાં પ્રતાપ ચત્રાગાર (૫) ન્યુબિલીબાગનું શુદ્ધનું પૂતળું, (૬) નજરનાગમાં ઝવેર-ખાનું, (૭) કીર્તિસ્તંભ રાજમહેલ રોડની વચ્ચે, (૮) કામાડીનાગમાં પેસર્તા શ્રી સપાઈરાવનું ધોડેસ્વાર પૂતળું

આરોગ્યની દૃષ્ટિએ જેવાલાયક શ્રી સપાઈ દવાખાનું (૧) સગરવાડામાં આરોગ્ય સમદર્યાન, (૩) પશુ દવાખાનું કોડીયો ઉત્તર બાગમાં, ધોડોડા ઉપર ક્ષયનિવારણ સંસ્થા

સામાન્ય ગાન માટે, ખડેરાન માર્કેટ, સેન્ટ્રલ જેન, બ્રોડકાર્ટીંગ રોડન, કોડી પાને સૂર્યમંદિર, વિઠ્ઠલમંદિર, અગ્ર સપાઈ સરોવર, મકરપુરા રોડ ઉપર હનિરો, સપાઈ ટાવર વગેરે

વડોદરા રાજ્યમાં જેવાલાયક (૧) ડબ્બેપનો કિલ્લો, સોનમઢનો કિલ્લો, ઉનમના કુડ, મોદેરાનું સૂર્યમંદિર, સિદ્ધપુરનો રુદ્રમહાલ, પાટણના સદસેલિંગ તળાવના અવશેષો, વડનગરનાં તોગધુ, નર્મદાકિનારે વ્યાસક્ષેત્ર, બેયરાજનું મંદિર, ઉમરાહનું હવાસ્થળ, સ ખેડા, વિસનગરની કારીગીરી, દ્વારકાનું જનહીન્દ્રનું મંદિર અને ખેડ

—ચ હુલાસ વ્યાસ

શિક્ષકનો ધંધો

અર્વાચીન જગતે સૂફીવાદ સામે અનેક પ્રકારના વાદ જિભા કપી છે, અને હજુ પણ જગત નવા નવા જન્મો લે છે. લોકકલ્યાણની દૃષ્ટિએ મોટા પણ પ્રવૃત્તિ મૂલ્યાંકન થવું જોઈએ તેને બદલે નાણાની દૃષ્ટિએ રચૂણ વસ્તુનું, અને સૂક્ષ્મ આદર્શનું મૂલ્યાંકન થવા લાગ્યું છે. એટલે હવે જગતમાં બધા ત્યા વિષમતા દેખાવા લાગી છે એ વિષમતા ઘણી વાર સાચી રીતે અને કેટલોક વાર વાગ્તવિકતાના આભાસરૂપે માણસોને ખટકે છે. એવી અનેક ખટકો પૈકીની એક ખટક અત્યારે શિક્ષકોના જગતમાં વ્યાપી ગઈ છે. સુબધ ઇનાકાના અને વડોદરા રાજ્યના પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોને મળતું વેતન રાષ્ટ્રવાની જોગવાઈ વાસ્તે પૂરતું નથી એમ ચોતરફથી ફાટી રહ્યા છે. નાના પમારના શિક્ષકો ખીણ કમાઈ કપી વગર હાલ જીવી શકે તેમ નથી એ તો દીવા જેવું રપટ છે. મોટા પમારના શિક્ષકોને રાષ્ટ્રે તો પમારમાંથી મળી રહે પણ તેમને તો વિષમતાની ખટક ખટકવા લાગી એટલે મિલના મજૂરી, પોસ્ટ ખાતાના નોકરો અને રેલવેના નોકરો જેમ હડતાળ પાળી પોતાની ફરિયાદ અસરકારક રીતે ધારણે ઠેકાણે પહોંચાડી શકે છે. તેમ શિક્ષકોએ પણ હડતાલથી પોતાની ફરિયાદ રજુ કરવાનો માર્ગ ગ્રહણ કર્યો હતો.

આના સંજોગમાં આજથી ત્રીસ વર્ષ પહેલાની પરિસ્થિતિનું સમજવું તાજું થાય છે. અને ૧૯૧૬ થી ૧૯૨૦ સુધી અમે “કેળવણી” માસિક, વડોદરામાંથી પ્રકટ કરતા હતા ત્યારે તે વખતના મહેસાણા પ્રાંતના જ્ઞાનસચ્ચ શિક્ષક માણેકલાલ હરિલાલે “સરિત” ઉપનામથી શિક્ષકોના રૂઢા આદર્શ માટે કવિતા લખી એ માસિકમાં પ્રકટ કરાવી હતી એ ચર્ચા ખીજા શિક્ષકોએ ઉપાડી લીધી હતી અને શિક્ષક માટે અનેક કાબો તે વખતના “કેળવણી”ના અકોમાં પ્રકટ થઈ ગયા હતા.

શ્રી. “સરિત” લખેલી ચારલની કવિતાના ચરણો રજૂ કરો તેના પડમારૂં શિક્ષકોએ લખેલા કાવ્યજોડકણના ચરણો અને આવવાની લાતચ રોળી સકાતી નથી.

“સરિત”

હમે નાના સુકોમળ બાળ કેળવનાર મહેતાણ
અને લાયક સમાજોમાં હમે ફરનાર મહેતાણ
શક્તી જીવગાનીના અનુભવ હીણ બાળકના
અકંઠના મન્દ મૂરખતા હમે સરદાર મહેતાણ

....
પ્રભુ કાયા કરે ઉત્પન્ન, પદ્મવા એ હમારૂં કર્મ
હરિની હારતું આશન, હમે લેનાર મહેતાણ.

[નવમ્ ૧૯૧૭]

શ્રી. રેવાશ કર પ્રભુરામ રાવળ—

તારે માટે અનુભવ વિના કોણને ખ્યાલ આવે
બે દર્દીને દરદી જનનો, ખ્યાલ સાચો ન આવે
ધરીને દેહે અરણ્ય રૂઢને, ચત્ત મિથ્યા હુ ખાળો
ધરી શાન્તિ પૂરણ કરજે ધર્મ રૂઢો રસાળો.

[જુન ૧૯૧૭]

શ્રી " મરિત "—

અભિમાન ધધાનુ નથી તો શીદને શિક્ષક થયા ?
કરવા છતા નિદો અતિ તો શીદને શિક્ષક થયા ?
ધનની હતી બે વાછના, ને વૈભવી સુખની તમા,
દૂર દેશ ભાવુંતુ ભલા પણ શીદને શિક્ષક થયા ?

શિક્ષક થવું સારું નથી, તો કોઈ કરગરતું નથી
છોડી દીઓ, રહો કા મથી ? અખ મારવા શિક્ષક થયા ?

[મન્યુઆરી ૧૯૧૮]

શ્રી સચિત—

સમાજોદ્ધાર કરનારા, કુધારા વહેમ હરનારા
નવી દુનિયા દીપવનારા, હમે પૂજાઈશું ક્યારે ?
વડું સુભ નામ શિક્ષકનું હમે ણદનામ છે કીધું
વધા છે " ગાધી " દીનજન્ધુ-મહેણુ ખોઈશું ક્યારે ?

[માર્ચ ૧૯૧૮]

શ્રી સરિતને જનામ આપનાર રા. કવિરાવળ શ્રી છોટાનાન નરબેરામ બદ તરફથી
" સમુદ્ર "ના ઉપનામથી લખાયું

જન ધર્મ દેશ હિતેચ્છુતા મનમા ધરી શિક્ષક થયા
વ્યાસંગ વિદ્યાનો વધુ વળગ્યે અમે શિક્ષક થયા.

નેને ઉપાલભો તમે તેની સ્થિતિ ક્ષણ લોગવો
અનુભવ કરી પછીથી વદો " અખ મારવા શિક્ષક થયા. "
દીલસોજી દરિયામા પડી, મનુષ્ય મેઘ વિષે વધુ
કેવાગી નેને કોઈ નહિ, જોવે અમે શિક્ષક થયા.

[એપ્રિલ ૧૯૧૮]

શ્રી પ્રભાસ કર જયરા કર પાઠક—

વહુ ઘટે ના એમ કે “ધંધા વિના શિક્ષક થયા”
 “જામ મારવા કે પેટ ભરવા ઝરણે શિક્ષક થયા”
 પણ દેશ સેવા કારણે યશ લાવ્ય લાલચ ત્યાગીને
 અભિમાનથી વહુ ઘટે “સ્વેચ્છા યદી શિક્ષક થયા.”

[સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૮]

શ્રી. લાઇસ કર ગૌરીશ કર સીહોરી—

કુટુંબને પોષણ ન પહોંચે, વસ્ત્ર વિણ વામા ફરે
 બેહાલ હાલહવાલ થાવા, શીદને શિક્ષક ક્યાં ?

[ઓગસ્ટ ૧૯૧૮]

“વિવિત્સુ” ગી ચીમનનાન ગાધી ઉવાચ—

આંખોનુ નીજ નૂર, હીર ઉરનુ સર્વસ્વ ભવિતનું,
 મતા ને પિતુના ઉરે જકડતુ, રજગુચ જે સ્નેહનું
 જેના ઉપર અંત્ય સર્વ સુખની, આશાય માળાપની
 તેણે શાશ્વત દ્રવ્ય, શિક્ષક કને, કહે રકતુ ક્યા પછી ?

[ઓક્ટોબર ૧૯૧૮]

શ્રી. આંખશી વિઠ્ઠલદાસ ઉદેશી ઉવાચ—

જ્ઞરદાની તમારીથી પડયાં ગજવા મહીં કાણુ
 ગરીબ ગજવે છતાં મોટા, અમે મૌ શિક્ષકો છઈએ

[નવેમ્બર ૧૯૧૮]

શ્રી હીરાવાન વલ્લુરામ દવે ઉવાચ—

બધા ધધા વિષે રૂઠો, અનીતિનો નથી કુવો.
 ભલે જન “પતુછ” કહેયે થયો જન ભાવથી શિક્ષક
 મનુષ્યના સર્વ અગોની દીપાવા જ્ઞાન કેળવણી
 અનેરા રગથી રગી, થયો હું ભાવથી શિક્ષક

[નવેમ્બર ૧૯૧૮]

શ્રી “સંગિત”—

શિક્ષક થઈને મે અહા, જીવન સુધાયો આટલા
 એવું ન હૈયે લાવતા, શિક્ષક થયા શા કામના ?

[નવેમ્બર ૧૯૧૮]

• આજે પણ જો " ડેવલપી " માસિક પત્ર આસતુ હોત તો ઉપર દર્શાવેલા વિચારોના ૬૬ યુદ્ધવાળા કાળ્યો સમાજ આગળ રજુ થયા હોત શિક્ષક મહાજ જેવું અગત્યનું સમાજનું અંગ ઉપેક્ષા કરવા પાત્ર નથી એ વાત તો સૌ સ્વીકારે છે. શરીરના રોગના વૈદ્યો અને ડોક્ટરોની આર્થિક સહકામણુ મનને મુધારનાગ શિક્ષકોની આર્થિક સહકામણુ જોટલી હોતી નથી શિક્ષકને આદર્શ જ્ઞાનગુરુ બનાવવો હોય તો એમની યોગ્યેમની ચિન્તાનો ખોર એમના મન ઉપર વધવા દેવો ન જોઈએ શિક્ષકને બધા પ્રકારની મોકળાઈ હોય ત્યારે જ તે પોતે સમયના પ્રવાહ પારખી સમયને અનુકૂળ શિક્ષણ સમાજના શહેરીઓ યવાના ઉમેદવારોને આપી શકે શિક્ષક પોતે રોજ અવનવી રીતે વિકાસ સાધતો રહે તો જ તે સફળ શિક્ષક બને. એમ થવા માટે શિક્ષકને ખૂબ કુસદ જોઈએ, ખૂબ આરોગ્ય જોઈએ, જ્ઞાનરૂપી મધ સારવના માટેની માધુકરી વાસ્તે હિમ્મત શ્રેણીના પુસ્તકોના પાસેસો રોજ પોતાને ઘેર મ માવવા જોટલી નાણાની મોકળાઈ જોઈએ.

આ બધું ૧૦ રૂપીઆના કે ૧૫ રૂપીઆના માસિક પગારદાર શિક્ષક પાસે ક્યાથી હોય ? એવા શિક્ષકને શિક્ષક કહેવા એ શિક્ષક શબ્દની મરુકરી કરવા જેવું થાય છે આજના યુગમાં માસિક ૩ ૧૦૦ અ કે સોના પગારથી એછા પગારવાળો માણસ સાચો શિક્ષક રહી જ ન શકે સમાજના આગેવાનોની મોટી ભૂમ થાય છે કે આદર્શ વિનાના, ધણા પ્રકારની બીવાળા, અને વિદ્યાર્થીઓના બાળમાનસને દિનપ્રતિદિન રવચ્છ બનાવવા કરતા વધુ હહોળી નાખનારા કહેવાતા શિક્ષકોના હાથમાં અણુમૂલ બાળકોને સોપાય છે ધણા સમજી માખાપો છેદના દરા વરસથી પોતાના બાળકોને પ્રાથમિક શાળાના ૧૫-૨૦ રૂપીઆના પગારદાર શિક્ષકો પાસે બાણુવા ન મોકલતા પોતાને ઘેર જ બાળકની માતા કે બેન પાસેથી જ પ્રાથમિક જ્ઞાન અપાવે છે

કોઇ કહેશે કે સ્વરાજ આવશે એટલે આપોઆપ આપણી આ સુરહેવી દૂર થઇ જશે એ મિયારા સ્વરાજોહાને થોડી ખબર છે કે સ્વરાજ એ એવી માત્રા નથી કે તે બધા રોગ પર લાગુ પાડી શકાય. સમાજ આગળ સુરપષ્ટ રીતે થોડી વાતો ચોકસ રૂપમાં રજુ કરવા હમ્મીએ હીએ

(૧) વડોદરા રાજ્યે અસાર સુધી શિક્ષકો માટે જોટલી સગવડ આપી છે તેટલી સગવડ ગુજરાતમાં બ્રિટિશ સરકારે કે અન્ય દેશી રાજ્યે આપી નથી

(૨) વડોદરા રાજ્યની રાજનીતિ શિક્ષકવૃન્દને દગાવી ગમવાની કોઇ કાળે હતી જ નહિ અને આજ પણ નથી

(૩) પ્રાથમિક શાળાના-ખાસ કરીને તાલુકાના કરમના સરેરાની પ્રાથમિક શાળાના મુખ્ય શિક્ષકને રૂ ૧૦૦ તો માસિક પગાર મળે એવી ગોઠવણ રાખવી ઘટે છે એમ કરવા બતા થોડા મંદાલસાળાધિકારીની જગ્યા કમી કરવી પડે તો પણ હરકત આવશે નહિ

(૪) ઉપશિક્ષકોના પગાર સમય સમયની આર્થિક પરિસ્થિતિ પ્રમાણે વડોદરા રાજ્યે

વધાર્યા જ છે, તેમા બહારની બલામણે કે આગની અગત્ય વડોદરા ગાળવાના કારભારને નથી જ બ્યાજખી હોય તે થયા કરે

(૫) વમો ગામે શ્રીયુત મોતીભાઈ અમીનની દીર્ઘ દષ્ટિથી આજથી ત્રીસ વરસ પહેલાં જેમ “ નવી ગુજરાતી શાળા ” પ્રજાકીય કારભાર તળે ઊભી કરવામા આવી હતી, તેમ દરેક ૫૦૦૦ માણસોથી વધારે વસ્તીવાળા આમે અડકેક પ્રજાકારભારની આદર્શ પ્રાથમિક શાળા પ્રજાના હિતેચ્છુઓએ ઊભી કરવી જોઈએ. ધનાઢ્યના નાણા કોલેજો ઉઘાડવા મળી રહે છે તો સારી મળની પ્રાથમિક શાળા ચનાવવા કેમ નહિ મળે ?

x

x

x

(૬) યુરોપ, અમેરિકાના મિશનરીઓ દિન્દિમા અને અન્ય રથળે શાળાઓ અને કોલેજો ચલાવે છે-તેમા કામ કરનારા મિશનરી અધ્યાપકોના બાળકોની કેળવણી માટે, તેમના કુટુંબીજનોની માદગીની સારવાર માટે અધ્યાપકોને ચિન્તા હોતી જ નથી. એવા સારા ફંડ મિશન પાસે હોય છે કે તેમાંથી આ બધુ થયા જ કરે છે ગુજરાતમા આવી નીતિયાળા મડળો કેમ ન હોઈ શકે ?

(૭) પેટલાદના સાચા દાતાર શેઠ રમણલાલભાઈએ દવા ખાવાના દરેક સ્ટેશન ઉપર એક સારો બમ્બો ભાડે રાખ્યો, તેમા રહેવાની બધી સામગ્રી વસાવી અને પેટલાદના જે શિક્ષકો ત્યાં હવાફેર માટે રહેના બધ તેમને વખરે લવાજમે બધી સવડ ત્યાં મળતી રહે એવી ગોઠવણ કરી આવી ગોઠવણ જુદા જુદા રથળે શિક્ષકો માટે રાજ્ય તરફથી અને ધનાઢ્ય તરફથી થવી જોઈએ

(૮) માગ એક મિત્રને સરસ રીતે જ્ઞાનપરખડી ચલાવવાની ટેવ હતી પોતે ગુજરાતમા ફરે ત્યાં શિક્ષકોના સહવાસ ખાસ જોળે અને પછી જે તે શિક્ષકની લાયકાત, આવડત અને રુચિ જણી લે. તે મિત્ર મુજબ જ્યારે જતા ત્યારે જુદી જુદી ચોપડી વેચનારની દુકાને જઈ પુસ્તકો ખરીદી તેના પાસેલ બારોબાર ચોપડી વેચનારની દુકાનેથી વડોદરા, સુરત, અમદાવાદ, રાજકોટ, હાવનગર આદિના ખીલતા શિક્ષકોને ત્યાં ટપાલદ્વારા પહોંચાડી દેતા હતા. આવી જ્ઞાન પરખડી શિક્ષકો માટે બહુ જરૂરની છે, જે કે કેટલાક શિક્ષકોમા ઘણા એના દરે કે જેમણે પોતાના તાબાના પુસ્તકાલયમાં આવેલા પુસ્તકોનાં પાનાં પછુ કાતયો નહિ હોય, પછુ આપણે તો ખરા શિક્ષકોની જ વધીલાત કરવી છે ને

(૯) મારા મિત્ર-અરે, શિક્ષક માત્રના સાચા મિત્ર-શ્રીયુત મોતીભાઈ અમીન તરફથી એક એના મડળની વાત શિક્ષકની પરિપદમા રજુ થઈ હતી કે એ મડળનો કાષ્ટ ઇસમ મૈયત યામ એટલે મડળના દરેક સભ્યે તે મૈયતના વાગસને અંકે રૂપીઓ મોકલી આપવો આ રીતે જે શિક્ષક મડળ પોનાતુ બન્ધારણ હોય, તો એક પ્રકારનો છદ્દગીનો વિમો ઉતરાવવા જેવું બને.

(૧૦) રાજ્ય તરફથી શિક્ષકોનો ધન્યો કરનારને જુદી જુદી સરકારવર્ધક પ્રવૃત્તિ માટે ખાસ મદદ-ગ્રાન્ટ-મળવાનો પ્રગમ્ભ થવો જોઈએ (૧) હિન્દુસ્તાનના પ્રખ્યાત ગ્રંથોના પ્રનાસના ખર્ચ માટે (૨) વિદ્યા અને વિજ્ઞાનના સમદગ્યાનોની મુલાકાતના ખર્ચ માટે, (૩) પરિવહો, અને પડોતોના વ્યાખ્યાનસત્રોમાં હાજરી આપવાના ખર્ચ માટે, (૪) શિક્ષણને લગતાં ચતચિત્રો જોવા માટેના અને વિદ્યાર્થીઓને બતાવવા માટેના ખર્ચ માટે

(૧૧) રાજ્ય તરફથી, સુધરાષ્ટ્ર તરફથી કે ધનાઢ્ય રાજેરીઓ તરફથી મોટાં તહેરોની હોરિપટલમાં શિક્ષક માટે ખાસ મક્ત ખાટવા વસાવવા જોઈએ ધણી શિક્ષકોગ પેસાને અબાવે પોતાની આખ માટે, ફેક્સા માટે, પેટ માટે, અને છતર રોગ માટે અલતન સારવાગ માટે મોટા દવાખાનાનો આશરો લઇ શકતા નથી, અને છેવટે રોગ અસાધ્ય બની તપ ત્યારે કગજ કરીને એ શિક્ષક દવાખાનાને આગરે બાય છે, પણ તે શા કામનુ ?

આવા પ્રકારની સમવડો શિક્ષકવર્મને આપવાનો વિચાર ડાહી સમાજ નહિ કરે તો ગિજ્જણુનો પ્રચાર કગવાનો રીત બદલાઇ જશે શાળાઓ નીકળી જઇ ધરશાળાઓ ઉવડને ડોક્ટરો જેમ વેલો કરતા મોઢા પડવા લાગ્યા છે (ડૉ. જીવરાજ જેવા પ્રતિષ્ઠિતગન એમ કહે છે) તેમ હાલના ભારતરો કરતો ધરશાળાના શિક્ષકો સમાજને મોઢા પડશે

માટે રવ. ગુજ્જિતરામ મહેતા જેવા મોષ્ટ ગુજ્જાતમા ગમે અને ફરીથી ગુજ્જરાત ઢેગવણી પરિપત્તી બેઠક ચાનુ કરે અને શિક્ષણના પ્રમ્નને અને શિક્ષકના પગારના પ્રમ્નને જાહેર રીતે છણવા લાગે

મદાતમા માધીજીએ તો આ પ્રમ્નનો ઉકેલ મૂજગત શિક્ષણનો કાર્યક્રમ ધડી આપીને ફરી આપ્યો છે પણ એમના આદર્શને પચાવી શકવા નેટલી શક્તિ પ્રમ્નમાં ક્યાં છે ? ધણી બાનતોમા ખાસ કરીને ઢેગવણીની બાનતમા-મદાતમા માધીજી ગુજ્જરાતની સમાજની પ્રગતિથી બદ્ધ જ આગળ જઇને વાતો કરે છે બીજા દેશની પ્રગતિની પ્રગતિનો આક આપણા ચિત્ત ઉપર સાચો આવ્યો ન હોય, એ મદાન દ્રષ્ટાની વાતો આપણાથી કેમ થાય ? એઓથી તો દરિદ્રનાગણણુની ઉપાસના કરવાનુ કહે છે. તે પણ આગકાતના ગિજ્જકોએ વિચાર પર લેવા જેવી વાત છે

છેવટે એટલુ જ કહેવાનુ છે કે શિક્ષકના ધધાની મીમાસા નેટલી રાજ્યના સચાનકો માટે નરુની છે તેટલી જ નરુની છે તે પ્રગતના આગેવાનો માટે. જોને, એ વાત ખૂલાય નહિ.

—કલ્યાણુરાય નથુલાઇ બેપી

- (૨૭) જીવનનું ખરું પ્રવેશદ્વાર પુસ્તકાલય છે.
- (૨૮) સમાજનો અરુણોદય માનથી જ છે
- (૨૯) મોટી મિલ્લસો કરી નામના મેળવવી તેના કરતા મોટા પુસ્તકાલયોની સ્થાપના કરી નામના મેળવવી એ અતિ ઉત્તમ છે.
- (૩૦) વાચન વિનાનું જીવન એ શુષ્ક જીવન છે.
- (૩૧) દુનિયાના વહેવાર બાજુવાના સાધનો અનેક છે, પણ દુનિયાને બાજુવા માટે પુસ્તકાલયો બધાંવે.
- (૩૨) સસાર-મંદિરનો સુવર્ણકળશ માન છે
- (૩૩) ઝરામાથી ચોખ્ખુ તીર મળે છે, તેમ પુસ્તકાલયમાથી માનનીર મળે છે
- (૩૪) શ્રીમતો હવા ખાવા માટે પર્વતો ઉપર જાય છે, તેમ સાહિત્યપ્રેમીઓ જ્ઞાન-પર્વતો ઉપર પુસ્તકાલયોમાં જાય છે.
- (૩૫) આદર્શ યુવકોનું આરામગૃહ માન-મંદિર છે

શરદ્ વાટિકા

શારદાદેવીનાં લઈ વારણાં સખી
જ્ઞાનનાં સ્થાન મોહાય લે. જ્ઞાનઆગરના હસલા.
ફૂડી બાંધાવું જ્ઞાન બૂંપડી હો ખડેન
કીર્તિ સુવાસ પ્રસરાય લે જ્ઞાન
માખી

અથસરિતા ગુજ્જ તણી વહે સિન્ધુ ગ્ધધાર
સુવાસ ચારે ઠોંગ ફેલાય લે નૂતન સર્જનહાર

સેવક મગાવુ જ્ઞાનલોકના સખી
બ્રહ્મની મૂર્તિઓ મૂકાવને . જ્ઞાન

રોજે ન જીને એના તીરે હો ખડેન

જેવનના મારગે જોઈએ મળી રણ ગંગા જાય લે ..જ્ઞાન
દૂકમા, સદ્વાચનની નેટલી ઉ
આતી પરીક્ષાઓની ઉપયોગિતા આપણી ઓપરો હો ખડેન
હો, ન્યારે આતી પરીક્ષાઓ એ તે અમેલ ટળી જાય લે... જ્ઞાન

મશા ઉમેદશા દિવાન

૧. હિંદુસ્તાની-ગુજરાતી કોશ—સપાદક શ્રી મગનલાલ પ્રમુદાસ દેસાઈ, પ્રકાશક નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ ડેમી આઈ પેજ કદના પૃષ્ઠ ૩૭૬+૧૬, સાદા કવર નેટ સહિત બોર્ડ પટ્ટીનું પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦ ૧૯૪૬.

દેશમાં રાષ્ટ્રીય આદર્શોના જીવાળની સાથે સાથે રાષ્ટ્રભાષાનો પણ પ્રશ્ન આપણે ત્યાં ઉપાડવામાં આવ્યો હતો અને એ રાષ્ટ્રભાષા નામરી લિપિ અને હિંદી શૈલીનો પ્રચાર શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો પરંતુ દેશમાં જીર્ણ અને નામરી બંને લિપિ પ્રચલિત હોઈને તે બંને લિપિના ઉપયોગપૂર્વક રાષ્ટ્રભાષાનો પ્રચાર ચાલુ થયો. તેના સુપરિચ્છામરૂપ આ પુસ્તક છે.

આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૩૯ માં પ્રસિદ્ધ થઈ ત્યારે એમાં ગુજરાતી હિંદી શબ્દોનું જોડાણ અપાયું હતું આ આવૃત્તિમાં જીર્ણ લિપિના શબ્દો પણ અપાયા છે.

રાષ્ટ્રભાષાના વાચકોને આ આકરગ્રંથ અત્યંત ઉપયોગી નીવડશે

નવા નવાં રાષ્ટ્રભાષા પ્રચારનાં કેન્દ્રો ચાલતા હોય ત્યાં ત્યાં રાષ્ટ્રભાષાના અભ્યાસીઓ માટે આ પુસ્તક અવશ્ય વસાવી લેવાય

૨ ગુજરાતનું ઇતિહાસ—વ્યાખ્યાતા શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ, પ્રકાશક મુખ્ય મુનિવર્સિટી તરફથી એન. એમ. ત્રિપાઠી લિ. પ્રિન્સેસ રોડ, મુખ્ય ૨, કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૩૨૬+૮+૮, કવર નેટ સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦ ૧૯૪૬.

મુખ્ય મુનિવર્સિટી તરફથી અપાતા વાર્ષિક ફંડર વસનજી માધવજી વ્યાખ્યાનમાળા અંગે સાક્ષર શ્રી. રમણભાઈએ સને ૧૯૪૧ માં આપેલા વ્યાખ્યાનોનો આ સંગ્રહ છે એમાં, એઓશ્રીએ ગુજરાતના ઇતિહાસને એના સારકૃતિક અને સાહિત્યિક પ્રવાહોના પરિચય આપીને તેની સમાજ પરની ઐતિહાસિક અસરોનું પણ નિરૂપણ કર્યું છે. ઉપરાંત, સાહિત્યની સમીક્ષા કરીને પ્રાચીન અને અર્વાચીન સાહિત્ય, તેમજ સાહિત્યમાં વાસ્તવવાદના ચર્ચાસ્પદ પ્રશ્નોની પણ છણાવટ કરી છે.

ગુજરાતના સમાજ, સંસ્કૃતિ, સાહિત્ય અને ઐતિહાસિક દૃષ્ટિનું અવલોકનપૂર્વક નિરૂપણ કરતું આ પુસ્તક દરેક પુસ્તકાલયમાં હોવું ઘટે.

૩ મહાગુજરાતની ગણસૌ—સપાદક અને પ્રકાશક મહાગુજરાત મંત્રમ મંડળની તપાસ સમિતિ, કરવા રોડ, સુરત કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૧૨૪, મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

એક વખત હવે ન્યારે આપણે ત્યાં લોકસાહિત્યના હુલાની રમઝટો જામતી. હજી ૫ એના કંઈક લીસોટા સોરાષ્ટ્રના ગામડામાં હશે; ન્યારે આ તરફ શહેરોમાં ગરબ મેડેજો દ્વારા એના મુશાવરાઓ યોજાય છે અને તેમાં જાણીતા ગજવનવેશોની કૃતિઓ જાહેરમાં લલકારાય છે એવી જાણીતા ગજવનકારોની કૃતિઓ આમાં સમઢાઈ છે એમાં કેટલીક વિશિષ્ટ ગુણવત્તાયુક્ત છે તો કેટલીક નમણી પણ છે. છતાં, આવો સંગ્રહ આવકાગદાયક ગણી શકાય.

૪. ઝાંસીની રાણી લક્ષ્મીબાઈ—લેખક: શ્રી. ગોવિંદરાવ પાટુરંગ ભાગવત, પ્રકાશક ગુજરાત વનોકયુલર સોસાયટી, બદ, અમદાવાદ. કાલિન કદના ૫૪ ૧૮૪+૮, સાફ પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. એક. ૧૯૪૬.

કેટલાક ઐતિહાસિક પુસ્તકોના આધારે ભારતની વીર સન્નારી ઝાંસીની રાણી લક્ષ્મીબાઈની જીવનકથા આ પુસ્તકમાં લેખકે આલેખી છે એમાં માત્ર ઐતિહાસિક તવારીખ જ નથી, પરંતુ ભારતના બંધ પ્રતિહાસ વચ્ચે અડીખમ જીભેલી આ વીર રમણીની તેજસ્વી જીવનચાલને સાકશેલી છે.

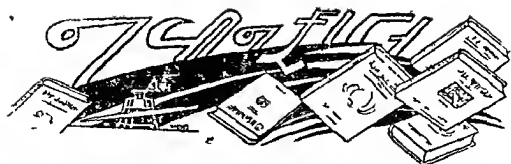
ભારતવર્ષના ૧૮૫૭ ના જળવાને અત્યાર અગાઉના ઇતિહાસકારોએ સિપાઈઓના જળવા તરીકે જોખ્યાંઓ છે. તે ખરી રીતે રાષ્ટ્રવ્યાપી ક્રાન્તિ હતી અને તેમાં ઝાંસીની રાણી લક્ષ્મીબાઈએ કેટલો વીરત્વભર્યો દિરસો આપી લોકોને દોરવણી આપી હતી તેનું હંમદ જ્ઞાન આપ્યું છે ઉપરાંત, તત્કાલીન જની બેદરશા અંગ્રેજ રાજકર્તાઓએ દેશભરમાં જે અસાધારો ગુજારેલા તેને લગતા પ્રસંગો કમકમાટી ઉપજાવે તેવા છે.

ભારતની ઐતિહાસિક વીરશ્રીની આ જોગરવી કબજે લખાયેલી 'જીવનકથા' દરેક પુસ્તકાલય વસાવી દે.

૫. પૃથિવીવલ્લભ—(આરતિ ૬ ફી)—લેખક શ્રી કનૈયાલાલ માલવેકલાસ મુનશી, પ્રકાશક મૂર્તર મથરલ કાપોલય, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ. કાલિન કદના ૫૪ ૧૮૦+૧૨, સચિત્ર પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

સાક્ષર શ્રી કનૈયાલાલ જ્ઞાનસીરચિત આ નવલકથાનો પરિચય આપવાની દવં બાગેજ આવશ્યકતા રહે છે મળતા બધું દષ્ટ ગ્રંથોના આ પુસ્તકની છત્રી આગતિ પ્રકટ થાય છે તેજ એની લોકપ્રિયતાની સાબિતીરૂપ છે. એનાં પરભાષાઓમાં રૂપાંતરો-અનુવાદ થયા છે, હિંમ પણ જાતરી છે, અને છેલ્લે એનું બોલપટ પણ ગુર્જર જનતાએ જોયું છે જે પણ પુસ્તકાલયમાં એ ન હોય વા અર્થે અવરથામાં દોષ ત્યાં એ અવશ્ય વસાવી લેવાય.

૬. શ્રીમતી અરુણા અંસકુઅલી—લેખક શ્રી સુરેશ ગાંધી, પ્રકાશક. નદલાન મોદનલાન ઇસર, એન એમ ઇન્ડગની કું પ્રિન્સેસ રફીટ, મુંબઈ ૨ કાલિન કદના ૫૪ ૧૧૬, સચિત્ર આરઠાદન સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

- ૧ આધુનિક ભારત—ભૂજલેખક આચર્ય જનકેશ્વર, અનુ. પાટીલ મહેશ દેશપાંડે, મૂલ્ય રૂ. ૭.
- ૨ હિંદુસ્તાની ગુજરાતી કોશ—સપાદક શ્રી મગનભાઈ પ્રભુદાસ દેસાઈ, મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

- ૩ એકતારો—લેખક શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.
- ૪ રઠિયાળી રાત-ભાગ ૧ લો અને ભાગ ૨—સપાદક શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી, મૂલ્ય અનુક્રમે રૂ. ૧-૮-૦ અને રૂ. ૨-૦-૦
- ૫ ભવ્ય જગત—(આવૃત્તિ બીજી) લેખક શ્રી. રમણલાલ ના શાહ, મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦
- ૬ આદો-સૂરજ (ત્રીજી આવૃત્તિ) લેખક શ્રી રમણલાલ સોની મૂલ્ય ૦-૮-૦.
- ૭ કીર્તિમંદિર (ત્રીજી આવૃત્તિ) લેખક શ્રી દેશવલાન શાહ, મૂલ્ય ૦-૧૨-૦
- ૮ પૃથિવીવલ્લભ—લેખક શ્રી. દેવલાલ માણેકલાલ મુનશી, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી લિ. સુબંધનાં પુસ્તકો

- ૯ ગુજરાતનું ઇતિહાસ—વ્યાખ્યાતા શ્રી રમણલાલ વ દેસાઈ, પ્રકાશક મુખ્ય યુનિવર્સિટી, મુખ્ય મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦
- ૧૦ અર્વાચીના—લેખક શ્રી. ધનસુખજી મહેતા અને શ્રી. અવિનાશ વ્યાસ, મૂલ્ય રૂ. એક

એન. એમ. ઠક્કરની કું. સુબંધનાં પુસ્તકો

- ૧૧ શ્રીમતી અરુણા અસફઅલી—લેખક શ્રી. ગુરુશ ખાધી, મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.
- ૧૨ પૂરજદાન—ભૂજલેખક શ્રી. દરિયાધન મુખોપાધ્યાય, મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.
- ૧૩ બાદલીના બૂચ—લેખક શ્રી. રમણલાલ સોની, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦.
- ૧૪ ખેડાડી—લેખક ઉપર પ્રભાવે મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦.

અન્ય પ્રકાશકો તરફનાં પુસ્તકો

- ૧૫ પુષ્પાંજલિ—લેખક શ્રી. મગજી ઉદવજી શાસ્ત્રી, પ્રકાશક શ્રી. ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલય, સલાપસ રોડ, અમદાવાદ મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

જાહેરાત નં. ૬ / સન ૪૫-૪૬

મહાલ અને પ્રાંત મંડળોને મળનારી ફાળવણી વ્યાખત

‘ પુસ્તકાલય ’ માસિકના મે સન ૧૯૩૮ ના અંકમાં પૃષ્ઠ ૩૧૪ ઉપર, પ્રસિદ્ધ થયે તે જાહેરાત નં. ૨ પ્રમાણે રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી મહાલ અને પ્રાંત પુ મંડળને ચાલુ સાથે મળનારી ફાળવણીની રકમ, જે તે પ્રાંતના મંડળો તરફ મે ૪૬ આખર સુધીમાં મોકલી આપવામાં આવશે. જે તે મહાન મંડળોએ પોતાની ફાળવણી મેળવવા સાર, પોતપોતાના પ્રાંત મંડળો તરફ અત વર્ષના અહેવાલ-દિસામ મોકલી તેની સાથે ફાળવણીની માગણી કરવી અને તે પછી પ્રાંત મંડળોએ જે તે મહાલ મંડળોને તેમની ફાળવણી, અડા કરવા તજવીજ કરવી

જે તે મહાલના પુસ્તકાલયો તરફથી લવાજમની આવેલી રકમ અને તે ઉપરથી મંડળના બપારણુ પ્રમાણે પ્રાંત અને મહાલ મંડળોને મળનારી ફાળવણીની રકમ નીચે પ્રમાણે છે —

વડોદરા પ્રાંત

મહાલનું નામ	લવાજમની રૂપ રકમ	ફાળવેલી રકમ	મહાલનું નામ	લવાજમની રૂપ રકમ	ફાળવેલી રકમ
૧ કરજણ	૭૬	૪૨-૧૨-૦	૭ વડોદરા	૭૬	૪૨-૧૨-૦
૨ ડોહાઈ	૪૫	૨૫-૫-૦	૮ વાધોડીઆ	૩૩	૧૮-૬-૦
૩ લિનકવાડા	૮	૪-૮-૦	૯ શિનોર	૫૮	૩૨-૧૦-૦
૪ પાદરા	૮૦	૪૫-૦-૦	૧૦ સંખેડા	૫૩	૨૬-૧૩-૦
૫ પેટલાદ	૧૫૦	૮૪-૬-૦	૧૧ સાવલી	૪૧	૨૩-૧-૦
૬ વાઢરણ	૫૨	૨૬-૪-૦	કુલ	૬૭૨	૩૭૮-૦-૦

મહેસાણા પ્રાંત

મહાલનું નામ	લવાજમની રૂપ રકમ	ફાળવેલી રકમ	મહાલનું નામ	લવાજમની રૂપ રકમ	ફાળવેલી રકમ
૧ આતરસુઆ	૧૯	૧૦-૧૧-૦	૮ મહેસાણા	૭૦	૩૬-૬-૦
૨ ઠાડી	૫૩	૨૬-૧૩-૦	૯ વિઝનપુર	૮૮	૪૬-૮-૦
૩ કોલાલ	૬૨	૩૪-૧૪-૦	૧૦ વિસનમર	૫૫	૩૦-૧૫-૦
૪ ખેગળુ	૬૦	૩૩-૧૨-૦	૧૧ સિદ્ધપુર	૬૫	૩૬-૬-૦
૫ ચાલુરમા	૫૬	૩૩-૩-૦	૧૨ દારીજ	૮	૪-૮-૦
૬ દહેગામ	૩૩	૧૮-૬-૦	૧૩ ડોહાડા	૫	૨-૧૩-૦
૭ પાટણ	૫૩	૨૬-૧૩-૦	કુલ	૬૩૦	૩૫૪-૦-૦

અમરેલી પ્રાંત

મહાલનું નામ	લવાજમની રૂપ રકમ	ફાળવેલી રકમ	મહાલનું નામ	લવાજમની રૂપ રકમ	ફાળવેલી રકમ
૧ અમરેલી	૬૭	૩૭-૧૧-૦	૫ માગી	૩૦	૧૧-૧૪-૦
૨ ઠાકીનાર	૧૯	૧૦-૧૧-૦	૬ શીમકદા	૦	૦-૦-૦
૩ ખાખા	૭	૩-૧૫-૦	૭ અનપુર	૬	૩-૬-૦
૪ દામનપર	૨૨	૧૨-૬-૦	કુલ	૧૫૧	૮૪-૧૫-૦

ઑખામડળ પ્રાંત

૧ ઑખામડળ	૩૨	૧૮-૦-૦
કુલ ૩૨		૧૮-૦-૦

નવસારી પ્રાંત

૧ કામરેજ	૫૧	૨૮-૧૧-૦	૫ મહુવા	૩૨	૧૮-૦-૦
૨ મજુદેવી	૪૩	૨૪-૩-૦	૬ માંમરોળ	૨૮	૧૫-૧૨-૦
૩ નવસારી	૭૧	૩૬-૧૫-૦	૭ વ્યારા	૨૧	૧૧-૧૩-૦
૪ પદસાણા	૩૧	૧૭-૭-૦	૮ સોનગઢ	૫	૨-૧૩-૦
			કુલ ૨૮૨		૧૫૮-૧૦-૦

કુલ પાંચે પ્રાંતોત

પ્રાંતનું નામ	લવાજમની કુલ રકમ	રા પુ મં ના ફાળે જતી રકમ	પ્રાંત મંડળના ફાળે જતી રકમ	મદદાવ મંડળની ફાળે જતી રકમ
૧ વડોદરા પ્રાંત	૬૭૨	૧૬૮-૦-૦	૧૨૬-૦-૦	૩૭૮-૦-૦
૨ મહેસાણા ,,	૬૩૦	૧૫૭-૦-૦	૧૧૮-૨-૦	૩૫૪-૬-૦
૩ અમરેલી ,,	૧૫૧	૩૭-૧૨-૦	૨૮-૫-૦	૮૪-૧૫-૦
૪ ઑખામડળ ,,	૩૨	૮-૦-૦	૬-૦-૦	૧૮-૦-૦
૫ નવસારી ,,	૨૮૨	૭૦-૮-૦	૫૨-૧૪-૦	૧૫૮-૧૦-૦
	૧૭૬૭	૪૪૧-૧૨-૦	૩૩૧-૫-૦	૯૯૩-૧૫-૦

વડોદરા,
તા ૧-૫-૪૬ }

રામલાખ કા. પટેલ,
મંત્રી, વડોદરા રાજ્ય પુ. મંડળ

[૫ ૨૦૧૯ માં]

સને ૧૯૪૨ પછીના સોકકાલિના દિવસો દરમિયાન આ વીર મહિમાએ તેમના ભૂમર્જાસમાં રહીને કરેલા કાર્યો દ્વેષે ધીરે ધીરે જનતાને જાણવા મળતાં થયા છે આ પુસ્તકમાં એમના કેટલાક જીવનપ્રસંગો રજૂ કરાયા છે એ વીર નારીની જીવનકથાના કેટલાક પૃષ્ઠો રજૂ કરતું આ પુસ્તક આપણા રાષ્ટ્રીય ઇતિહાસના કેટલાક સોનેરી પૃષ્ઠો તરીકે લેખે લેખારો.

કાન્તિવીરામના અનુજ્ઞાની જીવનઝરમર દાખવતું આ પુસ્તક પુરતકાલયોમા વસાવી લેવાય.

મ. પ્ર. વ્યાસ

નોંધી લ્યો

પોસ્ટ ખાતા તરફથી નવા નીકળેલા મ ઑ માટેના ફોર્મમાં કુપનની પાછળ પૈસા મોકલનારનું નામ-સરનામું લખવાની ખાસ અવધ જળ્યા ગએલી છે. તેમા, મ ઑ મોકલતી વખતે મોકલનારે પોતાના નામ-સરનામા અવસ્ય જ લખવા.

વા. ના અમીન
મંત્રી

આવતા માસની કાર્યદિશા

૧ તમેાએ વર્ગીકરણ ન કર્યું હોય તો રજા દરમ્યાન તે કરી નાખવા તબવીજ કરશે. આ કામ માટે પુસ્તકાલય વર્ગમાં તાલીમ પામેલા શિક્ષક ભાઈઓ પોતાની આનુભાનુનાં ગામડાંના તાલીમ પામ્યા સિવાયના અધ્યાપકોને પણ મદદ કરશે એવી આશા છે.

૨ વર્ગીકરણ કરતી વખતે આ પ્રમાણે અવશ્ય કરજો —

(૧) પુસ્તકની પીઠે નીચેથી બે આંગળ ઊંડી પટ્ટી ચોડવી. (૨) પુસ્તકના પૂઠાની અંદરની બાજુએ પુસ્તકાલયના નામ છાપેલાં પત્તાં ચોઢવા. (૩) પુસ્તકના છેવટના પૃષ્ઠની પાછલી બાજુએ પુસ્તક આખ્યાની તારીખ જણાવતું 'પત્તુ' ચોઢવું. (૪) પુસ્તકના મુખપૃષ્ઠની પાછલી બાજુએ પુસ્તક ખરીદાની તારીખ, માલ, સન નાખવો તથા કિંમત લખવી તેમ જ પુસ્તકનો રજિસ્ટર નંબર તથા વર્ગીકરણનો અક્ષર અને સંજ્ઞા લખવી. (૫) પુસ્તકના ૧૧, ૧૧૧, ૨૧૧, ૩૧૧ એ પૃષ્ઠો પર સિલ્કા મારી પુસ્તકનો રજિસ્ટર નંબર તથા વર્ગ લખવો વગેરે ને બાકી હોય તો તે પણ પૂર્ણ કરવું.

૩ જૂથ મ ઠળમાં ત્રિમાહી નિવેદનો મોકલવા ચૂકશે નહિ.

૪ જુલાઈ આખર સુધીમાં માગણી પ્રમાણેના મળી શકે તેટલા બધાં પુસ્તકો મોકલવાની તબવીજ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ કરશે જ. માટે આ બાબતમાં પત્રવ્યવહાર કરી વિનાકારણ ખર્ચ કરશે નહિ.

૫ જે પુસ્તકાલયોએ ચાલુ વર્ષના અઢાજમા મજૂર કરાયેલી રકમની પુસ્તકોની યાદી બાકી હોય તેમણે અમારા તરફ જુલું મોકલવી જુન સુધીમાં યાદીઓ નહિ આવશે તો અત્રેની પસંદગીના પુસ્તકો મોકલવામા આવશે.

૬ પુસ્તકોની મેળવણી કરેા અને કમી કરવા પાત્ર પુસ્તકોની યાદી અવશ્ય મોકલો.

વડોદરા,
તા. ૧૦-૫-૪૬ }

ઉ. મો. પટેલ
મહાનિય વ્યવસ્થાપક.

સામયિક દોહન

શ્યામ વાદળી અને શુભ્ર વાદળી

બંને પૂરબેશમાં જન્મ રહી હતી. પરસ્પર ભેટથી બટકાઈ અને ત્યારે જ તેમણે એક-બીજા તરફ જોયું.

એ બંને વાદળાઓ હતી સફેદ વાદળા ઉપર જન્મ રહી હતી શ્યામ વાદળા નીચે આવતી હતી. સફેદ વાદળાએ ઘુમ્મતાપૂર્વક શ્યામ વાદળા તરફ જોયું. એક ક્ષણ માટે થોભીને તેણે શ્યામ વાદળાને પૂછ્યું. “ક્યા જમ છે ?”

“પૃથ્વી પર, અને તું ક્યા જમ છે ?” શ્યામ વાદળાએ પૂછ્યું.

“સ્વર્ગે” સફેદ વાદળાએ ઉત્તર વાળ્યો.

પ્રચલિત મતિવાળા વાસુધાનની જેમ, શુભ્ર વાદળાએ ઉપર ને ઉપર જવા માડ્યું તરેલા વિમાનની માફક, શ્યામ વાદળા જતની જતની નીચે ઊતરી ગઈ હતી. મદમરી આખો વડે શુભ્ર વાદળાએ પાછળ જોયું કેટલી મનોહર અને સોદામણી લાગતી હતી એ શ્યામ વાદળા ! અને તેમાં ચમકતી, ઝમઝમતી અને આખેને આજતો વીજળી—જણે દિવ્યતા, શાશ્વતતાનો સાક્ષાત્ અવતાર !

સફેદ વાદળાએ પોતાની તરફ નિરાશાભરી દષ્ટિએ જોયું. વિસ્તૃતની એક ક્ષીણ, અસ્પષ્ટ ઝલક પછી તેમાં રહી ન હતી.

પરંતુ ફરી તેણે અભિમાન અને ઉત્સાહથી ઉપર જોયું—થોડી જ વારમાં હું ‘સ્વર્ગે’ પહોંચી જઈશ ! એ ખુશી અને શેખીમાં તે સફેદપોશ વાદળા, પેલી કાળીકનુડી શ્યામ વાદળાના દિવ્ય તેજને વિસરી ગઈ.

થોડી વાર પછી તેણે નખીને નીચે જોયું શ્યામ વાદળાની ઠોઠ નિશાની સુદા જણાતી ન હતી પરંતુ પૃથ્વી, રનાનાગારમાંથી નીકળેલી એક તરુણી રમણીના જેવી સુંદર દેખાતી હતી. ગલીપથી કરાએલા બાળકોની જેમ તરુ અને લતા કિંદોન કરી રહ્યા હતાં પક્ષીમણ, લીલાછમ વૃક્ષો પર બેસીને કિલકિલાટ કરતા હતા.

સફેદ વાદળા સ્વર્ગના દાર પર જન્મ પહોંચી. તેને એવી આશા હતી કે તેને ખૂબ જલદી ત્યા પ્રવેશ મળી જશે. પરંતુ દારપાળે તેને અંદર જવા દીધી નહિ. દારપાળે કહ્યું.

“અંદર એક જ જગ્યા ખાલી હતી અને તે હમણા જ પુરાઈ ગઈ છે.”

એ અભિમાની શુભ્ર વાદળાએ પોતાની પાછળ આવતી કેટલી પે સફેદ વાદળાઓ જોઈ હતી. તેણે વિચાર કર્યો—“નહિ, નહિ, કદાપિ નહિ, અહીં ઠોઠ વાળા મારી પહેલા આવી શકી નથી.” આટલે પડીને તેણે પૂછ્યું “સ્વર્ગની તે જગ્યા કોને મળી ?”

“એક શ્યામ વાદળાને” દારપાળે જણાવ્યું.

“કેમ ?” શુભ્ર વાદળાએ પૂછ્યું.

“હા સતત પૃથ્વીને શાન્તિ અને શીતળતા પ્રદાન કરવા માટે તેણે પોતાનું જીવન—સર્વસ્વ હોમી દીધું.”

—શ્રી યા. સ. અખિલોત્રી

પ્રાચીન જમાનાના કુટુંબોનો લાડીલો
ને અર્વાચીન કુટુંબોનો અળખામણો

ચૂલો

ફાઉન્ટન પેનનો વિદ્યાર્થીઓ અને આજના અપ-ટુ-ડેટ છેલ્લામાં છેલ્લી ફેશન અનુસાર જીવનારા જીવાનો માટે જેટલી અગત્ય છે, લેખકોરટ રટાઈવના સુટ સાથે નેકટાઈ-નકટાઈ નહિ પણ ગલનધનની જેટલી જરૂર છે, અધરને આકર્ષક બનાવવા લીપરટીકની જેટલી જરૂર છે, અંગ્રેજોને હિંદની જેટલી જરૂર છે ને જૂદેવોને યજમાનની જેટલી જરૂર છે તેટલી જ જરૂર ચૂલાની છે. અલગત મૂલ્યો માટે જ. ને એથી જ શુ પેલી કહેવત નહિ પડી હોય કે ઘેર ઘેર માટીના ચૂલા ' પણ જમાનો ક્રાંતિનો છે ને એ ક્રાંતિ ચૂલાથી જ શરૂ થઈ ગય છે આ વિચિત્ર પણ સત્ય કથન છે એ કાષ્ટ પણ વિચારક સમજી શકશે માટીના ચૂલા દૂર થયા ને લોખંડની સમડીઓ અને ચૂલા વપરાના માડ્યા. પછી આવ્યા પિત્તળના ચૂલા-સ્ટવ, પ્રાયમસ પણ ક્રાંતિ એટલેથી જ અટકતી નથી. ફાઉન્ટન પેનનું સ્થાન સિગાર ને ચીરટ લેવા લાગી છે નેકટાઈ વિદાય થાય છે ને લેડી કાનર-ઓપન કાનર દેખા દે છે, લીપરટીકના વિરુદ્ધમાં જોરજોરથી પ્રચારકાર્ય થાય છે, 'ને એ નુકસાન કારક હોવાનું જણાવાય છે અંગ્રેજોને દૂર કરવા હિંદીઓ કમર બાંધીને મેદાને પડ્યા છે ને જૂદેવોની દશા પણ રાફની એડી જણાય છે જમ્મેલા બેસતી વખતે કપડા ઉતારવાની જરૂર રિયાત નથી જણાતી તેમ જ જૂદેવો પણ ભાગરૂપ બનના જણાવા લાગ્યા છે એ જ રીતે ચૂલાનું સ્થાન પણ જુલાવા લાગ્યું છે એનો મહત્તા હુખતપ્રાય થવા લાગી છે

એક વખત એવો પણ હતો કે ચૂલો લાડીલો હતો, ઘર કુટુંબ કખીતોનો પ્રીતિપાત્ર હતો. વિશાળ સંયુક્ત કુટુંબમા નાનીમોટી વહુવારૂઓ ચૂલો મેળવવા માટે દરિદ્રાઈ કરતી, કામકાજમા સરસાઈ બતાવતી ને ચૂલા માટે પોતાની લાયકાત વડિલો આગળ સાબીત કરતી, એવું મહત્વનું એનું સ્થાન હતું. એમ પણ કહેવાતું હતું કે જેના ઘરમા ચૂલો ન સળગતો હોય તે ઘર જ અમાગી

ચૂલો સળગાવવાની પણ એક કળા હતી બધા જ કષ્ટ કળાકાર નથી હોતા. ધણુને તો એકે કળાનું બાન નથી હોતું કળામાત્ર પર્યટર ને ટાકણા હાથમા લેવામા કે ટેનવાસ પર પોછીના લસરકા મારવામા જ નથી, જીવન જીવવામા ય કળા છે દરવાફરવામા, બોલવા આતવામા કાગળપત્ર કે નવન કવિતા લખવામા ય કળા છે ને બૂટની દોરી બાધવામા, હાથમા સિખર કે કવચ પકડવામા ય કળા છે. જીવનમા રસ હોય તો કળા માટે જ છે જીવન કળામય છે ખીજી કળાની માફક ચૂલો સળગાવવાની કળા પણ કટપાશ્વ છે બધા જ કષ્ટ એ કળામા પાવગધા નથી થઈ શકતા એમા કામવાગી મહિલાઓ જ કુશળ હતી, કે જેમના પગની પાની મખમલની બિજાત પર ચાલતા પણ હોવાઈ જતી જેના માથામા ગુલામની સૌરભથી દર્દ થતું. એ નારી ચૂલાની બે હનગ ડિઝીના તાપ પામે હોશથી બેસતી ને ચપળતાથી ઝપાટામેગ રાટલી ગોકચે જતી ત્યારે શ્રીમાનશ્રી આમળના કે પાછળના વરંડામા ઝાડની મીઠી છાયા હેઠળ બેઠા હોય, ને વાયુનો ઠડીગોની લહેરો ઉઘાડી

બન પર ઝીલતા હોય પણ એ તો કોઈક યુગ હતો મોઢેન જે ડેરા જેવો કે દમરત મુસા-
ના યુગ જેવો ।

હવે તો હિંદી વીગમનાઓ હોળી પણ રમે છે, ટેનીસ ને બેડમીન્ટન પણ રમે છે ને
અખાડામાં અગદૂદકો ને હનુમાન કૂદકો પણ મારે છે કહેવાની મતલબ એ છે, કે શરી-
રની તદ્દુરસ્તી અને બાધા તરફ ધ્યાન અપાય છે જનામ છણા સાહેબ જેમ ફ્રેન્સ પામે
નથી જઈ શકતા તેમજ અધુનિક રમણીઓ ચૂલા પામે નથી બેસી શકતી વર્તમાન વીગ-
મનાઓ બોળ ફેંકી શકે છે, સત્યાગ્રહમાં ઝુકાવી શકે છે, હવાઈ જહાજની પાયસેટ બની
શકે છે, પણ ચુલાનું નામ સાબળતાવેત તે બડકે છે, જેમ બળીઓ કાળી છત્રી જોઈ
બડકે છે રાષ્ટ્ર માટે એ સૌભાગ્યના ચિહ્ન છે દેશની જાગૃતિનો એ પુરાવો છે છુદિ-
યાળી તો તે જ કહેવાય કે જે જરૂરી ને બીનજરૂરી વાતો સમજી જાયે દિલની અર્ધી
જનતા એ ગાન મેળવી ચૂકી છે, એમ કહેવું મુશ્કેલ તો નથી જ.

તમે વિચાર કરો કે ચૂલા પાસે બેસવાથી કેટલું ખુબ નુકસાન થાય છે ?

આખનો દાખલો સૌ પ્રથમ લઈએ જીવનમાં એનું મદદર થવું વધારે છે એની
ના કોઈથી પણ પાડી શકાય નહિ શા કારણથી એનું મદદર અતિ ઘણું હશે તે કળવું
જગ કહીશું તો છે જ પણ અનેક કારણોમાં થોડાક બોલુ અને બાકીના મદદરના કારણો
હોઈ શકે અને મદદરનાં કારણો ચનચિત્રોના જમાનામાં છૂપા હોઈ શકે કે રહી શકે એ
અચકચ છે છતાં જેમનાથી તે અન્યથા હોય તેમના લાભાર્થે તે રજુ કરી દેવા ઘટે છે.

આખ ધૌવનનું માપ કાઢે છે, તેમ જ આખથી ધૌવનનું માપ નીકળે છે હૃદયની
ભૂમિકા આખ છે, પ્રેમની પારાલીલી આખ છે વેદનાગાનનો રેડીઓ આખ છે. દુ ખદ્દની
વીજા આખ છે પ્રેમના દેવતાનું પ્રવેશદ્વાર આખ છે અને બીજું શું શું નથી ? એવું કહેવું
હોય જે આવી મદદરની આખને જરા જેટલી પણ તકલીફ આપવા તૈયાર થાય ? દલીલ
ખાતર માની લઈએ કે એની રક્ષા ખાતર ચરમા નહાજર છે પણ ચરમાનું શું મજુ ?
ટિઅર ગેસથી મોટા મોટા સમૂહો ને માનવમહેગમણે નિરૂપાય બની ગયા છે ત્યાં એ
કાચની કીડીનો શો દિસાળ ? એ તો એટલી નાનુક ને નમણી છે કે જરા સરખી કાકરી
વાગતા જ આવણુ બાદરવો વરસાવે

એ તો હીક પણ ચૂલા પામે બેસવાનો રખત જેવો કહેડો હોય કે ? રેડીઓ સાલ
જવાનો હોય, સિનેમા જોવાનો હોય, ફેરમ રમવાની હોય, મિજબસમાં જવાનું હોય, ધન-
વદનની વિધિ થવાની હોય, જાણુજીની પ્રાર્થનાનો કાચકમ હોય, મદિની આરતી હોય,
કે થાળ ધરાવાનો હોય, ત્યારે ચૂલા પામે એમી ધુમડો ખાવાનો ધુમડો ખાવાનો ને હૃદયને
ધુધવાણુ કરી મૂકવાનું । ચૂલા પામે બેસવાનું કારણ શું ? ગાધવું, ખારાનું મનાવવું એ
જ । પેટ ભરવાનું કામ તો ગમે તે રીતે પતી શકે એમ છે છતાં ઘરના ઓવર્ગમાંથી જ
કોઈકે એ ઘરની અધારી ઓગડીના ધુમાડિયામાં બરાબ જોવાનું પ્રયોજન ? પુરોનો
આર્થોધનાની પગકાપ્ટા અદી છે બધે તે ઓઝોને આમળ કવવા તૈયાર થાય કે જના
એણું તેમનાથી દૂર નથી કરી શકાવું જના સૂરી ધર જના ઝોલા દૂર ન થઈ શકે ત્યાં

સુધી સ્ત્રીઓને સાચી રત્ન ત્રતા, મળ્યા કહેનાશે નહિ, તેમ સમાનતાનો સિદ્ધાંત રમણાશે સમજાશે પણ નહિ રસોડા દૂર કરવા માટે હોટેલ રેસ્ટોરા ને વીશીઓની સંખ્યા રાજ્યપરોજ વધારતા જતી જોઈએ ને એ નવા ઉદ્યોગમાં ઝડપલાવનારાને નારીવર્ગે હાર્દિક ઉમંગકામેર સાથે સહકાર આપવો જોઈએ એવી, વીશીઓ રાવખડાદ્વારા ને દીવાન બહાદુરો-જે-કેએસ સરકાર આવે તો સરકારના પડિતો-ને વરદ હરતે ખુલ્લી મૂકવાના જાહેર સમારમ થવા જોઈએ તેમણે પોતાના બાપણ મા જોશદાર બાપામાં પ્રવાહી ને શુદ્ધ અવાજે ઘોષણા કરવી જોઈએ કે રસોડું નારીઓનું ગુલામી ખત છે પુરુષની પ્રત્યક્ષ પકડમાંથી બહુમતી ધરાવતા આ વર્ગને મુક્ત કરવા માટે આવા પ્રયાસો આવકારવાલાયક છે, ન્યા સુધી આ બહુમતીના હિત લયમાં છે ત્યા સુધી શૃદ્ધરાજ્ય સ્વરાજ દૂર સુદૂર છે વગેરે

સાથે સાથે તેમણે એ પણ જણાવવું જોઈએ કે ન્યા સુધી સ્ત્રી પુરુષની ગુનામ છે ત્યા સુધી પુરુષને રત્ન ત્રતાનો આસ્વાદ જોળવવાનો અધિકાર નથી પુરુષોએ વિશાળ પાયા પર હોટલ વીશી ખોલી વિશાળ રસોડાઓ સમાજો લેવા જોઈએ.

રસોડામાં જ રમણ કરતી ગમણીઓ માટે જગતમાં ખીખ' અનેક કામો પડ્યા છે. પેટના ખાડા પૂરવા માટે જ શું એણે સમાજ ને દેશની ઉન્નતિમાં સીધા કે આડકતરા કાળો આપતા એ બધા કામો છોડી દેવાં યોગ્ય છે ? ક્રાંતિની માતા અગ્નિ છે, અગ્નિની મંદીમાં જ ક્રાંતિના યત્ર ઢળાય છે. એ માટે ચૂલા સિવાય એના જેટલું ઉપયોગી રચાન કયું છે ? શૃદ્ધજીવનમાં ક્રાંતિની શરૂઆત ચૂલાથી જ થાય છે એ કોઈને પણ અગપ્ય હોઈ શકે ખરું ?

[" ગુજરાતમિત્ર અને ગુજરાતદર્પણ " માંથી]

—શ્રીકાન્ત

ગુજરાતના ધનિકો

બિચારા ગુજરાતના ધનિકો ! ત્યારે ત્યારે પણ આપણા સાહિત્યસ્વામીઓને અને કલાકારોને ખીજી કશું બોલવાનું સૂઝતું નથી, જડતું નથી, ત્યારે ત્યારે તેઓ આપણા ગુજરાતના ધનવાન આદમીઓ ઉપર ઊતરી પડે છે. તેઓ માત્ર પૈસો-કમાતા જ શીખ્યા છે તેમને લલિત કલાઓનું બાન નથી, તેમને અન્ય કલાઓ માટે દરકાર નથી, તેઓ માત્ર કુદ જડ પેટે જીવન જીવી જાણે છે, વગેરે ઉદ્યોગો આપણે ત્યા સામાન્ય છે અને લગભગ બધાએ કોઈ ને કોઈ વાર સામળ્યા હશે. ધનિકો પોતે આના દુર્મવાનો પડકાર ન કરે એ સમજી શકાય તેમ છે અને એથી જ આટલું લખવાની ઇચ્છા થઈ આવી છે

વક્તૃત્વકલાને આજ નાખનાર અસર દૂર કરીને આપણે શાંતિથી વિચાર કરીએ તો જણાશે કે એક તો દેશની આબાદીમાં દરેક પ્રકારની શક્તિની જરૂર છે. હુન્નરઉદ્યોગ દ્વારા પૈસો પેદા કરવાની શક્તિ પણ એમાં આવશ્યક છે આ દિશામાં પૈસો ઉત્પન્ન કરવો એ માત્ર મૂખીઓનું કાર્ય નથી, એમાં પણ જિંદા પ્રકારની શુદ્ધિનો ખપ પડે છે.

ખીજી, હિંદુસ્તાનમાં અન્ય પ્રાંતોના ધનિકોએ લલિતકલાના વિકાસાર્થે એવું શું કર્યું છે તે અહીં ગુજરાતના ધનિકોએ નથી કર્યું ? એ વાત આ સાહિત્યકાર-આપણુકનો સમન્વયો,

હિંદુસ્તાનનાં જુદા જુદા કલાક્ષેત્રો—શાતિનિકેતન, ઉદયશકરેનુ આલમોરા ખાતેનું નૃત્યાવય, આઘાર ખાતે ચાવતી શિક્ષણ અને અન્ય કલાઓ માટેની શાળાઓથી માંડીને મુબમ્બની જે. જે. સ્કૂલ ઓફ આર્ટ્સ વગેરે અનેક સરથાઓમા આપણા ગુજરાતના ધનવાન માણસોનો ધણો મોટો ફાળો છે એ આવા ટીકાકારો જણાતા નથી ?

આજે ગુજરાતમા નૃત્યનો આટલો પ્રચાર થયો છે તે અમદાવાદના બે કુટુંબો—સર ચીત્રભાઈ અને અબાલાવના કુટુંબોને લઈને જ છે એ વાત અને અમદાવાદ ખાતે આજે ગુજરાતની ચિત્રકળા અસ્તિત્વમા આવી છે અને દિનપ્રતિદિન વિકસતી જાય છે એ પણ આ બે કુટુંબના કલારસિયા કુટુંબીજનોને લઈને છે એ વાત ખૂદ અમદાવાદના સાહિત્યકારોથી બાપણ કરતી વેળા કેમ વિસરી જવાય છે ?

મુબમ્બ ઇલાકામા એટલે કે મુબમ્બ અને અમદાવાદમા ક્રિકેટ જેવી કલા પણ આટલી ઉચ્ચ કક્ષાએ પહોંચી છે એ અહીંના ધનિકોને લઈને જ છે

ધનિકો તરફની મદદ મૂળ તો શિલ્પીઓ અને ચિત્રકારોને જોઈએ કારણ કે તેમના સર્જનોનો ઉપાડ તેઓ જ કરી શકે, પણ સાહિત્યકારોના સર્જનો તો આમર્શ પણ લઈ શકે એટલે સાહિત્યરચામીઓ શા માટે ધનવાનો સામા વિરોધ દાખવે છે તે સમજતુ નથી.

હિંદુસ્તાનમા રાજકીય પ્રવૃત્તિઓમા, દુષ્કાળ ફંડોમા, રેલસકટ નિવારણ માટે, ધરતીકંપથી થયેલ ઘેર ફર કરવા લાખો રૂપિયા ગુજરાતના ધનવાનોએ આપ્યા છતાં આમ આપણે ગુજરાતીઓ પોતે જ શા માટે એ ધનવાનોને માલિપ્રદાનથી નવાજીએ છીએ અને ખીજા પાસે નવાજવા દઈએ છીએ ?

સારા સમારમો સમયે ત્યારે સાહિત્યકાર બાપણકર્તાઓ પાસે આપણે જ્ઞાનપૂર્ણ બાપણ સામળવા ઉત્તમક હોઈએ છીએ ત્યારે કશા પણ વિચાર કંઈ વિના તેઓ માત્ર ‘ગુજરાતના ધનિકો’ ને નિશાન ગણી લઈ શ્રોતાઓ પાસે તાળીઓ સ્વીકારતા અનેક વેળા જણાયા છે એટલે આટલું લખવું પ્રાપ્ત થયું છે.

[“ જ્યોતિષ” માથા]

—શ્રી ધનમુખલાલ સહેતા

ઇંગ્લેંડનું શાહી પુસ્તકાલય

વિડસર કિલ્લામા આવેલું શાહી પુસ્તકાલય જૂનામા જૂનું છે તેમા ૨૦૦૦૦૦ પુસ્તકો છે આ ત્રીજુ શાહી પુસ્તકાલય છે પહેલા બે ‘બેન્જમીન’ ખીજા અને ત્રીજાને પ્રજા તરફથી મેટ મળ્યા હતા વિડસર કિલ્લાના આ ખાનગી શાહી પુસ્તકાલયમા અનેક ઐતિહાસિક ચિત્રો, કળાના નમૂનાઓ છે બીઓનાર્ડ ડા-વીનસી નામે જાણીતા ચિતારાના ચિત્રો એમા મોટે ભાગે છે આ પુસ્તકાલયના કોમર્સી દસ્તાવેજ પત્રોમા એક ૧૯૨૭ ના ગમ્બારોલ્ફ પ્રસંગે ૧૧ વર્ષની શાહમદી એવીજાએથે લખેલા રાજ્યારોલ્ફનો હેવાન છે એ હેવાન નાની નોટમા લાન પેન્સિનથી લખાયેલો છે

શૂરવીર, સેનાની : તાત્યાટોપી

હિંદને બ્રિટિશરોની હુ સરીમાથી મુક્ત કરવા એલાએલા પહેલા ઐતિહાસિક સમાનના એક શ્રેષ્ઠ અમણીની આ ઐતિહાસિક સૌર્યાશા છે. એ અમણી તે બીજા કોઈ નહિ પણ તાત્યા ટોપી એ પેશ્વા નાના સાહેબના અગત સેનક હતા.

હિંદી સ્વાધીનતાનો મુખ્ય જોના અમલના અતની સાથેસાથ વિદેશીઓને શિરે ચીટકાયો છે, તે છેદના પેશ્વા બાહરાવ નિઃસતાન હતા આથી તેમણે નાના સાહેબને પોતાના દત્તક પુત્ર તરીકે લીધે ॥ નાનાસાહેબને ધરત ઈડીઆ કપનીએ પેશ્વાના વાગસદાગ તરીકે કાનપુર પાસે બીથુરની જગીરે તો આપી, પરંતુ પેશ્વાને અપાતુ આઠ લાખનું પેન્શન આપવાનો સ્પષ્ટ ઇન્કાર કરેલો. પરિણામે બ્રિટિશરો વિરોધી લાગણીએ એમના દિવમાં વાસ કર્યો ૧૮૫૭ ના પ્રારંભકાળથી જ, દિનેદિને બળવત્તર બનેલી બ્રિટિશરો વિરોધી લાગણીએ સક્રિયતાના સ્વાગ સન્વાનો શુભારંભ કરી દીધો હતો. આમાં નાના સાહેબને તેમના જમણા હાથ સમા તાત્યા ટોપીનો સહકાર સ્વાભાવિકપણે સાપડી ચૂક્યો હતો. દેશના ખૂણે ખૂણે ભાવિ વિપ્લવની રાષ્ટ્રવ્યાપક પથાહૂબૂમિકા તૈયાર થઈ ચૂકી હતી એની જામજ-રીને એપ્રિલસાથે પેટાવાય તે પૂર્વે દેશના બ્રિટિશવિરોધી બળો-બ્રિટિશરોની પ્રપચરાજનીતિથી છેડાએલા રાજગજવાડા પદબદ્ધ, સત્તાવાચ્છુ સામતશાહી તરફ અને સુરત ધાર્મિકતાના લહેરાતા ઝડા નોંચે હિંદુ કે મુસ્લિમ સિપાહીઓ-નું સંગઠન સાધવાની મથામણે પણ થઈ ચૂકી હતી....આખરે દિવસ પણ આવી પહોંચ્યો જ્યારે એ પ્રવચકારી ઝઝાવાત પૂરજોસથી ફાટી નીકળ્યો એનો આરંભ થયો, મેની દશમીએ (૧૮૫૭) ખીરત શહેરના ગોર-આથી દિલ્હી કબજે થયું મોગલ સમ્રાટમાળાના છેલ્લા મણુકા સમા બહાદુરશાહની હિંદના શહેરશાહ તરીકે જાહેરાત થઈ. કલકત્તાથી એક દિલ્હી પર્વત દુરમન પડે લડતી બગાળી સેનાએ બળવો પુકાર્યો.

જુનની ચોથી-પાંચમી તારીખે આવી આ યાદગાર ઐતિહાસિક દિને, માતૃભૂમી ની મુક્તિ હાસલ કરવા આતુર બનેલા કાનપુર ખાતેના સિપાહીઓએ દિલ્હી મણી દૂધ ચઢ કરી, પણ નાના સાહેબના સ્થાનિક બ્રિટિશ ગેરીસનોનો સામનો કરવાના આદેશે, “અલ્લો દિલ્હી”નો એ રણધેયુડા હૈયાનો નાદ, ત્યાજ ચમાવી દીધો પરિણામે ૧૬ મી જુને બ્રિટિશ ગેરીસનોનો પગજય થયો અનાદાનાદથી બ્રિટિશ દળોની કુમકે લરકર લઈ દોડી આવનાર જ હેવનોક મોડો પડ્યો તાત્યા ટોપીના નેતૃત્વ હેઠળના સિપાહીઓએ સાથે ચાર ચાર વાર બીજણ જંગ એટલા બાદ તેણે કાનપુરમાં પ્રવેશ કર્યો.

“બીખીધ” નામે જાણીતા થએલા કનકત્તાના કારાગૃહ જેના નિષ્કુર પ્રસંગ સાથે હેટલાક ઇતિહાસકારો તાત્યા ટોપીને સાંકળે છે.

કગરમગ માટે શરૂઆતે આવેલો ટુકડીના માણસોના ખુનનો, તથા “બીખીધ” નામે નાનકડા ધર્મા બ્રીઓ-બાળકોને મૃત્યુ પર્વત ગણેના કહેવાય છે, તે આ પ્રસંગ અનગત, આ પ્રસંગ બન્ને જ નથી તેવું નિશ્ચિત થુગવાના અભાવે ન કહી શકાય. પરંતુ “હીંગ્ટી ઓફ અવર ઓન ટાઇમ્સ”ના વેબક થી જરૂરીન ગોકાર્થીના કથાનાનુસાર તો, કાનપુર પણ

અગ્રેજ અને પંજવવામા કે નમ કરવામા આવી નહોતી, કે નહોતા તેમના અગેનાં છેદન કરવામા આવ્યા આમ કલકત્તાની કાળી કેટડીની જેમ જ આ કાળી કચની તદ્દન અસત્ય અને મદા હેતુથી ગ્રેરાએલી છે અવગત, હિંદી ક્રાંતિકારીઓના સરકાર આરોપિત આ કૃત્યો, બળવા બાદ વિજયના નશામા આવી ખ્રિદિશરોએ કરેલા કાળા કૃત્યો આગળ સાવ ઝાખા પડી જાય છે એ દિવસોનું વર્ણન કરતા સર જોન કે જે “હીસ્ટરી ઓફ સિપાહી વોર” મા લખેલ છે કે “માર્શલ લો જાહેર કાયદો હતો નાગરિકો અને સૈનિકો સૌને મારી નાખવામા આવ્યા હતા, આમા જાતિનો કેમ્બ્રેદ રખાયોજ નહોતો ..... લાગ-લાગટ ત્રણ માસપર્યંત સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધી આઠ ગાડા, ઊભી બગરે, ચોરે અને ચોટ લટકાનાએતા મુઝા ઠાતવવા રોકાયા હતાં, ” તટસ્થ અને સાચી માહિતીઓ દ્વારા આપણે એ જાણી શક્યા કે ગોરાઓના અમાનુષી કૃત્યો કરતા આ હિંદી વીરોના કહેવાતા કુકૃત્યો કેટલાય દરજ્જે ઓછાં કરપીણ હતા.

*

*

*

કાનપુરના પરાજયથી તાત્કાલ ટોપી જરા પણ નિરાશ ન થયા સમયની ખારીકીને ખરાબ પીછાનીને એ તો, એક-નિઃસ્વયપુર્વક સૈન્યદળોને એકત્ર કરતા અને તેઓને સંગઠિત કરતા કરતા આગળ વધે જ ગયા. એ ટાણે લખનો બન્યું હતું ક્રાંતિવીરોનું કેન્દ્ર, બ્યારે કાનપુર તો વીડહામને કબ્જે હતું આ પણ પારખી તાત્કાલ ટોપીએ તેનો ધટતો ઉપયોગ કરવાનું નક્કી કર્યું. નવેમ્બરની ૨૭ મીએ તેમણે જ વીડહામનો સતત સામનો કર્યો બ્રિટિશ દળોએ પણ ઝનુની સામના બાદ પરાજય સ્વીકારવા કરતા પલાયન-વેરવીખેર થઈ જવાનું મુનાસીબ માન્યું આમ ફરી એક વાર હિંદી શાસનનો ગૌરવવંતો ઝંડો કાનપુરમા લહેરાયો આનો સંધળો યશ ધટે છે, તાત્કાલ ટોપીની લશ્કરી કુનેદ ને શ્રદ્ધા સેનાપતિપણાને

પરતુ કમનસીબે આ વિજય ચિરંજીવી ન નિવડયો. ક. ઇ. ચીફ સર ડોલીન કેમ્પબેલ, કાનપુરના પરાજયની વાત જાણી મોટું લાલ લશ્કર લઈ તત્કાળ ચઢી આવ્યા. આ વખતે હિંદી સિપાહીઓ ભાગ્યે જ સમામના શ્રમની કળ વાળી બેઠા હતા અને પરિણામે ડીસે ૬ ક્રી, પરાજયની નામોશી માટે કપકો દેતા સૂર્યનારાયણના ઉત્કળાટ સાથે ઊગી હતી પ્રેમ-બેદે તાત્કાલ જેવા પોતાના બચ કર દુરમનને પીછાની એને પુરા ચોવીસ કલાકની વિરામતક પણ મળવા દીધી નહોતી અધુરામા પૂરું નેપાલના જંગ બદાદુર પણ દેહીલીત(1)નું કાય કંવા મોટી સેના સાથે એમના અગ્રેજ માલિકની મદદે ચઢી આવ્યા હતા સાચાશ છે આના અમીયદોના અનુગામીઓને, જેઓએ ત્યારથી માડી અત્યાર લગી હિંદી શાયણ-લૂટ વડે હિંદનું ગુલ માસ ચુસતા વિદેશી સામ્રાજ્યના તે વેળા ડગતા પાયાઓને ટકાવી, પોતાના જ દેશની ડાળને છેદવામા હાથ બંધા.

આ છતાં આફતોથી હિમત દારે તે વીર નહિ તાત્કાલ ટોપી ગમે તેવા પણ વીર, નિર્ભય વીર હતો અગ્રેજોના ઘડાએવા સૈન્યે એનો ત્રણ ત્રણ માસ લગી પીછો પકડેલો, પરતુ આઝાદીનો ઝંડો અચ્છનમ રાખી ધૂમતા આ વીરે પોતાને જેર કંવાની દુશ્મનોની મુરાદ ધૂળ ચાટતી કરી એમના સાહસદગા સ્વભાવ પરની શ્રદ્ધાને કારણે જ રાજ્યોની પરંપરા છતાં સિપાહીઓ એને વળગી રહેવા

*

*

* *

સૌથી કુશળ મગ હયુજ રોજે ઝાસીની રાણી પગ ચડાઈ આરંભી. આ દિન હતો માર્ચ ૧૮૫૮ તાત્યાને આ વાવડ મળ્યા કે તરત છેક ઉત્તરમાંથી તે ઝાસીની વીગમનાના રક્ષણાર્થે ધસી આવ્યા; પણ સર રોઝને આ જાતની અગાઉથી મળેલી કે નેથી તેને પૂરું તૈયારીની સારી તક સાપડી ગઈ પરિણામ આવ્યું, બેઠવા ખાતેના બીવણ જગમા તાત્યાને સાપડેલી હારની કમનસીબીમા. ઝાસીની રાણી તો, રણુભોરચો ખલાસ ચતા વિજળી સરકે તેમ સરકી ચુકી હતી સિંધીઆના સૈન્ય વિધ્વંસી દળ સાથેના જોડાણના દોર પર મહાર બાધી તાત્યા ટોપી ઉપડ્યા આલીયર ભણી કૃત્ય કરતા. સાથમા ઝાસીની રાણી હતા. દુશ્મનોના ચારે બાજુના ઘેરાથી અને ખુદ પોતાના સૈન્યે અગાઉની ધારણા મુજબ સિંધીઆને છોડવાથી તાત્યાને જળદળતો વિજય સાપડ્યો અને સિંધીઆએ આમા લગી ધસમસી જઈ તોત્યાને જાતીઅર સુપ્રત કપું. જાતીઅરના કબજાની સાથેસાથ નાના સાહેબની પેલા તરીકે જાહેરાત થઈ.

જનતાના દિવમા ક્રાંતિના વિજયનો આનંદ હેને ચડ્યો હતો, સમગ્ર દક્ષિણ હિંદ આવા જ અવસરની પુલકિત નેત્રે રાહ જોઈ રહ્યું હતું ત્યારે જ એચિતો આ આનંદ-રમ-માં ભગ પડ્યો તાત્યાના પરાક્રમે સર રોઝના સત્તાપિપાસુ દીલને ડારી રવા હતા, નર્મ-દાની પેલી પાર પ્રસરતી ક્રાંતિની જવાબા એને સપનામા પણ સતાવવા માડી, અને આતું પગિણામ પણ તત્કાળ આવ્યું. બે અલગ અલગ જગ-તનકકે, દેશના કુશીએ દુશ્મન પક્ષે બળેલ હિંદી દેશદોહીઓના પ્રતાપે, તાત્યાનું સૈન્ય પરાજય-પક્ષે જઈ બેઠું. હિંદના પ્રતિ-હાસમા લોહીના અક્ષરે નામ લખવાના અધિકાર સાથે, રાણી લક્ષ્મીબાઈએ, જગમા ઝૂક મતાં જમ્મતા વીર મૃત્યુને બાથ ભીડી લીધી.

તાત્યા અહીંથી પણ અગીઆરા ગણી ગયા જમને વર્યા એ રાજપૂતાના-શુદ્ધ-ખંડના જંગલોમા ખૂમ ખૂમ ગોધાઈથી શરસ ધાનો નિષ્ફળ નિવડ્યા હતા એ વીરનું પગે તાકવામા, ટોપી બેઠેલી સરકારી તપાસો નરી નિષ્ફળતામા કબજાળાઈ હતી છેવટે સ્થિતિશરને પ્રિય એવું પેલું કપટ-શસ્ત્ર છોડાયું. ૧૮૫૮ ના એપ્રિલના ગોઝારા દિવસે મેજર મીએડે, પરિણામે એમને પકડ્યા અને એ માસંની અદારમીએ એમને ફાંખી પણ દેવાઈ અને ત્યારે જ ત્યારે શહેનશાહતના ગોરાઓના લોચન પૂરી વિરામ-નિદ્રાને પામ્યા.

અપૂર્વ ધૈર્યબળ, સુદર વ્યવસ્થાશક્તિ, ત્વરિત કાર્યશક્તિ અને પ્રવીણ સેનાપતિ-પણા જેવા વિશિષ્ટ સદ્ગુણો, વીરહાસના વિજેતા તાત્યા ટોપીમા જો ન હોત, તો સૈકા અગાઉ હિંદીએએ આર બેલા આ સ્વાતન્ત્ર્ય-સમામનો દાવાનળ નામોશીભરી રીતે છુટાઈ જવા પામ્યો હોત. પ્રતિપક્ષીઓ સમા શસ્ત્રો અને સાધનસામગ્રી [જેવી કે સ્થિર સૈનિકોએ લુટારાને પણ નીચું જોવડાવે એવી નાગાઈપૂર્વક દિલ્હીમાં લૂંટી હતી] જો આ બહાદૂર સેનાનીને ટાણાસર સાંપડ્યા હોત તો, તાત્યા તેમના સેનાપતિઓ માટે બચકર હરીફ નીવડી શક્યો હોત પગિણામ એનું જીવ જ હોત અને હિંદી બળવાની તવારીખ કબ્ક જુદી જ આલેખાઈ હોત.

લગનગાળો

આજના તમામ પ્રશ્નો એક પ્રશ્નમાં સમાઈ જાય છે તમામ પ્રશ્નો મૂળ એક જ પ્રશ્નમાં રહ્યું છે અને તે પ્રશ્ન આ આપણે કયા સુધી આવી બ્રમણાત્મક સમાજરચનાનો ચનાવ્યા કરીશું ?

આપણી અત્યારની સમાજરચના કેવળ બમ ઉપર રચાયેલી છે એમાં જે વસ્તુ મહત્ત્વની નથી એને મહત્ત્વની ગણવામાં આવે છે તે જે વસ્તુ મહત્ત્વની છે એને ગૌણ માનવામાં આવે છે એનું એક જ ઉદાહરણ લઈએ તો, વરસો-વરસ ફૂટી નીકળતા વિનાડા હ્યો એમાં ખોટો ઠાઠમાઠ, ધમાક, કૃત્રિમતા, વ્યાવહારિક ડહાપણ અને નિર્માતૃ અસંગતિ એા નજરે પડે અને મૂળ જે મહત્ત્વનો પ્રશ્ન છે—સ સારમાં એવી બે વ્યક્તિઓને 'પાસે' પાસે લાવવામાં આવે છે કે તેઓ ખીળના વધુ પરિચય દ્વારા, એમની પાસે જે કાર્ષ શક્તિ છે, એ શક્તિનો સ પૂર્ણ વિકાસ સાધે અને લોકસંગ્રહમાં પોતપોતાની નવીનતાનો અશ અર્પે એ આખો મૂળ પ્રશ્ન, એના ઉપર કોઈ દિવસ કોઈ વિચાર કરવા માટે થોભતું પણ નથી આમ કરીએ તો સારું લાગે ને આમ ન કરીએ તો ફજાણાને ખોટું લાગે, આવી કેવળ શૃદ્ધિજન્ય કૃત્રિમતામાં જીવનનો આ મદાન પ્રસંગ પતાવી દેવામાં આવે છે એ પ્રશ્નને આવી રીતે પતાવી દેવાની આપણી ઉતાવળે અને પ્રશ્નને વ્યવહારુ ગણવાની આપણી મૂખોષ્ણે, આપણુ પ્રજા તરીકેનું હીર ચૂસી લીધું છે જે પ્રજામાંથી અનેક વિરલ વ્યક્તિઓ વારવાર નીકળી આવતી, તે જ પ્રજાનું આજે વિરલ વ્યક્તિઓ વિષેનું દેવાણું ઠાંઈના પણ લક્ષમાં આવતું નથી, એ ખરેખર નવાઈની વાત છે

કેળવણી દ્વારા કે સંસ્કૃતિ દ્વારા પ્રજાનો પક્ષે યવાની આગાહી કરવામાં આવે છે કેવળ શક્તિવાન પ્રજા જ પોતાની સંસ્કૃતિને જીવત ગમી ગકશે એ હીવા જેવું સ્પષ્ટ થઈ ગયું છે શક્તિ વિષેનો પશ્ચિમી પ્રજાનો ખ્યાલ જ ગતી જેવો છે, એ પણ જણાઈ ગયું છે. એવે વખતે આપણી આ પ્રજાએ, રિશ્વતી સહાયતા માટે પોતાની સંસ્કૃતિમાં રહેતું અમોઘ શસ્ત્ર રજૂ તો કર્યું છે—અદિ સાનુ—પણ એ શસ્ત્ર કાયરનું, બીરુઓનું અને વ્યવહારુ ડાહી સમાજનું જીજ્ઞાસુ ગણવાનો બચ ખોટો નથી દુનિયાની તર્કમાં તમામ પ્રાગતિક રીતીનો પૂરેપૂરો પરિચય મેળાવ્યા પછી જો આ શસ્ત્ર વિશ્વશાતિના ઉદ્દેશ માટે રજૂ કરવામાં આવે, તો જ એની અસર પડે અત્યારે તો એ એક મહાન વ્યક્તિનું રવખ છે અને ખીળ અનેક અર્થદગ્ધેતુ રોટી માટેનું કે મકતા માટેનું સાધન છે મદાન વ્યક્તિનું મહાન રવખ—એ એક જમાનામાં ઘણી મોટી વસ્તુ ગણાતી—એ જમાનો કે જ્યારે વ્યક્તિની પ્રતિભાને સામાજિક સામાન્ય શક્તિઓ કરતા ઘણુ વધારે મહત્ત્વ અપાતું. આજે આપણે એક વ્યક્તિની અસાધારણ શક્તિ કરતા, એક સમાજમાં પ્રસરેલી સામાન્ય સમજણની વસ્તુઓને ઘણુ વધારે મહત્ત્વ આપવાની રિયતિમાં છીએ ત્રણ કરોડની પ્રજામાં ત્રણ માણસો અસાધારણ રીતે મહાન હોય, તેના કરતા ત્રીસ લાખ માણસો સામાન્ય સંસ્કૃતિના પરિચયવાળા સમજી હોય, એ વસ્તુ અત્યારે વધારે અગત્યની છે જે 'ડીમોક્રસી' માટે ખૂબાખૂબ કરવામાં આવે છે તેના મૂળ સિદ્ધાંતોમાં પણ આ વસ્તુ જ રહેલી છે.

સૌથી કુશળ સર હયુજ રાએ ઝાસીની રાણી પગ ચડાઈ આરબી. આ દિન હતો માર્ચ ૧૮૫૮. તાત્યાને આ વાવડ મળ્યા કે તરત છેક ઉત્તરમાથી તે ઝાસીની વીરાગનાના રક્ષણુર્થે-ધસી આવ્યા, 'પણ સર રાએને આ ખાતમી અગાઉથી મળેલી કે નેથી તેને પૂર્વ તૈયારીની સારીતક સાપડી મઠ પરિણામ આવ્યું, બેટવા ખાતેના બીવણ જંગમા તાત્યાને સાંપડેલી હારની કમનસીબીમા ઝાસીની રાણી તો, રણુમોરચો ખલાસ થતા વિજળી સરો તેમ સરકી સુકી હતી સિંધીઆના સૈન્ય વિધ્વની દળ સાથેના બેડાણના દોર પર મદાર બાધી તાત્યા ટોપી ઉપડયા જ્વાલીયર બણી કૂચ કરતા. સાથમા ઝાસીની રાણી હતાં. કુશ્મનોના ચારે બાજુના ઘેરાથી અને ખુદ પોતાના સૈન્યે અગાઉની ધારણા મુજબ સિંધીઆને છેડવાથી તાત્યાને ઝળદળતો વિજ્ય સાપડયો અને સિંધીઆએ આમા લગી ધસમસી જઈ તાત્યાને જ્વાલીયર સુઘ્રત ક્યું જ્વાલીયરના કબજાની સાથેસાથ નાના સાહેબની પેશા તરીકે જાહેરાત થઈ

જનતાના હિલમા ક્રાંતિના વિજયનો આનંદ હેમે ચડ્યો હતો, સમમ દક્ષિણ દિ દ આવા જ અવસરની પૂલકિત નેત્રે રાહ બેઠ રહ્યું હતું. ત્યારે જ એમિતો આ આનંદ-રંગ-મા ભગ પડ્યો તાત્યાના પરાક્રમે સર રાએના સત્તાપિપાસુ દીલને ડારી રચા હતાં, તમ-દાની પેલી પાર પ્રસરતી ક્રાંતિની જવાબા એને સપનામા પણ સતાવવા માડી, અને આતું પરિણામ પણ તત્કાળ આવ્યું. બે અલગ અલગ જગ-તબકકે, દેશના કુભાંએ કુશ્મન પક્ષે બળેય દિદી દેશદ્રોહીઓના પ્રતાપે, તાત્યાનું સૈન્ય પરાજય-પક્ષે જઈ બેઠું, દિદના ઇતિ-હાસમા લોકીના અક્ષરે નામ લખવાના અધિકાર સાથે, રાણી લક્ષ્મીબાઈએ, જંગમા ઝંઝૂ મતાં ઝંઝૂમતા વીર મૃત્યુને બાથ ભીડી લીધી

તાત્યા અહીંથી પણ અગીઆરા ગણી ગયા જાને વસ્યા એ રાજપૂતાના-શુદ્ધ ખડના જંગલોમા ખૂચ ખૂણ શોધોઈથી શરસધાનો નિષ્ફળ નિવડયા હતા એ વીરુ પગે તાડવામા, ટોપી બેઠેલી સરકારી તપાસો નરી નિષ્ફળતામાં ઝબકેળાઈ હતી છેવટે બ્રિટિશરોને પ્રિય એવું પેલું કપટ-શસ્ત્ર છોડાય ૧૮૫૮ ના એપ્રિલના ગોઝારા દિવસે મેજર મીએડે, પરિણામે એમને પકડયા અને એ માસેની અદારમીએ એમને ફાંસી પણ દેવાઈ અને ત્યારે જ ત્યારે શહેનશાહતના ગેરાએના લોચન પૂરી વિરામ-નિદ્રાને પામ્યાં.

અપૂર્વ ધૈર્યબળ, સુદર વ્યવસ્થાશક્તિ, ત્વરિત કાર્યશક્તિ અને પ્રવીણ સેનાપતિ-પણા જેવા વિશિષ્ટ સદ્ગુણો, વીંડહામના વિજેતા તાત્યા ટોપીમા બે ન હોત, તો સૈકા અગાઉ દિદીઓએ આરબેવા આ સ્વાતંત્ર્ય-સમામનો દાવાનળ નાગોશીભરી રીતે છુગાઈ જવા પામ્યો હોત પ્રતિપક્ષીઓ સમા શરો અને સાધનસામગ્રી [જેવી કે બ્રિટિશ સૈનિકોએ છુટારાને પણ નીચું બેવડાવે એવી નાગાઈપૂર્વક દિદીમા લૂંટી હતી] બે આ ખડાદર સેનાનીને ટાણાસર સાપડયા હોત તો, તાત્યા તેમના સેનાપતિઓ માટે બચકર હરીફ નીવડી શક્યો હોત. પરિણામ એનું શુદ્ધ જ હોત અને દિદી બળવાની તવારીખ કંઈક જુદી જ આવેખાઈ હોત.

બન્ધનોની જરૂર

“કેમ પણ જાતનું બધતું ન જોઈએ” એ ચાલુ યુગનો જાણે એક મત જ થઈ પડ્યો છે. દરેક વસ્તુનો દુરુપયોગ થતાં તે ખરાબ જ બની જાય છે. દૂધ સારું ખરું, પણ તેનો ઉપયોગ માથે બહાર થાય, તો તે પણ અપાય જ કરે તે જ પ્રમાણે સ્વતંત્રતા પણ સારી ખરી, પણ તેનો પણ ઉપયોગ વિવેકસર જ કરવાનો હોય આપણા દેશમાં જીવ આપણા પોતાનો જ છે, પણ તે આપી દેવાની સ્વતંત્રતા આપણને નથી. પીનલોક પ્રમાણે જીવ કાઢી દેવા એ મોટા અપરાધ છે

મનુ પછી સમાજ બાધીને રહેવા લાગ્યો, ત્યારથી જ તેણે પોતાની મેળે જ અનેક પ્રકારના બધનોથી પોતાને બાધી લીધા, જે કૃત્યથી સમાજને હાનિ પહોંચે તે કૃત્ય કોષ્ટ કરવા માટે, તો સમાજ તેને તે કડવા દેશે જ નહિ. કોષ્ટને ચોરી કરવાની ઇચ્છા થાય, તો સમાજ તે કરવાની સ્વતંત્રતા તેને આપશે જ નહિ

એથી જિલ્લુ, સામાન્ય રિયતિમા કોષ્ટ પણ કારણથી પણ ખૂન કરનારને સમાજ યુનેઈગર દરાવી કડક શાસન કરશે, પણ તેજ સમાજ લડાઈને વખતે શત્રુ તરફના વધારેમા વધારે માણસોને મારનારને ઇનામો તથા જગીરો આપશે અર્થાત્ કહેવાને મુલો એ છે કે કોષ્ટ પણ વસ્તુ સારી કે નરસી એ કાળ અને પરિસ્થિતિનો વિચાર કરીને દરાવાય છે. નાના બાળકોને શાળામા જવાનું હોય જ નહિ, છતાં તેને ફરજિયાત મોકલવાનું પણ ચોખ્ખું મથુવામા આવે છે. યુરોપિયન સમાજમા બીડી પીવાનું સાફ મથુાય છે, છતાં ચોદ વર્ષની અંદરના ને તે બદલ સજા કરવામા આવે છે

ફાન્સ, જર્મની, ઇટલિ વગેરે દેશના પ્રત્યેક માણસે લરકરી નોકરી કરવી જ જોઈએ એવો કાયદો છે. અત્યારે ત્યાંના પ્રત્યેક તરુણે ત્રણ વર્ષ સુધી લરકરમાં રહીને લરકરી શિક્ષણ લેવું જ પડે છે, ત્યાં કોષ્ટ તેની નોકરી ન લેવાની સ્વતંત્રતા દર્શાવે, તો તેને કડક શિક્ષા જ થાય. તેમ જ ધણી ખરા સુધરેલા દેશોમાં પ્રાયમિક શિક્ષણ ફરજિયાત છે. ત્યાં બાળકોનો સ્વતંત્રતાનો પ્રતિરોધ તેથી થાય એવી તકરાર લેવામા આવતી જ નથી.

જમતી વખતે આપણે ત્યાં અમુક પ્રકારનો પોશાક જ પહેરવાનો રિવાજ છે તેવો જ ભતે જુદા પ્રકારનો પણ ચોક્કસ પોશાક પહેરવાનો યુરોપિયન સમાજમા પણ રિવાજ પ્રચલિત છે, છતાં ત્યાં પોશાકને રંગ અને આકારના બધો છે, આપણે ત્યાં નથી.

યુરોપિયન શોકોની પ્રત્યેક શાળામા બાળકોનો પોશાક એકસરખો જ હોય છે તેમાં કોષ્ટ છોકરો કહે કે એવો જ પોશાક પહેરવાથી મારી સ્વતંત્રતા જાય છે તો તેને શાળામાંથી કાઢી જ મૂકવામા આવે

આજ બધા ઉદાહરણો એટલા માટે જ આપવામા આવેલા છે કે હાલમા અનિયતતાના શુભ નામના એકા નીચે સ્વૈરાયારને પ્રચાર આપણામાં વધતો ચાલ્યો છે. અને તે કેવો હાનિકારક છે !

વ્યક્તિ કે સમાજ જેમજેમ વિશેષ સુધરતા જાય, તેમ તેમ તેમના ઉપર અનેક પ્રકારના બંધનો વધતા જ જાય. આપણા ગામમાં ધરનો કચરો ગમે ત્યાં ધરની બહાર નાખીએ છીએ, પણ સુધરેલા દેશોમાં તેમ કરી શકાતું નથી આપણા કરતા યુરોપિયન સમાજ વધારે સુધરેલો છે, એટલે ત્યાંની વ્યક્તિઓ ઉપર આપણા કરતા બંધનો વધારે છે-અર્થાત્ યોગ્ય બંધનો હોય એમાં કંઈ ખોટું ન કહેવાય.

બાવી પ્રજાનું આરોગ્ય સુધારવા સારૂ બાવી પ્રજા ઉપર આહાર-વિહારની બાબતમાં નાના પ્રકારના બંધનો નાખવાની જરૂર છે આપણા સમાજમાં હાલમાં આ સબધમાં અતિશય ઢીલાપણું પ્રવર્તી રહેલું છે. મનુષ્યના જીવનમાં પહેલો આશ્રમ બ્રહ્મચર્યાશ્રમ વિશેષ મહત્ત્વનો છે આશ્રમના બાળકોના આહારવિહાર પછીના આશ્રમના લોકોના કરતાં અતિશય ભિન્ન હોવાની જ જરૂર છે એટલે તે જ કારણસર પહેલાના વખતમાં બ્રહ્મચારીઓ-વિદ્યાર્થીઓની રહેણીકરણી બદલ કડક નિયમો બાધેલા હતા.

વિદ્યાર્થીઓ માટે ખોરાક જીદો, કપડા જીદો, તેમ જ તેની રહેણી પણ જીદો જ જોઈએ, હાલના વખતમાં એ જૂના નિયમોને પણ વધારે કડક બનાવવા જેવી પરિસ્થિતિ ઊભી થયેલી છે હાલમાં લગ્નની વય તે વખતના કરતાં ઘણી જ વધેલી છે એટલે મૃદુરથા-શ્રમમાં પ્રવેશતા પહેલાં છોકરાઓની દિનચર્યા વિશેષ વ્યવસ્થિત કરવાની જરૂર છે

આ સમયમાં વીર્યસંરક્ષણના નિયમો કડક રીતે પાળાવા જોઈએ. અને તેના માટે પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીને આહાર તદ્દન સાદો અને સાત્ત્વિક હોવો જોઈએ. ચઢા, ઠેશી, કોકો વગેરે ઉત્તેજક પેયો તદ્દન વર્જ્ય કરવા જોઈએ એ વખતમાં વિદ્યાર્થીઓને પાન ખાવાની તેમ જ ખીડી પીવાની પણ મનાઈ હતી અને નાટક, સિનેમા જેવા કે શૃંગારિક વાર્તાઓ વાંચવા પર પ્રતિબંધ હતો હાલમાં તો તેને બદલે માતાપિતાજી પોતાના નાના બાળકોને નાટક સિનેમા બતાવવા હોયથી લઈ જાય છે. તેનું પરિણામ આવતું જોઈએ તેવું જ આવેલું છે. નાનપણમાં જ બાળકોના વાળ, ઘોળા થવા લાગ્યા છે અનેક પ્રકારના વ્યાધિઓ લાગુ પડી નયેવા હોય છે અકાળે મરણ અને અકાળે ઘડપણ તો સાધારણ યષ્ઠ પડ્યા છે છોકરા-છોકરીઓના નિસ્તેજ ચહેરા તથા બેસી ગયેન ગાંઠ તેનું જ પરિણામ છે, છતાં આપણે માની લઈએ છીએ કે અભ્યાસના બોળનું એ પરિણામ છે.

આ રીતે નાટક-સિનેમાનું સેવન, ચઢા-ઠેશી જેવા ઉત્તેજક પીણાઓ, છોકરા-છોકરીઓની શાળામાં એકત્ર બેઠક, અને એક દરબુ કરબુ, શૃંગારિક પુસ્તકોનું પથેચ્છ વાચન, અને વ્યાયામનો અભાવ-તથા એ બધું છતાં હજી કંઈ બાકી રહ્યું હોય તે પૂરૂ કરવા માટે છોકરા છોકરીઓને પૂરેપૂરી સ્વતંત્રતા ભોગવવા દેવી અને સાથે સાથે જ લગ્નો મોડા કરવાની સુધાગણી કરવી ' આ બધાને હવે શું કહેવું તેજ સમજાતું નથી શાણા અને વિદ્વાન માણસો આવી સાદી વાતો સમજતા ન હોય એવું પણ કેમ કહી શકાય ? *

સંપાદક "વ્યાયામ"

શિક્ષકોને—

જે સરચાનો વ્યવહાર, કેળવણીના આદર્શો ઉપર રચાયેલો હોય છે તે સરચા પ્રગતિ-શીન ગણાય અને આપણે ત્યાં નહીં કરેલ ધરેક પ્રમાણે શિક્ષણનું કાર્ય આપ્યા કરતું હોય છે, આ ધરેકમા કંઈ ફેરફાર કરવા જેવું શિક્ષકને દેખાતું નથી, કારણ કે તેને શિક્ષણના કોઈ આદર્શની સમજણ હોતી નથી આદર્શ વિનાનો કોઈ પણ વ્યવહાર ચિર-પરિણામ લાવી શકે નહિ. પરંતુ સાથે સાથે એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર પડે-છે કે જે આદર્શને વ્યવહાર બનાવી શકાય નહિ તે પણ આપણા માટે નકામો નીનડે, નૂતન-શિક્ષણને આદર્શની દૃષ્ટિ છે તે જ પ્રમાણે વ્યવહાર માગે માટે યોજનામુદ્ધ પદ્ધતિ પણ છે કેવળ નૂતન શિક્ષણના આદર્શોને વળગી રહી વ્યવહારને અવગણના નૂતન શિક્ષણના કાર્યને વધાર નથી. નૂતન શિક્ષણની આ નીતિ દરેક શિક્ષકે સમજી લેવી ઘટે છે

શિક્ષણમાં લેખનકાર્યનું મહત્ત્વ કોઈએ પણ ઓછું આંકેલું ન જોઈએ. લેખનકામ વિદ્યાર્થીઓમાં ઓકસાઈ કેળવી શકે છે પોતાને જે કંઈ કહેવું છે, પોતે તે કહેવા માટે જે કંઈ સમજે છે અને તેવી સમજણ વ્યક્ત કરવા માટે તેની પાસે સંયોજિત વિચારસરણી છે તથા વિચારસરણી રજૂ કરવા મુયોગ્ય ભાષા અને રસિક શૈલી છે તેનું સાચું જ્ઞાન વિદ્યાર્થીને લેખનકાર્યમાંથી સાપડે છે શાળામાં શીખવાતા વિષયોમાં જે લેખનકાર્ય કરાવવામાં આવે છે તે લેખનકામ તપાસતી વખતે તેમ જ સુધારતી વખતે આ દૃષ્ટિ શિક્ષક પાસે હોવી અત્યંત જરૂરી છે. આને તો જાણે કે આ દૃષ્ટિ વીસગાઉ ગણ હોય અને વિદ્યાર્થીઓની નોંધપોથીઓ તપાસવામાં વેઠ ઉતારાતી હોય તેવા ઘાટ દેખાય છે. દરેક શિક્ષકે પોતાની નજર અમક્ષ લેખનકાર્યની તપાસ પાછળનું સાચું દૃષ્ટિબિન્દુ ગણવું જ જોઈએ અને લેખનકાર્યની તપાસ તે રીતે થવી જોઈએ. તેમ જાય તો જ લેખનકાર્યના ફાયદાઓ વિદ્યાર્થી ઉઠાવી શકે.

આવી જ વાત વિષયોના તેમ જ વિષયગોના એકીકરણની છે શાળા નાની હોય કે મોટી હોય, પણ જો એક જ વિષય અનેક શિક્ષકોને ભણાવવાનો હોય તો તે વિષયનો શિક્ષક એકબીજાના નિકટના સંપર્કમાં રહે તે અત્યંત જરૂરનું છે. આવો સંપર્ક સાધવો હોય તો શિક્ષણ જીવંત રહે અને રસિક બને, પણ આવો સંપર્ક વટી જાય તો શિક્ષણ અરસિક બને અને તેનો સાચો લાભ વિદ્યાર્થી ઉઠાવી શકે નહિ આવો સંપર્ક સાધવા માટે તેમ જ વિષયગોના યોગ્ય સમન્વય માટે કોઈ પણ એક શિક્ષકને, આખા વિષયના શિક્ષણની જવાબદારી સોંપવાનો મુદ્દો ટદી પણ વીસગાઉ જવો ન જોઈએ જટિલ બનતા જતા વિષય શિક્ષણમાં સંગતિ જળવવા માટે પણ આ દૃષ્ટિ ઉપર પૂરતું લક્ષ આપવાની જરૂર રહે છે

આપણી શાળાઓમાં માતૃભાષા તરફનો આદર જરૂર વધ્યો છે, પરંતુ એ આદરને મૂત્ત સ્વરૂપ આપવા માટે તેનું સ્થાન જોઈએ તેટલું ઊંચું લાવવામાં આવ્યું નથી. ખીજ

કાંઈ પણ ભાષાની અપેક્ષાએ માતૃભાષાના શિક્ષકને વધારે વખત મળવો જોઈએ અને તેના શિક્ષણને વધારે શાસ્ત્રીય બનાવવું જોઈએ.

‘કૃતિહાસ-ભૂગોળ’ શિક્ષણ આજે અપાય છે તે કરતાં તો અનેકગણી વધારે સારી રીતે આપી શકાય તેમા શકા નથી આ વિષયો તો માનવજીવનના વિવિધ અંગોને એવી રીતે અને એટલી રીતે સ્પર્શતા હોય છે કે તેનાં શિક્ષણમા વિવિધતા અને રસ લાવવા સુરક્ષેય નથી વળી એકની એક જ દૃષ્ટિકત જુદી જુદી કક્ષાના બાળકો પાસે વળુ કરી શકાય છે, એ દૃષ્ટિકત પણ શિક્ષકે સમજવી થટે. ઉદાહરણ તરીકે, સમ્રાટ અશોકની કથા કૃતિહાસશિક્ષક પહેલી શ્રેણીમા પણ શીખવી શકે, ઐત્રિકમા પણ શીખવી શકે અને તે જ કથા સરોધનની દૃષ્ટિએ એમ. એ ના વિદ્યાર્થીઓને પણ શીખવી શકાય સાદા વર્ણનો કે જીવનકથાના પ્રસંગોથી માડી સામાજિક જીવનમવહાર, જાતિ, ધર્મ, સમાજવ્યવસ્થા, રાજ્યવ્યવસ્થા, અર્થઘટના વગેરે વિષયોને આવી રીતે સરોધનો પણ ભણતરનો વિષય બની શકે છે

જીવનભરની વિદ્યા-અર્થોની અવસ્થા એ પણ શિક્ષક-માત્રનો એક પરમ ધર્મ ગણાવો જોઈએ. જે શિક્ષક સનાતન અભ્યાસી નથી ને શિક્ષક ઉપર ઠહેલી કોઈ પણ બાબતને જીવનમા ઉતારવા અસર્થ થતો નથી શિક્ષણનું કાર્ય નાનું હોય કે મોટું, શિક્ષક પાસે ભણતા વિદ્યાર્થીઓ નાના બાળકો હોય કે જુવાન તરુણો હોય, પણ સાચું અને સગીન શિક્ષણ-કાર્ય, પોતાના વિષયનો તત્ત્વસ્પર્શી અભ્યાસ માગી લે છે આવા તત્ત્વસ્પર્શી અભ્યાસની વૃત્તિ આજના શિક્ષકમા નજર આવતી નથી અને તેથી આજનું શિક્ષણ તેજ વિનાનું અને નમાયુ દેખાય છે અભ્યાસ તેજરિવાતોનો પ્રાણ છે, એ પ્રાણ દરેક શિક્ષકમા સમર ભર્યો હોવો જોઈએ *

—શિક્ષકનો મિત્ર નિરીક્ષક

કેટલાક ઉપયોગી નુસ્ખા

- ૧ ગુદરમા રસકપુર નાખવાથી તે ગધાતો નથી કે જળાડતો નથી
- ૨ હાથ ઉપર ગમે તેવા ડાઘ પડ્યા હોય તો ખાદેલા બટાટા વડે દાઢને ખૂબ ચોળાને ઘોણ નાખવો
- ૩ ચુકેથી ઉતારેલા ઇનેમવના ગરમ વાસણમા ઠંદી તરત ટાકું પાણી ન રેડતા કારણ કે તેથી ઇનેમલ ઢાઢીને ઉખડી જાય છે
- ૪ દૂધ ગરમ કરતા પહેલા વાસણમા થોડું ઘી ચોપડો તો ઢાઢીને ચોટી નહિ જાય.
- ૫ જૂના કુવા કે બધ ધરની હવા સારી છે કે નુકસાનકારક છે તે જાણવા, તેમા પ્રથમ દીવો દોરી વડે ઉતારવો, દીવો ચોલવાઈ જાય તો હવા ખરાબ છે એમ સમજવું

—શ્રી ચંદ્રલાલ વ્યાસ

મુંબઈ સરકારની શિક્ષણપ્રસારની યોજના — ત્રીજી સ્થાનેથી

સુને ૧૯૩૬ માં હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના આદેશાનુસાર પ્રાંતોમાં કેબ્રેસ સરકાર સ્થપાઈ અને તેણે લોકહિતનાં સખ્યાબંધ કાર્યો હાથ ધર્યાં તે પૈકી શિક્ષણપ્રસારને વેગ આપવાનું પણ એક અગત્યનું કાર્ય હતું

આમ જનતાની નિરક્ષરતા નિવારણાર્થે સૌ પ્રથમ આ દિશામાં એ સરકારે પ્રૌઢશિક્ષણનો પ્રશ્ન હાથ ધર્યો હતો અને જનતાના સહકારપૂર્વક એના દ્વારા ઠીક ઠીક પ્રગતિ પણ સાધી શકાઈ હતી ત્યાર પછી દેશભરમાં ક્રાંતિનો ભુવાળ આવતાં એ સરકારે મત્તાના સૂત્રોનો ત્યાગ કરી વનવાસ સ્વીકાર્યો હતો અને એ કામ આગળ વધતું એટલેથી અટકી પડ્યું હતું

હવે સાત વર્ષોના ગાળા બાદ ફરી પાછી કેબ્રેસ સરકાર દેશના સુખ્ય સુખ્ય પ્રાંતોમાં સત્તા પર આવી છે અને એનો પૂર્વનો કાર્યક્રમ હાથ ધર્યો છે કેબ્રેસ સરકારે પ્રાંતોમાં હોદ્દા સ્વીકાર્યો પછીથી લોકોમાં આશાના કિરણો જગ્યાં છે અને દરેક દિશામાં એ સરકારે પોતાનો કાર્યારંભ કરી દીધો છે. શિક્ષણપ્રસારનું તેણે હાથ ધરેલું કાર્ય ફરીવાર પણ એ જ ધગશપૂર્વક એ સરકારે ઉપાડ્યું છે અને મુંબઈ પ્રાંતમાં દરેક ૫૦૦ માણસની વસ્તીવાળા ગામે પ્રાથમિક શાળાઓ ખોલવાની પ્રવૃત્તિને અપનાવવાનો નિર્ણય તેણે જાહેર કર્યો છે અને એ નિર્ણયને સહય આપકારીએ છીએ.

વડોદરા રાજ્યે પ્રાથમિક શિક્ષણનું પૌરણ દરજ્જાવાત રાજ્યભરમાં દાખલ કર્યોને વર્ષો વીતી ગયાં છે, પરંતુ એ સમય અને તેની પાછળ થયેલો વ્યય જોતા એના પ્રમાણમાં જોઈએ તેટલું પરિણામ સાધી શકાયું નથી તેમ છતાં એ સમુજનું નિષ્ફળ તો નથી જ નીવડ્યું.

મુંબઈ સરકાર જ્યારે, નાના ગામડામાં પણ પ્રાથમિક શાળાઓ ખોલવાના નિર્ણય પર આવી છે ત્યારે અમે એ સરકારના આ દિશાના સૂત્રસંચાલકોને વડોદરા રાજ્યે વર્ષો અગાઉ શરૂ કરેલી આ પ્રવૃત્તિનો એક વાર અભ્યાસ કરી જવા લલ્લામણ

[સાધણ પૃષ્ઠ ૨૩૩ને ઉઠે]

કેાઇ પણ ભાષાની અપેક્ષાએ માતૃભાષાના શિક્ષકને વધારે વખત મળવો જોઇએ અને તેના શિક્ષણને વધારે શાસ્ત્રીય બનાવવું જોઇએ.

ઇતિહાસ-ભૂગોળનું શિક્ષણ આજે અપાય છે તે કરતાં તો અનેકગણી વધારે સારી રીતે આપી શકાય તેમા શકા નથી આ વિષયો તો માનવજીવનના વિવિધ અંગોને એવી રીતે અને એટલી રીતે સ્પર્શતા હોય છે કે તેનાં શિક્ષણમા વિવિધતા અને રસ લાવવા મુશ્કેલ નથી વળી એકની એક જ હકીકત જુદી જુદી કક્ષાના બાળકો પાસે રજૂ કરી શકાય છે, એ હકીકત પણ શિક્ષકે મમજવી ધટે. ઉદાહરણ તરીકે, તમાટ અશોકની કથા ઇતિહાસશિક્ષક પહેલી એણીમા પણ શીખવી શકે, ગેટ્ટિકમાં પણ શીખવી શકે અને તે જ કથા સંશોધનની દૃષ્ટિએ એમ એ ના વિદ્યાર્થીઓને પણ શીખવી શકાય સાદા વર્ણનો કે જીવનકથાના પ્રસંગોથી માડી સામાજિક જીવનવ્યવહાર, જાતિ, ધર્મ, સમાજવ્યવસ્થા, રાજ્યવ્યવસ્થા, અર્થધંડના વગેરે વિષયોને આવરી લેતા સંશોધનો પણ ભણતરનો વિષય બની શકે છે.

જીવનભરની વિદ્યા-અર્થોની અવસ્થા એ પણ શિક્ષક-માનનો એક પરમ ધર્મ ગણાવો જોઇએ. જે શિક્ષક સનાતન અભ્યાસી નથી ને શિક્ષક ઉપર કહેલી કેાઇ પણ બાબતને જીન નમા ઉતારવા સમર્થ થતો નથી શિક્ષણનું કાર્ય નાનું હોય કે મોટું, શિક્ષક પાસે લાગુતા વિદ્યાર્થીઓનાના બાળકો હોય કે જુવાન તરુણો હોય, પણ સાચું અને સચીન શિક્ષક-કાર્ય, પોતાના વિષયનો તલસ્પર્શી અભ્યાસ માગી લે છે, આવા તલસ્પર્શી અભ્યાસની વૃત્તિ આજના શિક્ષકમા નજર આવતી નથી અને તેથી આજનું શિક્ષણ તેજ વિનાનું અને નમાનું દેખાય છે. અભ્યાસ તેજરિવતાનો પ્રાણ છે. એ પ્રાણ દરેક શિક્ષકમા સખર ભર્યો હોવો જોઇએ *

—શિક્ષકનો મિત્ર નિરીક્ષક

કંટલાક ઉપયોગી નુસ્ખા

- ૧ શુદ્ધમા રસકપુર નાખવાથી તે ગધાતો નથી કે બગાડતો નથી.
- ૨ હાથ ઉપર ગમે તેવા ડાઘ પડ્યા હોય તો બારેલા બટાટા વડે દાઢને ખૂબ ચોળીને ઘોષ નાખવો.
- ૩ મુલેથી ઉતારેલા ધનેમલના ગરમ વાસણમા કદી તરત ટાકું પાણી ન રેડતા કારણ કે તેથી ધનેમલ કાઢીને ઉખડી જાય છે.
- ૪ દૂધ ગરમ કરતા પહેલા વાસણમા થોડું ઘી ચોપડશો તો દાઢીને ચોટી નહિ જાય.
- ૫ જૂના કુવા કે બધ ધરની હવા સારી છે કે નુકસાનકારક છે તે જાણવા, તેમા પ્રથમ દીવો દોરી વડે ઉતારવો, દીવો જોતવાઈ જાય, તો હવા ખરાબ છે એમ સમજવું.

—શ્રી ચંદુલાલ વ્યાસ

પુસ્તક ૨૧ મું

જુન-૧૯૪૪

મુંબઈ સરકારની શિક્ષણ પ્રસાર

સને ૧૯૩૬ માં હિંદી રાષ્ટ્રીય મંત્ર વાળનાને તે આ આખીય અનુભવકથા, સરકાર સ્થપાઈ અને તેણે લોકહિત નથી શિક્ષણ પ્રસારને વેગ આપવાનું પણ જો પડે છે, એમાં આપણું અગ્નિ છે, ને તે અગ્નિ ગ્રામ જનતાની નિરક્ષરતા નિર્ધે બેસી જવું જોઈએ, એમ માનનાર શ્રી બળભાઈએ, પ્રૌઢશિક્ષણનો પ્રશ્ન હાથ ધરી હતો, તેમણે પૂરેપૂરું જ્ઞાન આવશે, એમ ધારી, માસરનાં પોતાનું પ્રગતિ પણ સાધી ચકાઈ હતી. અને શુ શુ કરવાનું છે, તેનો કરો જ રવાનુભવી જ્ઞાન સરકારે સત્તાનાં સૂત્રોનો ત્યાગ વાળીને મેળવ્યો હતો, તેજ છતાં 'કામ કામને શીખવશે' વધતું એટલેથી અટકી પડ્યા, માસગમા પ્રવેશે છે, ધર્મની પૂઠપરછ કરે છે, અગ્નિવા હવે સાત ધોતીથી કાપ રહેવા ધર આપતું નથી, મહામહેનતે ચાર પૂજો ભરવાની પ્રતિભા સત્તા પામાસામાં ખાલી કરવાની ચરતે રહેવા મળે છે હવે તેઓ એક ગ્રામસેવકને પ્રતિભામાં હોદ્દા નયથી પોતાના કાર્યની ચરચાત કરે છે તો ચરમા તો શ્રી બળભાઈનું ધર દિશામાં જોડાવું સ્થાન યદ્ય પડે છે, એનો લાભ લઈ, બળભાઈ, વાતોલાપ દ્વારા ધીમે ધીમે ધરેલું કાર્યસમાચાર કહેવાનું, ગૃહપ્રત્યેની 'અરિમતા' જગાડવાનું, પ્રાર્થના, બજન વગેરે આત કરે છે પછી તો જાણકો પણ એમાં જોડાય છે, તેમને માટે તો ગીતો ગાવા, હરેક પંકજી, સદાઈનું તથા બીજું પ્રત્યક્ષ શિક્ષણ આપવું, વગેરે તૈયાર જ હોય છે વળી અપનાવેલાં જીવો જીવવાને રીતિયો પણ શીખવા લાગે છે. —આમ આગાવદ્દ ટૂંકમાં, સૌ કોઈની ની પ્રાયમિક ભૂમિકાના મહાણ મહાણ છે બીજી જાણુ દરેજ સમારમાં, નિયમિત ક્યોને અમુક અમુક ભાગની સદાઈનું કામ પણ દાય પર લેવાય છે એ દ્વારા લોકોની એના પ્રીતી સુખીત ભાવનાની જ્યોત પ્રકટે છે, ને બધા સદાઈપ્રેમી બનવા લાગે છે નિષ્ક્રિયા તેઓ બપોરે બપોરે, જુદે જુદે ઘેર બેઠીને વાતોલાપ દ્વારા સદાઈનું તથા બીજું પ્રત્યક્ષ શિક્ષણ આપે છે બપોરની આ વાતચીતની અસર એવી તો સગસ ધાય છે, કે નિષ્ક્રિયા બને ત્યાં મહેમાન હોય, કે ટાણુ હોય, કે પછી ગામતોડો ભેગા મળ્યા હોય તો રામચંદ્રનનાં અનિવાર્ય જવું જ પડે, ને કાષ્ઠક કહેવું પડે જ પડે પછી એમાંથી છે. બળભાઈ જુદે જુદે ખેતરે જઈ, ખેતીનું કામ કરવા માટે છે આવી ગીને

મામજનોનાં હૈયામાં રચાન મેળવતા જનસભાઈ, ચાર્જનિક ધર્મશાળા સમારંભ, નંદેર રસ્તાની સાફસૂરી, ઉકરડાની માવજત, લગ્ન જેવા પ્રસંગે થતાં અસ્વીસ નાચમાન, તમામૂની કદગી પ્રથા, ભવૈયા, બારેટ, ગેર, જૂનાઃ તથા એવી બીજી નાની મોટી પધ્ધતિ જાણતો હવે પ્રકાશ ફેટી જનતાને સાચે ગંઢે વાગે છે. આમ દેવ જેવા મનાએલ જનસભાઈ પશુ દરિયા પ્રમ (અરપુરપતાનિવારણ)ની હેડતી કરવામાં પણ જ નેજમ વહેરતું પડે છે. દમણાં કુવામાં ધોવાઈ જશે, દમણાં મામ ગદાગ હાડી મૂકશે, એવી વિકટ પરિસ્થિતિમાં પણ મામમેરક જનસભાઈ, એક વીરને હાળે તોર્વાં ધીરજ ને ગૌરવનો સેવા જાળવે જ નવ્ય છે. આખરે તો સેવા કાળે જીવનને દોડમાં મૂકતો વિરસોજ વચકપગીનો અધિશારી બને એ સુવિદિત છે જ. અર્ધો જનસભાઈ ખગી નવ્ય છે, એ કે એમની જીવનક્રમ તો આજેક્રમ કમતી જ રહી છે.

જાન્યા કામદારા એક જીવનનો પ્રત્યક્ અભ્યાસ કરનાર જનસભાઈ, એક જગાએ તેનો સાચો હોય હોય છે " એકૂતને જો પેનાની કમાયવી રાડી પોતે ખાતો કરવો દેવ તો પડેલી જરૂરની વસ્તુ એ છે કે એની અનેકવિધ ચાવી મેલી લૂટ અટકાવવી જોઈએ. જામાની મોટામાં મોટી લૂટ રોઝ ઘાટકારોની છે, દેવાના કુંભરોની છે, અને એ જામા બાગીદારી પડાને એવી એવી નિરક્ષરતા અને અજાણ છે. " એકૂતના જૂવા સમા, ધોતે દહાડે મજાં મેડેસના, આ વહેવારીઓની લૂટનો કમારો ને તેથી અમાનુષી, દર્શનપે, તારવ ચિતાર, ' જાતર 'ના પ્રકરણમાં તેમજે ચીતર્યો છે એ આખુલ પ્રકરણ શુન ના પાંચ પુસ્તકમાં મોટાંતે, આપણી વિદ્યાર્થીઆપમને, એ ધીર જીવનથી મુપરિચિત કરવાની જરૂર અનિવાર્ય મનાવી જોઈએ શ્રી વડાદરા ગાંધી પુસ્તકાલય મંડળે, પેનાની સ્વિચ વાચનનો પરીક્ષામાં આ અને આવા બીજા પુસ્તકો મૂકીને, આ જાગનમાં જનો મજો પ્રસરનોય હોયે આપ્યો છે, એ ખરેખર માત્ર ખુશી થઈને બેસી રહેવા જેવું જ નહિ, પણ અનુકરણીય છે.

૨૩૬

ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરફની અંથ સમીક્ષા

"ગુજરાત સાહિત્ય સભા" તરફથી દર વર્ષે કરાવવામાં આવતું સમીક્ષાનું કામ મજા વર્ષે બે વિભાગમાં વહેંચી નાખીને દરેકવિષયવાર જુદા જુદા સમીક્ષકો નોમવામાં આવ્યા છે —

વિજ્ઞાન પહેલો:-

કવિતા, નાટક, નવલિખા, નવલકથા, નિબંધ, વિવેચન, જીવનચરિત્ર, ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, હિન્દુધર્મ, પુરાણ, બાષ્પાલય, કેળવણી.

જાત-સાહિત્ય, પ્રવાસ વગેરે

વિજ્ઞાન બીજો -

વિજ્ઞાન-ભૌતિક વિજ્ઞાન, જીવ વિજ્ઞાન, પ્રાણી વિજ્ઞાન, ઇતિહાસ, રસાયણ-જ્ઞાન, કામ્યો-સાહિત્ય વગેરે

સમીક્ષક:-

૧. ડૉ. અનંતરામ મ. રાવજી
નં. ૧૦, દીપાલાલ એલિપ્રિમિય, અમદાવાદ.

સમીક્ષક:-

૨. ડૉ. ધનજીભાઈ ફટીરભાઈ
કાશીપુર-ગોમધરી, પ્રદાનુખતભાઈ
જામન, એલિપ્રિમિય, અમદાવાદ.

ગ્રામ પુસ્તકાલયો [એક ગ્રંથપાલની નોંધ]

મેં ઘણાં મામો જોયા, અને લગભગ ઘણું ગામે મકાનવાળા પુસ્તકાલયો પશુ છે પરંતુ એનો ઉપયોગ શું ? મારો નજરે દરેક પુસ્તકાલયો માત્ર શોભારૂપ જ દેખાય છે.

પુસ્તકાલયોના જે ખરો હેતુ છે એ ખરેખર હાલ પાર પડતો જણાતો નથી. ગ્રામ પુસ્તકાલયોનું ખાસ કરીને ધ્યેય યશ્ન યશુ છે પૈસાનું ભંડોળ ભેગું કરવાનું પુસ્તકાલયના બંધાને લોકો પાસેથી ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં પૈસા લેવામાં આવે છે, પશુ જ્યારે એ જ પુસ્તકાલયોની ઇચ્છાશુક તપાશવામાં આવે છે ત્યારે ભાગ્યે જ અઠવાડિયામાં ત્રણચાર વાચકો પુસ્તકો લઈ ગએલા દેખાય છે, અને વાચનાલયમાં માત્ર રડ્યાખડ્યા ત્રણચાર માણસો વાચનનો લાભ લેતા જણાય છે.

તેવાં પુસ્તકાલયોના ગ્રંથપાત્રો પશુ વિચિત્ર મગજના હોય છે એક ગ્રંથપાત્ર સાહેબ કને હું ખાલી વીઝીટ માટે ગએતો અને એક પુસ્તકની માગણી કરેલી, પશુ એ સાહેબે મને એવો ઉદ્દત જવાબ આપ્યો કે ફરીવાર એ મહાશયનું મુખ પશુ જોવા હું રાજ નથી.

બીજા એક જગ્યાની મુલાકાત લીધી હતી ત્યાં જાહેરનો પ્રશ્ન હતો. તે ગ્રંથપાત્ર સાહેબે મને કહ્યું કે એક "શિતિજ" નામનું પુસ્તક આજે ત્રણ સાલથી સતત માગણી કરવામાં આવે છે, પશુ ખાતા તરફથી એ પુસ્તક મોકલવામાં આવતું જ નથી અને શા માટે નથી મોકલતું એ પશુ ખુલાસો થતો નથી, અને કહ્યું બદલે કંઈ જ ભજતાં પુસ્તકો મોકલવામાં આવે છે. આ રીતે ગ્રામજનતા જોઈતા સાહિત્યનો ગોખ પૂરો કરી શકતી નથી.

*પુસ્તકાલય એક સંસ્થા છે, એને સ્વતંત્ર મકાન છે એ સ્વતંત્ર મકાનવાળા પુસ્તકાલયના મંત્રીને માસિક રૂ. બે વધુમાં વધુ મળે છે હવે એ માણસને એટલેથી જ સંતોષ હોય અને સેવાભાવથી કાર્ય કરતો હોય પશુ સગકારી અથવા ખાતાના મુખ્ય અધિકારીઓ એક નોકર તરીકે જ એને પિછાને છે એવું શા માટે ? સેવાભાવી માણસ હોય એટલે શું એના બાળમજ્યાને પશુ ભૂલી જાય ? તેમના પોપણ માટે બીજા કાર્યો ન કરે ?

માસિક રૂપેયા એના પમારવાળા પુસ્તકાલયોના મંત્રીને કંઈ આકર્ષક કામ હોતું નથી.

સવારે ૭ થી ૧૧ અને સાંજે ૪ થી ૬ હાજર રહેવાનું, રોજબરોજ, ખાતાલદી, ઇચ્છાશુક વગેરે લખવાનાં ગજારૂં બનાવવાનાં, તેમાં વળી કર્તાવારી, લેખકવાગે, વર્તવારી ને હાજરીપત્રક રાખવું. મામમાં ઘેર ઘેર પુસ્તકો પહોંચાડવા ને પાછા લઈ આવવા, દરરોજ પુસ્તકાલયને ઝાડું દેવું અને વળી જામળખીઓ બનાવવો, છતાં ઉપરી અધિકારીઓ અને બીજા અમલદારો એક નાના નોકરને ધમકી આપે એ મુજબ ન હોતું જોઈએ. માસિક રૂ. ૩૦ થી ૪૦ સુધીના નોકરો એ ખરેખર નોકરો છે. ત્યાં જરૂર કડક તપાસણીઓ હોવી જોઈએ, પશુ સેવાભાવી મંત્રીઓ કે જે પુરા ઉત્સાહથી કામ કરે છે, આ કામ જોવામાં આવતું નથી પશુ રોજબરોજ બરાબર તારીખવાર લખાયો છે કે નહિ એની ઉપર ખાતાનું ખાસ ધ્યાન જણાય છે. જે માણસ સેવાભાવી કામ કરે છે એ માણસ ગ્રામ પુસ્તકાલયના નજીવા રોજબરોજમાંથી શું કંઈક ખાવાની દાનત રાખશે ?

જેથી આવા ટુક પમારવાળા પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ ઉપર કડક તોંદારી ન રખાય તો સારું. કારણ કે તેથી જે ગ્રંથપાત્ર ઉત્સાહી હોય તેનો ઉત્સાહ વાચન વધારવામાંથી પાડો પડે છે અને વહીવટી કામમાં મુદાય છે અને વળી કેટલીક વાર અમલદારોના ઉદ્દત જવાબથી કામ ન કરવાનું મન થઈ જાય છે પશુ ગામના દિવારોં અમો એના પ્રત્યે લક્ષ રાખતા નથી

એકમદમિયાં ઉમરમિયા કાજી

મંત્રી, સાર્વજનિક પુસ્તકાલય, માતસર

અક્ષરમાળાની રમત

અમે 'ગયા ત્યારે ત્યા ચાર છોકરા મળ્યા. રમતા હતા. એ મંજીરાના દરેક પત્તા પર કૂ, ફ એવા અક્ષરો છાપેલા હતા. બધા સ્વરો અને વ્યંજનોના મળીને ૪૮ પત્તા હતા. રમનારામાં તે વહાળી આપવામાં આવ્યા હતાં. ।

રમવાની રીત

પ્રથમ એક છોકરો એક અક્ષર જીતવતો દાખવા માટે — જેમ એક છોકરો જીતરતો, ત્યારે બીજો છોકરો તે ઉપર ૨ નાખતો ત્રીજો વળી ૩ નાખતો, અને ચોથો ૪ નાખતો. એટલે આ બધા પત્તા ત્રીજો છોકરો લેઈ જતો કેમકે ફરમ એવો શબ્દ તેણે પૂરો કર્યો. અને ચોથા છોકરાએ ૫ નાખવાથી કાંઈ અર્થ થયો નહિ, માટે તેણે પાંચ, તથાષ્ઠ મધુ'

હવે ત્રીજા છોકરાને પ્રથમ જીતવાનો પ્રથમ વારો આવ્યો તેણે ૬ નાખ્યો. બીજાએ ૭ નાખ્યો ત્રીજાએ અને ચોથાએ એવા અક્ષર નાખ્યા કે જેથી કાંઈ અર્થ થાય નહિ તેથી બીજો છોકરો પાના લેઈ ગયો.

હવે બીજા છોકરાને પ્રથમ જીતવાનો વારો આવ્યો. તેણે ૮ નાખ્યો. બીજાએ ૯ નાખ્યો ત્રીજાએ ૧૦ નાખ્યો, અને ચોથાએ ૧૧ નાખ્યો. કોણ પાના લે તેની તકરાર પડી. ગલ્લ શબ્દ બીજાએ પૂરો કર્યો, અને ઘડ શબ્દ ચોથાએ પૂરો કર્યો. છેવટે પડેલા બે પાના બીજાએ લીધા અને છેલ્લા બે પાના ચોથાએ લીધા.

હવે કોણ પ્રથમ જીતે એ તકરાર પડી. ગલ્લ લેનારો પ્રથમ જીતે અને ઘડ લેનારો બીજો જીતે એમ ક્યું. હવે ગલ્લ વાળાએ જ નાખ્યો. બીજાએ (ઘડ વાળાએ) ૧૨ નાખ્યો ત્રીજાએ ૧૩ નાખ્યો ચોથાએ ૧૪ નાખ્યો. પાના કોણ લે તેની તકરાર વળી પાડી પડી. નર વાળો પાના લે એમ ત્રીજો તકરાર કરવો માગ્યો, કેમકે પડેલા અક્ષરને બાદ કરતા નર શબ્દ કર્યો હતો પણ પડેલા અક્ષરને બાદ કરાય નહિ-છેત્તાને કરાય, એવો નિયમ હોનાથી એ પાનાથી શબ્દ ન થયો માની બધા પાનાં પડેતા જ જીતવાનારો લેઈ ગયો.

આ રમત નાના છોકરા માટે અમને ઠીક લાગી અક્ષરો ઓળખે અને શબ્દો પણ ગોઠવી શકે. અર્થવાળા અક્ષરોને અર્થ વગરના પણ ઓળખે. ।

આ ઉપરથી બારાબડીવળા પત્તાથી પણ રમત રમી શકાય દરેક છોકરા પાસે અક્ષરોની વધારે જોડી હોય તો પણ રમી શકાય.

એમાં ૨૮ ફક્કાર કરીને અક્ષરોની પેઠે શબ્દોની પણ રમત રમી શકાય, અને તેથી શબ્દોના વર્ગ ઓળખાવી શકાય ક્રિયાપદના પ્રકાર ઓળખાવી શકાય એમાં ૨૮ આમગ વધીએ તો શબ્દોનાં વાક્યો કહી શકાય, અથવા કવિનાના ચરણો રચી શકાય.

છોકરાને રમતની સાથે આકાશ, સમ્રાજા, અવિનાશ્ય અવધો, સખ્યા મનવો, મુશ્કાર, વર્ષ યન વગેરે રીખની શકાય.

(સપાઠ) વિધિનાથ ગોદનસાલ બદે

સાગર : જીવન અને કવન*

સંત કવિ સાગર ગુજરાતની એક વિશિષ્ટ વ્યક્તિ હતા. વેદાન્તી કવિ અખાતુ ઊંડું તત્ત્વજ્ઞાન અને સ્તેહી કવિ કલાપીનું સુદૃઢ એકરૂઢરૂપ એમણે પૂરેપૂરું પચાવી દીધું 'હતું' સ્વીકૃતભોગ', જેમ્સ એક્લન અને એમર્સન જેવા વિદેશી વિચારકોનો એમનો અભ્યાસ ગહન તત્ત્વરૂપથી હતો. " ભાર્તી ભક્તિ જેવી પશ્ચિમી જેને જ્ઞાન વૈરાગ્ય એ પાખ છે " એ અખાતા શબ્દોમા જ્ઞાન અને વૈરાગ્યની યાખે બેસતા એ અનોખા ભક્તજન હતા, તેમ જ પ્રેમભક્તિની પુનિત સરવાણીઓ વદાનતા રસસિદ્ધ કવિજન હતા એવા વિરલ સાધુ પુરુષના મનોમન્યનો, આત્મનિકાસ અને જીવનધડતર નિરૂપતુ આ પુસ્તક જનતાને પરમ માર્ગદર્શક નીવડે એ નિર્વિવાદ છે સામાન્ય માણસના જીવનચરિત્રો પણ બહુ બોધદાયી બને છે, તો પછી શ્રી સાગરના આ ચરિત્ર તો પૂછવું જ શું ? શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળાએ આ પુસ્તક પ્રકટ કરી ગુજરાતી જીવનકથાના અલ્પસખ્ય સાહિત્યમા એકનો પ્રશરણ અને કિંમતી ઉમેરો કર્યો છે

પુત્રને હાથે પિતાનું જીવન આતેખાય એમા અનેક ભયરયાનો રહેલા છે છતાં આપણને જોઈને સતોષ થાય છે કે પ્રસ્તુત પુસ્તક એથી સર્વથા મુક્ત છે વિદ્વાન પુત્રને હાથે કવિ પિતાને સુયોગ્ય અને સંપૂર્ણ ન્યાય મળ્યો છે એટલું જ નહિ પણ વિવેકી પુત્રની વિવક્ષણ શુદ્ધિશક્તિએ કયાય મયોદામને યવા દીધો નથી. પુત્રને હાથે નિરૂપાતી આ જીવનકથાનો વિશેષ લાભ એ જે અન્યથા દુર્લભ જનતે તે ઉપરજીય થઈ શક્યા છે અને એનો સમુચિત ઉપયોગ કરાયો છે શ્રી સાગર જેવી સવિશેષ વિનયી અને વિરાગી વ્યક્તિને યથાર્થ પ્રકાશમા લાવવાનો અધિકાર બાહ્ય શ્રી યોગીન્દ્રના જેવા ભારનાચાળી અને પિતૃભક્ત દેખાનો જ હોઈ શકે

કોઈક કૌતુકભરી કથા વાચતા હોઈએ તેવો રસ આ જીવનકથા વાચતા આદિથી અત સુધી જળવાઈ રહે છે, તેનું એક કારણ તેમજની પ્રસન્ન, પ્રવાહી અને પ્રાસાદિક શૈલી છે, તો બીજું કારણ વિષયને વિશદ જનાવતી કાવ્યકણ્ઠિઓનો વિપુલ વિનિયોગ છે. ખરી રીતે શ્રી સાગરના જીવનવિકાસની માડણી જ એમના કોબ્યોની પૂર્વપીઠિકા પર મહાઈ છે એટલે કાવ્ય રસાબ્ધિનિમજન આપણે સાગરની એકએકથી ચડતી કેટલી લઢરો કૂદી નજીએ છીએ તેનું બાન સરખું રહેતું નથી. ' પ્રેમયોગ ' જેવો પરમ ગહન વિષય પણ કાવ્યની એ હૃદયગમ શક્તિને પશ્ચિમાએ ગ્લસુન્દર, હળવો કૂજ મની ગય છે. વાનગી-રૂપે આપણે બે-ત્રણ ઉદાહરણ જોઈએ

પ્રેમપથમા રહેતા અસખ્ય સંકટો અને પારાવાર દુઃખોનો નિર્દેશ કરતા અને ઇશ્વરના રાદની વિકટતા અને જરમાદીનો ખ્યાલ આપતા શ્રી સાગર કહે છે

* લેખક શ્રી યોગીન્દ્ર જગન્નાથ ત્રિપાઠી, એમ એ, બી દી પ્રકાશક શ્રી સયાજી સાહિત્ય માળા પુષ્પ રહ્ય મુ પાના ૫૦૦ કિંમત રૂ. ૨-૪-૦

“ જલાલીને બધી દુનિયા, ખુશીથી રોશની જોવી,
 નવેસર આસુની આલમ, અહો તાઝી કરી દેવી !
 ભડકવું ના થયે ભડકો ! ઝફા ને ખૌફ ને ખવારી !
 ખૂરી ગરમી સહેવાને, બરાબર છે શું તૈયારી ?
 નહીં તો, લોક દુનિયાના ! ઠહાપણમાં પડ્યા રહેજો !
 બૂલે ચૂક્યે હમારૂં તો ન નામે કોઈ દિ લેયો !
 હમારા ઇશકની વાતો, તમેથી ના હજમ થાયો !
 અબલયબ અટપટી આંટી, તમારાથી ન ઉકલાયો !
 બલા, બદનામી, ધુરાઈ, હમે બરબાદી વહાનારા !
 મના દુનિયા કરે ત્યાં તો ફૂદીને ખાસ બનારા !
 જિગર મસુર, મળનૂમાં, જુકેલું ને ઠરેલું છે,
 તરગી એ ફફીરીને, ચહાલુ એ ન રહેલું છે. ”

[દીવાને સાગર : હમારૂં મહેતાબ]

મન એ જ સર્વ બધનતુ મૂળકારણ હોવાથી એને જ આપતા શ્રી સાગર લખે છે :

“ જોખણું કહે ફિસ્સુફ કે આંસુ બધી માયા
 તો ચે, હરામી મન ! તને ગમતુ નથી મરણ ?
 કા દેતમા હાખી કરૂં ? અદેતને જપલું
 જા ! જા ! રજા છે, દિલ ! તને બસ બરતરફ કરણું.
 કચરી જિગર જોનાળીને આસુ બધાં પીવા
 બસ ઇશકને મજૂર છે હિમાચલે તપણું.
 અલ્લાહના ફરમાનથી દિલને જલાલી હર્જી
 શુમ દિલ બની બ્રહ્માડમાં બસ બેફિકર ફરણું. ”

[દીવાને સાગર દિવને રજા]

પ્રભુવિરહની વ્યાકુલતા અને ઇશકે હકીકી દિવદલે દર્શાવતા શ્રી સાગર કહે છે

“ હું છો રહુ ! સુખ-અશુખ આ કોઈ તમે લૂછ્યો નહીં !
 લહોનાર છે સુજ ચાર ! જેનું નામ કો પૂછ્યો નહીં !
 ખ્યારી બીમારી મારી છે ! આહા ! ફિકર કર્યો નહીં !
 સાગર બીમારે ઇશક છે એ વાત વિસર્યો નહીં ! ”

[દીવાને સાગર : હું બીમાર]

છેલ્લે જેને પરિણામે શ્રી સાગરનું દષ્ટિપરિવર્તન થઇ ગયું, આપ્યું અત્યંત જ

બદલાઈ મરું, બેઠેદષ્ટિ લપ પામી અને હૃદય સર્વોત્તમાવથી રેલાઈ રહ્યું એ બહાનુમનનું અશ્વત્થ દર્શન કરીએ

“ અનુભવ બ્રહ્મ હમારો

હો સન્તો ! અનુભવ બ્રહ્મ હમારો !

એક અલિંગી, અતામી નિલ્લત્મા !

ફેલ રહ્યો ઉઝિયારો ! હો સન્તો !

ફિસીકો ન નિન્દુ, મે બન્દુ ફિસીકો ?

કેઉ નહીં મોસે ન્યારો ! હો સન્તો !

નિશદિન નિરખત રસબસ અખિયા,

બિલસત સખ ખ્યારો ખ્યારો ! હો સન્તો !

ગગનગુફામે અગમ ગુરુ ઘેરો !

પાયો પ્રીતમ મતવારો ! હો સન્તો !

ઉમા, પ્રકાશ સ્વભાવ હમારો !

સા ગ ર શા હી ય સા રો ! હો સન્તો !

[રીપાને સાગર . અનુભવબ્રહ્મ હમારો]

ભાઈશ્રી યોગીન્દ્ર પ્રતાપનામા “ આ મન્યની મજાના સાહિત્યના મન્ય કરતાં તત્ત્વજ્ઞાનના તેમ જ ધર્મના મન્ય તરીકે વિરોધ યાય ” એવી સભાવના દર્શાવે છે પરંતુ અમને તો એ પ્રધાનપણે સાગરના સાહિત્યની રસબદ્ધી સમાધાનના કરતો સાહિત્યને જ મ.ય દેખાય છે. શ્રી સાગરના કાવ્યસાહિત્ય અને અન્યસાહિત્ય સમીપી પ્રકરણો તો સાગરોપાગ સાહિત્યને જ સમર્તા છે શ્રી સાગરનું તત્ત્વજ્ઞાન અને ધર્મ અંગેનું ચિંતન પણ એમનાં કાવ્યો દ્વારા અભિવ્યક્ત થતું હોઈ સાહિત્યથી અભિવિક્ત છે. શ્રી સાગરના કાવ્યમયોથી અનુભવ વાચકને પણ આ મ.ય દ્વારા એવો સારો જોવા પરિચય થઈ જાય છે, એટલે અમે તો આ મ.યને પ્રધાનોરો સાહિત્યનો અને મીણોરો ધર્મતત્ત્વજ્ઞાનનો મણીએ છીએ, અને આવો સરસ સાહિત્યમય આપવા બદલ ભાઈશ્રી યોગીન્દ્ર ત્રિપાઠીને હાર્દિક અભિનંદન આપીએ છીએ.

—ગ્રા. વ્ય. શં. પટેલ

[૫૫૩ રજપટ ચાલુ]

કરીએ છીએ, અને એ આખી ય યોજનાની પુષ્ટીઓ અને ખામીઓ તપાસી જાય તેમાથી એની સફળતા-નિષ્ફળતાનો સાચો ક્યાસ મળી આવશે અને પોતે ઉપાડવા ધારેલી આ વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિને વેગવાન બતાવવામાં તેમને સારી એવી પ્રેરણા મળશે, એ નિશ્ચય છે

મુખ્યની કેંગ્રેસ સરકારે ઉપાડવા ધારેલી આ પ્રવૃત્તિને અમે હાર્દિક સફળતા ઇચ્છીએ છીએ અને તે પ્રાંતસરમાંથી નિરક્ષરતાને દેશવટો દેવામાં સ પૂર્ણ પાર ઉતરે એમ અમે પરમનિયતા પ્રત્યે પ્રાર્થાએ છીએ.

વાંચવાની ઝડપ

વાંચવામા તમાગી ઝડપ કેટલી છે એ તમારે જાણવું છે ? ત્યારે એક કામ કરો. પેન્સીલ ને ધડીઆળ લઈને બેસો. જેવો આ પેરેગ્રાફ પૂરો કરો કે તરત જ વખત નોંધજો અને પછી તમે તમારી પોતાની ઝડપેવાચ્યે જાઓ અને વાચી રહ્યા પછી આ લેખને અતે આપેલા સવાલોના જવાબ આપજો એટલે તમારી સમજશક્તિનું માપ નીકળશે. છો તૈયાર ?

‘ સરસ અને ઝડપથી શી રીતે વાંચવું ’ એના લેખક નોર્મન લૂઈએ કહ્યું છે કે, “ ધીરે વાંચનારોએતું વાંચન કમાળ હોય છે. જે માણસ ઝડપથી વિચારી શકતો હોય, જેની આખો સારી હોય, શબ્દબડોળ જેની પામે ખૂબ હોય તથા જેની પાસે માહિતીનો ખજાનો હોય એ માણસ જ ઝડપથી વાંચી શકે છે મધી મધીને ધીમું વાંચનાર કરતાં દસ-ગણી ઝડપે જે લોકો વાંચે છે તે પેલા કળ્તા ધણુ વધારે ગ્રહણ કરી શકે છે. ”

આ માણસ, એટલે કે લૂઈ, ન્યૂયોર્કની એક કૉલેજમા મોટી ઉંમરના માણસોને ખરી રીતે વાંચતાં શીખવે છે એ એમ કહે છે કે વાંચવાની કળા સૌથી મહત્ત્વની છે અને આખે જ આપણે એને દસ્તગત કરીએ છીએ એવું એક પણ કામ નહિ હોય જેમાં વાંચવાની જરૂર નહિ પડતી હોય અહીં મોટી ઉંમરના અમેરિકનોમાથી ૪ ટકાને તો વાંચતા જ નથી આવડતું અને સાઠ ટકા સારી રીતે વાંચી જાણતા નથી.

હાખો માણસો હાસ્યરસ સિનાયતુ ખીનુ સાહિત્ય વાંચતા જ નથી. એ લોકો પોતાની વાંચવાની ટેવ સુધારે તો ચોપાનીઆ અને પુસ્તકોમા પણ એમને એટલી જ મઝા પડે એમાંથી પણ એ લોકોને તાઝગી મળે જે બાળક બગાનર ઠીક વાંચી શકતો નથી એનું ટૂંક નિશાળમા પણ નહિ ચાલે ધણાખરા ગુ-ડેગારોનો ઇતિહાસ જુઓ તો નિશાળમા એ લોકોની કારકિર્દી સારી નહિ હોય-વારવાર નાપાસ જ, યથા હરો એની તરુઆત વાંચવાની બાગતમા એમને પડતી મુશ્કેલીથી ચર્ષ હશે

વાંચન સુધારવું હોય તો એના પ્રથમમા કસરત બહુ જ અગત્યની વસ્તુ છે અહીં કસરત એટલે દડ બેઠક કે અખાડે જવાની વાત નથી. કસરત એટલે શ્રદ્ધાથી સમજપૂર્વક એક જાતનો મહાપરો પાડવો તે. રોજ થોડો વખત જરાક જરાક જલદી વાંચવાનો અને એક જ નજરમા ધણું વધારે જોવાનો પ્રયાસ કરવો છાપેલી લીટી પર તમારી નજર દોડતી હોય તે વખતે એ કઈ જ જોઈ શકતી નથી વચ્ચે વચ્ચે એ નજર અટકે છે ત્યારે જ તમને લાગે છે કે તમે વાંચો છો એટલે તમારી નજરનો વિસ્તાર જેમ મોટો તેમ એકી વખતે ધણુ ગળેદો એમા સમાઈ શકશે અને તેમ તેમ વધારે ને વધારે ઝડપથી વાંચી શકશો સારો વાંચનારો એક સાધારણ છાપેલી લીટી વાંચતા વચ્ચે એત્રણ ઠેકાણે જ અટક્યો હશે, ત્યારે અણુવડ કમાળ વાંચનારો શબ્દે શબ્દે અટકશે અને બહુ જ કુશળ વાંચનારો એક નજર ફેંકતા જ આખી લાઈન વાંચી લેશે એટલે ડાખી બાલુથી જમણી બાલુ નજર ખસેડ્યા વગર જ છાપેલું કાવ્ય વાંચી નાખશે. વીઓડોગ કન્વેન્ટને આ રીતે જ પ્રતિષ્ઠા મળેલી, એકી નજરમા જ એ આખું પાત્ર વાંચી નાખતો. કોઈ આ વાત માનશે નહિ પણ

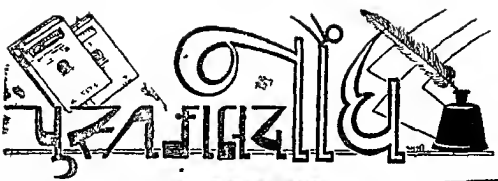
એ ખરેખર ખૂબ ઝડપથી વાચી શકતો. કેમકે વાચતા વાચતા મહત્વના ચાવીરૂપ શબ્દો પકડી લઈને વરતતુ સરવ કૈવી રીતે સમજી જવું તે એ જાણતો હતો.

ન્યૂયોર્ક વિદ્યાપીઠમાં એક 'રીડીંગ ક્લિનિક' છે એના ઉપરી ડૉક્ટર રોયા એસ. સેન્ટરના મત મુજબ વાચવામાં મુખ્ય બૃહ શુ યાય છે, કે એકી વખતે માણસ એક જ શબ્દ વાચીને તેને વળી પાછો વાચે છે જે લોકો બહુ જ ધીરે વાંચે છે તે લોકો એકેએક શબ્દોની ઠા તો મોટેથી કે મનમાં ઉચ્ચાર કરે છે તમારી બામતમા એમ બને છે કે નહિ એ, શોધી કાઢવું હોય તો વાચતી વખતે તમારા હોઠ પર ધીમેથી આગળી મૂકજો હોઠ ન હાલતા હોય તો પછી ગળાના કાકડા પર આગળી મૂકજો. એ કાકડા બે સહેજ પથ્ય ધૂળતા લાગે તો જાણજો કે તમે પથ્ય શબ્દે મળદને મનમાં બોલો છો એમ કરતા અટકવા માટે એક રસ્તો એ છે કે સગળતાથી વચાથ એવું લખાણ ઝડપથી વાચવા પ્રયાસ કરો, જેથી ઉચ્ચાર કરવાને સમય જ ન રહે. અને ખાસ અગત્યની વાત એ છે કે લેખક જે કહેવા માગે છે એના પર મગજને બરાબર કેન્દ્રિત કરો. ધીમે વાચતા અટકી જવાને આ પથ્ય એક સારો ઉપાય છે આપણું મન અને આપણી કલ્પના, આપણે જે વાચતા હોઈએ એનો કળાને લઈ બેસે છે ત્યારે આપણું વાચન પણ ઘણું વેગીયું અને સરસ હોય છે.

તમારી શબ્દસમૃદ્ધિ કલાળ હશે તો ઝડપથી વાચવામાં તમને આડખીલી જ ઊભી થશે, એમ બધા જ વાચનનિષ્ણાતો કહે છે પણ તેથી એકેએક નવો શબ્દ, શબ્દકોશમાં જોવાની જરૂર નથી વાચે રાખો કંઈ નહિ તો ય પેરબ્રાફ તો પૂરો કરો જ કેટલીક વખત નવો શબ્દ આસપાસના સળધથી જ સર્મજઈ જશે એમ ન સમજાય તો ડિક્ષનરીમાં જોતા પહેલા જગા વિચાર કરવાથી પણ સહેજ રપષ્ટ થશે શબ્દે શબ્દે ડિક્ષનરીમાં જોવાથી શબ્દ-બડોળ વધતું નથી તમારું વાચન વિશાળ મનાવો, વાચતા વાચતા ચોક્કસ રહો, અને વિચાર રહો તો તમારી શબ્દસમૃદ્ધિ વધશે નોર્મન લૂઈ એમ કહે છે. એ માણસ પોતાના વિદ્યાર્થીઓને બેઠારતું વાચવા માટે જે પુસ્તકો સૂચવે છે એ ધીરે વાચનારાઓને તો બારે જ પડે કેમકે એ તો ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર, માનસશાસ્ત્ર, શારીરશાસ્ત્ર, ગણિત, સમાજશાસ્ત્ર, એવા એવા વિષયના પુસ્તકો જ સૂચવે છે એ તો એમ પણ કહે છે કે મારા વિદ્યાર્થીઓ જાણકારો અને છોડરા-છોકરીની વાત વાચશે તોય કંઈ વાધો નથી. એને લઈને એ લોકોની ઝડપ વધશે. ધીરે વાચનારાઓની એક મુશ્કેલી એ છે, કે એ લોકો પાસે માહિતી બહુ જૂજ હોય છે. કેમકે વાચનનો આનંદ એ લોકોએ માણ્યો નથી હોતો. કેટલાકે તો નિશાળ છોડ્યા પછી ચોપડી જ નહિ ઉઘાડી હોય. એટલે બીજા લોકો જે વિગતો જાણતા હોય છે તે વિગતોની આ લોકોને ખ્યાલ જ નથી હોતો ચોટીક સમીન અને હજીકતોથી બરેલી ચોપડીઓ બે એ લોકો વાચે તો એમની જૂમિકા તૈયાર થાય કેમકે તમે જેમ વધારે જાણતા હો તેમ વાચનામાં તમારી ઝડપ વધારે હોવાની.

તમારા વિષયની દૃષ્ટિએ તમારી વાંચનાની ઝડપ વધારો એ બહુ અગત્યનું છે. જાખરી બનાવવા અગે કે જાણવી તૈયાર કરવા અગે સૂચનાનો અભ્યાસ કરતા હો તો એકેએક સૂચના તમારા મગજમાં બરાબર બેસી કે નહિ એ બોલો, સમજવામાં તમને વખત લાગે પણ એને બદલે નવનકયા વાચતા હો, તો પ્રકૃતિ દરશના વર્ણનો કુત્રાવી જાઓ એમાં

ખેદજનક અવસાન

ભણીતા સાહિત્યકાર અને બહાઉદ્દીન કોલેજના ગુજરાતીના પ્રાધ્યાપક શ્રી. ચંકરલાલ ગં. શાસ્ત્રીનું ઉગરેલું મુકામે ગઈ તા. ૧ લીના રોજ અવસાન થયું છે. સહગતે કોલેજમાં ભણતા હતા ત્યારથી સાહિત્યક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કર્યો હતો અને “અસ્થાન” સરખા માસિકમાં અવારનવાર લેખો લખતા હતા એમણે લખેલું “સાહિત્યના આનારેથી”નું સાક્ષરોના જીવન ચરિત્રોનું પુસ્તક તેમજ “સાહિત્યદ્રષ્ટાને” નામક જગતા લેખકોને માર્ગદર્શક પુસ્તક બાળ્યે જ કોઈ પુસ્તકાલયના ગ્રંથપાત્રથી અબળવું હશે ઉપરાંત, “પાનદાની” નામે વાતો સંગ્રહ પણ તેમણે પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. પ્રભુ સહમતના આત્માને પરમશાંતિ અપો.

વ. રા. પુ. મંડળ

શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા—તા. ૯મી જુને સેવા ઈસ્લી શિષ્ટવાચનની ૨૪મી પરીક્ષા તા. ૨૪મી જુનને રવિવારે સેવાશે તેની નોંધ સેવા લાગતાવળગતાઓને વિનંતિ છે.

પ્રમાણપત્રની પરીક્ષા—સદર પરીક્ષા માટેના ઉમદવારોની તૈયારી હજી પૂરી થયેલી લાગતી નહિ હોવાનું જણાતા પરીક્ષા જુલાઈની ૬-૭મી તારીખોએ સેવાનું ઈરાવારું છે. તે વધેથી મુદતનો લાભ લઈ ઉમેદવારો પોતાની તૈયારી પૂરી કરી નાખે એ ખાસ ઇચ્છવા યોગ્ય.

પુસ્તકાલયોને મદદ

સા. પુ. સાંકરદાસ (તા વડોદરા)ને ૫૧) રણોળીના પટેલ અબાલાલ કાશીભાઈ તરફથી, ૧૧) ગોરવાના મુયાર અબાલાલ જનલાલ તરફથી.

સા પુ સાંગમા (તા પાદરા)ને ૪૧) ગણપતપુરાના પટેલ છોટાભાઈ રામજીભાઈ તરફથી; ૧૧) દામનગર (તા સિનેર)ના પટેલ દેસાઈભાઈ મોહનભાઈ તરફથી

સા પુ આનંદી (તા સિનેર)ને ૫૧) ઉત્તમજીના પા નાથાભાઈ કેસરભાઈ, ૧૧) મોટા કરાળાના રાય મંગળભાઈ ત્રિભોવન, ૨૧) નડીઆદના શ્રી. મણિજીભાઈ છોટાભાઈ તરફથી

સા. પુ. વાલમ (તા વીસનમર)ને ૧૧) જોશી જગનલાલ મનસુખરામ-દેણુપ, ૫) શાહ કાલિદાસ પ્રભુદાસ-વાલમ, ૫) દરજી જોષી રામા-રણુજ, ૫) દરજી નરસિંહ નારજીભાઈ-મકતુપુર, ૫) ગિરધર જનન-જીઝા, ૧૦) બમા ગોવા-મકતુપુર, ૫) પટેલ પીતામર દ્વારકાદાસ-ડામડી, ૫) રાવળ ગૌરીસહર રેવાસંકર-સિદ્ધપુર, ૧૧) પા જુલાઈદાસ માધેવા-સડેર તરફથી

સામાયિક દોહન

શેરીની સ્વચ્છતા

સ પ્રજા સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિ પછી પણ એનો સર્વોચ્ચ કસ મેળવવા માટે તો આપણી શેરીઓ અને સમાજની જ તૈયારી હોવી જોઈએ.

સ્વાવલંબી બનવું એ સ્વાધીનતાનો પયોય છે. જ્યાં સુધી વ્યક્તિઓ જાતે સ્વાધીનતાનો સાચો અર્થ સમજે નહિ ત્યાં સુધી પ્રાતો અને કેન્દ્રમાં પ્રગ્નકીય સરકારો હોવા જતાં, પરાધીનતાએ પ્રકટાવેલા પાયોના પડછાયા ટળવાના નથી આપણી સરકારને સાચ રસ્તે કે કાળા બગરો બધ કરવા હશે, તો પણ તેને આપણે સાચ અને સફાર જોઈએ.

પણ આપણે હેમાદુનળા હોષ્ટએ તો સરકારને સાચ આપી રાષ્ટ્રએ નહિ. અને ઉસટા સાચ-સ્વચ્છતાની અને કાળા બગરની બીજોએ ટકાવી રાખવામાં મદદમાર બનીએ.

જાતની, ધરની અને શેરીની સ્વચ્છતા માટે પણ સ્વાવલંબી બનવાની અને સ્વચ્છતા તરફની અભિરુચિ મેળવવાની જરૂર છે.

શેરીએ શેરીએ જો સ્વાવલંબી સેવાસધો અથવા યુવકસધો રચવાય, અને તે સધો કેવળ શામાના પૂતળા જેવા નામ માવના ન રહેતા, શરમા કેટલીએ મુશ્કેલીએ નાચા જતા, થોડા જ દિવસમાં સફૂ ઠાકને ધરઆગણુ, શેરી અને વાસને સ્વચ્છ રાખવાનો સોખ સાચ.

શેરીના સધો બાલસમૂહને સમતજમત કરાવી, એમના મનમાંથી બપની માવના દૂર કરાવી શકે માતાઓના મનમાંથી બપની છુતાવળ દૂર થઈ હોય તો જ તે એમના બોળામાં ઉછરતા બાળકોને નિર્મયતાનું શિક્ષણ આપી શકે છે.

વીસ વચીસ વર્ષના માળામાં સમાજના માનસમાં ઠીક પરિવર્તન થયું છે; નારી સમૂહ પણ વિશેષ નિર્ભીક બન્યો છે. શેરીના સધોમાં એમની મદદ ઘણી જ ઉપયોગી થઈ પડે.

એકાદ નાનકડી પોળ પણ જો સ્વચ્છતાના આદર્શ સમી બને, ધરઆગણું અરીસા જેવા સ્વચ્છ હોય, ઘેરઘેર રંગોળા યુરણી હોય, ધૂપદીપ ચતા હોય, તો એનો ચેપ ખીલ પોળોને લાગે, આ કામ શેરી સધો દ્વારા સારી રીતે બની શકે.

વિદેશીઓ પાસેથી આપણે સ્વાવલંબન, સ્વચ્છતા અને સમૂહબાવની બાબતમાં ઘણું શીખવાનું છે.

ઉનાળાની સ્વચ્છતામાં શ્રોમ વગેરેની ફેશન એક બે વર્ષથી રાહ ચાલે છે એમાં ઠીક ઠીક યુવાન યુવતીઓ બને છે.

આવી થોડીક ટાળાઓ શ્રીમ વગેરેને બદલે શેરીઓની સ્વચ્છતા અને સુખડતાના કામમાં રોકાઈ જતી હોય તો ?

અત્યારે અનાજની છત નથી, કાચદાના બધન છે, છતાં અનેક શેરીઓમાં લગન-નિમિત્તે થતા જમણાના એકાં પતરાણા પડિયાના આગળે દળ થતા દેખાય છે અને પાણીનો અંદવાડ પણ ઊભરાય છે. શેરી સધેા આવા એ કંવાડ-ગદવાડને દૂર કરાવવામા સરસ સેવા આપી શકે

પણ કોઇ વિદ્યાર્થીમડલો, યુવક સમૂહોને આવું કામ કરવાનું મન થતું નથી. તેટલે અશે સ્વરાજની આપણી સાધના અધૂરી રહેવાની છે.

[“ગુજરાત સમાચાર” માથી]

‘દાદાહરિ’

ફેરીના ગોટલાનું મીંજ અથવા ગોટલી

ફેરીના ગોટલાનું મીંજ અથવા ગોટલી અનાજ તેમ જ ઢોરના ધાસચારાની સારી પેઠે ગરજ સારી શકે, એ દર્શાવતો ઉતારો એક મિત્રે ‘કરન્ટ સાયન્સ’ માથી મને મોકલ્યો છે.

“તાજેતરમા કંવામા આવેલા અદાજ સુજળ હિંદમા આજે ગાય બળક વગેરે ઢોરોને માટેનો ખોળ, યુવા તથા કપાસિયા જેવો સગીન ખોરાક ૨૯-૨ ટકા જેટલા અને ધાસચારો ૭૮-૫ ટકા જેટલા ઢોરોને ચાલે તેટલો છે. આમા પેટા, બકરાં, ઘોડા, ખચ્ચર, અધેગા છત્યાદિની ગણતરી કરવામા આવી નથી કુકળના સમયમા આ અછત વધશે, આ અછતને પહોંચી વળવા માટે ઇંગ્લેન્ડના ‘ન્યુટ્રિશનલ રિસર્ચ સેબોરેટરી’ (ખોરાકનાં પૌષ્ક તત્ત્વોનું સંશોધન કરનારી પ્રયોગશાળા) નવા ખાદ્ય પદાર્થો શોધવાના પ્રયોગો કરી રહી છે આ શોધખોળ માણસ તથા ઢોરના ખોરાક તરીકે ફેરીના ગોટલાની ગોટલીને લગતી છે. આજે તો ગોટલીને નકામી ગણી ફેડી દેવામા આવે છે. તેનું રાસાયણિક પૃથક્કરણ કરતા માલૂમ પડ્યું છે કે, તેમા પ્રોટીન, કાર્બોહાઇડ્રેટ એટલે કે, સાકર અને ચરબીના તત્ત્વો સારા પ્રમાણમા છે

*

*

*

“એ તપાસ ફેરીના ગોટલાની ગોટલીને એક ધાન્યની કણાએ મૂકે છે અને એ રીતે આજ સુધી ઉપયોગમાં ન લેવાયેલી વસ્તુમાથી સક્ત કરોડ રતલ પચે તેનું પ્રોટીન અને ૭૮ કરોડ રતલ સ્ટાર્ચ મળી રહે છે એવી ગણતરી પણ કરવામા આવી છે કે, ૯૦ રતલ જવમાથી જેટલું પચે તેનું પ્રોટીન મળે છે, તેટલું જ ૧૦૦ રતલ ગોટલીમાંથી મળે છે અને સ્ટાર્ચ ૮૬ રતલ જવ જેટલી મળે છે”

ગોટલીનો આ ઉપયોગ મેં છેક નાનપણથી જાણ્યો છે. પરંતુ એને ખોરાક તરીકે સઘરવાનું કોઇએ વિચાર્યું હોય એમ જણાતું નથી અત્યારે ફેરીની મોસમ ચાલે છે અને જો કે ધણે વખત નકામો ગયો છે, છતાં હવે પછી એકેએક ગોટલાને સાચવી રાખવામા આવે અને તેના ગોટલીને શેડોને અનાજની તગ્યાએ ખારામા ઉપયોગ કરનારમા આવે અથવા જેમને ખોરાકની જરૂર હોય તેમને આપી દેવામા આવે, તો ફીક ચાપ જે કંઈ અનાજ બચાવાય તેટલું નવું જ મળ્યું ગણાય.

(‘હરિજનપ્રિય’ માથી)

—ગાંધીજી

ગુર્જર દેશ

ગુણીઅલ મહારો ગુર્જર દેશ,
લબ્ય, અતુપમ રમ્ય પ્રદેશ.

રેવાનાં નીર નિર્મળ વહેતા, મહીસાગરનાં ગાંડાં પૂર
વિશાળ આ સાગરનો પટ ને છલકતું તાપીતું ઉર !

ગાંડી લાઠર ગજવે તીર,
આજીનાં શાં અતુપમ નીર !

*
લીલી કુજ ચરોતર ભૂમિ, રસાળ કેવો લાલ પ્રદેશ ?
ઠારે આંખો આઘટાઓ, બહારો મહારો આ દેશ !

નાથેર તણી ભૂમિ પ્રખ્યાત;
ગીર તણુ જગલ વિખ્યાત

*
ચોકીઆત આણુ આ જિલો, પાવાગઢ છે લબ્ય વિશાળ,
વા સાથે વાતો કરતો એ સોરઠનો ગરવો ગિરનાર

ડુંગર ધારે દહેરા હાર,
કળા ભરી છે અપરંપાર

*
અહીં નરસિંહે ભજનો ગાયા, ગુજે મીરાંના ગીત સૂર !
કૃષ્ણદારિકા હબૂય જિલી ભક્તિભાવ જગાડે ઊર

થયા ઘણેરા મોટા સંત,
પામ્યા અહીંઆ કૈંક મહત.

*
શૌર્ય અને વીરતાના ગાતા ગાન સદાયે જ્યાં દિનરાત,
જિભા પાળિયા ગામ ગોહરે શૌર્ય તણા સ્મારક સાક્ષાત !

ઘણા દટાયો છે ધતિકાસ,
શૌર્ય તણા દ્યા વાસે-વાસ

*
નીપજવ્યા મોટા વીર લયા, નર્મદ જેવા ગુર્જર વીર !
દયાનંદ જેવા જ્યાં જગ્યા સત્યમૂર્તિ શા ગાંધી ધીર ! !

ત્રિલોકમાં થે વિરલ પ્રદેશ !
ગરવો મહારો ગુર્જર દેશ !

પહેલો ભારતીય સમાજવાદી

વિષયુ છુવા બ્રહ્મચારીનો જન્મ મહારાષ્ટ્રમાં ઇ સ ૧૮૨૫ માં થયો હતો. એમનું અવસાન ૧૮૭૧ માં થયું. પોતાના ધર્મ વિશે તેમને હદ શ્રદ્ધા હતી અને ખ્રિસ્તી ધર્મ-પ્રચારકોના આક્રમણોને પ્રતીકાર કરી આપણા લોકોમાં સ્વધર્મનું અભિમાન જાગ્રત કરવું એ તેમનું કાર્ય અને નીતિ હતી તેમણે ધર્મને લગતાં જ કેટલાક પુસ્તકો લખ્યાં છે, પણ 'ધર્મ' શબ્દનો તેમનો અર્થ વ્યાપક હતો અને સમાજના ઐદિક અભ્યુદયનો પણ તેમાં સમાવેશ થતો. આપણી પ્રાચીન સંસ્કૃતિમાંથી જ આપણા બાવિ અભ્યુદયનો માર્ગ આપણને જણશે, એવી તેમની શ્રદ્ધા હતી આવી આધ્યાત્મિક વૃત્તિના બ્રહ્મચારીએ કાલ માર્કસના પ્રયોગવાચી વિના "સુખદાયક રાજ્યપ્રકરણો" નામના પોતાના નિબંધમાં, મરાઠી ભાષામાં, એક પ્રકારની સમાજસત્તાના જે વિચારો વ્યક્ત કરેલા છે તે આશ્ચર્યમુગ્ધ કરે તેવા છે

"આખી પ્રજા પાસે બધી જમીનની ખેતી કરાવવી, તે એવી રીતે કે જ્યાં જે પાક સારી રીતે થઈ શકતો હોય ત્યાં તેનું વાવેતર થાય અનેક જાતના ફળ, ઠંડ, શાકભાજી તથા ખોરાકની બીજી વસ્તુને યકવીને મામેગામ ઠાકારો ભરી રાખવા અને તેમાંથી બધા મામવાસીઓએ પોતાને જોઈતું ચનાજ અને પોતાના જનાવરોને જોઈતો ધાસમારો લઈ જવો આવી રીતે શિયાળો, ઉનાળો, તથા ચોમાસુ, બારે માસ બધી જમીનમાંથી સતત પાક લેવો અને એ બધી સહિયારી પેદાશ એકત્ર અને એક જ વ્યક્તિના કબજામાં રાખી તેમાંથી જેને જેટલું જોઈતું હોય તેટલું તેને લઈ જવા દેવું. રાજ્યએ જીનનાં, શંકુનાં, રેશમનાં તેમજ રૂનાં જાતજાતનાં કપડાં તૈયાર કરાવવાં, અને મામેગામ ઠાકારોમાં રાખવાં. તેમાંથી જેને જે કપડું જોઈતું હોય તે તેણે લઈ જવું સંતા-ચાદીના તેમ જ હીરાગોતીથી જેડેનાં ધરેણાં પણ તૈયાર કરવી મામેગામના ઠાકારોમાં રાખવાં એ ધરેણાં બધા સ્ત્રી-પુરુષોએ છૂટથી વાપરવાં અને તે બાજેતૂટે ત્યારે ફરી રાજના ઠાકારમાં મોકલીને બીજા નવા લઈ જવાં. તે જ પ્રમાણે જાતજાતનાં શસ્ત્રો અને યંત્રો તૈયાર કરાવીને મામેગામ રાખવાં અને બધી જાતની રમતગમતના સાધનો પણ મામેગામ રાખવાં. આગગાડી અને તારટપાવની સમવડ દરેક મામમાં કરવી અને બધી જાતના કારખાનદારોએ, ખેડૂતોએ તેમ જ રાજ્યએ હમેશાં અદ્વિસક ખોરાક લેવો, અને તે પણ બધાએ એક જ ઠાકારમાંથી લઈ જવો બધાના લખ તે માટેના ખાસ ખાતા મારફતે રાજ્યએ કરાવવાં, અને જે ઠાકરે પોતાની સ્ત્રી ન મમે તો એવા માણસને બીજી સ્ત્રી તેમ જ એ સ્ત્રીને બીજો પતિ મેળવી આપવો. એટલે કે, સ્વયંવરનો આસ દાખલ કરવો. અને એ ગૃહસ્થાશ્રમી લોકોના છોકરાઓકરીઓ પાંચ વરસનાં થાય એટલે રાજને સોંપવાં. પછી રાજ્યએ તેમને બધી વિદ્યાઓ શીખવીને જેનામાં જે કામની આવડત હોય તેની તે કામ પર નિમણૂક કરવી સ્ત્રીપુરુષો વચ્ચે થાય એટલે તેમની પાસે કામધંધો ન કરાવતાં તેમને નિરાતે બેસીને ખાવાની સગવડ કરી આપવી. તેમણે જુદા જુદા ખાતાના પાંદોળે-ટના સભાસદ રહીને જાતના સર્જનદારના ઉપકારનું સ્મરણ કરતાં શાન્તિથી જીવન ગાળવું "

[આચાર્ય શંકર દસાવેચ જ્યોતેશ્વર 'આધુનિક ભારત' માંથી]

જીવાનો ઘર શામાટે છોડી જાય છે ?

“માઈ.....ને, બહેન...ને “તમે જ્યાં અથા હોય ત્યાંથી તરત પાછા ફરો”, “તમારી માતા કલ્યાણ કરે છે” “તમારી માએ અન્નનો ત્યાગ કર્યો છે, ” “તમારી ઇચ્છા વિરુદ્ધ અમે કોઈ પગલું નહિ લઈએ” તમે જે ધાર્યું છે તે કરવામા અમારા તરફથી અત્યાય નાખવામાં નહિ આવે” આવા કરુણ ઉદ્દેશો હાલમા છાપામા અનેક વખત વાચવામા આવે છે એ બાબતની જાહેરનો આપવામાં આવે છે તે વાચતા એવું અનુમાન થાય છે કે કોઈ યુવક યુવતીના લગ્નસંબંધમા માતાપિતા અગર વડીલો તરફથી વધી ભેલામા આવે અથવા વિરોધ દર્શાવવામા આવે, ત્યારે તે યુવકો ઘર છોડી ચાલ્યા જાય છે. યુવતી અને યુવક ઘર અને મામ છોડી બીજે જગ્યા ખાનગીમા લગ્ન કરી દે છે અને માતાપિતાને જ્યારે એ વાતની ખબર પડે છે ત્યારે વાતસલ્યને લીધે તેમને પાછા બોલાવવા-ગમે તે શરતે તૈયાર થાય છે. આવું શાથી બને છે ? આવા બધા કિસ્સામા માબાપનો જ વાંક હોય છે એમ પણ નથી હોતું, તેમ બધીજ વખતે યુવકયુવતીઓ અવિચારી કે ઉઠાંછળુ પગલું બસતાં હોય એમ પણ નથી હોતું.

આપણા સમાજમા એક ખ્યાલ રૂઢ થઈ ગયેલો છે કે પોતાના સત્તાને પરજીવવાની જવાબદારી અને કર્તવ્ય માતાપિતાનું છે આ ખ્યાલ ખોટો છે, એવો અમારો મત છે. સત્તા મોટી સમજણી ઉમરના હોય, અને ત્યારે જ તેમણે લગ્નનો વિચાર કરવો જોઈએ, તો પોતાનો જીવનસાથી પોતે જાતે જ પસંદ કરી લે, એ જ ન્યાયયુક્ત અને એક દર રીતે જોતા સમાજના કલ્યાણ માટે ઈષ્ટ છે એક દર રીતે જોતા સમાજની પ્રથા સાર્વાનિક થાય ત્યારે-ચર્યાતમા પણો સમજ છે, તેમ છતાં એના પરિણામની જવાબદારી હોવાથી એનું સુખદુઃખ એ ભોગવે એ જ માન જોઈતું અને ન્યાયી છે. જીવન પ્રત્યેની ઉન્નત દષ્ટિ, જીવનની ગંભીરતા સમજાવવાની શક્તિ, જવાબદારીભર્યું, કર્તવ્યનિષ્ઠ અને સમાજના કલ્યાણને અર્થે જીવન ગાળવાની ઉન્નત ભાવના, સ્વચ્છજીવનનો વિશ્વક્રમ હોતું, શુદ્ધજીવનનો પ્રવિરત અને કલ્યાણકારી ભાવના-વચ્ચે વિશે સતાનોને, કેળવણી અને શિક્ષણ દ્વારા, ઉપદેશ અને પ્રત્યક્ષ વર્તન દ્વારા, યોગ્ય ખ્યાલ આપવો એ કર્તવ્ય માતાપિતાનું છે સસારના પ્રલોભનોમા લપટાઈ ન જવાય, કુદ મોહ-પાશમા ફસાઈ ન જવાય, ડોળદમામ, પૈસા અને માત્ર રૂપથી લોભાઈ ન જવાય એવું દૃઢ મન સતાનોનું થાય તે માટેની તૈયારી કરવાની ફરજ માતાપિતાની છે પરંતુ ત્યાં જ માતાપિતાના કર્તવ્યની સમાપ્તિ થાય છે આ જાતની તૈયારી, કેળવણી, સફુપદેશ, પરસ્પર વિશ્વાસની લાગણી અને પ્રત્યક્ષ દર્શાવે પૂરું પાડવામાં માતાપિતા જેટલી અપૂર્ણતા રાખે કે બેદરકારી કરે તેટલો તેમનો હોવ છે. એ દોષનું નિવારણ સતાનોની પસંદગી-પછી તે ગમે તેવી હોય-મા વિધવૃથ બનવાથી થતું નથી, અવિચારી અને આવેશયુક્ત થયેલી પસંદગીના માહા પરિણામ સતાનોએ ભોગવવાં જ જોઈએ એવી કઠોર મનોવૃત્તિ માતાપિતાએ રાખવી જોઈએ.

આ પ્રમાણે મોટે ભાગે ન થતું હોવાને લીધે જ અમે ઉપર જણાવ્યું તેવા બનાવો

બને છે અને પછી માતૃપિતા જમાનાને, આજના બહુતરને, અત્યારના સ્વતંત્રતાના પંચને, આજકાલના ઉચ્છૃંખલ છોકરાને દોષ દીધા કરે છે.

પોતાના પુખ્ત ઉમરે પહોંચેલા સંતાન પોતાના જીવન-સાથીની જે પસંદગી કરે તેમા માતૃપિતા સમત ન હોય-અત્યારના જમાનામા એવું તો બહુ દાખલામાં બને છે-ત્યારે સંતાનને સમજવવાનો અને પોતાનું દૃષ્ટિનિર્દુ રજૂ કરનાનો માતૃપિતાનો હક્ક છે, દરમ પશુ છે, પરંતુ તેમ છતાં પશુ સતાનો ન સમજે, પોતાની પસંદગીમા દૃઢ રહે તો માતૃપિતાએ પોતે જાતે અણુગમતે પપ્પુ એ લગ્નમા મદદ કરવી જોઈએ એવો અમારો મત છે. કાગળ કે એમ કરવાથી એ લગ્નને સંભાળ્યા પ્રતિષ્ઠા (Respectability) મળે છે અને એવી જાતની પ્રતિષ્ઠા એ સતાનોને માટે સામાજિક જીવનમા આવરક છે. એવી મદદ માતૃપિતા ન કરે તો સતાનો નાસી જઈ કે છાનામાના પશુ લગ્ન તો કરે જ છે, તો પછી રીતસર માતૃપિતાના સહકારથી લગ્ન થાય એ વધારે ઇષ્ટ નથી ?

ચોડા દિવસ ઉપર આપણા શહેરમા એક યુવક અને યુવતીએ પોતાનાં લગ્નમાં માતૃપિતાની સમતિ ન હોવાને કારણે લગ્ન નહિ ચલે શકે એમ માનીને, એ આઠ આપણાં કપાંની દકીકત છાપામા પ્રગટ ચલે હતી આવી રિયતિ અટકાવવાનો ઉપાય એ જ છે કે માતૃપિતાએ, ઉમર લાયક સતાનોના લગ્નના પ્રશ્નમા પોતાના હક્કનો ખ્યાલ મધી રીતે ઠાકી દેવો.

[" ન્યેતિધર્મ "]

૭૦

સમાજના એક અનિષ્ટનું નિવારણ

વડોદરાના એક પત્રમાં અને ત્યાંના એક અખરપત્રી તરફથી અહીં ખીજ પત્રોમાં જણાવવામાં આવ્યું છે, કે વડોદરામાં દાલમા એક પત્નીની દયાતીમાં ખીજ પત્ની પરજીવાના દાખલા સારા ઈશવાયેલા મણાતા યુવકયુવતીઓમા વધુ ને વધુ બનતા જાય છે. મોટેજના એક લેકચરર પોતાની પત્ની હોવા છતાં પોતાની એક શિષ્યા સાથે પરવવા, વળા એક ખીજ સુશિક્ષિત શુદ્ધ પત્નીની દયાતી હોવા છતાં એક કુમારિકા સાથે લગ્ન કરવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે. અખરપત્રીએ પીએ દાખલો આપ્યો છે, તે આનાથી જુદો છે અને તેને ખરું જોતાં આ જાનના અનિષ્ટ લગ્ન સાથે સંબંધ નથી એક ગ્રેડેસરે પોતાની સ્નાતિકર પત્ની સાથે છૂટાછેટા લેવા માટે માર્ટનો આશ્રય લીધો છે.

આ ત્રીજ દાખલાનો પડેલો વિચાર કરીએ. પત્ની સાથે છૂટાછેટા લેવા માટે જે સગળ કારણો કાયદા મુજબ જરૂરનાં છે, તેમાના કયા કારણસર આ કેસમાં માર્ટનો આશ્રય લેવામાં આવ્યો છે તે કારણો ઉપજવી કારણ કે પત્નીને દેગન કરવાના છરાદાથી અમર ઈશ સ્વાર્થ ખાતર રજૂ કરવામા આવ્યા છે એવું પણ જણાયું નથી, એટલે ઈશ અસદ કારણોસર આ રસતો લેવાનાં આવ્યો. દરે એમ આપણે ખાતરી લઈએ તો, અમારે

મતે તો એ જરા પણ ગેરવાજગી જણાતુ નથી, અને હયાત પત્ની હોવા છતાં ફરી લગ્ન કરનારના કિસ્સા સાથે આ ખતાવને જોડવાનો કાંઈ અથ નથી, એટલુ જ નહિ પણ એવી રીતે એ કિસ્સાને જોડવો એ ગેરવાજગી છે, એમ અમારો મત છે. પતિપત્નીનું લગ્નજીવન અસલ બની જાય-ગમે તેના દોષથી-ત્યારે, પતિ અથગ પત્ની બેવકા અને બ્યભિચારી થાય, પતિ અગર પત્ની તરફથી અસલ શારીરિક અથવા માનસિક ત્રાસ થતો હોય, બન્નેમાંથી એક લગ્નજીવન માટે શારીરિક દષ્ટિએ અવકાત હોય-જેરે એના સંજોગોમાં એ બેમાંથી કોઈ એક છૂટાછેડા લેવા માટે કોટનો આશરો લે, એમાં અમને કોઈ રીતે અયોગ્ય જણાતું નથી-બંદે કાયદો એવી સગવડ આપતો હોય, તો તેનો આશ્રય લઈ કુખી અગર દંભી લગ્નજીવનનો અત લાવવો એ જ યોગ્ય છે, એવો અમારો મત છે.

હવે અનેકપત્નીવિવાહના કિસ્સાએનો વિચાર કરીએ આવા લગ્નો થાય ત્યારે છાપામાં શોરમકોગ કરનાથી, અગર એવા લગ્ન કરનાર પ્રત્યે તિરસ્કાર દર્શાવવાથી એ જાતના લગ્નો બધ થવાનો સેબવ અમને જણાતો નથી. સમાજવ્યવસ્થામાં કયા ખામી છે, લગ્નજીવન પ્રત્યેની સમાજની દષ્ટિ કેવી છે અને કેવી હોવી જોઈએ-આથી એ દષ્ટિ વિકૃત રવરૂપ લેતી જાય છે તે વિષે લગ્નજીવનમાંના આખા પ્રશ્નને અમે કેવી ગંભીર વિચારણા થવાની જરૂર છે, એ મધી ચર્ચા અતિ અગત્યની હોના છતાં આ લેખમાં અમે તે ઉપરિચિત કરવા માગતા નથી પરંતુ આ જાતના લગ્નો અટકાવવાને જે એક જ ભાગ અમને અસરકારક થવાનો સંભવ લાગે છે, તે અત્રે જણાવીએ છીએ વડોદરા રાજ્યમાં તો એવો કાયદો છે કે પતિ ફરી લગ્ન કરે તો પત્ની તેટલા જ કારણસર-અર્થાત્ પતિ ફરી પરણે હોવાને કારણે તેની પામેથી છૂટાછેડા મેળવવા હકદાર ગણાય છે, અને એવી રીતે છૂટાછેડા મેળવ્યા પછી ફરી લગ્ન કરી શકે છે પરંતુ હિંદુ સ્ત્રી માટેના આવા કાયદાથી પત્નીને સંપૂર્ણ રાહત મળતી નથી અને પતિ ફરી પરણતો અટકતો નથી આવી જાતના લગ્નમાં જે માધાભરેલું તંત્ર સામાન્ય જનતાને જણાય છે અને જેની ખાતર જ તીવ્ર વિરોધ દર્શાવાય છે, તે બીજુ લગ્ન નથી, પણ પ્રથમ પત્નીને અન્યાય થાય છે તે છે. પતિ અમર પત્ની ફરી લગ્ન કરે અને તેમ છતાં પ્રથમ પત્નીને અન્યાય જેવું ન થાય એ ત્યારે જ શક્ય છે કે ત્યારે પ્રથમ પત્નીની સાથે કાયદેસર છૂટાછેડા લીધા પછી પત્નીથી પણ ફરી લગ્ન કરી શકાય એવો કાયદો હોય છે. લગ્નવિચ્છેદ માટે આસ્થક કારણો કાયદામાં બહુ વિચાર-પૂર્વક નક્કી કરવામાં આવ્યું હોય તો પણ લગ્નવિચ્છેદ થાય ત્યારે બેમાંથી એકનો ખાસ દોષ હોવો જ જોઈએ એમ અષ્ટ પૂરવાર થાય, અને એવા ખાસ દોષને કાળે, તેમ જ ફરી લગ્નને અવકાશ આપીને, લગ્નવિચ્છેદ કર્યા પછી ફરી થએલું લગ્ન અન્યાયચુક્ત (બેમાંથી કોઈને પણ) ગણાય નહિ આમ કરવાથી પ્રથમ પત્નીને અન્યાય થતો હોવાને કારણે જે વિરોધ દર્શાવવામાં આવે છે તેને અવગ્રાહ્ય રહેશે નહિ એટલે એ ખાતરમાં એવો કાયદો હોવો જોઈએ કે પરિણીત પત્ની માથે છૂટાછેડા મેળવ્યા સિવાય કે 'છ પુરુષ ફરી લગ્ન કરે, તો તે બીજુ લગ્ન ગેરકાયદે ગણાય-અર્થાત્ તેને સજા થાય અને લગ્ન રદ ખાતલ ગણાય, એ ઉપગત બીજુ વાગ લગ્ન કરનારની પ્રથમ પત્ની પતિની અને આવકની અર્ધભાગી ગણાય એવો પણ કાયદો હોવો જોઈએ. પ્રથમની પત્ની જે ફરી લગ્ન કરે તો આ આરક અને મિતકનો તેનો હક રદ થાય, નવી પત્ની જે પુરુષની

મિલકત કે આવકને કારણે હયાત પત્નીવાળા પુરુષની સાથે લગ્ન કરવા જિભી' થતી હશે તેને મિલકતનો અને આવકનો અર્ધભાગ પ્રથમ પત્નીને આપવાનો હશે, તો લગ્ન કરતાં જરા વિચાર કરવો. ષડશે પુરુષ પોતાની પ્રથમ સ્ત્રી સાથે કાયદામા સમ્મળ કારણસર છૂટાછેડા મેળવી શકે, તો જ ફરી લગ્ન કરી શકે એવો કડક કાયદો હોય, તો અત્યારે થાય છે તેટલી સરળતાથી એવા લગ્ન થવાનો સભવ ઘણો ઓછો થઈ જશે.

આવા અનિષ્ટ લગ્નો અટકાવવા માટે કાયદાના બંધન ન્યાયની દૃષ્ટિએ રાખવામા આવે નહિ ત્યાં સુધી ખીજા કોઈ ઉપાયે એ પ્રથા અટકાવવાનો સભવ અમને તો જણાતો નથી.

(" જ્યોતિષ" માધી)

સારી યાદ આપી.

ખાત્રખવાના જોખની કથાના અને ભગ્નોના પ્રકરણમાથી અત્યારના પ્રસંગોને બંધમેસતાં આવે તેવા વચનો એકઠા કરી, પોતાનું નામ જણાવ્યા વિના એક ભાષાએ મને મોકલી આપ્યા છે, એ વચનો આપણને સોને આપણી રિયતિની કાયમની યાદ આપનારાં હોય મે હોંશથી તીચે આપ્યા છે એ વચનોમાધી હું એનાં જોષ તારણ છું કે, માણસ ધૂળની રજકણ જેવો અથવા કહો કે બહુ તો ધાસના તણખલા જેવો છે, અને તેથી બહેતર છે કે, તે આ પૃથ્વી પર રળતી થોડી ક્ષણે પોતાના જેવા ઈશ્વરે સર્જેલા પ્રાણી-ઓની સેવામા વિતાવે જેણે ખાત્રખતમાથી આ ઉતારા ચૂટી ભેગા કરી મોકલી આપ્યા છે, તેણે કર્મ માત્રની વ્યર્થતા દર્શાવનાને તે ભેગા નહિ કર્યો હોય, એવી હું આશા રાખું છું કારણ કે, એ સિદ્ધાંત આજસુ તેમ જ બેઠાખાઉ લોકોનો છે.

જૈંબ

સ્ત્રીને પેટ જન્મ ભેનારા માનવીની જિંદગી થોડા દહાડાની છે, અને તે મુસીબતોથી ભરેલી છે.

ફૂલની જેમ તે આ દુનિયામા આવે છે અને પાછો તગતજ સુટાઈ જાય છે, તે પડછાવાની જેમ ભાગી જાય છે ને કાયમ ટકવો નથી.

તે જાણે છે કે તેણે અર્ધા કાટવાના દિવસ ચુકરર થઈ ગયેલા છે, તેણે ડેટલા મહિના અર્ધા રહેવાનું છે તે, તે જ નક્કી કરેલું છે, તે જ તેને માટે હદ બાધી આપી છે, જેની પાર તેનાથી જવાણ નથી.

ક્રમ કે, ગ્રાહને કાપો તોયે તેને માટે કષ્ટક આશા રહે છે કે, તે કરી ફજાગા કાઢશે, ને તેને લીધી ફૂંચણા ફૂટતી અટકવાની નથી.

વળી, તેતું મૂળ જમીનમાં ધણી વખતતું જૂંતુ થયેલું હશે, ને તેતું થડ જમીનમાં ચીમણાઈ ગયું હશે, તો પણ વરસાદના પાણીની મહેકથી નવા છોડની જેમ તે ખીલી ઊઠશે.

પણ માણસ ગિયારો મરી જાય છે, ને અહીંથી સાવ ચાલતો થાય છે ખરે જ, તે પોતાના પ્રાણથી વિખૂટો પડે છે, અને પછી તે રહ્યો કયા ?

જેમ દરિયામાંથી પાણી આવતું બધ થાય છે, ચડેલી ભરતી ઊતરી જાય છે ને છેવટે સુકાઈ જાય છે, તેમ માણસ પોતાની કબરમાં સૂઈ જાય છે, ને ફરી ઊઠતો નથી.

પછી આકાશની હરતી મટી જાય ત્યાં સુધી તે જગવાનો નથી કે નથી તેની જીંધ-માંથી તેને કાઢી ઉઠાડવાતું.

ભજન

હે માનિક ! મારો અત ક્યારે આવશે તે મને જણાવ, મારા અહીં કેટલા દિવસ છે તે મને ખતાવ, પછી મને ખબર પડે કે, હું કેટલો બધો કમજોર છું તે એક વામથી વધારે લાભો વખત મારે માટે ગણ્યો નથી, અને તારી સરખામણીમાં મારી ઉમર એક ઘણું જેવડીયે નથી, ખરેજ, માણસ પોતાની સૌથી મારી દશામાં નાહક દુલાય છે.

કેમ કે, હે માનિક ! તું અમારો ઘાટ કેવો છે તે જાણે છે, તું જાણે છે કે, અમે ધૂળની રજકણું જેવા છીએ.

માણસની જિંદગી ધાસના જેવી છે, વચગામી થતા ફૂલની જેમ તે ખીસે છે,

પણ પવનની લહેર તેના પરથી પસાર નથી થતી, ત્યાં તો તે મરી જાય છે, ને તે જ્યાં ખીનેતું તે જગાનેયે યાદ નથી રહેતું કે, અહીં એક ફૂલ ખીંચ્યું હતું !

('હરિજન' માથી)

—મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી

બળદનો પક્ષ

દેશની અર્થવ્યવસ્થામાં આયોજનને નામે આજખાતા નવા ખ્યાલોને પરિણામે આપણી ખેતીની પદ્ધતિમાં અને વાહનવહેવારમાં ન્યા ત્યા યત્રો દાખલ કરવાનો પવન શરૂ થયો છે એટલે, આયોજનના હિમાયતીઓની ચોજનાઓ પાર પડે તો બળદનું નિક્ષત્ત નીકળી જશે તેથી આપણે ત્યાં બળદને પક્ષે જે કંઈ ગણ્યાની ગણાય તે બધું એક વાગ ફરી વિચારી લેવાની જરૂર ઊભી થઈ છે.

એક તો આપણા મુશ્કેલીમાં જેટલું થઈ શકે તેટલું દૂધ પેદા કરવાની જરૂર છે, એટલે, આપણે ગાયો તો જોઈએ જ માથો આવી એટલે તેના ભેગા બળદ પણ આવવાના જ, અને તેમને માટે પૂરું કામ પણ જોઈને પેતીમાં હળને, વાહનવહેવારમાં ગાડાને અને

ઉદ્યોગમાં ધાણીને બળદ બેડીએ તો જ તેને પૂરું કામ મળી ગયું બળદનો આ ગધો ઉપયોગ નહિ કરીએ તો આપણી દશા પશ્ચિમના દેશો જેવી થવાની, ત્યાં ગાયની એવાદ ચાલુ રાખવાને જરૂરી ખૂટ જોઇએ તેટલા થોડાક વાજરડાને મોટા કરી બાકીના બધાને ખાટકીને હવાલે કરવા પડે છે

મોટા પાયા પરની યાત્રિક ખેતીમાં વપરાતું ટ્રેક્ટર એક યંત્ર છે, અને તેના જેટલું શક્તિવાળું નહિ તોયે બળદ પણ એક યંત્ર છે પણ એટલું યાદ રાખવા જેવું છે કે બળદ એ જીવંતો સચો છે, જીવવાળું પ્રાણી છે અને તેના જેવા નિરુપદવી પ્રાણીઓની સાથેના માણસનો સબધ માનવસ સ્ફૂર્તિની પ્રગતિમાં મહત્વનું અંગ છે, એમ સાનિત થયું છે પશ્ચિમની સસ્ફૂર્તિના ખાસ લક્ષણ જેવા અનેક અનિષ્ટો પૈકી એક વારે, વારે ફાટી નીકળતા બપાનક યુદ્ધો છે તેમાં માણસની મૃત્તિને આપણે જાનવર જેવી દશાએ બેઠેલી જતી જોઈએ છીએ, તેના મૂળમાં પશ્ચિમના દેશોએ પ્રાણીઓની શક્તિનો ઉપયોગ બધ કરી તેમને ઠેકાણે જડ, નિર્જીવ યંત્રોને રચાયા, તે કામજી નથી એમ કોણ કહી શકશે ?

આ યંત્ર માનવતાની લાગણીના પાયા પર ગયાયેલી દલીલ પણ તેને આર્થિક દલીલનો આધાર આપી પ્રજાજન કરતી જોઈએ, એટલે હવે આપણે આર્થિક દલીલ વિચારીએ તેમાં આપણે શ્રી એન. જી આપટેના 'થોટ્સ એન્ડ વર્ક્સ' એમાઉટ વિનેન્સ' (ગામડાનું કામ અને ગામડા વિશે વિચાર) નામે, સમર્થ ભાગત પ્રેસના શ્રી સર્વેસાઇએ પૂનાથી પ્રગટ કરેલા પુસ્તકના ' ઈકોનોમિક્સ ઓફ ધિ જીનોક ' (બળદનું અર્થશાસ્ત્ર) નામના પ્રકરણનો છૂટકો ઉપયોગ કરીશું

બળદ કેવળ જીવવાળું ટ્રેક્ટર ને ખાતરનું એક જનું કાગખાનુંયે છે, અને આપણને કોઠમાંથી મળી ગયેલું અત્યંત સમૃદ્ધ ખાતર પૂરું પાડે છે તે ખાતર નાહ્યોજન નામનું તરવ જમીનને આપે છે અને તેથી જમીનના કણો વચ્ચે અમુક અતર રહેવાથી તેની પાણી પકડી રાખવા માં શક્તિ વધે છે અને લીધે જમીનમાં ભેજ અને હવા બંને પૂરતા સચરાઇ રહે છે આ ત્રણે તરવો વનરપતિના પોષણ ને વિકાસો માટે અત્યંત જરૂરી છે " જમીનને સમૃદ્ધ કરનારા જીવ જીવ તરવો એકલા કરી તેનું જનદ ખાતર બનાવો ને જમીનમાં ગમે તેટલું નાખો, પણ તેનાથી જમીનની પાણી તેમ જ હવાને પકડી રાખવાની તાકાત વધતી ન હોય તો એવા ખાતરથી કશો ફાયદો થતો નથી "

આ પાનાઓમાં આ પહેલાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે તે સુજન કૃત્રિમ ખાતરો સાત શાપરૂપ છે તે ઉપરાંત શબ્દ જેવા દ્વિજન વર્ગના છોડવાઓ વાલી થોડા બિંબવા દ્વિલીલા ને લીલા જમીનમાં ખેડી નાખી લીધું ખાતર આપવાનો મળુ ગિવાજ આપણે ત્યાં ચાલે છે, પણ કોઠમાંથી મળતા ખાતરના કમતા એ લીધું ખાતર સંરાજ બેઠેલું છે. તેનું એક કારણ એનું છે કે વાવણીથી માંડીને તે કોણેલા છોડ જમીનમાં ખેડી નાખાય અને કોઠવા મારે ત્યાંમુધી જમીન રોકાઇ ગયે ને તેના બીજે કશો ઉપયોગ થઇ શકતો નથી, અને એ લીલોતરી દોળને ખરડાવવાના કામમાંયે આવતી નથી, એથી બેઠેલું બળદો આખું વરસ કામ આપતા ગયે મ્હો પાંતે નાખે તરે ને ને બાજુ રીંગના રૂપમાં આપણને પાસે

આપે છે આ છાત્ર વગેરેનું ખાતર જમીન સાથે સંલેનથી એકરસ થઈ જાય છે અને વધારામાં ખેતરમાં લીધેલા પદાર્થોમાં રૂપાંતરની જે ક્રિયા પ્રાણીના શરીરમાં ચાલે છે તેને પરિણામે તેમાં વધારાનું નાઇટ્રોજન આનંદ હોય એવા પશુ સભર રહે છે.

ચારા માસ્તે બળદ નાઇટ્રોજનનું જે તરત પોતાના આધારમાં લે છે તે તેના છાત્રમાંથી પાછું મળી રહે છે, કેમકે બળદનું શરીર કાં આપે છે ત્યારે તેમાં એકલા કાર્બોહાઇડ્રેટ તરત જ વપરાય છે આ કાર્બોહાઇડ્રેટ ખાતર તરીકે કાઢા કામમાં આવતા નથી, કેમકે ઊગતા પાકને જોઈતા કાર્બોહાઇડ્રેટ તરત હોડવાને વધે છે ત્યારે હવામાંથી મેળવી લે છે અને જમીનમાંથી ખેંચતા નથી લીધા છોડ જમીનમાં ખેડી નાખવામાં આવે છે ત્યારે શક્તિ નકામી વેડફાય છે તેનો બળદ પોતાના શરીર દ્વારા પૂરે ઉપયોગ કરે છે. એ ઉપરાંત ફાદમાંથી મળતું છાત્ર વગેરે ખાતર લીધા ખાતરના કરતા જમીનને વધારે પોષણ આપે છે, કેમકે તે પ્રાણીના શરીરમાંથી પસાર થાય છે ત્યારે તેણે લીધેના ચારાના તત્વોને તે શરીરમાં રહેલા રસો પાચનક્રિયાને માટે છૂટા પાડી નાખે છે

યત્રની સરખામણીમાં બળદની સરસાઈ, તે ખેતીને સમૃદ્ધ કરનારું ઉત્તમ પ્રકારનું ખાતર આપે છે, તે વાતમાં જ સમાયેલી નથી, પણ તે ઉપરાંત એ પણ યાદ રાખવું જોઈએ કે બળદ જેટલા પ્રકારના કામ આપે છે તે ગદ્યા આપી શકે તેવા એક યત્રની બનાવટ સંભવિત નથી બળદ ઝડપથી કામ કરી શકે, તેમ ધીમેથી પણ કરી શકે તેને કેવળ જમીન ખેડવા માટે હજારે જ જોતરી શકાય છે એનું નથી, કણસતામાંથી દાણા છૂટા પાડવાને બળે જોડી શકાય, અને છૂટે પડેલાં તેણે દાણો બળરમાં વહી જવાને ગાડાએ પણ જોતરી શકાય આ બધા કામ આપવાની સાથે તેનું પોષણ માણસના વપરાશને માટે દાણો અથવા તેવ કાઢી લીધા પછી અચેના પરાણ કે ગાતર કે ખોળ પગ થઈ શકે. બળદની એક જોડની કિંમત બહુ તો અમુક રોડ રૂપિયા પડે, પણ બળદ આપી શકે તે તે બધા કામ યત્રથી કરવા હોય તો ખેડૂતે એછામાં એછું એક ઝાંઘડ એન્જિન, એક મોટર લેરી, એક ટ્રેન્કર, મોટરથી ચાલતા નાના નાના કરન અને એવા બીજા કેટલાયે સાધનો વસાવવા પડે અને તે બધાની કિંમત બળદની કિંમતથી કેટલા ગણી વધે તે, એક રામ જણે ' એ ઉપરાંત પોતાના સચા ચલાવવાને ખેડૂતને બળતણ માટે કુડ કે પેટ્રોલ લેવું પડે, અને એ કુડ કે પેટ્રોલ નથી ખેડૂતના ખેતરમાં પાકતા કે નથી તેના દેશમાં ચતા, તે વાત તો જુદી

ખેતીમાં મુખ્યપણે ખેડવાનું, કરવ મારવાનું, વાવણીનું કે એકવાનું અને એના બીજા કામોનો સમાવેશ થાય છે એ બધા મળીને બળદને વરસમાં ત્રણથી ચાર માસ કામ મળે છે બાકીના વખતમાં તેનો માન તેમ જ માણસોને લાવના લાઇ જવા, તેન પીનનું વગેરે કામોમાં ઉપયોગ થઈ શકે અને કરવો જોઈએ, બળદો એ બધા પોતપોતાનું આગવું કામ કરનારા સચા તો ખેતીનું કામ પૂરૂં થાય તે પછીની ગાડીની લામી મોસમમાં બેકાર પડી રહે

મચાયા તે જ પીતવામાં ઉપર ઉપરથી શાળા દેખાય છે પણ તે નફો બીજી રીતે

વસકાઇ જાય છે, કેમકે બેકાર પડી રહેતા સચામાથી ખેડૂતને બીજી કાષ્ટપણી જાતનું વળતર મળતું નથી.

શ્રી આપોના કિમતી તેમ જ અવ્યાસપૂર્ણ પુસ્તકમાથી નીચેના ઉતારો આપીને બળદના પ્રકરણનો સમારોપ કરીશું

“ આપણી પાસે માણસો અને પ્રાણીઓની જે શક્તિ પડેલી છે તેને પૂરેપૂરું કામ રહે પછી આપણા વહેવામાં યત્રો દાખલ કરીએ આજે આપણે ત્યાં યત્રો દાખલ કરવાની કશી જરૂર નથી. ”

(‘ હરિજન ’ માંથી)

—શ્રી. વાલજી ગોવિન્દજી દેસાઈ.

રૅડ્ગ્રોમાઈસીન

પેનિસિલિનની અન્તયજ્ઞ શોધ હજી તો નવીનવી છે ત્યાં એથી પણ વધારે અસરકારક ઔષધ વિષે સંશોધના આવવા માડ્યા છે આજથી લગભગ દસકા પર સર્વેશ્વરીએમદંડની શોધ થઈ હતી ત્યારે પણ દાકતરી દુનિયામાં એક અદ્ભુત પ્રસન્ન હતો, પરંતુ પેનિસિલિન જેટલી એની જાહેરાત ન થવાથી સામાન્ય જનસમૂહમાં એ વિષે ખડું ઝાણી વાતો થતી, એણે લખાતું કદાચ લડાઈને લીધે જ પેનિસિલિનની શોધને ખૂબ જાહેરાત મળી હશે પેનિસિલિનની મોટામાં મોટી ખામી એ છે કે એનું ઇન્જેક્શન જ આપવું પડે છે. એ ખામીએ તો એની કશી અસર થતી થતી ઇન્જેક્શનની અસર પણ થોડા કલાક જ રહે છે. એટલે દર ત્રણત્રણ કલાકે એનું ઇન્જેક્શન આપવું પડે છે આમ દાકતર અને દરદી બંનેને માટે પેનિસિલિન અત્યારે તો ઉપાધિરૂપ છે અમેરિકામાં એવા પણ પ્રયોગો થઈ રહ્યા છે કે જેથી ૨૪ કલાકમાં એક જ ઇન્જેક્શન આપીએ તો પણ ચાલે પરંતુ હજી એ પ્રયોગને વ્યવહાર સ્વરૂપ આપી શકાયું નથી આપણે ત્યાં અત્યારે દર ત્રણ કલાકે જ ઇન્જેક્શન આપના પડે છે, અને તે માટે જરૂરી પેનિસિલિન પણ મેળવવાનું હજી મુશ્કેલ છે

રૅડ્ગ્રોમાઈસીન નામના નવા ઔષધમાં પેનિસિલિન કરતા પણ વધારે ગુણ છે. એક તો એ, કે એ દવા ખાવાથી પણ અસર નીપજે છે અને રોગના જતુઓ મરી જાય છે બીજી એ, કે ટાઇફોઇડ જેવા રોગમાં પણ એ અસરકારક માલૂમ પડ્યું છે, અને કદાચ દાયમાં પણ ઉપયોગી થાય એવી આશા રાખવાનું કારણ છે, તે ઉપરાંત ટાઇફો અને મરડાના જતુઓના પણ તે નાશ કરે છે.

પેનિસિલિનની શોધ આકસ્મિક હતી ત્યારે રૅડ્ગ્રોમાઈસીન એ યુદ્ધિપૂર્વક ચાલતી શોધબોજીનું પરિણામ છે અથવા એમ કહો કે પ્રારબ્ધે પેનિસિલિન આપ્યું, પુરુષાર્થે રૅડ્ગ્રોમાઈસીન મેળવ્યું આ શોધનો યશ અમેરિકાની રડજર્સ (Rudgers) યુનિવર્સિટીના ડૉ. વેક્સ મેન્ને કાળે જાય છે ઝોગણીસમી સદીના પૅરોનિકોએવું ધારતા હતા કે પ્રજામાં રોગચાળો ફેલાવાનું કારણ કચરવાનની જમીનમાં ગંદકી અનેક રોગોનાં અસંખ્ય

જનુઓ હોનાં જોઈએ જ્યારે આવી માટીતુ પૃથક્કરણ કરવામા આવ્યું ત્યારે તો ઉલટું એમ માન્ય પડ્યું કે આ માટીમા કોઈ પણ પ્રકારના વ્યાધિજનક જનુઓ જ નહોતા. સારાશ કે માટીમા રહેતા જનુઓ એ આ વ્યાધિજન્ય જનુઓને સાફ કરી નાખ્યા હતા. જેમ પેનિસિલિનવાળા ડુગમા રોગના જનુઓ જીવી નહોતા શકતાં, તેમજ આ માટીમા જનુઓ નથી જીવી શકતા એમ માન્ય પડતા કે, વેક્સમેને એ દિશામા પ્રયોગો આરબી દીધા.

પરંતુ આ કાર્ય બગીરથ હતું ચપટી જોટથી માટીમા તો આશરે એશી લાખ જીવ હોય છે. આ બધામાંથી કયા જનુમા પેલી રોગનિવારક શક્તિ હશે એ કેમ કહી શકાય ? ધીમેધીમે અને અત્યંત પ્રયોગો કરતા કરતા આ વિદ્વાને શોધી કાઢ્યું કે 'એક-ટીનોમાઇસીસિઝ ટ્રિસિયસ' નામના જનુમા આ શક્તિ રહેલી છે આ જે પદાર્થ બનાવે છે તે પદાર્થ જુદો પાડી એનું નામ સ્ટ્રેપ્ટોમાઇસીન પાડવામા આવ્યું.

પરંતુ આ તો શરૂઆત કહેવાય. કોઈ પણ નવી દવા શોધાય છે ત્યારે એની રોગ-નિવારક શક્તિની તપાસ કરવા ઉપરાંત એના દોષની પણ તપાસ થાય છે રોગને કાઢતાં કાઢતા રોગીના શરીરને તો કંઈ નુકસાન નથી થતું ને ? આ હેતુથી પહેલા એ દવાની અજમાયશ ઉદર જેના પ્રાણીઓ પર કરવામા આવે છે, અને ત્યાર બાદ મનુષ્ય પર એની અજમાયશ થાય છે એમ તો પેનિસિલિનના વર્ગના વીસેક દ્રવ્યો શોધાયા છે પરંતુ એમાંથી કોઈ નિર્દોષ માલમ પડ્યું નથી સ્ટ્રેપ્ટોમાઇસીન પણ આવું જ વિષમય દ્રવ્ય હોય તો ? આ કસોટી માટે જુદા જુદા દાકતરોએ જુદા જુદા રોગના દરદીઓ પર એ અજમાવી જોયું ટાઇફોઇડ પર, પિથામતા જનુઓ પર, ખોરાકમા ઉત્પન્ન થતાં ઝેરી જનુઓ પર, અનડયુવન્ટ શ્રીવર નામના તાવમા-એમ ઘણા રોગોમા એ અસરકારક માલમ પડ્યું છે પ્રયોગશાળાના પ્રાણીઓમા તો ક્ષયના જનુઓ પર પણ સ્ટ્રેપ્ટોમાઇસીન અસર-કારક નીવડ્યું છે, પરંતુ મનુષ્ય પર એનો સતોષકારક અખતરો કરી શકાય એટલા પ્રમા-ણમા આ પદાર્થ હજી બનતો નથી એટલે એ વિશે હાલ કોઈ પણ કહેવું કવખતનું છે, ઉંટાટિયામા પણ આ દવા હાયદાકારક નીવડશે એમ લાગે છે.

પેનિસિલિન એ 'એસીડ' છે, સ્ટ્રેપ્ટોમાઇસીન એથી વિરુદ્ધ સ્વાભાવનું 'બેઇસ' છે સંભવ છે કે એના મિશ્રણથી પેનિસિલિન સ્ટ્રેપ્ટોમાઇસીનેટ નામનો ક્ષાર બને, જેમા બંનેના ગુણનો સમન્વય થાય. આવી ગેળી બને તો રોગનિવારણનું એક અદ્ભુત સાધન જગતને સાપડે અને સાપડશે એવી આશા રાખના આજે સર્વ જાણે છે. *

(" જ્યોતિર્ધર ")

—કાંતીલાલ

કેટલુંક જાણ્યા જેવું

પર્વતો અને પ્રદેશો

- ૧ સૌથી ઊંચુ શિખર એવરેસ્ટનુ ૨૯૦૦૨ ફીટનુ છે
- ૨ કાશ્મીરની ઉત્તરનો લાડકનો પ્રદેશ ઉચ્ચામા ઉંચો વસ્તીવાળો પ્રદેશ છે
૩. મીનયેન્ડ મોટામા મોટો બેટ છે
- ૪ પેરુ ઉચ્ચામા ઉંચો પ્રદેશ છે
- ૫ હામર ફેરટમા બે મદિના સુધી ઉગતો નથી.
- ૬ મેક્સિકોમા બારે માસ વસતનનુ ગહે છે
૭. ટારમાનીઆની હવા બહુ આરોગ્ય આપનારી છે.
૮. ઑસ્ટ્રેલીઆના રણની મગમો વધુમા વધુ છે
૯. આઝીક્કના જગત ધાડામા ધાડા છે
- ૧૦ કાશ્મીરનીચામા ગાક્ષમી વૃક્ષો છે
- ૧૧ ઑસ્ટ્રેલીઆનુ સીડની નામર કુદરતી રીતે સુદર છે
- ૧૨ ચેગાપુછ બ્રહ્મદેશમા વરસાદ વધારેમા વધારે છે.

તળાવ અને નદીઓ

- ૧ એમેઝોન નદી ૪ હજાર માઇલ લાંબી છે અને મુખઆગળ ૧૦૦ માઇલ પહોળા છે
- ૨ કોલોરેડો નદીની ખીણ ઉડામા ઉડી છે-૪ હજાર ફીટ ઊંડી છે.
- ૩ સતલજ નદીનો પ્રવાહ વધારેમા વધારે છે
૪. ઝામ્બેઝી નદીનો ધોધ ૪૦૦ ફીટની ઊંચાઇનો છે
- ૫ લાગામા બાબો પુત્ર સ્કૉટલેન્ડની ૨ નદી ઉપરનો ૧૦૫૮૦ ફીટનો છે
૬. ફ્રીનીફ્રાઝ બેટમા ડામરનુ તનાવ છે
- ૭ સૌથી ખારા પાણીનુ સરોવર મૃત સરોવર છે
- ૮ સૌથી મીઠા પાણીનુ સરોવર અમેરિકાનુ સુપીરિયર છે
- ૯ સૌથી મોટુ સરોવર કાર્પીઆન છે

રેલવે

- ૧ જર્મનીમા રેલવેગાડી એક કલાકમા ૧૩૩ માઇલ દોડી હતી.
૨. લાગામા લાંબી રેલવે ટ્રાન્સ સૈમીરિયન ૬ હજાર માઇલ લાંબી છે
૩. મોટામા મોટુ સ્ટેશન ઇન્ડિયન ૧૫૦ ફીટ લાંબુ વરજીયાના રેલવેનું છે તે ૨૨૫ ઇન્ચા પર્વત પર લઇ ગય છે
- ૪ મોટામા મોટુ સ્ટેશન ૪૭ પેટફોર્મનું ન્યુયોર્કનું છે
૫. મોટામા મોટુ જકથન ચિકાગોનું છે. ત્યાંથી દર કલાકે ૨૨૪ ટ્રેન ઉપડે છે
- ૬ મોટામા મોટા રેલવે પૂત્ર ઝામ્બેઝી નદી પરનો છે.
- ૭ રેલવે માટે ટનેલ સ્વીટઝરલેન્ડ અને છટલીને બેઝનાર ૧૨ ફી માઇલની આપાકન
- ૮ પહાડમા આવેલી છે

—ચંદુલાલ વ્યાસ

કાવ્યસૌન્દર્યનું તાત્ત્વિક સ્વરૂપ

કાવ્ય એક લલિતકલા છે. આવી લલિતકલા છ છે નાટક, કાવ્ય, સંગીત, ચિત્રકલા, મૂર્તિકલા અને શિલ્પ લલિતકલાનું સામાન્ય સ્વરૂપ સમજાવવાથી એ પૈકી કાવ્ય પણ એક કલાનું સ્વરૂપ સમજી શકાય એમ છે. ઈશ્વરે આ સૃષ્ટિમાં અસખ્ય પદાર્થો નિર્માણ કર્યા છે અને એ પદાર્થોની ક્રિયાપ્રક્રિયા વડે અનંત ફેરફારો હંમેશા થયા કરે છે એ પૈકી કેટલાક પદાર્થો ને તેમાં થતા ફેરફારો માનવીને તેની જ્ઞાનેન્દ્રિયોની સહાયતાથી અવગત થાય છે. જ્ઞાનેન્દ્રિયો પાત્ર છે ને એથી એને લીધે જગતમાના પાત્ર જ પ્રકારના પદાર્થોનું અથવા તેની વિકૃતિઓનું તેને જ્ઞાન થાય છે આ પાત્ર પ્રકારનાથી ભિન્ન એના અન્ય અસખ્ય પદાર્થો અને તેની પ્રતિકૃતિઓ છે, પણ એને મદદથી કંઈક સારું આવશ્યક એવી ઇન્દ્રિયો મનુષ્યને ન હોવાથી તે બધા હોવા છતાં નદિ હોવા જેવા જ છે ઉપર જાણીએ પ્રમાણે મનુષ્યને અવગત થયેલા પ્રકાર અને પ્રકારાન્તરો પૈકી કેટલાક સુદૂર તો કેટલાક ઉદ્દેગજનક એવા હોય છે કારણ કે જે જગતમાં તે ઉત્પન્ન થાય છે તે જગત જ મૂળમાં અસ્થિર અને અશાશ્વત છે ને તેથી જ તરવેએ તેને જગત એટલે ગતિવાળું એવી સગા આપેલી છે આ પ્રમાણે જ જગતમાના પદાર્થોના અને તેના પ્રકારાન્તરોના દેખાવ અશાશ્વત ને અસ્થિર હોવાથી ઘણી વાર તે દેખાવો આપણી દષ્ટિ સામે એવા ને એવા ચાતુ ગ્હે કિંવા આપણે ઇચ્છીએ તે વેળાએ તેની પુનરાવૃત્તિ થઈ શકે ને તેનાથી પ્રાપ્ત થતા આદર્શ, આશ્ચર્ય ને વિરમય, જ્ઞાન ને ઉપદેશ આપણને હંમેશા મળતા ગ્હે તો સારું, એવી ઇચ્છા મનુષ્યને ઉત્પન્ન થાય છે હાજી પણ એ દેખાવોને શાશ્વત સ્વરૂપ ઠેવી રીતે આપી શકાય અથવા તેની પુનરાવૃત્તિ કૃત્રિમપણે ઠેવી રીતે કરી શકાય એવી વિવચનામાં અગર ઉદ્દોગમાં મનુષ્ય પ્રવૃત્ત થાય છે આ પ્રમાણે જગતમાના પદાર્થોના અથવા તેના પ્રકારાન્તરોના અશાશ્વત દેખાવોને શાશ્વત સ્વરૂપ આપવાનો કિમ્બુના નિસર્ગમાના પદાર્થોની ને પદાર્થોન્તરોની પ્રતિકૃતિ બનાવીને ઈશ્વરનિર્મિત સૃષ્ટિની અરોમરીની પ્રતિસૃષ્ટિ જ નિર્માણ કરવાનો મનુષ્યનો જે પ્રયત્ન અથવા યોજના તેને જ કયા સગા અપાય છે, ને આ પ્રતિસૃષ્ટિ રચવાનો મનુષ્યપ્રયત્ન નિસર્ગ નિયમને પૂર્ણપણે અનુસરતો ને યોગ્ય છે કારણ, અધ્યાત્મ-શાસ્ત્રની દષ્ટિએ મનુષ્ય પોને મમૈર્વાંશ જ છે તે આ જીવલોકમાં તે ઈશ્વરસ્વરૂપ તદ્રૂપ થાય એવા હેતુથી નિર્માણ થયો છે. તો ઈશ્વરસૃષ્ટિની પ્રતિકૃતિ કરવાનો તેનો ઉદ્દોગ, તેની મદદવા કાક્ષા એ નિસર્ગસિદ્ધ જ છે

આ પ્રમાણે મેરોની ગભીર ગર્જના, વિષ્ણુતરો ભીત્યુત્પાદક કડકડાટ, પક્ષીઓનું કૂજન, મધુર આતાપ ને ગાયન, મદાનદીઓના ખળખળાટ તો નાના સરખા જલપ્રવાહોનું મંજુત ગીત વગેરે નિસર્ગમાના વિવિધ પ્રકારના ધ્વનિ, કાનો વડે સામળીને પોતાના આનન્દને માટે, સુખને માટે તેમ જ જ્ઞાનને માટે એ બધાનું એકીકરણ કરીને માનવીએ સંગીત કલાની યોજના નિર્માણ કરી છે ગાયન, વાદન ને નર્તન એ તેની ઉપકવઓ છે.

તેવી જ રીતે નિસર્ગમાના સૂર્યોદયના ને સૂર્યાસ્તના, વનોના ને ઉપવનોના, વૃક્ષવેલીના, પુષ્પોના ને ફૂલોના, પશુપક્ષ્યાદિકાના, માનવ-ગૃધ્રોદિકાના સ્વરૂપ-દેખાવો મનુષ્યે ચિત્રકલા, મૂર્તિકલા ને શિલ્પકલા આ કલા ત્રણોદ્ધારા શાશ્વત કરી રાખ્યા છે.

દુનિયામાં અનેક પદાર્થ અને તેના ફેરફારોના દેખાવને, તેમની પ્રતિકૃતિ નિર્માણ કરીને શાશ્વત સ્વરૂપ આપવાની અથવા પ્રતિસૃષ્ટિ નિર્માણ કરવાની માનવીની યોજનાશક્તિ હજી શબ્દ(ધ્વનિ) ને રૂપ આ બે વિષય પૂરતીજ વિકસિત થઇ છે રૂપથી રસ ને ગંધ, આ કુદરતના બાકીના વિષયો સબધેની અથવા તત્સબધી ફેરફાર સબધેની બે શક્તિ હજી વિકાસ પામી નથી. આ બીજા ત્રણ વિષયો સબધેની કલા હજી સુધી મનુષ્યને અવગત થઇ નથી. એ માવિ કાળના ઉદરમાં છે

આ પ્રમાણે કાવ્યકલાનીયે યોજના છે આ વડે પણ જગતમાંના અનેક પદાર્થોને તથા વિકૃતિઓને શાશ્વત સ્વરૂપ આપી શકાય છે માત્ર શબ્દવિષયક સંગીતકલા ને રૂપ-વિષયક ચિત્રકલા મૂર્તિકલા ને શિલ્પકલા, એની ને કાવ્યકલાની વચ્ચે મહદ્ અંતર છે. કાવ્યકલા વડે શબ્દ અને રૂપવિષયોનું જ નહિ પણ રૂપથી, રસ અને ગંધવિષયક પદાર્થોનું તેમ જ તદ્વિષયક ફેરફારોનું ચે વર્ણોની (અક્ષરોની) સદાયતાથી શ્રોતાઓના અંતર વાચકોના મન યશુ આગળ, વર્ણવેલા આબેદુખ ચિત્ર કાઢીને તેમના હૃત્પટલ ઉપર તે પદાર્થ ને તે વિકૃતિઓ કાયમની ને શાશ્વતમુદ્રિત કરી શકાય છે માત્ર ઉચલી કલામાં કુદરતમાનો તે તે પદાર્થોની અથવા તે પદાર્થોના પ્રકારાન્તરોની મનુષ્યપ્રાણી જે પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ પ્રતિકૃતિ કરી શકે છે, તેવી પ્રતિકૃતિ તે કાવ્ય વડે કરી શકતો નથી તે કાવ્ય વડે તો તે ફક્ત માનસિક શબ્દચિત્ર આલેખીને તેને વાચકોના તેમ જ શ્રોતાઓના અંતર કરણમાં શાશ્વત સ્થાન આપી શકે છે આ પ્રમાણે કાવ્યકલામાં નિર્સર્ગમાંના પદાર્થોની ને તેના રૂપાન્તરોની, મનુષ્યથી પ્રતિકૃતિ કરી શકાતી નથી એ તે કલાની શક્તિની મર્યાદા છે તો બીજી બાજુએ તેનો અધિકાર ફક્ત શબ્દ તથા રૂપ એકે કલાવિષયક પૂરતો જ ન હોઇ તેનો અધિકાર પામેય વિષયોની અંદર સચાર કરવાનો છે

કાવ્યકલાની ઉપાધિ વર્ણ (અક્ષરો) છે. તે લખ્યા હોય છે ત્યારે રૂપસૃષ્ટિમાંના હોય છે તો ઉચ્ચારતી વખતે તે શબ્દસૃષ્ટિમાંના બની જાય છે ને તેથી જ ઘણે પ્રસંગે કાવ્યનું વિવેચન કરતી વખતે ઘણા પરીક્ષકો એ કાવ્યમાંના અક્ષરોના, શબ્દોના અથવા વાક્યોના ઉચ્ચારથી અથવા વિવક્ષિત અનુક્રમ વડે ઉત્પન્ન થનારા ધ્વનિસૌન્દર્યથી મોહિત થઇને તદનુરૂપ કાવ્યપરીક્ષણ કરે છે પણ કાવ્યનો પ્રાણ ધ્વનિસૌન્દર્ય કિંવા છંદસૌન્દર્ય તો નથી. એવું સૌન્દર્ય કાવ્યનો બાહ્ય પોષાક માત્ર છે કાવ્યનો પ્રાણ તો નિયોજિત શબ્દ વડે વ્યક્ત થતા વિચાર અથવા કલ્પના છે જે કવિ પોતાના કલ્પનાવિહગમ પર આરૂઢ થઇને કુદરતમાંથી દૃશ્ય સૃષ્ટિનું, ઉચ્ચતમ ભૂમિકા ઉપરથી એકદમ આકલન કરે છે, એટલું જ નહિ પણ એ ઉડાણની સાથે જ એક વાર દેવગધર્વોના ઊર્ધ્વલોકપર્યન્ત સચાર કરીને તો બીજી ક્ષણે અસુર દાનવોના પાતાળ પર્યન્ત ડૂબકી મારીને રથૂન સૃષ્ટિમાંના માનવોને અપરિચિત એવા વિચાર લઇ આવે છે તે ગ્વર્ગોય વિચારોને પ્રગટ કરવા સાડ પોતાની જ નૂતન સૃષ્ટિ નિર્માણ કરે છે અચ્યુતપૂર્વ વિચારોને આ બૂનોકના શબ્દવસ્ત્રો સળવીને તેમને નામરૂપ આપે છે તે જ ઉત્તમ કવિ કહેવાય છે " ન્યા ન પદોઽયે રવિ ત્યા પદોઽયે કવિ " આ વચનનો મર્મ એ જ છે, સૂર્યની દષ્ટિની ગતિ રથૂનસૃષ્ટિ પૂરતી જ છે, કવિની દષ્ટિ નિર્સર્ગ ચતુર્દશ ભુવનોને ભેદીને પાર જાય છે શ્રીકૃષ્ણનું સ્તવન આચાર્યે ' પ્રવક્ષ પારિજાતાય ' આ શબ્દનડે કહ્યું છે તેઓ પારિજાતકને સ્વર્ગમાંથી બૂલોકમાં લાવ્યા એવું

પુગણોમા વર્ણન છે. ખરા કવિનો પણ એવો જ અધિકાર છે, તે સ્વર્ગીય વિચારોને નીચે આણે છે ને તેની સુગંધ વડે આ ભૂલોકને સુગંધમય કરી મૂકે છે તેવો જ અધિકાર ખરા ગાયકનો છે. તે પોતાના નાદસ્વરસુખમા નિમગ્ન થતાં ગધવોના સ્વર્ગીય અશ્રુતધ્વનિ શ્રવણ કરીને તેની પ્રતિકૃતિ આ ભૂલોકમા નિર્માણ કરીને માનવ જીનેને કુરમની જેમ હુલ્લ કરે છે ખરા ચિત્રકારોનો, મૂર્તિકારોનો ને શિલ્પકારોનો પણ તેવો જ અધિકાર છે તેમની કૃતિઓ તે જાણે એકાદા સ્વર્ગીય ગધવર્ના ધનીભૂત ચચેલા ગીતો જ છે કે શું એવી વૃત્તિ તેઓ ઉત્પન્ન કરી મૂકે છે.

આ અધિકારવાળા કવિ વ્યાસ, વાલ્મિકી, શેકસપીયર ને ડાન્ટે છે તેમને ઇગ્લડના અથવા હિંદુસ્થાનના, પૂર્વના કે પશ્ચિમના આના નામથી સંબોધી શકાય નહિ. તે અખિલ ભૂલોકના રક્ષી છે. તેમનું પ્રણુત્વ અખિલ માનવજાતિના અતઃકરણ ઉપર અખડ છે. સર્વ માનવ તેમની કાવ્યસપ્તિના વારસ છે તેમણે કવન કરેલા માણસો એક દેશ કે એક ખંડમાના નથી તેઓ એક દેશના કે ખંડના ગુણવિશેષદર્શક નહિ પણ એકંદર માનવ જાતિગુણદર્શક વ્યક્તિ છે એ જ ખીના ચિત્રકારોની. તેમના ચિત્રોમા સાધારણ માનવ પ્રાણીને અપરિચિત એવા વર્ણ (૨૩) સૌન્દર્ય ને રેખાસૌન્દર્ય દેખાશે, ઉત્તમ ગાયનમા અશ્રુતપૂર્ણ ધ્વનિ ને ધ્વનિનો સંયોગ કર્ણગોચર થશે શ્રોતા અને પ્રેક્ષકો બૂખ તરસને ભૂલી જશે એટલું જ નહિ પણ ક્ષણભર તો તેઓ પોતાનું અસ્તિત્વ સુદ્ધા વિસરી જઈ મિન્મય સ્વરૂપમા વિલીન થઈ જશે ભગવાન કૃષ્ણની મુરલીની મોહિની સર્વવિખ્યાત છે.

વસ્તુ માત્રમાના આત્માને પ્રકૃતિના આવરણમાથી મુક્ત કરી પ્રગટ કરી બતાવવા એ જ ખરી કલા છે. આ કાલીષત્તનુ વમન પૂર્ણપણે અનવર્થક છે. ને કોઈ વસ્તુમાત્રનું અત્યૌમ પ્રગટ કરી બતાવી શકે છે તે જ ખરો કલાભિષ્ટ પછી તે કવિ હો યા મિત્રકાર હો, નાયક હો યા મૂર્તિકાર હો.

ઘટાલીના સુપ્રસિદ્ધ મૂર્તિકાર માયકલ ઝૅન્જેનોનું આ બાનતમાં એક બહુ જ હૃદયગમ વચન છે કાષ્ઠપણ મૂર્તિકાર જે મૂર્તિ બનાવે છે તે મૂર્તિનું ચિત્ર તેના મન મક્કુ સામે જે પત્યગમાથી તે બનાવવાની હોય છે, તે પત્યરને હાથ પણ લગાડવાની અગાઉથી જ સ્પષ્ટ હોય છે એટલું જ નહિ પણ તે મૂર્તિ તેણે પ્રથમથી જ એ પત્યરની અંદર કંપેલી હોય છે ને મૂર્તિ કરવા લાગ્યા પછી તે પોતે તે પત્યર ઉપર એવા ધા મારે છે કે એ પત્યરની અંદર તેણે કંપેલી મૂર્તિની રૂપરેખાની બહારનો દરેક ભાગ તૂટી જાય આ પ્રક્રિયા વડે સદરહુ પત્યરની ઉપર મરાતા ટાકણાના મારથી જેમ જેમ પત્યરના ટુકડા ઉડવા લાગે છે તેમ તેમ તે કારીગરે કંપેલી મૂર્તિ અંદરથી વધુ ને વધુ બહાર પ્રગટ થવા લાગે છે.

કાવ્યને પ્રાણરૂપ લેખાતા વિચારથી મનુષ્યને આનન્દ કે વા સુખ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે એ માનસશાસ્ત્રમાનો અત્યંત મનોરંજક ભાગ છે જનતમાના શબ્દરૂપશૌદ્ધિ વિષયો રચીત હોય છે તેમનો મનુષ્યશરીરની સાથે ને તે દ્વારા અંદરની ઇન્દ્રિયો સાથે, પ્રત્યક્ષ સ્પર્શ થઈને તેનું જ્ઞાન માણસોને સવેદનારૂપે થાય છે એ પેટી જે વિષય માણસના શરીરોની સાથે સમગ્સ હોય છે તેનાથી તેને સુખ થાય છે જે વિષય હુ ખદ હોય છે તે હુ ખદાથી થાય છે પણ કાવ્યમાના વિચારોથી માણસને સુખ કેવી રીતે થઈ શકે ? વિચાર એ કે ઇ રચીત નથી તો પછી સુખદુઃખ સવેદના કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે એનો ઉકેલ અધ્યાત્મશાસ્ત્રમાં છે વિચાર જે કે સૂક્ષ્મ સૃષ્ટિમાં હોય તો પણ તે પદાર્થ જ છે તેના.

ધટક યદિ સૂક્ષ્મ હોય તો પણ તે દ્રવ્યમય જ હોય છે. મન સૃષ્ટિ, સૂક્ષ્મસૃષ્ટિ વિરવ સૂક્ષ્મ છે, પણ દ્રવ્યમય જ છે ને વિચાર એ તે સૃષ્ટિમાની વસ્તુ જ છે તે પદાર્થ જ છે મનુષ્યનો સ્થૂલ દેહ જેવો આ લોકમાની જમીન, હવા ને પાણીનો બનેલો છે, તેવો જ સૂક્ષ્મસૃષ્ટિમાના જમીન, પાણી આદિ સૂક્ષ્મ દ્રવ્યોનો બનેલો જેને મનોદેહ હોય છે ને એ દેહની સાથે કાવ્યમાના વિચારોનો પ્રત્યક્ષ સ્પર્શ થાય છે. કાવ્યના શ્રવણથી અગર વાચનથી એ વિચારોનો સ્પર્શ અથવા તરંગો વાચકના ને શ્રોતાએના મનોદેહમાં જોડે છે ને જે વિચાર સમરસ તે સુખદાયી ને જે વિષમ તે દુઃખદાયી બને છે. વિચાર એ વસ્તુ છે, તેને રંગ તેમ જ રૂપ છે વિચાર જે પ્રમાણે સુષ્ટ કિંવા કુષ્ટ હશે તે પ્રમાણે તેના રંગ અને રૂપ બદલાશે. વિચાર જેટલા પ્રમાણમાં સ્પષ્ટ કિંવા સદ્વિધ તેટલા પ્રમાણમાં તેનો આકાર પણ સ્પષ્ટ અથવા સદ્વિધ જ હોય છે બકતના અતઃકરણમાં જોડતી ભક્તિની જુદી જુદી ભૂમિતિઓ ધન્દનીલની શોભામય કાન્તિના કમલપુષ્પવત્ દેખાય છે પ્રેમજાતાએ પોતાના બાળકના સ્વાસ્થ્ય સાર ચિન્તિતેલા વિચાર સુન્દર પાખો પસારીને પોતાના બચ્ચા તરફ વેગવાન ગતિથી જનારા પક્ષીઓના જેવા દેખાય છે, શુદ્ધિમય ધ્યાનમાના તત્ત્વજ્ઞાનવિષયક વિચારો ભૂમિતિ-માની અનેક આકૃતિઓના જેવા પીતલથી રેખાના દેખાય છે, ત્યારે એનાથી ઉલટા ખૂનના, સ્વાર્થીપણના, મત્સરના વિચારો ગદા રંગોના ને બીજાણ રૂપવાળા દેખાય છે

હવે એક છેદનો વિચાર રહ્યો ઉપર આરબમાં જણાવેલી છ લલિતકલાઓના મુખ્ય એ વિભાગ છે, દરેક વિભાગમાં ત્રણ ત્રણ કલાઓનો અન્તર્ભાવ થાય છે અખિન જગત દિક્ષ અને કાળ આ બે તત્ત્વોથી બનેલું છે, આ દષ્ટિથી જોતા નાટક, કાવ્ય અને સંગીત એ કાલનિવિષ્ટ કલાઓ છે ત્યારે ચિત્રકલા, મૂર્તિકલા ને શિલ્પકલા એ સ્થૂનનિવિષ્ટ કલા છે, એક વિભાગ બીજાનો પ્રતિયોગી છે. સંગીતકલાની સર્વ રચના ધ્વનિ ઉપર કરેલી છે વિવક્ષિત ધ્વનિ વિવક્ષિત કાલાવકાશે ને અનુક્રમે ઉચ્ચારતા તેમાંથી અનેક સૂર, રાગ, છંદ છંદ્યાદિ નિર્માણ થાય છે ને એના ઉપર સંગીતની રચના છે ધ્વનિમાં વિચારોને સન્નિવિષ્ટ કરતા કાવ્યકલાનો ઉદય થાય છે. એમાં બીજી જીવિત-ક્રિયાઓનો અન્તર્ભાવ કરવાથી નાટકની રચના થાય છે. આ કાલનિવિષ્ટ કલાઓની સ્થૂનનિવિષ્ટ કલાઓ પ્રતિયોગી છે સંગીત કલાની પ્રતિયોગી કલા તે સ્થૂનનિવિષ્ટ શિલ્પકલા છે તાન્ત્રમહેત જેવી અનુપમ સાદર્થ્યયુક્ત પ્રમારત જોષ્ટએ એટલે તે પ્રમારત જાણે કે એકાદા અધર્વનું રવર્મય ગીત આ જૂનોક પર ઉતરીને જમી ગયું છે કે શું એવો ભાસ થાય છે તેવી જ રીતે મૂર્તિકલા પણ જાણે કે મૂક કાવ્ય હોય એમ લાગે છે

આ પ્રમાણે કાવ્ય અને કાવ્યસૌન્દર્યનું તાત્ત્વિક સ્વરૂપ છે

[“ ચિત્રમય જગત ” માથી]

સાધના: કવિની અને વૈજ્ઞાનિકની

આ વિશ્વજગતમાં કવિ પોતાના હૃદયની દૃષ્ટિથી એક પ્રકારનું અપરૂપ દર્શન કરે છે, અને તેને જ તે ક્રમમાં વ્યક્ત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. જ્યાં બીજાઓની નજર અટકી જાય છે ત્યાં પણ તેની ભાવની દૃષ્ટિ પહોંચે છે તે અપરૂપ લોકની વાત તેના કાવ્યોને છંદે છંદે ઉચિત રીતે પ્રગટે છે. વૈજ્ઞાનિકનો માર્ગ સ્વતંત્ર હોય શકે પરંતુ કવિની સાધનાની સાથે

તેની સાધનાનું એક જ જાણ છે ત્યાં દર્શિતો પ્રકાશ પૂરો થઈ જાય છે ત્યાંથી આગળ પણ તે પ્રકાશનું અનુસરણ કરે છે, ત્યાં શ્રુતિની શક્તિ સૂરની શેષ સીમામાં પહોંચે છે ત્યાંથી પણ તે કે પમાન વાણી આણે છે પ્રકાશનું જે પરમ સ્વરૂપ પ્રકાશની ઓથે રહીને રાતદિવસ કાર્ય કરી રહ્યું છે તેને પ્રત્યક્ષ કરીને વૈજ્ઞાનિક દુર્બોધ ઉત્તર મેળવે છે અને તે પ્રત્યુત્તરને માનવભાષામાં યથાર્થ રીતે વ્યક્ત કરવા મથે છે

પ્રકૃતિનું આ જે રહસ્યનિકેતન છે તેના ધણા મજલા છે તેના બાગણા પણ અસખ્ય છે પ્રકૃતિવિજ્ઞાનવિદ રાસાયણિક, જ્યોત્સ્વવિદ વગેરે જુદે જુદે મારણેથી જુદે જુદે મજલે પ્રવેશે છે અને દરેક એમ માને છે કે તે તે મજલો ન પોતાનું વિશેષ રથાન છે, બીજા મજલામાં કદાચ તેની અવરજવર ન થઈ શકે આથી તેમણે જડ, ઉદ્ભિદ્ અને સચેતનતા ન ઓળગી શકાય એવી રીતે ભેદ કરી નાખ્યા પરંતુ કેવળ આ વિભાગો તરફ નજર કરવી એને દુ દષ્ટિ તરીકે સ્વીકારતો નથી બલે પોતાની સમગ્ર માટે દીવાનો ખડી કરવામાં આવે, પરંતુ બધા ય મંજલાનો અધિષ્ઠાતા એક જ છે છેવટે બધા ય વિજ્ઞાન આ સતતની શોધ કરવાના હેતુથી ભિન્ન ભિન્ન માર્ગે યાત્રા કરતા આવ્યા છે ત્યાં બધા ય માર્ગો મળે છે ત્યાં જ પૂર્ણ સત્ય રહેતું છે શક્તિ બનીને પોતાનામાં અસખ્ય વિરોધો ઊભા કરવા એમાં સત્ય સમાયું નથી હોતું આથી આપણે જોઈએ છીએ કે જ્યોત્સ્વ, પ્રકૃતિસ્વ પોતપોતાની હદ વટાવતા જાય છે

વૈજ્ઞાનિક અને કવિ એ બન્નેની અનુભૂતિ અનિર્વચનીય એકતા અનુસધાનથી પ્રગટે છે. જોદ માત્ર એટલો છે કે કવિ માર્ગની વાત વિચારતો નથી, જ્યારે વૈજ્ઞાનિક માર્ગની ઉપેક્ષા કરતો નથી, કવિને હમેશા પ્રકાશવર્મા થયું પડે છે, તેને માટે આત્મગોપન અસાધ્ય છે પરંતુ કવિનું કવિત્વ પોતાના આવેશમાંથી તો કાઢ પ્રમાણ પ્રમટાવી શકતું નથી, આથી કરીને તેને ઉપમાની ભાષા વાપરવી પડે છે વાતવાતમાં તેને ' જણે કે ' લગાડવું પડે છે.

વૈજ્ઞાનિકનો માર્ગ વેરાન હોય છે અને પર્યવેક્ષણ તેમ જ પરીક્ષણની કઠોર સાધના કરતાં કરતા તેને સદા આત્મગોપન કરવું છે. કદાચ તેનું મન તેને છેતરી જાય એ માટે તેને ખૂબ ચિત્તિ રહેવું પડે છે પરિણામે, ડગલે તે પગલે પોતાની મનની વાતને બહારની સાથે મેળવી મેળવીને આગળ જવું પડે કે ત્યાં બન્ને બાજુથી મેળ ના ખાય ત્યાં તે કાઢ દિવસ એક બાજુને સ્વીકારી શકતો નથી

વૈજ્ઞાનિકને આથી પુરસ્કાર એ મળે છે કે પોને જે કાઢ પામે છે તેથી કાઢ વધારેની આશા તે બસે ના સેવી શકતો હોય, પરંતુ એટલું તો નિશ્ચિત કે જે જ પામે છે, અને ભાવી પ્રાપ્તિની સમાવનાને તે કદાપિ કાઢ પણ અશમા દુર્મળ ગમતો નથી

પરંતુ આવા કાઢનું નિશ્ચિત માર્ગે જતા જતા પણ વૈજ્ઞાનિક તે જ અપરિચીત રહસ્યની આગળ આવીને ઊભો રહે છે તે એવા વિશ્વવકારક પ્રદેશમાં પહોંચે છે, ત્યાં પ્રકાશના રશ્મિની આગળથી રથૂન પદાર્થની અટકાયતો તદ્દન ઓમરી જાય છે અને ત્યાં મૂળ વસ્તુ અને શક્તિ એક બની જાય છે આમ એકાએક તેની નજરનું આવરણ સરી પડતાં જ્યારે કાઢ અચિતનીય શોધનું દૃશ્ય વૈજ્ઞાનિકને આગે બનાવી દે છે, ત્યારે તે મળ માટે તો તે ય પોતાનું સ્વાભાવિક આત્મસંપર્ક બૂની જાય છે અને બોલી ઊઠે છે " જણે કેમ નહિ આ તે જ "

—આચાર્ય આ. જગદીશચંદ્ર બસુ

અર્વાચીન ગુજરાતી કવિતા

ઉત્તરમાં રહેલો

ઉત્તરમાં રહેલો, પરમેશ્વરની આજુ લે ।

પગલી જે ભરશે તો પર્વત વહી જશે રે લોલ

ઉત્તરમાં રહેલો, માનવતાની આજુ લે ।

પગલી જે ભરશે તો સાગર વહી જશે રે લોલ

ઉત્તરમાં રહેલો, મૌન્ય દેવની આજુ લે ।

પગલી જે ભરશે તો પૃથ્વી વહી જશે રે લોલ

ઉત્તરમાં રહેલો પ્રેમપીયુષની આજુ લે ।

પગલી જે ભરશે તો ત્રિભુવન વહી જશે રે લોલ

વિદ્યાર્થી બન્ધુઓ ।

નિજ આત્મકથામાં નર્મદ કહે છે કે ' આપણી અર્વાચીન કવિતાના આદિ કવિ તે દક્ષપતરામભાઈ ' ।

વળી નર્મદ કહે છે કે કવિતા કરવાના સાત્રને પિંગળસાત્ર કહે છે તે એણે ૧૮૫૫ માં જુદિપ્રકાશ દ્વારા દક્ષપત્ર કનેથી જાણ્યું । દક્ષપત્રિંગળે કેટલાં જે નવકવિઓને જન્માવ્યા છે.

નર્મદ એટલે અર્વાચીન સરતનું નાક ' સ્વદેશભિમાન ' તાજ ૧૮૫૫ માં ગુજરાતી શબ્દકોશમાં નર્મદે ઉમેર્યો.

નર્મદનો કવિતારંગ એટલે એક દાયકો ૨૨ થી ૩૨ નર્મદનો કીર્તિકાળ હતો, સુધારકકાળ હતો, મુળકલાસનો કાળ હતો, જુદિવર્ધક સમાનો પ્રવૃત્તિકાળ હતો કરસનદાસ મહીપતરામ મહાદાસ વિ નર્મદના ગોઠિયા હતા એ મુળકમર સુધારકમડળ મહારાજ લાષ્ટમલ કેસ દ્વડીને યાદી મધુ ।

મહાકાવ્ય લખવાના નર્મદને ઠોડ હતા, પણ ત્રણતણ પ્રપત્ને અધૂરા રહ્યા નર્મદનાં શિખરો ને ખીણો પણ મ્હાટી હતી.

દક્ષપતરામ નર્મદ પૂર્વે તેરેક વર્ષે જન્મ્યા હતા, નર્મદ પછી બારેક વર્ષે દેવ થયા એમનો કીર્તિકાળ તે ૧૮૪૮ થી ૧૮૬૮—૧૬ મી સદીના ઉત્તરાર્ધના પાંચ દાયકા

દક્ષપતરામ સદા એકજોત હતા

દક્ષપતરામ સો ટચનુ સોનું હતા ઠોળને જે આજે આથીવંદ અપાય કે સર્વોશે દક્ષપત્ર યજ્ઞે સર્વોએ નર્મદ યજ્ઞે કહેતા પડેલા એ વેળુને પાંચ મળણે માળવુ પડે.

કાવ્યગુરુ દેવાનન્દ સ્વામીએ દક્ષપત્રને ઝીખવાડ્યું કે કવિતાગ્રસ પવિત્ર દોષ, અપવિત્ર ન દોષ. કારણસે ઝીખવાડ્યું કે કવિતારસ લોકકલ્યાણ કાળે દોષ દક્ષપત્રકવિતા પી-પીને નવન્યુજરાત બાળક મરી જવાન થયું દુનરખાનની ચડાઇએ આપણુ પ્રથમ રાષ્ટ્રવાદી કાવ્ય એ કાવ્ય ગ્ની દક્ષપત્રે ગુજરાતી કવિતાની દિશા બદલાવી, ને ૧૮૫૧ માં નવગદ્યમાં સ્વદેશવાસસ્થનો નવીન રસ ઉમેર્યો

એખૂટ ગુરંગત દક્ષપત્રગમ દૂધી વખ્યા હતા, અને ન્યાં જતા ત્યાં નવા સુધાતાનાં બીજ વાવતા પ્રાચીન કે મધ્યકાળીન કાળમાં એવો ગુરંગ પ્રતિદાસ સંશોધક થયો નથી. પૂર્વોચાર્યોના કીર્તિર પૂજક હતા પ્રાચીન કાવ્યોનું સંશોધન કરી દક્ષપત્રે કાવ્યદોહનના એ બામ રચ્યા છે.

દલપતરામ સમરત ગુજરાતના કવીશ્વર હતા. ૩૬ના રાવના શિષ્યાઓના, સ્ત્રીપુરુષ બાલકના હિન્દુ ઇસ્લામી પારસી ખ્રિસ્તીના કવિ હતા નર્મદ કહે છે કે 'પદમા શુદ્ધિવર્ધકે તો મુબ્બમ દલપતપ્રતિમા સ્થાપવાનું ધાર્યું હતું. દલપત એટલે આપણા નવયુગનો પ્રથમ સાહિત્યસન્માસી ને પ્રથમ લોકગેવાવસિયો. ૧૮૮૭ માં અમદાવાદમાં દલપતમહોત્સવ ઉજવાયો હતો.

કવીશ્વરના એક નામે ત્યારે દલપતરામ ઓળખાતા.

એક સંસ્કૃત સાહિત્યાચાર્યે કવિતાના ત્રણ પ્રધાન લક્ષણો કહ્યા છે માધુર્ય, પ્રસાદ અને ઓજસ તેમાંથી પહેલા જે દલપતગુણો છે, ત્રીજો નર્મદગુણ છે ઓજસ તે નર્મદનો 'જેરસો.'

નર્મદ વીર પુરુષ હતો, દલપત ઉપનિષદભાષ્યો ધીર પુરુષ હતો. દલપતની દેશહાકલ હતી 'ધીરે ધીરે સુધારાનો માર.'

દલપતનર્મદ બન્નેયની કવિતા લોકકલ્યાણ કાળે હતી

દલપતનર્મદ જેવો પ્રગ્ભસન્માન્ય કવિવર નવયુગમાં પછી દેક જ પાક્યો હશે

પછી '૮૭ માં ગદ્યમાં સરસ્વતીચન્દ્ર ને પદ્યમાં કુસુમમાળા છપાયા સરસ્વતીચન્દ્રે કુસુમમાળાને ઢાઢી ઢીધી કવિ લેખે થવી જોઈએ એટલી સાચી કિંમત નગસિહરાવની હજી થઈ નથી. એ ગોવર્ધનયુગના પ્રધાન નવકવિઓ તે મણિશંકર અદ, બળવન્તરાય દાંધાર, ને કલાપી તેમજ સૌથી વધુ લોકઝીણાતા કવિ તે કનાપી એ સૌના કાવ્યબડોળ ટૂંકા, ને દલપતનર્મદ જેવો નવપ્રગ્ભસન્દેશ નહિ જેવો કાન્તના સર્વોત્તમ કાવ્યો વસન્તવિનય ને ચક્રપાકમિથુન. એ એમના આદિ કાવ્યો ધી. બળવન્તરાયના મતે એમનું સર્વોત્તમ કાવ્ય તે આરોહણ, મારા મતે એમનું સર્વોત્તમ કાવ્ય તે ખેતી એ બન્નેય એમનાં ગદ્ય સદીમાના કાવ્યો આ સદીના ૪૦ વર્ષોમાં ફરી એમણે એવા કાવ્યો લખ્યા નથી ગોવર્ધનયુગના અવશેષરૂપે બળવન્તરાય સન્માનાવા જોઈતા હતા, એ યુગના અવશેષ લેખે આજ બળવન્તરાય કવિતારિશે Anandragam છે ગદ્ય સદીના છેલ્લા દસકમાં જ્ઞાનાનન્દ ને રસસુન્દરીનો લખ્ય ગોવર્ધનભાષ્યએ લખ્યો હતો. ગોવર્ધનભાષ્યને અનુસરી શ્રી. બળવન્તરાય જ્ઞાનને કવિતાનો આત્મા માને છે છેલ્લી અર્ધી સદીમાં સ્નેહસુદાને સફળ કાવ્ય ટેટાકોએ કહ્યું છે ?

પછી આવ્યા ન્હાનાનાલ, ન્હાનાવાલના ગુલુદોષ ગુજરાતગ્જાણીતા છે, મ્હારે કહેવાના હોય નહિ, મ્હારાથી વો હકીકતો કહેવાય પદર પૂરા થતાં પૂર્વે '૬૨ માં ન્હાનાલાલે કવિતા લખવા માંડી, ને '૬૭થી ન્હાનાલાલના મઘપઘ આસ્તિકોમાં છપાવા માંડ્યા તે પછીને જ વર્ષે -'૬૮ માં એમનાં વસન્તોત્સવ ને ડાલનશૈલી છપાયા, ને ગુજરાતે ખજભળાટ થયો. ૧૯૦૩ થી પ્રેમભક્તિ-અન્યમાળા છપાવા માંડી અને આજ ૧૯૪૦ માં એમના નાનામેટા ૭૧ ગ્રન્થો છપાયા છે. ન્હાનાવાલના મોટામાં મોટા કાવ્ય કુરુક્ષેત્ર મહાકાવ્યના કાંડો ૧૯૦૬ થી છપાય છે તે પદરે વર્ષે આજી હમણા જ છપાઈ રહ્યા છે

૧૮૪૮ થી ૧૯૪૦ લગભગ દસ દાયકાની ગુજરાતે દલપતરામ શની અખ ડળ્યોત કાવ્યો-પાસના છે વિદ્યાર્થી બન્ધુઓ ! એ દસ દાયકાની દલપતરામ શની કાવ્યોપાસનાની જોડ જગતના કાવ્ય ઇતિહાસે હશે તે તમારા શિક્ષાગુરુને પૂછીને જાણશે

ન્હાનાલાલના સમવયરકો છે, ખજરદાર, લલિતજી ને મોટાદાકર ન્હાનાલાલની પેઠે ખજરદારનો પણ જન્મ સુવર્ણમહોત્સવ ગુજરાતે ઉજવ્યો હતો લાકુષ્મી કમાઈ, લાકુષ્મી ખોઈ, માદગીને જિજ્ઞાસેથી યે ખજરદાર હજી ગુજરાતને કાવ્યફલમાં અર્પે છે.

ને પછી આવ્યા છે આપણા છેક નવીન કવિઓ ચન્દ્રવદન મહેતા, રમણ વકીય, ઝીણાભાઈ દેસાઈ સુન્દરજી ખેડાઈ, ત્રિભુવન લુદાઈ, કુસુમાકર, ઇન્દુલાલ ગાધી, કરસનદાસ માણેક, ઉમાશંકર જોષી, ઝવેરચન્દ ગેલાણી, મનસુખવાન ઝવેરી, મૂળજીભાઈ શાહ, રમણલાલ દેસાઈ વિ એમનામાના ઘણાંખગ ઉપર ગસ જેટલી કષ્ટક ન્હાનાલાલની, પૃથ્વી ને સોનેટ જેટલી કેટલીક શ્રી મળવન્દરાયની, ને કાવ્યોના વિષયો પરત્વે મોટે ભાગે અસહકાર ને બોદ્ધેશવિગ્રમની અમરો છે કાવ્ય પેઠે કવિ સદા રવસન્દેશ ગાય. વધે પૂર્વે મુનશીમા સર કાવસજી જહાંગીર હોતમાના એક જાહેર વ્યાખ્યાનમા બે એક હજારની મેદની વચ્ચે એ કવિમંડળી વિશે મહે તો હિચ્ચારેલુ છે કે ' એ સહુ આશાસ્પદ મંડળી છે, અને એમનામાથી જેમનો જેમનો રતત્ર વિકાસ થશે તે તે ઘણા પૂર્વાચાર્યોને જૂનાવશે- ન્હાનાલાલને તો જરૂર જૂનાવશે '

ગુર્જર મહાપ્રજ્ઞ ગુણુઓશિમણુ મહાપ્રજ્ઞ છે પોતાના કવિવરોને એ સદા પૂજતી આવી છે. કવિપૂજ્ઞ એ ગુર્જરીની વિશેષતા છે, દનપતને પ્રથમ માનપત્ર ૧૮૫૧ મા નર્મદ નગરીએ આપ્યું હતું ૧૮૮૭નો દલપતમહોત્સવ, ૧૯૨૦ની દલપતશતાબ્દી ૧૯૨૭ નો પ્રેમભક્તિ સુવર્ણમહોત્સવ, ૧૯૪૦ નો ખજરદારમુનશુમહોત્સવ, ૧૯૩૩ની નર્મદશતાબ્દી, ૧૯૩૭ની રણુછોડાભગતાબ્દી, ૧૯૩૭નો પ્રેમભક્તિમણિમહોત્સવ, ૧૯૪૦માનો પ્રેમભક્તિ-દામપત્યસુવર્ણમહોત્સવ ગુર્જર મહાપ્રજ્ઞના ને અનીચીન ગુર્જર કાવ્યપ્રતિષ્ઠાસના ' એ ચિરમરણીય પ્રસંગો છે નિજ જીવત્પરમાને ઉત્તમતી મહાપ્રજ્ઞ ભવિષ્યમા યે નિજ કવિવરોના કાવ્યમહોત્સવો અધિકા પ્રોત્સાહનથી ઉજવશે એની મને તો પ્રતીતિ છે, વિદ્યાર્થી બંધુઓ ! તદ્મારામાથી કોકનો તો કાવ્યમહોત્સવ ગુણુઓશિમણુ ગુર્જરાત જરૂર ઉજવશે *

* ઓલ હન્ડિયા રેડિયો મુખ્યથી ૩-૧૦-૧૯૪૦ અને ૨-૩-૧૯૪૧ (ખડત) ૧૫ થયેલુ — એના સીન-અધી

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

જાહેરાત નં. ૭ / સન ૪૫-૪૬

અ ગોતીભાઈ ન અમીનના માનમા રવ શ્રી મો ન. અમીન રમારકમાળાની યોજના વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે શરૂ કરેલી છે એનો ઉદ્દેશ પ્રતિ વર્ષ આવંતી સ્વર્ગસ્થની પુણ્યતિથિએ વાર્તેતર વિષયનો કોઈ ઉપયોગી અથ પ્રકટ કરવાનો હોઈ આજ લગીમા એમા ત્રણ પ્રકારનો ગદ્ય પહેલા છે આગામી ૧૯૪૭ ની સાવમા આવતી પુણ્ય તિથિએ વિજ્ઞાન, ધર્મ, આરોગ્ય, તિલાણુ, અગ્નિ, પ્રવાસ વગેરે જેવા વાર્તા સિવાયના કોઈ પણ અથની જરૂર છે એના કોઈ અથનુ લખાણુ કોઈ લેખક બાઇબેન પાસે તૈયાર હોય તો તે મત્રી રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ ૦/૦ મેટ્રનવાઈચેરીને ગિરનામે મોકલી આપવા, અગર તે સબધમા પત્ર-અવદાર કરવા લેખક બાઇબેનોને વિનંતિ કરવામા આવે છે રમારક યોજના મુજબ સ્વીકારવાના અથના છાપેના પૃષ્ઠ દીઠ આઠ આનાથી એક રૂપિયા સુધીનો પુસ્તકાપ આપવાની ભેગવાઈ છે, જેની ઘટિત નોંધ લખ પ્રકાશન માટેનુ લખાણુ મોકામા મોકુ જુલાઈ માસની ૧૫ મી સુધીમા મંડળની ઓફિસે પહોંચી જાય તે પ્રમાણે મોકલી આપવા વિનંતિ છે

C/o સેન્ટ્રલ લાઈબ્રેરી
વડોદરા
તા ૧૦-૬-૪૬

રામલાઈ કા. પટેલ
મત્રી
વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

સાહિત્યસુધિનું અવનવું .

*સમુક્ત પ્રાંતોની દિલ્લી પરિષદની છઠી બેઠક ડૉ. અમરનાથ જાના પ્રમુખપણા હેઠળ ચિંતોડાખાદમાં મળી હતી. પ્રમુખે પોતાના બાપણમાં કૃત્રિમ ભાષાના સર્જન સામે વિરોધ ઉઠાવ્યો. કહેતા તે વખતે વચાચેત નિબંધો પૈકી, ડૉ. સુનીતિકુમાર ચેટરજીનો 'તાનસેન' ઉપરનો, શ્રી સીતારામ ચાતુર્વેદીનો 'અપભ્રંશ કવિતા' પરનો, શ્રી હિંદનાગાયણ તિવારીનો 'દિલ્લીમાં પરભાષાના શબ્દો' ઉપરનો અને રાયચંદાદુર શ્રી નારાયણ ચાતુર્વેદીનો 'સાહિત્ય-વિટપ' પરનો નિર્બંધ ખાસ ધ્યાન ખેંચતા હતા.

*મંત્ર સાહિત્ય મંડળે તે જ સમયે ડૉ. રામપ્રસાદ ત્રિપાઠીના પ્રમુખપદ હેઠળ સભા ખરી હતી મંડળે મંત્ર જાણ તથા મંત્ર સાહિત્યને પણ પ્રેતસાદન આપ્યું છે તે વખતે અતઃકઢીની દરીકાષ કરવામાં આવી હતી તે બહુ રસિક થઈ પડી હતી.

*દિલ્લી લેખકોના દિવસના રજાણાથે ગમે વધે ગરૂકવિ મેથિલીશરણ મુખતના પ્રમુખપણા હેઠળ, અન્ધાખાદમાં સાહિત્યકર સસદની રચાવના કરવામાં આવી છે. શ્રીમતી મદાદેવી વર્મા તેના મંત્રી છે સસદ દિલ્લી લેખકોના પુસ્તકો પ્રગટ કરશે અને તેમને ખાની શો તેટલું વધારે મહેનતાણું આપશે. તેમ કરતા જે કંઈ નફો રહેશે તે લેખકોના દિવસના દરમાં આપી દેવાશે લેખકોના આરામ તથા અવ્યાસ માટે સસદ આરોગ્યધામ બધાવવાની યોજના કરી રહેલ છે પ્રથમવાખીતના કાષાની સુધારણા માટે, લેખકો અને પ્રકાશકો વચ્ચેના સંબંધો વધારે સારા કરવા માટે અને લેખનકાર્ય વડે જ આશ્ચરિકા ચતાવનાગતી રિયલિટી સુધારવા માટે પણ સસદ કાર્ય કરશે.

*૩૧ ૨૦૦) નું વરોદા ચિંતામણિ દ્રષ્ટ પાગિતોષિક ચાલુ વર્ષે શ્રી ડબ્લ્યુ ડી બાવેને તેના પુસ્તક 'મુસનમાન યુગ પૂર્વે નદારાજ' (ખીન્ને બાગ) માટે આપવામાં આવ્યું છે.

*ગોલ્ડાપુરની વિદ્યાપીઠ દાહરકૂલના એક શિક્ષક શ્રી એ. વી. કુલકર્ણીને 'મગધી

કાવ્ય સમીક્ષા ' માટે રૂ. ૨૫૦) નું રાવ જહાનુર દાદોના પાકુરગ તરગડકર પારિતોષિક આપવામા આવ્યું છે.

*ભોવ ગીરના કોશલ કલા મહામંડળે ' ચતુરંગ ' નામનું નવું ઉડિયા માસિક શરૂ કર્યું છે

*પંજબ વિશ્વવિદ્યાલયે મિ અને મિસિસ જગદીશ સિંઘને ' બાળકના શરૂઆતના વર્ષો ' નામક તેમના પુસ્તક માટે રૂ. ૧૦૦૦)નું પારિતોષિક આપ્યું છે.

*કર્ણાટકના સુપ્રસિદ્ધ નાટ્યલેખક કેલાસમ્ને તેમની ૬૦ મી વર્ષગાઠ પર દેશભરમાંથી અનલિ અર્પવામા આવી હતી મહોત્સવ એક, અઠવાડિયા સુધી ચાલ્યો હતો અને લેખકો, વિદ્વાનો તથા જનતાએ મોટી સંખ્યામાં તેમા ભાગ લીધો હતો. લોકોના ઉત્સાહના પૂરે વાર્ષિક ' કેલાસમ્ મહોત્સવ ' ઉજવવાનું નક્કી કર્યું છે.

પત્નીસ વર્ષો પહેલા કેલાસમે મિત્રોની વિનંતિથી પોતાનું પહેલું નાટક ' દ્રાક્ષ મદી ' લખ્યું તેનો કર્ણાટકમા ઠેર ઠેર સત્કાર થયો પછી તો તેના શ્રેષ્ઠ પુસ્તકો-કાનડી તથા અંગ્રેજીમા સાહ્યી વધારે નાટકો-એક પછી એક બહાર પડવા લાગ્યા

સુવાન કેલાસમ્ જૂરતરશાસ્ત્રી થના માટે યુરોપ ગયા, અને ત્યાં સાત વખત પ્રથમ વર્ષમા આવી ડીમી મેળવી થોડો સમય તેમણે સરકારી નોકરી કરી, પરંતુ પછી કાનડી નાટકના ઉદ્ધાર અર્થે પોતાનો સમગ્ર સમય આપવા માટે તે છોડી દીધી. ' કેલાસમ્ નાટ્યશૃદ્ધ ' સ્થાપવાની માગણીને સરસ ટેકો મળી રહ્યો છે કર્ણાટકની તેણે બહુવેલ સેવા માટે તેમને અભિનંદન તથા ચેલી આપવાની યોજના પણ વિચારાઈ રહી છે

*લગભગ ૫ દર વર્ષ પહેલા પ્રોફેસર સાચો વી ફેંગે શેઠરૂપીઅરના નાટકોનું ચીની ભાષામા ભાષાતર કરવાની શરૂઆત કરી હતી તેમના ભાષાતરનો પહેલો હપ્તો- ' હેમ્પેટ ', ' મેકબેથ ', ' ડોંગ લીઅર ', તથા ' ધી મચેન્ટ ઓફ વેનિસ ' જુન માસમા પ્રગટ થવાના હતા

*શ્રેષ્ઠ નવલકથા માટેનું ' ધી મેક્સિકન પ્રેમિયોનેસિઓનલ ' નેમા એગ્રુસ્ટિયાસ' નામક પુસ્તક માટે ફ્રાન્સિસકો રોમસે મેક્સિકોને આપવામા આવેલ છે આ પુસ્તક મેક્સિકોની ક્રાંતિયાને લગતું છે

*અમેરિકાના ' ધી સેટડે ' રિવ્યુ ઓફ લિટરેચર ' તરફથી જાતિના સંબંધ ઉપર ૧૯૪૫ મા પ્રગટ થયેલ શ્રેષ્ઠ પુસ્તક માટેનું રૂ. ૨,૦૦૦ ડોલરનું એનિરશીદ્ડ-વુલ્ફ પારિતોષિક વોલેસ રેગ્નરના ' વન નેશન ' તથા ' લુક 'ના તંત્રી તથા સેટ કોરે ક્રેઇક તથા હોરેસ આર કેટનના ' બ્લેક મેટ્રોપોલિસ ' વગેરે વહેંચી દેવામા આવ્યું છે

—છાટાલાલ માનસિંગ દામદાર

• નિગાનીવાળી નેપો હન્ડિયન પી ઇ એન. માધી લીધી છે.

૨૦૦૧નું બાલસાહિત્ય^૧

હડતી નોધનો એક પત્ર^૨

પ્રિય લાઈશ્વી,

આ વર્ષે^૧ 'મે' તમને ખૂબ રાહ જોવાની વર્ષ પૂરું થયા પછી લગભગ દશ મહિને આ પત્ર તમને લખુ છું^૨ પણ તેમા સંભોગ પર હુ દોષ ટોળી દઉં તો જ તમારા કપકોને પાત્ર ન બનું^૩. જો કે તવીથી તો અવારનવાર તાકીદ કર્યા કરતા જ હતા, પણ આજ સુધી લખવાનો યોગ આવ્યો જ નહિ.

આપા પત્રો તમને લખવાની શરૂઆત વર્ષો પહેલા થઇ તેનો એક હેતુ એ હતો- અને હજુ પણ છે-કે દૂર દૂર બેઠેલા તમને અહીં દેશમા પ્રગટ થતા બાલસાહિત્યનો ખ્યાલ આપવો, અને તેથી આ પત્રમા પ્રગટ થયેલ પુસ્તકોની વિગત તથા કંઇક અંશે સાર મળી આવે તેવી પહેલેથી જ ધાન્ય છે. પુસ્તકોનું બારીક અવલોકન કરી તેના પર ટીકા કરવાનો મારો હેતુ હતો નહિ તેમજ નવી આજે પણ એટલે કાંઈ બાબતે આ પત્ર ટાપલા જેવા લાગતો હોય તો તેમા મને નવાઈ નહિ લાગે. જો આમાથી મળતી વિગતો કાંઈને ઉપયોગી થતી હોય તો મારી મહેનત કંઈક અંશે મફત થયાનું માનીશ તથા 'પુસ્તકાલય'માં તે પ્રગટ કરાવતો રહીશ જો તેમ નહિ જણાય તો પત્રનું મૂળ ખાનગી સ્વરૂપ આનું રહેશે.

શ્રી નાગરદાસ પટેલે બાલસાહિત્યના નવા પુસ્તકો ઠીક પ્રમાણમા પ્રગટ કર્યા છે પુનર્મુદ્રણની સખ્યા પણ ઘણી મોટી છે. તેમના તરફથી આવતી 'બાલવિનોદ મંથાવલિ'મા પાંચ પુસ્તકો પ્રગટ કર્યા છે પાને પાને ચિત્રો અને મોટા અક્ષરો એ આ ગ્રંથમાળાની વિશિષ્ટતા છે. 'અંધેરો નગરી'મા દલપતરામની 'અંધેરીનગરી'ની કવિતાની પ્રચલિત વાત મલ્લમા આપી છે. 'સોનાકુમારો' તથા રીંછરીંછણની વાત બાળકોને ખૂબ ગળે તેવી છે. 'ઈન્દુબાલ'ની વાતમા રેશમી કાપડની ઉત્પત્તિની વાત છે તથા તે જ પુસ્તકમા આપેલ બીજી વાત 'મીનીમાશી'મા જિવાડાએ ગરુડ તથા જૂડણના ભોળપણનો લાભ કેવી રીતે લીધો તેની વાત છે. 'અકલ્પીના ઇંડા' સંપત્તિ બળ બતાવે છે ત્યારે તેમા જ આવેલી બીજી વાત 'કામડાની જાત' કામડાનો કુદરતી દુષ્ટ સ્વાભાવ બતાવે છે 'બીકણુ સસલ્લી'મા બીકણી રજનું જન્મ કેમ થાય છે તે, તથા તેમા જ આવેલ 'ઘોટની ઉત્પત્તિ'મા ઘોટ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયું તે તથા 'અગાધરો મિત્ર'મા અગાધરો ઉપર વિશ્વાસ ન રાખવાનું સમજાવેલ છે.

શ્રી. પટેલ તરફથી આવતી બાલવિનોદમાળામા 'હુ સા' પરીકથા છે 'વાલિયો' અંગ્રેજી લોકકથા પર રચાયેલ બહારવટિયાની વાત છે અને તેમા બહારવટિયા શરવીંગ હોવા

૧ દક્ષિણ આફ્રિકાવાસી મિત્રને લખાયેલ પત્ર

૨ હમેશા મુજબ આ પત્રમા કિશોર સાહિત્યનો પણ સમાવેશ થાય છે

સાથે કેવા દિવાનર તથા નીતિમાન હોય છે તે બતાવેલ છે 'વામનજી' પણ એક પરીકથા છે અને સાવકી માતાની અદેખાઈ કેવી નિષ્કળ જાય છે તે બતાવે છે

'બાલજીવન'વાળા શ્રી રમણુલાલ શાહે 'હાસ્યવિનોદ પુસ્તકમાળા' નામથી એક નવી શ્રેણી શરૂ કરી છે દશ ચોપડીઓના આ ગુચ્છની કિંમત રૂ. ૩-૧૨-૦ રાખી છે આ ગુચ્છ પૈકી ટેટલીક પુસ્તિકાઓની સમાલોચના આગલા વર્ષોમા લેવાઈ ગયેલ છે નવી બહાર પડેલી પુસ્તિકાઓને આપણે દૂકમા જોઈએ

'હાસ્યગગા ભાગ ૩'મા શ્રી. રમણુલાલ શાહે આગલા બે ભાગોની માફક રમુજ દુયકાઓનો સંગ્રહ કર્યો છે. બધા દુયકાઓ ઓઝાવતા અંગે હાસ્ય ઉત્પન્ન કરાવે તેવા છે. 'કૃતિયો' એ કૃતોદ્ધાન નામના દગ્ગના ભાવ્યોગથી થયેલ પગલમના વર્ણનની નોંધ છે.

ગાજકોટના કિતાબઘરે અંગ્રેજીમા જ્ઞાનસાહિત્ય પ્રકાશન કરવાની શરૂઆત કરી છે સુંદર રૂપરંગવાળી, અંગ્રેજ પ્રકાશનને ટક્કર મારે તેવી શ્રી નાગરદાસ પટેલની 'ઇન્ડિયન ફેરી ટેલ્સ' પ્રગટ કર્યા પછી ખાચ રૂપિયામા દસ અંગ્રેજ પુસ્તિકાઓ ઉપરાંત એક બેટ પુસ્તક પ્રગટ કરવાની તેની યોજના છે આ 'વિલ્ડન્સ ઓફિન લાયબ્રેરી' (બાળકોનું પોતાનું પુસ્તકાલય) શ્રેણીમા ચાર પુસ્તિકા બહાર પડી ચૂકી છે અને આ છપોશે ત્યાં સુધીમા તો બીજી વધારે બહાર પડી હશે 'સુંદરની દીવાળી'મા દીવાળી વખતે સુંદરને જોન ન હોવાની ખોટ સાતે છે અને હેવટ વૈકુઠ્ઠાથી લક્ષ્મીજી તેના જોન થઈને આવે છે 'જોલક માઈન' (સોનાની ખાણ) નાગરદાસ પટેલે લખેલ છે તેમા મીઠું મિયા ધુતારાઓને પણ કેવી રીતે છેતરી જાય છે તે બતાવેલ છે. 'ની વિટિ બાઈર' (મસ્કરો હજમ)મા ધનિયા હજમની વાત આપેલ છે 'ધી એમ્પરર્સ પોએટ' (શાહી કવિ) શ્રી. કે. આર. રાવે લખેલ છે અને તેમા દક્ષિણુદિદના મીરજલ ગજુતા તેનામીરામની વાતો આપવામા આવી છે

કોઈ પણ ગુજરાતી પ્રકાશક આના સુંદર અને સુધક અંગ્રેજ પ્રકાશનો કરે તે ગર્વ લેવા જોવી વાત છે

શ્રી ભારતી સાહિત્ય સંઘ -લિમિટેડે કિશોર અચાવલિ દ્વારા ચાલુ વર્ષમા છ પુસ્તિકાઓ પ્રગટ કરી છે, જળીતા લેખકો નિરંજન વર્મા તથા જયમહંત પરમાર, આ પુસ્તિકાઓના લેખકો છે. 'ચીબોલારાણી'મા ચાર ગાજરયાની કથાઓ 'ચીબોલારાણી' 'ચાર બાઇનધ' 'બે ચોર' તથા 'નિસાસાનું કારણ' આપવામા આવેલ છે 'દોલત પરી'મા પંજમની લોકકથાઓ 'દોલતપરી' 'ધસર અને કાનીસર' 'ચરમાપરી' તથા 'સોથી મીઠું શુ ?' આપવામા આવેલ છે.

'સોના પદમણી'મા છ દેલખડની ખાચ કથાઓ 'સોના પદમણી' 'બુદ્ધિ બડી કે પૈસા' 'ધુતાગની દીકરી' 'વાસુકિ નાગનો મણિ' તથા 'ચક્રથી રાણી' આપવામા આવી છે, આ ત્રણે પુસ્તિકાઓ 'પરીકથા-ખંડ ૧'ના શીર્ષકથી એકત્ર પણ પ્રગટ કરવામા આવી છે.

'નાગકુમારી'મા જંગાળની લોકકથાઓ- 'નાગકુમારી', 'બોપરીનો પોકાર'

‘ચ પકકુમાર’ તથા ‘અખૂટ હાડથી’ ‘નીન-મણિ’ માં પણ બગાળની લોકકથાઓ ‘નીનમણિ’ ‘કળાવતી રાજકન્યા’ ‘પરવાની શોધ’ તથા ‘રમન ને ગોવાળ’ તથા ‘ફૂલવતી’ માં કાઠિયાવાડની લોક-કથાઓ ‘ફૂલવતી’ ‘વનવીર’ ‘સૂગવાવ’ તથા ‘ગોડી નદી’ આપવામાં આવેલ છે. આ પુસ્તિકાઓ ‘પરીકથા ખડ ૨’ ના ત્રીજા કે હેઠળ પણ પ્રગટ થઈ છે. આવી રીતે દેશદેશની કથાઓ આપવાનો આ પ્રયાસ આત સ્તુત્ય છે. વર્ષો પહેલાં ‘ગુજરાતી’ પ્રેસે ‘ભાગત લોકકથા’ ના ૮-૯ ભાગ પ્રગટ કરી આવી કથાઓ પ્રયત્ન કરી હતી. આ ભાગો અત્યારે ઉપલબ્ધ છે કે કેમ તેની માહિતી નથી.

પંડોદરા તથા મુખમની હવે તો સારી રીતે જાણીતી થઈ ગયેલ પ્રકાશન સંસ્થા ‘જીવન સાહિત્ય મંદિર’ પણ બાલસાહિત્ય પ્રગટ કરવા માડ્યું છે. શ્રી ગોવિંદભાઈ ઠાકરકૃત ‘વનવગડાની વાતો’ માં પશુજીવનની સાત વાતો આપેલી છે, શ્રી જીવરામ જોશીકૃત ‘ભગવાનની કોટ’ માં પાંચ પટેલ ખીજની મસ્કરી કરવા જતા કેવા બની જાય છે તેની વાત છે. બકોર પટેલની વાત જેવી વાત લખવાનો લેખકનો આ પ્રયત્ન છે અને તેમાં પાંચ પટેલના બંદેસે પાન ૪૭ પર બકોર પટેલનું નામ પણ છપાઈ ગયું છે. લાલુબેન મહેતાકૃત ‘પંદર દિવસનો પ્રવાસ’ માં દિલ્હી, આગ્રા, લાહોર, અમૃતસર, તથા કરાચીના પ્રવાસનું અને ત્યાંના જોવા જેવા સ્થળોનું વર્ણન છે. કુસુદ શેઠકૃત ‘પદલવી’ માં નવ નાની વાતો છે. લાલુબેન મહેતાકૃત ‘ત્રિમૂર્તિ’ કસ્તુરબા’ અસાર સુધી પ્રગટ થયેલા કસ્તુરબાના જીવનચરિત્રોમાં સારો સરખો ઉમેરો કરે છે.

શ્રી આર આર ગેડે દક્ષિણમૂર્તિએ પડતી મુકેન દારઝનની વાતના ચારથી દશ ભાગો પ્રગટ કરીને ગુજરાતીમાં આ વાત પૂરી ઉતારી છે. શ્રી રસૂલભાઈ વહોરાકૃત ‘બાદશાહ જહાંગીર’ માં તે બાદશાહ સંબંધી વણી જણવા જેવી વાતો મળી આવે છે. ‘મૂછાળી મા’ પ્રગટ કરીને લેખકે તથા પ્રકાશકોએ ગિજુભાઈ પ્રત્યેનું ઋણ અદા કર્યું છે. બાલસાહિત્ય વાટિકા મંડળ બીજાની તેનાથી’ સરખાત થાય તે બહુ ઇષ્ટ ગણી શકાય. રામાયણના પાત્રો પેકી બાકી રહેન શ્રી નાનાભાઈકૃત ‘રામચંદ્ર’ મોડું પણ પ્રગટ થયું છે, પણ તેનો બંદેસે પુસ્તક દળદાર બનાવીને લેખકે વાળી આપ્યો છે. નાનાભાઈના બીજા પુસ્તકોની માફક આ પુસ્તકમાં પણ ઢેંગેંગ મોહિતકો મળી આવે છે.

એવી પ્રકાશક વાચકજનતાનો મહાન શત્રુ છે.

આ લેખકનું નામ જાણીતું છે, એ ‘ચલણી સિક્કો’ છે, એના નામે જે કાંઈ આવશે તે ચાલશે, અથવા આ પ્રસંગ મહાન છે એટલે તેને લગતું ગમે તેવું સર્જન બજારમાં ઉતરકાંઈ જશે, એવી મનોદશા સેવતા પ્રકાશક વાચક-જનતાનો મહાન શત્રુ છે, એટલું જ નહિ પણ ઉમઠા ભાવોથી ઉત્તરજા બનેલા આ વ્યવસાય માટે પણ આ પ્રકારનો પ્રકાશક ઠલંઠપ છે. પ્રકાશક પોતાની જવાબદારી સમજવી જોઈએ સામાન્ય વાચકને ગમી જાય છે એટલે જ આવી હલકી ચીજો આપે રાખે. એ ખ્યાલ લાભક છે. પુસ્તક વિક્રેતાના વ્યવસાય માટે ભવિષ્યમાં ભારે આફત ઉભી કરનાર છે.

જે, ડાનાલ્ડ આદમ્સ

“ન્યુયોર્ક” માઈગ્સ બુક રિવ્યુ”

બાવનગરના સરસ્વતી પ્રકાશન મંદિર તરફથી શરૂ થયેન માળામા ' સર્પયજ્ઞ ' પ્રગટ થયેલ છે તેમા શ્રી મધુરે ' ગરુડ 'ની જીવનકથા વર્ણવી છે.

વડોદરાના પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળે સ્વ. બાપ્તિસ્ટ વ્યામ રમારક મથમાળાના પહેલા પુસ્તક તરીકે ' ભીતપત્રો દ્વારા લોકશિક્ષણ ' પ્રગટ કરેલ છે. શ્રી બબ્બબાપ મહેતાનુ નામ ગ્રામસેવક તરીકે જાણીતુ છે પોતે ચામણા ગામમા જે ભીતપત્રો લખતા હતા તે પ્રગટ કરવાનો આગ્રહ થતા તે પ્રકાશન પામ્યા છે માત્ર ગ્રામસેવકોને જ નહિ પરંતુ શહેરમા રહી સામાજિક કામ કરનારને પણ આભાથી ઘણું શીખવાનું મળી આવશે.

* સ્વ. મોતીબાપ અમીન રમારક મથમાળાના ત્રીજા પુસ્તક તરીકે શ્રી. પટવર્ધનકૃત મરાઠીમા લખાયેલ પુસ્તકનો ' અમારી ઇન્દુનુ શિક્ષણ 'ના નામથી અનુવાદ પ્રગટ થયો છે બાળકજીવણીમા રસ ધરાવનાર દરેક વ્યક્તિને આ પુસ્તક ઉપયોગી થઈ શકશે *

મેસર્સ એન એમ હકકરની કુલ તરફથી 'બુદ્ધિનો બાદશાહ' તથા 'ચતુર સુબળ' બહાર પડેલ છે તેમના તરફથી મેં વર્ષે બહાર પડેલ 'બીરબલની ચિત્રમય બાલવાતો'મા ન આવેન બાકીની વાતો તથા દુચકા આ પુસ્તકમા આપેલા છે એ રીતે અક્ષર બીરબલની બધી વાતો જે પ્રકાશનોમા પૂરી થતી જણાય છે. 'ચતુર સુબળ' લખીને જાણીતા બેબક શ્રી મોહનલાલ ધામીએ બાળસાહિત્યના ક્ષેત્રમા પ્રવેશ કર્યો છે આ પુસ્તકનું નામ તેમાં આપેલ પહેલી વાત 'ચતુર સુબળ' ઉપરથી રાખવામા આવ્યું છે 'ચતુર સુબળ' બીરબલની એક વાત છે આ ઉપરાંત 'મે ચોર', 'બાપથી સવાયો', 'માધારી તુબકુ', 'જલ્દુષ્ટ દિવાસળી' તથા 'દલ્લી દોકરી' એમ પાંચ વાતો આપેલી છે. બન્ને પુસ્તકો મોટા અક્ષરોમા છાપેલા હોય નાના બાળકોને પણ વાંચવા ગમે તેવા છે

આજ પ્રકાશકોએ શ્રી. આનંદકુમાર બટકૃત 'બુદ્ધિવિલાસ' પ્રગટ કરેલ છે, તેમા સમસ્યા, કોપડા, ઉપાણા, સમપણના બેદ, પ્રલેહિકા, પ્રત્યોત્તરો વગેરે મનમને કસોટીએ ચડાવીને આનંદ આપે તેવી પુષ્ટક બાંધેલી આપી છે શુભગતી બાપામા આવા પ્રકારનું આ પહેલું જ પ્રકાશન છે અને તે મારે પ્રકાશકો ધન્યવાદને પાત્ર છે અલગત, તેની કિંમત આકરી છે 'કુમારકથાઓ'માં શ્રી. રમણલાલ સોની કૃત સાત વાતો છે, એક સિવાય બધી 'કુમાર' કે 'કિશોર'મા પ્રગટ થઈ ગઈ છે માસિકોનાં પાનામા જ વાંચોને ન પડી રહેવા દેતા તેને પ્રચર્ય કરી તેથી વાંચકોના વિચારણ સમૂહને તેનો લાભ મળશે.

પ્રજીર્ણ પ્રકાશનોમા શ્રી પ્રફુલ્લ ઠાકોર કૃત 'શ્રીરામકૃષ્ણ' (કિશોરો માટે)ની ત્રીજી આવૃત્તિ શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાળીદયે પ્રગટ કરી છે

આ સિવાય બીજાં પ્રકાશનો પણ દશે, પરંતુ તે જાણવામાં કે જોવામા આનંદ નથી

—છાયાલાલ માનસિંગ કામદાર

* " ભીતપત્રો દ્વારા લોકશિક્ષણ " તેમજ " અમારી ઇન્દુનુ શિક્ષણ " એ બન્ને પુસ્તકોને બાલસાહિત્ય કે કિશોરસાહિત્યમા ગ્રાહ્ય આપવું અસ્થાને છે, કારણ કે એ બાલસાહિત્ય (દા કથાય કિશોરસાહિત્ય દર્શો) ન જ લેખી ગયાય —ત ત્રી

પરિશિષ્ટ

બાલવિનોદ કાર્યાલય, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુબમનાં પુસ્તકો

બાબાસેટ

(૧) અક્ષેપન

બાલવિનોદમાળાનાં પુસ્તકો દરેકની કિંમત ૦-૪-૦

લેખક નાગરદાસ ઇ પટેલ

૧ હસા

૨ વાલિયો

૩ વામનજી

બાલવિનોદ અથાવલિના પુસ્તકો દરેકની કિંમત ૦-૬-૦

સંપાદક નાગરદાસ ઇ પટેલ

૧ અધેરી નગરી

૩ ઇન્દુલાલા

૫ બીકણુ સસલા

૨ સોનાકુમારી

૪ ચકલીના ઇડા

૧.

બાલજીવન કાર્યાલય, વડોદરા

૧ હાસ્યમંથા ભાગ ૨

રમણલાલ શાહ

૦-૮-૦

૨ ક્રિતિયો

રમણલાલ શાહ

૦-૫-૦

એસસી એન એમ ઇક્કરની કું પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ-મુબમ

૧ બુદ્ધિનો બાદશાહ

(' પ્રકાશ ' રાવલ)

૨-૪-૦

૨ ચતુર સુમણી

(મોહનલાલ ધામી)

૧-૮-૦

૩ બુદ્ધિવિભાસ ૧-૨

(બાન દકુમાર ભટ્ટ)

૫-૦-૦

૪ કુમારકથાઓ

(રમણલાલ સોની)

૩-૦-૦

શ્રી સયાજી બાલસાહિત્યમાળાનાં પુસ્તકો

જીવનચરિત્રો

અતિરંગ

૦-૬

બેદુર્લા

૦-૮

વીર વનરાજ

૦-૬

હરિશ્ચન્દ્ર

૦-૬

દમયંતી

૦-૮

હેમચંદ્રાચાર્ય

૦-૮

ભગીરથ

૦-૬

અશ્વત્થી

૦-૬

શુરુ ગોવિંદસિંહ

૦-૮

ચિતામણિ

૦-૬

સાવિત્રી

૦-૮

બાણુવળી

૦-૮

લીલમ

૦-૬

મીરાંયાદ

૦-૬

એકલવ્ય

૦-૬

રામાનુજ

૦-૬

પ્રવાસ

ચંદ્રદાસ

૦-૬

અષ્ટાવક

૦-૬

આણુ

૦-૬

ચંચલ

૦-૬

પરશુરામ

૦-૬

નર્મદા

૦-૬

માકંડેય

૦-૬

બલધર વૃંદા

૦-૬

સિદ્ધપુર

૦-૬

કર્ણ

૦-૬

પાર્વતી

૦-૬

વિજ્ઞાન

વિશ્વામિત્ર

૦-૬

રૂક્મિણી

૦-૪

શોધખોળની વાતો

૦-૮

સુધન્વા

૦-૬

સતી

૦-૬

કુલ રૂ.

૧૩-૦-૦

દેશદેશની લોકકથાઓ ભાગ ૧-૬

લેખકો

નિરંજન વર્મા, નયમલ્લ પરમાર

દરેક ભાગની કી. રૂ. ૧-૦-૦

૧ ભાગ પહેલો—ગોડ બાળાની વાતો

૪ ભાગ ચોથો—કાઠિયાવાડની વાતો

૨ ભાગ બીજો—ગોડ બાળાની વાતો

૫ ભાગ પાંચમો—રાજસ્થાનની વાતો

૩ ભાગ ત્રીજો—બુદ્ધેલ બાળાની વાતો

૬ ભાગ છઠ્ઠો—પંજાબની વાતો

આર. આર. નેહની કૃં તં પ્રકાશનો

૧-૭ દારૂન ભાગ ૪ થી ૧૦	ચક્ર ચાક	દરેકની કિંમત	૦-૧૨-૦
૮ બાદશાહ જહાંગીર	રમુલભાઈ વોગ		૦-૮-૦
૯ મુછાળી મા	મિરીસભાઈ		૦-૧૨-૦
૧૦ રામચંદ્ર	નાનાભાઈ		૩-૮-૦

સ્વ ગિજુભાઈ સન્માન થેલી પ્રકાશનમાળાનાં પુસ્તકો

૧ ગિજુભાઈના પાઠો	૦-૧૨-૦	૫ ખારેક ટોપરા	૦-૧-૦
૨ ઋતુઓના ગગ	૦-૧૦-૦	૬ નવી વાતો	૦-૧૦-૦
૩ વનગ્ધતિપાઠો	૦-૧૦-૦	૭ આફ્રિકાની સફર	૦-૧૦-૦
૪ પ્રાણીપાઠો	૦-૧૦-૦		

ભારતી સાહિત્ય સઘ સિમિટેડ-મુબમ્બ તથા અમદાવાદ

કિશોર મધાવલિના પુસ્તકો દરેકની કિ ૧-૦-૦

૧ ઓખોતગણી	૩ સોના પદ્મણી	૫ નીલમણિ
૨ દોનપતખરી	૪ નામખુમારી	૬ કૃપવતી

જીવનસાહિત્ય મંદિર-મુબમ્બનાં પ્રકાશનો

૧ વનવગડાની વાતો	૦-૧૦-૦	૪ પદ્મવતી	૦-૬-૦
૨ ભગવાનની ભેટ	૦-૧૦-૦	૫ પ્રેમમૂર્તિ કસ્તુરના	૦-૬-૦
૩ પદર દિવસનો પ્રવાસ	૦-૧૦-૦		

પુસ્તકાલય સહાયક સંઘ મહાળ-વડોદરાના પ્રકાશનો

૧ ભીતપત્રો દ્વારા લોકશિક્ષણ	૧-૮-૦	૨ અમારી ઇન્દુજી શિક્ષણ	૨-૮-૦
-----------------------------	-------	------------------------	-------

શ્રી લલિતભાઈ કાર્યાલય-અમદાવાદ

૧ રામકૃષ્ણ કિશોરો માટે	૦-૮-૦
------------------------	-------

શ્રી બાલજીવન કાર્યાલય-વડોદરાનાં પુસ્તકો

પુનર્મુદ્રણો

૧ બાળકોનું ગમાવણ	(ચોથી આવૃત્તિ)	૧-૦-૦
૨ દારૂન મા ભાગ ૧	(ત્રીજી ")	૦-૧-૦
૩ દારૂન મા ભાગ ૨	(ત્રીજી ")	૦-૧-૦
૪ આનંદ મંદિર	(બીજી ")	૦-૧૨-૦
૫ મૂર્ખ મંડળ	(ત્રીજી ")	૦-૮-૦
૬ કિશોર વાતોવલિ	(બીજી ")	૦-૮-૦
૭ પનામુમારી	(બીજી ")	૦-૮-૦
૮ અટકચારનાં વાદરા	(ત્રીજી ")	૦-૮-૦
૯ વાલજીની બોડના	(બીજી ")	૦-૮-૦

બાલવિનોદ કાર્યાલયનાં પુનર્મુદ્રણો

બાલવિનોદ મંથાવલિ

ખીજ આવૃત્તિ (૧) હાથીનું નાક, (૨) સગીતશાસ્ત્રી, (૩) ચિત્રરેખા, (૪) ત્રણ દિકરા
બાલવિનોદમાળા

દશમી આવૃત્તિ (૧) રતનિયો,
નવમી " (૧) મોતિયો, (૨) મણિયો
આઠમી " (૧) ઉદર દેશ, (૨) ભૂરિયો, (૩) બાણિયો, (૪) મરધામાઇ, (૫) પંડિતજી
સાતમી " (૧) ગંગાગમ, (૨) ઉધણસી, (૩) કાનાથેલાં, (૪) ભગો.
છઠ્ઠી " (૧) લાલિયો, (૨) હેમલતા, (૩) રણધીર, (૪) સમુદ્ર, (૫) ગુદરિયો,
(૬) રાવજી, (૭) બાળવિનોદિની.
પાંચમી " (૧) ચતુરો, (૨) સોણલિયો, (૩) કાળિયો, (૪) સુબાઇ
ચોથી " (૧) અવકા, (૨) બેલવાળો, (૩) કામત્રી, (૪) ધરતીમાતા, (૫)
બાપના વેણ, (૬) ફુદારી, (૭) સોનાના પગલાં, (૮) મરવી ગુજરાત,
(૯) વહેતિયો, (૧૦) લંકાની લાડી.
ત્રીજી " (૧) ધનિયો, (૨) બટમોમરો

અરોઠ બાલપુસ્તકમાળા

સાતમી આવૃત્તિ (૧) રબાનુ રસોઇવર ખડ ૧
છઠ્ઠી " (૧) મહારાષ્ટ્રનો મહારથી, (૨) ત્રણ તપેલા, (૩) શા માટે ? (૪-૫)
રબાનુ રસોઇવર ખડ ૨-૩ (૬) અમારી વાતોઓ
પાંચમી " (૧) ચીની વાતો, (૨) કેશુડા, (૩) રૂપીના માગમાં, (૪) કુતુહલ ખડ ૧,
(૫) મુદ્રારાક્ષસ, (૬) આપણા મિત્રો, (૭) વિજ્ઞાનવિહાર ખડ ૧,
(૮) મમત ખીતો, (૯) અવળચડો, (૧૦) ગણિતયમતકાર, (૧૧) અજ્ઞાન
ફુનિયા, (૧૨) સુંદરપુરી, (૧૩) નાની મોટી વાતો ખડ ૧, (૧૪) નરવીર
નેપોલિયન, (૧૫) ચિતાતો સિકાર, (૧૬) દગામાજ ફુલમન, (૧૭) અમારો
વાતોઓ ખડ ૩.
ચોથી " (૧) આમગીતો, (૨) સિકદર, (૩) ફૂલગજરી, (૪) વિજ્ઞાન વિહાર ખડ ૩,
(૫) ધીંગાખાઇ, (૬) હેમરાજ, (૭) ચોપમાની ફુનિયા ખડ ૧
ત્રીજી " (૧) પત્રપેદી, (૨) વિજ્ઞાનવિહાર ખડ ૪, (૩) લેનિન, (૪) ગીતકથાઓ,
(૫) કુતુહલ ખડ ૨, (૬) નીરૂની નોલપોથી, (૭) વિજ્ઞાનવિહાર ખડ ૫,
(૮) વડવાઇઓ ખડ ૧, (૯) હાસ્યતરંગ ખડ ૨, (૧૦) પ્રવાસકથાઓ,
(૧૧) કોણ કેમ થયું ? ખડ ૧, (૧૨) નવી નવાઇઓ ખડ ૧, (૧૩)
ચિત્રરેખા, (૧૪) ચોપમાની ફુનિયા ખડ ૧, (૧૫) હાસ્યતરંગ ખડ ૩,
(૧૬) સાગરની રાણી, (૧૭) નગીનાવાડી, (૧૮) લાલાનો ભેળ, (૧૯)
ચોપમાની ફુનિયા ખડ ૨, (૨૦) કોણ કેમ થયું ? ખડ ૨, (૨૧) ભારત-
કથાઓ, (૨૨) ચોપણી
ખીજી " (૧) ચોપમાની ફુનિયા ખડ ૩, (૨) પ્રેમાનંદ, (૩) હાસ્યતરંગ ખડ ૫
(૪) બાપુનો હાથરો, (૫) શાણો શિવાળ, (૬) ભોરો

શ્રી આર. આર. શેઠની કૃતિ. સુઅખનાં પુનર્મુદ્રણો

૧ હિંદુધર્મની આખ્યાયિકાઓ ભાગ ૨ નાનાભાઇ (ત્રીજી આવૃત્તિ) ૧-૦-૦
૨ સરસ્વતી પરથી " (ત્રીજી ") ૦-૧૨-૦
૩ શ્રીકૃષ્ણ " (છઠ્ઠી ") ૦-૧૦-૦

વાચનવેરો !

“ એલા રામજી ! ”

“ હા, બાપુ. ”

“ દિવાન અગધરી અડીકણે બેઠાંતા, ને એટલામા વધા મિયા ? ” બાપુએ હોઠો ગમડાવતા અગડાવતાં રામજીને પ્રશ્ન કર્યો.

“ હજી આટલામા જ દરો, બાપુ તમારી જરા આખ મિયાણી, એટલે દિવાન સાહેબ હકયા, કે—”

“ એલા જરા બોલતા શીખ ! મારી આખ શા દાદુ મિયાય ! મિયાય નહિ તારી ! બોલતા બોલતા બહુ ફાટયો છે, હા ! ને દિ મારી આખ મિયાશે, તે દિ તારે જૂએ મરવા વારો આવશે, છતો તો કંઈ ખ્યાલ કરે ! જા, દોઢ દિવાનને બોલાવ્ય, દોઢ ! ”

દિવાન હજી આવે પહોંચ્યા નહિ હોય એમ સમજી રામજી દોડ્યો. દોડતા દોડતાં ધોતિયુ પગમાં બગાયુ એટલે બેતણુ અગડિયા ખાધા, પચુ સમતોડપણું જાળવી સેવાથી પડતો પડતો ખચ્યો, એ જોઈ બાપુ હસ્યા ને પાછા હોઠાની નળા મોમાં નાખી કુમાડાના ગોટા કાઢવા લાગ્યા.

થોડી વારે ગમજી હાંદતો હાંદતો પાછો આવ્યો અને તેની પાછળ દિવાન આવ્યા.

“ હા બાપુ ! મને યાદ કર્યો ? ”

“ હા દિવાનજી, આવો, બેસો અને કાંઈ યાદ આવ્યું એટલે તમને બોનાવ્યા બેસો હમણાં કંઈ કું ”

દિવાન બેઠા એટલે બાપુએ આખો બધ કરી હોઠાનો ગમડાટ ચાકુ ગખ્યો. હમજમ પાંચ મિનિટ આવી રીતે હોઠાનો આસ્વાદ લીધા પછી તેમણે હોઠાની નળા આખી મૂકી અને દિવાન તરફ જોઈ કહેવા માંડ્યું “ દિવાનજી ! મારો વિચાર એક નવો વેરો નાખવાનો છે ”

“ નવો વેરો ! ” દિવાને મોંદુ ફાડીને પૂછ્યું “ વેરાથી આવણી પ્રભુ કંટાળા જી છે ને વેરા છે તેનો બોલો જ તેમનાથી ઉઠાવતો નથી, ને બીજો વેરો, બાપુ ! ”

“ હા, બીજો વેરો, આ વેરો એવો છે કે છ નાખ્યા વગર હાથે છમ નથી તેના પછા પછા ફાયદા અને સમજવા છે, દિવાનજી તેથી મને લાગે છે કે છ વેરો આવજે એકદમ નાખી દેવાની જરૂર છે ”

“ કયો વેરો, બાપુ ? ”

“ વાચનવેરો. ”

“ વાચનવેરો ! ” દિવાનના કપાળે કરચલીઓ પડી અને તેમનાં ચસમાં નાા ઉપરથી ગિતરીને તેમના બોળામાં પડ્યા. ચગમા જટ હિપાડી લઈ નાંચ ચઢાવતા તેમણે સવાલ કયો “ એ કેવા પ્રકારનો વેરો, બાપુ ! ને શી છ વાચે એના ઉપર વેરો ? ”

“ એવું જ કંઈ, તમે સમજવાને ! મારો વિચાર એવો છે કે વાચવાના ને કંઈ સાધનો દોષ છ સંધાય ઉપર વેરો નાખવો ચોખ્ખું, ઊંખા, અવાડિયા, નિવારોની
૩૧૦]

ચોપડિયું ને એવું એવું જે કંઈ પ્રાયવાનું હોય, ઇના ઉપર આપણે રાજ તરફથી કર ઉવરાવી લેવાનો । ”

“ પણ બાપુ ! આ તો બારે થઈ જાય । ”

“ કા ? ”

“ આપડે તો લોકોને લખતા વાચતા બનાવી દેરા જેવે આપડા ગજનો એકેએક ઇસમ લખતોવાચતો થઈ જાય, તદ્દિ આપડી પ્રજા આગળ વધી કહેવાય એ વિચાર કરતા શીખે દુનિયાના સવાલોમાં રસ લેતી થાય અથ્થુ બોમ્મ શુ છે, ને પુત્રો કાપા ખેતરનું ખોડીઆર છે તેની કોમને હજી અમ નથી, ત્યા તમે વાચનના સાહિત્ય ઉપર કર નાખો, તદ્દિ પ્રજામાં વાચનનો શોખ જ કેવી રીતે પેદા થાય ? ”

જવાબમાં બાપુ કટાક્ષભર્યું હસ્યા “ આટલા તમે હજી કાચા છો, દિવાનજી । મેં જોઈ જોઈને જોયું છે કે આદમી જેમ જેમ વધારે બણે છે તેમ તેમ ઇ આપડા માથાનો થતો જાય છે દેખાદેખી બીજા રજવાડાનું જોઈ જોઈને આપડા લાકે પણ પ્રજામંડળ કે લોકસભાનું તત્ત ઊભું કર્યું છે, ને માળા હવે ધારાસભાની માગણી કરે છે । અમારા આટલા પ્રતિનિધિ જેવે ને અમારે અમુક છૂટછાટ જેવે । ઇ સધુ શીખ્યા કયાથી ? ચોપડિયું ને છાપા વાચી વાંચીને ને । મને તો ખાતરી થઈ છે કે રૂંધત જેમ અબણ તેમ કાઠી જે શાણી । ..ઇ ..રામરાજ જેવું હાસ્યા કરે । આ તો માળાઓને રામરાજ જેવેજ, ને પાણું રાજની સામે થવું જ । ”

“ જેવી બાપુની મરજી ” દિવાન કંઈક વિચારમાં પડી જતા બોલ્યા “ પણ આપણે ઇ વેરો નાખ્યું કેવી રીતે ? ”

“ ઇ બાપતનો વિચાર મેં કરી રાખ્યો છે એક તો સધી લાઇબ્રેરીઠ ઉપર વેરો નાખવો લાઇબ્રેરીમાં જઈને જે કોઈ ઇસમ ચોપડિયું અગર છાપુ વાચવા લે, તે ઇસમ પહેલા ૧૦ ટકા વાચનવેરો ચૂકવીને પછી જ વાચવા માટે । તદ્દ લાઇબ્રેરીવાળો હોય ઇવડા ઇનેજ ઇ કામ સોંપવાનું. એક રજીસ્ટર રાખે, તેમાં ઇસમવાર નોંધ રાખે, ને તેની કનેથી વેરાના પૈસા રોકડા વસુલ કરી, તેને વાચવા વારતે છાપા કે ચોપડિયું આપે ”

“ પછી ? ”

“ આપડા રાજમાં જેટલા છાપા પારકી હદમાંથી આવે, તે દરેક છાપા પર ૧૦ ટકાનો વેરો છાપા મગાવનારો ચૂકવી આપે । ”

“ આ તો છાપાવાળા મરી જાય, બાપુ । ” દિવાન બોલ્યા

“ ઇ આપડે જોવાનું નથી માળાઓએ રેખતને બોલી કટવી છે ? । ઇ તો ઇ જ લાવના છે । ”

“ લાલે. પછી બીજી કેવી રીતે વેરો લેવાનો ? ”

“ પછી આપડા રાજની અદર કોઈ છાપુ કાઢવું હોય, તો તે કુન વેચાણ પર ૧૦ ટકા વેરો ભરી દે ”

“ છાપનારાય વેરો ભરે ને વાચનારાય વેરો ભરે ? ઇ તો બારે થઈ જાય, બાપુ । પાચ આદમી છાપુ વાચે, તો રાજમાં તો પાચેજ જણ પાસેથી વેરો આવે । ”

“ ઇનુ નામ જ વાંચન વેરા ! એક જાણુ વેરા ભરે ને પાંચ જાણુ મહત્તમાં વાંચે, ઇ તે કઇ બનવું હશે ? ને પછી તમામ ચોપડિયુ પર પણ વેરા લેવાનો છાપનાર, મગાવનાર, ને વાચનાર, દરેક અદમી વેરાને પાત્ર બને. ”

“ તમે આપનું કહેવું ઇમ છે કે એકે એક વાંચનારો વેરા ભરીને જ વાંચે ને વાચન છાપનાર, મગાવનાર ને વેચનાર પણ વેરા ભરીને પછી જ પોતાનો ધંધો કરી શકે ”

“ હવે સમજ્યા ઇ સાચુ ! ” બાપુ હસીને બોલ્યા “ આની અદર નિશાળની ચોપડિયુ પણ આવી જવી જોયે, હ કે ? ”

“ નિશાળની ચોપડિયુ ? ” દિવાને આશ્ચર્યથી પૂછ્યું “ બહુતરને તો મારી આપવી જોયે ને, બાપુ ? ”

“ તમે ય શુ દિવાનજી ! ભટ્ટ બાણે છે કે દીપણા ફાડે છે ? ઇ માળા બણી ગણીને પાછા પાચ દસ વરસે રાત્રીની સામે જ માયુ જીયકવાના ! ઇ હાડુ બહુતરની ચોપડિયુ પણ વેરામા આવી જવી જોયે ! ”

અત્યાર સુધી ચુપકીથી સાબળી રહેલો રામજી વચ્ચે બોલી જાણ્યો “ તી હે બાપુ ! બોલ્યા સિનેમાવાળા હેન્ડખીલુ છાપી છાપીને વહેચ છે, ઇના પગ પણ વાચનવેરા ખરો કે ? ”

ચોડી વાર વિચાર કરી, મૂછે વળ દઇ બાપુ બોલ્યા “ ઇને વેરામાથી બાકાત રાખશું ”

“ બીજી કઇ કઇ ચીજો બાકાત રાખવાની, બાપુ ? ” દિવાને પ્રશ્ન કર્યો

સહેજ વિચારને અંતે બાપુ બોલ્યા “ સિનેમાના હેન્ડખીનુ ઉપગત વેપારીઓ પોતાના માથને હાડુ હેન્ડખીલુ છપાવે ઇ વેરા વગર વાચવાની છૂટી, આ ઉપરાંત દુકાનેના નામના પાટિયા ને બોલિયુ પર કઇ લખાણુ લખેલું હોય, ઇ વેરા ભર્યા વગર વાચવાની છૂટ રહેશે પણ એટલુ ખૂંડ કે ઇ લખાણુ આપડા સેન્સર ખાતાની કને મળુર કરાવવુ જોસે હવે બરાબર સમજી ગયા ને ? ”

“ હા બાપુ ”

“ તમને હવે જાણ્યો, ને કાયદાનો મુસદ્દો ધડી કાઢો ”

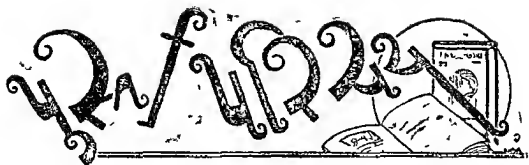
આમ ઠીક દરબારે પગ લાખા કર્યા અને હોદ્દાની નળા મોઝા મૂકી દમ ખેચવા માડ્યો.

“ એલા, દેવતા ઓલવાઇ ગીયો છ ! ”

“ ઇ તો ઓલવાઇ જ નય ને, બાપુ ” ગમજી બે ટાચ જોડી બોલ્યો

“ તી એલા મારે અટાણે દેવતા જોઇએ તો મને ના મળે એ કેવુ ? દિવાનજી ! બાનો પણ અદોખસ્ત કરાવને ચોતીસે કલાક મારે દેવતા તૈયાર જોયે હું જે ધડી હોઠા માયું તે ધડી દેવતા હાજર જ હોવા જોયે ઇ હાડુ જોયે તો ચાગ આશી જુદા જ રાખો બે દા'ડે ને બે રાતે દેવતા સાચવ્યા જ કરે, ને ઓલવાય તો સળખતો રાખ્યા કરે આવુ અધેર કઇ હાલે ? ”

“ ભતે, બાપુ ” ઠીક નમન કરીને દિવાન જાય છે રામજી ચલમ ઉપાડી દેવતા નાખવા જાય છે દરમ્યાન બાપુ ગાંઠી ઉપર વળાવે છે *

૧. નાના હતા ત્યારે—લેખક શ્રી ડૉ. હરિપ્રસાદ મનરાય દેસાઈ, પ્રકાશક આદર્શ પુસ્તક ભંડાર, બ્રહ્મ, અમદાવાદ કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૧૬૦૪૮, સચિત્ર આચ્છાદન સહિત પાકુ પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. અઢી

ડૉક્ટર હરિપ્રસાદ નજરે જોનારને બેટલા મંબીર જણાય છે, તેટલા જ બદે તેથી વધુ ગમ્મણ પથ છે એમની કટાક્ષવાણી અવારનવાર આપણા સાહિત્ય સામયિકોમાં પ્રકટ થાય છે. એવી જ રમજભરી શૈલીએ ડૉક્ટર સાહેબે એમનું બાળપણ આ પુસ્તકમાં આલેખ્યું છે આ પુસ્તકનો ધણો ભાગ “ બાલમિત્ર ” અને “ કુમાર ” મા પ્રસિદ્ધ થયો છે એટલે એ સામયિકો વાચનારાઓથી એ અછતો ભાગે જ હશે

મૂળે બાળકો—કિશોરોને પોતાના બાલસરમરણો આપવા લખાયેલ આ પ્રાસંગિક આત્મકથા મોટાઓ પથ વાચશે તો તેમને પથ ડૉક્ટર સાહેબના બાળપણના દૈવિધ્યભર્યા જીવનપ્રસંગો જણાવા મળશે અને આજના આમલી હરોળના એ દેશસેવકનું બાળજીવન કેટલું વીત્યું છે તે તેમ જ તત્કાલીન તેમની આસપાસના વાતાવરણનો ખ્યાલ પથ આવશે પુસ્તકોનયો અવસ્થ પોતાને ત્યા વસાવી લે.

૨. સુભાષના સેનાનીઓ—લેખકો નિરંજન વર્મા, અને જયમદન પરમાર. પ્રકાશક ભારતી સાહિત્ય સંઘ મીમરાજ પ્રિન્ટિંગ, કાવળાદેવી, મુબાઈ ૨ કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૨૨૨, સચિત્ર આચ્છાદન સહિત પાકુ પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

આઝાદ સેનાનાયકોનો ઐતિહાસિક ખટલો ચાલી ગયા પછી, એ સેનાનાયકોની જીવનકથા વિષે જનતાને કંઈક જણાવવાની જિજ્ઞાસા બને એ સ્વાભાવિક છે એ જિજ્ઞાસાને પરિતૃપ્ત કરવા પ્રકાશકે આ પુસ્તકમાં એ સેનાના નાયકો મેજર જનગલ શાહનવાઝ, કર્નલ પ્રેમકુમાર સહગન, અને કર્નલ શુરુબક્ષસિંહ ધીનો, એ ત્રણેની પરિચયાત્મક કથા આ પુસ્તકમાં આપી છે

લેખકો આપણા સાહિત્યના ઉત્સાહી લેખકો હોઈને એમની પ્રાણવાન શૈલીએ આ ત્રણેય નરવીરોની જીવનકથા રજૂ કરાઈ છે પુસ્તકમાં ત્રણેય વીર યોદ્ધાઓનાં જીવનકથાનાંકો, તેઓ આઝાદ સેનામાં જોડાયા ત્યારથી તેમના પર આવેલા ઐતિહાસિક મુકદ્દમા સુધીના જીવનપ્રસંગો વણી લેવાયા છે

આ ત્રણેય વીર સૈનિકોની જીવનઝરમર અને એમના વીરતા, ત્યાગ તેમ જ આત્મસમર્પણના પ્રેરક બાનીમાં અપાયેલ વર્ણન અવરય વચાવવા યોગ્ય છે દરેક પુસ્તકોત્તમમાં આવા પ્રેરણાપ્રદ પુસ્તકો હોવા ધટે

૩. રવિવદના—નપાઈક ગુજરાતી સસદ, શાંતિનિકેતન, પ્રાપ્તિસ્થાન, કદ, પૃષ્ઠ, ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

કવિવર ટાગોરની પુણ્ય સ્મૃતિમા સાતિનિઠનની ગુજરાતી સ સટે એક રમારક મય પ્રસિદ્ધ કરવાની યોજના કરેલી. તદનુસાર, કવિવરના જીવનપ્રસંગો, એમની બાની તેમ જ એમનેલ ગતા પ્રશ્નસાતેષો કાવ્યો ગુજરાતી લેખકો પામેથી મેળવીને આ મય પ્રસિદ્ધ કરાયો છે એના પહેલા ખંડમા આપણા ગણપ્રમાન્ય લેખકો કાકા કાવેતકર, શ્રી. મગનભાઈ દેસાઈ, શ્રી સુન્દરમ, પાઠક, ઉમાશંકર જોષી વગેરેએ લખેલ કવિવરના કેટલાંક જીવનપૃષ્ઠોને ખુના કરતા લેખો છે, ત્યારે બીજા ખંડમા ગુજર કવિઓના તદ્વિષયક કાવ્યો સમઢાયા છે. અને છેલ્લા ત્રીજા ખંડમા, કવિવરને અપાયેલ નિવાષાગ્નલિઓ છે

કવિવર ટાગોરને અર્પાયેલ અધ્યર્શપ આ પુસ્તક, એમના જીવન-કવનનો પરિચય પામવા માટેનું એક ઉત્તમ સાધન કહી શકાય આવી સાહિત્યકૃતિ કવિવરના અભ્યાસીઓ માટે પુસ્તકાલયોમા સુખે સંપ્રદાય.

૪. બુદ્ધ અને મહાવીર—ચોથી આટલિ લેખક શ્રી કિશોરલાલ ધનસ્પામવાલ મથરવાળા, પ્રાપ્તિસ્થાન કદ ઉપર પ્રમાણે પૃષ્ઠ ૧૦૬, સાદુ પૃ. ૫૬, મૂલ્ય ૧-૦-૦૦

શ્રી કિશોરનાતભાઈએ લખેલું આ પુસ્તક બાળે જ હોઈ શિષ્ટ સંસ્કારી વાચકથી આને અગણ્ય દરો છેલ્લા કેટલાક વખતથી એ મળતું નહોતું આને એની આ નવી આટલિ પ્રસિદ્ધ થતાં હવે એ મુલભ બન્યું છે જે પુસ્તકાલયોમા એ જીવું અવરથામા હોય તેઓ પોતાને ત્યાં આ નવી આટલિ વસાવી લે.

૫. દિરેકની વાતો—(બામ પહેલો) પાચમી આટલિ, લેખક શ્રી. રામનારાયણ વિશ્વનાથ પાઠક, પ્રાપ્તિસ્થાન ઉપર પ્રમાણે કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૨૧૬, પાકુ પૃ. ૫૬, મૂલ્ય રૂ. અઢી

સકળ વાતોકાર તરીકે આપણા સાહિત્યમા જાણીતા શ્રી પાઠકની તેમણે ' દિરેક ' ઉપનામથી લખેલી ટૂંકી વાર્તાઓના સમઢની આ પાંચમી આટલિ પ્રસિદ્ધ થઈ છે. એનાં જવનોકનો-વિવેચનો આપણાં સામયિકોમા અગ્રાઉ આવી ગયા છે ટૂંકી વાર્તાઓના ગદિ થાઓ માટે જે પુસ્તકાલયમા એ ન હોય ત્યાં આ નવી આટલિ વસાવી શેરાય

૬. ગાંધીજીની સાન્નિધ્યમાં—લેખક શ્રી પુરાતન જુથ, પ્રાપ્તિસ્થાન, કદ, પૃષ્ઠાં ઉપર પ્રમાણે પૃષ્ઠ ૧૪૮, મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦૦

ગાંધીજીના સખ્યાનપે અંતેવાસીઓમાના શ્રી જુથ પણ એક છે એમણે ગાંધીજીની સાન્નિધ્યમા રહી એમની સાથેના પ્રસંગોમાથી જનતાને આપવા જેવી વસ્તુ એમણે આ પુસ્તકમાં સંઘ્રહી છે એ નિકટસેવી પ્રસંગોમાથી લેખકે, એક રીતે આ પુસ્તકમાં પોતાની નમ્રતાભરી આત્મકથા પણ ગદ કરી છે. આમ આત્મકથા વખતા લખતા લેખકે ગાંધીજીના સાન્નિધ્યમાથી મેળવેલા પ્રેરક પ્રસંગોનું પ્રેરણાપ્રદ ખ્યાન આપ્યું છે

ગાંધીજીના જીવનને સ્પર્શતા પ્રસંગોના પુસ્તકો આપણે ત્યાં હીકીકી જવાગ પાયાં છે દેશી-વિદેશી લેખકોએ અદ્ય સાન્નિધ્ય સેવીને તેમાથી જે મેળવ્યું તે કાગળ અને કવન દ્વારા જનતાને આપ્યું છે. આ તેમના એક અતિનિકટનું સાન્નિધ્ય સેવનારના જીવન-પ્રસંગોમાથી મળતા પ્રેરક પ્રસંગો વાચકોને જરૂર પ્રેરણાપ્રદ નીવડશે

૭. કાપડે આજમ—મૂળ લેખક જનનાથ ખુટ્ટી. દસન સાદળ, અનુવાદક અને પ્રકાશક ઇમાણુદીન દરમાદવાળા, નવસારી. કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૩૨, સાદુ પૃ. ૫૬, મૂલ્ય ૦-૧-૦૦

મુસ્લીમ કોમના આજે તારણદાર વેખાતા જનાળ જિન્દાલુ આ દ્રુક જીવનચાત્ર એમના નિકટના સહવાસીએ લખેલું હોઈને, નવસારીવાળા જાણીતા મુસ્લીમ લેખક શ્રી ઈસ્માઈલવાળાએ તેના ગુજરાતી અનુવાદ કરેલો છે.

પુસ્તકમાં, જનાળ જિન્દાને એક મહાન વિભૂતિરૂપ આદેશવા જતા રથે રથે લેખકની અતિશયોક્તિનો અતિરેક જણાય છે એક અનુયાયી પોતાના ગ્રેષ્ઠ પુરુષ પ્રત્યે જે ભક્તિભાવના રાખે તેવી ભક્તિભાવનાથી આ પુસ્તક લખાયું હોઈને મુસ્લીમોના એ નેતાના જીવનની ગજદારી અને ધતર સેરાઓ જાણવા માટે એમના અનુયાયીઓમાં ઠીક આવકાર પામશે.

૮. ખાયાના મન્ધન—લેખક શ્રી. જોહાલાલ નાયાલાલ દવે, (ચાતકચંદ્ર નાગર દિવેદી), પ્રકાશક સદેશ પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ. કાઠિન કદના પૃષ્ઠ ૨૮૪, સચિત્ર આચ્છાદન સહિત પાંચ પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ત્રણ.

આ કાવ્યકથના લેખકે, હૃદયોર્મિના આવેશ દ્વારા ઉતારેલા વિવિધ વિષયને લગતા ૧૭૧ કાવ્યોનો સંગ્રહ છે. કાવ્યો છંદ, રાગ અને લયબદ્ધ હોઈને વાચક પોતપોતાની રુચિ અનુસાર એને ગાઇ એ કાવ્યાનંદ પ્રાપ્ત કરી શકે તેના એ કાવ્યો છે. વળી સવેદનશીલતા અનુભવવા મળે તેના પણ આ કાવ્યો છે. હૃદયોર્મિએ સર્જેલા આ કાવ્યો ઘાવ્ય રસાત્મક કાવ્ય કે કાવ્ય રસાત્મક ઘાવ્યની મીમાંસા પણ કરાવી જાય તેવા છે. કાવ્યરસિકોને લેખકના આ ઊર્મિકાવ્યો જરૂર ગમશે.

૯. હાસ્યગાના—ભાગ ૧, ૨, ૩, ૪, દરેકના લેખક શ્રી રમણલાલ નાનાલાલ શાહ; પ્રકાશક નંદલાલ મો. ઈસ્ટ, પ્રિન્સેસ રોડ મુંબઈ-૨. કાઠિન કદના પૃષ્ઠ અનુક્રમે ૫૨, ૫૨ અને ૬૪. ૬૪ મૂલ્ય ૧-૨ ના ૬ આના, અને ૩-૪ ના ૦-૮-૦ સચિત્ર સાદા પૃષ્ઠા.

હાસ્યગાના આ ચાર ભાગોની આગવી આવૃત્તિનો પરિચય અમેએ અગાઉ આપેલો છે. આજે નવી આવૃત્તિ સ્વરૂપે સુદર રૂપરંગ અને જપાઈ સાથે પ્રસિદ્ધ થતી એ હાસ્યકથાઓને અમે આજકારીએ છીએ જે પણ પુસ્તકાલયમાં એ હજી વ ન વસાવાયુ હોય વા વસાવાયા છતાં જીર્ણ થઈ ગયું હોય તેવા પુસ્તકાલયો અવસ્ય વસાવી લે.

૧૦. આનંદ મનુષ્યા—ભા ૧-૨ લેખક પ્રકાશક, કદ, પૃષ્ઠ ઉપરે પ્રમાણે. મૂલ્ય દરેકના ૬ આના. પૃષ્ઠ પહેલાના ૫૦ અને બીજાના ૫૨.

હાસ્યગાનાની ખાસમોઝ હાસ્યભરી વાર્તાઓની સાથે સાથે આ આનંદમનુષ્યામાં પણ લેખકે બાળકોને યાન સાથે રમુજ આપે તેવી હળવી દ્રુકી દ્રુકી વાર્તાઓ આપી છે. રથે રથે અપાયેલા ચિત્રો બાળકોને એ વાર્તાઓ વાચવા ગ્રેરે તેવા હોઈને ઠીક આકર્ષક છે. ખાતસાહિત્યના આ પુસ્તકો બાળકોમાં વચાવાય અને વાચન પ્રતિ બાળકોને ગ્રેરવામાં ઉપયોગ થાય તે ધ્યેયનીય છે.

૧૧. ક્રિતિયો—લેખક, પ્રકાશક અને કદ પૃષ્ઠા ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય ૦-૫-૦.

“ ખાલજીવન ” કાર્યાલય તરફથી હાસ્યવિનોદમાળા ચરૂ કરી, અગાઉ ઉપર જણાવી અલેલા પુસ્તકો અપાવા ઉપરાંત આ પણ એક નવીન ખાતોપયોગી હાસ્ય ગ્રન્થભરી વાર્તા એ માળામાં ઉમેરાઈ છે. બાળકોને વાર્તા વાચવી ખૂબ ગમે છે તેમાં પણ એ સચિત્ર હોય કે ત્યારે એ એને ખાસ આકર્ષે છે એવા વર્તારસિક બાળકોને વાચવા પ્રતિ ગ્રેરે તેવી આ પ્રસ્તુત પણ બાળકોમાં વચાવવા જેવી છે.

મ. પ્ર. વ્યાસ

૧ જય સોવિયેટ—લેખક શ્રી ચંદ્રભાઈ કા બટ્ટ; પ્રકાશક ઇરમાઇન હીરાણી, પ્રાપ્તિરથાન મૂર્જર અથરત્ન કાપીલય, આધી રોડ, અમદાવાદ મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦
૨ હાસ્યગંગા ભાગ ૧-૨-૩-૪—લેખક શ્રી રમણલાલ નાનાલાલ શાહ, પ્રકાશક બાવલ્લન કાપીલય, વડોદરા. મૂલ્ય ભા ૧-૪ ના ૦-૬-૦ અને ભા. ૨-૩ ના ૦-૮-૦.

૩ આનંદમજૂપા ભાગ ૧-૨—લેખક ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય દરેકના ૦-૬-૦.

૪ સત્ય કથાઓ—લેખક શ્રી. ડૉ. મોહનલાલ જ પાઠક, પ્રકાશક બાવલ્લન કાપીલય, વડોદરા મૂલ્ય ૦-૮-૦

૫ પદ્મકથાઓ—આવૃત્તિ ત્રીજી—સપાઠક રમણલાલ નાનાલાલ શાહ, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે

૬ મૂર્ખમહાળ—લેખક પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૪-૦

૭ કિશોર વાર્તાવલિ—સમાદાક અને પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૮-૦

૮ લોખિયા રાજ—લેખક પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૫-૦

૯ આનંદગંગા—લેખક પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૮-૦

૧૦ હસતાં બાળ—પ્રયોગક પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૬-૦

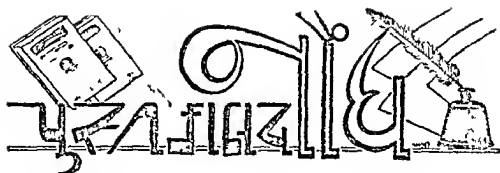
૧૧ ચાલાક ચોર—લેખક પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૮-૦

૧૨ કૃતિયો—લેખક પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૫-૦

૧૩ પોચાના પરાક્રમો—લેખક પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય ૦-૮-૦

૧૪ મામાનું ઘર કેટલે ? લેખક સ્વ બવાનીશકર નરસિંહલાલ કવિ પ્રમાણક એન એમ. હકકરની કુ પ્રિન્સેસ રફીટ, મુજબ ૨ મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

૧૫ કાલીરાસની વાર્તાઓ—લેખક પ્રકાશક ગવન, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

વ રા પુ મડળ

મહાલ પુ મડળની વાર્ષિક રાજ્ય યો - મતાક્રમા પ્રસિદ્ધ થયેલ જાહેરાતમાં સૂચવ્યા પ્રમાણે તા. ૧૮-૮-૪૮ ના રોજ મદાન મડળની વાર્ષિક સભાઓ બરી રૂબે તેના અહેવાલ-હિસાબ પ્રાત પુસ્તકાલય તેમ જ રાજ્ય પુ મડળો તરફ મોકલી આપવા યાગત મદાન પુ મડળોના મંત્રી બાઇઓનું ખાસ ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે

પ્રાત મડળની વાર્ષિક સભાઓ — સાધાનુસાર ચાલુ વર્ષની પ્રાત પુ મડળોની વાર્ષિક સભાઓમાં પશ્ચિમ ગાંધી પુ મડળ તરફના એક પ્રતિનિધિ તેમ જ પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી સાથેમ દ્વારા રહેવાનો ધરાવેલો ધરાવતા હોવાથી જુદા જુદા પ્રાંતોની વાર્ષિક સભાઓ માટે નીચે પ્રમાણેની તારીખો નક્કર કરી પ્રાત મડળોને જણાવવામાં આવ્યું છે

(૧) નવસારી પ્રાંત માટે તા. ૮-૯-૪૬, (૨) મહેસાણા પ્રાંત માટે તા. ૧૫-૯-૪૬ (૩) અમરેલી પ્રાંત માટે તા. ૨૨-૯-૪૬, અને (૪) વડોદરા પ્રાંત માટે તા. ૨૯-૯-૪૬

આ સજલમાં જરૂરી પગિપત્ર જે તે પ્રાત મડળ ત કથી લાભતાવળગતા સર્વ કક્ષાને મળશે એ મંત્રેથી દરેલી તારીખ ધ્યાનમાં રાખી પ્રાત મડળોના સભાસભો પોતા-પોતાની પ્રાત સભામાં હિસાબેર દાખલ ગુણે એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખે

પ્રમાણપત્રની પરીક્ષાનું પરિણામ — ચાલુ સાતે લેવાયતી પ્રમાણપત્ર માટેની પરીક્ષાનું પરિણામ ચાલુ અક્રમા અનુસાર દર્શાવ્યું છે તે જોઈ લેવા લાગતાવળગનાઓને વિન વિન.

પ્રમાણપત્ર સાટેની પરીક્ષાનું પરિણામ

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના કામ અને વ્યવસ્થાની આવડતનું પ્રમાણપત્ર આપવા માટેની પરીક્ષા સને ૧૯૪૬ ના જુલાઈ માસની છઠી સાતમી તારીખોએ લેવાઈ ગઈ તદ્દને (૧) પુ. પ્રવૃત્તિનો પ્રતિદાન અને બીજા લેખો (૨) બજેટ-નિવેદન (૩) નિયમો-વટલુકમો તથા (૪) પુસ્તકવિધિ અને વર્ગીકરણ—એમ ચાર પ્રશ્નનો વડોદરા ગાંધી પુસ્તકાલય ખાતું તથા ગાંધી પુ મડળના સદસ્યોથી નક્કર કરવામાં આવ્યા હતા પરીક્ષા માટે ૨૨ જાણે હિમેદવાની નોંધાતી હોઈ તે દરેકને ગાંધી પુ મડળ તરફથી પત્રવ્યવદાર્દમાં પુસ્તકાલય શિલાજીની યોજના અંગે તૈયાર થયેલા આગમક પાઠો મોકલી આપવામાં આવ્યા

હતા, અને તેમાં શાસ્ત્રીય વર્ગીકરણના પાકો પરત્વે ખાસ દોરવણી આપવામાં આવી હતી નોંધાયેલા ૨૨ ઉમેદવારો પૈકી ૧૨ જણે પરીક્ષામાં બેસવાની તૈયારી બતાવ્યાથી તેમને માટે નક્કી થયેલા નિરીક્ષકો તરફ પ્રશ્નપત્રો મોકલી આપવામાં આવ્યા હતા. પરંતુ અત્રે માત્ર ૯ જણની જ ઉત્તરવહીઓ આવેલી હોવાથી નવ જણે જ આ પરીક્ષાનો લાભ લીધો ગણાય.

ઢોંડેલા ઉમેદવારોનું પરિણામ નીચે પ્રમાણે હોઈ * ચિહ્નવાળા ઉમેદવારો પ્રમાણપત્ર મેળવવાને પાત્ર ઠયો છે બધા જ બાષ્પએને શાસ્ત્રીય વર્ગીકરણ એ વિષયનો મહાવરો રાખવાની અને જણાવેલી ૩ જણાતી ગૂંચોનો હોલ મેળવી લેવાનો સલાહ આપીએ છીએ અને તેમાં નં ૩-૪ વાળા બાષ્પએને તો આ બાબતમાં ખાસ ટકોર કરીએ છીએ

પરિણામ

ક્ર. નં.	નામ	મામ	પ્રથમિતો પ્રતિવાસ અને ગીત લેખો ગણ ૬૦	ગણેટ - નિવેદન ગણ ૧૦૦	નિયમો-વટફીમો ગણ ૬૦	પુસ્તક વિધિ અને વર્ગીકરણ ગણ ૧૦૦	કુલ ગણ
*૧	હમનલાલ મમદાસ ધંધુકીઆ	ચવાવા	૩૮	૮૧	૪૩	૫૭	૨૧૯
*૨	પુણ્ડરિકગય લલ્લુભાઈ પડિત	વિસનગર	૩૬	૩૦ +૩	૨૨	૫૬	૧૪૭
*૩	ચતુરભાઈ હમનલાલ પટેલ	મોટપ	૩૦	૪૮	૩૮	૪૩	૧૫૯
*૪	સોમાનાથ ચુનીલાલ દસારા	તા ચાણુરમાં વિસનગર	૨૯	૪૨	૧૮ +૨	૩૫	૧૨૬
૫	ભાવસાર મરતલાલ મોહનલાલ	મોટપ	૧૪	૨૮	૨૦	૧૯	૮૦
૬	વલ્લભભાઈ સોમાભાઈ પટેલ	તા ચાણુરમાં મેળખુવા	૧૩	૨૨	૨૧	૨૭	૮૩
૭	પા શંકરભાઈ મમનભાઈ	પ્રાતિયા	૧૩	૨૬	૨૨	૧૯	૮૦
૮	પુરુષોત્તમદાસ પીતાબરદાસ	તા દહેગામ	૧૯	૪૨	૨૦	૪	૮૫
૯	મોતીભાઈ બદેશરભાઈ વાગદ	પ્રાણજીવાડ ત સિદ્ધપુર	૨૨	૨૮	૩૦	૧૯	૯૯
		તા પાદર					

પ્રમાણપત્ર તૈયાર થયે જ તે ઉમેદવાર ભાઈ તરફ મોકલી આપવામાં આવશે તા. ૮-૮-૪૧.

રા. કા પટેલ

મ ત્રી,

૧ ના, પુ મંડળ

૮ મો પટેલ

અ, વ્યવસ્થાપક,

પુસ્તકાલય ખાતે

સામાજિક દોષ

શિક્ષણ અને સંસ્કાર

એક કહેવત છે કે આંખો વધારે દેખે તેમ તે વધારે નીચો નમે એક એવી કહેવત છે કે નદીઓ અને વૃક્ષો પોતા માટે જીવે છે તેના કરતા અનેકમણા વધારે ખીજા માટે જીવતા હોય છે સામાન્ય વ્યવહારમાં આનો અર્થ આપણે એવો સમજીએ છીએ કે સમૃદ્ધિથી માણસે વિનમ્ર થવું ઘટે અને સમૃદ્ધિના ઉપયોગ કેવળ પોતાના સ્વાર્થ માટે નહિ કરતા અન્યના કલ્યાણમાં પણ તેનો ઉપયોગ થવો ઘટે.

જે માણસ શિક્ષિત છે, જેને આપણે સરકારી ગણીએ છીએ તેનું સામાન્ય તેમ જ વિશિષ્ટ જીવન આ પ્રકારનું હોય તેવી સૌ અપેક્ષા રાખતું હોય છે. એવી અપેક્ષા રહે તે તદ્દન સ્વાભાવિક પણ છે, કારણ કે માણસને જે પ્રકારનું શિક્ષણ મળે છે તે પ્રકારના તેના મન ઉપર સરકારો પડે છે. પરિણામથી સાધનનું માપ કાઢવાની રીત પુરાણી છે અને તેમાં તથ્ય પણ છે.

ત્યારે આપણે જોવું જોઈએ કે શિક્ષણના સાધનનો ઉપયોગ કરીને જ્ઞાની થયેલો માણસ, પેલા આંખાની માફક વિનમ્ર થયો છે ખરો? અથવા તો પેના વૃક્ષો અને નદીઓની માફક પરાયે જીવન જીવવામાં આનંદ માનતો થયો છે ખરો? આપણે અનુભવ આવા પ્રશ્નોનો જવાબ નકારમાં આપે છે. શિક્ષણસપન્ન માણસ જ્ઞાનથી નમ્ર થવાને બદલે જ્ઞાન-ભારથી લદાઈ વધારે મિથ્યાભિમાની થયેલો માણસ પડે છે શિક્ષણ દ્વારા સંસ્કાર પામેલો માણસ પરાયો જીવન જીવવાને બદલે માત્ર સ્વાર્થપટુ જીવન ગાળતો હોય તેવું જોવા મળે છે. આવું દેખીએ ત્યારે સહેજે મનમાં પ્રશ્ન યાચ કે શિક્ષણ દ્વારા જે જ્ઞાન મળે છે, જે સરકાર મળે છે તે અવળા પગિણામે લાવનારા કેમ હશે?

પ્રશ્નોનો જવાબ આપણને આપણી અદ્યતી જ મળી રહે છે શિક્ષણરૂપી સાધન જ નિર્જાળ, ખોટું અને ઘણીથે વખત તો વિકૃતિઓથી બરેકુ દેખાય છે શિક્ષણનો વ્યવસાય માણસને કેવળ જીવિતો જ રાક્ષસ બનાવવાનો ન હોય, અને છતાંયે આજની એ પરિસ્થિતિ છે જેમ જેમ માણસ શિક્ષણ મેળવતો જાય છે તેમ તેમ સંસ્કારી જીવન સંખ્યા તેના ખ્યાલો અવળા અને કુસંસ્કારી ઘડાતા જાય છે, નમ્રતા એને પસંદ નથી, એને તો ટુડમિગ્ગન ખૂબ ગમે છે પાગકાતી સેવા કરવામાં એને આનંદ નથી, એને સ્વાર્થ લોહુપ રહેવામાં ઇતિકર્તવ્યતાનું જ્ઞાન થયા કરે છે જ્ઞાનની એની વાતો, સ્વ-વડાઈ વધારવામાં પર્ધાપ્ત થતી હોય છે સરકારના એના ખ્યાલો પોતાના અગત જીવનના વર્તુલને વધારે સુકુચિત બનાવવામાં અને એ વર્તુલની ગાંઠોની વ્યક્તિઓની અનેક નિર્બંધતાઓ પોપવામાં દમેશા સમાઈ જતા હોય છે, આ પ્રકારનું દર્શન આપણને શિક્ષિત અને સરકારી ગણાતા કુટુંબોમાં કેટલીથે વાર જોવા મળે છે.

વૈજ્ઞાનિક શિક્ષકનો અને સાચા સરકારી માતાપિતાઓનો તેથી ધર્મ બને છે કે તેમણે શિક્ષણની નીતિગતિમાં ધરમૂળથી ફેરફાર કરવા માટે કમર કસવી એવા ફેરફારો ઉપરજીવતા હશે તો પરિણામ સતોષકારક નહિ આવે એવા ફેરફારો ધરમૂળના હોવા જોઈએ, એટલે કે શિક્ષણની આખીયે પ્રણાલિકા ચોક્કસ આદર્શો ઉપર ચાલી પડશે અને તેનો વ્યવહાર ગમે તેટલો મુરબેન હોય તોપણ દંડતાથી નિરધાર કરવા પડશે. ("નૂતન શિક્ષણ"માંથી)

તરકરવૃત્તિ

તરવું, તાતરવું અને તરકરવું આપકળા ગણાય છે, પણ સામાન્ય રીતે આપણે પહેલી બેને બપોળનક માની ત્રીજીની વિધિસર તાલિમ આપણા બાળકોને આપીએ છીએ. આપણા જીવનનો આદર્શ ઓછામાં ઓછો મહેનત લાઇ વધારેમાં વધારે રજવાનો હોય છે. આપણી સુખની કલ્પના એક અપંગ આદર્શને આમણું જઇ અટકે છે, કે જે પોતાની જાને કંઈ કરવા અશક્ત છે તેથી જોને ત્યાં નોકરચાકરનો રસાયો ખડો છે. પોતાનો પુત્ર 'એગ્રિસ્ટ' થાય એવું દિવારવખ્ત જોતી ગક માતાથી માંડી આપણી વિદ્યાપીઠનો વિદ્યાર્થી પણ છત્તરછાયાવાળી જગ્યાએ, પેન્શન તરફ મીટ માંડી કાગળ પર વટદુકમ ચિત્રવાના જ મનોરથ સેવતા હોય છે. પ્રામાણિક મહેનતથી રજેથી રાટલી આપણને ભાવતી નથી. 'તરકર'વૃત્તિથી રેળવેલા પકવાન પર જ આપણી આંખ મડાઇ હોય છે. આજની કેળવણીનો આ સૌથી મોટો ત્રાપ છે. આપણી આ સૌથી મોટી શરમ છે.

ખરી વાત છે કે આપણે " હરામ હાડકાના " થતા જઇએ છીએ, અજમહેનતની યોગીમા કુશળતા એ આપણે ત્યાં મોટામાં મોટી ચાતુરી છે, એટલું જ નહિ, પણ જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં મૂલ્ય ચૂકવ્યા વિના વસ્તુને પોતાની કરવાની આપણી દાનત પહેલેથી જ બેગી રહી છે. શુદ્ધિજીવી તરીકે આપણે ગર્વ ધરીએ છીએ, પણ એ એકાંતો ધડનરમાં થે શુદ્ધિના વિકાસ માટે, જ્ઞાનના પ્રકાશ માટે આપણી સાધના કેટલી ?

મુસલમાન સત ક્રમામ ગિલાથીની એક વાત છે મોટી રાત સુધી જાગીને તે જાન સંપા ન કરતા એક વાર સ્વપ્નમાં જ્ઞાનવતાએ આવી તેમને વિશ્વનું સમગ્ર જ્ઞાન આપવાનું કહ્યું, ત્યારે તેમણે તો ફક્ત ગાંઠ વાચવાને માટે 'ખપ પૂરવું' તેજ માગ્યું. તેમની જગ્યાએ આપણા વિદ્વાલયનો કોઈ જ્ઞાનાર્થી હોય તો વધારે નહિ તો એમ એ. મા પહેલો વર્ગ અને કયાક પ્રોફેસરીની જોગવાઈ માગી લેવાનું તો ન જ ચૂકત. !

ત્યારે વાત આ છે સ્વમજા, સ્વપરાક્રમે, આપણા પુરુષતત્વનું સન્માન કરે એ રીતે કર્યું આપણને ખપવું નથી. કોઈ વિપુલ અધિકારનો લાભ (હારજી કે સામાન્ય લોકના અજ્ઞાનને લીધે જ આપણે ચોગકર્મ ફાવી શકે) કે પારકી દવાના આશયે જેટલું અને તેટલું બોલમાં ભરવા આપણે દગળે છલ્લુક છીએ.

પણ આ ચોરીથી કમી ફાયદો તો નથી જ થતો. છલ્લુક, એવો ભારે દડો આપણે પડે છે કે સ્વાધીનતા માટે ખડે પડે થવું રાષ્ટ્ર એ બોલે વદન ન જ કરી શકે. આપણા જીવનની તાલીમમાં દરે અમદેવની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરતી પડશે. આખની ચર્મક અને પડોળા ખખા અને પાસા જીવનનાં ત્રાજવે સમનોત્પ કરવા પડશે.

અને જે દિવસે પરમેશ્વરનું મદત્ત આપણે સમજીશું, સ્વમાન સાચવી, પ્રામાણિક અને સ્વતંત્ર રાજ્યનો નિર્ધાર આપણે કરીશું તે દિવસે કયા જાન કે બેડી ટકી નહિ શકે, પડેલ નીતે ચાલવાનું ઠોડી નવી ઠોડીઓ પાડતા જે દેશના જવાનો આજળ વધે છે ત્યાં દમ્ભેશ ચાલતી તાજબી ધમકતી જ હોય છે.

સહશિક્ષણની સંસ્થાઓમાં ફેલાતો સડો

જે શિક્ષણસંસ્થાઓમાં કન્યાઓને તથા સ્ત્રીઓને શિખવવામાં આવે છે, તેમાંની ઘણીખરીઓમાં ગોટાળાના કિસ્સાઓ વધતા જાય છે. આનગી વાતચિતમાં વારંવાર એવી ઘટનાઓનો ઉલ્લેખ થાય છે. વર્તમાનપત્રોમાં કદીક નામદામ દર્શાવ્યા વિના કા તો સાફ સાફ સજ્જોમાં સીધેસીધો, અથવા તો ઠંઠાભર્યા કટાક્ષમાં પરોક્ષ રીતે આવા કિસ્સાઓનો ઘણી વાર ઉલ્લેખ થાય છે. એક દિંદી દૈનિકની સાપ્તાહિક આટ્ચિમાં, થોડા વખત પહેલાં, 'એક વિદ્યાર્થીની' એવી સહીથી કોષાન્વિત સખ્તાઇથી લખાયેલો લેખ પ્રસિદ્ધ થયો હતો. એ લેખમાં લેખિકાએ લખ્યું હતું એક નામચીત શિક્ષક અથવા તો પ્રાધ્યાપકને 'મે પ્રત્યેક વૃષાળી કન્યાને ભેળવી છે' એમ કહેતા મે કાનોકાન સામળેન છે. સુવાળી લાગણીવાળાઓને તો આવી બાબત વાચતા પણ જયકર તાસ થાય છે. પરંતુ ચારેઠેર આ પ્રકારનો ગંદવાડો વધતો જાય છે. આવી બાબતોને ઢાઢેલી રાખનારી જ સામાન્ય નીતિ પ્રવર્તે છે તેને લઇને ગદવાડ ઉત્પન્ન થાય છે, આવી બાબતમાં શહામુગિયા વલણ નાશકારક નીવડે છે. સરજ અને હવામાં ખુલ્લા મુકાયા ન હોય તેવા કાલિલ ઝેર, અપ્રસિદ્ધિના અધકારમાં આખા સમાજ શરીરમાં ફેલાઇ વળે છે. ચામડીનો ચેપી રોગચાળો તો માનસિક ચેપના રોગચાળાની પાછળ પાછળ ફેલાય છે. એટલે આ પ્રકારના ગોટાળાઓને ખુલ્લા પાડનારા વર્તમાનપત્રોને તો વધારી લઇને પ્રેતસાદન આપવા જેવું છે.

ખુલ્લી તપાસ અને કડક સજા

માનવતાનું કલ્યાણ ચાહનારા માનવીઓએ તો આવા ગોટાળાની જાહેર તપાસ ચલાવવાનો આમદ રાખવો જોઇએ. જે જે ડેજવણીકારોની સામે આવી બાબતની ખબર શકા ઉત્પન્ન થાય, તેને માટે એક માત્ર અસરકારક ઉપાય ખુલ્લી રીતે તપાસ ચલાવવાનો જ છે. શિક્ષણદાતાઓનું ચારિત્ર્ય ચક્રિકશું નિર્મળ હોવું જ જોઇએ, એમને વિષે કોઇના દિલમાં સહેજે શકા ન રહેવી જોઇએ. વિદ્યાર્થીનીઓની બ્રહ્મતા નિવારવા સાર તત્કાળ સર કરવી જોઇતી નૈતિક લડતની વેળાએ તો સામાન્ય કાયદા-કાર્યોમાં તેટલા પૂરતા સુધારા કરવા જરૂરી છે. કન્યાઓની અધોગતિ કરનાર એક પણ અત્યાચારી છટકી ન શકે, તેટલા માટે કોઇક નિર્દોષ માનવીઓ વિના વાઢે ટીપાઇ જાય તો તે જોખમ પણ આવી બાબતમાં લેવા જોગ છે. બદમાસો, રળડેલ, મવાલોઓ અને યુડાઓ સામે જે પ્રકારનો રોજદારી કાયદો ઓર્ડિનન્સ કાઢે છે, તે ઢગના છના તેના કરતા વધારે કષ્ટ હામી ઓર્ડિનન્સ સરકારે કાઢવા જોઇએ, અથવા તો ડેજવણી ખાતાના અધિકારીઓએ તે પ્રકારના કુક્રમે બકાર પાડવા જોઇએ. કેમકે પેતાઓ કરતા પણ આવા પવિત્ર ક્ષેત્રમાં ઘૂસેલા કામીઓ વધુ લયકર છે. જુવાન વ્યક્તિઓને ડેજવવામાં પવિત્ર કાર્ય ભળાવી, તેમને મોટી સત્તા આપવા મૂકી, એમના હાથમાં જે અધિકાર આપેલા હોય છે તેનો તેઓ ભગ કરે છે. આવા માનવીઓને અમેરિકાના સયુક્ત સંસ્થાનોમાં તો કદાચ અવર્તા જ પેટ્રોલ છાટીને સળગાવી મૂકે.

નર્કમાં હડસેલી દઇને ડામ દો.

પુરાણા રમૂતિકારોએ ઢગવેલી સાપાચિક પરંપરાવાળી શિક્ષાઓ કેટલાક માનવીઓને

અત્યારે ધાતકી લાગે, પરંતુ નવા સુધી નૈતિક વાતાવરણમાં સુધારો થાય, ત્યાં સુધીનાં થોડાક વર્ષો માટે હગામી કટોકટીના ઉપાય તરીકે ખીમ્બોને એ શિક્ષાઓ સર્વોચ્ચ વાજબી લાગે. પ્રત્યેક સરકૃત મુલકમાં સસર્ગજન્ય અને એવી રીતેને દેવાતા અટકાવવા માટે એવા માનવીઓને ફરજિયાત નોખા પાડી દેવાનો રિવાજ છે. જૂના રમૂતિકારો સૂચવે છે કે એવા જાતીય-ગુનેગારોને નર્કની ખાણોમાં ફેંકી દેવા, તેમને પરાણે એમાની થોડીક વિદ્યા ખવરાવવી અને પછી ડામ દેવા.

કડક હાથે કામ લો

આ પ્રકારની શિક્ષા જે સરકારી દેશોને યોગ્ય ન લાગે (જે કે આના કરતાં પણ વિશેષ બચકર ફરતા, વિનયાબિમાનની ઢાલ નીચે, તથા સામાજિક રીતમાતોના અને સરકારિતાના બદાના નીચે, માત્ર મુલકાળમાં જ નહિ પણ શાંતિના સમયમાં, હરેક યુગમાં વિજ્ઞાન, ઠવા અને કાગૂનના પવિત્ર નામે આચરવામાં આવી છે અને હજી પણ આવે છે), તો બલે ખીલ કોષ્ટ અસરકારક રીતો અજમાવવામાં આવે, પરંતુ ખાપને ફેલાવું તો અટકાવવું જ જોઈએ અને તેની સામે લોકમત તથા લોકવાયણીને દુલકાવી મૂકવા જોઈએ, એ મનમાં તો સફ્ટ કોષ્ટ મળતા યશે જ અમેરિકાના સમુક્ત રાજ્યોના ટેલકા પ્રદેશોમાં આવા ગુનાઓમાં તો કાયદો છન્દિવજેદની તથા ખસી કગ્વાની સજા કરવાની છૂટ ધરાવે છે મુરોપના પ્રામ્ય દેશો (જર્મની અને ઓસ્ટ્રિયા)માં પણ તેમ જ છે એટલે આ પ્રકારના અર્ધમ ગુનાઓને ફલાની દેવા માટે કોષ્ટ પણ જાતની આકરી સજાઓ સામે વિરોધ ઉઠાવવો ન પડે

વડીલોના ધર્મ

નારીઓને પજવનારા બદમાસોને એક વખત એવું જાન યશે કે તેમની સામે લોક-મત ખજબળી છીડ્યો છે અને તેમને કચકવા કટિબદ્ધ યદ્દ મળ્યો છે, એટલે આપોઆપ તે લોકો ફલાઈ જતાના કન્યાઓના વડીલોએ તેમ જ શિક્ષિકાઓએ આવા લોકોના જીજ્ઞાસુ વિષે તમામ કન્યાઓને ચેતવી દેવી જોઈએ, જેથી કરીને તેઓ સાવધાન રહે અને શિક્ષણ-કાર્પની યાત્રાઓના, નાટકના અભિનય કે સમીત કે નૃત્ય અથવા ખીલ કલાત્મક શિક્ષણના બદાના નીચે એ એરી નાગો એમને બોળતી, લોભાવીને પાઠગથી ઉગરી ન સકાય તેવી નિરાધાર દશામાંથી ફસાવી ન દે ઉપરાત, કન્યાઓને વિદ્યાસભા લાઇને તેમણે એ પણ સૂચવી ગમ્મવું કે, કોષ્ટ પણ માણસ તેમની સાથે જરા પણ ગેરવર્તન ચતાવે તો, કોષ્ટ પણ જાતની ચરમ કે સકાય રાખ્યા વિના માતા-પિતાને અથવા તો શિક્ષણસરયાના પન્થિન અધિકારી પાસે એ વાત કહી દેવી પજવણી કગ્નાગ પુરુષની સામે ચરકાણુ કગ્વાની કગા પણ તેમને શિખતી રાખવી જોઈએ દુકામાં, આવી જાજતમાં પ્રસિદ્ધિ અને જાહેર તપાસ એ જ માત્ર એક અસરકારક ઉપાય છે.

સુખ મત લાડ દૂર કંગે

જાહેર અદાતમાં મુકદ્દમો ચલાવવો ન દોષ તો તેને માટે અસરકારક ઉપાય એ છે કે, જે જે માણસોની ચાવચાવતને માટે સજા દોળ, તેમાં સજામાં તમામ વિગ્રાગિની

ઓના તથા શિક્ષકોનાં ગુપ્ત રીતે મત લેવા અને તે પછી સચાલકોએ પોતપોતાની શિક્ષણ-સંસ્થાઓમાંથી, જેમની વિરૂદ્ધ અલ્પમતિ હોય તેના ઇસમોને (બંને પછો તે શિક્ષિકા હોય ને એ ખરામ કામમાં ઉત્તેજન આપતી હોય) સંસ્થામાંથી દૂર કરી દેવા.

સહશિક્ષણ અને ગુરુકુળો

સાથે સાથે સહશિક્ષણ વિષે પણ બે શબ્દો કહેવા જેવા છે. પડાપ્રથા કાઢી નાખી કન્યાઓને બહુવધી જ જોઈએ પરંતુ કન્યાકેળવણી એટલે સહશિક્ષણની નવી પ્રથાને જ અનુસરવું એવું તો ન હોવું જોઈએ વર્તમાન રીતનું સહશિક્ષણ એ કોઈ કાળે સ્વદેશી પ્રથા હતી જ નહિ. જૂના સ્મૃતિકારોએ ફરમાવ્યું છે કે કન્યાઓ યોગ્ય પ્રકારે શિક્ષિતા હોવી જોઈએ, છતાં સાથે સાથે તેમણે એવી ચેતવણી પણ આપી છે કે, “ પુરુષોએ લાખા સમય સુધી ખુદ માતા, બહેન કે પુત્રીની સાથે પણ એકાંત સેવનું નહિ ગમે તેવા ડાહ્યા માનવીનું પણ એથી કરીને પતન થાય છે.

જાતીય જ્ઞાનવાળા યુવક-યુવતીઓનું સહશિક્ષણ બે દિશા સફળ બનાવવું હોય તો, સાચા (અને પ્રમાણમાં નાના) ગુરુકુળો ચલાવવા જોઈએ અને ગુરુકુળ એટલે ‘ ગુરુઓના કુટુંબગૃહો ’ જે ગૃહો પરિચિત ઓપુરુષો દ્વારા ચાલતા હોય, ખીજા વિદ્યાર્થીઓ જોના તેમના સત્તાનો પણ ત્યાં જ બહુતા હોય, તથા તમામ વિદ્યાર્થીઓ માટે ગુરુઓ સાચા માતૃ-પિતૃ બાનથી પ્રેરિત સહશિક્ષણમાંથી તેઓ સ નાદી રસમેળ અને મન-મેળવાળા સુદર અને સુખી જગતો નિર્માવી શકશે જાતીય તથા જનનના વિષયના જે ચોક્કસ સારા પુસ્તકો અત્યારે હાથપામ્ય છે તે ગુરુઓની બલામણુ પ્રમાણે જગતેષુ યુગને જગત પહેલા વાચી લેવા જોઈએ અમેરિકાના સંયુક્ત સંસ્થાઓમાં સારી રીતે ચલાવવામાં આવતી શિક્ષણસંસ્થાઓમાં આ પ્રકારનાં જગતો વિદ્યાર્થીઓ કરે તે માટે તેમને ઉત્તેજન આપવામાં આવે છે, જેથી કરીને તેમાંથી ધણી જગતો થાય છે, આ રીતે જનથી-જોડાયલા યુગલ જોના ગ્રહે છે, અને જો એક વિષય શિખતા ના હોય તો પોતપોતાના જુદા જુદા વિશિષ્ટ ધંધાદારી વગેરેમાં તેઓ અભ્યાસ કરે છે.

જનને પ્રાચીન આદર્શ

હિન્દુસ્તાનમાં અત્યારે અપાતી પુસ્તકિયા ઢેળવણીના સન્નેમર્માં, સહશિક્ષણ નીતિને માટે વિનાશક યથ્થ પડે તેમ હોઈ, પરિણામે તે સમાજની અખડતાને તથા એકધને માટેય જોખમરૂપ છે જે સમાજ પોતાના જીવાનિયાની જાતીય અપવિત્રતાને ચલાવી લેતો હોય, શિયળ, એકપત્નીવ્રત તથા એકપતિવ્રત, પારસ્પરિક વિશ્વાસ અને એકનિષ્ઠાનું મંદાન મૂલ્યાકન કરતો ન હોય, તે સમાજ ત્રીજી મતિએ ચૂલ્લુ અને નર્કના માર્ગે વળી અધપતન પામે છે.

અક્ષતક્રમાર-કુમારીઓના જન એ પ્રાચીન દિશ્વે આદર્શ છે, અને માત્ર તેમાં જ અકિત, કુટુંબ તથા સમાજમાં દીર્ઘજીવન, રિયરતા, કલ્યાણ વસેલા છે.

ઈતિહાસપ્રસિદ્ધ માહિષ્મતી નગરીની શોધ

રાજપીપળા રાજ્ય તરફથી ગુજરાત અને મધ્ય હિંદમાં આવેલી નર્મદા નદીની ખીણમાં, કરવામાં આવતી શોધખોળોમાં પ્રાગૈતિહાસિક યુગના અવશેષો મળી આવ્યા છે. જે મોહેનજોડારો અને હરપ્પાના અવશેષો કરતાં પણ વધારે પ્રાચીન છે આ હકીકત મુખ્યત્વે પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમના કમ્પ્યુટેર શ્રી રણછોડલાલ ધ ગ્લાનીએ જણાવી હતી તેમણે જણાવ્યું કે આ અવશેષોની પ્રાચીનતા લગભગ ૫૦૦૦ વર્ષ પહેલાની છે,

ખોદકામ દરમ્યાન પ્રાચીન પથ્થરયુગના સમયની સર્જિતના અવશેષો ગુજરાતમાં આવેલી નર્મદા નદીના હીમયુગના પટમાંથી કેટલીક જગ્યાએથી મળી આવ્યા હતા.

વધારે આગળ પડતી શોધ તો એ હતી, કે ખોદકામ દરમ્યાન પ્રાગૈતિહાસિક યુગની એક શહેરી સર્જિત પ્રકારમાં આવી હતી. આ સર્જિત મોહેનજોડારો અને હરપ્પાની સિંધુની ખીણની સર્જિત કરતાં બિન્ન છે આ સર્જિતના અવશેષો નર્મદાના કિનારા ઉપર મોટી સંખ્યામાં મળી આવ્યા છે

ધન્દાર રાજ્યમાં માહેશ્વર આગળ પ્રાગૈતિહાસિક યુગના એક સમય શહેરના અવશેષો મળી આવ્યા છે, જે પ્રાચીન માહિષ્મતિના છે. આ માહિષ્મતી પુરાણો અનુસાર નર્મદા રાજ્યની પાટનગરી હતી

આ શહેર નર્મદા નદીના જમણા કિનારા ઉપર એક માઇનના વિસ્તારમાં આવેલું હતું આ તેમ જ ખીજ પ્રાગૈતિહાસિક સ્થળોમાં પથ્થર ઉપરનું કેતરકામ, માટીકામ, પારાઓ અને ટેકરાઓની સપાટી ઉપર સઘળે ઇંટોનું બાંધકામ વગેરે મળી આવ્યા છે, જે જતાંથી આવે છે કે આ સ્થળો પ્રાગૈતિહાસિક સમયમાં તથા દેરાયા છે અને પાછા તેમાં વસવાટ કરવામાં આવ્યો નથી

શોધખોળ દરમ્યાન ઐતિહાસિક યુગની રાજ્યાતના કેટલાક સ્થાનો મળી આવ્યાં છે, જ્યાંથી અમુક પ્રકારના સિકકાઓ અને ખીજ અવશેષો મળી આવ્યાં છે તેમાં પથ્થરો પર કેતરેલા લેખો, તાંબાના પતંગ અને સિક્કાઓ છે, આ ક્રિશ્ચિયન યુગની રાજ્યાતથી મધ્ય યુગના સમયની સર્જિતના ચિહ્નો છે આ પરથી એમ જણાય છે કે અત્યાર સુધી જાણ વામાં નહિ આવેલ એવા રાજ્યનો ત્યાં યજ્ઞ ગયા છે

આ શોધકામ ત્રણ વરસથી ચાલે છે. રાજપીપળા રાજ્યે શોધખોળનું ખાતું કાઢીને મિ. એ વી પડ્યાને તેના વડા તરીકે નીમ્યા છે દિલી સરકારના પુરાતત્ત્વ ખાતાએ તેમની નોકરી ગળ્યને ઉછીની આપી હતી આ શોધખોળમાં ધન્દાર, છોટા ઉદેપુર, ધાર, અધીગજપુર, જરવાણી, જાણીયા, મયવાદ અને કાલી એટલા ગાળોએ મદદ કરી હતી.

જ્યાં ત્યાં થુંકવાની કટેવ

થોડા દિવસ ઉપર એક સફળદરથી અમારા શહેરના સરિયામ રસ્તે જતા માણે
ધ્યાન ખેંચ્યું કે “ જુઓને, શહેરીઓ કેટલા બધા બેરકાર છે ? બસ 'મા બેસીને
જતા જતા પણ બસમાથી બહાર પાનની પીચકારી મારી આ મારા કપડા બગાડ્યા ’ ”
એમ કહી તે વાહનને પોતાની હેમારણ હળવી કરી

એ ભાઈની વાત મને ખરી લાગી અને તેમની દયા આવી અને ગેરદાબર થૂકનાર
પ્રત્યે ધૂણા થઈ વાત કરનાર ભાઈના કપડા બેંધ મને દિલગીરી પણ થઈ મોટરબસ તો
દોડી ગયેલી એટલે ગુન્હેગારને બે શબ્દ શિખામણ કે કપકારે પણ કેની રીતે પહોંચાડાય ?
ગુન્હેગારને થોડું ભાન છે કે પોતાની ખરાબ આદતનો ભોગ રસ્તે ચાલનાર ગમે તે મનુષ્ય
બની જાય છે અને તેની લાગણી ખૂબ દુભાઈ રહે છે !

નિર્દોષનો ભોગ

શહેરીઓની આવી કુટેવાથી તો કેટલાયે નિર્દોષ માણસોની લાગણી દુભાતી હશે.
આ એક બદઆદતની વાત છે, પણ એવી તો અસંખ્ય મઠી ટેવો શહેરમાં દેખા દેતી
હશે જ અને દરેકજા કેટલાયે માણસોને તેનું માફું પરિણામ ભોગવવું પડતું હશે

આવી કુટેવો ક્યાં છે તે તો અહીંના શહેરીઓએ આપોઆપ શોધી કાઢવું ધટે,
અને તેના વાધાયુક્ત બદપ્રદર્શનથી શી હાનિ અન્યને પહોંચી રહે છે તેનો પ્રયાસ કરી
લેવો બેંધએ

મનુષ્યત્વની ઉણપ

સરત શહેર તો રજુ શોખીન. એ તો ઠીક શોખ બલે તમને આનંદ આપે, પણ
તેને પરિણામે કેળેને સદન કરવું પડે એમા મનુષ્યત્વનો ખામી તો છે જ પાન બલે
ખાઓ, પણ મોમાથી પાનની પીચકારી ગમે ત્યાં મારવી એ તો અજીવન છે જ

થૂક પાચનશક્તિને મદદ કરે છે, એ વાત સો ધ્યાનમાં રાખે. પાન ખાતા ખાતા
જે થૂક ચાપ તે ગળી જવું બેંધએ તેને બદલે તે થૂકી નાખે તો એટલા થૂકનો દુરુપયોગ
થયેતો કહેવાય એટલા માટે પણ થૂકવાની ટેવ બહુ અયોગ્ય છે એમ ગણાય

તમાકુ સાથે પાન ખાનારને થૂકવાની જરૂર છે એવો ખ્યાલ ઠાઠ વ્યક્તિ કરી રહે
તો તેણે સમજવું ધટે કે તેની એવી આદતને લીધે ધરમા કે બહાર તેનું દિલ ચાહે ત્યાં
પાનની પીચકારીઓ મારવી એ ખરે શોભારપદ નથી બલે, અસરકારી છે ધરના ખુણામાં
ધણી વાર એવી પીચકારીના ડાઘ પડેલા દેખાય છે ઓફિસોના ખુણામાં પણ તે નજરે
પડે છે જાહેર મકાનોના દ્વાર ઉપર, દિવાલો ઉપર અને ઓટલાના પગથિયા ઉપર, શહેરના
રસ્તા અને કુટપાય ઉપર અને આગગાડીના ડબ્બામાં પણ એના રમદગ બેંધ શકાય છે
આ બધી ગદકી છે તો ધણી ધૂણાજનક છતાં પીચકારી મારનાર કમઅક્ષલ વ્યક્તિઓને
એમ કરવું શા માટે ગમે છે એ સદજ વિચારવું ધટે

એલીપાથું અને અશંદકારનું પરિણામ

કયા તો તેઓ એલી છે એટલે જીવને ચોગ્ય રથને બહાર યુકવા જતા નથી, કયા તો તેઓ અજ્ઞાનને કારણે યુક્તી ખરી કિંમત સમજતા નથી, કયા તો તેઓ બેરકબર છે, એટલે ગમે ત્યાં થૂકી મારે છે, કયા તો તેઓ વિવેકશૂન્ય છે તેથી મહાનમા કે બહાર મન શાવે તેવી રીતે થૂકી રહે છે. કયા તો તેઓ પોતાની કુટેવના પૂરા ગુનામ થઇ પડ્યા છે એટલે આવું પ્રદર્શન પોતાના માનસનું દાખવી રહે છે.

બીડી પીનારા પશુ તેવા જ

થૂંકવાની કુટેવ માત્ર પાન ખાનારામાં જ છે એમ નથી, બીડી પીનારામાં પણ તે એટલી જ દેખા દે છે. બીડી પીનાર બીડી પીતા બધા, મો ઉધાડી ધુમાડા કાઢતો બધા બદલે તેમાં પણ કાબેબિયતનું પ્રદર્શન હતો હોય તેમ નસકોગામાંથીયે ધુમાડો કાઢતો બધા અને મહાન લહેજત માણુતો હોય તેમ ડાળ કરી રહે છે આટલે સુધી તો તેનો જામો દોષ ન કાઢીએ, પણ કેટલાક બીડી ફૂકીને બીડી પીતા પીતા થૂંકવાની ગદી કુટેવ પડી ગઇ હોય છે તેઓ પણ પાન ખાનારાની માફક મનસ્વી રીતે થૂકી બદવાડ કરી રહે છે ઉપગત બીડીના દૂંઠા અને બળેલી કાઢીઓ ગમે ત્યાં ફેંકે છે કેટલીક વખત તો તે એતેવા રણા હોય છે અને પરિણામે એવી કુટેવને કારણે આમ જેવા અકરમાત પણ જીભા થઇ રહે છે.

સ્વાતંત્ર્યપ્રેમી કેાણુ ?

આજના કહેવાતા સ્વાતંત્ર્યપ્રેમીઓના સમયમાં દરેક વ્યક્તિને બને ગમે તે શોખ કરવાની છૂટ હોય અધિકાર પણ હોય છતાં પણ તેને અન્યને કે જનસમાજને પોતાના શોખથી હેરાનગતિ કરવાનો અધિકાર તો નથી જ. સ્વતંત્ર મનુષ્ય તો એ જ કે અન્યના સ્વાતંત્ર્ય ઉપર તરણ ન મારે પ્રતિપક્ષીનું પણ સ્વાતંત્ર્ય ન દબાવ્યે એ ધ્યેય ખરી સ્વતંત્રતાનું કહેવાય. સમાજની કેાઇ વ્યક્તિનો આડે આવે એ માનસ સ્વાતંત્ર્ય ઉપાસકનું ન જ હોય. કેાઇને જરાયે અગવડ થતા પોતાના જોખને અવરોધવાની તાકાત તેનામાં હોવી ધો.

બીડી પીનારે ધ્યાનમાં રાખવા જોગ મુદ્દો

ધૂમપાન કરનાર સમાજમાં પછી વખત અન્યને અમલકરૂપ છે તેના ધુમાડા અન્યને અગ્રિય હોય છે તેથી કેાઇને ખામી પણ આવે જે બીડી પીના નથી તેમને તે ધુમાડા પ્રત્યે અણમો હોય છે એવા મનુષ્યો પાસે બેઠા હોય કે સાથે મુસાફરી કરતા હોય ત્યારે બીડો પીનારે તેમને ધૂણા ન થાય માટે બીડો ન પીતી, અગત્ય તબ્બાન વચ્ચે ન રહેતી હોય તો એવે રથને જઇ બીડો પી આવતી કે જેથી સોમતમાં એટલી વ્યક્તિઓને ત્રાસ ન થાય.

આવું વિવેકી માનસ ધડવાની ખાસ જરૂર છે એથી ધૂમપાન કરનારને પણ સમજ છે તેમ જ મોખતીઓને પણ બીડી પીના સ્વચ્છંદી નથી એવી માત્રે ખાતરી થાય છે. જો તેના ચોખ માનમ માટે સદ્માન ઉપજે છે એને વિશે સારો અભિપ્રાય રહે છે એ સામ બીડો પીનારને અને ધુમાડાના ત્રાસમાંથી જતી જવાય કે એ સામ સાથે બેરેલા સીને

થુકડુ એટલે ગણિચી કરવી

/ જ્યારે માત્ર ધુમાડા માટે આટલી ખર્ચદારી રાખવી પડે તો જે બીડી પીનાર થૂકથૂક કરે તે માટે ફેટલી બધી તકેદારી રાખવી જોઈએ એ કુટેવ અથવા છે એટલું જ નહિ, પણ નિર્લજ્જ પણ એટલી જ ધરમા થૂકે તો સુકાય ત્યાં સુધી નયો ગદવાડ જ દેખાય ત્યાર બાદ પણ રહેવા રેગિષ્ટ મોના જગ્યા બાળકોને અને અન્યને હેરાનગતિ તો ઉત્પન્નવે, પણ તે હાનિ આડકતરી રીતે થઈ રહે છે એટલે એકદમ ન નજરે પડે આગ-ગાડીમા થૂકે એ તો નૈતિક દષ્ટિએ પણ અતિ ગંભીર ગુન્હો છે આગગાડી તો જાહેર જનતાના ઉપયોગ માટે છે એ કંઈ તમારા ઘર જેવી ખાનગી મિલકત નથી ત્યાં નાના સગાંબા ડબ્બામા દસ માણસ બેસે અને તે વખતે તમારા સ્વછંદી થૂકવાના બેહયા વર્તનથી ફેટલાની સ્વચ્છતા અને સુધડતાની ભાવનાને આચ્છાદ્ય લાગતો દશે! ઉપરાંત, તમારા થૂકનો ગદવાડ તે નાની જગ્યામા ફેટલો બધો તિરસ્કારજનક લાગે છે! સૌને તે ડબ્બામા બેસવાનું, થૂકનો ગદવાડ તો ત્યાં જ પડ્યો રહેતો તમે જિતરો અને બીજા ચઢે, પણ એ સુકાય નહિ ત્યાં સુધી તો તમારા પરાક્રમનું સ્મારકરૂપ થઈ રહે જ!

કુટેવ સુધારવાની રીત

આવી ગદી ટેવ સુધારવી જ પડે આગગાડીમા બારી છે. તે બહાર થૂકે, જો ખરે થૂકવાની જરૂર લાગે, તો એક ડગલું ચાલવાનું આજસ કરી માર્ગનિક ઉપયોગનો ડબ્બો ન બગાડો. ધરમા પણ બારી છે જરૂર લાગે તો બારી બહાર તમારા ઓટલા આગળ થૂકો, પણ આખા મીચી થૂકશો નહિ. ધરમા તો સરસ રસ્તો ધરની ચોકડીમા થૂકવાનો છે ત્યાં થૂક્યા બાદ એક લોટો પાણી રેડશો તો થૂક કે ઉધરસના ગલ્લો મોરીમા થઈ ખાળકુવામા જીતરી જશે.

* કદિયે સગિયામ રસ્તે વાહનમાં સુસાદરી કરતા હો ત્યારે ન જ થુકડુ તમે સમજી શકો છો કે રસ્તે ઘણા જાણુ આવતા જતા હોય છે વાહન ગમે તે હોય બધે થોડાગાડી હોય, તમારો પોતાની મોટર ગાડી હોય કે બાડાની ટેક્ષી હોય, જાહેર સર્વિસ માટેની બસ હોય કે ખજો હોય તેમાં બેસી ગમે થુકડુ એટલે રસ્તે ચાલનારના હજી ઉપર તરોપ મારવી. દરેક રસ્તે ચાલનાર દરેક રીતે સલામત રહે એમા ખરી સ્વતંત્રતાની ભાવના ગ્હી છે, એમા જ વિવેક સમાયો છે અને એમા જ નાગરિક ધર્મ રહ્યો છે. આપણી થૂકવાની કુટેવ, પછી તે પાનની પીકચારીરૂપે ઉઘાડી પડે કે બીડી પીવાનો ટેવને પરિણામે દેખા દઈ દે, છતાં, છતાં આપણી પોતાની જાતને જ કલકરૂપ છે તે આપણી સ્વાધીષ્ઠતા, વિવેક-શૂન્યતા, સ્વચ્છંદી વૃત્તિ અને સૌજન્યની ઉણપ બારોબાર ખુદ્દી પાડે છે તેથી આ શહેરમા આવી બદઆદતના પળમાં સપડાઈ ગઈ છે તેણે સમજપૂર્વક ખંચરદાગ રહી આવું ખરાબ પ્રદર્શન ન કરવું એ રીતે શહેરની જાહેર સેવા સધાશે, અને રસ્તે જનાર સ્ત્રીપુરુષ કે બાળક ચિંતારહિત ફરી શકશે મન હોય તો માળવે પણ જવાય, એ 'ધ્યાનમાં' રાખી દરેક માણસ પાંખો ફરાવ કરી દે તો ફેહને પણ જરાયે રજ નહિ યાય.

* ["જનસાવમિત્ર અને જનસાવદર્શન"માંથી]

—શ્રી રતીલાલ યુ દીવાન

હવે કરીએ, આવકની સમાનતાની વાત. “ આવકની અસમાનતાનું આ દેશમાં ધણુ અતર પથરાયેલું છે એકવા પ્રામ્યરમી જ ને આપણે લક્ષ્યે તો, અદાને એની અર્ધી આવક તો એની વસ્તીના દસમા ભાગ હસ્તક છે. વળી કૃષીપ્રધાન વર્ગોમાં ય આવી આવકની અસમાનતા રહેલી છે ખરી. ”

૫૦ ગામડાની આવકના આંકડાના અદાજ ઉપરથી એમ જણાયું હતું, કે ત્યાંની માથા દીઠ વાર્ષિક આવક ચૌદ રૂપિયા હતી, એવી જ રીતે મધ્ય પ્રાંતના ૬૦૦ ગામડાની આવકનો અદાજ કદાતા તેની માથા દીઠ આવક રૂ. ૧૨ જણાઈ હતી આમ પ્રામ્ય વિસ્તારમાં રહેનાર દેશના બહુમતી વિભાગની વાર્ષિક આવક સરેરાશ રૂ. ૧૨ થી ૨૦ વચ્ચે છે.

યુનાઈટેડ કિંગડમની આવક ૧૯૩૦ માં માથા દીઠ પૌડ ૭૬ હતી, જ્યારે હિંદમાં તો ૫ પૌડની રકમ પણ જરા વધારેપડતી જણાય

છેલ્લા દાયકામાં ય હિંદની આવકમાં કાંઈ ફેરફાર પડ્યો નથી. હિંદની વસ્તીનો આકડો ચાલીસ કરોડ સુધી પહોંચ્યો છે છતાં માથા દીઠ આવકનો આકડો ‘૩૦ માં હતો તેટલો ને તેટલો જ રહ્યો છે હા, એટલું ખરૂં કે આજે અદાને માથા દીઠ આવક રૂ. ૧૫૦ સુધી વધી ખરી પણ જો તેને ૧૯૩૧-૩૨ ના ભાવ-પ્રમાણ અનુસાર આકવામાં આવે તો તે ‘ ૩૧-૩૨ કરતાં મોટું ભાગે તો બહુ વધારે નહિ હોય કારણ એવું રપટ છે એ વર્ષો કરતાં આજે ખાસ કરીને યુદ્ધ-વર્ષોમાં જીવનની જરૂરિયાતોના ભાવો બમણા ત્રમણા ચપ્પ ગયા છે ચલણનો કુમાવો ય કેટલો વધ્યો છે તેની તા ૧-૯-૧૯૩૬ થી ૧-૨-૧૯૪૬ સુધીમાં ૧૮૧ કરોડથી વધીને ૧,૧૮૨ કરોડ સુધી ગએલા આંકડા પરથી ખાતરી થાય છે

આથી એ ફક્ત ચાપ છે કે છેલ્લા ૧૧ વર્ષોમાં કમાલિયત ધટવાને બદલે જિલ્દી સાગ પ્રમાણમાં વધવા પામી છે

સામાન્યપણે દરેક સ્ત્રીજ વસ્તુ, જેટલી જોડાયે છે તે કરતાં આપણી પાસે થોડી છે. આપણી પાસે ખોરાક ૭૫ ટકા, દૂધ ૩૫ ટકા, મકાનો ૨૫ ટકા, અને છેલ્લે દાકરોની સખ્યા પણ હિંદની વસ્તીના પ્રમાણમાં જોડાયે તે કરતાં ફીસ ટકા ઓછી છે.

[“ યુગાન્તર ” માથી]

—ક. મા. સુનશી

સુખઘ ઈલાકામાં નિરક્ષરતા નિવારણની યોજના

સુખઘ ઈલાકાના અમદાવાદ, સુરત, પુના, અને દુબઈ જેવા મોટા શહેરોમાં પુખ્ત વયના માણસો માટે નિરક્ષરતાનિવારણની યુએસ ઉપાડવાને લગતી યોજના વિચારણા અર્થે સુખઘ સરકાર સમક્ષ રજુ કરવામાં આવી છે. સુખઘ ખાતેની નિરક્ષરતાનિવારણની યોજના આ વર્ષના ડિસેમ્બર માસથી શરૂ થવાની કે શહેરમાં નિરક્ષરતાનિવારણ માટે ૯૦૦ વર્ગો ખોલવામાં આવશે અને દરેક વર્ષમાં ૩૦ વિદ્યાર્થીઓને લેવામાં આવશે અન્નાસક્રમ ચાર માસનો ગ્રંથે

કલા : હૃદયની ભાષા

કલા એટલે ભાવનાનો ગૂઢ સંજોગ માનવહૃદયમાં જ્યારે જ્યારે ભાવનાનો અમ્ભ નાદ મળે છે ત્યારે ત્યારે ભિન્નિઓ નૃત્ય, શિલ્પ, સંગીત કે ચિત્ર દ્વારા અવતાર પામી કનાકપે પ્રગટ થાય છે

સામાન્ય રીતે એવી માન્યતા થઈ પડી છે કે કલા એ માત્ર જીવનનું આનંદસ્વ છે. તેથી જે જે વસ્તુઓમાંથી આનંદ મળે છે, તે તે વસ્તુઓને કલાના પ્રતીક રૂપ ગણી લેવામાં આવે છે અતિસુંદર પદાર્થો જોઈ માનવચૃત્તિ રાજી થાય છે, તેમાંથી આનંદ મેળવે છે એટલે સૌંદર્યને 'કલા માની લેવામાં આવે છે આ કારણે કલાની એવી ચે વ્યાખ્યા છે કે ' સૌંદર્યનું સઘન સ્વરૂપ તે કલા ' પહેનાના અનેક કલામીમાસોએ આ સૌંદર્ય-ભૂમિકા ઉપર જ કલાનું સ્વરૂપ નિરૂપ્યું છે, અને માને છે કે ' કલાનો હેતુ સૌંદર્ય છે, અને સૌંદર્યની પરખ એ છે કે, તે મળ આપે છે આ વિધાને ટોફસટોપ દહતાપૂર્વક નકારે છે, ને તેને છામક ગણે છે; કારણ કે આ સૌંદર્યમીમાસો સૌંદર્યનું લક્ષણ સમજતી શકતા નથી. અને એવું જ રુચિ વિષે અમુકને કળા મળે તે ખીજને ન મળે. આ પ્રમાણે કલાવિદ્યાનના ધારાધોરણ હોવા જોઈએ, અને એ કાયદા ને વ્યાખ્યાને બંધબેસતી કલા ન હોય તો એ કલા નહિ એથી રુચિના લક્ષણ હોવા જોઈએ ને ? એટલે આ દલીલ પણ નિર્ગર્થક છે, કારણ કે ' જેના વડે અતઃ પુલકિત બને, જે હૃદયને આનંદ આપે અને જેમાંથી સદાકાળ સૌંદર્ય નીતરતું મળે, તે જ સાચી કલા '

કલાનું સ્વરૂપ

મનુષ્ય પણ કરતા ઉચ્ચતર ભૂમિકાએ છે. મનુષ્યને છે તેમ પણ્યોને પણ ભાવ અને નાજણીઓ દોષ છે, પરંતુ પણ્યો તેનું રપટ વ્યજન કરી શકતા નથી, પરંતુ મનુષ્ય એ અદ્યત્ત વૃત્તિઓ અને નાજણીઓ ચિત્રમાં અક્તિ કરે છે, અને એને વ્યક્ત કરે છે અને એથી એની ખાસિયત એ છે કે તેઓ સમાજમાં પરસ્પર વિનિમય સાધવાના સતત પ્રયાસ કરી જ કરે છે

આ વિનિમય બે રીતે સ્થાય છે.

(૧) તર્ક કે જુદિયો વિચાર આવે તેનો.

(૨) મનમાં લાગણી રહી તેનો

' વાણી એ વિચારની ભાષા, કલા એ હૃદયની ભાષા ' આમ વિચારે વાણી દ્વારા વ્યખ થાય છે અને હૃદયપૂત લાગણીઓ કલા દ્વારા આલિખીત થાય છે એને અનુભવે લાગણીઓ તે સામા માણસમાં જન્મત કરવા પ્રયત્ન કરે છે, તેને એવ લખાડે છે એક વાર એને અનુભવે લાગણીઓ પોતાનામાં જન્મવતી અને એને દવન રખન, રેખા, ગમ, પદ્ધતિ કે નિર્દેશિત્ત દ્વારા ખીજને એવી રીતે પદોચાડતી કે એવી જ વૃત્તિઓ તેઓ પણ અનુભવે

કલા એ માનવચૃત્તિ છે એ જન્મથી તેને વરેલી દોષ છે પ્રકૃતિની ગાદમાં અનેકાનંક

સચરાચર વસ્તુઓમા નિર્મેળ આનંદતત્ત્વ બળેયુ
હોય છે. સૂરજ અને ચંદ્ર ટગટગતા તારત્રિયા ને
ચંદ્રવિહીન ગત્રિનો અધકારપટ, બન્ધ ને મગનયુષી
ત્રિરિશૂગ ને ખળખળ વહી જતી સરિતાના નીચ-
આ બધા યે સત્વોમાથી-બધ્ય ને મુદ્દર, બધાનક
ને વિકરાળ સત્વોમાથી અકથ્ય આનંદ મળે છે
આ અવ્યક્ત આનંદની અભિવ્યક્ત ચિત્રકળા,
સંગીત, શિલ્પ કે રચાપત્ય દ્વાગ થાય છે કળાકારના
અમૂર્ત બાવો પાર્થિવ સાધનો વડે મૂર્ત થાય છે

કલાનું ક્ષેત્ર

કલાનું ઉગમસ્થાન હૃદય છે અને એને
આવિષ્કાર દરેકોષ ગીતે થાય છે કવિતાના ડોલન
કે સંગીતના આનાપ, ચિત્રના રૂપરંગ ને રેખા,
શિલ્પની કાગીમરી કે રચાપત્યની રચનામા તેનું
દર્શન થાય છે એ કલા અનત ગીતે અગ્રાધ
વિસ્તરે છે, એ પછો ભલે નાનીથી મૂર્તિમા હો કે
મદાનગરના રચાપત્યમા તેને સાધન કે તેના પ્રકાર
સાથે ભેવાદેવા નથી. દૂકમા, કલાને વસ્તુગત
સબધ નથી ઉચ્ચ ભાવોની ગગૃહિતિ, એમની
સવિધાયકતા, એમની સંક્રાંતિ આ બધું કલાનું
સ્વરૂપ છે, ને તે કોષ પશુ ક્ષેત્રમા પાગરતી નથી,
કાગણુ કે ભાવવાદિતાના સાધનરૂપ વપરાતી વસ્તુઓ
અતિમહત્ત્વની નથી, તેઓ ગૌણ છે

પહેલા કલા સધળે ઠેકાણે વિચરતી સામા-
ન્યમા સામાન્ય મનુષ્ય પશુ કલાનો આનંદ છૂટતો
મરીમ કે તવગરનો ભેદ નહોતો. સાહિત્ય ને
કવાચ્રવશુ જાહેર મંડપોમા છૂટયો ચતા સંગીતા-
મૂતના સ્તોત્રો નદીતટે કે મંદિરે, પ્રાકૃત જનની
ડેલીએ કે મેળામા નિર્મલ રીતે વહેતા મૂર્તિવિધાન
કે ચિત્રકળા જાહેરમા યોગ્યતા. દોહલમદ કે મરીમ
વર્ગ-એમ એકના હિતાયે નહિ, પણ જનતા-
જનાર્દન માટે જાહેર હિતસવ પ્રસંગે, મેળામા કે
મંદિરમા કળાધર પોતાની કળાને વહેવરાવતો

કલા ને સૌંદર્ય

આપણે આગળ ઉપર બોધ્યું તેમ કલાની
માન્યતા સૌંદર્યમૂલિકા ઉપર હતી. પરંતુ મુદ્દર

વિદ્યાર્થીઓ સામેના

બયસ્થાનો

આજે દેશભરના વિદ્યાર્થી-
ઓમા શિસ્ત, જવાબદારી અને
અભ્યાસનો અભાવ વધતો
લાય છે

રાષ્ટ્રભક્તો અને જાહેર કાર્ય-
કરે જલદી ઉત્પન્ન કરવાની
આપણી ધમશર્મા આપણે એટલી
ધુદછાટ અને ગેરશિસ્તને વહેવા
દીધી છે કે આવતા જમાનામાં
આજણુઓ અને તાડાડીઆ વધી
લાય તેવો ભય ઊભો થયો છે
જ્યાં જુઓ ત્યાં માન્ય વડેરાઓ
સામે નાકરમાની, ઉદ્વેગાદ્ય અને
અવિનય તજવે પડે છે જુવાનીઆ
એમ માને છે કે પોકારે પાડવાથી,
વાવડાઓ ફરકાવવાથી કે સર-
ધસો કાઢવાથી તેઓ જાહેર સેવા
ખતલે છે માખાપ કે શિક્ષકો
સામેની ઉદ્વેગાદ્યને સ્વતંત્ર જુસ્સો
અને ખડાદુરીના બિલ્લ તરીકે
મજુવામા આવે છે. શિસ્ત,
વડેરાઓ પ્રત્યે માન, અને અભ્યા-
સીચિત્તિને ગુલામી માન્ય તરીકે
મજુનીને મનક ઉઠાવવામા આવે છે

જુવાનોને આજે તેમના હિતે-
મજુઓએ જો કાંઈ પણ વાત
કહેવાની હોય તે એ જ છે કે
શિસ્ત, વિવેક અને સતત ઉદ્યોગ
નિવાય સાચા શહેરી થવાની
તાલીમ મળતી નથી. આજના
વિદ્યાર્થીઓમા આનો અભાવ
જણાય છે, તે સામે તેમને ચેતવવા
એ એક મોટી સામાજિક ફરજ છે

કરસનદાસ જે ચિતલીયા.

સભ્ય દિદ મેના સમાજ

એટલું બધું જ સારું ન હોઈ શકે સત્ય હમેશ શિવ ને સુંદર હોઈ શકે સત્ય અને સૌંદર્ય એ કંઈ એક સિક્કાની બે બાજુઓ નથી. એ સુંદરતા તેની પાછળ રહેલી નિગૂઢ શક્તિનું સત્યદર્શન ન કરાવતી હોય તો તે કળા ન કહેવાય. તારામહેનક્ષત્રસંક્રુષ્ઠા રાત્રિ જે તેના સગ્ગનહારની કિમિયાગોરી ને દર્શાવતી હોત તો તેને આપણે ભગ્ય કવાકૃતિ ન કહેત

કાકા કાયેલકર કહે છે તેમ સત્ય, શિવ ને સુંદરમ્ એક જ વસ્તુના ત્રણ પાસા છે એકની પણ ઉણપ હોય તો તેને કલાકૃતિ ન કહેવાય. સુંદરતામા જે સદાયાર ને સદ્ભાવનાની ખામી હોય તો તે અ-કલા દશે

સૌંદર્ય એ કલાની શૈલીનો ગુણ છે, પણ તે સ્વયં કલા નથી. સૌંદર્ય એ મન કે આનંદ આપે તે ઉપર કલાની કસોટી નથી થતી, પરંતુ એ કોઈ ઉચ્ચ ભાવનો આધ્યાત્મિક બળસચાર ખીજના હૃદયમાં કરે એવા ગૂઢાર્થવાળી કવાકૃતિનું સૌંદર્ય એ આપોઆપ એક અનિવાર્ય લક્ષણ જ બનશે.

કલા ને નીતિ

સૌંદર્ય એ જેમ નીતિ પણ કલાનું ખીજું આનંદયક લક્ષણ છે, કેવળ હૃદયસુખમા પરિણમતી કલા ક્ષુદ્ર અને ક્ષણિક આનંદ આપે છે માણસની દુર્ભાગ ચિત્તવૃત્તિને અવળે માર્ગે લઈ જનારી વિકારયુક્ત કલા સર્વદા લાભો વખત ટકતી નથી, પણ ટૂંકા ગાળામા તે અવસાન પામે છે. કળાનો આનંદ અનાસક્ત તાદાત્મ્યથી જ મળે, તે હૃદયાતીત હોવો જોઈએ ને વિષયસુખથી વિમુખ્ત હોવો જોઈએ.

આપણે આમળ ઉપર જોયું કે કળા જેમ એક માનવચિત્ત-વિભૂતિ છે, તેમ ધર્મ-બુદ્ધિ પણ ખીજી ચિત્ત-વિભૂતિ છે તે કોઈ સાપ્રદાયિક વસ્તુ નથી શું સાફ કે નહાર એવી સદસદ્ની વિવેકભાવના સર્વ કાળે સર્વ લોકમા નજરે પડે છે. આ ભાવનું ધર્મ એ ધારી સ્વરૂપ છે તેના ઉપર જીવનકાળના મડાણ થાય, એટલે આ ઉપરથી એટલું ચોક્કસ થાય છે કે નીતિભાવના જે સૂક્ષ્મ અનુભવનો વિષય છે તે કાળમા ઓતપ્રોત થયેલી માણસ પડશે ટૂંકમા, કલા નીતિ કે અનીતિ આ બધાનો સઘળો આધાર કલામ રકાર ઝીવનાર પ્રત્યવર્ગના માનસ ઉપર અવલબે છે

સમાજ જેવી કલા માગતો થશે તેવી કળા લખ્ધ થશે સમાજના સારા કે નરસા સરકારો કળાકારના માનસમા પ્રતિબિંબિત થાય, એટલે સંપૂર્ણ નીતિમતાનો સંભવ નથી, પરંતુ આત્મનિષ્ઠો આવા અનીતિમતાના પ્રસંગો અનિવાર્ય ગણશે

કલા પ્રાચીન ને અપ્રાચીન

‘ જેવું જીવન તેવી કળા. ’ કાળક્રમે કલાનું બાલ રસરૂપ બદલાય, પગલું એવું માર્મિકત્વ, એનો ગૂઢાર્થ તો એક જ નિર્બેળ આનંદનો ખીજમા ચેપ લગાડી, એવી ભિન્નિઓ એના ભોક્તામા સકાત કરવી એ એનું પ્રયોજન ને એ જ એનો વ્યવહાર ઉપયોગ

કલા લોકભોગ્ય હોવી જોઈએ. સામાન્યમા સામાન્ય માણસ પણ એના ધારાવોરણથી અગ્નણ હોય, પણ એમાથી સાસ્ત્રિક આનંદ પ્રદણ કરવાની શક્તિ હોય છે જે એવી કૃતિ હોય અને ને સમગ્રજ શકે, તો એટલી એ કલાની ઉણપ. ઝીક કે ગમન, ઝીકી કે

દિદી કલાકૃતિ એકસરખી વ્યાપક ને આનંદજન્ય હોય તો તે કળા સાચી કળા તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામે છે.

આના એના સર્વાંગી ઉચ્ચ જીવનજાનનાં પ્રેરતા લક્ષણોનો ઉદ્દેશ્ય યષ્ટ ગયો છે. પરંતુ ત્યારથી કલા ધધાનરી હેતુ માટે નિર્માતી યષ્ટ, એના વિવેચકોએ જડપ્રમાણુ ખડા કર્યાં અને અવળે રસ્તે દોરનારી કલાસિયક શાળા ખુલી ત્યારથી લોકકળા મટી ભદ્રકળા બની. ધનિક ને સત્તાવાનના આશ્રય હેઠળ પરાધીન બનેલી કળા, ગર્વ કે ડોળ, જીવનમાં અતૃપ્તિ ને કામવાસના પોષનારી એકાંગી બની, જેથી તેમાં શ્રમજીવનનું ગ્સર્વવિધ્ય હુપ્ત થયું. શ્રમની મહત્તા ઘટી અને મોજશોખના તત્ત્વવાળી બની.

કળાનું જીવનમાં સ્થાન

કળા તો જીવનદર્શનનો નીચોડ છે. માનવ માનવ વચ્ચે લાગણીઓના વિનિમય સાધતી કળા જીવનમાં તાણાવાણાની માફક વણાયેલી હોવી જોઈએ કલા જીવવાને કે હુન્ન બૂવી જવા માટે નથી હોતી, પરંતુ જીવનનો આનંદ વ્યક્ત કરવા માટે, હોય છે. જીવન હંમેશાં ઉચ્ચ બાવની વિકાસદશામાં જ પ્રગતિ કરે છે નહીંના વહેણની માફક જીવનવહેણની દિશા તે તે સમાજની ધર્મભાવના છે આ બાનના મિટુની આસપાસ સમાજના વિશાળ વર્તુળો રચાયેલા છે આવા જીવનનું જોને સમગ્રતયા દર્શન લાંબુ હોય, તે તે જીવન-દર્શનનો અર્થ બીજાને સગળતાથી સ્પષ્ટતાથી સમજાવે છે યુગપુરુષ શ્રેષ્ઠ જીવનકળાકાર કહેવાય છે એની અર્થવ્યંજનનાની ઉત્તમ કળા તરીકે ગણના થાય છે.

આવી કળાની બે વિશિષ્ટતાઓ ગણાવી શકાય

(૧) સર્વોચ્ચ ધર્મપ્રતીતિ

(૨) સાર્વભૌમ લાગણીઓનું વદન.

કળામાં એકાંગીતા કે પ્રાતીયતા ન હોતા, તેની વ્યાપકતા બધા મનુષ્યમાં એકતા લાવવાના પ્રયત્નમાં સદાયમૂલ જનનૂતરી ને સર્વે મનુષ્ય એક જ મનુષ્યના બાળ છે એવી ધર્મપ્રતીતિમાંથી ઝરણ પામતી સાર્વભૌમ લાગણીઓનું વદન જરૂરી છે સર્વસામાન્ય લાગણીઓનું વદન કરનારી જીવનની પ્રતિષ્ઠાકૃષ કલામાં અનેઓ આત્માનંદ અનુભવાય છે.

[" પ્રતાપ " માંથી]

પ્રકૃતિનું ત્રિચિત્ર સર્જન : નોખિયો

સર્જનદારે કયા અકળ હેતુથી માગણ અને નિવાગણ બનાવ્યા છે તે સમજવું મુશ્કેલ છે. આ ખદક રચીને એણે કોઈ અજ્ઞ-એન ખેલ્યો છે. એણે ઝેર બનાવ્યું અને ઝેરનું નિવારણ પણ બનાવ્યું. એણે નાગ સરજ્યા અને નાગને આરોગી જનાર રાજનાગ પણ બનાવ્યા, એણે વિષધર સાપ બનાવ્યા અને એમને ખાઈ જનારા શેળા અને નોખિયા પણ બનાવ્યા.

તમને કદાચ નવાઈ લાગશે, પણ તમે જેની અવગણના કરતા હોશો તે નોંખિયુ વાષ અને બિલાડીના હિસકે Carniyora વર્ગનું માસબક્ષી પ્રાણી છે અને જે વગર હથિયારે તમે તેની સામે જાય બીડેા તે એ તમને સહેનાઈથી મહાત કરી દે એટલી શક્તિ, હિમત અને અપળતા તેનામાં છે, એને એના શિકારથી દૂર કરવા જનાર માણસની સામે ચાંચ ગયાનો દાખલો પણ મેં જોયો છે અને એવો દાખલો પણ નોંધાયેલ છે, જેમાં તેણે એક ગધેડાને પછાડીને જમીન ઉપર નાખી દીધો હતો. જળ અને સહનશક્તિની દૃષ્ટિએ માણસ તો ગધેડા કરતા કયાં બિતરતો છે

સાપ અને નોંખિયાનું યુદ્ધ

આપણે ત્યાં સાપ વિષે જેટલી ખોટી માન્યતાઓ છે એટલી ખોટી કોઈ પ્રાણીઓ વિષે નથી. આપણે એમ માનીએ છીએ કે સાપ નોંખિયાને કરડે તો પણ નોંખિયાને તેના ઝેરની અસર થતી નથી, અથવા તો નોંખિયુ નોળવેલ સુધી આવે છે એટલે સાપનું ઝેર ઉતરી જાય છે મદારીઓ આવા વહેમનો લાભ મેળવે લોકોને નોળવેલની ગાઠ અથવા મગે તેની ગાઠ નોળવેલ તરીકે આપીને એમના ખિરસાનો ભાર ઓછો કરે છે ખરી વાત એ છે કે સાપનું ઝેર ઉતારવાનો નોળવેલમાં કંઈ યુક્તિ નથી, એટલું જ નહિ પણ નોંખિયું સાપના ઝેરથી પર નથી એટલું ખરૂં લાગે છે કે નોંખિયા ઉપર સાપના ઝેરની કૈંક ઓછો અસર થાય છે પરંતુ તેનું કારણ એમ પણ હોઈ શકે કે નોંખિયાના શરીર ઉપરના લાંબા વાળ અને જાડી ચામડીના કારણે સર્પદંશ વખતે નોંખિયાના શરીરમાં પૂરતા પ્રમાણમાં ઝેર ન ગયું હોય

તમે સાપ અને નોંખિયાનું યુદ્ધ જોયું છે ? ભાગ્યે જ કોઈ માણસ એ યુદ્ધ જોવા નસીબદાર બને છે, પરંતુ મહાયજળ સાપનો ધા જે ન માની શકાય તેવી શ્રેષ્ઠતમ અપળતાથી નોંખિયુ યુદ્ધાવી દે છે અને વિજ્ઞાનીની ઝડપથી પ્રતિઆક્રમણ કરી તેનું માથું છુદી નાખે છે એ જોઈને તમે કહેશો કે નોંખિયા જેટલી અપળતા અને હિમત કોઈ પ્રાણીમાં નહિ હોય

નોંખિયા અને સાપની લડાઈમાં જો નોંખિયાને ખરેખર સાપ ડસી સે તો નોંખિયુ એના ઝેરની અસરથી મુકન નજ રહી શકે પરંતુ આ યુદ્ધ વખતે નોંખિયુ પોતાના શરીરના લાંબા વાળ એવા ઊભા કરી દે છે કે તેમાં સાપના દાંત તેની ચામડી સુધી પહોંચીને જાડી ચામડીને મેદી શકે એવી સક્ષમતા બહુ જ ઓછો રહે છે એટલે જ આવા યુદ્ધોમાં નોંખિયું હંમેશા વિજયી નીવડે છે

મદારીઓ પ્રેક્ષકની રૂમઝ સાપ અને નોંખિયાનું યુદ્ધ કરાવે છે, પરંતુ એમાં યુદ્ધ જેવું કંઈ નથી હોતું કારણ કે સાપના ઝેરે દાંત કાઢી લીધેના હોય છે એટલે તે નોંખિયાનો સામેનો કયાં વિના ભાગવા જ માડે છે એમાં સર્પ ઉપર ધાતકીપણના પ્રદર્શન વિના કંઈ જ નથી હોતું.

ઉંદરનો કદેર દુશ્મન

નોળિયો સાપને મારીને ખાઈ જવા ઉપરાંત મનુષ્યની એક ગીજી પણ મહાન સેવા કરે છે અને તે ઉંદરોને મારીને ખાઈ જવાની. મારે કહેવું જોઈએ કે આપણા નોળિયાએ આ બાબતમાં આતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતિ મેળવી છે. ગ્રામ સદીમાં ન્યારે જમણકા ટાપુમાં અસખ્ય ઉંદરો ઉભરાઈ આવ્યા હતા અને ગેરહીના પાકને બચકર નુકસાન પહોંચાડ્યું હતું ત્યારે છેવટે ઉંદરોનું નિકદન કાઢવા માટે હિંદુસ્તાનના નોળિયા ઉપર નજર પહોંચાડવામાં આવી હતી અને તમારે એ જાણીને મમરૂર થવું પડે કે હિંદુસ્તાનમાંથી માત્ર નવ નોળિયાને જમણકા ટાપુમાં વસાહતી તરીકે લઈ જવામાં આવ્યા અને થોડા જ વખતમાં એ વસાહતી એવા કુટુંબ કાઢવા કે એમણે ઉંદરોનું નિકદન કાઢી નાખ્યું એટલું જ નહિ પણ એમની ખ્યાતિ કચુઆ, પોર્ટોરીકો, વગેરે અનેક ટાપુઓ ઉપર ફેલાઈ ગઈ અને ત્યાંના ગેરહીના ઉત્પાદકોએ પણ પોતાને ત્યાં નોળિયાને નોતપાં. એકલા જમણકા ટાપુમાં એમણે દર વરસે વીસ લાખ કરતા પણ વધારે રૂપિયાનું નુકસાન અટકાવી દીધું.

નોળિયા પાળી શકાય છે.

નોળિયાનું નાનું જમ્મુ હાથમાં આવે તો એને સહેલાઈથી પાળી શકાય છે અને એના માલીકનું એ વહાદાર અને પ્રેમાળ સોમતી બની જાય છે. યજ્ઞાતમાં એને દૂધ પાકને ઉછેરી શકાય, પરંતુ જેમ એ મોટું થાય તેમ એને સ્વામીથી થવા દેવું જોઈએ કે જેથી તેની હાજરી આશીર્વાદરૂપ થઈ શકે એ ધરમાંથી જીવડા, ઉંદર, સાપ વગેરેને મારીને ખાઈ જશે અને એ રીતે આપણું ઘર એ સાપરૂપ ગ્રાણીઓના ઉપદ્રવથી મુક્ત રહેશે. પાળેલું નોળિયું પાળેલા કુતરાની જેમ તેના માલિકની સાથે ને સાથે રહે છે.

મનુષ્યોના મહાન દુશ્મનોમાં ઉંદર અગત્યનું સ્થાન ભોગવે છે. ખેતરોમાં અને ઘરમાં એ સાપરૂપ હોવા ઉપરાંત વહાણો અને આગબોટોમાં પણ એ ગળુપનિનું વાહન બારે ઉપદ્રવી છે અને એમના ઉપદ્રવમાંથી મુક્તિ મેળવવા માટે વહાણો તથા આગબોટોમાં પણ નોળિયા દાખલ કરીને મૂપકેનું નિકદન કાઢવામાં આવ્યું છે.

નોળિયાની હાજરી આપણા ઘરમાં આશીર્વાદરૂપ છે એ ખરૂં, પરંતુ જો નમે કાઈ પણ પક્ષીઓ રાખના હો તો નોળિયાને તમારા ઘરમાં રહેવું એ નમારા પક્ષીઓને માટે સહામત નથી. પાંજરામાં રહેલ પક્ષી ઉપર પણ તે તક જોઈને ધસી જાય છે.

શેળો અને નોળિયો

શેળો પણ સામાનો દુશ્મન છે, પરંતુ એનામાં નોળિયા જેટલી અપજના નથી અને ને કાળજીથી નોળિયો સાપનું નિકદન કાઢે છે એ કાળજી શેળામાં નથી. એ એક વાર શેળાને સાપની સામે મોકલ્યો. પરંતુ સાકાદારી હિંદુ સાથે રહેતા શેળો સાપને જોઈને ચિરકત બાવે મોટું ફેરવી ગયો, એટલે છેવટે સાપના શિકારનું કર્તવ્ય મારે જાળવવું પડ્યું.

નોખિયો દિનચર છે ત્યારે શેજો નિચાચર છે, પણ હિપદવી જીવોના વિનાશ માટે થંકાયેલા આ બે ગ્રાહીઓ સંપીને નથી રહેતા એ ખેદની વાત છે નોખિયો શેજાને મારી નાખે છે અને કાટાનું મજબૂત બખ્તર ધરાવનાર શેજો જે બલબલ નામને પણ પહોંચી જાય છે તેને નોખિયો કેવી રીતે મહાત કરે છે તેની રસિક નોંધો વાંચવા લાયક છે

[“પ્રવાસી” માથી]

—વિનયગુપ્તા મૌલ

પુસ્તકાલય ખાતુ

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નં. ૧ સને ૧૯૪૬-૪૭

વિષય

દરેક પુસ્તકાલયે લોકમદદની અને કાયમદ્દની રકમ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ તરફ મોકલવા બાબત

આથી વડોદરા રાજ્યના સર્વ પુસ્તકાલયોને જણાવવામા આવે છે કે—લોકમદદની તથા કાયમદ્દની રકમ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળમા જમા કરાવવાની છે, તેમને ગમ સાથે સૂચનાદારા જણાવ્યું છે. અને ચાલુ સાલે ૧૫ લોકમદદની અને કાયમદ્દની રકમ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ તરફ મોકલવા જણાવી છીએ તે રકમ પુસ્તકાલય ખાતા તરફ મોકલવાથી દિસાળી કામમા જુલો ન થાય અને કામની સરળતા થાય તે માટે દરેક પુસ્તકાલયે લોકમદદની અને કાયમદ્દની રકમ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, રાવપુરા, વડોદરા તરફ મનીઝોરડરથી જમા કરાવવા તબવીજ કરવી તેમ છતાં પુસ્તકાલય ખાતા તરફ તે રકમ મનીઝોરડરથી મોકલવામા આવશે તેા નજરે મનીઝોરડર પરત મોકલવામા આવશે

વડોદરા, }
તા ૬-૮-૪૬ }

પ્ર જ પરચીકર
અ. મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

આવતા માસની કાર્યદિશા

- ૧ તમારા પુસ્તકાલયનું વાર્ષિક નિવેદન ન મોકલાવ્યું હોય તો આજે જ મે. થી તૈયાર કરી મોકલો. કારણ તમારી જૂલ કે આગસ્ટથી આખા વર્ષનું સરકારી નિવેદન તૈયાર કરવામાં વિલંબ થાય છે. અંદાજ મોકલતા સુધી મુલતવી રાખશો નહિ.
- ૨ દરેક સાર્વજનિક પુસ્તકાલય જૂથમંડળની સભામાં હાજર રહી સહકારના ધોરણે શ્રીમંત સરકારે મંજૂર કરેલી ટકાવારી પ્રમાણે અંદાજપત્ર બનાવે
- ૩ ચાતુર્માસમાં ગામડાંઓમાં ધાર્મિક લાગણીના કારણે વાચનમાં ઘણો વધારો થઈ શકે તેમ છે. તમે એ પ્રજાની લાગણીનો લાભ લઈ તમારા પુસ્તકાલયને લોકપ્રિય બનાવવા બનતું કરજો.
- ૪ અંદાજપત્રમાં તમામ હેક્ટેક્ટ કાળજીપૂર્વક લખીને મોકલો
- ૫ કમી કરવા પાત્ર પુસ્તકો તેમ જ ઇતર સાહિત્ય વગેરેની યાદી મોકલવાનું જૂલથી નહિ.
- ૬ પ્રૌઢ શિક્ષણના વર્ગોમાં પાસ થયેલાંઓ માટે તમારા પુસ્તકાલય દ્વારા પૂરતું વાચન પૂરું પાડો, પ્રૌઢ શિક્ષણ પત્રિકાનો ઉપયોગ નવીન લેણેલાં માણસોમાં કરાવો.
- ૭ ગયા વર્ષના જાન્યુઆરીના પુસ્તકયાદીઓ જેમની અધુરી હોય તેમણે વેળાસર ખાતા મારફત મંજૂર કરાવવી. તમારી લોકમહાપુ. સ. સ મંડળમાં મોકલવા સત્વર તજવીજ કરવી.

વડોદરા રાજ્યનાં સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો અને

અનુક્રમ અંક	મહાલનું નામ	મહાલવાર મનો	શાળાવાળા ગામ	પુસ્તકાલયો સંબંધી વિગત					
				કર્યા પુસ્તકાલય	કર્યા વાં તથા મહિલા બાલ પુસ્તકાલય	આમ પુસ્તકાલય	આમ વાં તથા નાલય	કુલ	મહાલેનાર ની સંખ્યા
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
	વડોદરા પ્રાંત								
૧	પેટલાદ	૭૩	૭૨	૮	૧+૪+૩	૬૪	૦	૮૦	૬૮
૨	ભાદરજી	૩૧	૨૭	૧	૦+૧+૧	૨૭	૦	૩૦	૨૭
૩	વડોદરા	૧૧૬	૭૮	૩	૩+૦+૦	૭૭	૧	૮૪	૬૫
૪	પાદરા	૮૨	૭૨	૨	૦+૦+૦	૭૧	૧	૭૪	૫૬
૫	કરજી	૬૮	૭૮	૧	૦+૦+૦	૮૦	૦	૮૧	૬૬
૬	ડોમોડ	૬૭	૪૮	૨	૦+૧+૧	૫૦	૧	૫૫	૪૩
૭	શિનોર	૪૫	૩૬	૧	૦+૧+૦	૪૨	૦	૪૪	૪૨
૮	સાવલી	૭૨	૩૪	૧	૦+૦+૧	૩૮	૧	૪૧	૩૬
૯	વાધોડીઆ	૭૧	૨૮	૧	૦+૦+૦	૨૬	૬	૩૬	૨૬
૧૦	સંખેડા	૧૩૦	૪૬	૨	૦+૦+૦	૪૮	૦	૫૦	૪૦
૧૧	લીલકવાડા	૩૪	૮	૧	૦+૦+૦	૬	૦	૭	૪
	કુલ	૮૫૨	૫૩૩	૨૩	૪+૭+૬	૫૩૨	૧૦	૫૮૨	૪૭૬
	મહેસાણા પ્રાંત								
૧૨	દહેગામ	૬૬	૪૧	૧	૦+૦+૦	૩૬	૦	૪૦	૩૦
૧૩	આતરસુ બા	૪૦	૧૮	૧	૦+૦+૦	૧૬	૧	૧૮	૧૬
૧૪	કડી	૧૨૧	૫૪	૧	૦+૦+૦	૫૪	૦	૫૫	૪૨
૧૫	કલોલ	૬૧	૫૧	૪	૦+૧+૦	૪૭	૨	૫૪	૫૨
૧૬	વિગપુર	૮૭	૬૪	૭	૦+૧+૦	૫૬	૦	૬૭	૬૧
૧૭	વિસનગર	૫૬	૪૦	૨	૦+૨+૦	૩૬	૦	૪૩	૩૪
૧૮	મહેસાણા	૮૪	૫૭	૨	૦+૦+૦	૫૮	૦	૬૦	૮૫
૧૯	સિદ્ધપુર	૮૧	૪૪	૩	૦+૨+૧	૪૩	૦	૩૬	૩૪
૨૦	ખેરાળુ	૬૧	૪૪	૪	૦+૧+૧	૩૮	૦	૪૪	૩૨
૨૧	પાટણ	૧૪૦	૪૩	૨	૧+૧+૧	૪૦	૦	૪૫	૩૫
૨૨	ચાણરમા	૧૧૩	૫૪	૨	૦+૦+૦	૫૪	૦	૫૬	૫૧
૨૩	હારીજ	૩૮	૭	૧	૦+૦+૦	૬	૦	૭	૬
૨૪	ડોમોડા	૦	૧૮	૧	૦+૦+૦	૪	૦	૫	૫
૨૫	નિગમાધી	૦	૩	૦	૦+૦+૦	૧	૦	૧	૦
	કુલ	૧૦૩૮	૫૩૮	૩૧	૧+૮+૩	૪૬૮	૩	૫૩૪	૪૪૩

સને ૧૯૪૬-૪૭

વાંચનાલયોની મહાસંવાર સંખ્યા અને તેમને અપાયેલી મદદ

સરકાર મદદની વિગત		પ્રાચાર્ય મદદની વિગત		શેરા
કર્યા પુ. ને કર્યા વા ને તથા મહિલા અને બાળ પુ. ને	આમ પુસ્તકાલયો તથા વાંચના- લયોને	કર્યા પુ. ને કર્યા વા ને તથા મહિલા અને બાળ પુ. ને	આમ પુસ્તકાલયો તથા વાંચના- લયોને	
૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
૧૭૫૫-૦-૦	૧૩૧૧-૮-૦	૧૭૮૫-૦-૦	૧૩૧૧-૮-૦	૧ આ ઉપરાંત વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડ- ળને રૂા ૪૫૨) પ્રાંત પ્રાચાર્ય મદદના આ- ધા છે
૩૪૦-૦-૦	૮૦૨-૮-૦	૩૬૦-૦-૦	૮૦૨-૮-૦	
૯૮૫-૦-૦	૧૩૭૬-૦-૦	૪૮૫-૦-૦	૧૩૮૪-૦-૦	
૨૪૦-૦-૦	૧૨૬૮-૦-૦	૨૨૦-૦-૦	૧૨૬૮-૦-૦	
૧૮૦-૦-૦	૧૪૧૨-૮-૦	૧૫૦-૦-૦	૧૪૩૭-૮-૦	
૧૮૦-૦-૦	૭૮૧-૮-૦	૧૦૦-૦-૦	૭૮૫-૮-૦	
૨૭૦-૦-૦	૯૧૪-૦-૦	૨૯૫-૦-૦	૯૧૬-૦-૦	
૨૧૫-૦-૦	૮૨૪-૦-૦	૧૬૦-૦-૦	૮૪૬-૦-૦	
૧૮૦-૦-૦	૫૬૧-૮-૦	૧૨૦-૦-૦	૫૬૧-૮-૦	
૪૦૦-૦-૦	૮૧૪-૮-૦	૪૦૦-૦-૦	૮૨૬-૮-૦	
૧૨૫-૦-૦	૧૧૦-૦-૦	૧૩૫-૦-૦	૧૨૦-૦-૦	૨ આ ઉપરાંત વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડ- ળને રૂા ૪૪૩) પ્રાંત પ્રાચાર્ય મદદના આ- ધા છે
૪૮૭૦-૦-૦	૧૦૨૦૬-૦-૦	૪૨૩૦-૦-૦	૧૦૩૩૩-૦-૦	
૨૦૦-૦-૦	૫૭૪-૮-૦	૨૫૦-૦-૦	૫૭૪-૮-૦	
૧૫૦-૦-૦	૨૬૬-૮-૦	૧૫૦-૦-૦	૨૬૬-૮-૦	
૧૭૫-૦-૦	૭૬૪-૦-૦	૨૭૦-૦-૦	૭૭૩-૦-૦	
૪૨૫-૦-૦	૯૯૬-૮-૦	૪૬૦-૦-૦	૧૦૩૩-૦-૦	
૯૬૦-૦-૦	૧૧૯૨-૦-૦	૧૩૫૦-૦-૦	૧૨૧૬-૦-૦	
૬૦૦-૦-૦	૬૨૬-૦-૦	૬૪૦-૦-૦	૬૨૬-૦-૦	
૬૦૦-૦-૦	૬૦૨-૮-૦	૮૦૦-૦-૦	૬૦૫-૮-૦	
૪૭૦-૦-૦	૭૦૬-૮-૦	૪૪૫-૦-૦	૭૦૬-૮-૦	
૬૫૫-૦-૦	૪૧૬-૦-૦	૭૮૦-૦-૦	૪૩૪-૦-૦	
૩૩૦-૦-૦	૬૮૬-૮-૦	૩૮૦-૦-૦	૬૮૬-૮-૦	
૪૨૫-૦-૦	૬૦૧-૦-૦	૪૦૫-૦-૦	૬૦૧-૦-૦	
૪૦-૦-૦	૭૩-૦-૦	૪૦-૦-૦	૭૩-૦-૦	
૨૫૦-૦-૦	૬૫-૦-૦	૩૦૦-૦-૦	૬૫-૦-૦	
૦-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦	
૫૩૧૦-૦-૦	૮૨૧૨-૦-૦	૬૨૭૦-૦-૦	૮૩૦૮-૮-૦	

નવસારી પ્રાંત									
૨૬	નવસારી	૧૧	૪૩,	૧	૦+૧+૧	૪૫	૧	૪૯	૩૭
૨૭	મણદેવી	૨૦	૨૩	૨	૦+૧+૦	૨૪	૦	૨૭	૨૨
૨૮	પલસાણા	૫૨	૩૦	૧	૦+૦+૦	૩૦	૨	૩૩	૨૮
૨૯	કામરેજ	૭૨	૪૨	૨	૦+૦+૦	૪૨	૪	૪૮	૩૬
૩૦	મહુવા	૬૯	૪૦,	૧	૦+૦+૦	૩૦	૩	૩૪	૨૫
૩૧	મામરોળ	૧૩૨	૨૦	૧	૦+૦+૦	૨૨	૦	૨૩	૧૬
૩૨	સોનમઢ	૨૨૧	૬	૧	૦+૦+૦	૩	૧	૫	૩
૩૩	બ્યાર	૧૫૨	૩૪	૧	૦+૧+૦	૨૭	૨	૩૧	૧૯
કુલ		૭૮૬	૨૪૧	૧૦	૦+૩+૧	૨૨૩	૧૩	૨૫૦	૧૮૪
અમરેલી પ્રાંત									
૩૪	અમરેલી	૫૬	૪૯	૧	૦+૧+૧	૪૫	૩	૫૧	૪૧
૩૫	દામનગર	૨૬	૨૦	૧	૦+૦+૦	૧૬	૧	૨૧	૧૮
૩૬	ધારી	૫૭	૨૨	૨	૦+૦+૧	૨૧	૦	૨૪	૧૪
૩૭	ખાખા	૨૧	૮	૧	૦+૦+૦	૭	૦	૧૦	૫
૩૮	કોડીનાર	૬૪	૨૪	૧	૦+૦+૦	૨૫	૦	૨૬	૧૭
૩૯	રતનપુર	૮	૬	૦	૦+૦+૦	૭	૦	૭	૬
૪૦	બીખાદા	૧	૧	૦	૦+૦+૦	૧	૦	૧	૦
૪૧	ગોખામણ	૪૪	૧૨	૦	૦+૨+૧	૧૦	૦	૧૫	૧૨
કુલ		૨૬૦	૧૪૩	૮	૦+૩+૩	૧૩૫	૬	૧૫૫	૧૧૪
કુલ એકંદર		૨૬૬૬	૧૪૫૪	૭૭	૫+૨+૧+૩	૧૩૮૮	૨૨	૧૫૨૧	૧૨૨૪

(૧) સરકાર મદદની વિશેષ વિગત

જ આતુ સાથે ઉપરોક્ત નરીન ૨૦ પુસ્તકાલયોને પુસ્તકો ખાતે
સરકાર મદદ આપવામાં આવી છે (તે ઉપરના આકાશમાં
સમાવેશ નથી)

૧૪૬૧-૭-૧

આ વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના નિશાન માટે સરકાર મદદના
આપ્યા છે (તે ઉપરના આકાશમાં સમાવેશ નથી)

૧૨૦૦-૭-૦

૫૦૫-૦-૦	૮૧૩-૦-૦	૦-૦-૦	૮૩૮-૦-૦
૫૦૦-૦-૦	૪૩૦-૮-૦	૦-૦-૦	૪૬૨-૦-૦
૨૦૮-૦-૦	૭૫૦-૦-૦	૧૩૦-૦-૦	૮૦૦-૦-૦
૨૭૦-૦-૦	૧૦૪૨-૦-૦	૭૦-૦-૦	૬૪૭-૦-૦
૧૫૦-૦-૦	૪૬૦-૮-૦	૧૦૦-૦-૦	૫૧૦-૮-૦
૧૧૫-૦-૦	૩૬૪-૦-૦	૧૦૦-૦-૦	૪૬૪-૦-૦
૧૩૫-૦-૦	૩૩-૮-૦	૦-૦-૦	૩૩-૮-૦
૩૪૦-૦-૦	૩૩૦-૦-૦	૦-૦-૦	૩૩૦-૦-૦
૨૨૧૫-૦-૦	૪૨૨૩-૮-૦	૪૦૦-૦-૦	૪૩૮૫-૦-૦
૫૭૫-૦-૦	૫૬૬-૦-૦	૪૪૫-૦-૦	૫૬૬-૦-૦
૧૭૫-૦-૦	૨૨૩-૮-૦	૧૦૦-૦-૦	૨૨૩-૮-૦
૪૨૦-૦-૦	૧૩૬-૦-૦	૨૬૫-૦-૦	૧૩૬-૦-૦
૮૦-૦-૦	૪૧-૮-૦	૮૦-૦-૦	૪૧-૮-૦
૧૬૬-૦-૦	૨૭૪-૮-૦	૭૫-૦-૦	૨૭૪-૮-૦
૦-૦-૦	૧૦૨-૦-૦	૦-૦-૦	૧૦૨-૦-૦
૦-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦
૬૬૫-૦-૦	૧૫૭-૦-૦	૧૦૫-૦-૦	૬૫-૦-૦
૨૦૮૪-૦-૦	૧૫૦૬-૮-૦	૧૦૭૦-૦-૦	૧૪૪૪-૮-૦
૧૪૪૭૯-૦-૦	૨૪૧૫૧-૦-૦	૧૧૬૭૦-૦-૦	૨૪૪૭૧-૦-૦

૩ આ ઉપરાંત વડોદરા
રાજ્ય પ્રસ્તકાલપ મંડ-
ળને રૂ. ૧૬૦) પ્રાંત
પ્રાપ્ત મદદના આ-
ધા છે.

૪ આ ઉપરાંત વડોદરા
રાજ્ય પ્રસ્તકાલપ મંડ-
ળને રૂ. ૮૫-૮-૦
પ્રાંત પ્રાપ્ત મદદના
આધા છે

વડોદરા, }
તા. ૫-૮-૪૬

મ જી પરચીકર
અ. મદદનીય વ્યવસ્થાપક પ્રસ્તકાલપ ખાતે

ખાજકો અને વિદ્યાર્થીઓનું

ଉପାଦେୟ ଥାଏ ବୁଦ୍ଧିଧୀ

453

भाटे भात्र इपिया वरु

સેટ ચોપડી સાથે

★

આલજીવન કાર્યાલય

આજ્ઞાપાડા . . વટેદર

સવારે પ્રગટ થતું

दैनिकपत्र

જથ
ગુજરાત

तमारा पुस्तकालयमा

જરૂર મંગાવો

વાધિ^૧ક સવાજમ રૂ. ૨૫

— લખો :—

જયગુજરાત કાર્યાલય

रावप्रसा—वडे।हरा

સ્તક ૨૧ મું

સપ્ટેમ્બર-૧૯૪૬

અંક ૯મો

પુસ્તકો અને વેચાણવેરો

—ત્રીસ્થાનેથી

“ વેચાણવેરો શરૂ થવાની જાહેરાત થઈ છે. એમાં મહત્વનો વિચાર કદાચ એનોના વેચાણ ઉપર એ નહીં, એ છે $x \times x \times$ વેચાણવેરો મોજશાપ અને શ્રીમતાની એનો પર રહે તો આ દષ્ટિએ સારી મદદ થાય

“ પુસ્તકો છ. પર આ વેરો લાગશે ? કાગળ, ચાહી, ખીખા, બાધણીનો સામાન છ. તેના કાચા માલ ઉપર નો આ વેરો બેસે, અને પાછો તેની પેદાશ-પુસ્તકો ઉપર, પણ, તો તો સારું ન ગણાય

“ પુસ્તકોનો પણ લાખોનો મોટો ધંધો છે. તેમાંથી સારી રકમ મળી શકે; પરંતુ આ ધંધો લોભની જ્ઞાનભૂષ ભાગવાને માટે છે, એમ માનીને ચાલવું જોઈએ. વેપારી આ વેરાનો ભાર ધરાક ઉપર જ સેરવી આપવાનો, એ કાર્ડ તેના નફાના ટકામાં કાપ નહિ આવવા દે. એટલે પુસ્તકો ઉપરનો વેરો તો એક રીતે ‘જ્ઞાનવૃદ્ધિ-વેરો’ જેવો થઈ રહે. એમ કરવા જરૂર ન હોવી જોઈએ જાહે સરકારે એવો કાર્ડક ઉપાય યોજવો જોઈએ કે જેથી પુસ્તકો પર નફાખોરી ઓછી થાય ને નફો આકસર જાને, પુસ્તકો પરના વેચાણવેરો અંગે આ રીતે વિચાર થાય તો સારું ”

—“ શિક્ષણ ને સાહિત્ય ”

ઉપર્યુક્ત લખાણ એક એવી પ્રતિષ્ઠિત સંસ્થાના એક તત્ત્વાહકનું છે કે જેને વગર વિચારે લાગ્યે જ દે કી દેવાય

આજે વચગાળાની સરકારના આગેવાન હોદ્દાદારના દ્રસ્ટીપણા હેઠળ ચાલતી સંસ્થાના શિક્ષણવિષયક ગુણપત્ર “ શિક્ષણ અને સાહિત્ય ”ના સપાટકની નોંધના એ શબ્દો છે એમણે આપેલી આ નોંધ માત્ર, ગુણ્ય સરકારના જ નહિ, પરંતુ આપણા સામ્રાજ્યમાં પણ એ વેચાણવેરો દાખલ કરનાર સરકારના ધ્યાન પર પણ, પહોંચાડવી અમને જરૂરી જણાય છે.

આવતી તા. ૧લી ઑક્ટોબરથી વડોદરા રાજ્યમાં અને આખા મુંબઈ ઇલાકામાં વેચાણવેરાનો અમલ શરૂ થશે.

આ વેચાણવેરામાંથી, નિત્યની જરૂરિયાતોની કેટલીક વસ્તુઓને ખાદ્ય રાખવાનું સરકારે નક્કી કરી એટલે દરજ્જે જનતાને રાહત આપવાનું વિચાર્યું છે; તે માટે સરકારને અમારાં અભિનંદન. આવી નિત્યોપયોગી વસ્તુઓની યાદીમાં ખાદ્ય વસ્તુઓ પ્રમાણે ઇતર આમજનતાના ઉપયોગની ચીજોમાં કેટલીક અગત્યની ચીજો પણ રહી જવા પામી છે.

શરીરપોષણ માટે નિત્યજીવનરૂપ થઈ પડેલ અનાજને જેમ આ વેરામાંથી મુક્તિ મળી છે, તે જ પ્રમાણે, શારીરિક ખોરાકના જેટલી જ જરૂરી અને અગત્ય ધરાવનાર માનસિક ખોરાકરૂપ પુસ્તકોને આ વેરામાંથી ખાદ્ય રાખવામાં નથી આવ્યાં, એ દિલગીરીની વાત છે. અલગત, શાળામાં ચાલતાં પાઠ્ય પુસ્તકોને આ વેરા લાગુ નથી કરાયો એ માટે અમે હર્ષ વ્યક્ત કરીએ છીએ, પરંતુ ખીછ બાજુ ઇતર વાચનના પુસ્તકોને પણ એ લાલ નથી અપાયો તે એટલું જ શોચનીય છે. કારણ કે, પાઠ્ય પુસ્તકો શાળામાં જતા બાળકોને જ ઉપયોગી હોઈને ઇતર વાચનના પુસ્તકો પણ એટલા જ અનિવાર્ય બને છે માત્ર વિદ્યાર્થીઓને એથી લાલ થશે. પરંતુ આજે ત્યારે દેશભરમાં સસ્કારપ્રચાર અને શિક્ષણવિકાસની યોજનાઓ ઘડાઈને અમલમાં મુકાઈ રહી છે તેવે વખતે, એ સસ્કારપ્રચાર અને શિક્ષણવિકાસમાં અગત્યનું સ્થાન ધરાવતા પુસ્તકોને પણ એ વેરામાંથી મુક્તિ મળવી જોઈએ એવું અમારું નમ્ર છતાં દૃઢ મતવ્ય છે. અલગત, ખાદ્ય પદાર્થોમાં પણ જેમ સારાનરસા ખોરાકોને પણ આ વેરામાંથી મુક્તિ મળશે તેમ અશિષ્ટ એવાં પુસ્તકોને પણ, જે પુસ્તકવ્યવસાયને આ વેરામાંથી મુક્ત કરવામાં આવે તો એ લાલ મળશે જ, છતાં આવા કારણને લીધે આખા વ્યવસાયને એમાંથી મુક્તિ ન આપવાનું પગલું જરાય ઇષ્ટ નથી.

વળી પુસ્તકવિકેતાઓના હાથમાં આવતા પુસ્તકો પર, એના ઉત્પાદકો-પ્રકાશકો-એ એક યા બીજારૂપે એ વેરા ભરેલો જ હશે એટલે કે એમાં વધરાતા કાગળ ખરી દનારે એ વેરા ભર્યો હશે, એના છાપનારે પણ એ વેરા ભર્યો હશે. અને એ તૈયાર થઈને બજારમાં વેચાવા આવતા પણ એના વેચાનારને આ વેરા ભરવો પડશે. આ રીતે જોતાં, પુસ્તકો પરનો વેરા ત્રણ જગાએ ભરાયો હશે. અને એ ત્રણેય સ્થળે ભરાયેલો વેરા વાચકના માથે જ પડવાનો છે, એ વાત સરકારે અવશ્ય દક્ષમાં રાખી તેને વેચાણવેરામાંથી મુક્તિ આપવી જ ઘટે છે.

સામાન્ય હરકોઈ ચીજનો વેપાર કરનાર આજે આ વેચાણવેરા પ્રત્યે નાપસંદગી દર્શાવે છે ત્યારે, આ જનતાના નિત્યના માનસિક ખોરાક પર આ વેરા

ત્રણગણો નાખીને સરકારે સંસ્કારપ્રેરક આ વ્યવસાયપર અને એના ઉપલોક્તા પર આ વેરો લાદીને એને વધુ ભારવાહક કરવો ન જોઈએ આ વેરો પડતા, પુસ્તકોની કિંમતો એના પ્રકટ કરનારાઓ વધારી મૂકશે, એના વેચનારાઓ પોતા તરફથી પણ એ વેરો એના ગ્રાહકો પર ચડાવશે, આ રીતે વાચનપ્રિય જનતાને માથે એક પ્રકારનો વધુ બોલો આવી પડતાં, સંસ્કારવાળું બહિરજનતા પર તેમજ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો સરખી જનતાની સંસ્થાઓ પર જ આ બોલો આવી પડશે

સરકાર આવી સંસ્થાઓને ઉત્તેજન આપે છે, નવીન શરૂ કરવા એક થા બીજા પ્રકારે સહાય આપે છે, ત્યારે આ વેરો આ વ્યવસાય પર નાખીને એ જ સરકાર પોતે એક હાથે આપેલી મદદ, બીજા હાથે આડકતરી રીતે ઝૂંટવી લેવા જેવું કરે છે. તેમાં પણ નવી સ્થપાતી પુસ્તકાલયસંસ્થાઓ, વધુ સાહિત્યચથો વસાવવાના કોડ સેવતી હોય તેવી સંસ્થાઓને પુસ્તકોની વધુ કિંમતો આપવી પડતાં તેટલા ઓછા પુસ્તકો ખરીદવાં પડી એની અથસમૃદ્ધિ પણ કંગાલ રહેવા પામશે

આ બધી રીતે જોતા, બહિરજનતા હિતને ખાતર તેમ જ સરકારે પોતાની ઉત્તેજનની નીતિથી વિકસાવેલી હબરો જ્ઞાનપરબોને આ વેરાથી ઘણું જ શોષણ પડશે; જ્ઞાનની પરબો કહેવાતી આ સંસ્થાઓ નિર્જળ માટલા સરખી થઈ પડશે જ્ઞાનજળ પીવા આવનાર આ પરબોના ખ્યામીઓને નિરાશ કરવાનું આ પગલું નીવડશે, એ સરકારે ન જૂલુ જોઈએ અને એટલે જ આ વેચાણવેરો સરકારે પુસ્તકવ્યવસાય પર પણ નાખવાનો વિચાર સરખો પણ ન રાખવો જોઈએ

અમે આશા રાખીએ છીએ, સરકાર આ વેરામાંથી પુસ્તકવ્યવસાયને મુક્તિ આપશે જ.

* *

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું સોળમું અધિવેશન

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું આગામી સોળમું અધિવેશન રાજકોટ મુકામે તા. ૧૮, ૧૯, ૨૦ ઑક્ટોબરના રોજ મળનાર છે, એ સમાચાર સાહિત્યજગતમાં, અણુધાર્યો આવી પડેલા સમાચારરૂપે શરૂઆતમાં લેણાયા હતા.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંસ્થા આપણા સાહિત્યની એક જ અગ્રગણ્ય પ્રતિષ્ઠિત અને માનનીય સંસ્થા છે, જે ગુજરાતી સાહિત્યના વિકાસ અને પ્રચાર અર્થે થોડે ઘણે અંશે પણ પ્રયત્નશીલ જણાય છે

એનું છેલ્લું અધિવેશન વડોદરા મુકામે મળ્યા પછી, એની પ્રવૃત્તિ સળધી

ગાસ સમાચારો સાગ્યે જ જાણવા મળતા. આમ છતાં, જે વર્ષના લાખા ગાળે એતુ અધિવેશન ભરવાની જે પ્રવૃત્તિ ગતિમાન થઈ છે તેને અંગે આવકારીએ છીએ, અને આગતુ અધિવેશન જે ગુજરાતના અગ્રસ્થાને ધિરાજતા મહારાજસ્થાન સમા વડોદરા રાજ્યને યશ આપી ગયું હતું તેમ, આ વખતે પણ, કચ્છ-કાઠિયાવાડમાં અગ્રણીય લેખાતા રાજકોટ રાજ્યના પાટનગરમાં આ અધિવેશન મળે છે, જે રાજસ્થાની પ્રભ સાહિત્યપ્રવૃત્તિમાં કેટલી વધુ રસ લેતી છે તેના ખુલ્લા પુરાવારૂપ લેખી શકાય

વડોદરા રાજસ્થાનીઓએ એને આંગણેના અધિવેશનને સ પૂર્ણ સફળ બનાવ્યું હતું, તેમ કચ્છ-કાઠિયાવાડના રાજસ્થાનીઓ પણ સાહિત્ય પરિષદના આગામી અધિવેશનને પ્રો. યાજ્ઞિક જેવાના નેતૃત્વ નીચે જરૂર સફળ બનાવશે, એ નિશ્ચય છે

આ અધિવેશનના પ્રમુખપદ માટે ચાર નામો પરિષદની મધ્યસ્થ સભાએ પસંદ કર્યા હતા; તે પૈકી ગુજરાતી સાહિત્યના જાણીતા વિવેચક અને સાહિત્યકાર શ્રી રામનારાયણ પાઠકની વરણી કરવામાં આવી છે અને ઇચ્છીએ છીએ શ્રી. પાઠક એતુ સુકાન પોતાને હાથ લઈ એને યોગ્ય માર્ગે દોરશે

એના ગયા અધિવેશનમાં પસાર થયેલા ઠરાવોતુ વિહંગાવલોકન કરતા જણાય છે કે, એણે ઉપાડેલ ગુજરાત યુનિવર્સિટીતુ કાર્ય હતું પૂરેપૂરું પ્રગતિ સાધી શક્યું નહિ, મહાકવિ પ્રેમાનંદના સ્મારકના ઠરાવ અંગે શું પ્રગતિ સાધી શકાય છે તે પણ પરિષદના સૂત્રસંચાલકો તરફથી હજી જનતાને જાણવા જાહેર થયું નથી. આમ અધિવેશનના દિવસોમાં ઉત્સાહના જે પૂર ઉછળે છે તે દિવસાનુદિવસ એટલા ઓસરતાં જતા જણાય છે કે, એ મહાસાગર સરખા ઉછળતા ભવ્ય મોભા જે ભૂમિ પર હીલોળતા નજરે પડતા હતા ત્યાની ભૂમિ સપાટ મેદાન સરખી નજરે પડે છે, ત્યાં એ પૂરનો રહ્યો સહ્યો રેલો પણ નજરે આવતો નથી અને વળી પાણુ, અધિવેશન ભરવાનો સમય નજીક આવતા વર્ષામ ગલતા જાણે પૂર ચઢવા માંડે છે, પરિષદના કાર્યવાહકો સતેજ બને છે, પ્રવૃત્તિશીલતા દાખવે છે અને પાણુ હતું તેમ ને તેમ જ થઈ જાય છે.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ જેવી માતબર અને પ્રતિષ્ઠાસ પન્ન સંસ્થાએ એના પ્રત્યે દર્શાવતા આવા દોષોથી સુકત યવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, પરિષદ પાસે આર્થિક સાધન છે, કાર્યક્ષમ કાર્યકર્તાઓનો સંગળ હાથ એની પાછળ છે, વિદ્વાનોની એને ખોટ અનુભવવી પડે તેમ નથી, આમ છતાં એણે આવા દોષના ટોપલા શી માટે પોતાના શિર પર હરગીજ આવવા દેવા જોઈએ તે સમજી શકાય નથી.

હવે તો એણે કાર્યક્ષમ બનવું ઘટે છે. સાહિત્યપ્રચારતુ એતું ધ્યેય આજના

ધખાવવું જોઈએ અને પોતાની કાર્યક્ષમતા અને પ્રતિષ્ઠાને અનુરૂપ જનતા સમક્ષ પોતાને બહાર કરી દેવું જોઈએ.

ગુજરાત યુનિવર્સિટીના કાર્ય માટે એને લગતું મહાન ગુજરાત વનીકયુલર મોસાઈક દ્વારા સ્થપાયું છે અને એ દિશામાં એ કાર્ય કરી રહેલ છે, જ્યારે હવે ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ માટે એવો સમય આવી લાગ્યો છે કે તેણે અન્ય વિશિષ્ટ કાર્ય માટે તત્પર થવું ઘટે છે.

દેશભરમાં શિક્ષણ અને સાહિત્યપ્રચારનાં આંદોલનો જાગૃત થયાં છે, મધ્યમા રાષ્ટ્રીય સરકાર સ્થપાતા દેશભરમાં એક અજબ જાગૃતિનો જુવાળ આવ્યો છે તેવે વખતે, એણે, આમજનતાની સેવા કરનાર સંસ્થા તરીકે તૈયાર થવું ઘટે છે.

દેશમાં હજારો નિરક્ષરો પોતાની વાચનબુદ્ધ પૂરી પાડી શકતાં નથી પ્રૌઢ શિક્ષણના વર્ગો કેટલાક ગામડાઓમાં આવે છે અને તેના દ્વારા કેટલીક જનતા વાચતી લખતી થઈ છે અને હવે રાષ્ટ્રીય સરકારની કારકિર્દીના વખતમાં એવી જનતાનો આંક દિન પડ દિન વધતો જશે તેવે વખતે, સાહિત્ય પરિષદે એ દિશામાં પોતાનો કાળો અવશ્ય જ નોંધાવવો જોઈએ આનો અર્થ એવો નથી કે સાહિત્ય પરિષદે ગામડે ગામડે પ્રૌઢ શિક્ષણસંસ્થાઓ સ્થાપવા પ્રયત્ન કરવો. અલખત, એવું સક્રિય કાર્ય થાય તો તો આપણે ત્યાં સોનાનો સૂરજ ઊગે જ ઊગે પરંતુ આ સંસ્થા એક અગત્યનું કાર્ય તો અવશ્ય જ કરી શકે.

એણે વિદ્વાનોનાં વિદ્વદ્ભોગ્ય વ્યાખ્યાનો કે લેખો હાલ તુરત પ્રસિદ્ધ કરવાનું મોઢુક રાખીને, ગુજર સાક્ષરો પાસે આવાં નવા શીખેલા પ્રૌઢો માટેની વાચનસામગ્રીના કમિક પુસ્તકો તૈયાર કરાવવા ઘટે એ દિશામાં કંઈક પ્રયત્નો થયેલા છે, છતાં તે વ્યક્તિગત હોઈને એનો બહોળા પ્રમાણમાં જનતા તરફથી લાભ લેવાયો નથી, જ્યારે આવી મહત્ત્વશીલ સંસ્થા આ કાર્ય ઉપાડશે તો જનતાને તે અનેક રીતે ઉપકારક નીવડશે એમ અમારું માનવું છે.

સાહિત્ય પરિષદ પત્રિકામાં અવારનવાર આ વિષયની ચર્ચાઓ આવવી જોઈએ આમજનતાનો રસ એ દિશામાં ફેળવવો જોઈએ અને આ-એ એનો પ્રચાર માત્ર સાહિત્ય પરિષદના સભ્યોમાં મર્યાદિત છે તેને બદલે એ જનતાનું સાહિત્ય-પ્રેરક સામયિક અને તેવા પ્રયત્નો સાહિત્ય પરિષદના સંચાલકોએ કરવા ઘટે.

એના બે ધારણા જરૂરી ફેરફારો કરવા પડતા હોય તો તેમ કડીને પણ આ વિશિષ્ટ કામગીરી સરખા પાયાનું કામ પરિષદ મંડળે અવશ્ય ઉપાડવું જોઈએ.

આખો ઇતિહાસ વીસ ભાગોમાં બહાર પડશે એથી ભાગ સત્વર બહાર પડશે તથા બારમો ભાગ ત્યાર પછી બહાર પડશે

મૂળ યોજના દરેક ભાગ ચાર રૂપિયાની કિંમતે બહાર પાડવાની હતી, પણ યુદ્ધના સંજોગોએ પ્રયોજકોની તે ઇચ્છા સફળ થવા દીધી નથી બહાર પડેલ ત્રયની કિંમત રૂ. ૮-૮-૦ રાખવી પડી છે.

આ યોજનાને અનેક વિદ્વાનોએ સહકાર મળેલ હોય આ ઇતિહાસ અનન્ય થશે. દિલ્લી લાપાઓમાં તેનું બાપાતર સત્વર થવાની જરૂર છે

★

ગઇ તા. ૧૫ ઑગસ્ટ થી અરવિંદ ઘોષનો જન્મદિન હતો આ પ્રસંગે શ્રી. કપાલી શાસ્ત્રીએ શ્રી. અરવિંદના ત્રણ અંગ્રેજી કાવ્યોને સંસ્કૃતમાં ઉતારીને બાવભરી અજવિ આપી છે.

પુસ્તકના પૃથ પાના છે સુદર કામળ, તથા આકર્ષક ઉદાવના આ પુસ્તકની કિંમત ૧ રૂપિયા છે મૂળ અંગ્રેજી કાવ્યો પણ આપવામાં આવ્યા છે

★

ગાંધીજીના પોલિશ અનુયાયી શ્રીમતી ઉમાદેવીએ ગાંધીજીને ' ઑલ ફોર ફ્રીડમ ' (All for freedom) નામનું પુસ્તક ભેટ ધર્યું છે તેમાં સ્વતંત્રતાના ચાહકોના લેખોનો સંગ્રહ છે

★

ગાંધીજીના શિક્ષણને રજુ કરવાની પ્રો. ઇંદ્રે મૌલિક રીત મદદ કરી છે. તેમ ભગવદ્ગીતાના ધોરણ પર, એક બાજુ રવીન્દ્રનાથ અને એન્ડ્રૂઝ તથા બીજા પક્ષે રાજેન્દ્ર-પ્રસાદ અને ગાંધીજી વચ્ચે કલ્પિત સવાદો ગોઠવ્યા છે સંસ્કૃત શ્લોકોના બહાર પ્રકરણ પાડ્યા છે. અને તેમાં અદિસા, સત્ય, અપવાસ અરપૂર્યતા, અજ્ઞાનતાનિવારણ વગેરે વિષયો ગોઠવ્યા છે. છેલ્લા પ્રકરણમાં ગાંધીજીના ' રામરાજ્ય 'ની સમજણ આપી છે. સંસ્કૃત ભાષા તદ્દન સહેલી તથા યાદ રહી જાય તેવો છે એનું અંગ્રેજી ભાષાતર સુરેન્દ્ર દેએ કર્યું છે પુસ્તકનું નામ ' અદિસા અથવા શ્રીમાન-મોહન-ગીતા ' છે અને તે મિનર્વો બૃહ શાપ, અનારક્ષી, લાહોર તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે.

★

શ્રી મનુ સુબેદારના પ્રમુખપણા નીચે ચાલતા ' લોટસ ટ્રસ્ટ ' તરફથી ' થિંગ્સ એરોઉન્ડ અસ ' (Things around us) નામની સો પુસ્તિકા પ્રગટ કરવાની યોજના ચર ચક્ર છે અને તે પૈકી બે પુસ્તિકા અંગ્રેજીમાં ' કોમોનલ્સ ' તથા ' ફૂડ એઇન્સ ' બહાર પડી ચૂકી છે

આપણે ત્યાં ' ટેકનિકલ વિષયો પર પુસ્તકોનો બહુ ખોટ છે તેથી આવા વિષયોમાં દિલ્લી આઠ બાપઓમાં સચિત્ર તથા અદ્યતન માહિતી આપતી પુસ્તિકાઓ પ્રગટ કરવાની આ યોજના છે.

આ કાર્ય માટે લોટસ ટ્રસ્ટે રૂ. ૨૫,૦૦૦ તથા સર હોરામ તાતા ટ્રસ્ટે રૂ. ૧૮૦૦૦) ની રકમ જુદી કાઢી છે

દળદોરીની સખ્યામાં, બહુ જ સસ્તી કિંમતે-અની ચક્રે તેા ફક્ત ચાર આનામાં-આ પુસ્તિકાએ પ્રગટ થશે *

—છાતાલાલ માનસિંગ કામદાર

* આ લેખમાંની * નિશાનીવાળા નોંધ ' ઇન્ડિયન પી ઇ એન. પરથી લીધેલી છે.

૧ ગામને ઝાંપે—લેખક દેવચંદ્ર મહેતા, પ્રકાશક. નવયુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ, ૧લી આવૃત્તિ, સ. ૨૦૦૨, કા. ૧૬ પેજ ૫ ૨૦૬; પૂઠું ઠાડખોડનું સચિત્ર, કિં. રૂ. ૮-૮-૦૦.

લીલાવતી પ્રથમાળાના ૧૩મા વર્ષનું આ ચહેલું પ્રકાશન નવલિકાસંપ્રદનું છે. એમાં દિંદુસંસારના પ્રામણ્યવનના વિવિધ ચિત્રોને સ્પર્શતી કુલ ૧૭ નવલિકાઓ સચિત્ર થયેલી છે. પ્રેમ, પરિણામ, શીર્ષ, વફાદારી, વાત્સલ્યભાવ, શ્રદ્ધા અને કારમી ક્રમાંસિધતનો દ્વન્દ્વ ચિતાર રજૂ કરતી આ સતરેસતર વાર્તાઓનું પરવર્યુષન એવું સરસ છે કે દરેક વાચકને રૂઆ વખર નહિ રહે બધીય વાર્તાઓની લખાવટ વાચકને વાર્તામાં આવતા પાત્રો સાથે સમવેદના અનુભવતા કરી દે એવી છે. છતાં 'મા ! મા ! મા !', 'નવી-વડુ કે મા ?' 'ભાભીનો દેર' 'ખોવાયલા અંબદાકણ' અને 'સુધરીનો માળો' એ વાર્તા સવિશેષ કરીને છે.

છાપકામમાં રહેલા મદત્વના નોંધણીદોષો તથા 'નોંધએ છે' ને ઠેકાણે થયેલા 'નોંધએ છીએ'નો દોષ બીજી આવૃત્તિ પ્રસંગે સુધારી લેવાની પ્રકાશક સરસાને બધા મળ્યું કરીએ છીએ.

આ પુસ્તક તદ્દન નવીન પ્રકારનું છે અર્થશાસ્ત્રી ઉપર ઘણા પુસ્તકો લખાયા છે, પણ આ જાતનું પુસ્તક નવીન છે અર્થશાસ્ત્ર અને નીતિને કદ્દ સંબંધ નથી, એમ રાજ-નીતિજો માને છે તેથી પૈસા કેમ વધે, રાષ્ટ્ર ધનવાન કેમ થાય એ દૃષ્ટિથી દરેક રાષ્ટ્ર પોતપોતાનું આર્થિક સાહિત્ય રચાવે છે.

અમેરિકા, ઇંગ્લાન્ડ, જર્મની, જાપાન અને બીજા જુદા જુદા દેશના સભ્યોએ અર્થશાસ્ત્રનાં પુસ્તકો લખાયા છે અને તે દૃષ્ટિએ ત્યાંના આર્થિક વિકાસ સધાયો છે.

હિંદને જે સરકારો મળ્યા છે, તેની જે સરકૃતિ છે અને આજે હિન્દની ઉન્નતિ માટે જે અદ્વાલનો થયા છે તેને અનુકૂળ હેતુ અર્થશાસ્ત્ર હોયું જોઈએ એ પ્રશ્ન છે હિન્દ માટે અત્યાર સુધીમા જે પુસ્તકો લખાયા હતા તેને તેજ સિદ્ધાંતો ચર્ચાયા કરે છે—ફેર માન એટલે જ કે તે સિદ્ધાંતો દ્વારા જે ચૂસણીતિ હિન્દની થઈ છે તે ન થાય તેના ઉપાયો પ્રિન્ટન કે બીજા સામે વાપરવા તેટલો જ ફેર માત્ર તેમા હતો.

શ્રી નરહરિભાઈનું પુસ્તક આ દિશામા નવી જ વસ્તુ રજૂ કરે છે. મહાત્માજી આજના નવા અર્થશાસ્ત્રી છે—અર્થશાસ્ત્રની ભાષામા તે લખતા નહિ હોય કે બોલતા નહિ હોય છતાં, તેમનામા અર્થશાસ્ત્રના ઉચ્ચ કક્ષાના સિદ્ધાંતો ભરેલા છે, જે સિદ્ધિતો હિંદને કલ્યાણકારી છે, એટલું જ નહિ પણ વિશ્વની પ્રગતિ તેમા સમાયેલી છે આ સિદ્ધાંતોને નરહરિભાઈ સમજ્યા છે, તેમણે પચાવ્યા છે, અને અર્થશાસ્ત્રની ભાષામા મૂક્યા છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ ધટે છે એટલું જ નહિ પણ અર્થશાસ્ત્રના અગ્રેજી રાબ્દોનું ગુજરાતી ભાવવાહી શબ્દોમા તેનું નિરૂપણ સુંદર રીતે કરેલ છે.

સાધારણ જનતાને તો આજે અગ્રેજી શબ્દોમા વધારે સમજ પડે છે, પણ જે પરિભાષા અગ્રેજી શબ્દોની રજૂ કરે છે ને મહેનત અને ગુજરાતી ભાષામા શબ્દોની વિપુલતા કરી તે માટે ગુજરાતી ભાષા બોલનારો આદમ તેમનો હમેશાં ઉપકાર માનશે.

માથ ખૂબ પેદા કરવો, તે માટે યત્નો ખૂબ વધારો કરવો, પરિણામે બેકારી વધારવી, મરીબ શુદ્ધો રચાવન કરવા, અથવા તેમને જીવનનિર્વાહ માટે રકમો આપવી, માલ વેચવા માટે બીજા દેશને લૂટવા, અને તેનો વિકાસ કરતા અટકાવવા, અને છેવટે યુદ્ધો કરવા એ આજના પાશ્ચાત્ય અર્થશાસ્ત્રનું પરિણામ છે. આજનો મૂડીવાદ આ રીતે શાળ્યો છે, આજનો નવો ઊભો થતો સમાજવાદ પણ બલિષ્ઠમા લડાઈઓ ઉત્પન્ન કરતો, કારણ કે બનેલા રાહ સરખા છે. આજનું દરેક રાષ્ટ્ર, પછી તે ગમે તે વાદ સ્વીકારે તો પણ આજે નહિ તો કાલે લડાઈ ઉત્પન્ન કરનાર છે, કારણ કે તેનો પોતાનો માલ વધારે પેદા થાય એટલે બહારનું બજાર શોધવું પડે અને કબજે કરવું જોઈએ આમા જ લડાઈનું મૂળ છે

આજના મૂડીવાદ અને સમાજવાદમા એટલો જ ફેર છે કે જે પૈસા આવે તેની વહેંચણી કેવી રીતે કરવી, મૂડીવાદ હોય ત્યાં તે પૈસા થોડાના હાથમા રહે—અને બીજા પ્રજા બૂખે મરે, સમાજવાદ હોય ત્યાં પૈસા ઘણામાં વહેંચાય, પણ રાષ્ટ્રને ન્યાં સુધી યજો ઉપર આધાર રાખવો હોય ત્યાં સુધી બીજા દેશો ઉપર આજ નહિ તો કાલે દૃષ્ટિ

પડવાની અને ખીન દેશોમા સમાજવાદ ન હોય ત્યાં પોતાના સમાજવાદ તરફ તે પ્રગટે આકર્ષી, ને દેશ ઉપર મહત્તા સ્થાપન કરવી, અને પછી તેનો ઉપયોગ કરવાનો એ આજનો યુગધર્મ બનેલો છે.

હિંદની જે પરિસ્થિતિ છે તે જોતા આપણુ અર્થશાસ્ત્ર આમજીવન ઉપર આધાર રાખે છે ગામડા ભાગીને શહેરો બનાવવાનો આજનો અખતરો નિષ્ફળ અને નુકસાનકારક છે, તેમ સમજી આમજીવન મારફત આજના ગામડા વધારે સ્વાવલંબી કરવા ઉપર જ આખો ઝોક છે. સાદું જીવન, આમજનતાની સંસ્કૃતિ, સ્વાવલંબી ગામડા અને તેની જરૂરિયાત પ્રમાણે શહેરોની ખીલવણી, સાચાકામના ઉદ્યોગો રાષ્ટ્રના કલ્પનમા; અને માનવજાતને સાચા અને સારા સંસ્કારોમાથી પીછેઠઠ કરાવે એવા કોઇ ઉદ્યોગો, રિવાજ કે રહેણીકરણ દૂર કરવી, આ બધી વાતો વાચવા અને વિચારવાની જરૂર છે

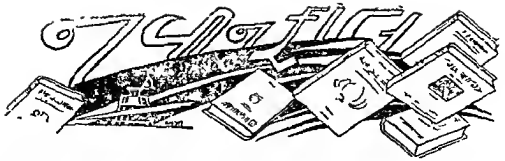
આ આપણું પુસ્તક મહાત્માજીના સિદ્ધાંતોનો નીચોડ છે આવું અભ્યાસી પુસ્તક જોએને અર્થશાસ્ત્રનો શોખ છે, તેમ જ જેને રાષ્ટ્રકલ્યાણના માર્ગો સમજવાની ધમક છે તે સૌએ વાચવું જોઇએ રાષ્ટ્રનો આખો આધાર અર્થશાસ્ત્ર ઉપર છે અને જેવી નીતિ રાષ્ટ્ર સ્વીકારશે તેવું બંધાયેલું તેવું થશે અત્યાર સુધી ઇંગ્લાંડના યુનાઇટેડ સાથી તરીકે આપણે જીવન હવું આજે આઝાદીના આગણે આપણે જીભા છીએ દોઢમો વર્ષોથી પશ્ચિમની સંસ્કૃતિ અને અર્થશાસ્ત્રમા આપણે આતંત્રિત થયેલા હોવાથી આ નવા વિચારો ઝીંટા ઘસ્યાતમા ભડકાવશે, પણ શાંત ચિત્તે બેસીને વિચાર કરવામા આવશે તો આજ સિદ્ધિ આપણી સંસ્કૃતિ, આદર્શ, પરિસ્થિતિ અને ઉછેરને અનુકૂળ પડે તેમ છે. આજની રાષ્ટ્રીય સરકારમા આ વિચારોને પૂરતું પોષણ મળે તેમ છે આ પુસ્તકનું જીવી ભાષામા ભાષાતર કરાવી હિંદ એશિયા યુરોપ અને અમેરિકાના અર્થશાસ્ત્રીઓમાં પ્રચાર કરી વિશ્વને અનુકૂળ નવી સંસ્કૃતિ અને નવું અર્થશાસ્ત્ર ઉત્પન્ન કરવામા આવે

—ચુનીલાલ પુ. શાહ

૪ વીર વસનદાસ—લેખક શ્રી. શંકરભાઈ સો. પટેલ, પ્રકાશક પંડિત યોગાનંદજી પીપળાવ તા. ભોરસદ, કાસુ પૂઠું; પૃ ૩૮, કિંમત ૦-૪-૦.

પાટીદાર કોમને કણુખીમાથી પાટીદારનું બીરદ અપાવનાર વીર વસનદાસની આ જ્વલત જીવનકથા છે પુસ્તિકા નાની છતાં તેમા આપણે સાહિત્ય ગાગરમા સાગર બધીં સરખું છે આજે પોતાને પાટીદાર કહેવડાવતી યુજ્જરાત બધે આખા હિંદની એ કોમને પોતાના આ ઉદ્ધારકની જીવનકથા વાંચવા તથા જાણવાનો શ્રી શંકરભાઈએ સુદર અવસર આપ્યો છે આ પુસ્તિકા એક પાટીદાર પોતાના ઘરમાં વસાવવી જોઇએ આખા યુજ્જરાતમા ખૂણે ખૂણે આવા અનેક વીરોની જીવનકથાઓ છુપાઈ રહી છે યુજ્જરાતના લેખકો જો પ્રયત્નો કરીને તે શ્રી શંકરભાઈને પગલે ચાલી પ્રકાશમા લાવે તો યુજ્જરાત ઉપર મહાન ઉપહાર થવા સમાન લેખાય

—જિજ્ઞાસુજી

ગુજરાત ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય-અમદાવાદ તરફનાં પુસ્તકો

- ૧ સુભાષચંદ્ર બોઝ—(આવૃત્તિ બીજી) લેખક શ્રી. ગુણવતરાય આચાર્ય, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦
- ૨ ઝાસી રાણી ઝીન્દાબાદ—લેખક. શ્રી જ્યોતિષજી, મૂલ્ય અઢી
- ૩ પ્રતિભાઓ—(ત્રીજી આવૃત્તિ) લેખક શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી, મૂલ્ય રૂ. અઢી
- ૪ સોરઠી મંત્રો—(આવૃત્તિ પાચમી) લેખક ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય રૂ. દોઢ
- ૫ ભગવાત પરશુરામ—લેખક શ્રી. કનૈયાલાલ મણેકલાલ મુનશી, મૂલ્ય રૂ. ૫-૮-૦
- ૬ યશવંત પંડ્યાના બાલનાટકો—લેખક શ્રી યશવંત પંડ્યા, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦
- ૭ સોરઠી વિભૂતિઓ—લેખક શ્રી મનુભાઈ ભેઘાણી, મૂલ્ય રૂ. ૨-૪-૦
- ૮ દત્ત દીપક—લેખક અને પ્રકાશક ડૉ. કેમરાજ દોરાજી જીતા, મુ. નવસારી મૂલ્ય અમૂલ્ય

આર. આર. શેઠની કંપની સુબધ-તરફનાં પુસ્તકો

- ૯ જગતના મંદિરો—લેખક શ્રી. ગુણવતરાય આચાર્ય, મૂલ્ય ૪-૮-૦
- ૧૦ ગિરનારને બોળે—લેખક ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦
- ૧૧ પાનેતરના રંગ—લેખક શ્રી. પન્નાલાલ પટેલ, મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦
- ૧૨ અધુરુ જીવન—લેખક શ્રી મયુભાઈ શુક્લ, મૂલ્ય રૂ. ૫-૮-૦
- ૧૩ અપારા-ખંડ બીજો—લેખક શ્રી ગમજીલાલ વસંતલાલ દેસાઈ, મૂલ્ય ૪-૦-૦
- અન્ય પ્રકાશકો તરફનાં પુસ્તકો
- ૧૪ મિયાં કુસ્ત્રી - લેખક શ્રી જીવરામ ભેષી, પ્રકાશક સદેશ પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ. મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦
- ૧૫ તપોભૂમિ બઢરી-કેદાર—લેખક શ્રી. નાનજીભાઈ કાળીદાસ મહેતા, પ્રકાશક ગયતુરા ગોસ્વામી જ્યોતિષી પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સ, વડોદરા. મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦
- ૧૬ રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ—(આવૃત્તિ ત્રીજી) લેખક શ્રી ગેહુનદાસ દાતકાદાસ રાયચુરા, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

૧૭ આનંદ ઘર—લેખક. શ્રી બેકાર, પ્રકાશક. હરિહર પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ, મુરત.
મૂલ્ય રૂ. ૧૫.

૧૮ આજાદ હિંદીઓ—લેખક અને પ્રકાશક શ્રી. હર્ષદ પટેલ, ભરૂચ. મૂલ્ય ૦-૧-૦

૧૯ આજાદ વીર નેતાજી—લેખક પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય ૦-૪-૬

૨૦ આજાદ હિંદીસઘ-ભા. ૧-૨—લેખક પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૬
દરેકના.

૨૧ વિલોપન—લેખક શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી, પ્રકાશક પ્રજાપ્રધુ કાર્પાલય, રેવડી બજાર,
અમદાવાદ, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

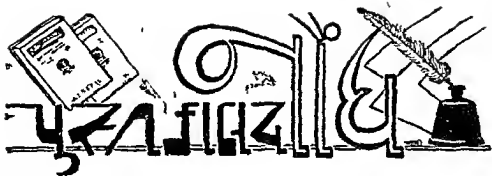
પૂનારદાર પ્રાત પ્રચારક રા હમનભાઈ મધુરભાઈ પટેલે જીલ્લા તથા આંધ્ર
માસમા નવસારી તથા વડોદરા પ્રાંતોના નીચેના સ્થળોની મુલાકાત લઈ ત્યાંની પુસ્તકાલય
વા વાચનાલય સંસ્થાઓની તપાસણી કરી છે, અને દરેકની કામગીરી અવ્યવસ્થા દૂર કરી
તથા વર્ગીકરણ અને વાચનપ્રયાગની કામગીરી બખતી તત્સબધી જરૂરી સૂચના-સમજૂત
આપી છે. જરૂરી પ્રચારકામ પણ કર્યું છે —

માહે જીલ્લા માસમાં-નવસારી પ્રાંતમાં ગણુદેવી મહાલનાં—(૧) દેવસ, (૨) ધકવાડા, (૩) નાદરખા, (૪) અંબેટા, (૫) પારી, (૬) કેસવી, (૭) દેસરા, (૮) ભાઈ,
(૯) માસા, (૧૦) દેવધા, (૧૧) તળિયારા, (૧૨) ધમડાજા, (૧૩) મગોર, (૧૪) અજરાઈ,
(૧૫) મડત, (૧૬) પાથરી, (૧૭) ખખવાડા, (૧૮) સોનવાડો, (૧૯) માણેકપુર, (૨૦)
ધનોરી, (૨૧) વડસામલ, (૨૨) તોરજુગામ, (૨૩) વધાડી, અને (૨૪) તળોઈ
કામગીરી દિન ૨૪

—માહે આગસ્ટમાં-વડોદરા પ્રાંતમાં પાદરા મહાલનાં—(૧) લતીપુરા, (૨) પીપળી, (૩) રણ, (૪) વડલા, (૫) આતી, (૬) જલાલપુર, (૮) મુવાન, (૯)
સાધી, (૧૦) મોભારોડ, (૧૧) લોવા, (૧૨) જનાવ, (૧૩) મળતણ, (૧૪) કરખડી, (૧૫)
તિથોર, (૧૬) કુધવાડા, (૧૭) શાહજીવસી, (૧૮) માસર, (૧૯) કણજટ, (૨૦) સાવલા.

તપાસણી દરમ્યાન પ્રચારકે જે જે ખામીઓ દર્શાવી હોય તે વેળાસર સુધારી લેવા
તથા જે સૂચના-સમજૂત આપી હોય તેનો ચોખ્ખો અમલ કરવા જે તે મંત્રી ભાઈઓને
ખાસ બલામણુ

ના નં. ચોકસી
સહમત્રી, વ રા. પુ મળ

વ. રા. પુ. મંડળ

જાગતાં જૂથ મંડળો — જે જૂથ મંડળો તરફથી વાર્ષિક સભા બરાવાના સમાચાર તથા અહેવાલ હિસાબ રાન્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફ આવ્યા છે, તેમના નામ નીચે પ્રમાણે —

વડોદરા પ્રાંત (૧) દરાપુરા, (૨) પાટરા, (૩) આસોજ તા વડોદરા, (૪) ઝારણા, (૫) બાદરજી, (૬) ડેસર, (૭) છંદાડ તા સાવલી, (૮) વસો, મહેસાણા પ્રાંત — (૯) નારદીપુર, (૧૦) વાલમ, નવસારી પ્રાંત — (૧૧) નવસારી, (૧૨) વેરમા, (૧૩) કામરેજ, (૧૪) ઝોરણા, (૧૫) વણેસા પીસાદ, (૧૬) વલજી પરખ, (૧૭) હળધર, (૧૮) પતસાણા, (૧૯) ધમડાહા, (૨૦) ગડન, (૨૧) ગણદેવી, (૨૨) ઉમરાખ, (૨૩) શેવણી, (૨૪) અબેટા; અમરેલી પ્રાંત — (૨૫) આબરડી તા દામનખર.

જેમણે સભા બરી હોય ને અહેવાલ રવાના ન કર્યો હોય તેમને તરત જ તેમ કરી દેવાની, તથા વરસાદ અગર જીળ કોઈ કારણસર ફરેલી તારીખે સભા ન બરી થકાઈ હોય, તેમણે વહેલામાં વહેલી તકે સભા બરી દેવી ને અહેવાલ મોકલી આપવાની આમદબરી બલામણુ કરવામાં આવે છે સભામાં કરવા જોના કામો માટે જુઓ જુલાઈ અકમાની જાહેગત નં ૭

મહાલ અને પ્રાંત મંડળોની સભાઓ — નિયમ પ્રમાણે મહાલ તથા પ્રાંત મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ જેમની બરાઈ ગઈ હોય અને તેના અહેવાલ-હિસાબ રાન્ય પુ. મંડળ તરફ ન મોકલાયા હોય તે તરત જ તેમ કરી દેવાની લાખતા વળખતાઓને વિનંતિ છે.

પુસ્તકાલયોને મદદ

સા. પુ. આગેસણ (તા. મહેસાણા) મે ૧૨) ગવળ મણિલાલ આદીતરામ, ૧૧) કુંબાર પ્રસુદાસ અમચારામ. પચિટ, ૧૫) કુંબાર માધા હેમા-પચિટ, ૧૨) રાવળ શકરલાલ આશારામ-નવાડા, ૧૨) રાવળ ગણુપતરામ છમનલાલ-વિગ્નપુર, ૫) ચૌધરી દલજીભાઈ રેવાભાઈ-વાસણા, ૫) દેસાઈ મણુભાઈ ધનજી તરફથી.

સા પુ. હરજી (તા. કડી)ને ૫) સોમનાથ ગિરધરભાઈ પટેલની ક્કા, ૫) મનનાથ પુશાનભાઈ પટેલ, ૪) રણછોડભાઈ શિવદાસ પટેલ, ૩) મનનાથ કાળીદાસ પટેલ, ૩) જીવાભાઈ શામળદાસ પટેલ.

સા પુ. ભોયજી રોડાડને ૫) સદર ગામની આમ ૫ વ્યાપત તરફથી, ૫) વાઘેવા પ્રતાપજી દત્તાજી, ૫) ચાવડા મનનાથ બનીયાજી, ૩) વાઘેવા જીવાનજી સવાજી તરફથી

સા પુ મોટી દાઉ (તા મહેસાણા)ને ૫) પટેલ માધવલાલ દાનોદર, ૫) મિત્રી માધવલાલ દલહારામ, ૫) અન્ય ગૃહસ્થો તરફથી

પ્રમાણપત્રની પરીક્ષાનું પૂરવણી પરિણામ

સદર પરીક્ષા લેવાઈ તે અરસામા દયાલિયાઓની હડતાલ ચાલતી હતી એટલે પાટણના નિરીક્ષક શ્રી ચક્રલાલ ભાજીભાઈ વ્યાસ, પાટણ મંદાવ મંડળના મંત્રીજીએ પાટણના ઉમેદવારની ઉત્તરવહીઓ આ તરફ રવાના ન કરતાં પોતાની કને રાખી મૂકી હતી હડતાલ છીધરતાં તેમણે તેમ કહ્યું ત્યારે પરીક્ષા મંજૂરનું પરિણામ બહાર પડી મધુ દત્ત. એટલે આવેથી ઉત્તરવહીઓ તપાસી તેનું પૂરવણી પરિણામ નીચે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે -

ઉમેદવારનું નામ	ગામ	પ્રવૃત્તિનો પ્રતિષ્ઠા અને શીખ લેવા ગયું ૬૦	બહેન-નિવેદન ગયું ૧૦૦	વરફરમા ગયું ૬૦	પૂરના વિધિઓ વગરિજી	કુલ રૂબ
મૂળજીભાઈ પ્રેમાનંદ ખત્રી	પાટણ	૨૬	૫૨	૩૨	૬૫	૧૭૮

અધા વિષયમા ઉત્તીર્ણ થાય છે. પ્રમાણપત્ર તૈયાર થયે મોકલી આપવામાં આવશે.

ના ન ચોક્કસી
સદમંત્રી, વ. ગ. પુ મંડળ

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડ-વડોદરા

(વડોદરા રાજ્યની સહકારી મંડળો સંબંધી સવત ૧૮૭૦ ના નિબંધ છઠ્ઠાની કલમ ૬ અન્વયે નં. ૭૬૯ થી તા. ૩૧-૩-૨૪ ના રોજ નોંધવામાં આવ્યું છે)
૩૭૫

મુકરર કરેલું ભંડોળ	રૂ. ૫૦,૦૦૦-૦-૦
ભરાવવા કાઢેલું ભંડોળ	રૂ. ૫૦,૦૦૦-૦-૦
ભરાયેલું ભંડોળ	રૂ. ૪૬,૭૫૦-૦-૦
વસુલ આવેલું ભંડોળ	રૂ. ૪૬,૭૫૦-૦-૦
રિઝર્વ તથા ધતર ફંડો	રૂ. ૪૨,૭૧૪-૦-૦

મંડળનું નોંધેલું સરનામું
ગવપુરા, વડોદરા

સાધારણ સભાના પ્રમુખ

રા. રા. મગનભાઈ ગ કરેભાઈ પટેલ, વડોદરા,

ઉપપ્રમુખ

રા. રા. નાનાલાલ નાથાલાલ શાહ એમ. એ.

પ્રિન્સિપાલ, એચ. વી. શ્રોફ મેમેરિયલ હાઈસ્કૂલ, વડોદરા

વ્યવસ્થાપક મંડળના સભાસદો

રા. રા. ચુનીલાલ પુરુષોત્તમદાસ ગાહ, બી. એ. એલ. એલ. બી. વડોદરા (અધ્યક્ષ)

રા. રા. નટવરલાલ ગિરધરલાલ શાહ, મંત્રી સા. પુ. શિનોર

રા. રા. ચિમનભાઈ મૂળજીભાઈ અમીન, પ્રતિનિધિ સા. પુ. વરો

રા. રા. ચિમનભાઈ હરિભાઈ અમીન, મંત્રી સા. પુ. વરણામા

રા. રા. વિષ્ણુપ્રસાદ પ્રહલાદજી પડયા, પ્રતિનિધિ સા. પુ. પાદરા

રા. રા. વલ્લભભાઈ મૂળજીભાઈ પટેલ, પ્રતિનિધિ સા. પુ. સાધી

રા. રા. અબાલાલ વિઠ્ઠલભાઈ ઠક્કર, વડોદરા

રા. રા. શકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ, વડોદરા

ગ. રા. રાવજીભાઈ જોરાલાલ પટેલ, ઘટોલા

મંત્રી

રા. રા. વાઘજીભાઈ નારણભાઈ અમીન, બી. કૉમ. વડોદરા

ઑડિટર

મેસર્સ આપાલ અમીન એન્ડ કં. રજીસ્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ, સુબાઈ

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડનો સને ૧૯૪૫-૪૬ નો

બાવીસમો વાર્ષિક અહેવાલ

સહૃદયે,

તા ૩૧ મી જુલાઈ સને ૧૯૪૬ ના રોજ પુરા થતા આ મંડળના બાવીસમા વર્ષના કામકામનો હેવાલ તથા હિસાબનું સરવાલુ અને તા ૧-૮-૪૫ થી તા. ૩૧-૭-૪૬ સુધીના બાર માસનો નફાતોટાનો હિસાબ ઓડિટરના દાખલા સાથે વ્યવસ્થાપકો આપની સમક્ષ રજૂ કરે છે

(૧) સભાઓ —

નિવેદનવાળા વર્ષમાં વ્યવસ્થાપક મંડળની છ સભાઓ મળી હતી.

(૨) શેર બાબત —

નિવેદનવાળા વર્ષમાં ૪૭ નવીન સભાસદો આપણા મંડળમાં ઉમેરાયા છે અને ૬ સભાસદો જો નામફેર થવાથી ઠપી થયા છે, એટલે વર્ષ આખરે સભાસદોની કુલ સંખ્યા ૮૨૬ ની છે. આ નવીન સભાસદોએ ખરીદેલા શેર ૫૬ ઉમેરતા બરાબેલા શેરની કુલ સંખ્યા ૧૮૭૦ ની છે, અને તે પેટ શેર દીઠ ૩ રૂ. ની કિંમતની તમામ રકમ વસૂલ આવેલી છે.

(૩) પુસ્તક વેચાણ —

નિવેદનવાળા વર્ષમાં મંડળે ૩૫૫ વર્ષની માફક રાખ્યના તેમ જ અન્ય સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને અને જનતાને પુસ્તકો પુરા પાડવાનું કામ કર્યું હતું તે અંગે રૂ ૬૨૦૨૮-૧૫-૪ ના પુસ્તકો તથા છતર સાહિત્યની ખરીદી કરી છે અને રૂ ૬૬૪૫૫-૭-૩ નું વેચાણ કર્યું છે.

(૪) ખત્રો-માસિકોનું લવાજમ ભર્યા બાબત —

નિવેદનવાળા વર્ષમાં મંડળે ૧૧૬૪ ગ્રામ પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયો વતી વર્તમાન-પત્રો તથા માસિકોનું લવાજમ ભરવાનું કામ કર્યું છે. આ વર્ષે ૪૧ કરતા પુસ્તકાલયોએ પણ પહેલા જોમ તે કામ મંડળને સોંપ્યું હતું ઉપરાંત વડોદરા રાજ્ય બહારના ૧૬ પુસ્તકાલયો અને ૬ ગ્રાનવર્ધક વાચનાલયો, તેમ જ હિંદુસ્તાન બહારના આફ્રિકાના પુસ્તકાલયો, બીજી સંસ્થાઓ અને વ્યક્તિઓ મળી આશરે ૧૧૨ ગ્રાહકો વતી પણ લવાજમો ભરવાનું કામ કર્યું છે વર્ષ દરમિયાન રૂ. ૬૧૫૬૩-૩-૩ નું કુલ લવાજમ મંડળ મારફતે ભરાયેલું છે

(૫) પુસ્તકાલયોનાં કાચમ ફંડ બાબત —

નિવેદનવાળા વર્ષ આખરે પુસ્તકાલયોની કાચમ ફંડની રકમ મંડળમાં ચાપણુ તરીકે મુકાએતી રૂ. ૨૫૯૧૩૦-૮-૬ ની છે. ચાપણુ ઉપર મંડળ તરફથી દોઢ ટકો બ્યાજ આપવામા આવ્યું છે

(૬) મંડળને સોંપાયેલાં ટ્રસ્ટ ફંડો બાબત—

નિવેદનવાળા વર્ષમા મંડળને ત્રણ નવીન ટ્રસ્ટ ફંડો રૂ. ૫૫૨-૦-૦ ના મળેલા છે એટલે વર્ષ આખરે ટ્રસ્ટ ફંડોની કુલ સંખ્યા ૫૭ રૂ. ૨૮૫૧૪-૦-૧૦ ની થાય છે. તેમા નહિ અચાંચેનુ બ્યાજ રૂ. ૫૭૬-૫-૫ ઉમેરતા ટ્રસ્ટ ફંડો ખાતે રૂ. ૨૯૦૯૦-૬-૭ બાકી જમા રહે છે

(૭) ઈનવેસ્ટમેન્ટ્સ બાબત:—

સને ૧૯૪૮ મા સ્થિતિ રાજ્યની એડા ડિરેક્ટ ઓફ ટે. એ. બેંક લિ. નડિયાદની કાચી પડી હતી અને મુબાઈ સરકારના હુકમથી તેનુ કામકાજ અધિ થયુ છે. આ બેંકમાં મંડળના રૂ. ૧૦૦૦-૦-૦ ના શેર ચાલુ છે તે ઉપરાંત બાકી મુદતની ચાપણુ ખાતે મયા વર્ષ આખરે જે રૂ. ૭૨૬-૦-૦ બાકી હતી તે પેટે બેંકના ટ્રિફ્ટરોડર તરફથી નિવેદનવાળા વર્ષમા રૂ. ૧૬૪-૦-૦ વસૂન મળ્યા છે એટલે ચાપણુ ખાતે હવે રૂ. ૫૬૨-૦-૦ બાકી રહેવા છે આ રકમો યકમદ લહેણુ ખાતે સરવાળામા બતાવી છે

મંડળના રોકાણો ઉપર માફ બ્યાજ ઉપજાવવાના હેતુથી નિવેદનવાળા વર્ષમા રૂ. ૬૫૦૦૦-૦-૦ ના બાર વર્ષના પોસ્ટ ઓફિસ નેશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ મળે ખરીવા છે હવે એ ખાતે રૂ. ૧૦૦૦૦૦-૦-૦ રોકાયેલા રહે છે હવે પછીના બે વર્ષ સુધી આ રોકાણમા કંઈ બ્યાજ જમા મળશે નહિ, પણ પછીના દશ વર્ષ સુધી પાંચ ટકાના સાદા બ્યાજે સાફ બ્યાજ મળશે એવી આશા છે

નિવેદનવાળા વર્ષમા મંડળે ધારણુ કરેલા બેંક ઓફ ઓરેડા લિ વડોદરાના ૧૬૨ જેઠ, ટાટા હાઉસિંગ કોર્પોરેશન પાર્ટ સપ્લાય કં નિ ના ૬૦ શેર તથા સને ૧૯૫૧-૫૪ ની ત્રણ ટકાની અવર્નમેન્ટ લોન રૂ. ૨૫૦૦૦)ની વેચવામા આવી છે. તે ખાતે રૂ. ૧૧૫૪૭-૮-૦ નો નફો થયો છે, જે પૈકી રૂ. ૬૪૫૦-૦-૦ મંડળના મકાન ફંડ ખાતે અને બાકીના રૂ. ૨૦૬૭-૮-૦ નફાની વહેચણી સરખી રાખવાના ફંડ ખાતે સરવાળામા જમા લીધા છે

(૮) પુસ્તકપ્રકાશન સંબંધી —

મંડળે પ્રસિદ્ધ કરેલા ૬૬ પુસ્તકો પૈકી ૪૪ પુસ્તકોની બધી પ્રતો વેચાઈ ગઈ છે પુસ્તકપ્રકાશન ખાતે મંડળના રૂ. ૪૫૦૦-૧૦-૬ હાલ રોકાયેલા રહે છે

(૯) “પુસ્તકાલય” માસિક બાબત —

પુસ્તકાલય માસિકનું ૨૦મું વર્ષ ડિસેમ્બર ૧૯૪૫ આખરે પૂરું થયુ હતું. હવેથી માસિકનો વાર્ષિક હિસાબ મંડળના હિસાબી વર્ષ પ્રમાણુ જુનાઈ આખરે સુધીનો

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી
તારીખ-૩૧ માઈ જુલાઈ સને ૧૯૪૬ ના રોજ

ભંડોળ અને ફેલું	રૂ. આ. પા.	રૂ. આ. પા.
૧ ભંડોળ—		
સત્તાધારી યાપણુ -૨૦૦૦ રોર દરેક રૂ. ૨૫)ની	૫૦૦૦૦-૦-૦	
ખરાવવા કાઢેલી યાપણુ -	૫૦૦૦૦-૦-૦	
ખરાવેલી યાપણુ -૧૮૭૦ રોર દરેક રૂ. ૨૫)ની	૪૬૭૫૦-૦-૦	
વસુલ માગેલી યાપણુ -૧૮૭૦ રોર દરેક રૂ. ૨૫)	-	
પ્રમાણે		૪૬૭૫૦-૦-૦
૨ રિઝર્વ ફંડ—		
અથા વર્ષના સરવાલામાં જણાવ્યા પ્રમાણે	૧૫૨૨૫-૦-૦	
હિમેરો -અથા વર્ષના નફાની વહેંચણી પેઢીના		
સાધારણ સમાના દરવા પ્રમાણે	૧૭૧૫-૦-૦	૧૬૫૪૦-૦-૦
૨A ઇન્વેસ્ટમેન્ટ રિઝર્વ—		
અથા વર્ષના સરવાલામાં જણાવ્યા પ્રમાણે	૫૬૦૩-૮-૦	૫૬૦૩-૮-૦
૨B નફાની વહેંચણી સરખી રાખવાનું ફંડ—		
અથા વર્ષના સરવાલામાં જણાવ્યા પ્રમાણે	૧૪૦૦-૦-૦	
ઇન્વેસ્ટમેન્ટના વેચાણમાથી નફાના હિમેશી	૨૦૬૭-૮-૦	૩૪૬૭-૮-૦
૩ નોટર સહાયક ફંડ—	૫૭૩-૪-૩	૫૭૩-૪-૩
૪ મકાન ફંડ—		
અથા વર્ષના સરવાલા પ્રમાણે—	૫૭૧૬-૦-૦	
હિમેરો અથા વર્ષના નફાની વહેંચણી પેઢીના		
સાધારણ સમાના દરવા પ્રમાણે	૧૭૩૪-૦-૦	
ઇન્વેસ્ટમેન્ટના વેચાણમાથી નફાના હિમેશી	૯૪૫૦-૦-૦	૧૬૫૦૦-૦-૦
૫ ફેલું — (વગર તારણુ)		
૧ પુસ્તકાલયોની યાપણું માટે (બ્યાન્ડુકા)		૨૫૯૧૩૦-૮-૬
૨ પરચુરણુ ફેલું (વમર બ્યાન્ડુકા),		
૧ મામ પુસ્તકાલયોની ખરીદ પેટે ઓડવાન્સ—		
૧ પુસ્તકો માટે ૪૯૦૬-૪-૬		
૨ બજેટની બચત ૩૯૦૬-૩-૧૧		
૩ બજેટની લોકનંદ ૫૨૦૬-૭-૮		
૨ કંતર માહકો તરફથી જમા ૬૬૧૫-૧૫-૮		
૩ છુકોસેરોના જમા ૧૨૬૭-૫-૩	૨૧૬૩૮-૫-૦	
૪ ચાલુ વર્ષના ખર્ચ પેટે આપવાના જાકા	૧૦૦-૦-૦	
૫ જેર માટે ડીપોઝીટ	૧૫૩-૦-૦	૨૨૧૬૧-૫-૦

મંડળ લિ. વડોદરા

મંડળના ડેના તથા લહેણાતું સરવાલુ

મિલકત અને લેણું	રૂ. આ. પા.	રૂ. આ. પા.
૧ શિદ્દી સામાન —		
૪૧-૬-૪૫ સુધીની પડતર કિમત	૫૪૪૩-૧૩-૬	
આડુ વર્ષનો વધારો	૧૪૦-૦-૦	
	૫૫૮૩-૧૩-૬	
આદ પાછલો વસારો	૪૭૪૧-૩-૬	
	૮૪૨-૧૦-૦	
આદ આડુ વસારો—	૩૦૦-૦-૦	૬૪૨-૧૦-૦
૨ માલ સ્ટોકમાં — મનીએ સર્ટિફિકેટ કરેલી		
યાદી મુજબ પુસ્તકો વિ. પડતર કિમતે		૧૧૫૭૨-૧૪-૩
૩ પ્રકાશન ખાતાના પુસ્તકો (પડતર કિમતમાથી		
વેચાણુ આદ જતા)		૪૫૦૦-૧૦-૬
૩ લેણું — (સદર) પુસ્તકાલયો અને અન્ય માલકો		
પાસે બાકી		૫૧૮૩-૨-૭
૪ ઇન્વેન્ટરી ટક્કુ — પડતર બાવધી		
અપરોડા સે. કો. ઓ. બેક લિ ના રોર ૨૫૦		
દરેક રૂ. ૫૦નો ભરાએલા રૂ. ૪૭-૮-૦	૬૩૭૫-૦-૦	
અહેસાસી પ્રાંત સહકારી બેક લિ ના રોર ૪૦		
દરેક રૂ. ૨૫ નો ભરાએલા રૂ. ૧૫-૦-૦	૬૦૦-૦-૦	
પેટલાદ સહકારી બેક લિ ના રોર ૧૨૦		
દરેક રૂ. ૧૦નો પુરા ભરાએલા	૧૨૦૦-૦-૦	
અમરેલી બેનીવાડી રેડી લિ. ના રોર ૧૦૦		
દરેક રૂ. ૧૦નો પુરા ભરાએલા	૧૦૦૦-૦-૦	
વડોદરા કો. ઓ. લે. મો. બેક લિ ના રોર		
૪૦ દરેક રૂ. ૫૦નો ભરાએલા રૂ. ૨૫)	૧૦૦૦-૦-૦	૧૩૧૭૫-૦-૦
વડોદરા કો. ઓ. લે. મો. બેક લિ ના ડીબેન્ચર્સ		
કે ટકાના કુલ રૂ. ૫૦૦૦)	૫૦૦૦-૦-૦	
વડોદરા કો. ઓ. લે. મો. બેક લિ. ના ડીબેન્ચર્સ		
બીજી ટ્રેડી ૪૩% ના કુલ રૂ. ૨૫૦૦૦) ના ભરાએલા	૧૦૦૦૦-૦-૦	
નવસારી કો. ઓ. લે. મો. બેક લિ. ના ડીબેન્ચર્સ		
૪૩% ના કુલ રૂ. ૫૦૦૦) ભરાએલા રૂ. ૩૬૩૫)	૩૬૩૫-૦-૦	
મદ્રાસ સે. કો. ઓ. લે. મો. બેક લિ ના		
ડીબેન્ચર્સ ૪૩% ના કુલ રૂ. ૫૦૦૦) ના	૫૦૦૦-૦-૦	
અપરોડા કો. ઓ. હા. સો. લિ. ના ડીબેન્ચર્સ		
૪% ના કુલ રૂ. ૫૦૦)	૫૦૦-૦-૦	૨૩૮૩૫-૦-૦
૫ સેવિન્સ —		
ધો બેન્ક ઓફ અપરોડા લિ. વડોદરા ૧%	૫૨૩૨-૪-૫	
ધો સ્ટેટ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા લિ મુજબ ૧%	૫૦૩-૬-૭	
પોસ્ટ ઓફીસ સેવિન્સ ૧૩%	૧૦૩૪૪-૮-૦	૧૬૦૮૦-૬-૦

* કમ્પાઈન્ટ લાઇબ્રેરિયરિ કો. ઓ. બેંકના રોર ઉપર તથા ડિબેન્ચર્સ ઉપર ઉપર વસુલ આગેલ વહિ તેજી કાલની રકમ રૂ. ૨૦૮૨૦-૦-૦ છે

૬ નહિ માંગણી થયેલું ડિવિડન્ડ —		૫૦૫-૦-૦
૭ માંગણી થયેલું ડિવિડન્ડ —		૧૧૦૨૩-૧૨-૦
૮ પુસ્તકાલય માસિક —		૧૧૭૦૩-૬-૧૧
૯ ટ્રસ્ટ ફંડ —		
૩૧-૭-૪૫ ના બાકી		
રચાણ દરદ ફંડના	૨૪૬૫૫-૦-૬	
હિમેરા-ચાલુ વર્ષના રચાણ		
દરદ ફંડના વધારા-	૫૫૨-૦-૦	૨૫૫૦૭-૦-૬
હિમેરા-ચાલુ દરદ ફંડના બચાવ		૩૦૦૭-૦-૧
હિમેરા-નાંદ ખર્ચાએલું બચાવ	૫૭૬-૪-૫	૨૬૦૬૦-૬-૩
૧૦ પ્રેમિડન્ડ ફંડ —		૨૭૪૪-૪-૪
૧૧ નફાતોશ ખાતું —		
સને ૧૯૪૪-૪૫ ના નફા તોટાની બાકી —	૫૪૨૭-૮-૮	
બાદ વહેંચણી સંબંધિત સબાના દરદ મુજબ —		
૧ રીઝર્વ ફંડ ખાતે	૧૩૧૫-૦-૦	
૨ સબાસહોને મેનુ યા		
ટકા ભેખે ડિવિડન્ડ	૧૬૬૭-૧-૦	
૩ નોટરોને એક માસનો પગાર		
બેનસ	૩૪૨-૧૪-૬	
૪ મકાન ફંડ ખાતે	૧૭૩૪-૦-૦	૫૪૮૮-૧૫-૬
નોં		૩૮-૬-૨
		૫૪૮૬-૬-૩
		૪૩૦૬૬-૦-૧૪-૮

એકાઉન્ટન્ટ રિપોર્ટ

અમે મહાનુ સરવાણ તેને લગતા ચોપડા અને વાઉચરો સાથે તપાસી જોયું છે અને જોક્તા સંધના ખુલાસા અને માહિતી અમને મળ્યા છે. અમે આથી નિવેદન કરીએ છીએ કે આ સરવાણ મહાનુ ચોપડામાં બતાવ્યા પ્રમાણે અને અમને મળેલા ખુલાસા અને માહિતી અનુસાર તા ૩૧ મી જુલાઈ ૧૯૪૬ એ મહાનુની સ્થિતિનો સાચો અને પચાઈ દેવાલ રજુ કરે છે અને તે કાપડાનુસાર બનાવેલું છે. વિશેષ જણાવવાનું કે મહાનુના સ વાપમાં બતાવેલા સંધના ઇન્વેસ્ટમેન્ટસ અમે જાતે તપાસી ખાતરી કરી છે તે તે બરાબર છે.

વડોદરા,
તા ૭-૬-૪૬ }

Apali Amin & Co
Registered Accountants, Auditors.

૬ મુદતબદ્ધ થાપણ

ધી નેશનલ સેવિંગ્સ સર્ટીફિકેટ્સ ખરીદ કિંમતે

ધી બેન્ક ઓફ બરોડા લિ વડોદરા ૧૩%

પાચ વર્ષના પોસ્ટલ ફેસ સર્ટીફિકેટ ૨૩%

વડોદરા ડા. ઓ. બેંક લિ ૨૪%

નેશનલ સેવિંગ્સ બેંક લિ વડોદરા ૨૪%

યુનાઇટેડ કોમર્શિયલ બેંક લિ વડોદરા ૨%

પંચાન નેશનલ બેંક લિ વડોદરા ૨%

ઇટાલા સહકારી મંડળી ૨૩%

મે વિદ્યાધિકારી સાના નામે બરોડા બેંકમાં બુક

ડેપોઝી બનાવવાની પટે થાપણ મૂકી છે તે ૧૩%

૧૦૦૦૦૦-૦૦-૦

૩૧૫૪૦-૦૦-૦

૮૮૧૨-૮-૦

૫૦૦૦-૦૦-૦

૨૫૦૦૦-૦૦-૦

૩૦૦૦૦-૦૦-૦

૩૦૦૦૦-૦૦-૦

૮૦૦૦-૦૦-૦

૭૫૦૦૦-૦૦-૦

૩૧૩૪૫૨-૮-૦

૭ લેણ વ્યાજ -

૮ શાંમદ લેણ -

બેંગા હિમે ડા. ઓ. બેંક લિ (ફર્યામા)ના

૨૦ જેન દરેક ૩ ૫૦ના

બેંગા હિમે ડા. ઓ. બેંક લિ (ફર્યામા) થાપણ

૧૦૦૦-૦૦-૦

૫૬૨-૦૦-૦

૧૫૬૨-૦૦-૦

૯ ટ્રસ્ટ ફંડોનું ઇન્વેસ્ટમેન્ટ -

૩૬ ટકાની અવનમેન્ટ લોન દ્વારનિક કિંમત

૩ ૨૦૮૦૦ ની ખરીદ કિંમત

પ્રસત્રાયક સ સ મહાનના રોર ન. ૨૦૭

દરેક ૩ ૨૫ના

૨૦૦૬૬-૧૫-૧૦

૫૧૭૫-૦૦-૦

૨૫૨૪૧-૧૫-૧૦

૧૦ શિલક -

ધી બેંક ઓફ બરોડા લિ વડોદરા ગાનુ ખાતે

ધી સેવિંગ્સ બેંક ઓફ બરોડા લિ મુલક ,

રોકડ હાથ ઉપર

૧૦૬૧૪-૧૪-૨

૨૬૦૩-૪-૪

૬૭-૭-૨

૧૩૬૧૫-૬-૬

૪૩૦૬૬૦-૧૪-૮

વડોદરા,
તા. ૭-૯-૪૬ }વા. તા. અમીન
મંત્રીયુનીસાલ પુ. ગાંધી
(અધ્યક્ષ)

શકરભાઈ જો પટેલ
અબ્દુલ્લાલ વિ. ઠક્કર
ચિમનભાઈ સુ. અમીન
ચિમનભાઈ હ. અમીન
રામચંદ્રભાઈ બેરોલાઈ પટેલ
વિષ્ણુપ્રસાદ પ્ર. મહ્યા
વલ્લભભાઈ મુ. પટેલ

વ્યવસ્થાપક મહાનના મહાસદો

પુસ્તકાલય મહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા
તા. ૧-૮-૪૫ થી ૩૧-૬-૪૬ સુધીના નફાતોટાનો હિસાબ

ઉત્પન્ન	રૂ. આ. પા.	ખર્ચ	રૂ. આ. પા.
દાખલ ફી	૪૫-૦-૦	પગાર	૪૬૧૧-૧૧-૯
ગેઝ નામદર ફી	૧૩-૮-૦	પોસ્ટેજ	૪૦૭-૫-૩
ફુલ્ટાઈટ ગેઝ સર્ટિફિકેટ ફી	૧-૦-૦	કટીંગન્ટ	૩૫૦-૧૨-૧
પત્રો માસિકોના કમિશનના	૨૬૨૮-૧૧-૧૦	છપામણી	૪૨૬-૦-૦
પુસ્તક વેચાણમા મળેલો નફો	૬૪૭૪-૨-૮	ઇલેક્ટ્રિક ચાર્જીઝ	૧૦-૭-૬
		મકાન ભાડુ	૬૩૦-૮-૦
વ્યાજનું ઉત્પન્ન —		મોબનારી ખર્ચ	૧૫૩૪-૬-૯
રોકડ મળેલું વ્યાજ	૧૭૬૭-૧૧-૯	વિમાન પ્રિમિયમ	૧૫૨-૭-૦
લેણું મળેલું વ્યાજ	૨૧૮૯-૧-૫	શિક્ષી સામાનનો ખસારો	૨૦૦-૦-૦
		ગટાર પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં	
		મડળનો ફાળો	૨૪૯-૧૪-૦
		આડિટ ફી	૧૦૦-૦-૦
		સુમારરી ખર્ચ	૫૨-૧૨-૦
		ચાપણો ઉપર આવેલું વ્યાજ	૩૬૮૩-૧-૦
			૧૨૭૫૬-૧૨-૯
		નફો	૫૪૯૬-૧-૩
	૧૮૧૫૬-૪-૦		૧૮૧૫૬-૪-૦

પુસ્તકાલય મહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા
ટ્રેડિંગ એકાઉન્ટ તા ૧-૮-૪૫ થી તા ૩૧-૭-૪૬ સુધીનો

	રૂ. આ. પા.	રૂ. આ. પા.
તા. ૧-૮-૪૫ ના રોજ માલ ગ્રાહકમા	૬૫૨૫-૮-૬	
ઉમેરો ૨૧-૭-૪૬ સુધીનો ખરીદ	૬૨૦૨૮-૨૪-૪	
તા ૨૧-૭-૪૬ સુધીનું વેચાણ		૬૬૪૫૫-૭-૩
તા. ૨૧-૭-૪૬ ના રોજ માલ રોકામ		૧૧૫૭૨-૧૪-૩
પુસ્તક વેચાણમા મળેલો ચોખ્ખો નફો	૬૪૭૪-૨-૮	
	૭૮૦૨૮-૫-૬	૭૮૦૨૮-૫-૬

ઉપરનો નફાતોટાનો હિસાબ તપાસ્યો છે અને તે જરાજર છે.

વડોદરા,
તા ૧૬-૯-૧૯૪૬

Apaji Amin & Co.
Registered Accountants,
Auditors

“ પુસ્તકાલય ” માસિકનો હિસાબ
તા ૧-૧-૪૫ થી તા. ૩૧-૭-૪૬ સુધીનો (વર્ષ ૨૦ માનો)

ઉત્પન્ન		
લવાજમ ખાતે	૬૦૫૮-૧૦-૦	
જાહેરખબર ખાતે	૩૧૩૫- ૦-૦	
	૧૨૧૯૩-૧૦-૦	
ખર્ચ		
પોસ્ટેજ ખાતે		૪૬૫- ૦-૦
ત્રીના પગાર ખાતે		૧૨૧૪-૧૨-૩
” મોઘવારી ખાતે		૨૪૫- ૪-૩
કામળના વપરાશ ખાતે		૨૬૮૩- ૨-૧૧
દૂર, જકાત, મજૂરી ખાતે		૮૪- ૮-૬
છપામણી ખાતે રૂા ૨૬૦૦ ના		૩૬૦૬- ૬-૦
(મિટરના ફોર્મ ૧૩૮૧૧૦૦, ખ. ના ફોર્મ ૫૨૧૧)		
સ પાદન-પ્રકીર્ણ ખાતે		૧૦૭-૧૨-૦
ગ્રામ પુસ્તકાલયોને મદદ ખાતે		૧૭૫- ૮-૦
		૮૬૧૫- ૮-૧૧
નફો		૩૫૭૮- ૧-૧
	૧૨૧૯૩-૧૦-૦	૧૨૧૯૩-૧૦-૦
તારીજ		
બ્યાજ-વટાવ ખાતે	૧૩૮- ૭-૬	
પાછળા નફા ખાતે	૮૮૪- ૨-૧	
પુસ્તક વેચાણ ખાતે	૨૨-૧૨-૦	
કામળના રોકા ખાતે		૨૨૦- ૦-૦
પુ સ સ મંડળમા સિવક		૧૧૭૦૩- ૬-૧૧
૨૦ મા વર્ષનો નફો	૩૫૭૮- ૧-૧	
	૧૧૬૨૩- ૬-૧૧	૧૧૬૨૩- ૬-૧૧

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંથન લિ વડોદરાના

વર્ષ	સમાસદ સખ્યા	શેર સખ્યા	વસુન આવેલી શેરની મૂલ્ય ૩૧	ગ્રાન્ડ ટોટલ ૩૧	પુસ્તકાલય સખ્યા ૩૧	નિર્ધારિત મૂલ્ય ૩૧	શેર હિસ્સે વાજીબ ૩૧	ખરીદી ૩૧	વેચાણ ૩૧
૩૧-૩-૨૫	૨૧૮	૨૫૭	૫૩૨૫	૦	૪૫૬૬	૫૬૭	૬	૧૩૧૦૯	૬૪૦૦
૩૧-૩-૨૬	૨૬૪	૩૩૬	૮૦૬૦	૨૫૦	૧૫૭૭૮	૭૦૮	૬	૨૨૬૮૦	૧૮૫૧૭
૩૧-૩-૨૭	૩૧૩	૩૬૨	૮૮૭૦	૫૦૦	૨૭૦૮૯	૬૭૯	૬	૨૪૫૩૨	૨૩૬૬૦
૩૧-૩-૨૮	૩૨૪	૩૬૧	૯૬૨૫	૭૫૦	૪૧૧૪૦	૧૧૩૭	૬	૩૦૦૪૬	૩૨૬૫૨
*૩૧-૧૨-૨૯	૩૪૭	૪૪૧	૧૦૬૨૫	૧૦૫૦	૬૩૫૭૬	૧૫૦૪	૬	૪૪૭૯૮	૫૧૮૬૧
૩૧-૧૨-૩૦	૩૬૮	૫૨૪	૧૩૦૧૦	૧૪૩૦	૮૫૦૨૩	૨૬૭૬	૬	૮૧૬૨૩	૭૬૬૭૩
૩૧-૧૨-૩૧	૩૮૯	૬૯૦	૧૭૧૭૦	૩૨૭૫	૧૦૬૦૦૫	૨૩૭૯	૬	૪૧૫૨૪	૪૧૬૨૯
૩૧-૧૨-૩૨	૪૦૬	૭૩૯	૧૮૩૭૫	+ ૭૦૬૧	૧૨૭૫૪૧	૩૪૨૩	૬	૫૪૨૪૦	૫૭૨૬૮
*૩૧-૭-૩૪	૪૨૨	૮૭૫	૨૧૮૦૫	+ ૬૬૧૨	૧૬૫૮૭૫	૨૧૬૫	૬	૯૮૬૬૬	૧૦૫૭૧૧
૩૧-૭-૩૫	૪૪૪	૯૧૮	૨૨૮૯૦	+ ૬૯૮૫	૧૭૩૯૬૫	૨૩૯૬	૪૬	૮૩૪૧૫	૪૮૪૬૭
૩૧-૭-૩૬	૪૭૩	૧૦૦૯	૨૫૧૬૫	+ ૮૦૦૯	૧૮૦૨૩૦	૨૩૫૨	૪૬	૪૨૪૩૨	૪૮૭૯૩
૩૧-૭-૩૭	૪૮૭	૧૦૬૧	૨૬૫૮૦	+ ૧૧૭૪૮	૧૯૪૬૪૭	૧૦૧	૪૬	૭૪૧૫૭	૩૮૩૭૨
૩૧-૭-૩૮	૫૦૦	૧૧૧૪	૨૭૮૫૦	+ ૧૧૬૬૪	૧૬૧૨૫૫	૨૭૧૮	૪	૭૭૧૬૦	૪૦૫૬૭
૩૧-૭-૩૯	૫૦૫	૧૧૫૩	૨૮૮૨૫	+ ૧૩૨૩૮	૧૬૬૨૫૬	૩૭૭૫	૪૬	૭૭૯૦૫	૪૨૨૫૦
૩૧-૭-૪૦	૫૨૫	૧૨૭૫	૩૧૮૭૫	+ ૧૫૨૨૪	૧૭૮૯૮૪	૨૮૦૫	૪૬	૭૫૬૫૫	૩૯૧૮૫
૩૧-૭-૪૧	૫૩૯	૧૪૧૩	૩૫૩૨૫	+ ૧૫૭૭૫	૧૯૬૭૫૫	૩૮૬૨	૫	૪૪૨૫૮	૪૮૪૦૦
૩૧-૭-૪૨	૬૦૫	૧૫૮૪	૩૯૬૦૦	+ ૨૩૧૬૨	૨૦૯૩૨૦	૩૦૩૯	૪	૩૬૭૧૯	૪૩૫૮૨
૩૧-૭-૪૩	૬૪૦	૧૬૨૮	૪૦૭૦૦	+ ૨૪૧૪૮	૨૨૭૭૮૭	૪૬૦	૪૬	૪૯૩૨૭	૫૩૦૩૧
૩૧-૭-૪૪	૭૩૫	૧૭૪૫	૪૩૬૨૫	+ ૨૬૮૦૨	૨૩૧૮૭૬	૫૨૨૩	૪૬	૫૧૦૭૭	૫૬૮૪૭
૩૧-૭-૪૫	૭૯૧	૧૮૧૪	૪૫૩૫૦	+ ૨૮૧૧૭	૨૩૫૪૧૫	૫૨૫૨	૪૬	૪૯૧૧૨	૫૬૦૬૬
૩૧-૭-૪૬	૮૨૯	૧૮૭૦	૪૬૭૫૦	+ ૪૨૬૭૩	૨૫૬૧૩૦	૫૨૯૯	—	૬૦૨૮૮	૬૬૪૫૫

*૨૧ માસનો હિસાબ *૧૬ માસનો હિસાબ આ ગ્રંથમાં નક્કી કરે ચણી સરખી રાખવાઈ
+ આ આકાશ યે વર્ષના છે

છેલ્લાં એકવીસ વર્ષની પ્રગતિના આંકડા

વિત્તન રૂ.	ખર્ચ રૂ.	પુસ્તકપ્રકાશ મિટિરેશનથી ગ્રંથ રૂ.	'પુસ્તકાલય' માસિક			ફરક રૂ.ડો	
			વિત્તન	ખર્ચ	નફા અગત તોટા	સખ્યા	ગ્રંથ
૧૪૭૩	૮૮૫	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૩૦૬૯	૨૩૬૨	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૪૧૭૨	૩૪૯૩	૧૬૫૬	૧૩૬૩	૧૪૫૮	૯૫ ખોટ	૦	૦
૫૬૦૦	૪૭૮૩	૪૧૭૫	૨૯૦૦	૩૨૩૧	૩૩૦ ખોટ	૦	૦
૧૧૭૪૨	૧૦૨૩૮	૬૦૪૨	૩૧૫૦	૩૧૦૯	૪૧ નફો	૧	૧૫૧
૧૦૪૫૨	૭૭૭૬	૭૭૭૮	૬૭૦૬૭	૬૬૨૭૬	૬૭૯૦ નફો	૨	૩૫૨
૧૧૬૯૪	૯૬૧૫	૮૨૭૫	૩૮૮૯	૩૬૬૬	૨૨૨ નફો	૬	૧૯૫૫
૧૪૨૩૯	૧૦૮૧૬	૮૮૫૭	૪૩૨૭	૩૮૩૪	૪૯૩ નફો	૮	૨૧૫૭
૨૧૮૬૯	૧૯૬૭૪	૮૦૮૩	૪૨૧૧	૩૮૪૭	૩૬૩ નફો	૧૧	૬૦૮૬
૧૪૧૪૯	૧૧૭૫૨	૬૫૨૧	૪૩૮૦	૩૭૫૪	૬૨૫ નફો	૧૨	૮૦૭૬
૧૩૭૪૦	૧૧૩૮૮	૬૭૦૬	૪૬૫૩	૪૧૨૩	૫૨૯ નફો	૧૭	૧૧૮૪૮
૧૧૦૪૧	૧૦૯૪૦	૫૫૬૩	૪૯૧૧	૫૦૦૪	૯૩ ખોટ	૨૫	૧૪૩૩૧
૧૧૨૮૭	૮૫૬૯	૪૬૪૦	૪૯૩૩	૪૬૬૦	૨૭૧ નફો	૩૩	૧૮૨૫૦
૧૧૬૯૧	૭૯૧૫	૩૮૦૦	૫૨૩૩	૪૪૨૪	૮૦૯ નફો	૩૭	૧૯૪૩૧
૧૧૧૭૦	૮૩૬૫	૨૮૮૦	૫૫૪૪	૪૮૨૭	૭૧૭ નફો	૩૯	૧૯૨૪૪
૧૨૫૭૭	૮૭૧૪	૧૮૭૪	૫૨૦૨	૩૯૮૬	૧૨૧૬ નફો	૪૦	૧૯૩૬૨
૧૨૨૧૪	૯૧૭૬	૧૯૫૯	૫૫૪૩	૫૦૨૮	૫૧૫ નફો	૪૨	૨૪૧૯૮
૧૪૮૭૨	૯૯૧૨	૧૪૧૫	૫૭૨૪	૪૯૪૮	૭૭૬ નફો	૪૬	૨૬૧૪૪
૧૪૮૮૪	૯૬૬૦	૯૧૮	૬૧૨૪	૬૨૦૫	૮૦ ખોટ	૪૯	૨૭૬૩૦
૧૫૫૨૯	૧૦૨૭૬	૫૫૭૩	૬૩૪૬	૫૪૧૫	૯૩૦ નફો	૫૪	૨૭૭૯૫
૧૮૧૫૯	૧૨૭૫૯	૪૫૦૦	*૧૨૧૯૩	*૮૬૧૫	*૩૫૭૮ નફો	૫૭	૨૯૦૯૦

ફૂડ, ઇન્વેસ્ટમેન્ટ રિઝર્વ ફૂડ, મકાન ફૂડ તથા નોકર સહાયક ફૂડની ગ્રંથનો સમાવેશ કરેલો છે.
*આ આંકડા ૧૯ માસના છે

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી

. ટ્રસ્ટ ફે હોનો હિસાબ

અનુક્રમ નંબર	ટ્રસ્ટ ફંડનું નામ	ટ્રસ્ટ ફંડ આપનારનું નામ	ટ્રસ્ટ ફંડ સ્વી- કાયોની તારીખ
૧	૨	૩	૪
૧	હીલાળીયા સમાજક જ્ઞાનપ્રચારક ટ્રસ્ટ ફંડ	રા માણેકલાલ કિશોરભાઈ પટેલ, પિંહીજ	૪-૩-૨૮
૨	ફેલે સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ટ્રસ્ટ ફંડ	રા દુલસીભાઈ બેકારભાઈ અમીન, બાદરથુ	૧૪-૯-૩૦
૩	વટાદરા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ટ્રસ્ટ ફંડ	,, ,,	૩૦-૮-૩૧
૪	શ્રી સયાજીરાવ આચકવાઃ ટ્રસ્ટ ફંડ	પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના એક હિમાયતી	૩૦-૮-૩૧
૫	ખત્રો વલ્લભદાસ જમનાદાસ મૂળજી ટ્રસ્ટ ફંડ	રા નટવજીલાલ જિરવરલાલ શાહ, ચિતોર	૩૦-૮-૩૧
૬	ઝારોળા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય ટ્રસ્ટ ફંડ	રા મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ, બાદરથુ	૨૭-૧૨-૩૧
૭	સ્વ. ધનીબહેન ભક્ત સમાજક ટ્રસ્ટ ફંડ	રા જુલાભાઈ પરસોતમભાઈ ભગત, ધામથુ	૨૭-૩-૩૨
૮	સ્વ લખાલાઈ ગોવિંદભાઈ ભક્ત ટ્રસ્ટ ફંડ	રા ભગાભાઈ ગોવન, ધામથુ	૩૧-૭-૩૨
૯	શ્રી બોર્ડ'ન સમાજક ટ્રસ્ટ ફંડ	મ ત્રીઓ, બોર્ડ'ન સમાજક ફંડ	૩૦-૭-૩૩
૧૦	ચાલુ ટ્રસ્ટ રૂા ૧૦૦)ની રકમ પૂરેપૂરી ખચોઈ ગઈ છે.		
૧૧	નાની નરોત્તી તા માગરોળા સાર્વજનિક પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ	મ ત્રી, સા પુ નાની નરોત્તી	૨૯-૭-૩૪
૧૨	ડબોહિ નરસિંહભાઈ શંકરભાઈ સાર્વ- જનિક પુસ્તકાલય નિભાવ ફંડ	રા આદિતભાઈ ચાપુરભાઈ રા અખાતાલ શંકરભાઈ	૯-૯-૩૪

મંડળ લિ. વડોદરા

તા. ૩૧-૭-૪૬ સુધીનો

રકમ શ	કયા રોકેલી છે	વ્યાજ અર્થવાનું બાકી	વ્યાજની રકમનો શુ ઉપયોગ કરવાનો છે ?
૫	૬	૭	૮
૧૫૧	પુ સ સ મંડળના ૬ શેરોમા	૦-૦-૦	પીઠીજ સા પુ ને મોકલી આપવી
૧૦૧	પુ સ. સ મંડળના ૪ શેરોમા	૦-૦-૦	પુસ્તકો ખરીદી ક્રેડિટ સા પુ ને બેટ આપવા
૧૦૧	"	૦-૦-૦	પુસ્તકો ખરીદી વટાવગ સા પુ ને બેટ આપવા
૫૦૧	મંડળના ૨૦ શેરોમા	૦-૦-૦	વડોદરા રાજ્ય પુ પરિષદ મંડળને આપવી
૬૨૬	પુ સ સ મંડળના ૨૫ શેરોમા	૮૪-૧૪-૦	ચિત્રોત્તર, સંખેડા અને તિલકવાડા તાલુકાના સા પુ ને મદદ કરવા
૧૦૧	પુ સ સ મંડળના ૪ શેરોમા	૦-૦-૦	પુસ્તકો ખરીદીને કારણે સા પુ ને બેટ આપવા
૧૦૧	"	૦-૦-૦	પુસ્તકો ખરીદીને કારણે સા પુ ને બેટ આપવા
૧૦૧	"	૦-૦-૦	પુસ્તકો ખરીદીને કારણે સા પુ ને બેટ આપવા
૧૦૦૧ +૧૪૧૧	પુ સ સ મંડળના ૪૦ શેરોમા	૨૩૧-૫-૦	વડોદરા ગાંધીજી પછાત મામોમા નવીન બોર્ડન આરક સાંસ્કૃતિક પુસ્તકાલયો ઉભાડવાની મદદ કરવા
૩૨૧૨+ ૨૩-૧૩-૭	૩૩% ટકાની અર્નિંગેન્ટ લોન	૦-૦-૦	નાની નરોત્તી સા પુ ના મંત્રીને મોકલવી
૨૦૦૦	"	૦-૦-૦	ન. શ. સા પુ ના વાર્ષિક નિમાન માટે ડીઓ મોકલવી

અનુક્રમ નંબર	દ્રુટ ફંડનું નામ	દ્રુટ ફંડ આપનારનું નામ	દ્રુટ ફંડ સ્વી- કાર્યોનો તારીખ
૧	૨	૩	૪
૧૩	૨૧ દેવીદાસ હરગોવિંદદાસ શાહ રમારક ફંડ	રા મણિલાલ મ કાશીવાળા ગ હરિવલ્લભદાસ યુ શાહ	૨૯-૯-૩૫
૧૪	૨૧. રણછોડજી બુલાબાઈ રમારક ફંડ	મકિતભાઈ રણછોડજી ઓગળા	૨૪-૧૧-૩૫
૧૫	શ્રી પીલાજીરાવ ઇનામ ફંડ	રા પ્રતાપરાવ ગિ મહેતા અમરેલી	૨૯-૧૨-૩૫
૧૬	૫૫૧જી સા પુ નિભાવ ફંડ	મત્રી, સા પુ ૫૫૧જી	૨૯-૧૨-૩૫
૧૭	૨૧ ન્યુટન મોહન દત્ત રમારક ફંડ	વ્યવસ્થાપક, ન્યુટન મોહન દત્ત રમારક ફંડ	૨૯-૧૨-૩૫
૧૮	કડારી તા કરજી રવ અ રણછોડ- બાઈ રમા પુ નિ ફંડ	રા મગનભાઈ શકરભાઈ પટેલ, બાદરજી	૮-૧૧-૩૬
૧૯	બાધણી તા પેટલાદ સાર્વજનિક પુસ્ત- કાલય નિભાવ ફંડ	મત્રી સા. પુ બાધણી	૨૨-૧-૩૭
૨૦	આળેડ તા વઢોદરા સાર્વજનિક પુસ્ત- કાલય નિભાવ ફંડ	મત્રી સા પુ આળેડ	૨૨-૧-૩૭
૨૧	નાની નરોલી તા માગરોળ સા પુસ્ત- કાલય નિભાવ ફંડ	મત્રી સા પુ, નાની નરોલી	૨૮-૨-૩૭
૨૨	બહુચરાજી તા ચાજુરમા સા પુસ્ત- કાલય નિભાવ ફંડ	મત્રી સા પુ બહુચરાજી	૨૮-૨-૩૭
૨૩	૨૧ સતોષભાઈ બુલાબાઈ દેસાઈ રમારક દ્રુટ ફંડ (નનસાડ તા કામરેજ સા પુ માટે)	રા લક્ષ્મીભાઈ ગોવિંદજી દેસાઈ, નનસાડ	૨૮-૨-૩૭
૨૪	૨૧ લક્ષ્મીબેન તે દેસાઈ સતોષભાઈ બુલાબાઈના ધર્મપત્ની રમારક દ્રુટ ફંડ (સીસોદા તા નવસારી સા. પુ માટે)	રા મોરાજી કાલિદાસ દેસાઈ, નનસાડ	૨૮-૨-૩૭

રકમ રૂ.	કર્મા રોકેલી છે	બ્યાન્ડ અર્થવાનું બાકી	બ્યાન્ડની રકમનો શુ. ઉપયોગ કરવાનો છે ?
૫	૬	૭	૮
૨૧૫૭	૩૩% ટકાની ગવર્નમેન્ટ લોન	૧૪૪-૧૨-૫	કરનાળા સા. પુ. ને નિભાવ માટે રૂ. ૫૦) સુધી અને કરનાળા ગ્રામ ઔપચારિક નિભાવ માટે રૂ. ૨૫) સુધી આપવા
૫૦૦	"	૦-૦-૦	ગોરણા તા. કામરેજ સા. પુ. ને પુસ્તકો ખરીદી આપવા
૧૦૦	"	૬-૧૦-૦	વરસડા તા. અમરેલીના શ્રી બ. લ. સા. પુ. ના વાચકોને ધનામ આપવામાં અર્થવી
૫૦૦	"	૦-૦-૦	પલાણા સા. પુ. ના નિભાવ માટે મોકલવી
૫૦૧	પુ. સ. સ. મંડળ લિ. નં. ૨૦ શેરોમાં	૦-૦-૦	શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાઓ માટેના પુસ્તકો ઓછી કિંમતે ખરીદવામાં મદદ કરવા શાળ્ય પુ. મંડળને આપવી
૧૦૧	પુ. સ. સ. મંડળના ૪ શેરોમાં	૦-૦-૦	પુસ્તકો ખરીદીને ૨૫ અમીન રજીસ્ટ્રારમાં રમારક પુસ્તકોલય કારોને 'શ્રી મનન-ભાષ્ય ચક્રમાળા પટેલ તરફથી બેટ' એવા સિક્કો મારી મોકલી આપવા
૬૦૦	૩૩% ટકાની ગવર્નમેન્ટ લોન	૦-૦-૦	બાધણી સા. પુ. ને મોકલી આપવી
૪૦૦	"	૦-૦-૦	ગાંધી સા. પુ. ને મોકલી આપવી.
૨૦૦	"	૦-૦-૦	નાની તરોલી સા. પુ. ને મોકલી આપવી
૩૦૦	"	૦-૦-૦	બદ્ધગણ સા. પુ. ને મોકલી આપવી
૧૦૧	પુ. સ. સ. મંડળના ૪ શેરોમાં	૦-૦-૦	નનસાડ તા. કામરેજ સા. પુ. ને લોકમદદ તરીકે ગણી બ્યાન્ડની રકમના પુસ્તકો ખરીદીને મોકલી આપવા
૧૦૧	"	૦-૦-૦	સીસોદા તા. નવસારી સા. પુ. ની લોકમદદ તરીકે ગણી બ્યાન્ડની રકમના પુસ્તકો ખરીદીને મોકલી આપવા

ક્રમિક સંખ્યા	દ્રુટ ફંડ નામ	દ્રુટ ફંડ આપનારનું નામ	દ્રુટ રકમ કાપોની ના
૧	૨	૩	૪
૪૮	જિતેન્દ્ર પ્રતાપરાય મહેતા રમા નિધિ	રૂપાપરાય ગિ મહેતા	૨૦-૬-૪૪
૪૯	સ્વ રજુહોડભાઈ ગિરધરભાઈ સા. પુ. નેનનધાવ તા. શિનોર નિભાવ ૨૩	હિરાભાઈ નાયાભાઈ રાહ	૧૨-૧-૪૪
૫૦	સ્વ પુરુષોત્તમ રજુહોડભાઈ ખેલ આરકે દ્રુટ ફંડ	નરસિંહભાઈ રજુહોડભાઈ ખેલ	૧૦-૮-૪૪
૫૧	સ્વ. નરનિતલાલ રજુહોડલાલ પારેખ સયાજી લેબલ બાયબેરી પુસ્તક નિભાવ ૬૩	સોની રજુહોડલાલ દયારામ	૨૫-૧-૪૪
૫૨	કલ્પીભાઈ ત્રિભોવનદાસ ખેલ સા પુ મોખડા પુર્વ તા ખાદરા નિભાવ ૬૩	રાવજીભાઈ હીરાભાઈ	૨૫-૫-૪૪
૫૩	મૌલમણેન ભકત ધામજી સા પુ નિભાવ ૬૩	ગોરારાભાઈ કુવ ભાભાઈ	૨૮-૭-૪૪
૫૪	રહેલ તા ભાદરજી સા. પુ નિભાવ ૬૩	કાલીદાસ ઉમેશભાઈ ખેલ	૨૮-૭-૪૪
૫૫	સ્વ. મનુજીભાઈ જયરામભાઈ ખેલ રમા દ્રુટ ફંડ સા પુ સામુદ્રી તા કામરેજ નિભાવ ૬૩	કન્યાજીજી નથુભાઈ	૧-૮-૪૪
૫૬	સ્વ કુધીમેન રમા દ્રુટ ફંડ ને જોધરાજી તા કામરેજ સા પુ નિભાવ ૬૩	કેવળભાઈ રજુહોડજી	૨૦-૮-૪૪
૫૭	સ્વ જીજીબહેન તે માધવભાઈ જુલાબાઈ ભાવતી વિધવા રમા દ્રુટ ફંડ	રામભાઈ ગોપાળજી નાયુભાઈ બક્ષુભાઈ	૨૫-૧૨-૪૪

રકમ રૂ	ક્યા રોકેલી છે.	વ્યાજ ખર્ચવાનું બાકી.	વ્યાજની રકમનો રૂ ઉપયોગ કરવાનો છે ?
૫	૬	૭	૮
૧૦૧	પુ. સ. સ મંડળ લિ. ના ૪ શેરોમા	૮- ૮-૦	અમરેલી બા. પુ. ના વામદેના ઉત્તેજનાથ ખર્ચવા બા. ન. પુ. ના મતીને મોકલવું.
૧૦૧	„	૦- ૦-૦	સા. પુ. તેનતલાવ તા. ચિતોરને મોકલવું
૧૦૧	૩૬૬ ટકાની લોન	૮- ૦-૦	સા. પુ. રથોળી તા. બાદરથને મોકલવું
૧૫૧	પુ. સ. સ મંડળ લિ. ના ૬ શેરોમા	૦- ૦-૦	સા. પુ. નવસારી પુરતક નિમાવ ખાતે ખર્ચવા મોકલવું
૧૦૧	૩૬૬ ટકાની લોનમા	૦- ૦-૦	સા. પુ. સોખડા ધુઈ તા. પાદરાને મોકલવું
૧૦૧	પુ. સ. સ મંડળ લિ. ના ૪ શેરોમા	૦- ૦-૦	સા. પુ. પામથ તા. નવસારીને મોકલવું
૧૦૧	„	૦- ૦-૦	સા. પુ. રહેલા તા. બાદરથને મોકલવું
૩૫૦	પુ. સ. સ મંડળ લિ. ના ૧૪ શેરોમા	૦- ૦-૦	સા. પુ. રામપુરા તા. કામરેજને મોકલવું
૧૦૧	૩૬૬ ટકાની લોનમા	૧- ૭-૦	સા. પુ. ઓરથા તા. કામરેજને મોકલવું
૧૦૧	પુ. સ. સ મંડળ લિ. ના ૪ શેરોમા	૦- ૦-૦	સા. પુ. પામથ તા. નવસારીને મોકલવું

પુસ્તકાલયોએ મંડળમાં જમા મૂકેલી

કાયમ ફંડની રકમોની યાદી

વડોદરા રાજ્યના ગ્રામ તથા કર્યા પુસ્તકાલયોએ મંડળમાં જમા મૂકેલી કાયમ ફંડની રકમો તા. ૩૧-૭-૪૬ સુધીનું બ્યાબ ચઢાવી જે તે પુસ્તકાલયની જાણ માટે અત્રે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે. કોઈ પુસ્તકાલયને પોતાના નામ સામે જણાવેલી રકમમાં ફેરફારી હોવાનું જણાતા અત્રે તુર્તજ ખબર આપવી. આ રકમમાં શેરની રકમનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો નથી.

તા. ૬ (૧) * આ નિશાનીવાળાં દરેક પુસ્તકાલયનો એક શેર રૂ. ૨૫)નો છે. એક

કરતા વધુ શેર જેમનો છે તે દરેક સામે શેરસખ્યા જણાવી છે.

(૨) પુસ્તકાલયે મકાનફરસતી ખાતે વાર્ષિક બજેટમાં બચત કરી અનામત રાખેલી રકમ મોટા અક્ષરે છાપી છે.

અમરેલી મહાલ

આક્રીડીઆ(નાના)	૧૩૪-૬-૭	*તરકતલાવ	૧૪૫-૧૫-૩	પીપળજી	૧૬-૧૨-૧
આક્રીડીઆ(મોટા)	૨૧૭-૮-૩	દહીડા	૨૭-૨-૧	*લાલાવદ?	૭૦-૩-૧૧
કમીગઢ	૮૭-૧૨-૭	*દેવરાજીઆ	૪૧-૧૨-૪	રોજરથળી	૬૧-૮-૫
કેગળા	૪-૭-૩	દેવળીઆ	૮૬-૮-૫	વરસડા	૧૫૧૮-૪-૬
કેરીઆ ચાડ	૨૩૪-૧૧-૨	પીંડવાળજી	૫૪-૪-૬	*વિઠ્ઠલપુર	૭૪-૨-૫
ખીજડીઆ ખારી	૨૧-૬-૦	બાબાપુર	૧૯૬-૭-૩	*સણેસરા	૪૪-૮-૧૦
માવડકા	૬૨-૨-૨	બંડારીઆ(નાના)	૪૦-૩-૬	સાજીઆવદ?	૧૨૮-૭-૧
ગોખરવાળા(મોટા)	૫૦-૦-૧૦	*બંડારીઆ(મોટા)	૯૫ ૧૦-૧૧	અમરેલી સામુ-	
ચક્કરગઢ	૧૬૨-૪-૧૧	*માચીઆ(નાના)	૩૧-૧૪ ૫	દ્રીમાતા વા.	૨૫૬-૦-૫
(૨) ચાડીઆ	૧૬૦-૮-૫	(મોટા)	૯૨-૬-૧	સોનારીઆ	૬૮-૬-૬
ચાદગઢ	૨૦૨-૮-૧	માળીલા	૬૨-૧૦-૧૦	મેડી	૪-૪-૬
(૪) જળીઆ	૧૮૬-૪-૮	માખવાપાળ	૪૪-૧૨-૬	ખીજડીઆ-	} ૩૪-૧૪-૨
રંગપુર	૧૬૩-૧૫-૪	માલવજી	૧૪-૬-૮	રાદડીઆ	
*જેશિંગપુરા	૧૮-૧૦-૨	*માડવડા (મોટા)	૧૦૪ ૧૧-૬	વાંકીઆ	
(૨) ટોલરવા	૧૨૩-૭-૮	ટોબલા	૭-૧૦-૬		૬૬૭-૨-૪

આખામઠળ મહાલ

*આર બડા	૬૮-૧૨-૦	ધીણુડી	૪૦-૧૪ ૨	ખત્રુ ખા	૭-૬-૨
ધાસજીવેન	૪૫-૬-૧૦	ગોપી રાજપુર	૧૦-૧૧-૭	બરડીયા	૫-૧-૫
મીઠાપુર	૫૬-૬-૬	*વરવાળા	૨૩૬-૧૧-૧૧		

કોડીનાર મહાલ

અરજેજ	૪૧-૪-૦	છાછર	૭૫-૧૫-૧૦	સિ ધાજ	૫.૧૩-૬
આલીદર	૩૭-૬-૩	ડોલાસા	૬૮-૫-૧	પાય પીપળવા	૩૧-૫-૨
કાજ	૧૨૮-૧૨-૧	વડનગર	૩૮-૬-૬	અડવી	૮-૨-૫
માલસરમ	૪૬-૪-૪	ગોહલન્ટી ખાણ	૫-૮-૬	દેવલપુર	૧૨-૪-૭
માલમામ	૫-૬-૫	વેલજી	૨૧૬-૨-૬	સરખડી	૫૬-૧૫-૧૧
પીપળી	૪૦-૩-૦				

ખાંભા જેટામહાલ

છંગોગળા	૬૮-૧૦-૦	તાતણીઆ	૧૩૪-૬-૩	પીપજવા	૮૭-૧૫-૮
*ખાંભા	૧૫૫૬-૬-૩	*ચાકીઆ	૩૧-૫-૮	ભાડ	૫૩-૦-૬
*સમન્દીઆળા(મોટા) ૩૦-૧૧-૩					

દામનગર મહાલ

કરકોલીઆ	૨-૦-૮	દાદણીઆ	૫૨-૨-૬	દાહિતડ	૮-૧-૩
કાચરડી	૬૪-૬-૭	*નોના રાજકોટ	૨૫૪-૭-૭	હીંગણા	૬૬-૮-૩
ખીજડીઆ	૪૪-૬-૬	નારણમહ	૩૩-૩-૭	*શાખાપુર	૧૮૬-૧૪-૨
*મણેશમહ	૧૮૦-૧-૩	રાબડા	૧૧-૬-૧૧	*આખાગી	૧-૫-૬
છબાડીઆ	૧૧૨-૬-૬	રૂપાવટી	૧૪-૫-૦	ઠાસા	૨૬-૧૪-૬
ધામેય	૧૫૩-૧૦-૦	વીપુર	૬૪-૬-૨		

ધાવી મહાલ

આખરડી	૩૬-૧૧-૮	(૬) ચલાલા મ	*ભલભામ	૭૮-૮-૧૧	
કમી	૨૦-૪-૧૦	દુ કુંડ ૧-૧૨-૬	બાડેર	૧૫૪-૪-૧	
કેરાળા	૩૩-૧૩-૧૧	*છગ	૫૪-૧૨-૭	વીપુર	
ખીઆ	૮૪-૧-૫	ઝર	૧૬૬-૧૫૫	સરસીઆ	૨૬૧-૧૩-૪
ગમલો	૧૫-૧૫-૪	દલખાણીઆ	૧૧૧-૫-૧૧	દુડલી	૨૨-૩-૨
*ગોવિંદપુર	૧૦૪-૮-૧૦	ઠીતલા	૨૧-૭-૨	નાગધરા	૧૫-૬-૮
(૬) ચલાલા	૩૮૫-૬-૧૦	દેવળા	૧૭ ૧૩-૧૦	ચનાલા-બા પુ	૫-૧૪-૨
પાણીઆ	૧૦-૪-૧૦				

લીમકરા જેટામહાલ

*ભીમરટા	૧૦૪-૬-૬
---------	---------

રતનપુર મહાલ

કિચરીઆ	૪૬-૧૦-૦	મોણપુર	૧૬૪-૫-૫	શિયાનમર	૬૪-૧-૬
--------	---------	--------	---------	---------	--------

કામરેજ મહાલ

*અર્ધીઆ	૩૧-૧૩-૮	ધવા	૪૫૫-૧૩-૨	નગોડ	૩૧૬-૧-૧૦
*આસ્તા	૬૬-૦-૪	*મીખવી	૫૪૮-૬-૩	નનસાડ	૩૮૫-૪-૬
*ઓરણી	૩૦૧-૧૪-૩	કઠોદરા	૨૧૨-૧૪-૩	*નેત્રગ	૬૫-૮-૭
કરજણ	૮૦-૧-૬	જોખા	૮૩-૦-૧૦	પાખી	૨૩૪-૧૦-૩
*કામરેજ	૧૦૭૭-૩-૦	ટીંગા	૩૨૪-૭-૮	બેરત	૧૩૦-૧૦-૪
કાસમાડા	૧૬૬-૧૩-૬	કુમરા	૨૪૬-૨-૧૦	દેવોદ	૨૬-૧૦-૮
કાળીખરયાણી	૧૬૮-૮-૬	*દિમસ	૧૩૪૮-૮-૦	લશકાણા	૧૭-૧૨-૧૧
*ખાનપુર	૧૭૦-૪-૧૧	*દેલાડ	૩૬૧-૭-૧૦	લાડવી	૧૬૪-૫-૧
ખેલશ્વર	૧૮૧-૬-૧૦	ધાતવા	૧૧૬૭-૧૦-૧૦	વાવ	૫૦-૧૩-૬
કાસમાડી સીમાડા	૫૬-૧૧-૧૧	બાદા	૫૦-૧૨-૦	*વિદાણ	૩૩૦-૪-૧

વૈળળ	૧૯૩-૮-૧૦ મૈમવા	૩૧૪-૧૧-૪ ખોલવડ	૧૭૨-૭-૭
ચામપુર	૯૫૪-૪-૬ *શેખપુર	૧૫૪-૫-૮ પામોદરા	૩૭-૧૨-૬
*સેવણી	૭૩૬-૦-૬ મોવાહો	૫૩-૩-૫ દોસમ મ કુ ફડ ૧૦૫-૬-૮	

ગણદેવી મહાલ

અ મેટા	૧૫૭ ૧૩-૨ દેવધા	૨૪૯-૧૦-૦ *વોટી	૪૮૦-૨-૧
કેસલી	૬૭-૯-૦ દેસરા	૫૨૯-૧-૦ વડસામલ	૯૦-૬-૦
ખમવાડા	૫૦૪-૩-૫ ધકવાડા	૪૩-૮-૧૦ પાટી	૧૭-૧૧-૧૦
*ગડુ	૯૪૭-૧૫-૧ *ધમગાછા	૩૮૨-૦-૩ *સોનવાડી	૧૮૫-૧૦-૭
અ ગોડ	૧૪૦-૩-૫ *પાયરી	૩૧૧-૩-૧૧ બાઠા	૨૦-૦-૩
*તળોદ કળીઆ	૨૩૧-૭-૬ (૪) માણેકપુર	૧૭૩-૧૧-૧૦ દેસરા	-૪ ૩-૦
*નાદરખા	૩૭ ૧૩ ૫ માસા	૨૩૧-૯ ૯ તનીઆશ	૯૧-૦-૬

નનસારી મહાલ

અપુર	૮૮-૧૫-૭ દેવવાડા	૧૮૦ ૧૧-૭ (૬)ગીમોદરા મ	
*આમની	૧૨૭ ૧૨-૭ *નડોદ	૧૦-૧-૯ કુ ફડ ૪૪-૪-૧૦	
અમકપુર	૨૦-૫-૬ નીમળા	૩૬-૯-૦ વોટી	૯૭-૧૨-૧૦
*ઉમરાટ	૨૫-૧૦-૮ *તવડી	૧૦૪-૨ ૭ નીગવળ	૩૧૨-૩ ૫
(૫) કરાખટ	૩૧-૨-૮ પોપડા	૩૧૬-૧૪-૪ વેગતપુર	૨૧૨-૫ ૫
કરખાપાર	૩૦૦-૬-૫ ભોરખી	૧૧૦ ૫-૮ સામરા	૧૫-૬-૦
કડોલી	૪૫૪-૩-૫ ભાઠા	૯૦-૧૪ ૮ (૨) સદનપુર	૫૮૪-૧-૬,
*કોલાસણ	૫૬૧-૧૩-૦ *મહુવર	૧૨૧-૧-૦ (૫) ધામણ મ	
છાપરા	૧૨૩-૭-૧૧ મામરાજ	૧૦૪-૧-૦ કુ ફડ ૨૭૬-૧-૪	
ડામેત	૨૫-૪-૦ માણેકપુર	૧૦૫-૭-૩ નવસારી રેશન વા	૭૭-૬-૩
દાતી	૯૩-૧૦ ૨ મીરગપુર	૫૦-૧૨-૮ *પડવા	૨૮૯-૧૫ ૮

પલસાણા મહાલ

અરતાન	૩૭૪-૧૪-૦ *ખરવાસા	૨૦૫-૬-૨ *નિયોળ	૩૬૫-૦ ૪ ૬
અત્રોતી	૩૨૧-૭-૪ ગામપુર	૮૦ ૮-૦-૧ બયેશર	૧૮૪-૧૦ ૦
ઈટાળવા	૧૩૨-૯-૭ વનુડા	૭-૮-૯ બામેન	૩૭૪-૭-૫
(૩૦) ઉમરાખ	૧૦૬-૧-૪ ચનચાલ	૨૨૦-૨-૫ આગસરી	૧૬૨-૫-૯
(૮) એના	૫૭૧-૩-૨ તોદરા	૪૭-૭-૧૦ સોલાણી	૧૮૮-૧૪-૬
કડોદરા	૧૭૫-૮-૫ કુડી	૨૦૦-૧૨-૧ વણેસાપિસાઠ	૨૪૯-૧૨-૦
કરણ	૧૨૭-૨-૧ ધામરાડ એના	૨૦ ૩-૦-૭ સાળી	૬-૭-૧૧
ગામધરા	૧૧૪-૩-૭ ,, છુલા	૨૬૪-૧૨-૯ વાગોળીઆ	૮-૧૨ ૬

મહુવા મહાલ

ઓડચ	૭૩-૩-૦	લસણપોર	૬-૦-૧૧	મહુવા	૩૮-૮-૪
*આનચક	૩૧૮-૧૦-૫	સામા	૨૬-૧૨-૬	વલવાડા	૧૩-૬-૭
*આમરોતી	૨૩૦-૧૧-૮	અધારી	૫-૧૩-૧૦	વિલણપુર	૧૩૬-૩-૮
ધોળાકુહ	૮૭-૧૪-૧૧	કુરેલ	૨૪૬-૧૪-૧૧	હળદવા	૫૦-૧૩-૬
વહેવન	૨૮-૧૫-૧	માગડોઆ	૨૫-૦-૧	બામણીઆ	૧૧-૩-૨
કુગરી	૫૮-૧૩-૪	શુણસવેન	૧૩૭-૭-૬	બારતાડ	૨૬-૧૩-૭
*અરવાળુ	૨૪-૪-૪	*મીલખડી	૨-૬-૦	રોખપુર	૭૫-૪-૧
ઉમરા	૩૮-૧૧-૮	ધડોઇ	૧૭૨-૬-૩	ઉમરાખ	
કચ્છેરિયા	૪૬૦-૮-૧૦	બેઝીયા	૧૦-૪-૬	સ કુ ક	૩૧૦-૫-૮
કનીઠા	૫૨-૬-૦	નિદાની	૨૨-૧૨-૨	વાસકુહ	૧૬-૨-૩
*કાન્હી	૫૮૫-૨-૧	ભુટવાડા	૬૨-૫-૧૦		

માગરોળ મહાલ

આકડોદ	૩૭ ૧૪-૧	(૪)નાની નરોડી	૧૭૫-૫-૩	સિમોદરા	૯૩-૫-૨
કટા	૧૮૬-૬-૮	મોસાલી	૩૩૬-૧૦ ૩	શિયાળજ	૬-૦-૧૦
કુવારદા	૧૪-૭-૬	લોડીઆદ	૬-૬-૩	ભોરીદરા	૧૬-૩-૧૧
કોસાડી	૬૨-૧૫-૩	લીમોદરા	૩૬-૧૫-૧૧	ભુદાગ	૪-૫-૧૦
ગીજરમ	૧૧૬-૧-૧૧	સગદા	૧૫૮-૧૩-૪	*દોણોદ	૧૪-૫-૩
તરસાડી	૪૫-૧૨-૩				

વ્યાસ મહાલ

કુટાસવાણુ	૩૪-૧૧-૪	બેડચીત	૪૭-૧૦-૩	જેશિંમપોર	૧-૬-૫
*કપુગ	૯૮૭-૭-૭	બોગખડી	૩૬-૨-૩	વાંસકુહ	૧૨૩-૨-૫
આખીઆ	૪૦-૫-૩	અધારનાડી દુ	૨૪-૧-૮	ખાનપુર	૧-૬-૫
પુટાડીઆ	૨૪-૧૫-૦	સરા	૮-૦-૬	કાળજી	૪૨-૨-૭
ગડત	૬૨-૧-૧૧	સાકળી	૫-૧૦-૪	ધાટા	૯-૭-૫
કલકવા	૧૪૬-૧૩-૬	ઝખવાડા	૧૩૧-૩-૪	મીખલવાવ	૫-૧૦-૫
કેળકુહ	૩૩-૮-૧	કપુરા મહુ ફેડ	૨૬૬-૩-૨	પાટી	૨૬-૬-૪
ડોલવણુ	૧૭૨-૧૧-૪	બેડકવા દુર	૧૭-૧૪-૨	ધાણી	૧૧-૧૨-૪
પદમ કુગરી	૭-૦-૪	ઉમગવાવદુ	૧૦-૫-૩	કાકડવા	૫-૦-૧૦

સોનગઢ મહાલ

ટોકરવા	૭-૧૪-૬	સોનગઢ	૩૬૮૩-૦-૧	અગસી	૬-૦-૬
સિંમપુર	૨૬-૬-૪	ધમોડી	૭-૧-૧૧	ડોસવાડા	૨૬-૧૧-૭

આતરસુબા પેરામહાલ

આનવેલ	૬૪-૧૨-૬	કનીપુર	૨૩૨-૫-૦	દેવકરણુના મુવાડા	૧૨૩-૬-૧
આતરસુબા	૯૧-૬-૧૦	(૧૦) કાણીએલ	૯૮-૧૨-૫	આરીઆ	૧૪૪-૧૧-૦

*આસ વાસણા	૫૦૫-૫-૧૧ ઉકરડોના મુઠાડા	૩૦-૬-૯ વડાની	૫૩-૨-૦
મીઠોરા	૪૬-૧-૯ *વડીઆ	૨૧૧-૨-૮ નીતોન વાસણા	૨૫ ૧૪ ૨
હીલાલ	૨૩૮-૮-૫ સરેસર	૯-૫-૩ મડા	૧૦-૬-૩
વાવજીપુર	૬-૨-૧૧ કમાવળા વાસણા	૮-૧૩ ૧૧ મરોડ	૨-૦-૩

કડી મહાલ

અગોળ	૧૫૨-૧૦-૫ બાદડી(કુમારપુર)	૫૮-૧૦ ૧૧ મુઠા	૬૮-૧૪-૧૧
*આફુ દગ	૧૬૮-૪-૮ *માલાસણ	૧૫-૬-૦ *સાદરા	૨૯-૨-૭
*આદરજ મોડા	૮૩-૧૪-૩ *રેડિસણ	૧૨૯-૧૦-૫ લુણાસણ	૧૯૦-૬-૬
*કદવાણુપુ-૧	૧૮૩૦-૨-૨ *નદાસણ	૧૮૧-૬-૮ *ગાસણપુર	૧૮૧-૧-૬
*કણ્ઠરી	૯૮-૩-૮ *મટીસણ	૭૬-૪-૩ *મોડીસણ	૨૨૧-૦-૭
કરજીસણ	૨૧૪-૧૧-૯ મણિપુર	૧૪૭-૧૨-૪ ડાગરવા (૨૦)	૯૭-૭-૬
*કાસવા	૭૮-૨-૦ શિયાપુર	૨૦-૬-૭ છુમાસણ	૨૫૧-૧૨-૨
*કુશલ	૯૩-૭-૮ અળાવપુર	૫-૬-૧૧ માયાસુવ	૭૨-૧૦ ૧
*ખાલડ	૩૨૭-૧૧-૬ *ચડાસણ	૨૮-૧૫ ૦ નમગાસણ	૬-૪-૯
*ખેરજના ટોડા	૧૨૩-૧-૬ *મોડાસણ	૪૪-૬-૮ *વડાવી	૭૫-૨-૧૦
(૨)કડી(મ હુ ફુ)૨૦૫ ૧૨૦ વડુ		૧૬૨-૧૦-૮ છોડ	૬૯-૨-૬
કેવડ	૩૬૦ ૧૨૦ છરાણા	૨૩-૬-૯ જોટવા	૬૩-૪ ૪
નાની કડી	૫-૧૫-૬ કુતેરા	૪૧-૧૩-૧ *દોરીઆ	૧૧-૧૨-૧૧
ગોનોડા	૪૦-૪-૧૦૩૨મપુરડા	૨૩-૧-૧૧ આણુ પુર	૨૨-૪-૬
ચારોળ	૧૦૦-૬-૬ રમપુર (નમાસન)	૪૧ ૧૫-૧ વાનરડા	૩૦-૦-૧૦
(૫) જીવાસણ	૨૪૨ ૧૨-૧ વિડાજ	૯૬ ૧૩-૮ *સેફરડી	૩૦-૮-૭
*કરજી	૨૭૬-૫ ૩ *સરસાન	૧૧-૧-૨ *ચરરોસણ	૪૩-૧૭-૧૦
*ચોળ	૫૨૧-૧-૮ કોડ	૧૦-૫-૮	

કસોલ મહાલ

(૨) અમુવા	૪૦૩ ૧૩-૦ ધમાસણ	૧૨-૪-૪ (૬)નાલવા	૧૫૨ ૧૦ ૬
ઓળા	૪૬-૬-૫ *દીટાડા	૩૭-૧૨-૧૦ બાદોલ	૧૧૦-૧૫ ૮
આ ગજ મોડી	૧૫૮-૨-૬ (૪૦) પાનસર	૫૦૩-૨-૧ મુઆરકપુર	૭૬-૬-૪
પસડ	૪૮૮ ૧૦ ૭ નાસમેલ મડાણ	૨૦-૦-૦ ખીતપરપુ-૧	૧૩-૬-૪
ઉનાડિ	૪૦૭-૫-૨ (૧૫) મોખાસણ	૫૫-૩-૧૨ રકનપુર	૮૮-૫-૧૧
કુડાસણ	૪૬૫-૭-૧૧ સરેસર મ હુ ફુ	૭૬-૧૦ ૧૦ રાયરડા	૪૩૫-૬ ૦
કોતવડા	૩૭૭ ૮-૧ *પીપળજ	૯૫૬-૪-૮ પાનરપોળ વા	૧૬-૭-૧૧
કોડા	૧૮૫-૧૪૯ *કીચિયા	૧૧૪-૦-૭ *ગોધેળ	૧૧૧૪ ૧૪ ૫
*ખેરજ ડામી	૧૫૪-૩-૫ માનજ	૨૩૫-૩-૧ (૪૦) પાનસર	
*નારડીપુર	૧૫૬૨-૮-૪ *પલિયા	૧૪૮૨-૧૪-૪ મ હુ ફુ	૨૫૬-૧૨-૧
(૨) નામલા	૪૬-૦-૩ મોડીસણ	૫૩-૧૨-૫ નાદરી	૨૨-૧૫-૮
નસપુર	૨૨૫-૩-૩ વડસા	૩૬-૮-૪	

વડાવરવામી	૧૧૧-૯-૧	*સરહર	૨૩૪-૧૧-૧	વાસણ	૧૩૭-૨-૯
*તિમોદરા	૪૩૨-૧૪૮	સાતેજ	૧૫૩-૧૦-૧	તારાપુર	૪૦-૧૧-૫
બોયજરડોડ	૬-૦-૭	(૨) ગોભાસણ	૧૦ ૧૨-૧	(૫) રૂપાલ	૯-૨-૫
વાવોલ	૦-૧૧-૧	*સેરીસા	૧૦૬-૬-૪	કનોતમહાલ પુ મ	૫૨-૭-૨
(૧૧) રેડા	૧૨૦-૧૪૯	પનસાણા	૬૩-૧૫ ૧૧-સેરયા		૧૧૫-૪-૧
*વાગોસણ	૧૦૨-૧૪-૪				

ખેરાણુ મહાલ

*કેશીદ	૧૮૨-૧૫-૫	ડમોડા	૧૯-૧૫-૧૧	સમલપુર	૮૪-૧૦-૫
*ગીઢાલ	૩૪૪-૧-૯	(૨) બદાદગપુર	૪૦-૨-૯	ગમપુર	૧૪૬-૧૩ ૧૧
*કમાલપુર	૧૭૨-૪-૯	બાળીપુર	૮૬-૧૩-૦	સિપોર	૭૫૪-૧૧-૧
*કરમડીઆ	૩૫૦-૦-૧	મછાવા	૪૮-૬-૦	દસનપુર	૫૨-૮-૪
(૩) કહીપુર	૫૫-૨-૦	(૨) મતેકપુર	૧૨૬-૧-૧	નિરોડા	૬૧-૧૪-૯
કેમીયા	૪૪-૧૬-૯	મોળીપુર	૨૬-૦૧-૭	ગેબપુર	૬૪-૪-૨
ચાણસોન	૮૦-૧૨-૧	પાનગા	૬-૧૨-૧૦	સુઢીઆ	૮૫૨-૧૨-૦
ગુજરા	૫૫૧-૧૩-૧	રાવપુર	૮૩-૬-૧૦	હીંગાણી મોડી	૯૮-૧૨-૪
ચામણા	૪૭ ૧૩-૪	મડાવી	૭૦-૫-૭	ગોભાસણ	૯૪-૧-૮
ભાડ	૧૦૬-૪-૨	હુણવા	૧૬૬-૪-૬	ત્રામવાડ	૫૧-૬-૨
કરસનપુરા	૧૦૬-૭-૨	મડીપુર	૧૬-૭-૬	મહાસણ	૧૩-૧૩-૪
ચાડા	૬૩-૧૫ ૭	અલા	૧૩૪ ૧૨-૧	ગોરીસણા	૭૧-૭-૧૦

ચાણુરમા મહાલ

અબાવા	૫૭-૮-૬	માબુ	૧૭૦-૮-૨	(૩૭) ધીણીજ	૭૬૧-૧-૨
*કનોડા	૩૦૭-૭-૯	ગોખરવા	૧૧૩-૪-૩	,, મ હુ ફેડ	૯૧-૬-૭
આદિનાડા	૧૩૦-૪-૪	કારોડા	૨૦-૫-૩	પનાસ	૫૫૨-૧૪-૧૦
*કબોલ	૩૧૬-૧૩-૮	,, આ મ. હુ ફેડ	૨૨૬ ૧૫-૧૧	પોંપળ (૪)	૨૩૪-૧-૧૦
બગિચા	૧૦૮-૭ ૫	ચલેવી	૧૮૮-૧૨-૬	પોંદારપુરા	૧૦૨-૧૦-૧
મીઠા ધરવા	૧૨૧-૩ ૪	છમીજા	૨૧૧-૦-૧૦	ફોંચાલ	૧૦-૧-૬
ધેનીઆવામણા	૧ ૧-૦-૪	સુણસર	૭૭-૧૦-૩	મણીઆરી	૨૬૦-૧૦ ૬
ધરતામપુર	૧૧૬-૧૫-૬	*મગેટ	૧૨૮-૧૦-૭	*મુઢેરા	૯૪-૧૫ ૫
*કાલરી	૨૦૩ ૩-૬	ટાકોદી	૩૫-૩-૬	રૂપડુ	૭૮-૧૨-૫
કેસણી	૮૦-૧-૬	સદુચળા	૬૪-૪-૦	ડોડીવાડા	૭૫૬-૮-૧૦
ખાંભેન	૫૨-૧૧-૦	*અહુચરાજી	૩૧૧-૬-૧	રણેતા	૫૩૨-૧-૯
(૩) ખોરસમ	૭૬-૧-૯	નેતપુર	૧૨૦ ૧૧-૩	નસલપુર	૭૦-૧૦-૧૦
ધરમોડા	૧૧૬-૧-૩	જીતોડા	૧૨૬-૬-૦	મેગવાડા	૧૮૫-૭-૩
દાણોરડા	૧૫૬ ૧૨-૧૧	ચડાસણા	૧૬૭-૫-૬	મોટપ	૩૩૩-૪-૨
દાતકોડી	૬૩-૫-૯	ખાટસર	૧૦૪-૩-૮	લણવા	૪૮૦-૨-૯

*વડાવલી	૨૩૬-૨-૫	સ ખવપુર	૧૮૯-૨-૩	મીઠી ધારિયાવ	૧૦૭-૨-૭
વીરતા	૨૧૬-૫-૫	મેલાવી	૨૦૮-૭-૮	સરસાવ	૯-૧૩ ૫
વેણપુગ	૧૮૪-૨-૧૦	ધાણોધરડા	૧૦૨-૧૩-૬		

દહેગામ મહાલ

*મસનપુર મોટા	૧૩૫-૧૧-૮	*જીડગા	૧ ૦-૩-૩	*મહુદગ	૭૫-૧૪-૫
,, મ હુ દેડ	૩૭-૮-૫	ધારીસણા	૧૬૧-૧-૧૧	*દાથીજળ	૧૫૫-૧૧-૧
કઠવાડા	૧૮૫-૮-૧૦	*નાદોલ	૪૪-૦-૦	હાનીસા	૨૨૧-૩-૩
કરોલી	૩૪૪-૧૩-૯	*પરાતીઆ	૧૬૩-૧૪-૧	વાસણારાડોડ	૪૦-૮-૧૧
ચિતોડા	૧૨૭-૪-૦	પાટનાકુવા	૧૦૨-૩-૯	*સાપા	૮૭ ૧૦-૧૦
ચ દ્રાળા	૧૧૩-૧૫ ૮	*ખલીએવ	૭૬૫-૧૩ ૧૦	*છાના	૨૭-૮-૩
*ધમીજ	૧૨૬-૫-૧૦	*ભાવડા	૧૯૯-૬-૩	પાતજ	૬૮-૧૨-૦
ગીથોળ	૨૮-૨-૩	ઉદણ	૧૨૬-૬-૮	શાહપુર	૩૪-૯-૧
ધણિમેલ	૭-૫-૪	*મગોડી	૧૦૧૩-૫-૮	લવારપુર	૪૧-૧૧-૩
આલમપુર	૪૨-૧૩-૧	ગપુદણ	૧૨-૨-૩	ધણપ	૧૦-૬-૯
જળુ દર-મોટા	૯૯-૦-૭				

પાટણ મહાલ

અ આપુરા	૧૦૦ ૧૧-૧	*મણુદમ હુ દેડ	૧૩૩-૬-૧૧	અધાર	૭૦-૪-૯
કોસા	૬૦-૨-૧૧ (૪)	કુણધેર	૧૦૦૬-૩-૧૧	સમોડા	૬૫-૫-૪
કોંજુવા	૬૫-૫-૦	ખીમીઆણા	૧૧૦-૭-૯	સરવા	૪૬-૧૦-૨
એદલા	૪૧-૧૪-૫	ચારૂપ	૯૪-૭-૧૦	વામેયા	૧૬-૧૧-૪
જગગલ	૩૪૩-૩-૧૧	ખારી વાવડી	૨૯-૧૪-૩	ખોરસણ	૮૦-૧૫-૬
ધારણોજ	૨૨-૧૪-૩	*ચ દુમણા	૬૫-૩-૦	દુધારામપુરા	૫૧-૮-૭
નવાપુરા	૧૧૯-૩-૮	પાટણ આ પુ	૨૧૦-૧-૧૧	વિસનવાસણા	૭૮-૫-૨
ડેર	૧૦-૧૨-૧૦	મીઠી વાવડી	૧૧૯-૧૩-૯	વામડોદ	૩૨-૮-૭
મેસર	૧૭૨-૨-૧૦	કણી	૮૨-૭-૧૧	મેદમેદપુગ	૪૨-૯-૧૧
*રથજ	૩૦૦-૯-૮	ડાભડી	૨૭-૧૪-૩	રવાવી	૧-૧૧-૯
સરીઅદ	૫૯-૧૩-૧૧	બીવવણ	૪૬-૧૫ ૯	રણી	૭-૮-૧૦

મહેસાણા મહાલ

*આખજ	૨૧૧-૨-૮	ધાધુસણ	૫૪-૧૩-૭	ખામોસણા	૩૨૩-૧૦-૧૧
આપાપુગ	૫૮-૭-૨	નવી મેઢાવી	૪-૫-૧	આખવીઆસણ	૮૭-૧૫-૧૦
ધડા	૧૦૪-૮-૭	મેસાણા	૭૫-૧૨-૬	,, રટે ખનર	૨૫૬-૮-૭
જોરણુ ગ	૨૩૩-૧૪-૧૦	*પાચોદ	૬૫૬-૧૩-૭	ચલોવા	૨૫-૩-૦
દેવરાસણ	૧૯-૧૩-૩	તાવડીઆ	૧૮-૧૧-૭	મુદરડા	૨૮-૧-૫
*પદારીઆ	૧૫૨-૬-૮	પાલોદર	૨૧૯-૧૩-૧	ચપેટી	૫૧-૧-૬
પુનાસણા	૨-૬-૧	ખાસરીયા	૧૦૧-૮-૨	મેઢ	૨૧૭-૩-૪
ધનપુરા	૮-૩-૪	*ખતોલ	૧૨-૧૨-૧		

સાખવડ	૧૦૦-૮-૭	વડગા	૩૫૨-૫-૧૧	પાતાનાસણા	૧૫૦-૪-૦
*ચંગડુ	૫૮-૧-૧	સાલડી	૨૪૩-૪-૭	સામેત્રા	૧૬૦-૧૨-૨
(૨) બ્રાહ્મણ	૨૭-૧૦-૪	હાડવો	૬૬-૧૧-૧૦	પાંચોઠ મહુ ફુંડ	૫૨-૧૧-૨
મીઠા	૮૨-૧૨-૬	મોટી દાઉ	૪-૮-૪	ગોબાસણ	૩૧-૭-૫
કુકસ	૩૦-૧૫-૧૦	સામણપુર	૭૦-૧૨-૪	ધોળાસણ	૮૪-૧-૦
*શુદાપાલડી	૨૮૭-૭-૨	દેદીઆસણ	૩૭-૭-૬	મીડોસણ	૧૦-૪-૬
લીચ	૩૦૬-૧૫-૧૦	ખલસપુર	૮૯-૭-૭	કુડાલી	૪૬-૮-૪

વિગ્નપુર મહાલ

*ખણસા	૫૦-૬-૧૧	*ગોઝાગીઆ	૨૫-૧૩-૨	પાગસા	૧૩૮-૩-૩
*અબ્બેડ	૧૨૮-૩-૨	ચડાસણ	૧૪૪-૦-૧૦	*પીતવાઈ	૫૦૦-૭-૨
*આગરોડ	૧૫૫૫-૧૨-૪	(૨) જેપુર	૬૮-૧૪-૩	નવા ગમપુરા	૩૯-૦-૬
આગરોડ	૭૭૦-૭-૩	*ગંત્રાલ	૪૦૪-૪-૧૧	પાનડી બ્યાસ	૮૦-૨-૫
ઉપખન	૧૭૬-૧૨-૫	(૨૪) ડીટાઈલ	૮૦ ૧૨-૪	*વસઈ	૨૧૬-૧૨-૯
કેનીસણા	૧૩૬-૬-૬	મફડી	૧૩૪-૧૪-૧૦	„એ વી રફ વા	૧૧૨-૧૨-૧૦
*કોલવડા	૭૫૮-૮-૧૦	માઠો	૪૨-૧૪-૯	વિદાર (૧૫)	૧૬૩-૧૦-૨
ખગણા	૧૬૨-૨-૦	*માણેટપુર	૫૪૪-૨-૭	તાતોસણ	૧૦૪-૬-૬
પેઢામની	૧૩૯ ૧૪-૦	માનોસણા	૨૭૩-૧૦-૦	*વેડા	૧૬૧-૧૧-૨
પુંધેમ	૩૪૭-૧૪-૧૦	રજાસણ	૨૭૩-૧૦-૦	અમી	૨૨૯-૧૪-૧૧
દહુ	૧૨૫-૮-૧૧	લાકરોડા	૧૩૪-૭-૮	સગદાગુરુ	૪૭ ૧૪-૧
નવા કુરેડા	૧૧૨-૧૪-૧૧	(૮) કોદા	૧૪૬-૫-૬	સઘપુર નવા	૧૪૯-૧૩-૧૧
બામથુવા	૧૮૬ ૧૦-૮	(૬) વડાસણ	૯૦-૧૨-૧	સુદગુરુ	૮૧-૭-૬
બોલીઆ	૧૮૪-૧-૬	રજુસીપુર	૧૧૦-૧૩-૯	સોખડા	૧૬૪-૧૫-૦
*મીલોદરા	૨-૪-૬	રિદોલ	૨૮૨-૩-૧૦	હીરપુરા	૨૦૦-૬-૬
(૨) બાવસોર	૧૧૪-૮-૧૧	ગામના	૨૫૪-૧૫-૧૦	*પકુરમા	૧૭૬-૧૩-૪
બોરુ	૨૨૩-૧૫-૯	દગવાડીઆ	૪૪૮-૭-૪	મોગવડ	૧૦૩-૬-૭
મદાદેવપુરા	૬૩-૪-૫	દેલવાડા	૨૬૧-૧-૮	*ખરોડ	૮૫-૧૪-૯
બવાડા	૧૫૫૬-૦-૧૧	દેવડા	૨૬૧-૨-૪	ધનપુરા	૬૧-૯-૧૧
ગુદગસણ	૨૫-૧૧-૬	પામેલ	૪ ૯-૮-૧૧	ઈમગમપુરા	૫૯-૧૧-૧
ગેરીતા	૬૬-૦-૨	હગણાહોડા	૪૦-૧૨-૮	અતાપનગર	૧૨૮-૬-૮
કુકરવાડા	૧-૨-૨				

વિસનગર મહાલ

ઉદલપુર	૩૧૮-૫-૫	ખરસદા	૧૪૪-૪-૩	રમાકુઈ	૭૨-૪-૧૧
કસારો કુઈ	૧૩૯-૧૫-૨	ગુળ	૩૧૫-૧૩-૧૧	બાધરેટ	૧૦૮-૧૪-૧
*કોસા	૧૬૨૬-૩-૧૦	ચિત્રોડા મોટા	૬૬-૬-૮	*જેતનવાસણા	૬૦૫-૫-૮
કુવાસણા	૧૬૧-૬-૨	શુસી	૮૭ ૧૪ ૮	*તરબ	૧૮૩-૧૪ ૮
*ખ ડોરણ	૧૨૨-૨-૧૧	સાલસણા	૨૨-૬-૪	દવાડા	૧૧૬-૧૩-૪
ખગવડા	૧૮૭-૦-૦				

નિયાળ	૧૪૮-૬-૧	*ભાલક	૩૦૭-૪-૩	સફરળા	૧૦૪-૮-૧
*રેશુપ	૧૧૫-૧-૧	ગોળમઠ	૮૬-૩-૩	વડ	૧૧૨-૫-૫
બેકવાડા	૧૦૭-૬-૧૦	ગજેશુપુર	૮૨-૧૧-૩	સવાળા	૭-૧૨-૩
પાનડી	૧૬૮-૧૦-૧	લાહડી	૨૪૮-૭-૨	ખદલપુર	૬૭-૮-૫
બાસણા	૭૫-૬-૦	મખેડા	૧૫૨-૬-૦	બાકરપુરા	૧૪૧-૧૨-૫
સેવાવીઆ	૧૬૪-૧૩-૬	વાલમ મહિલા	૧૪૮-૧૦-૬	પુદગામ	૧૦૧૪-૧૩-૧
ધામણા	૪-૧૫-૦	*વાલમ મ. કુ. કુ. ક	૧૧૩-૦-૦	રાવીસણા	૫૪-૧-૧
ચોટા	૧૨૬-૫-૪				

સિદ્ધપુર મહાલ

*કરમી		મહેરવાડા	૫૩-૬-૭	બાખગ	૨૦-૧-૧
અમુદ	૧૭૨-૪-૦	સુડાણા	૩૬-૦-૧૧	રામપુર (બી. ઝા.)	૨૭-૧-૪
*ઉનાવા	૨૧૫૩-૫-૮	વડવાડા	૯૧-૧૬-૬	ભુણાવ	૭૮-૧૫-૪
છિપેરા	૬૭-૧-૧૦	સુભાણપુર	૭૮-૭-૪	મકતુપુર	૧૪૫-૧૦-૫
ઐકાર	૪૮૫-૧૩-૪	વણભાધા	૬૦-૬-૧	મેયેજ	૩૮-૬-૭
મોરોસી	૪૦-૧૧-૦	નાગવાસણા	૪૬-૧૪-૪	વિશેળ	૧૮૬-૧૫-૭
મામવાડા	૧૧-૬-૬	કલ્યાણા	૨૩૭-૧૦-૭	સીલી	૨૪૨-૦-૧૦
*કુડાવ	૧૬૦૭-૧૫-૫	કહેડા	૧૩૫-૭-૧	સેઠાણા	૪૬-૩-૬
ડાબી	૧૧૦-૫-૫	ઠાખળી	૩૧-૧૫-૪	સુણક	૧૬૩-૫-૧
ડીકરોલ	૬-૩-૭	માગલાસણ	૭૪-૨-૧	હાજીપુર	૧૭૬-૧૫-૭
*દાસજ	૬-૧૪-૬	ચડાળજ	૬૬-૨-૦	સમેડા	૧-૮-૧૨-૨
ખટાસણા	૧૨૨-૫-૦	જગ-નાચપુર	૧૧૬-૦-૩	રમૂનપુર	૨૧-૧૦-૭
કગણપુર	૫૫-૧૨-૬	વનાસણ	૮-૧૩-૧૦	રણછોડપુરા	૧૭૭-૧૩-૬
દેશપુર	૧૦૫-૫-૫	આ. કુ. વા. સિદ્ધપુર	૧૦-૧૦-૧૦	મેવાણ	૫૫-૧૬-૭
કુવારા	૨૪૪-૧-૫	*બાહાણવાડા	૭૫-૬-૦	બીલીયા	૬૨-૧૪-૮
બી. ઝા. પુ.	૬-૨-૧૦				

હારીજ ચેટામહાલ

જમણપુર	૭૧-૫-૦	ડભોડા	૩૦૧-૧૪-૦	વાસા	૬૨-૧-૩
જશેાપુર	૭-૨-૧૦	કુનાવાડા	૮૬-૩-૦	*હારીજ	૮૬-૬-૧૦
પીપલાણા	૩૪-૩-૮	ભોગતવાડા	૧૬૩-૮-૨	કડગેદગ	૨૧-૩-૦
દરસોલી	૨૫-૫-૬	*અડીઆ	૨૦૬-૭-૩		

કરજણ મહાલ

*અટાલી	૨૦૬-૧૨-૦	*કડારી	૫૮-૧-૦-૬	કુરાઇ	૭૫-૩-૮
અભરા	૭૬-૧-૪	મ. કુ. કુ. ક	૮-૧૨-૭	(૨) કોલીઆ	૨૩૮-૧૪-૬
*કિરદ	૧૧૬-૪-૪	કચારીઆ	૫૩૬-૮-૦	*કોરલ	૩૧૬-૩-૭
સિમજ	૧૦૭-૪-૮	કહેડા	૧૧૦-૧-૧	અણુરુ	૩૧૬-૧૨-૬
શિયા	૧૦-૭-૧૧	(૪૦) કરજણ	૧૦૭-૮-૬	*કોલીઆદ	૩૩૭-૮-૧
*કથા	૧૫૬-૪-૭	કાસમપુર	૧૫૫-૦-૦	ધામણા	૧૬-૪-૧૧
ચોરજીજ	૧૦-૪-૮	(૨) વલણ	૪૩-૧૩-૬		

* ખાંધા	૫૧૫-૧૧-૧૧ (૮) બરયાળી	૨૧૬-૬-૮ સારોમ	૧૬૧-૧૫-૫
* ગણપતપુરા	૪૨૬-૧૦-૬ માગરોલ	૧૭૪-૧૪-૧૦ * સાસરોલ	૬૦-૧૧-૩
* કરણ	૫૭-૮-૦ માત્રોજ	૧૩૩-૧૨-૭ * સાંકરણી	૨૭૮-૧૩-૫
* કાવટી	૧૬૩-૨-૬ મિયાગામ	૫૪-૮-૦ સાપા	૧૩૨-૧૩-૩
મેથી મ. હુ. કં. ૨૦-૧૦-૨	લાકોદરા	૧૧૫-૧૦-૩ (૪) સુરવાડા	૨૫-૧૨-૬
* ગધારા	૨૬૬-૬-૨ (૨) મેથી	૧૦૯-૦૧૫-૧૦ (૨) હોડોલ	૪૨૦-૨-૬
ચોર દા	૬૨૮-૫-૦ મેસરાડ	૧૦૮-૧૪૫ સણાપુરા	૨૨૭-૧૫-૧
છાવા	૨૫૩-૬-૬ (૨) દેરાળી	૩૧-૧૪-૭ સગડોળ	૦-૪-૧૧
(૩) જૂની જયરડી	૩૫૬-૫-૫ * રેવા	૧-૬-૧૦ નિશાળીઆ	૧૧૬ ૭-૩
(૪) નવી જયરડી	૧૧-૧૨-૬ બચાર મ. હુ. કં.	૬૭-૮-૧૧ સાપર	૪૭-૧૨-૧૧
તેમવા	૭૬-૦-૫ * વિરજા	૨૬૩-૧૦ ૭ હળદરવા	૭૮-૭-૦
દેતવાડા	૧૦૬-૧૫-૦ (૨૦) વેમારડી	૨૫-૧૫-૧૦ * ભતીપુર ટોળી	૧૬-૧૨-૧૧
પિંગળવાડા	૧૦૮-૧૧-૬ લીયાડ	૮૫-૬-૧૧ (૪) દેવાણુ	૨૩૨-૭-૮
* કોતેપુર	૬૧-૭-૪ * સણીઆલ	૧૬૮-૨-૦ (૨) રણાપુર	૪૮૦-૦-૧૧
(૧૫) બચાર	૮૬-૧૨-૩ સ. બોધ	૮૨-૧૩-૬ (૬) શરપુર ટોળી	૭૬-૧૫-૫
(૧૦) બરયાળી	૧૩૬-૦-૩ * સામરા	૧૬-૧૪ ૪ કણબા	૧૫-૮-૧

હસોધ મહાલ

અકોડી	૫૨-૧૩-૧૧ જાપાતનાવડી	૬૩-૭-૧૦ માવતી	૧૪૪-૭-૬
* અમરેશ્વર	૨૦૩-૬-૩ * દોલાર	૮૫-૧૨-૧ રાજવી	૨૫૫-૧૪-૨
* અ. તોલી	૧૧૫-૩-૦ (૩) યુવાળી	૩૬૧-૮-૮ વડો	૬૪૪-૧-૦
* કરજેટ	૧૫૨-૩-૪ * કમેથી	૨૭૦ ૧૪-૩ * વડવાણા	૧૪૮-૧૧-૨
પુંડા	૩૫-૦-૩ * નડા	૩૦૧૭-૧-૦ વાપડપુર	૧૩-૧૧-૩
કમળા	૧૨૦-૮-૧ નારીઆ	૧૭૬-૧૨-૧૧ * વણાડરા	૨૭૫-૧૧-૬
કડધરા	૧૫૭-૧૪-૦ પલાસવાડા	૪૧૫-૨-૩ વસાઇ	૭૦-૪-૬
કારવણુ	૬૬૭ ૧૩-૦ (૩) પુતીઆલ	૬૩-૧૩-૮ બ્યારા (૨)	૩૭-૧૪-૫
કારવણીઆપુરા	૧૪-૬-૧ રતીકુઇ	૩૦૫-૮-૧ સારોલ	૫૧૪-૧૨ ૪
* કુકડ	૧૬૮-૮-૬ બહેરામપુરા	૫૬-૧૪-૫ સીમળીઆ	૬૨-૮-૧
* કુવરપુરા	૩૭૮-૧૧-૮ બાણજ	૫૧-૧૦-૧ * સિતપુર	૪૦૬-૧૦ ૧૦
* કુલેવા	૫૬૩-૫-૧૦ * બોરીઆલ	૧૫૩-૧-૧૦ સુનતાનપુરા	૧૭-૦-૩
* કુવરવાડા	૨૭૬-૬-૧૧ બીમપુરા	૨૮-૧૪-૧૦ (૮) નાનાદોડીઆ	૧૭૨-૧૧-૮
ગામડી	૮૨-૧૦-૨ * બીનાપુર	૩૦૫-૧૪-૨ કરમાન	૧૩૦-૮-૧૧
છત્રાવ	૨૦૦-૭-૬ મેનપુરા	૩૪૨-૧૪-૮ સમશેરપુરા	૩૪-૧૧-૧
* જૂની માગરોલ	૩૨૬-૬-૩ મ. ગાળા	૧૩૬૪-૩-૬ * ગોઝાળી	૬૪-૩-૬
મહેલી	૩૧૮-૩-૧૧ * પારીઆ	૧-૨-૬ ચનાવાડા	૮-૦-૬

તિલકવાડા મહાલ

આમરોળી -	૬૬૩-૧૩ ૬ (૧૦) કરનાળી	૨૬૮-૭-૨ * જુજેઠા	૧૭-૧૨-૦
----------	----------------------	------------------	---------

પાદરા મહાલ

અનોળ	૧૯૫-૯-૮ શોહાર	૨૦-૬-૩ સોમજીપુરા	૨૩-૧૧-૫
*અબાડા	૨૦૮-૨-૧ લોતા	૦-૩-૭ મહમદપુરા	૩૫-૩-૫
*અમગા	૧૨૦-૬-૬ નેદરા	૨૮-૧૩ ૮ બાણપુર	૩૫-૩-૪
*હિમરાયા	૧૪૨-૧૪-૫ તાજપુરા	૨૪૧-૪-૯ *લતીપુરા	૪૪૮-૯-૪
*કણ્ડ	૪૭૪-૧૩ ૧૧*તિથાર	૨૭૭-૮-૧૦ વડલા	૧૦૮-૧૪-૧
કરણપુરા	૬૪-૧-૪ *નરસીપુરા	,૪૩-૨-૨ *વડ	૩૬૬-૮-૩
*કરખડી	૧૪૧-૧૫-૯ દરાપુરા	૧૭૪૪-૮-૮ (૨) વણ્ણરા	૨૪૬-૬-૫
,, મ હુ ફંડ	૫૬-૧૫ ૦ દણી	૪૪-૧૧-૫ *વીરપુર	૧૦૫-૨-૧
કરણપુર	૪૩-૭-૦ કુશવાડા	૭૮૨-૨-૩ *વિશ્રામપુર	૫૭-૧૩ ૨
*કાદા	૮૨-૦-૫ *પાદરા બોડિંગ	*શાણપુર	૨૭૮-૭-૧૦
*કુરગ	૨૧૩-૧૧ ૭ દાહિસ વા	૪૧-૧૦-૧૦*સાદરા	૧૧૪-૧૪-૭
*કોટણા	૯૨-૫-૩ (૨) પાટા	૮૮-૩-૬ *સાધી	૯૧૧-૭-૧૧
*ગવાસદ	૭૫૫-૮-૮ *પાદરા	૪૬૯-૬-૦ *સાપવા	૭૭-૪-૬
,, મ હુ ફંડ	૩૭-૩-૨ ,, મ. હુ. ફંડ	૬૯૩-૧૩-૧ *સોમજીવા	૪૦૯-૧૪-૧
મોહા	૭૫-૭-૨ *પીપળી	૬૭-૦-૧૧ *સોખા પ્રુડ	૪૦૪-૩-૧
ગોરીઆઢ	૩૬૬-૧૦૮ *મોળ	૧૪૬-૬-૧૧*સોખાપુરાપુ	૮૬-૧-૧૦
*ધાવળ	૪૭૨-૩-૧૧ મદુવડ	૧૪-૦-૨ દુસેપુર	૧૧૧-૧૫-૬
*ચાણસ	૩૨-૭-૩ *મસર	૧૧-૧૩-૮ *રણ	૨૫૫-૭-૪
*ચિત્રાલ	૩૪૧-૭-૪ *મુળપુર	૧૪૮૫-૧૩-૫ સાગમા	૧૮૦-૦-૪
*જલાલપુર	૪૦૩-૬-૧૧ (૨) મુવાલ	૨૯૬ ૧૧-૭ (૪) લુણા	૨૧૭-૬-૧
*જા ડખડા	૩૧૭-૬-૧૦ મોલા	૫૬૮-૫-૦ દરાપુરા મ હુ	
ડખાસા	૩૭૬-૧૩-૩ *મીડાપા	૭૧-૬-૪ ફંડ	૫૭-૩-૪
સાદરા	૨૮-૧-૪ *બદારી	૬૦-૭-૧૦ દરણમાળ	૩-૧-૧૦
આમગા મ.	બાજીજીવસી	૩૬-૭-૦ મગતજી	૨૦-૧૩ ૧૦
ફંડ ફંડ	૨૧-૧-૦ *રાણપુરા	૧૭૮-૪-૦ બેલખારા	૩૭-૨-૪
એ વી રૂલ વા.	અર્તા	૨૪-૩-૮ મદાપુર	૧૫-૬-૬
વડ	૧૩-૨-૫ રસગસવણી	૮૨૬-૬-૦	

પેટલાઢ મહાલ

અમસ	૪૬-૩-૮ પનાથા મ હુ	૬.૯૬-૮-૧ *વિશ્વોદી	૧૦-૫-૬
અરડી	૮૭ ૫-૧૦ પનોલ	૩૬૪ ૫-૧૧*મધી	૨૭૪-૧-૯
કણીઆ	૬૪-૧૨-૩ મેલપુર	૧-૦-૬ બાલી-ટા	૪૬-૧૩ ૨
*કોનોલી	૧૬૨-૧૪-૨ પાડોલ	૨૫૦-૧૫-૩ બાંદવા	૨૨-૪-૪
અગાપુર	૩૦-૮-૭ *પીટી-૪ મ હુ	*મસદ	૪૧૧-૧૪ ૨
*દતાપી	૫૫૬-૩-૯ ફંડ	૧૦૦ ૧૦ ૮ બાંટીએલ	૧૨-૧૦-૬
*કાલીઢા	૧૩૧૩-૮-૭ પેટલી	૩૦૪ ૧૦-૬ બાળેન	૩-૧-૧૧
ગાલી	૪૨-૨-૪ તલાબોરડી	૫-૦-૬ મધરોલ	૨૩૦-૬-૬
પવાળા	૭૪૮-૧૦-૧૦		

(૮) બાકરોલ	૧૪૪-૧-૧૧*રોમોલ	૧૯૭ ૧૫-૧૧ વિરોવ	૧૨૬-૦-૧૦
*કાસર	૧૪૫-૭-૧૧ ,, મ. હુ ફે	૮૧-૧૫-૧૧*માણુજ	૫૦૮-૧૪-૧૦
ખણસોલ	૧૮-૮-૯ રણુ	૦-૧૦-૮ બામણોલી	૪૨-૧-૧
*માડા	૧૧૮-૯-૩ રણુજ	૧૫૮-૧૪-૦ ૧સ બાયા	૪૩૯-૨-૦
*ધુટેલી	૩૯૨-૧૦-૧૧ વટાવ	૭૬-૧૨-૮ સાસેદ	૪૪-૬-૬
જોળ	૩૫-૦-૪ પચરાણીઆ	૧૯-૧૨-૮ સિહોન	૮૩૫-૧૨-૬
*ડમોહિ	૨૩૪-૧૨ ૬ *શેખડી	૧૩૬-૧૦-૧૧*સીમરડા	૩૮૧-૧-૮
*મલાતજ	૮૮૫-૧૦-૯ *ડેમોલ	૮૧૬-૦-૬ સુદરણા	૧૬-૦-૦
ભાડકદ મ હુ	૧૫-૯-૨ સુદરા	૨૪-૫-૧૧ લોબાલી	૩૭-૭-૮
	ફે ૧૫-૯-૨ સુદરા	૧૧૬-૭-૭ *મડેરજ	૫૦-૭-૧૦
*મહેળાવ	૧૩૩૪-૧૫-૦ થલેડી	૧૨૩-૬-૬ (૨) માનપુરા	૬૮-૬-૦
*માલાવાડા	૨૫૪-૫-૫ *ધમજ મ પુ.	૬૩૪-૧૪- *દેવા	૨૬૮-૫-૦
મોગરી	૬૯૨-૪-૧૦*રામપુર	૧૩૫-૫-૫ ધમજ સા પુ ના	
મોરડ	૧૨૩-૪-૧ નવામામ	૧૩૯૨-૭-૮ નોકર મોતી કાળા-	
રમોદી	૪૫-૮-૭ *વિશ્રામપુરા	૫૦-૧૩-૫ નું પ્રો. ફે	૨૧૧-૧૨-૧૦

ભાદરજી મહાલ

કણુજ	૧૮૭-૦-૧૦*કારોળા	૧૬૫૧-૭-૩ રહેલ મ હુ ફે. ૭૧-૧૨-૫	
કિંબોડ	૭૧-૫-૧૧ ,, મ. હુ ફે	૧૩-૦-૪ લાલપુરા	૩૦-૧૦-૬
કોસિદ્રા	૪૦-૧૧-૧૦*પીપળા	૩૮૨-૧૫-૧ વટાદરા	૫૬૭-૬-૧
*મબીરા	૧૨૧૩ ૧૪-૧૧*બામણમામ	૧૭૦૬-૧૫-૦ વાસણા	૧૦૩-૧-૮
,, મકાન હુ ફે	૪૧-૬-૧ *ભાદરજી બા પુ	૭૬૩-૧-૨ બામણમામ-	
ચમારા	૨૨૦-૨-૫ *સુદજી	૩૧૦-૫-૬ મ હુ ફે	૧૨૩-૩-૨
ચુવા	૨૬૦-૧૫-૬ *શેરડી મોટી	૧૮-૭-૪ *વાલવોડ	૩૫૫-૬-૧૦
*જલુધ	૨૦૦-૩-૧૧*રણોલી મ હુ.	જાઝ	૨૦-૩-૨
કોસિદ્રા મ.	ફે. ૪૬૯-૮-૧૧*કાણીસા		૧૦૨-૧૪-૮
હુ ફે	૨૭-૪-૬ *જલસણુ	૧૦-૨-૧૧*ફીણાન	૧૭-૩-૭
*જોશીકુવા	૩૨૫-૧૧-૧ *રહેલ	૧૮૬૫-૬-૫	

વડોદરા મહાલ

અકોટા	૩૩-૯-૪ ગોસિદ્રા	૩૦-૧૨-૧૧ સમસપુરા	૪૦-૧૨-૧
આમલીઆરા	૧૦-૧-૯ *કુમાડ	૧૬-૫-૧૧ ઠાલી	૪૧૪-૧૫-૫
અટલાદરા	૧૧૩-૧૨-૮ ધનિયાવી	૧૨-૮-૧૧*કાસીપુરા	૨૮૩-૮-૨
*આળેડ	૩૧૧-૧૧-૮ ધનોરા	૩૨-૧૨-૨ કેવનપુર	૪૨-૧૫-૭
(૨) અ કોડીઆ	૫૩૨-૨-૫ *પદમના	૫૮૦-૦-૫ બાયલી	૪-૧૫-૬
બીલ	૨૫-૩-૦ અલ્હાદપુરા	૨૩-૨-૦ કરાલી	૮-૪-૦
*ખાનપુરા	૬૬-૪-૭ *ઉડેરા	૩૪૬-૧-૧૧*કોયલી	૧૭૬૯-૧૩-૧૦
ગોરવા	૩૮૧-૬-૩ ભીટીઆમેદાદ	૬-૧૦-૬ (૨) માણુજ	૨૨-૭-૧
કપુરાધ	૫-૨-૧૦ (૩)કરચીઆ	૧૭૪-૦-૬ રાયપુરા	૬૮-૧૩-૨
*ઈટોતા	૬૪-૧૩-૮ સમા	૪૦-૬-૦	
ગોત્રી	૪૪૭-૬-૧૦ મકરપુરા	૧૨-૫-૮ સુખાનપુરા	૨૫-૩-૬
તાદળમ	૫-૨-૧૧*દશરથ	૧૦૦૫-૦-૧૦ મારેકા	૧-૦-૦
*મોતીઆપુરા	૨૦-૬-૬ કોટણા	૧૦૭-૬-૧ મીજલપુર	૧૩૪-૩-૫
રણોલી	૧૩૦૫-૫-૭ ઠામાપુરા	૫૬-૧૨-૧૦ કાજલપુર(સાકરદા)	૨૩-૧૦-૪

રમણગામડી	૧૩૨-૧૨-૫	વડસાલ	૧૭૧-૧૪-૩	*સેરખી	૨૪૬-૪-૧૧
વડલા	૫૫-૪-૨	(૧૦) વરણામા	૯૮૬-૧૦-૨	*સેવાસી	૧૧૦-૩-૧૧
વેમાલી	૫૦-૧૫-૦	,, મ હુ ફે.	૬૭૬-૮-૪	*સોખાડા	૯૭૭-૧૦-૪
*વડસગ	૧૨-૫-૫	વાસણા કોતરીઆ	૪૭-૧૧-૦	સોનારદુધ	૬૬-૧૫-૧૧
*સીરવા	૨૧-૭-૧	*સમીઆવા	૧૪૨-૧૨-૨	સિયદવાસણા	૫૫-૧૨-૭
વીરોદ	૨૦-૧૪-૦	(૨) સલાડ	૨૭૬-૭-૧૧	*સાકરદા	૨૧૧-૦-૫
કરોળીઆ	૨૯-૧૩-૭	*સુ દરપુરા	૪૦-૧૪-૦	ચંદાપુરા	૭-૪-૩
*ચાપડ	૨૩-૪-૧૦	*પાતળવેણી	૩૫-૮-૭	હરભૂમી	૯૫-૧-૧
*છાણી	૨૨૭૨-૧૧-૭	ફાજલપુર (પેર)	૨૨-૦-૩	*અણખી	૧૭-૬-૭
ગાળુના	૨૯૫-૧૫-૧૦	*ખાજવા	૧૬૭-૧૫-૬	*સમસાખાદ	૮-૩-૧૦
*તતારપુરા	૧૨૧-૫-૧૧	*ખીલ મ હુ. ફેડ	૧૩૧-૧૫-૬	અ પાડ	૧૮-૧૧-૦
તરસાળી	૨૧૫-૨-૧	મહાપુરા	૫૬-૯-૦	લાલછપુરા	૩૪-૯-૧૧

વાઘોડીઆ મહાલ

ખેરવાડી	૩૩૧-૯-૩	ખ ધા	૧૪૬-૫-૪	*માડોધર	૨૭૮-૫-૧૧
કુમેટા	૬૩-૧૧-૨	રવાલ	૮૦૧-૫-૧૦	(૪૦)વાઘોડીયા	
ગળદરા	૫૬-૧૩-૧૧	સકરપુરા	૫૬-૨-૧	મ હુ ફે	૧૯૧-૬-૯
(૯) જરોદ	૩૩૧-૧૪-૮	ગહકુષ	૬-૧૫-૧૧	*કરમાલીઆપુરા	૩૫૨-૧૩-૬
કાશીપુરા	૧૦૮-૧૪-૨	આસોજ	૪૧-૧-૫	ગુમલપુર	૪૮-૯-૧૧
દાડીઆપુરા	૧૦૯-૨-૩	લીસોરા	૨૫-૧૩-૧૦	સામાડોલ	૪૭-૩-૦
ગુતાલ	૧૨૨-૧૩-૦	અડીરણ	૧૭-૪-૧	અહુવા	૨૦-૫-૨
બણીઆરા	૧૪૪-૨-૭	કોટખી	૧૯૭-૬-૩	*પીપળીઆ	૪૫૩-૨-૨
લીમડા	૧૦૬ ૧૨ ૯				

શિનોર મહાલ

(૨) આનદી	૫૫૨-૨-૫	તેરસા	૧૦૩-૧-૧	સાધા	૬૪-૫-૦
અચીસરા	૧૬૯-૮-૧	દામનગર	૭૩-૯-૨	માનેથા	૧૪૬-૧-૧
*અચાલી	૨૦૬-૫-૧	દામાપુરા	૧૫૪-૩-૩	(૨) વણીઆદ	૯૪-૨-૭
કણુજોદા	૧૫૦-૧-૫	દરીઆપુર	૭૬-૧૫-૫	*વરખડ	૨૦૯-૩-૩
*નાના કરાળા	૩૩૨-૬-૧	પુનીઆદ	૧૬૮-૧૧-૬	સિરોળા	૧૩૪-૪-૪
(૪) મોટા કરાળા	૯૮૫-૦-૯	ફેડળીઆ મોટા	૭૦૨ ૧૫-૩	*સીમળી	૧૫-૫-૨
*કુકેસ	૨૬૩ ૧૩-૧૧	બરકાલ	૧૦૬૯-૫-૧૦	સેગવા	૨૧૪-૬-૦
*છાણુમોઢ	૯૯-૬-૩	*માવળીઆ	૧૦૬-૬-૮	મોદોળ	૧૦૭-૨-૧૦
*ઝાઝડ	૬૮૮-૧૨-૫	*માલપુર	૬૧-૧૫-૦	*તેનતલાવ	૧૧૫૭-૧૧-૬
*ટીબરવા	૪૬૩-૧૨-૬	માલસર	૧૧૩૯-૦-૪	નાન હળીપુરા	૧૩૪-૧૩-૫
ખીલલી	૧૪૮-૭-૯	*માજરોળ	૮૩-૫-૮	*ગરાડી	૭૯-૧૫-૪
તેનતલાવ મ હુ ફે	૩૧-૦-૬	માડવા	૪૮-૮-૧૧	*સાદલી	૪૬૪-૪-૦
*અનસયા પ પુ	૩૮૦-૫-૧				

સામેડા મહાલ

અલ્હાદપુરા	૬૨-૧૪-૦	ખોડેલી	૧૨૩-૨-૮	માયુ	૧૩૪ ૧૨-૦
અરીકા	૧૩૦-૩-૩	ફાફટ	૬૪-૪-૫	ગુડેર	૪-૧૩-૦
આન દપુર	૧૦-૧૩-૮	ખાટપુર	૨૨૦ ૧-૧૦	*ગુડીયા	૧૫૧ ૧૦-૬
કસુ ખીઆ	૫૧૬-૮-૭	મગનપુરા	૯-૦-૪	પીકા	૬૩-૩-૬
*કાવીકા	૨૧૬-૧૦-૨	માકણી	૪૮૫-૦-૯	ગરડા	૯૩-૮-૪
ક ડેવાળ	૧૨-૩-૨				

ખુનવાડ	૨૫૭ ૧૪-૧૧	માલપુર	૧૪૦-૧૭-૧૧	ઝાપ	૬૬-૧-૯
કોટા	૧૯૪-૫-૫	માલપુર	૧૫૩-૩-૬	ચ દાનગર	૮૬-૧૭-૦
*ટોંબા	૬-૨-૧૧	તાલેજા	૨૧૬-૭-૨	સરડોઆ	૨૮૨-૧૪-૩
રાજનગર	૩૧-૨-૩	નંદપુર	૬૭-૧-૧	સોનગીર	૧૦૫-૧૪-૨
રતનપુર-કામરેજ	૩૨-૭-૩	પગવટા	૩૪-૧૩-૯	(૨) હાડોદ	૨૪૭-૨-૭
*લોડોદ	૧૭૦-૧૧-૫	(૨) પીપળસા	૬૦-૧૫-૭	પતરા	૮૮-૧૦-૭
લાહરસ	૨૬-૭-૧	સ ખેડા	૭૨૬-૫-૯	સૂચીધોડા	૭૬-૫-૯
વાગેયા	૧૮-૬-૬	વડેલી	૧૭૯-૪-૨	પાટણા	૮૭-૪-૦
વાસણા	૨૯૬-૬-૫	ગોલાગામડી	૫૦-૧૨-૪	હરેશ્વર	૨૮-૭-૧૧
ડોળમાર	૮૨-૬-૦	લોટોઆ	૩૭-૧૫-૦	ઝરવણ	૧૨-૫-૪
પાણેજ	૪૭-૨-૬				

સાવલી મહાલ

કુનપાડ	૨૫-૦-૦	ધ ટોયાળ	૧૬-૬-૪	*મ જુસર	૬૨૭-૧૨-૬
સમલાયા	૬૬-૧૧-૧	*ડેસર	૧૬૪-૬-૨	ચારદાપુર-વેજપુર	૩૬૬-૧૨-૯
*અ જુસર	૩૭૨-૧૫-૭	ડેસર મ કુ	૬૬ ૫૭-૨-૦	શાંતિપુર-વેજપુર	૧૦૮-૧૭-૨
અલીદ્રા	૧૫ ૧૫ ૩	ધનવેજ	૨૧૧-૭-૩	રાણીઆ	૧૧૭-૩-૩
ઉત્તમનગર	૯૬-૧-૬	(૮) ધર્મપુર	૧૦૭-૫-૪	રાણીપુરા	૭૫-૬-૦
ખાખરીઆ	૩૯૭-૦-૩	*નમીસરા	૧૭૪-૧૫-૦	વરસડા	૭૧૦-૧૫-૫
બલમા	૯-૧૨-૩	નાની ભાડોલ	૧૨૪-૭-૧૦	વાલાવાવ	૧૪૨-૭-૧૦
કડાચલા	૬૨-૫-૭	પીતોલ	૧૧૬-૭-૯	*વેજપુર	૨૮૦-૧૨-૧૧
તુલસીપુરા	૧૭૯-૧-૦	આકરોલ	૪૫૬-૧૦-૧૧	મોટી ભાડોલ	૧૨૪-૪-૮
સાદાસાથ	૩૮૨-૫-૭	રતનપુરા	૩૩૦-૧૨-૫	*કદા	૨૧૦-૪-૪
અરધીઆ	૧૧૦-૭-૦	ગેરાધુવા	૭-૨-૮	બહુથા	૯-૨-૪
(૪) ગામડીઆ	૨૪૬ ૧૨-૨	મુઢેવા	૧૧૯ ૧૪-૧૦	રામનગર પેટા-	
ગોહડા	૧૪૫-૧૪-૬	મુલાન	૧૫૫-૧૨-૩	પરા પસવા	૨૧-૭-૦
કુડાવ	૩૭૪-૬-૬	સમવાયા રેશન વા	૬૮-૦-૪	વેજપુર મ કુ	૬૬ ૧૮૬-૬-૩
*પોઠ્યા	૨૭૫-૮-૧૦	લામડાપુરા	૧૩૦-૧૦-૧૦	ચકિતપુરા	૧૨-૫-૨
વઝેસર	૧૨૮-૧૨-૫	બ જુગેરલ	૮૧-૪-૪		

દા ન વાચનાલયો

અનરપુરા	૨૪ ૧૫-૧૧	કાસેર	૫૭-૬-૧	મહીસા	૬૧-૧૪-૭
આગોદ	૨૦૮-૪-૧૦	કુળગા	૫૮-૧૧ ૭	રતનપુરા	૧૮-૧૦-૩
આત્રોલી	૭૪-૭-૨	ખાનપુર	૫૧-૧૧-૧	રૂઢણ	૨૭-૭-૬
નાવલી	૪૦-૮-૮	ધોડાસર	૧૩૭-૦-૪	લસુન્દા	૧૩૬-૧૭-૧૧
પણસોરા	૧૯-૫-૦	ચીખોદા	૦-૧-૫	વડલા	૭૫-૧૧ ૦
પડોળી	૮૫-૨-૧૧	છીપડી	૨૭-૧-૧૦	આમરખા	૬-૬-૪
વાસદ	૫૧૫-૫-૦	નાપાડ	૧૬૫-૨-૨	સારસા	૨૪-૧-૬
વાસણા	૧૩૬-૪-૧૦	*પીપળાવ	૧૧૮-૭-૧૦	*સીંછવાડા	૪૭-૧૩-૦
વીણા	૨૯૮-૧૫-૪	બોઆસણ	૨૫-૧૪-૮	સિદ્ધુજ	૨૫-૨-૫
વઢણા	૨૦૮-૧૨-૮	બરોડા	૩૧-૭-૭	સદેસર	૭૧-૭-૭

નોટિસ

આથી ખૂબર આપવામા આવે છે કે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મહાજન લિમિટેડના સભાસદોની બાવીસમી વાર્ષિક સાધારણ સભા, રાવપુરા, વડોદરામા આવેલી મહાજની રજિસ્ટર્ડ ઓફિસમા રવિવાર તા ૬ ફી ઓક્ટોબર સને ૧૯૪૬ ના રાજ બપોરના બે વાગે નીચેના કામે કરવા મળશે —

- ૧ તા ૧-૮-૪૫ થી તા ૩૧-૭-૪૬ સુધીના બાર માસનો વ્યવસ્થાપક મહાજનો રિપોર્ટ તથા ઓડિટરે તપાસેલો હિસાબ મજૂર કરવો.
- ૨ નફાની વહેંચણી બહેર કરવી.
- ૩ નવા વર્ષ માટે પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ, ઓડિટર તથા વ્યવસ્થાપક મહાજના -હોદ્દો છોડતા ત્રણ વ્યવસ્થાપકોને બદલે બીજાઓને નીમવા અગર તેઓને ફરી ચૂટી કાઢવા.
૪. નવા વર્ષની આવક તથા ખર્ચનું અદાબખતક મજૂર કરવું.
૫. એ પ્રમુખ સાહેબ તરફથી સભામા બીજુ ને કામ રજૂ થાય તે કરવું.

સર્વે સભાસદોને વખતસર સભામા પધારવા વિનંતિ કરવામા આવે છે

વડોદરા, }
તા ૭-૯-૪૬ }

વ્યવસ્થાપક મહાજની આગાથી
વા. ના અમીન
મત્રી

ટીપ — વ્ય મહાજમાં ખાલી પડેલી જગ્યાઓ માટે ઉમેદવારી કરવા ઇચ્છનાર સભાસદે પોતાની લેખી ઉમેદવારી સાધારણ સભાનો તારીખ પહેલા સાત દિવસ અગાઉ મહાજની ઓફિસે મોકલવી જોઈશે આવા ઉમેદવાર કોઇ પુસ્તકાલયના મત્રી વા પ્રતિનિધિ તરીકે ઉમેદવારી કરવા માગતા હોય તો તે પુસ્તકાલયના મત્રી વા પ્રતિનિધિ તરીકે તેમને સ્વીકાર્યા જઇલે તો તે પુસ્તકાલયનો હરાવ પોતાની ઉમેદવારી સાથે મોકલવો જોઈશે, અને જો તે સ્વતંત્ર રીતે ઉમેદવારી કરતા હોય તો તેમની ઉમેદવારીને બીજા એક સભાસદનું લેખી અનુમોદન સદર ઉમેદવારી સાથે મોકલવું જોઈશે.

આવતા માસની કાર્યદિશા

- (૧) અઢાલો ટકાવારીના ધોરણે જ મંજૂર થાય છે, માટે તે પ્રમાણે જ ગોઠવી મહદની માગણી કરશે. કસ્ટાઓએ અને મહાનવાળા પુસ્તકાલયોએ આ સૂચના ખાસ ધ્યાનમાં લેવા વિનંતિ છે
- (૨) તમામ કાયમનિધિ અને લોકમહદની રકમ તૈયાર હોય તો જે તે સ્થળે મોકલવા તજવીજ કરે.
- (૩) મોટા ભાગના ગ્રામ તેમ જ કસ્ટા પુસ્તકાલયો તરફથી હજી વાર્ષિક નિવેદનો ખાતા તરફ આવ્યા નથી તે તાકીદે ખાતામાં મોકલી આપવા તજવીજ કરવી.
- (૨) થોડું લણેલાં પ્રોટો માટે પણ વાચનપ્રચાર માટેની પુસ્તિકાઓનો પ્રચાર કરે.
- (૫) ગુ વ સોસાયટીના ચાલુ વર્ષના લેટપુસ્તકો જેમણે હજી સુધી મંગાવી લીધા ન હોય તેમણે સહર સરથાને જરૂરી માહિતીપત્ર ભરી મોકલી મંગાવી લેવા તજવીજ કરવી.

વડોદરા,
તા. ૭-૬-૪૬ }

ઉ. મો. પટેલ
અવેળ વ્યવસ્થાપક.

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય

સાવંજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નં. ૨

વિષય

સામયિકોની ભલામણ

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર-અમદાવાદ તરફથી પ્રસિદ્ધ થતા ગુજરાતી સામયિકો “હરિજનપ્રધુ” (વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૬-૦-૦) તેમજ “શિક્ષણ અને સાહિત્ય” (વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૪-૦-૦) ગયા વર્ષે બધ હતા તેનું પુન પ્રકાશન ચાલુ વર્ષમાં શરૂ થઈ ચૂક્યું છે અને નિયમિત પ્રકટ થયે જાય છે એમા આવતા સગ્ગર-શિક્ષણ પ્રચારક લેખોને લઈને એની ઉપયોગિતા જોતા એ સામયિકો પુસ્તકાલય સરથાઓમાં, આવકારવાનું છે,

પણી અગાઉ પ્રસિદ્ધ થતું “ પૂર્ણ ” માસિક (વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫-૦-૦)
પણ હવે ફરીથી પ્રસિદ્ધ થવા માંડ્યું છે સગમ રાજ્યના જે પુસ્તકાલયોને એ મંગાવવા
હશે તેઓ પોતાના બજેટની યાદીમાં તેને સામેલ કરશે ઉપરાંત, હમણા રાજકોટથી એક નવું
માસિક “ ચેતન ” (વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૭-૦-૦) પ્રસિદ્ધ થવા માંડ્યું છે તેને
પણ રાજ્યના પુસ્તકાલયોમાં ખરીદવા બલામણ કરવામાં આવે છે

વડોદરા,
તા ૧૧-૬-૪૬ }

ઉ મો પટેલ
અવેશ વ્યવસ્થાપક, પુસ્તકાલય ખાતે

કાવ્યમનીષી અને ગીતાભૂષણ શ્રી. જમિયતરાય આચાર્ય (કરાચી) કૃત શ્રી પ્રભુ તત્ત્વપ્રચારક ગ્રંથમાળાનાં પુસ્તકો

કર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિ તેમ જ માનવતા અને સમભાવદર્શક તથા નવરાષ્ટ્રવિધાયક
તેમજ રાષ્ટ્રભાવનાપોષક અપૂર્વ ગ્રંથો

નંબર	પુસ્તકનું નામ	વસ્તુ	કિંમત આના
૧	પ્રભુનો આદેશ	દુહ્યોર્મિ કાવ્યરૂપ	૬
૨	જીવન વિકાસ	યુવાનોને પ્રેરણાત્મક સંદેશ	૭
૩	યોગામૃત ભાગ ૧ ભા.	કર્મરહસ્ય	૮
૪	” ભાગ ૨ ભા.	આત્મવિજ્ઞાન	૧૦
૫	” ભાગ ૩ ભા.	સ પ્રદાય-મીમાંસા	૬
૬	” ભાગ ૪ ભા.	પ્રાણ અદ્વૈત	૮
[યોગામૃતના ૩ થી ૬ ભાગો કે ગીતાના માધ્યમ વિવરણરૂપ છે.]			
૭	પરમાત્મદર્શન ભાગ ૧ ભા.	પ્રભુવાદ	૧૧
૪૮	” ભાગ ૨ ભા.	એક જ સાધના	૧૧
૮	” ભાગ ૩ ભા.	જીવ-ઉદ્ધાર	૧૨
૪૧૦	દાંપત્ય ગીતા	શ્રી પુરુષનો ધર્મ કરાર કાન્યકાંચ અપભ્રમ	૪
૧૧	ઉદ્ધોધન	કાન્યકાંચ પદ	૮
૧૨	આધ્યાત્મિક વિચારમૃદિ કાવ્ય મથ	પદ	૪
૧૩	દિવ્ય સંદેશ	અગદપદ	૪
૧૪	યુગ સ્મૃતિ	સૂત્રાત્મક ગદ્ય	૪
૧૫	અખંડ દર્શન	ગીતા નિષ્કર્ષ	૬
૧૬	આર્ષદિપ્તિ	આર્ષ દિગ્દેશિકા યાને સનાતન ધર્મની સંસ્કૃતિ	૯
૧૭	રામભજનમાલા	સરત ભોધકાન્ય પદમય	૬
૧૮	નવરાષ્ટ્ર ધર્મવિધાન	હવે પછી	

* આ ચિહ્નવાળા પુસ્તકો સિદ્ધમાં નથી

મંગાવવા માટે હજો—પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. વડોદરા

બહાર પડેલ છે

પાટણપતિ જયસિ હદેવના વૃદ્ધત્વ
કાળની રાજધિરાજના સમય પછી
આગળ વધતી ઐતિહાસિક
નવલકથા

રાજરોષ

લેખક જેઠાલાલ ત્રિવેદી

પૃષ્ઠ ૧૮૪, પાકું બાઈન્ડીંગ

રૂ. ત્રણ . ટ. બે પાંચ આના

સિદ્ધરાજ મહારાજની ઉત્તરાવધામા
નાગરમત્રી દાદક મદામાત્મ પદે હતા
ત્રિભુવનપાળ સોલકીના પુત્ર કુંભારપાળ
ઉપર મહારાજની આખ લાય બની હતી,
એમ પ્રથમો જણાવે છે ગજરાયની જ્વાળા-
માથી બચવા દેશવટે નીકળેલા કુંભારપાળ સોલ-
કીના ગુપ્ત બ્રમણની અનેક રોમાયક કથા
કાકલદેને પણ ધ્યાન્ય ભૂમિકા મળી છે.

★

અન્ય નવાં પુસ્તકો

નિરજના [નિરૂપમાદેવી]	૩-૦-૦
મારુ ઘર [સ્ત્રી ઉપયોગી]	૬-૦-૦
દિલના ડબ [સામાજિક]	૨-૮-૦
અણહીલવાદનો યુવરાજ	૪-૮-૦
લખો :—	

જીવનલાલ અમરશી મહેરા
પીરમથા રોડ, અમદાવાદ

નવાં પુસ્તકો

ધ્રુવકે બોલ્યું નીરુ દેશાઈ ૨-૪
['૪૨ની લોકકાન્તિને આવેખતી અદ્ભુત
નવલકથા]

વૃજરાણી સ્વ. પ્રેમચંદળ ૩-૮
[સ્વ. પ્રેમચંદળની તફન નવી સામાજિક
નવલકથા]

પ્રેમ-પ્રતિજ્ઞા " ૩-૮
[સ્વ. પ્રેમચંદળની તફન નવી સામાજિક
નવલકથા]

અજ્ઞાતા યુ વ શાહ ૧-૮
[સાક્ષી યુ વ શાહની તફન નવી જ વાર્તા]

પ્રેમ અને પૂજા
ભા ૧-૨ દર્શક ૫-૦
[સ્વામી આનંદની
અભ્યાસપૂર્ણ પ્રસ્તાવના સાથે]

વિવાહમંદિર નારાયણબાણુ ૩-૦
વિસર્જન અમ્મ. પલારા ૨-૮
[પ્રાતપ્રાતની પતિતાબોની હૃદયદ્રાવક કથાઓ]

બહિષ્કાર પલારા ૩-૦
[પ્રસ્તાવના ડૉ હરિપ્રસાદ મ દેસાઈ]
[અત્યંત રસિક સામાજિક નવલકથા]

પરિહાસ સ્વ પ્રોફે ૦ નવલરામ
જ. ત્રિવેદી ૨-૮-૦

નાના હતા ત્યારે
ડૉ. હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ ૨-૮

તૈયાર થતા પુસ્તકો
અદર્શન ડૉ હરિપ્રસાદ મ દેસાઈ
શેષ વિવેચનો સ્વ પ્રોફે નવલરામ
જ. ત્રિવેદી

પ્રવાસી પ્રોફે ના મી. ફડકે
— લખો —

આદર્શ પુસ્તક ભંડાર

ભદ્ર અમદાવાદ
તા ૬ અમારે ત્યાંથી શિષ્ટ સાહિત્યના તમામ
પુસ્તકો મળશે લાયકેરીઓના ઓડ રે
પર પૂરતું ધ્યાન આપવામા આવે છે

જેમના હાસ્ય પર કદીય બાધ્યની જરૂર પડતી જ નથી
તે હાસ્ય રસના જાણીતા લેખક : 'બેકાર'નું
અનોખું હાસ્ય સર્જન બહાર પડ્યું છે

આ નં દ ઘ ર

જેવું નામ છે તેવું જ આનંદનું ધામ છે. આ હાસ્યમય નવલિકાસમ્રાટ
જન્મના જોગીઓને પણ હસવાની ગેરંટી આપે છે. દળદાર પુસ્તક
જડા કાગળ, પૃષ્ઠ ૨૪૦ છતાં મૂલ્ય ફક્ત ત્રણ રૂપીયા.

આ જ લેખકનાં બીજાં હાસ્યરસિક પુસ્તકો

સનમની શોધમાં ૩-૦-૦ રમતા રામ ૨-૮-૦

હાસ્ય મંઝીલ ૩-૦-૦ અક્કલના ખાં ૨-૮-૦

: : કલમ ચાબુક ૧-૮-૦ : :

શિષ્ટ અને સંસ્કારી અન્ય નવાં પુસ્તકો

હાથની બાધા	૬-૪-૦	ચરદ્વાણી (રમણલાલ સોની)	૨-૦-૦
શક્તિવર્ધક આસનો	૪-૦-૦	બાતાસી (,)	૨-૮-૦
બલૂન પ્રવાસ (જૂલેવન)	૩-૦-૦	સોહાગરાત (,)	૩-૦-૦
કૃષ્ણકાન્તનું વિલ(બકિમબાણુ)	૨-૮-૦	વિજયા (ચરદ્વાણુ)	૨-૮-૦
દુર્ગેશન દિની (,)	૪-૦-૦	પ્રણયયજ્ઞ (સામાજિક)	૨-૮-૦
મોક્ષદા (નિરૂપમાદેવી)	૪-૦-૦	કરમની કહાણી (,)	૪-૦-૦
મિલન, (નારાયણબાણુ)	૪-૦-૦	સુકિત (કાન્તિકારી)	૧-૮-૦
વારસદાર (,)	૩-૦-૦	માધવી (ટાગોર)	૧-૮-૦
પતિતમ દિર (,)	૧-૧૨-૦	દિગ્દેશીવ પ્રભાત	૩-૦-૦
ઈંકી હારમોનિયમ ટીચર	૪-૮-૦	ઉદ્ધૃતિપિ પરિચય	૦-૮-૦

શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય છુકમેલસં ટાવર રોડ
પંદીરાઈ : સુરત

નવા જ ગ્રંથો

રજની

કિ. રૂ. ૪) પાકું પૂ. ૬

ઉદામ વિચારશ્રેણીથી વિભૂષિત રજની એકવીસમી સદીનું અદ્ભુત ચિત્ર 'ચિરંતન' આખ સમક્ષ ખડું કરે છે

ભભૂકતી જવાળા

કિ મત રૂ. ૪) પાકું પૂ. ૬

શ્રી રામભાઈ અમીને સમર્થ સાહિત્યકાર શ્રી રામનારાયણ વિ પાઠકની પ્રસ્તાવના સાથે, સને ૧૯૪૨ ની લોકકક્ષિતિને જનતાએ કેવી રીતે મૂર્તિમત કરી તે નવલકથારૂપે સુદર શૈલીમાં રજૂ કરી છે

કાન્તિ-નાદ

શ્રી દિવ્યાનંદ કિ.મત રૂ. ૩)

શ્રી દિવ્યાનંદ નાટ્યલેખક તરીકે જાણીતા છે-તેઓ કાન્તિની ભૂમિકાને ઉચ્ચ આ યાત્રિક કક્ષાએ ખેંચી જાય છે લેખન પોતાની ભાવના-જરતી-જોશીલી કલમે નવલકથાને એક પ્રખર નિબંધરૂપે આલેખે છે લેખકનું માનસ કથા-વસ્તુને એટલી જડપથી એટલી સચોટતાથી રજૂ કરે છે કે વાચક તેમાં અત્યંત ઘસડાઈ જાય છે " પ્રજાજયુ "નો એક જ અભિપ્રાય બસ છે

ત્રેમળ જ્યોત

કિ મત રૂ. ૨૫

શ્રી મુરલી ઠાકુર પ્રગતિશાળી યુવાન લેખક છે એમણે આ ગ્રંથમાં શહેરી અને ગ્રામજનને સ્પર્શતા અનેક પ્રશ્નોની દ્રષ્ટી વાર્તારૂપે છણાવટ કરી છે

આશીર્વાદ

કિ મત રૂ. ૨)

સને ૧૯૨૧ ના રાષ્ટ્રીય જુવાળને મૂર્ત કરતી-સમાજના એક અદ્ભુત કોષકાને ઉકેલતી નવલ-કથા મહાત્મા ગાંધીજીના જીવન સિદ્ધાંતને રંગરંગમાં વણી લેનાર સિદ્ધી, સેવક ભોજરાને રમ્ય જીવનશૈલીમાં રજૂ કરી છે

મણુ પાંખડી

કિ મત રૂ. ૩)

શ્રી નીર દેસાઈ રચિત આ નવલકથામાં સમાજની ભૂની જાગૃતિ પ્રજ્વાલિકાઓને ફગાવી દઈ નવ ધડતર કરવા, મદદ, મહેશ, ઉમા અને વાસતી બહેનના પાત્રોને તેમણે રમતા મૂક્યા છે

રાજલક્ષ્મી

કિ. રૂ. ૪) શ્રી પ્રદ્યુમ્ન

નર્તકી-નારાયણા જીવનનો આજના પરિવર્તન યુગમાં શિષ્ટ શૈલીએ સુદર ઉકેલ સજે છે

બીજા પુસ્તકો માટે

પ્રાર્થમ લીસ્ટ મગલો

શ્રી. ઈન્દ્ર વસાવડા, શ્રી. દિવ્યાનંદ

શ્રી બલ્લભચંદ્ર રચિત

અક્ષા	૩-૦	શ્રીદેવી	૩-૮
અપાણુ	૩-૦	કુકન	૩-૮
ગંગાનાં નીર	૩-૦	આમીજમ	૩-૮
પ્રીતમની પ્યાસ	૧-૮	સોહાગણુ	૪-૦
ચોગી કોણુ ૩	૧-૮	નિશીગ ધા	૧-૮
ઈન્દ્રવરુ જૂન	૨-૪	રૂપા	૧-૮
		મણુ હેયાં	૨-૮

તમારો ઓર્ડર તુરત જ નોંધાવી દો

નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, ભદ્ર : અમદાવાદ

તમારા બજેટમાં નાંધી લેજો

ગુજરાતનું લોકપ્રિય સાંસ્કારિક માસિક પત્ર

હાર્મિ અને નવરચના

સપ્તાહ

ધર્મચરણ દવે

- શ્રી. અવેરચ દ મેઘાણી જુલાઈ અંકથી ગુજરાત, કાઠિયાવાડના વીરજીવનને આલેખતી પ્રાણવાન ચાલુ વાર્તા શરૂ કરે છે. વાર્તાનું નામ છે 'કાળચક્ર' એક વાર શરૂ કર્યા પછી અત સુધી તમને એ પકડી રાખશે
- ગુજરાતનું આ શ્રેષ્ઠ માસિક પુસ્તકાર થઈ ચૂક્યું છે દર મહિને ૮૦ પાનાં, ખૂબ જ વૈવિધ્યભરી સામગ્રી અને છતાં લવાજમ માત્ર રૂ. ૬
- ગુજરાતના લોકસેવકો અને વિદ્વાનોના પુસ્તકો સહકારથી આ માસિક સમૃદ્ધ બન્યું છે.

○ આજે જ ગ્રાહક થવા માટે નામ નોંધાવો ○

લોકશિક્ષણનું માસિક

કો ડિ યું

ત્રી

નાનાભાઈ ભટ્ટ

બીજી વર્ષ શરૂ થઈ ગયું છે. એક વર્ષમાં એણે પોતાનું સ્થાન ચોક્કસ પ્રાપ્ત કરેલું છે.

લવાજમ રૂ. ૪-૦-૦

શિષ્ટ વાર્તાઓનું સામયિક

ક હા ની

ગુજરાતનું આ એક જ માસિક એવું

છે જેમા કેવળ અનેકવિધ વાર્તાઓ

આવે છે તમારા પુસ્તકાલયને

એ શોભાવશે.

લવાજમ રૂ. ૬-૧૨-૦

આ ત્રણે માસિકના લવાજમ નીચેના સ્થળે મોકલો

ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડ

મીનરાજ બિન્દી ગ, ૮૦૫ કાવળાદેવી સુ.ગાંધી ર.

બાલજીવનનું સર્વોત્તમ-સચિત્ર-બાલસાહિત્ય

બાલજીવન

ક્રમિક વાર્તામાળા

(૧ થી ૧૨ વર્ષના બાળકો માટે)

૪૬૨ પૃષ્ઠ અને ૧૩૫ ચિત્રો સહિતના

૭ પુસ્તકોનો સુંદર ગુરુછ

(૧) અટકચાળા વાંદરા	૦-૮-૦
(૨) સહેલી વાતો	૦-૬-૦
(૩) રસમય કહાણીઓ	૦-૬-૦
(૪) ચાલાક ચોર	૦-૮-૦
(૫) હસતા બાળ	૦-૮-૦
(૬) વાઘજીની બોડમા	૦-૮-૦
(૭) પદ્યકથાઓ	૦-૬-૦

આખા ગુરુછના રૂ. ૩-૫-૦

બાલજીવન

કિથોર સાહિત્યમાળા

(૧૦ થી ૧૬ વર્ષના બાળકો માટે)

સપાદક રમણલાલ નાનાલાલ શાહ

(૧) કિથોર વાર્તાવલિ	૮-૮-૦
(૨) પન્નાકુમારી	૦-૮-૦
(૩) પ્રેમનધારા	૦-૮-૦
(૪) આનંદતરંગ	૦-૮-૦
(૫) સત્યકથાઓ	૦-૮-૦
(૬) બન્ય ભારત	૦-૮-૦

આખા ગુરુછના રૂ. ૩-૦-૦

બાલજીવન

ઈસપ નીતિકથામાળા

જગપ્રસિદ્ધ ઈસપની નીતિકથાઓની તદ્દન નવેસરથી બાલસુલભ ભાષામાં લખાવેલી રસમય વાર્તાઓનો મનોહર ચિત્રયુક્ત ગુરુછ

(૧) રામજીનો ખજાનો	૦-૧૦-૦
(૨) વરુણ સગીત	૦-૧૦-૦
(૩) દ્રુપદવાળી	૦-૧૦-૦
(૪) વાદરાનો ન્યાય	૦-૧૦-૦
(૫) શિદ્ધીગણી	૦-૧૦-૦
(૬) વાઘભગત	૦-૧૦-૦
(૭) ગણાના ગધેડા	૦-૧૦-૦
(૮) બાંકુ શિયાળ	૦-૧૦-૦

આખા ગુરુછના રૂ. ૫-૦-૦

બાલજીવન

હાસ્યવિનોદ પુસ્તકમાળા

(૧) હાસ્યગા ભાગ ૧	૦-૬-૦
(૨) હાસ્યગા ભાગ ૨	૦-૬-૦
(૩) હાસ્યગા ભાગ ૩	૦-૮-૦
(૪) હાસ્યગા ભાગ ૪	૦-૮-૦
(૫) આનંદ મજૂપા ભાગ ૧	૦-૮-૦
(૬) આનંદ મજૂપા ભાગ ૨	૦-૬-૦
(૭) કૃતિયો	૦-૫-૦
(૮) મૂર્ખમંડળ	૦-૪-૦
(૯) પોચાના પરાક્રમે	૦-૮-૦
(૧૦) લોળિયા રાજા	૦-૫-૦
૧૦ ચોપડીઓનો અસંખ્ય ચિત્રો સાથેનો ઉત્તમ ગુરુછ કિ' રૂ. ૩-૧૪-૦	

બીજી બાલોપયોગી ઉત્તમ ચોપડીઓ

બાળકોનું રામાયણ ભા. ૧	૧-૦-૦	બાળકોનું અભિદાન	૦-૮-૦
બાળકોનું રામાયણ ભાગ ૨	૧-૦-૦	નરુણો રાજા	૦-૨-૦
શેકસ્પીઅરના કથાનકો ભા. ૧	૧-૦-૦	વિકરાળ વન	૦-૧૦-૦
શેકસ્પીઅરના કથાનકો ભા. ૨	૧-૦-૦	અભિમન્યુ	૦-૬-૦
અણુ નવાજ	૦-૨-૦	અણુવાહન	૦-૬-૦
તુલસીદાસ	૦-૮-૦	કૃષ્ણ કહાણી ભાગ ૧	૧-૪-૦

બાલજીવન કાર્યાલય — બાજવાડા — વડોદરા

અ મારાં પ્રકાશનો

પુસ્તકાલયસાહિત્ય

૮૦૦૦ પુસ્તકોની વર્ગીકૃત	
નામાવલી	૭-૦-૦
૪૦૦૦ " " " "	૫-૦-૦
વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય- પ્રવૃત્તિ	૩-૦-૦
વાતોના પુસ્તકોનો પરિચય ભા. ૨ ભે	૦-૮-૦
અર્વાચીન સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો	૨-૦-૦
પુ પ્રવૃત્તિ, ભાષણો ને લેખો ભા ૧ ભે	૧-૮-૦

જીવનચરિત્રો

દીનબંધુ એન્ડ્રુ	૭-૦-૦
ભારતના સતો	૧-૮-૦
વીર ગાદીદંડ	૧-૮-૦
ભુકર ટી. વૉશિંગ્ટન,	૧-૧૨-૦

વૈદક-આરોગ્ય

કેટલાક રોગો ભા. ૨ ભે	૧-૧-૦
આહારશાસ્ત્ર	૦-૧૪-૦

શિક્ષણ-ઇતિહાસ-વિજ્ઞાન

ભૌતપત્રો દ્વારા લોકશિક્ષણ	૧-૮-૦
બાળકેળવણી	૦-૧૩-૦
તારાશાસ્ત્ર	૦-૧૨-૦
સમાયણ રહસ્ય	૦-૧-૦
આર્યોની ઝોળખાણ	૦-૫-૦
સારી રીતભાત	૦-૪-૦
વૈયાસિક ન્યાયમાળા	૧-૮-૦
ઉત્તર હિંદુસ્તાની સંગીતનો ઇતિહાસ	૦ ૧૪ ૦
ભૂરચના	૦ ૧૧ ૦
માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ શિક્ષણકળા	૦ ૧૪-૦
માટીનો પ્રાકૃતિક ઇતિહાસ	૦-૧૩-૦
વિદ્યાશાળા	૧-૧-૦
શિક્ષણનો શાસ્ત્રાર્થ	૦-૧૧-૦
મિહ	૦-૬-૦
હિંદના ઇતિહાસની વાતો	૦ ૧૨-૦

બાલસાહિત્ય

બાલકુળના પાઠો	૦-૪-૦
પરિમલ	૦-૫-૦

પ્રકીર્ણ

કુમારના ઓરનો (સામાજિક)	૧-૮-૦
કલાપીનો કેશરવ (કાવ્ય)	૭-૦-૦

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મં. લિ.

પા. ભા. નં. ૧૦, - વડોદરા.

અમારી એજન્સીનાં પુસ્તકો

મો ન અમીન, છવન અને કાર્ય ૨-૮-૦	કૃલછાળ ૨-૦-૦
આમચિત્રો ઈશ્વર પેટલીકર ૨-૮-૦	કુમારી હેલન રસૂલભાઈ વોરા ૦-૨-૦
સોરઠરાણી ગો. દા. રાયચુરા ૧-૮-૦	જાતકકથાઓ ચ દ્રશંકર ભટ્ટ ૦-૧૦-૦
નગાધિરાજ " ૧-૮-૦	રામસિંહ રાઠોડ " ૦-૬-૦
કુળદીપક " ૧-૮-૦	કુમાર વીરસેન ભા. ૩ " ૦-૬-૦
સોરઠપતિ " ૧-૮-૦	કીરટોદર ઠાલભાસ " ૦-૬-૦
સોમનાથની સખાતે " ૧-૮-૦	ચાંદરણા પ્ર ગિ. મહેતા ૦-૮-૦
નવલખ સોરઠ " ૧-૮-૦	પ્રભાત પ્રાર્થનામાળા ૨-૦-૦
સોરઠી વીરાંગનાની વાતો " ૨-૦-૦	અ સો. કુમારી યશવત પંડ્યા ૧-૦-૦
દાલચીવડાનું હાસ્યદ્રશ્ય " ૧-૮-૦	છવનસ બારણા (સારદા મહેતા) ૨-૮-૦
ઠાકિયાવાઠની લોકવાર્તા ભા. રજો ૧-૮-૦	બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહ ભા ૧-૨ ૨-૨-૦
હુહાની રમઝટ રાયચુરા ૧-૮-૦	સામાજિક શૃ ખલાઓ ૦-૮-૦
કુચગીતો " ૦-૧૨-૦	મદન મંદિર યશવત પંડ્યા ૦-૧૦-૦
માંધીયુગની વાર્તાઓ " ૦-૧૨-૦	ગજવે ધૂમતો શુજરાતી શબ્દકોષ ૧-૪-૦
દાલચીવડાની દશ વાર્તાઓ " ૧-૮-૦	જવનિકા રેખા કાર્યાલય ૦-૧૨-૦
ગ્રેમલીલા-ભાગ ૧ " ૧-૪-૦	હ સી (નાટક) બી પી. વૈદ્ય ૧-૦-૦
લખેશરી " ૨-૮-૦	જૂની શુજરાતી ભાષા ૧-૧૨-૦
રાસમ દિર " ૧-૦-૦	જાપાનની દેખવણી ૦-૮-૦
રસિયાના રાસ " ૧-૦-૦	કાચાં ફળ ૦-૮-૦
સોરઠને સ્ત્રીમાટે " ૧-૮-૦	
ઉર્નનુ ગ્રૂથલુકામ ૧-૪-૦	

પુસ્તકાલય સ. સ. મહેળા લિ. પા. બા. ૧૦ વડોદરા.

શિષ્ટ અને સંસ્કારી વાચન

વરવહુ અમે	(હૃદય ગર્ભ નવલકથા)	૩-૦
ધૂધવતાં પૂર	(સત્તાવીસ લાક્ષણિક વાર્તાઓ)	૪-૮
પરાણત પ્રેમ	(દર્દભરી દ્વિતચરણ વાર્તાઓ)	૩-૦
લોજ અને કાલિદાસ	(હાસ્ય અને હાજરજવાળીની વાર્તાઓ)	૪-૮
દ્વિદલ	(ચૌદ ચોટદાર સામાજિક વાર્તાઓ)	૨-૮
સામ્રાજ્ય	(ચોવીસ હાસ્યરસિક વાર્તાઓ)	૧-૮
પૃથુરાજ ચૌહાણ અને ચંદ્ર ગરદાયી	(મચિત્ર ઐતિ. વાર્તા)	૨-૮
ગૂજરાતની જૂની વાર્તાઓ	(" " ")	૨-૦
સગી જતુ સૂરત	(હાસ્યરસિક નાટક)	૧-૪
વરધોડો	(જાગ્રત સ્ત્રીત્વનું નાટક)	૧-૪
રગલીલા	(વિવિધ હાસ્યલેખકોની કૃતિઓનું મિશ્રણ)	૦-૧૪
જગતપ્રેરણા	(સ્વ ન્હાનાલાલ કવિનું છેલ્લું નાટક)	૩-૦
રાષ્ટ્રિકા	(રાષ્ટ્રપ્રેમનાં પ્રેરક ગીતો) શ્રી ખખરદાર કૃત	૨-૮
કલ્યાણિકા	(ભાવવાહી લલ્લનો ને ગીતો)	૨-૦
અજ પાની માધુરી	(દર્દલયોં ગીતો)	૧-૦
પ્રેમધનુષ્ય	(સર્ગગ પ્રણયકાવ્ય)	૧-૦
પ્રેકટીકલ સાયકોલોજી	(હિપ્નોટીઝમ, મેસ્મેરીઝમ વગેરે)	૩-૮
હુન્નર રત્નાકર	(અનેક ઉપયોગી નુસખાઓ)	૧-૪
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા	(અરણ્ય કીકા . ૮૦૦ પાના)	૨-૮
મહાભારત	(અઢાર પર્વોનું સ પૂર્ણ ભાષાન્ત)	૨૦-૦
તવશ્રદ્ધવિધિ અને પાર્થિવ પુજન	(શુભરાતીમા)	૧-૦
સેતી સમાજ	(પ્રેરક જીવનચરિત્રો)	૨-૦

એન. એમ. ત્રિપાઠી લિ. બુકમેલર્સ પ્રિન્સેસસ્ટ્રીટ
પબ્લીશર્સ મુંબઈ ૨

‘ભારતી’

તંત્રી : રમણલાલ આણંદલાલ જાની

સચિત્ર રાષ્ટ્રીય સાપ્તાહિક

‘ભારતી’ તમે વાંચો છો ? ન વાંચતા હો તો એક વખત મેળવી વાંચ્યા વિના રહેશો નહિ એક ફેરા વાંચશો એટલે હંમેશા વાંચ્યા વિના ચાલશે નહિ. કારણ તેમા રાજકારણ, સમાજજીવન, સાહિત્ય, ઔદ્યોગિક પ્રવાહો, વીમા ઉદ્યોગ, શુજરાત-કાઠિયાવાડના વર્તમાન, અને સૌથી વિશેષ તો કાપડ ઉદ્યોગ અને વ્યાપારના ખબરો અનેાખી ઢળથી રજુ કરવામા આવે છે તમારા પુસ્તકાલયમા અને ઘરમા ન આવતું હોય તો તુરત જ આહક થયો.

- વાર્ષિક ગ્રાહકોને ભેટપુસ્તક
આપવામાં આવે છે.

વાર્ષિક લવાજમ :

રૂા. ૮-૮-૦

આજે જ લખો :

‘ભારતી’ કાર્યાલય

૧૭૪૦, ખાડિયા, સર ચીનુલાલ રોડ

પો. બો., નં. ૧૭૩, અમદાવાદ

તમારા મનપસંદ તમામ વિષયોના વાંચન માટે અનેક પત્રો વાંચવા કરતાં આ એક જ પત્ર તમારા સંતોષતું કારણ બનશે.

તમામ પુસ્તકાલયો

ભારતી
મંગાવે

ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડનાં નવાં પ્રકાશનો

અવેર્ય દ મેઘાણીકૃત		નિરંજન વર્મા-જયમલ્લ પરમારકૃત	
વિશેષન	૩-૮-૦૦	સુભાષના મેનાનીઓ	૩-૦-૦૦
માણસાઈતા તિપા	૨-૮-૦૦	અગનને ગોખે	૩-૮-૦૦
રંગ છે બારાટ	૩-૮-૦૦	ખડીત કચેવરો	૩-૮-૦૦
પરજમા	૨-૮-૦૦	અધુખુટ ધારા	૩-૦-૦૦
હસિયાપારના બહારવટિયા	૩-૦-૦૦	આપણે આગણે ગિડનારા	૩-૮-૦૦
રવીન્દ્રવીણા	૨-૮-૦૦	જીવનસિદ્ધિઓ	૨-૮-૦૦
પ્રજુ પંથપાં	૨-૮-૦૦	અમથી પીણીની અવળવાણી	૩-૦-૦૦
સમરાંજણ	૩-૮-૦૦	સંગેલા	૦-૧૦-૦૦
પરિભ્રમણ	૩-૮-૦૦	પરીકથાઓ ભા ૧	૦-૮-૦૦
સામેલાના સૂર	૨-૮-૦૦	પરીકથાઓ ભા ૨	૩-૮-૦૦
ચપડી ધૂળ	૦-૧૨-૦૦	દેશદેશની લોકકથાઓ ભા. ૧	૩-૮-૦૦
સત દેવીકાસ	૧-૦-૦૦	દેશદેશની લોકકથાઓ ભા. ૨	૩-૮-૦૦
વેરાનમા	૨-૦-૦૦	રૂપકથાઓ ભા ૧	૩-૦-૦૦
તુલસીકાવરો	૪-૦-૦૦	પદ્મી-પરિચય ત્રયાવલિસમુદ	૩-૧૨-૦૦
ગિરેલા દ્વાર	૩-૦-૦૦	આચાર્ય પ્રફુલ્લચંદ્ર રોય	૧-૦-૦૦
રામનારાયણ વિદ્યનાથ પાઠકકૃત		શાહનવાજની સમાધિ	૨-૦-૦૦
દ્વિદેશી વાતો ભા. ૧ લો	૨-૮-૦૦	કદમ કદમ બહાયેજી	૩-૦-૦૦
" ભા ૨ નો	છપાય છે	દર્શકકૃત	
આલોચના	૩-૮-૦૦	દીપનિર્વાણ	૩-૪-૦૦
નર્મદ	૨-૮-૦૦	જે વિચારધારા	૨-૧૨-૦૦
સુનીલાલ વર્ધમાન શાહકૃત		બધન અને પ્રકૃતિ	૨-૮-૦૦
રૂપમતી	૪-૦-૦૦	પ્રેમ અને પૂજા ભાગ ૧-૨	૪-૦-૦૦
તપોવન	૩-૮-૦૦	બદીધર	છપાય છે
નીલકંઠનું બાણ	૩-૮-૦૦	હરજીવન સોગૈયાત	
ભરમરેખા	૩-૮-૦૦	પુનરાગમન ભા ૧-૨	૪-૦-૦૦
રાજદત્ત	૩-૮-૦૦	પૃથ્વીના પહેલો પુત્ર	૨-૮-૦૦
રૂપાનો ઘંટ	૨-૮-૦૦	જીવનનું ઝેર	૨-૮-૦૦
ઉમાશંકર જોષીકૃત		૧૪મી અને બીજી વાતો	૨-૮-૦૦
સાપના ભારા	૨-૦-૦૦	અકાર	અનુવાદ ૨-૦-૦૦
આત્મીના	૨-૮-૦૦	કાટાની વાડ	૨-૮-૦૦
આતિથ્ય	છપાય છે	દોન મુખ	૨-૮-૦૦
પન્નાલાલ પટેલકૃત		પશ્ચિમને સમરાંજણે	૩-૦-૦૦
સુરભિ	૩-૮-૦૦	જીવનસરિતા સંપાદન	૧-૮-૦૦
લખચોરાસી	૩-૦-૦૦	ઉપવાસ કેમ અને કેવારે ?	૨-૦-૦૦
જી દગીના મેલ	૩-૦-૦૦	બરદરિયે	૧-૦-૦૦

સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડનાં નવાં પ્રકાશનો

ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડ

મીમરાજ બીલ્ડિંગ : : શાહબાદવી રસ્તો : : મુંબઈ ૨
ફરનાન્ડીઝ પુલ નીચે : : ગાંધી રસ્તો : : અમદાવાદ

[illegible][illegible]

મીમરાજ ષીહિડગ . . કાલબાદેવી રસ્તો : : મુંબઈ - ૨
ફરનાન્ડીઝ પુલ નીચે : : ગાધી- રસ્તો . : અમદાવાદ

તમે જોયું?

માપબધીને લઈ પુસ્તકે અપ્રાપ્ય થાય તે
પહેલાં તમારી નકલ મેળવી લેશો.

નવલ-નાટકો

ઉઘડતી આખ (નવલકથા)	લે પ્રો. ગજેન્દ્રશંકર લા પંડ્યા	૩-૮-૦
આશા (તરંગતેવની નવલ)	શારદાપ્રસાદ વર્મા	૧-૪-૦
વનવનની વેલી	" "	૧-૦-૦
દુર્ગારામ મહેતાજી (નાટકો)	" "	૧-૪-૦
નવા યુગની સ્ત્રી	" "	૧-૪-૦
વહેની	સ્વ પ્રો. ધ્યોમેશચંદ્ર પાઠકજી	૦-૮-૦
તરંગ	પ્રો. મોહનલાલ દવે	૧-૮-૦

બાલ-કિશોર-કુમાર સાહિત્ય

ફારમ-લદરી ૧-૧૨ (પાઠ) (સચિત્ર)	શારદાપ્રસાદ વર્મા	૪-૮-૦
ફારમ-લદરી ૧-૧૨ (છાત્રી)	" "	૪-૦-૦
અમર મહાજનો—સુસોલિની		૦-૪-૦

પુરાણનાં પાત્રો

શ્રી રામચંદ્ર-શ્રીકૃષ્ણ	" "	૬૨૬ના ૦-૬-૦
સીતા-હનુમાન-ધૃવકુમાર	" "	૦-૨-૦
ઉપનિષદોની વાતો	" "	૦ ૧૦-૦
પાકા સાથે છ ખાધેલાં-પુસ્તકાલયઆવૃત્તિ		૨-૪-૦

વીરપૂજા

	પ્રો. મોહનલાલ દવે	૧-૮-૦
આકાશનાં ફૂલ	કાવ્યો	
મુક્તિના રાસ (ખીજ આવૃત્તિ)	બ્યોતરનાબેન શુક્લ	૦ ૧૨-૦
રાતરાણી	ચ દિકાં પાઠકજી	૦-૬-૦
બાલરંજના	જયમનબેન પાઠકજી	૧-૦-૦
તેજછાયા		૦-૮-૦
મદિરને પગથિયે	શારદાપ્રસાદ વર્મા	૧-૪-૦
ભાવનાસૃષ્ટિ	પ્રો. વિશ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદી	૦-૮-૦
અંતરને ઝોવારે	ચ પંકજલાલ વ્યાસ	૦ ૧૨-૦
ઉપામાં ઊગેલા	" "	૧-૮-૦

નિબંધો-વિવેચનો

પરાગ	સ્વ પ્રો. ધ્યોમેશચંદ્ર પાઠકજી	૧-૦-૦
સમાજનાં મૂળ	" "	૧-૦-૦
વિવેચન	પ્રો. મોહનલાલ પા દવે	૧-૮-૦
કાવ્યકળા	" "	૧-૮-૦
સાહિત્યકળા	" "	૧-૦-૦
સ રસકાર	" "	૧-૮-૦

... લખ્યો ...

યુગાંતર કાર્યાલય, મેપીપુરા, સુરત.

વાંચનાલયની શોભા રૂપ પ્રકાશનો

<p>એ સુંદર નવલિકા સંગ્રહ</p> <p>ગામને ઝાંપે</p> <p>દેવરાકર મહેતા</p> <p>ગામના લોકોના વિચારો, એમની મર્યાદાઓ, અને બહોળપણ અને ત્યાંના નરનારના હિમગો રજૂ કરતી સત્ત્વ નવલિકાઓ</p> <p>કીમત : રૂ. ૩-૮-૦</p> <p>પૂર્વજોના પાપે</p> <p>ગુણવંતરાય આચાર્ય</p> <p>સામાજિક પ્રશ્નો પર વેધક પ્રકાશ પાડતી સુંદર અને હૃદયદાયક નવલિકાઓનો સંગ્રહ. (ખીણ આવૃત્તિ)</p> <p>કીમત રૂ. ૩-૮-૦</p>	<p>બંગસાહિત્યસમ્રાટ</p> <p>સૌરિન્દ્ર બાબુનું</p> <p>સામાજિક નવલ સાહિત્ય</p> <p>ગૃહત્યાગ ૩-૦ સુખ પાખી ૩-૮ લાલ માટીનો રસ્તો ૩-૮ નિરૂપમા ૩-૦ નારી ૩-૦ અસ્વીકાર ૪-૦</p> <p>— છપાય છે —</p> <p>પ્રેયસી — દરદી માયા — પાપાણુ</p>	<p>બંધન અને મુક્તિની પ્રશ્નપ્રકથા</p> <p>રૂપકોશા</p> <p>પૂર્વાધ-ઉત્તરાધ</p> <p>ભારતવર્ષની સર્વશ્રેષ્ઠ સુદરી</p> <p>મગધ સમ્રાટની અનુપમ રાજનર્તકી</p> <p>આર્થ રચૂલીબદ્રની પ્રેરણાદાયી પ્રેયસી</p> <p>ઇતિહાસના સુવર્ણકાલીન યુગની બંધન અને મુક્તિની રસભરૂર ઐતિહાસિક કથા</p> <p>: ખીણ આવૃત્તિ</p> <p>કીમત રૂ. ૫-૧-૦</p>
---	---	---

ગુણવંતરાય આચાર્ય	અન્ય પ્રકાશનો	
નિવેદિતા ૪-૦	વિકાસ ૩)	સૃષ્ટિવાદ ને ઇશ્વર ૪)
કોરી કિતાબ ૨-૮	નયના ૪)	ન કિતા ૧૧
કોણુ શુનેગાર ૧-૮	ઉરકાઠ ૨૧	ગામધણી ૨૧
વિશદ છબો ૧-૮	સહાર ૨૧	ટકાર ૩)
ભસ્માંગના ૩-૧૨	કાંતિની ઝાલરી ૩)	પ્રથમ આપાદ ૩૧
પૂર્વજોના પાપે ૩-૮	વિજેતા ૨)	બિંદુ ૧૧
ભગવો તેજો ૩-૦	તાત્યારાવલુ તાવીજ ૧૧	જુલંદ બચાવનાયુ ૨૧
ઝોલીયા જોશી	પ્રિયતમા ૧)	આપણુ ઘર ૫)
દાસ્ય સાહિત્ય	અદરયકુમાર ૪૧	સ્વતંત્ર ભારત ૬)
આતંકના ઝોધ ૪-૦	મારા વિના નહિ ચાલે ૧)	પ્રહાર્યર્થગીર્માંસા ૩૧
ઠસડસાદ ૪-૦	રાજરાણી ૪)	તપોભંગ ૩)
મુખ મલકાદ ૪-૦	મમતા ૩)	પશિની ૧૧
વ્યજ વિનોદ ૩-૮	અદરય માનવી ૩૧	રાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગ ૨૧
બાંહાનો બવારો ૪-૦	નારીપૂજ ૨૧	અવની પર આચાર ૨૧

નવયુગ પુસ્તક ભંડાર :

રાજકોટ : પુસ્તકલેખક પબ્લીશર્સ : કાઠિયાવાડ

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. યા બો નં. ૧૦, વડોદરા.

જાન્યુઆરી

ગુજરાતી બાપાનું સૌથી પ્રથમ ૨૬ વર્ષથી
પ્રકટ થતું સૌથી વધુ ફેલાયેલું પાંચેસુ સર્વોચ્ચ
સુદર-સચિત્ર-દિરંગી મુદ્રણની વિશિષ્ટતાવાળું

બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું

સા . સિ . ક

લવાજમ ચાર રૂપિયા
પણ

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલયોનાં
માટે માત્ર રૂપિયા ત્રણ

લેટ ચોપડી સાથે

★

બાલજીવન કાર્યાલય

બાજવાડા વડોદરા

વડોદરામાં દરરોજ વહેલી
સવારે પ્રગટ થતું

છેલ્લામાં છેલ્લા સમાચારો સાથેનું
દૈનિક પત્ર

જય ગુજરાત

તમારા પુસ્તકાલયમાં
જરૂર મંગાવો

વાર્ષિક લવાજમ રૂા ૨૫

— લખો :—

જયગુજરાત કાર્યાલય

રાવપુરા—વડોદરા

ખાળકે તેમજ મોટાઓ-સહુને એકમરજો આનંદ આપનાર દૂરબીનમાંથી જોવાના

સ્ટીરીઓગ્રાફ્સ

૧૦૦ કાર્ડની કિંમત રૂ. ૪૨-૦-૦ છુટક દરેકના રૂ. ૦-૮-૦

પુસ્તકાલયોની ભીંતોના શણગાર માટે વસાવો

પુસ્તકાલય સૂત્રો

૧૨ સૂત્રોના રૂ. ૦-૬-૦

ચિત્રસંગ્રહ

શૃંગારિકા શ્રી. કતુ દેસાઈ ૩-૪-૦

રૂપરેખા " ૩-૦-૦

શ્રીલેખા " ૩-૦-૦

મીરાબાઈ " ૨-૮-૦

લગ્નોત્સવ " ૨-૦-૦

મંગલાર્ષક " ૨-૦-૦

પ્રત્યયિત્રાવલિ શ્રી. કતુ દેસાઈ ૨-૦-૦

નૃત્યરેખા " ૨-૮-૦

૨ ગલહરી ભા. ૧-૨ " ૪-૦-૦

રંગચિત્રો ભા. ૧-૨ " ૫-૦-૦

છાયાચિત્રો " ૪-૦-૦

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિં ૧૦ થા ભા ૧૦, વડોદરા.

ખાળકને ૨૫ મું વરસ બેસે છે

[ખાળક મામિદે પોતાનું વ્યક્તિત્વ જાળવીને શુભરાતનાં આશુકાનો ૨૪ વર્ષથી અદની સેવા જ કરી છે, એમા સપાદકે સરતા સાથે સાદાઈની ખાવના સેવી સારે વાચન પૂરે પાડ્યું છે-રામભાઈ]

આપની સંસ્થા માટે અવશ્ય વસાવો

ખાળક

[સપાદક શ્રી ભીખાભાઈ વ્યાસ]

પ્રત્યેક અગ્રેષ્ઠ મહિનાની પહેલી તારીખે ૨૮ પેજમાં તેના કદમાં પ્રગટ થઈ રહ્યું છે

લવાજમ : માત્ર રૂપિયા અઢી

પુસ્તકાલયના સમાવેશ આ પત્ર માટે પૂરતી તપાસ કરી વસાવવા નેત્રુ જણાવે તો તેને પોતાના અદાજપત્રમા અવશ્ય સ્થાન આપે જ.

‘ખાળક’ કાર્યાલય, રાવપુરા-વડોદરા.

નવાં ઉપયોગી પ્રકાશનો

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા-ત્રણ અધ્યાય-શ્રીપાદ દામોદર સાતવેકમ્બની	પાન	૧ મૂલ્ય
ભગવદ્ગીતાના નવીન રહસ્યો દર્શાવતી પુસ્તકાર્થભોધિની ટીકા સાથે	૧૧૨૪	૧૧-૦
પરિચિત પદ્મસંપ્રદ-૧૧૨ ભક્તોના ૬૬૭ બળનોવાળા નવી આવૃત્તિ	૪૦૦	૧-૧૨
સર્વ વેદાંત-સિદ્ધાંત-સારસંપ્રદ-શ્રીમદ્ શંકરાચાર્ય-મૂળ સાથે ભાષાંતર	૨૨૪	૧-૪
વિવેકચૂડામણિ-શંકરાચાર્યવિરચિત મૂળ સાથે ભાષાંતર	૧૬૦	૦-૧૨
બાલભારત-સક્ષિપ્ત મહાભારત ૩૫૫ (સચિત્ર) બાલોપયોગી પુસ્તક	૨૮૮	૧-૮
ધર્મપદ-ધર્મનાં પદો-મૂળ, અર્થ તથા પૂજિત ભેચરદાસ દોશીની ટીકા સાથે	૧૬૨	૧-૦
એકાદશ ઉપનિષદો-મૂળ શ્લોકો સહિત સરળ ભાષાંતર	૪૫૨	૨-૮
વિચારસાગર-(૫ નિશ્ચળદાસજીકૃત) વેદાંત-અર્થ, સરળ ભાષાંતર સાથે	૪૩૨	૨-૮
આત્મસાક્ષાત્કારની કસોટી-એ બાબા નગ્નેનાસિંહ	છપાય છે	૧-૪
સાહિત્યપ્રારંભિકા-એ હિમતલાલ ગંગ અબ્જિયા	૧૬૦	૧-૦
શ્રી જ્ઞાનસત્ર ગીતા-મૂળ શ્લોકો, પદ્મસંપ્રદ, અન્વય, શબ્દાર્થ સાથે	૩૬૮	૧-૪
સ્વરૂપવિચાર-દૃષ્ટાંતો સહિત યોગ-વેદાંત વિષે ગુરુ-શિષ્યોના સંવાદ	૧૦૪	૦-૧૦
બળવાન બનો !-‘પશુવેદ’ સહિતનાં ૧૨૦ અધ્યાય ધર્મનો શ્રેષ્ઠ ઉપદેશ	૧૧૨	૦-૮
એકાદશ સ્કંધ-શ્રીમદ્ભગવતનો-મૂળ સહિત ગુજરાતી ભાષાંતર	૪૭૨	૧-૪
મહાવાક્ય રત્નાવલિ-મૂળ શ્લોકો સાથે સરળ ભાષાંતર	૧૪૪	૦-૧૨
લઘુયોગવાસિષ્ઠ-‘યોગવાસિષ્ઠ’ના સારરૂપે વેદાંત વિષયનો ગ્રંથ	૫૫૪	૨-૮
વિવેકાનંદસાર-સ્વામીજીના બધા ઉપદેશોના સારરૂપ ઉપયોગી ગ્રંથ	૨૬૪	૨-૦
અતરની વ્યથા-‘સોપાનો’ લખેલી રામચંદ્રારી કેદીઓની ૫ આત્મકથાઓ	૧૬૨	૧-૪
સુવર્ણયુગ-૪૦ માં મુનશીના ત્રણ બાબ્યાનેનો સંગ્રહ	૬૨	૦-૮
જોનાકના ગુણદોષ-આયુર્વેદની દૃષ્ટિએ (લેખક ડૉક્ટર રસિકલાલ પરીખ)	૬૬	૦-૧૦
કલ્યાણમયી-શ્રીઉપયોગી વાર્તા તથા શ્રીઓના રોગો ને ઇલાજો	૨૨૪	૧-૦
શ્રીઓના વિવિધ પ્રશ્નો-૭ અભ્યાસીઓના હાથે લખાયેલા વિવિધ લખાણો		
(સ પાઠકો લેડી વિલામોરી નીલકંઠ તથા પટવારી વકીમ)	૨૧૪	૧-૮
શ્રીગારદામણિ દેવી-શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસદેવના સાધ્વી પત્નીનો પરિચય	૧૦૪	૦-૮
સ્વામી સહજાનંદ-અરિ ને ઉપદેશો વિષે-સુધારાવધારાના નવી આવૃત્તિ	૩૩૬	૧-૮
ખિરબલ ને બીજ-(સ બ્યો દવે) બાદશાહ-ખિરબલની તથા રમજીવાનો	૨૮૦	૧-૮
આત્મનિરીક્ષણ ને સંકલ્પ-એ શ્રી રમજીલાલ વ દેસાઈ	૧૬૮	૧-૦
મીરા ને નરસિંહ-(સ હ વ દિવેટિયા) પસંદ કરેલા ૧૬૦ પદોનો સંગ્રહ	૧૦૪	૦-૧૨
આર્યભટ્ટ-સુધારાવધારા સાથેની નવી ૧૧મી આવૃત્તિ	૮૩૨	૬-૦
ઔષધિ કલ્પલતા-૪૩ ઔષધિઓના કલ્પ પ્રયોગો બતાવતું પુસ્તક	૧૧૨	૦-૧૨
આરોગ્ય વિષે સામાન્ય જ્ઞાન-એ. મહાત્મા ગાંધીજી	૧૨૮	૦-૮
અખાની વાણી-અધરા શબ્દોના અર્થ તથા શ્રી જી જ્ઞેષીના આમુખ સાથે	૫૦૪	૩-૦
દીવાને સાગર-‘સાગર’ કૃત સૂરી કવિતાનો સંગ્રહ	૪૮૦	૪-૮
પરમ સુખી થવાના ઉપાય-શ્રીમન્નયુરામ સર્માના બાબ્યાનેનો સંગ્રહ	૩૩૬	૨-૦
પચાંગ-સ ૨૦૦૩નું (મહાલાયતીય કાર્તિકી)	૬૨	૦-૬

સસ્તું સાહિત્યવર્ધક કાર્યાલય { કેસદ પાસે, પો. બો. નં. ૫૦ અમદાવાદ અને
કાલબાદેલી રોડ, દાંધી બિલ્ડિંગ, મુબમ-૨

ગુજરાત કાઠિયાવાડનું અગ્રગણ્ય માનીતું દૈનિક
વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયો માટે

ખાસ અમૂલ્ય તક

ગ્રંથપાલ બધુઓ નાંધી લ્યો

સંદેશ

તત્રી શ્રી નદલાલ બોડીવાલા

આપના પુસ્તકાલયમાં આ રાષ્ટ્રીય દૈનિક પત્ર આવે છે ?

‘ટેલિગ્રાફર’ મશીન દ્વારા જન્મતા છેલ્લામાં છેલ્લા સમાચારો ગડપથી અને સૌથી પહેલા ‘સંદેશ’ દ્વારા મળી શકે છે દેશવિદેશના વ્યાપારી જગતની સમીક્ષા અને માવો માટે ‘સંદેશ’ સૌથી ગોખરો જિજ્ઞ રહે છે હિંદુ, ગુજરાત, કાઠિયાવાડ અને કચ્છના તાત્કાલિક સમાચારો રાષ્ટ્રની પ્રવૃત્તિઓ, મનનીય લેખો અને ખાસ અમૂલ્યો નિયમિત અપાય છે

‘સંદેશ’નું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪૦-૦-૦ (૮ ખર્ચ સાથે)

વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયો વડોદરા ગળયના ગ્રામ પુસ્તકાલયો માટે ખાસ
માટે ખાસ લાભ વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૩૬-૦-૦ છવીસ રૂપિયા
(૮ ખર્ચ સાથે)

આપના પુસ્તકાલયના બ્લોકમાં ‘સંદેશ’નું નામ મૂકવાનું મૂલ્યો નહિ.

વાર્ષિક લવાજમ બરનારને દીપોત્સવી અઠ ભેટ મળશે.

‘સંદેશ’ લિમિટેડના લોકપ્રિય સાપ્તાહિકો

ગુજરાતી પંચ વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૬-૮-૦ (૮ ખર્ચ સાથે) ૪
વર્ષથી પ્રગટ થતું આ સાપ્તાહિક, ગુજરાતી ભાષાનું
અગ્રગણ્ય અને વધુ ફેલાવો પામેલું સાપ્તાહિક છે

જનતામાં એ આવકારાય છે વાર્ષિક આઠકોને ભેટપુસ્તક અપાય છે

વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયો માટે ખાસ વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૫-૮-૦ (૮ ખર્ચ સાથે)

આરમ વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૧૦-૦-૦ (૮ ખર્ચ સાથે) છેલ્લા સોળ વર્ષથી
પ્રકટ થતું આ સાપ્તાહિક શિષ્ટ અને હજારો સાહિત્યની સામગ્રી માટે અભેડ છે એના
દર અંકે ગ્રાણ્યવાન પ્રસાદી પિરસાય છે

વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયો માટે ખાસ વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૮-૦-૦

(૮ ખર્ચ સાથે)

વિશેષ માહિતી માટે લખો —

મનેજર ધી સંદેશ લિમિટેડ, સારંગપુર, અમદાવાદ

‘સંદેશ લિ.’ની ૪ અઘતન ગ્રંથશ્રેણી આ
સંદેશની આ ગ્રંથમાળાઓ વિવિધતાભર્યું પ્રાણવાન સાહિત્ય આપે છે.
તમામ ઘરો અને લાયબ્રેરીઓમાં આ પુસ્તકો હોવાં જોઈએ.

‘સંદેશ ગ્રંથમાળા’ : ચોથા વર્ષનાં શ્રેષ્ઠપ્રકાશનો

‘સંદેશ ગ્રંથમાળા’ ચોતાની ચોથા વર્ષની મંજિલ સમિતિ પ્રકાશન—
‘નેતાજીના સાથીદારો’ અને સામાજિક નવલકથા ‘સંન્યાસિની’ આપી
શરૂ કરે છે. ચોથા વર્ષમાં ૧૦૦૦ પૃષ્ઠનું પ્રેરક અને પ્રાણવાન સાહિત્ય માત્ર રૂ ૬-૦-૦
નવ રૂપિયામાં આપવાનું નક્કી કર્યું છે આપનું લવાજમ ભરી આ ઉત્તમ પુસ્તકો
મેળવી લો. ઉપરના બે પુસ્તકો પછીનાં પ્રકાશનો આ રહ્યા—પિંગળા (શ્રી.
ગોકુળદાસ રાયચુરા), ગરાસણી (શ્રી પ્રાણલાલ યુનસી), અપંગ પંખિડા
(શ્રી ગજેન્દ્રચંદ્ર ૫૬૫)

‘આર્થિક ગ્રંથમાળા’ : આર્થિક વિષયનું ઉત્તમ સહિત્ય

‘સંદેશ આર્થિક ગ્રંથમાળા’ ‘હિંદુ નાણાતંત્ર’ પુસ્તક આપ્યા પછી બીજા
વર્ષમાં કદમ ભરે છે બીજા વર્ષમાં લગભગ રૂ ૫૦ થી ૭૦૦ પાનાનું વાણિજ્ય અને
અર્થશાસ્ત્રને લગતું, નિષ્પ્રતિ દારા લખાણો નક્કર વાચન આપવામાં આવશે લવાજમ
માત્ર રૂ ૭-૦-૦ સાત રૂપિયા આ વર્ષના પ્રકાશનો આ રહ્યા—હિંદી ચલણનો
ઇતિહાસ (પ્રો વિરેન્દ્રા દવે), હિંદી વહાણવટ (પ્રો ધોળામી), હિંદી અર્થશાસ્ત્રનો
સંક્રાંતિકાળ (ડૉ વી કે આર વી રાવ), હિંદી બેંકોની આર્થિક બાબત
(શ્રી ડાહ્યાભાઈ હ. જાની) હિંદી બેંકો (શ્રી જયતિલાલ હ મહેતા)

‘હિંદુ નાણાતંત્ર’ કિંમત રૂ ૪-૪-૦ આ પુસ્તકથી પણ ગ્રંથમાળાના નવ
ગ્રાહકો નોંધવામાં આવે છે

‘બાલસાથી ગ્રંથમાળા’ : બાલપ્રજાની માનીતી ગ્રંથમાળા

આ ગ્રંથમાળાનું પ્રથમ પુસ્તક ‘મિયા કુસકી’ પ્રકટ થઈ ચૂક્યું છે આ પુસ્તક
નાના મોટા સૌ હાથે ગળ્યું હસાવ્યા છે આપ પણ વાંચો ને હસો પ્રથમ સેટમાં
લગભગ સાડાઠસો પાનાનું રસભર્યું વાચન આપવામાં આવશે ખારોખાર ચિત્રોવાળા
૬ પુસ્તકોના માત્ર પાંચ રૂપિયા શ્રી. જીવરામ જોષી આ ગ્રંથમાળાના સંપાદક છે
ગ્રંથમાળાના આગામી પ્રકાશનો—રા’ નવલકથા, પુરાણની વાતો, લૂંટારાના પળમાં,
મનમોહ રાજ

‘અક્ષિતરસ ગ્રંથમાળા’નું છેલ્લું પુસ્તક તૈયાર થાય છે

શ્રીકૃષ્ણનું બાલદર્શન—૧૫૦૦ પૃષ્ઠનું અક્ષિતરસનું ઉત્તમોત્તમ સાહિત્ય મેળવવું
રૂ ૧૦) લવાજમ ભરી આજે જ ગ્રાહક બનો

* ગ્રંથમાળાના પુસ્તકોની સંખ્યામાં કે કમમાં સમયાનુસાર ફેરફાર થશે અમારી
નૈતિક ફરજ નિયત કરેલા પૃષ્ઠોનું વાચન આપવા પૂરતી છે—સમય પૂરતી નહિ.
ઠોઠ પણ તારીખથી ગ્રંથમાળાના ગ્રાહક થઈ શકાય છે

સંદેશ પ્રકાશન મંદિર :

સારંગપુર
અમદાવાદ

ભારતીની નવી ફૂલ-છાંય

શ્રી ક. મા. મુનશી

શ્રી. ધૂમકેતુ

નવલિકાઓ - મારી કમળા અને ગીજી
નાનો નામે ભણીતા પુસ્તકની નવી આવૃત્તિ
સરસ ગ્રંથ : કિંમત રૂ ૪-૮-૦

પૃથ્વીવલ્લભ ગૂજરાતી વાચકોને જે
પુસ્તકે આકર્ષ્યા તે સુદર નવલકથા, જેમાં
ધારાપતિ મૂલ્ય, અને માન્યપેટના તેલપના
અંગકામાં મુલાકાવતીએ પ્રેમ અને વેધવ્ય વચ્ચે
નવુ જીવન જોયું.

પરશુરામ ગૂજરાતના સાહિત્ય-પ્રતિ
હાસમાં અદ્ભુત પ્રકાશન એક મહાન યુગસંજ્ઞાની
પ્રેમ-યોધાની નવલકથા 'લોમહર્ષિણી'ના
અનુસંધાનમાં પ્રગટ થાય છે કિ રૂ ૬-૦-૦

ગૂજરાતના ધરધરનું રસભરુ વાચન થઇ પડેલી
ગૂજર મહારથીઓના વિજય-સૌધની કથા
ગૂજુ કરતી ચોલુક્ય નવનકથાવર્ણના છ પુણ્યો

વાચિનીદેવી	૪-૮-૦
ચોલાદેવી	૪-૮-૦
રાજસ-ન્યાસી	૪-૮-૦
કર્ણાવતી	૪-૮-૦
રાજકન્યા	૪-૮-૦
જયસિંહ સિદ્ધરાજ	૪-૮-૦

નવુ પુસ્તક
ત્રિભુવનગ ડ સિદ્ધરાજ(છપાય છે) ૪-૮-૦

શ્રી. અવેરચંદ મેઘાણી

નિરજન (નવલકથા) ૩-૦-૦
એકતાદેશ ભજનનો સુદર સંગ્રહ, નવી
આવૃત્તિ કિંમત રૂ ૧-૮-૦

ચૂંકડી ભાગ ૧-૨ લગભગતિનુ નવુ
સરકરણ કિંમત રૂ ૩-૦-૦

રહિયાળી રાત બા ૧ થી ૪ જીવનની
રાતોને અજવાળનાર ગીતો કિ રૂ ૬-૮-૦

ગૂજરાતનો જય બા ૧-૨ વસ્તુપાલ
તેજપાલના સમયની ઐતિહાસિક નવલકથા
કિંમત રૂ ૬-૮-૦

જેલ આદીસની બારી જેલજીવનના
ધમકતા માનવરૂપે કિ રૂ ૨-૪-૦

પ્રતિમાઓ રૂપેરીપદ્માઓ ઉપર અમણી
ગણેશો સુદર વાર્તાઓ. કિ રૂ ૨-૮-૦

શ્રી. જયભિખુ ફત

ગીત ને સરકારથી જોપતી
જીવન અને જાગૃતિથી ભરપૂર
સ્ત્રી-ઉપયોગી ગ્રંથ-ત્રિપુટી

પારકા ઘરની લક્ષ્મી કિંમત રૂ ૩-૮-૦
જૂના અને નવા જમાનાની સ્ત્રીના જીવનની
વિવિધ દૃષ્ટિકોણથી ચર્ચા કરતી નવલિકાઓ
બેઠો બળવો ૨-૦-૦

એક સ્ત્રી ધનને ખૂણે બેસી શીલ ને સરકારથી
બળવો કેમ જગારી શકે તે ચર્ચાતી નવલકથા

અંસીની રાણી ૩-૦-૦
રાણી લક્ષ્મીબાઈ, કર્નલ લક્ષ્મી સુધીનો

પ્રેરણાભરો આઝાદીનો ઇતિહાસ સ્ત્રી ધારે તો
ઈતિહાસ સર્જી શકે છે એ દાખવતો મહાન

અથ ખાદી કાગળ ૨-૮-૦

ગૂજર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય : ગાંધી રસ્તા : અમદાવાદ

ગુર્જરીનો નવો ગ્રંથ-કાલ

નવજીવનનાં નવા પુસ્તકો

આધુનિક ભારત ૬-૦-૦૦

માનવ અર્થશાસ્ત્ર ૬-૦-૦૦

જગતના ઇતિહાસનું

રેખાદર્શન ભા ૧-૨-૩

(જવાહરલાલ) ૧૧-૦-૦૦

હજરત મહમ્મદ ને ઇસ્લામ

(સુદરનાવજી) ૧-૦-૦૦

શ્રી. ગુણવંતરાય આચાર્ય

શ્રી. સુભાષચંદ્ર બોઝ :

જન્મથી માડી આજસુધીની તવારીખ આપતો સુદર જીવનપરિચય જેને જે જે ચિત્રકારોએ ચણ્યાયું છે શ્રી શનિના અદ્ભુત સુદર ચિત્રો સાથે કિંમત ૨-૮-૦૦

શરદ્બાળુ

સમાજના પ્રશ્નોને છણતી આ વાર્તાઓએ દેવકતા હૃદયને સ્પર્શ કર્યો છે

સુદર નવલકથાઓનો સેટ

પહલીસમાજ નવી આદતિ ૨-૮-૦૦

પરિણીતા " ૧-૦-૦૦

શ્રીકાંત ભાગ ૧ થી ૪ " ૧૧-૮-૦૦

ચંદ્રનાથ " ૧-૮-૦૦

છબી " ૧-૮-૦૦

સ્વામી " ૨-૪-૦૦

કાશીનાથ " ૨-૮-૦૦

દેવદાસ " ૨-૦-૦૦

રમા (નાટક) " ૨-૦-૦૦

શરદ્બાળુની બાળવાતો " ૨-૪-૦૦

શ્રી મનુભાઈ બેધાણી

મામના ગોદરે ખાબીઓ, પાળીઆઓ ને ખડેરા નીચે દટાએલી પ્રેમ-શૌર્યભરી સાહસકથાઓના સુદર સમ્રહો

સોરઠી વિભૂતિઓ (નવી અદતિ) ૨-૮-૦૦

સોરઠી જવાહીર ૩-૦-૦૦

સોરઠી શરવીરો ૦-૧૨-૦૦

શૌર્યનાં તેજ ૨-૮-૦૦

ગૂર્જર સમાજીઓના હેવામા રમી રહેલી મેઘાવી પુત્રવધુઓની બુદ્ધિપ્રભાના ઓજસથી ઓપતી વાર્તાઓનો સમ્રહ

સુન્દરીઓનો શણગાર ૪-૦-૦૦

ખાટીમીઠી બાળ વાતો પ્રાયમિક શાળા-ઓમા લોકપ્રિય થઈ પડેલી વાર્તાઓ કિં ૧-૪-૦૦

શ્રી. વા. વિ. જોષિ કૃત

કળેડાં આજના સમાજના ધૂધવાતા પ્રશ્નો માન, વય અને રહેણીકરણીના તકાવતે ઉભા થતા મનદુ ખને લીધે છૂટાછેડા તરફ નજર માડતા પાત્રોની મનોવેદના કિં ૨-૦-૦૦

જીવનસંભારણાનું માહિત

કંડપના દત્તનાં સન્મરણો ૧-૧૨-૦૦

સ્વામીરાવ (સરદાર પૃથ્વીસિંહ) ૩-૮-૦૦

વોદગાથી ગગા (રાહુલજી) પશ્ચિમથી પૂર્વ તરફ આપણને દોરી જતી વાર્તાઓનો સુદર સમ્રહ કિં ૬-૦-૦૦
મેઘધનુષ
(રેલિન ઇનામ જીતનારી નવલકથા) ૪-૦-૦૦

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય : ગાંધી રસ્તા : અમદાવાદ

લાયબ્રેરીના શાણુગાર

બ કીમખાણુ, હરિપ્રસાદ બ્યાસ,
ધનસુખલાલ મહેતા વગેરે લેખકોની
રસ ઝરતી કલમ વડે લખાયલાં આ
પુસ્તકો તમારે તમારી લાયબ્રેરીઓ
માટે વસાવવા જ લેખકો —

કોને પરણુ ?	૧-૧૪-૦
ભૂતના બહકા	૨-૪-૦
વિધવૃક્ષ	૨-૪-૦
હાસ્યકલાપ	૨-૪-૦
વીર રોઝા	૧-૮-૦
હાસ્ય ઝરણા	૨-૪-૦
જરા ચાહ મૂકલો	૧-૮-૦
પેશાવરથી મોસ્કો	૨-૦-૦
લોહીની ધમારત	૪-૮-૦
એકાદશી	૧-૦-૦
શણકદેવી	૧-૨-૦
વીર તારા (બે ભાગ)	૩-૬-૦
આવતી કાલ	૩-૦-૦
ભૂમિમાતા (આનંદ મઠ)	૨-૪-૦
સાચા સહોદર	૨-૪-૦
કળાનો નાદ	૧-૧૪-૦
કાળા પાણીની કથા	૨-૪-૦
	૩૬-૧૨-૦

આખો સટ રૂ. ૩૬ + ૪) રૂ.
પોસ્ટેજ ખર્ચ મળી રૂ. ૪૦)

મ. ઓ થી મોકલવા

લખો - ત્રિશક્તિ કાર્યાલય,

તવલચોક - સુરત.

સ્ત્રીશક્તિ ગ્રંથમાળા

ઉત્તમ શિષ્ટ અને રસિક
વાંચન પૂર પાડતા

વિવિધ ૮૦ પુસ્તકો

પ્રત્યેક ગ્રંથપાળે તરત જ ખરીદી
લેવા લેખકો. એથી ગ્રંથાલય અર્પણ
આકર્ષક થશે

સટની કિંમત રૂ. ૫૭)

ટ. ખ. જુદું

ત્રિશક્તિ ~~~~~ સુરત

અઠવાડિક

સ્ત્રીશક્તિ

હિંદુસ્થાન સ્ત્રીઓ માટેનું એક માત્ર છાપું

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૭)

તમે તમારા વાચનાલયને ખૂબ આકર્ષક
અર્પણ માગતા હો તો આ પત્ર અવશ્ય
મંગાવો. સ્ત્રીઓ તો શું, પુરુષો સુદાં
એને ચીપી ચીપીને વાંચે છે

આજે જ લખો —

ત્રિશક્તિ ~~~~~ સુરત.

દરેક ગૃહ તેમ જ લાયબ્રેરીમાં વસાવવા યોગ્ય — નવાં બહાર પડેલાં ઉત્તમ પુસ્તકો —

કુવારી વહુ	(ધીરન્દ દોશી રચિત સંપૂર્ણ નવલકથા)	૨-૮-૦
રાખના સાથિયા	(લે શ્રી. ગોવર્ધન શર્મા)	૩-૮-૦
દેશભક્ત બૂલાભાઈ	(લે શ્રી ભદ્રકુમાર યાગ્નિક)	૩-૦-૦
અરૂણા અસફઅલી	(લે સુરેશ ગાંધી)	૨-૦-૦
જગતના વિધાયકો	સુશરકાર પ્રેરિત જીવનચરિત્રો	૨-૮-૦
મધુપદ્મ	(લે શ્રી. પ્રેમશંકર દ બદ)	૩-૦-૦
દેશદેશની લોકકથાઓ ભાગ ૧ થી ૬ પાકા બે ગ્રંથમા	(નિરંજન વર્મા જ્યમદલ પરમાર)	૭-૦-૦
કેવળના કાંઠા	(શ્રી વિ. સ ખાડેર)	૩-૦-૦
ગાંધીજીની સ્વરાજ્યસાધના (સત્યાગ્રહોની 'સ્વરાજ્ય ગીતા' સમુ પુસ્તક)		૩-૮-૦
બહીવાન	(રશિયન ક્રાંતિકારી લેખક મુજેન ચિરોવ)	૨-૦-૦
અહો રાયજી મુણીએ	(વૈશ પાપન'ની કટાક્ષવાણી)	૨-૮-૦
અધિકાર	(સ્વ નારાયણ ભટ્ટાચાર્ય)	૩-૮-૦
સુરમા	(" ")	૩-૦-૦
વચિતા	(શ્રી અનુરૂપાદેવી)	૩-૮-૦
ધરિત્રી	(શ્રી પ્રેમશંકર દ બદ)	૩-૦-૦
દેશવટો લા ૧-૨	(શ્રી ભારદ્વાજ)	૫-૮-૦
વિશ્વયુદ્ધને પગલે પગલે	(રવિશંકર મહેતા (સંજય) અને ધનવત એન્ડા)	૨-૮-૦
સમાજવાદ	(જમનાધ દેસાઈ)	૨-૦-૦
વિશાલખા	(શ્રી ધીરુભાઈ ભટ્ટ)	૨-૮-૦
પ્રભાતના રંગ	(વિજયરાય જ વૈલ)	૩-૦-૦
સાસુજી	(ધનસુખલાલ મહેતા દાર્શનિક વાર્તાઓ)	૨-૦-૦
શ્વસારવિપ્લવ	(ક્રાંતિકારી સામાજિક નવલકથા)	૧-૮-૦
અર્ધુ અંબ	(ઓહિયોગી આદર્શ નવલકથા)	૧-૮-૦
ચાંદની	(સામાજિક સેના દ્રુષ્ટી નવલકથાઓ)	૧-૮-૦
વર્માની વિવિધ વાર્તાઓ	(લે જયકૃષ્ણ નાગદાસ વર્મા)	૩-૦-૦
માધી એ જ ભારત	(વી વી મુનશી અંગ્રેજી)	૧-૧૨-૦
વીલ્ડી એક અને અખડ દુનિયા	(ધનવત એન્ડા અંગ્રેજી)	૨-૮-૦

રામજીની માપજીનીને કારણે આ પુસ્તકો ફરી છાપી સકાય તેમ નથી થોડી પ્રતો જ સિલક છે તમારી નકલો તરત જ વસાવી લેવા અને ભલામણ કરીએ છીએ.

પ્રકાશક

સી. શાન્તિલાલની કપની

પુસ્તકેતર

પબ્લિશર્સ

૮૬, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબાઈ-૨

પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યો છે

આણુમોલ ગ્રંથ

ગુજરાતી સાહિત્યનો આ અલોક ગ્રંથ આપે વસાવ્યો ?
પચાસ પચાસ વર્ષો વીત્યા છતાં જે અમર ગ્રંથ આજે પણ એના રસપિપાસુઓને
નિત્ય નૂતન દાખ્યાનંદની રસલહાણી અપે છે
રાજવી કવિ કલાપી વિરચિત

કલાપીનો કેકારવ

તમે મંગાવ્યો ?

ઘણાં વર્ષોના ગાળે પ્રસિદ્ધ થયો છે. નૂતન સજ્જવટ સાથે નવી આવૃત્તિ

* સાક્ષરશ્રી, રમણુલાલ વ. દેસાઈની વિવેચનાભરી નૂતન દષ્ટિ દાખવતું
વિસ્તૃત મૂલ્યાંકન.

* ગુજરાતના ચિત્રગુરુ શ્રી રવિશંકર રાવળચિત્રિત ભરત અને મૃગનું ભાવવાદી
ત્રિરંગી ચિત્ર

* શ્રી કલાપીના સુપૌત્ર ચિત્રકાર કુમારશ્રી મગલસિંહજીએ ખાસ તૈયાર કરેલું
શ્રી કલાપીની ભાવવાદી તસ્વીરયુક્ત કવર જેકેટ.

* શ્રી કલાપીની ભિન્ન ભિન્ન અવસ્થાઓની ત્રણ તસ્વીરો.

* શ્રી કલાપીના પરમસકત સ્વ શ્રી સાગરે તૈયાર કરેલ આ મહાશયના ભાખ્યરૂપ
આમુખ, શબ્દોના અર્થ તેમ જ દિપ્પણો.

* ઉપરાંત શ્રી કલાપીને પરિચય કરાવતા એમના સમકાલીન સાક્ષરોની એ
મહાન નરને અજલિ અર્પતા ભાષણો અને લેખો.

આ બધી શ્રી કલાપી અને એમના કવનને લગતા પરિચય માટેની સંપૂર્ણ સામગ્રી
સહિત લગભગ ૮૦૦ પૃષ્ઠોના આ મહાશય કાગળની મોઘારતમા છપાયા છતાં

મૂલ્ય માત્ર રૂપિયા સાત

ટપાલ વી પી અર્થે જુદું.

તમારી પ્રત મેળવી લેવા આજે જ લખો :—

પુસ્તકાલય સહાયક સ. મંડળ લિ.

પો. બો ૧૦, — વડોદરા

સમસ્ત ગુજરાત અને સુખ્યત્વે વડોદરામાંથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું એક જ સુખ્યપત્ર

પુસ્તક ૨૧ સુ

ઓક્ટોબર-૧૯૪૬

અંક ૧૦૩

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવનું

આધનાઓ માટે એકલ લિપિ ખૂબ જાણીતી છે ઇ સ ૧૮૨૬ માં એક યુવાન આધના દેવ લુધ એકને આગળીઓના ટેરવા વડે વાચવાની રીત શોધી કાઢી હવે તો હમણે આધના મનુષ્યો વાચવા લખવામાં આ પ્રયાનો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે હિટનમાં આ પ્રયા ૧૮૬૮ માં જાખત કરવામાં આવી ત્યારથી આ બધી જાતનું સાહિત્ય આ લિપિમાં છાપવા માટે ખાસ મુદ્રણાલય તથા પ્રકાશનમંડળો બની કરવામાં આવ્યા છે

જો કે ઘણાખંડ આધના બાળકો તથા યુવકો આ પ્રયાથી શીખી શકે છે, છતાં મદ્યુદિવાળા તથા મોટી વયના આધના મનુષ્યોને આ પ્રયા બહુ જ ગૂચવાડાવાળું લાગે છે તેમને માટે 'મૂન પ્રયા' છે

આ પ્રયાને અંગે ઘણા આધના સ્ત્રીપુરુષો હિટનમાં અમત્યના હોદ્દાએ પ્રાપ્ત કરી શક્યા છે. કેટલાકોએ દેવળમાં સ્થાન મેળવ્યું છે તો કેટલાક ધારાશાસ્ત્રીઓ, સંગીતકારો તથા શિક્ષકો થયા છે કેટલાકે આમસમામાં સ્થાન મેળવ્યું છે અને બે હિટિશ બ્રોડકાસ્ટિંગ કોર્પોરેશનના અવર્નર થયા છે

રાષ્ટ્રીય ઇન્સ્ટિટ્યુટનું વિદ્યાર્થી પુસ્તકાલય, વિદ્યાર્થી માટે તે પુસ્તક તૈયાર કરી આપે છે તેની તેને કંઈ કિંમત આપવી પડતી નથી વિષય અંગે તેવો ગૂચવાડામયો હોય તો પણ પુસ્તક તૈયાર થઈ જાય છે આ પ્રયામાં પ્રાવીણ્ય મેળવનાર દેખાતો સ્વયં સેવક એકલ લિપિમાં તેને તૈયાર કરી નાખે છે

ગયે વર્ષે એકલ લિપિમાં ૪૦,૦૦૦ નવા પુસ્તકો છાપીને તૈયાર કરવામાં આવ્યા હતા આ ઉપરાંત મોટી ઉંમરના પુરુષો-સ્ત્રી એકલ-લિપિ વાચી શક્તા ન હોય તેમને માટે 'મૂન' અક્ષરોમાં છેલ્લા ત્રીસ વર્ષોમાં દશ લાખથી વધારે પુસ્તકો પ્રગટ કરવામાં આવે છે ગયે વર્ષે મૂન પ્રકાશનો ૨૦૦૦ પુસ્તકો અને ૨૭,૦૦૦ સામયિકો તથા માસિકોથી વધારે હતા

આધનાઓને તેમના પોતાના વર્તમાનપત્રો તથા માસિકો હોય છે અત્યારે બે સાપ્તાહિકો, એક રાષ્ટ્રીય ન્યુસલેટર, બે રેડિયો ટાઇમ્સ, એક વર્લ્ડ ડાઇરેક્ટ, ત્રણ

*અખિન દિન 'મૈથિલી મહાસભાની બેઠકના અનુસંધાનમાં એપ્રિલના છેલ્લા અઠવાડિયામાં ગજનગર (દરમગા પ્રાત)માં 'મિથિલા મિહિર'ના ત્રી પડિત સુરેન્દ્રનાથ ઝા 'સુમન'ના પ્રમુખપણા હેઠળ એક કવિ સંમેલન ભરવામાં આવ્યું હતું. તેમાં શ્રી 'મધુપણ'નું કાવ્ય 'ધસાલા આઠ આની' ખાસ તરી આવતું હતું.

*મૈથિલી સાહિત્ય પરિષદની વાર્ષિક બેઠક ૫-૬ મે ના રોજ મધુબની (દરમગા) ખાતે ભરવામાં આવી હતી. પરિષદે મૈથિલી લેખકો તથા તેમના પુસ્તકોની વિરત્ત યાદી તૈયાર કરવાને તબ્બોની એક કમિટી નીમી છે વૈશાખ સુદ ૬ ને 'મૈથિલી દિન' તરીકે નક્કી કરવામાં આવ્યો છે. બધા વિષયો માટે મૈથિની પાઠ્ય પુસ્તકો તૈયાર કરવાની યોજના રજૂ કરવામાં આવી હતી.

આ પરિષદની વિશિષ્ટતા એ હતી, કે એ પ્રસંગે એક શિશુ સાહિત્ય પરિષદ ભરવામાં આવી હતી તેનું બધું કામકાજ શિશુઓએ જ માથે ઉપાડી લીધું હતું.

પરિષદમાં એના ખજર મળ્યા હતા કે પટણા વિશ્વવિદ્યાલય થિનો ભાષાનો વિરત્ત કોશ તૈયાર કરવાની વિચારણા કરી રહ્યું હતું. આ ઉપરથી પરિષદે ભાષાનો કોશ તૈયાર કરવાની પ્રમુખની સૂચનાને વિશ્વવિદ્યાલય પર છોડી દેવામાં આવી હતી. પરિષદ વિશ્વવિદ્યાલયની યોજનાને પૂરેપૂરો સહકાર આપશે.

*મરાઠી માસિક 'યુવનાણી'ના ત્રી શ્રી.વામન નારાયણ દેશપાંડે (યતમાલ) એ એક 'મધમાખ' એક તરીકે પ્રગટ કર્યો છે. કોઈ પણ મરાઠી માસિકે આવો એક કરવાની પહેલ કરી નથી.

*નામપુરના સુપ્રસિદ્ધ વૈદિક વિદ્વાન પડિત રમાર્ત શ્રીકૃષ્ણ શાસ્ત્રી ધુળેના ખર્પા ખાણેનો સમ્રાટ પ્રગટ કરવા માટે બાર આગેવાનોની એક કમિટી નીમવામાં આવી છે. મેટીના પ્રમુખ ડૉ. બી. એસ. મુળે છે.

*હિદમા કોઈ પણ વર્તમાનપત્ર માટે ૬૦ વર્ષનું જીવન હીક લાણુ ગણાય. એવો હુગીઝ સાપ્તાહિક 'એવો-લુસિટાનો'ના હીરક મહોત્સવ મુળકમાં ૮ મી જુલાઈએ જન્મવામાં આવ્યો હતો. શ્રીમતી સરોજિની નાઈક પ્રમુખપદે હતા.

*ગશ્યન પત્ર 'મિખેત મોરોઝોન'ના દાના પ્રમાણે શેકરપીઅરના નાટકો જમતના ૧૪ પછી ભાગ કરતા રશિયામાં વધારે પ્રચલિત છે. શેકરપીઅરના કેટલાક નાટકોના શિયાની ૨૭ ભાષાઓમાં ભાષાત્ રચા છે અને જમતના બધા દેશો સમગ્રપણે લેતા, શિયામાં તેના નાટકો વધારે વખત રગભૂગિ પર જન્મવામાં આવ્યા છે.

કેટલાક રશિયન પ્રોફેસરોએ ‘ અંગ્રેજી સાહિત્યનો ઇતિહાસ ’ના બે ભાગો બહાર પાડ્યા છે. વિશ્વસાહિત્યનું મેક્સિમ ગોર્કી ઇન્સ્ટિટ્યુટ આ પ્રકાશન પ્રમદ કરે છે.

★

યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના પેસિફિક કાફા પરનું દક્ષિણ કેલિફોર્નિયા જગતનું એક અગત્યનું સંસ્કૃતિનું કેન્દ્ર બન્યું છે. તાજેતરના વરસોમાં લેખકો, ચિત્રકારો, સિદ્ધાંતો અને સંગીત કારોએ ત્યાં વસાહતી સંસ્થાન ઊભું કર્યું છે અને બીજા વિશ્વયુદ્ધની રક્ષાત પછી તેમની સંખ્યા વધી છે. એકલા લેક્સ એન્જિલિસમાં જ, રશિયનો, જર્મનો, ગ્રેન્ડિનેવિયનો, પોલેન્ડવાસીઓ, ફ્રેન્ચો, ડચો તથા ટુર્કો હજારોની સંખ્યામાં આવીને વસ્યા છે.

હરિયન પુસ્તકાલયમાં આઠ વાખ વિવેક હસ્તપ્રતોનો સમઢ હોવાથી દેશદેશાતરમાંથી વિદ્વાનો ત્યાં આવી ગયા છે.

★

રશિયન લેખક એલેક્સી બારાન્નિકોવે દુનસંક્રિત રામયણનું મૂળ હિંદીમાંથી રશિયન ભાષામાં ભાષાંતર કર્યું છે. બારાન્નિકોવ ‘ વિજ્ઞાનની એકેડેમી ’ના સભ્ય છે. આ ભાષાંતર કરતાં તેને વર્ષો લાગ્યા છે અને યુદ્ધ દરમિયાન પણ તેણે આ કામ ચાલુ રાખ્યું હતું.

★

તાજેતરમાં પૂરી થયેલ તુરેન્નમર્જની તપાસના સંપૂર્ણ પુરાવા તથા બાપલોનાં ૧૦૦,૦૦૦ પુસ્તકોનું છપામણી ખર્ચ જર્મની આપશે. લગભગ ૫૫૫૫૫ સારા લાખ રૂબ્લો દશે અને તેના ૪૦ ભાગો ચેરો આ પુસ્તકો અંગ્રેજ, ફ્રેન્ચ, રશિયન તથા જર્મન-એમ ચાર ભાષામાં છપાશે.

ઇતિહાસમાં આ તપાસ લાગામાં લાગી તથા મોટામાં મોટી છે. ૨૧૭ દિવસ તેની બેઠક ચાલી હતી.

આફ્રિકામાં રસ ધરાવનારાઓ માટે કેટલીક બામનો નીચે આપી છે.

સ્ટ્રોન્ગ-૨૧,૦૦૦,૦૦૦ ચાર ભાષામાં બેનાયેલ, પુરાવાના ૨૦,૦૦૦ પાના બહાર છે. નકલોનો ઢગલો ત્રીસ શીટ જાયો થયો છે.

વર્તમાનપત્રોના અગ્રપત્રીઓએ જગતના બધા ભાગોમાં એક કરોડ રૂબ્લો તાર ફાં મોકલ્યા હતા.

નકલ દરનારા ચત્રમાં સરેરાશ હમેશા ૧૦૫,૦૦૦ પાના છપાતા હતા.

દસ્તાવેજો ૩,૦૦૦,૦૦૦ નજન ૨૦ દન આ ઉપરાંત ૪,૦૦૦ બે બાબત તવડીઓ કોર્ટના અવાજના રેકડની તથા ૮,૦૦૦ શીટ ફિલ્મનો પુરાવામાં ઉપયોગ કરવાનો આગ્યો હતો.

—ટાઇટલાલ આનસિંગ કામદાર

આ લેખમાં નિમાન્યતા નોંધે ઇન્ડિયન પી ઇ એન માધી સાનર લીધી.

શિક્ષણમાં ઉત્પાદક શ્રમનું સ્થાન

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ એ શિક્ષણસાધનનું મહત્વનું અંગ છે. પુસ્તકોના વાચન-પ્રચાર દ્વારા એ જોડણી ઉપયોગી છે તેટલું જ એના દ્વારા શિક્ષણોપયોગી સાહિત્ય પ્રચાર પામે એ ઈચ્છનીય છે. હવે દેશ જ્યારે પાયાની કેળવણીની દિશામાં આગળ પગલાં મારે છે ત્યારે એ ક્ષેત્રના એક કાર્યદામ કાર્યકરનો અહીં આપેલ અનુભવભોલ લોકશિક્ષણના ક્ષેત્રમાં કામ કરતા શિક્ષકોને ઠીક ઉદ્દેશીયક નીવડશે — ત ત્રી

ગામડાનો માસ્તર

આજના જૂના-નવા વિદ્યાર્થી શિક્ષક સમેલનમાં વિદ્યાર્થીતરીકે આવવા મને અધિકાર નથી, આવીશ તો મારા ન્યાતભાઈ તરીકેના અધિકારથી હું પણ એક ગામડાનો માસ્તર છું, આપણે એક ધધાભાઈ ગણાઈએ

આવતી કાલના સમાજની વિચારણા

વધો યોજના અંગેના સિદ્ધાંતો વિષે બોલુ તે પહેલા મારે ભૂમિકા મૂકી દેવી જોઈએ. કોઈ પણ વસ્તુને છૂટી તપાસીએ તો મૂલ્યાંકન કરી નહિ શકીએ. કોઈ પણ ચિન્ન થયો, શિક્ષકારનું શિષ્ય થયો એને અક્ષમ ઉઠાવી લેશે તો એ યથાર્થ જોવા બગબગ નથી. વધો યોજનાનું પણ એવું મૂલ્યાંકન થાય નહિ. કોઈ પણ દેશ કેળવણીની યોજના વિચારે છે ત્યારે એ લોકો આવતી કાલના સમાજ કેવો બનાવવો છે એ પહેલું વિચારે છે

વધો યોજનાની ભૂમિકા

આજની પ્રાથમિક શાળાઓની યોજના અંગ્રેજોના વખતમાં શરૂ થયેલી તેમની માન્યતા પ્રમાણેના સમાજથી તેમણે શરૂ કરેલી એવું જ વધો યોજનાનું છે. ગાંધીજી પાસે આપણા દેશની કલ્પના છે. આવતી કાલનો આપણો દેશ કેવો હોવો જોઈએ એ સ્પષ્ટ છે, એ વિચારો આપણને માન્ય હોય ન હોય જુદી વાત છે. વધો યોજનાને ખાદી, નષ્ઠ તાત્ત્વીય, રાષ્ટ્રીય એકતા ગ્રામસમાજની એકતાથી છૂટી પાડી જોઈએ તો સમજ નહિ શકીએ. આ વધો કેળવણી રચનાત્મક કાર્યક્રમના અંગેની રચનાથી સમજવી જોઈએ. આજે હું રચનાત્મક કાર્યક્રમ વિષે લેકચર કરવા આવ્યો નથી. રચનાત્મક કાર્યક્રમના અંગેનો સૌ કોઈ જાણે છે. આવતી કાલના પુનરુત્થાન માટે ગાંધીજીએ એ મૂળભૂત સિદ્ધાંતો મૂક્યા છે

શોષણનો સાચો અર્થ

એમણે બહુ સ્પષ્ટતાથી જણાવ્યું છે કે આવતી કાલના સમાજમાં એક વર્ગ બીજા વર્ગનું શોષણ કરશે નહિ. આપણે શોષણનો અર્થ ‘ પૈસાદાર ગરીબને ચૂસે ’ એવો સમજીએ. જીએ ગાંધીજી કહે છે સરકાર, રાજકીય વિચારો, આધ્યાત્મિકતા, ધર્મ.. નું [૪૦૧

ગોપણુ ન થવું જોઈએ એવું વ્યક્તિત્વ બધાએસવું થાય એ વિચારવાનું છે તમારી મરજી વિરુદ્ધ હું ધાર્મિક દયાણુ કરૂં તો એ હિસા કરશે શાળામાં શિરત લાદવી ન જોઈએ, એ અદરથી વિકસવી જોઈએ. એનો અર્થ એ કે વ્યક્તિત્વ લાદવું ન જોઈએ ગાંધીજીએ જૂનો શબ્દ એ માટે અહિસા મૂક્યો છે હું મારો વ્યવહાર અહિસાથી કરીશ

અમના પ્રકાર

દેગની રચના શહેરી પદ્ધતિથી શરૂ થઈ છે અમને પ્રતિષ્ઠા મળવી જોઈએ. અમના બે ભાગ છે નવીકાંઠે બેસી હું પગ પાણીમાં પછાડીશ તો પગની કસર ન થશે, પરંતુ તેથી કાંઈ તરતા આવડશે નહિ તરનારે તો પાણીમાં ચાલવું જોઈએ ડબેલ્સની કસરતથી હું મારા બાહુના મસલ્સ વધારીશ, પરંતુ આ કસરતથી આજની જામી થયેથી મુશ્કેલી ટાળી શકીશ નહિ ત્યારે આ અમ દેશને પગવડે નહિ. મનુષ્યો નાગા ફરતા હોય ત્યારે આવશ્યક શક્તિ, અમ કરીને ઉત્પન્ન કરવી જોઈએ મનુષ્યજીવનમાં ઉત્પાદક અમનું આ સ્થાન છે

આજે મોટું કોણુ ?

આજે મોટું કોણુ ? અમ કરનાર મેડમ મોન્ડીસોગી લખે છે રોશન ઉપર ઉત્તરનાર પાસે પોટનું છે. હું પોટર શોધુ છું. પોટર માફ પોટનું ઉપાડે ત્યારે મલકાઈ છું. પરાધીન કોણુ ? હું છું. કારણ કે મારામાં તાકાત નથી ખીમ્મતી મજૂરી ખરીદનાર પોનાને મોટો માને છે ફુનિયાનું તત્ર આજે આ છે.

ઉત્પાદક અમનું સ્થાન

સમજી લોકોએ ઉત્પાદક અમને જીવનમાં સ્થાન આપવું જોઈએ મારી કન્યાશાળામાં પાણી કોણુ બરે છે ? કન્યા માટે હું મજૂર પાસે પાણી ભરાવું એવી કન્યાને બણાવી શું કરૂં ? મેં એવો સાચો શિક્ષક બાનનગર ગળ્યમાં જોયો નથી શિક્ષક કહે આન્ટ મળતી નથી બાળકોને પાણી ક્યાંથી પાઈએ ? આ તો દેવાળું કાઢવું કહેવાય મારો ફરાસ ફડગાંય ઉપર જાય ત્યારે હું ગદો રહીશ ? ના જીવતરમાં ગ્રાણુ પૂરવાના છે વર્ષો જીવણીના પાયામાં આ વસ્તુ પડેલી છે મહેનત ન કરે એ મોટો, એ સમજણથી માફ હૈયુ દુભાય છે આપણો પ્રાથમિક દક્ષ કોણુએ છીનવી ન લેવો જોઈએ, દરેકે ઉત્પાદક અમ કરવો જોઈએ ખુફી દવા લેવાનો, તડકો લેવાનો, પાણી લેવાનો આ મારા પ્રાથમિક દક્ષ કોણુ છીનવી લેશે તો હું સાખી ચકવાનો નથી ઉત્પાદક અમનું પણ એ જ સ્થાન છે આ દકીકત સમગ્રનું દરે તો વર્ષો યોજના વ્યવસ્થા કરે શાળામાં આજે ઉત્પાદક અમને સ્થાન નથી, જેમ મત આપવા માટે અમુક મૂડીવાળાની લાયકાત ગણાય છે, તેમ માણુમને માટે ગમ એ આવશ્યક વસ્તુ છે ગરીબ તલગર, બાજેલા અમણુ, Harrow and Harrow pot, બદ્ર અને ગ્રામ જેટલા જેટલા બેદ છે એ જવા જોઈએ. આ તાત શિક્ષકના મને જીતરશે ? આપણને લઘુતામ યિ બધાં છે હું મારા ન્યાતભાઈ તરીકે પૂછુ છું કે તમને બાળકોના ગેડા કાઢવા ગમશે ? મનમાં યગે, કે ક્યા આ નમીતમાં પડ્યા ? આપણી આસપાસની સ્થિતિ આવી છે.

સમાજના સર્જકો

સમાજની રચના તમારી પાસે કરાવનાની છે તમારામા હામ હરો તો પાર પડશે. આ લાયકાત ફેળવશે તો આ સમાજ ફેળવાશે મનુષ્યના જીવનમા ઉત્પાદક શ્રમને માનભર્યું સ્થાન છે. નહાવુ રોજ જોઇએ એમ માનીએ છીએ તેમ થોડો પણ ઉત્પાદક શ્રમ કયો સિવાય ચેન પડવુ ન જોઇએ. અહિંમા અને ઉત્પાદક શ્રમ આ બે વસ્તુ હશે તો વર્ધો યોજના થશે

ઉત્પાદક શ્રમ : વર્ધો યોજનાનો કળશ

વર્ધો ફેળવણી સખધમા વિચારો વીક થતા લાગ્યા છે સૌ જુદી જુદી વાતો કરે છે ઉત્પાદક શ્રમ એ આ યોજનાનો કળશ છે. વર્ધો યોજનાનું દર્શન ગાંધીજીએ કયું એમની પાસે મહેતાજીની ભાષા નથી યોજના કેમ ઘટાવવી એ મહેતાજીનું કામ છે એમણે તો આપણી પાસે વિચાર મૂક્યો છે એમણે ઍન્ટ લુડનો ગિપોર્ટ વાચ્યો નથી એમને ધરતીમાથી ધાવણુ ધાવતા આ વાત સૂઝી છે આપણે બધેએસતુ કેમ કરવુ એ વિચારવુ ઁહુ આપણે ફેળવણી વિષે સ્વતંત્ર વિચાર કયો નથી આજે તો વિદ્યાર્થી શિક્ષકને શુરુ તરીકે સ્વીકારતો નથી એ તો બજારમાથી ફેળા ખરીદે એવી રીતે વિદ્યા લે છે આપણા તમામ વિદ્યાર્થીઓ આ રીતે રગાયલા છે

નવી વિચારસરણી

વર્ધો ફેળવણીમા ખીજ એક મહત્વની વાત એ છે કે, શિક્ષણ માત્ર ઉદ્યોગ મારફત જ અપાય ઉત્પાદક ઉદ્યોગ હોવો જોઇએ, કે જેથી તે સમાજમા ઉપયોગી થઇ પડે, માત્ર રમકડાની જેમ કરે એ નહિ આ વિચારો આપણને નવા લાગશે બાળકને કાતતા શિખનાડે. નિશાળમા બહુવા આદે ત્યારે કાતે એમ નહિ, ઉદ્યોગ એના જીવનમા વણાવે જોઇએ

નધણિયાતી વસ્તુ

પ્રાથમિક શાળા આજે નધણિયાતી વસ્તુ છે હુ કાઠિયાવાડની આ વાત કહુ છુ દરેક માણસને હવાપાણી જેમ આવશ્યક છે, તેમ ઉત્પાદક સમાજોપયોગી શ્રમ એ મારો પ્રાથમિક હક્ક છે એને કોઇ ખૂટવી ન લઇ શકે શ્રમ બે પ્રકારના છે એક ઍડિસશ્રમ અને બીજો જીવનશ્રમ છાત્રાલયોમા નિયમિત પ્રાર્થના થાય છે રજાના દિવસે પ્રાર્થનાની છુટી વેકેશનમા વિદ્યાર્થીઓ ઘેર જાય ત્યારે પ્રાર્થના ન કરે આ ઍડિસપદ્ધતિ ઉત્પાદક-શ્રમ જીવન તો આવશ્યક વસ્તુ ન ગણાય તો યોજના નકામી નીવડશે ઉત્પાદકશ્રમને પ્રધાન સ્થાને જોડવે આ રીતે થઇ શકે છે એ મારો અનુભવ છે હુ મારી લોકશાળામા શુભરાતી ૪ ધોરણ પાસ કયો પઠી દાખવ કહુ છુ, શ્રમની ફેળવણી આપુ છુ ઉત્પાદકશ્રમ પ્રાથમિક સ્થાન ભોગવે શિક્ષકના જીવનમા શ્રમ નહિ હશે તો તે નિરર્થક છે

આજનો શિક્ષક

આજનો શિક્ષક નિર્તેષ, નિરજન, નિગ્રહર છે, એને મમતા નથી. જેને શિક્ષણ

પ્રત્યે પ્રેમ ન હોય એ નકામે છે, ઉત્પાદકશ્રમ પ્રત્યે પ્રેમ જોષ્ટ્રએ એ પોતાના જીવનરથી અસર ફેલાવે. મૂળ વસ્તુ આવશે એની સાથે બીજી વસ્તુ ગોઠવાઈ જશે.

શ્રમમાંથી ખર્ચ

ઉત્પાદકશ્રમ પછી પેદા થયેલા (ઉત્પન્ન)નું શું ? એ નાના બચ્ચા જેવું લાગે છે, પરંતુ એ તો વિરાટ થશે માધીજી કહે છે આ શ્રમમાંથી નિરાળોને અમુક ખર્ચ નીકળવો જોઈએ તમે કહેશો કે Child Labour Exploit * થાય છે શિક્ષણ અને મજૂરી એ અલગ વસ્તુ છે તમે કહેશો ‘ વિદ્યાર્થીની મજૂરીમાંથી શિક્ષકે રોટલા કાઢવા રહ્યા ’ હા હું મારો અનુભવ કહું બદારની મદદથી આને સરચાઓ ચલાવીએ છીએ. પહેલા નવરાત્રોના ખર્ચ ફળિયાના સૌ ભેગા મળી કરતા, હોળી ઘેઘેરથી લાકડા છાણા ઉવરાવી કરતા, અને બહુવિધ શિક્ષક પોતાની જરૂરીયાત મારા મામમાંથી મેળવતો આ Democratic way (લોકમાર્ગ) હોયો આને તેવું કરવા હું કહેતો નથી. હું તે વખતના લોકોના મેળની વાત કરું છું. રામજી હસરાજ મને દોઢ હજાર રૂપિયા આપે છે હું કેને જવાબદાર છું ? આ પ્રશ્ન હું ગભીરપણે વિચારી રહ્યો છું સુધાર, હુદાર, ખેડુ વસવાયાની પગારની ગ્રેડો ક્યા, કેણે બાંધી છે ? એ તો સામાજિક કામ કરે છે તેવી મારી સ્થિતિ હોવી જોઈએ આપણે આ મેળ બેસાડવો પડશે.

રાજામા ઉલોગ દ્વારા શિક્ષણ મળવું જોઈએ અને ખર્ચનો અમુક ભાગ તેમાંથી નીકળવો જોઈએ *

—નાનાભાઈ ભટ્ટ

—નિરાળોમા વધારે આકર્ષક પુસ્તકોની મદદથી શિખવાડનામા આવે તો બાળકોને બહુવામા વધારે રસ પડે

—અસલી જાતિઓ ન્યા સુધી બદારના જગતના સસર્ગથી દૂર એકાતમા ગોધાઈ રહી કૃપમદ્ધક જેવી રહે ત્યા સુધી તેઓ પ્રાયમિક દશામા એટલે અનધડ જ રહે

—ધધાદારી સાહિત્યકાર પોતે કલાકાર હોય તો પણ તે જાહેર જનતા સાથે બંધાયેલો છે હા તો તેણે જનતા માગે તે આપવું રહ્યું કે મરવું રહ્યું

—જ્ઞાન, ધન, સત્તા, હઠાપણ વગેરે અનેક સદ્ગુણો કેાઈ વ્યક્તિના કે જ્ઞાતિના ઇતગ તરીકે પ્રભુએ બહેલા નથી

—યોગ જ સમયમા જ્ઞાતિના સિદ્ધ (ઉચ્ચ ન્યાતો) તેમ જ અદિકાર પામેનાં મેદાને (અરપૂચને) એક જ જગણે એક આરે પાણી પીતા આપણે દેખીશું

—મંદા મંધાતા નગરો મદા મોચરા મનુષ્યો બનાવે છે

(સંપાદક)—સ્વ. શ્રી. ઓતીભાઈ ન. અમીન

* બાળ મજૂરીનું ચોપણ

* વડોદરાના પ્રુડપ અધ્યાપન પાઠશાળાના નરા જૂના વિદ્યાર્થીઓના રનેદરે મેલન પ્રસંગે આપેલું લેખોધન (તા ૨-૧૦-૪૬)

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળનો

સન ૧૯૪૫-૪૬ ની સાલનો

અહેવાલ

સર મહાશય,

૧. પૂરી થયેલી સન ૧૯૪૫-૪૬ ની સાલનો, રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળનો આવશ્યક અહેવાલ, કાગળની મુશ્કેલીને કારણે, ગઈ સાન મુજબ દુકાણમાં દુકાણમાં અને ગૂંદ કરીએ છીએ.

૨. ૪ સ ૧૯૨૫ માં રાજ્યના નાના ગોટા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોની પ્રથમ પગિયદ ગણુદેવી મુકામે બરાબ તે વખતથી જ આ મંડળનો ઉદ્દેશ્ય ઉદ્ભવ થયેતા ગણી શકાય

૩ (૧) રાજ્યના સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોની પ્રગતિ સાધવી અને તેમને સુવ્યવસ્થિત બનાવવા, (૨) પુસ્તકાલય ઉદ્દેશ વિહોણા શાળાનાળા માગેએ નવીન પુસ્તકાલય ઉદ્ભાવવામાં ખાતાને સહકાર આપવો, (૩) પુસ્ત-

કાલયોના કાયદોઓ વેચ્યે તથા શ્રીમત સરકાર અને રયાનિક સરચાએ સાથે સહકાર સાધવો, (૪) પ્રજામાં વાચનનો શોખ ફેલાવવો, (૫) પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિપોષક સાહિત્ય પ્રકટ કરવું, (૬) શિષ્ય સાહિત્યના વાચનનો પ્રચાર વધારવો, (૭) પુસ્તકાલયનું વહીવટી કામ શીખવવા તાલીમ વગેરે બરાબ થો બરાબ તેમાં મદદ કરવી; (૮) ખાતાના સહકાર અને સલાહ મુજબ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો પ્રચાર કરવો, અને (૯) તપાસણીનું કામ કરવું એ મંડળના મુખ્ય ઉદ્દેશો છે

૪. ઉપરના ઉદ્દેશો વ્યવસ્થિત રીતે પાર પાડવા માટે પ્રાંત, મહાન અને જૂથ મંડળો રચનામાં આર્થિક છે આ પેટામંડળો, રાજ્ય પુ પેટામંડળો મંડળની સલાહ અને દોરવણી મુજબ પોતપોતાના ક્ષેત્રમાં યથાશક્તિ કાર્ય કરે છે પૂરા થયેલા વર્ષ દરમ્યાન વડોદરા,

નવસારી, મહેસાણા અને અમરેલી એ ચારે પ્રાંત મંડળોની વાર્ષિક સભાઓ મળી દત્તી મહાસ મંડળો તથા જૂથ મંડળો પૈકી જેઓ જનતા છે, અને જેમની વાર્ષિક સભાઓ અહેવાલના વર્ષે બરાબ છે વા હિસાબ નિદાન આ તરફ આવ્યા છે, તેવા જૂથ તથા મહાન મંડળોના નામ નીચે પ્રમાણે છે,—

(૧) જાગતા જૂથ મંડળો

વડોદરા પ્રાંત.—૧ બાદરજી, ૨ વસો, ૩ ઝારોળા, ૪ પેટલાદ, ૫ દસરજી, ૬ મકરપુરા, ૭ સાવલી, ૮ બોડકા, ૯ આસોજ, ૧૦ વેળપુર, મહેસાણા પ્રાંત ૧૧ કબોઈ, ૧૨ વેળપુરા, ૧૩ નાગદીપુર, ૧૪ ઉનાઈ, ૧૫ લોખોડા, ૧૬ પીપળ, નવસારી પ્રાંત ૧૭ વેરમા, ૧૮ નવસારી, ૧૯ ઓરણા, ૨૦ હળધર, ૨૧ શેવણી, ૨૨ હમરાજ, ૨૩ ગણદેવી, ૨૪ અબેટા, ૨૫ અડત, ૨૬ મોરયાણા, ૨૭ પલસાણા, ૨૮ વણેશાપીસાદ, અમરેલી પ્રાંત ૨૯ અમરેલી. (મધ સાલ ૪૪)

(૨) જાગતાં મહાલ મંડળો

વડોદરા પ્રાંત —૧ વડોદરા, ૨ પાદરા, ૩ કરજજી, ૪ પેટલાદ, ૫ બાદરજી, ૬ ચિનોર, ૭ વાઘોડિયા, ૮ ડભોઈ, ૯ સ ખેડા, ૧૦ સાવલી, ૧૧ તિલકવાડા, મહેસાણા પ્રાંત ૧૨ મહેસાણા, ૧૩ કલોય, ૧૪ પાટણ, ૧૫ ચાણુરમા, ૧૬ ખેગળુ, ૧૭ કડી, ૧૮ હલેમામ, ૧૯ વિજાપુર, ૨૦ આતરસુળા, ૨૧ વિસનગર, ૨૨ ધારીજી, નવસારી પ્રાંત ૨૩ નવસારી, ૨૪ પલસાણા, ૨૫ કામરેજ, ૨૬ ગણદેવી, અમરેલી પ્રાંત ૨૭ અમરેલી, ૨૮ હામનગર, ૨૯ ધારી, ૩૦ ખાખા, ૩૧ કોડીનાર, ૩૨ ઓખામડળ (મધ સાલ ૩૦)

૫ રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને સમર્થિત બનાવી એવું ત્રણ એકધારે અને સુવ્યવસ્થિત અધ્યાવવાની યોજનાઓ વિચારવા તથા પોતાની પરિષદ પ્રવૃત્તિ મદત્વાકાક્ષાઓ અને જોઈતી સવલતો તથા રાહતોની માગણી પુસ્તકાલય ખાતા આગળ તેમજ શ્રેષ્ઠ સરકાર સમક્ષ સમૂહગત રીતે રજૂ કરવાના આશયથી સને ૧૯૨૪-૨૫ થી શરૂ થયેલી મંડળની પરિષદ પ્રવૃત્તિ જારી જ રહી છે. વિશ્વવ્યાપી યુદ્ધના સળગે જાળી થયેલી અસહ્ય મોંઘવારી તેમજ પ્રવાસમાર્ગની હાડમારી હજી ટળી નહિ હોવાથી અહેવાલવાળા વર્ષે, એ મા' આમદ રાખવાનું ઇજ્જતવાપા આગ્યું નહોતું છતાં મહેસાણા પ્રાંતના ચાણુરમા તથા વિજાપુર મહાશેષે પોતાની અનુક્રમે ૮ થી, અને ૪ થી પરિષદે અહેવાલવાળા વર્ષે ભરે હતી તદ્દપરાંત, શ્રીમત સરકાર તરફે વડોદરાના મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયે અખિલ દિલ્લી ઉર્ પુસ્તકાલય પરિષદને વડોદરા નોતગરા સબધમા માગેલો સદકાર મડળે પૂરેપૂરો આપ્યો હતો અને પરિષદને સાગોપામ સફળ બનાવવા માટે બનવું બધું જ કયું હતું.

૬ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમા સારી સંગીનતા સાધી શકાય તે માટે મત્રી તથા અધ્યાપોના પ્રાતવાગ શિક્ષણુર્ગો યોજવાની પ્રયા મડળે, શિક્ષણુર્વર્ગ પુસ્તકાલય ખાતાની ફરમાયથી, સન ૧૯૩૧ થી આગદપૂર્વકે ચાલુ કરી છે. ચાલુ રહેની મોંઘવારી અને ખાલખોરાની તથા પ્રવાસમાર્ગની હાડમારીને કારણે, અહેવાલવાળા વર્ષે, એવો એક વર્ગ જરવાનું બન્યું.

નહોતું. તથાપિ શ્રીમત સરકારની આજ્ઞાથી પુસ્તકાલય ખાતાએ પખ્વાડિયાની મુદતનો એક શિક્ષણવર્ગ દારકા મુકામે, અહેવાલના વર્ષે, ભરેલા તેમા મહાન જરૂર પૂરતો સાથ આપેલા.

૭ પુસ્તકાલય સરનાનું તત્ર સુવ્યવસ્થિત રીતે ધોગ્યસર ચાલે તેટલા માટે માનદ તેમજ પગારદાર પ્રચારકો દ્વારા તપાસણી તથા પ્રચારકાર્ય તપાસણી કરવાની મહાનની નીતિ જારી રહી છે. અહેવાલના વર્ષે,

તપાસણી

૩ માનદ મહાન પ્રચારકોએ ૧૦ પુસ્તકાલયોની બેઠ લીધી હોવાનું જણાય છે માનદ મહાન પ્રચારકો ઉપરાત પ્રાત પ્રચારકો નીમવાની નીતિ સન ૧૯૩૫-૩૬ થી મહાન સ્વીકારી છે આર્થિક તેમજ વ્યવહાર કારણોસર બે પ્રાત વચ્ચે એક પ્રચારક રોકવાનું ધોરણ સન ૧૯૩૬-૪૦ થી સ્વીકારવામા આવ્યું છે. તેને અનુસરીને નિવેદનના વર્ષે વડોદરા-નવસારી પ્રાતોના પગારદાર પ્રચારક તરીકે રા. જનભાઈ મથુરભાઈ પટેલની નીમણૂક ચાલુ રાખવામા આવી હતી મહેસાણા-અમરેલી પ્રાતો માટેના પ્રચારકની ગમ સાથે ખાલી પડેલી જગા યોગ્ય ઇમ્મને આભાવે પૂરી શકાઈ નથી

પૂરા થયેલા વર્ષ દરમ્યાન રા. જનભાઈએ ૧૨૫ વડોદરા પ્રાતના તથા ૬૦ નવસારી પ્રાતના મળી કુલ ૨૧૫ ગામોની ફેરણી કરી છે, એમની એક દર કામગીરી ૨૪૧ દિવસની થઈ છે. પૂરા થયેલા વર્ષ દરમ્યાન પ્રાત પ્રચારક દ્વારા ૨૧૫ પુસ્તકાલયોની તપાસણી, સુવ્યવસ્થા, પુસ્તકવિધિ અને વર્ગીકરણ ઉપરાત વાચનપ્રચારની કામગીરી થઈ શકી છે, આ સંખ્યામા રાજ્યપ્રચારકની ફેરણીની ૨૪ અને માનદ મહાન પ્રચારકોની કામગીરીની ૧૦ સરચાઓ ઉમેરતા, અહેવાલના વર્ષે, કુલ ૨૪૯ પુસ્તકાલયોની તપાસણી પ્રચારક સરચા દ્વારા મહાન કરી છે વડોદરા-નવસારી પ્રચારકની કામગીરી, વચ્ચે શિક્ષક હડતાલની ડખલ જાલી ન થઈ હોત તો હજી વધુ થઈ શકી હોત તપાસણીની કામગીરી, હરસાલ કરતાં ઓછી જણાય છે તે મહેસાણા-અમરેલી પ્રાત પ્રચારકની જગા વણપુરાપલી રહી છે તેને, તેમજ રાજ્યપ્રચારકને આ હિ પુ પરિષદની કામગીરી અગે તેમજ દારકામા ચાલેના લાખાગાળાના શિક્ષણવર્ગ અગે એકજ રથે રોકાઈ ગયેલું પડ્યું તેને આભારી છે.

પ્રચારકોના નામ તથા તેમની કામગીરીનો ખ્યાલ મેળવવા પરિશિષ્ટ ૫ મું જોઈ લેવા વિનંતિ છે માનદ મહાન પ્રચારક ભાઈઓની કામગીરી પથુ હરસાલ કરતાં બહુ ઓછી છે, ત્રણ સિવાયના બીજા આખું વર્ષ ચાત રહેના જણાય છે છતાં જેમણે કામગીરી બજાવી છે તેમનો અત કરણપૂર્વક આભાર માનવામા આવે છે, અને બંધાવને આ નૂતન સાલમા વધારે ઉત્સાહ દેખાડવાની વિનંતિ કરવામા આવે છે માનદ પ્રચારકની કામગીરી બજાવનારા સેવાભાત્રી શિક્ષકભાઈઓ આદરપાત્ર પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પ્રત્યે ઉદાસીનતા સેવતા અને, એ કેમ ચાલે ?

૮ તપાસણી ઉપરાત, દર સાલ મુજબ અહેવાલના વર્ષે પથુ ઉધાડવા ફરેલાં ૨૦ નવીન પુસ્તકાલયોની સખ્યા પૂરી કરી આપવા બાબતમા

નવીન પુસ્તકાલયો જરૂરી પત્રવ્યવહાર, રૂમક મુલાકાત વગેરે દ્વારા મહાન પુસ્ત

કાનય ખાતાને સંપૂર્ણ સહકાર આપ્યો હતો. શાળાનાળું એક પછી ગામ પુસ્તકાલય વિનાનું ન હોય એવી સ્પૃહણીય રીયતિ પ્રાપ્ત કરવાનું માન, અહેવાલના વર્ષે, વધોડિયા અને મહેસાણા મહાનોને ફાળે આવ્યું છે. તે બદલ એ મહાનોના કાર્યકર્તાઓને ધન્યવાદ.

૯ પ્રત્નેપકારક પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું મહત્ત્વ જનસમૂહને સમજાવવા કાળે દર વર્ષે

વસત પચમીનો દિવસ ખાસ પુસ્તકાલય પર્વણી તરીકે પુસ્તકાલય પર્વણી ઉજવવાનું ધોરણ છે. આ ચૌદક વર્ષથી મડળે સ્વીકાર્યું છે.

નિવેદનના વર્ષે પણ આ પર્વણી ઉત્સવ ચારે પ્રાંતમાં

ઉજવાયો હતો. આવેલા અહેવાલોનો સાર 'પુસ્તકાલય' માસિકના એપ્રિલ અકમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે. આ નવીન વર્ષે, આ પર્વણી ઉત્સવ ઝાંઝે રથે ઉત્સાહભરે ઉજવાય એવી તજવીજ રાખવાની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના ચાહક અને ભક્તવર્ગને વિનંતિ કરીએ છીએ.

૧૦. જનતાને શિષ્ટવાચન પ્રતિ આકર્ષવાના સફળેટથી, મડળે શિષ્ટવાચનની

પરીક્ષાની યોજના સને ૧૯૩૧ થી હાથ ધરી છે, પરંતુ

શિષ્ટવાચન પ્રચાર યુદ્ધ પરિરિયતિએ ઉભી કરેલી કાગળનો અસાધારણ મેઘવારી

અને તે મેળવવાની મુશ્કેલીને કારણે, એ યોજનાનો અમલ

છેત્તા એ વર્ષ મોકુફ રાખવામાં આવ્યો હતો. અહેવાલવાળા વર્ષે કાગળ પ્રાપ્તિના સંજોગો

મુધરેલા જણાયાથી 'અમારી ઇન્દુનું શિક્ષણ' એ શિક્ષણ વિષયક પુસ્તકની ૨૪ મી

પરીક્ષા યોજાયેલી. એને માટે ઉમેદવારી પણ ઠીક ઠીક નોંધાયેલી, છતાં વચમાં શિક્ષક

હડતાળનું અણધાર્યું વિન આવી પડવાથી નધાયલા ઉમેદવારોનો ઉત્સાહ પણ કાયમ રહી

શક્યો નહોતો. માત્ર ૨૨ જ ઉમેદવારોએ પરીક્ષાનો લાભ લીધો હતો. આ કડવા અનુભવ

પરથી અમારો મત એવો બધાના પામે છે કે આપદે રાજ્ય પુ. મડળ તરફ શિષ્ટવાચનની

પરીક્ષા યોજવાની પદ્ધતિ પડતી મેલી મહાલ મડળોને એ દિશામાં ઘટતું ઉત્તેજન આપવું.

૧૧ દિતકર અને બોધક સાહિત્યના વાચનની નિયમિત ટેવથી જીવનવિકાસ

સાધવામાં માર્ગદર્શક અને મદદગાર થવાના શુભાશયથી

ગ્રામ વાચક મહળા મડળે ગ્રામ-વાચક મડળની યોજના જાહેર કરી છે -

(યોજના માટે જુઓ 'પુસ્તકાલય' માસિકના ઑક્ટોબર

૪૩ ના અકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી સદર મડળના સન ૪૩-૪૪ ના અહેવાલનું પાન ૪૦૩)

અહેવાલના વર્ષે ગ્રામવાચક મડળોની સંખ્યામાં ૧ નો વધારો થઈ કુલ સંખ્યા ૪૧ ન

થઈ છે. આ સંખ્યા ૬૭ બહુ નજીવી હોઈ એમાં આનંદપાત્ર ઉમેરો કરવા માટે પ્રચાર

માધ્યમોને, આ નૂતન સાલમાં સવિશેષ તજવીજ રાખવાની, તથા ગ્રામ વાચક મડળો

ઠેર ઠેર સ્થાપન કરાવી તેની લેખી ખબરો આ તરફ મોકલાવી આપવાની ગામ નોંધ લે

સુચવીએ છીએ.

૧૨. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ નિયમક રિશિષ્ટ થેર બેઠા મેળની ત્રયપાત્રત્વની પરીક્ષા પસાર કરવા માગનારાઓ માટેની પ્રમાણપત્ર માટેની પરીક્ષાની યોજના મુજબ, અહેવાલવાળા વર્ષે એક પરીક્ષા યોજવામાં આવી હતી એનો લાભ ૧૦ જણે લીધો હોય તેમાંથી પાંચ જણા પ્રમાણપત્ર મેળનાને ગાયકાણી નીવડ્યા છે વૃત્તન સાથે એ યોજના ચાલુ રહેવાની હોય તેનો લાભ લેવા ઇચ્છુક ઉમેદવારોને ભતામણુ કરીએ છીએ.

૧૩ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના અઠગ ઉપાસક ૨૧ શ્રી મોતીભાઈ ન અમીનની યાદગીરીમાં યોજાયેલ રમારક ત્રયપાળાના ચોથા પુષ્પ તરીકે રમારકમાંના " હીનબધુ એન્ડુઝ " નામનું જીવનચરિત્ર વિષયક પુસ્તક અહેવાલવાળા વર્ષે પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે

૧૪ મંડળ મહેકમ ૧ સહમત્રી, ૧ રાજ્ય પ્રચારક તથા ૨ પ્રાંત પ્રચારકનું બનેલું છે પૈકી મહેસાણા-અમરેલી પ્રાંતના પ્રચારકની જગા મધ સાલના છેવટના માસમાં ખાલી પડેલી છે તે સિવાય બીજા ત્રણેની સેવા અહેવાલવાળા વર્ષે ચાલુ રહેલી છે.

મહેકમના માણસોને કરેલા ગ્રેડોના પગલ ઉપગત સરકાર ધોરણે રૂ. ૯) મોઘવારી બધુ અપાય છે પરંતુ મોઘવાગીનું બારણુ દિવસે દિવસે અસલ બનવું ગયું હોવાને કારણે મોઘવારી બધુ વધારવાની અને પૂરતી લાયકાતરાળા અને શક્તિરાળા સેવકોની સેવા મંડળને મળતી રહે એ દૃષ્ટિએ મહેકમની હાલની ગ્રેડોની મુધારણાનો વિચાર કરવાની કારોબારી સભાને વિનંતિ કરે છું

૧૫. ઉપરોક્ત પ્રાંતિક તથા માનદ પ્રચારકો ઉપરાંત પગારદાર રાજ્ય પ્રચારક ૨૧ વસ્તુભાઈ મૂ પટેલે ' તપાસણી 'ના મથાળાવાળા રાજ્ય પ્રચારક રૂકરામાં જણાવેલી ફેરણી કરવા ઉપરાંત નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવામાં ખાતાને મદદ કરવાની, પ્રાંત મંડળની વાર્ષિક સભાઓમાં તથા મહાસ પરિષદોમાં હાજર રહીને તેની કાર્યવહીને દોરવાની, તેમજ કેટલાક ગ્રામ અને કરવા પુસ્તકાલયોની તથા પ્રાંત અને મહાસ મંડળોની દફતર તપાસણીની કામગીરી કરી છે ઉપરાંત રાજ્ય પુ. મંડળના હિસાબકિતામ અને આદિસનું દફતરી કામ તેમજ વડોદરા પ્રાંત મંડળને લગતું દફતરી કામ પણ એમણે સંભાળ્યું છે જૂથ અને મહાસ મંડળોને જગર્તા રાખવાની ફરજે પણ એમણે જાગવી છે રાજ્ય પ્રચારકની જહારગામની કામગીરી ૪૬ દિવસની થઈ છે રાજ્ય પ્રચારકની કામગીરીની આ દેખીતી ઓછપનું કારણ એમને અખિલ હિંદ પુ પરિષદની વિશિષ્ટ કામગીરી અંગે વડોદરામાં તેમજ ખાતા નરફે યોજાવના તાલીમવર્ગ અંગે લાગકામાં તા. ૧૨ રોકાવું પડેલું એ છે

૧૬. સહમત્રી શ્રીયુત નાગુકવાલ નદલાલ ચોક્કસીએ, નિવેદનની સાથે પ્રમાણપત્ર

સહમત્રી

મંડળો બિના કરાવવા અંગે જરૂરી પત્રવ્યવહાર તેમ પ્રચારનું કામ, વિષ્ણુ વાચનની પરીક્ષા અંગેનું તથા પ્રમાણપત્ર માટેની પરીક્ષા અંગેનું તમામ કામ કર્યું છે અખિલ હિંદ પુસ્તકાલય

મંડળના કાર્યકર્તાઓ સાથે સંપર્કમાં રહેવાની કામગીરી પણ વખતોવખત બળવી છે. અ. હિં. પુ. પરિષદ અંગે આપણા મંડળની પ્રવૃત્તિઓનો ખ્યાન આપવા સારૂ અગ્રેજી અહેવાલ એમણે નિવેદનની સાથે ખાસ તૈયાર કર્યો હતો, જે 'સુવેનીર'ના પૂરવણી વિભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયેલો છે. પ્રમાણપત્ર માટેની પરીક્ષાના ઉમેદનારોને પત્રવ્યવહાર દ્વારા વર્ગીકરણ પદ્ધતિનું ક્રિયાત્મક શિક્ષણ આપવાની કામગીરી પણ સહમત્રીએ બળવી છે. મંડળને લખતો અગ્રેજી ગુજરાતી પત્રવ્યવહાર તેમજ પ્રાંત અને મહાવ પ્રચારકોની દોગવણી તેમજ દેખરેખની કામગીરી ઉપરાંત સમારક માળા અંગે જરૂરી પત્રવ્યવહાર કરવાનો તથા 'હસ્તલિખિત સાહિત્ય મંચાવીને વાંચી વચાવડાવી સમિતિ' પાસે બહાલ કરાવવાની તમામ કામગીરી પણ સહમત્રીએ જ બળવી છે.

૧૭ મંડળની કારોબારી સમિતિના પ્રમુખ તરીકે, રાજપ્રિય શ્રી મોતીલાલ છો દેસાઈ સાહેબ તથા ઉપપ્રમુખપદે શ્રી હરિવંશભદ્રાસ મુ. શાહ પ્રમુખપદ આધુ રહ્યા છે, ને તેમણે યોગ્ય દોરવણી આપી છે.

૧૮ નિવેદનની સાથે રૂ. ૧૨૦૦) સરકાર મદદના મળ્યા છે તેમજ ચારે પ્રાંત પચાસતોએ પણ પોતાને ભાગેપડેના કાળો આપી પચાસત પક્ષની રાજ્યાશ્રય અને પ્રાંત લગભગ એટલી જ રકમ પૂરી પાડી છે આ બદલ શ્રીમત સરકાર પચાસતોની મદદ તેમજ પ્રાંત પચાસતોનો મહદઅંશે અહેવાલ માનવામાં આવે છે.

૧૯ રાજ્યાશ્રિત પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોની કુલ સંખ્યા અહેવાલવાળા વર્ષે ૧૫૩૧ હતી. તેમાંથી ૧૧૬૦ સંસ્થાઓ મંડળના લવાજમી મંડળના સંસ્થો સંખ્ય તરીકે ચાલુ રહ્યા હતા. પ્રાંત વાર સંસ્થાઓ ઉપરાંત વ્યક્તિગત સહાયકો કરવાનું પણ મંડળનું ધોરણ છે ને તેને માટે આજીવન સંસ્થનું લવાજમ રૂ. ૨૫) અને વાર્ષિક સંસ્થનું લવાજમ રૂ. ૩) છે તે મુજબ લવાજમી આજીવન સંસ્થોની સંખ્યા વર્ષની શરૂઆતમાં ૨૫ હતી તે પૈકી કેટલાક વાળા હાતાર શ્રી અહમદ-મહમદ હસમીલ પટેલનું, અહેવાલવાળા વર્ષે, દુ. ખંદ અવસાન થતા વર્ષોતે આજીવન સંસ્થોની સંખ્યા ૨૪ રહી છે બન્ને વર્ગના વ્યક્તિગત સંસ્થો મંડળના ચોપડે નધાય એ બહુ દુઃખના યોગ્ય હોય તે માટે બનતો પ્રયામ હજી જરૂર. રાખવા મંડળની કારોબારી સમિતિના સંસ્થોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

૨૦ મંડળના બધારણ પ્રમાણે ૧૬ + ૫ મળી ૨૧ સંસ્થોનું એક વ્યવસ્થાપક મંડળ, સંન ૧૯૩૯-૪૦ માં ઝારિયા મુકામે બરાબથી ૭ મી કારોબારી સભા અને રાજ્ય પરિષદની બેઠકમાં ચૂંટવામાં આવેલું તેમાં અવસાન તેની કાર્યપદ્ધતિ તથા રાજનમાને સળખે કારોબારીએ કરેલા સુધારાવાળું

વ્યવસ્થાપક મંડળ દ્વાલ કામ કરી રહ્યું છે એના સભ્યોના નામ પરિશિષ્ટ ૩માં આપેલા છે.

મંડળની કારોગારી અથવા વ્યવસ્થાપક મંડળની વાર્ષિક સભા, દર સાલ પ્રાત મંડળની વાર્ષિક સભાઓ મળી ગયા બાદ, સપ્ટેમ્બર માસમાં ભરાય છે તે પછી વર્ષ દરમ્યાન ઉપરિચિત ચતા પ્રશ્નોનો વિચાર ને નિર્ણય, દરેક સભાસદના લેખી અભિપ્રાય પરિપત્ર ફેવી ટપાલ દ્વારા મેળવીને, કરી લેવાનો સામાન્ય વહીવટ મંડળે સ્વીકાર્યો છે તે મુજબ, એક દર પરિસ્થિતિનો વિચાર કરતા અ હિ પુ પરિપત્રની સાથે વડોદરા રાજ્ય પુ પત્રિષદ ભરવાનો વિચાર મુતત્વી રાખવાના પ્રશ્ન પર વ્ય મ ના સભ્યોની સમતિ પરિપત્રથી મેળવી લેવામાં આવી હતી

૨૧ ઓડિટ થયેનો મંડળનો ઉપજ અર્થનો હિસાબ પરિશિષ્ટ ૧ મા સામેલ છે, મંડળની ઓફિસનું સ્થાન સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીમાં સાર્વજનિક હિસાબ તથા ઓફિસ શાખાની કચેરીમાં ચાલુ રહ્યું છે

૨૨. મંડળના રચનાત્મક કાર્યને પહોંચી વળાય તે માટે રાજ્ય તરફની મદદ ચાલુ ગણવા બદલ નામદાર મંત્રી મંડળનો, પચાવત પક્ષની આભાર મદદ પૂરી કરી આપવા બદલ ચારેય પ્રાત પચાવતો, મંડળને વખતો વખત જોઈતી સમવડ અને સહાય આપી મંડળના કાર્ય પરત્વે સહાનુભૂતિ ધગવવા બદલ પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી સાહેબોનો, સભાસદ સરઘાઓના લવાજમ વસૂલ કરી આપવા બદલ પુ સ સ મંડળ લિ. નો તથા મંડળનો હિસાબ અને સરવૈયું વગર શીએ ઓડિટ કરી આપવા બદલ રાજ્યમાન્ય એકાઉન્ટન્ટસ મેસર્સ આપાજી અમીન એન્ડ કું નો અત કરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે

વડોદરા,
તા ૧૫-૯-૪૬

રામલાલ કા પટેલ
માનદ મંત્રી,
વ રા પુ મંડળ

સુમન સંચય

—કોઇ પણ દેશની સંસ્કૃતિનું માપ કાઢવું હોય તો તેની લલિત કળાઓ તરફ નજર કરો
—સંગીતથી તમે કુન્યવી સપતિમાં વધાર શ્રોમત નહિ બનો તો પણ નિદાન તમારી નવરાશનો સમય તમે આનંદમાં વ્યતીત કરી શકશો

રાંનપ્રચાર એ પ્રજાની ઉન્નતિનું એક મુખ્ય સાધન છે અને તેના ત્રણ માર્ગ છે —
શાળાઓ, પુસ્તકાલયો, અને વ્યાખ્યાનો

પ્રતિભાવાન પુરુષો એકલી રાષ્ટ્રીયી કંઈ જીવતા નથી

સમાદક—સ્વ શ્રી. મોતીલાલ ન અમીન

પરિશિષ્ટ ૧૯

સન ૧૯૪૫-૪૬ના ઉત્પન્ન ખર્ચનો હિસાબ

(તા ૧-૮-૪૫ થી તા ૩૧-૭-૪૬ સુધીનો)

જ	ઉ
૧૭૫૪- ૮-૦ કર્યા તથા ગ્રામ પુસ્તકાલયોના લવાજમના	૧૭૨૫- ૪-૦ મહાલ તથા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળોને ફાળવણીના
૧૨૦૦- ૦-૦ સરકાર મદદના	૬૪૫- ૦-૦ પ્રાંત મંડળોને પ્રાંત પ્રચારકો ખાતે મદદના
૧૧૬૦- ૮-૦ પ્રાંત પચાપતોની મદદના	૮૮૮- ૦-૦ સહમત્રીના પગારખર્ચના
૬૭-૧૨-૪ વ્યાજના	૮૧૧-૧૧-૬ રાજ્ય પ્રચારકોના પગાર તથા મુસાફરી ખર્ચના
૪૧૮૨-૧૨-૪	૮૬- ૪-૦ રટાફના પ્રાવિડટ ફંડ ખર્ચના
	૧૭-૧૩-૩ મત્રી તથા કાર્યવાહકોના મુસાફરી ખર્ચના
	૪૭- ૯-૩ કટોંગટ-પોસ્ટેજના
	૧૦- ૨-૦ ઑલ ડ લા એસોસિએશનને લવાજમના
	૫૨- ૮-૦ છપામણી ખર્ચના
	૩૮૮૪- ૪-૦
	૨૬૮- ૮-૪ સામ આખર બચત
	૪૧૮૨-૧૨-૪

અમે ઉપરનો ઉપજ ખર્ચનો હિસાબ તપાસ્યો છે ને તે બરાબર છે

વડોદરા, તા ૭-૬-૧૯૪૬

(Sd) Apaji Amin & Co
Registered Accountants
Auditors

તા ૩૧-૭-૪૬ આખરતુ સરવાલુ

જ	ઉ
૭૧૯૬-૨-૧૧ ચાલુ ફંડ (રા પુ મ નું)	૧૦૫-૧-૯ પુસ્તકોનો રોકક —
૬૮૯૭-૧૦-૭ સન ૪૪-૪૫ આખરતુ	(વેચાણુ બાદ જતાનો ખર્ચ)
૨૯૮-૮-૪ સન ૪૫-૪૬ની અચત	૯૨-૭-૯ બાલસાહિત્ય સર્વ
૬૭૫-૦-૦ કાયમી ફંડ	સમ્રદ ભા. ૧ લા
૧૮૫૩-૧૫-૦ અનામત દેવા	ખાતે (હવે રોકક
૨૧૮-૬-૦ શ્રી.સ.ગા ફ ફંડના	ન. ૭૭)
વ્યાજના	૧૨-૧૦-૦ બાલ સાહિત્ય સર્વ
૧૯૭-૪-૦ પાછલી સાલનું	સમ્રદ ભા. ૨ જા
૨૧-૨-૦ સન ૪૪-૪૫નું	ખાતે (હવે રોકક
૧૫૮-૫-૩ રજ દત્ત રમારક	ન ૧૭૭)
ફંડના વ્યાજના	
૧૩૮-૧૪-૩ પાછલી સાલનું	૧૮૪-૬-૬ લહેલુ. —
૨૧-૨-૦ સન ૪૪-૪૫નું	૧-૬-૬ જ્વ મો ન અમીન
૧૬૦-૦-૩	રમા માળા ખાતે
— — — — —	૧૮૩-૦-૦ પુ સ. સ મડળ
૧-૧૧-૦ સિ વા ની	ખાતે
પરીક્ષાના પુસ્ત-	૯૪૩૫-૬-૮ રોકક સિનક તથા બે કોમા
કા ખાતે મફદના	૫૭-૧૪-૮ બરોડા બેકના
૧૫૮-૫-૩	મેન્દોમ ખાનામા
૧૦-૦-૦ કામરેજ મામરેજ	૧૬૨૫-૬-૦ બરોડા બેકના
મદાલની સિ. વા ની	ચાલુ ખાતામા
પરીક્ષા માટેના	૬૮૪-૧-૦ નેશનન બેકના
૧૪૬-૩-૮ બાલ સાહિત્ય સર્વ	મેન્દોમ ખાતામા
સમ્રદ ભા ૧ લાની	૭૦૦૦-૦-૦ બરોડા બેકની
પૂરવણી ખાતે (હવે	શીક્સ ડીપોઝીટમા
રોકક ન ૩૮૩)	૬૭-૧૫૦ રોકક સિનક
૧૦૩૯-૧૧-૯ રટાફના પ્રોવિડન્ટ ફંડના	૯૪૩૫-૬-૮
૨૨૯-૫-૦ મહેસાણા પ્રાંત પુ મ	૯૭૨૫-૧-૧૧
૫૧-૧૫-૯ શ્રી ભા ટી ઠાકર	
૧૮૫૮-૧૫-૦	

૯૭૨૫-૧-૧૧

વરોદરા, તા ૭-૬-૧૯૪૬

અમે વરોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મડળનું તા ૩૧-૭-૪૬ નું ઉપર જણાવેલું
અરવાલું તપાસ્યું છે અને તે બરાબર છે.

(Sd) Apaji Amin & Co
Registered Accountants
, Auditors

પરિશિષ્ટ રજુ

પ્રાતવાર લવાજમ આપનાર પુસ્તકાલયોની સંખ્યા

	વડોદરા પ્રાંત	મહેસાણા પ્રાંત	નવસારી પ્રાંત	અમરેલી પ્રાંત
	પુની લવાજમ	પુની લવાજમ	પુની લવાજમ	પુની લવાજમ
	સંખ્યા આપનાર	સંખ્યા આપનાર	સંખ્યા આપનાર	સંખ્યા આપનાર
પ્રાંત પુસ્તકાલય	૧	૦	૧	૧
કર્યા પુસ્તકાલય	૨૨	૨૧	૩૦	૨૮
મામ, મહિલા, બાલ				
પુ તથા કન્યા અને	૫૫૬	૪૪૦	૫૧૩	૩૮૯
ગ્રામ વા				
	૫૮૨	૪૬૧	૫૪૪	૪૧૮
	૨૫૦	૧૭૯	૧૫૫	૧૦૧

કુલ ચારે પ્રાંતના પ્રાંત પુસ્તકાલય ૪, કર્યા પુ ૬૮, મહિલા પુ ૨૧, બાલ પુ ૧૩; મામ પુ ૧૨૮૮, ગ્રામ વા ૩૨, અને કર્યા વા ૫ મળી કુલ ૧૫૭૧ માધી મદદ લેનારની સંખ્યા ૧૨૨૫, અને તે પૈકી લવાજમ આપનારની સંખ્યા ૧૧૧૦.

આજીવન સહયો

- ૧ રાજગિય શ્રી. મોતીલાલ છોટાલાલ દેસાઈ, વડોદરા
- ૨ રાજરત્ન શ્રી તુળસીભાઈ બહેરભાઈ અમીન, ,,
- ૩ શ્રી. ગમગાઈ કાશીભાઈ પટેલ, વસો
- ૪ શ્રી. છોટાભાઈ ગુણલાલ પટેલ, નાર
- ૫ શ્રી હરિવલ્લભદાસ સુનીલાલ શાહ, પેટલાદ
- ૬ શ્રી. મણિલાલ મંગળજી કાશીવાળા, વાધોડીઆ
- ૭ શ્રી. નટવરલાલ ગિરધરલાલ શાહ, ચિનોર
- ૮ શ્રી. મૂળચંદભાઈ લક્ષ્મણજી પટેલ, વાલમ (તા વિસનગર)
- ૯ શ્રી. સિવલાલ મૂળચંદ ખીચી, ચાણસ્મા
- ૧૦ શ્રી ભગુભાઈ અમયાભાઈ પટેલ, ,,
- ૧૧ શ્રી. જયચંદ્ર કામુરમ વ્યાસ, ,,
- ૧૨ શ્રી. છબીલાલ મોતીલાલ પટેલ, ,,
- ૧૩ શ્રી અબાવાલ ભેખતારામ પટેલ, ,,
- ૧૪ શ્રી. પ્રદાનજી તારાચંદ બાવસાર, ધીણોળ (તા ચાણસ્મા)
- ૧૫ શ્રી ચંદુલાલ કાળીદાસ શાહ, ,,
- ૧૬ શ્રી પુનમચંદ સુનીલાલ શાહ, ,,
- ૧૭ શ્રી. પીતામહદાસ ભગુનરામ બાવસાર, ,,
- ૧૮ શ્રી રમણલાલ દામોદરદાસ શાહ, ધીણોળ (તા ચાણસ્મા)
- ૧૯ શ્રી. ચંદ્રભાઈ રામસિંહજી મોધરી, બાણજીવાડા

- ૨૦ શ્રી મોહનલાલ બાજુદાસ પટેલ, ચાંદણી
 ૨૧ શ્રી ભગવાનજી ગોવિંદદાસ ઠક્કર, બહુચરાજી
 ૨૨ શ્રી પ્રહલાદજી હરગોવિંદદાસ પટેલ, ,
 ૨૩ શ્રી. મયાભાઈ મણીભાઈ તેલી, નવસારી
 ૨૪ શ્રી મણીલાલ હરીલાલ મોદી, ઢાસબા (તા માંરેણ)
 ૨૫ દાતાર શ્રી અહમદ મહમદ હરમાઈત પટેલ, (અવસાન તા. ૨૬-૧૨-૪૫)

પરિશિષ્ટ ૩૭૦

વ્યવસ્થાપક મળની યાદી

પ્રમુખ

રાજપ્રિય શ્રી મોતીલાલ છોટાલાલ દેસાઈ

ઉપપ્રમુખ :

શ્રી હરિવંશભાઈ સુ. શાહ પેટલાદ

માનદમત્રી

શ્રી રામલાઈ કાશીભાઈ પટેલ વસો

સભાસદો .

- ૧ શ્રી મગનભાઈ ચક્રભાઈ પટેલ, વડોદરા ૧૧ શ્રી જોશાભાઈ લાનદાસ પટેલ, મહેસાણા
 ૨ શ્રી નટવરલાલ ગીરધરલાલ શાહ, શિનોર ૧૨ શ્રી નાનજીભાઈ જોશીદાસ પટેલ, ,
 ૩ શ્રી ચીમનભાઈ હરીભાઈ અમીન, વરણામા ૧૩ શ્રી કાવસજી એલજી ગણુદેવીઆ, મણુદેવી
 ૪ શ્રી જયવતીબહેન ન દેસાઈ, વડોદરા ૧૪ રાજરત્ન શ્રી. કનૈયાલાલ જનનાદાસ
 ૫ શ્રી. સુનીલાલ પુરષોત્તમદાસ શાહ , મજબુદાર, નવસારી
 ૬ શ્રી છોટાભાઈ ખુસાનભાઈ પટેલ, નાર ૧૫ શ્રી કસનજી વ્યાળજી દેસાઈ, ,
 ૭ શ્રી મણીલાલ મગજી કાશીવાળા, ૧૬ રાજરત્ન શ્રી પ્રતાપરાય ગીરધરલાલ
 વાધોડીઆ મહેતા, અમરેલી
 ૮ શ્રી. છોટુભાઈ પડિત, સિદ્ધપુર ૧૭ શ્રી મોહનભાઈ વીરજીભાઈ પટેલ ,
 ૯ શ્રી કાનજીભાઈ સિવાભાઈ પટેલ, મહેસાણા ૧૮ શ્રી કલ્યાણગય નથુભાઈ જોશી દારકાં
 ૧૦ શ્રી મૂળયજીભાઈ લલ્લુભાઈ પટેલ, વાલમ

પરિશિષ્ટ ૪૭૦

ભરાયદી મહાલ પરિષદોની વિગત

ક્રમ પરિષદ	તારીખ	સ્થળ	પ્રમુખ
ચાણુરમા મહાલ ૮ થી	૨૮-૧૦-૪૫	કપપુર	શ્રી. રવિદાસ મહારાજ
વિજયપુર મહાલ ૪ થી	૨૧-૧૦-૪૫	જેપુ	શ્રી હરિભાઈ પટેલ (કલેવ વિભાગ શાળાધિકારી)

બદે ઉમેદવારી નોધાવેલી હોવાથી તેમને વ્યવસ્થાપક તરીકે સુ ટાએના મહેર કરવામા આવે છે.

૪. સને ૧૯૪૬-૪૭ ના વર્ષ માટેનું નીચે મુજબનું આવક તથા ખર્ચ મંજૂર કરવામા આવે છે —

ઉત્પન્ન —

ખર્ચ —

પુસ્તકોનું કમિશન	૬૫૦૦-૦-૦	પ્રમાણ	૫૫૦૦-૦-૦
પત્રોનું કમિશન	૨૫૦૦-૦-૦	નોંધરોને પ્રોથવારી	૧૮૦૦-૦-૦
વ્યાજનું ઉત્પન્ન	૧૫૦૦-૦-૦	પોસ્ટેજ	૪૫૦-૦-૦
-	૧૦૫૦૦-૦-૦	છપામણ	૫૦૦-૦-૦
		ક દીનન્ટ	૩૫૦-૦-૦
		મકાન ભાડું	૭૦૦-૦-૦
		ઇલેક્ટ્રીક ખર્ચ	૧૦૦-૦-૦
		ઓડિટ ફી	૧૦૦-૦-૦
		પ્રે. ફંડમાં મડળનો ફાળો	૩૦૦-૦-૦
		આમના વીમાનું પ્રિમિયમ	૧૫૦-૦-૦
		મુસાફરી ખર્ચ	૫૦-૦-૦
		આકરિમક ખર્ચ	૧૦૦-૦-૦
			૧૦૧૦૦-૦-૦

ઉપર પ્રમાણેના મંજૂર કરેલા ખર્ચની હદમાં રહીને એક હેડ નીચેથી બીજા હેડ નીચે ખર્ચની ફેરફારી કરવાની સત્તા વ્યવસ્થાપક મડળને આપવામાં આવે છે

૫ સને ૧૯૪૫-૪૬ નો સરકારી બુકડેપોનો દ્વિસાથ સભામા વાચી બતાવવામા આવ્યો છે તથા થયેના ૩ ૩૫૦૨-૧૧-૧૧ ના નકાની નોધ લીધી છે

૬ આ મંડળની સ્થાપનાથી માંડીને આજ સુધી ચિનોર સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના મંત્રી તરીકે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મડળ લિ. મા વ્યવસ્થાપક પદે ગહી, તેને ખીલવવામા તથા અત્યારની ઉચ્ચ કક્ષાએ લાવવામા શ્રીયુત નરવરલાલ ગિ શાહે જે સુદર સેવા બજાવી છે તે બદલ આ સભા તેમના કાર્યની આભાર સાથે નોંધ લે છે.

૭ આજની સભાનું કામકાજ ધણી જ સફળતાપૂર્વક પાર પડ્યું છે તે બદલ ગે. ગ. રા. પ્રમુખ સાહેબનો આભાર માનવામા આવે છે

ઉપરના સાતેય ઠરાવ સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામા આવે છે

વડોદરા,
તા. ૬-૧૦-૪૬ }

મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ
પ્રમુખ.

માનદ પ્રચારકની મુશ્કેલીઓ ને તેના ઉપાયો

માનદ પ્રચારક એટલે હિસાહનો ફારો, આશાનો અખૂટ ઝરો, ધીગજ અને સહિષ્ણુતાનો આદર્શ નમૂનો, અવિચ્છાત પરિશ્રમનો પ્રખર ઉપાસક તથા સેવાધર્મનો સાચો બેખંધારી

આ બધા ગુણોના સમિલન ઉપરાત આધેડ કે પક્વ ઉંમર પછી જેની થઈ હોય એવા શિક્ષકભાષ્યો માનદ પ્રચારકો તરીકે કામ કરતા હોય તો એમના બહોળા અનુભવનો લાભ પછી સાથોસાથ મળી રહે પછી હકીકતમાં એનું નથી પ્રચારકનું રખડપટ્ટીનું કામ એવા ભાષ્યોથી ન થઈ શકે એ હેતુથી આપણે સુચન માનદ પ્રચારકોથી ચલાવવું પડે છે

આ સુચન માનદ પ્રચારક ધણુ ખરું તાજેજ સીનિયર કે પૂર્વપદ પ્રાપ્ત થયેલ હોય છે અને ન્યા યય ત્યા ધણુ ખરું મૂના સીનિયર શિક્ષકો સાથે કામ હોય છે એવા તપાસણીને પ્રસંગે મંત્રીજના બવા થયે છે અને મો મચકોડાય છે તેમની વીચીટ બૂકમાં કાંઈ પછી લખવાને માનદ પ્રચારક ચોગ્ય નથી, એમ તે માને છે અને જે પૂછવું હોય તે આસિરદ-અથવાસને પૂછજો, એમ કહી તે આધાપાઝા થઈ જાય છે અથવાસને તો પૂરતી માહિતી પછી હોતી નથી તેથી પ્રચારક ઊંચા મનથી રસ્તે પ્રડી જાય છે.

આ વર્ગને પછી ટપી જાય એવા એક બીજો વર્ગ પછી છે આ વર્ગના મંત્રી-અથવાસભાષ્યોનું સૂત્ર જ એ હોય છે કે “ જાણુ બધું પછી કરવું કાંઈ નહિ ” તેમણે પુસ્તકાલયના તાલિમવર્ગોમાં અભ્યાસ પછી કરેલો હોય છે અને તેઓ પુસ્તકાલયની પરિપદોમાં ભાગ લેવાનું પછી ચૂકતા હોતા નથી રાજ્યની તો શું પછી દેશનીયે ક્રાંતિની અવનવી ચોળનાઓના તે જાણુકાર હોય છે ટૂંકમાં, વર્તમાન જગતની બીનાઓના તે સ્પ્રમદરયાન સમા હોય છે છતાં આ બધી શક્તિઓનું તેમને અજીજી થયું હોય તેમ વાર્તાવમા તેઓ કશું જ કરતા નથી.

વર્ગોકરણ તેમજ દફતરી કામ કેમ કરવું એની પૂરતી માહિતી છતાં તેઓ પ્રાત કે મદ્યાહ્ન પ્રચારકની સેવાની વાટ જોતા જ રહે છે તે એટલે સુધી કે એક વાગ આ કામ પ્રચારક કરી આપે એટલાયો તેઓ સતોષ ન માનતા દર વર્ષે ન્યારે ન્યારે માનદ પ્રચારક આવે ત્યારે નવા વર્ષનું ચડેલું કામ તેજ પૂરું કરીને જાય એવી સેવા કરવાની વીરત તે ઉમંગ તક તેઓ પ્રચારકને આપી પ્રચારકને કમી જુએ છે

ત્રીજો વર્ગ બદલાની બાવનાવાળો હોય છે આ ભાષ્યો પ્રતો જ પૂછવા લાગે છે આમાં આપણને શું પમાર કે મહેનતાણું મળે છે ? નાહક, પુસ્તકો બોવાય તો પૈસા ભરવા પડે ! તેથી કામ પછી એવું જ થાય ને ! વિનાકારણ શા માટે મરી પડવું ? તમને (માનદ પ્રચારકને) પછી શી સત્તા છે ? તમે શું પુસ્તકો કમી કરી શકશો ? આ અને આવા અનેક પ્રતો તેઓ પૂછીને બદલાની બાવના વિના કામ જ ન થાય એવી જોડે

થએલી મનોદશા વ્યક્ત કરે છે, છતાં અને કમને પણ તેઓ કાંઈક કામ કરે કે એ સંતોષની વાત છે. માત્ર પુસ્તકાલયનો મૂળ હેતુ જે વાચનપ્રચારનો છે, એ દિશામાં તેઓ ઇચ્છિત કામ આપી શકતા નથી.

ચોથો વર્ગ સલાહકાર અને સમસ્યવેદનારીલ લાઇઓનો પાડી શકાય. આવા ભાઇઓ ત્યાં જર્તા જ સનાહ આપવા તથા પોતાની વીતક કથાઓ સભળાવવા મંડી જાય છે. અને પોતાની ધાગે અસર થાય છે કે નહિ તેની રાહ જુએ છે.

તેઓ કહે છે, “ લાઇ, ત્યાં બધા જ એવા ત્યાં આપણે એકલા તે શું ને કેટલું કરી શકીએ ? આ તમારા કરતાં એ અને વધારે ધનશ હતી પણ પાંચ દગ વર્ષમાં મારો હિસાબ ઓસરી મયો આપણે નિસ્વાર્થ બાવે આટલી જહેમત લેવાનીએ તોય કાંઈને દિસામ નહિ ! તે કુળતા ધેર બેસી રહેવું શું ખોટું ? મારી તો તમને પણ એ જ સલાહ છે, પછી તમારી ઇચ્છા ! ”

આ ચાર વર્ગમાં જેનો સમાવેશ નથી થતો તેવા પણ પછા શિક્ષક ભાઇઓ છે. તેઓ સારી રીતે પોતાનું કામ કરી રહ્યા છે તથા તેમને જે કાંઈ સૂચનાઓ કે માર્ગદર્શન મળે જાય છે તેનો અમલ કરવા તેઓ આતુર રહે છે. આવા વર્ગ એ માનદ પ્રચારકના માર્ગમાં ‘ મીઠી વીરડી ’ રો ખતી રહે છે.

ઉપરના ચાર વર્ગોનું આખરે તો છેલ્લામાં જ રૂપાંતર થવાનું છે. આપણે માનદ પ્રચારકો એમનો હૃદયપત્રો કેવી રીતે કરાવી શકીએ એની સર્વસામાન્ય સૂચનાઓ ઉપર આધાર છે.

આ લખવામાં શિક્ષકભાઇઓને ઉતારી પાડવાનો જરાપણ આશય નથી. અને તેથી અગત અનુભવોનો કયાય ઉલ્લેખ કયો નથી ઉપર જે શિક્ષક મંત્રી-મંથપાલ ભાઇઓના વર્ગ પાડ્યા છે, તેના સમર્થનરૂપે સખ્યાબધ દાખલા હું ટાકી શકું તેમ છું પણ એમ કરવાથી ખરો આશય કે જે પ્રેમ ને સેવા દ્વારા હૃદયપત્રો કરાવવાનો છે તે સધાય તેમ નથી. તેથી સર્વસામાન્ય જ ચર્ચા કરી છે આશા છે કે આથી માનદ પ્રચારકો ને મંત્રી-મંથપાલભાઇઓ એકબીજાની વધારે નજીક આવતા થશે.

સર્વસામાન્ય સૂચનાઓ

- (૧) જે માટે જવાનું હોય તે ગામના મંત્રીજીને અને તો પદર દિવસ અઢાલ પત્ર લખવેલ અને તેમાં પોતાને લેખના ફોર્મો વગેરે મંગાવી ગળે તેમ જણાવવું.
- (૨) તેમની સાથે મીઠાશયી, રનેદપૂર્વક, સચમ અને વિવેક રાખી વાતચીત કરવી વાતચીતમાં તેમનું વ્યભિમાન ધવાય તેવા પ્રસંગ દર્શાવેલા ટાળવો આપણે સત્તાધારી છીએ કે તપાસનીય છીએ એવો ડોળ કઢવો નહિ.
- (૩) દંતરમાં ત્યાં અંદુરાપણ કે ખોટાપણ હોય ત્યાં તેની સમજ મંથપાલ તથા મંત્રીજીને આપી, જુદા કાગળ ઉપર સુધારી આપી, આદર્શ દંતર કેવી રીતે લખાય તેનું અભ્યાસ રાત કરાવવું.

વડોદરા,

તા. ૬-૧૦-૪૬

(૪) પુસ્તકાલયના મંત્રીની તપાસણી કરાવવાની કે બેટ લખાવવાની નામરજી હોય તો માત્ર દફતર મળે તે જોઈને માહિતી આપવી બેટ લખવાનો આમદ રાખવો નહિ દફતર પછી ન મળે ત્યાં માત્ર મૌખિક વાતચીત કરી પરત આપવું ઘેર આવી તેમને તેમની દરજ્જાના ખ્યાલ આપવો એક પત્ર લખીને ફરીથી જવું તેમ છતાં કંઈ ફેરવાર થયો ન હોય તો પ્રયત્ન જરૂરી રાખી ધીરજ રાખવી

(૫) જ્યાં ખેતરાઇથી કામ ન ચલુ હોય ત્યાં, પરિસ્થિતિના અભ્યાસ કરી અથવા બાઇ જો કામ આપી શકે તેમ હોય તો તેમને પ્રેમ ને વિશ્વાસમા લઇ કામ લેવું ખેતરાઇનું નિવારણ આપણે નક્કી કરવાનું નથી થિલકું, એ તો માનદ પ્રચારકની સામી કસોટી છે એમ માની તેમથી પાર થિતરવું

(૬) શક્ય હોય તો ખામસોડોની સભા રાખી તેમાં વાચનપ્રચારના ફાયદા સમજાવવા.

(૭) વાચનમંડળ, શિષ્ટવાચન પરીક્ષાઓ, પ્રમાણપત્રની પરીક્ષાઓ વગેરે યોજનાઓ સમઘી વાતચીત કરવી

(૮) આપણું સ્વાગત, સમવડ વગેરે બામતેનો ખ્યાલ યતિક ચિત્ત પછી ન રાખવો જોઈએ, જાહેરમાં કયાય એનો ઉદ્દેશ ન કરવો જોઈએ

આટલી સચ્ચતાઓનો અમલ કરનાર માનદ પ્રચારક જરૂર સફળતા પામશે.

રવિશંકર મગનલાલ ઠાકર

માનદ પ્રચારક, દહેગામ મદાન

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.

જાહેરાત નં. ૧ / '૪૬-૪૭

કાયમ ફંડની પાસણુક બાબત

તા. ૧૫ મી સપ્ટેમ્બર પછી હમેશા જ્યાં ચલાવવા પાસણુક અમારા તરફ મોકલવી

ફેટલાક ગ્રામ પુસ્તકાલયો તરફથી તેમના કાયમફંડની પાસણુક, સેપલ પોસ્ટ, રજિસ્ટર્ડ પોસ્ટ, પાર્સલ પોસ્ટ, લેટર પોસ્ટ, અનરજિસ્ટર્ડ પાર્સલ પોસ્ટ, આત્રી બધી ગતિ અન્ને મોકલવામાં આવે છે, જેથી નાહકનો પોસ્ટજનો બચ થાય છે સાદા જુક પોસ્ટથી પોણા આનો યા એક આનો જરૂર પૂરતી ટિકિટ ચોટી પાસણુકો મોકલવા પુસ્તકાલયોના મંત્રી-અથવાતેનો વિનંતિ છે પાસણુક અંગે કંઈ કરવાનું લખાણ અડધા આનાના પોસ્ટ કાર્ડથી અલગ કરવું જોઈએ

તા ૧૦-૧૧-'૪૬

વા. ના. અમીન

મંત્રી

વાચન નોંધ

[આ મધ્યાહ્ન નીચે વાચકમંડળના સભ્યો તરફથી આવતી નેધી પ્રસિદ્ધ કરવામા આવેલો એથી અમુક વાચકે ક્યુ તે કેટલે સાદિત્ય માસ દરમ્યાન વાચન અને તે વિષે એનો પોતાનો મત કેવો બધાયે તેનો ખ્યાલ મળ્યા ઉપરાંત અન્ય વાચકોને એ સાદિત્ય વાચવાની પ્રેરણા મળશે એવી આશા રાખવામા આવે છે ના. ન]

વાચક ધી. ગણાલાલ અ બ્રહ્મભટ્ટ, મંત્રી, કલોલ મ. પુ મડળ, મુ બોયણ રોડોડનો માહે સપ્ટેમ્બરની વાચનનોંધ

૧ દીનખ ધુ એપ્રુક —૫ ૩૪૦, વાચન તારીખ ૧ થી ૧૦, સમય રાતના ૯ થી ૧૦૧

આ પુસ્તકે સ્વ મો ન અમીન રમારક-માળાનું ૪ થુ પુષ્પ છે જીવનચરિત્રનું પુસ્તક છે. ચરિત્રનાયક દીનખ ધુ એપ્રુક જાતે અંગ્રેજ હતા છતાં તેમણે હિંદને પોતાની માનુષ્યમિ મણીને દિદીએને ન્યાય અપાવવા સારૂ વિવિધ પ્રકારનો યુદ્ધેશો ઉપાડેલી. એ સબધના પ્રેરણામક જીવનપ્રસંગો આ પુસ્તકમા શ્રુયાયા છે એપ્રુક સવારના ૬ થી રાતના ૧૦ સુધી અવિશ્રાન્ત કામ કર્યા કરતા કેટલીક વાર તો રાતમા જાગીને પણ લેખ લખવા બેસતા. હિંદમા ધણે વખત તેઓ શાંતિનિકેતનમાં રજા હતા. માધીજના બંધત હતા.

૨-૩. પ્રેમાશ્રમ ભાગ ૧-૨ —૫૪ ૭૧૪ વા તારીખ ૧૧ થી ૨૦ રાતના ૯ થી ૧૦૧

આ નવલકથા હિંદી લેખક પ્રેમચંદજીની સર્વોત્તમ કૃતિ ગણાય છે પ્રેમાશ્રમના સર્યાપક પ્રેમલકર એ અમેરિકામાં ખેતીના ગ્રેન્યુએટ થઇ આવ્યા હોઇ નવલકથાનું એ સાત્વિક પાત્ર છે ત્યારે તેમના બાઇ જાનચકર એ તામસી પાત્ર છે નવલકથા સુંદર લખાઇ છે પ્રેમચંદનાં આપત્રો સતીત્વની બાવનાવાળા, નમ, દયામય સેવાભાવી અને બહિરસ પ્રધાન હોય છે, ત્યારે સરદારાજીના આ-પત્રો સમાજ સામે બળવો પોકારનારા, નીતિને બહુ ન મળુકારનારા જતદ ખત્રો હોય છે

૪. નવો અવતાર.—૫ ૧૭૧. વા તારીખ ૨૧ થી ૨૪ સમય રાતના ૯ થી ૧૦-૪૦.

મૂળ લેખક, ટાઈસ્ટોય અનુવાદક વિશ્વનાથ મ બટ્ટ. આ વાતો ટાઈસ્ટોયની ઉત્તરાવરણની અંતિમ કૃતિ છે તેથી જે સાદિત્યની, જાખી કરવા એ જીવનભર મહેતા તે સત્ય તેમા અસાધારણ શક્તિથી અને વિગ્લ વેધકતાથી તેમણે મૂર્ત કર્યું છે નાવક નેબધુ ડાંક જેલખાના મુધારવા મહે છે નાવિકા મારસેવાને સખત મજૂરીની સખ ઘટ છે તેની સાથે પોને ઉમરાવ હોતા છતાં ડીએની સાથે સખશ્રોમિયા જલ્લો છે પોતાની જમીનીની જમીન ખેડતોને આપી દીધી છે જલ્લે ટાઈસ્ટોય પોતે પાત્ર તરીકે ન દોષ તેમ માને છે. પુસ્તક સારું છે

[સંખ્યક સામેના પાને છે]

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

પ્રમાણદાત્ર પ્રાત-પ્રચારક રા. હનનભાઈ મથુરભાઈ પોતે સપ્ટેમ્બર માસમાં વડોદરા પ્રાતના નીચેનાં સ્થળોની મુલાકાત લઈ લાની પુસ્તકાલય વા વાચનાલય સંસ્થાઓની તપાસણી કરી છે, અને દરેકની કામની અવ્યવસ્થા દૂર કરી તથા વર્ગીકરણ અને વાચનપ્રચારની કામગીરી જાળવી તત્સબધી જરૂરી સૂચના-સમજૂત આપી છે, જરૂરી પ્રચારકાર્ય પણ કર્યું છે

માહે સપ્ટેમ્બર માસમાં પાઠરા તાલુકાનાં—(૧) હુણા, (૨) તાજપુરા, (૩) ગણપતપુરા, (૪) હિમરાયા, (૫) એકલગારા, (૬) ડાભાસા, (૭) મદ્દનર, (૮) મુજપુર, (૯) મહમદપુરા, (૧૦) ડબકા, (૧૧) ચોકારી, (૧૨) સાઠા, (૧૩) વિશ્રામપુરા, (૧૪) સોમજીપુરા, (૧૫) નરસીપુરા, (૧૬) વડુ, (૧૭) કરણાકુવા, (૧૮) બદારી, (૧૯) હરણમાળ, (૨૦) ભોજ, (૨૧) રાણપુરા, (૨૨) અંબાલા, (૨૩) કલ્યાણકુક, (૨૪) કાઠા, (૨૫) સાદરા, (૨૬) રાણપુર, (૨૭) ભાણપુર, (૨૮) પીડાપા, (૨૯) મોભા.

—ઑગસ્ટ માસમાં પાઠરા તાલુકાનાં વધારાનાં—(૧) અમોત, (૨) કુરામ, (૩) આમેઠા, (૪) ગવાસદ

તપાસણી દરમ્યાન પ્રચારકે જે જે ખામીઓ દર્શાવી હોય તે વેળાસર મુધારો લેવા તથા જે સૂચના સમજૂત આપી હોય તેનો યોગ્ય અમલ કરવા જે તે મંત્રી બાઈઓને ખાસ બધામણ

ના. ન. ચોકસી

સહમંત્રી,

વ ગ. પુ મંડળ.

[સંધિય સામેના પૃષ્ઠનું]

૫ પગદ હી —વેષક, ધૂમકેતુ, ૫ ૨૪૦, વાચન તારીખ ૨૫ થી ૨૭

ધૂમકેતુજીએ આમા નૈનિતાન, લીલી નાથે, ગીરતુ જગલ, સતલજનો પ્રદેશ, મિગનાર, ધુવાધાર, દાઈલિંગ અને જુવનેશ્વર વગેરેના પ્રવાસ કરેલા, તેનું વર્ણન પોતાની સુદર શૈલિમાં કર્યું છે. શૈલી ગસત્ર હોઈ વર્ણન શુષ્ક લાગતું નથી. ભવિષ્યમાં દક્ષિણ હિંદ, તાજમહાલ, આણ, ફતેહપુર સીકી, મદ્રાસ, મહીસુર, બેલુર, સીસોન, મદુરા, રામેશ્વર વગેરેનું વર્ણન આપવાનું પ્રસ્તાવનામાં કહેવાય છે

૬. જયસિંહ સિંહરાજ —૫ ૪૦૪ વાચનતારીખ ૨૮ થી ૩૦

ધૂમકેતુજીની આ કૃતિ ‘રાગક-યા’ પણી આગળ વધતી નવનકયા છે. આમા મહારાજ જયસિંહદેવ બર્ગરકને દરારી ‘બર્મરકનિષ્ણ’નું બિરુદ મેળવે છે. બર્મરક મહાન શિલ્પી હતો, એવી લોકવાયકા તો હાલ પણ પાટણમાં ચાલે છે. બર્મરકે ઠાટ કિંતો આખ્યા તેમ હાલ પણ લોકવાયકા ચાલે છે. એ દંતકથાને ધૂમકેતુએ આમા સ્થાન આપ્યું છે.

માહે સપ્ટેમ્બરની તા. ૧ થી ૩૦ દરમ્યાન ઉપર ગ્રંથાગિના ૬ પુસ્તકોના કુલ પૃષ્ઠ ૧૮૬૯ નું વાચન થયું છે

૧ કેળવણીની પગલડી—તેબક તથા પ્રકાશક—નાનાભાઈ ભટ્ટ, આમદશિયામૂર્તિ, આજના (કાઠિયાનાડ), મુખ્ય વિકેતા—ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડ, મુબાઈ અને અમદાવાદ, પૃષ્ઠ ૨૬૮+૧૬, પૃષ્ઠ—કપડાની પદ્ધતિ તથા ઉપર જેટલાણ, કિંમત ૩-૮-૦

આ પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ કેળવણીકાર શ્રી. નાનાભાઈ ભટ્ટના કેળવણીવિષયક લેખો છે એ લેખો બે ખડમાં આપ્યા છે પહેલા ખડમાં સિદ્ધાંતચર્ચાને લગતા લેખો છે, ત્યારે બીજા ખડમાં વ્યવહારચર્ચાને લગતા લેખો છે પહેલા ખડમાં ૩૬ અને બીજા ખડમાં ૨૮ મળી કુલ ૬૪ લેખો છે આ લેખોમાના દરેકની નીચે લખ્યા સાત આપેલી છે એ ઉપરથી દેખાય છે કે આ લેખો સને ૧૯૨૪ થી સને ૧૯૪૪ સુધીમાં લખાયેલા છે આ લેખોમાં જ્ઞાન કેળવણીની દૃષ્ટિથી વિવિધ વિષયો ચર્ચેલા છે આ વિષયોમાના મોટા ભાગના વિષયો છાત્રાવલંબનને લગતા છે ગુજરાતમાં છાત્રાવલંબનના બહોળા અનુભવવાળા તથા એના શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિથી વિચાર કરનાર શ્રી નાનાભાઈ ભટ્ટ જેવી બીજી વ્યક્તિ બાગે જ નીકળે આથી આ લેખો છાત્રાવલંબન કાર્યકર્તાઓને ખાસ ઉપયોગી છે શિક્ષણક્ષેત્રમાં કામ કરનાર બીજી વ્યક્તિઓએ પણ આ લેખો વાચના જેવા છે આ લેખોની વિચારણા શાસ્ત્રીય હોવા ઉપરાંત રાષ્ટ્ર અને ગુદામર છે ભાષાતૈની શુદ્ધ અને સ્થિતિ છે આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન શ્રી કિશોરનાથ મુશર્રાજાએ લખી છે ચોપડીની કિંમત મોઢવારીને લીધે તથા આજ પુસ્તકોની ખર્ચ મર્યાદિત હોવાથી વધારે પડે તે સ્વાભાવિક છે, પરંતુ આનો પ્રયાગ સાધારણ સ્થિતિ તથા ગરીબ ગિયતિના શિક્ષણપ્રેમીઓમાં પણ યથા થકે તે માટે તે ઓછી ગણી શકાઈ હોત તો સારું

૨ કાવ્યાંગના—તેબક—શ્રી જટિલ પ્રકાશક—જટિલગણ કેશવનાથ વ્યાસ, બી એ., બોમ્બેનર પોસ્ટલ, પોસ્ટલ, પૃષ્ઠ ૬૦+૧૮, પૃષ્ઠ—કપડાની પદ્ધતિ તેમ જ સુદર ચિત્રપુસ્તક જેટલાણ, કિંમત ૧-૮-૦

આ પુસ્તકમાં ૬૬ કાવ્યો છે આ કાવ્યો વિવિધ વિષયોને લગતા છે એમાં પ્રેમ-કાવ્યો છે, દુઃસ્વપ્ના સુદર વર્ણન પણ કેટલાક કાવ્યોમાં છે, સમાજવાદની અસરવાળા પણ કેટલાક કાવ્યો છે કાવ્યોના ભાષા, હૃદયપ્રભુત્વ, કલ્પનાસમૃદ્ધિ વગેરે પ્રશ્ન સાધાર છે અત્યાગના કવિઓમાં આ કવિ સારું સ્થાન પામશે એમ આ પુસ્તક ઉપરથી લાગે છે આ પુસ્તકની વિદ્વાંપૂર્ણ સુદર પ્રસ્તાવના ભાવનગરનો સામગ્રણસ કોલેજના પ્રસિદ્ધ અધ્યાપક શ્રી રવિશંકર ભેખેલીએ લખેલી છે આ પુસ્તક સાહિત્યપ્રેમીઓએ વાચવા જેવું છે

૭૧ એ પટેલ

૩ મૂગો સેવક—લેખક, ચંદ્રકર શુક્લ, પ્રજાગક, એન એમ ઠક્કર એન્ડ કું, મુબઇ, ૧ લી આવૃત્તિ ૧૯૪૫, પૃ ૧૧૧, પૂઠું કાર્ડ મોડર્ન પટ્ટીનું, કિ ૧-૮-૦

પુસ્તક ટૂંકી વાર્તાનું હોઇને મહાત્મા ગાંધીજીના પ્રિય પુસ્તકોમાનું એક છે એમાના અનેક પ્રસંગો ગાંધીજી પોતાના અનુભવોએને પ્રસંગોપાત્ત કહી સબળાવતા વાર્તાનો નાયક 'ગીબી' ખાનદાન હિમરાવ કુટુંબનો નમીરો છે એ જન્મથી જ મૂગો છે દારૂના દેવ પાછળ એ કુટુંબ ગિલકુલ બેઢાલ બની જાય છે ગીબી નાનપણમાં જ નમાયો બને છે અને દજી નાનો હોય છે ત્યાં જ બાપ પણ ખોઈ બેસે છે દારૂથી થતી દુર્દશા ને પાયમાલીમાંથી બચવાને ભરતા પહેલા બાપ એને દારૂથી દૂર રહેવાની શિખામણ આપી જાય છે એ શિખામણનું પાલન ગીબી 'ને પોતાના કુટુંબના મત વૈભવ ભાગ્યચક્રના પ્રતાપે પાડે મળ્યા પછી પણ આગાદ ગેતે કરે છે એટલું જ નહિ પણ ગરીબ કુખિયા અને પીડિતોની વહારે તે દુઝેશો જાય છે ને તેમની સદાય તથા સુધારણા માટે વિવિધ સરચાઓ રચાપે છે નિર્વંશ માતાનો વારસો ગરીબ ગીબીનું ભાગ્ય ફેરવી નાખે છે અને તે 'ગીબી' મટીને સર ગીબી ગેતબેચ બની જાય છે છતાં પણ તે પોતાનું જીવનમત મુક્ત રીતે પાળતો રહે છે રૌંદિશ નવનકલાકાર નૌબાજ મેકડોનલ્ડની અગ્રેજી કૃતિ 'સર ગીબી' ને આ સંક્ષિપ્ત અનુવાદ છે અનુવાદમાં સ્થળ-પાત્રોના નામ મૂળના કાયમ રખાયા છે એટલે નિલાયતના ગ્રામપ્રદેશના આચારવિચાર ને રહેણીકરણનો ઠીક ખ્યાલ મળી રહે છે

૪. બાપુની છાયામાં—લેખક, પુરાતન જીવ, પ્રકાશક, ભારતીય પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ, ૧ લી આવૃત્તિ ૧૯૪૬, પૃ ૧૮૬, પૂઠું કાર્ડ મોડર્ન પટ્ટીનું, કિ ૨-૦-૦

લેખક ભાઈ પુરાતન જીવ ગાંધીજીના એક અતેવાસી હોઈ તેમની છત્રછાયામાં વૈકલ્પિક એક બાહ્ય ને જીવિમાન સેવક છે ગાંધીજીની તરીકે જીવ જીવના પ્રસંગોએ એમણે પોતાની સૂક્ષ્મશક્તિ અને જીવિમતા નાપરીને તથા ગાંધીજીના સિદ્ધાંતને વફાદાર રહીને ગરીબો અને પીડિતોને જે મદાય કરેની તેનો સુદર ખ્યાલ આ પુસ્તક પૂરો પાડે છે રચનાત્મક કાર્ય એટલે જુ તેનો વધાર્યો ખ્યાલ મેળવવા માટે આ પુસ્તક અવશ્ય વાંચી જવા જેવું છે સમાજસેવકોને અનેક રીતે માર્ગદર્શક થઈ પડે એવી પ્રેરક સામગ્રી આ પુસ્તક ધરાવે છે કવિ લખિતજીના સમૂત્ત ભાઈ પુરાતનના જીવનરાહનો આજો પરિચય મેળવવાને માટે પણ આ પુસ્તક સરસ સાધન પૂર પાડે છે

ના ન

૫ આનંદદાસ—લેખક શ્રી 'એકાર', પ્રકાશક હરિદર પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ, સુરત કાલિન કન્યા પૂઠું ૨૪૦, સચિત્ર કવર જોડે સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

શ્રી એકાર આપણા સાહિત્યના દારૂપરસિક લેખક હોઇને એમની કટાક્ષવાણીઓ લેખો આપણા સામયિકોમાં અવારનવાર દેખા મ્મ જાય છે એમના આ લેખો કટાક્ષમરી રીતે ગમોળું નર્મ વાગે આપે એ અત્યાગ અગાઉ પસિદ આદર પામી છે

એમની હમેશની રમતિયાળ શૈલીએ લેખકે આ પુસ્તકમાં ૨૬ હાસ્યકથા પ્રસંગો સમૃદ્ધિત કર્યા છે. દરેક લેખ હળવા કટાક્ષલયો હોઈને, ચાંદેલા મગજને ધડીબર આરામ આપી જાય તેવો છે. નવરાશની ધડીએ કે કામથી તન-ગન કટાળી ગયું હોય ત્યારે આ લેખોનું વાચન એના વાચકોને મગજ હળવું જનાવવામાં ઠીક સહાયબૂત થશે.

દરેક પ્રસંગને લેખકે, ધરના જુદા જુદા ઓરડા-ખડેલી ઉપમા આપી હોઈને એને અનુકૂળ પુસ્તકનું નામાભિધાન પણ પ્રસંગોને અંધએસતું જ આપ્યું છે.

હળવા વાચનતા ગંસિયાઓને આ પુસ્તક ઠીક આનંદપ્રદ નીવડશે.

૬ મિયાં કુસ્ત્રી—લેખક શ્રી જીવરામ જેથી, પ્રકાશક સદેશ પ્રકાશન મંદિર, સારમપુર, અમદાવાદ મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦ ૧૯૪૬

શ્રી જીવરામ જેથી બાલસાહિત્યના જાણીતા લેખક હોઈને એમને બાલમાનસને રુચિકર એવી લેખનશૈલી વરેલી છે. એક વાર્તાકારની અદાથી લેખકે આ પુસ્તકમાં એક મામડાના મિયાના વિવિધ પરાક્રમેના હાસ્ય ઉપજાવે તેવા છપ્પરડાની હારમાળા આપી છે. લેખકની બાલવાચનસુલભ શૈલીથી લખાયેલું આ પુસ્તક ઊગતા કિશોર વાચકોને સાકસ-કથા સરખું હળવા હાસ્યભર્યું વાચન આપે છે. પુસ્તકાલયોમાં આવતા નાના બાળ-કિશોરો માટે એ વસાવી લેવાય.

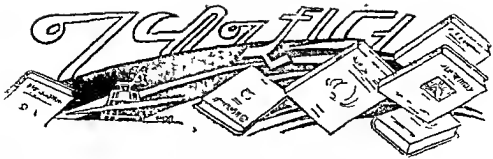
૭ સંદેશ પ્રત્યક્ષ પચાગ—મુખ્ય સપાદક કૃષ્ણરામ વદાલજી બદ, પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૦-૦

છેતના બે વર્ષે થયા સંદેશપ્રકાશન મંદિર તરફથી પંચાગપ્રકાશનની પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવામાં આવી છે, અને એના મંપાદક મંડળમાં જાણીતા ન્યોતિયાચાર્યો અને ખગોળ-વિદ્યારસિકોના સાથ-સહકાર હોય છે.

આપણે ત્યાં પચાગો અનેક પ્રકટ થાય છે તેમાં જે શાસ્ત્રીય પદ્ધતિ અનુસાર પ્રકટ થાય છે તેની દરોળમાં આ પચાગ પણ ઊભે છે. ન્યોતિયગણના અને ખગોળશાસ્ત્રમાં રસ ધરાવનારને આવું વૈજ્ઞાનિક પ્રકાશન ઉપયોગી નીવડશે, એ નિર્વિવાદ છે. ન્યોતિયશાસ્ત્રમાં જોડે રસ ધરાવનાર આ પચાગ વસાવી લે એજ પ્રમાણે મુખ્યમંત્રી “જન્મભૂમિ” કાર્યાલય તરફથી પણ પ્રત્યક્ષ પચાગ વિદ્વાન સંગ્રહોના સપાદન હેઠળ તૈયાર કરાઈ પ્રસિદ્ધ કરાયું છે. પ્રત્યક્ષ ન્યોતિવિદ્યાના અભ્યાસીઓને આ બંને પ્રકાશનો ઠીક ઉપયોગી નીવડશે.

૮. સવત ૨૦૦૩નું શુદ્ધ ગુજરાતી ઠાતિંકી પચાગ—(મહાવાપતીય)—સપાદક દિગ્મતલાલ મદાણકર જ્ઞાની, પ્રકાશક સરતુ સાહિત્ય વ કાર્યાલય, બદ, અમદાવાદ મૂલ્ય ૦-૬-૦

ઉપર્યુક્ત પ્રકાશન સંસ્થા તરફથી પણ, એ સરચાનો વહીવટ શ્રી મનુ સુબેદાર હસ્તક તર થયો ત્યારથી પચાગપ્રકાશનની પ્રવૃત્તિ ચર ચર છે. દર વર્ષની જેમ આ વર્ષે પણ આ પચાગ પ્રકટ કરાયું છે. ન્યોતિયશાસ્ત્રીઓમાં મહાવાપતીય અને પ્રત્યક્ષ પદ્ધતિઓ અંગે વાદવિવાદ ચાલે છે તેમાં પણ જે મહાવાપતીય અજ્ઞતરીમાં માનનારા છે તેમને તેમજ હવે આમજનતાને વાર તડેવાર અને છતર માદિની મેળવવામાં મુમમ અને સરતુ નીવડે તેનું આ પચાગ હોઈને એનો પણ અડોલો પ્રયાગ થશે. જન્મે પચાગો પૈકી પોતપોતાની અભ્યાસપદ્ધતિને અનુમોગને ઉપર્યુક્ત દરેક વા એક પચાગ મુખે વસાવી લેવાય.

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

૧ અખ ઠાન છના પત્રો—સપાદક શ્રી મનુ સુબેદાર, મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

૨ સાહસકથાઓ—લેખક શ્રી રમણીક અરાલવાળા, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

૩ શ્રી રામકૃષ્ણ વાર્તાલાપ—અનુ શ્રી રત્નેશ્વર ભવાનીશકર વજીલ, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

૪ જ્ઞાન અને કર્મ—લેખક સ્વામી અદ્વૈતાનંદ, મૂલ્ય ૦-૩-૦

૫. મણિરત્નમાળા—સપાદક શ્રી મનુ સુબેદાર, મૂલ્ય ૦-૧-૬

૬ નારદનાં ભક્તિસૂત્રો—પ્રયોજક શ્રી પડિત વિષ્ણુદેવ સકળેશ્વર, મૂલ્ય ૮-૩-૦

૭ સતી સાવિત્રી—પ્રયોજક તથા મૂલ્ય ઉપર પ્રમાણે

૮ સંવત ૨૦૦૩નું કાર્તિકી પચાગ (મહાલાઘવીય)—કર્તા પડિત હિમ્મતરામ મહાશકર જાની, મૂલ્ય ૦-૬-૦

એન. એમ. ઠક્કરની કું. મુંબઈનાં પુસ્તકો

૯ રનેહ અને સમપર્ણ—મૂળ લેખિકા શ્રીમતી મગ્ગવતિ દેવી,

૧૦. મામાનુ ઘર કેટલે—સપાદક રવ ભવાનીશકર નગસિદ્ધરામ કવિ, મૂલ્ય ૨-૦-૦

૧૧ વેચાણવેરાની સાદો સમજ—સપાદક ભોગીલાલ ચિમનલાલ, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૧૨ પરપોટા—લેખક શ્રી તપુભાઈ, મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય-અમદાવાદ તરફનાં પુસ્તકો

૧૩ ચોલાદેવી—(આવૃત્તિ ચોથી) લેખક ધૂમકેતુ, મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦

૧૪ રાજકન્યા—(ત્રીજી આવૃત્તિ) લેખક ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦

૧૫. ભગવાન કોટિલ્ય—(આવૃત્તિ ત્રીજી) લેખક શ્રી કનૈયાલાલ મા મુન્શી મૂલ્ય ૪-૦-૦

૧૬ કુમરારાની પ્રજાસક્તિ—લેખક શ્રી મનુભાઈ ગેવાલ્કર, મૂલ્ય ૧-૬-૦

૧૭ આપણા કસ્તુરબા—લેખક શ્રી પુરાતન છુય હસ પ્રકાશન-અમદાવાદ, ૦-૧૫-૦

૧૮ આપણા ગાંધીજી—લેખક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

અન્ય પ્રકાશકો તરફનાં પુસ્તકો

૧૯. અરદેશર કોટવાળા—લેખક શ્રી રતન રુ મારાઈ, પ્રકાશક ગાડીવ સાહિત્ય મંદિર, સુરત મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૨૦ હિંદુ નાણાંતંત્ર—લેખક શ્રી જ્યોતિવાદ હ મહેતા, પ્રકાશક સદેશ પ્રકાશન મંદિર, સારંગપુર અમદાવાદ, મૂલ્ય રૂ. ૪-૪-૦

૨૧. પ્રત્યક્ષ પચાગ—મુખ્ય સપાદક કૃષ્ણરામ વકાળજી બંદે, મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૦-૦ જ્ઞાનયોગી ચંદુલાલ સ વૈકુંઠવાન, શ્રી ઠાકોર પ્ર ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલય, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

૨૨. પ્રત્યક્ષ પચાગ—સપાદક દેવશી વીરજી ખોળ, પ્રકાશક જન્મભૂમિ કાર્યાલય, મેડોઝ રીટ, ઠાટ, મુખ્ય મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

૨૩. ખગોળપ્રવેશ—શ્રી હાલુભાઈ સધાર, વ્યાખ્યાન, મૂલ્ય રૂ. ૨-૪-૦

સામાજિક દોહન

શક્તિનું માપ

સોનું અને રૂપું એ સાચી સંપત્તિ નથી રજુમા બૂલો પડેલો મુસાફર સોના અને રૂપાને નથી ખાઈ કે નથી પી શકતો પોતાનું જીવન ટકાવી રાખવાને એક કોળિયો અનાજ અને થોડા પાણી માટે આખી દુનિયાનું સોનું અને રૂપું આપી દેવા તે ખુશીથી તૈયાર થશે સોનું અને રૂપું તો ઉપયોગી વસ્તુની લેવડદેવડ માટે કેવળ એક સમવડબચાં સાધનની મરજ સાર છે રાષ્ટ્રની સંપત્તિ તેના બહારોમા પડેલી કીમતી ધાતુઓથી નહિ, પણ તેની પાસેની ઉપયોગી વસ્તુઓની તથા તે ઉત્પન્ન કરવાની તેની શક્તિથી મપાય છે જેની પાસે ઉપયોગી વસ્તુઓ બનાવવા માટેની આવડત અને શક્તિવાળા, તદુરસ્ત અને ઉલોગી સ્ત્રીપુરુષો હોય, તે ધનિક રાષ્ટ્ર છે, પછી બલેને તેની પાસે એક કપિયાભારે સોનું કે રૂપું ન હોય અને બીજા એક રાષ્ટ્ર પાસે ચાહે તેટલું સોનું અને રૂપું હોય, પણ ઉપર જણાવેલી વસ્તુઓ તેની પાસે ન હોય, તો તે ગરીબ રાષ્ટ્ર છે જે માણસ કશું, પેદા નથી કરતો પણ માત્ર વાપરે જ છે, તે પરોપજીવી છે. બીજાઓની મજૂરી પર જીવીને સમાજ પર તે બોળરૂપ અને છે

સમાજમા આજે એક બાજુએ કશું કામ ન કરનારા બેઠાડુ ધનિકો અને બીજી બાજુએ કશું કામ ન મળવાને કારણે ભૂખે મરતા મરીખ મજૂરોનું દ્રશ્ય જોવા મળે છે. હિંદ સ્વતંત્ર હતું ત્યારે લોકોના અનેક કુન્નરઉલોગો ધીકતા ચાલતા હતા આજે એ બધા મરી પરવલ્યાં છે અને ઉપરાછાપરી પડતા દુકાનો મુલકને ખેદાનખેદાન કરી મૂકે છે પરિણામે આપણે દેશ આજે દુર્ગંજ અને નાદાર મૂક મયો છે. આપણી આજની દશા એ છે એનો ઉપાય કરવો જ જોઈએ, એક પણ માણસ કામ કે નિર્વીહના સાધનો વિનાનો ન હોવો જોઈએ પોતાનાં વિકાસ અને ઉન્નતિ સાધવા માટે દરેકને સમાન તકો મળવી જોઈએ. એકાં રીતે જોતા બધા માણસો સરખા નથી—કેટલાક ભુદિશાળી તો કેટલાક બેવકૂફ, કેટલાક સખળ તો કેટલાક દુર્ગંજ હોય છે આવડત બીજવવા માટેની તક ન આપીએ તો પછી બીજાવડત માટે આપણે કોઈ પણ માણસને વખોડી ન શકીએ કેળવણી અને વિકાસને માટે દરેક તક જોને મળી હોય, એવા બાધિપીધે સુખી માણસના જેવી આવડતની અપેક્ષા આપણે એક ગરીબ, નિરક્ષર અને અર્ધજૂખ્યા ગામડિયા પાસે રીતે કેવી રાખી શકીએ ? બધા માણસો દરેક બાબતમા સમાન હોવા જોઈએ, એ આવશ્યક નથી, પણ જીવનમા સોને સમાન તકો મળવી જોઈએ તો જ આપણે માણસોની શક્તિનું વાજની માપ કાઢી શકીએ.

પૈસા કમાવાની આવડત એ કદ જ શક્તિનું માપ નથી, શોષણ કરીને બીજાઓને

ભોગે એકડી કરેલી પૈસાની થેલી, એ કદ જોઈને માટે આધારરૂપ નથી પણ ટેવલ, ખુરસી કે એવી બીજી ઉપયોગની સામાન્ય વસ્તુઓ ખતાવનાર માણસ દેશની સમૃદ્ધિમાં ઉમેરો કરે છે અને તેથી દેશને માટે તે આધારરૂપ છે. અક્ષરજ્ઞાનની કેળવણીને વધારે-પડતું મહત્ત્વ આપવાની આજે ફેશન થઈ પડી છે ભૂતકાળના અને આજના આપણા પ્રગતિસેવકો વકીલોમાથી આવ્યા છે, એ ખરું છે પણ કેવળ વિદ્વતાથી સ્વરાજ ચલાવી શકાશે એમ માનવું, એ ગંભીર ભૂલ છે જો બધા જ વકીલ થાય, તો દેશની દુર્દશા આવે એક પણ વકીલ વિના દેશ ચલાવી શકે, પણ બધા જ ભગીઓ એક દિવસ માટે પોતાનું કામ બંધ કરે, તો ગંભીર કોટાકડી પેદા થાય. અને આમ છતાં, સમાજની એ સૌથી ઉપયોગી વ્યક્તિને મેલા અને બિતરતી કક્ષાવાળા માણસ તરીકે લેખવામાં આવે છે. આવેા વિપરીત આપણે બ્યવહાર છે ગામડામાં વસતી પોતાની પ્રગતિસેવાને માટે હિંદને તાલીમ પામેલા સેવકો, કારીગરો, ઇન્જનેરો, દાકતરો અને શિક્ષકો વગેરેના એક મોટા સૈન્યની જરૂર છે આપણે તેમને તાલીમ આપવી પડશે ટોચ પરની ગણીમાંડી નામાકિત વ્યક્તિઓથી નહિ, પણ સમગ્ર પ્રજાનું ધોરણ બિંદુ ચડાવવાથી રાષ્ટ્ર મહાન બને છે.

[વચગાળની સરકારના વડા વચ્ચે બનતાં પહેલા પડિત
જનાઈરલાલ નેહરુએ મેવાગ્રામમાં કરેન પ્રવચનમાંથી]

શિગનો ખોળ માણસને માટે નુકસાનકારક છે.

એમતોરના ઇન્ડિઅન ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ સાયન્સની બાયોલોજિકલ લેબોરેટરીમાં તાજેતરમાં કરાયેલા પ્રયોગોને પરિણામે એવા નિર્ણય પર અવાધુ છે કે તેનીબીયાના ખોળનું ચોખ્ખું રીતે શુદ્ધિકરણ ન થાય ત્યાં સુધી માનવશરીરને માટે તે જરા પણ ઉપયોગી નથી ને તેના ઉપયોગ કરવાનું ઇચ્છનીય નથી.

ખોરાકની તગીને કારણે તાજેતરમાં એવું સૂચવાય હતું કે ભોપશિગનો ખોળ આટાના સ્વરૂપમાં વધારાના રેશન તરીકે વખતોવખત આપવો દેશના કેટલાક ભાગોમાં ભોપશિગનો ખોળ ખીજા અનાજના લોટને આટા સાથે ભેળાને પણ આપવાના અખતરાઓ થયા હતા.

ઇન્ડિઅન ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ સાયન્સની બાયોલોજિકલ લેબોરેટરીમાં કરાયેલા પ્રયોગ પરથી જણાયુ છે કે ભોપશિગનો ખોળમાં જીવન-પોષક તત્ત્વ ખાસ કરીને વિટામીન બે સારા પ્રમાણમાં છે પરંતુ તે એવી રીતનું હોય છે કે, એ ખોળનો એવા ને એવા સ્વરૂપમાં ઉપયોગ કરવાથી જનવરને પણ એ વધુ ક્ષાયદાકારક નીવડતો નથી વાસ્તવિક રીતે જો છૂટે હોયે એ ખોળ ખવડાવવામાં આવે તો તે ખરેખર નુકસાનકારક છે ને તેના ઉપયોગથી જનન થતે છે અખતરાઓ પરથી સિદ્ધ થયુ છે, કે આ રીતે ભોપશિગનો ખોળનો ઉપયોગ અનિચ્છનીય છે.

તથા, કપાસીઆ ને કોપરાનો ખોળ જનવરોને માટે શિગનો ખોળ કરતાં વધારે સારો છે, જે કે 'તેનું' પણ શુદ્ધિકરણ કરવું આવશ્યક છે.

(" ગુજરાતમિત્ર અને ગુજરાત દર્પણ " માંથી)

મધની મહત્તા

મધને તો આપણે ખોરાકમાંથી તદ્દન વિસારે જ પાડ્યું છે. આને આપણે એનું મહત્ત્વ ભૂલી ગયા છીએ સામાન્ય માણસનો ખ્યાન તો એમ જ હોય છે કે મધ તો દવા-માગ વપરાય મધનો ખોરાકમાં ઉપયોગ કરવાની વાત તો એને મન વ્યર્થ ખર્ચ વધારવાનો મૂખીઈભરેલો અખતરો જ લાગે

પણ પ્રાચીન કાળમાં આમ નહોતું રામાયણ અને મહાભારતના જન્માનામાં આયો મધનો છૂટથી ઉપયોગ કરતા એ વિષે પૂરતા પુરાનાઓ પણ મળે છે આયોને મન મધની ભારે કિંમત હતી એમણે એને પચામૃતમાં રચાન આપ્યું છે સંભવ છે કે, આયોએ માસ, માછલી, લસણ કુંગળા છોડ્યા, ત્યારે સાથે સાથે એને મેળવવામાં થતી દિસાને અંગે મધ પણ છોડ્યું હોય. આમ ખોરાકમાંથી મધ બાતલ થયું, પણ દવા તરીકે એનો ઉપયોગ ચાલુ રહ્યો.

સદીઓ થયાં આપણે મધનો ખોરાક તરીકે ઉપયોગ કરતા ભૂલી ગયા છીએ અને તેમ હોય પણ હવે ફરીથી આપણે એનો ઉપયોગ ચાલુ કરવો જોઈએ

સેક્રેટો વર્ષથી આ રીતે ભૂલાયેલા આ અમૃતસમ ખોરાકનો ઉપયોગ ફરી પાછા ચાલુ થવો જ જોઈએ ને કે એની સામે કેટલાક વાધાઓ ઝૂમી કરવામાં આવે છે કેટલાકને એ ભાવતું નથી, કેમકે એ સદતુ નથી મધ અને દૂધ જેવા સુદૃઢ ખોરાકો ન ભાવવાનું કારણ એરી શરીર અને વઢેલી જીભ છે પચ્ચ આકાર અને યોગ્ય વ્યાયામથી શુદ્ધ થયેલાં શરીર અને જીભ, આવા ખોરાકો સામે લાગ્યે જ વિરોધ ઉઠાવશે

જેમને સદતુ ન હોય એમણે ખદુ જ નાની માત્રાથી શરૂઆત કરવી અને શરીર દેવાય એમ માત્રા વધારવી.

દેશની ગરીબીને લીધે, દરેક પ્રજાનો સૌથી પહેલા આર્થિક દષ્ટિએ પણ વિચાર કયો વિના છૂટકો નથી મધ મોઘુ છે એનું કારણ એ જ છે કે એનો ચાલુ વપરાશ નથી.

મધની જરૂર ખાડ જેટલી નથી. તમે જેટલી ખાડ વાપરતા હો એનાથી લગભગ અરધા મધથી જોઈતાં સ્વાદ, પોષણ અને તૃપ્તિ મળી રહે છે એટલું જ નહિ પણ અનેક નાની નાની ગિમ્મારીઓ નિ શક નાજૂદ થશે એટલે સરવાળે મધ મોઘુ નથી, સોઘુ છે

મધ મેળવવા માટે હવે દિસા કરવાની પણ જરૂર નથી ગાયો અને બેસોની માદક મધમાખો પણ ઉછેરી શકાય છે અને એક પણ માખ માખી વિના મણુમધી મધ એકદુ યર્થ રહે છે

યુરોપ અને અમેરિકામાં તો આ ઉલોમ મોટા પાયા ઉપર ચાલી રહ્યો છે આ દેશમાં એનો વિકાસ થશે-અને વૃદ્ધિ થતા, ખેડૂતોને નવરાયના સમયમાં કામ, વધાનની કમાણી અને સારી તકુરસ્તી મળી ગ્લેગે મધ સારું અને સોઘુ થતું જશે ને નિરર્થક દિસા પણ મટશે

મધનું પૃથક્કરણ કરતા એમાં નીચેના પ્રમાણમાં જુદા જુદા તરવે માન્ય પડ્યા છે ૭૭ ટકા કામેો હાઇડ્રોફ્સ, ૧૮ ટકા પાણી, ૦૨ ટકા કાર્બો અને ૪ ટકા પરચુરણ પદાર્થો

મધમાં જુદી જુદી જાતની ખાડો આવેલી છે ડેક્સ્ટ્રોસ-અનાજની ખાડ, લેવ્યુલો-ફળની ખાડ, સુક્રોસ-મેગ્નીની ખાડ, ડેક્સ્ટ્રીન-ઝાડાઓની ખાડ આ બધી ખાડો એવા

સ્વરૂપમાં હોય છે કે એને પચાવવા માટે શરીરને સહેજ પણુ શ્રમ પડતો નથી ખાવાની સાથે જ તે લોહીમાં ભળી જાય છે અને બહુ ટૂંક સમયમાં શક્તિ આપે છે.

એના ક્ષારોમાં ચૂનો, મેગ્નેશીઆ, લોહ અને ફેરફેરિક એસીડ એ મુખ્યત્વે છે કાળા મધમાં તો લોહ પણુ સારા પ્રમાણમાં હોઈ, એ લોહીમાં રક્તકણોનું પ્રમાણ વધારે છે આ વિષયના નિષ્ણુતાનો એવો અભિપ્રાય છે કે મધ એ દૂધની જેમ સપૂર્ણ ખોરાક છે. ઓરફ્રેલિયાનો આરખર ફક્ત મધ અને પાણી પર જ મદિના લગી રહી હતો. પણુ આ બાબતમાં હજી છેવટનો અભિપ્રાય આપવા નેટલે પુરાવો એકઠો થયો નથી.

છતાં યે મધ મેળવેલું દૂધ તો દરેક રીતે આદર્શ ખોરાક છે, એમ કહેવામાં જરાય વાધો નથી યુરોપમાં ઘણા આરોગ્યબંધનોમાં મદિર્માં બાળકોને મધ અને દૂધ ઉપર જ રાખવામાં આવે છે. અને અનેક પેટન્ટ ખોરાકો કરતાં એનાથી બાળકોને, ઘણો લાભ થયો છે.

બાળકોના ખોરાકમાં મધના મહત્ત્વ વિષે તો આપણું ધ્યાન હજી ખેંચાયું જ નથી. હરઘડીએ ખાડ આપવાની આદત કરતા બાળકોને મધ આપવાથી એમનું આરોગ્ય ત્રાપા જેવું જ રહે છે અને સહેલા દાંત, અમળાયેલા ટાટિયા, દડદડતા નસકોરાં, ફૂલેલા પેટ અને દેડકા જેવી ચામડી જોતજોતામાં અદસ્ત થઈ જશે.

રોટલા કે રોટલી સાથે બાળકોને મધ આપી શકાય કબજાઆતથી પીકાતા બાળકોને માટે મધ મેળવેલું પાણી તો સુદર ઉપાય છે. એ પાણી પીવાથી આંતરડાને સહેજે સુકસાન થયા વિના રજેરજ કચરો સાફ થઈ શરીર નિર્મળ અને નિરોગી થશે.

ખોરાકમાં મધનો ઉપયોગ અનેક રીતે થઈ શકે જ્યાં જ્યાં ખાડ અને ઘી વધરાય છે ત્યાં ત્યાં મધ વાપરે શકાય. મિઠાઇઓ અને મિઠકાન્નોમાં મધનો ઉપયોગ કરવાનાં યુરપ્પા શીઘ્રવાતુ ક્ષેત્ર રસિક છે.

જેમાં શરીર ધસાતું જતું હોય અને વજન ધટતું હોય એવા રોગોમાં તો મધ બહુ ઉપયોગી છે એમાં ગ્લેસી ફળની ખાડ કોપોની રચનામાં ભારે મદદ કરે છે એ જ રીતે ફેફસાના ન્દો મટાડવામાં પણુ મધની જરૂર છે કારણ કે એમાંની અનાજની ખાડ પ્રાસોચવાસની ક્રિયાઓના નિયમનમાં મોટો ભાગ ભજવે છે મધ અને ટ્રાઇલીવર્ગ તેણે સરખે ભાગે બનાવેલું મિશ્રણ ચોપડવાથી ગમે તેવા ન રૂઝાતા ધા કે ગડગડાટ ટૂંક વખતમાં રૂઝાઈ જવાનાં.

સખત ઠડીમાં મધ ઠરી જાય છે. એને પીગળાવવા માટે વાસણમાં ભરીને તે ગરમ પાણીમાં ચૂકવું, પણુ આ પાણી કદી ૧૪૦ ડિગ્રીથી વધુ ગરમ ન થવું જોઈએ એટલું જ નહિ પણુ મધ પીગળ્યા પછી એ તરત જ કાઢી લેવાવું જોઈએ. મધ સાંધેલીધું ગરમ કપોથી એના પ્રજલવકો અને ડાયરેસ નાશ પામે છે. મધ ખરીદતી વેળા વગડાઉ મધને જ, પસંદગી અપાવી જોઈએ એમાં અનેક પ્રકારના રવાદ આવે છે. આ રવાદોનો આધાર મધપ્રકારની આજીવ્યજીવની બાબત અને કુદરતી પેદાશ ઉપર રહેલો છે લીમડાનું મધ આપું કડવાશભરેલું હોય છે પણુ એ આરોગ્યની દષ્ટિએ સર્વોત્તમ છે.

આ ગુણદષ્ટિએ જોતાં આપણા ખોરાકમાં મધનો સમાવેશ કરવાની હિમાયત અરવાને નહિ લેખાય.

હિરોશીમામાં એટમબોમ્બ પડ્યો ત્યારે—

હિરોશીમા (જાપાન)માં જ્યારે એટમબોમ્બ ફુટ્યો ત્યારે જાણે નરકનું દ્વાર ખુલી ગયું હતું. સારી માનવતાના ઇતિહાસમાં એની કયારેક દુર્ઘટના ક્યારેય પણ બની નહોતી. અહીં એક ધાયલ વ્યક્તિએ તબરે ભયેલું એ દારુજી દરયતું વહાન અને આપીએ છીએ

આ વહાન કાંઈક રીપ્સે કરેલ છે, જેઓ જાન પાડી હતા અને ટોકિયો યુનિવર્સિટીમાં તે વખતે પ્રોફેસર હતા

છઠ્ઠી ઓગસ્ટની એ સુદર ચમકતી સવાર હતી લગભગ ૭ વાગે હવામાં દુમલાની ધટી બગ્ગ અને ૮ બગ્ગે સખ સનામતું પણ જુગળુ બન્યું હિરોશીમામાંથી નજી માઇલ દૂર દુ અમારા મંડા એક ઓગામા એકો હતો ત્યાં એકાએક સવાચ્છે એક પ્રકાશની જળરદરત રોશનીથી આખો પ્રદેશ પ્રકાશિત થઈ ઉઠ્યો અને ખ્યાલ આવ્યો કે એક ગરમ લદર જેવું કંઈક આવ્યું છે અને દુ જેવો દરવાજો પહોંચ્યો ત્યાં મે એક કમર કર કાઢ્યો સામલ્યો, અને બધુંકર કડાકા સાથે આખી ખડખી તૂટી પડી અને તેના કાચના દુકડા-ઓથી મારા હાથપગ અને ગળુ સારી પેટે ધવામા.

ખડખી તેના આખા માળખા સાથે તૂટી પડી ત્યારે મને ખ્યાલ આવ્યો કે એક બોમ્બ ફાટ્યો છે, અને તે પણ કદાચ અમારા મકાનની છત ઉપર જ ફાટ્યો છે મારા હાથપગ અને માથામાંથી લોહીની ધારા વહી રહી હતી આ દુર્ઘટનાનું કારણ મને સમજતું જ નહોતું ક્યા જાઉં ને શું કરું એ પણ માલમ પડતું નહોતું

દરવાજાઓ દબાઈને પતરા જેવા સપાટ થઈ ગયા હતા. મે હાથે અને પગે ધસડાઈને જહાર નીકળવાની જગ્યા મહાધુશીયતે કાઢી અને બહાર જોઉં છું તો મકાનના બધા દરવાજાઓની એ જ દાલત મારા અનેક સાથીઓ પણ કાચના દુકડાથી સારી રીતે નાચા હતા

હારો તરફની હતી

ટેકરીની નીચે શહેર તરફ અમારાથી ફક્ત એક માઇલના અંતરે કિસાનોનાં મેકડો ધરો આગની બહીમા જતી રહ્યા હતા અને ટેકરીની બીજી બાજુ આવેલ જંગલ પણ સળગી ઊઠ્યું હતું શહેર ઉપર ધુમાડાના ગોઠેગોઠા છવાયા હતા શહેર તરફથી હમરોની સખ્યામાં માનવમેદની ટેકરી તરફ બામતી આવી રહી હતી આ બામવાવાળાઓમા ધણાને બિલકુલ ધમ ધમ નહોતી પણ લોહિા બધથી જોટલા બેખાકગા થઈ ગયા હતા કે જેમ સૂચ્યુ તેમ નાસવા સિવાય પરસ્પરની સહાયની કોઈ બચરચા કરવાનું તેમને સૂચ્યું નહોતું. જાપાનીઓ આમ તો ધણી સમક્ષિત પ્રજા છે, પણ ધોળે દિવસે તારા દેખાડતી આ આપત્તિ આમળ તેઓ નાચાર બનીને આમથી તેમ બેખાકગા ધરનાર, બેરા છોકગ મૂકીને જેમ આવ્યુ તેમ નાસવા લાગ્યા હતા

મને એકાએક માલ આવ્યું કે મહેંગી નચોળાચ પેરીસ ચર્ચ આવેલ છે, તેના કાંધ

સુપીરિયર લેસલનું યુ' થયું હતો કે મોડેથી ખજાર મળી હતી કે પેરીસ ચર્ચનું દેવળ અને આશુઆશુના બધા મકાનો મળગી ગયા છે અને ફાધર સુપીરિયર અને ફાધર સીક્કરને લાતક ઇજા થઈ છે અને તે લોકો ધાયલ સ્થિતિમાં નહીના કિનારે અસાનો પાર્કમાં ચાલી ગયા છે અને તરત બે ગ્રેયર લઇને નદીની તરફ ગયા જેમ જેમ અને આગળ ગયા તેમ તેમ વિનાશનું બીજું દરજ્જો જોવા મળ્યું. ગ્રેયરના મધ્યભાગના બધાં મકાનો જમીનદોસ્ત થઈ ગયા હતા તેની આગળના બધા મકાનો પણ આગની જ્વાળામાં સ્વાહા થઈ ગયા હતા નદીના કાંઠે કાંઠે અને જઈ ગયા હતા પણ ધુમાડો અને ગરમી એટલી બધી હતી કે ત્રણ વાર અમારે તેમાંથી બચવા નદીનું ગળું લેવું પડ્યું હતું.

ગરતા ઉપર કેટલાયે માણસો આગથી સળગી ગયા હતા, ગરતાની બંને બાજુ સેકોડો નરનારીઓ આગાત્વદ્ધ મોતની ગોદમાં તડફડી રહ્યાં હતા મીસાએ પૂલ ઉપર સેનિટોનું એક મોડું ટોળું હતું, જે ઘવાયેલ લાલતમાં હતું પૂલ ઉપર આગથી બડકો થઈ ગયેલા સેકોડો ઘોડાના યાંત્રો પડ્યા હતા

આખરે અને આગના દ્વાર પર પહોંચ્યા. ગ્રેયરની જનસખ્યાના મોટા ભાગે ત્યાં યરજી લીધું હતું. ચારે તરફ આગ આગને આગ હતી. એટલે મુવી કે ખુ' જાડ પણ જલી રહ્યા હતા હવે અંધારૂં થવા આગ્યું હતું પણ અને અમારા સાથીઓ પાસે પહોંચી ગયા હતા. ફાધર સીક્કર જમીન ઉપર અર્ધશૂંત દવામાં પડ્યા હતા. તેના જીવનની આશા હવે રહી નહોતી ફાધર સુપીરિયરને પણ પગમાં મળીર ઘાવ લાગ્યો હતો.

અમારી સાથેના જે લોકો ધાયલ થયા હતા, તેમને લઈ જવાનું કાર્ય કુશ્કર હતું. ભાગ્યાત્વદ્ધ ગ્રેયર ઉપર આ બીજા અધિકાર અને હોનારતમાંથી બહાર જવાનું કાર્ય અલગ્ય હતું પણ એક જાપાની ખ્રિસ્તી નાવ લઇને અમારી મદદે આવ્યો; અને ધાયલોને એક સુરક્ષિત સ્થળે લઈ ગયો ચારે તરફ લોકોના ટોળામાંથી બચ, મોત અને આત્મનાશની ચીચિવારોઓ ચાલુ હતી સહાયતા કે સારવારનો તો સવાન જ ઉપસ્થિત નહોતો અને બધાને પોતાની આત્મરક્ષાની પડી હતી.

નદીમાં નાવ હકારીને દૂર એક પ્રદેશ ઉપર અને જીતયો, ત્યાં સખ્યામધ ધાયલો પડ્યા હતાં, જેઓ મદદ માટે ખૂબ માગી રહ્યા હતા કે નદીમાં ભરતી આવવાનો સમય થઈ ગયો, અને બધા દુઃખી જવાનો બચ હતા

ત્યાંથી જાપાની લશ્કરી ટુકડી નીકળી તેઓએ અમને લશ્કરી જાનમાં વાત કરતાં જોઈને એકદમ તલવાગ બેચી અને અમને કાપી નાખવાની ધમકી આપી. ફાધર લોરેન્સે પોતાનો હાથ લબાવીને કહ્યું કે અને અમેગિકનો નથી પણ જર્મનો છીએ આથી માડ અચ્ચા.

રસ્તામાં ચારે બાજુ અછી અને ફુર્નિષ માયુ ફાટી જાય તેવા હતા અને અમારા મઠ તરફ પુન પહોંચતા અમને ૧૨ કલાક થયા. રસ્તામાં જ્યાં જ્યાં નજર જતી ત્યાં ત્યાં ખડેર, વિનાશ અને રાખોના પહાડ નજરે પડતા હતા સખ્યામધ લાશો અને અર્ધશૂંત દેહો નદીમાં ધસડાઈ ગયા હતા

દિરોશીમાં જે મયાનક વિનાશની કુર્ષ્ટના જની હતી, તેનું આ તો એક અશમાન ચિત્ર છે હર્નરે લગે' આગમાં લોભાઈ ગયા, હર્નરના ચંગો દવામાં ઊડી ગયા, તેનું

વર્ણન કરવું એ કલમની શક્તિની બદારની વસ્તુ છે. સહેરની ફરતી ચાગ માણસની જમીન તો સળગીને એવી બઢી મની ગઇ કે વરોનું નામ નિશાન ન રહે.

આ બોમના કૂટવાથી કેટલા માણસો મર્યા, કેટલાક અપગ બની ગયા. હિરો-શીમામા ચાર લાખની વસ્તી છે સરકારી આકાશ પ્રમાણે ૭૦૦૦૦ ના મગણુ અને ૧૩૦૦ ધાયલ થયાં છે અને હજારો બેપતા છે પણ મારી ગણતરી પ્રમાણે માર્યા ગયેલાઓની સખ્યા એક લાખથી ઓછી નહિ હોય.

એટલે બોમનો આ અખતરો એક મદાન અત્યાચાર છે યુદ્ધકાળમા આ પ્રયોગને ક્ષમ્ય માનનારાઓ ન્યાય અને સત્ય બન્નેનું ખૂન કરી રહ્યા છે પ્રેમમૂર્તિ ઇસુના સિદ્ધાંતોમા માનનારી યુરોપની જનતા આ અણુબોમના ઉપયોગથી બારે નૈતિક અધ પાતને નોતરો રહી છે. માનવીમા હત્યા અને રક્તપાતની આટલી ભૂખ શા માટે હશે ? શા માટે ?

(“ યુગાન્તર ” ના એક અકમાથી)

મેક્સરિયા અને મેપાકીન

હવે તો મેપાકીનની પીળા ટોકડો ગહેરોમા અને ગામડાઓમા સામાન્ય થઇ પડી છે તારિયા તાવનું આ ઉત્તમ ઔષધ તથા વર્ષ સુધી તો છૂટથી નહોતું મળતું પણ આ વર્ષે તો સારા પ્રમાણમા અને સસ્તેથી આ ઔષધ છૂટથી મળી શકે છે હોરિપટલા, ડોક્ટરો અને સેવાસથાઓ પણ યશના ઔષધને છૂટથી વાપરતી થઇ ગઇ છે એટલે મેપાકીન સબધી સામાન્ય જ્ઞાન બહેર પ્રગ્નને હોય એ આવશ્યક છે આથી જ મેપાકીન સબધી સામાન્ય માહિતી આપતો મારો આ ટૂંકો લેખ વાચકસમુદાયને જરૂર રસપ્રદ લાગશે.

આ ઔષધની મૂળ શોધ જર્મન વૈજ્ઞાનિકોએ કરી બેયર કંપના સંશોધકોએ એક એકીડીન રંગનું રસાયણીક પરિવર્તન કરીને એક નવું ઔષધ ઉપજાવ્યું, તેનું નામ પડ્યું ‘ એટાક્ષીન ’ મહાયુદ્ધની શરૂઆત પહેલાં ૧૯૨ ટોકડોની એક ચોરી બજારમા મળતી યુદ્ધ પહેલાં ‘ એટાક્ષીનની કીર્તિ ’ જન્મતી હતી પણ વિશ્વયુદ્ધ શરૂ થતા ‘ એટાક્ષીન ’ આવતું અટકી ગયું જવા જપાનના હાથમા ગયું એટલે કવીનાઇનની અછત ઊભી થઇ તે સમયે હિદી રસાયણિક ઉદ્યોગે આ ઔષધ હિદમા બનાવવા માટે હિદી સરકારને અનુકૂળતા આપવાની વિનંતિ કરી હતી પરિણામે યુદ્ધના અત્યાચાર સુધી કવીનાઇન અને એટાક્ષીન એ બે ઉત્તમ ઔષધો વગર હિદની જનતાને નિભાવી શેવું પડ્યું. અને તેથી પુષ્કળ પ્રાણ-હાનિ થઇ.

પણ યુદ્ધ શેટલિટનની સરકારે બ્રિટીશ રસાયણિક ઉદ્યોગને સર્વે જાતની અનુકૂળતાઓ આપી આથી ઇમ્પીરિયલ કેમીકલ (કામોરયુટીકલ્સ) લિમિટેડે આ જર્મન ઔષધ એટાક્ષીનની ઇંગ્લીશ આવૃત્તિ ઊભી કરી તેનું નામ પડ્યું મેપાકીન હાઇડ્રોકોટારાઇડ અમેરિકામા પણ આ ટોકડોની અમેરીકન બનાવટ ઊભી કરવામા આવી ત્યાં તેનું નામ પડ્યું કવીનાઇન વસ્તુતઃ કવીનાઇન, મેપાકીન અને એટાક્ષીન રસાયણિક દૃષ્ટિએ એક જ ઔષધ છે. રંગ, રૂપ અને ગુણમા તે જર્મન એટાક્ષીનથી જરાય ઉતરતી નથી.

૨ જે તે પીણુ છે, વગ્નમા તે દલક છે અને પાઉર સ્વરૂપમા તે ઓગળી શકે છે. વૈજ્ઞાનિક નામ છે એનું મેપાફીન હાયડ્રોક્લોરાઇડ.

જેટલી અને જેવી ક્વીનાઇનની મેલેરિયા ઉપર અસર છે તેટલી જ અને તેવી મેપાફીનની મેલેરિયાના દર્દી ઉપર અસર છે માત્ર Malignant Malaria-મેલેરિયા ઉપર તેની અસર થતી નથી. આ સિવાયના બધી સ્વરૂપના મેલેરિયાના કીટાણુ ઉપર તેની જાતુદ્ધન અસર છે અને બધુ જ અદ્ય સમયમાં મેલેરિયાનાં જાતુઓ માનવરક્તમાં મેપાફીનની અસરથી મૃત્યુ પામે છે.

જાગરમા તે ટીકડીના રૂપમાં મળે છે. દરેક ટીકડી ૦.૧ ગ્રામ એટલે ૧ ૧/૨ ગ્રેન મેપાફીનની હોય છે દિવસમાં એક સવારે, એક બપોરે અને એક સાંજે એમ ત્રણ વખત સેવામાં આવે છે આ ઔષધના સેવન સાથે ખીજા કોઈ ઔષધની જરૂર નથી. ઓછામાં ઓછી લાગલામટ પાંચ દિવસ સુધી અને બની શકે તો લાગલામટ આઠ દિવસ સુધી તે લેવી જોઈએ જો તાવનો ઉથતો ફરીથી થાય તો દસ દિવસના અંતર પછી પાછો લઈ શકાય તેમ છે આ ઔષધને ક્વીનાઇનની સાથે પણ આપી શકાય તેમ છે. સામાન્ય રીતે સવારમાં પાંચ ગ્રેન ક્વીનાઇનની એક ટીકડી લીધા પછી દિવસભરમાં મેપાફીનની ત્રણ ટીકડી સેવાથી સારો ફાયદો થાય છે.

આ ટીકડી બની શકે ત્યાં સુધી આદાર પછી અને ખૂબ પાણી સાથે લેવી *

આ ઔષધના સેવનથી હળુ સુધી કઠ્ઠા તુકસાન જેવામાં આવ્યું નથી. કોઈ કેસમાં શરીરની ચામડીનો રંગ પીળો થઈ જાય છે કોઈ દરદીના શરીરની પ્રકૃતિ પ્રમાણે ઝાડા, ઉમટી, તથા ઉબકા થતા જેવામાં આવે છે કોઈ દર્દીને આડપણુ જેવાં ચિહ્નો પણ જેવામાં આવ્યાં છે જેખે લગભગ ૨૦૦૦૦ ટીકડી અત્યાર સુધીમાં વાપરી છે ' પણ આવા કોઈ ચિહ્નો જોવા નથી પણ આવા ચિહ્નો થાય તો પણ ઔષધનું સેવન બંધ કરવાથી, તે તરતજ અદ્ય થાય છે.

આ ઔષધ ક્વીનાઇન જેટલું જ અસરકારક છે. સગર્ભાવરણમાં અંગેને પણ આ ઔષધ આપી શકાતું હોવાથી ક્વીનાઇન કરતા તે ધણું ચંદિયાતું છે આને ક્વીનાઇનની આસપાસ એક જાડું કાણુ બજાર જામી મળે છે. ૩ ૩૦૦ ખર્ચ કરતા પણ ક્વીનાઇન તેના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં મળવું મુશ્કેલ છે તે સમયમાં જનતાને મારી નાશ પ્રાપ્તિના છે કે આ ઔષધનો છૂટકો ઉપયોગ કરે. ૧૦૦૦ ટીકડીનો ભાવ રૂ ૨૫ થી રૂ ૩૦ વચ્ચે રહે છે. બે પૈસાની એક ટીકડી જાગરમાં દવે સારી રીતે મળે છે એટલે એક દર્દીને ૨૪ ટીકડીના દિસાએ માત્ર આગળ આના ખર્ચ આવે તેમ છે. ગ્રામ્ય પ્રજાની અનદદ ગરીબાઈ જોતાં અને ડોક્ટર સમુદાયની ક્વીનાઇનના ઈજ્જતના ભારે હિમત જોતાં, મેલેરિયાના દર્દી મારે મેપાફીન સારવાર એક મરજી સરની અને સચોટ સારવાર છે જ્યાં સુધી દિંદમાં આ

મરણવિધિ

મરણની તદ્દન પૂર્વે અને પછીના વિધિઓ કગવામા જેવા સંસ્કારોમા આપણે ઉછર્યા હોઈએ અને જે સમાજમા રહેતા હોઈએ, તેની અસર હોવાની જ સુધારા કરીએ તે પણ તે અસરથી તદ્દન મુક્ત થઈને કરી શકાયે નહિ પણ તે વિધિઓને કુ ધર્મનુ—એટલે કે, તેના ઉપર મગ્નાર કે વિધિઓ કરનારની સદ્ગતિ-કુર્મતિનો આધાર છે, એવી અદ્વાનુ—મહત્વ આપતો નથી. દિદુ, મુસનમાન, પ્રિયતી વગેરે સપ્રદાયો પ્રમાણે કેવા વિધિઓ જરૂરી કે ખીનજરૂરી અથવા યોગ્ય કે અયોગ્ય ગણાય તે વિષે લખવાનો મને અધિકાર પણ નથી, રુચિ પણ નથી ધર્મ—સપ્રદાયોથી પર કેવળ માનવ વિવેકની દષ્ટિએ જ મને આનો વિચાર કરવો ઠીક લાગે છે અને એ દષ્ટિએ લેખનના સવાલોનો, જાણે કુ પોતે તે વિધિઓ કે વર્તનનું નિમિત્ત હોઈ તેા મને શુ યોગ્ય લાગે, તે રીતે આપું છું.

(૧) મરણ પૂર્વે જ્યારે મારી આજીવનના લોકોને એમ લાગે કે હવે કુ થોડા દિવસનો કે કલાકનો જ મહેમાન છુ તે વખતે, જે મને બાન હોય અને કુ મારી ધડી નજીક આવેલી છે એમ ન જાણતો હોઈ તો, મને સાવધ કરી દેવો જોઈએ પોતે અદર અદર ચેતી જવુ અને મને અધારામા રાખવો એ બરાબર નથી કુ તો ઘાની અને સમજી છુ, મને શુ કહેવાનું હોય એવી કલ્પના પણ ન કરી લેવી કારણ કે જિજીવિષા આત્મચાનીને યે મોહમાં નાખી દે છે. કુ જીવવા માટે તલપાપક થતો હોઈ તો મિત્રોએ મારા હાકાની બ્યથતા બતાવી મને મરણનો બધ ઊડાવો સમજાવવો જોઈએ.

દાકતરો અને સગાઓનો એક સ્વભાવ પડેલો હોય છે કે છેતા શ્વાસસુધી જિવાડવા માટે કાષ્ટ ને કાષ્ટ દોડધામ કરી જ કરે છે છેલ્લી ક્ષણે પણ હેમગર્બ આપવા, ઇન્કેશને ભોકવા, “શક્તિ સાચવવા માટે” બોરાક આપ્યા કરવા અને કોઈક નવા દાકતર, વૈદ્ય, હકીમ ઇત્યાદિ કાષ્ટ મલામણ કરે તો તેને બોલાવવા દોડે છે. આને પરિણામે કોઈ વિરલ જ જીવી જાય છે, મોટે ભાગે માણસો વધારે રિમાઇને મરે છે આર્થા મને ડહાપણ લાગતુ નથી.

દવાઓ બે પ્રકારની હોય છે એક હૃદયને થોડા કલાક વધારે ચાલતુ રાખવાના ઉદ્દેશ-વાળી, અને ખીજ મરનારની વેદનાઓને ઓછી કરી તેને થોડી રાહત આપવાવાળી જીવવાની આશા બિસકુત ન લામતી હોય છતાં જે બે કલાક મરણ ઠેલાય તેટલુ ઠીક એ વિચારથી થતા ઉપચારો મને ખોટા લાગે છે મને અસલ વેદનાઓ થતી હોય તેમા મને કાષ્ટક રાહત મળે, અને મારુ મરણ શાંતિભર્યું અને શીઘ્ર થઈ જાય તેવા ઉપચારો કરવાને હરકત ન હોય દા. ત ગળુ સુકાતુ હોય તો તેમા પાણી રેડવુ, શ્વાસ લેવાતો ન હોય તો ઓક્સિ-જનની મદદ આપવી વગેરે આમ કરવામા કદીક કુદરતને યે પોતાનુ કામ કરવાની તક મળી શકે પણ દવાઓ તો સામાન્ય રીતે કુદરત વિરોધી જ હોય છે. દિમત હોય તો વિષમ અવરથામા વિષ આપવું પણ અયોગ્ય નથી.

દાકતરો સમજાવે છે કે છેલ્લી ક્ષણ સુધી પ્રયત્ન ન છોડવો એ એમનો ધર્મ છે,

ડાહ્યાઓ તેને ટેકા આપે છે કે આશા અમર છે, કદી નિરાશ થઈને પ્રયત્ન છોડાય નહિ આ બન્ને કથનો અધૂરા છે જે પ્રયત્નની અસર વિશે આપણી ખાતરી હોય તેને છોડવો નહિ, એ તો બરાબર છે, પણ જ્યાં મનુષ્યનું જ્ઞાન ખૂટયું, ત્યાં કેવળ ડૂબતો માણસ તણખડું ઝાંચે તેમ કાંઈ મારવા અને તેને પ્રયત્ન કહેવો એ બરાબર નથી અને “આશા અમર છે” તેથી આશાળતા હમેશા ડહાપણનું જ લક્ષણ છે એમ ન કહેવાય. દરેક આશાને અમર રાખવી એ વિવેક નથી. વિવેકભરી આશાને ન છોડવી એ બરાબર ગણાય વળી, આશા અને ઇચ્છા એ બે જુદી બાબતો છે. મારા રનેહીઓ ઇચ્છે કે હું સદા જીવતો રહું, અને તેથી તેઓ આશા રાખે કે કદાચ હું જીવી જાઉં છતાં તો તે આશા નહિ પણ ઇચ્છા જ છે સર્વ સંજોગો તપાસતા શું બનવાનો સંભવ છે, તેનો અંદાજ તે આશા અથવા નિરાશા છે તે જોતા જો એવો અંદાજ થાય કે હું જીવી સકું એમ નથી, તો ત્યાં “આશા અમર છે” એ ન્યાય લાગુ પડતો નથી ત્યાં મને મરણ માટે તૈયાર કરવો અને બીજાઓએ પણ તૈયાર રહેવું એમાં વિવેક છે.

મને ખાત હોય તો મારું મરણ નજીકમાં છે એમ મને સાવધ કપો પછી જો ફૂં તે સમાચારથી અભરાઈ જઈ કે નાદિમત થઈ જઈ તો સમજી મિત્રોએ મને જીવન-ચરિત્રમાં નકુલમાતાના કિસ્સામાં છે, તેમ સદુપદેશ આપી દિ મત આપવી જોઈએ. પોતે જે રહારાજ ન કરવી જોઈએ અને મનેયે જાણે મારા પર કોઈ મહાન આપત્તિ આવી પડેલી હોય તેમ બેચાકજો ન થવા દેવો જોઈએ મારે કાંઈ કહેવા કરવાનું હોય, સૂચનાઓ આપવાની હોય તો તે દિ મતપૂર્વક પૂછવી જોઈએ. અને નોંધી લેવી જોઈએ. આ કામ જેમ બને તેમ અપાટાબધ પતાવી દેવું જોઈએ.

(૨) ઈશ્વરભજન તે પછી મને ઈશ્વરપરાયણ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આ બાબતમાં સગા-રેહીઓએ પોતાને ગમતાં બજાવે, સ્તોત્રો કે નામરમરણને બદલે, જાણતાં હોય તો, મને પ્રિય હોય, સમજાતાં હોય અથવા જેની ટેવ હોય તેવા કરવા. દા. ત. હું મુસલમાન મિત્રો વચ્ચે મરતો હોઉં અને તેઓ મને કુરાનની સુરાઓ સંભળાવે, અથવા હિંદુઓ વચ્ચે કોઈ મુસલમાન મરે અને હિંદુ મિત્રો તેની પાસે ગીતાપાઠ, ઉપનિષદપાઠ કે “રઘુપતિરાય રામરામ”ની ધૂન ચલાવે તો તે સર્વધર્મસમજાવી હોય તોયે તે કશું તેને સતોષ નહિ થાય, એટલે એનું મન ઈશ્વરમાં જોડાઈ નહિ શકે. ધોષાટને લીધે, અશક્તિને લીધે તથા ચાકને લીધે ધેનમાં પડી જાય તો ભક્તે, પણ એનું ચિત્ત શાંતિ નહિ પામે, એ જ રીતે મને સરકુત સમજાવું ન હોય અથવા મુરજેનીથી સમજાવું હોય, અને છતાં ગીતાપાઠ કે ઉપનિષદ પાઠ ચલાવવામાં આવે તો તેયે નકામાં જ જાય. મને પ્રિય લાગનારાં નામધૂન કે ભજન સ્તોત્રથી જ મારું સમાધાન થઈ શકે ઈશ્વરરમરણ, ભજન વિગેરે કરવાં તેના અર્થે એમ ન કરવો જોઈએ કે ગીતા કે બીજા સ્તોત્રો વગેરેની મેલ ટૂંનો દોડાવવી, અથવા બબ્બે ચાર ચાર કલાકો સુધી અજુથોઓ અને ધરજનવી મૂંઝારો કોલાહલ મચાવવો. મારા ચિત્તનું અનુસંધાન ન રહી શકે, હું યાકીને લોય થઈ જઈ, બધાના કાન પાડી જાય એમ આ વસ્તુઓ જવી ન જોઈએ આ બાબતમાં એક વાત યાદ રાખીએ તો ધણો પ્રુણાસો થઈ જાય માફ માણસ બાંધવાવરવામાં છે એમ સમજવું તેના મગજ પર બંદ બોલો ન નખાય

અને એની બાલ્યાવસ્થાની ઉપાસના એને અગ્નિ લાગશે નહિ એમ માની લઈ શકાય. એ બદલવા કહે તેા જુદી વાત છે.

આટલું મને બાન હોય તો. મને બાન જ ન હોય તો છેવટના કપાકો દરમ્યાન મારી આસપાસ શાંતિ રાખી અંત આવે ત્યાં સુધી વાટ જોવી એ જ સારો માર્ગ ગણાય. તે વખતે જે કાંઈ નામસ્મરણ કે ઈશ્વરભજન કરવામા આવે તે સ્નેહીઓની પોતાની શાંતિ મટીનાં જ ગણાય તે વખતે પોતાની શ્રદ્ધા સુભગ ધોષાદ કયો વિના તેમ કરવામા આવે તે શોમા આપનારું ન ગણાય. દાકતરો, નર્સી વગેરે માટે દોષધામ અને ધાધન કરવા કરતાં આમ શાંતિપૂર્વક પ્રજાંબનો સામનો કરવો એમા વધારે વિવેક છે.

છેલ્લી ધડીએ ઘનધર્મ કરાવવામાં અને મારો હાથ લગડાવવામાં તત્ત્વ રીતે કાંઈ અર્થ નથી. મને અમુક અગિયારશોનું કે બીજું વ્રતો કે તોથોનું પુણ્ય અર્પણ કરાવનારે કાંઈ અર્થ નથી. તે જ પ્રમાણે પગે લાગીને ધ્રુમાયાયના વગેરે કરવામાંયે તત્ત્વત કાંઈ અર્થ નથી પણ એમાં કામળ લાગણીઓ અને સ્નેહની અભિવ્યક્તિ છે, એટલે એ નિર્દોષ ક્રિયાઓ કહી શકાય. એવું કરવાથી સગા સ્નેહીઓના મનને સતોષ લાગતો હોય તો તેમને અટકાવવાનું પ્રયોજન નથી. પણ તેવું ન સૂઝવાથી અને કરવાનું રહી જવાથી, કે તેવી કાંઈ સ્નેહીને ભોળી શ્રદ્ધા ન હોય તેથી કશું ન કરે તેથી કાંઈ ભિયુપ રહો અર્થ એમ સમજવું ન લેઈએ.

(૩) મૃત્યુકાળુ. હું પધારીમા જ મરી જઈશ તો મારો અવગતિ ઘરે એવી ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. તેથી, મયો પહેલા સાદરી પર લેવાની કે ચોકામા નાખવાની ધાધન કરવાની જરૂર નથી પણ એમ કરવાથી એક ફાયદો થાય છે ખરો. એ વખતની ઉપાસનોને પરિણામે નમ્રણુ થયેલું હૃદય અને નકામા ડચકા મારતા સ્વાસને ધક્કો લાગવાથી એ ઝટ લઈને બધ પડી જઈ શકે છે, અને નકામું લભાતું મૃત્યુ થોડુંક નજીક આવી શકે છે તેથી એમાં મારા પ્રત્યેની ભૂતદયાથી પ્રેરાઈને એમ કરવું હોય તો મને વળી, પધારીમાં મરી જઈ તો એ પધારી કાઢી નાખવી પડશે એવો મનમા વસવસો હોય તો તે દષ્ટિએ પણ એમ કરવામાં વહેવારુ ડહાપણુ લાગતું હોય તો યે બલે મને પોતાને બાન જ નથી એમ માની લીધેલું હોવાથી, એમાં મારી વેદના વધવાનો સવાન રહેતો નથી

મયો પછી ચોકામાં નાખવો કે પધારીમા જ રાખવો વગેરે બાબતોને સદ્ગતિ-કુમતિ આપે કશેા સંબંધ નથી એ બધી યોક્ષાયારની રૂઢિઓ છે એમા લણીવાગ ગિહ્વા ગિહ્વા અને પ્રાત પ્રાત વચ્ચે અને જુદી જુદી ન્યાતોમા દરકે પણ રહે છે "અમારામાં આમ કરે, તેમ ન કર્યું એટલે બાપડા મરનારું અધૂરું રહ્યું" એવા વિચારો અણસમજના છે માટે જેવા માણસોની વચ્ચે મરુ, તેવા માણસોને જેમ સૂચે તેમ કરવામા જરાયે હરકત નથી

(૪) અત્યધિધિ મગવાની આદર્શ રીત તો મારી દષ્ટિએ શી વાતજીઆદ દેસાઈના માતુશ્રીની હતી સાંભળ્યા પ્રમાણે તે વાલજીઆદ જોડે સામરમતી આશ્રમથી અમદાવાદ જવા નીકળ્યા. નહો જોળગીને દુધેશ્વરસ્મથાનના આરા પર આવતા જ દારી ગયા, અને ત્યાં જ એનડું હૃદય બધ પડી ગયું. ઉપાડીને સ્મથાન લઈ જવાં પડે એટલીયે તક રીધ એમથી

કોઈને આપી નહિ આવું મરણુ તો કરોડોમાથી એકાદને જ આવે એથી બીજા નંબરનું મહાદેવભાષના જેવું. પણ એવે જવાબે નસીબે નથી હોતું આથી ઉપર મેં મદવાડ ભોમવીને યતા મરણુનું જ દષ્ટાંત લીધું છે.

કાંઈ ખાસ પ્રયોજન ન હોય તો રાખનો ફેટો લેવો એ મારી દષ્ટિએ એક જાતનું વેવલાપણું અને આ જમાનામાં ઉત્પન્ન થયેલું માડપણું છે મરનારના મરણુ વિષે કોઈ આગળ પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ હોય અને તેથી તેનો ફેટો લઈ રાખવો પડે એ જીવિ વાત છે પણ મરનાર મહત્ત્વનો માણસ કે પોતાના પ્રેમનું પાત્ર છે, માટે તેના રાખનો ફેટો લેવો એમાં વિશેષ નથી.

મારા મરી મયા પછી મારા રાખનો કોઈ પણ રીતે નિકાલ તો કરવો રહ્યો જ. મરી ગયાની ખાતરી થયા પછી, જેમ અને તેમ વહેલો નિકાલ કરવો જ સારો. ડેવી રીતે નિકાલ કરવો તે રચાનિક સમય ઉપર આધાર રાખે છે સમય હોય, અને મદવાડને પરિણામે કે બીજા કારણસર શરીર અસ્વચ્છ હોય અથવા વાસ છૂટવા લાગી હોય તો પાણીથી સાફ કરીને ઘોલુ એ સારી રીત છે. પણ નવગાવવાની રીત છે માટે ઘડો પાણી ઢોળવાની જરૂર નથી શરીર સાફ જ હોય તો તો નિલકૂલ જ જરૂર નથી, અને ન હોય તો એમ પાણી ઢોળવામાં કાંઈ સ્વચ્છતા આવી શકવાની નથી, માટે જરૂર નથી એવી જગ્યાએ મરી જઈ કે ત્યાં પાણીની સગવડ ન હોય તો પછી એવાઈને નવગાવવાની જરૂર નથી. મથી પહેલા જ નવગાવવો બરાબર નથી, સિવાય કે મૃત્યુ સમીપ લાવવાના ઉદ્દેશથી.

વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિએ સારી રીત તો બાળવાની મળે છું. પણ સમજીને કે લાકડા ફુલ્કા જ છે, તો દાટવાને જે હરકત નથી. નવી જાતના બાળવાના ચૂલા આવે છે તેમાં ભરમી-ભૂત કરવાને જે હરકત નથી મગા જેવી મોટી નદી કે સમુદ્રમાં વહેતું મૂકવાને જે બાધ નથી અને, જો કોઈ ઇસ્પતાલમાં મરુ અથવા દાકતરોને લાગે કે મારુ શરીર ખોલીને અભ્યાસ કરવા જેવું છે, અથવા કોઈ બીજા દરદીને માટે તેના કોઈ ભાગનો ઉપયોગ કરવા જેવું છે, તો તેમને સોંપવામાં ઉદારતા જ છે દુઃખમાં, કંઈ રીતે રાખનો નિકાલ આણવો એ સાથે મને સંબંધ નથી, સમાજને સંબંધ છે સમાજને અનુકૂળ હોય તેમ કરે

સ્મશાનમાં લઈ જવા માટે દિલ્લુ હાઈડીની ગરીબ પ્રજાને પાલવે એવી કચ્છસરમરી રીત છે પણ દૂર લઈ જવાનું હોય, જીવકનારા ન હોય, અથવા બીજું કાંઈ કારણ હોય તો રાખને વાદનમાં નાખીને લઈ જવામાં કરોડો સંકેત માનના જેવું નથી વાદનમાં લઈ જાય તો હાઈડી બાધવાની જે જરૂર નથી

રાખને ચંદન અને ફૂલ ચઢાવવા, સાગ વગેરેથી રાખવારવું, ચંદનનાં લાકડાંમાં ઘી સાથે બાળવું વગેરે બાજનો ધન અને મિથ્યાભિમાનની છે, સદ્ભૂતિ-દુર્ભૂતિની નથી મારા જેવી રિયલિટી માણસને એક પોતિયાબેર, સાદી ચાદર ઝોલાડી, ખેર-બાવળની ચિતામાં, જરૂર પડે ધાસતેલની મદદથી બાળવામાં નાનમ માનવાની જરૂર નથી.

આજ કોણ મૂકે અને પત્ર પર, મોઢા પર કે માથા પર મૂકે વગેરે રાખતો અને જગાયો

મહત્વની લાભતી નથી જેમ સાકર ન્યાયી ચાખીએ ત્યાંથી ગળી લાગે, તેમ આગ જેનાથી તથા ન્યાયી લાગે તેનાથી અને ત્યાંથી બાળે માટે એમાં પસદગી ના-પસદગીનો પ્રશ્ન ન હોવો જોઈએ ડાહ્યોઆમાંથી જે વડીલ હોય તે જેમ સૂચના કરે તેમ વર્તવું, અને તે વિષે કાંઈ શકા-કુશકા કરવી નહિ એ ડહાપણ છે

એવી જ રીતે શય પગ આગળથી બહાર કાઢવું કે માથા આગળથી, વિસામાંની જગ્યાએ થું કરવું વગેરે બાબતો પણ સમજી માણ્યોએ ચર્ચાનો વિષય મનાવના જેવી નથી એની સાથે શુકન અપશુકન જોડવા એ વહેંચીપણાનું લક્ષણ છે

પણ બાળવા દાટવા માટે નજીકમાં નજીક આવેલા રમશાન-કચરતાનનો જ ઉપયોગ કરવો ઘટે. કોઈ ખાસ જગ્યા શોધવાની જરૂર નથી, અને હું આજે છું તે કરતા ઘણો વધારે મોટો માણસ થઈને મરું, તોયે તેમાં ફેરફાર કરવો થોડો નથી તે જગ્યા પર સમાધિ કે કબર બાધવી, અને તે પર ફૂલ ચડાવવા કે ત્યાં જઈ પ્રાર્થના નમાજ કરવા વગેરે મને ભૂતપૂર્વના પ્રકાર લાગે છે. પાણેસો પોપટ પાંજરામાંથી છૂટકી ગયા પછી તેના ખાલી પડેલા પાંજરાને બાળા કે દાટી દઈએ, અને પછી તેના ઉપર ચખૂતરો બાધી રોજ ફૂલ ચડાવીએ અને પોપટને નામે પ્રાર્થના કરીએ કે આસુ સારીએ, તેના જેવો પ્રાણુ ગયા પછી શબને બાળવા-દાટવાની જગ્યાનો મહિમા વધારવાનો મોહ છે પણ એ મોહ એટલો જીડો છે કે મહાત્માનીઓને પણ તેનો સરકાર છૂટી શકતો નથી તે જગ્યા તીર્થનું સ્થાન બની જાય છે, ક્યારેક તે સમાધિ કે કબર રસ્તાની વચ્ચે આવી પડે અને ખસેડવાની જરૂર જીભ થાય તો લોહીની નદી વહે એવી તેના પરથી લડાઈ જીભ થાય છે. મૂઢપણે માનવાની ખીલવણીના અંતિમ પગિણામ કેવા આવી શકે છે તે આ દેખાડે છે મનુષ્ય સિવાય બીજા કોઈ પ્રાણીમાં આવું કરવા જેટલો જુદિનો મદન વિકાસ થયો નથી. સાચે જ, મનુષ્ય બીજા પ્રાણીઓ કરતા શ્રેષ્ઠ છે, કારણ કે તેને જુદિ મળેલી છે.

જેર હું મરી જઈ ત્યાં કે મને બાળવા-દાટવામાં આવે ત્યાં કશું યે ચિદ્ર રાખવું નહિ એ જગ્યા મીઝ મરનાર માટે, કે કોઈ ખેતમાં બાળ્યો-દાટ્યો હોય તો ખેતીને માટે ઉપયોગમાં લેવી જે ઘર કે ચોરડામાં મર્યો હોઈ તેને પાછળથી બીજાઓએ અવસ્ય વપરાશમાં લેવો ચિતાની જગ્યાએ કે ઘરના કોઈ ભાગમાં હું જૂત થઈને રહેવાનો નથી, એટલે કોઈ સ્થાનને ભૂતઘર બનાવીને નિરુપયોગી કરવાની જરૂર નથી આપણા વશપર પગલત મકાનમાં અનેક પૂર્વજો અને સગાઓ મરી ગયા હોય છે. તેમની વાપરેલી જગ્યાનો આપણે ઉપયોગ છોડી દેતા નથી એ જ રીત બરાબર છે

બાળવાની-જગ્યા સાફ કરી નાખવાની દૃષ્ટિએ ફૂલ વીણી લેવાની રીત સારી છે. પાણીથી ચિતા હોલવવાની અનુકૂળતા હોય તો તે જ વખતે તેમ કરી શકાય, નહિ તો ઠરી જાય ત્યારે તેમ કરવાનું રહે એ સમજાડો સવાલ છે જે રીતે નજીકમાં નજીક થઈ ચકતો હોય તે રીતે ફૂલનો નિકાલ કરવો કોઈ ઝાડમાં એનો ખાતર તરીકે ઉપયોગ કરી શકતો હોય તો કરવો. નહિ તો નજીકમાં જે કોઈ વહેલી નદી હોય તેમાં નાખવા પ્રયામ, હરદાર કે સમુદ્ર સુધી પહોંચાડવાની જરૂર નથી

મારા કુટુંબમાં સાદહીનો, રોવા-ફૂટવાનો કે મરુડ પુગણુ બેસાડવાનો ગિનાજ નથી,

તેથી કુટુંબમાં તેવો પ્રશ્ન મારે માટે બિંદવાનો સંભવ નથી. પણ જે સરસ્યાઓ સાથે મારો સંબંધ છે, ત્યાં તેની સુધરેલી આવૃત્તિ દાખલ થવાનો સંભવ ખરો. એટલે કે, દશમા, બારમા વગેરે દિવસોને કે મગધુની તિથિ કે તારીખને મહત્ત્વ આપી તે દિવસે કાંતણુ, ગીતાપાઠ વગેરે યોજવાની સૂચનાઓ કરવામાં આવે એમ બને. કાંતણુ અને ગીતાપાઠને બદલે પણ તિથિઓને આપુ કૃત્રિમ મહત્ત્વ આપવું, અથવા તિથિઓને બદલે કાંતણુ અને ગીતાપાઠનો પ્રચાર કરવો-એ બન્ને રીતો મને ધૃષ્ટ લાગતી નથી. અને એક પછી એક મારા જેવા અનેક કાર્યકર્તાઓ મરશે. ડેટલાકની તિથિઓ પળાશે? અને મારે આમ ક્યું? તો જ્યારે મારે કેમ નહિ એવી ઈર્ષ્યા પણ એમાંથી દરેકના ખાસ ચાહનારાઓના દિલમાં ઉત્પન્ન થાય. ત્યારે કોઈ રિવાજ આપુ રચણ પકડે, ત્યારે તે કર્મકાંડ બન્યો કહેવાય. આથી, બન્ને બીજાઓ મારે આમ ક્યું હોય અથવા બિવિધમાં થાય, મારે નિમિત્તે આપુ કશું ન યોજવાની કું બલામથુ કરું.

(૫) આશ્વ-દાન વગેરે તર્પણ, પિડદાન વગેરે પિતૃપૂજા અને પ્રેતપૂજના પ્રકારો છે. ગીતાએ તો તેને રાજસ-તામસ શ્રદ્ધા કહી છે; છતાં ગીતામંત્રો તેને છોડતા નથી. મરનારને એ બધું પહેલે છે, અથવા તે ન કરવાથી મરનારની અશુભ ગતિ થાય છે, એ બોળી શ્રદ્ધા છે મથી પછી બ્યક્તિત્વ જળવાઈ રહેતું હોય તોયે બધામાં બધું એમ કહી શકાય કે જીવન દરમ્યાન જે જે અનુભવોમાંથી એ પસાર થયો, તેને પરિણામે તેની શુશ્રૂષા પ્રકૃતિમાં જે ફેરફાર નજરે પડ્યો હોય, તે પ્રકૃતિના સંસ્કારો એ સાથે લઈને જાય છે. અથવા માત્રો કે મરનાર જે વસ્તુનું રટન કરતો મરે છે, તે સાથે તદ્દપ વર્ષ જાય છે, એટલે કે તે પોતાની એક સ્વપ્નસૃષ્ટિ રચીને તે સ્વપ્ન ક્ષીણ થાય ત્યાં સુધી તેમાં રહે છે. પરંતુ પોતાના જીવન દરમ્યાનની જાગ્રત અવસ્થાની સૃષ્ટિનું સ્મરણ કરવાનું એનું રમૂજ સાધન મરણને લીધે નષ્ટ થયેલું હોવાથી, તે સૃષ્ટિની સાથે એ સંબંધ રાખી શકે નહિ.

પણ મરનાર પ્રત્યેના સ્નેહને લીધે ડેટલોક કાળ સુધી તેની રમૂતિ જાળવવાની વૃથા સર્ગા સ્નેહીઓમાં રહે એ રવાબાવિષ છે. આથી પિડ-તર્પણ વગેરેનાં શ્રદ્ધ કરવામાં ન આવે, તોયે કોઈને કોઈ પ્રકારના શ્રદ્ધ હમેશાં થયા કરવાનાં જ મરનારને નામે દાન કરવું એ તેનો એક અને નાના મોટા દરેકના મરણ પાછળ થઈ શકે એવો પ્રકાર છે. દાન કેવે માર્ગે કરવું એ કોઈ વાર દાન આપનારની રુચિ ઉપર અને કોઈ વાર મરનારની જગ્યાએલી રુચિ ઉપર આધાર રાખે છે.

સ્મારકો ઊભા કરવાની રીત આવા શ્રદ્ધોના એક પ્રકાર છે. આજકાલ એવાં શ્રદ્ધ મરનારની સાર્વજનિક મહત્તાના પ્રમાણમાં વિવિધ રૂપો લે છે. ડેટલાકના “ખાસ અંકો” કહાય છે, ડેટલાકની પાઠગીરીઓ લખાય છે, ડેટલાકનાં જીવનચરિત્ર લખાય છે, ડેટલાકના કામગીરીની શોધખોળ લાય છે, ડેટલાકનાં ચિત્રો કે પૂતળાઓ ખુદતા મુકાય છે, કોઈ સંરચના, મકાન, રસ્તા વગેરે સાથે ડેટલાકના નામે જોડવામાં આવે છે, ડેટલાકની પાછળ મોટાં ટુકડાં ઊભા કરી કોઈ મોટી પ્રવૃત્તિ કે સરસા રચનામાં આવે છે આ બધામાં બધું વિવેકની જરૂર છે નહિ તો “મૃજ બેસના મોટા ડોળા” જેવો ખાટ થાય સ્નેહી મરી જાય છે, ત્યારે થોડા દિવસ સુધી વિષાદ છતાં તેને મારે કાંઈક કરવું એવો સર્ગા-સ્નેહીઓને ઉત્સાહ આવે છે. આવા ઉત્સાહના જોડામાં કોઈ બાઈ સૂચના કરે કે મરનારનું સ્મારક

કરવું જોઈએ, તો તેના વિરોધ કરવાની બીજાઓની સાધારણ રીતે હિંમત થતી નથી. પણ એવા સંકલ્પ સહેલાઈથી પાર પડતા નથી. દિવસો પસાર થાય છે, તેમ તેમ મરનાર જીવતાં જાય છે તેના વિચારથી જીવતું જમતું ટેવાતું જાય છે, તેમ તેમ સ્મારકનો સંકલ્પ ટીકો પડતો જાય છે, અને ક્યાં આ ઉપાધિ લઇને બેઠા એવું થે થાય છે. માટે બહુ ઉતાવળે આવા સંકલ્પો કરવા ન જોઈએ.

આજના જમાનાની ખાસિયત એટલા મારી પાછળ કોઇ ઉત્સાહી મિત્ર આવી સૂચના મૂકે તો તે નવાઇની વસ્તુ નહિ કહેવાય. તે સૂચનાનો વિરોધ કરતા બીજા સ્વજનોને સંકોચ લાગે એમ અને. માટે એ વિરોધ હું જ નોંધી રાખવા ઇચ્છુ છું.

મારું “આધારભૂત-વિસ્તૃત જીવન ચરિત્ર” લખાવવાની, તેની સામગ્રી ભેગી કરવાની, મારા કામજો બેમા કરવાની, માગ અધૂરા પડેલા લેખો ખોળી કાઢવાની, મારે માટે “ખાસ અક” કાઢી મને જોગખનારા સ્વજનો પાસે લેખો લખાવવાની વગેરેવગેરે પુરાતત્ત્વશોધનની જ જાળમાંથી હું મિત્રોને ઉમરી લેવા ઇચ્છુ. એમાંથી કોઇને આર્થિક લાભ થવા સંભવ હોય, અને તે દષ્ટિએ કોઇ કરે તો તે તેના પોતાના હિતાહિતની બાબત છે. જેટલું મેં છપાવ્યું છે તેટલું બધું જ સદાને માટે ઉપયોગી છે એવું મને મિથ્યાભિમાન નથી. જે અધૂરું રહ્યું છે, તેના વખર ચૂંચે અગ્નિદાહ કરવામાં આવશે અને મારા ગુણો અને ખામીઓને જમજાહેર કરવાનું મારી વાળવામાં આવશે તો ભાવિ પ્રજાની કાંઈ બારે હાનિ થઇ જશે એવો કોઇને ડર હોય તો તે અસંધાને છે. જેટલું છપાયું છે તેટલું જ માનવપ્રજાને જેટલો કાળ ઉપયોગી લાગે તેટલો કાળ વાંચે, અને તેમાંથી જેટલું વિવેકથી જરાજર લાગે તેટલું જ લે, તો બસ છે. મારા કરતા ધણી વધારે અધિકારી પુરુષો જૂતકાળમાં થયા છે, વર્તમાનમાં છે અને ભવિષ્યકાળમાં થશે પોતાના જ કાળના અધિકારી પુરુષની જીવિતકાળ વાત માણસો સાંભળે અને અનુસરે, અને જૂતકાળમાં સુપ્ત થયેલા પ્રથમ તથા છતિદાસોના અભ્યાસમાં ન પડે તો સંભવ છે કે મનુષ્યજાતિ વધારે સીધે રસ્તે જાય. મનુષ્યના ધણી અધકાર નિમિત્ત જૂતકાળની સ્મૃતિઓ અને વ્યક્તિઓ થાય છે. જૂતકાળની કલ્પનાથી રમ્ય કે ભગ્ય લાભતું ચિત્ર ‘પાછા જૂતકાળમાં ચાલો’ એવા આદર્શ નિર્માણ કરે છે. પાછું કદી તેવા ને તેવા જૂતકાળમાં જઇ તો ચકાતું જ નથી, પણ ખોટો આદર્શ પ્રવૃત્તિની દિશાને ખોટી બનાવી દે છે.

બ્યાજખોરીને જે અર્થશાસ્ત્રની નહિ, પણ અનર્થશાસ્ત્રની પ્રથા માનેલી છે. દાન જેમ અને તેમ જસદી વપરાઇ જવા જોઈએ. પણ પોતાના પૈસાનો હમેશા ઉપયોગ થતો રહે, છતાં બ્યાજખોરી ન થાય એવું જ દાન કરવાની ઇચ્છા હોય તો તે કૂવા ખોદાવવાનું દાન છે. પણ તેનો અર્થ એ નથી કે કૂવા પર તખ્તી બેસાડવી જોગ્ય છે એમ હું માનું છું એ તો બાળજીવિ છે.

આનો અર્થ એ પણ નથી કે કૂવા ખોદવા સિવાયના બીજા દાનો અયોગ્ય છે, પણ કાયમી રૂડ કરી તેના બ્યાજમાંથી પ્રવૃત્તિ ચલાવવાની પ્રથા મને અયોગ્ય લાગે છે. “તુરંત દાન મહાપુણ્ય” એ કહેવત સારી છે.

આ જ ન્યાયે માણસે પોતાના જીવતા જ દાનધર્મ કરી નાખવા એ સારામાં સારું છે, મધો પછી વીસ કરવું પડે એટલી સપ્તિ જ મૂકી જવી ન જોઈએ, એ બાબત

દળરત મદ મદ અને ડેટલાક મુસલમાન સતો મારા આદર્શ મૂકી મયા છે પણ એટલી દિંમત
 ૧ હોય અને વીતથી દાન કરવું હોય તો બંને પણ તેમા વૃત્ત ખરચાઈ જાય એવો જાત-
 ના જ દાનો કરવા યોગ્ય છે. લાખ કરોડ રૂપીઆ કાઢવા હોય તો જુદી વાત છે, પણ
 નાનકડા દાનને માથે મોટા દગ્ગની પાછડી મૂકવાના મોહમા પડવું ઠીક નથી બીજુ કશું
 ન સૂએ તો પૈસા ખૂટે ત્યાં સુધી ગરીબને ખેલો ભરી જુવાર આપી દેવી વધારે સારું.
 એક ટુંકનો તો એને સતોષ થશે !

(૬) દિલાસા-શોકસભા વગેરે-હેલની પચ્ચીસી દરમ્યાન દિલાસાના તારો, શોક-
 સભા વગેરેનો ધોધત ખૂબ જ વધી ગઈ છે પહેલાં જેને માટે પત્નું લખાવું, તેને માટે
 હવે તારો છૂટે છે. ૧૯૦૧ માં વિક્ટોરિયા રાણી કે દાદાભાઈ નવરોજીની મોટિના નેતા
 માટે જેટલી શોકસભા થતી તેના કરતા વધારે શોકસભા હવે બીજી, ત્રીજી કે પાંચમી પ કિતના
 ચે નેતાને માટે થાય છે સમ્યક્તાની રૂએ સમાવદાર્યાઓએ પાછા એના વળના આભારના
 જવાબ આપવાના હોય છે, બે-ચાર દિવસ તો ગાપડા વ્યક્તિમત જવાબ આપવા પ્રયત્ન
 કરે છે, પણ પછી ચાકીને છાપા દ્વારા માધ્યમ લઈ મુક્તિ મેળવે છે.

એક વસ્તુ હૃદયથી થતી અટકી કેવળ એક રૂઢિતુ અને શિષ્ટાચારનું રૂપ પકડી લે
 તેનું જ નામ કર્મકાંડ આમ દિલાસા-શોકસભા, વગેરે કાણે જવાની રૂઢિની જ નવી
 આવૃત્તિ છે. આ બધાથી જીવન ચડવું કે સગળ બનવું નથી, પણ જટિલ, કૃત્રિમ અને
 દુબી બને છે

ખરખરાના કામળ લખવાનો મને ઘણી વાર પ્રસંગ આવે છે “ પ્રભુ મરનારના
 આત્માને શાંતિ આપો ” એવું લખવાની દાલદાનમા સર્વસામાન્ય રૂઢિ પડી છે મરનારની
 પાછળ તેના સર્ગાવદાદાને ધીરજ અને શાંતિ મળે એવી ઇચ્છા તો હું દર્શાવી શકું
 છું, પણ મરનારના આત્માને શાંતિ મળે એ અર્થનું વાક્ય મારી કલ્પમંથાથી બિતરી શકવું
 નથી. આત્મા અને અશાંતિ એ બે વસ્તુઓ જ મને પરસ્પર વિરોધી લાગે છે. મારા
 આત્માની શાંતિની ચિંતા ન કરવી, મારા સ્વજનો અને મિત્રોના ઉદ્ધેષને સમાવવા પપલ
 કરવાને દરકત ન હોય

ઉપસહાર

મરણવિધિ વિષે મારા વિચારો આવા છે. એ ઉપર કદાચ ડેટલાક એવી ટીકા કરશે
 કે દિ ધ મ તો એક કેવળ જુદિપ્રધાન માણસ જ છે. આવનાને તો એના “ પ્રખર ”
 (પ્રજ્જ્વલન ચર ? ઉત્કૃષ્ટ મધેડા જેવા ?) તત્ત્વચિંતનમા રચાન જ હોય એમ લાગવું નથી
 આ બાબતમાં શરૂઆતમા જ મેં કશું છે કે કર્મકાંડમા મને ઝાઝી ગમ નથી, રસ નથી,
 આમદ પણ નથી છતાં મારા મિત્રની ઈધ જ ઊડી મઘ અને મારા જ વિચારો જાણવાનો
 આમદ થયો, એટલે આ જણાવવા પ્રવૃત્ત થયો છું

પણ તેથી વાચકે એ વિચારો સ્વીકારવા જ નેહએ એવો મારો આમદ નથી. એ
 વિચારોનો અમલ કેવળ મારા પૂરતો જ થાય તો મેં જસ, અને તેટલો મેં ન થાય અને
 મારું શરીર અને મારી મુદિત અને મારા કામગીર-પત્રોની મારી પાછળ મહેતો સમાન કાંઈ
 બીજું વ્યવસ્થા ને કરશે તો તેથી ‘ મારો આત્મા ’ દુબાશે એવોયે ડર રાખવાની જરૂર નથી.

—દિયોરલાલ ઘ. મશાફાળા

આવતા માસની કાર્યદિશા

- ૧ આક્ટોબર આખર પૂરા થતા ત્રણ માસનું નિવેદન તૈયાર કરી બૂથમંડળમાં મોકલી આપો, જેથી તેઓ વહેલી તકે ખાતામાં મોકલે
- ૨ તમારા અઢાળમાં મજૂર થયા પ્રમાણે ગ્રામ પચાયત અને સરકાર મદદની પાવતીઓ પુસ્તકાલય ખાતા તરફ જલદી મોકલો.
- ૩ અઢાળ મંજૂર ક્યું છે તેમાં રકમમાં ફેરફાર કરવા સવડ નથી, માટે પાછા મોકલવાં નહિ, પરંતુ જે તે સદરે મજૂર કરેલી રકમો માટે કોઈ પત્ર કે સામયિક બદલ્યું હોય અને તે તમને ન રૂચે તો નકકી કરેલી નાણાની ચત્તામાં રહી સુધારે સૂચવશે તો ગ્રાહ્ય રહેવા ઘટિત તબવીજ થશે.
- ૪ પુસ્તકાલયના વર્ગીકરણનું કામ અધુરું હોય તો આવતી વેંકેશનનો લાભ લઈ સેવાલાવી યુવકોના સહકારથી તે કાર્ય પૂરું કરવા પ્રયાસ કરો.
- ૫ હીપાવલીના તહેવારોમાં વાચનપ્રચાર વધે તે માટે તમારા પુસ્તકાલયમાંથી મહોલ્લે મહોલ્લે પુસ્તકવાચન પૂરું પાડવા આપનું ધનતુ કરો.
- ૬ તમારા પુસ્તકાલયની લોકમદદ વહેલામાં વહેલી પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળમાં મોકલી આપો.

વડોદરા,
તા. ૮-૧૦-૪૬ }

ઉ. મો. પટેલ
અવેળ વ્યવસ્થાપક.

સૂચના નં. ૨ સને ૧૯૪૬-૪૭

વિષય

ગ્રાંત અને દરખા પુસ્તકાલયોએ ખરીદવા જેવાં અંગ્રેજી પુસ્તકોની યાદી
પ્રસિદ્ધ કરવા બાબત

આથી વડોદરા રાજ્યના કરના તથા ગ્રાંત પુસ્તકાલયોને જાણવામા આવે છે કે, નીચે જણાવેલા અંગ્રેજી પુસ્તકો હેઠલા ખાચ વર્ષમા પ્રસિદ્ધ થયેલા છે અને તે દરેક લાયઘેરીમા વસાવવા ગોચ છે જેઓને ખરીદવા હોય તેમણે નીચે જણાવેલા પુસ્તક-વિકેતાઓ તરફ લખવુ.

૧. પુસ્તકાલય સદાયક સદકારી મડળ, સિ રાવપુરા, વડોદરા
૨. ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ બુક હાઉસ, મદારાણી ગર્લ્સ હાઇસ્કૂલ સામે, વડોદરા
૩. ધી ન્યુ બુક કંપની લિ કિતાબ મદાન, હોર્નબી રોડ, મુ'બઇ-૧
૪. મેક્સ' ટી. બી. તારાપોરવાલા સન્સ એન્ડ કંપની, હોર્નબી રોડ, મુ'બઇ-૧

વડોદરા,
તા. ૬-૬-૪૬ }

મ. નર પરલ્લીપર
અ મદદ બ્યરયાપક

List of books recommended for the
District & town libraries.

1. Anand, Mulkaraj-The big heart, 1945
2. Baum, Vicki-Nanking Road, 1942
3. " -Weeping Wood
4. Beveridge, Sir W. -Social Security Plan
5. Brittain, Vera-Testament of Friendship (biography) 1940
6. Bromfield Louis-Mrs Parkington, 1915
7. Brunton, Paul-Search in Secret India, 1936
8. " -Search in Secret Egypt, 1936
9. Buck, Pearl-Dragon Seed, 1942
10. " -Good Earth, 1931
11. " -The Mother, 1934
11. Carnegie, D -How to win friends & influence People.

- 12 Carnegie, D -Publin speaking & influencing men in
business 1943.
- 13 Cheney, Peter-Ynu can alway duck 1948
- 14 Churnhill Winston-Great Cntemporaries
- 15 Cole, G D H.-Intelligent man's guide through world
Chaos 1939
- 16 " -Faith, Reason & Civilizatinn
17. De La Roche Mazo-Whitenak Heritage 1940
- 18 " -Building nf Jalna 1945
19. Du Maurier, Daphne-Frenchmen's Creek. 1944
- 20 " -King's General
- 21 Field, R L -Aud now to-mnrrow 1942
- 22 " -All this & heaven too 1948
- 23 Fleming, Peter-Travels in Tartary 1940
- 24 Gandhi, M K.-To the Stndents 1939.
25. " -To the Women 1939
- 26 Gunther, John-Inside Europe 1940
- 27 " -Inside Asia 1942
28. Harbin, O -Fun Enoyclopaedia 1940
- 29 Hemingway, Earnest-Fnr Whom the Bell tolle 1941
- 30 Hiltun, J -Randon Harvest 1941
- 31 " -We are not alone 1937
- 32 Hindus, Mauris-To sing with Angels 1941
- 33 " -Russia fights nn 1942
- 34 " -Mnther Ruesia 1943
- 35 Hutheesing, Mrs Krishna-With nn regrets 1943 (an
autnbiography nf Jawaharlal's eieter)
- Jog, N. G-Judge nr Jndas
- 37 Karaka, D F-Out nf dnt 1940
- 38 " -Just Flesh. 1941
- 39 " -There lay the City. 1942
- 40 " -This India 1945
- 41 " Rajendra Prasad-India divided.
- 42 Laski H J -Grammer of Politics 1942

- 43 Lewis, Sinclair-Casa Timberlane 1945
- 44 " -It can't happen here. 1935.
- 45 Llewellyn, Richard-How green was my valley. 1943
- 46 Masani, M. R.-Our India. 1940
- 47 " -Picture of a plan 1945
- 48 Mangham, W. S.-Up at the Villa. 1941
- 49 " -Of Hnman Bondage.
- 50 " -The Snmming up 1938
- 51 Mauris, Andre-Art of living 1940
- 52 Mehta, Ashok & Patwardhan-Commual Triangle in
India, 1942
- 53 Nanavati, Sir M. B.-The Indian rural problem. 1944
- 54 Nehru, Jawaharlal-The Unity of India 1942
- 55 " -Glimpes of World History. 1942
- 56 " -Jawaharlal Nehru. 1945
(Autobiography)
- 57 " Discovery of India
- 58 Nichols, Beverly-Verdict on India 1945
59. Padma Publications-Leaders of India by Meherally
- 60 " -Shah, K. T-Principles of Planning.
- 61 " -Setalwad, C-Recollections &
Reflections
62. " -Patabhi Sitaramaya-Feathers &
Stones
- 63 Priestly, J. B.-Let the people sing. 1939.
- 64 " -Daylight on Saturday 1943
- 65 Radhakrishnan, Sir S-Eastern religion & Western
thoughts 1940
66. " -Mahatma Gandhi. 1940
- 67 Rao, V. K. R V.-What is wrong with Indian economic
life. 1945
- 68 Russell, B -Which way to peace 1937
69. " -Let the people think 1940
- 70 Sava, G-Healing Knife.
- 71 " -Surgeon's symphony.

- 72 Sayers, D L-Busman's holiday 1937
 73 Shaw, Bernard-Everybody's political what's what 1944
 74 Sinclair, Upton-Between the two worlds 1941
 75.   "   -Dragon's teeth 1942
 76.   "   -Wide is the gate. 1943
 77   "   -Presidential agent 1944
 78   "   -Dragon harvest. 1944
 79 Snow, Edger-Glory and Bondage 1945
 80. Steinbeck, John-The Moon is down 1942
 81 Wilkie. W. F-One World 1944
 82 Young, Francis, B-Mr Luoton's freedom 1940
 83 Yutang, Lin-My country & my people
 84   "   -Importance of living 1938
 85   "   -A leaf in the storm 1942
 86   "   -With Love and Irony
 87.   "   -Between tears and laughter
 88 Zweig, Stefan-World of yesterday. 1945 (autobiography)
 89   "   -Kaleidroscope.
 90   "   -Letter from an unknown woman.

સૂચના નં. ૨ સને ૧૯૪૬-૪૭

વિષય

હિન્દી સરકારની ઠેકાણી લેખનમાં ફેરફાર કાયમ ફરજનાં નાણાં બાબત.

રાજ્યના સાપ્તર્થિક પુસ્તકાલયોના કાયમનિધિના નાણા હિન્દી સરકારની ઠેકાણી લેખનમાં ફેરફાર સૂચના નં ૧૬ સને ૪૩-૪૪ થી વિનિતિ કરવામાં આવેલી તે પ્રમાણે ફેરફાર સરકારમાં પોતાના નાણા અંગ્રેજી મારફત સરકારી લેખનમાં ફેરફાર મોકલેલા. પરંતુ સરકાર ઠેકાણી લેખન બાબત હિન્દી સરકાર તરફથી ઘટાડામાં આવવાથી ચોખ્ખા મુજબ ઠેકાણા બાબત આખી રાકાય તેમ ન હોવાથી બધી લેખન વેચી દેવા અંગ્રેજી મે રા. ગ રાજ્ય મેળાધિકારી સાહેબને વિનિતિ કરવામાં આવેલી આ આધારે તેઓ સાહેબે બધી લેખન તા ૬-૬-૪૬ ના રોજ વેચી તેના નાણા અંગ્રેજીમાં છે પુસ્તકાલયોના કાયમ ફરજનાં નાણાની નીચે જણાવેલી યાદીમાં જતાંની સુધી રકમ પુસ્તકાલય અધિકારી

સહકારી મંડળમાં મોકલવામાં આવી છે જેઓ તે રકમ પુરતકાલ્ય મંડળમાં રહેવા દેવા ઇચ્છતા ન હોય તેમણે અમારી માગત કારણો સહ લખી જણાવવા તજવીજ કરવી

કાયમકુળી રકમોનું માહે ઝ્યામગટ ૧૯૪૬ સુધીનું વ્યાજ ફાળવવાનું કામ હાથ પડેલામાં આવ્યું છે તે થોડા સમયમાં જ સર્વનો જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે અને જણાવવું જરૂરી છે કે હજી કેટલીક લોનનું ઇન્કમ ટેક્સ ગ્રિન્ડ આવ્યું નથી તે મેળવવા તજવીજ ચાલે છે એટલે વ્યાજની ફાળવણી કરવામાં વિલંબ થાય છે

અંક	ગામનું નામ	કાયમ કુળી આવેલી રકમ	અંક	ગામનું નામ	કાયમ કુળી આવેલી રકમ
૧	અણખી (તા. વડોદરા)	૩૧૩-૪-૯	૨૭	ખેરવા (તા. મહેસાણા)	૧૦૦૦-૦-૦
૨	અક્ષામા (તા. કામરેજ)	૫૦૪-૧૨-૧૧	૨૮	ગુળ (તા. વિસનગર)	૭૫૦-૦-૦
૩	આનરડી (તા. દામનગર)	૨૪-૧૦-૬	૨૯	મણદણ (તા. દહેગામ)	૧૦૬-૮-૧૦
૪	આમડપુર (તા. નવસારી)	૧૩૪-૧૨-૦	૩૦	ગેરીતા (તા. વિગપુર)	૨૦૪-૪-૦
૫	આમલીઆરા (તા. વડોદરા)	૫૫-૧-૦	૩૧	ગોમરીયા	૧૦૯૮-૧૩-૫
૬	આસ્તા (તા. કામરેજ)	૧૩૬૫-૧૨-૭	૩૨	છુટેલી (તા. પેટલાદ)	૮૭-૧૨-૦
૭	આશના (તા. નવસારી)	૬૩-૬-૨	૩૩	ઘડીયા (તા. આતરસુ બા)	૨૫-૧-૩
૮	આમલી (તા. નવસારી)	૧૦૭૯-૮-૧૧	૩૪	ઘમીજ (તા. દહેગામ)	૧૫૦-૦-૦
૯	આરક સીસોદરા	૧૫૦૦-૦-૦	૩૫	ઘાટવડ (તા. કોડીનાર)	૧૧૦૦-૦-૦
૧૦	ઇસનપુરા મોટા (તા. દહેગામ)	૧૧૦૦-૦-૦	૩૬	ચાપડ (તા. વડોદરા)	૧૭૪-૨-૬
૧૧	બીજા (મહિલા)	૧૨૦૦-૦-૦	૩૭	ચલાવ (તા. ધારી)	૫૦૫-૦-૦
૧૨	ઉમરાખ (તા. પલસાણા)	૧૦૦૦-૦-૦	૩૮	ચનાતા (બાલ)	૧૫૦-૦-૦
૧૩	ઉપેરા (તા. સિદ્ધપુર)	૨૫૦-૦-૦	૩૯	ચાણસદ (તા. પાદરા)	૬૩૨-૮-૨
૧૪	કરલી	૬૨૪-૨-૧૧	૪૦	છાકા (તા. દહેગામ)	૧૬૫૨-૩-૩
૧૫	કોર્સોદરા (તા. બાદરણ)	૩૭૩-૧૩-૯	૪૧	ઝાઝ (તા. બાદરણ)	૧૯૭-૩-૦
૧૬	કોંબસોડ	૩૨૯-૧૫-૯	૪૨	જેથીકુવા	૫૨૦-૧૩-૮
૧૭	કુણધેર (તા. પાટણ)	૨૫૧૮-૧૨-૦	૪૩	જલસણ	૫૪૨-૧૦-૬
૧૮	કાળા કાળી (તા. નવસારી)	૧૯૮-૧-૧૧	૪૪	જરા (તા. ધારી)	૧૪૦-૦-૦
૧૯	કહોડા (તા. સિદ્ધપુર)	૧૨૫૬-૬-૪	૪૫	જેપુર (તા. વિગપુર)	૧૦૦-૦-૦
૨૦	કામરોય (તા. વાગોડીઆ)	૨૧૫-૦-૦	૪૬	જામળા (તા. કલોવ)	૧૦૫-૧-૨
૨૧	કમાણા (તા. વિસનગર)	૧૨૭૯-૫-૪	૪૭	જેસીંગપુરા (તા. અમરેલી)	૩૬૦-૦-૦
૨૨	કડારી (તા. કરજણ)	૪૦૦-૦-૦	૪૮	જામળા (તા. ચાણમા)	૨૫-૦-૦
૨૩	કુમેદ (તા. નવસારી)	૭૩૦-૦-૦	૪૯	જગુદણ (તા. મહેસાણા)	૪૦૦-૦-૦
૨૪	કાવળી (તા. સિદ્ધપુર)	૧૩૦૦-૦-૦	૫૦	જોગળા	૨૦-૦-૦
૨૫	કુરાવ (તા. પાદરા)	૫૦૦-૦-૦	૫૧	કુડી (તા. પલસાણા)	૧૦૦૦-૦-૦
૨૬	ખરોડ (તા. વિગપુર)	૧૦૦-૦-૦	૫૨	ટોટાણ (તા. વિગપુર)	૨૫૦-૦-૦

૫૩ દાસજી (તા સિદ્ધપુર)	૧૧૦૦-૦-૦	૮૭ મકરપુરા (તા વડોદરા)	૩૯૮-૬-૨
૫૪ ડોંશિયા (તા કલોલ)	૧૨૫-૦-૦	૮૮ માતોસણ (તા વિજાપુર)	૨૫૮-૨-૬
૫૫ ડેસર (તા સાવલી)	૨૦૦-૦-૦	૮૯ માનપુગ (તા પેટલાદ)	૧૦૦-૦-૦
૫૬ દુમાડ (તા વડોદરા)	૮૧-૭-૬	૯૦ ગોરડ	૧૩૦૦-૦-૦
૫૭ ડાભેલ (તા નવસારી)	૧૭૬-૧૦-૧૦	૯૧ મોઝામણ (તા કડી)	૨૬૫-૦-૦
૫૮ ડોભોડા (તા. ડોભોડા)	૧૦૦૦-૦-૦	૯૨ મોઝીધારીયત (તા ચાણુરમા)	૨૫-૦-૦
૫૯ દેણુપ (તા વિસનગર)	૧૦૦૦-૦-૦	૯૩ મોટા આઠીયા (અમરેલી)	૧૦૦૧-૦-૦
૬૦ ધામણ (તા નવસારી)	૧૩૦૩-૦-૦	૯૪ મોટી દાઉ (તા મહેસાણા)	૩૦૦-૦-૦
૬૧ ધાર ગણી (તા ધારી)	૨૮૧-૬-૩	૯૫ મેવડ	૫૩-૧૩-૬
૬૨ ધીઘોળ (તા ચાણુરમા)	૧૫૦૦-૦-૦	૯૬ મહેળાવ (તા પેટલાદ)	૧૦૫૭-૮-૦
૬૩ ધમડાણા (તા ગણદેવી)	૨૦૦૫-૧૪-૫	૯૭ મહેરવાડા (તા ચાણુરમા)	૧૫-૦-૦
૬૪ ધમાસણા (તા કલોલ)	૪૭૫-૪-૧૧	૯૮ રૂપત (તા કલોલ)	૧૬૬-૦-૦
૬૫ નારદીપુર	૧૦૦૦-૦-૦	૯૯ રૂવાદ (તા વડોદરા)	૨૭૫-૮-૦
૬૬ પાનસર	૧૦૦-૦-૦	૧૦૦ લાવપુરા (તા બાદરણ)	૧૩૮-૧૨-૯
૬૭ પાતળવેણી (તા વડોદરા)	૧૭૦-૧૨-૩	૧૦૧ વાવોલ (તા કલોલ)	૭૬૭-૦-૮
૬૮ ફોણાવ (તા બાદરણ)	૧૫૧-૬-૦	૧૦૨ વાન (તા કામરેજ)	૧૦૭૪-૧૧-૬
૬૯ ફોંચાલ (તા ચાણુરમા)	૫૩-૮-૫	૧૦૩ વાલવોડ (તા બાદરણ)	૧૫૦૦-૦-૦
૭૦ ઘાઠાણવાડા (તા સિદ્ધપુર)	૧૧૫૦-૦-૦	૧૦૪ બ્યાગ (તા ડોભોડા)	૨૬૨-૧૪-૦
૭૧ બદાદરપુર (તા. સ ખેડા)	૪૫૦૦-૦-૦	૧૦૫ વડસર (તા વડોદરા)	૮૩-૬-૬
૭૨ બીસોદરા (તા વિજાપુર)	૭૦૦-૧૨-૧	૧૦૬ વાસણાઠોતરીયા	૩૧૫-૪-૬
૭૩ બાધણી (તા. પેટલાદ)	૧૫૦-૦-૦	૧૦૭ વામજ (તા કડી)	૫૦૦-૦-૦
૭૪ બીલીયા (તા સિદ્ધપુર)	૧૫૭-૮-૦	૧૦૮ વટાદરા (તા બાદરણ)	૧૬૬-૬-૧
૭૫ બચાર (તા કરજણ)	૪૦૦-૦-૦	૧૦૯ વડસર (તા કલોલ)	૧૦૮-૮-૫
૭૬ બાસણા (તા વિસનગર)	૧૩૩-૭-૪	૧૧૦ વાકીયા (તા ખાખા)	૩૫-૦-૦
૭૭ ભુણાવ (તા. સિદ્ધપુર)	૨૦૦-૦-૦	૧૧૧ વેળપુર (તા સાવલી)	૧૦૦૦-૦-૦
૭૮ મોઢેરા (તા. ચાણુરમા)	૧૦૦૦-૦-૦	૧૧૨ સમા (તા વડોદરા)	૬૭-૦-૦
૭૯ માણેકપુર (તા ગણદેવી)	૧૦-૦-૦	૧૧૩ સીંગવા	૧૩૩-૧૦-૦
૮૦ મોખાસણ (તા કલોલ)	૬૬-૦-૦	૧૧૪ સેવદવાસણા	૧૫૬-૧૨-૦
૮૧ મહેરવાડા (તા સિદ્ધપુર)	૧૫૦-૦-૦	૧૧૫ સોનારડા (તા દહેગામ)	૮૦-૮-૬
૮૨ મેઘાકુમ (તા વડોદરા)	૧૬૮-૧૪-૦	૧૧૬ સાઠલી (તા શિનોર)	૨૪૨-૮-૬
૮૩ મોટા સમઢીઆળા-ખાખા	૧૧૪-૩-૧૦	૧૧૭ સિદ્ધપુર (તા સિદ્ધપુર)	૫૫૦૦-૦-૦
૮૪ માસર (તા પાદરા)	૭૫૫-૬-૬	૧૧૮ સિદ્ધપુર (મદિવા)	૨૦૦૦-૦-૦
૮૫ માણેજી	૨૬-૧૧-૫	૧૧૯ સુઠીયા (તા ખેરાળુ)	૪૦૦-૦-૦
૮૬ માઝણ (તા મહેસાણા)	૧૮૪-૧-૧૧	૧૨૦ સમસાળાદ (તા. વડોદરા)	૩૫૧ ૧૫-૬

૧૨૧ સેવાસી (તા. વડોદરા)	૧૩૨૩-૮-૦	૧૨૮ સીપોર (તા. ખેરાળુ)	૧૦૦-૦-૦
૧૨૨ સામેત્રા (તા. મહેસાણા)	૫૦૦-૦-૦	૧૨૯ સરદાવ (તા. કસોલ)	૧૫૦૭-૧૪-૦
૧૨૩ સરસાવ (તા. કડી)	૧૨૪-૦-૧	૧૩૦ સેનકુવા (તા. પાદરા)	૭૬૮-૦-૦
૧૨૪ શામપુરા (તા. કામરેજ)	૧૦૦૦-૦-૦	૧૩૧ મુંદરપુર (તા. વિળપુર)	૧૦૦૦-૦-૦
૧૨૫ સોળ (તા. કસોલ)	૧૦૦૦-૪-૫	૧૩૨ સરદારપુરા	૧૦૦૦-૦-૦
૧૨૬ સેરથા	૧૨૨૫-૦-૦	૧૩૩ સરસીયા (તા. ધારી)	૭૬૯-૦-૦
૧૨૭ સુરવાડા (તા. કરજળ્ય)	૧૦૦-૦-૦	કુલ એક દર ૮૪૧૮૦-૧૦ ૭	

વડોદરા,
તા ૮-૧૦-૪૬ }

પ્ર. રા. પરચીકર
અ. મદદ વ્યવસ્થાપક

ઉ. મો પટેલ
અ. વ્યવસ્થાપક

કાવ્યમનીષી અને ગીતાભૂષણ શ્રી. જમિયતરાય આચાર્ય (કરાંચી) કૃત

શ્રી પ્રભુ તત્ત્વત્રયારક ગ્રંથમાળાનાં પુસ્તકો

કર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિ તેમ જ માનવતા અને સમભાવદર્શક તથા નવરાષ્ટ્રવિધાયક તેમજ રાષ્ટ્રભાવનાપોષક અપૂર્વ ગ્રંથો

નંબર	પુસ્તકનું નામ	વસ્તુ	કિંમત આના
૧	પ્રભુનો આદેશ	હૃદયોર્મિ કાવ્યરૂપ	૯
૨	જીવન વિકાસ	યુવાનોને પ્રેરણાત્મક સંદેશ	૭
૩	યોગામૃત ભાગ ૧ શો	કર્મરહસ્ય	૮
૪	" ભાગ ૨ નો	આત્મવિજ્ઞાન	૧૦
૫	" ભાગ ૩ નો	સ પ્રદાય-સીમાંસા	૯
૬	" ભાગ ૪ થો	સાચું અર્થજીત	૮
[યોગામૃતના ૩ થી ૬ નંબરે કે ગીતાના ભાષ્ય વિવરણરૂપ છે]			
૭	પરમાત્મદર્શન ભાગ ૧ શો	પ્રભુવાદ	૧૧
૪૮	" ભાગ ૨ નો	એક જ સાધના	૧૧
૯	" ભાગ ૩ નો	જીવ-ઉત્ક્રાંતિ	૧૨
૪૧૦	દાંપત્ય ગીતા	સ્રી પુરુષનો ધર્મ કરાર કાવ્યગ્રંથ અપવાગદ	૪
૧૧	ઉદ્બોધન	કાવ્યગ્રંથ પદ	૮
૧૨	આધ્યાત્મિક વિચારસૂત્રિ કાવ્ય ગ્રંથ	પદ	૪
૧૩	દિવ્ય સંદેશ	" અગદપદ	૪
૧૪	ગુપ્ત સ્મૃતિ	" સૂત્રાત્મક ગદ્ય	૪
૧૫	અર્ખંદ દર્શન	ગીતા નિષ્કર્ષ	૬
૧૬	આર્પદંદિ	આર્પ દિ હૃદયે દિક્ષિ યાને સનાતન ધર્મની સત્યતા	૯
૧૭	રામભજનમાલા	સરલ ગોપકાવ્ય પદગ્રંથ	૬
૧૮	નવરાષ્ટ્ર ધર્મવિધાન	દવે પછી	

* આ ચિહ્નવાળા પુસ્તકો સ્થિતિમા નથી

મંગલાવવા માટે લખો—પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. વડોદરા.

બહાર પડેલ છે

પાટણપતિ જયસિંહદેવના વૃદ્ધત્વ
કાળની રાજધિરાજના સમય પછી
આગળ વધતી ઐતિહાસિક
નવલકથા

રાજરોષ

લેખક જેઠાલાલ ત્રિવેદી

પૃષ્ઠ ૧૮૪, પાકું બાઈન્ડીંગ

રૂ. ત્રણ . ૮ ખ પાંચ આના

સિદ્ધરાજ મહારાજની ઉત્તરાવગ્યામા
નાગરમત્રી હાદક મહામાત્ય પદે હતા
ત્રિશુવનપાળ સોલ ધોના પુત્ર કુમારપાળ
ઉપર મહારાજની આખ લાલ બની હતી,
એમ પ્રબધો જણાવે છે રાજરોષની ત્વાળા-
માથી બચવા દેશવટે નીકળેલા કુમારપાળ સોલ-
ધોના ગુપ્ત ભ્રમણની અનેક રોમાંચક કથા
હાકબદને પણ ચોગ્ય ભૂમિકા મળી છે.

★

અન્ય નવાં પુસ્તકો

નિરંજના [નિરૂપમાદેવી]	૩-૦-૦
મારુ ઘર [શ્રી ઉપયોગી]	૬-૦-૦
દિલના ડખ [સામાજિક]	૨-૮-૦
અણહીલવાહનો યુવરાજ	૪-૮-૦
લખો —	

જીવનલાલ અમરશી મહેતા

પીરમથા રોડ, અમદાવાદ

નવાં પુસ્તકો

હુવડ બોલ્યું નીરુ દેશાઈ ૨-૪
['૪૨ની લોકકાન્તિને આતેખતી અદ્ધુત
નવલકથા]

નૃજરાણી સ્વ. પ્રેમચંદણ ૩-૮
[સ્વ. પ્રેમચંદણની તદ્દન નવી સામાજિક
નવલકથા]

પ્રેમ-પ્રતિજ્ઞા „ ૨-૮

અજ્ઞાતા યુ વ શાહ ૧-૮
[સાક્ષરશ્રી યુ વ શાહની તદ્દન નવી જ વાતો]

પ્રેમ અને પૂજા
લા. ૧-૨ દર્શક ૫-૦

[ગ્વામી આનંદની
અબ્યાસપૂર્ણ પ્રસ્તાવના માથે]

વિવાહમંદિર નારાયણભાણુ ૩-૦

વિસર્જન અનુ. પલારા ૨-૮

[પ્રાતપ્રાતની પતિતાઓની હૃદયદ્રાવક કથાઓ]

અહિંસકાર પલારા ૩-૦

[પ્રસ્તાવના ડૉ. હરિપ્રસાદ મ દેસાઈ]

પરિહાસ સ્વ પ્રોફે૦ નવલરામ

જ. ત્રિવેદી ૨-૮-૦

નાના હતા ત્યારે

ડૉ. હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ ૨-૮

બંદક અને તેતુ શાસ્ત્ર

છ ડી મોહક ૧-૧૨

તૈયાર થતા પુસ્તકો

રસદર્શન ડૉ. હરિપ્રસાદ મ દેસાઈ

રોષ વિવેચનો સ્વ પ્રોફે૦ નવલરામ

જ ત્રિવેદી

પ્રવાસી પ્રોફે૦ ના બી. ફડકે

— લખો —

આદર્શ પુસ્તક ભંડાર

ભાઈ . અમદાવાદ

તા ૬ મારે ત્યાંથી શિષ્ટ સાહિત્યના લગભગ
પુસ્તકો મળશે લાયબ્રેરીઓના આદર્શ
પર પરવુ ધ્યાન આપવામા આવે છે

નવા જ ગ્રંથો

રજની

કિં. રૂ. ૪) પાકું પૂઠું

જ્ઞાન વિચારશ્રેણીથી વિભૂષિત રજની એકાદશી સદીનું અદ્ભુત ચિત્ર 'ચિરંતન' આખ સમક્ષ ખડું કરે છે

ભૂકૂતી જગાળા

કિં. રૂ. ૪) પાકું પૂઠું

શ્રી રામભાઈ અમીને સમર્થ સાહિત્યકાર શ્રી રામનારાયણ વિ. પાઠકની પ્રસ્તાવના સાથે, સને ૧૯૪૨ ની લોકકક્ષિતિને જનતાએ કેવી રીતે મૂલિમત કરી તે નવલકથાએ સુંદર શૈલીમાં રજૂ કરી છે

કાન્તિ-નાદ

શ્રી દિવ્યાનંદ કિં. રૂ. ૩)

શ્રી દિવ્યાનંદ નારાયણેષક તરીકે જાણીતા છે-તેઓ કાન્તિની ભૂમિકાને જન આધ્યાત્મિક કક્ષાએ ખેંચી લય છે લેખન પોતાની ભાવના-જાતી-જેશીલી કલમે નવલકથાને એક પ્રખર નિબંધરૂપે આલેખે છે લેખનું માનસ કથા-વસ્તુને એટલી કડપથી એટલી સચોટતાથી રજૂ કરે છે કે વાચક તેમાં અત્યંત ધસડાઈ લય છે " પ્રભુપુત્રો એક જ અભિપ્રાય બસ છે

પ્રેમજી જ્યોત

કિં. રૂ. ૩ રા

શ્રી મુરલી ઠાકુર પ્રગતિશાળી યુવાન લેખક છે એમણે આ ગ્રંથમાં રાહેરી અને સામજીકનને સ્પર્શતા અનેક પ્રશ્નોની દ્રશી વાર્તારૂપે ઘણાવટ કરી છે

આશીર્વાદ

કિં. રૂ. ૨)

સને ૧૯૨૧ ના રાષ્ટ્રીય જીવાળને મૂલ કરવી-સમાજના એક અદ્ભુત કોષડાને ઉકેલતી નવલ-કથા મહાત્મા ગાંધીજીના જીવન સિદ્ધાંતને રંગરંગમાં વણી લેનાર સિધી સેવક સોજાજી રમ્ય ગુજરાતી શૈલીમાં રજૂ કરી છે

ત્રાણ પાંખડી

કિં. રૂ. ૩)

શ્રી નીર દેસાઈ રચિત આ નવલકથામાં સમાજની ભૂની જનજિત પ્રજ્ઞાલિકાઓને જુગાવી દઈ નવુ ધડતર કરવા, મદદ, મહેસ, ઉમા અને વાસતી બહેનના પાત્રોને તેમણે રમતી મૂક્યા છે

રાજલક્ષ્મી

કિં. રૂ. ૪) શ્રી. પ્રજ્ઞાલક્ષ્મી

નર્તકી-વારંગલા જીવનનો આજના પરિવર્તન યુગમાં શિષ્ટ શૈલીએ સુંદર ઉકેલ સજે છે

બીજા પુસ્તકો માટે

પ્રાઈસ લીસ્ટ મગાવો

શ્રી ઈન્દ્ર વસાવડા, શ્રી દિવ્યાનંદ

શ્રી બંકિમચંદ્ર રચિત

ચક્રા	૩-૦	શ્રીદેવી	૩-૮
પ્રયાણ	૩-૦	કુંદન	૩-૮
જગન્નાં નીર	૩-૦	ચામીલમ	૩-૮
મીતમની પ્યાસ	૧-૮	સોહાગજી	૪-૦
ચાગી દોણ	૧-૮	નિશીગંધા	૨-૮
ઈન્દ્રવરુણ	૨-૪	રૂપા	૨-૮
		ત્રણ દેર્ધા	૨-૮

તમારો ઓર્ડર તુરંત જ નોંધાવી દો

નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, ભદ્ર . અમદાવાદ

જેમના હાસ્ય પર કદીય બાધ્યની જરૂર પડતી જ નથી
તે હાસ્ય રસના જાણીતા લેખક : ' બેકાર 'નું
અનોખું હાસ્ય સર્જન બહાર પડ્યું છે

આ નં દ ધ ર

જેવું નામ છે તેવું જ આનંદનું ધામ છે. આ હાસ્યમય નવલિકાસમૂહ
જન્મના જોગીઓને પણ હસવાની ગેરંટી આપે છે. દળદાર પુસ્તક
જડા કાગળ, પૃષ્ઠ ૨૪૦ છતાં મૂલ્ય ફક્ત ત્રણ રૂપીયા.

આ જ લેખકનાં બીજાં હાસ્યરસિક પુસ્તકો

સનમની શોધમાં ૩-૦-૦ રમતા રામ ૨-૮-૦

હાસ્ય મંજીલ ૩-૦-૦ અક્કલના ખાં ૨-૮-૦

: : કલમ ચાબુક ૧-૮-૦ : :

શિષ્ટ અને સંસ્કારી અન્ય નવાં પુસ્તકો

હાંથની બાધા	૬-૪-૦	ચરદ્વાણી (રમણલાલ સોની)	૨-૦-૦
શક્તિવર્ધક આસનો	૪-૦-૦	ખાતાસી (")	૨-૮-૦
બલૂન પ્રવાસ (જૂલેવન)	૩-૦-૦	સોહાગરત (")	૩-૦-૦
કૃષ્ણકાન્તનું વિલ(બ'કિમબાણુ)	૨-૮-૦	વિન્યા (ચરદ્વાણુ)	૨-૮-૦
દુર્ગેશન ઢિની (")	૪-૦-૦	પ્રણયયજ્ઞ (સામાજિક)	૨-૮-૦
મોક્ષદા (નિરૂપમાદેવી)	૪-૦-૦	ઠરમની ઠહાણી (")	૪-૦-૦
મિલન, (નારાયણબાણુ)	૪-૦-૦	સુક્રિત (કાન્તિકારી)	૧-૮-૦
વારસદાર (")	૩-૦-૦	માધવી (ટાગોર)	૧-૮-૦
પતિમંદિર (")	૧-૧૨-૦	ઢિટેઢટીવ પ્રભાત	૩-૦-૦
ઈંઝી હારમોનિયમ ટીચર	૩-૮-૦	ઉદ્ગ્રંથિપિ પરિચય	૦-૮-૦

શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય છુકસેલર્સ ટાવર રોડ
પબ્લીશર્સ : સુરત

તમારા બજેટમાં નોંધી લેજો

ગુજરાતનું લોકપ્રિય સાંસ્કારિક માસિક પત્ર

હિમિ અને નવરચના

સપાદક :

ધર્મચરણ દવે

- શ્રી. જવેરચંદ મેઘાણી જીલ્લાઈ અંકથી ગુજરાત, કાઠિયાવાડના વીરભૂવનને આલેખતી પ્રાણવાન ચાલુ વાર્તા શરૂ કરે છે. વાર્તાનું નામ છે 'કાળચક્ર' એક વાર શરૂ કર્યો પછી અત સુધી તમને એ પકડી રાખશે.
- ગુજરાતનું આ શ્રેષ્ઠ માસિક પૂરવાર થઈ ચૂક્યું છે દર મહિને ૮૦ પાનાં, ખૂબ જ વૈવિધ્યભર્યા સામગ્રી અને છતાં લવાજમ માત્ર રૂા. ૯
- ગુજરાતના લોકસેવકો અને વિદ્વાનોના પૂરતા સહકારથી આ માસિક સમૃદ્ધ બન્યું છે.

● આજે જ ગ્રાહક થવા માટે નામ નોંધાવો ●

લોકશિક્ષણનું માસિક

કો ડિ યું

તત્રી

નાનાભાઈ વાઠ

ત્રીજી વર્ષ શરૂ થઈ ગયું છે એક વર્ષમાં

એણે પોતાનું સ્થાન ચોક્કસ

પ્રાપ્ત કરેલું છે

લવાજમ રૂા. ૪-૦-૦

શિષ્ટ વાર્તાઓનું સામયિક

ક હા ની

ગુજરાતનું આ એક જ માસિક એવું

છે જેમાં કેવળ અનેકવિધ વાર્તાઓ

આવે છે તમારા પુસ્તકાલયને

એ શોભાવશે.

લવાજમ રૂા. ૬-૧૨-૦

આ ત્રણે માસિકનાં લવાજમ નીચેના સ્થળે મોકલો:

ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડ

મીઠરાજી બિલ્ડીંગ, ૪૦૫ શાલબાદેવી, સુભદ્રા ર.

‘ભારતી’

તંત્રી : રમણલાલ આણંદલાલ ભાની

સચિત્ર રાષ્ટ્રીય સાપ્તાહિક

‘ભારતી’ તમે વાંચો છો ? ન વાંચતા હો તો એક વખત મેળવી વાંચ્યા વિના રહેશો નહિ. એક ફેરા વાંચશો એટલે હમેશા વાંચ્યા વિના ચાલશે નહિ. કારણ તેમાં રાજકારણ, સમાજજીવન, સાહિત્ય, ઔદ્યોગિક પ્રવાહો, વીમા ઉદ્યોગ, ગુજરાત-કાઠિયાવાડના વર્તમાન, અને સૌથી વિશેષ તો કાપડ ઉદ્યોગ અને વ્યાપારના ખબરો અને ખી ઢબથી રમુ કરવામાં આવે છે તમારા પુસ્તકાલયમાં અને ઘરમાં ન આવતું હોય તો તુરત જ ગ્રાહક થશો.

● વાર્ષિક ગ્રાહકોને ભેટપુસ્તક આપવામાં આવે છે.

વાર્ષિક લવાજમ .

રૂ. ૮-૮-૦

આને જ લખો :

‘ભારતી’ કાર્યાલય

૧૭૪૦, આડિયા, સર ચીનુભાઈ રોડ

પો. બો. નં. ૧૭૩, અમદાવાદ

તમારા મનપસંદ તમામ વિષયોના વાંચન માટે અનેક પત્રો વાંચવા કરતાં આ એક જ પત્ર તમારા સતોષનું કારણ બનશે.

તમામ પુસ્તકાલયો

ભારતી
મંગાવે

● ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડનાં નવાં પ્રકાશનો ●

અવેરચંદ મેઘાણીકૃત

વિતોષન	૩-૦-૦
માણુસાઝના દીવા	૨-૮-૦
રગ છે બારોડા	૩-૦-૦
પરકમ્મા	૨-૮-૦
દરિયાપારના બહારવટિયા	૩-૦-૦
રવીન્દ્રવીણા	૨-૮-૦
પ્રભુ પધાર્યા	૨-૮-૦
સમરાગણ્ય	૩-૮-૦
પરિશ્રમણુ	૩-૮-૦
સામેલાના સુર	૨-૮-૦
ચપટી ધૂળ	૦-૧૨-૦
સત દેવીદાસ	૧-૦-૦
વેરાનમા	૨-૦-૦
તુલસીકમારો	૪-૦-૦
બિડેલા દ્વાર	૩-૦-૦

રામનારાયણ વિદ્યનાથ પાઠકકૃત

દિશેશની વાતો ભા. ૧ લો	૨-૮-૦
” ભા ૨ જો	છપાય છે
આયોચના	૩-૮-૦
નર્મદ	૨-૮-૦

ચુનીલાલ વર્ધમાન શાહકૃત

રૂપમતી	૪-૦-૦
તપોવન	૩-૮-૦
નીલકંઠનું બાણ	૩-૮-૦
બરમરેખા	૩-૮-૦
રાજહત્યા	૩-૮-૦
રૂપાનો ઘટ	૨-૮-૦

ઉમાશંકર જોષીકૃત

સાપના ભારા	૨-૦-૦
પ્રાચીના	૨-૮-૦
આતિથ્ય	છપાય છે

પન્નાલાલ પટેલકૃત

સુરભિ	૩-૮-૦
લખચોરાસી	૩-૦-૦
છદગીના ખેલ	૩-૦-૦

નિરંજન વર્મા-જયમહલ પરમારકૃત

સુભાષના સેનાનીઓ	૩-૦-૦
મગનને માખે	૩-૮-૦
ખડીત કવેવરો	૩-૮-૦
અણખૂટ ધારા	૩-૦-૦
આપણે આગણે બિડનારા	૩-૮-૦
જીવનશિલ્પીઓ	૨-૮-૦
અમથી ડોશીની અવળવાણી	૩-૦-૦
સામેલા	૦-૧૦-૦
પરીકથાઓ ભા. ૧	૩-૮-૦
પરીકથાઓ ભા. ૨	૩-૮-૦
દેશદેશની લોકકથાઓ ભા. ૧	૩-૮-૦
દેશદેશની લોકકથાઓ ભા. ૨	૩-૮-૦
રૂપકથાઓ ભા. ૧	૩-૦-૦
પક્ષી-પગિયપ ત્રયાવલિસ પુટ	૩-૧૨-૦
આચાર્ય પ્રફુલ્લચંદ્ર રાય	૧-૦-૦
શાહનવાઝની સમાધિ	૨-૦-૦
કદમ કદમ બહાયે જા	૩-૦-૦

દર્શકકૃત

દીપનિર્વાણ	૩-૪-૦
જો વિચારધારા	૨-૧૨-૦
બધન અને મુકિત	૨-૮-૦
પ્રેમ અને પૂજા ભાગ ૧-૨	૫-૦-૦
બદીધર	છપાય છે

હરજીવન સોમૈયાકૃત

પુનરાગમન ભા. ૧-૨	૫-૦-૦
પૃથ્વીનો પહેલો પુત્ર	૨-૮-૦
જીવનનું ઝેર	૨-૮-૦
પશમી અને બીજી વાતો	૨-૮-૦
અહ કાર	અનુવાદ ૨-૦-૦
કાટાની વાડ	” ૨-૮-૦
દોનું ધ્રુવ	” ૨-૮-૦
પલિમને સમરાગણ્ય	” ૩-૦-૦
જીવનસરિતા સપાદન	” ૧-૮-૦
ઉપવાસ કેમ અને ક્યારે ?	૨-૦-૦
બરદરિયે	૧-૦-૦

ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડ

મીમરાજ બીહિડંગ

ફરનાન્ડીઝ પુલ નીચે

કાલબાદેવી રસ્તો

ગાંધી રસ્તો

મુંબઈ ૨

અમદાવાદ

● ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડનાં નવાં પ્રકાશનો ●

જગતમા મંગલ ભા. ૧	૦-૬-૦	અનતરાય મ. રાવળકૃત	
ભા. ૨	૦-૧૦-૦	સાહિત્યવિહાર	૩-૦-૦
સૌની વાતો ભા. ૧-૨	૦-૧૦-૦	રસિકલાલ છા. પરીખકૃત	
શકરાચાર્ય	૦-૮-૦	જીવનના વહેણે	૩-૦-૦
મૂળાશ કરે મો. ભટ્ટકૃત		જિજ્ઞાસા મહેતાકૃત	
મહાન મુસાફરો	૨-૦-૦	આપની મેવામા	૩-૦-૦
ધરતીને મથાળે અનુ.	૩-૦-૦	બાણુભાઈ વેઘકૃત	
અધારાના સીમાડા	૧-૮-૦	ઉપમા	૩-૮-૦
કાન્તિલાલ મ શાહકૃત		હસી અનુ	૦-૧૨-૦
કવિવર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર	૨-૮-૦	વિધિના વિધાન	૦-૧૨-૦
મુરતકા કમાલ	૧-૮-૦	ધન્દ વસાવડાકૃત	
હરતાકગતા હાડપિંજરો વચ્ચે	૩-૮-૦	ધરમણી	૧-૮-૦
દ્વિધ-મૃત્યુલોકાંતુ અમૃત	૨-૮-૦	હિન્દીની શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ	૩-૦-૦
મારો જતોપચાર અનુવાદ	૩-૦-૦	જાણુની ડાળે	છપાય છે
દુર્ભિક્ષ	૨-૪-૦	પીતામ્બર પટેલકૃત	
પ્રથમ પત્ની અને બીજી વાતો	૨-૮-૦	પગિર્તાન	૪-૦-૦
ધંધર પેટલીકરકૃત		ચુનીલાલ મડિયાકૃત	
લખ્યા લેખ	૩-૧૨-૦	પાવક જ્ઞાના	૩-૮-૦
જનમદીપ	૩-૦-૦	રતિલાલ અઠાણીકૃત	
ધરતીનો અવતાર	૨-૮-૦	દીકુ મે મામકુ ન્યા	૩-૦-૦
આમચિત્રો	૨-૮-૦	ઉમેદસાહ મણિયારકૃત	
રામનારાયણ ના પાઠકકૃત		પાખ વિનાના	૩-૦-૦
સુવર્ણમૃગ	૩-૮-૦	ચદ્રભાઈ ભટ્ટકૃત	
જગતનો તાત	૨-૮-૦	વૈજ્ઞાનિક જગત	૧-૮-૦
પચાસ વર્ષ પછી	૨-૦-૦	પુરુષાર્થની પ્રતિભાઓ	૨-૪-૦
આવતી કાવ	૩-૮-૦	પુરાતન યુગકૃત	
પ્રવાસપત્રો	૦-૧૨-૦	ગાંધીજીના સાન્નિધ્યમા	૧-૮-૦
ચમનલાલ વૈષ્ણવકૃત		બાપુની છાયામા	૨-૦-૦
કુદરતમય જીવન	૨-૬-૦	જીવણુલાલ ચાંપાનેરીઆકૃત	
ખોરાક	૧-૧૧-૦	આપણુ બાધવરાધુ ચીન	૩-૦-૦
ચમનલાલ વૈષ્ણવના પત્રો	૨-૦-૦	નગીનદાસ પારેખકૃત	
૫ ચમનના પત્રો	૦-૪-૦	સત્તાવન	૨-૮-૦
વિશ્વનાથ મ ભટ્ટકૃત			
નિકપરેખા	૫-૦-૦		
પતન અને પ્રાયશ્ચિત્ત અનુ	૩-૦-૦		

ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડ

મીમરાજ બીહિડગ   દાલબાઢેવી રસ્તો   સુબંધ - ૨
 ફરનાન્દીજ પુલ નીચે   ગાંધી રસ્તો   અમદાવાદ

ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડનાં નવાં પ્રકાશનો

વજુભાઈ શાહકૃત		ધનવંત ઓઝાકૃત	
મહાદેવભાઈ	૨-૮-૦૦	શરીરરચનાનું રહસ્ય	૧-૪-૦૦
ના વિચારરત્નો	૦-૬-૦૦	વૈજ્ઞાનિક સમાજવાદ	૨-૦-૦૦
ચિરંતન નારી	૩-૮-૦૦	શુભાભીની શૃંગાર	૨-૮-૦૦
સાને ગુરુજીકૃત		સોપાનકૃત	
ગીતાહૃદય	૧-૪-૦૦	જગતા રે'ને ભા. ૧-૨	૪-૮-૦૦
કાન્તિ	છપાઈ છે	મંમજનમૂર્તિ	૨-૦-૦૦
મધુરકૃત		ત્રણ પગલા	૩-૦-૦૦
દેવ અને દાનવ	૧-૮-૦૦	પ્રાપચિત ભા. ૧-૨	૫-૦-૦૦
સર્પચંદ્ર	૧-૦-૦૦	લાલુબેન મહેતાકૃત	
દેવકુસુમ	૧-૩-૦૦	શોધને અતે	૨-૪-૦૦
રમણલાલ એન્જિનીયરકૃત		ગાદ અનુ	૧ ૮-૦૦
છાત્ર રોગોમાં નિસર્ગોપચાર	૨-૦-૦૦	એનુ નામ નરેન્દ્રકુમાર	૦-૪-૦૦
નિસર્ગોપચારનું જીવનદર્શન	૨-૮-૦૦	ડૉ. ગરશી ધરમશી સપ્ટકૃત	
અને જનોપચાર ભા. ૧-૨	૦ ૧૩-૧	મહારાજ્યોની યુદ્ધચક્રિત	૨-૦-૦૦
આદેશ ખોરાક કેતે કહેવો ?	૦-૬-૦૦	હિંદ વિશ્વયુદ્ધના વગળમા	૧-૦-૦૦
પહેલું સુખ	૮-૬-૦૦	કેમ અને ક્યારે ભા. ૧	૦-૫-૦૦
ખોરાકની પસંદગી	૦-૬-૦૦	" " ભા. ૨	૦-૮-૦૦
કસરત, મહેનત અને રમત	૦-૬-૦૦	પ્રકીર્ણ	
કલેજના રોગો	૦-૧૨-૦૦	શરી જતા	૨-૦-૦૦
લાલુ ચાનો અને લાલુ જીવો	૦-૬-૦૦	લાહોના ચણા	૪-૮-૦૦
વૈકસનેશન કે મૈનિટેશન	૮-૬-૦૦	એકાન્તના સાત્રાજ્યમા	૩-૪-૦૦
નિસર્ગોપચાર વિચાર અને		શમા	૫-૦-૦૦
વ્યવહાર ભા. ૧	૧-૮-૦૦	ધરતી	૨-૦-૦૦
કમળિયાત	છપાઈ છે	એ પત્ની કેનો ?	૨-૮-૦૦
અપચાના સહેલા ઉપાયો		ચોળી નવાડી	૧-૦-૦૦
શરદી અને સળેખમ		તેજા	૦-૬-૦૦
આખોતુ આરોગ્ય		ગુજગવ	૦-૫-૦૦
ભૂપતરાય મો. દવેકૃત		ધનુદોરી	૧-૮-૦૦
હકીલા દહોમા કુદરતી ઉપચાર	૧-૮-૦૦	છીપલા	૦-૬-૦૦
જ્વાનો છેલ્લો ઘૂટડો	૨-૮-૦૦	એકાદશીનો ઉપવાસ	૦-૫-૦૦
ડૉ. નરસિંહ મૂ. શાહકૃત			
દુધ-સર્પ સંપર્ક ખોરાક	૧-૮-૦૦		
ડૉ. જયશંકર નાન્દીકૃત			
સો વર્ષ જીવવાની કળા	૨-૮-૦૦		

ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડ

શ્રીમદરાજ બીહિડગ :: કાલમહેવી રત્નો :: મુંબઈ ૨
 કરનાન્દીજ પુલ નીચે :: ગામી રત્નો :: અમદાવાદ

બાલવિનોદનું બાલસાહિત્ય

બાલકો માટે સર્વોત્તમ છે.

ભારોભાર ચિત્રોવાળાં, પાંચથી ૫૬૨ વર્ષનાં બાલકો માટેનાં
નીચેના પુસ્તકો વિના કોઈ પણ પુસ્તકાલય અધુરું છે

“પુસ્તકાલયમાં વધુ વાચકો તો ગામનાં હિછરતાં બાલકો અને
જુવાનો હશે તેમ જ પ્રૌઢશિક્ષણપ્રવૃત્તિના પરિણામે નવાં વાચતાં
શીખેલાં પ્રૌઢો માટેનાં પુસ્તકોનો પણ તમારે વિચાર કરવાનો છે. આ
બાબતમાં બાળકો અને પ્રૌઢો સરળતાથી વાચી શકે એવી નાની સરળ
ભાષામાં અને મોટા અક્ષરે જ્ઞાન આપે એવી પુસ્તિકાઓ પ્રગટ થઈ
હોય તે લક્ષમાં લેતા જાણે અને એમને માટેનાં પુસ્તકો વસાવવાનું
રહે ચૂકતા.”

‘પુસ્તકાલય’ના તત્રીની જુલાઈ ૧૯૪૩ ના અંકમાંની આ સૂચના
ધ્યાનમાં રાખો અને તમારા પુસ્તકાલયમાં બાલવિનોદનાં પ્રકાશનો વસાવો

બાલવિનોદનો બાબાસેંટ [પાંચથી છ વર્ષના બાળકો માટે] બેથી
પાંચ રૂમના છાપેલા ૨૫૦ ચિત્રોવાળા ૩ પુસ્તકો અક્ષરમાળા,
શબ્દમાળા, ને અકથેષન..... રૂ. ૧-૨-૦
બાલવિનોદ મંથાવલિ [છથી સાત વર્ષના બાળકો માટે] બે રૂમમાં
મોટા અક્ષરે છાપેલા ૧૨૦ ચિત્રોવાળા ૪ પુસ્તકો સંગીતશાસ્ત્રી,
ચિત્રલેખા, ત્રણ દીકરા ને અધેરી નગરી... રૂ. ૧-૮-૦
બાલવિનોદમાલા [સાતથી દસ વર્ષનાં બાળકો માટે] ૭૦૦ ચિત્રો
ને ૧૫૦૦ પાનનું વાચનવાળા ૪૨ મનોહર પુસ્તકો બે સુંદર બોક્સમાં રૂ. ૧૧-૮-૦
ત્રીજા સેંટનાં આઠ પુસ્તકો . ૧૦૦ ચિત્રો ૨૨૫ પાનાનું વાચન .. રૂ. ૨-૦-૦
અશોક બાલપુસ્તકમાળા [દસથી ૫૬૨ વર્ષના બાળકો માટે] ૧૧૦૦
ચિત્રો ને ૪૦૦૦ પાનના રમિક વાચનવાળા ૬૨ વિવિધ વિષયોના
પુસ્તકો નવ સુંદર બોક્સમાં . .... રૂ. ૪૧-૮-૦

બાલવિનોદ કાર્યાલય : ૧૪૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : [મુંબઈ-૨]

શિષ્ટ અને સંસ્કારી વાચન

વરવાહુ અમે	(હૃદયંગમ નવલકથા)	૩-૦
ધૂધવતાં પૂર	(સત્તાવીસ લાક્ષણિક વાર્તાઓ)	૪-૮
પરાજીત પ્રેમ	(હઠ'બરી દિલચસ્પ વાર્તાઓ)	૩-૦
લોજ અને કાલિદાસ	(હાસ્ય અને હાજરજવાળીની વાર્તાઓ)	૪-૮
દ્વિદલ	(ચૌદ ચોટદાર સામાજિક વાર્તાઓ)	૨-૮
સામુદ્ર	(ચોવીસ હાસ્યરસિક વાર્તાઓ)	૧-૮
પૃથુરાજ ચૌહાણ અને ચંદ બરદાસી	(સચિત્ર ઐતિ, વાર્તા)	૨-૮
ગૂજરાતની જૂની વાર્તાઓ	(" " ")	૨-૦
સરી જતુ સૂરત	(હાસ્યરસિક નાટક)	૧-૪
વરઘોડો	(બાંધત શ્રીત્વનું નાટક)	૧-૪
રગલીલા	(વિવિધ હાસ્યલેખકોની કૃતિઓનું મિશ્રણ)	૦-૧૪
જગતપ્રેરણા	(સ્વ ન્હાનાલાલ કવિનું છેલ્લું નાટક)	૩-૦
રાષ્ટ્રિકા	(રાષ્ટ્રપ્રેમનાં પ્રેરક ગીતો) શ્રી. ખખરદાર કૃત	૨-૮
કત્યાણિકા	(ભાવવાહી ભજનો ને ગીતો)	૨-૦
અજ'પાની માધુરી	(હઠ'ભયોં ગીતો)	૧-૦
પ્રેમધનુષ્ય	(સળંગ પ્રણયકાવ્ય)	૧-૦
મેકટીકલ સાઇકોલોજી	(હિન્દોલીઝમ, મેસ્મેરીઝમ વગેરે)	૩-૮
હુન્નર રત્નાકર	(અનેક ઉપયોગી નુસખાઓ)	૧-૪
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા	(સરળ ટીકા : ૮૦૦ પાના)	૨-૮
મહાભારત	(અદાર પર્વોનું સંપૂર્ણ ભાષાન્તર)	૨૦-૦
નવગ્રહવિધિ અને પાર્થિવ પૂજન	(ગુજરાતીમાં)	૧-૦
સતી સમાજ	(પ્રેરક જીવનચરિત્રો)	૨-૦

એન. એમ. ત્રિપાઠી લિ. બુકસેલર્સ પ્રિન્સેમસ્ટ્રીટ
પબ્લીશર્સ મુંબઈ ૨

માપખ ધીને લઈ પુસ્તક અગ્રાધ્ય થાય તે
પહેલાં તમારી નકલ મેળવી લેશો.

નવલ-નાટકો

ઉદ્ધતી આંખ (નવલકથા)	લે પ્રો ગજેન્દ્રશાકર લા પંડ્યા	૪-૦-૦
આશા (તરખેવની નવલ)	શારદાપ્રસાદ વર્મા	૧-૪-૦
વનવનની વેલી	" "	૧-૦-૦
દુર્ગારામ મહેતાજી (નાટકો)	" "	૧-૮-૦
વહેની	સ્વ પ્રો વ્યોમેશચંદ્ર પાઠકજી	૦-૮-૦
તરંગ	પ્રો. મોહનલાલ દવે	૧-૮-૦

ખાલ-કિશોર-કુમાર સાહિત્ય

ફારમ-લહરી ૧-૧૨ (પાઠ) (સચિત્ર)	શારદાપ્રસાદ વર્મા	૪-૮-૦
ફારમ-લહરી ૧-૧૨ (છાપી)	" "	૪-૦-૦
અમર મહાજનો—મુસોલિની	" "	૦-૪-૦
વર્તમાન યુગના વિધાયકો	" "	(ખીજી આવૃત્તિ) ૧-૮-૦

પુરાણનાં પાત્રો		
શ્રી રામચંદ્ર-શ્રીકૃષ્ણ	" "	દરેકના ૦-૮-૦
સીતા-હનુમાન-કુંવરકુમાર	" "	૦-૨-૦
ઉપનિષદોની વાતો	" "	૦ ૧૦-૦
પાકાં સાથે છ ખાધેલાં-પુસ્તકાલય આવૃત્તિ	" "	૨-૪-૦
વીરપૂજા	પ્રો. મોહનલાલ દવે	૧-૮-૦

કાવ્યો

મુક્તિના રાસ (ખીજી આવૃત્તિ)	જ્યોત્સ્નાબેન શુક્લ	૦-૮-૦
રાતરાણી	ચંદ્રિકા પાઠકજી	૧-૦-૦
ખાલરંગના	જયમનબેન પાઠકજી	૦-૮-૦
તેજછાયા	" "	૧-૪-૦
મહિરને પગધિયે	શારદાપ્રસાદ વર્મા	૦-૮-૦
ભાવનાસુષ્ટિ	પ્રો. વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદી	૦ ૧૨-૦
અ તરને આવારે	ચંદ્રકલાલ વ્યાસ	૧-૮-૦
ઉષામા ઊગેલાં	" "	૧-૪-૦

નિબંધો-વિવેચનો

પરાગ	સ્વ પ્રો. વ્યોમેશચંદ્ર પાઠકજી	૧-૦-૦
સમાજના મૂળ	" "	૧-૦-૦
વિવેચન	પ્રો. મોહનલાલ પા દવે	૧-૮-૦
કાવ્યકળા	" "	૧-૮-૦
સાહિત્યકળા	" "	૧-૦-૦
સ રંગાર	" "	૧-૮ ૦

લગો

યુગાંતર કાર્યાલય, ગોપીપુરા, સુરત.

ગુજરાતના લોકપ્રિય રાષ્ટ્રીય દૈનિક અને સાપ્તાહિક

પ્રભાત અને નવસૌરાષ્ટ્ર

ત્રી : કેકલભાઈ કોઠારી

વડોદરા રાજ્યના ગામેગામના ખજર, ગુજરાતના કોઈપણ પત્ર કરતાં ઘણા મોટા પ્રમાણમાં 'પ્રભાત' અને 'નવસૌરાષ્ટ્ર' માં નિયમિત આપવામા આવે છે.

'પ્રભાત'માં 'સંદેશ', 'ગુજરાત સમાચાર', 'જન્મભૂમિ' 'વંદે માતરમ્' દૈનિકોની બરાબર ટેલીગ્રાફ દ્વારા રૂટર અને એ, પી, ના છેલ્લામાં છેલ્લા તાર સમાચારો અને ખાસ વેપાર સમાચારો આપવામા આવે છે

'નવસૌરાષ્ટ્ર' રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિએ દેશના અને દેશી રાજ્યોના સખતતા પ્રશ્નોની નિહર ચર્ચા સમૃદ્ધ વાંચન સામગ્રી માટે ગુજરાત બરમાં અચૂક અગ્રથાન ધરાવે છે.

'પ્રભાત'નું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩૪

'નવસૌરાષ્ટ્ર'નું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૮

વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયો માટે

'પ્રભાત'નું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૮૦

'નવસૌરાષ્ટ્ર'નું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૮

બન્ને પત્રોના એક વર્ષ માટે સાથે ગ્રાહક ચતાં રૂ. ૩૬

બન્નેના સંયુક્ત વાર્ષિક ગ્રાહકને દિવાળી અઠ અને લેટ પુસ્તક બન્ને લેટ આપવામા આવશે

ગામેગામ ઉદાર ચરતોથી એજન્સીઓ આપવાની છે.

ગરતો અને નમૂનાની નકલ માટે લખો

વ્યવસ્થાપક

પ્રભાત - નવસૌરાષ્ટ્ર, મીરજાપુર રોડ, અમદાવાદ.

વડોદરા શાખા : ઉચ્ચી પોળ, રાજમહેલ રોડ પાસે.

વાંચનાલયની શોભા રૂપ પ્રકાશનો

એ સુંદર નવલિકા સંગ્રહ

ગામને ઝાંપે

દેવરા કર મહેતા

મામના લોકોના વિચારો, એમની મર્યાદાઓ, અને બહોળપો અને ત્યાગી નરનારના હિમ ગો રજૂ કરતી સત્તર નવલિકાઓ

કીમત રૂ. ૩-૮-૦

પૂર્વજોના પાપે

ગુણવંતરાય આચાર્ય

સામાજિક પ્રશ્નો પર વેધક પ્રકાશ પાડતી સુંદર અને હૃદયદ્રાવક નવલિકાઓનો સંગ્રહ (બીજી આવૃત્તિ)

કીમત રૂ. ૩-૮-૦

જગસાહિત્યસમ્રાટ

સૌરિન્દ્ર બાબુનું

સામાજિક નવલ સાહિત્ય

ગૃહત્યાગ ૩-૦

સુક્ત ધર્મી ૩-૮

લાલ માટીનો રસ્તો ૩-૮

નિરૂપમા ૩-૦

નારી ૩-૦

અસ્વીકાર ૪-૦

— કપાય છે —

પ્રેયસી — દરદી

માયા — પાપાણુ

બંધન અને મુક્તિની

પ્રણયકથા

રૂપકેશા

પૂર્વોદ્ધ-ઉત્તરાધર્મ

ભારતવર્ષની સર્વશ્રેષ્ઠ

સુંદરી

મગધ સમ્રાટની અનુપમ

રાજનર્તકી

આર્થ મૂલવીબદ્રની પ્રેરણાદાયી

પ્રેયસી

ઇતિહાસના સુવર્ણકાલીન યુગની

બંધન અને મુક્તિની રસભરપૂર

ઐતિહાસિક કથા

બીજી આવૃત્તિ .

કીમત રૂ. ૫-૧-૦

ગુણવંતરાય આચાર્ય

નિવેદિતા ૪-૦

કોરી કિતાબ ૧-૮

કોણ શુનેગાર ૧-૮

વિરાટ હાથો ૧-૮

ભસ્મભંગના ૩-૧૨

પૂર્વજોના પાપે ૩-૮

મગધો નેજો ૩-૦

ઓલીયા ભેશી

હાસ્ય સાહિત્ય

આનંદનાં ઓથ ૪-૦

હસ્યસાદ ૪-૦

મુખ મલકાદ ૪-૦

વ્યંગ વિનોદ ૩-૮

બાંહાનો બવારો ૪-૦

અન્ય પ્રકાશનો

વિકાસ

૩) સૃષ્ટિવાદ ને ઇસ્તિવર ૩)

નયના

૪) ન દિતા ૧૥

ઉરદાહ

૨૥ મામધણી ૨૥

સહાર

૨૥ ટકાર ૩)

કાંતિની માલરી

૩) પ્રથમ આપાદ ૩૥

વિજેતા

૨) બિંદુ ૧૧

તાત્યારાવનું તાવીજ

૧૥ જુલદ બચાવનામું ૨૥

પ્રિયતમા

૧) આપણુ ઘર ૫)

અદરવકુમાર

૪૥ સ્વતંત્ર ભારત ૬)

મારા વિના નહિ ચાલે

૧) બ્રહ્મચર્યશ્રીમાંસા ૩૥

રાજરાણી

૩) તપાસંગ ૭)

મમતા

૩) પંકિતી ૧૥

અદૃશ્ય માનવી

૩૥ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગ ૨૥

નારીપૂજા

૨૥ અવની પર આધાર ૨૥

નવયુગ પુસ્તક ભંડાર :

રાજકોટ :

જુહાપેતાલું
પંચશૈલ

: કાઠિયાવાડ

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. શા. બો. નં. ૧૦, વડોદરા.

તમારા બાળકોના હાથમાં મૂકી લુઓ
 વાર્ષિક રૂ૦૦ પૃષ્ઠ
 વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨
કિશોર ગ્રંથાવલિ

ભાવિ સમાજને પલટાવવા કિશોરો-
 કુમારોના નવઘડતરની જરૂર છે. એ
 નવઘડતરને લક્ષમાં રાખી આ ગ્રંથાવલિ
 શરૂ થઈ છે

એમા દેશ દેશની આઝાદીના ઇતિ-
 હાસો, શહીદો ને પીડિતોની કથાઓ અને
 સાહસશીર્ષીઓ પ્રસંગો રજૂ થાય છે.

પ્રગટ થયેલાં પુસ્તકો

સાચાં સંતાન:

દેશને ખાતર કરવાની કરનાર કિશોરોની
 કથાઓ

*લોક-ધંસુ

લોકસેવા ખાતર શહીદ યનાર ધંસુ
 ખિસ્તની નવી શૈલી ને દર્શિવાળા જીવન કથા
 નવ શહીદતા:

'૪૨ની લડતમા આત્મભોગ આપનાર
 કિશોરો-યુવાનોની કથાઓ

સાળાઓએ અને લાયબ્રેરીઓએ આ
 ગ્રંથમાળાના ચાલક ચક્ર જ લેઈએ
 વિગત માટે લખો—

વિકાસ સાહિત્ય મંદિર

૮૩૧/૧, માણેકચોક, અમદાવાદ.

અમારે ત્યાંથી મળશે

રાષ્ટ્રીય પ્રકાશન

‘ગુજરાતના ક્રાંતિવીરો’

('૪૨ની લડતનો નવલત ઇતિહાસ)

કિ ૧ રૂપિયા વી પી ખર્ચ ૪ આના.

* છપાય છે

વડોદરામાં દરરોજ વહેલી
 સવારે પ્રગટ થતું

હેલ્થમા હેલ્થ સમાચારો સાથેનું
 દૈનિક પત્ર

**જય
 ગુજરાત**

તમારા પુસ્તકાલયમાં
 જરૂર મંગાવો

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨૫

—: લખો :—

જયગુજરાત કાર્યાલય

રાવપુરા—વડોદરા

અમારી એજન્સીનાં પુસ્તકો

મો. ન. અમીન, જીવન અને કાર્ય ૨-૮-૦	કૃતજ્ઞ ૨-૦-૦
આમચિત્રો ઈશ્વર પેટલીકર ૨-૮-૦	કુમારી હેલન રસૂલભાઈ વોરા ૦-૨-૦
સોરઠરાણી ગો. દા. રાયચુરા ૧-૮-૦	નાતકકથાઓ અંદ્રશ કર બટ્ટ ૦-૧૦-૦
નગાધિરાજ " ૧-૮-૦	રામસિંહ રાંઠોડ " ૦-૬-૦
કુળદીપક " ૧-૮-૦	કુમાર વીરસેન બા. ૩ " ૦-૬-૦
સોરઠપતિ " ૧-૮-૦	કીરટોદય કેલમ્બસ " ૦-૬-૦
સોમનાથની સખાતે " ૧-૮-૦	આદરણા પ્ર ગિ મહેતા ૦-૮-૦
નવલખ સોરઠ " ૧-૮-૦	પ્રભાત પ્રાર્થનામાળા ૨-૦-૦
સોરઠી વીરાગનાની વાતો " ૨-૦-૦	અ સૌ, કુમારી યશવત પંડ્યા ૧-૦-૦
હાલચીવડાનું હાસ્યકક્ષતર " ૧-૮-૦	જીવનસ ભારણા (શારદા મહેતા) ૨-૮-૦
કાકિયાવાઠની લોકવાર્તા બા ૨જે ૧-૮-૦	બાલસાહિત્ય સર્વસંગ્રહ બા ૧-૨ ૨-૨-૦
હુહાની રમઝટ રાયચુરા ૧-૮-૦	મદન મંદિર યશવત પંડ્યા ૦-૧૦-૦
કૂચગીતો " ૦-૧૨-૦	ગજવે ધૂમતો ગુજરાતી શબ્દકોષ ૧-૪-૦
માંધીયુમની વાર્તાઓ " ૦-૧૨-૦	જવનિકા રેખા કાર્યાલય ૦-૧૨-૦
હાલચીવડાની હાસ વાર્તાઓ " ૧-૮-૦	હ સી (નાટક) બી પી. વૈદ્ય ૧-૦-૦
પ્રેમલીલા-ભાગ ૧ " ૧-૪-૦	જૂની ગુજરાતી ભાષા ૧-૧૨ ૦
લખેશરી " ૨-૮-૦	ભાષાનની કેળવણી ૦-૮-૦
રાસમ દિર " ૧-૦-૦	કાચાં ફળ ૦-૮-૦
રસિયાના રાસ " ૧-૦-૦	
સોરઠને સીમાડે " ૧-૮-૦	
ઉનતુ ગ્રંથલુકામ ૧-૪-૦	

પુસ્તકાલય મહાયજ્ઞ મહારાજ મહાલિ.
પો.બો. ૧૦, વડોદરા.

અ મા રાં પ્ર કા શ નો

પુસ્તકાલયસાહિત્ય

૮૦૦૦ પુસ્તકોની વર્ગીકૃત	
નામાવલી	૭-૦-૦
૪૦૦૦ " " "	૫-૦-૦
વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય-	
પ્રવૃત્તિ	૩-૦-૦

વાર્તાના પુસ્તકોનો પરિચય	
ભા. ૨ ભે	૦-૮-૦

અર્વાચીન સાપ્તર્થિક પુસ્તકાલયો	૨-૦-૦
--------------------------------	-------

પુ પ્રવૃત્તિ, બાપલો ને લેખો	
ભા. ૧ લે	૧-૮-૦

જીવનચરિત્રો

હીનબંધુ બેન્ક્રુઝ	૭-૦-૦
ભારતના સંતો	૧-૮-૦
વીર માર્કીસ	૧-૮-૦
થુકર ટી. વૉશિંગ્ટન	૧-૧૨-૦

વૈદક-આરોગ્ય

કેટલાક રોગો ભા. ૨ ભે	૧-૧-૦
આહારશાસ્ત્ર	૦ ૧૪ ૦

શિક્ષણ-ઇતિહાસ-વિજ્ઞાન

ભૌતપત્રો દ્વારા લોકશિક્ષણ	૧-૮-૦
બાળકેળવણી	૦-૧૩-૦
સારાશાસ્ત્ર	૦-૧૨-૦
રામાયણ રહસ્ય	૦-૧-૦
આર્યોની ઓળખાણ	૦-૫-૦
સારી રીતભાત	૦-૪-૦
વૈયાસિક ન્યાયમાળા	૧-૮-૦
ઉત્તર હિંદુસ્તાની સંગીતનો	

ઇતિહાસ ૮-૧૪ ૦

શૂરચના	૦-૧૧-૦
માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ શિક્ષણકળા	૦-૧૪-૦

માટીનો પ્રાકૃતિક ઇતિહાસ	૦-૧૩ ૦
વિદ્યાશાળા	૧-૧-૦

શિક્ષણનો આશ્રય	૦-૧૧-૦
સિદ્ધ	૦-૬-૦

હિંદના ઇતિહાસની વાતો	૦-૧૨-૦
બાલસાહિત્ય	

બાલકુળના પાઠો	૦-૪-૦
ચરિત્ર	૦-૫-૦

પ્રકીર્ણ

કુમારના ગ્રીતનો (સામાજિક)	૧-૮-૦
કલાપીનો કેશવ (કાવ્ય)	૭-૦-૦

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.

૧૦ વડોદરા

શુભરાત્રી સાહિત્ય પરિષદનું સોળમું અધિવેશન

—ત્રીસ્થાનેથી

શુભરાત્રી સાહિત્ય પરિષદનું સોળમું અધિવેશન રાજકોટ મુકામે ગઈ તા. ૧૮, ૧૯, ૨૦ ના રોજ મળી ગયું.

પરિષદના આ સંમેલન વખતે કંઈક ધાંધલ થયે, કાળા વાવટાઓનાં પ્રદર્શન થયે, વિરોધનો વંટોળ લામચે જોવી એવી અનેક અફવાઓ પ્રચલિત થઈ હતી. પરંતુ તે બધી ય હવે અફવાઓ જ પૂરવાર થઈ છે

સિદ્ધાંતો કે કાર્યવાહી પરત્વે મતભેદ ગમે તેટલા હોય છતાં જાંધારણને અનુસરીને જે કાર્ય થાય તેને તેના સભ્યોએ અનુસરવું જ જોઈએ. અને રાજકોટ મુકામે તેણે કંઈ જ અનિચ્છનીય નથી બન્યું તે માટે સંમેલન ભરનારાઓ અને વિરોધ મત ધરાવનારાઓએ જે વિવેકપૂર્વક કામ કર્યું છે તે માટે ધન્યવાદ થટે છે.

પરિષદે પસાર કરેલા ઠરાવો જોતાં જાણે છે કે, એણે એની હમેશની રીતે કામ લીધું છે.

વડોદરાના સંમેલનમાં શુભર મહાકવિ પ્રેમાનંદનું સ્મારક રચવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ આજે બપોળે વર્ષો વીતી ગયા છતાં હજી એ દિશામાં કેટલી પ્રગતિ કરી ચકાઈ છે તેનો કંઈ જ હેવાલ બહાર આવ્યો નથી, તેમજ લાલુવા પ્રમાણે, એ બાબત હજી જેમની તેમ જ છે.

અલબત્ત, અમે માનીએ છીએ કે, પરિષદના આવા સંમેલનો હવેથી લેખકો આશ્રયોનું મિલનસ્થળ ભલે બની રહે, પરસ્પરના ચર્ચાવિનોદનું સાધન બલે બને, પરંતુ જનતાની ઠેકડીરૂપ ન બને એમ શુભજનતા જરૂર પડે છે. ઠરાવો, એ અમલ કરવા માટે ન પસાર કરાતા હોય તો પછી એ ઠરાવો પસાર થયા તો ચે શું અને ન થયા તો ચે શું.

પરિષદ પાસે ચુનઢા માણુમે છે, એ શુજર જનતાની આદરપાત્ર સસ્થા છે, અને ધારે તો સાહિત્યક્ષેત્રમા અભેડ એવો ફાળો જરૂર નોધાવી શકે.

પરિષદની કાર્યવાહી સળ ધે અમે વળતોવળત જણાવતા આવ્યા છીએ તેમ આજે પણ ફરીવાર જણાવીએ છીએ કે, હવે આ સસ્થા માત્ર વિદ્વાનોની જ સસ્થા ન રહેતા, પુસ્તકોના વિવેચનોમાત્રમા જ ન રાચતાં તેમ જ સશોધનાત્મક હેતુ ઠે ગ્રંથો જ માત્ર ન રચાવતા તે શુજરાતની આમજનતાની સસ્થા ધનવા પ્રયત્ન કરે.

મુઠાઈ સરકારે ઢેળવણીના ક્ષેત્રમાં ધરમૂળથી સુધારાને અપનાવતા જેમ એણે ઉચ્ચ ઢેળવણીવિષયક ક્ષેત્રને બદલે પાયાની ઢેળવણીથી શરૂ કરવાતુ સુનાસળ માન્યુ છે તેમ, પરિષદે પણ સાહિત્યક્ષેત્રતુ ખેડાણ પાયામાથી જ ખેડતુ હવે આવશ્યક છે. ઉચ્ચ શિક્ષણના ક્ષેત્ર માટે એની માથીસસ્થા ભારતીય વિદ્યાભવન તેમ જ શુજરાત વર્નાકલુલર મોસાઈટી સરખી માતખર સસ્થાઓ ઊભી છે તેને ભાગે એ કાર્ય જવા દેવુ જોઈએ. ન્યારે સાહિત્ય પરિષદે શુજરાતની આમજનતાની સેવાથે પાયાના સાહિત્યમા પોતાનો સક્રિય ફાળો નોધાવવો જોઈએ

શુજરાત યુનિવર્સિટી સ્થાપવાતુ કાર્ય પરિષદે ઉપાડ્યુ, છતાં એમા પણ એના દ્વારા ધારી પ્રગતિ સાધી શકાઈ નથી જ, એ જ પરિષદની ક્રિયાશિથિલતાની સાક્ષી છે. આજ્ઞા રાખીએ પરિષદ જાત્રત થઈ કામે લાગે

સુવચનો

—જ્ઞાન-સદ્ જોનો જન્મ થયો હોય એ મનુષ્યોમા ઁષ્ઠ, જ્ઞાન-પ્રાપ્તિ કરી શકે એ બીજા, વર્માના મનુષ્યો, જ્ઞાન-પ્રાપ્તિમા જેને મુશ્કેલી નડે એ તેનાથી ઊતરતા, પણ જ્ઞાન-પ્રાપ્તિ ને કરી જ ન શકે એ મૂર્ખ.

—વાચાનો હેતુ જ રપટ અમજણુ આપવાનો છે

—સરકૂત માનવી નવ વસ્તુઓનો વિચાર કરે ચમુ વતી એ રપટ દર્શન માગે, જ્ઞાન વતી એ અસદ્ધિધ અવણુ હરકે, વદન વતી એ નમ્ર દેખાવા પ્રયત્ન-શીત ગરે, વર્તનમા એ વિવેકી બનવાસી ઢાનીય કરે, વાચામા એ પ્રમાણિકતા વારકે, કાર્યમા એ સાવચેત બને, સસક હોય ત્યા મીઝતુ માર્ગદર્શન ગેજવવામા તેને નાનમ ન લાગે, રોપ આવે ત્યારે મિ બીઝને દાનિ ન કરવાનો ખ્યાલ કરે; અને સાબ મજવાનો હોય ત્યારે એ ન્યાયનો વિચાર કરે

—માર્ગ જેના તમાગથી જુદા છે તેમ િ યોજનાઓમા સામેલ ન થતા.

—અકિન-સખન્ત મદાજનને જુઓ તો તેના સમોવડીઆ બનવાનો પ્રયત્ન કરજો. શકિતદીન ધ-સાનને જુઓ ત્યારે તમાર આત્મનિરીક્ષણુ કરજો.

—જ્ઞાનીઓમા વર્ગ-ભેદ છે જ નહિ.

—કોન્ડ્યુસીયમ્

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવું

ચિટલમાં યુદ્ધસમયમાં પુસ્તકોમાં જે તેજનો જુવાળ આવ્યો છે તે હજુ ચાલુ છે. ૧૯૪૬ કરતાં અત્યારે પુસ્તકોનું વેચાણ બેવડું થયું છે, અને જો ઝાગળની તગી ન હોત તો વેચાણ ક્યાંયે વધારે થઈ ગયું હોત.

કલ્પિત કથાઓનું વેચાણ કોઈ પણ પ્રકારે આગળ પડતું નથી નોકરીમાંથી છૂટા થઈને અત્યારે નાગરિક કામે શોધતા માણસો ટેકનિકલ વિષયોના પુસ્તકોની ખૂબ માગણી કરે છે. ચાલુ બનાવો વિષેનાં પુસ્તકો પણ ખૂબ લોકપ્રિય છે. પ્રકાશકોના કહેવા મુજબ લગભગ સિત્તર હજાર પુસ્તકો પ્રકાશનની રાહ જોઈને પડ્યા છે. આ પુસ્તકોમાં નવા પુસ્તકોનો તથા પુનર્મુદ્રણોનો સમાવેશ થાય છે. જે લેખકના પુસ્તકનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હોય તેણે તે ગ્રામટ થવા માટે ઓછામાં ઓછું એક વર્ષ રાહ જોવી જોઈએ શુદ્ધ પડેના આ સમય લગભગ ત્રણ મહિનાનો હતો.

✽

મદ્રાસના વડા પ્રધાન શ્રી ટી પ્રકાશમને ૧૯૪૨ ના ઑગસ્ટમાં પકડી લેવામાં આવતા, તેમને પોતાના જૂતકાળનું અવલોકન કરવાનો પુષ્કળ સમય મળ્યો હતો. પરિણામે તેમણે તેલુગુ ભાષામાં પોતાના ૭૧ વર્ષનું જીવનચરિત્ર 'મા જીવિત યાત્રા' નો પહેલો ભાગ લખી પ્રગટ કરાવ્યો છે.

આ જીવનચરિત્રની વિશિષ્ટતા એ છે કે તેમાંથી એ પેઢી પહેલાના આદ્રિતા જીવનનો ખ્યાલ મળી આવે છે તે વખતે પૂર્વકાઠા પરની રેલવે બંધાઈ નહોતી અને ગાડાની તથા મછવાની મુસાફરી કટાણાબરી તથા અમરકવાળી હતી અમલદારોને ઓછો પગાર મળતો, પરંતુ લાંચ કસ્વતયો તે ખોટા પુગાઈ જતી માતા, પુત્રીના લગનનું નક્કી કરતી હતી ગરીબાઈ સુતોપને પરાજિત કરતી નહિ શિક્ષકો પોતાના બેદરકારીભર્યા શિક્ષણને સોટીના વિશાળ ઉપયોગથી પૂરું કરતા હતા વકીનો પાલખીમાં બેસીને ગામડાની કોટીમાં જતા હતા ગઝલહેન્દ્રીમાં વિદ્વાનો, કવિઓ, નાટ્યતેજી, વકીનો, સમાજસુધારકો તથા સુસ્ત સનાતનીઓ હોઈ, તે શહેર પોતે જ એક વિસ્તરેલી રજી હતા.

★

ન્યુયોર્કની ધી મેકમિલન કંપનીના ઉપપ્રમુખ પ્રિ. અનેકજાડરે જે બેન્ડને અસામાન્ય સંજોગોમાં આપઘાત કર્યોના ખમર હમણા જ મળ્યા છે.

દિવસભર ઓફિસમાં કામ કરી પ્રિ બેન્ડને ઘેર જઈ પોતાની પત્નીના કપડા પહેલો, હોઠ રંગ્યા અને પોતાના ઘરની પામે આવેના ઝાડની ડાળીએ લટકીને મળા શમો ખાધો.

તેણે મોળ, સ્ત્રીના પગરખા, લીનો ચણિયો તથા પીળું પેન્ટ પહેલો હતા. ટાંગીનામાં તેણે રૂપાની બે બેરેટ તથા એક કેરમાની માળા પસંદ કરી હતી.

★

*પૂર્વની ભાષાઓના અવ્યાસી તરીકે સગ્ર વિલિપ્યમ જોન્સનું નામ સુપ્રસિદ્ધ છે. તેની દ્વિસ્તવર્ષી દમણા જ હતી સગ્ર વિલિપ્યમ, યુગ લેખોનો અવ્યાસ કરી શકે તેટલા પ્રમાણમાં અઢાવીસ ભાષાઓ જાણતા હતા. હિંદમાં તો આપણે તેને ' સાકુતલ ' ' ગીતગોવિંદ ' તથા ' માનવધર્મ ' શાસ્ત્ર 'ના પહેલા અગ્રેષ્ઠ ભાષાતંત્રાર તરીકે ઓળખીએ છીએ તે ' એશિયાટિક સોસાયટી ' (હવે જામાળાની રાયલ એશિયાટિક સોસાયટી)ના પહેલા પ્રમુખ હતા. પરંતુ સંસ્કૃત ભાષા જાણતા પહેલાં પણ તેની બ્રહ્મડના અગ્રગણ્ય પૂર્વભાષાવિદ્ તરીકે ગણના ચલી હતી.

તેના વિષે લખતા પ્રોફેસર કે.કે.ઝિન એડમર્ટન લખે છે કે ' આપણને બાગે છે કે જો કોઈ દુસ્મન હોય તો તેઓ મનુષ્યમતિના દુસ્મનો હોવા જોઈએ. '

*' આર્યન પાય ' ના ઍલ્ગરૂ માસના અકમાં મધ્યયુગમાં ઇસ્લામી દેશોમાં પુસ્તકાલયો વિષે એક ગંભીર નોંધ પ્રગટ થય છે એકલા મૂર લોહોના સ્થેનમાં જ વીસ જાહેર પુસ્તકાલયો હતા, કોઝેવાના પુસ્તકાલયમાં સાત બાબ પુસ્તકો હતા અને હેરાના બિતુલ-કિકમતમાં ત્રીસ બાબ ગ્રંથો હતા જેને પહેલાં ' કુએડરા ' (ધર્મગ્રંથો) એ બાળી નાખ્યા હતા. પ્રો. સગ્રના કહેવા પ્રમાણે આ સખ્યા અત્યારના હિંદના બધા પુસ્તકાલયોની પુસ્તકસખ્યા કરતા અર્ધાંશ વધારે હતી.

આ પુસ્તકાલયોની ભવ્યતા તો, જ્યારે આપણે વિચાર કરીએ છીએ કે તે બધી હસ્તલિખિત ગ્રંથો હતા ત્યારે જ સમજાય છે કારણ કે આપણે એવા સમયની વાત કરીએ છીએ કે જે સમયે છાપખાના નહોતાં આ પુસ્તકાલયો ઉપરાંત બગદાદ, રામ-દુર-મંજ, બસરા, રે, મર્જ, બલ્ખ, બોખાગ તથા ઘાઝી ખાતે પ્રખ્યાત પુસ્તકાલયો હતાં.

*પુસ્તકોની ડિઝાઇન (સુખ્ય રચના) નું રાષ્ટ્રીય પુસ્તક મંડળનું વાર્ષિક સમેતન લંડનમાં ૭ થી ૧૯ મી જુલાઈ સુધી ભરજામાં આબુ હતું ૧૯૪૫ આ પ્રકટ કચેર પુસ્તકોમાંથી એકાંશુભાઈ ક્રિશ્ન નમુનાઓ ઉપરાંત, યુનિવર્સિટી ઍડમ્સ, ક્રાન્સ-ડેન્માર્ક અને સ્વીડનના યુદ્ધકાલીન પુસ્તકોના નમુના તેમાં હતા ઔદ્યોગિક સુખ્ય રચનાની કાઉન્સિલના પ્રમુખ સર ટોમસ બારીએ આ પ્રદર્શનની ઉદ્ઘાટનક્રિયા કરી હતી.

હિંદમાં આવા પ્રદર્શનો ખૂબ પ્રેરણાદાયી નીવડે પશ્ચિમના પુસ્તકોના પ્રદર્શનની શરૂઆતથી એક જે વખત આપણા પુસ્તકો ભને બરાબર ન દેખાય, પણ પશ્ચિમીઓ આઠ વર્ષમાં આપણા પુસ્તકોના રૂપરમ્યા દેખાઈ આવે તેવા સુધારો થાય તે વાત નિશ્ચય છે.

હતો. સર ટોમસ બ્રાડેન પણ ધાર્મિક કામ્યો ઉપરાંત સગ્ગ મદ્યપદ લખતો હતો. સત્તરમી સદીનો કવિ અબ્રહામ કોટલી ઓઝમકુર્ડની એમ દી ની કીકી ધગવતો હતો, છતાં તેણે વેદકનો ધર્મ કર્યો નહોતો તેનો અચકાઈત કવિ હોનિ વોધન વેદુ કરતો હતો.

અઠારમી સદીમા એલિસર પોલ્ડરિચ તેમ જ ન્યોર્મ કેમ બન્ને કવિ તથા વેદ હતા કોટસ પોતે જ વેદકનો વિદ્યાર્થી હતા અને તે વેદાની સોસાયટીનું લાઇસન્સ ધરાવતો હતો.

સ્વ રોયલ્ટ પ્રિન્ટસ માં રાખકરિ જ નહોતો તે પણ વેદક સાથે સબધ ધરાવતો હતો તેની પહેલાના કવિ નાહમ ટેટ અને રોયલ્ટ મથેને પણ વૈદ્યની સાથે સંબંધો થા દે કો સબધ હતો.

ક્રાન્સિસ ટોમસન વેદકનો વિદ્યાર્થી હતો કવિ કરતા નવલિકાલેખક તરીકે વધારે પ્રખ્યાત ક્રાન્સિસ છેદ યગ એચ બી ની કીકી ધરાવતો હતો.

★

ધણા મુસલમાન કવિઓ, વૈષ્ણવ સન્નાયીઓની મારફત હિંદુ વિષયો પર કાવ્યો રચતા હતા. ગૌહતીની કોટન કોશબના પ્રો જતીન્દ્ર મોદન બદાયાઈ તરનમૂખ્યે પમાળામા ઘણ ગરેલ આવા કવિઓનો અભ્યાસ રચે છે એકસો બે કવિઓએ રચેલા ૫૦૦ કાવ્યો તેને મળી આગ્યા છે રાધાકૃષ્ણ સંપ્રદાય પર વૈષ્ણવ કાવ્યો લખવાને આ મુસલમાન કવિઓને શુ કારણ મળ્યું તે પણ તેણે બતાવ્યું છે આ અભ્યાસ અંગે પ્રો. બદાયાઈને આ વધે' વચકતા ચિન્તવિગ્રાવયનો ખુબસ્તા અખ્તર ખાન મુહમમદી ઉવણું ચંદ્રક અર્ચ્યો છે

★

* પેશાઓના પ્રખ્યાત સરનાર મખારામ હરિ ગુપ્તાના જીવનચરિત્રનો પ્રકાશન- નિધિ ઓળના રામના પ્રમુખપણા નીચે સાતમી શ્રેણીએ કરવામા આવ્યો હતો. મરાઠા ઇતિહાસના પ્રખર વિદ્વાન શ્રી નામ આર ગુપ્તે તેના લેખક છે સર જહુનાથ સરકારે આ પુસ્તકનો આમુખ અર્પ્યો છે

★

* મહામહોપાધ્યાય કુપ્પુસ્વામી 'રાજી ગિસ્ય હરિટટ્ટુટ' ના બીજા સ્થાપના દિનની જન્મવર્ષીના પ્રમુખ તરીકે સર અનમ્બા ચેટિવારે જર્મનીમાં વેગવિચેર પડેલી સસ્કૃત હસ્તપ્રતોને હિંદમા બાવી તેને સાચવી તેમાથી સંશોધન કરવાની બાબત પર બાર ચૂક્યો હતો.

★

* પોરેથરીમા રહેતા મહાકવિ બારતી દામને તામિલ સાહિત્યની તેની યેલા માટે મદાસના હિંદીશુ હિંદીઓએ તાજેતરમા રૂ ૨૪,૦૦૦ ની ચેપી અર્પણ કરી હતી

★

* આર્મિ સાહિત્ય જગતના પ્રખર વિદ્વાન શ્રી વિચિત્રાથ સત્યનારાયણની જયંતી

ઉત્તરવાનો તાજેતરમાં નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે તેનું સાહિત્યના વિદ્વાનોના લેખો-વાળા સ્મારક ગ્રંથના પ્રકાશન માટે ફડ બેંચ કરવા તથા તેની વ્યવસ્થા કરવા માટે એક કમિટી નીમવામાં આવી છે આ સ્મારક ગ્રંથ અંગ્રીજી, હિંદી તથા તેનું ભાષામાં પ્રગટ કરવામાં આવશે શ્રી સત્યનારાયણના બધા ગ્રંથોનું પ્રકાશન પણ હાથ ધરવામાં આવશે સ્મારકગ્રંથના હિતવન્નની ચનારી બચત આશ્રના કોષ થોડા કવિનું સન્માન કરવામાં વપરાશે

જોડાણ સાહિત્યમાં જો આધુનિક મહાકાવ્યો—રાજશેખર શતાવધાની કૃત ‘ મહારાણી પ્રતાપસિંહ ચરિત ’ તથા મહાકવિજી વેકટશેષ શાસ્ત્રી કૃત ‘ શિવમારતમ્ ’—પ્રગટ થયા છે. શ્રી શાસ્ત્રીજીને આ માટે તેણે પ્રતિષ્ઠાસમાં અબૂતપૂર્વ માન-સોનાનો તોડો—આપવામાં આવ્યો છે

નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોસ સંબંધી પ્રચલિત અનેક અફવાઓમાં એકનો વધારો થયો છે કલકત્તાના એક બંગાળી વર્તમાનપત્રમાં જણાવ્યા મુજબ નેતાજી તાજેતરમાં કલકત્તામાં હતા અને અત્યારે તે હિંદ બહારના પોતાના અનુભવનું પુસ્તક લખવામાં રોકાયેલા છે. જવાહરલાલ નેહરુની આત્મકથા પછી આ પુસ્તકનું હિંદમાં સૌથી વધારે વેચાણ થવાની આશા છે.

પરિણામની દરકાર કર્યા વિના યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સે હિંદબારના શાસનકાળ દરમિયાન ૧૯૪૩ થી માંડીને યુદ્ધના અત સુધીની જર્મન પરદેશ ખાતાની ઑફિસની નોંધો પ્રગટ કરવાનું નક્કી કર્યું છે. આ નોંધથી રશિયા તથા જર્મની વચ્ચે થયેલા અનાકમણના કરારો તથા મ્યુનિચ સમયની બ્રિટિશ વાટાઘાટો પર પ્રકાશ પડશે જર્મન ‘ કાટેલ ’ (વિરોધી વેપારીઓની સમજૂતી) સાથેના અમેરિકન વેપારી સંબંધો પણ તેમાં ખુલ્લા થશે

હિંદ અને ચીન વચ્ચે વધારે ગાઢ સંબંધ બાંધવા માટે વિશ્વભારતીમાં સ્થાપવામાં આવેલ ચીનની બહાર મોટામાં મોટું ચીની પુસ્તકાલય છે શ્રી એસ. કે જ્યોર્જની આગેવાની હેઠળ સોસાયટીએ ચીન વિષે ‘કેટલીક પુસ્તિકાઓ તથા બીજા પ્રકાશનો’, પ્રસિદ્ધ કર્યા છે

હિંદના મહાન કવિ કાલિદાસની સ્મૃતિ જાળવી રાખવા માટે ૧૯૪૩ માં સ્થપાયેલ કાલિદાસ સ્મારક સમિતિ તરફથી ડૉ. ટી. જે. કેદાર, લેફ. કનૈલ રૂબિયુ. આર. પુરાણિક તથા બીજાઓની સહીથી મદદ માટે અપીલ કરવામાં આવી છે. સમિતિ પહેલાં તો રામ-ટેકની ટેકરી પર સમગ્રસ્તબ તથા આરામગૃહ બાંધવાનો ઇરાદો રાખે છે આ ટેકરી પર અમર નજીક કાલિદાસ થોડો સમય રહ્યાનું આધારમૂલ પ્રમાણ મળી આવે છે સમગ્ર-સ્તબની પાસે એક સંગ્રહનસ સ્થા તથા એક અગત્યનું પુસ્તકાલય સ્થાપવાનો પણ ઇરાદો છે.

છછપ્તનો મદાન છવત સોતર જન્મથી જ આધેજો છે

તેના દેશમાં તેનું સ્થાન, ઇન્નકમાં ગો અથવા વેદસ અથવા જર્મનીમાં રોમસ માનના સ્થાન જેવું છે

તેનું નામ ટાહા દુમેન છે આત્મ જન્મમાં તેના પુરતકો સર્વમ વચ્ચા છે ફેટલાક પુરતકોના અગ્રેજ અને ફ્રેચ ભાષાતરે પણ થયા છે

તેનો જન્મ ગરીબ કુટુંબમાં થયો હતો અધાધાને અગે તે મિત્રહીન રતો ધીમે ધીમે સુસ્કેનીથી તેને આસપાસના જન્મતનું બાન થયું પરંતુ અધાધાની ખોટ તેણે કંપના-શક્તિ વડે પૂરી પાડી તેણે નિશાળે જવાની હક પકડી બીજા કોઈ પણ કુમારની માફક તે માત્ર તથા રમત, વિજ્ય અથવા માનવગતો પોતાનો હિસ્સો ભોગવવા લાગ્યો તેણે બહુ જ નાની ઉંમરમાં કુરાન મોઢે ક્યું તેર વર્ષની ઉંમરે તેના મોટા ભાઈની દેખરેખ હેઠળ તેને અલ અઝારમાં અભ્યાસ કરવા માટે કેરો મોકલવામાં આવ્યો

પાઠ્યથી શિક્ષકોના પ્રતિનિધિ મડળે તેને મોર્ગોન ખાને અભ્યાસ માટે પમદ કર્યો તેણે કાસમાં જે વર્ષો વીતાવ્યા તે મુખ્ય હતી કેમકે ત્યાં તેણે એક ફ્રેચ બાળા સાથે લગ્ન કર્યો. તેને તે 'ફ્રેન્ચની આખ' તથા 'ફ્રેચ જાની લોકડી' કહે છે

—છાગલાલ માનસિંગ કામદાર

બાધ વચનો

—સંજ્ઞાનું મન પ્રમાણિકતા તરફ હોય છે ફર્જનું મન લાભ તરફ

—ત્રણ ચીજ એવી છે જે આનંદદાયક છે ને તેણે લાભ આપનારી છે બીજી ત્રણ એવી છે જે આનંદદાયક છે ને હાનિ કરનારી છે સગીન ને આચારનો અભ્યાસ, પ્રશ્નસાનો આનંદ ને સારા મિત્રની પ્રાપ્તિ-આ લાભ આપનારી છે હર્ષનિક સુખની પ્રાપ્તિ, નિષ્ક્રિયતાનું સુખ ને ભોજનનું સુખ-આ ત્રણ હાનિ કરનારી છે

—મદાજન નાની નાની વાન તરફ ધ્યાન નથી આપતો ને મદાકારો હાથ ધરે છે, પૃથક-જન નાની નાની વાતો ઘણી જાણે છે પણ મદાકાર હાથ ધરી શકતો નથી

—હુઆઇમયા વચનો ને આજકલા વચનોમાં પ્રેમ નથી જન્મતો.

—અજ્ઞાન રહેવામાં હુ ખ નથી, હુ ખ છે અજ્ઞાન રહેવામાં

કોન્ડેયુસીયસ

૫૨ અપ્પને " બીજી જાહેરખબર નીચે પ્રમાણે હતી " મારા બાળક, સિ-પાવ પાવને વુ થાળા ખાધી થઈ ત્યારે તેની સાથે ચાલ્યો ગયો છે કે નહિ તે જાણવા આવું છું. ૪૦ મરટોડા, કવેલ્યારિમા બીજા કાકા સાથે સપર્ક સાધ, અને મદદ માગ જે કોઈ તેને અહીં લાવી આવશે તેને એક લાખ ચાંદનીક ડોલર ઇનામ આપવામા આવશે. " આવા પ્રકારની બધી જાહેરખબરો-ખોવાય છે, મળી આવતી વસ્તુઓ તથા વ્યક્તિઓના ફોટા રીપર્ક હેઠળ જપાય છે. વસ્તુ અમર વ્યક્તિ માટેના અક્ષરો લગભગ હમેશા લીધા જાવવામાં આવે છે કેમકે ઉધા અક્ષરો માટેના શબ્દ ' ટાઓ ' નો ઉચ્ચાર ' જીવત ' (alive) ના જેવો હોય છે આન કડી શોધનાર મનુષ્ય થોડું ધણું સહભાગ્ય પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છા રાખે છે.

આનલા પાના પરની જાહેરખબરના ચોરસ ઇચના ૪૫૦ ચીની ડોલર પડે છે. વર્તમાનકાળી જાહેરખબરોના ૩૬ શબ્દોનો ૮૦ ચીની ડોલર પડે છે. યુગકિમના ધણા ખરા વર્તમાનપત્રોની જે આવક જાહેરખબરોમાંથી આવે છે. દરેક પ્રકારનો રાહત ફાળો મેળો કરવામા પ્રતીજ્ઞ ગણાવું તથા ખૂબ વિશ્વાસપાત્ર તરીકે જાણીતુ પત્ર ' ટાકુગ પાઓ ' પોતાના પત્રનો મોટો ભાગ સરકારમાંથી છૂટા થયેલ આશિતોના રાહત માટેની લડતની જાહેરાતમા રોકે છે.

અત્યારે, યુગકિમના ચીની ભાષાના ધણા વર્તમાનપત્રોમા અંગ્રેજી વાક્યો જોવામાં આવે છે " ખૂબ આદર્ય એટ " પાના દક્ષિણ પાંદડા વેચવાના છે. " અંગ્રેજી શીખવવા માટે અમેરિકિનોની જરૂર છે " વગેરેના અંગ્રેજી વાક્યો સામાન્ય રીતે તેમા આવે છે *

—છાટાલાલ માનસિંગ દામદાર

સુવાક્ય સંગ્રહ

- જાણુ છે પ્રજા શુ એ ? જ્ઞાન તમારું ફેટલું છે તે, ને અજ્ઞાન તમારું ફેટલું છે એ જાણ્યો એટલે તમે પ્રજા થયા.
- સત્જન સાચુ શું છે એ જાણવા પ્રયત્ન કરે, ફગન લાભકર્તા શુ છે એ જાણવા પ્રયત્ન કરે.
- સત્જન વાચ્યમાં ધીમે ને વર્તમાનમા વેગીતો દોષ.
- જ્ઞાન-પ્રાપ્તિનો શોખ દનો, ઓગ જ્ઞાનવાળા પાસેથી પણ જ્ઞાન મેળવવા એ આવું ગદેનો એટલે જ એ સરકારી દનો.
- જૂઝાન ચાર દષ્ટિએ સત્જન દનો જીવનમા તે નષ્ટ દનો, સેવા જેની કરતો તેને તે માન આપતો, ભેડની ગ્લા કરતો ને એ કાર્પમા એ જીવત ગદેનો.
- તમાગ કાર્પ ને ફેલ્ડને ફુખી ન કરે ને તમારી વાચા ફેલ્ડને કડવી ન લાગે તો સફળતા તમારી જ છે.

—કોન્કુશીયસ

શિક્ષણમાં ઉત્પાદક શ્રમનું સ્થાન

(૨)

ઉત્પાદક શ્રમ એ વર્ષા યોજનાનો પ્રધાન યુર છે એના અનુસંધાનમાં મારે જણાવવું જોઈએ કે ઉત્પાદક શ્રમ એ કોઈ ઉદ્યોગ હોવા જોઈએ, સમાજને ઉપયોગી હોવા જોઈએ. ખેડૂત ખેતી કરે છે પરંતુ એ સમજણ વગરની છે પહેલા ડોશીએ રેટિયો ચલાવતી તે પણ ખેડૂતની જેમ એની પાછળ કશી શાસ્ત્રીય સમજ ન હતી અંગ્રેજો આનંદ તો પહેલા પણ ડોશીએ રેટિયો ચલાવતી હતી માગ જોવા કોઈ રેટિયો છીનવી લે તો એ છોડી દે એની પાછળ આર્થિક કે શાસ્ત્રીય સમજણ ન હોય તો ખૂરો વસ્તુ છે નવા અર્થશાસ્ત્રમાં રેટિયાનું શું સ્થાન છે એ સમજણ જોઈએ, એની પાછળ રહેતી વસ્તુ શિક્ષકે તપાસવી જોઈએ

વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિ

જે વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિ ભૂમિતિમાં પડી છે એ દષ્ટિ રેટિયા, ખેતીમાં પડી હોવી જોઈએ *Scientific attitude*, વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિ દરેક ઉત્પાદક વસ્તુ પાછળ આવેલી. જોઈએ અંગ્રેજીમાં *We are where we are* ની કવિતા *M A* ના વિદ્યાર્થીને જે રીતે શીખવીએ છીએ તે અંગ્રેજ પહેલા ધોરણવાળા વિદ્યાર્થીને બજાવવાના નથી એ જ રીતે પ્રાથમિક શાળામાં જેટલું જરૂર હશે તેટલું જ આપીશું.

શિક્ષણની શાસ્ત્રીય માહિતી

ખેતીવાડી, રસોડાના *Pb D* ન હોય એવી મારો કલ્પના ચાલતી નથી મારો કલ્પના હૈયા માનની છે પ્રાથમિક શાળામાં ગુજરાતી શીખવીએ છીએ એથી બાળકોને સામાન્ય માન મળે છે. આપણા સ્વર વ્યવસ્થા પ્રત્યયો કેમ અને કેવી રીતે ગોઠવાયા છે એના ઇતિહાસનો આજના શિક્ષકને કશી શાસ્ત્રીય માહિતી નથી સામાન્ય રીતે આપણે જે પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો મેળવીએ છીએ એથી વધુ કશાવાળા મેળવવાના છે. હિસાબની વધુ લાવવી જોઈએ.

પ્રશ્નનો ઉકેલ

વધારે પમારો આપવાથી સારા શિક્ષકો મળે છે, એમ કહી માનતો નથી મે ઉકેલ વિચાર્યો છે શક્તિશાળી માણસો ખીજા કાર્યો, ઉદ્યોગોમાં રોકાવવા છે એ વિચારે તો પ્રશ્ન ઉકેલે શ્રી જ્યોતિર્દાસ મહેતાને કહું કહું, કે મને પ્રાથમિક શાળાનો શિક્ષક જતાવો, જ્યો કહું મારા માનનો લાભ આપી શકું સજીવ્ય કરવા આગળના ધોરણમાં બંને ખીજા કોઈ આવે

મૂળ પ્રાથમિક કેળવણીમાં

એલ્ફિન્સ્ટન કોલેજમાં માસિક રૂ. ૧૦૦ ખર્ચ આવે છે બાલમંદિરમાં શી વધારીશું તો કહેશે, કે આટલો ખર્ચો ખર્ચો ? કોલેજના ખર્ચની આપણને કાંઈ થતી નથી. કોલેજની કિંદની ટીમ બાલનગર રમવા બધા છે તો તેને ખર્ચો દુરત મળજે પ્રાથમિક શાળામાં નવું ડીઝલ પણ નહિ મળે આવી કેવળશી નગમી છે શિક્ષકોને

પૈતાનિક દષ્ટિ હોવી જોઈએ. હવે ઉત્પાદક દષ્ટિએ વર્ષો યોજનાનું શું રચાન છે એ જોઈએ.

યોજનામાં ઉત્પાદક શ્રમ ન હોય તો શું ?

જાળક 'મેકેનો' બનાવે, રૂઝ ચઢાવે એ ન ચાલે. જાળકમાં Creative instinct પેદા થતી જોઈએ 'મેકેનો' બનાવી રૂઝ ચઢાવી એણે શું સર્જન કર્યું ? આજે ભારે ચોતરફ અનાજનો દુકાળ છે સારે, અનાજ પેદા કરે. આમદ સેવીશુ કે Lip stick બનાવવાનો ? દેશને પ્રાથમિક જે જરૂરીઆત છે એનો આમદ થવો જોઈએ. આજે શીડલ વમાડવાનું કઢીશુ એ ચાલશે ? પ્રાથમિક શાળામાં જરૂરી ઉલોગોને રચાન વર્ષો યોજનામાં હોવું જોઈએ

ઉલોગ સાથે અન્ય વિષયોનું શિક્ષણ

ઉલોગ તો શિખવ્યો પરંતુ બીજા વિષયોનું શું ? હું માનું છું કે બીજા વિષયો એની આગુત્તાત્તુ ગોઠવાઈ જશે પૃથ્વી આજે વસવા સાધક બની છે. કરોડો માણસોએ કરેલ મહેનતનું ફળ આજે આપણે ભોગવીએ છીએ કપાસ ધઉ ડોણે પેદા થયો, એ આપણે જલજતા નથી આ વિષયો વિદ્યાર્થી પાસે આવવા જોઈએ બધા ભાગે જાળક પાસે મૂકવા જોઈએ ન રચતી વસ્તુ ભોગવી પકડી બહાવવાની નથી એમાં શિક્ષણની કળા પડી છે મારી લોકશાળામાં અર્થશાસ્ત્ર, ભૂગોળ, ઇતિહાસના વિષયો છે એતીની આસપાસ તે બધા ગોઠવાયલા છે મધ્યમિક શાળામાં ઇતિહાસ એક જથ્થુ થીપવે. ભૂગોળ બીજા શિક્ષક શિખવે. ડાહ બીજા એકલી ગઢી શકતી નથી, દરેક વિષયનું અન્યોન્ય સંકલન (Co-ordination) હોવું જોઈએ

માતૃભાષાનું ધાવણ

હવે એક નાની પણ મહત્વની વાત કહું. ચૌદ વર્ષની ઈંગવણીમાં અંગ્રેજીને રચાન ગિનકુલ ન હોવું જોઈએ વર્ષો યોજનામાં આ આમદ છે આજના માત્રાપો તો ખાલ મદિરથી અંગ્રેજી દાખલ થાય તો રાજ છે જાળકને માતૃભાષા દ્વારા ધાવણ મળવું જોઈએ પગદેરી ભાષાનું શિક્ષણ ન આપવું જોઈએ મારી લોકશાળામાં અંગ્રેજી દાખલ ન કરવાથી હુકશાન થયું નથી. આજની મનોદશા એવી છે કે અંગ્રેજી વગર કેમ ચાલશે ? મને અંગ્રેજી વગર કંઈ મુશ્કેલી પડતી નથી.

જે ઉલોગમાં મનુષ્યના હાથના અગુકાનું મહત્વનું રચાન છે એ ઉલોગ દાખલ કરવા જોઈએ

—શ્રી. નાનાલાઈ લાલ

આજના તંત્રીને આવશ્યક ?

—છિત્રો જોવાનું સુક્રમશ્યક થત, છિત્રો ન હોય ત્યાં તે પાડવાની તીણી આર, ગદો, કાનસ વિગેરે હોમહાલના થત્રો, ફૂટબોલને ફૂલાવવાની ફૂકણી, કનકવો અને તે ચત્રવત્રાની ફુમટ્રી, દૂધ અને દહીંમાં પગ રાખી ઊભા રહેવાના ત્રાજવા, અને લોકમાનસ ગમ્યાડાની ફુમટ્રી તારા તંત્રી-મેન ઉપર તે ગમ્યા છે !

—શ્રી ર વ દેસાઈ

પ્રાંત પુ. મં.ની વા. સભાઓ-હેવાલો

૧. વડોદરા પ્રાંત પુ. મં.ની વાર્ષિક સભા

વડોદરા પ્રાંત પુ. મં.ની વાર્ષિક સભા તા. ૨૬-૬-૪૬ ને વાર રવિના રોજ બપોરના એક વાગે સેન્ટ્રલ સાઈપ્રેરીયા, શિનોરવાળા શ્રી નટવરલાલ જિ ચાંડના પ્રમુખપણા નીચે બરવામા આવી હતી જેમા રાજ્ય પુ. મં.ની કાર્યવાહક સભ્યો શ્રી ગમભાઈ કા. પટેલ, શ્રી ચિમનભાઈ હ. અમીન, ઉપરાત કરજણ મહાતંત્રી શ્રી મગજભાઈ જે. પટેલ, ભાદરણ મહાતંત્રી શ્રી મોતીભાઈ ધુ. પટેલ, ડભોઈ મહાતંત્રી શ્રી મોતીલાલ ના. વડોદરા મહાતંત્રી શ્રી ચ. દુલાન છો. શાહ, સાવલી મહાતંત્રી શ્રી રમણલાલ ગો. શાહ, પેટલાદ મહાતંત્રી શ્રી ભીખાભાઈ ન. પટેલ હાજર હતા આ સભામા પુ. ખાતાના વ્યવસ્થાપક શ્રી. ઉમેદભાઈ મો. પટેલ સાહેબ તથા ગ. પુ. મં.ની સહમત્રી શ્રી નાથુકલાન ન. ચોકસી તેમજ રાજ્ય પ્રચારક શ્રી વલ્લભભાઈ ચૂ. પટેલ તથા પ્રાંત પ્રચારક શ્રી હમનભાઈ મ. પટેલની પણ હાજરી હતી

સભામાં પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧—સન '૪૫-૪૬ નું નિવેશ અને હિસાબ સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામા આવે છે

ઠરાવ ૨—નવા વર્ષનું નીચે પ્રમાણે વ્યવસ્થાપક મંડળ નીમવામાં આવે છે —

પ્રમુખ શ્રી હરિવલ્લભદાસ ચુ. શાહ, મત્રી શ્રી ચિમનભાઈ હ. અમીન, સભ્યો શ્રી ડોરભાઈ રા. પટેલ વડોદરા, શ્રી રમણલાલ ગો. શાહ-ડેસર, શ્રી મગજભાઈ જે. પટેલ-કરજણ; શ્રી મોતીલાલ નાગેશ્વર યુવાલી, શ્રી રામભાઈ છ. પટેલ-સામઘા, અને તે ઉપરાંત રાજ્ય પુ. મં.ની વ્ય. મ. ખાતા વડોદરા પ્રાંતના સભ્યો ઓડિટર તરીકે શ્રી વામજીભાઈ ના. અમીન, (મત્રી પુ. સ. સ. મં.ની)ને ચૂંટનામા આવે છે

ઠરાવ ૩—નવા વર્ષનું અદાલત નીચે પ્રમાણે મંજૂર કરવામા આવે છે

જમત	ખર્ચ
૧૩૦ ફાળવણી	૫૨૫ પ્રાંતપ્રચારકનો પગાર ખર્ચ
૪૫૦ રા. પુ. મ. ની મદદ	૨૫ છપામાળી
—	૧૫ કદીન દ-પોસ્ટેજ
૫૮૦	૧૫ મત્રીનો મુસાફરીખર્ચ
	૫૮૦

ઠરાવ ૪—મહાલમંડળોએ સ્વતંત્ર રીતે વિદ્યાર્થીઓ માટેની શિ. વા. ની પરીક્ષા લેવાનું આ સભા ઠરાવે છે અને તેનો અમલ એકેએક મહાલ મંડળે કરવા આ સભા આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે

ઠરાવ ૫—પુ. ખાતાના વ્યવસ્થાપક મે. વાકનીસ સાહેબ, હંજીર ચીફ સેક્રેટરીની હપથી પાયરીયા નોમવા તો જાહેલ આ સભા તેમને સહમત અમિન હત આપે છે

સન ૧૯૪૫-૧૯૪૬ નું નિવેદન અને હિસાબ

રચાપના અને ઉદ્દેશ—વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના છેવટના બધારણને અનુસરીને, સન ૧૯૩૦-૩૧ થી આ મંડળની રચાપના કરવામાં આવી છે. અને તેના ઉદ્દેશ રાજ્ય પુ મંડળનો જે ઉદ્દેશ છે તેને પોતાના પ્રાત પૂરતા અમલમાં મૂકવો તે છે.

વડોદરા પ્રાતનાં પુસ્તકાલયો સખ ધી દૂક હકીકત—વડોદરા પ્રાતમાં કુલ ગામેની સખ્યા ૮૩૬ છે એમાં શાળાવાળા ગામ ૫૩૪ છે. આ ૫૩૩ ગામેમાંથી સાનલી મહાવાનાં ત્રણ ગામ સિવાય બાકીના તમામ ગામેએ પુસ્તકાલયો ઉધડી ચૂક્યા છે. જુલાઈ '૪૬ આખરે કર્યા પુ. ની સખ્યા ૨૩ અને ગ્રામ પુ સખ્યા ૫૩૨ મળી કુલ ૫૫૫ છે આમાંથી ૫૩૦ ગામે શાળાવાળા પુસ્તકાલયોના છે અને ૨૨ ગામે શાળા પુસ્તકાલયોના છે ઉપગત કર્યાના રથોમાં કરના વાચનાલય ૪, મહિલા પુસ્તકાલય ૭, અને બાલ પુસ્તકાલય ૬ તથા શાળા સિવાયના ગ્રામ વાચનાલય ૧૦ મળી વડોદરા પ્રાતમાં કુલ પુસ્તકાલય સરચાએ ૫૮૨ છે આમાંથી ૪૭૬ સરચાએએ નિવેદનના વર્ષમાં સરકાર-પચાપત મદદ લીધી છે અને ૧૦૩ સરચાએ મદદ લીધા વગર રહી છે. આ સરકારમદદ રૂ ૧૫૦૭૯ અને પ્રાત પચાપત મદદ રૂ ૧૪૫૬૩ ખર્ચાઈ છે લોકમદદ પચ સરકારમદદ જેટલી જ ખર્ચાઈ છે.

વડોદરા પ્રાતમાં મહાનવાળા પુસ્તકાલયો ૮૬ છે એમાં કર્યા પુ ૨૧, ગદિલા પુ. ૭, બાલ પુ ૪, અને ગ્રામ પુ ૫૮ છે

મહાનો બાલવા માટે જે ગામેની લોકમદદ પુસ્તકાલય ખાતામાં બરાઈ છે તેવા ગામેની સખ્યા ૧૭ છે

વિધવિધ પ્રવૃત્તિઓ

દરે આપણે વડોદરા પ્રાત પૂના, રાજ્ય પુ મંડળના ઉદ્દેશો, ફેટલા પ્રમાણમાં ફળિમૂલ થયા છે તે નિહાળીએ

૧ મહાલ પુ. મંડળો—રા પુ. મંડળના ઉદ્દેશ પ્રમાણે, વડોદરા પ્રાતના અગીયારે મહાલોમાં મહાન પુ મંડળ રથપાઈ ચૂક્યા છે આ વર્ષમાં તીસકવાડા મહાલ સિવાય એકે એક મહાલ મંડળોએ પોતાની વાર્ષિક સભાઓ બરી દતી અને તેના હેવાતો અત્રે મોકળી આખ્યા દતા પાળ્યા વર્ષના નિવેદન અને હિસાબ તો તમામ મહાલ મંડળોના અત્રે આખ્યા દતા

૨ જૂથ પુ. મંડળો—જેવણી ખાતાએ શાળાઓ માટેનાં જે સેન્ટરો ગોઠવ્યા છે તે જ સેન્ટરોને, રાજ્ય પુ મંડળની બલામજુથી પુસ્તકાલય ખાતાએ જૂથ પુ. મંડળ તરીકે સ્વીકાર્યા છે. અત્રા જૂથ પુ. મંડળો વડોદરા પ્રાતમાં ૧૫૫ છે. આ જૂથ મંડળોને પણ દર વર્ષે આ રાટના પદેલા વા બીજા રવિવારે, પોતાના જૂથમાં આવેલા પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓની વાર્ષિક સભા બરવાતું મૂચન, રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી 'પુસ્તકાલય' માસિક દ્વારા દગવામાં આવે છે પણ તેનો અમલ જદુ ઓછા પ્રમાણમાં થાય છે. જે ફક્ત ૬૪૫૫, જોડકા, પેટલાદ, ઝારોળા, સાવલી, વગેરે, વેઝપુર, આમોળ, મકપુરા, શાંરપ એ ૧૦

૧૯૪૬] પ્રાત પુ. મ ડોળોની વાર્ષિક સભાઓ અને '૪૫-૪૬ના હેવાલો ૪૫૯

જૂથ પુ. મ ડોળોએ પોતાની વાર્ષિક સભાઓ બગી તેના હેવાન અને મોકલી આપ્યા છે તે પૂરવાર કરી આપે છે

જૂથ પુ. મ ડોળોના મંત્રીઓને આગ્રહપૂર્વક બનામણું કરવામા આવે છે કે, તેઓ રાજ્ય પુ. મ ડોળની સૂચનાનુસાર દર વર્ષે વાર્ષિક સભાઓ બારે અને તેના અહેવાલ અને મોકલી આપે

૩ મહાલ અને પ્રાંત પરિષદ—પ્રાંત પરિષદ તો આપણે સન '૪૪-૪૫ માં બરી જ હતી એટલે હવે એ હમણાં બરવાની રહેતી નથી હવે તો રાજ્ય પરિષદ બરાલ્ય તે પછી એ પરિષદ બોલાવવાની તજવીજ થશે

નિવેદનના વર્ષે વડોદરામા અખિન દિંદ અને રાજ્ય પરિષદ બરવાની જાહેરાત થવાથી, ગઈ વાર્ષિક સભામા મહાલ પરિષદ નહીં બરવાનું ઠગવ્યાથી, પ્રાંતના એકેય મહાલમા પરિષદ બરાઈ નથી અને આ નવા વર્ષમા પણ અમે અનાજની મોઢવારી અને જમણના પ્રતિબંધને લઈ મહાલ પરિષદ બરવાની બનામણું કરી શકતા નથી પણ આપણે એટલું તો કરી શકીએ જ કે, વર્ષમા એક વખત મહાંતના તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓનું કોઈ એક અનુકૂળ સ્થળે બે ત્રણ કલાક માટે સંમેનન બરી તે દ્વારા મંત્રીઓને એકબીજાની સાથે હળવા મળવાનો અને પોતપોતાના અનુભવો મુશ્કેલીઓ રજૂ કરી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના વિકાસ માટે આપણે શું શું કરીએ તે વિચારવાનો પ્રસંગ થોડો થકાય, તો આપણે પરિષદ કરતા પણ ઓછા ખર્ચે સુંદર કામ કરી શકીશું અને એ રીતે પ્રવૃત્તિને સતેજ રાખ્યા કરીશું.

૪ પગારદાર અને માનદ પ્રચારકો—પ્રાંત તરફથી પગારદાર પ્રચારક રોકવાની યોજના હેઠળ નવ વર્ષથી શરૂ કરવામા આવી છે. આ વર્ષે પણ, પ્રાંત પ્રચારક તરીકે ચાલુ રહેલા બાઈ જીમનભાઈ મ પટેલે કરજણ મહાલના ૪૫, શિનોરના ૧૭, ડોળાઈ મહાલના ૫૦, વાઘોડીઆ મહાલના ૨, પાદરા મહાલના ૫, વડોદરા મહાલના ૪ અને સાવલી મહાલના ૧ મળી કુલ ૧૨૪ ગામોના પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી છે

આ મિનાયે સાવલી મહાલ માનદ પ્રચારક શ્રી સોમાભાઈ ગરવડભાઈ તથા શ્રી. જીમનભાઈ સો નેશીએ અનુક્રમે ૩ અને ૪ પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી છે

૫ પુસ્તકાલયપર્વણી—ગ્રામ જનતાને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમા રસ લેતી કરવાને આ પર્વણીદિન ઉજવવાની ખાસ જરૂર છે આ વર્ષમા શિનોર કાંડારી અને મદાપુરા એ ત્રણ ગામોએ આ દિન ઉજવવાના સમાચાર મળ્યા છે બીજા સ્થળોએ ઉજવાયા હશે પણ તેના સમાચાર નહીં હોવાથી તેની તોષ લેવાઈ નથી

૬ ગ્રામ વાચક મંડળ—પુસ્તકાલયના વાચકો વધે અને તે નિયમિતપણે શિષ્ટ પુસ્તકો વાચતા થાય એ હેતુથી રા પુ. મ ડોળે ગ્રામ વાચક મંડળની યોજના પ્રસિદ્ધ કરી છે આ યોજના પ્રમાણે વડોદરા પ્રાંતમા કુલ ૧૬ વાચક મંડળો સ્થપાયા છે,

૭ નવીન પુસ્તકાલય—આ વર્ષે વાણીઆ મહાલના બાપી રહેલા ત્રણેય મામોએ નવીન પુસ્તકાલયો ઉધડી ચૂક્યા છે. સાવલી મહાલમાં પણ ૧ મામે નવીન પુસ્તકાલય ઉધડ્યું છે હવે એ મહાલના કુલ ત્રણ જ મામ બાપી રહે છે. આ બે મામોએ પણ સન ૪૬-૪૭ માં પુસ્તકાલયો ઉધડી જતા, વડોદરા પ્રાંતમાં શાળાવાળું એકેય મામ પુસ્તકાલય વિનાનું નહિ રહે

૮ ફરતા પુ. ની પેટીઓ—સન ૪૪-૪૫ ની વાર્ષિક સભામાં ઠરાવ્યા, પ્રમાણે વડોદરા પ્રાંતમાં આપેલી પેટીઓમાંથી, જરોદ અને કોસિન્દ્રા સેન્ટર સિવાયની બીજી બધા સેન્ટરોની પેટીઓ આવી મધ છે. પાદરા તાલુકાના મોભા અને રણુ સેન્ટરોની પેટીઓ આવી નથી. તેના ખુલાસામાં તેઓ જણાવે છે કે, “ મહાલ મંડળે ઠરાવ કરી પુસ્તકાલય વિનાના શાળાવાળા અમેને કાયમ માટે આપી દીધી છે. ” આવેલી પેટીઓનાં પુસ્તકોની તપાસણી કરી છે. પુસ્તકોનો બહુ સારી સ્થિતિ તો નથી જ. બંધાવીને પણ કામમાં લેવાય તેમ નથી આ પેટીઓ સબધનો છેવટનો નિર્ણય બ્યવસ્થાપક મંડળ પાસે કરાવી લેવાનું ગઈ સભામાં ઠરાવ્યું હતું પણ પુસ્તકોની તપાસણી અને મેળવણી વખતસર નહિ થઈ શકવાથી તથા બે સેન્ટરોની પેટીઓ આવવાનો બાપી હોવાથી, સભા બોલાવી નિર્ણય કરાવી શકાયો નથી પણ નવા વર્ષમાં તેનો નિર્ણય જરૂર કરાવી લેવાશે.

૯ ગિપ્સ વાચનની પરીક્ષા—અમ વાર્ષિક સભામાં શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનું કાર્ય, વડોદરા પ્રાંત મંડળે ઉપાડી લેવાનું ઠગવવાથી પ્રાંતનાં કોષ્ટપણ મહાલ મંડળોએ સ્વતંત્ર પરીક્ષા લીધી નથી પ્રાંત મંડળ પણ શિક્ષકોની હડતાળને તથા, આ પ્રવૃત્તિ ઉપાડી શક્ય નથી એ બદલ અમે દીવગીરી દર્શાવીએ છીએ આ નવા વર્ષમાં તો પ્રત્યેક મહાલ મંડળ પહેલાની માફક પોતાની મેળે આ પ્રવૃત્તિ ઉપાડી લે એવું અને કુચ્છીએ છીએ.

૧૦. પ્રાંત અને મહાલ મંડળોની ફાળવણી—પ્રાંત અને મહાલ મંડળોને પોતાની પ્રવૃત્તિ અંગે યતા અર્થને પહોંચી વળવા સારૂ રાજ્ય પુ. મંડળ તરફથી જે ફાળવણી મળે છે તે નિવેદનના વર્ષમાં ૩ ૫૦૪ ની હતી, જેમાં ૩ ૧૨૬ પ્રાંત મંડળની અને ૩ ૩૭૮ મહાલ પુ. મંડળોના છે મહાલવાર વાંદી પરિશિષ્ટ ૨ માં આપી છે

૧૧ આભાર—અંતમાં પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી સાહેબોને તથા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં એક યા બીજી રીતે જે જે બાધઓ મદદ કરી રહ્યા છે તે સર્વનો આભાર માનવામાં આવે છે

ચીમનલાલ હ અમીન.

મંત્રી વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ

નવા

પૃષ્ઠ ૨૨ વર્ષે આ રાટના

મંત્રીઓની વાર્ષિક સભા જાણનાં પુસ્તકાલયો વિનાનાં ગામો ૩

હાગ કરવામાં આવે છે પણ ૮

બોડા, પેટનાદ, કારોળા, સાવલી,

પરિશિષ્ટ ૧ છું

સાવલી મહાલ ૩

૨ ગણવારી

૩ મેરકુવા

પરિશિષ્ટ ૨ બુ

મહાસભા પુ મહાસભાને મળેલી કાળવણીની યાદી

૧ કરજણ	૪૨-૧૨-૦	* ૭ વડોદરા	૪૨-૧૨-૦
૨ ડોહ	૨૫-૫-૦	૮ વાવોડીઆ	૧૮-૬-૦
૩ તીલકવાડા	૪-૮-૦	૯ શિનોર	૨૨-૧૦-૦
* ૪ પાદરા	૪૫-૦-૦	* ૧૦ સખેડા	૨૬-૧૩-૦
* ૫ પેટલાદ	૮૪-૬-૦	* ૧૧ સાવલી	૨૩-૧-૦
૬ બાદરણ	૨૬-૪-૦		૩૧. ૩૭૮-૦-૦

* આ મહાસભા મહાસભાની કાળવણી જેમને તેમને ગદા કરી છે વ્યાખ્યાના મહાસભાની વ્યાખ્યા છે

પરિશિષ્ટ ૩ બુ

સન ૪૫-૪૬ ના ઉત્પન્ન-ખર્ચના તથા દેવા હેલ્થના હિસાબ

જ	ઉ
૬૦૭-૮-૬ શ્રી ઉત્પન્ન ખાતે જમા	૮૮૫-૭-૩ શ્રી ખર્ચ ખાતે ઉધાર ,
૫૦૪-૦-૦ પ્રાંત તથા મહાસભા	૩૭૮-૦-૦ મહાસભા પુ મ. ને
પુ મહાસભાની કાળવણી	કાળવણી
૧૨૬-૦-૦ પ્રાંત મહાસભા	૩-૦-૬ પોસ્ટલ ક્લાર્ક
૨૭૮-૦-૦ મ પુ. મહાસભા	૪૮૬-૬-૬ પ્રાંત પ્રચારકના માસ
જોના	૮ ના ખર્ચના
૪૦૦-૦-૦ પ્રાંત પ્રચારકના	૧૮-૦-૦ ધોવિડા દેડના
ખર્ચ ખાતે રા. પુ. મં. ની મહાસભા	૮૮૫-૭-૩
૩-૮-૬ બ્યાબ	૨૨-૧-૩ વર્ષે આખરે ખર્ચ જતા ખર્ચ
૬૦૭-૮-૬	૨૬૧ તે
૧૮૬-૫-૬ વર્ષે આખરે દેવા	૧૮૬-૫-૬ વર્ષે આખરે ચિત્રક
૩૫-૦-૩ ૬ પુ ની પેટીઓ	૨૩-૦-૬ નેશનલ બેંકમા
ખાતેના	૧૬૬-૫-૩ હાથ ઉપરની ચિત્રક
૪૧-૮-૩ પાછલી સાનના	૧૮૬-૫-૬
૫-૦-૦	૧૦૬૬ ૧૪-૩
૬-૮-૦ જે તે રચણે	
આવેલી પેટી	
ઓના	
૦૫-૦-૩ ખર્ચના	

૧૨૦-૬-૦ મહાલ મડળની

અનામત

૬૩-૧૫-૬ પ્રાંત મડળની અવત

૧૧-૧૪-૩ પાછળી સાલની

૨૨-૧-૩ આ સાલની

૧૮૮-૫-૮

૧૦૬૬-૧૪-૩

ઉપરનો હિસાબ તપાસ્યો છે અને તે ખરાબર છે તા ૨૭-૮-૪૬

(સહી) વા. ના અમીન

(સહી) ચીમનલાલ હ. અમીન
મંત્રી, વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય મડળ

૨. મહેસાણા પ્રાંત પુ. મંડળની વાર્ષિક સાધારણ સભા

તા ૧૫-૬-૪૬ ના રોજ મહેસાણા-પ્રાંત મડળની સાધારણ સભા ગ રા. નેતાલાલ એલ પટેલના પ્રમુખપદે મળી. પ્રાંતમાથી લગભગ ૧૮ જેટલા પ્રતિનિધિઓ હતા વડોદરાથી રા. નંબ પુ. પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ પટેલ પણ હાજર હતા સભામાં નીચેના ઠગવો થયા

ઠરાવ ૧—મંત્રીનું નિવેદન તથા હિસાબ વચાણમાં લઈ મંજૂર કર્યો

ઠરાવ ૨—અધ્યક્ષપદ મડળની નીચે પ્રમાણે નિમણૂક કરવામાં આવે છે:

પ્રમુખ : રા. કાનજીભાઈ શિવાભાઈ પટેલ, બી. એ એલએલ બી.

મંત્રી રા. નાનજીભાઈ જેઠીદાસ પટેલ (મહેસાણા)

સહમંત્રી રા. સાહેબજીભાઈ જીભાઈ બ્યાસ (ચાણુખા)

સભ્યો : રા. નાનુભાઈ ન. જોષી (વિસનગર), રા. કૃષ્ણલાલ વિદ્યારામર (પાટણ), રા. સીદીકભાઈ ઇસમાનભાઈ, (કડી), રા. મૂળરા કર ન. જોષી (વિજપુર), રા. હાજીભાઈ અબ્બાસ બહામદ (કલોલ).

ઠરાવ ૩—સને ૧૯૪૬-૪૭ નું અદાલતન મંજૂર કરવામાં આવે છે

ઠરાવ ૪—આલ સાથે પોતપોતાના મદાલે શિષ્ટ વાચનતી પરોક્ષ સેવાદુ' દરે મદાલ મંડળે હસનવામાં આવે છે.

ઠરાવ ૫—રા. નંબ પુસ્તકાલય મડળમાં પ્રચારક માટે ને આજીએ આપી છે તે પેની એક માણસ દાલ જુશી નથી, અને એક ન માલસના નામ ઉપરથી પસંદગી કરવી તે હિતકારી નથી તેથી નવેસર અરજીઓ આવેથી તે અરજ ઉપર પ્રમુખે પોતાનો અગ્રિયાવ આપી, રા. નંબ પુ મડળને નિમણૂક કરવા બલામણુ કરવાની પ્રમુખને સત્તા આપવામાં આવે છે.

ઠરાવ ૬—નોતે હાજરણ તા વિજપુર ગામે આલ સાથે પ્રાંત પુસ્તકાલય પરિષદ કરવાનું આમંત્રણ આપ્યું છે તેની મડળ સદસ્ય' નોંધ લે છે અને દાલની માલજીને અંગે રપ માણસથી વધુ માણસ નહિ જમાડવાનો પ્રતિજ્ઞ છે તે બદલ આલ દૂર કરવા

૧૯૪૬] પ્રાંત પુ. મંડળોની વાર્ષિક રાહસ્યો અને '૪૫-૪૬ના હેવાલો ૪૬૩

પરવાનગી માગવી અને પરવાનગી આવેથી આગળની તજવીજ કરવા વિજાપુર મહાલ મંડળને ખબર આપવી

કરોષ ૭—પુસ્તકાલય ખાતાના મુખ્ય વ્યવસ્થાપક સાહેબ મે રા રા વાહનીસ સાહેબ હજીર ચિફ સેક્રેટરીની જગ્યાએ નિમાયા તેથી આજની આ સભા તેઓ સાહેબને અભિનંદન આપે છે

ઉપર પ્રમાણે કરોષ નં. ૧ થી કરોષ નં. ૭ સુધીના કરોષો સર્વાનુમતે કરવામાં આવ્યા છે. તા. ૧૫-૬-૪૬.

જેઠાલાલ એલ પટેલ
પ્રમુખ, મહેસાણા પ્રાંત પુ મંડળ

સને ૧૯૪૫-૪૬ નું વાર્ષિક નિવેદન

સ્થાપના—મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની સ્થાપના સને, ૧૯૩૦-૩૧ માં થયેલી છે અને એ રીતે મંડળને આ વર્ષે ૧૫ વર્ષ પૂરા થાય છે મંડળનું વર્ષ સરકારી વર્ષ પ્રમાણે ગણાય છે.

ઉદ્દેશ—વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળનો જે ઉદ્દેશ છે તેજ ઉદ્દેશ મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળનો છે

સામાન્ય સભા—આ મંડળની સાધારણ સભા દર વરસે સપ્ટેમ્બર માસમાં મળે છે તે ધોરણે પુરા થતા વરસમાં તા ૧૬-૬-૪૫ ના રોજ મળી હતી અને તેમાં નીચેના કરોષો પસાર થયા હતા

૧. સને ૧૯૪૪-૪૫ ની સાતનું વાર્ષિક નિવેદન મંજૂર થવા આવ્યું.
૨. વ્યવસ્થાપક મંડળ નીમવા આવ્યું
- ૩ અદાલતપત્ર મંજૂર થવા આવ્યું
૪. દિસાળ તપાસનીશ નીમવા આવ્યું.
- ૫ શ્રી દા. ગો. માલસે સા નો આભાર માનવા આવ્યું
૬. પ્રચારક પગાર ખાતે વધારાનો ખર્ચ મંજૂર થવા આવ્યું.
- ૭ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના સભ્યો બનાવવા આવ્યું
- ૮ શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા લેવા આવ્યું
- ૯ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળોએ સક્રિય કામ કરવા આવ્યું
૧૦. રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ અને અખિલ હિંદ પુ પરિષદની નોંધ લેવા આવ્યું.

ઉપર પ્રમાણેના કુલ ૧૦ કરોષો થયા હતા તે પૈકી કરોષ અંક ૧-૨-૩-૪-૬ મંડળના ચાલુ કામકાજ માટેના હતા નં ૫ આભારદર્શન માટેનો હતો. નં. ૭ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના સભ્યો બનાવવા આવ્યું હતો તેમાં ચાલુ સાલે કંઈ સક્રિય કામ થયું નથી નબર ૮ શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા લેવા આવ્યું હતો તેમાં એક સમિતિ નીમવા હતી. સમિતિએ પુસ્તક પસંદ કરીને દરેક મહાલોમાં ખર્ચ આપી હતી. અને પરિષત અંક ૨

થી પોતાના મહાલમાંથી કેટલા વિદ્યાર્થીઓએ એસએ તથા કેટલા પ્રુવેન્સની જરૂર છે તેની માગણી કરી હતી પરંતુ કેામ મહાલ મડળ તરફથી એવી માગણી વખતસર આવી નહોતી ઉપરાંત અત્રેથી એ સળધી બીજી આમળની તજવીજ થાય તે સમયમા જ શિક્ષક પરિષદ અને શિક્ષકોની હડતાલ વગેરેના પ્રસંગોથી તે સળધી કમ તજવીજ થઇ શકી નથી. નવેમ્બર ૬ મહાલ મડળએ સક્રિય કામ કરવા બાબતનો હતો તેમા પણ આવેલા નિવેદનો બેતાં ખાસ પ્રમાણે થઇ લાગતી નથી અને તેમા પણ શિક્ષક હડતાલની અસર થઇ છે ન. ૧૦ નો ફાવ અખિલ દિ દ પુસ્તકાલય પરિષદની નોંધ લેવાનો હતો તેમા પરિષદ બરાબ મંજૂર છે અને પ્રાંત મડળ તરફથી રા જોડાવાન એન. પટેલને પ્રતિનિધિ તરીકે મોકલવામાં આવ્યા હતા.

વ્યવસ્થાપક મડળ—સામાન્ય સભાએ કરેલા ફરિયાદોનું પાલન કરવા અને મડળના સરળ સચાલન માટે વ્યવસ્થાક મડળ નીમવામાં આવ્યું હતું પરંતુ ખાસ જરૂરી કામો હાથ ઉપર નહિ હોવાથી વરસમા સભા બોલાવાઇ નથી.

પરિષદો—પ્રાંતમા પૂરા ચતા વર્ષમા મહાલ પરિષદો બરવાની હતી અને તે ચાલુ વરસમા ચાલુરમા મહાલ અને વિજાપુર 'મહાલમા મહાલ પરિષદો બરાબ હતી હાલના મેંધવાગી અને પ્રતિબંધવાળા સમયને લીધે બીજી પરિષદો બરાબ નહોતી ન્યાયધી અત્યારના અનાજ પ્રતિબંધો દરે થાય નહિ ત્યાંસુધી પ્રાંત કે રાજ્ય પરિષદો બરવા સલાહ આપી શકાતી નથી

ઉત્પન્ન ખર્ચનો હિસાબ—મડળનો હિસાબ સાથેના પરિશિષ્ટોમા બતાવવામાં આવ્યો છે એવા વર્ષ આખરની મડળની પોતાની ખચત રૂ. ૧૩-૧૦-૧૦ થઇ હતી. આ વરસે પ્રાંત મડળના ઉત્પન્ન ખાતે ફાળવણીના રૂ. ૧૧૮-૨-૦ આવેલા તેમાંથી ખર્ચ રૂ. ૨૦-૧૦-૩ પાઇ જતા વર્ષ આખરે ખચત શિલક રૂ. ૬૭-૭-૬ છે પાછલા વર્ષની

ખચત સાથે ઉમેરતા કુલ ખચત રૂ. ૧૧૧-૨-૭ છે આ હિસાબ રા. શિવુજી સાધુજીએ તપાસી આવ્યો છે. રાજ્ય પુસ્તકાલય મડળની ફાળવણી રૂ. ૩૫૪-૬-૦ આવેલી તેનો મહાનવાર પાઠી પરિશિષ્ટ ૧ માં આપી છે

પર્વણ્ણદિન—રાજ્ય પુસ્તકાલય મડળે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો પ્રયાગ સાથે તેટલા માટે વસત પચમીનો દિવસ પર્વણ્ણદિન તરીકે ઉજવવા ફાવ્યું છે હજુ તમામ પુસ્તકાલયોએ આ પ્રવૃત્તિ અપનાવી નથી જે મહાન પુસ્તકાલય મડળે જાગૃત છે ત્યાં અધિકતર પુસ્તકાલયો આ દિવસ ઉજવે છે. જે શુભાશયથી આ પ્રવૃત્તિ દાખત કરી છે તેને મમજીને દરેક પુસ્તકાલય અપનાવે તેવા પ્રયત્ન દરેક મહાલ પુસ્તકાલય મડળેએ કરવાની જરૂર છે.

૧૬૪૬] પ્રાત મહોની વાપિક સલાઓ અને ૪૫-૪૬ના હેવાલો ૪૬૫

પુસ્તકાલયો ઉદઘડ્યા છે હવે શાળાવાળા ૧૧ માસે પુસ્તકાલયો ઉદઘડવાના બાકી છે બાકી ગ્રંથો મામોમા પુસ્તકાલયો ઉદઘડવાની તબીબ ચાલુ છે.

શિષ્ટ વાચનની પરિક્ષા - દગવ ન ૯ ની ચર્ચામાં આની ચર્ચા આવી ગઇ છે એટલે આ સભાએ કંઈ કહેવા જેવું નથી

પ્રકીર્ણ—મહેસાણા પ્રાંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિએ મહાપ્રભુ પોતાનો વેગ વધાર્યો છે લોકઅભિરુચિ પણ વધતી જાય છે દિવસે દિવસે લોકમંદનની ગકમો અને મકનો માટે ચાલી આવતી દેવુભીઓ એનો પુરાવો છે પુસ્તકાલયોનો અને પુસ્તકવાચનનો પ્રચાર વધુ પ્રમાણમાં ચાલુ તેવા ખેમલા કાર્યકરો છે તે જરૂરો છે

જરૂરી સૂચનાઓ—હવે મહાત્મ પુસ્તકાલય મહો તરફથી આવેલા નિવેદનો તથા ચાલેલા કામકાજના ઉપલક્ષ્ય અવલોકનો ઉપરથી થોડીક સૂચનાઓ કરવાની જરૂર છે અલ્પાં પર્થત દહેગામ, હારિજ અને આતરસુબા મહાત્મના નિવેદનો આબા નથી તે દિવસીય થવા જેવું છે

૧-નિવેદનો પદ્મતસર તૈયાર થતા નથી ચાલુરમા અને પાટણના નિવેદનો પદ્મતસરના છે બાકીના નિવેદનોમાં સુધારાને અવકાશ છે આખાએ વર્ષના કાર્યની અપરખાલુ દિગ્દર્શન અને ચાલુ પરિસ્થિતિની સંપૂર્ણ માહિતી એમાં હોવી જોઈએ

૨ ધણાખગ રથળોએ આવકખર્ચનો અદાજ મજૂર કરાવતો નથી. કેટલેક રથળે માન ખર્ચનું જ અદાજ નક્કી થાય છે

૩. નિવેદનો વખતસર આવતા નથી અને તેથી અહિંતુ નિવેદન તૈયાર કરતા મુશ્કેલી નડે છે તમામ પુસ્તકાલયો દરારેલી તારીખે જ સભા ભરે એ જરૂરી છે ઉપરની સૂચનાઓનો સ્વીકાર કરી સુધારો કરવા અને પવારેલા પ્રતિનિધિ બાધઓને અમારી વિ. છે

આભાર—અતમા પ્રાત મહોને પોતાનું સચાન અવરિષ્ઠ પાર ઉતારવામાં જે મુશ્કેલીઓ, મહાત્મ મહોના મત્રી અને પ્રમુખ સાહેબોએ, રાજ્ય પુસ્તકાલય મહો, પુસ્તકાલય ખાતાના મે. અધિકારી સાહેબોએ જે સહકાર આપ્યો છે તે અદત એ મીનો મહો તરફ આભાર માનુ છું અને બવિધ્યમા સર્વના સહકારની આશા સાથે વિગ્મુ છું એજ

મહેસાણા

તા ૧૬-૬-૪૬

સહી. નાનજીસાધ જે. પટેલ

મત્રી, પ્રાંત પુસ્તકાલય મહો-મહેસાણા

પરિશિષ્ટ ન. ૧

પડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મહો તરફથી મહાત્મ મહોને માટે મળેલી ફાળવણીના આવેલ આકા —

૧૦-૧૧-૦	આતરસુબા મહાત્મ	૨૯- ૬-૦	મહેસાણા મહાત્મ
૨૯-૧૩-૦	કડી "	૪૯- ૮-૦	વિળપુર "
૩૪-૧૪-૦	કનોલ "	૩૦-૧૫-૦	વિસનગર "
૩૩-૧૨-૦	ખેરાળુ મહાત્મ	૪- ૮-૦	હારિજ "
૩૩- ૩-૦	ચાલુરમા "	૨-૧૩-૦	ડોડા "
૧૮- ૬-૦	દહેગામ "		
૨૯-૧૩-૦	પાટણ "	૩ ૩૫૪-૬-૦	કુન ગકમ

પરિશિષ્ટ નં. ૨

ઉપનન અર્થ ખાત્રું સને ૧૯૪૫-૪૬

ઉ	ઉ
૧૧૮-૨-૦ ચાનુ સાલનો પ્રાત મડળની કાળવણીના ૧૧૮-૨-૦	૧-૮-૬ પોરબળ અર્થના ૧૧-૧-૬ કીરકોળ અને જામણી અર્થ મંત્રીનું મુસાફરી અર્થ
	૨૦-૧૦-૩ ૯૭-૭-૬ સાત આખરની અર્થત ૧૧૮-૨-૦

પરિશિષ્ટ નં. ૩

તા. ૩૧-૭-૪૬ આખરનું ફેલુ ફેલુ સને ૧૯૪૫-૪૬

ઉ	ઉ
૦-૨-૦ શ્રી બાપસંકર દી. કાકરના પગાર • ખાતેની ખાકીની રકમ જમા ૮૫૭-૭-૩ નીચે પ્રમાણેના જે તે મહાત મંડળોના જમા ૨-૧૩-૦ ડોહાડા મહાલ ૩૬-૧૫-૦ હોગામ મહાલ ૪૩-૫-૦ આતરસુળા મહાલ ૬૨-૭-૦ કડી મહાલ ૬૯-૧૨-૩ કલોલ મહાલ ૧૦૨-૬-૦ વિજયપુર મહાલ ૯૮-૧૩-૦ મહેસાણા મહાલ ૬૭-૧૦-૦ વિસનગર મહાલ ૬૮-૧-૦ ખેરાળુ મહાલ ૬૩-૯-૦ પાટણ મહાલ ૨૭-૩-૦ દાગિજ મહાલ ૯૬-૨-૦ ચાણુઆ મહાલ ૧૧૫-૭-૦ સિદ્ધપુર મહાલ ૮૫૭-૭-૩	૧૩-૧૦-૧૦ પાણલી ૯૭-૭-૬ ચાલુ સાલની ૧૧૧-૨-૭ ૭૧૧-૮-૬ શ્રી. સહકારી બેંક ખાતે ૨૨૬-૫-૦ વડોદરાના પુસ્તકાલય મંડળ ખાતે ૨૭-૧૪-૪ સાલ આખરની સિલક ૯૬૮-૧૧-૧૦
૧૧૧-૨-૭ પ્રાત મડળની પોતાની અર્થત ૯૬૮-૧૧-૧૦	

(સહી) શિ. ગા વાવેલા
દિસામ તપાસનીસ(સહી) ના ડે. પટેલ
મંત્રી, પ્રા. પુ. મડળ-મહેસાણા

૩. નવસારી પ્રાંત પુ. મંડળની વાર્ષિક સભા

તા ૮-૬-'૪૬ના રોજ નવસારી પ્રાંત મુસ્તકાનય મંડળની વાર્ષિક મિટિંગ મંડળના પ્રમુખ રાજરત્ન રા. રા. કનૈયાલાલ જી મજમુદારની નરમ તળિયત હોવાથી રા. રા. કસનજીભાઈ દેસાઈની દરખાસ્ત ને રા રા રજુહોડજી લલ્લુભાઈ દેસાઈ પલસાણાવાવાના દરખાસ્તથી નવસારી પ્રાંત શાળાધિકારી સાહેબ રા રા શાલચંદ્ર વ્યાસના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી તેમા નીચે જણાવેલા બાંધંઓ હાજર હતા

- રા રા. નવસારી મહાન શાળાધિકારી સાહેબ રા રા વચનજી જીવજી નાયક ચોગણા
 „ પ્રાંત શાળાધિકારી સાહેબ „ દલપતભાઈ હરેશ્વર જોગલેકર-કામરેજ
 „ અમૃતલાલ જમનલાલ પારેખ-ગણદેવી „ કશનજી દયાલજી દેસાઈ-નવસારી
 „ મણિભાઈ વાલભાઈ દેસાઈ-ગણદેવી „ નવસારી મહિલા લાયબ્રેરીના મંત્રી
 „ રજુહોડજી લલ્લુભાઈ-પલસાણા „ શકરલાલ નાયજી દવે-નવસારી
 „ ગોપાલજી ગોવિંદજી-અલ્પથાણ „ રાજેન્દ્રપ્રસાદ જી મજમુદાર

આ સભામા નીચે પ્રમાણે કરાવો થયા હતા

કરાર ૧-વાર્ષિક હેવાલ તથા હિસાબ મંત્રીજી રા રા કશનજીભાઈએ સંજ્ઞા સમક્ષ વાંચી સભાઓએ હતો ને તે મંજૂર થવા માટે લવામણ કરી હતી

કરાર ૨-નવા વરસ માટે અદાજ બજેટ નીચે પ્રમાણે રજૂ કરવામા આવ્યું હતું ને તે મંજૂર કરવામાં આવ્યું હતું

જ	ઉ
૨૭-૦-૦ શ્રી પુરાંત બાળી	૨૭-૦-૦ શ્રી પ્રચારકના પગાર પેટે
૫૦-૦-૦ શ્રી પ્રાંત મંડળના ફાળાના	૩૦-૦-૦ શ્રી મુસાફરી વિગેરે
૨૪૫-૦-૦ શ્રી વ રા. પુ મંડળની મદદના	૨૦-૦-૦ શ્રી દરદીનન ખર્ચ
પગાર પ્રચાર માટેના	

૩૨૨-૦-૦

૩૨૦-૦-૦

કરાર ૩-નવા વરસ માટે નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રમુખ, મંત્રીઓ તથા બ્યવસ્થાપક મંડળના સભાસદોની ચૂંટણી કરવામા આવે છે

પ્રમુખ-રાજરત્ન રા રા. વજીવ કનૈયાલાલ જી મજમુદાર, મંત્રીઓ-રા રા કસનજીભાઈ દયાજી દેસાઈ અને રા રા રાજેન્દ્રપ્રસાદ જમનાદાસ મજમુદાર સમાસદો-રા રા મંત્રીજી નવસારી મ પુ મંડળ, રા રા મંત્રીજી ગણદેવી મ પુ મંડળ, રા રા મંત્રીજી પલસાણા મ પુ મંડળ, રા રા મંત્રીજી કામરેજ મ પુ મંડળ, રા રા મંત્રીજી માગરોળ મ પુ મંડળ, રા રા મંત્રીજી મહુવા મ પુ મંડળ, રા રા મંત્રીજી વ્યારા મ પુ મંડળ રા રા. મંત્રીજી સોનમઠ મ પુ મંડળ, મે રા રા આઠે મહાલના શાળાધિકારી સાહેબ, મે રા રા નવસારી પ્રાંત શાળાધિકારી સાહેબ

કરાર ૪-જે પ્રાંત વચ્ચે એક પગારદાર પ્રચારક રોકવાની યોજના હાલની પદ્ધતિએ ચાલુ રાખવા તથા તેના પગારખર્ચ માટે પ્રાંત મંડળના બજેટમા બની રાકે તેટલી પ્રાંત મંડળને મળતી ફાળવણીની વાર્ષિક રકમના ફે ગોણા નહિ, સવડ રાખવા અને ખૂટતી રકમ રાજ્ય પુ મંડળ પાસેથી મેળવી લેવાનું કરાવવામાં આવે છે

કરાર ૫—મદાલ મંડળોએ ચોખાના મદાલના એકેએક પુસ્તકાલયનું વાર્ષિક બજેટ બને તેટલી કાળજી રાખી મોકલી આપવા તથા જે પુસ્તકાલયોનું વાર્ષિક નિવેદન ખાતા તરફ ન મોકલી આપ્યું હોય તેો તે પણ મોકલી આપવા તબવીબ કરવી

કરાર ૬—પ્રાત ગિર્જણ વર્ગ કરવા માટેની જરૂરીઆત છે, પણ રેશનિંગના વખતમા મરવો કે કેમ તે માટે નિચાર કરતા મદુવા મદાલના અનાવળ મુકામે ચોખવા ને તે માટે સવર બને કે કેમ તેની તબવીબ કરવા મદુવા મદાલ પુસ્તકાલય મંડળનો અધિપ્રાય લઈ ભંડેર કરવું

કરાર ૭—કાગળની અસહ્ય મોંઘવારીના કારણે મોટું રખાયલી સિદ્ધ વાચનની પરિક્ષાની ચોખના પુન ચાલુ કરવા તેમજ ૫ રા. પુ મંડળ તરફથી પણ ચોખતી એવી પરીક્ષાનો છુટથી લાભ લેવા-લેવરાવવા મદાલ મંડળોના મંત્રીઓને બલામણુ કરવામાં આવે છે

કરાર ૮—પુસ્તકાલયોમાંના પુસ્તકો વચાચ તેમા જ પુસ્તકાલયની સાચકતા રહેલી છે તેથી વાચનપ્રચાર જેમ બને તેમજ એ દેવુની સિદ્ધિ માટે રા. પુ. મ. ની ચોખના પ્રમાણેના મામવાચક મંડળની સ્થાપના કરવાની પ્રાતના જે તે મામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને બલામણુ કરવામાં આવે છે

કરાર ૯—પ્રાત પ્રચારકની હાજરીમા જે પુસ્તકાલયો સબધી સુચનાઓ દર્શાવેલી હોય તે જે તે પુસ્તકાલયને લખવા મળે ને તે પ્રમાણે સુધારણા યાચ તે માટે મદાલના મંત્રીઓ પુ મ તથા મદાલ સાળા અધિકારીઓને કાળજીપૂર્ક તપાસણી કરવા બલામણુ કરવામાં આવે છે

કરાર ૧૦—સદ્ગત રા રા મગસાઈ જીજ્ઞાસાઈ વહીવે આ મંડળના સદમત્રી તરીકે લાખા સમય સુધી મંડળની સારી સેવા બજાવી છે સદ્ગતના શોકજનક અવસાન બદલ દિલગીર ભંડેર કરી પ્રજા તેમના આત્માને શાન્તિ આપે એવી પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે આ કરારની નકલ સદ્ગતના કુટુંબી જનો પર મોકલી આપવા મંત્રીઓને બલામણુ કરવામાં આવે છે

કરાર ૧૧—આજની સમાના પ્રમુખ સાહેબે સમાજ કામ પાર પાડી પોતાના કિ મતી વખતનો ભોગ આપ્યો છે તે માટે તેમનો આભાર માનવામાં આવે છે

ભા. ગ વ્યાસ

પ્રમુખ.

સન ૧૯૪૫-૪૬ નો વાર્ષિક હેવાલ તથા હિસાબ

મથાપના અને ઉદ્દેશ—વડોદગ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના હેતુના બંધાગજુને અનુસરીને સને ૧૯૩૦-૩૧ મા આ મંડળની ગ્થાપના કુવામા આવી છે અને તેના ઉદ્દેશો રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળનો જે ઉદ્દેશ છે તે ઉદ્દેશને પોતાના પ્રાન્ત પુરતો અમલમા મૂકવો તે છે

વચ્ચી—નવસારી પ્રાંતની વચ્ચી છેલ્લી મજૂતરી પ્રમાણે પુરવો ૨૩૬૫૮૮ તથા ઓચો ૨૨૬૩૨૭ મલી કુન ૪૬૫૯૧૫ ની છે ને તેમા પવસાણા, કામરેજ, મજુદેવી, નવસારી આ ચાર મદાલો ઉજળાઆત વચ્ચીવાળા છે ને તે ચારે મદાલોમા સાળાવાળા દરેક ગામે પુસ્તકાલયો, વાચનાલયો ઉઘડી ગયા છે મામરોજ, મદુવા, સોનમદ વ્યારા એ ચાર મદાલે રાની બાઇઓની વચ્ચી વધુ છે ને તે મદાલોમા લોકમદદની-આર્થિક રિયતિ

સારી ન હોવાને કારણે બાકી રહેલા નાણાવાળા ગ્રામોએ પુસ્તકાલયો ઉઘડી શક્યા નથી. પણ ચાલુ સાને ગની મહાસેના ટેટલાડ શાળાવાળા ગ્રામોએ હીરકનિધિના દુસાથી નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘડ્યા છે.

મહાલ મહાસેના કાર્ય—રાજ્ય પુસ્તકાલય મહાસેના ઉદ્દેશો પ્રમાણે નવસારી પ્રાંતના સોનગઢ મહાન સિનાય દરેક મહાસેના મહાલ પુસ્તકાલય મહાસેના સ્થપાઈ ચૂક્યા છે અને દરેક પુસ્તકાલયોની ઉન્નતિ માટેના કાર્યો ને કાર્યો કરતા કાર્યો ગયા છે પણ નિયમિત અને સગીન કાર્યો થવું જોઈએ તે થઈ નથી, તે દિલ્હીથી થવા જોઈ છે. આસા છે કે પ્રાંતના દરેક મહાલ મહાસેના મંત્રી બાઈઓ નીચેના કામ આ વર્ષે જરૂર કરશે.

૧ જે વર્ષે રાજ્ય આ પ્રાંત પરિષદ બગાય તે મિત્રાચનાદરેક વર્ષ મહાન પરિષદ બરે.

૨ દર વર્ષે વિદ્યાર્થી માટે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા રાખે.

૩ રાજ્ય પ્રુ મહાસેના તરફથી નેવલ્ટી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાને દરેક જૂથ મહાસેના પર સૂચના કાઢી પ્રચાર કરે અને ઉમેરવારો ઉભા કરે તથા પરિક્ષાના પુસ્તકોની માગણી આવે તો તે પૂરી પાડવાની તજવીજ કરે.

૪ શાળાવાળા પુસ્તકાલય વગરના ગ્રામો પુસ્તકાલય ઉઘાડવા તજવીજ કરે.

૫. જૂથના મહાસેના જામત કરે, તેની વાર્ષિક સભાઓ બરાબરી તથા કરવાના કામોનું વખતોવખત સૂચન કરે.

૬ જૂથ મહાસેના દ્વારા જૂથના એકે એક પુસ્તકાલયની તપાસણી કરાવે.

૭ દર વર્ષે મહાસેનાની વાર્ષિક સભાઓ બરે અને હેવાલ તથા હિસાબ રજૂ કરે તથા નવા વર્ષનો કાર્યક્રમ વિચારે અને સર્વ દહીકલ પ્રાંત તથા રાજ્ય મહાસેના તરફ મોકલે આવે.

૮ જામ, મરજી તથા ખીન શુભ અવસરોએ દડો ભેગા કરવા ખાસ પ્રયત્ન કરે અને વર્ષોવર્ષ આ રકમો નજે તેવો વહિવટ પાડે.

મહાસેનાવાળાં તથા પ્રુ. વ સોસાયટીમાં નોંધાયેલા પુસ્તકાલયો—પ્રાંતના મહાસેનાવાળા પુસ્તકાલયો ૩૭ છે તે પ્રુ. વ સોસાયટીમાં નોંધાયેલા ૧૭ છે આ સાત નવસારી મહાસેનાવાળાં આમળી, તવડીગાવના પુસ્તકાલયોએ લોકમદદ એકઠી કરી મહાસેના માટેની રકમ ખાતામાં મોકલે છે તો તેમને સરકાર તથા પચાઇત મદદ વેળાસર મળે ને મહાસેના વેળાસર બધાય તેમ ચલા ખાતાના વડાને વિનવે છે ખીન પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ પણ લોકમદદ એકઠી કરી મહાસેના બધાવા તજવીજ કરે એવી આસા છે.

શિક્ષણવર્ગ તથા શિક્ષકવાચનની પરિક્ષાઓ, પરિષદો—લઢાઇની મોજવારીને લઈને શિક્ષણવર્ગ તથા શિક્ષકવાચનની પરીક્ષા આ સાલમાં રાખી નહોતી આવતી સામ રાખવા પ્રયાસ થશે તેમજ પરિષદો પણ નેજવી શક્યા નહોતા.

પ્રચાર ૧૨ અને માનદ પ્રચારકો—પ્રાંત તરફથી પમારતર પ્રુ પ્રચારક મોકલવાની યોજના હેતુ આઈ વગરથી શરૂ કરવામાં આવી છે આ વર્ષમાં પણ વડોદરા અને નવસારી પ્રાંત માટે એક પ્રચારક શ્રી જગનનાથ મયુગબાઈ મોકલવાની શક્યા હતા તેમણે ચાલુ માસમાં નવસારી, માગરોળ, ગણદેવી મહાસેના પુસ્તકાલયો ૬૦ ની તપાસણી કરી હતી વર્ગીકરણ, હિસાબી કામ તપાસી વ્યવસ્થિત કાર્ય ઉત્પાદક ને બનવી કરેલ હતું પ્રાંતમાં દરેક પુસ્તકાલયોના વર્ગીકરણ કાર્ય થઈ ગયા છે.

માનદ પ્રચારકમા ગણુદેવી મહાત્મા શ્રી, મણિલાલ લાલભાઈ દેશાઈ તથા નવસારી મહાત્મા શ્રી શકરલાલ નાયણ દવેએ મહાત્મા પુસ્તકાલયોની તપાસણી કરી હતી ખીજી મહાત્મા મંત્રી ભાઈએ પોતાના મહાત્મા પુસ્તકાલયોની તપાસણી માટે પોતાની સેવા આપે એની આશા છે

પુસ્તકાલયપર્વણી—ગામડાના લોકોને પુસ્તકાલયમા રસ લેતા કરવામા આ પર્વણદિન ઉજવવાની ખાસ જરૂર છે આ વર્ષ પછી પ્રાતમા ઘણાખરા મામપુસ્તકાલયોમા તેમજ નવસારી કરમાના શ્રીમત મહારાણી શાન્તાદેવી મહિલા તથા ખાલ પુસ્તકાલયખાને ઉજવવામા આ-યો હતો દરેક જૂથ મળના મંત્રીઓએ પોતાના જૂથના પુસ્તકાલયવાળા ગામે આ પર્વણદિન ઉજવવા પ્રયાસ કરશે ને જનતાને વાચનના લાભ સમજવશે

શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાઓ—રાજ્ય પુ મળ તરફથી તથા મહાલ મંડળો તરફથી લેવાતી શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાઓ કાગળોની મોંઘવારીને લઈને મુલતવી રહી હતી આવતા વરસમા સળેગો પ્રમાણે રાખવા તજવિજ થશે

પ્રાંત તથા મહાલ મળની ફાળવણી

નવસારી પ્રાંત પુ મળ	૫૨-૧૪-૦૦	મહાના મહાલ પુ મળ	૧૮-૦-૦૦
કામરેજ, મહાલ પુ મળ	૨૮-૧૨-૦૦	માગરોળ "	૧૫-૧૨-૦૦
ગણુદેવી "	૨૪-૩-૦૦	બ્યારા "	૧૧-૧૩-૦૦
નવસારી "	૩૯-૧૫-૦૦	મોનગઢ "	૨-૧૩-૦૦
પવસાણા "	૧૭-૭-૦૦		૨૧૧-૮-૦૦

ઉપર પ્રમાણે દરેકને તેમની ફાળવણીની રકમ મોકલી આપી છે.

સાલ ૧૯૪૫-૪૬ નો હિસાબ

ક્ર	ઉ
૨૫ ૧૦-૩ શ્રી પુરાત ખાડી	૧૫૮-૧૦-૦૦ શ્રી મહાલ મળોને તેમના વાર્ષિક ફાળાના મોકલ્યા તે
૧૭-૫-૬ ખરોડા બે કમા	૧૧-૨-૮ શ્રી કન્ડીજન ખરચના
૮-૪-૯ હાય ઉપર	૬-૬-૦ મુસાફરી ખરચ ખાતે
૨૫ ૧૦-૩	૨૭૮-૧૦-૬ શ્રી પ્રચારકના પગાર માસ ૪ ખાતે બાથુ, બાકુ કન્ડીજન પ્રો. ૬૩ વિગેરેના
૦-૨-૮ શ્રી બ્યાજ ખાતે જમા	૧૮-૦-૦૦ પટેલ હગનભાઈ મથુરલાઈ પ્રચારકના પ્રો ૬૭ના વડોદરા રાજ્ય પુ મળમાં જમા થવા મોકલ્યા
૦-૨-૮ ખરોડા બે ક ખાતામા	
૦-૨-૮	
૨૧૧-૮-૦ વડોદરા રા પુ મળ તરફથી પ્રાંત તથા મહાલના વાર્ષિક ફાળાની રકમના	૪૭૨-૧૩-૩
૨૪૫-૦-૦ વડોદરા રા પુ મળ તરફથી પ્રચારકના પગાર માટે મદદના	૨૭ ૭-૮ શ્રી જ્યુસે ખાડી
૧૮-૦-૦ શ્રી હગનભાઈ પટેલ પ્રચારકના પ્રો ૬૩ ખાતાના માસ ૪	૫૦૦-૪-૧૧
૫૦૦-૪-૧૧	K D Desai
	મંત્રી
	બા ગ બ્યાસ પ્રમુખ

૪. અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળની વાર્ષિક સભા

ઉપરોક્ત મંડળની વાર્ષિક સભા તા ૨૨-૯-૪૬ ના રોજ શ્રી શાંતિલાલ સારાભાઈ મહેતાના પ્રમુખપણા નીચે ભગવામા આવી હતી અને તેમાં નીચેના સભ્યો હાજર હતા:

રા. શાંતિલાલ વસ્તાભાઈ-પ્રતિનિધિ ધારી મહાલ, અમરેશ્વર કચ્છાશાહર પાઠક-પ્રતિનિધિ દામનગર મહાલ, ભગવાનજી રાધવજી દવે-પ્રતિનિધિ કોડીનાર મહાલ, હંસરાજ વિરજી ભદ્રેશ્વર, વિદ્યારામ વસનજી નિવેદી, માનુષકરભાઈ ચકરગઢ સા પુ ના મંત્રી, નંદલાલ પુરષોત્તમ, પ્રતિનિધિ દામનગર મહાલ, શાંતિભાઈ સારાભાઈ મહેતા, મોટા ગોખરવાળા સા પુ ના મંત્રી, હરિલાલ માધવજી રતનપુર મહાલ પ્રતિનિધિ, શ્રી. પ્રાણકુવર કાશીરામ જોશી

આ સભામાં નીચે મુજબ ઠરાવો થયા હતા

કરાર ૧—આજની તમાનું પ્રમુખરથાન શ્રી રા શાંતિભાઈ સારાભાઈ મહેતાને આપવાનું સર્વાનુમતે ઠરાવવામાં આવે છે

કરાર ૨—સને ૧૯૪૫-૪૬ સાલનું વાર્ષિક નિવેદન, તથા ઉત્પન્નખર્ચનું સરવૈયું વચાકુર્મા લઈ સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામાં આવે છે

કરાર ૩—સન ૪૬-૪૭ ની સાલ માટે નીચે પ્રમાણે વ્ય મંડળ ચૂટવામાં આવે છે

પ્રમુખ રામરામ મોહનલાલ વીરજીભાઈ પટેલ

મંત્રી શ્રી રા મોતીલાલ તારાચંદ મહેતા, શ્રી રા બાવચંદ માવજી વટેરા, શ્રી હંસરાજ વિરજી ભદ્રેશ્વર

સભ્ય શ્રી રા ભગવાનજી રાધવજી કોડીનાર વિભાગ, શ્રી. રા શાંતિલાલ વસ્તાભાઈ ધારી વિભાગ, શ્રી રા મોહનલાલ જાલાઈ ખાખા વિભાગ, શ્રી રા નંદલાલ પુરુષોત્તમ દામનગર વિભાગ, શ્રી રા હરિલાલ માધવજી રતનપુર વિભાગ શ્રી રા મોટા ગોખરવાળા સા પુ ના મંત્રી, અમરેલી વિભાગ, તે ઉપરાંત રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના પ્રતિનિધિ

કરાર ૪—સન '૪૬-૪૭ નું બજેટ નીચે પ્રમાણે મંજૂર કરવામાં આવે છે

૪		ઉ	
૩૦-૦-૦	રા. પુ મંડળ તરફથી પ્રાંત પુ મંડળને મળતી ફાળવણી	૨૧૫-૦-૦	પ્રાંત પ્રચારકના પગારના
૨૦૦-૦-૦	રા પુ મંડળ તરફથી પ્રાંત પ્રચારક માટે મહંદ	૬-૦-૦	સા પુ ના અધ્યાક્ષને જોનસ
૨૩૦-૦-૦		૬-૦-૦	કલીજન્ટ
		૨૩૦ ૦-૦	

કરાર ૫—જે પ્રાંત વચ્ચે એક પગારદાર પ્રચારકની યોજના ચાલુ રાખવા તથા પ્રાંત પ્રચારક ખાતે ખૂટતી રકમ રૂા ૨૦૦-૦-૦ એકે રૂપિયા અસોની મહંદ રા પુ મંડળે આપવા, રા પુ મંડળને વિનંતિ કરવામાં આવે છે

કરાર ૬—હાજળની અસલ મેથિવારીને અંગે મોકુફ રખાયેલી શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાની

યોજના પુનઃ ચાલુ કરવા તેમજ રા. પુ. મંડળ તરફથી પણ યોજનાની એકી પરીક્ષા યોજવાનો છુટથી વાલ્ય હેવા લેવાવવા મહાલ પુ. મંડળને આ સમા લઘામણુ કરે છે

કરોવ ૭—પ્રાત્ત પરિષદ ભરવાની જરૂરીયાત આ મંડળ સ્વીકારે છે અને પરિષદ ભરવાનો સમય અને સ્થળ બાબત મંત્રીશ્રીએ તજવીજ કરવી

કરોવ ૮—પુસ્તકાલય શિક્ષણવર્ગ અમરેલી મહાલે ત્રણ દિવસ માટે ભરવાનું ઠરાવવામા આવે છે. સમય અને સ્થળ વગેરે બાબત મંત્રીશ્રીએ તજવીજ કરવી આ પ્રમાણે રાજ્ય પુ. મંડળને લઘામણુ કરવામા આવે છે

કરોવ ૯—મહેસાણા અને અમરેલી પ્રાંત ખાતે ખાલી પડેલી પ્રાંત પ્રચારકની જગ્યા પૂરતા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળને લઘામણુ કરવામા આવે છે

કરોવ ૧૦—દામતગર મહિલા પુસ્તકાલયની રકમ દામતગર સહકારી એકમા પડેલી છે તે રકમ પ્રતિ પુસ્તકાલય પરિષદમાં ખર્ચવા માટે અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળને મળે તે માટે આગળની તજવીજ કરવા આ સમા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળને વિનંતિ કરે છે

કરોવ ૧૧—આજની સભાનું કામકાજ શ્રી રા. શાંતિભાઈ સારાભાઈ મહેલાએ શાંતિપૂર્વક હાથે છે, માટે તેમનો આભાર માનવામા આવે છે

ઉપર પ્રમાણે ૬ નં. ૧ થી ૧૧ આજરોજ સર્વાનુમતે મંજૂર કરવામા આવે છે.
તા. ૨૨-૬-૪૬

શાં. સ. મહેતા

પ્રમુખ,

અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ

સને ૧૯૪૫-૪૬ સાલનો અહેવાલ તથા હિસાબ

સ્થાપના અને ઉદ્દેશ—વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના છેવટના બધાગણને અનુસરીને સને ૧૯૩૦-૩૧ થી આ મંડળની સ્થાપના કરવામા આવી છે અને તેનો ઉદ્દેશ રાજ્ય પુ. મંડળના જે ઉદ્દેશ છે તે ઉદ્દેશને પોતાના પ્રાંત પૂરતા અમલમા મૂકવાનો છે

મંડળનું કાર્ય—મહાલ અને જૂથ મંડળો રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળના ઉદ્દેશ પ્રમાણે અમરેલી પ્રાંતના એકેએક મહાનમા મહાલ પુસ્તકાલય મંડળો સ્થપાઈ ચૂક્યા છે અને દરેક કાંઈ ને કાંઈ કાર્ય કરતાં પણ થઈ ગયા છે પણ કાર્યની ગતિ મંદ છે, આ માટે આશા છે કે પ્રાંતના દરેક મહાલ મંડળની યોજના નીચેના કાર્યો કરશે જ —

- ૧ જે જરસમા રાજ્ય વ પ્રાંત પરિષદ ભરાય તે સિવાયના દરેક વરસે મહાલ પરિષદ બંદે
- ૨ દર વર્ષે વિદ્યાર્થીઓ માટેની શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો લાભ જરૂર લે
૩. રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી મોટાઓ માટે લેવાતી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો દરેક મહાલ મંડળ ઉપર સૂચના કાઢી, પ્રચાર કરે અને ઉમેદવારો ઉભા કરે અને પરીક્ષાના પુસ્તકોની માગણી આવે તો તે પૂરી પાડવાની તજવીજ કરે
- ૪ શાળાનાથ પુસ્તકાલય વગરના ગામોએ પુસ્તકાલયો સ્થાપવા પ્રયત્ન કરે.

૧૯૪૧] પ્રાંત પુ મહાસભાની વાર્ષિક સભાઓ અને '૪૫-૪૬ના હેતુકે ૪૭૩

૫ જૂથ મહાસભા દ્વારા એક એક પુસ્તકાલયની તપાસણી કરાવે

૬ જૂથ મહાસભાને જનગૃહ કરે, તેમની વાર્ષિક સભાઓ બરાવે તથા કરનાના કામોનું વખતોવખત સૂચન કરે

૭ ૬૨ વર્ષે મહાસભાની વાર્ષિક સભા ભરે અને અડવાન તથા દિસામ ગણુ કરે તથા નવા વર્ષનો કાર્યક્રમ વિચારે અને સર્વ હકીકત પ્રાંત મહાસભા તથા રાજ્ય મહાસભા તરફ મોકલી આપે

ઉપર બતાવેલ હકીકત પેકી જૂથ મહાસભા નિયમિત રીતે કામ કરતા થયા છે, અને આપેલી સૂચનાનો અમલ કરતા થશે એવી આગા અરચાને નથી દરેક જૂથ મહાસભાએ પોતાની સભા ભરી છે, એમ મહાસભા મહાસભાની સભા વખતે જણાવ્યું છે દરેક પોતાના બજેટ અને નિવેદનો મોકલી આપ્યા હોય ન મોકલ્યા હોય તેમણે તપાસ કરી મોકલી આપવા

પ્રાંત અને મહાસભા મહાસભાને પોતાની પ્રતિષ્ઠાને અંગે થતા ખર્ચને પહોંચી વળવા સાથે રાજ્ય પુસ્તકાલય મહાસભા તરફથી ફાળવણી મળે છે તે ફાળવણી નિવેદનના વર્ષમા ૩૧. ૨૧૩-૪-૦ મળી હતી, જેની ફાળવણી નીચે પ્રમાણે છે

અમરેલી પ્રાંત પુ મહાસભા	૨૮-૫-૦	ખાશા મહાસભા પુ મહાસભા	૩-૧૫-૦
અમરેલી મહાસભા પુ મહાસભા	૩૭-૧૧-૦	દામનગર મહાસભા પુ મહાસભા	૧૨-૬-૦
કોડીનાર મહાસભા પુ મહાસભા	૧૦-૧૧-૦	રતનપુર મહાસભા પુ મહાસભા	૩-૬-૦
ધારી મહાસભા પુ મહાસભા	૧૬-૧૪-૦		૧૧૩-૪-૦

પુસ્તકાલય પર્વણી—દર સાન મુજબ ચાલુ સાતે પછી પુસ્તકાલયપર્વણી ઉજવવામા આવી હતી.

૧. આપ સૌને ખાસ વિનંતિ છે કે બજેટ બનાવતી વખતે સહકારી ધોરણે બજેટ બનાવવાની બાબત ખાસ લક્ષ્યમાં રાખશો
૨. અમરેલી પ્રાંત શાળાધિકારી સા અને જે તે મહાસભા મહાસભા શાળાધિકારી સા સાથે જુદે જુદે ગામડે ફેરણી વખતે પુસ્તકાલય તરફ ખાસ લક્ષ્ય આપી સલાહ અને સૂચના આપી છે, જે માટે તેઓ સા નો આભાર માનવામા આવે છે
૩. ધણી વખત પહેલાં અમરેલી પ્રાંત પુ પરિષદ ચલાવના સુકામે ભરેલી હતી. તે પછી ભરાઈ નથી અને તેને માટે અમારા પ્રયત્નો ચાલુ છે
૪. અમેને વખતોવખત સલાહ અને સૂચના આપવા બદલ પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી સા, વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મહાસભા મંત્રીઓ, પ્રાંત પુસ્તકાલય મહાસભા પ્રમુખ, પ્રાંત શાળાધિકારી સા અને અન્ય ગૃહસ્થો જેઓ આ મહાસભા રસ લઈ રહ્યા છે તેઓશ્રીનો અત કરણ્યપૂર્વક આભાર માનવામા આવે છે.
૫. ચાલુ સાતે પ્રાંત પ્રચારક બાઈચકર દી ઠાકર નોકરીમાથી છુટા થનાથી પુસ્તકાલયની તપાસણી થઈ શકી નથી, તેથી જે તે જૂથ મહાસભાએ પોતાના જૂથના દરેક પુસ્તકાલયો તપાસવા વિનંતિ દરવામા આવે છે અને નિયમ પ્રમાણે એ જૂથ મહાસભા મંત્રીઓએ તપાસવા પથુ હશે

૧. આપણા મદાગલ શ્રીમત પ્રતાપસિંહ આયકનાડ આ પ્રવૃત્તિના વિકાસમા જોડો ગસ લે છે, જે અહોભાગ્યનુ ચિહ્ન છે

આ વરસમાં જે કંઈ ક્યું છે તે આપ જોઈ શક્યા છો, આપણે ખજીએ છીએ કે આવતા વરસે કાષ્ઠક સવિશેષ સક્રિય કામ કરી શકીએ તેટલું ખજી આ નિવેદન પૂર કરીએ છીએ તા ૨૨-૯-૪૬.

જો. ના. મહેતા

હ. વિ ભદ્રેશ્વરા

માનદ મત્રી,

અમરેલી પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળ.

તા. ૧-૮-૪૫ થી તા. ૩૧-૭-૪૬ સુધીનું ઉત્પન્નખર્ચ

૧	૭
૨૮-૫-૦ વડોદરા રા પુ મંડળ તરફથી	૭-૧૧-૬ કટીબન્ડ ખાતે
પ્રાંત મંડળને ૪૫-૪૬ની ફાળવણી	૬-૧૦-૮ સ્વાગત ખર્ચ ખાતે
૭-૭-૭ બ્યાગ.	૬-૦-૦ જોનસ ખાતે
૨૮-૧૨-૭ કુલ	૨૦-૬-૩ કુલ
	૮-૬-૪ ચાલુ સાનની ખચત
	૨૮-૧૨-૭ કુલ એક દર

અંક એકમે અઠ્ઠાવીસ રૂપિયા બાર આના સાત પાષ

તા. ૧-૮-૪૫ થી તા. ૩૧-૭-૪૬ સુધીનું રેલુ લેણું

૧	૭
૨૮-૦-૦ અમરેલી મદાલ પુ મંડળ ખાતે	૨૨-૭-૦ ફોર્મ ખાતે
૨-૦-૦ પુસ્તકાલયનુ સાર કામ કરનારને	૨-૧-૦ અમરેલી સાર્વજનિક પુ ખાતે
આપવાનું ઇનસ	૯-૧૩-૦ ખેતીવાડી પેટી ચાલુ ચાલુ ખાતે
૮૫-૮-૦ જે તે મદાલ પુ મંડળને	૧૧૩-૪-૦ વ રા. પુ. મંડળ ખાતે
'૪૫-૪૬ની ફાળવણી દેવી બાબી	૧૪-૫-૫ બાબી ચિનક
૪૫-૬-૬ ખચત ખાતુ	૧૬૧-૧૪-૬ કુલ
૩૭-૦-૦ પાલ્લી	
૮-૬-૪ ચાલુ	
૪૫-૬-૬	
૧૬૧-૧૪-૬ કુલ	

અંક એકમે એકસા રૂપિયા ચૌદ આના ૭ પાષ

હ. વિ. ભદ્રેશ્વરા

મત્રી

૧ ઊર્મિ અને વિચાર—લેખક શ્રી રમણલાલ વ દેસાઈ, પ્રકાશક આર આર રોહની કપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુમ્બઈ કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૩૦૦, સચિત્ર કવર જેકેટ સહિત પાકુ પૂરું, મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦ ૧૯૪૬

સાક્ષર શ્રી. રમણલાલ દેસાઈને ગુજરાત એક અગ્રણી નવનકયાકારતરીકે ઓળખીને છે, પરંતુ તેઓશ્રીએ નિબંધલેખન-માર્મિક કટાક્ષયુક્ત નિબંધલેખન-માં પણ જે કલમ ચલાવી છે તે એઓશ્રીની નવનકયાકાર તરીકેની કારકિર્દીને પણ ટપી નાખ નેવી છે. એઓશ્રીની દર માસે “ શારદા ” માસિકમાં આવતી માસિક છતાં કેટલીક તો ચિરંજીવ નોંધા હરકેશ વાચકને વિચાર કરવો કરી મૂકે તેવી હોય છે અને સામાન્ય વિષયોને પણ એઓશ્રી પોતાના નિબંધલેખનના લક્ષ્ય તરીકે ઊપાડે છે ત્યારે પણ તેમની. એ શૈલી વાચકને જરાય કટાક્ષા સિવાય એ વાચક પ્રેરે તેવી હોય છે. શુદ્ધ વિષયને પણ રસપ્રદ બનાવવાની એમની લેખનકળા આવી વાચનપ્રિય જનતાને આકર્ષક છે એવી જ આકર્ષક શૈલીએ લખાયેલા આ પુસ્તકમાંના નિબંધો પાંચ વિભાગોમાં સમૂહાય છે એ વિભાગોમાં, (૧) યૌવન, (૨) સન્નારી, (૩) જૂગોળ સાથે રમત, (૪) અમત અને (૫) પ્રતિજ્ઞા વિભાગોમાં, ચોળ્યા છે

પહેલામાં લેખકે, વ્યાજના યુવકોને ઠીક ઠીક શિખામણ આપી છે અને વર્તમાન યૌવન કયે માર્ગે જઈ કેવું રૂપ લાઈ રહ્યું છે તે માર્મિક શૈલીએ અખાનાકે જોળ બગતના ચામખાની જેમ નહિ પણ ઘીઠી મળકરૂપે ગૂંટ કર્યો છે જ્યારે સન્નારીવાળા વિભાગમાં, સ્ત્રીવિષયક પ્રશ્નોની હજીવટ કરી છે ત્રીજા વિભાગમાં-જૂગોળ સાથે રમતમાં લેખકે દુનિયાના જુદા જુદા દેશોની વિવિધ વિશિષ્ટતાઓનું દર્શન કરાવ્યું છે. જ્યારે ચોથા વિભાગમાં, એઓની પોતાની લેખનશૈલીની આસિયતો વગેરે વર્ણવ્યું છે છેલ્લે, પાંચમા વિભાગમાં ત્રી તરીકે સજ્જતા મેળવવા માગનાર માટે આગે તેણે કઈ કઈ સારીતરની તૈયારીઓ રાખવી ઘટે તે દર્શાવી અન્ય નિબંધિકાઓ પણ આપી છે

આમ આ પુસ્તકના પાંચ વિભાગો લેખકની વિશિષ્ટ શૈલીએ લખાયેલા હોઈને રસપ્રસૂર છે અને વિદી, આગમણી સરખા શુદ્ધ વિષયના નિબંધો પણ રસભરિત બન્યા છે

૨. શ્રી સુભાષચંદ્ર બોઝ—(આટલિ બીજ) લેખક શ્રી શુશ્રુવતગય આચાર્ય, પ્રકાશક ગૂર્જર મથરન કાવોલય, ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૨૦૦+૮, સચિત્ર કવર જેકેટ સહિત પાકુ પૂરું, મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦ ૧૯૪૬

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનું હરિપુરા અધિવેશન બરાબર તે પ્રસંગે આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ પ્રકટ કરવામાં આવી હતી. ત્યારે શ્રી સુભાષચંદ્ર, એ અધિવેશનના પ્રમુખપદે

હતા એ પ્રાસંગિક પ્રકાશન હતા તેઓથોના અનેક જીવનપ્રસંગોને આવરી લેતી આ કથા જનતાને હીક આદર પાપી હતી તે પછી આટલા લાગા ગાળે, ત્યારે હિંદુશરમા સુભાષ બાણુની આસપાસ એમના અસ્તિત્વ-અનસ્તિત્વની અનેક મંકાકુશંકાઓ ફેલાઈ રહી છે ત્યારે, તેમના જીવનના વધુ પૃષ્ઠો હિમેગાદને આ આટલિ પ્રકટ કરાઈ છે

એમા અગાઉ અપાયેલા કથાનાપકના જીવનપ્રસંગો ઉપરાંત, તેઓની આઝાદ હિંદ કોન અને સંગ્રામી રથાપનાની તવાગીખી નોંધો સાકળી લેવામા આવી છે. લેખકે, આને દેશભરમા સુભાષબાણુની જે દેહલીક વધારે પડતી અતિવીગ્ગૂજ પ્રસરી ગઈ છે તેવું આલેખન આ ચત્રિકથામા ન આલેખતાં જે તે પ્રસંગને લક્ષીકરણે જ રજૂ કરેલ છે એટલે સુભાષબાણુના જીવનમા તટસ્થ ડોકિયુ કરાવનાર તરીકે આ પુસ્તકને લેખી શકાય

સળંગ સત્રાત્મક એવી સુભાષબાણુની આ જીવનકથા પુસ્તકાનયો વસાતી લે

૩ ગુજરાતના સેવકો—લેખક શ્રી ચક્રાત શાહ, પ્રકાશક, સરગુ સાહિત્ય વર્ધક ગર્ધાલન, બદ, અમદાવાદ કાઉન હદના પૃષ્ઠ ૧૧૬, સાદુ સચિત્ર પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

અરુ સાહિત્ય કાર્યનય તરથી જે સર્વોપયોગી સાહિત્યપ્રેરણી પ્રકર કરવામા આવે છે તેના ૧૫ મા પુસ્તક તરીકે આ ટૂંકા જીવનચરિત્રોના આ સુચ્છ પ્રસિદ્ધ કરાયો છે એમા હર્મિનસેવક અને 'દેહના ગોર' ગણાતા શ્રી હરજીયાપા, શ્રી ગવિશ કર મહાગજ તેમ જ ગજ રથાની રાજકાણુમા આજે અગ્રધાન ધરાવતા દ-આગ શ્રી ગોપાનદાસ દેસાઈ અને યુવાનોના આદર્શ નેતા શ્રી છોટુભાઈ પુગળીના ચર્ચિત્રો અપાયા છે લેખનશૈલી સરળ હોઈને આમ-જનતાને વાચની મુગમ પડે તેવી છે મોટા અક્ષરની છાપણી સામાન્ય વાચકને પણ આકર્ષે તેવી છે તેમજ એ જીવનકથાનાયકો પણ ગુજરાતમા સારીગીતે ગણીતા લોકનેતાઓ હોઈને તેમના જીવનપ્રસંગો જનતાને હીક પ્રેરક નીવડે તેવા છે.

૪ ગુજરાત સાહિત્ય સભા-અમદાવાદ-કાર્યવાહી—અને ૧૯૪૪-૪૫—પ્રકાશકો માનાઈ મત્રીઓ, ગુજરાત સાહિત્ય સભા, ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ ડેમી આઈપેશ હદના પૃષ્ઠ ૯૮ + ૨૦ + ૮, સાદુ પૂઠું, મૂલ્ય રૂા ત્રણ ૧૯૪૬.

અમદાવાદની ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરથી દર વર્ષે એની પ્રસિદ્ધ થતી કાર્યવહી હાગ વીનેવા વર્ષના દેવાન ૪૦ સાથે એ વર્ષમા પ્રકટ થયેલ પુસ્તકોના અવલોકન-પરિચય આપવાની જે રીત અપનાવવામા આવી છે તે આવહારદાયક છે આ કાર્યવહી સાથે ૧૯૪૪ ના વર્ષમા પ્રસિદ્ધ થયેલ મયગ્ય સાહિત્યની સમીક્ષા આપવામા આવી છે આની સમીક્ષાઓ દમેશાં, પુસ્તકખરીદી કરનાર માટે આગદશક જોમિયાની મગજ સારે છે એટલે દરજ્જે આપણા સાહિત્યના પુસ્તકો ખરીદનાર વર્ગ-અક્ષિ કે પુસ્તકાલયોની એક અલ્લેક એવા એના હાગ થાય છે, એ નિર્વિવાદ છે ઉપગત, સદગ સાહિત્ય સભાના ઉપક્રમે થોમતા વ્યાખ્યાનો તેમ જ દર વર્ષના મુવર્ણ્ય દ્રકપ્રદાનવિધિ અમેનાં વ્યાખ્યાનોના પણ એમાં સમાવેશ થાય છે એટલે, આ કાર્યવહી જે માત્ર શુદ્ધ દેવાલ-દિસામોની જ કાર્ય-વહી ને વાચનવ્રતાત માત્ર જ ન રહેતાં એ સાહિત્યપ્રેરક ઉત્તમ બળની પણ મરજ સારે છે.

આવા સમીક્ષાના હવચિત્ હવચિત્ પ્રકટ થતા પુસ્તકો દરેક પુસ્તકાલયે અને સાહિત્યપ્રિય વ્યક્તિઓએ અવશ્ય વસાતી લેવા જોઈએ

૫ તથાભૂમિ-બદરીકેદાર—લેખક શ્રી નાનજીભાઈ વાળીદાસ મહેતા, પ્રકાશક શ્રી રાધયુરા ગોહન જ્યુલિયી પ્રિ પ્રેસ, વડોદરા કાઢિન કદના પૃષ્ઠ ૧૫૨ + ૮, સચિત્ર કવર જેકેટ સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ ૨-૮-૦૦

આપણે ત્યાં પ્રવાસવર્ણનને લગતા પુસ્તકો માત્ર ગણ્યા આઠવા જ લખાય છે એવા અલ્પસંખ્ય પ્રવાસવર્ણનોમાં આ એક સારો ઉગેરો છે બદરીકેદાર એ આપણા સામાજિક ધાર્મિક દૃષ્ટિની યાત્રા લેખાય છે, છતાં એની ધાર્મિક ભાવનાદૃષ્ટિ ઉપરાંત નિર્સર્ગદર્શનનું જે અનુભવ દર્શ્ય માનવીને એના દર્શનથી મળે છે તે અદ્ભુત જ હોય છે. કદરતને પ્રોત્સાહન આપના માનવી અને સસારાવ્યવહાર અને સમાજની ગતિમયતા અટવાતા આપણા સામાજિક માનવી વચ્ચેના તફાવત આ પુસ્તકમાં આપેન વર્ણન પરથી ઠીક જાણવા મળે છે.

આ પુસ્તક “ ગારદા ” માસિકમાં ક્રમે ક્રમે છપાયું હતું આજે એ પુસ્તકકારે પ્રકટ થતાં એને અમે આવકારીએ અને આમ પ્રવાસવર્ણનોના છૂટાછવાયા લેખો, આ પુસ્તકની માફક જો મુશ્કેલી થાય તો અનેક પ્રવાસીઓને એ સ્થિતિઓ સામગ્રી પૂરી પાડે એ વાત નિર્વિવાદ છે. પુસ્તકાલયોમાં આ પ્રવાસપુસ્તક અવશ્ય વસાવી લેવાય

૬ શ્રીમતી વિજ્યાલક્ષ્મી પંડિત—લેખક શ્રી સુરેશ માધી, પ્રકાશક એન એમ કલ્કત્તી કુ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુળાઈ ૨ કાઢિન કદના પૃષ્ઠ ૨૩૦, સચિત્ર કવર જેકેટ સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ ૨-૦-૦૦

હિંદી સરકારના વડા પ્રધાન પંડિત જવાહરલાલ નેહરુની જેમ એમના બહેન-આ જીવનકયાના કથાનાયિકા-શ્રીમતી વિજ્યાલક્ષ્મી પંડિત આપણા રાજકીય ક્ષેત્રમાં અધિકતા સિતારાઓમાંના ઉજ્જવળ સિતારા સગ્રામ અમકયા છે એમણે દેશપરદેશમાં ખુદમાં પાડેલા હિંદી પરાધીનતાના સમોદ્ધાનમાં પાયાત્મક દેશોમાં એ ખૂબ જગણીતા થયા છે

એ જગવિખ્યાત મહિલાના આ જીવનચરિત્રમાં લેખકે એમના બાળપણનાં સંસ્મરણોથી લઈને આજની એમની સંયુક્ત રાજ્યોમાં હિંદી પ્રતિનિધિ તરીકેની હાજરી સુધીના પ્રસંગોને વણી લીધા છે. તેમાં પણ, પુસ્તકમાં આપેના, એમણે વીતાવેના જીવજીવનના પ્રસંગો યાદગાર રહી જાય તેવા છે

આજે જ્યારે એઓ અમેરિકા ખાતે હિંદી એલચી તરીકેનું સ્થાન લેવાની વાતો બહાર આવી છે તે સમયે આ પુસ્તકનું પ્રકાશન જનતાને એમનાં સંબંધી કષ્ટક માહિતી આપી જાય તેનું છે જીવનચરિત્રના પુસ્તકો વધુ વ્યાપારની નીતિ અનુસાર આ પુસ્તક જીવનચરિત્રોના અમૂલ્ય માર્ગે મુખે વસાવી લેવાય.

મ. પ્ર. વ્યાસ

૭. ભગવાન સહાવીરના યુગની મહાદેવીઓ—લે શ્રી સુશીલા, પ્રકાશક જીન આત્માનંદ સલા, બાવનગર પૃષ્ઠ ૪૨૪+૪૦ કાઢિન સાઇઝ, ૧૬ રેખાચિત્રો, કાગળ, છપાઈ, બાઈન્ડિંગ જેકેટ આકર્ષક કિંમત જણાવી નથી શકે હરિયદ મીઠાલાઈ અને તેમનાં પત્ની કૃતીમહેનના સ્મરણાર્થે પ્ર સ ૨૦૦૨.

હતા એ પ્રાસંગિક પ્રકાશન હતા તેઓશ્રીના અનેક જીવનપ્રસંગોને આવરી લેતી આ કથા જનતાનો હીક આદર પામી હતી તે પછી આટલા લાગા ગાળે, ત્યારે હિંદભરમા સુભાષ-બાબુની આસપાસ એમના અસ્તિત્વ-અનસ્તિત્વની અનેક શકાકુશલો દેલાઈ રહી છે ત્યારે, તેમના જીવનના વધુ પૃષ્ઠો હિમેગાઈને આ આવૃત્તિ પ્રકટ કરાઈ છે.

એમા અગાહિ અપાયેના કથાનાયકના જીવનપ્રસંગો ઉપરાંત, તેઓની આઠાઈ હિંદ કેન્દ્ર અને સંગ્રહની રચાપનાની તવારીખી નોંધો સાકળી લેવામા આવી છે. લેખકે, આને દેશભરમા સુભાષ-બાબુની જે કેટલીક વધારે પડતી અતિવીરપૂજા પ્રસરી ગઈ છે તેવું આતેખન આ ચરિત્રકથામા ન આલેખતાં જે તે પ્રસંગને હકીકતરૂપે જ રજૂ કરેલું છે. એટલે સુભાષ-બાબુના જીવનમા તદરથ ડોકિયુ કરાવનાર તરીકે આ પુસ્તકને લેખી શકાય

સળ ગ સૂત્રાત્મક એવી સુભાષ-બાબુની આ જીવનકથા પુસ્તકાલયો વસાવી લે

૩ ગુજરાતના મેયકો—લેખક શ્રી ચંદ્રકાંત શાહ, પ્રકાશક, સસ્તુ સાહિત્ય વર્ષક કાપીલય, ભદ્ર, અમદાવાદ કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૧૧૬, સાદુ સચિત્ર પૂઠું, મૂલ્ય ૦-૧૦-૦

અરવુ સાહિત્ય કાપીલય તરફથી જે સર્વોપયોગી સાહિત્યશ્રેણી પ્રકટ કરનાગા આવે છે તેના ૧૫ માં પુસ્તક તરીકે આગ્ર દૂકા જીવનચરિત્રોનો આ શુભ પ્રસિદ્ધ કરાયો છે એમા હર્ગિજનસેવક અને 'દેડના ગો' ગણાતા શ્રી. હરજીભાયા, શ્રી ગવિશક મહારાજ તેમ જ રાજ-ગ્યાની ગજકાગણુમા આને અપ્રસ્થાન ધરાવતા દગ્ધાર શ્રી ગોપાનદાસ દેસાઈ અને યુવાનોના આદર્શ નેતા શ્રી છોડુભાઈ પુગણીના ચરિત્રો અપાયા છે લેખનશૈલી સરળ હોઈને આમ-જનતાને વાચવી સુગમ પડે તેની છે મોટા અક્ષરની છાપણી સામાન્ય વાચકને પણ આકર્ષે તેવી છે તેમજ એ જીવનકથાનાયકો પણ ગુજરાતમાં સારી રીતે જાણીતા લોકનેતાઓ હોઈને તેમના જીવનપ્રસંગો જનતાને હીક ગ્રેક નીવડે તેવા છે

૪ ગુજરાત સાહિત્ય સભા-અમદાવાદ-કાર્યવહી—સને ૧૯૪૪-૪૫—પ્રગટકો માનાઈ મત્રીઓ, ગુજરાત સાહિત્ય સભા, ત્રણ દગ્ધાળ, અમદાવાદ ડેમી આઈપેથ કદના પૃષ્ઠ ૯૮ + ૨૦ + ૮, સાદુ પૂઠું, મૂલ્ય રૂા ત્રણ ૧૯૪૬

અમદાવાદની ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરફથી દર વર્ષે એની પ્રસિદ્ધ થતી કાર્યવહી દ્વારા ત્રીતેના વર્ષના હેવાલ ૬૦ સાથે એ વર્ષમા પ્રકટ થયેલ પુસ્તકોના અપનોકન-પરિચય આપવાની જે રીત અપનાવવાગા આવી છે તે આવકારદાયક છે આ કાર્યવહી સાથે ૧૯૪૪ ના વર્ષમા પ્રસિદ્ધ થયેલ ત્રયરથ સાહિત્યની સમીક્ષા આપવામા આવી છે આવી સમીક્ષાઓ હમેશા, પુસ્તકખરીદી કરનાગ માટે માગદર્શક ભોમિયાની ગરજ સારે છે એટલે દરજ્ઞે આપણા સાહિત્યના પુસ્તકો ખરીદનાગ વર્ગ-વ્યક્તિ કે પુસ્તકાલયોની એક અજ્ઞેડ ગેવા એના હાગ થાય છે, એ નિર્વિવાદ છે ઉપરાંત, સદર સાહિત્ય સભાના ઉપક્રમે યોજાતા વ્યાખ્યાનો તેમ જ દર વર્ષના સુવચ્છુચંદ્રકપ્રદાનવિધિ અગેના વ્યાખ્યાનનો પણ એમા સમાવેશ થાય છે એટલે, આ કાર્યવહી એ માત્ર શુષ્ક હેવાલ-દિસાઓની જ કાર્ય-વહી ને વાચનવૃત્તાત માત્ર જ ન રહેતા એ આદિત્યપ્રેરક ઉત્તમ બળની પણ મગ્ગ સારે છે

આવા સમીક્ષાના કવચિત્ કવચિત્ પ્રકટ થતા પુસ્તકો દરેક પુસ્તકાલયે અને સાહિત્યપ્રિય વ્યક્તિઓએ અગરય વસાવી લેવા જોઈએ

૫ તથોભૂમિ-મહરીકેદાર-લેખક શ્રી નાનજીભાઈ ઝળીદાસ મહેતા, પ્રકાશક શ્રી રામચુરા ગોહા જ્યુનિયર પ્રિ પ્રેસ, વડોદરા કાઉન ક ના પૃષ્ઠ ૧૫૨ + ૮, સચિત્ર ૩૫૧ જેટલ સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ ૨-૮-૦

આપણે ત્યાં પ્રવાસવર્ણનને નમતા પુસ્તકો માત્ર ગણ્યા ગાંધ્યા બ લખાય છે એવા અનુભવ પ્રવાસમાં ચોમા આ એક સામે ઉગેરો છે જદરીકેદાર એ આપણા સામાજિક ધાર્મિક દૃષ્ટિની યાત્રા લેખાય છે, છતાં એની ધાર્મિક ભાવનાદષ્ટિ ઉપરાંત નિઃસ્વર્ગધર્મનું બે અનુપમ દસ્ય માનવીને એના દર્શનથી મળે છે તે અદ્ભુત બ હોય છે ક્રમરૂપે પ્રેરણે રમતા ત્યાંના માનવી અને સસારઅવદાર અને સમજાની મઠક વચ્ચે અટવાતા આપણા સામાજિક માનવી વચ્ચેના તફાવત આ પુસ્તકમાં આપેલ વર્ણન પરથી ઠીક જાણ્યું મળે છે

આ પુસ્તક “ શાગદા ” યાસિકમાં ૬મે ૬મ જાણ્યું હતું. આજે એ પુસ્તકમાં પ્રકટ થતાં એને અમે આનંદગીએ અને આજ પ્રવાસવર્ણનોના છૂટાછવાયા લેખો, આ પુસ્તકની મદદે બે મધ્યમદ થાય તો અને પ્રવાસીઓને એ ઉપયોગી સામગ્રી પૂરી પાડે એ રાત નિર્વિવાદ છે. પુસ્તકાલયોમાં આ પ્રવાસપુસ્તક અવરખ વસાવી પેલાય

૬ શ્રીમતી વિલ્યામદેવી પંડિત-લેખક શ્રી મુરેન ગાવી, પ્રકાશક, એન એમ કમ્પાની ક પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુમધ ૨ કાઉન ક ના પૃષ્ઠ ૨૩૦, સચિત્ર ૪૪ જેટલ સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ ૩-૦-૦

હિન્દી મરકારના વડા પ્રધાન પંડિત જવાહરલાલ નેહરુની જેમ એમના બહેનશા જીવનકથાનાં કથાનાયિકા-શ્રીમતી વિલ્યામદેવી પંડિત આપણા રાજકીય જીવનમાં અમરતા સિતા-ઓમાના ઉત્કલ્પક સિતાંગ સરખા ચમક્યા છે એમણે દેશપરદેશમાં પ્રુદ્ધા પાડેલાં હિંદી પરાધીનતાના મગોટ ખ્યાલથી પાશ્વર્ય દેશમાં એ ખૂબ જાણીતા થયા છે

એ જગવિખ્યાત મહિલાના આ જીવનચરિત્રનાં લેખકે એમના બાળપણના સમૂહ-લેખો લઈને આજની એમની સમુદ્ધ રાજ્યોમાં હિંદી પ્રતિનિધિ તરીકેની હાજરી સ્વીકૃતિ પ્રસન્નેને વણી લીધા છે તેમાં પણ, પુસ્તકમાં આવેલા, એમણે લખાવેલાં જેટલાં જીવનનાં પ્રસંગો પાઠ્યાર રહી જાય તેવા છે.

આજે ભારે એમો અમેરિકા ખાતે હિંદી જીવથી તરીકેનું રચન લેવાની વાતો જહાર આવી છે તે સમયે આ પુસ્તકનું પ્રકાશન જનતાને એમના સમર્થી કૃષ્ક સહિતી આપી જાય તેવું છે જીવનચરિત્રના પુસ્તકો વધુ વચાવવાની નીતિ અનુસાર આ પુસ્તક જીવનચરિત્રના સમૃદ્ધ માટે સુધે વસાવી લેવાય

મ પ્ર વ્યાસ

૭ ભગવાન મહાવીરના યુગની મહાદેવીઓ-લે શ્રી સુશીલ, પ્રકાશક લેન આભાનદ સલા, ભાવનગર ૩૫૬ ઠર+૨૪૦ કાઉન સાઇઝ, ૧૬ કેપાચિત્રો, કાગળ, છપાઈ, ખાખનિ ૩ જેટલ આકર્ષક કિમત જણાવી નથી શકે હરિચંદ શીલાવાઈ અને તેમના પત્ની કૃષ્ણમહેનના સમરપાણે પ્ર સ ૨૦૦૨.

મહાસતી મહિલાઓ-૧ માતા દેવાનદા, ૨ ત્રિશયા, ૩ ચંદનખાતા, ૪ સુલભા, ૫ રેવતી, ૬ યશોદા, ૭ જ્યંતી, ૮ પ્રિયદર્શના, ૯ મૃગાવતી, ૧૦-૧૧ સુન્દર્યા અને ચેલણા, ૧૨ દુર્ગા, અને ૧૩ જ્યંતી તથા પરિશિષ્ટમા ૨ તુલ્ય નારીઓ મહાસતીની સ્ત્રી રેવતી અને ૧૬ કપિતાની ઐતિહાસિક નવલકથાઓ આલેખવામા આવી છે. ગ્રીક લેખકો જૈન ઇતિહાસની વસ્તુને વફાદાર રહી વિશિષ્ટ સરકારી શૈલીથી રોચક ભાષામા આ નવલિકાઓને ગૂંચવાનો રહસ્ય પ્રચલ કર્યો છે. પ્રસંગોપાત બૌદ્ધ સાહિત્યની સમકાલીન કથાઓ સાથે તુલના કરી છે પ્રાકૃત સંસ્કૃત પ્રાચીન જૈન સાહિત્યના મહાસાગરમાંની ગ્રેરણાદાયક પ્રચરત કથાઓને આવી ઉચ્ચ શૈલીથી લખાવવાની અને ઉત્તમ પદ્ધતિએ પ્રકાશિત કરાવવાની આવશ્યકતા છે. એવો આદર્શ પૂરો પાડવા માટે લેખક, પ્રકાશક અને આર્થિક સહાયક પ્રયત્નસાપાત્ર છે.

—લા. ભ. ગાંધી

૮. બાલવિજ્ઞાન વાચનમાળા : પુ. ૧-૨-૩-૪—પ્રકાશક ગૂર્જર મથુરલ કાંચીલય, તથા બાલમુકુદ કુબેરદાસની કંપની, અમદાવાદ, ઇ. સ. ૧૯૪૫-૪૬ . કિંમત અનુક્રમે ૦-૫-૦, ૦-૬-૦, ૦-૭-૦, ૦-૧૫-૦.

વાચનમાળાના મજકુર પ્રકાશનો મુખર્થ સરકારના કેળવણી ખાતાએ સ્વીકારેલા અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે યોગ્યતા હોઈ તેમા બનરપતિ, પ્રાણી, તથા આરોગ્ય વિજ્ઞાનને લગતી ઉપકારક માહિતી બાલમુલભ ભાષામા રસિક શૈલિએ આપવામા આવેલી છે પાંડે પાંડે અપાયેલા ઉપયોગી ચિત્રો પાઠોના વિષયોને સમજવામા મદદગાર બને છે. બાળશિક્ષણ માટે આ પ્રકાશનો વિદ્યાર્થી તેમજ શિક્ષકવર્ગને ઉપયોગી નીવડે એવા છે વિશેષ વાચન માટે અપનાવવા જેવા

૯ સરકારપોથી, ભાગ ૧-૨-૩—કર્તા સંતબાલ, પ્રકાશક લક્ષ્મીચંદ. જવેરચંદ સંઘવી, શ્રી મહાવીર સા. પ્ર. મંદિર, અમદાવાદ ૧લી આવૃત્તિ, ઇ. સ. ૧૯૪૬; કિં. દરકની ૦-૪-૦.

બાળોના ઘડતરમા બચપણમાંથી જ સંસ્કાર સિચવાના ઉદ્દેશથી આ પોથીઓ કર્તાશ્રીએ પોતાની અનુભવી કલમે તૈયાર કરી છે. સામગ્રીને વ્યવસ્થિત રીતે ક્રમબદ્ધ ગોઠવવામાં શ્રીયુત નવલભાષ શાહની શુદ્ધિએ કામ કર્યું છે. ધર્મ એ વાડા કે સાપ્રદાયિક કર્મકાંડની જ વસ્તુ નથી પણ સમગ્ર જીવનગામી તત્ત્વ છે તેની યોગ્ય સમજ આપનારાં આ પ્રકાશનો ભાવિક વર્ગે અવશ્ય અપનાવવા જેવા

જખાણુ મોટે ભાગે પદ્ય શૈલિનું હોઈ બાળોને વાંચતાં અમ્મત પડે અને યાદ રાખવાનું મુલભ બને એવું છે

પ્રભાવનામાં વહેચાતાં પેડા, બદામ કે નાળિયેર જેવી ચીજોની લદાણીઓને બદલે આ પોથીઓની લદાણી કરવાની જે બલમણુ પ્રકાશકસંસ્થાએ પોતાની પ્રાસંગિક નોંધમા કરી છે તેનું સમર્થન કરીએ છીએ.

—ના

દળવી વાતોએ અને નિયધિકાએ પણ ઘડીબર વાચનાનંદ આપી બધા તેવી કે આમાં આવેલો સાક્ષર શ્રી. રમણુવાય વ દેશાધનો “આમગાડી” શીર્ષક નિબંધ તાજા જ પ્રકટ થયેલા તેઓશ્રીના પુસ્તક “હિમિ” અને વિચાર” માથી ઉતારી લેવાની લાખસાને શ્રી. રામદા રાણી શક્યા લાખતા નથી અને સાચે જ, એ લેખ એ પુસ્તકમાથી અહીં અપાયો છે એ પણ વાચકની અભિરુચિને સતોત્રે તેમ છે પણ ખરું

એ પછી એક વધુ ખાસ અંક છે મુંબઈથી પ્રસિદ્ધ ચતા સાપ્તાહિક “યુગાન્તર” નો. યુગાન્તરના રાષ્ટ્રતાના અંકો પણ, સાપ્તાહિક છતાં અવરનવાર કંઈક ઝેરક વાતોએ આપે છે ત્યારે આ ખાસ અંકમાં પણ એની એ પરિપાટી એણે જાળવી છે. આ અંકમાં પછે કેટલાક મનનીય લેખો સમઢાયા હોઈને, કાકાસાહેબનો સાહિત્યવિષયક લેખ, તેમજ અર્થશાસ્ત્રના વિચારઝેરક લેખો પણ વાચકનું ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવા છે. ઉપરાંત આપણા અમમ્મવ્ય કવિઓનાં કાવ્યો અને પ્રાસંગિક લેખો પણ વાચનીય છે

અને વડોદરાનું “નવયુગજ્વાલ” અગાઉ જોયે આ ક્ષેત્રમાં કદી પ્રયાસ કર્યો જાણ્યો નથી તેણે આ વર્ષે દીપોત્સવી અંક પ્રકટ કરી એક નવી મજતનો આગમ કર્યો છે એમાં આપેલી વાચનસામગ્રી એના વાચનારને વડોદરાના રાજકારણી રંગો તેમજ સાહિત્યવિષયક લેખો તથા અર્થશાસ્ત્ર સરખા વિષયના શ્રી કુમારપાણી જેવા અનુભવીની કલમે લખાયેલા લેખો આપ્યા છે એના તરી આવતા લેખોમાં, વડોદરાના રાજકારણના અભ્યાસીઓ શ્રી. સુનીલાસ શાહ, શ્રી. મણિલાલ પગીખ, શ્રી ચિમનભાઈ અમીન તેમજ ડૉ. સુમન્ત મહેતાના લેખો વડોદરાનું રાજકારણ સમજાવામાં ઠીક માનવેશક થઈ પડે તેવા છે, ત્યારે શ્રી પ્રાણલાલ મુનશીનો હેતુ છતાં પ્રથમ સ્થાન પામે તેવા લેખ “હત્રીસ વર્ષનો ગાંધી” વડોદરાના નવા-જૂના વાતારણનો વેધક ચિતાર આપી બધા છે

“નવયુગજ્વાલ” આરેલી આ વિશિષ્ટ અંકપ્રકાશનની પ્રથા નિત્ય ચાલુ રહે એમ આશા રાખીએ

બીજા સાપ્તાહિકોમાં સુરન્દ “દાડીઓ”, ખેડાનું “ખેડાવર્તમાન”, અને નડીઆલનું “કર્મભૂમિ” એમણે પણ ખાસ દીપોત્સવી અંકો પ્રકટ કર્યા છે. તેમાં પણ “દાડીઓ”એ, એણે સ્વીકારેલી નીતિ “દૂશ વાતોએ”ની જાળવીને રીવાજોના ટાંકણે વાતોરસિકોને સતોવરા ઠીક પ્રયાસ કર્યો છે, એમ નિગક કરી શકાય ત્યારે નડિયાલના “કર્મભૂમિ” અને ખેડાના “ખેડા વર્તમાન” તેમ સુરન્દના “ગ્રીશક્તિ”એ પણ એના દીપોત્સવી અંકોમાં વિવિધ વિષયના લેખો આપવા ઠીક ઠીક પ્રયત્નો કર્યા છે.

આ ઉપરાંત, માસિકો પૈકી માર્ગ પામે એ ખાસ અંકો આવ્યા છે તેમાં દીપોત્સવીના જ અરસામાં, રાજકોટ મુકામે મળેલ સાહિત્ય પરિષદની જૂત વર્તમાન કાર્યવાહીને જાહેરાતવા લેખોના સમારણ લદજ્જાવાદ વાનીઓ આપેના “શાગદા”નો સાહિત્ય યેનદી વિવિધ નીતિગતિઓનું વિદમદચન કરાવતા સાહિત્ય પરિષદ અંગે સુદૃઢ જાનો આપ્યો છે

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

૧. ગુજરાતના રોવકો—લેખક શ્રી નન્દકાન્ત શાહ, મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૦-૦
૨. આત્મસાક્ષાત્કારની કુબોધી—પ્રયોજક રવાળી શ્રી ત્વરણપોતિ તીર્થ, મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦
૩. ગીતાપોથી—સપાદક શ્રી નગીનદાસ રાવ, મૂલ્ય ૦-૬-૦

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર-અમદાવાદનાં પ્રકાશનો

૪. હાલપતિ મુક્તિ—લેખક શ્રી જુગતરામ દવે, પ્રકાશક નવજીવન પર્કીનન મંદિર, મૂલ્ય ૦-૬-૦
૫. આત્મચર્યાના અથવા આશ્રમી કેળવણી—લેખક ઉપર પ્રભાણે મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦

આર. આર. શેઠની કંપની-મુંબઈનાં પુસ્તકો

૬. ઉદ્ધૃત—મુજ લેખક શ્રી પિ સ ખાડેકર, અનુ. શ્રી ગોપાળરાય વિદ્યાસ, મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦
૭. કારિમરી ગુલાબ—લેખક શ્રી તારાચ પો અકાત, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦
૮. દિનરાત—લેખક શ્રી જનુભાઈ ૨ વ્યાસ, મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦
૯. ભીર્મી અને વિચાર—લેખક શ્રી રમણનાથ વ દેસાઈ, મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦

એન એમ ઠક્કરની કંપની-મુંબઈનાં પુસ્તકો

૧૦. શ્રીમતિ વિન્યાસદેવી પઠિત—લેખક શ્રી સુરેશ ગાધી, મૂલ્ય રૂ. ૦-૦-૦

નવચેતન સાહિત્ય મંદિર-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

૧૧. ગપડ ના દાવાનળ—લેખક શ્રી ચક્રભાઈ વાદ, મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦
૧૨. આગીવાદ—લેખક ભેવક ભોજરાજ, મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦
૧૩. ગુજરાત સાહિત્ય સભા-અમદાવાદની કાર્યવાહી સને ૧૯૪૬-૪૫—પ્રકાશક ગુજરાત સાહિત્ય સભા, અમદાવાદ, મૂલ્ય રૂ. ૦-૦-૦

૫ તા. ૭-૬-૪૬ દશેના તા દહેગામ, મકાન વિનાનું મામ પુસ્તકાલય, તપાસણી માટે ગયેના પશુ મત્રીજ બહારમામ ગયેત હોવાથી અથપાતને મૌખિક માહિતી પૂછી બીજી વાર આવવાના નિર્ણય સાથે પાછા ફર્યા

૬ તા ૧૪-૬-૪૬ વડોદરા તા ડોહાડા જઈ ત્યાંના સા પુ ના અથપાતને વર્ગીકરણ કાર્યની સમજ આપી. પ્રમાણપત્ર માટેની પરીક્ષામા અથપાલભાઈ જેસનાર હોઇ તે સળધમા જરૂરી માર્ગદર્શન તેમને કરાવવામા આવ્યું.

૭ તા ૧૫-૬-૪૬ મહેસાણા પ્રાત પુ મડળની વાર્ષિક સભામા મહાલ મડળના પ્રતિનિધિ તરીકે હાજરી આપી આ કામગીરી અંગે થયેલું ખર્ચ રૂ-૨-૦૦ જતા આવતાનું રેલવે ભાડુ તથા રૂ. ૨-૮-૦ અડધા લાણાનું ભોજન ખર્ચ મળી કુલ ખર્ચ રૂ. ૪-૧૦-૦

૮ તા ૨૨-૬-૪૬ પરાતીયા સા પુ. ના અથપાલ સોનારડા આવેલા તેમની સાથે વાચક મડળ તથા શિષ્ટ વાચન પરીક્ષા સંબંધી તેમજ અંદાજ બનાવવા અંગેની વાતચીત કરી યોગ્ય સમજણ આપી. સદરદુ ભાઈ પ્રમાણપત્રની પરીક્ષામા જે વાર નાપાસ થયા છતા ત્રીજીવાર પ્રયત્ન કરવાનો વિચાર રાખે છે. તેમના એ વિચારને ઉત્તેજન આપ્યું

૯ તા ૨૨-૬-૪૭ વાર્ષિક નિવેદનના કામે દહેગામનો આટો ખાધો, પશુ મહાલ મત્રીની તબિયત ગભીર હોવાથી ફેરો નકાચો નીવડયો.

ટીપ—આઠ દિવસની કામગીરી અંગે ખર્ચ રૂ. ૪-૧૦-૦ જ થયેલો છે અને તે મહે સાણાની કામગીરી અંગે એ ખાસ નોંધપાત્ર ના. નં. .

[અનુસંધાન ૫ ૪૮૦મુ]

ત્યારે “ ગુણગુન્દરી ” માસિકે પણ ખાસ દીપોત્સવી અક પ્રકટ કરી આપણા સાહિત્યના કેટલાક અગ્રગણ્ય લેખકોનો સારો સદકાર ગેજવ્યો છે, એ નિર્વિવાદ છે

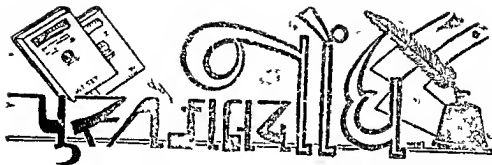
મામ દીપોત્સવીપ્રસંગે મારી પાસે આવેલા અકોનો આ અત્થ પરિચય મે આપ્યો.

નિત્યવિવાદાસ્પદ પ્રશ્નોને વધુ છણવાનો યુગ દવે નથી ગ્લો દવે તો નવીન પ્રેરક અને સર્વજનોપયોગી સાહિત્ય અપાવ એમ આપણા આ તંત્રી બિરાદરો અને લેખકોને આપણે લાલ બત્તી ધરીશું તો અસ્થાને નહિ લેખાવ વળી કાવ્યો પણ “ પ્રકટ થનાર સંપ્રદ ” માથી તેમ જ છપાયેના લેખોને ફરી છાપવાની નીતિને પત્રસપાદકોએ દવે વેચણી રાખવી ધટે. આ રીતે દીપોત્સવીને ટાકણે મને મળેલી સાહિત્યસામગ્રીનો સ્વાદિષ્ટ એવો આ દુરસાગ્રવાદનો મે તમને પરિચય આપ્યો છે વ્ય વ્ય

લિ

“ વાચક ”

પત્રો માસિકો વહેલાં શરૂ થવા માટે

જનન્યુઆરીની પહેલી તારીખથી પોતાના પત્રો માસિકો શરૂ થઈ જ નામ એવી ઇચ્છા ધરાવનારા પુસ્તકાલયોએ, તેમના બજેટમાં સાધેલી લોકમદદ, સત્વરે પુસ્તકાલય સ. સ. મડળ લિ. ના કાર્યાલયમાં અત્યાગ્રથી જ મોકલવા વ્યવસ્થા કરવી, એને લગતી પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક સા. ની આ અકમા અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયેલી સૂચના સૌ મત્રી-અધિકારીઓ વાંચી અમલ કરવા વિનંતિ છે

પુસ્તકાલયોને મદદ *

સા. પુ. રમૂલપુર (તા. સિદ્ધપુર)ને રૂ. ૧૫) શેઠ ત્રિભોવનદાસ હુગરદામ મેતાવાળા, રૂ. ૬) શેઠ કર્ણદેવ અન્નરામદાસ ધિણેજવાળા, રૂ. ૫) પટેલ નાથુભાઈ અન્નરામ, રૂ. ૫) હાજી હમીદખાન ડોસમ હમીદ, રૂ. ૫) પ્રહલાદ કરશન ધાત્રી, રૂ. ૫) પીતામ્બર વીરચંદ ધાત્રી, રૂ. ૪) ગણપતનાથ વીરચંદ ધાત્રી, રૂ. ૪) કેશનનાથ વીરચંદ ધાત્રી, રૂ. ૪) મુલેમાન વધીજી તરફથી

સા. પુ. કરનાલી—વિદ્યાગૌરી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયને સ્વર્ગચર્ય રામાનંદ શિવાનંદ પડ્યાના સ્મરણાયે તેમના દીકરાઓ તરફથી રૂ. ૧૫-૪-૦

સા. પુ. દરબાદીઆ—(તા. ખેરાળ)ને ૫) શ્રી રીખવચંદ મોહનલાલ શાહ, ૫) શ્રી શંભુભાઈ ચેતદાસ પટેલ તરફથી.

વ. રા. પુ. મંડળ

મહાલ મડળ તરફ ગિટવાચનની પરીક્ષા—કામરેજ મહાલ પુ. મડળની છેલ્લી વાર્ષિક સભાએ શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા યોજવાનો ઠરાવ કર્યો હોય તેને માટે તા. ૧૫-૧-૪૭ નક્કી કરી છે પરીક્ષા માટે ગુજરાત વિદ્યાપીઠ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલુ ગામગોષ્ઠિ-૯ પુસ્તક નમૂદ કર્યું છે.

—કામરેજ મહાલ માટે યોજાતી આવી પરીક્ષા અંગે ઇનામ વહેંચણી માટે રૂ. ૧૦-૦-૦ ની રકમ મદાલના એક સદ્ગુરુચર્ય તરફથી રા. પુ. મડળને સુપ્રત થયેલી છે તેની યોગ્ય નોંધ લેવા પરીક્ષા મંજૂરના વ્યવસ્થાપકોને વિનંતિ

—ખીજા મહાલ મડળોને આદિયામાં યોગ્ય તે પગના ભગવા આગ્રહભરી ભલામણ

આજીવન સહાયક—મૂળ અમરેલીના વતની અને હાલ ધંધાથે જયપુરનિવાસી રામચંદ્ર શેઠશ્રી પ્રતાપરાય ગિ મહેતા વ. રા. પુ. મડળના આજીવન સહાયક બન્યા છે ત્રી પ્રતાપગાયબાઈ રા. પુ. મડળની કારેબારીના સભ્ય હોય પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં સારો રસ ધરાવે છે સ્તુત્ય

* રૂ. ૩) અને તેથી વધુ રકમ મેળવનાર પુસ્તકાલયોની રકમો આ યાદીમાં અપાઈ છે

સામગ્રિક શિક્ષણ

રચનાત્મક શિક્ષણ

પ્રાચીન કાળથી ભારતના પડિતો સમજતા હતા જ, કે શિક્ષણ રચનાત્મક હોવું જોઈએ એ વિચારતા વિના ભાગીય સંસ્કૃતિની બબ્બતા, અવિચલતા અને સરાકતતાનો સભવ જ કયાથી હોત ? એક પુરાણી ઉક્તિ પણ હતી શાસ્ત્રિનુ અધ્યયન કયાં પછી પણ પ્રરુપ મૂર્ખ રહી શકે, ને ક્રિયાવાન અને તે જ વિદ્વાન

પણ રચનાત્મક શિક્ષણ એટલે શું ? જેમાં છાત્ર પોતાની મેળે જ પોતાનો વિકાસ કરે એ ક્રિયાત્મક શિક્ષણ જેમાં પૂર્ણતાની સીડી ઉપર ચડતો છાત્ર જાતે જ રક્ષા મેળવે, પ્રત્યેક પૂર્ણતા માટે આટલી યોગ્યતા મેળવી સેવી જોઈએ

(૧) પૂર્ણતા, સ્વતંત્રતા ને કાર્યકુશળતા તરફ હું વધી રહ્યો છું એવો ભાવ મનમાં ઉત્પન્ન થઈ જવો જોઈએ

(૨) અધિકાધિક જીવ-પ્રેમ તથા ધ્યેય-પ્રાપ્તિ કરાવવાવાળી યોગ્યતા મળવી જોઈએ

(૩) માનવીય કુર્બળતા અને પ્રતેક્ષનોથી ઉપર જવાની શક્તિ સાપડવી જોઈએ.

(૪) જીવનના સ્વરૂપ અને ધ્યેય વિશે નિશ્ચય થઈ જવો જોઈએ.

શિક્ષણ જે છાત્રને પૂર્ણ બનાવનાર હોવાનું હોય તો તેને માટેની શ્રદ્ધા તેના મનમાં જોડી થવી જોઈએ. એટલે છાત્રમાં પણ કલાકારના ત્રણ ગુણ આનંદશીલ છે સામગ્રીનું જ્ઞાન, કાર્યદક્ષતા, ધ્યેયનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ.

પણ આજે પરિસ્થિતિ વિપરીત છે, વાતાવરણ અનનુકૂળ છે. જે સામગ્રીથી તેને કામ કરવાનું છે ને તેની પોતાની જ વૃત્તિ છે તેને વિષે તેને લેશમાત્ર પણ જ્ઞાન નથી. કાર્યદક્ષતાનું તો નામ નથી અને પાશ્વિમાત્મ વાદર-નકલની, આદત મુશ્કેલીઓ જોડી કરે છે. વિદ્યાર્થીને ખજર પણ નથી હોતી, કે એ શું કરવા માને છે ને તે જો જાણે છે તે ક્ષમાત્મક છે.

*

રચનાત્મક શિક્ષણ છાત્રને નિશ્ચિતતા, વૃત્તિ-વ્યવસ્થા અને કુશળ અધ્યાપકનું અનુસરણ કરવાની શક્તિ આપે રચનાત્મક શિક્ષણના આધારભૂત સિદ્ધાન્ત આટલા છે પ્રત્યેક મનુષ્યને પોતાનો વ્યક્તિગત પ્રકૃતિ હોય છે, વશપર પરાના, સમાજના ને દેશના સરકારમાંથી આ પ્રકૃતિનું ધડનર થયું હોય છે એટલે જ વાત છાત્રની વ્યક્તિગત પ્રકૃતિથી વિરુદ્ધ છે તે તેને શીખવો જ નહિ તકાષ અધ્યાપક કદ વ્યાયામ-શિક્ષક નથી-ન તો એ જમાદાર છે. એ પદ્ય-પ્રદર્શક બની શકે કે છાત્રની પ્રતિભાનું નેતૃત્વ કરી શકે એટલે છાત્રની વ્યક્તિગત

સેવામાં ક્ષામી મયા સાહિત્યના ઉપાસક બનીને ચૈતન્યપૂર્ણ સાહિત્યના સ્વરૂપની અનેક મનોવેધક વિશેષતાઓથી સુગ્રહ બનીને તેનું અનુકરણ કરવા લાગ્યા, અને કોઈ કોઈ વાર નકલ અસલ કરતાં પણ વધુ ખૂનસુરત બને છે પણ જીવનઉપાસકની વાંઘમય અભિવ્યક્તિમાં જે પ્રાણુશક્તિ પ્રગટ થાય છે, તે એમાં નથી હોતી.

લોકો કુરુણાપરિપૂર્ણ સાહિત્યને બાવથી વાગે છે, કેમકે એવા સાહિત્યમાં ભરેલા દર્દનું પ્રતિબિંબ દેખાય છે, પણ અસલી ચીજ તો જીવનને મૃદુ બનાવનારી કારુણ્યવૃત્તિ છે, અને નહિ કે તેને વ્યક્ત કરનારી પોત્તો પોત્તો સાહિત્યની સુકુમાર શૈલિ ઉદાત્ત સાહિત્ય ન્યારે ઉદાત્ત જીવનનો નીચોડ હોય છે, ત્યારે તેમાં જીવનની સુગ્રહ હોવા ઉપરાંત જીવનના આર્થતંત્રનું તેજ પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ છતાં સાહિત્યનું એક સ્વયંભૂ આકર્ષણ તો હોય છે જ. સરકારિતા અને પરાક્રમના શ્વસસ્વજ જે સાહિત્ય નિર્માણ થાય છે, તેમાં પોતાના ઉપાસકોમાં સરકારિતા અને પરાક્રમ ઉત્પન્ન કરનારી શક્તિ પણ હોય છે એથી કોઈ કોઈવાર જીવનવીર પોતાની સર્વોચ્ચ સેવા સાહિત્ય દ્વારા અર્પણ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે, અને પોતાની જીવનવિભૂતિ પ્રત્યક્ષ સેવા કે જીવનપ્રયોગ દ્વારા વ્યક્ત કરવાને બદલે પોતાની બધી ઉત્કટતા સાહિત્યમાં જ ભરી દે છે. આવા લોકો દેખાવમાં તો સાહિત્યસેવક જેવા માલૂમ પડે છે, પણ તેમની નિષ્ઠા સાહિત્ય તરફ નહિ પણ સાહિત્ય દ્વારા જીવન પ્રતિ હોય છે. સાહિત્ય તો તેમને માટે માત્ર એક સાધન હોય છે જે તેમને પૂજામાં આવે કે તમારી હૃદયસ્વામિની કોણ છે તો તેઓ કહેશે કે 'જીવનદેવી' કે જેની સેવા માટે તેમણે સાહિત્યને નિમગ્ન થઈ ક્યું' હોય છે.

*

સાહિત્યસેવા કરનારો એક જીનો પણ વર્ગ છે, જે સાહિત્યના રૂપ અને શબ્દને વધુ મહત્ત્વ આપે છે ભોજન કરતાં ભોજનકલાના તેઓ વધુ ઉપાસક હોય છે. હવે સમાજની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો આ બંને વર્ગોની આવશ્યકતા છે લોકોને સુવર્ણ જોઈએ છે, અને સાથેસાથ તેનું મૂલ્ય અને રૂપલાવણ્ય વધારનાર સુવર્ણકાર (સોની)ની પણ જરૂર છે. લોકોને માદેવ, લાવણ્ય, સુરત, અને સુગંધો ભરેલ ફૂલો પણ જોઈએ છીએ, તેમ જ બધાની સુદર માળાઓ ગૂંથનાર સુમનગુચ્છકારની પણ જરૂર છે પણ અસલી ચીજ તો સુવર્ણ છે, અને ફૂલ છે.

જે લોક જીવનસેવક છે, તેઓ માત્રી જેવા છે, અને જે લોકો કેવળ સાહિત્યકાર છે, તેઓ માલા ગૂંથનાર જેવા છે જીવનસેવક પોતાની પ્રેરણા સાહિત્યમાંથી ઘણી ઓછી લે છે સાહિત્યપ્રેમી હોવાને કારણે અને સાહિત્ય આરાધક હોવાને કારણે તે સાહિત્યનો આસ્વાદ અવશ્ય લેશે. સાહિત્યનું અધ્યયન પણ કરશે, પણ તેની સારી સમૃદ્ધિ તેને જીવનાનુભવમાંથી મળશે એકરીમ ગોર્કી સાહિત્યસ્વામી જરૂર હશે, પરંતુ તેની પાસચાળા તો આ વિશ્વવ્યાપી દારની વિદ્યાપીઠજ હતી, અને તેણે જે સાહિત્ય નિર્માણ કર્યું છે, તે જીવનના આકલન માટે, જીવનના સુધાર અને પરિવર્તન માટે દર્શન રચિતનાથ ઠાકુર કવિસમ્રાટ છે, શબ્દ-સુષ્ટિના વિદ્વાતા છે, તો પણ તેમની ઉપાસના તો જીવનદેવીની જ છે, સાહિત્ય દ્વારા તેમણે માનવજાતિના જીવનની ઉન્નતિની જ સાધના કરી છે.

ટેલરોય ડસના એક અપ્રતિમ સાહિત્યકાર થઈ ગયા પરંતુ તેમની હૃદયસ્વામિની સાહિત્યનક્ષમી નહોતી. આત્મપગાયણ જીવન એ તેમની શક્તિના ઉપારય દેવ હતા ।

પુરોષમાં રોમે રોવાનો અણતરી હવેનિદ પુરુષોમાં સતી હતી પરંતુ કાસના સાહિત્ય કારોએ તેમની ગણના સાહિત્યસેનીઓમાં કરવાનો ઇન્કાર કર્યો છે, તે ઉચિત જ ક્યુ છે.

વ્યાસ, વાલ્મીકિ, હોમર અને તોકગીતોના રચયિતા કેઈ વિદ્યાપીઠ કે પુસ્તકાલયમાં બેઠીને સાહિત્યનું અધ્યયન નહાતા કમવતા તેઓ તો પરિચીત હતા, અને ઘેર ઘેર ફરીને લોકજનગૃહિતા સંદેશવાહક બન્યા હતા.

જે હોદ્દા કેવળ સાહિત્યની ઉનાસના કરે છે, અને સાહિત્યના રૂપનાવસ્થાનુ અધ્યયન કરે છે, અને વિનાસશ્રદ્ધિ અર્થે સાહિત્યસમૃદ્ધિ કરે છે, તેઓ પોતપોતાના સ્થાન ઉપર રહીને બને કરે તેને કોઈ મના કરતું નથી પણ તેઓ સાહિત્યશ્રદ્ધિને ચૈતન્યપ્રદાન નથી કરી શકતા. કેમકે તેમની પાસે જીવનને ધૂપની મારક બાળદા માટેનો કોઈ દ્રિવ્ય સંદેશ (મિશન) નથી હોતો તેઓ એકલા થાય કે સગકંન કરે તો પણ જનતાનું પરરપર ગજન કંવા માટે અને પોતાની સાહિત્યકૃતિઓના આકાશન ત્રની ચર્ચા મટે

પરંતુ જે જીવનસેવક સાહિત્ય દ્વારા આરંભિત મનુન કે લોકસેવા કરવા ચાહે છે, તેઓ ભાષાશુદ્ધિ માટે લોકમતને જામત કરશે. સાહિત્યસેવા દ્વારા લોકમાનસમાં કેવું કેવું પરિવર્તન થશે તેની ચિંતા કરશે; અને જીવનશુદ્ધિ માટે દિનરાત ચિંતા કરશે. જે ભારતીય સંસ્કૃતિનો ગ્રાહ્ય તેનામાં પ્રગટ થશે તો તે અકિચન જાનીને જનતાની શ્રૂપદીએ શ્રૂપદીએ અટકીને લોકકલ્યાણનું સાહિત્ય ગણે, અને પગદમ, પ્રેમ અને પ્રયોગપરાયણતાના બીજ લોકોના હૃદયોમાં વાવશે. એ લોકો જેટલા સાહિત્યપુરીય હશે તેટલા જ લોકશુદ્ધીય પથ હશે. પછી ભાષા તેમની કિકરી કેમ ન બને ?

સાહિત્ય તો જીવનસૂર્યના ઉપાસકોની હાયાગ્રામ છે, તેઓ સૂર્યની તરફ આવી વધતા રહેશે અને હાયા સદાય તેની પાછળ પાછળ જતી હોય છે *

वनस्पति धीनुं ज्ञेयम्

વનસ્પતિ પોતે તો હમેશા સારી જ છે. જેમકે, રૂઝ, ફૂલ, બાથ અને પાને પશુ તે જ્યારે બીજી વસ્તુનું સ્થાન લે છે, ત્યારે ઝેરી બને છે તે થી નથી, ન થઇ શકે જ્યારે જ્યારે ત્યારે હું પોકારીને કહીશ કે, હવે (અસલ) થીની કંઈ જરૂર નથી. થી કે માખણ કોઈ પશુ જનવરના દૂધમાથી જે એપડવાળો પદાર્થ નીકળે છે, તે છે. વનસ્પતિ તેન, થી કે માખણને નામે અથવા રૂપમા વેચાય, તે હિંદુસ્તાનને દહો દેવા જેવું છે હિંદના કે માખણને નામે અથવા રૂપમા વેચાય, તે હિંદુસ્તાનને દહો દેવા જેવું છે હિંદના વેપારીઓનો ધર્મ છે કે, કોઈ પશુ પ્રકારે થીનું નામ કે રૂપ જ આપી કોઈ પશુ જાતનું તેલ અથવા પદાર્થ ન વેચે કોઈ સરકારે એમ કરવું ન જોઈએ, કરવા દેવું ન જોઈએ હિંદુસ્તાનના કરાડો લોકોને નથી દૂધ મળતું, નથી થી કે માખણ મળતું, ચરે છાગ પશુ નથી મળતી પરિણામ એ આવે છે કે પ્રજા મરે છે, નિ સત્ત્વ બને છે

—મહાત્મા ગાંધીજી

* “युगान्तर”ना हीपोत्सवी अंकमायी

દેશ પરના અનેક આક્રમણો અને ચડાઈઓનો મૂંગી સાક્ષી સમો

ખૈબર ધાટ

એ આ પ્રદેશ છે કે જેની ધરતી રાષ્ટ્રીય દિગ્દર્શક પર અનેક વિદેશી આક્રમકો ચડી આવ્યા હતા. મોટે ભાગે એમાના ફેટલાક પોતાના વતન પાછા ફર્યા હતા અને પાછા ફરીને તેમણે ભારતની બબ્બતા ને અઢગક સ પત્તિની નજ વાતો ત્યાથી પ્રસારવી હતી તેના પરિણામે, ત્યાંથી ટોળા ને ટોળા આવી પહોંચ્યાં હતા. આ છે વાયવ્ય (ઉત્તર-પશ્ચિમ) સરહદનો પ્રદેશ એ તે એ એક આક્રમકના હસ્તક કાયમનો પડયો ત્યારે જ એ આક્રમણ પ્રવાહનો પણ અત અવાચો. આ પ્રદેશ પણ વર્તમાન ઇતિહાસમા પણ મહત્વની ભૂમિકા ભજવી છે અને એના પરની અકુશ મૂંઝાને તો બ્રિટિશરોને પુર્વમાનુ તેનું સામાન્ય સાચ વનાની ફરજ પાડેલી અધ્યાન વિગ્રહ તે આના સચોટ પુરાવારૂપ છે

આ પછી શાંતિના તબક્કામા આ પ્રદેશ પસાર થઈ રહ્યો છે. ભૂતકાલિન વિમલો ત્યાં આજે બંધ કર સ્વપ્ના સમા ભાસે છે. આજ તબક્કામા નેતાજી સુભાષચંદ્ર ૧૯૪૧ ના નાન્યુઆરીમા બેલ્ગમરી રીને શુભ થયા, તેથી પણ તેને ઐતિહાસિક અમત્ય મળી ચૂકી છે. હુનિયાબરના સૌથી વધુ સુરક્ષિત એવા (આ પ્રદેશમા આવેલ) ખૈબરધાટમાં થકને તે દિગ્દર્શાથી છટક્યા નથી એવું કોણ કયા આધારે કહી શકે ?

*

*

*

આજના મત્રયુગમા ૫ દેશના સીમાડા પર અઢીપખ ઊમેશ' આ ધાટ દેશરક્ષાનું ભગીરથ કાર્ય બજાવે છે. એટલું જ નહિ, ઉત્તર સરહદનો દરિયાના કિનારાથી માંડી છેક ઉત્તર દિમાચ્ચ સગીનો પહાડી પ્રદેશ કુદસ્તરચિત મહાન દિવાલ સમો બની ગયો છે આ અમેદ અને વિકટ માર્ગો પ્રદેશના દારો કે જે ગણે તે, આવેલ ધાટો છે આ ધાટોમા ખૈબર મુખ્ય છે બ્રિટિશરોને બાદ કરતાં હિંદ પર ચડી આવેલ પ્રત્યેક વિધર્મી સમૂહ આ માર્ગે થકનેજ દેશમાં પ્રવેશ કરી ચક્રો છે બ્રિટિશરોના આગમન બાદ તેના સુરક્ષણ માટે થએલી પાકી વ્યવસ્થા, ભૂમિસર્જે ચક્રાક્રમે ખાળવા યોગ્યએલી બ્રિટિશરોની દુરદેહી નીતિના પ્રતિક સરખી છે, એટલું જ નહિ, એ કાળના શાસકોમાં આ પ્રજના જેવી દુરદેશી નીતિ હોત તો આક્રમણો અને વિગ્રહથી ખરડાયેલ એ કાળની તવારીખ કંઈ જુદી જ લખાઈ હોત.

ચાલીસ સદીઓનાં વચાણા વહી ગયા એ વાતને, કે ન્યારે આમાના એક ધાટમાં થકને એક દેખાવડી ચામડીવાળા પ્રજાએ હિંદમા પ્રવેશ કયો હતો પોતાના ધર્મ અને પોતાના રીતરિવાજોને દેશબરમા નર્મદા સુધીમા જેટલે અને તેટલે દૂર પ્રસારવવાની એમની નીતિ હતી. આ પ્રજા આજે ઇન્ડો આર્ષનના નામે જાણખાય છે અને હિંદ પગના એ નીચી પ્રથમ આક્રમકો હતા. એ જ રસ્તે ડેરીઅસની નેતાગીરી હેઠળ ઇરાન દેશના વતનીઓ ઇન્ડસનો ખીણપ્રદેશ અને સિંધ જીતવા ચડી આવેલા ઉપવા પ્રદેશમા થક મહાન સિંક-દરનું સરકર ચડી આવેલું સફેદ પ્રજા ઇરાનનો ભૂમિકા તરીકે ઉપયોગ કરીને ઉત્તર દિગ્દર્શ

પર પ્રભુત્વ જમાવવા ઉત્તર ખેંચરખાટના માર્ગે દેશમાં ઘૂસેલા, પણ તેમના બંધને તો વટલાઇને આજેય રજપૂત જાતિમાં બળી ગયેલા મળી આવે છે.

આ પછી સુરિતમ આક્રમકોની વાત લખ્યે તો મહમદ ગઝની, તૈમૂર અને પહેલો મોગલ સમ્રાટ બાબર, નાદિરશાહ વગેરે પણ આ માર્ગે જ હિંદમાં આવેલા.

આ પછી પા સદી પૂર્વે થયેલ આક્રમણપ્રયાસની વાત તાજ કરીએ. ૧૯૧૯ માં આવેલ પ્રયાસ અમાનુદાત્તે ઠરેલ અને તે પણ મા વાટ દ્વારા જ 'લો'ડીકાટલ એમનું આ મટેનું નિધાન હવું', પણ હતાવળને કારણે ત્યાં જ અતિમ સામનો કરીને તેમને પાછા હવું પડેલું.

*

*

*

આટલે સુધી રાજકીય લશ્કરી દૃષ્ટિએ આપણે ખેંચરખાટનું મૂલ્ય હવે જોઇએ એનું વ્યવહાર અને વ્યાપાર માર્ગ તરીકે શું મૂલ્ય છે તે મહિએ થયા, વેપારી વણઝારો આ રાહ જ પસાર થાય છે રખડુ-ટોળાઓએ શાણપણ વાપરી વૂટાફાટને બદલે આ વણઝારો પાસેથી જાણત ઉધરાવવાનો રાહ લીધો, એવું જ નહિ આના બદલામાં તેનું રક્ષણ કરવાની જવાબદારી પણ તેઓએ લીધી.

જમરૂદ, અથી મરહૂદ, શાગઈ, લેડીકાટલ, ખાગ અને અફઘાન સરહદના બીજા સ્થાનોએ ગેરીસન-ટુકડીઓ સહિતના ફિલ્સ બાધનાગા આવેલા હોવાથી આજે તો એકએક વણઝાર ત્યાં થઈને પસાર થાય છે ખેંચર ૨૦ માઇલ લાંબો ધાટ છે. આથી આ ઉપરાંત બધી મોટી સંખ્યામાં ખાસદારો પણ રોકવામાં આવ્યા છે.

આજે તો પુરાણી ઠાળના ખાડા ટેકરાવાળા માર્ગોને બદલે પહેલા વર્ગની કહી શકાય એવી સડક ને સારો એવો ઉટ-માર્ગ ત્યાં છે પેશાવરથી સરહદ લગી ધાટમાર્ગે દોડતી રેલવે છે તે તો જુદી આ પણ બ્રિટિશરોની રાજકીય લીધેલિટનું પરિણામ છે કારણકે આવા સુદર વ્યવહારમાર્ગોથી સકટસમયે ગમે તે ધડીએ ને ટૂંક મુદતમાં લશ્કર મોકલી શકાય.

*

*

*

અફઘાન પહેરેગીરો ન્યાં ચોતીસે કલાક ખડા છે તેવો એક અંતરાય માર્ગમાં જીભો કરાયો છે એની પેને પાર અણચાગ્યાં સેકડો વાર દૂર અફઘાન બ્રીગેડીઅરનું પત્થરનું મકાન આવેલું છે.

ખેંચરખાટના મુખ્ય ભાગને વીંટળાઈ વળતી ટેકરીઓ કે જે દરેક બાબુથી દૂરની ક્ષિતિજ બાબુએ દેખાય છે તે ત્યાંના એકાદ સૌથી હિચા કુંગરા પરથી કરાયેલા અનયો-કનમાં સાવ નાની ધૂળ-ઢગલીઓ જેવી દેખાય છે એનો પશિમે કોહ કુંગરાઓની હારમાળા ખડી છે, ન્યારે પૂર્વમાં ચીત્રાલનો અને દક્ષિણમાં ખુદ ખેંચરખાટની કે ન્યાંથી દૂરસુદર બધી દૃષ્ટિ કરતા પેશાવરના મેદાનની ઝાણી થાય છે લેડીકાટલના મેદાનને તેની આરપાર પહેતી કાળૂવ નદી તો ઉત્તર દિશા બધી દૃષ્ટિ માડતાં જાયે આપણે જિલા છોએ ત્યાં જ

છે એમ લાગે છે એની પેટે પાર આવેલા છે, હિંદુકુશ અને તેથી થ દૂર પામીરની જીવ્ય પર્વતમાળાઓ.

*

*

*

ઘાટથી સુગંધિત સરહદ હિંદભરમાં સૌથી ગંધકુ પ્રજાઓનો વિસ્તાર છે, અને શાણી બ્રિટિશ સરકારે પણ તેને અકુશમા રાખવા સુવર્ણ અને સત્રી-અકુશની કમીના નથી રાખી બ્રિટિશ લશ્કર માટે સરહદ તો તાલીમનું મેદાન છે અને રાજકીય હેતુએ પણ ત્યાં અકુશ રાખવાની બ્રિટિશ રાજ માટે જરૂર છે ન્યારે બદાગની દુનિયા સમક્ષ તો કહેવાય છે કે આ રમળતી ટોળાઓ કાયમી લડતી અધડતી જ જેવામા આવે છે અને તેઓ વચ્ચેની ધુલા તરીકે જ બ્રિટિશ સત્તા ત્યાં બિરાજી છે.

હા, હમણા હમણાથી આ લોકોને સુધારવા માટે પ્રવાસી ટુકડીઓ મોકલાય છે ખર્ચ, પણ એ તો આ માટેનો ઉપરચોટિયો પ્રયાસ છે, સહહેતુનો પુરાવો નહિ ૧૯૪૭ માં આવી ૨૬ મોટી ટુકડીઓ ત્યાં ગઈ હતી.

હવે આપણે ખમ્મર અને બીજા ઘાટો પરના બ્રિટિશ કાશુની ભીતરમાં જોઈએ

એક જણને બીજા વિરુદ્ધ ઈસ્કેરી મુકાય છે પછી એમાંથી ગેરસમજ જીભી કરાય છે, એક ટોળા અને બીજા ટોળા વચ્ચે. પરિણામે ન્યારે અધડો જન્મે છે ત્યારે આમાંથી બ્રિટિશ-માખાપ સિવાય શાંતિ સ્થાપવાની કોની મગદુર છે.

વળી જો તેઓ શાંતિપૂર્વક જીવન માળતા હોય તો ધનની મુકી પહોળા કરીને પણ અધડો ઉભો કરાય છે અને આ પછી તો પ્રચારના વાળ અને બકુશના ધણધણાટ શરૂ થઈ જાય છે આ લોકો દલીલોને બદલે ગોળાઓથી જ માને એવો પ્રચાર પણ પોતાના ગ્રાણ્યપણ સાબીત કરવા આ પછી શરૂ થાય છે.

ન્યારે વારતવમા આ ટોળામાના ડોઈ માણસ સાથે ગાદ સપર્કમા આવ્યો હોય તો એટલી હદ સુધી કહેવા તત્પર થશે કે આ લોકોના જેવી ઉદાર દીલની પ્રજા તેણે ક્યાં જોઈ નથી બ્રિટનની રાજકીય ચેતરજમા આ ભલાદીલના આક્રમીઓ બિચારા નાહકનું પ્યાદુ બની જાય છે શ્રી અબ્દુલ કયુમ સમા માજી ગમ્મવાદીએ એમના એક પ્રશ્નમાં સાચું જ લખ્યું છે કે “ સગદ પ્રાત જેવો લોકચાહીના વિકાસ માટે દેશભરમાં બીજો કોઈ પ્રદેશ જ નથી ”

અને તે આજ સગદ હતી, ન્યા રૂસી ધાડા ધસી આવવાનાં બધા કર ચમણા બ્રિટિશ સત્તા, યુદ્ધના એ મધ્યાહ્ન કાળે ધોળા દિવસે જોઈ રહી હતી આ કારણથી બ્રિટિશરોને અફઘાનિસ્તાન માટે ઉપયોગી શાસક ખરે છે પણ દેશ હવે સક્રાંતિમાળના સીમાડે આવી પુગ્યો છે ત્યારે સગદનું, મુખ્યત્વે ખમ્મરનું ભાવિ ખૂબ પક્ષટાએને પામશે. અતઃ હિંદ માત્રાન્યવાદી મુરહોવાણું નહિ હોય માટે *

* “ યુગાન્તર ” ના એક અકમાથી

વનસ્પતિ-ધીના પોષક તત્ત્વની ખામીઓ

સૈદ્ધાન્તિક દૃષ્ટિએ વનસ્પતિ ધીને મિનના કાચા તેલથી વધારે પોષક ઇરાનીને તેને તેલને બદલે વાપરવાનું કહેવામા આવે છે, પરંતુ વાસ્તવિક રીતે તેનો શુદ્ધ ધીની જગ્યાએ જ ઉપયોગ થાય એ દિશામા પ્રયત્ન કરવામા આવે છે, કારણ કે શુદ્ધ ધી પ્રાપ્ત કરવું જ મુશ્કેલ છે અને તેથી જ તો વનસ્પતિ ધીનાં કારખાનાઓને ઉત્તેજન મળ્યું અને જેનું વેચાણ કૂદકે ને બૂસકે વધવા માંડ્યું એવી વાત પ્રચલિત કરવામા આવે છે કે જ્યારે બેળ-સેળવાળું જ ધી ખરીદવું પડે છે ત્યારે શુદ્ધ ધીની કિંમત શા માટે ચૂકવવી ? સીધેસીધું વનસ્પતિ ધી જ શા માટે ન લેવું ? પરંતુ આ તો તેમની ઝીક ચાલ છે પહેલા દગો થઈ શકે એવી વ્યવસ્થા કરવી અને પછી કહેવું કે ભાઈ, આવું બનાવટી ધી ખરીદવા કરતાં સીધું વનસ્પતિ ધી જ વાપરોને ! એટલું પણ જાણે પૂરતું ન હોય તેમ તે સોઝો વનસ્પતિ ધી અસથી ધીથી પ્રથમ દૃષ્ટિએ જ જુદું પગખાઈ આવે એવી બનાવટ કરવાનો પણ વિરોધ કરે છે ! કારણ કે આમ થાય તો તેમના માહકોમા મેટા ઘટાડો થાય તેમ છે અને તેથી તો તેઓ ધીનું સ્વરૂપ છોડી દેતા હસીજી તૈયાર થતા નથી જો તેઓ શુદ્ધ ધીને વનસ્પતિ ધી કરતા અડિપાતુ ગણતા હેય અને તેમ ન ગણવાને કરુ જ કારણ નથી, તો પછી તેમણે શુદ્ધ ધીના માગમા આવી રીતે અવરોધો બીજા કરતાં ઉચિત નથી. વનસ્પતિ ધીથી તદ્દન જુદું પડી આવે એવું બનાવવું તે જ બેળસેળ અટકાવવાનો ઉત્તમ ઉપાય છે આ બાબતમા સરકારે પણ સખતાઈ કરવી આવશ્યક છે.

ગાંધી

તેલ શુદ્ધ કરવાથી જેવી રીતે તેનો સડો દૂર થાય છે તેમ તેની ગાંધી પણ બિડી છે, આ નિર્ગન્ધીકરણનો પ્રયોગ કહેવાય છે અને તેઓ અભિમાનપૂર્વક એવો દાવો કરે છે કે આ પ્રયોગથી તેલની ગંધે તેવી તેજ વાસ પણ દૂર કરી શકાય છે. તેલની વિશિષ્ટ વાસ દૂર કરવી એ ઢાઈ સારી વસ્તુ નથી મોઢક મેઢેક વિનાનું શુભાચ એ શુભાચ ન જ કહેવાય ખાવાની ચીજોમા પણ ગંધ રહિત પદાર્થો આપણે વધારે પસંદ નથી કરતા. એખાને પણ તેની સુગન્ધ ઉપરથી પારખી ખરીદાય છે, તે પછું સુધ્ધા વિના ન ખરીદવાની લોકોની આદત હોય છે તેલની અમુક વિશિષ્ટ ગંધથી તો તે વધારે પસંદ પડે છે અને તે વગર તો તેની ખરી મજા જ મારી જાય અજસીના તેપમા એક જાતની તેજ ગંધ રહેતી છે, અને સરસીઆમા તો એથી પણ અધિક તીખી મડેક હોય છે જે લોકોને તેન ખાવાનો અભ્યાસ નથી તેના લોકોને કદાચ તેની પ્રત્યે ઘૃણા હોય પરંતુ જે લોક નિમજ્જિત તેલ ખાવા ટેવાયેલા છે તેમને તો તેના વિના ચલાવવું ખરેખર મુશ્કેલ થઈ પડે છે જ્યારે વસ્તુસ્થિતિ આ પ્રમાણે છે ત્યારે તેતોને નિર્ગંધ કરવા એ તદ્દન અર્થ વમરડું છે અને તે બાબતમા અભિમાન લેવું એ તો નરી ચૂર્ણતા જ છે, પરંતુ સ્થાપિત દિન-વાળાઓ અનિષ્ટોને દિતાવદ ગણાવવાની કનાથી સારી પેઠે માહિતગાર છે

પોષકતાની પરીક્ષા

‘હવે વનસ્પતિ ધીની બહુ ગવાયેલી પોષકતા તપાસીએ. આ બાબતમાં જેટલું’

સાહિત્ય ઉપલબ્ધ છે તે ઉપરથી એમ જણાય છે કે ધાણીનું તાજું તેજ વનસ્પતિ ધીની સરખામણીમાં થણું જ વધારે પાયક છે અને તેથી રવમાવિક રીતે જ વનસ્પતિ ધી એક ખનાવટી જ પદાર્થ છે અને માનવશરીરને તે ખાસ ઉપયોગી ન હોય તેના ધણેા મોટા ભાગ તો જેમનો તેમ શરીરમાંથી બહાર નીકળી જાય છે હાઇડ્રોજનેશનની ક્રિયાથી થતાં પશ્ચિમોની સમજ પડવાથી એ વાત વધારે સ્પષ્ટતાથી સમજી શકાયે.

૧. સ્ટીયરિક ગિનસરાઇડ (steric glyceride)ની માત્રા વધી જાય છે અને ઓતેષક ગિનસરાઇડની માત્રા કમતી થાય છે.

૨. ઓતેષક એસિડનો અમુક ભાગ આઈસો ઓતેષક એસિડમાં ફેરવાય જાય છે કે જેનું દ્રવ્ય બિંદુ (Melting point) (૪૫ ડીગ્રી ઓતેષક એસિડના દ્રવ્ય બિંદુ (૧૪ ડીગ્રી)થી થણું હોય છે.

આ બન્ને ખામતોથી તેજની પાયકતા પર નીચેની અસર પડે છે. માનવ પાયક થત્રને સ્ટીયરિક એસિડ સેચ્યુરેટેડ ગિનસરાઇડસ પચાવવામાં ઓતેષક એસિડ, અને સેચ્યુરેટેડ ગિનસરાઇડસથી વધારે થમ પડે છે. એની જ રીતે ઓતેષક એસિડ ગિનસરાઇડનું સ્ટીયરિક એસિડ ગિનસરાઇડમાં પરિવર્તન થતાં તેનની પોષકતા ઘટતી જાય છે આ બદલાયેલુ સ્વરૂપ શરીરના અવયવોને બહુ બારણ થાય છે અને તેથી તેના મોટા ભાગ શરીરમાંથી જેમનો તેમ પાચન થયા વિના જ નીકળી જાય છે

વળી આઈસો ઓતેષક એસિડ પાચાવવાનું તો ઓતેષક એસિડથી પણ વધારે કુશળ છે, કારણ કે તેનું દ્રવ્યબિંદુ હોય હોય છે આથી હાઇડ્રોજનેશનથી જે ફેરફાર થાય છે તે ખાનારને તો નુકસાનકારક જ હોય છે

આમ થવાથી વનસ્પતિ ધીની ખનાવટની પોષકતા વધવાને મદદે થટે છે, અને તેમ જોઈ તો વધતી તો નથી જ, તો આ સધળી ચૂકી, મહેનત અને સમય એની પાછળ રોકવામાં આવે છે તેથી અતે તો સમાજને નુકસાન જ થાય. પરંતુ એ જાણીતી હકીકત છે કે તેલની મિત અને વનસ્પતિ ધીનું કારખાનું એક બીજને પૂરક છે અને એકને બીજથી અલગ પાડી શકાય નહિ મિલમાં તેલ પિસાવવું તે ધીની ખનાવટની અર્ધા ક્રિયા જ, કારણ કે આ તેન તો જસદી સગ્વા માટે છે.

માચી ઉન્નતિ

દમેશા એવી ફનીલ આગળ ધગવામાં આવે છે કે જીવનધારણ બિંદુ લાવવા માટે આપણે વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધિઓનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ કરવો જોઈએ અમના અચાત્ર માટે તથા ઉત્પાદન વધાવવાને સાફ યત્રેનો ઉપયોગ આવશ્યક મનાય છે અને કદાચ યત્રથી અનિવાર્ય રીતે આવી પડતી સામાજિક દાનિને લીધે જે તેનો ઉપયોગ બંધ કરવામાં આવે તો વિજ્ઞાનની સિદ્ધિઓને ઠોકરે માર્યાનો આક્ષેપ કરવામાં આવે છે પણ જરા વિચારવું તો જોઈએ ને કે વિજ્ઞાન એ શુ ચીજ છે કે વિજ્ઞાનની ઉન્નતિના ઇતિહાસમાં દમેશા યાત્રિકતાનો દરજ્જો પોષકતાથી બિંધે જ રહ્યો છે ધણી સમય સુધી યાત્રિકતાએ

શાસન ચલાવ્યું. અને તેમાંથી જે સોપણનીતિ બહાર આવી તેને માનવસુદ્ધિની સફળતા તરીકે બિરદાવવામાં આવી પણ પછી વિજ્ઞાનની નવી નવી શાખાઓ પ્રચલિત થવા માંડી. પોષકતા, શારીરિક સ્વચ્છતા, ગ્રાણીવિજ્ઞાન વગેરે વિષયોમાં થયેલી શોધખોળ દ્વારા મશીનથી માનવવસ્તુખને જે જે ફાનિ પહોંચે છે તે વાત શોધના ખ્યાલમાં આવવા લાગી ચોખ્ખા પોલીશ કરવાની મિલ યાંત્રિક કારીગરોએ બિંબી કરી તો વિજ્ઞાને બતાવ્યું કે આ બતના પોલીશ કરેલા ચોખ્ખા તો નુકસાનકારક છે અહીં તો આપણે ફક્ત તેતનો જ વિચાર કરવાનો છે તેતની મિન એ ખરેખર યાંત્રિક જ્ઞાનની અદ્ભુત ઉત્પત્તિ છે, પરંતુ તેમાંથી નીપજતું તેલ પોષક તત્ત્વમાં બીતરતું જ હોય છે પરંતુ તે દુરુષ્ટ છુપાવવાને માટે તેલને શુદ્ધ કરવાનું એક મહાન કાળખાનું બીજું કરવું પડ્યું પણ તેમાંથી જે પદાર્થ બન્યો તે તો લાણીના તાગ તેતનો મુકામનો તો કરી શકે એવો નજ રહ્યો, તમે કયું વિજ્ઞાન માનશો ? યાંત્રિક કે પોષક ? જો તમે પોષકતાને અધિક મૂલ્યવાન ગણતા હો તો પછી અમે વિજ્ઞાનની ઉન્નતિમાં અવરોધો ઊભા કરીએ છીએ એ કહેવું બરાબર છે ? યત્નના જ્ઞાન દ્વારા થોડી કળા બનાવવામાં આવી એટલે શું નુકસાન વહોરીને પણ તેનો ઉપયોગ કરવો આવશ્યક છે ? અને શું તો જ તમે અમને વૈજ્ઞાનિક ભૂમિકાવાળા તરીકે સ્વીકારશો ? જરા ધીરજ ધરી, વિચાર કરી ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ પારખી લેવાનો પ્રયત્ન કરો.

[આમલોભ પત્રિકા]

જે. પી. મટેલ

દૂધ દહોવામાં રખાવી બેઠતી કાળજી

આપણા ખોરાકમાં અગત્યનો પદાર્થ દૂધ છે, આ દૂધ બેકાળજીથી દહોવાથી તે આરોગ્યદાયક થવાને બદલે રોગી થાય છે અને લગતી નીચેની ત્રિમત જાણવા જેવી છે

“ રાષ્ટ્રની તદુરસ્તી દૂધવાળા પશુને દોહવાની રીતો અને દૂધના ઉત્પાદનમાં લેવાની કાળજી પરજ અવનમે છે જો દૂધને તદુરસ્તીને પ્રતિકૂળ થઈ પડે એવા વાતાવરણમાં દોહવામાં આવે તો પોષણ આપવાને બદલે જાહેર તદુરસ્તીને નુકસાનજ પહોંચાડે છે દૂધની સ્વચ્છતાનો આધાર દોહવાના સમય દરમિયાન લીધેલી કાળજી પરજ રહેતો છે, કાળજી કે દોહવાના સમય દરમિયાન જ તેમાં વિધાતક તત્ત્વો પગપેસારો કરી શકે છે આપણા દેશની આબોહવા ગરમ હોવાને કારણે અને અવરજનરના સાનોની ઉણપને પરિણામે જો દૂધને આખો દિવસ સારુ રાખવું હોય તો દોહવાના વખત દરમિયાન તેમાં તદુરસ્તીને વિધાતક થતા તત્ત્વો પ્રવેશ ન કરે એવી કાળજી રાખવી જોઈએ

દૂધજ કદાચ આપણા બીજા ખોરાક કરતા વધારે રોગવાહક છે તેથી આપણુ દૂધ તદુરસ્ત દૂધાળા દોરતું છે દોહવાની ક્રિયા નિયમસર કરવામાં આવી છે અને આપણને તે સ્વચ્છ વાસણમાં પુર પાડવામાં આવે છે વગેરે બાજતો તરફ ધ્યાન આપવું જરૂરી છે. ”

આવૃત્તા માસની કાર્યદિશા

- ૧ આ નવા વર્ષે તમે તમારા પુસ્તકાલયના વાચકો વધારવા આજથી પ્રયાસ કરો, વિદ્યાર્થીઓને તેમની કક્ષા પ્રમાણે વચન આપો. ગામમાં જહેનોમાં પુસ્તકોનો પ્રચાર કરો.
- ૨ પુસ્તકવાચન વધે તે માટે દરેક ક્ષણે એક સુવક વાચક દ્વારા ક્ષણીઆના લેખેમાં જાગૃતિ આવે તેવી રીતે એકાદ સારા પુસ્તકનું વાચન મોટેથી કરાવવા પ્રયાસ કરો.
- ૩ મજૂર થયેલા અઢાળે મળે એટલે પાવતીઓ, ધોરણ પ્રમાણે સહીઓ કરી પુસ્તકાલય ખાતામાં તુર્ત મોકલી આપો અને લોકમદદના નાણા પુ સ મ. મ ડળમાં મોકલો. કેઈ પણ પુસ્તકાલયને મજૂર કરેલી મદદથી વધારે મદદ આપી શકાય તેમ નથી તેની નોંધ લેશો.
- ૪ ત્રિમાસી નિવેદનો જૂથમ ડળો પોતાના જૂથના પુસ્તકાલયમાંથી મ ગાવી એકુણાઈ કરી મોકલે જરૂર પડે સભા બોલાવી હકીકત એકત્રિત કરવા તજવીજ કરશો.
- ૫ તમારા પુસ્તકાલયમાં ઠરાવ છુક, વાધાપત્રકની ચોપડી, ઊઠી ગયેલાં બાળકોની ચાઢી, વાચકનોંધવહી ન રાખી હોય તો આજે જ આ પત્રકો બાધી તમારૂં કામ વ્યવસ્થિત કરો. આ ખામી હજીયે સુધરતી નથી તે માટે રા. મહાલ શાળા ધિક્કારીઓ ધ્યાન આપશે એવી વિનંતિ છે.
- ૬ નીચેના પુસ્તકોનું વાચન તેને લાયક વાચકોમાં કરાવો, “આહાર અને પોષણ, માડૂ ગામડું, આમોદોગ પ્રવૃત્તિ, ઇન્દુને પત્રો, કન્યાને પત્રો, ગીતાધર્મ, જગતના ઇતિહાસનું રેખાદર્શન, ખ. ૧-૨, શાસ્ત્રમેવક ગોખલો.” આ બધા પ્રકાશનો નવજીવન પ્રકાશન મદિરના છે. તમારે ત્યાં ન હોય તો વસાવો.

મન્યમર્તી પુસ્તકાલય

માર્ગજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નં. ૩ સને ૧૯૪૬-૪૭

વિષય

લોકમહત્તની રકમ પુસ્તકાલય સ સ મહત્તમાં મોકલવા બાબત

રાજ્યના સાંજનિક પુસ્તકાલયોના માટે સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૬ સુધીના આવેના અદાજ-
૦ પત્રો નાણાની સવડ અને મળેજો અતુમાગ ગઈ સાન મુજમ મજૂર કરવામા આવેના છે.
કામના બારણુને શીમે કદાચ તે મોકલના વિવન ચાલ તો પછુ ગયા વર્ષ જેટલી જ સરકાર
પચાપત મદદ મજૂર થઈ છે એમ સમજી જે ને પુસ્તકાલયે લોકમહત્તની રકમ જેટલી ઊભી
કરી હશે અને અદાજમા જાણીની હશે તેટલી બધી રકમ પુસ્તકાલય સડાયક સડકારી
મહત્તના મોકલવા તજવીજ કરવી હારજી, જીતપત્રો ખાને રકમ વધારે હશે તો તેમાંથી ખર્ચ
થવાનો છે તારીખ ૩૦ નવેમ્બર સુધીમા જેની લોકમદદ જમા થશે તેના પત્રો જાન્યુઆરીથી
રાફ થશે

માટે સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૬ પછી જેમના તકથી અદાજો આ પા હશે તે નાણાની
સવડ હશે તો જ મજૂર કરવામા આવશે સપ્ટેમ્બર સુધીમા મોકલેલા અદાજો નવેમ્બર
આખર સુધીમા ન મળે તો અમારા તરફ દર પદર દિવસે હથરાણી કરતી.

અદાજ મજૂર થઈ મળે એટલે રૂબરૂમા કે પત્ર દ્વારા રકમ વધાવવાની માગણી ન
કરવા પુસ્તકાલયોના મત્રીઓને આમદજમરી વિનન કરવામા આવે છે તેવી માગણી
આવશે તો અમારે નજીટકે તે નકારવી પડશે અને દફતરે કરવી પડશે

વડોદરા
તા ૭-૧૧-૪૬

ઉ. મો પટેલ
અ અધ્યક્ષ

જાહેરાત અંક ૨ સને ૧૯૪૬-૪૭

વિષય

વડોદરા રાજ્યનાં સાંજનિક પુસ્તકાલયોના મકાનો માટે ગામ મહત્તની રકમો
પુસ્તકાલય ખાતામાં જમા છે તેની પુસ્તકાલય વાર ચાલી માટે
જુલાઈ ૧૯૪૬ આખર સુધીની

અ અંક પુસ્તકાલયનું નામ ગામ મહત્ત	અ અંક પુસ્તકાલયનું નામ ગામ મહત્ત
૧ આમળી (તા નવસારી) ૧૦૦૦-૦-૦	૫ કુરાલ (તા પાદરા) ૧૦૦૦-૦-૦
૨ ધસડ (તા કલોલ) ૬૦૦-૧૨-૦	૬ કલોડા (તા. સિદ્ધપુર) ૧૦૦૦-૦-૦
૩ ઊંઝા (મહિલા)(સિદ્ધપુર) ૨૦૦૦-૦-૦	૭ કાચરાલ (તા. વાપોડીયા) ૧૦૦૧-૦-૦
૪ કાચા (તા. વિસનગર) ૧૦૦૧-૦-૦	૮ કમાણી (તા વિસનગર) ૧૦૦૧-૦-૦

૬ કાળજી (તા. સિદ્ધપુર)	૧૫૦૦-૦-૦	૩૮ બ્રાહ્મજીવાડા (તા. ચાણુરમા)	૧૦૦૧-૦-૦
૧૦ ખરોડ (તા. વિળપુર)	૧૦૦૦-૦-૦	૩૯ બોડેલી (તા. સ. ખેડા)	૧૦૦૦-૦-૦
૧૧ મુળ (તા. વિસનગર)	૧૦૦૧-૦-૦	૪૦ મજુસર (તા. સાવલી)	૨૦૦૦-૦-૦
૧૨ ચૌરદા (તા. ઠરજી)	૧૦૦૧-૦-૦	૪૧ માયોસજી (તા. વિળપુર)	૧૦૦૧-૦-૦
૧૩ પાણી (તા. વડોદરા)	૧૧૫-૦-૦	૪૨ મોદેરા (તા. ચાણુરમા)	૧૦૦૧-૦-૦
૧૪ હડીચારડા (તા. મહેસાણા)	૧૨૦૧-૦-૦	૪૩ મરોલી (તા. નવસારી)	૧૦૦૦-૦-૦
૧૫ જોડીજીવા (તા. બાદરજી)	૧૦૦૦-૦-૦	૪૪ મુળપુર (તા. પાદરા)	૧૦૦૦-૧-૦
૧૬ જાગણ (તા. પાટણી)	૧૦૦૦-૦-૦	૪૫ મોરડા (તા. પેટલાદ)	૧૦૦૦-૦-૦
૧૭ જાગણ (તા. મહેસાણા)	૫૦૦૦-૦-૦	૪૬ મોટા બાકીયા (તા. અમરેલી)	૧૦૦૦-૦-૦
૧૮ કુઠાવ (તા. સિદ્ધપુર)	૧૦૦૦-૦-૦	૪૭ મવાતજ (તા. પેટલાદ)	૧૦૦૧-૦-૦
૧૯ ડબોડા (તા. ડબોડા)	૧૦૦૦-૦-૦	૪૮ મરોલી (તા. હથેમામ)	૧૦૦૧-૦-૦
૨૦ ડબોડા (તા. પાદરા)	૧૦૦૦-૦-૦	૪૯ રજાપુર (તા. ઠરજી)	૭૦૧-૦-૦
૨૧ ડામળા (તા. વિળપુર)	૧૦૦૦-૦-૦	૫૦ વેમાર (તા. ઠરજી)	૧-૦-૦
૨૨ ડોડીવાડા (તા. ચાણુરમા)	૧૦૦૧-૦-૦	૫૧ વિળપુર (મહિલા)	૩૦૦-૦-૦
૨૩ ડુલી (તા. વમસાણા)	૧૦૦૦-૦-૦	૫૨ વાવ (તા. ઠામરજી)	૧૦૦૦-૦-૦
૨૪ દિવેર (તા. દિનેર)	૧૦૦૦-૦-૦	૫૩ વાલમ (મહિલા) વિસનગર	૧૦૦૦-૦-૦
૨૫ દરગમ (તા. વડોદરા)	૧૦૦૦-૦-૦	૫૪ ઠામપુરા (તા. ઠામરજી)	૧૦૦૦-૦-૦
૨૬ દેજીપ (તા. વિસનગર)	૧૦૦૧-૦-૦	૫૫ સિદ્ધપુર (મહિલા)	૨૦૦૦-૦-૦
૨૭ દાસજી (તા. સિદ્ધપુર)	૧૦૦૧-૦-૦	૫૬ મોળ (તા. ઠેલોલ)	૧૦૦૦-૦-૦
૨૮ ધાવટ (તા. ઠરજી)	૬૯૦-૦-૦	૫૭ મુદરજી (તા. પેટલાદ)	૧૦૦૦-૦-૦
૨૯ ધાવજી (તા. બાદરજી)	૧૦૦૦-૦-૦	૫૮ સોણના (તા. પેટલાદ)	૨૦૦૦-૦-૦
૩૦ ધાવજી (તા. ઠેલોલ)	૧૦૦૦-૧-૦	૫૯ સોળજીવા (તા. પાદરા)	૧૦૦૦-૦-૦
૩૧ પેટલાદ (મહિલા)	૩૦૦૦-૦-૦	૬૦ સામેત્રા (તા. મહેસાણા)	૧૦૦૦-૦-૦
૩૨ પુદગામ (તા. વિસનગર)	૧૦૦૧-૦-૦	૬૧ સીમત્રા (તા. ઠરજી)	૧૦૦૦-૦-૦
૩૩ પાગમોત્રા (તા. ઠામરજી)	૧૦૦૧-૦-૦	૬૨ સુદરપુર (તા. વિળપુર)	૧૦૦૦-૦-૦
૩૪ પુમરા (તા. વિળપુર)	૨૦૦૧-૦-૦	૬૩ સરસીયા (તા. ધારી)	૧૦૦૦-૦-૦
૩૫ પીરગામ (તા. બાદરજી)	૧૦૦૦-૦-૦	૬૪ સુલીયા (તા. ખેરાજી)	૧૦૦૦-૦-૦
૩૬ પાલસાણા (મહિલા)	૨૦૦૦-૦-૦	૬૫ સરસાપુર (તા. વિળપુર)	૧૦૦૧-૦-૦
૩૭ પાલસા (તા. ચાણુરમા)	૭૦૨-૦-૦		

કુલ જોડેર ૭૩૮૨૫-૧૩૦

વડોદરા
તા. ૧૦-૧૦-૪૬ }

૬ ન. વાકે

મ. સં. પરચોક્કર
અ. મહાનીલ જ્યારવાપા

વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો સાટે વાલામણ મરવાનાં આવેલાં
પુસ્તકોની યાદી નં. ૧ સને ૧૯૪૬-૪૭

ક્રમાંક	પુસ્તકનું નામ	લેખક-અકાશક થા મ પાઠક	મૂલ્ય
૧	અખાન દજના પત્રો	સરતુ સા વ કાપોલપ	૧-૪-૦
૨	સાહસકથાઓ	" "	૦-૧૦-૦
૩	રામકૃષ્ણ વાર્તાલાપ	" "	૦-૬-૦
૪	ગાન અને કર્મ	" "	૦-૩-૦
૫	મથુરતનમાળા	" "	૦-૫-૦
૬	કુમારોની પ્રવાસકથા	મનુભાઈ બેળાણી	૦ ૧૫-૦
૭	આપણા ઠરપુરખા	પુરાતન શુચ	૧-૦-૦
૮	આપણા આંધીછ	"	૪-૬-૦
૯	હિંદુ નાણાતત્ત્વ	જયલક્ષ્મણ ક. મહેતા	૩-૦-૦
૧૦	ગાનયોગી ચક્રબાહ	તૈકુલાલ શ્રી દાકર	૨-૪-૦
૧૧	બગેશપ્રવેશ	છાત્રુભાઈ સુધાર	૩-૦-૦
૧૨	પરપોટા	નયુભાઈ	૨-૦-૦
૧૩	મામાનુ ધર કેટલે ?	ચ બવાનીશ કર ન કવિ	૩-૦-૦
૧૪	રનેહ અને સમર્પણ	ચીમતી સમ્ભવતી દેવી	૫-૮-૦
૧૫	બગવાન પરશુરામ	કનૈયાલાલ મા સુનશી	૧-૪-૦
૧૬	મિયા ફરુકી	જીવરામ બેળી	૨-૮-૦
૧૭	તપોભૂમિ બદરી-દેશ	નાનજીભાઈ કા મહેતા	૩-૦-૦
૧૮	આનંદધર	બેકાર	૩-૦-૦
૧૯	વિલોપન	કવેરચંદ્ર બેળાણી	૨-૮-૦
૨૦	મહાકવિ કાલિદાસની વાર્તાઓ	પ્રકાશચંદ્ર રાવલ	૦-૧૨-૦
૨૧	ચપડી ધૂળ	કવેરચંદ્ર બેળાણી	૩-૦-૦
૨૨	આપણુ બાધવરાટ . ચીન	જીવજીવાલ ચાપાનેરિયા	૧-૮-૦
૨૩	ગાંધીજીની સાન્નિધ્યમાં	પુરાતન શુચ	૨-૮-૦
૨૪	નિસર્ગોપચારતું જીવનદર્શન	મમજીલાલ એન્જીનિયર	૪-૦-૦
૨૫	બજુકતી બાળા	સમુભાઈ અમીન	૨-૮-૦
૨૬	નાના હતા ત્યારે	ડૉ હરિપ્રસાદ દેસાઈ	૧-૮-૦
૨૭	બાલભારત	પ્રફુલ્લ મા દાકર	૦-૬-૦
૨૮	બકતરાજ કનુમાન	અનુ સુનીલાન રા શેલત	૦-૮-૦
૨૯	સુવર્ણધુગ	કનૈયાલાલ મા સુનશી	૩-૮-૦
૩૦	પારકા ધરની લક્ષ્મી	જયભિષ્ણુ	૦-૬-૦
૩૧	જમનાલાલજી	ધનસ્યામદાસ ખીરલા	૦-૬-૦
૩૨	વિદ્યાથી શ્રીધમપ્રવૃત્તિ	મનનભાઈ પ્ર દેસાઈ	૨૫-૦-૦
૩૩	સુમન સારથિ	જયાવતી પ્રાણુલાલ	

૩૪ ગુજરાતી કેપ્ટન, સદ્મી	દયાનંદર બ. કવિ	૨-૦-૦
૩૫ શ્રીકાન્ત ગેય પત્ર	શતધર દત્ત	૩-૮-૦
૩૬ આધુનિક ભારત	નરણવન પ્ર મહિ	૬-૦-૦
૩૭ હિન્દુસ્તાની ગુજરાતી કોપ	"	૪-૦-૦
૩૮ ગુજરાતનું ધડતર	શ્રી રમણલાલ વ દેસાઈ	૩-૦-૦
૩૯ શ્રીમતી અરુણા અસફઅલી	સુરેશ ગાધી	૨-૦-૦
૪૦ પુષ્પાન્નલિ	મગલજી ઉદવજી	૧-૮-૦
૪૧ માનવ અર્થશાસ્ત્ર	નરહરિ દા પરીખ	૬-૦-૦
૪૨ વિજયાવદ્ધમી પડિત	શ્રી સુરેશ ગાધી	૩-૦-૦
૪૩ દાદીમાનું વૈદુ	મોહનલાલ ધામી	૬-૧૨-૦
૪૪ ભિમિ અને વિચાર	શ્રી રમણલાલ વ દેસાઈ	૧-૦-૦
૪૫ આત્મચરિત્રના અથવા આશ્રમી કેળવણી	જગતરામ દવે	૪-૮-૦
૪૬ નાનસેન	મૂળશંકર મો. ભટ્ટ	૧-૪-૦
૪૭ આપણો સામરસેનિક	મહેન્દ્ર મેઘાણી	૩-૦-૦
૪૮ કુમારોની પ્રવાસકથા	મનુભાઈ મેઘાણી	૧-૮-૦
૪૯ અરેશર શેઠવાળ	રતન રૂ માર્શલ	૨-૦-૦

વડોદરા

તા ૧૧-૧૧-૮૬ }

(વધુ યાદી આવતા અંકે)

ઉ મો. પટેલ

અ વ્યવસ્થાપક

“ પુસ્તકાલય ” માસિકમા છપાતી જા. ખ ના

સુધારેલા નવા ભાવો

જુલાઈ ૧૯૪૫ ના અંકથી “ પુસ્તકાલય ” માં છપાતી જા. ખ. ના ભાવો હવે પછી ફેરફાર ન થાય ત્યાં સુધી નીચે પ્રમાણે રહેશે.—

	૧૨ માસ	૬ માસ	૩ માસ	એક માસ
એક પેજ	રૂ. ૭૨	રૂ. ૪૫	રૂ. ૩૦	રૂ. ૧૧
અધુ પેજ	” ૪૫	” ૩૦	” ૧૮	” ૭
કવરપેજ ૩ થી	” ૬૦	” ૭૨	” ૩૩	” ૧૨
” ૪ થી	” ૧૨૦	” ૮૪	” ૩૬	” ૫૧

૧ જા ખ ના ઉપરના દરો સાફ છે. તેમાં કાંઈ વળતર કાપી આપવામા આવતું નથી

૨ જા ખ ના નાણા અગાઉથી જ લેવામા આવે છે.

૩. જાદલા (Jirrobahago) મા જા. ખ છાપવાનું ધોરણ બ ધ છે, માટે તે વિવે કૃપા કરી કોઈએ પૂછપરછ કરવા તરફી લેવી નહિ.

૪. કોઈપણ જા ખ લેવી યા ન લેવી તે વ્યવસ્થાપકના નિર્ણય પર રહેશે.

૫. જા ખ નું લખાણ મોકલતી વખતે સદર જા. ખ ટેટલો વખત છાપવી છે તે અવશ્ય જણાવવું

૬. રિડિંગ મેટરમા જા. ખ. છાપવામા આવતી નથી.

વધુ વિગત માટે લખો— વ્યવસ્થાપક, ‘ પુસ્તકાલય ’ માસિક
ચો. જો નં. ૧૦, —વડોદરા.

જેમના હાથ પર કદીય બાધ્યની જરૂર પડતી જ નથી
તે હાસ્ય રસના બહુતા લેખક : 'બેકાર'નું
અનોખું હાસ્ય સર્જન બહાર પડ્યું છે

આ નં દ ઘ ર

જેવું નામ છે તેવું જ આનંદનું ધામ છે. આ હાસ્યમય નવલિકાસંગ્રહ
જન્મના જોગીઓને પણ હસવાની ગેરંટી આપે છે. દળદાર પુસ્તક
બડા કાગળ, પૃષ્ઠ ૨૪૦ છતાં મૂલ્ય ફક્ત ત્રણ રૂપિયા.

આ જ લેખકનાં બીજાં હાસ્યરસિક પુસ્તકો

સનમની શોધમાં ૩-૦-૦ રમતા રામ ૨-૮-૦

હાસ્ય મંઝીલ ૩-૦-૦ અક્કલના ખાં ૨-૮-૦

: : કલમ ચાબુક ૧-૮-૦ : :

શિષ્ટ અને સંસ્કારી અન્ય નવા પુસ્તકો

હાથની ભાષા	૬-૪-૦	ચરફવાળી (રમણલાલ સોની)	૨-૦-૦
શક્તિવર્ધક આસનો	૩-૦-૦	ભાતાસી (,)	૨-૮-૦
બલૂન પ્રવાસ (જુલેવન)	૩-૦-૦	સોહાગર ત (,)	૩-૦-૦
કૃષ્ણકાન્ત વિલ(બકિમબાબુ)	૨-૮-૦	વિજયા (ચરફબાબુ)	૨-૮-૦
દુર્ગેશન કિની (,)	૩-૦-૦	પ્રણયયજ્ઞ (સામાજિક)	૨-૮-૦
મોક્ષદા (નિરૂપમાદેવી)	૩-૦-૦	કરમની કહાણી (,)	૪-૦-૦
મિલન, (નાચયજ્ઞબાબુ)	૩-૦-૦	મુક્તિ (કાન્તિકારી)	૧-૮-૦
વારસદાર (,)	૩-૦-૦	માધવી (ટાગોર)	૧-૮-૦
પતિમંદિર (,)	૧-૧૨-૦	ડિટેક્ટીવ પ્રભાત	૩-૦-૦
હિંદી હાર્મોનિયમ ટીચર	૩-૮-૦	ઉદ્ધૃતિપિ પરિચય	૦-૮-૦

શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય છુસેલર્સ ટાવર શેઠ,
પબ્લીશર્સ : મુરત

નવા જ ગ્રંથો

ભગવાન ચાણક્ય

રૂ. ૨-૮-૦૦ પાકું પૂઠું

દરતમેળાપના લેખક શ્રી મહુલાલ દેસાઈ બી એ મીય' વચનો પ્રાચીન ઇતિહાસ અને ભગવાન ચાણક્યની કૃતીતિનુ અદ્ભુત આ લેખન સચોટ ગેલીમા કયું છે.

'પછ નો દાવનળ

રૂ. ૪) પાકું પૂઠું

શ્રી ચંદ્રભાઈ ઠા ભટ્ટે આ મહા અયની કથની વીરતા ચરતી, કેમુડા લઠાળતી, શીય' પ્રેરતી, હેવાને કપાવતી કયમે ગુજરાતે કની દિ વાચ્યુ' હોય તેવી ગેલીમા આલેખ્યુ છે
શ્રી રામરાય મુનશી

રજની

૪) કિં. રૂ. ૪) પાકું પૂઠું

હદામ વિચારમેળીથી વિભૂષિત રજની એકલીસમી સદીનુ અદ્ભુત ચિત્ર 'ચિરતન' આજ સમસા ખડું કરે છે

ભભૂકતી જનાળા

કિંગત રૂ. ૪) પાકું પૂઠું

શ્રી રામભાઈ અમીને સમર્થ સાહિત્યકાર શ્રી રામનારાયણ વિ પાઠકની પ્રેરતાવના સાથે, સને ૧૯૪૨ ની લોકકાલિને જનતાએ કેવી રીતે મુર્તિંગત કરી તે નવલકથાર્થે સુદર ચેલીમા રલૂ કરી છે

કાન્તિ-નાદ

શ્રી દિવ્યાનંદ કિંમત રૂ. ૩)

શ્રી. દિવ્યાનંદ નાટ્યલેખક તરીકે જાણીતા છે-તેઓ કાન્તિની ભૂમિકાને હૃદય આધ્યાત્મિક દક્ષાએ જેથી નય છે લેખક પોતાની ભાવના-જાતી-જેશીલી કલમે નવલકથાને એક પ્રપર નિબંધરૂપે આલેખે છે લેખકનું મહાસ કથા-વસ્તુને એટલી જાપથી એટલી સચોટતાથી રલૂ કરે છે કે વાચક તેમાં અંત પર્વત ધસડાઈ નય છે " પ્રભુધુ "ને એક જ અસિપ્રાય બસ છે

પ્રેમળ જ્યોત

કિમત રૂ. ૨૫

શ્રી મુરલી ઠાકુર પ્રગતિશાળી યુવાન લેખક છે એમણે આ મધમા રાહેરી અને આમછાનને સ્પર્શતા અનેક પ્રશ્નોની દ્રષ્ટી વાતારી છે છલાવટ કરી છે

આશીર્વાદ

કિમત રૂ. ૨)

સને ૧૯૨૧ ના રાષ્ટ્રિય જીવાળને મૂલે કરતી-સમાજના એક અદ્ભુત કોયડાને ઉઠેલતી નવલ-કથા મહાત્મા ગાંધીજીના જીવન સિદ્ધાંતને રમેરમમા વણી લેનાર સિંધી સેવક જોનારાને રમ્ય ગુજરાતી ચેલીમા રલૂ કરી છે

ખીજ પુસ્તકો માટે

પ્રાર્થસ લીસ્ટ મંગાવો

શ્રી. ઈન્દ્ર વસાવડા, શ્રી દિવ્યાનંદ

શ્રી બંદિમચંદ્ર રચિત

ત્રણ પાખડી	૩-૦	રાજલક્ષ્મી	૪-૦
ચંદ્રા	૩-૦	ચંદ્રિવી	૩-૮
પ્રયાણ	૩-૦	કુદન	૩-૮
ગંગાના નીર	૩-૦	ચાચીલમ	૩-૮
પ્રીતમની પ્યાસ	૧-૮	સોલાગણ	૪-૦
ચોગી કોણ ?	૧-૮	નિરીમંધા	૨-૮
ઈશ્વરનુ ખૂન	૨-૪	રૂપા	૨-૮
		ત્રણ હેયાં	૨-૮

તમારો ઓર્ડર તુરત જ નોંધાવી દે.

નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, ભદ્ર . અમદાવાદ

બાલવિનોદનું બાલસાહિત્ય

બાલકો માટે સર્વોત્તમ છે.

ભારતભાર ચિત્રોવાળા, પાંચથી પંદર વર્ષનાં બાલકો માટેનાં
નીચેનાં પુસ્તકો વિના કોઈ પણ પુસ્તકાલય અધુરું છે

“ પુસ્તકાલયમાં વધુ વાચકો તો ગામનાં ઉછરતાં બાલકો અને
જુવાનો હશે તેમ જ પ્રૌઢશિક્ષણપ્રવૃત્તિના પરિણામે નવાં વાચતાં
શીખેલાં પ્રૌઢો માટેનાં પુસ્તકોનો પણ તમારે વિચાર કરવાનો છે. આ
બાળકોમાં બાળકો અને પ્રૌઢો સરળતાથી વાંચી શકે એવી નાની સરળ
ભાષામાં અને મોટા અક્ષરે જ્ઞાન આપે એવી પુસ્તિકાઓ પ્રગટ થઈ
હોય તે લક્ષમાં લેતા જાણે અને એમને માટેનાં પુસ્તકો વસાવવાનું
રહે ચૂકતા ”

‘ પુસ્તકાલય ’ના તરફની જુલાઈ ૧૯૪૩ ના અંકમાંની આ સૂચના
ધ્યાનમાં રાખો અને તમારા પુસ્તકાલયમાં બાલવિનોદનાં પ્રકાશનો વસાવો.

બાલવિનોદનો બાબાસેંટ [પાંચથી છ વર્ષના બાળકો માટે] બેથી
પાંચ રૂબાં છાપેલા ૨૫૦ ચિત્રોવાળા ૩ પુસ્તકો અક્ષરમાળા,
શબ્દમાળા, તે અંકગણના... .. રૂ. ૧-૨-૦
બાલવિનોદ અંથાવલિ [છથી સાત વર્ષના બાળકો માટે] બે રૂબાં
મોટા અક્ષરે છાપેલા ૧૨૦ ચિત્રોવાળા ૪ પુસ્તકો સંગીતસાહી,
ચિત્રલેખા, તથા દીકરા તે અધેરી નગરી... .. રૂ. ૧-૮-૦
બાલવિનોદમાલા [સાતથી દસ વર્ષના બાળકો માટે] ૭૦૦ ચિત્રો
તે ૧૫૦૦ પાનના વાચનવાળા ૪૨ મનોહર પુસ્તકો બે સુદર બોક્સમાં રૂ. ૧૧-૮-૦
ત્રીજા સેટનાં ગ્રાંથ પુસ્તકો ૧૦૦ ચિત્રો ૨૨૫ પાનાનું વાચન... .. રૂ. ૨-૦-૦
અથાક બાલપુસ્તકમાળા [દસથી પંદર વર્ષના બાળકો માટે] ૧૧૦૦
ચિત્રો તે ૪૦૦૦ પાનના રસિક વાચનવાળા ૯૨ વિવિધ વિષયોના
પુસ્તકો નવ સુદર બોક્સમાં..... રૂ. ૩૧-૮-૦

બાલવિનોદ કાર્યાલય : ૧૪૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : [મુંબઈ-૨]

માપળધીને લઈ પુસ્તક અગ્રાધ્ય થાય તે
પહેલાં તમારી નકલ મેળવી લેશો

નવલ-નાટકો

ઉલ્હાસી આંખ (નવલકથા)	શ્રી. ગણેશદાસ લા. પંડ્યા	૪-૦-૦
આશા (તુરમનેમની નવલ)	શારદાપ્રસાદ વર્મા	૧-૪-૦
વનવનની વેલી	" "	૧-૦-૦
દુર્ગારામ મહેતાજી (નાટકો)	" "	૧-૮-૦
વહેમી	સ્વ. શ્રી. વ્યોમેશચંદ્ર પાઠકજી	૦-૮-૦
તરંગ	શ્રી. મોહનલાલ દવે	૧-૮-૦

ખાલ-કિશોર-કુમાર સાહિત્ય

દેવદાસ-લક્ષ્મી ૧-૧૨ (પાઠ) (સચિત્ર)	શારદાપ્રસાદ વર્મા	૪-૮-૦
દેવદાસ-લક્ષ્મી ૧-૧૨ (છટી)	" "	૪-૦-૦
અમર મહાજનો—મુસોલિની	" "	૦-૪-૦
વર્તમાન યુગના વિધાયકો	" (બીજી આબૃત્તિ)	૧-૮-૦

પુરાણનાં પાત્રો

શ્રી રામચંદ્ર-શ્રીકૃષ્ણ	" "	૨૨૬ના ૦-૮-૦
સીતા-હનુમાન-કુવેરકુમાર	" "	૦-૨-૦
ઉપનિષદોની વાતો	" "	૦-૧૦-૦
પાકાં સાથે છ ખંધિલાં પુસ્તકાલયઆબૃત્તિ	" "	૨-૪-૦
નીરપૂજા	શ્રી. મોહનલાલ દવે	૧-૮-૦

કાવ્યો

મુક્તિના રાસ (બીજી આબૃત્તિ)	જ્યોત્સ્નાબેન શુક્લ	૦-૮-૦
રાતરાણી	ચંદ્રિકા પાઠકજી	૧-૦-૦
ખાલરંગના	જયમનબેન પાઠકજી	૦-૮-૦
તેજછાયા	" "	૧-૪-૦
મંદિરને પગથિયે	શારદાપ્રસાદ વર્મા	૦-૮-૦
ભાવનામુષ્ટિ	શ્રી. વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદી	૦-૧૨-૦
અંતરને આવારે	અ. પંડ્યાલાલ બ્યાસ	૧-૮-૦
ઉપામા ગોશલાં	" "	૧-૪-૦

નિખંધો-વિવેચનો

પરાગ	સ્વ. શ્રી. વ્યોમેશચંદ્ર પાઠકજી	૧-૦-૦
સમાજનાં મૂળ	" "	૧-૦-૦
વિવેચન	શ્રી. મોહનલાલ પા. દવે	૧-૮-૦
કાવ્યકળા	" "	૧-૮-૦
સાહિત્યકળા	" "	૧-૦-૦
સંસ્કાર	" "	૧-૮-૦

... લખો ::

યુગાંતર કાર્યાલય, ગાંધીપુરા, સુરત.

શિષ્ટ અને સંસ્કારી વાચન

વરવહુ અમે	(હૃદય ગમ નવલકથા)	૩-૦
ધૂધવતાં પૂર	(સત્તાવીસ લાક્ષણિક વાર્તાઓ)	૪-૮
પરાજીત પ્રેમ	(દર્દીબરી દિલચ્છપ વાર્તાઓ)	૩-૦
ભોજ અને કાલિદાસ	(હાસ્ય અને હાજરજવાબીની વાર્તાઓ)	૪-૮
દ્વિદલ	(ચૌદ ચોટદાર સામાજિક વાર્તાઓ)	૨-૮
સામુજી	(ચોવીસ હાસ્યરસિક વાર્તાઓ)	૧-૮
પૃથુરાજ ચૌહાણ અને ચંદ બરદાસી (સચિત્ર ઐતિ. વાર્તા)		૨-૮
ગૂજરાતની જૂની વાર્તાઓ	(" " ")	૨-૦
સરી જતુ સૂરત	(હાસ્યરસિક નાટક)	૧-૪
બરઘોડો	(બ્રહ્મત્રીત્વનું નાટક)	૧-૪
રંગવીકા	(વિવિધ હાસ્યલેખકોની કૃતિઓનું મિશ્રણ)	૦-૧૪
જગતપ્રેરણા	(સ્વ ન્હાનાલાલ કવિનું ઉદ્દત્ત નાટક)	૩-૦
રાષ્ટ્રિકા	(રાષ્ટ્રપ્રેમનાં પ્રેરક ગીતો) શ્રી. ખખરદાર કૃત	૨-૮
કેત્યાણિકા	(ભાવવાહી લજનો ને ગીતો)	૨-૦
અજં'પાની માધુરી	(દર્દીબર્યાં ગીતો)	૧-૦
પ્રેમધનુષ્ય	(સળગ પ્રણયકાવ્ય)	૧-૦
પ્રેકટીકસ સાધકોલો	(હિપ્પોલીટમ, મેસ્મેરીઝમ વગેરે)	૩-૮
હુન્નર રત્નાકર	(અનેક ઉપયોગી નુસખાઓ)	૧-૪
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા	(સરળ ટીકા ૮૦૦ પાનાં)	૨-૮
મહાભારત	(અઢાર પર્વોનું સંપૂર્ણ ભાષાન્તર)	૨૦-૦
નવગ્રહવિધિ અને પાર્થિવ પૂજન	(શુજરાતીમાં)	૧-૦
સતી સમાજ	(પ્રેરક જીવનચરિત્રો)	૨-૦

એન. એમ. ત્રિપાઠી લિ. , પુસ્તકલેક્ષ, પ્રિન્સેસસ્કીડ
પંડીશર્મ સુ. બ. ઈ. ૨

ગુજરાતના લોકપ્રિય રાષ્ટ્રીય દૈનિક અને સાપ્તાહિક

પ્રભાત અને નવસૌરાષ્ટ્ર

તંત્રી : કલેલભાઈ કોઠારી

વડોદરા રાજ્યના ગામેગામના ખગર, ગુજરાતના ઠોઠપણુ પત્ર કરતાં લખા મોટા પ્રમાણમાં 'પ્રભાત' અને 'નવસૌરાષ્ટ્ર' માં નિયમિત આપવામાં આવે છે.

'પ્રભાત' માં 'સંદેશ', 'ગુજરાત સમાચાર', 'જન્મભૂમિ', 'વંદે માતરમ્' દૈનિકોની જરાબર ટેલીગ્રિન્ટર દ્વારા ફેટર અને જો, પી ના છેલ્લામાં છેલ્લા તાર સમાચારો અને ખાસ વેપાર સમાચારો આપવામાં આવે છે.

'નવસૌરાષ્ટ્ર' રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિએ દેશના અને દેશી રાજ્યોના સજ્જતા પ્રત્નોની નિંદર ચર્ચા સમૃદ્ધ અને વાંચનસામગ્રી માટે ગુજરાતભરમાં અચૂક અગ્રસથાન ધરાવે છે.

'પ્રભાત' 'નું' વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩૪

'નવસૌરાષ્ટ્ર' 'નું' વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૮

વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયો માટે

'પ્રભાત' 'નું' વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩૦

'નવસૌરાષ્ટ્ર' 'નું' વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૮

જન્મે પત્રોના એક વર્ષ માટે સાથે ગ્રાહક ચૂકવે રૂ. ૩૬

જન્મેના સચુક્ત વાર્ષિક ગ્રાહકને દિવાળી અંક અને લેટ પુસ્તક જન્મે લેટ

આપવામાં આવશે

ગામેગામ ઉદાર શરતોથી એજન્સીઓ આપવાની છે.

શરતો અને નમૂનાની નકલ માટે લખો

વ્યવસ્થાપક

પ્રભાત - નવસૌરાષ્ટ્ર, મીરજાપુર રોડ, અમદાવાદ

વડોદરા શાખા ઉંચી ચોળ, રાજમહેલ રોડ પાસે

વાંચનાલયની શોભા રૂપ પ્રકાશનો

એ સુંદર નવલિકા સંગ્રહ

ગામને આંધે

દેવરા કર મહેતા

મામના લોકોના વિચારો, એમની મર્યાદાઓ, અને બહોળપો અને ત્યાંના નરનારના ઉમંગો રજૂ કરતી સત્તર નવલિકાઓ

કીંમત રૂ. ૩-૮-૦

પૂર્વજ્ઞાના પાપે

ગુણવંતરાય આચાર્ય

સામાજિક પ્રશ્નો પર વેધક પ્રકાર પાઠતી સુંદર અને હૃદયપ્રાપ્ત નવલિકાઓના સંગ્રહ. (ખીજી આવૃત્તિ)

કીંમત રૂ. ૩-૮-૦

જાગસાહિત્યસમ્રાટ

સૌરિન્દ્ર બાબુનું

સામાજિક નવલ સાહિત્ય

ગુલત્યાગ ૩-૦

શુકત પંજી ૩-૮

લાલ માટીનો રસ્તો ૩-૮

નિરૂપમા ૩-૦

નારી ૩-૦

અસ્પીકાર ૪-૦

— છપાય છે —

પ્રેયસી — દરદી

માયા — પાપાણુ

બાળ અને સુકિતની

પ્રજ્વલકથા

રૂપકાશા

પૂર્વાર્ધ-ઉત્તરાર્ધ

ભારતવર્ષની સર્વશ્રેષ્ઠ

સુંદરી

મગધ સમ્રાટની અનુપમ

રાજનર્તકી

આર્થ સ્મૃતિભદ્રની પ્રેરણાદાયી

ત્રિયસી

ઈતિહાસના સુવર્ણકાલીન યુગની

બાળ અને સુકિતની રસભરપૂર

ઐતિહાસિક કથા

ખીજી આવૃત્તિ .

કીંમત રૂ. ૫-૧-૦

ગુણવંતરાય આચાર્ય

નિવેદિતા ૪-૦

કેરી કિતાબ ૨-૮

કેળુ ગુનેગાર ૧-૮

નિરાદ વજ્રો ૧-૮

અસ્માંબના ૩-૧૨

પૂર્વજ્ઞાના પાપે ૩-૮

મગધો નેલે ૩-૦

બોલીયા બેશી

હાસ્ય સાહિત્ય

આનંદનાં આધ ૪-૦

કસકસાદ ૪-૦

સુખ મલકાદ ૪-૦

ન્યમ વિનોદ ૩-૮

માંડાનો મવારો ૪-૦

અન્ય પ્રકાશનો

વિકાસ

૩) સૃષ્ટિવાદ ને ઈશ્વર ૩)

નયના

૪) નંદિતા ૧૥

ઉરઠાઈ

૨૥ શામધણી ૨૥

સહારે

૨૥ ટકારે ૩)

કાંતિની ઝાલરી

૩) પ્રથમ આપાદ ૩૥

વિજેતા

૨) ખિડ ૧૥

તાત્યારાવલુ તાવીજ

૧૥ લુલંદ બચાવનાં મુ' ૨૥

પ્રિયતમા

૧) આપણુ જર ૫)

અદરધકુમાર

૪૥ સ્વતંત્ર ભારત ૬)

મારા વિના નહિ ચાલે

૧) પ્રહાસ્યર્થમીમાંસા ૩૥

રાજરાણી

૩) તપોભંગ ૩)

મમતા

૩) પદ્મિની ૧૥

અદરધ માનવી

૩૥ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગ ૨૥

નારીપૂજા

૨૥ અવની પર આધાર ૨૥

નવયુગ પુસ્તક ભંડાર :

રાજકોટ :

ચુકસેલસું
પંજીશર્ક

: કાઠિયાવાડ

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. ૧૦ બે. નં. ૧૦, વડોદરા.

બહાર પડેલ છે

પાટણપતિ જયસિંહદેવના વૃદ્ધત્વ
કાળની રાજધિરાજના સમય પછી
આગળ વધતી ઐતિહાસિક
નવલકથા

રાજરોષ

લેખક : જેઠાલાલ ત્રિવેદી

પૃષ્ઠ ૧૮૪, પાકું બાઇન્ડીંગ

શ્રી ત્રણુ : ૮. બ પાંચ આના.

સિદ્ધરાજ મહારાજની ઉત્તરાવસ્થામાં
નાગરમત્રી દાદા મહામાત્ય પદે હતા
ત્રિભુવનપાળ સોલકીના પુત્ર કુમારપાળ
ઉપર મહારાજની આખ લાગ્યે બની હતી,
એમ પ્રત્યેક જણાવે છે રાજરોષની જ્વાળા-
માથી બચવા દેશવટે નીકળેલા કુમારપાળ સોલ-
કીના ગુપ્ત બમણની અનેક રોમાંચક કથા.
કાકભટ્ટને પણ ચોચાળ ભૂમિકા મળી છે.

★

અન્ય નવાં પુસ્તકો

નિરજના [નિરૂપમાદેવી]	૪-૮-૦૦
મારું ઘર [સ્ત્રી ઉપયોગી]	૬-૦-૦૦
દિલના ડાખ [સામાજિક]	૨-૮-૦૦
અણહીલવાહનો ગુવરાજ	૪-૮-૦૦
લખો :—	

જીવનલાલ અમરશી મહેતા

પીરમયા રોડ, અમદાવાદ

નવાં પુસ્તકો

ધ્રુવક બોધ્યું નીરુ દેશાઈ ૨-૪
['૪૨ની લોકશાંતિને આલેખતી અદ્ભુત
નવલકથા]

વૃજરાણી સ્વ. પ્રેમચંદ્ર ૩-૮
[સ્વ. પ્રેમચંદ્રની તદ્દન નવી સામાજિક
નવલકથા]

પ્રેમ-પ્રતિજ્ઞા " ૨-૮

અન્નાતા સુ વ. શાહ ૧-૮
[સાક્ષરશ્રી સુ વ. શાહની તદ્દન નવી જ વાર્તા]

પ્રેમ અને પૂજા
લા. ૧-૨ હર્ષદ ૫-૦

[સ્વામી આનંદની
અભ્યાસપૂર્ણ પ્રસ્તાવના સાથે]

વિવાહમંદિર નારાયણભાણુ ૩-૦
વિસર્જન અનુ. પદ્માશ ૨-૮

[પ્રતિપ્રતિની પતિતાઓની હૃદયપ્રાપ્તક કથાઓ]

બહિષ્કાર પદ્માશ ૩-૦
[પ્રસ્તાવના ડૉ. હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ]

પરિહાસ સ્વ. પ્રોફે. નવલરામ
જ ત્રિવેદી ૨-૮-૦

નાના હતા ત્યારે
ડૉ. હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ ૨-૮

બંદૂક અને તેનું શાસ્ત્ર
જી. ડી. મોહક ૧-૧૨

તૈયાર થતા પુસ્તકો

રસદર્શન ડૉ. હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ
શેષ વિવેચનો સ્વ. પ્રોફે. નવલરામ

જ ત્રિવેદી
પ્રવાસી: પ્રોફે. ના. સી. ફકે

— લખો —

આદર્શ પુસ્તક ભંડાર

બાદ અમદાવાદ

તા. ૬ અમારે ત્યાંથી સિદ્ધ સાહિત્યના તમામ
પુસ્તકો મળશે લાયકેરીઓના બોર્ડરો
પર પૂરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે

તમારા બજેટમાં નાંધી લેજો

ગુજરાતનું લોકપ્રિય સાંસ્કારિક માસિક પત્ર

હિમિ અને નવરચના

સપાદક

ધર્મચંદ્ર દવે

- શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી જુલાઈ અંકથી ગુજરાત, કાઠિયાવાડના વીરજીવનને આલેખતી પ્રાણવાન ચાલુ વાર્તા શરૂ કરે છે વાર્તાનું નામ છે 'કાળચક્ર' એક વાર શરૂ કર્યા પછી અત સુધી તમને એ પકડી રાખશે.
- ગુજરાતનું આ શ્રેષ્ઠ માસિક પૂરવાર થઈ ચૂક્યું છે. દર મહિને ૮૦ પાનાં, ખૂબ જ વૈવિધ્યભર્યા સામગ્રી અને છતાં લવાજમ માત્ર રૂ. ૭
- ગુજરાતના લોકસેવકો અને વિદ્વાનોના પૂરતા સહકારથી આ માસિક સમૃદ્ધ બન્યું છે.

● આજે જ ગ્રાહક થવા માટે નામ નોંધાવો ●

લોકશિક્ષણનું માસિક

કો ડિ યું

તંત્રી

નાનાભાઈ ભટ્ટ

બીજી વર્ષ શરૂ થઈ ગયું છે એક વર્ષમા

એણે પોતાનું સ્થાન જોઈએ

પ્રાપ્ત કરેલું છે.

લવાજમ રૂ. ૪-૦-૦

શિષ્ટ વાર્તાઓનું સામયિક

ક હા ની

ગુજરાતનું આ એક જ માસિક એવું

છે જેમાં ઠેવળ અનેકવિધ વાર્તાઓ

આવે છે તમારા પુસ્તકાલયને

એ શોભાવશે

લવાજમ રૂ. ૬-૧૨-૦

આ ત્રણે માસિકનાં લવાજમ નીચેના સ્થળે મોકલો:

ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડ

મીમરાજ બિલ્ડીંગ, ૪૦૫ કાલણાદેવી, મુંબઈ ૨.

જી સંનિ રત્નાવલિ સન સિ મંદના નવા પ્રદાનના

અવેરચંદ મેઘાણીકૃત

નિરજન વર્મા-જયમલ્લ પરમારકૃત

વિલોપન	૩-૦-૦
માણસાઈના દીવા	૨-૮-૦
રગ છે બારોટ	૩-૦-૦
પરક્રમા	૨-૮-૦
દરિયાપારના બહારવટિયા	૩-૦-૦
રવીન્દ્રવીણા	૨-૮-૦
પ્રભુ પધાર્યા	૨-૮-૦
સમરામણ	૩-૮-૦
પરિભ્રમણ	૩-૮-૦
સામેલાંના સૂર	૨-૮-૧
ચપડી ધૂળ	૦-૧૨-૦
સંત દેવીદાસ	૧-૦-૦
વેરાનમા	૨-૦-૦
તલસીકારો	૪-૦-૦
મિડેલા દાર	૩-૦-૦

સુભાષના સેનાનીઓ	૩-૦-૦
મગનને ઝાળે	૩-૮-૦
ખડીત કથેવરો	૩-૮-૦
અણખુટ ધારા	૩-૦-૦
આપણ આગણે જીડનાગ	૨-૮-૦
જીવનશિસ્તીઓ	૨-૮-૦
અમથી ડોશીની અવળવાણી	૩-૦-૦
સામેલા	૦-૧૦-૦
પરીકથાઓ ભા. ૧	૩-૮-૦
પરીકથાઓ ભા. ૨	૩-૮-૦
દેશદેશની લોકકથાઓ ભા. ૧	૩-૮-૦
દેશદેશની લોકકથાઓ ભા. ૨	૩-૮-૦
૩૫કથાઓ ભા. ૧	૩-૦-૦
પક્ષી પરિચય ત્રયાવલિસ પુટ	૨-૧૨-૦
આચાર્ય પ્રકુલત્યક રોય	૧-૦-૦
શાહનવાજની સમાધે	૨-૦-૦
કદમ કદમ બહાયે જી	૩-૦-૦

રામનારાયણ વિચિનાથ પાઠકકૃત	
દ્વિરેશની વાતો ભા. ૧ લો	૨-૮-૦
” ભા. ૨ જો	છપાય છે
આયોચના	૩-૮-૦
નર્મદ	૨-૮-૦

દર્શકકૃત	
દીપનિર્વાણ	૩-૪-૦
બે વિચારધારા	૨-૧૨-૦
બધન અને યુક્તિ	૨-૮-૦
પ્રેમ અને પૂજા ભાગ ૧-૨	૫-૦-૦
બદીધર	છપાય છે

ચુનીલાલ વર્ધમાન શાહકૃત	
૩૫મતી	૪-૦-૦
તપોવન	૩-૮-૦
નીલકંઠનું બાણ	૩-૮-૦
બરમરેખા	૩-૮-૦
રાજહત્યા	૩-૮-૦
૩૫નો વટ	૨-૮-૦

હરજીવન સોમૈયાકૃત	
પુનરાગમન ભા. ૧-૨	૫-૦-૦
પૃથ્વીનો પહેલો પુત્ર	૨-૮-૦
જીવનનું ઝેર	૨-૮-૦
મકામી મરે મીઠા મરે	૨-૮-૦
અહ કાર અનુવાદ	૨-૦-૦
કાઠાની વાડ	૨-૮-૦
દોન દુવ	૨-૮-૦
પશ્ચિમને સમરામણે	૩-૦-૦
જીવનસરિતા સપાદન	૧-૮-૦
ઉપવાસ કેમ અને ક્યારે ?	૨-૦-૦
બરદરિયે	૧-૦-૦

ઉમાશંકર જોષીકૃત	
સાપના ભારા	૨-૦-૦
પ્રાચીના	૨-૮-૦
આતિથ્ય	છપાય છે
પન્નાલાલ પરલકૃત	
સુરભિ	૩-૮-૦
લખચોરાસી	૩-૦-૦
જી હમીના ખેવ	૩-૦-૦

ભા રતી સાહિત્ય સંઘે લિમિટેડ

મીમરાજ બીહિંગ : : કાલબાહેવી રસ્તો : મુંબઈ ૨
 ફરનાન્ડીઝ પુલ નીચે : ગાંધી રસ્તો : અમદાવાદ

● ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડનાં નવાં પ્રકાશનો ●

જગનભાઈ મગન ભા ૧ ૦-૬-૦

જગનભાઈ મગન ભા ૨ ૦-૧૦-૦

સોની વાતો ભા ૧-૨ ૦-૧૦-૦

ચક્રચાર્ય ૦-૮-૦

મુળશકર મો. ભટ્ટકૃત ૨-૦-૦

મહાન મુસાફરો ૩-૦-૦

ધરતીને મથાળે અનુ ૧-૮-૦

અધારના સીમાડા ૨-૮-૦

કાન્તિલાલ મ શાહકૃત ૨-૮-૦

કવિવર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર ૧-૮-૦

મુગ્ધ કમાલ ૩-૮-૦

હરતાડગતા દાડપિંજરો વચ્ચે ૨-૮-૦

દ્વન-મૃત્યુરોકતુ અમૃત ૩-૦-૦

મોરો જ્યોત્સના અનુવાદ ૮-૪-૦

કુર્મિલ ૨-૮-૦

પ્રથમ પત્ની અને બીજી વાતો ૩ ૧૨-૦

જન્મમટીપ ૩-૦-૦

ધરતીનો અવતાર ૨-૮-૦

આમચિત્રો ૨-૮-૦

રામનારાયણ ના પાઠકૃત ૩-૮-૦

જન્મતનો વાત ૨-૮-૦

પચાસ વર્ષ પછી ૨-૮-૦

આવતી કાલ ૨-૮-૦

પ્રવાસપત્રો ૦-૧૨-૦

અમનલાલ વૈષ્ણવકૃત ૨-૮-૦

કુન્દરતમય જીવન ૧-૧૧-૦

ખોરાક ૨-૦-૦

અમનનાન વૈષ્ણવના પત્રો ૦-૪-૦

વિચિત્રાથ મ. ભટ્ટકૃત ૫-૦-૦

નિકષરેખા ૩-૦-૦

પતન અને પ્રાવશિત અનુ ૨-૮-૦

અનંતરાય મ. રાવજીકૃત ૩-૦-૦

સાહિત્યવિહાર ૩-૦-૦

રસિકલાલ છા. પરીખકૃત ૩-૦-૦

જીવનના વરેણા ૩-૦-૦

જિતુભાઈ મહેતાકૃત ૩-૦-૦

આપની સેવામાં ૩-૮-૦

બાબુભાઈ વૈદ્યકૃત ૩-૮-૦

ઉપમા ૦ ૧૨ ૦

દમી અનુ ૦-૧૨ ૦

વિધિના વિધાન ૧-૮-૦

ધન્વં વસાવડાકૃત ૧-૮-૦

ધર્મભણી ૩-૦-૦

દિ-૧ની એક વાર્તાઓ ૭૫૫ છે

જાણીની ગણે ૪-૦-૦

પીતામ્બર પટેલકૃત ૪-૦-૦

પન્થિતન ૩-૬-૦

સુનીલાલ મલિયાઈકૃત ૩-૬-૦

પાવક જાનાના ૩-૬-૦

રતિલ લ અદાણીકૃત ૩-૬-૦

દીકુ મે મામડુ ન્યા ૩-૬-૦

ઉમેદભાઈ મણિયારકૃત ૩-૦-૦

પાખ વિનાના ૩-૦-૦

અદ્વિભાઈ ભટ્ટકૃત ૧-૮-૦

વૈદાનિક જગત ૨-૪-૦

પુરુષાર્થની પ્રતિમાઓ ૧-૮-૦

પુરાતન જીવકૃત ૧-૮-૦

ગાધીજીના સાંપ્રતિધ્યમા ૨-૦-૦

આપુની છાયામાં ૩-૦-૦

જીવણલાલ ચાંપાનેરીઆકૃત ૩-૦-૦

આપણું બાધવરાષ્ટ્ર ચીન ૨-૮-૦

નગીનદાસ પારેખકૃત ૨-૮-૦

સત્યાન ૨-૮-૦

ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડ

મીમરાજ બીલ્ડિંગ : કાલબાદેવી રસ્તો : મુંબઈ - ૨

ફરનાન્ડીઝ પુલ નીચે : ગાધી રસ્તો : અમદાવાદ

૧૯

ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિમિટેડનાં નવાં પ્રકાશનો

વજુલાઇ શાહકૃત	
મહાદેવભાઇ	૨-૮-૦
ના વિચારરત્નો	૦-૬-૦
ચિરંતન નારી	૩-૮-૦
સાને ગુરુકૃત	
ગીતાહૃદય	૧-૪-૦
કાન્તિ	છપાય છે.
મયૂરકૃત	
દેવ અને દાનવ	૧-૮-૦
સર્પચંદ્ર	૧-૦-૦
દેવકુસુમ	૧-૩-૦
રમણલાલ એન્જિનીઅરકૃત	
છા રોગોમાં નિસર્ગોપચાર	૨-૦-૦
નિસર્ગોપચારનું જીવનદર્શન	૨-૪-૦
,, અને જ્ઞાપચાર ભા. ૧-૨	૦-૧૩-૧
આદેશ ખોરાક કેને કહેવો ?	૦-૬-૦
પહેલું સુખ	૮-૬-૦
ખોરાકની પસંદગી	૦-૬-૦
કસરત, મહેનત અને રમત	૦-૬-૦
કસેમના રોગો	૦-૧૨-૦
લાલુ ચાનો અને લાલુ જીવો	૦-૬-૦
વેક્સિનેશન કે સેનિટેશન ?	૮-૬-૦
નિસર્ગોપચાર વિચાર અને	
વ્યવહાર ભા. ૧	૧-૮-૦
કબજિયાત	} છપાય છે
અપચાના સહેલા ઉપાયો	
ચર્દી અને સજેખમ	
આખોતુ આરોગ્ય	
બ્રુપતરાય મેા. કવેકૃત	
હીલા દોમા કુદરતી ઉપચાર	૧-૮-૦
દવાનો, ઊંઘનો ઘૂટડો	૨-૮-૦
ડૉ નરસિંહ મૂ. શાહકૃત	
દૂધ-સર્વ સંપૂર્ણ ખોરાક	૧-૮-૦
ડૉ. જયદાશ કર નાન્દીકૃત	
મેા વર્ષ જીવવાની કળા	૨-૮-૦

ધનવત ઓઝાકૃત	
શરીર-ચલાનું રહસ્ય	૧-૪-૦
વૈજ્ઞાનિક સમાજવાદ	૨-૦-૦
ગુલામીની શૃંખલા	૨-૮-૦
સોપાનકૃત	
જમતા રે'જે ભા. ૧-૨	૪-૮-૦
મ મળમૂર્તિ	૨-૦-૦
ત્રણ પમલા	૪-૦-૦
પ્રાપ્તિ ભા. ૧-૨	૫-૦-૦
લાલુબેન મહેતાકૃત	
રોધને અંતે	૨-૪-૦
ગોદ અતુ	૧ ૮ ૦
એતુ નામ નરેન્દ્રકુમાર	૦-૪-૦
કુશરશી ધરમશી સપ્તકૃત	
મહારાજ્યોની યુદ્ધશક્તિ	૨-૦-૦
હિંદ વિશ્વયુદ્ધના વખતમાં	૧-૦-૦
કેમ અને ક્યારે ભા. ૧	૦-૫-૦
,, ,, ભા. ૨	૦-૮-૦
પ્રકીર્ણ	
શદી જતાં	૨-૦-૦
લાદાના ચણા	૪-૮-૦
એકાન્તના સામાજ્યમાં	૩-૪-૦
શમા	૫-૦-૦
ધરતી	૨-૦-૦
એ પત્ની કેની ?	૨-૮-૦
ધોળા ખલાડી	૧-૦-૦
મ્યુઝા	૦-૬-૦
ગુજગવ	૦-૫-૦
ધનુદોરી	૦-૮-૦
છીપતા	૦
એકાદશીનો ઉપવાસ	

“ પુસ્તકાલય ” પૂર્તિ

પુસ્તકાલયો માટે ખાસ પસંદ કરેલાં

રૂપીઆ પાંચસો, એક હજાર અને પદરસોની કિંમતનાં

પુસ્તકોની વિષયવાર યાદી

પુસ્તક ૨૧ સુ. • અંક ૩ નો
માર્ચ, ૧૯૪૬

પૂર્તિના સપાદક :
દીકુલાઇ રતનજી દેસાઇ

મૂલ્ય ૦-૨-૬

“ પુસ્તકોમાં હું ગુલામ હતો રહી શકતો તેથી મને બે મામ વધારે જેલ મળત, તો પણ હું કાયર થત નહિ, એટલું જ નહિ પણ મારા જ્ઞાનમાં ઉપયોગી વધારો કરી શકવાથી હું ઉલટો વધારે ગુળામીમાં રહેત હું માત્ર છ કે જેને મારા પુસ્તકો વાચવાનો શોખ છે, તે ગમે તે જગ્યાએ એકાતવાસ મહેલાઈથી વેડી શકે છે એક પાત્રી પીણું, એમ સાગ પુસ્તકો વાચતા વાચતા છેવટે આત્મવિચાર પણ કરી શકાયો. ”

—મહાત્મા ગાંધીજી

“ ખેડૂત જેમ આખું ખેતર ખેડે છે પણ તે સાથે એક જગ્યાએ બે ઠો ઠૂવો કરે છે, તે જ પ્રમાણે માણસે જ્ઞાનના બધા વિષયોનો સ્પર્શ કરવો જોઈએ અને તે સાથે એક વિષયમાં બિડા બિતરવું જોઈએ. ”

—બાપુ ક્ષિતિમોહન મેન

“ ઉત્તમ સાહિત્ય દ્વારા આપણે હંસ અને ઢાળની મર્યાદા તેડીને અનેક લોકો સાથે ખુદ્દિનો અને હૃદયનો, વિચારનો અને પ્રેરણાનો સબધ બાધી શકીએ છીએ. ”

—મહા કાલેલકર

પુસ્તકાલયો માટે ખાસ પસંદ કરેલાં

રૂપીઆ પાંચસો, એક હજાર અને પંદરસોની કિંમતનાં

પુસ્તકોની વિષયવાર યાદી

પુસ્તકાલયો તેમ જ વ્યક્તિઓ તરફથી પોતે અનુક રકમમાં કયા પુસ્તકો ખરીદવા એ વિષેની સલાહ ગુજરાત પુસ્તકાલય મંડળ પાસેથી અનેક વખત માગવામાં આવતી હોવાથી અમદાવાદ પુસ્તકાલય સંમેલનના બીજા અધિવેશન પ્રસંગે આવા ખાસ પસંદ કરેલા પુસ્તકોની વિષયવાર યાદી છપાવવાનું યોગ્ય ધ્યાનું છે નીચેની યાદીમાં આપેલા બધાં પુસ્તકોની એક દર કિંમત રૂ. ૧૬૦૦ થાય છે. એમાંથી આશરે રૂ. ૨૦૦ વળતરના ખાદ કરતાં તથા હાલમાં અમદાવાદ એવા પુસ્તકોની કિંમત આશરે રૂ. ૨૦૦ ખાદ કરતાં બાકીના પુસ્તકોની એક દર કિંમત રૂ. ૧૫૦૦ થાય છે આ પુસ્તકોમાં જેની પહેલા એક ૦ મૂકેલ છે તે પુસ્તકોને સોથી પહેલી પસંદગી આપેલી છે એ ૦ વાળાને બીજી પસંદગી આપેલ છે એટલે કે જે પુસ્તકાલય રૂ. ૫૦૦ જ ખર્ચવા ઇચ્છુ હોય તેણે એક ૦ વાળા બધાં પુસ્તકો ખરીદવા; જેઓ એક હજાર રૂપીઆ ખર્ચી શકે તેઓ એક ૦ વાળા ઉપરાંત એ ૦ વાળા પુસ્તકો પણ ખરીદે, અને જેઓ પંદરસો રૂપીઆ ખર્ચી શકે તેઓ બધા જ પુસ્તકો ખરીદે —અ,પાદક છી રૂ ૬

આકરમ યો

લેખક

પુસ્તક

કિંમત

૦ કામદાર, છા મા	વિશ્વ તંત્ર	૩-૮-૦
૦૦ " "	રાજકારણ-પારિભાષિક કોષ	૩-૦-૦
૦ ત્રિવેદી, નવલગમ જ	માનસનાભ	૨-૮-૦
૦૦ પટેન, ગોપાલદાસ છ	યોગસાહ	૧-૦-૦
વાત જલિ	યોગદર્શનમ્	૩-૦-૦
૦૦ મરાઠવાળા, કિશોરદાસ	જીવનશોધન	૨-૮-૦
૦ પ્રચાન કાપોલપ	જીવનચર્યા	૧-૦-૦
બદ, ચંદ્રભાઈ કા	માનસવિજ્ઞાનનો દષ્ટિકોણ	૧-૮-૦

નીતિ

૦ જોશી, વામન મદદારરાવ	નીતિસામ્રપ્રવેશ	૩-૮-૦
૦૦ ગાધી, મોહનદાસ કરમચંદ	સાચો શ્રમજીવી (ટાન્સ્ટોપ)	૦-૨-૦
૦૦ ગાધી, મદાતમા	અદિસા	૦-૮-૦
૦ " "	નીતિનાયને માર્ગે	૦-૮-૦
૦ " "	મનન પ્રભાત	૦-૩-૦

૦૦ દોસ્તદોષ	વન્દસુખ	૨-૮-૦
૦૦ ,,	ઝી અને પુરુષ	૧-૦-૦
દેસાઈ, ગોપિ દલાઈ હાથોલાઈ	સારી રીતભાત	૦-૪-૦
૦૦ મુન, આનંદરાકર આપૂર્ણાઈ	નીતિશિશુલુ	૦-૧૩-૦
પટેલ, ગો. જી.	પાપ, પ્રણ, સયમ	૦-૧૨-૦
૦ ,,	પ્રાચીન શીનકથાઓ	૦-૧-૦
પાઠક, રા. વિ	નિત્યનો આચાર	૧-૮-૦
૦ ભટ્ટ, ચ. મ	પ્રચલતની વાતો	૧-૦-૦
૦ મયરવાળા, કિશોરલાલ	નિર્જયતા	૦-૧-૧
૦૦ ,,	સત્યમય જીવન	૧-૧૦-૦
૦ ,,	ઝીપુરુષમર્પાદા	૦ ૧૨ *
વેદ, જા. મ	અભિનવ કામસાત્ત	૨-૮-૦
૦ શુભ, અંદરકર પ્રાણુશકર	અદિસાની તારીખ	૦-૧-૦

ધર્મ

૦ સરજી સા. વ. કા.	ઉપનિષદો—આર ભાગ	૪-૦-૦
૦૦ મહેતા, નર્મદાગકર દેવગકર	ઉપનિષદ વિચારણા	૧-૦-૦
૦૦ વગામે, પાકુરમ	ઉપનિષદની વાતો	૦-૧-૦
૦ સરજી સા. વ. કા.	શ્રીમદ્ બજવદ્ગીતા	૦-૮-૦
૦૦ તિલક, જામ નગાધર	ગીતા કર્મયોગ	૪-૦-૦
૦૦ કવિ, નાનાનાથ	ગીતા સમજાવોની અનુવાદ	૨-૮-૦
૦૦ કાતેલકર, દ. જા.	ગીતાધર્મ	૧-૦-૦,
૦ આખી, મદાદમા	ગીતાપ્રેમ	૦-૧-૧
૦ ,,	અનાસક્તિયોગ	૦-૪-૦
૦૦ દવે, જુમતગમ	ગીતા—ગીત મંજરી	૧-૦-૦
૦ મયરવાળા, કિશોરલાલ	ગીતાધર્મ	૦-૧-૧
૦ ,,	ગીતામયન	૨-૮-૦
૦૦ સાને ગુરુજી	ગીતાકંદુપ	૧-૪-૦
૦ કોસખી, ધર્માનંદ અને પાઠક	ધર્મપદ	૧-૦-૦
૦૦ સરજી સા. વ. કા.	શ્રીમદ્ભાગવત	૮-૮-૦
૦૦ પટેલ, ગોપાલદાસ જી	,,	૧-૮-૦
૦ ન્દાનાભાઈ	ભોક્ષભાગવત	૪-૮-૦
સરજી સા. વ. કા.	શુદ્ધ મદામારત—સાત મ ભાગ	૪૫-૦-૦
૦ ભટ્ટ, નસિદમસાદ કાંતલાલ	મદામારત કથા	૧-૪-૦
૦ ,,	મદામારતની પાઠો	૮-૦-૦
૦૦ સરજી સા. વ. કા.	ગોતવાસિષ્ઠ—મદારામાયણ	૧૨-૦-૦

૦ પટેલ, ગોપાળદાસ ૭	
૦ વાસ્તીકિ	
૦૦ વુલ્ગીકૃત	
૦૦ ગિરધરકૃત	
૦૦ પડ્યા, ગતિપતિરામ ઉચ્ચમરામ	
૦૦ એન્જીનિયર, ગોવર્ધનદાસ ૩૧	
૦૦ દેસાઈ, વાલજીભાઈ ગોવિન્દજી	
૦ ભટ્ટ, જૃસિંહપ્રસાદ	
૦૦ શુક્લ, ચન્દ્રશંકર	
૦૦ અર્જુનદેવ	
૦ " "	
૦૦ પરીખ રસિકનાન	
જીવેદી	
૦ કાચેરકર, દ બા	
૦ કેસબી, ધર્માનંદ	
૦ ગાધી, મહાત્મા	
૦૦ " "	
ટાંગોર, સ્વીન્ડનાથ	
૦ ત્રિવેદી, હરભાઈ	
ટોશી, મ. ન	
૦૦ ધ્રુવ, આનંદશંકર	
નીલકંઠ, સર રમણભાઈ	
પટેલ, ગોપાલદાસ જીવામહા	
૦ " "	
૦ " "	
૦૦ " "	
૦ " "	
૦ પડિત, સુન્દરતાન	
૦ પડ્યા, નર્મદાશંકર બાળાશંકર	
૦ ભટ્ટ, જૃસિંહપ્રસાદ કાગી ૧૨૫	
૦૦ મરાઠવાળા, કિશોરવાન	
૦૦ શિવજી, હાજીમહમદ અવારખીઆ	
સર્વપક્ષની, સર રાધાકૃષ્ણન	
" "	
" "	
" "	
સોની, ગમ્ભીરલાલ	

યોગવાસિકા	૪-૦-૦
રામાયણ	૮-૦-૦
"	૫-૮-૦
"	૪-૮-૦
સક્ષિપ્ત રામાયણ	૨-૦-૦
શ્રીરામચરિતામૃત	૦-૬-૦
શ્રીરામકથા	૦-૮-૦
ગમાયણના પાત્રો	૫-૦-૦
સીતાહરણ	૦-૧૨-૦
સુખમની	૦-૧૨-૦
કુરાને શરીફ	૪-૦-૦
વેદિક પાઠાવલિ	૩-૦-૦
આયોના તહેવારોનો ઇતિહાસ	૩-૮-૦
જીવતા તહેવારો	૧-૦-૦
જુહલીના	૦-૧૨-૦
ધર્મમંથન	૧-૮-૦
વ્યાપક ધર્મભાવના	૨-૦-૦
માનવધર્મ	૦-૬-૦
ગતકથાઓ	૦-૧૦-૦
મજુમય જીવન	૦-૪-૦
આપણે ધર્મ	૪-૦-૦
ધર્મ અને સમાજ બે ભાગો	૨-૦-૦
શ્રી ભગવતી સાર	૨-૦-૦
મહાવીર કથાઓ	૨-૮-૦
મહાવીરચામીનો અતિમ ઉપદેશ	૧-૦-૦
" " સયમધર્મ	૧-૮-૦
અમીસાગનો ઉપદેશ	૦-૧૨-૦
હજરત મહમદ અને હરજીમ	૧-૦-૦
ગમકૃષ્ણ કથામૃત-૨ ભાગ	૫-૦-૦
હિન્દુધર્મની આખ્યાયિકાઓ	૨-૦-૦
ગમ અને કૃષ્ણ	૧-૦-૦
ઇમાનના મોતી	૧-૮-૦
કંઈ	૦-૧૪-૦
જન્મતનો આવતી કાનનો પુરુષ	૦-૧૨-૦
વેદની વિમારધારા	૨-૪-૦
હિન્દુ જીવનદર્શન	૦-૧૦-૦
કથામંથ	૧-૪-૦

વિજ્ઞાન

• ત્રિશુભાષ	અનુના ૩૩	• ૧૦ •
•• “	ડેટલાઈ પંચીએ	• ૧૦ •
•• “	પ્રાણીપાઠો	• ૧૦ •
•• “	વનગતિ પાઠો	• ૧૦ •
• મેઘી, સ્વામીરાય ન	પાણીના પગાઈ ના	૧-૨ •
• “	વિજ્ઞાનની વાતો	૧-૧-૦
• શાકો, શાકોભાષ	વિજ્ઞાનપ્રવેશિકા	૧-૧-૦
• દક્ષિણાશ્રિત પ્રકાશન	વિજ્ઞાનની વાતો	• ૧૦ •
• દેસાઈ, ડેસવર્દાદ	પ્રવાસી પંખી ખાતે	• ૧૦ •
•• દીક્ષિત, સુરેશ	મુશ્મળની વનગતિ	• ૧૦ •
• નહેરુ, સ્વામીરાય	હન્ડુને પત્રો	૧-૪-૦
• નાથ, ડૉ. કે. વરદાસ	(સ) સામાન્ય વિજ્ઞાન રાગ ભાગ ૧	૧૪૧
• પટ્ટના, ભોખીનાથ	આકાશ ધ્વનિ	• ૧-૧-૦
•• પટેલ, દેસાઈભાઈ નાથભાઈ	માનવદેહમાં દિર	૧-૧-૦
• પટ્ટના, મન્નિલાલ હનનનાથ	આઈનસ્ટાઈન અને એનો સાપેક્ષવાદ	• ૧-૧-૦
• પાંડે, જાવડુભાઈ	જીવજાતિ પ્રવેશિકા	૧-૧-૦
• પુગાળી ડોહુભાઈ જાવડુભાઈ	માનવશરીર વિકાસ	૧-૧-૦
• “	વિજ્ઞાનપ્રવેશિકા	• ૧૦ •
•• ભટ્ટ, પ્રિયવર્ધન મિ	જનનના જનકમાથી	• ૧-૧-૦
• ભટ્ટ, મ. મ.	ચંદ્રો કોરોગિયો	• ૧-૧-૦
• મહેતા, ડૉ. કે. વરદાસ	અવિજ્ઞાન	૧-૪-૦
• નમ્મરનાથ, કિશોરલાલ મ	કેલ્કુલસ અવન	• ૧૦ •
• નહેતા, જાવડુભાઈ નિયંત્રક	જીવજાતિ રસ	• ૧-૧-૦
• મેઘા, તારામેન	આપણે પોતે	• ૧-૧-૦
•• વર્મા, નિગલન, પગમા, જયમન	આત્મજ્ઞાના રસ	• ૧૦ •
•• “	જીવજાતિ ભૂમી	• ૧૦ •
• “	જીવજાતિ ભૂમી	• ૧૦ •
•• “	પ્રેમી પંખી	• ૧૦ •
•• “	વજ્રામા વજ્રનાગ	• ૧૦ •
• “	જીવજાતિ ભૂમી	• ૧૦ •
• “	જનનને જોયે	૧-૧-૦
• પેલ, જાવડુભાઈ જયમન	મુશ્મળની વનગતિ	• ૧૦ •
• પેલ, જી. એમ	જીવજાતિ ભૂમી	• ૧૦ •
•• રૂપ, પેલજીભાઈ મે.	વિજ્ઞાનવિજ્ઞાન	૧-૧ •

ચાહ, રમણુજીવ નાનાનાન	વિજ્ઞાનવિનોદ	૦-૫-૦
૦ હર્ષ, અગોક	માનવજીવનનો ઉપ કાળ	૦-૭-૦
એન્જનીઅર, રમણુનાન	આરોગ્ય અને વૈદક	
”	કેન્સરના રોગો	૦-૧૨-૦
”	દર્દો, દવાઓ અને ડોક્ટરો	૨-૮-૦
૦૦ ”	નિસર્ગોપચાર અને જ્ઞોપચાર	૦-૧૪-૬
૦૦ ”	નિસર્ગોપચાર વિચાર અને વ્યવહાર	૧-૮-૦
”	” સર્વેસ મદ્દ બા ૨	૨-૪-૦
કેનાઇપ	મારો જ્ઞોપચાર	૩-૦-૦
૦ માધી, મદાતમા	આરોગ્ય વિષે સામાન્ય જ્ઞાન	૦-૮-૦
ગાની, ડાહ્યાનાન	દાપકે દશ વર્ષ	૦-૬-૦
૦૦ ત્રિવેદી, જટાચક્ર લીનાધર	સ્ત્રીઓનો વૈદ્ય બા ૨	૨-૦-૦
૦૦ ત્રિપારી, હર્ષિચક્ર	આસન અને આરોગ્ય	૧-૮-૦
૦ દેસાઈ, હરરાય અમુલખરાય	અકસ્માત અને તેના તાત્કાલિક ઉપાયો	૦-૫-૦
૦૦ દેસાઈ, હરરાય અ	આરોગ્યશિક્ષણ	૦ ૧૨-૦
”	આરોગ્ય શિક્ષક	૦ ૦-૧૨-૦
દેસાઈ, હર્ષિપ્રસાદ ન	આરોગ્યશાસ્ત્ર	૦-૪-૦
નાદી, જટાચક્ર ડૉ	દત્તરક્ષણ અને દીર્ઘાયુષ્ય	૦-૫-૦
૦૦ ”	સો વર્ષ જીવવાની કળા	૨-૮-૦
પટેલ, ઝવેરભાઈ	આદાર અને પોષણ	૦-૮-૦
પટેલ, દેસાઈભાઈ નાથાભાઈ	માનવીનું આરોગ્ય	૧-૪-૦
૦૦ પરીખ, નગદગિ દા	તારુણ્યમાં પ્રવેશ કરતી કન્યાને પત્રો	૦-૮-૦
પટ્ટા, કાન્તિનાન છત્રનાન	આપણો આદાર	૦-૧૨-૦
પાઠક, બાલકૃષ્ણ અમરજી	ઓરી, અભ્યાસ અને બળિયા	૦-૩-૦
૦૦ માણેકગવ પ્રેરેસર	કસરત અને આરોગ્ય	૦-૧૪-૦
મજમુદાર હર્ષભીખાઈ	સ્ત્રીઓ માટે વ્યાયામ	૧-૦-૦
૦૦ મથુરાદાસ ત્રિવેન્દ્ર	મરુકુજ	૦-૮-૦
૦ મસાણી મીનુ	આપણો ખોરાક	૦-૧૨-૦
યાદિક, સાકરલાલ	૪૬ લોભો માટે કસરત	૦-૫-૦
૦૦ વૈદ્ય, બાપાનાન અ	દરમિયું વૈદક	૨-૦-૦
”	દિનચર્ચો	૩-૦-૦
વૈષ્ણવ, અમનનાન	આપણો ખોરાક	૧-૧૧-૦
ચાહ, એન એમ	દૂધ-સર્વેસ પૂર્ણ ખોરાક	૧-૮-૦
૦ ચાહ, પોપટનાન ગોવિન્દનાન	આરોગ્ય અને ખોરાક	૧-૦-૦
ચાહ, રમણુજીવ નાનાનાન	યોગના સાધનો અને આરોગ્ય	
	મેળવવાના સરળ ઉપાયો	૧-૦-૦

• સરવૃ સાહિત્યવર્ધક કાળોનય.	આર્ષભિષેક અથવા દિ-દુરયાનનો	૧૬૬૭ ૬-૦-૦
• “	વેદક સંબંધી વિચારો અથવા	
• સપ્ટ. કુમરશી	આર્ષભિષકનો ઉમેરો જે બામ ૩ ૧૨-૭	
• સાનવગેકર, પડિત	શ્રીઓનું આરોગ્ય	૧-૦-૦
દરબાદ	સુધ્ધિદન આધાર	૦-૧-૦
	કોષ્ટકો નેકાનુ કીધુ	૦ ૧ ૦

સમાજકારણ

•• દેવિ નાનાયાત	સ સારમયન	૨-૧-૦
•• કુમારપા	માગોદાર	૨-૦-૦
• કૌર, અમૃત	બરેનોને	૦-૧-૦
• કોષ્ટકોન	સકામ વૃત્તિ (અનુ ન. કા પરીખ)	૧-૪-૦
•• માતી, મદદભા	દરિદ્રન બાગરત	૦-૧૨-૦
•• “	સાગમૃત્તિ અને બીજા લેખો	૧-૬-૦
• “	રચનાત્મક કાર્યક્રમ	૦-૧-૦
• “	માધી વિચારદોહન (મરાઠીમાં કિ પ)	૦-૧૪ ૧
• “	મામડાની બદારે	૦-૧-૦
• “	વર્ણવ્યવસ્થા	૦ ૧૨-૦
• “	સમાજમાં શ્રીઓનું ધ્યાન	૦-૨-૦
• નેહી વામુદેવ	કાષ્ઠામાં શ્રીનુ રચના	૦-૪-૧
• ટામોર, મીન્દનાથ	સ્વદેશી સમાજ	૦-૮-૦
• વિલે, નવલરામ જગન્નાથ	સમાજ સુધારાનું રેખાદર્શન	૦-૮-૦
• રેમાઈ, દી બ અબાલામ	સ્વ દી બ અબાલામ સાકરલામ	
	રેસાઈના બાઈજો અને લેખો	૨-૮-૦
• દિલ્લી, મહિમાલ નમુમાઈ	નારીપ્રતિષ્ઠા	૦-૮-૦
• મુ, ગુલામ એ	અવનતા વમળ	૧-૪-૦
• નીલકંઠ, વિ ૨ તથા પટવાગી, પ્રજ્ઞાસ	શ્રીઓના વિવિધ પ્રશ્નો	૧-૮-૦
નામકંઠ, વિદોદિની	અનુષ્ઠાનભાવ અને સામાજિક ક્રમ	૧-૦-૦
નીલકંઠ, વિદોદિની ૨. તથા મદેના ઠા	દિદુનનાનના સામાજિક અવનતા	
	શ્રીનુ રચના	૧-૦-૦
• પોલ, શાદામાઈ ૯	સામાજિક એવાના સ-મામ	૦-૧૨-૦
• પોલ, ન સિદમાઈ પ્રવરભાઈ	સ-મા ૩ પ્રપંચ	૧-૦-૦
• પોલ, મુખિત	સુન્દરનાજોનો ઘડિયાલ પતિ	૧-૮-૦
• પરીખ, નાદરિ ૬૬	મામડાન	૦-૧-૦
• પેટલોકર, ઈશ	મામડાનો	૨-૮-૦

૦ દેસાઈ, મનનભાઈ	સત્યાગ્રહની મીમાંસા	૦-૧૪-૦
શ્રેષ્ઠન	સોફિસ્ટીસની સફર	૧-૪-૦
૦ મસાણી, મીતુ	આપણું હિંદુસ્થાન	૨-૦-૦
૦ મહેતા, બમલભાઈ	માઈ મામડુ	૦-૧૦-૦
૦૦ મહેતા, મિસિસ સરોજિની	ગુજરાતની લગ્નવ્યવસ્થા અને	
” ”	કુટુંબવ્યવસ્થા	૧-૦-૦
૦ મેઘાણી, ઝવેરચંદ	હીરવાત વ્યવાદ	૦-૧૨-૦
૦૦ ”	માણસાઈના દીવા	૨-૮-૦
મેઘાઈ, તારાબેન	જેલ ઓફિસનો બારી	૧-૮-૦
યાત્રિક, કેશવલાલ હિતભરામ	કન્યા એક વિચારવા ભેગ પ્રશ્ન	૦-૨-૦
૦૦ રાજેન્દ્રપ્રસાદ	કમવાને પત્રો	૨-૦-૦
વડેચ, બાવચંદ માવણ	વ્યત્યાત્મક કાર્યક્રમ-કેટલોક સૂચનાઓ	૦-૩-૦
૦૦ શુક્લ, ચન્દ્રશંકર	સામાજિક ક્રાંતિ	૧-૮-૦
સોપાન	મીનનો અવાજ	૦-૮-૦
	પ્રેમ અને પુરુષાર્થ	૭-૮-૦

રાજકારણ

૦ ઝોઝા, ધનવંત	વૈજ્ઞાનિક સમાજવાદ	૧-૮-૦
કીચેદ્ધીન, પીટર	ક્રાંતિ (અનુ રાકગદત રાત્રી)	૦-૧૨-૦
૦૦ ”	શૂબમરનો ઉપાય	૧-૮-૦
૦૦ ગાંધી, મહાત્મા	ધર્મયુદ્ધનું રહસ્ય	૦-૨-૦
”	દેશી રાજ્યોનો પ્રશ્ન	૧-૮-૦
૦૦ ”	આખરી ફેસલો-ત્રણ ભાગ	૫-૦-૦
”	દિલ સ્વરાજ	૦-૬-૦
૦૦ ”	અસહકાર	૨-૮-૦
”	ગોળમેજીમાં ગાંધીજી	૧-૦-૦
”	ગાંધી-વાઈસરોય પત્રવ્યવહાર	૨-૮-૦
૦૦ ”	દક્ષિણ આફ્રિકાનો સત્યાગ્રહ બે ભાગો	૨-૦-૦
ચિનાઈ, જયંતલાલ અને દેસાઈ, મનુભાઈ	નામરિક રાજ્ય-૬ ભાગ	૧-૪-૦
૦૦ જયપ્રકાશ નારાયણ	સમાજવાદ શા માટે ?	૦-૧૨-૦
દેસાઈ, નીર	સોવિયેટ સમાજ	૨-૦-૦
દેસાઈ, મનનભાઈ	રાષ્ટ્રીય મહાસભા અને વિદ્યાર્થીપ્રવૃત્તિ	૦-૬-૦
૦૦ દેસાઈ, મહાદેવ હરિભાઈ	બારડોલી સત્યાગ્રહનો ઇતિહાસ	૧-૧૨-૦
પટેલ, ગો. છ. (અનુ.)	સર્વોદયની જીવનકળા	૨-૦-૦
૦ પટેલ, વલ્લભભાઈ ઝવેરભાઈ	વીરની હાકલ	૦-૧૭-૦
”	રણહાક	૦-૫-૦

પરીખ, નગરિ દ્વારકાદાસ	આટલુ તો જાણુને	૦-૬-૦
૦૦ પરીખ, શ. દા	મેડાની લડત	૧-૮-૦
પારેખ, નગીનદાસ (અનુ.)	ઉપેન્દ્રની આત્મકથા	૧-૪-૦
૦ બાવે, વિનોબા	સ્વરાજ્યશાસ્ત્ર	૦-૬-૦
૦ મહેતા, અશોક	કોમી ત્રિકોણ	૩-૦-૦
માણેક કમ્પનદાસ	આઝાદીની યજ્ઞબાળા	૦-૮-૦
૦૦ મેઘાણી, ઝવેરચંદ	વાય કિલ્લાનો મુકદ્દમો	૧-૮-૦
રસેલ બટ્ટોન્ડ	સ્વાધીનતાના પંથ (અનુ યજ્ઞવેદી)	૦-૧૦-૦
૦૦ નાલા લક્ષ્મણરાય	તરુણ ભારત	૨-૪-૦
”	દુ ખી હિંદ	૪-૮-૦
૦ સીતારામૈયા, પદ્માજી	મહાસમાનો ઇતિહાસ	૨-૦-૦
ખડાપતી મુદ્રણકલા મંદિર	સ્વતંત્રતાનો સંદેશ	૦-૫-૦

અર્થશાસ્ત્ર

૦૦ અમવાલ, શ્રીમન્નારાયણ આચાર્ય	માધીવાદી આર્થિક યોજના	૧-૪-૦
કુમારાપ્પા, ભારતન	આમોલોગ અને આમ પુનર્ચના	૦-૭-૦
૦૦ કોહારી, વિક્રમદાસ	હિન્દુ પ્રમુખીય અર્થશાસ્ત્ર	૧-૮-૦
૦ ગાધી, મહાત્મા	ગોસેવા	૦-૫-૦
”	સર્વોદય	૦-૩-૦
૦૦ ગ્રેગ રિચર્ડ્સ બી	ત્યારે કરીશુ શુ ?	૧-૦-૦
દેસાઈ, મહાદેવ	એક ધર્મચુક્ર	૦-૬-૦
દાદાભાઈ નરોજી	હિન્દુસ્થાનની ગરીબી	૦ ૧૪-૦
૦૦ દાંતવાળા, મોહનલાલ	આપણું જીવનધોરણ	૦-૪-૦
દેસાઈ, વાલજીભાઈ ગોવિંદજી	દ્રીપદીના ચીર	૦-૩-૬
‘પેટેન, ગોપાલદાસ જી	આપણું હિન્દુસ્થાન	૧-૦-૦
૦ પરીખ, નરહરિ દ્વારકાદાસ (અનુ.)	જાતે મજૂરી કરનારાઓને (ટાક્સોય)	૦-૩-૦
૦૦ , અને ગાધી જોહાલાન (અનુ)	ખાદીનું વ્યાપક અર્થશાસ્ત્ર	૦-૧૨-૦
”	સામ્યવાદ અને સર્વોદય	૦-૧૨-૦
”	માનવ અર્થશાસ્ત્ર	૬-૦-૦
”	હિન્દુ કેમ પાલમાલ થયુ ?	૧-૦-૦
બદ, હન્ડુપ્રસાદ અને હાકર	સમગ્ર	૦-૮-૦
૦ વાડીઆ, પ્રેા	આપણું આર્થિક પ્રશ્નો	૦-૧૨-૦

શિક્ષણ

૦ કાલેલકર, દ. બો.	જીવનવિકાસ	૨-૮-૦
૦૦ ગાધી મહાત્મા	ખરી કેળવણી	૦-૧૨-૦
”	ગાધી શિક્ષણ ૧૩મો ભાગ	૧-૦-૦
”	કેળવણીનો કાયદો	૧-૦-૦

૦૦ ગિજુભાઇ	કેમ શિખનવુ	૦-૪-૦
૦૦ ,,	દિવારવખ	૧-૦-૦
,,	પ્રાથમિક શાળામાં બાળશિક્ષણ	૦-૧૦-૦
,,	પ્રાથમિક શાળામાં શિક્ષણપદ્ધતિ	૦-૮-૦
,,	માનવોને	૦ ૧૦-૦
૦ ,,	મોન્ટેસોરી પદ્ધતિ	૨-૦-૦
,,	સ્વતંત્ર બાલશિક્ષણ	૧-૪-૦
૦૦ ત્રિવેદી હરભાઇ	મૂઝવણ બાવક	૧-૦-૦
,,	વડીલો વાચે	૦-૧૨-૦
૦૦ પટેલ, મો. જી	મનુષ્યની સર્વાંગ કેળવણી	૦-૧૪-૦
૦૦ પટવર્ધન	અમારી છન્દુનું શિક્ષણ	૨-૦-૦
૦ મણિલાલ, કિશોરલાલ	કેળવણીના પાયા	૧-૦-૦
મોડક, તારાબેન	હરમા મોન્ટેસોરી	૦-૧૦ ૦
,,	મોન્ટેસોરી પ્રવેશિકા	૦-૧૨-૦
મદ, નૃસિંહપ્રસાદ (સ પાઠક)	છાત્રાનય સહિત	૦-૮-૦
મદ, મણિસુન્દર ૨	શિક્ષણનો ઇતિહાસ	૩-૧-૦
૦ વૉશિંગ્ટન, છુકા દી	મારી વ્યાપક કેળવણી	૧-૪-૦
સર્વપક્ષી, રાધાકૃષ્ણન	યુવાનોની સરકારસાધના	૧-૮-૦
૦૦ ,,	ટરેજ અને તેના માથુસો	૦-૧૦ ૦
૦ ,,	વધી શિક્ષણ પદ્ધતિ	૧-૦-૦

ઉપયોગી કળા

અભરીઆ, કુલેરાય છોટાનાથ	ખેતીવાડીની પાઠમાળા ભાગ ૧	૧-૪-૦
,,	,, ભા ૨	૦-૧૨ ૦
આસરા, કરસનજી જીવરાજ અને		
આસરા, ચતુર્ભુજ કાનજી	ખેતીના તોરણ મા ૧	૧-૦-૦
,,	,, મા ૨	૧-૦-૦
,,	,, મા ૩	૦-૪-૦
૦ ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ	ખાદીવિદ્યાપ્રવેશિકા	૧-૮-૦
દલાય, સુશીલા	સીવણ, ભરત, ગૂથણ અને વેતરવાની	
,,	કળા ૩-૧૨-૦	
૦ ,,	રેશમ તથા નરીનું ભરતગૂથણ અને	
	વેતરવાન ૧-૧૨-૦	
૦ દિવાનજી, ડી બી.	કાતપ્રવેશિકા	૦-૩-૦
૦ દેસાઈ, મનલાલ	ગુજરાતનો કૂનમાળ	૦-૮-૦
૦ દેસાઈ, વહિતાગૌરી	રસોઈનું રસાયણ	૪-૦-૦

૦૦ નીલકંઠ, વિદ્યામોરી	ગૃહદીપિકા ભા. ૧-૨	૧-૧-૦
પટેલ, અબાલાલ મો.	ફળવાડીની ખીલવણી	૦-૧૨-૦
૦૦ ”	ફૂલવાડીની ખીલવણી	૦-૧૨-૦
પટેલ, ઝવેરભાઈ પુ	તેલધણી	૦-૮-૦
૦૦ પટેલ, રાવજીભાઈ મણિભાઈ	બાળકોનો પોકાર	૦-૮-૦
૦ પટેલ, મોભાભાઈ કિશાભાઈ	શાકભાજીની વાડી	૨-૦-૦
૦૦ ”	ખાતરોની માફિતી	૧-૦-૦
૦૦ પટેલ, સોભાભાઈ ગો	કૃષિશિક્ષણ	૦-૧૧-૦
૦ મચ્છો, પેરીનખેન	હરતમૂલ્ય	૧-૨-૦
રતનબાઈ	આધુનિક ગ્રંથચક્રા ભા. બે	૧-૨-૦
લાલન, દત્તેન્દ્ર	સદ્ગતા	૦-૧૨-૦
વડોદરા રાજ્ય ખેતીવાડી ખાતુ	ગોપાલન	૦-૬-૦
૦૦ વલંભીયા, મિસિસ ડાહીગૌરી	બિનનુ ગ્રંથચક્રામ	૧-૪-૦
૦ વાસ, હરિકૃષ્ણ	ગુજરાતી શીર્ષલિપિ	૦-૮-૦
૦૦ સુમતી ન્હાનાતાલ	વીસમી સદીનું પાકશાસ્ત્ર	૨-૮-૦
૦૦ સેતલવાડ, સો. મંજળામોરી	મોતીના પડા સમઢ	૩-૮-૦
૦૦, ”	રટવનુ શાસ્ત્ર	૦-૪-૦
”	હીરાધર સાધીઆપોધી ભા. ૧-૪	૪-૮-૦

કીડા અને વિનોદ

દેસાઈ, હરગાય અ.	કસરત અને ફૂલ	૦-૧૦-૦
ધોળકિયા, હર્ષવદન લાલચકર	સ્કાઉટીંગ, તેના ઉદ્દેશો અને કાર્ય	
૦ નીલકંઠ, વિદ્યામોરી રમણુભાઈ	પદ્ધતિ, હર્ષનાદો અને થોડાક ગીતો	૧-૦-૦
૦૦ ભટ્ટ, ખમનદ ઉ	વીરબાળા માર્ગદર્શિકા	૦-૬-૦
૦૦ પટેલ, મણિલાલ	સ્કાઉટીંગ અને ખીજ વાતો	૧-૪-૦
૦૦ ”	કવાયત (નાગરિક અને હરકરી)	૦-૮-૦
”	પચ્ચાયામ	૦-૧૪-૦
”	સઘવ્યાયામ	૧-૮-૦
”	રમતોના નિયમો	૧-૪-૦
૦ મોદી, હમનલાલ દાકારદાસ	દેશી રમતો	૨-૦-૦
શાહ, સી. પી	સાદી રમતો અને રમતસંચાલન	૧-૪-૦
૦૦ સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી બરોડા	ધરમાં રમવાની રમતો	૦-૮-૦

લલિત કલા

૦ ખરે, નારાયણ મોરેશ્વર	સોલસ ગીત	૦-૧૨-૦
૦૦ ટાંકરટાંક	કળા એટલે શું ?	૩-૮-૦
દેસાઈ, કનુ	મહાત્મા માધી	૪-૧૨-૦

દેસાઈ, કલુ	રગલદર્શિ બા. ૧ લો	૨-૮-૦
”	છાયાચિત્રો બા. ૧ લો	૨-૦-૦
• પરીખ, રસિકલાલ	ચિત્રસાધના	૩-૮-૦
•• મજસુદાર, ચૈતન્યપાળા	લલિતકળા અને ખીળ લેખો	૨-૦-૦
•• મિત્રી અપ્પાલાલ નાથાભાઈ	રુદ્રમાળ	૦-૪-૦
”	કલાજીવન અને કીરામગોળ	૦-૩-૦
•• મિત્રી, પેરીનબેન	સુધક્તા અને સુદરતા	૦-૮-૦
•• રતનમણિરાવ ભીમરાવ	અમદાવાદનું સ્થાપત્ય	૧-૦-૦
રાવળ, રવિશંકર	અજતાના કલામંડપો	૨-૦-૦
•• ”	સાળ સુંદર ચિત્રો	૧-૪-૦
•• બાસ, સંકર ગણેશ	પ્રાયશ્ચિક્ષ સંગીત	૦-૮-૦
• શાહ, સોમાનાલ	રમરેખા	૨-૦-૦

શબ્દકોશ

• ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ	સાર્થ ગૂજરાતી ભેષ્મી કોશ	૪-૦-૦
•• ”	ભેષ્મી માટે ખિસ્સાકોશ	૦-૮-૦
”	રાષ્ટ્રભાષાનો કોશ	૧-૮-૦

કાવ્ય

અખો	અખાની વાણી	૩-૦-૦
•• અરાલવાળા, રમણીક	પ્રતીક્ષા	
•• અંગરીઆ, હિંમતલાલ મણેશજી	કાવ્યમાધુર્ય	૨-૮-૦
કપીર (સ. પુરુષોત્તમ વિશ્વામ ભાવજી)	ખીજક ૨ ભાગ	૩-૦-૦
••• કલાપી	કલાપીને કોટારવ	૭-૦-૦
•• કેવિ, ન્હાનાલાલ દ	દામ્પલ રતોત્રો	૨-૦-૦
”	નાના નાના રાસ બા. ૧ લો	૧-૮-૦
•• ”	” બા. ૨ ભો	૧-૪-૦
”	” બા. ૩ ભો	૧-૪-૦
”	ત્રેમણકિત ભજનાવલિ	૨-૦-૦
”	ચિત્રદર્શનો	૨-૦-૦
”	વચ્ચંતોત્સવ	૧-૪-૦
”	યુગપદ્ધતિ અને મદાસુદર્શન	૧-૪-૦
•• હંશરિયો, બાલાસંકર	કલાન્ત કેવિ	૨-૮-૦
•• કાલિદાસ	કુમારસંભવ (અનુ. ના. ચ. ૫૩૧)	૧-૦-૦
”	મિયદત (કિલાભાઈ ધનસ્વામ શાંદ)	૩-૦-૦
”	ભજનિકા	૨-૦-૦
”	દર્શનિકા	૩-૦-૦

• ખનરદાર, અરદેશર	ભારતનો ટંકાર	૧-૦-૦
૦૦ ”	કલિકા	૧-૮-૦
• ”	રાસચન્દ્રિકા	૦-૮-૦
૦૦ ગાધી, ધન્ડુલાન	ગોરસો	૧-૬-૦
• ગિયાન, ખલીલ	વિદાય વેળાએ (મથરવાળા, કિ. ૫)	૦-૮-૦
• જોશી, ઉમારા કર	ગંગોત્રી	૨-૦-૦
૦૦ ”	વિશ્વશાન્તિ	૦-૪-૦
૦૦ ”	પ્રાચીના	૨-૮-૦
• ઝવેરી, મનસુખલાલ	આરાધના	૨-૮-૦
૦૦ ટાગોર, રવીન્દ્રનાથ	ગીતાનલિ અને ખીખાં કાવ્યો (અનુ નગીનદાસ પારેખ)	૧-૮-૦
• ”	નૈવેદ્ય (પટેલ, નરસિંહભાઈ ઇ.)	૦-૮-૦
• ”	રવીન્દ્રવીણા (મેઘાણી અનુ.)	૨-૮-૦
૦૦ હોદાર, બળવ તરાય	ભણુકાર	૪-૦-૦
• ”	આપણી કવિતાસમૃદ્ધિ	૩-૦-૦
• દયારામ	દયારામ કાવ્યસુધા	૩-૦-૦
• દક્ષપત્તજી	દક્ષપત કાવ્ય ૧-૨	૪-૮-૦
• દવે, જુમતરામ	આમમજન મડળી	૦-૨-૦
• દિવેટિયા, નરસિંહરાવ ભો	કુસુમમાળા	૦-૧૦-૦
૦૦ ”	રમરણસંહિતા	૧-૪-૦
• દિવેટિયા, હરિસિંહભાઈ	ગીરા અને નરસિંહ	૦-૧૨-૦
• દેસાઈ, ઇ. સુ.	બુદ્ધ કાવ્યટોહન ભા. ૧	૪-૦-૦
• દેસાઈ, મજરાય	નગાળશા આખ્યાન	૧-૦-૦
• નર્મદ	નર્મદનું મંદિર પણ (મદે, વિશ્વ.)	૧-૮-૦
• નવજીવન પ્રકાશન મંદિર	આપમ ભજનાવલિ	૦-૧-૦
• પતિલ	પ્રભાત નર્મદા	૨-૦-૦
૦૦ પાઠક, રા. વિ.	રોષના કાવ્યો	૨-૦-૦
• ”	કાવ્યસમુચ્ચય ભા. ૧ ભા.	૦-૧૦-૦
• ”	” ભા. ૨ ભા.	૦-૧૨-૦
• ”	કાવ્યપરિચય	૧-૪-૦
૦૦ પારેખ, પ્રહલાદ	ખારી બદાર	૧-૪-૦
• પ્રીતમ	પ્રીતમની વાણી	૧-૮-૦
• પ્રેમાનંદ	કેવરબાઈનું મંત્રિ	૦-૧૦-૦
• ”	(સ. દેસાઈ, મ. પ્ર.)	૦-૫-૦
• ”	નગાખ્યાન	૦-૫-૦
• ”	સુદામા ચરિત (સ. દેસાઈ, મ. પ્ર.)	૦-૧૦-૦

બરશીવાલા, મિસિસ શાન્તિ	રાસકુળ	૨-૦-૦
બેટાઇ, સુન્દરજી ગો.	ધન્ધનુ	૨-૮-૦
બોટાદકર, દામોદર ખુસાલદાસ	રાસતરંગિણી	૦-૧૨-૦
બદ્, મણિચકર	પૂર્વોલાપ	૦-૧૨-૦
બદ્, દરિદર	હૃદયરંગ	૦-૪-૦
મહેતા, કલ્યાણજી વિઠ્ઠલભાઈ	સ્વરાજ્યના ગીતા	૦-૧૦-૦
મહેતા, ચન્દ્રવદન	ધ્વાના કાવ્યો	૨-૦-૦
મહેતા, નરસિંહ	સુદામાજીના કેદારા (દેસાઈ મગનભાઈ)	૦-૧-૬
માણિક કરસનદાસ	આલબેલ	૧-૮-૦
“	વૈશ્યામની વાણી	૦-૮-૦
મેઘાણી, ઝવેરચંદ	એકતારો	૧-૮-૦
“	ચુદી બે ભાગો	૩-૦-૦
મેઘાણી, ઝવેરચંદ	યુગવદના	૨-૮-૦
“	રઠિયાણી રાત-ભાગ ચાર	૬-૮-૦
“	વેણીના ફૂલ	૧-૦-૦
“	સોરઠી ગીતકથાઓ-યુગમયુ ૧૬	૧-૪-૦
“	હાલરડા	૦-૧૦-૦
બ્યાસ, ત્રિશુવન ગોરીચકર	નવા ગીત-આ ૨	૦-૮-૦
શુકલ, પૃથુલાલ હ.	ફૂલપાદી	૧-૦-૦
શેઠ, કેશવ હ.	રાસનલિની	૧-૦-૦
શ્રીધરાણી	કોડીઆ	૧-૪-૦
સુન્દરમ	કોપા ભગતની કવી વાણી	૧-૦-૦
“	કાવ્યમંથરા	૨-૦-૦
“	વસુધા	૨-૦-૦
સ્નેહરશ્મિ	અર્ધ	૨-૮-૦
સ્વપ્નસ્થ	રાવજીહથો	૧-૮-૦
નાટક		
ઉમરવાડીઆ, બટુભાઈ	મત્યગદા અને બીજા નાટકો	૧-૮-૦
કવિ ઉમેરા	ધરકુકડી	૨-૮-૦
કવિ, દલપતરામ	મિથ્યાભિમાન નાટક	૦-૮-૦
કવિ, જ્ઞાનાવાલ	ધન્ધુકુમાર બા ૧ લો લગન	૨-૦-૦
“	જયો-જયન્ત	૨-૪-૦
“	સધમિત્રા	૨-૦-૦
“	ચક્રાન્તનાથ સંભારણ	૧-૮-૦
“	જહાગીર નરજહા	૨-૪-૦
“	વિશ્વગીતા	૨-૦-૦

• જોશી, ઉમાશંકર	સાપના બારા	૨-૦-૦
• ટાંગોર, રવીન્દ્રનાથ	અચલાયતન (અનુ. મિરઘારી	
	કૃપાલાક્ષી)	૦-૧૦-૦
૦૦ ”	મિત્રામદા અને વિદાય અભિયાપ	
	(અનુ. દેસાઈ મહાદેવ; પરીખ. ન. દા.)	૦-૮-૦
• ”	પુનરિષ્ટી અને ડાકધર	
	(પારેખ નગીનદાસ)	૦-૧૨-૦
૦૦ ”	વિસર્જન	૦-૧-૦
ટૉલ્સ્ટોય	તિમિરમાં પ્રભા (મથુરાજી ક્રિ. ધ.)	૦-૧૦-૦
૦૦ દલાલ, નર્થતિ	જ્વનિકા	૧-૧૨-૦
• દવે, જુગતરામ	આધળાતુ ખાડું	૦-૧-૦
દેસાઈ, રમણલાલ	ચંકિત હૃદય	૩-૮-૦
• દિવેદી, મનુભાઈ ન	ઉત્તરરામચરિત	૧-૮-૦
”	કાન્તા	૦-૧૨-૦
દિવેદી, રમણભાઈ ઉદયરામ	લક્ષ્મી કુ ખદશંક નાટક	૦-૮-૦
૦૦ મુવ, શેશલાલ હ.	વિધ્યવનની કન્યા	૨-૦-૦
• ”	સ્વપ્નની સુન્દરી	૦-૧૫-૦
”	મધ્યમ નાટક	૦-૧૨-૦
• નીલકંઠ, રમણભાઈ	રાધનો પર્વત	૨-૮-૦
• પટેલ, નરસિંહભાઈ ધર્મવરભાઈ	વિલ્હેલ્મ ટેટલ	૨-૦-૦
• પાઠક, પ્રાણજીવન વિ	દીગલી	૦-૧૨-૦
પાઠકજી, બોમ્બેચર્ચ ન.	વહેમી	૦-૮-૦
પ્રેમી, હરિકૃષ્ણ	રક્ષાબંધન	૧-૦-૦
” ભટ્ટ, મણિશંકર	શુરુ જોવિન્દસિંહ	૧-૦-૦
• મચાલચી	દેવું મોઝ ધણી નથી	૦-૩-૦
• ”	ચરતના ધોડા	૧-૮-૦
મહેતા, હસા	હૉમ્સેટ	૨-૦-૦
મહેતા, ચન્દ્રવદન	મૂળી સ્ત્રી	૦-૧૨-૦
• ”	સતાકુહડી	૧-૦-૦
૦૦ ”	રમણજીની કુકાન	૧-૦-૦
”	નામા બાવા	૧-૦-૦
• ”	આગમદી	૧-૪-૦
૦૦ ”	ધરા ગુર્જરી	૨-૦-૦
મહેતા, ધનસુખલાલ	સરી જીવું સુરત	૧-૪-૦
• મુન્શી, કનૈયાલાલ	કાકાની શયી	૧-૪-૦
”	સામાજિક નાટકો	૨-૮-૦

૦ શી. કનૈયાલાલ મુનશી	પોરાણિક નાટકો	૨-૮-૦
૦૦ ”	લેખામુદા બા. ૨-૩-૪	૩-૮-૦
૦ મેમાણી ઝવેરચંદ	શાહજહાન	૨-૭-૦
૦૦ ”	રાણો પ્રતાપ	૨-૮-૦
૦ રત્નમણિરાવ ભીમરાવ	સમાવિત સુન્દરવાલ	૧-૪-૦
૦૦ શ્રીધરાણી, કૃષ્ણભાન	વડલો	૦-૮-૦
૦ ”	ગોરના છંડા	૦-૧૨-૦
૦૦ સંજય	રૂપીઆનુ ઝાડ	૦-૫-૦
૦ સુન્દરમ	મૃગચંદ્રિકા	૨-૧૨-૦
સોની, રમણલાલ	માયાનુ દાન	૦-૮-૦

નવસંસ્કાર-નવલિકા

૦ અગ્રાત	અગ્રેબીયન નાટકસ	૪-૦-૦
૦૦ અશ્વિનકુમાર	અણુખૂટ ધારા	૩-૦-૦
૦ આચાર્ય, ગુણવ તરાવ	દરિયાવાવ	૪-૦-૦
”	ત્રિપોચન	૧-૮-૦
”	વિરાટ જાગે ત્યારે	૨-૮-૦
૦૦ કવિ, ન્હાનાલાલ	ઉપા	૨-૦-૦
કેદારી, કેકલભાઈ	જુઝાતો દીપક	૧-૮-૦
ખત્રી, જયન્ત	ફોરા	૩-૮-૦
૦ ખાંડેકર, વિ. સ.	કો ચવધ	૪-૮-૦
”	કેવડાના કાટા	૩-૦-૦
ખાંધી, ભોળીલાલ	અમ્મા	૩-૦-૦
૦૦ ”	વિશ્વસાહિત્યની વાતોઓ	૩-૦-૦
ગાંધી, મોહનદાસ કે.	મૂરખરાજ	૦-૮-૦
ત્રિદુભલ, સો. ભિમિલા દયારામ	ઉપાનન્દિની	૦-૮-૦
૦ ચટ્ટોપાધ્યાય, બ કિમચન્દ	આન દમઠ	૨-૪-૦
૦૦ ”	રજની	૧-૮-૦
”	દેવી ચાપરાણી	૨-૪-૦
૦૦ ચટ્ટોપાધ્યાય, શરદચન્દ	શ્રીકાન્ત-આર ભાગે	૧૧-૮-૦
”	વિરાજવદ્	૦-૧૦-૦
”	પદ્મીસમાજ	૨-૮-૦
”	પરિણીતા	૧-૦-૦
”	છાપી	૧-૮-૦
”	ચરિત્રહીન	૪-૮-૦
”	શુદ્ધદાદ	૪-૦-૦

૦૦ ચટ્ટોપાધ્યાય શરદ્યન્દ્ર	અપૂર્વભારતી	૫-૮-૦
”	કુર્મો (અરક્ષણિયા)	૩-૦-૦
• ”	સરદ પાણીની ત્રણ વાર્તાઓ	૧-૦-૦
” (રમણલાલ સોની)	” બાળવાતો	૨-૪-૦
૦૦ એએવ, એન્ટન	હૃદયમ થન-એ ભાગ	૧-૮-૦
જયભિખુ	જયદેવ	૪-૦-૦
”	વિક્રમાદિત્ય હેમુ	૫-૦-૦
• જોશી, વામન મ.	સુશીલાનો દેવ	૨-૪-૦
૦૦ જોશી ઉમાશંકર	શ્રાવણી મેળો	૧-૮-૦
• જોશી, માણેકલાલ	શા માટે બધન	૧-૪-૦
ટાગોર, અવનીન્દ્રનાથ (દાણી જમુ અતુ)	રાજકથા	૦-૧૦-૦
ટાગોર, રવીન્દ્રનાથ	ધરે બાહિરે	૪-૦-૦
”	ચોખેરવાલી	૩-૦-૦
• ”	નોકા ફૂળી	૪-૦-૦
• , ”	સમર્પણની કથાઓ	૦-૧૨-૦
૦૦ ”	રવિકિરણો	૩-૦-૦
૦૦ ટોસ્ટેથ	આતુ’ કેમ સૂઝયું	૦-૬-૦
• ”	કથાવલિ પહેલી-એ ભાગ	૩-૧૨-૦
”	નવો અવતાર-ત્રણ ભાગ	૬-૦-૦
૦૦ ”	એ નવલકથા	૨-૪-૦
• ”	ત્રેમનો દબ	૨-૮-૦
• હાકુર, રામચંદ્ર	આમ્રપાલી-એ ખંડ	૪-૧૨-૦
• તોવાટ, શાન્તિવાત	જીવનપ્રતિબિંબ	૧-૮-૦
”	કલ્પનાની મૂર્તિઓ	૧-૮-૦
• ત્રિપાઠી, જો. મા.	સરસ્વતીચન્દ્ર-૧લો ભાગ	૨-૮-૦
૦૦ ” ”	” ભાગ ૨, ૩, ૪,	૧૧-૮-૦
૦૦ દલાલ, જયન્તિલાલ	ઉત્તરા	૩-૦-૦
”	ધીમુ અને વિભા	૩-૮-૦
૦૦ દર્તકે	ત્રેમ અને પૂજા	૫-૦-૦
• ”	બધન અને મુક્તિ	૨-૮-૦
”	દીપનિર્વાણ	૩-૪-૦
• દિવેગીઆ, ભો. ર.	અમ્મમિલ	૫-૦-૦
”	કોસેજીઅન	૨-૮-૦
૦૦ ”	જયોત્સ્ના	૨-૦-૦
૦૦ ”	તરલા	૩-૦-૦
”	મોહિની	૩-૮-૦

૦ દેસાઈ, કીકુભાઈ	ખોવાયેલા તારા	૧-૮-૦
દેસાઈ, કેશવપ્રસાદ છો	જીવનની ઝાંખી	૨-૦-૦
૦ દેસાઈ, નિરુ	ધૂવડ ખોલ્યું	૨-૪-૦
”	ધરતી	૨-૦-૦
”	ત્રણ પાંખડી	૨-૧૨-૦
૦ દેસાઈ, મંગનભાઈ પ્ર.	જોડીત અને ફાઈડ	૦-૬-૦
દેસાઈ, મણિભાઈ	કલકિત	૧-૮-૦
દેસાઈ, રમણલાલ	કોકિલા	૩-૮-૦
૦	પૂર્ણિમા	૪-૦-૦
૦૦	આમલદમી	૧૪-૦-૦
૦	દિવ્યચક્ર	૩-૮-૦
”	ભારેલો અગ્નિ	૪-૮-૦
”	ગોમતા	૩-૮-૦
દેસાઈ, હરિપ્રસાદ ડૉ. વગેરે	ત્રણ પ્રશ્ન	૧-૦-૦
’ દિવેદી, મ. ન	ગુલાબસિંહ	૩-૮-૦
૦ ધૂમકેતુ	તણખા-ભાગ પહેલો	૦૩-૦-૦
૦૦	તણખા ૨, ૩, ૪ ભાગ	૬-૦-૦
૦	કર્ણાવતી	૪-૮-૦
”	પરાજય	૪-૮-૦
૦૦	જયસિંહ સિંહરાજ	૪-૮-૦
”	અરોપ	૨-૮-૦
’	ચક્રાવર્ત-એ ભાગો	૨-૮-૦
૦ નવજીવન પ્રકાશન મંદિર	છશનું બિલ્દાન	૦-૩-૦
૦ નંદરા કર તુલના કર	કરણધેસો	૪-૦-૦
૦ નીલકંઠ, વિશ્વાગૌરી અને મહેતા, ચારદાગૌરી	સુધાહાસિની	૧-૪-૦
૦૦ નીલકંઠ વિનોદિની	આરસીના બીતરમા	૧-૮-૦
૦ નીલકંઠ, રમણભાઈ	ભદ્રભદ્ર	૩-૦-૦
પટેલ, નરસિંહભાઈ ઈશ્વરભાઈ	મહારાષ્ટ્ર જીવનપ્રભાત	૧-૮-૦
૦૦	રાજપૂત જીવનસંધ્યા	૧-૦-૦
પટેલ, પનાલાલ	લખચોગસી	૩-૦-૦
૦	મળેલા જીવ	૩-૮-૦
૦૦	સુખદુઃખના સાથી	૨-૮-૦
૦	વળામણ	૧-૪-૦
પટેલ, રાવજીભાઈ	કૃત્તીન ત્રિધવા	૦-૬-૦
પરીખ, રસિકલાલ છો	જીવનના પહેલું	૩-૦-૦
૦ પાઠક, રામનારાયણ ના	પચાસ વર્ષ પછી	૨-૮-૦

પાઠક, રામનારાયણ ના.	જમતનો તાત	૨-૮-૦
૦ પાઠક, રામનારાયણ વિ	હિરેદની વાતો પહેલો ભાગ	૨-૮-૦
૦૦ પારેખ, નગીનદાસ	” ૨, ૩ ભાગ	૫-૦-૦
”	સુખન અને બીજી વાતો	૧-૪-૦
પુષ્કીન	નિસતાન	૨-૦-૦
૦ પેટલીકર, ઈશ્વર	કિસ્સેદારની કન્યા	૧-૦-૦
”	લનમટીપ	૩-૦-૦
૦૦ પ્રેમચંદ્ર	વપ્પા લેખ	૨-૦-૦
”	ગોદાન	૧-૦-૦
૦૦ બકુલેશ	પૂંચીયમ	૧-૮-૦
બદોપાધ્યાય, ગખાસદાસ	કાલવતી કંક	૩-૦-૦
૦૦ ”	પાટલીપુત્રની પકતીનો પ્રારંભ	૨-૮-૦
૦૦ બ્રાહ્મર, ગુલાબદાસ	શાહગઢો ખુલાસું	૨-૦-૦
લકે, ચં. મ	લતા અને બીજી વાતો	૨-૦-૦
૦૦ ભટ્ટ, જયન્તકુમાર	રોબીન્સન ક્રુઝો	૨-૦-૦
ભટ્ટ, મં. છ.	લશિ જતા	૨-૦-૦
૦૦ ભટ્ટ, મૂળચંદ્ર મો. (અનુ)	ગુજરાતની નૂતની વાર્તાઓ	૩-૦-૦
”	૮૦ દિવસમા પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા	૦-૮-૦
”	સામુદ્રસપ્ત	૧-૦-૦
”	સાહસિકોની સૃષ્ટિ	૧-૧૨-૦
”	ધરતીને મથાળે	૩-૪-૦
૦૦ ભટ્ટ, હરિલાલ માધવજી	આશ્રમ દરિણી	૦-૧૨-૦
૦ મલયાનીલ	ગોવાલણી અને બીજી વાતો	૨-૦-૦
૦૦ મસ્તકીરી	મસ્તકીરીની મસ્તી	૩-૦-૦
૦ મહિપા, સુનીલાલ	ધૂધવતા પૂર	૪-૮-૦
”	પાવક જ્વાળા	૩-૮-૦
૦ મહેતા, ધનસુખલાલ, કને, ન્યોતીન્દ	અમે જ્યાં	૩-૦-૦
મહેતા, ધનસુખલાલ	હેરો દાલ	૩-૦-૦
મહેતા, સરોજિની	એકામ્થી	૦-૧૪-૦
૦ મહેતા, હસા	ગોળાગારની મુસાફરી	૧-૮-૦
”	બાવલાનાં પરાક્રમે	૧-૮-૦
૦ મુન્દરી, કે મા	ગુજરાતનો નાય	૫-૦-૦
”	જયસોમનાથ	૪-૮-૦
”	પાટણુતી પ્રજુતા	૩-૮-૦
”	પૃથ્વીવશ્ય	૩-૮-૦
૦૦ ”	રાખાધિરાજ	૫-૮-૦

૦૦ મુન્દી, ક. મા.	ભગવાન કોટિલ્ય	૪-૦-૦
૦૦ ”	વેરની વસુલાત	૩-૦-૦
• ”	સ્વપ્નદ્રષ્ટા	૪-૦-૦
”	સોપામુદ્રા ભાગ ૧	૧-૨-૦
”	લોભહર્ષિવૃદ્ધી	૪-૦-૦
”	નવસિકાઓ	૩-૮-૦
૦૦ મુન્દી, લીલાવતી	જીવનમાયી જડેવી ભાગ ૧, ૨,	૨-૮-૦
૦૦ મેધાણી, ઝવેરચ દ	વેનિશાળ	૩-૮-૦
”	કાગરી એ ભાગ	૩-૦-૦
૦૦ ”	વૃક્ષસીકયાગે	૩-૮-૦
”	પલકારા	૩-૦-૦
”	મુજરાતનો જય-એ ખડ	૬-૮-૦
૦૦ ”	મેધાણીની નવસિકાઓ	૫-૦-૦
• ”	વસુધરાના વહાલા દવવા	૨-૮-૦
• ”	ઘોરક તારા વહેતા પાણી	૪-૮-૦
• ”	સૌરાષ્ટ્રની રસધારા ૫ મો ભાગ	૩-૦-૦
”	” ” ૧, ૨, ૩, ૪	૬-૧૨-૦
ધારિક, ધન્ડુલાલ કનૈયાલાલ	કુમારનાં સ્મરનો	૧-૮-૦
રાજગોપાલાચારી, ચક્રવર્તી	રાજજીની વાતો	૩-૩-૦
૦૦ રામચુરા, જોડાલદાસ	દાનગીવડાની દસ વાતો	૧-૮-૦
૦૦ વસાવડા, ધન્દ	હિન્દીની શ્રેષ્ઠ વાતોઓ	૩-૮-૦
૦૦ વૌરા એન્ડ કં	પ્રેમકથાઓ	૨-૦-૦
૦૦ શાહ, યુનીલાલ વર્ધમાન	જીમર અને અમી-ભાગ ૧લા	૨-૮-૦
”	નીલકંઠુ બાથુ	૩-૮-૦
• ”	રાજહત્યા	૨-૦-૦
”	ધારાનગરીનો મુન્દ	૧-૦-૦
”	દુપમતી	૨-૮-૦
”	અણોભે	૧-૪-૦
• શુક્લ, ચંદ્રસેન	મૂઝો સેવક	૧-૮-૦
શુક્લ, જ્યોત્સ્નાબેન	બાર મુન્દર વાતોઓ	૧-૪-૦
શુક્લ, કુનેશ	પદ્યવ	૧-૪-૦
• મુન્દરમ્	પિયારી	૩-૮-૦
શુશીલ, ભીમજીભાઈ	મહારાજ ખારવેલ	૧-૦-૦
સેતલવાડ, અ. સો વિખ્યામીરી	મુલામગીરીનો ગમખ	૨-૦-૦
• સોની, રમણલાલ	ચટુરો	૧-૦-૦
”	કુમારકથાઓ	૩-૦-૦

૦૦ સોપાન	પ્રાપ્તિ	૫-૦-૦
”	અખડાનોત	૨-૦-૦
૦ સોમેયા, હરજીવન	અહ કાર	૨-૦-૦
”	પુનરામન-એ ભાગો	૫-૮-૦
”	પૃથ્વીનો પહેલો પુત્ર	૨-૮-૦
”	પરાગી અને બીજી વાતો	૨-૮-૦
સૌજન્ય	રસિયો જીવ	૩-૮-૦
૦ રનેહરશિમ	માતા આસોપાલવ	૩-૮-૦
”	વૃદ્ધા તાર	૧-૦-૦
”	સ્વર્ગ અને પૃથ્વી	૩-૦-૦
૦ હર્ષ, અશોક	સાગરના સાનજ	૨-૮-૦

ગદ્ય સાહિત્ય

૦ અગાત	તેત્રીસ પત્રો	૨-૦-૦
૦ અન્નરીઆ, હિંમતલાવ	સાહિત્યપ્રારંભિકા	૧-૦-૦
૦ ” મૂળરાજ	દ્રુક ને દય	૩-૮-૦
ઉમરવાડીઆ, બુદ્ધિબાધ	કીર્તિદા ને કમળાના પત્રો	૧-૮-૦
૦ કાલેલકર, દા. પા.	જીવનનો આનંદ	૩-૦-૦
”	જીવનભારતી	૨-૮-૦
”	જીવનસ રૂતિ	૨-૮-૦
”	લોકજીવન	૦-૧૨-૦
વડીલ, ગ્રંથ	સાહિત્યરતન-ત્રણ ભાગો	૩-૦-૦
૦ ગાંધી, મહાત્મા	ગાંધીજીનું નવજીવન-૪ ભાગ	૧૧-૦-૦
”	મહાત્મા ગાંધીજીના પત્રો	૦-૧-૦
ગેરડી, ઉમારાકર	અખો, એક અધ્યયન	૨-૦-૦
જવેરી, કૃ. મો.	ગુજરાતી સાહિત્યના માર્ગસૂચક	
	સ્ત્રી ભા. ૧-૨	૨-૦-૦
૦ ટાગોર, રવીન્દ્રનાથ	પૂર્વ અને પશ્ચિમ	૩-૮-૦
કોકોર, બ. ક.	સિરીષ	૧-૮-૦
”	નવી કવિતા વિષે બ્યાખ્યાનો	૨-૦-૦
૦ નિનેદી, નવચરાગ જગન્નાથ	કેતકીના પુષ્પો	૧-૮-૦
”	કેટલાંક વિવેચનો	૩-૮-૦
”	પરિકાશ	૨-૮-૦
ત્રિવેદી, વિશ્વપ્રસાદ	વિવેચના	૨-૮-૦
૦ દા. ૧, જયન્તિ	પમદીવાની પાંખોતેથી	૦-૧૫-૦
૦ દેવે, ભ્યોતીન્દ્ર હ.	રમતરંગ-પાંચ ભાગ	૮-૧૨-૦
”	મારી નેધિપોથી	૦-૧-૦

દેસાઈ, ઝીણાબાઈ ૨ અને ઉમાશ કર જોશી સાહિત્યપદ્ધતિ બા. ૧-૨-૩	૩-૮-૦
• દેસાઈ, મહાદેવ હરિભાઈ	આચીન સાહિત્ય ૦-૧૨-૦
દેસાઈ, વાલજી ગોવિન્દજી	કથાકુસુમાબલિ ૦-૫-૦
દેસાઈ, હરિપ્રસાદ મજરાય	સસાગમા સુખ ૦-૧૨ ૦
દિવેદીઆ, નરસિંહરાવ	મનોમુકુર બા. ૧-૨-૩-૪ ૮-૦-૦
ધ્રુવ, આનંદશંકર બાપુભાઈ	કાવ્યતત્ત્વવિચાર ૧-૦-૦
”	દિગ્દર્શન ૧-૦-૦
”	સાહિત્યવિચાર ૧-૦-૦
ધ્રુવ, કેશવ હર્ષદ	સાહિત્ય અને વિવેચન-બે ભાગ ૨-૦-૦
• નર્મદ	નર્મદનુ મદિર-ગાઘ ૨-૮-૦
• નીલકંઠ, રમણુભાઈ મહીપતરામ	હાસ્યમદિર ૩-૦-૦
• નીલકંઠ, વિનોદિની	રસદાર ૦-૧૦ ૦
પટેલ, અબાતાલ મો	યુવકોને પત્રો (યુવકરત્ન) ૦-૪-૦
પરીખ, નરહરિ	કર ડીઆ ૦-૧૦-૦
• પંડ્યા, નવલરામ લક્ષ્મીરામ	નવલમ્ દાવલિ ૨-૦-૦
• પાઠક, રામનારાયણ વિશ્વનાથ	સ્વેરવિહાર-૨ ભાગો ૩-૪-૦
”	અર્વાચીન કાવ્યસાહિત્યના જહેવો ૧-૪-૦
”	કાવ્યની શક્તિ ૧-૧૨-૦
”	અર્વાચીન ગુજરાતી કવિતાસાહિત્ય ૦-૬-૦
”	સાહિત્યવિમર્શ ૧-૧૨-૦
• પુરાણી, અંજુભાઈ	પરિક્ષના પુષ્પો ૧ ભાગ ૧-૮-૦
”	” ૨ ભાગ ૧-૮-૦
બટ, વિશ્વનાથ	સાહિત્યસમીક્ષા ૪-૦-૦
•• ”	નિબંધનાંત ૧-૮-૦
• ”	મહાનવનીત ૨-૦-૦
• બાવે, વિનોદા	મધુકર ૨-૦-૦
•• ચૂ વિલાપીઠ	મધુપુડો ૧-૦-૦
•• મહેતા, ગગનવિદારી	આકાશના પુષ્પો ૧-૮-૦
•• સુન્દરી, કનૈયાલાલ	ગુજરાત એક સારકારિક વ્યક્તિ અને આદિવચનો ૩-૮-૦
”	શેડાક રસદર્શનો, સાહિત્ય અને ચર્ચના ૨-૮-૦
• રાય, દિલીપકુમાર	તીર્થલક્ષિ ૪-૦-૦
વૈષ્ણ, વિજયરાય કમ્પાચુરાય	પ્રભાતના રંગ ૨-૪-૦
• ”	ગુજરાતી સાહિત્યની રૂપરેખા ૧-૧૨-૦
•• મહેતા, જય તિલાલ ઉદ્દનિત મોગન	વિગેષ વાચનપ્રવેશ-સાત ભાગો

ઇતિહાસ

૦ કવિ, દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ	ગુજરાતના ઇતિહાસ ઐતિહાસિક	૦-૧૨-૦
	પ્રસંગો અને વાર્તાઓ	૦-૧૨-૦
કામદાર, ગીતાઈ	અન્ય દેશોમાં અસહકાર	૦-૮-૦
૦ કાસેલકર, દ બા	પૂર્વરંગ	૧-૮-૦
૦ જાવડેકર શ દ	આધુનિક ભારતી	૬-૦-૦
જોશી, ચન્દ્રલાલ	લોહીની ઇમારત	૪-૦-૦
ટોડ, કર્નલ	રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ-ભા. ૧-૨	૧૦-૦-૦
૦ દિવાન, જીવણલાલ હ	અમેરિકાનું સ્વાતંત્ર્યયુદ્ધ	૦-૮-૦
૦૦ દેસાઈ, ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ	ગુજરાતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ	૧-૦-૦
૦૦ ”	ગુજરાતનો અર્વાચીન ઇતિહાસ	૧-૮-૦
૦ દેસાઈ, ઝીણાભાઈ રતનજી	ગુજરાતના ઇતિહાસની કથાઓ	૦-૬-૦
૦ ધૂમકેતુ	ઇતિહાસદર્શન	૦-૮-૦
૦ નેહરુ, જવાહરલાલ	ભગતના ઇતિહાસિક રેખાદર્શન	૧૧-૦-૦
પટેલ, જોષાજીદાસ જી	બગાળા બેઠાલ	૦-૭-૦
”	બગાળાનો બગાળો	૧-૮-૦
પટેલ, નરસિંહભાઈ ઈશ્વરભાઈ	છટાપીનો સુકિતયજ્ઞ	૦-૧૨-૦
૦૦ પરીખ, નગીનદાસ	સત્તાવન	૨-૮-૦
૦ પારેખ, હિરાલાલ ત્રિ.	અર્વાચીન ગુજરાતનું રેખાદર્શન	૧-૨-૩ ૩-૦-૦
દ્વાર્થસ	રાસમાળા ૧-૨	૧૧-૦-૦
૦ ભટ્ટ, વૃત્તિહરભાઈ કાલિદાસ	આપણા દેશનો ઇતિહાસ	૦-૮-૦
૦ મેઘાણી, ઝવેરચંદ	ધ્વજમિલાપ	૦-૧૦-૦
”	મિસરનો સુકિતસંગ્રામ	૦-૧૨-૦
”	એશિયાનું કલંક વાને કારોઆની કથા	૦-૧૦-૦
૦૦ વિદ્યાસ, ભારકરગવ	ભારતમાં અંગ્રેજી રાજ્ય	૧૦-૦-૦
૦૦ ”	પરિસદિકે	૦-૧૨-૦
વીમાવાળા, ઈશ્વરલાલ	વિપ્લવની વાર્તા	૦-૩-૦
૦ શાઓ, દુર્ગાચંદ્ર કે	ગુજરાતનો મધ્યકાલિન રાજપૂત	ઇતિહાસ ૧-૨ ૨-૦-૦
૦૦ ”	પ્રબંધ ચિંતામણિ	
૦ શાહ, રમણલાલ ના	ગરવી ગુજરાત	૦-૮-૦
કલાપી	પ્રવાસવર્ણન, જૂગોળ	
	કારમીરનો પ્રવાસ અને કલાપીનો	
	સવાદ	૨-૦-૦
૦ કવિ, ન્હાનાવાવ દ.	ગુજરાતની જૂગોળ	૦-૧૦-૦

૦ કાતલકર, ૬ બા	દિમાસવનો પ્રવાસ	૧-૬-૦
૦ ”	ઋષિદેશનો પ્રવાસ	૦-૨-૦
૦ ”	દોડમાતા	૦-૬-૦
૦ ઘાટે, લી ૬	દેશદેશના તોડો	૧-૪-૦
૦૦ દાગેર, ગીન્દનાથ	ગણિયાના પત્રો	૧-૪-૦
૦૦ દાકર, મોમોલાલ	બાનમાનસ અને પર્વટન	૦-૪-૦
૦૦ ત્રિવેદી, રતિલાલ મો	દિમાસવનો ચર પ્રેમ	૦-૧-૧
૦૦ દેસાઈ, રમણદાન વસતાનાથ	પાવાગઢ	૦-૬-૦
૦૦ ધૂમકેતુ	પગડી	૧-૬-૦
૦૦ ”	ગિરિરાજ આબુ	૦-૬-૦
૦૦ પાઠકણ, મ ગેગરાય	સુરત-બે બામ	૧-૦-૦
ભવેકા, મિરજશકર અને મોહન તાન્ડામેન	મુન્દરાત-મહાગાદ	૦-૩-૦
” ”	કેલાસ માનસસરોવર દર્શન	૨-૦-૦
૦૦ બાઈ, ચ મ	વડોદરા	૦-૬-૦
૦ મેધાણી ઝવેરચંદ	સોમને તીરે તીરે	૧-૬-૦
૦૦ ”	સોરાષ્ટ્રના ખડેરામ	૦-૬-૦
૦૦ મુનશી, કૈંધાલાલ મા	મારી બીજવાગદાર કહાણી	૨-૬-૦
મુલાવરીન	પેશાવરદો મોરો	૨-૬-૦
૦ ગુલમહિરજી બીમાલ	મુન્દરાતનું પાટનગર અમદાવાદ	૬-૦-૦
” ”	ખજાતનો ઇતિહાસ	૫-૦-૦
” ”	અમદાવાદનો પરિચય	૦-૪-૦
૦ લેલ, વિનયરાય ક	પુરકો અને તરી	૧-૬-૦
૦૦ વૈધ્યુવ, ચમનલાલ	પચમનીના પત્રો	૦-૬-૦
૦ શાસ્ત્રી, દુર્ભાસકર ડેવળગમ	મુન્દરાતના નીચે રેવાનો	૦-૧૨-૦
૦ સુદરમ	દક્ષિણાગન	૧-૧૨-૦
૦૦ સેન, દિતિમોદન	ચીન વનપાનની યાત્રા	૧-૦-૦

અપનચરિત્ર-સંગ્રહ

૦૦ કોહારી, કદવભાઈ	અમર મહાત્મનો	૦-૧૨-૦
૦૦ ગોપી, વિનાયકગવ	એચીઆના ધર્મદીપકો	૦-૦-૦
કોહર, બ. ક	પુટલના અપનચરિત્રો	૨-૦-૦
૦૦ હાણી, જમુ	મહાસમાના પ્રમુખો	૧-૪-૦
૦ દેસાઈ, મહાદેવ	બે પુલાઈ બિદમતગાર	૦-૧૦-૦
૦૦ દેસાઈ, મોક્ષવદન	આઝાદીના આરોહો	૧-૦-૦
દોશી, બેચરલાલ	બગવાન મહાત્મીના ૬૫ લેખસંગ્રહ	૦-૬-૦
૦૦ પાઠક, જમજીવન કાલિદાસ	મુરલીમ મહામાઓ	૨-૪-૦
ભવેકા, મિરજશકર બ	મહામાઓનાં ચરિત્રો	૦-૧૨-૦

બદ, ચંદ્રમાષ કા	વૈજ્ઞાનિક જાગૃત	૧-૮-૦
બદ, મૂળસંકર મો	મહાન મુસાફરો	૨-૦-૦
મગધવાસા, કિશોરલાલ	શુદ્ધ અને મહાવીર	૧-૦-૦
મહેતા, કલ્યાણુજી વિ.	મહાન શીખ ગુરુઓ	૦-૧૪ ૦
મહેરજી, યુસુફ	આપણા નેતાઓ	૧-૦-૦
મુનશી, ક મા	ગુજરાતના જ્યોતિષર્થે	૧-૦-૦
મુનશી લીનાવતી	રેખાચિત્રો (૦૮ના અને નવા)	૨-૮-૦
મેઘાણી, ઝવેરચંદ	બે દેશદીપકો	૨-૮-૦
”	મરેલાનાં રુધિર અને જીવતાના	
	આમુડાઓ	૦-૧૦-૦
”	સોગદી સતો	૨-૦-૦
વમી, નિર્જન અને પરમાર જયમલ	જીવનશિખીઓ	૨-૮-૦
શાહ, મોતીલાલ બાપુજી	વીરકથાઓ	૨-૮-૦
શાહ, રમણલાલ ના	દેશદેશની વીરકથાઓ બે ભાગ	૨-૧૨-૦
સસ્ત્ર, સા વ. કાપોતય	બામ્બના સપ્તાઓ	૧-૪-૦
”	આદર્શ દષ્ટાંતમાળા-બે ભાગ	૪ ૦-૦
૬૫, અશોક	વિભૂતિમંદિર	૨-૦-૦

જીવનચરિત્ર

કોનું જીવનચરિત્ર	પુસ્તકનું નામ	લેખક	કિંમત
અકબર	મહાન સમ્રાટ અકબર	રાખાતયદ્ર બદોપાધ્યાય	૨-૮-૦
અબ્બાસ તેમજી	શુભર્ચી જીવાન	કલ્યાણુજી વિ મહેતા	૦-૩-૦
અમીન, મોતીલાલ	મોતીલાલ અમીન	શાહ પુરુષોત્તમ હ	૨-૮-૦
	જીવન અને કાર્ય		
અબ્બાસ ૬, સવામી	ભિમુ અબ્બાસ ૬જી	શુક્લ ત્ર્યંબકલાલ	૦-૩-૦
અઝાદ, અબુલ કાસમ	મોહાના અઝાદ	દેસાઈ, જગન્નાથ	૦-૪-૦
આયવને, પાર્વતીલાલ	મારી કહાણી	પાર્વતીલાલ આયવને	૦-૮-૦
ઉપેન્દ્ર	ઉપેન્દ્રની આત્મકથા	નગીનદાસ પારેખ	૧-૪-૦
એન્ડ્રુઝ, સી એફ	દીનપદ્મ	મુસલમાન વોરા	૨-૦-૦
કમીર	કમીર	કિસનસિંહ ચાવડા	૦-૬-૦
કર્વે, ધોડો કેશવ	આત્મવૃત્ત-બે ભાગ	અનુ. માણેકલાલ ઠાકર	૧-૮-૦
કાગવા	કાગવા	ચુ. પ્ર બારોટ	૦-૩-૦
કાનેજકર, દ. બા	આતરાતી દિવાલો	દ બા કાલેલકર	૦-૬-૦
”	રમરણુયાત્રા	”	૨-૦-૦
કાવુર	કેમીલો કાવુર	વિદ્યારામ વસનજી	૧-૪-૦
કેલર, હેન	અપમની પ્રતિમા	મગનભાઈ દેસાઈ	૦-૧૨-૦

ગોળી, જેમ્સ	બળવાબોર પિતાની તરવીર	(મ) કકડમાઠ કોઠારી	૨-૮-૦
૦ કોસ્તળી, ધર્મોત્તમ	આપવીની	ધર્મોત્તમ કોસ્તળી	૧-૪-૦
૦ કોષ્ટક, જીસસ	કૃષ્ણ ચિંત	કિશોરલાલ મયજીવાળા	૦-૬-૦
૦૦ કોપોટ્કીન, પીટર	એક કાન્તિકારી	વિજયરાય રેલ	૫-૦-૦
	આત્મકથા		
ગાદોલ	વીર ગાદોલ	રમણલાલ દે મદ (અનુ)	૧-૦-૦
૦ ગેરીમાદી	ગેરીમાદી	નરસિંહભાઈ છ પટેલ	૧-૮-૦
ગેરીસન	સત્યાગ્રહી ગેરીસન	બારોટ, ચુ પુ	૧-૦-૦
૦ ગોખલે, ગોપાળકૃષ્ણ	ભારતસેવક ગોખલે	જીવનરામ દવે	૧-૮-૦
૦૦ " "	ગોપાળકૃષ્ણ ગોખલેનો જીવનસંદેશ	મહાત્મા ગાંધી	૦-૬-૦
૦ ગાંધી, કરતુરખા	અમારા બા	વનમાળા પરીખ	૧-૮-૦
૦ ગાંધી, મહાત્મા	સત્યના પ્રયોગો	મહાત્મા ગાંધી	૨-૦-૦
૦૦ " "	મારો જેલનો અનુભવ	"	૦-૮-૦
૦૦ " "	યેવડાના અનુભવ	"	૦-૧૨-૦
૦ " "	મહાત્મા સાથે અફવાડિયુ દુધ પીર	"	૨-૦-૦
" "	ગાપુ	લનસ્યામદાસ ખીના	૦-૧૨-૦
૦૦ " "	અ પારવૃથમા	રાજેન્દ્રભાઈ	૧-૪-૦
	મહાત્મા ગાંધીજી		
ગાંધી, મહાત્મા	ગાંધીજીને જન્મદિન	સર્વપલ્લી, ગાંધીજીજીવન	૩-૦-૦
૦ " "	ગાંધીજીની સાધના	"	૧-૪-૦
૦૦ " "	ગાંધીજીના સમાગમમા	(સ) ચંદ્રકર શુક્લ	૨-૮-૦
ગિરધર	ગિરધર	જ દ મોળી	૦-૧૪-૦
અગધુલ પાસા	છજીવનો ઉદ્ધારક	મહાત્મા ગાંધી	૦-૬-૦
જ્યેષ્ઠકૃષ્ણ દિગ્ગજી	વનરપતિગાઓ	બાપાલાલ ગ ચાવ	૧-૮-૦
	જ્યેષ્ઠકૃષ્ણભાઈ		
ટાગોર નવીન્દ્રનાથ	ટાગોરની જીવનચરિત્ર	મણિભાઈ દરિભાઈ દેસાઈ	૧-૬-૦
૦૦ ટાગોરનાથ	મહાત્મા ટાગોરનાથ	બએ, પ્રભાકર શીખત	૨-૮-૦
૦ દેકર, અમૃતનાથ	દેકર બાપા	પ્રવેશ્ય દ મેથાભી	૦-૪-૦
૦૦ ડીક, કાન્તેસિંહ	દ ગરીનો તારજુદા	"	૦ ૧૨ ૦
તિલક, બાગમ ગાંધર	લોકમાન્ય બાગમ ગાંધર તિલકનું ચરિત્ર	કૃષ્ણપ્રનાથ મણિકાન્ત ગાંધી	૧-૪-૦
૦ " "	લોકમાન્યને શ્રદ્ધાન્વિ	દ. બા કોતેનકર	૦-૫-૦
૦૦ દુકારામ	સત દુકારામ ચરિત્ર	અ સા વ. કાપોત્ત	૨-૮-૦
૦ દયાનંદ સ્વામી	સ્વામી દયાનંદ	પ્રવેશ્ય એવાળી	૧-૮-૦
"	મદરિ દયાનંદ	શ કુન્દલ રાઓ	૦-૬-૦

૦૦ મિત્રુભાઈ	ફરવા જઈએ	૦-૩-૦
૦૦ ”	બજવાર્તા-૧ થી ૫ ભાગ	૩ ૧૨ ૦
૦ ”	ભગવાન છુદ્	૦-૫-૦
૦ ”	બાળ લોકગીતસ મદ-એ ભાગ	૦ ૧૨ ૦
૦૦ ”	ધર્મીઆઓના ચરિત્રો	૧-૦-૦
૦ મિત્રુભાઈ અને જુગતરામ દલે	મેરૂ	૦-૬-૦
૦ જોધાણી, મનુભાઈ	જનપદ-ભાગ બીજો તથા ત્રીજો	૨-૪-૦
૦૦ ”	કાળિયાર અને બીજા પ્રાણીકથાઓ	૧-૮-૦
૦૦ કોકોર	શ્રીરામકૃષ્ણ	૦-૪-૦
૦ દલે, જુગતરામ	ગાધીજી	૦-૭-૦
૦ ”	રાધાજી	૦-૮-૦
૦ દાણી, જમ્મુ	૫૫ મિયા	૦-૧૦ ૦
૦ દીક્ષિત, પ્રસન્નવદન	બાળભાગવત	૦ ૧૦-૦
૦૦ દેસાઈ, કેશવપ્રસાદ	વાગ્દેસેનાની વાતો	૧-૦-૦
૦૦ દેસાઈ, હરિપ્રસાદ નન્દગઢ	શ્રી દાદાભાઈ નવરાજજીનું જીવનચરિત્ર	૦-૪-૦
૦૦ ધૂમકેટુ	શુભેન સગ	૦-૩-૦
૦ ”	વીર વનરાજ	૦-૬-૦
૦૦ ”	પરશુગમ	૦-૮-૦
૦ ”	૫૬ થા	૦-૬-૦
૦૦ નાવકે, વસંત	કુવારો	૦-૪-૦
૦ પટેલ, ડી એન	કિંગ્સ ગમ્માપ્સ	૧-૦-૦
૦ પટેલ, ભાદરાજ અને પદ્માવતી દેસાઈ	ફેરી દાદીવાળા બાગક	
	(અન્યાસ તૈયાર)	૦-૩-૦
૦૦ પટેલ, હર્ષદ	રૂપિયાનો વગ્ગાદ	૦-૩-૦
૦૦ ”	ચોક્કિ અને નજી	૦-૩-૦
૦ ૫૬ થા, નવનરામ લક્ષ્મીગમ	બાળમર્યાદા	૦-૩-૬
૦ બદ, હરિપ્રસાદ અને હાન્ડ, મણિલાલ	ધરતીનો ગાળમેળો	૦-૬-૦
૦૦ ”	ચરિત્ર	૦-૫-૦
૦૦ ભાવસાગ, મેભાભાઈ	નાના હતા ત્યારે	૦-૩-૦
૦ ”	આરેક ટોપગ	૦-૨-૦
૦૦ ”	શુજન	૦-૫-૦
૦ મજાપુદાર, સત્યેન્દ્રનાથ	બાળકોના વિવેચન	૦-૪-૦
૦૦ મર્યાક, દિમતવાલ	દહોવા	૦-૬-૦
૦ મહેતા, મિસિસ હસા	બાળવાર્તાવિ	૧-૪-૦
૦૦ ”	કિંગ્સ વાર્તાવિ	૨-૩-૦
૦ ”	અરુણ અદ્યુત ગવળ	૧-૮-૦

૦૧ માણેક કરસનનાસ	બે બાવનાટો (ગવિઆશુ કૃત)	૦-૬-૦
૦ મુકરજી, ધનગોપાલ	કિરીટની વાતો	૧-૮-૦
૦ મેધાણી, ઝવેરચંદ	દાદાજીની વાતો	૧-૪-૦
૦ ” ”	ડોમીમાની વાતો	૧-૦-૦
૦ ” ”	કિન્દોલ	૧-૦-૦
૦ લીલાવતીબેન	બાલગમ્યાણ	૧-૦-૦
૦ વર્મા, નિરંજન અને જયમન પરમા	પરીકથાઓ-એ ભાગ	૩-૮-૦
૦ વ્યાસ, ત્રિભુવન ઔરીશક	નવા બાળગીતો-એ ભાગ	૦-૧૪-૦
૦ શાહ, નાનાલાલ નાથાભાઈ	વિષ્ણુપુરાણની કથાઓ	૦-૧૦-૦
૦ શાહ, રમણનાથ ના	બાળગોનું મહાભાગત-એ ભાગ	૩-૦-૦
૦ ” ”	દેશદેશની દત્તકથાઓ	૦-૮-૦
૦ ” ”	દેશદેશની અદ્ભુત વાતો	૦-૧૦-૦
૦૦ શાહ, ધીંગલ્લાલ ટોકરલી	કુમારોની પ્રવાસકથા	૦-૮-૦
૦ ” ”	વસ્તુપાળ-તેજપાળ	૦-૬-૦
૦ ” ”	શિવાજીની બા	૦-૧૦-૦
૦ સ પટ, કુંગરશી	કેમ અને કયાએ-એ ભાગ	૦-૩-૩-૦
૦૦ મેતલવાડ, સૌ વિમળાગૌરી	બાળવિજ્ઞાન-૨ ભાગ	૩-૦-૦
૦ મુન્દરમ્	રમંગ વાદબિયા	૦-૨-૬
૦૦ સોની, રમણલાલ પી	પગલા-આગ ભાગ	૧-૪-૦
૦ સોમૈયા, હરજીવન	ભરદરિયે	૧-૦-૦
૦ ” ”	શકરાચાર્પ	૦-૮-૦
૦ ” ”	જગમમા મગજ-એ ભાગ	૦-૧૩-૦

બાળસાહિત્ય (સંપૂર્ણ)

૦ પટેલ નામરદાસ છ અને રમણલાલ	અગોઠ ગાડપુરનકમાળા સેટ ૧ અને ૨	
શાહ (સ)	(૨૫ પુસ્તકો)	૭-૦-૦
૦ ” ”	” ” સેટ ૩ અને ૪	
	(૨૦ પુસ્તકો)	૭-૦-૦
૦ ” ”	” ” ” ૫, ૬, ૭, ૮, ૯	
	(૪૫ પુસ્તકો)	૧૭-૮-૦
૦ પટેલ નામરદાસ છ. (સ)	જ્ઞાનવિનોદમાલા સેટ ૫કેલો	
	(૨૧ પુસ્તકો)	૫-૧૨-૦
૦ ” ”	” સેટ બીજો (૨૧ પુસ્તકો)	૫-૧૨-૦
૦ ” ”	” ત્રીજો (૧૦ પુસ્તકો)	૨-૮-૦
૦ મેણુભાઈ અને બાગબેન મોડક (સં.)	હરિજીવન બાળસાહિત્યમાળા	
	(૮૦ પુસ્તકો)	૧૫-૦-૦